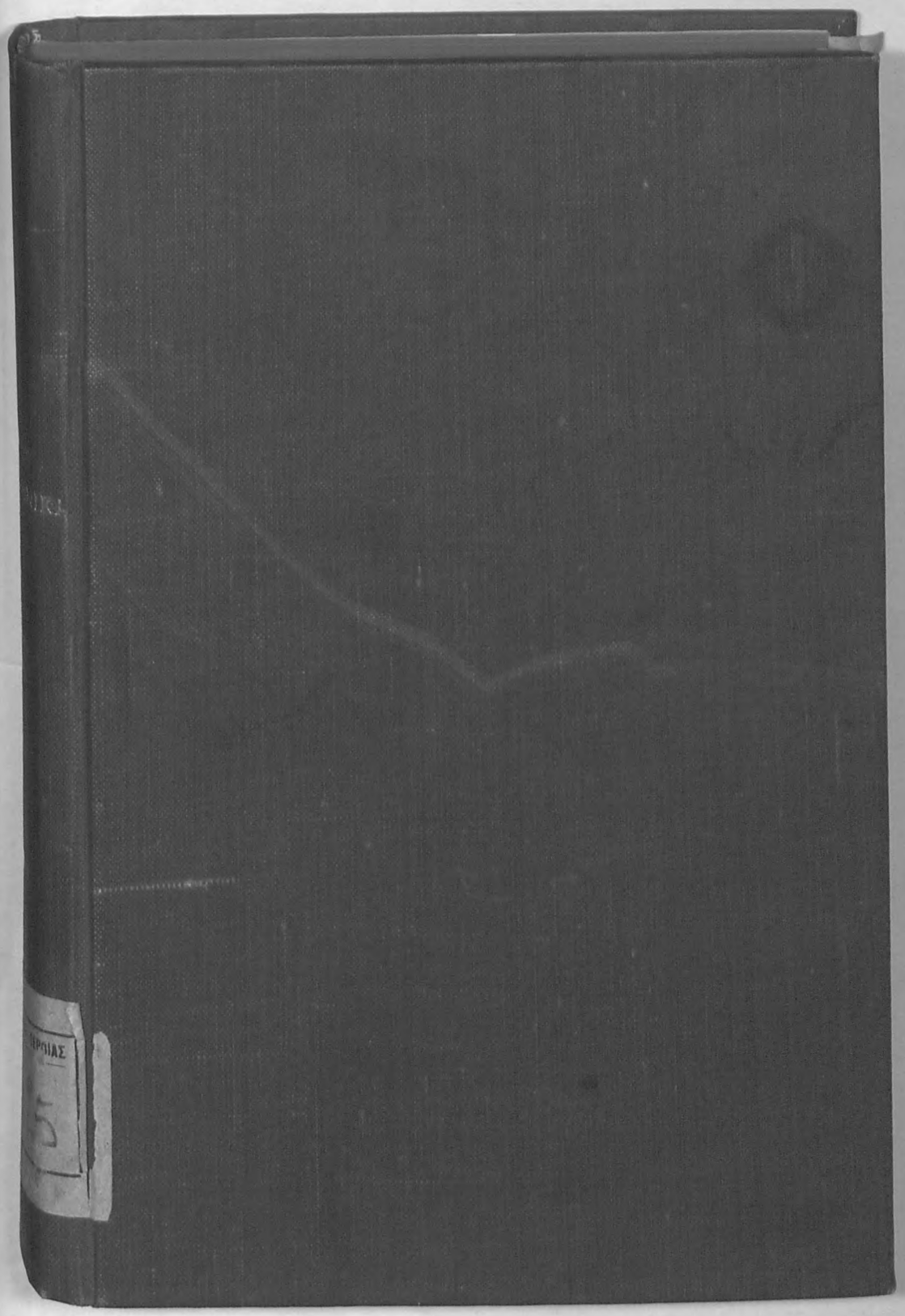

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ
900
ΓΕΩ
Αριθ. εἰσ 23625/74
~~Ἀσφ~~ ΟΕ ἀχορίδ
~~ΥΠΕΠΕ~~.
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ
GRVEK-00613

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΗΤΟΙ
ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ
ΚΑΙ
Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ἀπὸ ἁλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων
ἕως τοῦ ἐσχάτου ὑπὲρ αὐτονομίας ἐθν. ἀγῶνος.

146 π. χ. — 1821 μ. χ.

ΥΠΟ

Α. ΠΟΛΥΖΩΙΔΟΥ.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΝ ΤΩ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΩ «ΙΛΙΣΣΟΣ»

(ὁδὸς Μουσῶν καὶ Λέκα).

1874.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

Ἀριθ. εἰς .....

Ἐξ ἀγορᾶς .....

.....

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν κάτωθι ὑπογραφὴν κατα-
σιώκεται κατὰ τὸν νόμον.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Αἱ ἱστορικαὶ ἐπιστῆμαι, περὶ τὴν ἔρευναν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ὑπὸ πάσας αὐτοῦ τὰς ἐπόψεις καὶ σχέσεις ἀσχολούμεναι, καὶ διὰ τῶν πορισμάτων μυριετοῦς πείρας ἄγουσαι ἀεί-ποτε πρὸς τὰ κρείττω μάλιστα δὲ πρὸς τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας, πηγὴν τῶν πλείστων ἀρετῶν αἵτινες κοσμοῦσι τὸν πολίτην καὶ κρατύνουσι τὴν πολιτείαν, δύνανται ἀναντιρρήτως ὑπὲρ πολλὰς ἄλλας νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐθνικὴν ἢ ἀληθῶς ἑλληνικὴν ἐκπαίδευσιν. Ἰδοὺ ὅθεν ὁ λόγος δι' ὃν ὁ συγγραφεὺς καί περ νομομαθὴς κατὰ προτίμησιν ἐδαπάνησε τὸν ἀπὸ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας του πλεονάζοντα χρόνον εἰς τὴν ἐκπόνησιν καὶ ἱστορικῶν συγγραμμάτων· διότι θεωρῶν, καί δικαίως, τὴν ἱστορίαν κλεῖδα τῶν ἐπιστημῶν καὶ ὅτι διὰ τῆς κατοχῆς ταύτης ἡ ἐκπαίδευσις καθίσταται ἀληθῶς ἐκπαίδευσις, προέθετο, τό γε ἐπ' αὐτῷ, νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ νὰ ὠφελήσῃ τὴν πρὸς τὰ καλὰ ὀργῶσαν ἡμῶν νεολαίαν καὶ ἐν γένει ὅλον τὸ ἔθνος, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπὶ τὰ κρείττω πρόοδος ἦτο δι' αὐτὸν τὸ ἄωτον τῆς ἐπιθυμίας· ἀφ' οὗ ἄλλοτε ὡς ὑπουργὸς τῆς παιδείας ἠυτύχησε νὰ προκαλέσῃ τὰ ἐγκαίνια τοῦ νῦν ἐθνικοῦ ἡμῶν σεμνώματος, τοῦ Πανεπιστημίου, οὗ τινος αἱ εὐεργετικαὶ ἀκτῖνες καὶ ἐγγὺς καὶ πόρρω ὁσημέραι διαχέονται.

Κατιδὼν δὲ παρ' ἡμῖν τὴν ἔλλειψιν βιβλίου εἰδικῶς τὴν διὰ τοῦ παρόντος πονήματος ἐποχὴν ἱστοροῦντος καὶ γνωρίζων ὁπόσα μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα περιλαμβάνονται ἐν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῇ ἐποχῇ ταύτῃ ἰδίως δὲ ἐξετάζων περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τῶν χρόνων τούτων, ἥτις ὑπῆρξε τὸ ἰσχυρότερον ἐλατήριον τῆς ἐθνικῆς τῆς Ἑλλάδος ἀποκαταστάσεως, ἠσχολήθη περὶ τὴν ἀφήγησιν τῶν γεγονότων τούτων καὶ τῆς φιλολογίας μετὰ τῆς ἀκριβείας ἐκείνης καὶ τῆς βαθείας κρίσεως, ἥτις διέκρινεν ἀείποτε τὸν συγγραφέα εἰς πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ προεκδεδομένα συγγράμματα, καταρτίσας οὕτω τὸ κλασικώτατον τοῦτο σύγγραμμα «τὰ Νεοελληνικὰ» ὅπερ δύναται μὲν νὰ θεωρηθῇ οἷον παράρτημα καὶ ἐξακολούθησις τῶν προεκδοθέντων ἑλληνικῶν, ἐπειδὴ ὅμως τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἄρχεται ὁπόθεν καὶ ἡ δουλεία τοῦ ἔθνους, ἤτοι ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ Μομμίου, ἐντεῦθεν δὲ ἄρχεται καὶ ὁσημέραι προβαίνει ἡ μετατροπὴ τοῦ πολιτικοῦ ἑλληνικοῦ βίου μέχρις ὅτου τὸ Ἑλληνικὸν ἐγένετο ὄντως Νεοελληνικόν, διὰ τοῦτο ὁ συγγραφεὺς διῄρεσε τοῦτο εἰς α'. καὶ β'. τόμον ὡς σύγγραμμα αὐτοτελὲς καὶ ὅλως ἀνεξάρτητον· προελθὸν δὲ ἐξ ἰδίας καὶ ἐνδελεχοῦς αὐτοῦ μελέτης κατ' οὐδὲν δὲ ὕστερον ὡς πρὸς τὴν σημερινὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης, ἐγκατελείφθη καὶ τοῦτο σὺν τοῖς λοιποῖς οἷον κληροδότημα τοῖς μεταγενεστέροις. Ἐκ δὲ τῆς σκιαγραφήσεως ὧδε τοῦ βίου τοῦ συγγραφέως ἀποδεικνύεται καὶ τοῦτο ὅτι ὁ ἀκάματος οὗτος ἀνὴρ καί τοι ὑπὸ πλείστων πολιτειακῶν ἀσχολιῶν κατεχόμενος οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὑπὸ διαφόρων οἰκογενειακῶν περιπετειῶν περιβαλλόμενος δὲν ἔλειψεν ὅμως τοῦ νὰ ἀναδείξῃ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς φιλολογίαν ἔργα κάλλιστα καὶ πλείστου λόγου ἄξια, ἀποδοὺς οὕτω καλὸν τὸν φόρον τῆς φιλοπατρίας καὶ φιλοπονίας του.

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ.

Ὁ Ἀναστάσιος Πολυζωΐδης πατρόθεν Σερραῖος μητρόθεν Μελενίκιος, ἐγεννήθη μονογενὴς ὑπὸ γονέων τὰ πρῶτα φερόντων ἐν Μελενίκῳ τῆς Μακεδονίας τὴν 20ην Φεβρουαρίου 1802, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ἐξεπαιδεύθη παρὰ ᾧ τότε διδασκάλῳ Ἀδάμῳ Ζαπέκῳ τῷ ἐκ Μετσόβου, ἀνδρὶ χρηστοτάτῳ, συμμαθητῇ καὶ φίλῳ ἄκρῳ τοῦ Νεοφύτου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δούκα. Διαρκούσης τῆς ἑλληνικῆς σπουδῆς του ἠτύχησε νὰ ἔχῃ ὡς οἰκοδιδάσκαλον τὸν ἐξ Ἰωαννίνων προσκληθέντα καὶ βραδύτερον ἐν τῇ ἰονίῳ Ἀκαδημίᾳ διαπρέψαντα Χριστόφορον Φιλητᾶν παρ' οὗ ἐδιδάχθη τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, τὴν γεωγραφίαν καὶ ἱστορίαν.

Οὕτω διήνυσε περίβλεπτος καὶ ἀγαπώμενος ὑπό τε τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν γονέων του μέχρι τοῦ δεκάτου ἕκτου ἔτους τῆς ἡλικίας του, ἐν τῷ μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐστερήθη τοῦ ἀγαθοῦ πατρός του ὅστις ἰδίως τὸν ὑπερηγάπα· ἀποφοιτήσας κατόπιν τοῦ σχολείου, μάτην παρεκαλεῖτο ὑπὸ τῆς Μητρός του νὰ μένῃ παρ' ἑαυτῇ καὶ ν' ἀπολαύῃ τῆς πολλῆς κτήσεως ἣν ὁ πατὴρ ἀποθανὼν τῷ ἐγκατέλιπεν· αὐτὸς ὀρεγόμενος ὑψηλοτέρας παιδείας καὶ εὐρυτέρας ἀναπτύξεως ἑπτακαιδεκαέτης τὴν ἡλικίαν ἀπῆλθεν εἰς Βιέννην τῆς Αὐστρίας καὶ ἔμεινεν αὐτόθι ἐν ἔτος διδασκόμενος τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν καὶ φοιτῶν ἐνταυτῷ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον αὐτῆς, ἐν ᾧ τότε τὰ μαθήματα ἐδιδάσκοντο λατινιστί· ἀκολούθως μετέβη καὶ εἰς τὸ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀκμάζον Πανεπιστήμιον τῆς Γοττίγγης (ὅπου ταὐτοχρόνως συνῆλθον καὶ ἕτεροι τῶν ἐν τῇ πολιτικῇ παλιγγενεσίᾳ τῆς Ἑλλάδος διακριθέντων ἔπειτα λογίων, δηλ. ὁ Κωνστ. Ἀσώπιος, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὁ Θεόδωρος Μανοῦσος κλπ.) μετὰ διετῆ δ' αὐτόθι διατριβὴν ὁμοῦ μὲ δύο τῶν συσπουδαστῶν του τὸν Γεώργιον Ψύλλαν καὶ τὸν Φραγκίσκον Μαῦρον ἐπεσκέφθη καὶ τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου· ἐκεῖ δὲ οἱ τρεῖς μαθόντες τὴν ἔναρξιν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος καὶ συνεννοηθέντες μετὰ τῶν ἐν Γοττίγγῃ συναδέλφων των ἀπεφάσισαν τὴν εἰς Βιέννην καὶ ἐντεῦθεν τὴν εἰς Ἑλλάδα κάθοδόν των. Οὕτως ὅτε ὁ σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς ἐλευθερίας ὑψοῦτο ἐν Ἁγίᾳ Λαύρᾳ καὶ ἡ φιλότουρκος διπλωματία ἐφύτευεν ἐν ταῖς εἱρκταῖς τῆς Αὐστρίας τὸν Ὑψηλάντην καὶ Ῥήγαν τὸν Φερραῖον, ἐν ᾧ ἡ ἡμισέληνος ἀπηγχόνιζεν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου τὸν πρωτομάρτυρα τῆς ἱερᾶς ἐπαναστάσεώς μας Γρηγόριον τὸν Πατριάρχην καὶ λοιποὺς, ὁ νέος Ἀναστάσιος, ἔνθους ὑπὸ ὑπερμέτρου φιλοπατρίας αἰσθήματος γενόμενος ἐγκαταλείπει καὶ ἀναπαύσεις καὶ σπουδὰς καὶ ἀτρομήτως πρὸς τοὺς κινδύνους τῆς καλούσης

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αὐτὸν πατρίδος μετὰ τῶν λοιπῶν σπεύδει. Ἐν ᾧ δὲ οἱ πλείονες αὐτῶν κατελθόντες εἰς Τεργέστην ἀπέπλευσαν ἐντεῦθεν πρὸς τὸ κυριώτερον θέατρον τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ὁ Πολυζωΐδης μόνος, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἐνούμενος μετὰ τοῦ ἐν Βλαχίᾳ κατὰ πρῶτον τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν ὑψώσαντος Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἤθελε φθάσει ἐκεῖθεν ταχύτερον εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα τὴν Μακεδονίαν, κατέβη ἐκ Βιέννης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν, ἀλλὰ μόλις ἀφιχθεὶς εἰς Κρονστέντην (Στεφανούπολιν) καὶ μαθὼν τὴν ἀτυχῆ τοῦ ἐν τῇ Μολδοβλαχίᾳ ἐπιχειρήματος ἔκβασιν, ἔσπευσεν ἀμέσως ν' ἀνακάμψῃ εἰς Τεργέστην καὶ ἐκεῖθεν μετά τινων Γερμανῶν φιλελλήνων ἐπιβὰς εἰς πλοῖόν τι θηραϊκὸν νὰ διευθυνθῇ εἰς τὴν κυρίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἑστίαν· ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (τὸν Αὔγουστον τοῦ 1821) εἶχε φανῇ στόλος τις τουρκικὸς εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, ἠναγκάσθη ν' ἀποβῇ εἰς Δραγαμέστον τῆς Ἀκαρνανίας, ὅθεν διὰ ξηρᾶς ἐπορεύθη εἰς Μεσολόγγιον.

Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ εὗρε διευθετοῦντα τότε τὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος πράγματα τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον· μετὰ τοῦ ἀοιδίμου δὲ τούτου ἀνδρὸς φιλίαν ἄρρηκτον συνάψας ἠκολούθησε τὸ στάδιον τοῦ ἀγῶνος· μετ' αὐτοῦ παρευρέθη ὡς πληρεξούσιος ἢ καθὼς τότε ἐλέγετο παραστάτης εἰς τὴν πρώτην ἐν Ἐπιδαύρῳ γενομένην ἐθνικὴν συνέλευσιν, ἐργάσθη αὐτόθι συντάσσων σπουδαῖα ἔγγραφα μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρξε καὶ τὸ πολλοῦ λόγου ἄξιον ἡ ἐν τέλει τοῦ πρώτου προσωρινοῦ πολιτεύματος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εὑρισκομένη διακήρυξις, ἥτις ἐκθέτουσα συντόμως, τοὺς πρὸς ὃν αὐτὸ ἀπεδύετο ἀγῶνα νομίμους καὶ ἰσχυροὺς λόγους, ἔκαμεν ἐντύπωσιν εἰς ὅλον τὸν εὐνομούμενον κόσμον. Ἡ διακήρυξις αὕτη, ἥτις εὑρίσκεται καὶ ἐν ταῖς σημειώσεσι τοῦ β' τόμου τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Σπ. Τρικούπη καὶ τῆς ὁποίας τὸ χειρόγραφον κατέχει ἔτι ἡ οἰκογένειά του, ἐθεωρήθη παρὰ τῶν μὴ εἰδότων, διὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς, ὡς ἔργον τοῦ περιωνύμου διπλωμάτου Καποδίστρια, ἀποστείλαντος ὅθεν αὐτὴν ἐκ Γενεύης ὅπου τότε διέτριβε

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

διὰ τοῦ Κοντουμᾶ, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἔχεται οὐδαμῶς ἀληθείας, καλῶς καὶ ὁ ἴδιος τὸἀνασκευάζει ἐν τῷ β' τόμῳ τοῦ προεκδοθέντος συγγράματός του «τὰ Ἑλληνικά» (σελ. 318).

Μετὰ δὲ τὴν μετάβασιν τῆς διοικήσεως εἰς Κόρινθον διωρίσθη γραμματεὺς τοῦ ἐκτελεστικοῦ σώματος, καὶ ἐκεῖθεν μετὰ τοῦ γενικοῦ γραμματέως Α. Μαυροκορδάτου ἐπορεύθη εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἐνεργῶν κατὰ τὴν ἀπουσίαν ἐκείνου χρέη γενικοῦ γραμματέως· διέμεινε δ' αὐτόθι καὶ ὑπέστη ἀνδρείως τὰς ταλαιπωρίας τῆς πρώτης τοῦ Μεσολογγίου πολιορκίας. Ὁποίας δὲ ἄλλας καὶ ὁπόσας καὶ πρὶν μετὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην πολεμικάς τε καὶ πολιτικὰς ἐκδουλεύσεις προσέφερε κατὰ τὰς κρισίμους ἐκείνας περιστάσεις τῇ πατρίδι, μαρτυρεῖ τοῦτο μὲν ἡ χειρόγραφος τοῦ Μαυροκορδάτου εὐχαριστήριος πρὸς αὐτὸν ἐπιστολή, ἥτις ἀριθμοῦσα μίαν πρὸς μίαν τὰς πολυειδεῖς αὐτοῦ ὑπηρεσίας τελευτᾷ ὡς ἑξῆς· « . . . εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιστάσεις ἔδειξε ζῆλον ἀληθῆ, ἱκανότητα ὄχι μικράν, ἀοκνίαν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος, πρὸς πίστωσιν ὅθεν τῶν πατριωτικῶν του ἀρετῶν δίδωμι τὸ παρὸν διὰ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς πᾶσαν περίστασιν·» ἐμφαντικωτέρα ὅμως ἀπόδειξις ὅτι ἐκεῖνος μόλις τὸ 25ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἄγων καὶ ἐν μέσῳ ὅλων τῶν ἀναπαύσεων τοῦ σπουδαστοῦ τὸ πρὶν διατελῶν, ἐνεκαρτέρησε καὶ ὑπέφερεν ἁπάσας τὰς κακουχίας τοῦ πολέμου ὁτὲ μὲν ἐν τούτῳ ἄλλοτε δ' ἐν ἐκείνῳ τῷ μέρει ὅπου ἡ χρεία τὸν ἐκάλει, εἶνε ὅτι ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1824 συνέλευσις τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀναγνωρίζουσα τοὺς ἀγῶνας οὓς κατὰ τὸ μέρος τοῦτο κατέβαλε καὶ θελήσασα νὰ ἀμείψῃ αὐτὸν τὸν ἐπολιτογράφησεν ὁμοῦ μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου διὰ τοῦ ἑξῆς ἐκφραστικωτάτου ἐγγράφου.

Κύριε Ἀναστάσιε Πολυζωΐδη.

Ἡ Συνέλευσις τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος τιμῶσα τοὺς ἐναρέτους πατριώτας καὶ τοὺς κατ' ἐξοχὴν ὑπὲρ τοῦ μέρους τούτου ἀγωνισαμένους, σὲ ἀνακηρύττει πολίτην τῆς δυτι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ σημερινῇ συνεδριάσει εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν πρὸς αὐτὴν πιστῶν ἐκδουλεύσεών Σου.

Ἐγράφη ἐπὶ τῇ ἐν Αἰτωλικῷ Συνελεύσει.

Τῇ 23 Δεκεμβρίου 1824.

Ὁ πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως

Τ. ΤΣΙΟΓΚΑΣ.

Ὁ γραμματεὺς

Κων. Πολυχρόνης.

ὅτε δὲ κατὰ τὸ ἔτος 1823, καταστασθείσης ἐπαισθητῆς τῆς ἀνάγκης περὶ εὑρέσεως ἐξωτερικοῦ δανείου, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς τότε προσωρινῆς κυβερνήσεως ἡ εἰς Λονδῖνον ἀποστολὴ ἀνδρῶν ἐχόντων τὴν περὶ δανείων ἀπαιτουμένην πληρεξουσιότητα, ὁ Πολυζωΐδης ὡς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος διετάχθη μετὰ τοῦ Ὁρλάνδου καὶ Λουριώτου νὰ συνεπιβῇ τὴν νέαν ταύτην Ἀργὼ ἥτις ἔμελλε νὰ κομίσῃ καὶ αὖθις εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ χρυσοῦν δέρας, καὶ νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν μεγαλούπολιν τῆς Ἀγγλίας πρὸς συνομολόγησιν τοῦ δυσκατορθώτου κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δανείου. Φθὰς δὲ εἰς Λονδῖνον μετὰ τρίμηνον περίπου πλήρη κινδύνων πλοῦν, ἀμέσως ἔβαλεν εἰς ἐνέργειαν τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του καὶ εἰς ὀλίγων ἡμερῶν διάστημα κατώρθωσε διά τε τῆς καλῆς του διαγωγῆς καὶ τῆς πίστεως ἣν πρὸς τοὺς κεφαλαιούχους ἠδυνήθη νὰ ἐμπνεύσῃ νὰ τὸν πραγματοποιήσῃ, ὁ δὲ μεστὸς πατριωτικῶν αἰσθημάτων λόγος αὐτοῦ ὃν ἐξεφώνησε τὴν 21 Ἀπριλίου 1824 ἐνώπιον τσῦ βουλευτικοῦ ὅτε ἐπανῆλθε φέρων μετὰ τῶν δύο ἄλλων ἀπεσταλμένων ἱκανὸν μέρος τοῦ συνομολογηθέντος δανείου, ἐκθέτει ἐναργῶς ἁπάσας τὰς μεγάλας δυσκολίας ἃς πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἀναγκαιοτάτου ἐκείνου δανείου ἐδοκίμασαν. Ὅτε δ' ἐν ἔτει 1825 ἀπεκλείετο τὸ δεύτερον ἡ πρωτεύουσα τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, τὸ ἡρωϊκὸν Μεσολόγγιον ὑπὸ τῶν ἀπειροπληθῶν δυνάμεων τοῦ Ῥεσὴτ Πασᾶ, αὐτὸς ὡς ἀρχηγὸς ἑνὸς τῶν κλάδων τῆς δησοσίας ὑπηρεσίας εὑρίσκετο ἐντὸς τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἤθελεν ἀναμφιβόλως ὑποστῇ ἐκεῖ πάνθ' ὅσα ἡ ἀείμνειστος ἐκείνη φρουρὰ ἔπαθεν ὑπὸ τῆς πείνης μᾶλλον παρὰ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἐὰν, πρὶν ἔτι ὁ διὰ θαλάσσης ἀποκλεισμὸς γίνῃ στενὸς, δὲν ἐξήρχετο διατασσόμενος ὑπὸ τῆς διοική-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σεως νὰ ἐνεργήσῃ ἑτέραν ὑπηρεσίαν δι' ἣν ἐθεωρήθη καταλληλότερος: αἱ εὐτυχεῖς δηλονότι πρόοδοι τοῦ Ἰβραὴμ ἐν Πελοποννήσῳ, ἀποδείξασαι πόσον ὁ τακτικὸς στρατὸς ὑπερέχει τῶν ἀτάκτων, ἠνάγκασαν τὴν τότε διοίκησιν νὰ προβῇ εἰς στρατολογίαν στρατοῦ γεγυμνασμένου ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος· ἐπιφορτισμένος τὴν στρατολογίαν ταύτην ὁ Πολυζωΐδης καὶ συνοδευμένος μὲ 4000 λιρῶν στερλινῶν συναλλαγματικὴν ἐξαργυρωτέαν ἐν ὀνόματί του ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπῆς, ἐστάλη εἰς Μάλταν τὸν 8βριον τοῦ 1825· πορευθεὶς δ' ἐκεῖ κατέβαλε πᾶν ὅ,τι ἀνθρωπίνως ἦτο δυνατὸν διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, ἐστάθη ὅμως ἀδύνατον νὰ τὸ κατορθώσῃ, διότι ἡ τοπικὴ τῆς νήσου ταύτης διοίκησις ἅμα ἔμαθε τὸν σκοπὸν τῆς ἀφίξεώς του ὄχι μόνον δὲν τῷ ἐπέτρεψεν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ὀργισθεῖσα κατὰ τῆς ἑλλην. ἀρχῆς διότι ἐτόλμησε νὰ κάμῃ τοιοῦτον πρόβλημα ὅπερ ἀντέκειτο εἰς τοὺς κανόνας τῆς οὐδετερότητος διέταξεν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Μάλταν ἐντὸς δύο ἡμερῶν. Καὶ μολαταῦτα διὰ μεσιτειῶν καὶ διὰ τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς του κατώρθωσεν ὥστε ὅλη ἡ ὀργὴ τῆς διοικήσεως ἐκείνης νὰ στραφῇ καθ' ἑνὸς Ἄγγλου ὑπηκόου ὅστις ἐξορισθεὶς ἐκ Μάλτας μετέβη εἰς Ἑλλάδα καὶ ἐνέβαλε τοιαύτας ἰδέας εἰς τὴν ἑλλ. ἀρχήν, κατέπεισε δὲ συνάμα αὐτὴν νὰ τῷ ἐπιτρέψῃ νὰ μείνῃ ἐν Μάλτᾳ μὲ τὸν λόγον τῆς τιμῆς του τοῦ νὰ μὴ ἐνεργήσῃ τὰ τῆς ἀποστολῆς: σκοπὸς δὲ τῆς διαμονῆς του ἦτο, διότι ἤλπιζεν ὅτι ἡ Ἀγγλία, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν φιλέλληνον πολιτικὴν τοῦ Κάνιγκος, θὰ ἐθεώρει τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ὑπὸ εὐμενέστερον ὄμμα, καθὼς καὶ πραγματικῶς μετ' ὀλίγον συνέβη, καὶ τότε εὐκόλως ἐπραγματοποίει τὴν ὠφελιμωτάτην ἐκείνην διὰ τὴν Ἑλλάδα στρατολογίαν, ὑπακούσας ὅμως εἰς τὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεώς του ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δεινὴ ἦτο τότε ἡ ἐν γένει κατάστασις τῆς Ἑλλάδος· τὸ οἰκονομικὸν αὐτῆς κεφάλαιον ἦτο ἀθλιέστατον ἐξαντληθέντος ἅπαντος τοῦ ἐξωτερικοῦ δανείου, ἡ Πελοπόννησος καὶ ὅλη ἡ Στερεὰ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου διετέλει ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ ἐχθροῦ ἡ ναυτικὴ αὐτῆς δύναμις καὶ τοι ἐκμαία

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πειραιώς

δὲν ἐδύνατο δι' ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων νὰ πράξῃ τι μέγα, αἱ δ' ἐμφύλιοι ταραχαὶ κατεσπάραζον αὐτὴν ἔτι μᾶλλον· ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν εὑρισκομένης τῆς Ἑλλάδος ἀμηχανίᾳ πανάκειαν τῶν δεινῶν αὐτῆς ὑπελάμβανον οἱ πλεῖστοι τῶν Ἑλλήνων τὴν συγκρότησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἥτις, μετὰ πολλὰς ἀνωφελεῖς φιλονεικίας περὶ τοῦ τόπου, ἀπεφασίσθη νὰ συγκροτηθῇ αὖτη ἐν Τροιζῆνι, ὅπου συνῆλθον οἱ πληρεξούσιοι ἐν ἔτει 1827· εἷς τῶν συνελθόντων ἐν αὐτῇ πληρεξουσίων ἦτο καὶ αὖθις ὁ Πολυζωΐδης ὅστις μετὰ τὴν ἐκ Μάλτας ἄφιξίν του διατελέσας εἰς πολλὰς καὶ διαφόρους πάλιν δημοσίας ὑπηρεσίας καὶ ἐν πολλαῖς περιστάσεσι διακριθείς, καὶ ἤδη πρῶτος ὕψωσε φωνὴν ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῶν διαμαχομένων τῆς συνελεύσεως μερίδων παραστήσας αὐτοῖς τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν μελανοτέρων χρωμάτων. Μετὰ δὲ τὸν σωτήριον ἐκεῖνον συμβιβασμὸν εἰς ἐπίτευξιν τοῦ ὁποίου συνέδραμον καὶ ἄλλα οὐχ ἧττον ἀποτελεσματικὰ μέσα, τοσοῦτον εὐγλώττως καὶ ἐνθουσιωδῶς συνηγόρησεν ὑπὲρ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος, ὥστε ἔκτοτε, ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ κυριώτερος ὑπέρμαχος αὐτοῦ. Ἀφοῦ δὲ τέλος ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία συνεκεντρώθη εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ι. Καποδίστρια, τὰ δὲ τηλεβόλα τῶν τριῶν συμμάχων δυνάμεων ἐπεκύρουν ἐν Νεοκάστρῳ τὴν ἀνεξαρτησαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ διπλωματία ὁ'ἐγραφε τὰ ὅρια αὐτῆς, θεωρῶν ὅτι ἡ πατρίς του οὐδένα πλέον κίνδυνον διέτρεχεν, ἐν ἔτει 1829 ἀπῆλθεν εἰς Παρισίους πρὸς πλήρη ἀποπεράτωσιν τῶν νομικῶν σπουδῶν του Οὕτω δὲ καταρτισθεὶς καὶ μαθὼν ὅτι ἡ μὲν προσφιλὴς αὐτοῦ μήτηρ ἀπέθανε πάντα δὲ τὰ κτήματά του ἐδημεύθησαν ὑπὸ τῆς τουρκικῆς αὐθαιρεσίας, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ Καποδίστρια πλήρης ζωῆς καὶ μαθήσεως, καὶ κάτοχος τῆς γερμανικῆς, γαλλικῆς καὶ ἀγγλικῆς γλώσσης, τῆς δὲ ἑλληνικῆς τὴν βαθεῖαν γνῶσιν μαρτυροῦσι τὰ σπουδαῖα νομικὰ καὶ φιλολογικὰ συγγράμματά του καὶ ὁ χαρίεις καὶ γλαφυρὸς κάλαμός του.

Νέος ἀβρὸς καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἐκπαιδευθείς, πλήρης φιλελευθέρων αἰσθημάτων, εἶχε πάντα λόγον νὰ μὴ ἀνέχηται τὰς παρεκτροπὰς καὶ τὰς αὐθαιρεσίας τῶν περὶ τὸν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Κυβερνήτην, συνετάχθη λοιπὸν μετὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐν ᾗ συγκατελέγετο ἡ ὑγιεστέρα μερὶς τοῦ ἔθνους· ματαίως δὲ εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του, προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια ν' ἀναλάβῃ τὴν προεδρίαν τοῦ κατὰ τὴν Σῦρον καὶ Μύκωνον πρωτοκλήτου δικαστηρίου, ἀφ' οὗ καὶ πρότερον ἀπεποιήθη νὰ δεχθῇ τὸ νὰ ἐπιστατήσῃ εἰς τὴν νόμιμον πώλησιν τῶν τουρκικῶν ἐν Ἀθήναις ἰδιοκτησιῶν ὅπου ἡ κυβέρνησις τὸν διώρισεν ἐπὶ τῇ ἀτυχεῖ ἐλπίδι ὅτι ἡ ἐπικερδεστάτη αὕτη θέσις ἤθελε τὸν προσελκύσει· πάντα δὲ δεσμὸν μετὰ τοῦ Κυβερνήτου διέρρηξεν, ὅτε παρουσιασθεὶς ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ ζητήσας τὴν συνδρομήν του πρὸς ἔκδοσιν ἑνὸς συγγράμματος «τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας» ὄχι μόνον δὲν ὑπεστηρίχθη, ὡς ἤλπιζεν, ἀλλὰ καὶ αὐστηρῶς ἐμποδίσθη νὰ τὸ ἐκδώσῃ ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀνάγκην τοιούτων συγγραμμάτων· τότε κατέφυγεν εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1830 ἐξέδωκε τὴν πρώτην περὶ τῆς ἐφημερίδος «ὁ Ἀπόλλων» προκήρυξίν του ἧς τὸ προοίμιον ἔχει περίπου ὡς ἑξῆς. «Δύο »μεγάλα ἀντικείμενα καὶ τὰ δύο ἀναποσπάστως μετ' ἀλλήλ»λων συνδεδεμένα, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ παιδεία αἱ »μόναι τῶν λογικῶν ἀνθρώπων χαρακτηριστικαὶ ἀρχαί, »ἀσχολοῦσιν.. ὅλα σχεδὸν τοῦ νέου ἡμισφαιρίου τὰ »ἔθνη..... ἂν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἑλλάδος ἀνεφάνη»σαν κατὰ πρῶτον αὐτὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ παιδείας τὰ »εὐθαλῆ φυτά, δριμὺς ὅμως χειμὼν τῆς δουλείας δὲν ἐδρά»δυνε νὰ τὰ πλακώσῃ, νὰ τὰ ξηράνῃ, νὰ τὰ νεκρώσῃ καὶ »αὐτὸς ὁ χειμὼν διήρκεσε φεῦ! ὁλοκλήρους αἰῶνας. Τέλος »πάντων παρῆλθε, τὸ ἔαρ ἐφάνη καὶ χάρις εἰς τὰ ἐκχυ»θέντα αἵματα τῶν μαρτύρων..... τὸ νέον φυτὸν τῆς »ἐλευθερίας ἀνεβλάστησεν ἐκ νέου παραδόξως, ἐξάπλωσε »τοὺς κλάδους του καὶ εἵλκυσεν εἰς περίθαλψιν καὶ ὑπο»στήριξίν του ὅλον τὸν κόσμον..... Μακρὰν ἀπὸ ἡμᾶς »πᾶσα ἰδέα μεροληψίας, ἡ Μοῦσά μας δὲν θέλει χαρισθῇ »ποτε οὐδὲ θέλει ὑποφέρει, ἐκ συγκαταβάσεως χαμερποῦς »ἢ σκοποῦ τινος ἰδιαιτέρου, νὰ κολακεύσῃ ὁποιονδήποτε »ἄτομον· τὸ ἀγαθὸν, τὸ δίκαιον, τὸ τίμιον καὶ τὸ κοινῶς »ὠφέλιμον ἰδοὺ τὰ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα αὕτη θέλει ὑμνεῖ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

»καὶ ἐκθειάζει μὲ ζῆλον καὶ ἀφειδῶς.....». Καὶ ἀληθῶς τοιαύτας ἀρχὰς ἐτήρησεν· τοιαῦται ὅμως ὑψηλαὶ ἰδέαι, τοιαῦτα φιλελεύθερα αἰσθήματα ἦσαν πολὺ μακρὰν τοῦ νὰ εὕρωσιν εὐμενῆ ὑποδοχὴν παρὰ τῆς τότε Κυβερνήσεως, τοὐναντίον μάλιστα αὐτη, ἀφ' οὗ ματαίως ἐπεζήτησε διὰ προσφορῶν καὶ ὑποσχέσεων παντοίων νὰ τὰ καταπείσῃ δὲν ἐβράδυνε νὰ διανοηθῇ καὶ νὰ μελετήσῃ τὴν παντελῆ ἀπώλειαν τοῦ ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων αὐτῶν ἐμφορουμένου Πολυζωΐδου καὶ μόλις οὗτος, ὑπεκφυγὼν τὰς χεῖρας τοῦ ἐπὶ τούτῳ ἀποσταλέντος στρατηγοῦ Κολοκοτρώνη, ἀνεχώρησε λάθρα διὰ λέμβου εἰς τὴν συνταγματίζουσαν ἡρωϊκὴν Ὕδραν καὶ ἔστησεν αὐτόθι τὸ γραφεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος δι' οὗ μύδρους κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας καὶ τῆς βίας ἐξετόξευε καὶ δὲν ἔπαυσεν εἰμὴ ἀφ' οὗ καὶ ὁ Κυβερνήτης ὃν δεσμώτην τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς παιδείας ἐθεώρει, ἔπαυσε τοῦ ζῆν. Σύνταγμα ἐφώναζεν ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ φωνὴ αὕτη ἀπὸ περάτων ἕως περάτων διασαλπιζομένη εὗρεν εὐμενῆ ὑποδοχὴν παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ, ὅστις εἰς τὴν φωνὴν ταύτην πειθόμενος ἐπεζήτησε καί ἐπέτυχε τὴν συγκρότησιν τῆς Δ'. ἐν Προνοίᾳ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, καθ' ἣν ἐπρόκειτο, μετὰ τὴν παντοίαις ραδιουργίαις ἐπιτευχθεῖσαν παραίτησιν τοῦ χρηστοῦ Λεοπόλδου, ἡ ἐκλογὴ τοῦ πρίγκηπος τῆς Βαυαρίας τοῦ ἀειμνήστου Ὄθωνος ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Μέλος καὶ τῆς Συνελεύσεως ταύτης ὁ Πολυζωΐδης τοσοῦτον πιστὸς ἕως τέλους ἔμεινεν εἰς τὰ φρονήματά του καὶ ἐτήρησε τὰς ἀρχάς του ὥστε, καὶ ἀφοῦ οἱ πλεῖστοι ὑπὸ σχοινοτενοῦς τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Βαυαρίας Γκύζη ἐπιστολῆς μετεβλήθησαν ἀπὸ συνταγματικοὺς καὶ φιλελευθέρους εἰς μοναρχικοὺς καὶ ἐπεδίωκον πάσῃ δυνάμει τὴν διάλυσιν τῆς ἐθνοσυνελεύσεως ἣν δὲν εὕρισκον ἁρμοδίαν εἰς τοὺς σκοπούς των, αὐτὸς μόνος, μετ' εὐαρίθμων ἄλλων φίλων τῶν ἐλευθέρων δικαιωμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐντόνως ἀντεστάθη καὶ διὰ φωνῆς ἰσχυρᾶς ἀπέκρουσε τὰ σχέδιά των· οὐδὲν ὅμως ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ, διότι ἐκεῖνοι δωροδοκήσαντες τὸν φρούραρχον τοῦ Ἄργους Ζέρβαν διέταξαν αὐτὸν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς συνελεύσεως συνεδριαζούσης καὶ νὰ διαλύσῃ αὐτὴν διὰ τῆς βίας μὲ τὴν ἐντολὴν μάλιστα νά

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φονεύση καὶ 14 ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀντιπάλων ἐν οἷς καὶ τὸν Πολυζωΐδην καὶ τὸν ἐννενηκοντούτη πρόεδρον Νοταρᾶν, εὐτυχῶς ὅμως μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν τῶν ἐπιτεθέντων κατὰ τῆς συνελεύσεως ἐκείνης ἦσαν καί τινες Μακεδόνες οἵτινες ὄχι μόνον αὐτὸν ὡς συμπατριώτην των δὲν ἔβλαψαν ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν ἄλλων τῇ μεσητείᾳ αὐτοῦ ἄφησαν ἀενοχλήτους.

Μετὰ δὲ τὸν ἄδικον θάνατον τοῦ περιωνύμου διπλωμάτου Καποδίστρια καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀνήλικος ἔτι βασιλέως Ὄθωνος ἐλθόντος μετὰ τῆς ἀντιβασιλείας καὶ διαρρυθμίσαντος δι' αὐτῆς τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου, ἐγεννήθη ἡ ἀγρία ἐκείνη κατὰ τῶν ἐλευθερωτῶν τῆς πατρίδος καταδίωξις καὶ πρῶτον θῦμα αὐτῆς ἔμελλε νὰ προσφερθῇ ἡ κεφαλὴ τοῦ στρατάρχου τῆς Πελοποννήσου Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ στρατηγοῦ Πλαπούτα συκοφαντηθέντων μετὰ πολλῶν ἄλλων ὁπλαρχηγῶν ὡς ἐνεργούντων ὑπὲρ κατὰ τῶν καθεστώτων. Τότε ἡ ἀντιβασιλεία ἀπομακρίνει ἀπὸ τοῦ ἐν Ναυπλίῳ ἀνεκκλήτου δικαστηρίου οὓς ἐθεώρει ἀσυμβιβάστους μὲ τὰς ὀρέξεις της δικαστὰς, διορίζει ἀντ' αὐτῶν ἄλλους καὶ διατηρεῖ εἰς τὴν θέσιν τοῦ προέδρου τὸν ὡς τοιοῦτον διατελοῦντα Πολυζωΐδην πιστεύουσα ὅτι ὡς πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ κυβερνητικοῦ κόμματος καὶ ὡς προσωπικὸς ἰδίως ἐχθρὸς τοῦ Κολοκοτρώνη ἐπιβουλευθέντος, ὡς εἴδομεν, τὴν ζωήν του, ἤθελε προσφερθῇ πειθήνιον ὄργανον τῆς παρανομίας καὶ τῆς ἐκδικήσεως. Ὁποία πλάνη! τὸ τέλος ἀπέδειξεν ὅτι κανὲν ἀπὸ πάντα ταῦτα οὐδὲ αἱ μεγάλαι ὑποσχέσεις, δι' ὧν ἠθέλησαν νὰ τὸν δελεάσωσιν, ἴσχυσαν νὰ πείσωσιν αὐτὸν εἰς τὸ νὰ δικάσῃ παρανόμως.

Ἡ δίκη τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη καὶ Δ. Πλαπούτα ὑπῆρξεν ἡ λυπηροτέρα ἀνάμνησις τῶν τολμηρῶν καὶ ὀλεθρίων τῆς ἀντιβασιλείας ἢ μᾶλλον τῆς πλειονοψηφίας αὐτῆς σχεδίων· ποτὲ αἰσχροτέρα ἀδικία δὲν ἐμόλυνε τὸν ναὸν τῆς Δικαιοσύνης, τῆς θυγατρὸς ταύτης τοῦ οὐρανοῦ! ποτὲ ἄλλη αὐθαίρετος πρᾶξις δὲν διήγειρεν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τῶν κυβερνωμένων τὴν ἀπέχθειαν κατὰ τῆς ἐξουσίας, ὅσον κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν, καθ' ἣν δὲν ἐπρόκειτο μόνον περὶ τῆς καταδίκης δύο προμάχων τῆς ἐλευθερίας ἀλλὰ καὶ περὶ

Δημοσια Κεντρικη Βιβλιοθηκη Βεροιας

ἄλλων πολὺ ἱερωτέρων τῆς πατρίδος συμφερόντων· εὑρέθη ὅμως ὁ ἀνὴρ ὅστις καὶ τοὺς καταχθονίους τούτους σκοποὺς ἐματαίωσε καὶ τὸ ἀπαραβίαστον καὶ ἀνεξάρτητον τοῦ δικαστοῦ καθιέρωσε καὶ τὴν ζωὴν τοῦ πολίτου ἀπὸ πάσης συκοφαντίας ἐφύλαξε καὶ αὐτὴν τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας ἔσωσε· ἔπραξε δὲ ταῦτα πάντα μὲ κίνδυνον τῆς ἰδίας αὐτοῦ ζωῆς, διότι χωρὶς νὰ φοβηθῇ τὰς λόγχας τῶν χωροφυλάκων τῶν συνοδευόντων τὸν τότε ὑπουργὸν τῆς δικαιοσύνης Σχινᾶν παρουσιασθέντα ἐν στολῇ καὶ ἀπειλοῦντα αὐτὸν οὐδὲ ὅταν ἔσυρον αὐτὸν διὰ τῆς βίας εἰς τὴν ἕδραν του νὰ πτοηθῇ τὸ παράπαν. Πεπεισμένος περὶ τῆς ἀθωότητος τῶν ἐγκαλουμένων βοηθούμενος δὲ καὶ ὑφ' ἑνὸς ἑτέρου δικαστοῦ τοῦ Τερτσέτου ἀνεφώνησεν εὐτάλμως: προτιμῶ τὴν ἀποκοπὴν τῆς χειρός μου ἀλλὰ δὲν ὑπογράφω. Πᾶσα τότε ἡ μῆνις τῆς Κυβερνήσεως ἔπεσε κατὰ τῆς κεφαλῆς του· ἀμέσως καθηρέθη ἀπὸ τῆς προεδρικῆς ἕδρας, διεκόπη ὁ μισθός του καὶ ἐβλήθη εἰς δίκην ἐπὶ ἀρνήσει ὑπηρεσίας· καὶ ἤθελεν ἀναμφιβόλως καταδικασθῇ μετὰ τοῦ συγκατηγορουμένου Γεωργίου Τερτσέτου, χωρὶς οὐδὲν νὰ ἰσχύσῃ ὁ νευρώδης καὶ ὁ δικανικῶς ἰσχυρὸς λόγος ὃν πρὸς ἀπολογίαν του ἀπήγγειλεν, ἐὰν, εἰσακουσθεισῶν τῶν εὐχῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, δὲν ἤλλαζον τὰ δύο μέλη τῆς ἀντιβασιλείας, αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐζήτουν τὴν καταδίκην τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ Πλαπούτα· γενομένης δὲ τῆς εὐτυχοῦς ταύτης μεταλλαγῆς καὶ τὰ πράγματα πάραυτα ἔλαβον ἄλλην τροπὴν, τὸ δὲ δρᾶμα μετέπεισεν εἰς θρίαμβον διότι, κηρυχθείσης ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τῆς ἀθωότητός του, πάντες ἔφερον αὐτὸν ἐπ' ὤμων φωνάζοντες Ζήτω ὁ νέος Ἀριστείδης, οἱ ἔμποροι διὰ συνεισφορῶν προσέφερον αὐτῷ ἑπτὰ χιλιάδας δραχμὰς τὰς ὁποίας ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἠθέλησε νὰ ἀποδεχθῇ, πανταχόθεν δ' ἐλάμβανε συγχαρητηρίους ἐπιστολὰς καὶ δὲν ἔπαυσεν ἕκτοτε νὰ θεωρῆται ὑπὸ πάντων τὸ εἴδωλον τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ θαυμασμοῦ.

Μετὰ δὲ τὴν περίφημον ταύτην εἰς τὰ δικαστικὰ χρονικὰ τῆς ἡμετέρας πατρίδος δίκην ἧς τὸ τέλος κατήσχυνε καὶ πολλοὺς τῶν ἐν Ἑλλάδι τὰ πρῶτα φέροντας, ἀναμιχθέντας εἰς αὐτὴν ἀπὸ ἰδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ ἀφοῦ ὁ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

βασιλεὺς Ὄθων ἐνηλικιωθεὶς ἀνέλαβε τὰ κυριαρχικά του δικαιώματα, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκτιμήσῃ τὰς ἀρετὰς καὶ τὸν μοναδικὸν χαρακτῆρά του, καθόσον ἅμα τῇ διωργανώσει τῶν δικαστηρίων διώρισεν αὐτὸν ἀντιπρόεδρον τοῦ ἀνωτάτου τῆς πατρίδος δικαστηρίου καὶ μετὰ δύο ἐτῶν παρέλευσιν ἐκάλεσεν αὐτὸν δὶς ὡς ὑπουργὸν τὸ μὲν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως τὸ δὲ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν μέχρι τοῦ 1837 ὁπότε τὸν ἐπανέφερεν εἰς τὴν ἀντιπροεδρίαν τοῦ Ἀρείου Πάγου ἀναδείξας αὐτὸν συνάμα καὶ σύμβουλον τῆς ἐπικρατείας διατελέσαντα μέχρι τοῦ 1861· τοσοῦτον δὲ ἐνδιαφέρον ὁ ἐνάρετος ἐκεῖνος ἡγεμὼν ἔδειξεν ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ὥστε ὅτε ἐγένοντο νέοι διορισμοὶ γερουσιαστῶν καὶ ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν κατέγραφε τὸν κατάλογον τῶν μελλόντων νὰ καταλάβωσι τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ὁ βασιλεὺς μόνος ἔγραψε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Πολυζωΐδου, χωρὶς νὰ εἰσακούσῃ τὸν ὑπουργόν του ὅστις ἐχαρακτήριζεν αὐτὸν ὡς λίαν φιλελεύθερον, διότι ἐγνώριζεν ὅτι πᾶν ὅ,τι καὶ ἂν ἔπραττεν ὁ Πολυζωΐδης μόνον γνώμονα τῶν πράξεών του εἶχε τὴν πεποίθησίν του καὶ ὅτι οὐδὲν ἐνήργει τὸ ὁποῖον νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὸ ἄμεσον ἢ τὸ ἔμμεσον αὐτοῦ συμφέρον· καὶ πραγματικῶς ὑπῆρξαν περιστάσεις καθ' ἃς, χωρὶς νὰ ἔχῃ τὸν παραμικρὸν φόβον τῆς ἰδιοτελείας, ἐδύνατο νὰ βελτιώσῃ ὁπωσοῦν τὴν οὐχὶ εὐάρεστον κατάστασίν του καὶ μόλα ταῦτα περιεφρόνησεν αὐτὰς ἑκουσίως· οὐδεμίαν θέσιν ἐπεδίωξε πάντοτε τὸν προσεκάλουν νὰ ἀναλάβῃ τοιαύτην· καίτοι δὲ φύσει φιλελεύθερος ἠγάπα ὡς οὐδεὶς ἄλλος τὸν βασιλέα του, καὶ μολονότι ἔβλεπεν ὅτι ἡ βασιλικὴ ἐκείνη ἐξουσία τοῦ Ὄθωνος ὑπερεπήδα ἐνίοτε τὰ ὅρια τῆς νομιμότητος, μολονότι ὡμίλησεν ἐν τῇ Γερουσίᾳ ὑπὲρ τοῦ ἀπορρήτου τῶν ἐπιστολῶν, ὁμιλίαν δι' ἣν ἐστεφανώθη, οὐδέποτε ὅμως ἦτο τῆς ὀλεθρίας ἐκείνης ἰδέας τῆ: μεταπολιτεύσεως, ἐνόμιζεν ὅτι ἁπλαῖ μόνον παρατηρήσεις παρὰ τῷ ἀγαθῷ ἐκείνῳ ἡγεμόνι ἐδύναντο νὰ βελτιώσωσι τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, γνωρίζων δὲ κατὰ βάθος τὸν χαρακτῆρα τὸν ἑλληνικὸν προέβλεπε τὸ χάος εἰς ὃ ἤθελεν ἐμπέσει τὸ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἔθνος ἄνευ κεφαλῆς διὰ τοῦτο ἀντετάχθη μὲ ὅλην τὴν ἰσχὺν τοῦ λόγου του εἰς ἐκεῖνο τὸ πραξικόπημα, δυστυχῶς ὅμως δὲν εἰσηκούσθη. Μετὰ δὲ τὴν μεταπολίτευσιν ἐκείνην διωρίσθη ὑπὸ τοῦ νεαροῦ βασιλέως Γεωργίου Νομάρχης τῆς πρωτευούσης διατελέσας ἐννέα μόνον μῆνας κατόπιν τῶν ὁποίων ἔζη ἰδιωτεύων. Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων διακεκριμένων θέσεων ὑπῆρξε καὶ μέλος διαφόρων ἑταιριῶν αἵτινες οὕτως ἢ ἄλλως τὴν πρόοδον καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς πατρίδος ἀπέβλεπον.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ πολιτικὸς αὐτοῦ βίος, βίος ἐπίζηλος διά τε τὸν ἀκέραιον καὶ ἀποφασιστικὸν χαρακτῆρα του καὶ διὰ τὸν ἀκραιφνῆ πατριωτισμόν του ὅστις ἀνέδειξεν αὐτὸν ἕνα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος· ὡς συγγραφεὺς δ' οὐχ ἧττον κατ' οὐδὲν τῶν ἄλλων ὑστέρησεν· τυχὼν ὑψηλῆς παιδείας παρὰ τοῖς κυριωτέροις πανεπιστημίοις τῆς σοφῆς Εὐρώπης, καὶ καλλιεργήσας αὐτὴν διὰ τῆς φιλομαθείας καὶ φιλοπονίας του ἀνέδειξεν ἔργα ἐφάμιλλα τῆς τε καθ' ἡμᾶς φιλολογίας καὶ τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου. Μόλις τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἄγων, ἐξέδωκεν ἐν Μεσολογγίῳ τῷ 1825 σύγγραμμα περὶ τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ συντάγματος, κατόπιν κατὰ τὸ 1833 μετέφρασεν ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ τὴν πολιτικὴν Οἰκονομίαν τοῦ Ἰωσὴφ Δροζίου καὶ κατὰ τὸ 1835 ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπιστήμης τοῦ Δικαίου τοῦ Ἐρρίκου Γρός. Ἔκτοτε κατέγινεν εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας καὶ πρῶτον ἱστορικὸν αὐτοῦ σύγγραμμα τὸ ὁποῖον τοσαύτην ὑποδοχὴν εὗρεν ὑπῆρξαν τὰ Γεωγραφικὰ ἤτοι γεωγραφίαν συνοδευθεῖσαν μετὰ τῆς ἱστορίας ὅλων τῶν ἐθνῶν· μετὰ τοῦτο συνέγραψεν ἐξ αὐτῶν τῶν πηγῶν τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἤτοι ὡς ὠνόμασεν αὐτὴν τὰ ἑλληνικὰ περιέχοντα ἐν τέλει καὶ σύντομον ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος· εἰς πάντα δὲ ταῦτα συγγραφέντα ἐν μέσῳ τῶν περιπετειῶν τοῦ πολιτικοῦ του σταδίου διακρίνονται γλῶσσα ῥέουσα καὶ γλαφυρά, ἰσχὺς κρίσεως, χαρακτὴρ πρᾶος καὶ σαφὴς εἰκὼν τῶν διαφόρων περιστάσεων καὶ προσώπων. Ἦν δὲ ἑβδομηκοντούτης, καὶ τὸ φιλάσθενον τοῦ σώματός του τὸ ὁποῖον ἔτι μᾶλλον ηὔξανεν ἕνεκα τῶν οἰκονο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μικῶν τῆς οἰκογενείας του δυσχερειῶν, δὲν ἐπέτρεπεν αὐτῷ νὰ καταγίνῃ εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐργασίας· ἔρωτι ὅμως περὶ τὸ γράφειν ἐχόμενος καὶ φύσει φιλόπονος ἠσχολεῖτο καὶ ἐν αὐτῷ τῷ γήρατι περὶ τὴν συγγραφὴν διαφόρων ἱστορικῶν συγγραμμάτων καὶ μόνος ὁ αἰφνίδιος θάνατος ἐπελθὼν διέκοψεν τὸ νῆμα τῶν ἰδεῶν του ὡς ἐρήσε δὲ καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς φιλολογίαν πολλῶν σπουδαίων συγγραφῶν· μόνον δὲ πλῆρες καὶ πρὸς δημοσίευσιν ἕτοιμον ἐγκατέλειπεν ὁ μακαρίτης τὸ ἀνὰ χεῖρας, τὰ Νεοελληνικά, τὰ δὲ λοιπὰ δύο τὸν ἀριθμὸν ἤτοι πεντάτευχον Γενικὴν καὶ δίτομον περιεκτικὴν τῆς Ἑλλάδος ἱστορίαν, δὲν ἐπρόφθασεν φεῦ! νὰ ἀποτελειώσῃ· χεὶρ ὅμως ἔμπειρος δύναται διὰ μικροῦ μόνον κόπου νὰ καταστήσῃ ταῦτα ἱκανὰ διὰ τὴν δημοσιότητα. Τὶς οἶδε δὲ πόσα ἄλλα ἔργα θὰ κατεσκεύαζεν ὁ συγγραφεὺς τῶν Γεωγραφικῶν ἂν αἱ οἰκογενειακαί του δυσχέρειαι, τὰς ὁποίας πολλὰς εἶχε, ἐξέλειπον ἀπ' αὐτὸν καὶ ἂν ὁ βίος του ἦτο μακρότερος; καὶ μολαταῦτα συνέγραφε, συνέγραψεν, ὡς εἴπομεν, τὴν Γενικὴν ἱστορίαν, συνέγραψε μετὰ πάσης τῆς λεπτομερείας τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, ἄφησε δὲ διὰ δημοσίευσιν τὰ Νεοελληνικά. Τὶς ἡ ἀξία τοῦ τελευταίου τούτου συγγράμματος, οὐδὲν δυνάμεθα νὰ εἴπομεν, παραλείπομεν εἰς ἕκαστον νὰ ἐκτιμήσῃ αὐτό, ὀφείλομεν ὅμως ἐκ τῶν προτέρων νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι κατ' οὐδὲν θέλει ὑστερήσει ἐκείνων τῶν προεκδιδομένων, τοῦτο δ' ἔτι ἔχει τὸ πλεονέκτημα ὅτι εἰς τὸ εἶδος του εἶνε πρωτότυπον καὶ μοναδικὸν τὴν γραφὴν παρέχον τῷ ἀναγνώστῃ τὸ σπουδαῖον καὶ ὠφέλιμον μετὰ τοῦ γλαφυροῦ καὶ τερπνοῦ.

Μακρὰν ἀπὸ πάσης ὑπερβολῆς ἀφηγήθημεν τὸν βίον τοῦ Ἀναστασίου Πολυζωΐδου μεθ' ὅσης ξηρότητος ἀποκτεῖ ἡ ἀκρίβεια τῶν γεγονότων καὶ ἡ ἀληθὴς ἔκθεσις τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις ἐπελθόντος δυνατοῦ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεώς του, ὡς μηδέποτε, καὶ ἐν ταῖς θλιβερωτάταις τῆς δουλείας του ἡμέραις, λησμονήσαντος τὴν εὐκλεᾶ καταγωγήν του, καὶ μηδέποτε ὡσαύτως ἀμελήσαντος νὰ ἐμπνέηται ἀπὸ τῶν προγονικῶν παραδειγμάτων.

Ἡ ἡμέρα τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἐθεωρήθη παρὰ πολλῶν ὡς ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς ἐκλείψεως τῶν Ἑλλήνων· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε ἐντελῶς ἀληθές· ἡ ἡμέρα αὕτη μετεβίβασεν ἁπλῶς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, ἣν πρότερον μετῆλθον ἐκ περιτροπῆς Σπαρτιᾶται, Ἀθηναῖοι καὶ Θηβαῖοι, εἰς ἄλλην ἑλληνικὴν φυλήν, εἰς τοὺς Μακεδόνας· καθ' ὑπαγόρευσιν δὲ μόνον τῶν τότε περιστάσεων καὶ σχέσεων ἠναγκάσθησαν οὗτοι νὰ ἐγκαταστήσωσι φρουρὰς ἰδίας εἴς τινας τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ἐν ᾧ ἄλλως εἰς ὅλας ἐπέτρεψαν νὰ πολιτεύωνται ὡς καὶ πρότερον. Οὐδεὶς δὲ ἀγνοεῖ ὅτι καὶ ὁ Φίλιππος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ἐσεμνύνοντο ἐπὶ τῇ ἑλληνικῇ καταγωγῇ των· καὶ ὅτι ὁ δεύτερος μάλιστα ἐπιχειρήσας τὴν μεγάλην ἐκείνην ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατείαν ἀνεδέχθη νὰ ἐκδικήσῃ ὡς Ἕλλην ὕβρεις, ἃς ἡ Ἑλλὰς αὐτὴ ἐκεῖθεν πρότερον ὑπέστη. Διὰ τίνος δὲ ἄλλου ἢ δι' αὐτοῦ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα, ὡς ἀπὸ σκοπῆς ὑψηλῆς πυρσευθέν, μετεδόθη εἰς τὰ πέρατα τοῦ ἀρχαίου κόσμου; καὶ διὰ τίνων ἢ δι' αὐτοῦ καὶ τῶν διαδόχων του Μακεδόνων ἐπεκράτησεν ἐν Ἀσίᾳ ἡ θεία ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὸ κυριώτερον ὄργανον τῆς διαδόσεως τοῦ μετέπειτα θριαμβεύσαντος σωτηρίου θρησκεύματος τοῦ χριστιανισμοῦ;

Ἡ Ῥώμη διὰ τῆς ἐπιτηδείας πολιτικῆς της ἐκτιμῶσα δεόντως τὰς σχέσεις τῆς Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος πρὸς ἀλλήλας ἐθεώρησεν ἐπάναγκες ν' ἀνατρέψῃ προηγουμένως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς πρώτης τὸ κράτος ἐπὶ τῆς δευτέρας, ἔπειτα δὲ κηρύξασα ταύτην ἐλευθέραν ἐσπούδασε διὰ τῶν ὁποίων διήγειρε καὶ ὑπέθαλψεν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς φατριῶν νὰ παραλύσῃ τὰς δυνάμεις της καὶ τοιουτοτρόπως ἔκλυτον νὰ τὴν ὑποτάξῃ, ὅπερ καὶ κατώρθωσεν. Ἡ ἡμέρα λοιπὸν τῆς ἁλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Μομμίου εἶνε κυρίως ἐκείνη, ἀφ' ἧς ἡ Ἑλλὰς τῳόντι ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ πολιτικῶς μεταβληθεῖσα ὡς ἀχαϊκὴ ἐπαρχία εἰς κατάστασιν ὑποτελείας, ἥτις διήρκεσεν ὑπὲρ τοὺς πέντε αἰῶνας· ὑπὸ τὸ κράτος δὲ τῶν Ῥωμαίων ἐκτὸς ἄλλων παντοίων δεινῶν ὑπέστη καὶ τὴν πρώτην βαρβαρικὴν ἐπιδρομὴν καὶ ἀναστάτωσιν, τὴν τῶν Γ ό τ θ ω ν, καὶ μόλις ἀφοῦ ὁ Μ έ γ α ς Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο ς ἀσπασθεὶς τὸν χριστιανισμὸν μετέστησε (330) τὴν καθέδραν τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὸ Βυζάντιον, ὅπερ ἀπ' αὐτοῦ μετωνομάσθη Κωνσταντινούπολις, καὶ ἐξαιρέτως ἐπὶ τῆς βασιλείας ἑνὸς τῶν διαδόχων του, τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐκπαιδευθέντος Ἰ ο υ λ ι α ν ο ῦ, εὐτύχησε ν' ἀπολαύσῃ ἡσυχοτέρων καὶ κρειττόνων χρόνων. Ἀπὸ τῆς αὐτῆς δὲ σχεδὸν ἐποχῆς καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ παιδεία ἐπεκράτησαν ἐπὶ μᾶλλον ἐν τῇ αὐλῇ αὐτῶν τῶν κατ' ὄνομα μόνον Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων.

Διαιρεθέντος δὲ τοῦ ἀχανοῦς ῥωμαϊκοῦ κράτους, κατὰ τὴν λῆξιν τῆς Δ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος εἰς δυτικὸν καὶ ἀνατολικόν, ἡ Ἑλλὰς μετὰ τῆς Μακεδονίας συμπεριελήφθη εἰς τὸ τελευταῖον, ὅπερ κατὰ μὲν τὴν μητρόπολίν του καλεῖται συνήθως β υ ζ α ν τ ι ν ὸ ν, ὡς ἐκ τοῦ κυριωτέρου ὅμως στοιχείου τῆς συστάσεώς του καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἐπικρατησάσης γλώσσης εἶν' ἑ λ λ η ν ι κ ό ν. Ἐν ᾧ δὲ τὸ πρῶτον μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς μόλις αἰῶνος (476) ἀνετράπη, τὸ δεύτερον διήρκεσε περὶ τὰ χίλια ἔτη μακρότερον·

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀλλὰ φεῦ! ἡ διάρκειά του αὕτη δὲν ἦτο εἰμὴ συνέχεια ὠδίνων καὶ ἀγωνίας. Ἐσωτερικῶς στάσεις διηνεκεῖς, μεταβολαὶ δυναστειῶν, ἐκθρονίσεις καὶ θρησκευτικαὶ ἔριδες κατεσπάραττον αὐτό· ἐξωτερικῶς δὲ παντοδαπὰ βάρβαρα ἔθνη, δίκην ἀλλεπαλλήλων κυμάτων ἐπερχόμενα, τὸ προσέβαλλον ἀδιακόπως καὶ τὸ ἠκρωτηρίαζον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν ἤδη τῆς ἱδρύσεώς του ἐνεφανίσθησαν καὶ αὖθις Γ ό τ θ ο ι, μετὰ δὲ τούτους ἐκ διαδοχῆς ἐπέπεσαν Β ά ν δ η λ ο ι, Σ α ρ α κ η ν ο ί, Β ο ύ λ γ α ρ ο ι, Α ὔ α ρ ο ι, Σ λ α ῦ ο ι καὶ ἄλλοι, ἐξ ὧν οἱ τελευταῖοι δὲν περιωρίσθησαν μόνον ὡς οἱ πρῶτοι, εἰς λεηλασίας, ἀλλ' ἔλαβον καὶ μονίμους κατοικίας πολλαχοῦ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἰδίως ἐν Ἑλλάδι καὶ συνανεμίχθησαν μετὰ τῶν ἐγχωρίων.

Τὴν ἐπιδρομὴν δὲ τῶν εἰρημένων διεδέχθη κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἡ πολὺ ὀλεθριωτέρα τῶν Σ τ α υ ρ ο φ ό ρ ω ν, προελθοῦσα ἀπὸ τῆς δύσεως καὶ ἐπενεγκοῦσα μεταβολὴν οὐσιώδη εἰς ὅλον τὸ βυζαντινὸν βασίλειον: Γάλλοι, Φλάνδριοι, Γερμανοί, Ἐνετοί, οἵτινες συνήθως περιλαμβάνονται ὑπὸ τὸ κοινὸν τῶν Φ ρ ά γ κ ω ν, ὄνομα προθέμενοι νὰ ἐπιχειρήσωσι τὸν Δ' Σταυροφορικὸν πόλεμον ἀντὶ, κατὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς προορισμόν των, νὰ κατευθυνθῶσιν εἰς Παλαιστίνην πρὸς λύτρωσιν τοῦ ἁγίου τάφου ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν βεβηλώσεώς του, ἦλθον μετὰ μεγάλου στόλου εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ ν' ἀποκαταστήσωσιν εἰς τὸν θρόνον τὸν ἐκβληθέντα καὶ τὴν βοήθειαν αὐτῶν ἐπικαλεσθέντα βασιλέα Ἰσαάκιον Ἄγγελον· κατέλαβον τὴν βασιλίδα ταύτην (13 ἀπριλίου 1204) καὶ κατέστησαν ἐν αὐτῇ ἰδίαν λατινικὴν ἢ φραγκικὴν ἀρχὴν, εἰς ἣν μετὰ τῶν ἄλλων βυζαντινῶν χωρῶν ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ καὶ ἡ Ἑλλάς. Ἐξαρχῆς δὲ τὸ νέον τοῦτο φραγκικὸν κράτος κατεκερματίσθη εἰς πολ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λὰ μέρη, ὑπαγόμενα κατ' ὄνομα μόνον εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδρεύοντος λατίνου αὐτοκράτορος. Ἐν Μακεδονίᾳ ἐσχηματίσθη ἴδιον βασίλειον, ἔχον ὡς καθέδραν τὴν Θεσσαλονίκην· αἱ πλεῖσται τῶν νήσων καὶ ἡ Πελοπόννησος ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ἐνετοὺς καὶ ἡ λοιπὴ Ἑλλὰς διενεμήθη μεταξὺ πολλῶν Γάλλων καὶ Νορμαννῶν βαρώνων, κομήτων κλ. Ἐπὶ τῆς γενικῆς δὲ ταύτης φραγκικῆς κατακλύσεως μέλη τινὰ τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας διασωθέντα ἵδρυσαν ἴδια καὶ ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων κράτη ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ Ἠπείρῳ, ἐν Τραπεζοῦντι καὶ ἐν Νικαίᾳ τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ἐκ τούτων τὸ τελευταῖον κατέστη μετοὔπολυ σημαντικόν, ὥστε εἷς τῶν προσεχῶν ἤδη ἡγεμόνων αὐτοῦ, ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν Γενουαίων, ἀσπόνδων ἐχθρῶν τῶν Ἐνετῶν, κατώρθωσε ν' ἀνατρέψῃ τὴν λατινικὴν αὐτοκρατορίαν (1261)· ἀλλ' ὅμως οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ διάδοχοί του ἴσχυσαν ν' ἀνακτήσωσιν ὁλοσχερῶς τὸ ἀρχαῖον βυζαντινὸν κράτος· μέγα μέρος τῆς Πελοποννήσου, αἱ Ἀθῆναι, αἱ Θῆβαι, ἡ Εὔβοια καὶ ἄλλαι πολλαὶ νῆσοι ἔμειναν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἐνετῶν καὶ ἄλλων Φράγκων ἡγεμονίσκων, πρὸς τοῖς ὁποίοις ὑπῆρχον καί τινες Ἕλληνες ἄρχοντες, καλούμενοι δεσπόται.

Μετὰ δὲ τὴν φραγκικὴν ἐπῆλθεν ἡ τελευταία ὄχι πλέον ἐπιδρομὴ ἀλλὰ καταιγὶς ἀληθῶς, ἡ τουρκική, ἥτις συνεπήγαγε τὸν τέλειον τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης ὄλεθρον. Τὸ τουρκικὸν ἔθνος, ὅπερ πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἀσπασθῇ τὸ φανατικὸν ἰσλαμικὸν δόγμα, κατὰ τὴν ἀρχὴν ἤδη τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος συνέστησε κράτος τι ἰσχυρὸν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτοῦ ἢ σουλτάνον Ὀσμὰν (ἀφ' οὗ καὶ ὀσμανικὸν ἢ ὀθωμανικὸν λέγεται) ἔχον τότε πρωτεύουσαν τὴν Προῦσαν ἐν Βιθυνίᾳ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐπὶ τῶν ἀμέσων δ' ἐκείνου διαδόχων: Οὐρχὰν καὶ Μουρὰτ Α' περαιωθὲν εἰς τὴν Εὐρώπην κατέλαβε τὴν ἐν τῇ θρᾳκικῇ Χερσονήσῳ Καλλίπολιν, ὅθεν κατὰ μικρὸν ἐξέτεινε τὰς κατακτήσεις του εἰς Θράκην, Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν· ὁ Βαϊαζήτ δὲ ἤδη υἱὸς τοῦ Μουρὰτ, ἤθελε βεβαίως ἀνατρέψει τὸ σχεδὸν εἰς μόνα τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ τείχη περιορισθὲν βυζαντινὸν βασίλειον, ἂν δὲν προσεβάλλετο ἐν Ἀσίᾳ (παρὰ τὴν Ἄγκυραν) καὶ δὲν ἠχμαλωτεύετο (1402) ὑπὸ τοῦ κραταιοῦ δορυκτήτορος τῶν Μογγόλων Ταμερλάνου. Οἱ ἄμεσοι αὐτοῦ διάδοχοι ἔπρεπε νὰ ἐνασχοληθῶσιν εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῶν ἀσιατικῶν ἐπαρχιῶν· ἀλλ' ἀφοῦ τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν αὐτῶν πράγματα ἐξησφαλίσθησαν, ὁ δὲ Μουρὰτ Β' ἐξεδικήθη ἐν τῇ περὶ Βάρνην φονικῇ μάχῃ (1448) τὴν παράσπονδον τῶν δυτικῶν Χριστιανῶν ἐπίθεσιν, εὐθὺς ὁ μετ' αὐτὸν βασιλεύσας Μωάμεθ Β' ἐπεχείρησε σπουδαίως τὴν 6 ἀπριλίου 1453 τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν 29 μαΐου, μετὰ γενναίαν τοῦ τελευταίου ἀειμνήστου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Παλαιολόγου ἄμυναν, ἐγένετο κύριος αὐτῆς. Μετὰ τὴν ἅλωσιν δὲ τοῦ Βυζαντίου ἡ κυριότης τῶν Τούρκων ἐξετάθη κατὰ μικρὸν καὶ εἰς ὅλην τὴν πρώην ἐκείνου ἐπικράτειαν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Ἑλλάδος. Μόνη δὲ ἡ Ἐνετία ὑπὲρ τοὺς δύο αἰῶνας ἐξηκολούθησε νὰ διαμφισβητῇ τὴν τουρκικὴν κυριότητα· καὶ ὁτὲ μὲν, κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, εὑρίσκετο ἐν τῇ κατοχῇ τῶν καλλιτέρων τῆς Ἑλλάδος μερῶν, ὁτὲ δ' ἐξεβάλλετο ἀπὸ τούτων, ἕως οὗ κατὰ τὸ 1717, μετὰ τὴν τελείαν τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ Ἀρχιπελάγους ἀπώλειαν, ἡ σημαία τοῦ ἁγίου Μάρκου δὲν ἐκυμάτιζε πλέον εἰμὴ ἐπὶ μόνων τῶν Ἰονίων νήσων, ἡ δὲ τουρκικὴ ἡμισέληνος ἐπεκράτησεν ὁριστικῶς.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε συνοπτικῆς τῶν γεγονότων ἐκθέσεως προκύπτει ὅτι ἡ Ἑλλὰς, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἅλωσιν τῆς Κορίνθου ἕως τῶν ἐσχάτων χρόνων, εὑρέθη εἰς τέσσαρας κυρίας καταστάσεις: α) ὑπὸ τὴν ῥωμαϊκὴν κυριότητα· β) ὡς μέρος τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας· γ) ὑπὸ Φράγκων καὶ ἰδίως ὑπὸ Ἐνετῶν κατὰ τὸ πλεῖστον κατεχομένη καὶ δ) ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν. Ὅθεν κατ' αὐτὰς δύναται νὰ γενῇ πάντῃ προσφυῶς καὶ τοῦ προκειμένου ἱστορικοῦ δοκιμίου ἡ διαίρεσις εἰς τέσσαρα τμήματα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΤΑ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΕΛΛΑΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΚΥΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ.

146 π. Χ.—395 μ. Χ.

Ὁ τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πόλεμος, διαρκέσας βραχύτατον χρόνον, ὑπῆρξεν ὁ ἔσχατος ὑπὲρ αὐτονομίας ἑλληνικὸς ἀγών. Ἐν τῇ περὶ Λευκόπετραν ἐπὶ τοῦ Κορινθίου ἰσθμοῦ συγκροτηθείσῃ μάχῃ, οἱ ὑπὸ τοῦ Μεγαλοπολίτου Διαίου στρατηγούμενοι Ἕλληνες, καίτοι ἐξ αὐτῶν οἱ πεζοὶ μάλιστα ἠγωνίσθησαν ἀνδρειότατα, ἠττήθησαν ἧτταν τελείαν, εἰς τὴν ὑπέροχον ἐχθρικὴν δύναμιν ὑποκύψαντες· μόλις δὲ τὴν τρίτην κατόπισθι τῆς μάχης ἡμέραν ὁ ῥωμαῖος στρατηγὸς Μόμμιος ἐτόλμησε νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὴν ἀνοικτὴν καὶ ἀνυπεράσπιστον τῆς ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας μητρόπολιν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὴν Κόρινθον. Ἀφοῦ δὲ προηγουμένως ἐλεηλάτησε τὴν λαμπρὰν ταύτην τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου καὶ πλούτου καθέδραν καὶ ἀφῄρεσεν ἀπ' αὐτῆς τὰ ὡραιότερα τῆς ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας μνημεῖα πρὸς στολισμὸν τοῦ θριάμβου του, ἔπειτα, κατὰ ῥητὴν τῆς ῥωμαϊκῆς συγκλήτου διαταγήν, τὴν παρέδωκεν ὁλοκαύτωμα εἰς τὰς φλόγας, καὶ τοὺς μὲν τῶν ἀπολειφθέντων κατοίκων κατέσφαξε, γυναῖκας δὲ, παῖδας καὶ δούλους ἐξηνδραπόδισεν. Οὐχ ἧττον δ' αὐστηρὸς ἐδείχθη καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ὅσαι μετέσχον τοῦ κατὰ τῆς Ῥώμης πολέμου.

Μετ' ὀλίγον δ' ἔπειτα ἦλθον ἐκ Ῥώμης δέκα πρέσβεις, ἀπεσταλμένοι πρὸς διευθέτησιν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Πανταχοῦ δι' αὐτῶν τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα κατηργήθησαν καὶ ἡ ἐξουσία παρεδόθη εἰς χεῖρας τῶν (ῥωμαϊζόντων) ὀλιγαρχικῶν. Ἡ Ἑλλὰς ἅπασα ὤφειλε νὰ τελῇ τοῦ λοιποῦ φόρον εἰς τὴν Ῥώμην, οὐδεὶς δὲ τῶν πλουσίων ἐδύνατο νὰ ἔχῃ κτῆσιν ἀκίνητον ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς κατοικίας του· αἱ ἐκκλησίαι τῶν δήμων ἐν Ἀχαΐᾳ, Φωκίδι καὶ Βοιωτίᾳ ἀπηγορεύθησαν· οἱ Βοιωτοὶ καὶ Εὐβοεῖς ὑπεχρεώθησαν ἰδίως νὰ πληρώσωσιν εἰς τὴν Ἡράκλειαν ἑκατὸν καὶ οἱ Ἀχαιοὶ εἰς τὴν Λακεδαίμονα διακόσια τάλαντα. Ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ «Ἀχαΐα» ἡ Ἑλλὰς ἐκηρύχθη ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία *) καὶ ἡ ὑπερτάτη διοίκησις τῶν πραγμάτων αὐτῆς ἐπετράπη εἰς ἕνα ἀνθύπατον, ὅστις, ἐκλεγόμενος καθ' ἕκαστον ἢ κατὰ πᾶν δεύτερον ἔτος, εἶχε τὴν ἕδραν αὐτοῦ τὸ πρῶτον μὲν ἐν Ἀχαΐᾳ, βραδύτερον δ' ἐν Κορίνθῳ. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἑλληνικὴ

*) Κατὰ τὸν Παυσανίαν (Ἀχαϊκ. ΙΣΤ', 7) ἡ Ἑλλὰς ἔλαβε τὸνομα τοῦτο· διότι οἱ Ῥωμαῖοι «ἐχειρώσαντο Ἕλληνας δι' Ἀχαιῶν, τότε τοῦ ἑλληνικοῦ προεστηκότων.»

ἐλευθερία, πρὸ πολλοῦ ἤδη κενὸν ὄνομα, ἔλαβε πέρας κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἑκατοστοῦ τεσσαρακοστοῦ ἕκτου ἔτους π. Χ.

Ἡ ταχεῖα ἀποπεράτωσις τοῦ ἀχαϊκοῦ πολέμου, τοῦ ἀποφασίσαντος τὴν ὑποδούλωσιν τῶν Ἑλλήνων, ἐθεωρήθη καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι αὐτῇ ὡς εὐτύχημα· καθότι, ὡς οἱ πλεῖστοι ἐφρόνουν, μακροτέρα τις ἀντίστασις ἐδύνατο νὰ συνεπαγάγῃ τὸν παντελῆ ὄλεθρον ἐκείνης· διό, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πολυβίου, «ἅπαντες τότε τὴν παροιμίαν ταύτην διὰ στόματος εἶχον, ὡς, εἰ μὴ ταχέως ἀπωλόμεθα, οὐκ ἂν ἐσώθημεν.»

Τραχυτάτη καὶ ἀπάνθρωπος ὑπῆρξε καταρχὰς ἡ τῶν νικητῶν διαγωγὴ πρὸς τὴν ἡττηθεῖσαν Ἑλλάδα· ὕστερον ὅμως, παύσαντος τοῦ ἐχθρικοῦ μένους, ἤρξατο νὰ γίνεται ἐπιεικεστέρα, καὶ οἱ ὑπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς συγκλήτου ἀποσταλέντες δέκα ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια ἐν ἀρχῇ τοῦ προσεχοῦς ἔτους (145) καλὸν, ὡς βεβαιοῖ ὁ Πολύβιος, δεῖγμα τῆς Ῥωμαίων προαιρέσεως ἀπολελοιπότες πᾶσι τοῖς Ἕλλησι. Ἀλλὰ παρατηρητέον ὅτι ἡ φάσις αὕτη τῆς ῥωμαϊκῆς προαιρέσεως ὀφείλεται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν συνέργειαν τοῦ βεβαιοῦντος αὐτοῦ συγγραφέως. Ὁ ἔνδοξος δηλονότι οὗτος Μεγαλοπολίτης, ἀφοῦ δὲν εἰσηκούσθησαν αἱ προλαβοῦσαι συμβουλαί του, αἵτινες ἐδύναντο ν' ἀποτρέψωσι τὸν ὄλεθρον τῆς πατρίδος του, ἰσχύων μεγάλως παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὡς φίλος καὶ διδάσκαλος τοῦ κραταιοῦ Σκιπίωνος, τοῦ θριαμβεύσαντος κατὰ τῶν Καρχηδονίων, κατέβαλε πᾶσαν σπουδὴν εἰς τὸ νὰ ἐλαφρύνῃ τὸ πεπρωμένον ἐκείνης καὶ καταπραύνῃ τὴν ὀργὴν τῶν νικητῶν *). Τῇ με-

*) Οἱ Ἀχαιοὶ ἐξ εὐγνωμοσύνης ἀνήγειραν αὐτῷ ἐν Μεγαλουπόλει καὶ ἐν τῷ ναῷ τῆς δεσποίνης (Περσεφόνης) στήλας, αἵτινες ἐσώζοντο ἔτι καὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σολαβήσει αὐτοῦ ἀνεστάλη πολλῶν μὲν πόλεων, ὅσαι εἶχον μείνει ἔτι ἀβλαβεῖς, ἡ διαρπαγὴ, πολλῶν δὲ κατοίκων ἡ ἐξανδραπόδισις· καὶ κατ' αἴτησίν του διετάχθη ν' ἀπολαμβάνῃ ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι τὰς ψηφισθείσας τιμὰς ὁ μέγας στρατηγὸς Φιλοποίμην, αἱ δὲ εἰκόνες τούτου, τοῦ Ἀχαιοῦ καὶ τοῦ Ἀράτου νὰ ἐπαναχθῶσιν ἐκ τῆς Ἀκαρνανίας, ὅπου εἶχον σταλῆ ἵνα μετακομισθῶσιν εἰς τὴν Ῥώμην. Χωριζομένων δὲ τῶν δέκα πρέσβεων ὁ αὐτὸς (Πολύβιος) ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ ἐπιπορευθῇ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, νὰ ἐξομαλύνῃ τὰς ἀμφισβητήτους σχέσεις, νὰ διευκρινήσῃ τὰ περὶ τὸ πολίτευμα καὶ τὴν κοινὴν δικαιοδοσίαν καὶ ἐν γένει νὰ συμβιβάσῃ, καθόσον ἦτο δυνατὸν, τὴν νέαν τῶν πραγμάτων τάξιν πρὸς τὰς ἐκ τῶν χρόνων τῆς αὐτονομίας πηγαζούσας χρείας τῶν διαφόρων πολιτειῶν *). Πιθανώτατα δὲ διὰ τῆς μεσιτείας ὡσαύτως τοῦ Πολυβίου κατωρθώθη βραδύτερον καὶ ἡ μετρίασις τῶν πρώτων αὐστηρῶν διατάξεων τοῦ Μομμίου καὶ τῶν δέκα πρέσβεων, ἤτοι ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν Βοιωτῶν, Εὐβοέων καὶ Ἀχαιῶν ἀπὸ τῶν βαρέων προστίμων, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχον καταδικασθῆ, ἡ ἐλάττωσις τοῦ ποσοῦ τῶν ἐπιβληθέντων φόρων καὶ τέλος ἡ ἀνάκλησις τῆς ἀπαγορεύσεως τῶν ἐκκλησιῶν ἐν Ἀχαΐᾳ, Βοιωτίᾳ καὶ Φωκίδι. Ἀλλ' ἡ ἀγαθοποιὸς ἐνέργεια τοῦ Πολυβίου ἐξετείνετο κυρίως μόνον

ἐπὶ Παυσανίου· καὶ ἡ τῆς μιᾶς μὲν ἐπιγραφὴ ἔλεγε ῥητῶς «ὅτι σύμμαχος γένοιτο Ῥωμαίων καὶ παύσειεν αὐτοὺς ὀργῆς εἰς τὸ ἑλληνικόν». (Παυσαν. Ἀρκαδ. Λ', 4)· ἡ δὲ τῆς ἄλλης «ἐξ ἀρχῆς τε μὴ ἂν σφαλῆναι τὴν Ἑλλάδα, εἰ Πολυβίῳ τὰ πάντα ἐπείθετο, καὶ ἁμαρτούσῃ δι' ἐκεῖνον βοήθειαν αὐτὴ γενέσθαι μόνον».

*) Πολυβ. Σωζ. XL, 10 «μὴ γὰρ ἐξεργασαμένου τούτου καὶ γράψαντος τοὺς περὶ τῆς κοινῆς δικαιοδοσίας νόμους ἄκριτα πάντα ἦν καὶ πολλῆς γέμοντα ταραχῆς. Πβλ. καὶ Παυσ. Ἀχαϊκ. XVI, 17.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τὰς πόλεις τὰς ἀπαρτιζούσας πρότερον τὴν ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν, αἵτινες ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀπήλαυσαν ἡσυχίαν τινὰ ἀτάραχον.

Ἄλλαι δέ τινες πόλεις προήχθησαν, ὀλίγον ἔπειτα ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου, εἰς εὐδαιμονίαν ἀνέλπιστον διὰ τῆς ἰδιαιτέρας τῶν Ῥωμαίων εὐνοίας καὶ διά τινος εὐτυχοῦς συνδρομῆς τῶν περιστάσεων· μία ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ Δῆλος μάλιστα, ἥτις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον οὐ μόνον ἐπολυάνδρησεν, ἀλλὰ εἴτε ἕνεκα τοῦ εὐθέτου λιμένος της, εἴτε ἕνεκα τῆς ἀτελείας, ἣν τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἱερὸν εἰς τοὺς ἐμπόρους ἐγγυᾶτο, ἀπέβη ὁ κυριώτερος σταθμὸς τοῦ ἐμπορίου μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, ὅπως πρότερον ὑπῆρξεν ἡ Κόρινθος *)· ἡ ἀκμὴ ὅμως αὕτη τῆς Δήλου δὲν διήρκεσε φεῦ! εἰμὴ βραχὺν χρόνον, καθότι ἐπὶ τοῦ πολέμου ἤδη τοῦ Μιθριδάτου πρὸς τὴν Ῥώμην ἡ νῆσος ἐφθάρη ἐξολοκλήρου ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἐκείνου **).

Ἰδίαν δέ τινα ἀπέναντι τῆς Ῥώμης θέσιν διετήρησαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς αὐτονομίας διὰ τῶν πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ Ῥώμην σχέσεών των εἶχον τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ δειχθῶσι μετ' ἀνεξαρτήτου χαρακτῆρος· καὶ μετὰ τὴν κατατρό-

*) Στράβ. X, 5. 4. «Τὴν μὲν οὖν Δῆλον ἔνδοξον γενομένην πρότερον (διὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὰς ἐν αὐτῇ τελουμένας πανηγύρεις), ἔτι μᾶλλον ηὔξησε κατασκαφεῖσα ὑπὸ Ῥωμαίων ἡ Κόρινθος· ἐκεῖσε γὰρ μετεχώρησαν οἱ ἔμποροι, καὶ τῆς ἀτελείας τοῦ ἱεροῦ προκαλουμένης αὐτοὺς καὶ τῆς εὐκαιρίας τοῦ λιμένος. Ἐν καλῷ γὰρ κεῖται τοῖς ἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀσίαν πλέουσι· ἥ τε πανήγυρις ἐμπορικόν τι πρᾶγμά ἐστι, καὶ συνήθεις ἦσαν αὐτῇ καὶ Ῥωμαῖοι τῶν ἄλλων μάλιστα.»

**) Στράβ. αὐτόθι «Ἐπελθόντες δὲ οἱ τοῦ Μιθριδάτου στρατηγοὶ καὶ ὁ ἀποστήσας τύραννος αὐτὴν διελυμήναντο πάντα, καὶ παρέλαβον ἐρήμην οἱ Ῥωμαῖοι πάλιν τὴν νῆσον, ἀναχωρήσαντος εἰς τὴν οἰκείαν τοῦ βασιλέως.»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πωσιν μὲν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περσέως κατώρθωσαν, πρεσβεύσασαι, νὰ λάβωσι δι' ἀποφάσεως τῆς συγκλήτου τὰς νήσους Δῆλον καὶ Λῆμνον, ὧν καὶ πρότερον ἀντεποιοῦντο *)· μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν τῆς Κορίνθου καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἔτυχον τῆς συγγνώμης τῶν νικητῶν τοὐλάχιστον ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ δύνανται ν' ἀπολαύωσί τινος ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἐζήτουν νὰ διατηρήσωσιν ἐμμένουσαι εἰς τοὺς ἀρχαίους τύπους τοῦ δημοσίου βίου. **) Μέχρι τίνος δὲ ἡ ἐλευθερία αὕτη κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ῥωμαιοκρατίας ἐμμέσως ἢ ἀμέσως περιωρίζετο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, δυσκόλως δύναται νὰ ὁρισθῇ ἐπακριβῶς· γενικαί τινες ὑπαινίξεις ***) καὶ μάλιστα ἡ τῶν Ἀθηναίων συμμετοχὴ εἰς τὸν κατὰ τῆς Ῥώμης πόλεμον τοῦ Μιθριδάτου μαρτυροῦσιν ὅτι καὶ αἱ Ἀθῆναι δὲν ἦσαν ἐντελῶς ἀπηλλαγμέναι τῆς καταπιέσεως τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν τῆς Ῥώμης· οὐδὲ εἶνε μάλιστα ἀπίθανον ὅτι καὶ αἱ στάσεις τῶν δούλων, αἵτινες πολὺ πρὸ τοῦ εἰρημένου πολέμου

*) Πολυβ. Σωζόμ. XXX, 18.

**) Παρατηρητέον ὅτι ἐκ προοιμίων ἤδη οἱ Ῥωμαῖοι, πολιτικῇ πανούργῳ χρώμενοι, ἀντὶ νὰ ζητήσωσι παρὰ πασῶν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἐπίσης ἀπεριόριστον ὑποταγήν καὶ διὰ τῆς αὐτῆς τύχης νὰ τὰς διαθέσωσι πρὸς τὸ αὐτὸ φρόνημα, πρὸς τὰς αὐτὰς ἐλπίδας καὶ προσπαθείας, ἐσπούδασαν νὰ διαιρέσωσι τὰ συμφέροντά των, ὥστε ἐν ᾧ τινες ἐκείνων κατέστησαν ἐντελῶς ἐξηρτημέναι, εἰς ἄλλας καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην ἐπετράπη ἡ ἐξακολούθησις ἐξωτερικῶν τινων τοῦ δημοσίου βίου τύπων, ὅσαι ἐδύναντο νὰ τὰς ἀναμιμνήσκωσι τὴν πρώην ἐλευθερίαν των.

***) Τὸ κυριώτερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου χωρίον εὑρίσκεται παρὰ τῷ Ἀππιανῷ περὶ τοῦ μιθριδ. πολ. κ. 39 «ἃ πρότερον ἀλούσης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Ῥωμαίων αὐτοῖς διετέτακτον. Καὶ περαιτέρω δὲ ἐν τῷ αὐτῷ συγγραφεῖ λέγεται περὶ Σύλλα «καὶ νόμους ἔθηκεν ἅπασιν ἀγχοῦ τῶν πρόσθεν αὐτοῖς ὑπὸ Ῥωμαίων ὁρισθέντων.»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

(κατὰ τὸ 133 περίπου ἔτος π. Χ.) συνέβησαν ἐν τοῖς μετάλλοις τῆς Ἀττικῆς, εὑρίσκοντο εἴς τινα σχέσιν πρὸς τὴν διοίκησιν τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ. Δυσχερῶς ἐκ τῆς συντόμου εἰδήσεως, ἣν περὶ τοῦ γεγονότος τούτου διετήρησεν ἡμῖν ὁ Ἀθήναιος (VI, 104) ἐκ τοῦ Ποσειδωνείου τοῦ Ἀπαμειέως, δὲν μανθάνομεν ἄλλο, εἰμὴ ὅτι οἱ δοῦλοι ἀποστάντες ἐφόνευσαν τοὺς ἐπὶ τῶν μετάλλων φύλακας, κατέλαβον τὴν ἐπὶ Σουνίῳ ἀκρόπολιν καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπόρθησαν τὴν Ἀττικήν. Μετὰ μακρὰν δὲ σιωπὴν τῶν συγγραφέων κατὰ πρῶτον ἡ ἱστορία τοῦ μιθριδατικοῦ πολέμου (παρὰ τῷ Ἀππιανῷ καὶ Πλουτάρχῳ) διαφωτίζει ὁπωσοῦν τὴν κατάστασιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ῥωμαίων.

Ἀφοῦ δηλονότι ὁ Μιθριδάτης βασιλεὺς τοῦ Πόντου, ὁ φοβερώτερος τῶν ἕως τότε ἐμφανισθέντων ἐχθρῶν τῆς Ῥώμης, ἐξηφάνισε πάντας τοὺς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ εὑρισκομένους Ῥωμαίους (ὑπὲρ τοὺς δεκακισμυρίους: ὡς λέγεται), διενοήθη νὰ καταπολεμήσῃ αὐτοὺς καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Ἐπὶ τούτῳ δ' ἐζήτησε νὰ προσλάβῃ συμμάχους καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ ἵνα τοὺς ἐνθαρρύνῃ, ἔπεμψεν εἰς Ἑλλάδα στρατοὺς μεγάλους καὶ στρατηγοὺς ὀνομαστούς· τὸν Ἀρχέλαον καὶ τὸν Μητροφάνην. Οἱ Ἀχαιοί, οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Βοιωτοί, πλὴν τῶν Θεσπιέων, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως· ἡ Εὔβοια, ἡ Δημητριὰς καὶ ἡ Μαγνησία ἀρνηθεῖσαι νὰ προστεθῶσιν εἰς τὴν βασιλικὴν μερίδα ἐλεηλατήθησαν ὑπὸ τοῦ Μητροφάνους. Ἐν γένει ὅμως καὶ ὅσοι τῶν Ἑλλήνων ἐδείχθησαν κλίνοντες πρὸς τὰ Μιθριδάτεια μικρὸν ἐνεργὸν μέρος ἔλαβον εἰς τὸν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἀγῶνα· τοὐλάχιστον οὐδαμοῦ γίνεται μνεία ὅτι ἔδειξαν σπουδαίαν τινὰ εἰς τοὺς ἐκ τῆς Μακεδονίας ἐπελθόντας Ῥωμαίους ἀντίστασιν. Κατὰ δὲ τὴν μεταξὺ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ ἀρχηγοῦ τούτων καὶ τοῦ Ἀρχελάου περὶ Χαιρώνειαν συγκροτηθεῖσαν τριήμερον μάχην ὑπῆρχον μὲν Λακεδαιμόνιοι καὶ Ἀχαιοὶ ὡς ἐπίκουροι τοῦ τελευταίου, ἀλλ' ἅμα ὑποχωρήσαντος τοῦ Μιθριδατικοῦ στρατοῦ ἐπανέκαμψαν πάλιν εἰς τὰ ἴδια.

Ἡ μετοὔπολυ δ' ἐμφάνισις τοῦ *Σύλλα*, εἰς ὃν ἡ Ῥώμη ἐπέτρεψε τὸν κατὰ Μιθριδάτου ἐν Ἑλλάδι πόλεμον, ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τρόμον καὶ ἐπανήγαγεν εἰς τὴν πρώτην ὑποταγὴν τὰς ἀποστάσας πόλεις· μόνον δ' αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες εὑρίσκοντο τότε ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἐκ δημαγωγοῦ εἰς τύραννον προαχθέντος Ἀριστίωνος ἢ Ἀθηνίωνος, ἀνθρώπου (κατὰ τὸν Πλούταρχον) ἐξ ἀσελγείας ὁμοῦ καὶ ὠμότητος ἔχοντος συγκειμένην τὴν ψυχήν, ἐτόλμησαν νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὴν ἀπόστασιν, δεχθεῖσαι τὸν περὶ Χαιρώνειαν ἡττηθέντα στρατὸν τοῦ Μιθριδάτου καὶ ἐμπιστευθεῖσαι τὴν ἄμυναν τοῦ Πειραιῶς εἰς τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ Ἀρχέλαον· ὅθεν ὁ Σύλλας ὥρμησεν ἀμέσως μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς του κατὰ τῆς πόλεως ταύτης, ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν εὗρεν οὐ μικρὰν ἀντίστασιν, ἥτις ἠνωμένη μετὰ τῶν σκωμμάτων καὶ βωμολοχιῶν, δι' ὧν ὁ τύραννος Ἀριστίων αὐτόν τε καὶ τὴν διαβόητον σύζυγόν του Μετάλλαν ἀπὸ τῶν τειχῶν καθεκάστην ἠρέθιζεν, ἐκίνησε τὴν ὀργὴν αὐτοῦ εἰς ἄκρον. Διαρκούσης δὲ τῆς μακρᾶς καὶ πεισματώδους πολιορκίας, ὁ Σύλλας ἠναγκάσθη, πρὸς κατασκευὴν μὲν τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν νὰ ἐκκόψῃ τὰ δένδρα τῶν ἱερῶν ἀλσῶν, ἅτινα περιέβαλλον τὸ Λύκειον καὶ τὴν Ἀκαδημίαν, πρὸς πληρωμὴν δὲ τῶν στρατιωτικῶν μισθῶν, στερούμενος χρημάτων, νὰ γυμνώσῃ τοὺς ἐν Δελφοῖς, ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοὺς ἐκ τῶν πλουσίων αὐτῶν ἀναθημάτων καὶ νὰ κόψῃ ἀπὸ τούτων νομίσματα. Οἱ πολιορκούμενοι ἐν τοσούτῳ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἤρξαντο ν' ἀγωνιῶσι πιεζόμενοι ὑπὸ τοῦ λιμοῦ· ἐν ᾧ δὲ οὗτοι δι' ἔλλειψιν σίτου, οὗτινος ὁ μέδιμνος κατήντησε νὰ τιμᾶται χιλίων δραχμῶν, ἠναγκάζοντο νὰ τρέφωνται ἀπὸ τῶν περὶ τὴν ἀκρόπολιν φυομένων χόρτων, ἐκ δερμάτων καὶ ἄλλων ἀηδῶν πραγμάτων, ὁ τύραννος Ἀριστίων ἐκραιπάλει καὶ ἐνετρύφα μετὰ γελωτοποιῶν ἀδιακόπως· καὶ τὸν μὲν ἱερὸν τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς λύχνον ἄφησε νὰ σβεσθῇ διὰ σπάνιν ἐλαίου, εἰς δὲ τὴν ἱεροφάντιδα ἀντὶ σίτου, τὸν ὁποῖον ἐξῃτήσατο, ἔπεμψε πέπερι· τοὺς δὲ βουλευτὰς καὶ ἱερεῖς ἱκετεύοντας αὐτὸν νὰ οἰκτείρῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὸν Σύλλαν ἀπέκρουσε διὰ τοξευμάτων. Βραδέως δὲ μόλις συγκατετέθη νὰ πέμψῃ δύο ἢ τρεῖς τῶν συμποτῶν του, πρὸς οὓς μὴ ἀρκουμένους νὰ ζητήσωσιν ὅ,τι τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως ἀπέβλεπεν, ἀλλὰ σεμνολογουμένους τὸν Θησέα, τὸν Εὔμολπον καὶ τὰ Μηδικὰ, «ἀπέλθετε, ἀπήντησεν ὁ ἀγέρωχος στρατηγὸς, καὶ ἀναλάβετε τοὺς λόγους ὑμῶν· διότι ἐγὼ δὲν ἐπέμφθην ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς Ἀθήνας ἵνα διδαχθῶ, ἀλλ' ἵνα καταστρέψω τοὺς ἀποστάτας.» Τέλος δὲ, οἱ πολιορκηταὶ παρατηρήσαντες μέρος τι τοῦ τείχους κακῶς καὶ ἀμελῶς φυλαττόμενον ἕνεκα τῆς ὀλιγωρίας τοῦ τυράνου, εἰσήλασαν δι' αὐτοῦ περὶ μέσας νύκτας εἰς τὴν πόλιν φρικώδεις, ὑπὸ τὸν ἦχον σαλπίγγων καὶ κεράτων, καὶ, κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ ἄδειαν, διεσπάρησαν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ οἰκίας ἐφ' ἁρπαγὴν καὶ φόνον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποσφαγέντων ἦτον ἄπειρος καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἔτι τοῦ Πλουτάρχου τὸ πλῆθος αὐτῶν ἐμετρεῖτο κατὰ τὸν τόπον τοῦ ῥυέντος αἵματος, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ ἐντὸς τοῦ Διπύλου Κεραμεικοῦ ἐξετείνετο μέχρι σχεδὸν τῶν πυλῶν τοῦ προαστείου. Τῶν δὲ οὕτως ἀποθανόντων δὲν ἦσαν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐλάσσονες οἱ ἐξ οἴκτου καὶ πόθου τῆς πατρίδος καὶ ἐξ ἀπελπισίας ἑκουσίως ἑαυτοὺς διαφθείραντες. Ὁ δὲ Ἀριστίων, ἀφοῦ ἐνεκαρτέρησε χρόνον τινὰ ἐν τῇ ἀκροπόλει μετ' ὀλίγων δορυφόρων, ὑπὸ δίψης πιεσθεὶς παρεδόθη καὶ πιθανῶς ἐφονεύθη ἀμέσως. Τέλος ὁ Σύλλας, μεστὸς ὢν ἤδη τῆς τιμωρίας καὶ καμφθεὶς ὑπὸ τῶν λιπαρῶν δεήσεών τινων φυγάδων, μετὰ μικρόν τι ἐγκώμιον τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, συγχωρῶ, εἶπε, πολλοὺς χάριν ὀλίγων καὶ τοὺς ζῶντας χάριν, τῶν τεθνηκότων.

Ἡ ἅλωσις τῶν Ἀθηνῶν ἐγένετο κατὰ τὰς καλάνδας μαρτίου ἐν ἔτει 86 π. Χ. Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον ὁ Σύλλας κυριεύσας καὶ τὸν Πειραιὰ καὶ τὰ πλεῖστα αὐτόθι κτίρια κατακαύσας, ὧν ἦν καὶ ἡ Φίλωνος ὁπλοθήκη, θαυμαζόμενον ἔργον, ἀνέζευξεν ἐσπευσμένως εἰς Βοιωτίαν, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ συνεκεντρώθησαν νέοι πολυάριθμοι στρατοὶ (ὑπὲρ τὰς εἴκοσι μυριάδας ἀνδρῶν) τοῦ Μιθριδάτου ταχθέντες ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ (ἐκ Πειραιῶς μετακληθέντος) Ἀρχελάου. Ὁ Σύλλας μολονότι αἱ δυνάμεις του ἦσαν πολὺ ἐλάσσονες ἐπετέθη κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐνίκησε κατακράτος εἰς δύο μάχας, περὶ Χαιρώνειαν καὶ ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ Ὀρχομενοῦ· ἡ δευτέρα ἦτο τοσοῦτον φονικὴ, ὥστε καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλουτάρχου (διακόσια ἔτη βραδύτερον, εὑρίσκοντο πέριξ τοῦ Ὀρχομενοῦ πολλὰ βαρβαρικὰ τόξα, κράνη, θωράκων σπάσματα σιδηρᾶν καὶ μάχαιραι ἐμβαπτισμέναι εἰς τέλματα. Ἡ Ἑλλὰς ἔπαθε πολλὴν ἐκ τοῦ μιθριδατικοῦ τούτου πολέμου φθορὰν καὶ πολὺς παρῆλθε χρόνος ἕως οὗ αἱ ἀναστατωθεῖσαι αὐτῆς πόλεις ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προτέραν κατάστασίν των. Αἱ δὲ Ἀθῆναι, τῶν ὁποίων ἡ συμφορὰ ἦτο μεγαλητέρα ὅλων τῶν ἄλλων, εὗρον παραμυθίαν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀνέλπιστον κατὰ τοῦτο, ὅτι πλούσιός τις εὐπατρίδης Ῥωμαῖος, ὁ Πομπώνιος Ἀττικὸς, καταφυγὼν εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν (ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων τῆς Ῥώμης ταραχῶν) τὴν συνέδραμε πολυειδῶς διὰ τῆς ἐλευθεριότητος αὐτοῦ. Παρομοίως δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Καππαδοκίας, Ἀριοβαρζάνης ὁ Φιλοπάτωρ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φιλορωμαῖος, εὐηργέτησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰς Ἀθήνας ἀνοικοδομήσαντες τὸ ἐπὶ τῆς πολιορκίας καταστραφὲν Ὠδεῖον.

Μικρὸν δὲ μετὰ τὸ τέλος τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου πειραταὶ τῆς ἐν Ἀσίᾳ Κιλικίας, οἵτινες κατὰ συνέπειαν τῆς διαλύσεως τοῦ στόλου τοῦ Μιθριδάτου ἐπεκράτησαν πάσης τῆς Μεσογείου ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἕως τῶν στηλῶν τοῦ Ἡρακλέους, ἐλεηλάτησαν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην χώραν τὴν Ἑλλάδα, στερουμένην τότε ναυτικῆς δυνάμεως πρὸς ἄμυναν ἑαυτῆς· κατετροπώθησαν ὅμως εἰς τέλος ὑπὸ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ τῶν Ῥωμαίων Πομπηίου, ὅστις ἐχάρισεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους πεντήκοντα τάλαντα πρὸς διακόσμησιν τῆς πόλεως αὐτῶν, μέρος δὲ τῶν πειρατῶν ἐκείνων συνῴκισεν εἰς τὴν ἤδη ἐρημωμένην Πελοπόννησον (ἐν Δύμῃ τῆς Ἀχαΐας).

Ἀλλὰ μετὰ μικρὰν ἡσυχίαν νέα ἐπήνεγκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα δυστυχήματα ὁ μεταξὺ τοῦ εἰρημένου Πομπηίου καὶ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ἐμφύλιος πόλεμος, ὅστις ἀπεφασίσθη ἐν Φαρσάλῳ τῆς Θεσσαλίας· μετὰ τοῦ δευτέρου συνεμάχησαν τότε μόνοι οἱ Δόλοπες, οἱ Λίτωλοὶ καὶ οἱ Ἀκαρνᾶνες, μετὰ δὲ τοῦ πρώτου ὅλοι οἱ Πελοποννήσιοι, οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Πρὸ τῆς ἐν Φαρσάλῳ δὲ μάχης ὁ Καῖσαρ εἶχε πέμψει εἰς Ἑλλάδα ἀπόσπασμά τι τοῦ στρατοῦ του, ὅπερ διεπόρθησε τὴν Ἀττικὴν, κατέλαβε τὸν Πειραιᾶ ὄντα ἀφρούρητον, τὰς Ἀθήνας ὅμως δὲν ἐδυ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νήθη νὰ κυριεύσῃ· μετὰ δὲ τὴν ἐπελθοῦσαν κατὰ τοῦ Πομπηίου νίκην ὑποταχθείσης ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Καίσαρος καὶ αἱ Ἀθῆναι παρεδόθησαν ἀμέσως. Ἐκ σεβασμοῦ δὲ πρὸς τὸν λαὸν τῶν Ἀθηναίων, εἰς οὓς ἡ Ῥώμη ὤφειλε τὸν πολιτισμόν της, ὁ Καῖσαρ οὐ μόνον ἐδείχθη πρὸς αὐτοὺς συγγνώμων ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπένειμε δωρεὰς πλουσίας, χρησιμευσάσας εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως· μόνοι οἱ κάτοικοι τῶν Μεγάρων, οἵτινες ἐτόλμησαν ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὸν νικητὴν, ἐξωλοθρεύθησαν σχεδὸν κατακράτος· ἐξεναντίας δὲ οἱ Θεσσαλοὶ πρὸς ἀμοιβὴν ἧς ἐχορήγησαν βοηθείας ἔλαβον παρ' αὐτοῦ ἐν μέρει τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἄλλα ὠφελήματα. Βραδύτερον δὲ ὁ Ῥωμαῖος οὗτος Δορυκτήτωρ ἔδωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλο μεῖζον εὐνοίας δεῖγμα ἀνοικοδομήσας καὶ τὴν ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς πυρπολήσεώς της ἔρημον μείνασαν Κόρινθον, ἥτις ἐν βραχεῖ χρόνῳ κατέστη πάλιν ἡ σημαντικωτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος· προσέτι συνέλαβε καὶ τὴν ἰδέαν τῆς διωρύξεως τοῦ ἰσθμοῦ, ἀλλὰ δολοφονηθεὶς δὲν εὐτύχησε νὰ ἴδῃ περαιωμένον τὸ ἔργον του.

Μετὰ τὸ τραγικὸν δὲ τοῦ Καίσαρος τέλος (44 π. Χ.) συνέβη καὶ ἄλλος ἐν Ἑλλάδι ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν Ἀντωνίου καὶ Ὀκταυίου ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ Βρούτου καὶ Κασσίου (τῶν τελευταίων τῆς ἐλευθερίας προμάχων) ἐξ ἄλλου μέρους. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον οἱ Λακεδαιμόνιοι ἦσαν σύμμαχοι τῶν δύο πρώτων, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τῶν δευτέρων· ἡττηθέντων δὲ τούτων, περὶ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας, τῷ 42 ἔτει, ἐκεῖνοι διένειμον πρὸς ἀλλήλους καταρχὰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ ἡ Ἑλλὰς ἔλαχεν εἰς τὸν κλῆρον τοῦ Ἀντωνίου, ὅστις ἐκπαιδευθεὶς κατὰ τὴν νεαράν του ἡλικίαν ἐν Ἀθήναις οὐ μόνον δὲν ἐξεδικήθη τοὺς Ἀθη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ναίους δι' ἣν ἔδειξαν πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του φιλίαν, ἀλλ' ἔδωκεν αὐτοῖς πλείστας δωρεὰς καὶ τὰς νήσους: Αἴγιναν, Σκίαθον καὶ Πεπάρηθον ἀντὶ τῆς μόνης νήσου Τήνου, ἥτις παρεχωρήθη εἰς τοὺς Ῥοδίους. Διατρίβων δὲ συνήθως ἐν αὐτῇ ἐδέχθη τὰ Ἀττικὰ ἤθη καὶ τὴν Ἀττικὴν δίαιταν καὶ ἔχαιρεν ἀκούων ἑαυτὸν προσαγορευόμενον φιλέλληνα καὶ μάλιστα φιλαθήναιον.

Μετά τινα δ' ἔτη διχονοησάντων τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Ὀκταυίου, ἐπῆλθεν ὁ τελευταῖος ἐμφύλιος τῶν Ῥωμαίων πόλεμος, καθ' ὃν ὁ Ἀντώνιος ἡττήθη, τῷ 31 ἔτει, εἰς ναυμαχίαν γενομένην περὶ τὸ Ἄκτιον. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον οἱ πλείονες τῶν Ἑλλήνων συνετάχθησαν μετὰ τοῦ Ἀντωνίου, ἀλλ' ὁ νικητὴς Ὀκτάυιος, ἐπωνομασθεὶς τοῦ λοιποῦ Αὔγουστος, δὲν ἐτιμώρησεν αὐτοὺς διὰ τοῦτο, πρὸς τοὺς ὀλίγους δὲ, οἵτινες εἶχον προστεθῆ εἰς τὴν μερίδα αὐτοῦ, ἐδείχθη λίαν ἐλευθέριος. Οὕτως ἡ Σπάρτη ἔλαβε τὴν νῆσον Κύθηρα καὶ τινας πόλεις τῶν (ὑποστηριξάντων τὸν Ἀντώνιον) Μεσσηνίων, ὡς τὴν Καρδαμύλην, τὰς Φερὰς καὶ τὴν Θουρίαν, πρὸς δὲ καὶ τὴν προεδρίαν τῶν διὰ παντὸς πέμπτου ἔτους τελουμένων ἐπὶ τοῦ Ἀκτίου ἀγώνων ἐπὶ ἀναμνήσει τῆς νίκης· κατὰ τὸν αὐτὸν ὅμως χρόνον ἀπέβαλε πάλιν καὶ μέρος τῆς ἐπικρατείας της, ἤτοι τὰς μέχρι τοῦδε ἀπ' αὐτῆς ἐξηρτημένας παραλίους πόλεις μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Ταινάρου καὶ Μαλέα, αἵτινες παρεχωρήθησαν ὡς ἐλευθέρα ἰδιοκτησία εἰς τοὺς περιοίκους καὶ εἵλωτας, τοὺς ἔκτοτε κληθέντας ἐλευθερολάκωνας. Πλὴν δὲ τῆς Σπάρτης καὶ αἱ Πάτραι ἔτυχον τῆς ἰδιαιτέρας τοῦ Αὐγούστου εὐνοίας· διότι οὐ μόνον οἱ παλαιοὶ κάτοικοι, οἵτινες τὴν ἐκ τῶν πολλῶν πολέμων σχεδὸν ἐξαφανισθεῖσαν πόλιν ἐγκατέλιπον διασκεδασθέντες εἰς τὰς ὁμόρους

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χώρας, ἐπανῆλθον κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ πάλιν εἰς αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων πόλεων πολλοὶ συνέρρευσαν· ἡ Δύμη δὲ, αἱ Φεραὶ καὶ ἡ Τριταία, αἳ ἐνιδρύσασαι πρώην τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, ὡς καὶ ἡ Λοκρὶς, ἐξαιρουμένης τῆς Ἀμφίσσης κατέστησαν ὑπόφοροι εἰς τοὺς Πατρεῖς. Πρὸς ἀπαθανάτισιν δὲ τῆς περὶ Ἄκτιον νίκης ὁ Αὔγουστος ἔκτισε νέαν λαμπροτάτην πόλιν, τὴν ὁποίαν, συνοικισθεῖσαν ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων (Ἀμβρακιωτῶν, Ἀνακτορίων καὶ Αἰτωλῶν), ὠνόμασε Νικόπολιν ἐπιτρέψας αὐτῇ νὰ ἔχῃ καὶ ψῆφον εἰς τὸ συνέδριον τῶν Ἀμφικτιόνων. Ἡ Νικόπολις δὲ καὶ αἱ Πάτραι ἀπέβησαν μετοὐπολυ εὐανδροῦσαι καὶ λαμπραὶ πόλεις καὶ, πρὸς ταῖς Ἀθήναις, τὸ συναγώγιον ὅλων ἐκείνων, ὅσοι ἤθελον νὰ θαυμάζωσιν ἔτι τὸ φθίνον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μεγαλεῖον ἐν τοῖς ἐρειπίοις αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἀπέναντι τῶν ὀλίγων αὐτῶν διακεκριμένων πόλεων τόσῳ καταπληκτικοτέρα παρίσταται ἡ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, μικρὸν μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον, ἐκτιθεμένη εἰκὼν τῆς ἀθλίας καταστάσεως τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος· ἤθελεν εἶσθαι, λέγει ὁ ἔξοχος οὗτος Γεωγράφος, πάντη ἀνωφελὲς νὰ περιγράψωμεν ἀκριβῶς χώρας ἐρημωμένας καὶ πόλεις ἐφθαρμένας, ὅπου ἐνστρατοπεδεύουσι Ῥωμαῖοι, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατασταθέντες δυνάσται. Ὅλη ἡ βορεία Ἑλλὰς, Ἤπειρος, Ἀκαρνανία, Αἰτωλία καὶ Λοκρὶς, εἶχεν ἤδη γενῇ σχεδὸν ἐξολοκλήρου ἀνάστατος κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς καὶ Ῥωμαϊκοὺς χρόνους. Αἱ πλεῖσται πόλεις ἐξέλιπον καὶ οἱ ὑπόλοιποι τῶν ἀρχαίων κατοίκων ἔζων κωμηδὸν καὶ ἐν ἐρειπίοις. Ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ μόνον ἡ Λάρισσα διετήρησε μέρος τι τοῦ ἀρχαίου ἀξιώματός της· Ἐν τῇ Βοιωτίᾳ μόνον ἡ Τάναγρα καὶ αἱ Θεσπιαὶ ἔμειναν μνείας ἄξιαι πόλεις· αἱ Θῆβαι, αἱ ὑπερή-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φανοι Θῆβαι, αἱ ἄρξασαι τῆς Βοιωτίας καὶ ἐπιχειρήσασαι νὰ διαφιλονεικήσωσι πρὸς τὴν Σπάρτην τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἔσωζον οὐδὲ κώμης ἀξίας λόγου τύπους. Ἐν τῇ Ἀττικῇ διέπρεπον μὲν αἱ Ἀθῆναι, διατελοῦσαι ἔτι ἐλεύθεραι καὶ ἐν τιμῇ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἀλλ' ἀφ' ὅτου ὁ Σύλλας κατέσκαψε τὰ ὀχυρώματα τοῦ Πειραιῶς, ἡ ναυτικὴ αὐτῶν δύναμις, τὸ στήριγμα τοῦ πρώην μεγαλείου των, καὶ μετ' αὐτῆς ἡ ἐλπὶς πρὸς νέαν ἐξέγερσιν ἐξηφανίσθη· ὁ λιμὴν τῆς Μουνυχίας διεφθάρη σχεδὸν ὁλοτελῶς καὶ ἐκ τῶν μακρῶν τειχῶν μόλις ἴχνη τινὰ ἐφαίνοντο. Αἱ πλεῖσται πόλεις τῆς Ἀρκαδίας εἶχον μεταβληθῆ εἰς ἐρείπια· καὶ αὐτὴ ἡ Μεγαλόπολις, ἥτις εἶχε συμπεριλάβει τοὺς κατοίκους ὀκτὼ καὶ τριάκοντα Ἀρκαδικῶν πόλεων, ἦτο παντάπασιν ἀγνώριστος παθοῦσα τὸ τοῦ Κωμικοῦ «ἐρημία μεγάλη ἐστὶν ἡ Μεγαλόπολις». Ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι ὅπου ἄλλοτε ἠριθμοῦντο ἑκατὸν πόλεις, δὲν ὑπῆρχον ἤδη πλέον τῶν τριάκοντα.— Εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἐκπέσει, ὅταν ἡ Ῥώμη εὑρίσκετο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης της! Οἱ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου ἀρξάμενοι παντοδύναμοι αὐτοκράτορες δὲν ἐγνώριζον καὶ δὲν ἤθελον νὰ γνωρίσωσι τὴν γοητείαν ἐκείνην, ἥτις μόνη εἶνε ἱκανὴ νὰ δώσῃ εἰς καταβεβλημένα ἔθνη νεαρὰς δυνάμεις ἢ νὰ ἐμφυσήσῃ νέαν ζωὴν εἰς πόλεις ἀπονεκρωθείσας. Μολαταῦτα ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὰς δύο πρώτας τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἑκατονταετηρίδας ἔπαθε σχετικῶς ὀλιγώτερον ἢ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, ὅτε αὕτη ἐχρησίμευεν ὡς παλαίστρα τῶν ἐμφυλίων τῆς δημοκρατουμένης Ῥώμης πολέμων· ἄλλως τε καὶ πολλοὶ τῶν τότε αὐτοκρατόρων ἐδείχθησαν ὁπωσδήποτε εὐεργετικοὶ πρὸς αὐτήν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὁ Τιβέριος (διάδοχος τοῦ Αὐγούστου), κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τακίτου, ἀπήλλαξεν ἐπί τινα χρόνον τήν τε Ἀχαΐαν καὶ Μακεδονίαν, κατὰ συνέπειαν τῶν παραπόνων αὐτῶν δι' ὅσας ὑπέφερον καταπιέσεις, ἀπὸ τῆς ἀπεριορίστου ἐξουσίας τοῦ Ἀνθυπάτου, καὶ ἐπέτρεψεν ἀμφοτέρων τὴν διοίκησιν εἰς τὸν Γερμανικόν (*). Εἰς δὲ τὸ ὑπό τινος σεισμοῦ ἱκανῶς βλαφθὲν Αἴγιον παρεχώρησε τριῶν ἐτῶν ἀτέλειαν. Ὁ δὲ μετὰ τὸν Τιβέριον βασιλεύσας Νέρων ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα (66 μ. Χ.) ἵνα μεθέξῃ τῶν εἰσέτι ἐν αὐτῇ τελουμένων ἀγώνων καὶ καταγοητευθεὶς ἐκ τῶν χαμερπῶν κολακειῶν καὶ ὑπερβολικῶν τιμῶν, ἃς ἔλαβεν ὡς Ὀλυμπιονίκης (ἰδίως ὡς Κιθαρῳδὸς) παρὰ τῶν συνηθροισμένων Ἑλλήνων, πρὸς ἀμοιβὴν τούτων ἐκήρυξεν αὐτὴν ἐλευθέραν καὶ παντὸς φόρου ἀπηλλαγμένην· ἀλλ' ἡ δεδωρημένη αὕτη ἐλευθερία, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν ὑπερτιμηθεῖσα, δὲν ἀπεζημίου τὰς ὑπερόγκους δαπάνας, ἃς ἡ ματαιότης καὶ αἱ τεράστειαι τοῦ Νέρωνος ἀσωτεῖαι προὐξένησαν εἰς τὴν ἐξηντλημένην Ἑλλάδα· οὐδὲ διήρκεσεν ἄλλως εἰμὴ βραχὺν χρόνον, ἀφαιρεθεῖσα καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ (70) ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπέμαθον ἤδη αὐτήν (**). Τοῦ

---

*) Tac. An. I, 76 «Achaïam ac Macedoniam, onera deprecantes, laevari in praesens proconsulari imperio, tradique Caesari placuit.

**) Παυσ. Ἀχαϊκὰ ΙΖ', 2. «Εἰς ἐμφύλιον στάσιν προήχθησαν καὶ σφᾶς ὑποτελεῖς τε αὖθις ὁ Οὐεσπασιανὸς εἶναι φόρων καὶ ἀκούειν ἐκέλευσεν ἡγεμόνας, ἀπομεμαθηκέναι φήσας τὴν ἐλευθερίαν τὸ Ἑλληνικόν»—Τὸ μέτρον δὲ τοῦτο τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἤλεγξεν ὁ Ἀπολλώνιος Τυαννεὺς γράψας πρὸς αὐτὸν «Νέρων τοὺς Ἕλληνας παίζων ἠλευθέρωσε, σὺ δὲ αὐτοὺς σπουδάζων ἐδούλωσω». Παρατηρητέον δ' ἐνταῦθα ὅτι διὰ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἐκεῖναι μόνον πιθανῶς αἱ πόλεις ἐστερήθησαν τῆς ἐλευθερίας των, ὅσαι πρὸ τοῦ Νέρωνος διετέλουν ἐν ῥητῇ ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἐξαρτήσει· διότι πολλαὶ χῶραι καὶ πόλεις πρὸ τοῦ Πλινίου ἤδη τοῦ πρεσβυτέρου, ὅστις ἀπέθανεν εὐθὺς μετὰ τὸν εἰρημένον αὐ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τραϊανοῦ ἡ εὐεργητικὴ κυβέρνησις ἐξετάθη καὶ εἰς τὴν Ἀχαΐαν διὸ οἱ Ἕλληνες εὐγνωμονοῦντες ἔστησαν αὐτῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνδριάντα ἐκ λίθου πεντελικοῦ· Ἀλλ' οὐδεὶς τῶν αὐτοκρατόρων ἐδείχθη τοσοῦτον φίλος καὶ εὐεργέτης τῆς Ἑλλάδος ὅσον ὁ τοῦ Τραϊανοῦ διάδοχος Ἀδριανὸς (117—138)· Περιηγούμενος οὗτος τὸ ἀχανὲς Ῥωμαϊκὸν κράτος ὡσεπιτοπλεῖστον πεζὸς, πολλάκις διέτριψεν ἐν Ἑλλάδι καὶ διαρκέστερον ἐν Ἀθήναις· ἔδωκεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην πλουσίας δωρεὰς (εἰς χρήματα καὶ σῖτον) καὶ τὴν νῆσον Κεφαλληνίαν ὡς ἰδιοκτησίαν καὶ ἐκ τῶν νόμων, οὓς ἐξέδωκε πρὸς ἀναστολὴν τῶν παρεισφρησασῶν καταχρήσεων πολλοὶ ἀναφέρονται ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας· ὡς φίλος τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν καὶ ἔνθους διὰ τὴν ἀρχαίαν λαμπρότητα καὶ δόξαν τῆς Ἑλλάδος ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἐδύνατο πρὸς ἀνακούφισιν τῆς τύχης καὶ βελτίωσιν τῆς παρούσης ἀναξιοπαθείας της· τὰ πολλὰ δὲ καὶ διάφορα κτίρια ἄτινα ἀνήγειρεν ἐν Ἀθήναις (ὅπου μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀποπεράτωσε καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Πεισιστράτου ἀρξαμένην οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς), ἐν Κορίνθῳ, ἐν Μεγάρεις καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, συνετέλεσάν οὐσιωδῶς ὥστε νὰ χορηγήσωσιν περίθαλψίν τινα εἰς τὰς κατωτέρας τοῦ λαοῦ τάξεις, ὧν ἡ μεγάλη ἔνδεια εὑρίσκετο εἰς τρομερὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν πλοῦτον ὀλίγων τινῶν καὶ πρὸς τὴν λαμπρότητα τῶν δημοσίων κτιρίων.

Ἡ παιδεία, ἥτις καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχῃ τὴν ἑστίαν της ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδίως ἐν Ἀθήναις,

---

τοκράτορα, ὀνομάζονται ὡς ἐλεύθεραι (ἰδίως αἱ Ἀθῆναι, αἱ Θεσπιαί, ἡ Τάναγρα καὶ ἡ Φάρσαλος) χωρὶς νὰ γίνηται οὐδαμοῦ μνεία πῶς καὶ πότε ἔλαβον τὴν ὑπὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἀπ' αὐτῶν ἀφαιρεθεῖσαν ἐλευθερίαν.

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἦτο ἡ κυρία αἰτία, δι' ἣν οἱ δυνάσται αὐτῆς ἠναγκάζοντο ἢ ἐφιλοτιμοῦντο νὰ δεικνύωνται πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐνοϊκοί, τοὐλάχιστον εὐμενέστεροι ἢ ὅσον ἦσαν πρὸς τἄλλα ὑποτεταγμένα ἔθνη. Πάμπολλοι τῶν ἐπιφανῶν Ῥωμαίων ἤρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐκπαιδευθῶσι καὶ οὐκ ὀλίγοι ἠρέσκοντο νὰ μένωσιν ἐνταῦθα μονίμως· ἀλλὰ καὶ τανάπαλιν πολλοὶ Ἕλληνες, ὡσεπιτοπλεῖστον τυχοδιῶκται, ἀπήρχοντο εἰς Ῥώμην ἵνα ὡς διδάσκαλοι τῆς γλώσσης, τῆς Φιλοσοφίας, τῆς Ῥητορικῆς, τῆς Μουσικῆς ἢ ὡς Ἰατροὶ εὕρωσιν ἐκεῖ πόρον ζωῆς· πλὴν ὁποία διαφορὰ μεταξὺ τῶν προστρεχόντων καὶ τῶν ξενιζόντων. Ὁ ῥωμαῖος ἐλάμβανε τὴν θέσιν τοῦ Ἡάτρωνος ἢ προστάτου, ὁ δ' ἕλλην τὴν τοῦ ἱκέτου καὶ ἠναγκάζετο νὰ ἐξασκῆται εἰς κολακείας, ὅπως κερδήσῃ τὸν προστάτην του, ἢ εἰς πανουργίσν καὶ ὑπόκρισιν ὅπως τὸν φενακίσῃ· ὁ βαρὺς καὶ ἀγέρωχος ῥωμαῖος ἀπεδοκίμαζε τὸν ἐλαφρὸν καὶ εὔστροφον τοῦ ἕλληνος χαρακτῆρα, καὶ ὅσῳ μᾶλλον ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν ἐγνώριζε, τόσῳ πλέων ἐξηφανίζετο ἡ αἰγλη, ἥτις περιήστραπτε τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα.

Ὁ μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀδριανοῦ ἀρχόμενος αἰὼν τῶν Ἀντωνίνων (138—180), ἡ τελευταία τοῦ ἡλίου διαύγεια ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἴσχυσε μὲν νὰ περιποιήσῃ, ὡς εἰς τὸ λοιπὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος, καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡσυχίαν καὶ εἰρήνην, δὲν ἀπέδωκεν ὅμως εἰς αὐτὴν οὐδαμῶς νέαν ζωὴν, οὐδὲ μετέβαλεν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τὴν τύχην της. Ὁ δεσποτισμὸς τῆς Ῥώμης ἐπίεζεν αὐτὴν ὡς καὶ πρότερον· ἵνα δὲ γνῶμεν ἀκριβῶς εἰς πόσον ἐν γένει ἡ πίεσις αὕτη ἔφθανεν, ἀνάγκη πᾶσα ν' ἀνασύρωμεν τὸν πέπλον τῶν μονομερῶν ἐπαίνων δι' οὗ σύγχρονοι ῥήτορες ἠθέλησαν νὰ καλύψωσι τὸν λεγόμενον αὐτὸν εὐτυχῆ αἰῶνα τῶν Ἀντωνίνων· καὶ δὲν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἶνε μὲν ἀπίθανον, ὅτι οἱ ἄνδρες οὗτοι, ἔμπλεοι θαυμασμοῦ περὶ τοῦ μεγαλείου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, βαρυαλγοῦντες δὲ συγχρόνως διὰ τὸ δυστύχημα τῆς ἐκμηδενίσεως αὐτοῦ, ἐξύψωσαν τὴν ἀπράγμονα (ἀργὴν) ἡσυχίαν τοῦ παρόντος χρόνου ὑπὲρ πάντας τοὺς παρελθόντας ὡς τὴν ἀρχὴν νέας εὐτυχίας καὶ κρειττόνων ἐλπίδων· οὐδὲν ἧττον ὅμως οἱ ἔπαινοί των ἐστηρίζοντο εἰς ἀπάτην ἢ κρίσιν σφαλερὰν περὶ τὴν φύσιν καὶ τὰς χρείας τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐποχῆς, ὡς τὰ πράγματα αὐτὰ τὸ ἀπέδειξαν ἀποχρώντως· ἀρκεῖ δὲ μόνον ν' ἀναπολήσωμεν τοὺς τρεῖς ἐκείνους λόγους, οὓς ὁ Αἴλιος Ἀριστείδης συνέταξε πρὸς ἐξύμνησιν τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ῥώμης καὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου Ἀντωνίνου *), ἵνα πεισθῶμεν πόσον ὁ βεβιασμένος ζωηρᾶς φαντασίας ἐνθουσιασμὸς δύναται νὰ λυμάνῃ ἀνεπιστάτως τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν διὰ πλασμάτων ἰδανικῶν. Περὶ τοῦ αἰῶνος τῶν Ἀντωνίνων δὲν λείπουσι μαρτυρίαι ἱστορικαί, αἵτινες ἀποκαλύπτουσι τὰ σκιώδη ἢ ἐπίψογα αὐτοῦ μέρη· ἀλλὰ δὲν ἔχομεν τούτων χρείαν· διότι ἡ ἱστορία αὐτὴ ἐδίκασε διὰ τῶν ἀμέσως ἐπελθόντων γεγονότων· ἡ

*) Ἐκ τῶν λόγων τούτων ὁ εἷς ἐπιγράφεται: Εἰς βασιλέα, ὁ ἕτερος Ῥώμης Ἐγκώμιον καὶ ὁ τρίτος Παναθηναϊκός· ἀξιοσημείωτος εἶνε ὁ ἐπίλογος τοῦ πρώτου, ὅπου ἡ ποιητικὴ περιγραφὴ τῆς ὑφισταμένης λαμπρότητος τελευτᾷ διὰ τῶν λέξεων τούτων: «ὦ ὡς τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας· νῦν ἅπαντες ἄνθρωποι τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν εὑρηκέναι δοκοῦσιν». Εἰς δὲ τὸν τελευταῖον ὁ ῥήτωρ ἐξυψώνει τὴν παροῦσαν τῶν Ἀθηνῶν κατάστασιν ὑπὲρ πάντας τοὺς προλαβόντας χρόνους διὰ τῆς ἑξῆς περικοπῆς: «Ἐπὶ δὲ τῆς πάντα ἀρίστης καὶ μεγίστης τῆς νῦν καθεστηκυίας, τὰ πρεσβεῖα παντὸς ἔχει τοῦ Ἑλληνικοῦ· καὶ πέπραγεν οὕτως, ὥστε μὴ ῥᾳδίως ἄντιν' αὐτῇ τἄρχαια ἀντὶ τῶν παρόντων συναύξεσθαι».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λαμπρότης αὐτοῦ διελύθη εἰς τὸ μηδὲν κατὰ τὴν πρώτην ἐνσκήψασαν καταιγίδα *).

Ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος, θεωρουμένης κατά τε τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῆς σχέσεις καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν σύστασίν της, παρουσιάζει ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ ἐκπληκτικόντι σύμμιγμα ἀρχαϊκῆς λαμπρότητος καὶ ὑφισταμένης μηδαμινότητος· ἀγνοεῖ τις, πότερον ὡς κενὴν κολακείαν ἢ ὡς πικρὰν εἰρωνείαν πρέπει νὰ ἐκλάβῃ τὴν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐπιφώνησιν ταύτην τοῦ εἰρημένου Ἀριστείδου «ὑπὸ τὴν προστασίαν ὑμῶν ἐγείρονται νῦν πᾶσ' αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις εἰς νέαν ἀκμήν· αἱ παραλίαι καὶ αἱ μεσόγειαι πεδιάδες ἐπληρώθησαν πόλεων, ὧν τινὲς μὲν παρ' ὑμῶν ἱδρύθησαν, ἄλλαι δ' ἐξετάθησαν· ὑμεῖς μεριμνᾶτε περὶ τῶν πόλεων τῶν Ἑλλήνων, ὡς τῶν ὑμετέρων

*) Ἡ ἐξῆς κρίσις τοῦ Αὐ ε δ ί ο υ Κ α σ σ ί ο υ (Vulc. Gallic. Avid. Cass. c. 14) περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Ἀντωνίνου Φιλοσόφου παραβαλλομένη πρὸς τὰ ἐγκώμια τοῦ Ἀριστείδου εἶναι ἱκανὴ ν' ἀπαλλάξῃ ἕκαστον τῆς ἀπάτης «Misera respublica (λέγει ὁ συγγραφεὺς οὗτος), quae istos divitiarum cupidos et divites patitur, misera. M a r c u s h o m o s a n e o p t i m u s, q u i d u m c l e m e n s d i c i c u p i t, e o s p a t i t u r v i v e r e, q u o r u m i s p e n o n p a t i t u r v i t a m. Ubi Lucius Cassius, cujus nos frustra tenet nomen? Ubi Marcus ille Cato Censorinus? Ubi omnis disciplina majorum? quae olim quidem intercidit, nun vero nec quaeritur. M a r c u s A n t o n i n u s p h i l o s o p h a t u r e t q u a e r i t d e c l e m e n t i a, e t d e a n i m i s e t d e h o n e s t o e t j u s t o; n e c s e n t i t p r o r e p u b l i c a. V i d e s m u l t i s o p u s e s s e g l a d i i s, multis elogiis, ut in antiquum statum publica forma reddatur. An ego proconsules, an ego praesides putem, qui ob hoc sibi a Senatu et ab Antonio provincias datas credunt, ut luxurientur, ut divites fiant? — Audisti praefectum praetorii nostri philosophi ante triduum, quam fierat, mendicum et pauperem, sed subitum divitem factum. Unde quaeso, nisi de visceribus reibublicae provinciarumque fortunis?

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

προφέων, προστατεύετε αὐτὰς διὰ τῶν χειρῶν ὑμῶν, ἀνεγείρετε τὰς πεπτωκυίας, χορηγεῖτε εἰς τὰς κρείττονας, ὅσαι ἄλλοτε εἶχον τὴν ἡγεμονίαν, ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν, καὶ διοικεῖτε τὰς λοιπὰς μετὰ μετριότητος, μεγάλης φειδοῦς καὶ ἐπιμελείας· πᾶσαι πλήθουσι γυμνασίων, κρηνῶν, στοῶν, ναῶν, ἐργαστηρίων καὶ σχολῶν». Ἓν βλέμμα εἰς τὰς πεδιάδας καὶ παραλίας τῆς Ἑλλάδος ἀρκεῖ νὰ ἀνατρέψῃ τὴν εὐτυχεστάτην ἀπάτην· ἀφ' ἑνὸς μέρους προάγονται βεβαίως ἔτι πόλεις, ὡς ἡ Κόρινθος, αἱ Πάτραι, ἡ Νικόπολις καὶ πρὸ πασῶν αἱ Ἀθῆναι, εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν λαμπρότητα· ὁ πλοῦτος τῶν μνημείων τῆς καλλιτεχνίας καὶ ἡ φήμη τῶν φιλοσόφων των εἵλκυον πάντας, ὅσοι ἤθελον νὰ γνωρίσωσι καὶ διδαχθῶσι τὴν ἑλληνικὴν τέχνην καὶ ἐπιστήμην εἰς τὴν γενέθλιον αὐτῶν χώραν *)· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου τί ἦσαν οἱ ἐντεῦθα συσσωρευμένοι θησαυροὶ ὡς πρὸς τὴν ἀθλιότητα, ἥτις μετέβαλε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἠπείρου καὶ τῶν νήσων σχεδὸν εἰς ἐρημίαν; ὁποῖον θέαμα ἐδύνατο νὰ χορηγήσῃ π. χ. ἡ κατὰ τὴν Φωκίδα Πανόπεα, ἡ ἄλλοτε τοσοῦτον μεγάλη καὶ λαμπρά, εἰς τὸν ἰδόντα τὰς πλουσίως κεκοσμημένας Ἀθήνας; «Ἡ Πανόπεα, λέγει ὁ Παυσανίας **), ἔστι πόλις Φωκέων, εἴγε ὀνομάσαι τις πόλιν καὶ τούτους, οἷς γε οὐκ ἀρχεῖα, οὐ γυμνάσιόν ἐστιν· οὐ

*) Ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ ἴδῃ ἀθροτάτας τοῦ Ἀριστείδου περιγραφὰς περὶ μὲν τῆς Κορίνθου εἰς τὸν Ἰσθμικὸν αὐτοῦ λόγον, περὶ δὲ τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν Παναθηναϊκόν. Καὶ ὁ Δίων Χρυσόστομος ἤδη σωρεύει ἐπαίνους ὑπερβολικοὺς περὶ Κορίνθου εἰς τὸν πρὸς τοὺς Κορινθίους λόγον του. «Ὑμεῖς ἐστὲ νῦν (λέγει ἐν αὐτῇ πρὸς τοὺς ἄλλους) τὸ δὴ λεγόμενον· πρῶρα καὶ πρύμνα τῆς Ἑλλάδος· ὄλβιοι μὲν καὶ ἀφνειοί, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ὀνομάτων, ἐκ παλαιῶν χρόνων, ὑπὸ τῶν ποιητῶν καὶ τῶν θεῶν ὀνομαζόμενοι κ.τ.λ.».

**) Παυσ. Φωκικὰ Δ', 2.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θέατρον, οὐκ ἀγορὰν ἔχουσιν, οὐχ ὕδωρ κατερχόμενον ἐς κρήνην, ἀλλὰ ἐν στέγαις κοίλαις κατὰ τὰς καλύβας μάλιστα τὰς ἐν τοῖς ὄρεσιν, ἐνταῦθα οἰκοῦσιν ἐπὶ χαράδρᾳ». Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ κατάστασιν εὑρίσκοντο καὶ πολλαὶ ἄλλαι πόλεις καὶ κῶμαι, αἵτινες, εἴτε παντελῶς ἐγκαταλειφθεῖσαι, κατὰ μικρὸν μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια, εἴτε μόλις ἔτι ὑπὸ τῶν ὀλίγων κατοίκων ἀθλίως διετηροῦντο.

Πᾶν ὅ,τι ὁ Παυσανίας εἶδεν ἐν Θήβαις συνίστατο εἰς ἑπτὰ πύλας καὶ τινας ναούς, ὧν οἱ ἀναστάται καὶ ὁ χρόνος ἐφείσθησαν· ἡ μητρόπολις αὐτὴ παρίστα ἐρείπια· οἱ ὀλίγοι κάτοικοι, ὅσοι ἐπέζησαν εἰς τὰς συμφορὰς τῆς πατρίδος των, ᾤκουν ἤδη τὴν ἀκρόπολιν ἥτις δὲν ὠνομάζετο πλέον Καδμεία *) Ὡς δ' ἐν τῇ Βοιωτίᾳ οὕτω καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς χώραις: Φωκίδι, Ἀττικῇ, Ἀχαίᾳ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Πελοποννήσῳ ὁ Παυσανίας δὲν εἶδεν εἰμὴ εὐαρίθμους οἰκουμένους τόπους. Τὰ ὀνόματα δ' ἐξαφανισθεισῶν ἢ ἠρημωμένων πόλεων καὶ ἱερῶν, ὅσων οὗτος ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἑλλάδα περιήγησίν του ἀντελήφθη, εἰσὶν ἄπειρα· διότι καὶ αἱ πλεῖσται τῶν νήσων ὑπῆρχον ἔρημοι καὶ ἀκατοίκητοι. Ἐπὶ τῆς Δήλου, ἥτις ἀπὸ τοῦ μιθριδατικοῦ ἤδη πολέμου ἐστερεῖτο κατοίκων, δὲν εὗρεν ὁ Παυσανίας εἰμὴ φρουράν τινα Ἀθηναίων ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ, τοῦ ὁποίου πρὸ πολλοῦ ἐξέλιπεν ἡ παλαιὰ λαμπρότης **). Ἡ Εὔβοια κατὰ τὸν χρόνον ἤδη τοῦ Δίωνος Χρυσοστόμου τοσοῦτον ἐρημώθη, ὥστε ὑπὲρ τὰ δύο τρι-

*) Παυσ. Βοιωτ. Γ', 4. «Τὴν δὲ ἀκρόπολιν οἰκοῦσι Θῆβας καὶ οὐ Καδμείαν καλουμένην. Ὅρ. καὶ Ἀρκαδ. ΑΓ', 1.

**) Παυσ. Ἀρκαδ. ΑΓ'. 1. «Ἡ Δῆλος δὲ ἀφελόντι τοὺς ἀφικνουμένους παρ' Ἀθηναίων εἰς τοῦ ἱεροῦ τὴν φρουράν, Δηλίων γε εἵνεκα ἔρημός ἐστιν ἀνθρώπων».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τημόρια τῆς χώρας ἔμενον ἀκαλλιέργητα, ἐν ᾧ πλεῖσται τῶν πρώην μεγάλων καὶ πλουσίων πόλεων πρὸ πολλοῦ μετεβλήθησαν εἰς γαίας σπειρομένας καὶ βοσκάς *). Παρατηρήσατε μόνον τὸ ὑμέτερον γυμνάσιον, ἐπιφωνεῖ τις ῥήτωρ πρὸς τοὺς Χαλκιδεῖς· τοῦτο εἶνε ἤδη ἀγρός, ὥστε τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῶν ἄλλων θεῶν καὶ ἡρώων τὰ ἀγάλματα καλύπτονται σχεδὸν ἐξολοκλήρου ὑπὸ τῶν χόρτων· τὰ πρόβατα τρέχουσιν πρὸς τὴν ἀγορὰν καὶ τὰ ἀρχεῖα νὰ εὕρωσι βοσκήν· ξένοι, οἵτινες κατὰ πρῶτον μᾶς ἐπισκέπτονται, πρέπει ἀληθῶς ἢ νὰ μᾶς καταγελῶσι ἢ νὰ συλλυπῶνται».

Μετὰ τοιαύτας μαρτυρίας δυνάμεθα πλέον νὰ θαυμάζωμεν ἔτι, ὅταν ὁ Πλούταρχος βεβαιόνῃ, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχήν του ἡ Ἑλλὰς ἅπασα δὲν ἐδύνατο νὰ παράσχῃ οὐδὲ τρισχιλίους ὁπλίτας, ἐν ᾧ ἡ μικρὰ Μεγαρὶς μόνη ἔπεμψεν ἴσον ἀριθμὸν εἰς τὴν ἐν Πλαταιαῖς κατὰ Περσῶν μάχην; δὲν ἦτο φυσικὸν παρακολούθημα ὅτι ὅσῳ πλέον ἠλαττοῦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων, ἐπὶ τοσοῦτον τὰ ἱερὰ καὶ μαντεῖα ἐρημοῦντο καὶ ὅτι αἱ χρησμῳδίαι τῶν θεῶν μόνον ἐντὸς τῶν κενῶν τεμενῶν των ἀντήχουν, ἕως οὗ κατὰ μικρὸν ἐσίγησαν παντάπασιν; **) διότι ἐπικρατού-

*) Δίων Χρυσ. Εὐβοϊκὸς «Ἐπεὶ καὶ νῦν σχεδόν τι τὰ δύο μέρη τῆς χώρας ἡμῶν ὀρεινά ἐστι δι' ἀμέλειάν τε καὶ ὀλιγανθρωπίαν . . . καὶ τὰ πρὸ τῶν πυλῶν ἄγρια παντελῶς ἐστι καὶ αἰσχρὰ δεινῶς· ὥσπερ ἐν ἐρημίᾳ τῇ βαθυτάτῃ, οὐχ ὡς προάστειον πόλεως. Τὰ δέ γε ἐντὸς τείχους σπείρεται τὰ πλεῖστα καὶ κατανέμεται».

**) Πλούτ. Περὶ τῶν Ἐκλελοιπότων Χρηστηρίων, 8: «Τίνος γὰρ ἦν ἀγαθὸν, εἰ ἐν Τεγύραις ὡς πρότερον ἦν μαντεῖον, ἢ περὶ τὸ Πτῷον, ὅπου μέρος ἡμέρας ἐντυχεῖν ἐστιν ἀνθρώπῳ νέμοντι; κτλ.». Περὶ τοῦ Δελφικοῦ Μαντείου παρετήρησεν ἤδη καὶ ὁ Στράβων πολὺ πρότερον Θ, 3. 4. «Νῦν μὲν οὖν ὀλιγώρηταί πως τὸ ἱερόν, πρότερον δ' ὑπερβαλλόντως ἐτιμᾶτο».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σης πανταχοῦ τῆς ἡσυχίας τοῦ τάφου οὐδεὶς πλέον ἠσθάνετο, ὡς ἄλλοτε, τὴν ἀνάγκην τοῦ καθιεροῦν τὰς εὐχὰς, τὰς σπονδὰς καὶ τὰς πράξεις διὰ τοῦ χρησμοῦ ἢ διὰ τῆς ἀποφάνσεως τῆς Πυθίας· πᾶν ὑψηλὸν συμφέρον ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ ἐξέλιπε, καὶ μόνον περὶ μικρῶν καὶ οὐτιδανῶν πραγμάτων ἐγίνοντο ἐρωτήσεις παρὰ τῇ Πυθίᾳ *).

Τὸ φιλελεύθερον φρόνημα ὑφίστατο ἔτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὑπὸ τὸν ῥωμαϊκὸν ζυγὸν ἀνατραφείσῃ γενεᾷ καὶ ὑπετρέφετο διὰ τῆς ἐν ἐτησίαις πανηγύρεις πρὸς τοὺς ἀρχαίους τύπους τοῦ δημοσίου βίου προσηλώσεως ὡς καὶ διὰ τῆς ἀναμνήσεως τῶν μεγάλων κατορθωμάτων τῶν προγόνων, οἵτινες ἔπεσαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας· ἐν ᾧ καταρχὰς εὐλάβειά τις πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ χρόνου καθιερωμένα, καὶ πρὸς τὴν δόξαν ἑνὸς γενναίου ἔθνους ἀπέτρεψε τοὺς νικητὰς τοῦ νὰ καταστρέψωσι τοὺς τύπους ἐκείνους βραδύτερον, ὅσῳ τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἔπρεπε νὰ ζωογονῇ ἐκείνους, ἐμαραίνετο, ἡ ὑπερηφάνεια τῶν αὐτοκρατόρων ἐζήτει νὰ τοὺς διατηρήσῃ καὶ ὑποθάλψῃ. Ἡ πώλησις τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ δουλικῇ ἀντιμισθίᾳ ἐτιμωρεῖτο καὶ κατὰ τὸν πρῶτον ἤδη αἰῶνα τῆς ἡμετέρας χρονολογίας πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος· ἡ ἀπώλεια τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας ηὔξησεν, ὡς φαίνεται, τὴν ἀξίαν τῆς προσωπικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἐν ταῖς μεσογείαις χώραις καὶ κατεξοχὴν ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ, ἧς οἱ κάτοικοι κατὰ τὴν πατροπαράδοτον συνήθειαν ἔζων ἀπὸ τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας,

*) Πλούτ. Περὶ τοῦ μὴ χρᾶν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν κ. 28 «. . . . Ὅπου δὲ ποικίλον οὐδὲν οὐδ' ἀπόρρητον οὐδὲ δεινὸν, ἀλλ' ἐπὶ ποίγμασι μικροῖς καὶ δημοτικοῖς ἐρωτήσεις, οἷον ἐν σχολῇ προτάσεις, εἰ γαμητέον, εἰ πλευστέον, εἰ δανειστέον· τὰ δὲ μέγιστα πόλεων μαντεύματα, φορὰς καρπῶν πέρι, καὶ βοτῶν ἐπιγονῆς, καὶ σωμάτων ὑγείας».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ τούτου ἕνεκα ἔχρηζον πολλῶν δούλων, ἐθεωρεῖτο αἰσχρὸν καὶ ἀσεβὲς τὸ ἐκδίδειν ἐγχωρίους δούλους πέραν τῶν ὁρίων *).

Μετὰ περιδεοῦς ἀκριβείας ἐζήτουν οἱ νῦν Ἕλληνες ν' ἀναζωογονήσωσι τὴν μνήμην τῶν ἀρχαίων, μεστῶν ἐνεργείας καὶ ἀρετῆς, χρόνων διὰ τῆς διατηρήσεως παλαιῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ὀνομάτων καὶ ἑορτῶν, δὲν ἐτόλμων νὰ λύσωσι τοὺς χαλαροὺς παλαιῶν συλλόγων δεσμούς· τὸ συμβούλιον τῶν Ἀμφικτιόνων ὤφειλεν ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου, καθ' οὓς τοῦτο περιελάμβανε τριάκοντα μέλη, νὰ ὑπερασπίζῃ τὸ Δελφικὸν ἱερόν **). Εἰσέτι αἱ πόλεις τῶν Βοιωτῶν, Φωκέων καὶ Ἀχαιῶν ἐπέμενον εἰς τὰς κοινὰς αὐτῶν συνόδους ***). Εἰσέτι ὅλη ἡ Ἑλλὰς συνηθροίζετο κατὰ τὰς συνήθεις ἐποχὰς εἰς πανηγύρια τῶν Ὀλυμπιακῶν, Ἰσθμίων, Νεμαίων καὶ Πυθικῶν ἀγώνων, καὶ εἰσέτι ὁ τῆς νίκης ἐλαϊνὸς στέφανος ἐθεω-

---

*) Φιλόστρ. Ἐν βίῳ Ἀπολλ. Τυαν. Η', 3. «Ἕλληνες γὰρ ἐλευθερίας ἐρασταὶ ἔτι, καὶ οὐδὲ δοῦλον ἀνὴρ Ἕλλην πέραν ὅρων ἀποδώσεται. Ὅθεν οὐδὲ ἀνδραποδισταῖς οὔτε ἀνδραπόδων καπήλοις εἰς αὐτοὺς παριτητέα». Ἔπειτα ἀκολουθεῖ σύντομος τοῦ βίου τῶν Ἀρκάδων περιγραφή, ἥτις τελευτᾷ διὰ τῶν ἑξῆς ὄχι πολὺ συστατικῶν λέξεων «Οὐδὲ γὰρ σοφώτατοι τῶν Ἑλλήνων Ἀρκάδες, ἵν' ἑτέρου τι ἀνθρώπου πλέον περὶ τὰ λογιστικὰ τῶν σπλάγχνων φαίνωσιν, ἀλλὰ ἀγροικότατοι ἀνθρώπων εἰσί, καὶ συώδεις τά τε ἄλλα καὶ τὸ γαστρίζεσθαι τῶν δρυῶν».

**) Παυσ. Φωκ. Η', 3. « Οἱ δὲ Ἀμφικτίονες, οἱ ἐπ' ἐμοῦ, τριάκοντα ἀριθμῷ ἦσαν. , . .καὶ αὗται μὲν (αἱ ἀπαριθμούμεναι ἐνταῦθα πόλεις) ἀποστέλλουσι συνεδρεύσοντας εἰς Ἀμφικτιονίαν πᾶσαν· ἀπὸ δὲ ἐθνῶν τῶν κατειλεγμένων ἑκάστῃ πόλει ἀνὰ μέρος εἰς Ἀμφικτίονας, καὶ ἐν χρόνου περιόδῳ συντελεῖν ἐστιν».

***) Παυσ. Ἀχαϊκ. ΙΣΤ', γ'. Βοιωτ. ΛΔ', 1. Οἱ Βοιωτοὶ συνηθροίζοντο ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς, ὅπου ἐκ παλαιοῦ μὲν ὑπῆρχον Ἀθηνᾶς Ἰτωνίας καὶ Διὸς ἀγάλματα ἐκ χαλκοῦ πεποιημένα, ἐπὶ δὲ τοῦ Παυσανίου ἀνετέθησαν καὶ Χαρίτων ἀγάλματα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρεῖτο ὡς ἡ μεγίστη δόξα, ἐνὸς θνητοῦ *)· καὶ μολαταῦτα οἱ ἀγῶνες οὗτοι δὲν ἦσαν ἤδη οὐσιωδῶς εἰμὴ παίγνιον, στερούμενον τῆς πρώην ὑψηλῆς σημασίας καὶ τῆς μετὰ τοῦ βίου συναφείας· ὁ σκοπὸς αὐτῶν ἐφαίνετο πεπληρωμένος ὅταν ἡ περιέργεια τοῦ φιλοθεάμονος πλήθους εὗρισκε τροφὴν καὶ εὐχαρίστησιν **). Ἐστοχάζοντο ἄρα γε ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἰσχὺν καὶ ἀρετὴν ἐκείνην τῶν ἡρώων, οἵτινες ἠλευθέρωσαν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Περσῶν, ὅταν ἐπανηγύριζον ἔτι τὰς περὶ τὸν Μαραθῶνα καὶ ἐν Πλαταιαῖς νίκας διὰ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πεδίου τῆς μάχης γινομένου ἐναγισμοῦ ἢ διὰ τῶν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Λεωνίδα καὶ Παυσανίου τελουμένων ἀγώνων; ***) εἰς τί ἐχρησίμευεν ὅτι οἱ Μεσσήνιοι ἐώρταζον ἔτι διὰ θυσιῶν καὶ τελετῶν τὰ γενέθλια τοῦ ἥρωος τῆς Αἴρας Ἀριστομένους, καὶ οἱ Σικυώνιοι τὰ τοῦ προστάτου καὶ προαγω-

*) Δίων Χρυσόστ. Ῥοδιακὰ «τὸν Ὀλυμπιάσι στέφανον ἴστε ὅπουθεν ἐλαίινον ὄντα, καὶ τοῦτον πολλοὶ προτετιμήκασι τοῦ ζῆν». Οἱ Ἰσθμικοὶ ἀγῶνες οὐδ' ὅταν ἡ Κόρινθος εὑρίσκετο κατεστραμμένη ἀνεβλήθησαν· ἡ τούτων δ' ἐπιμέλεια ἐπετράπη τότε εἰς τοὺς Σικυωνίους, οἵτινες βραδύτερον τὴν μετεβίβασαν εἰς τοὺς Νεοκορινθίους.

**) Τὰ Ὀλύμπια ἐπὶ τέλους ἦσαν ὁ τόπος τῆς συρροῆς ὅλων τῶν Ἑλλήνων χάριν περιέργου τινὸς θεάματος· ὅσῳ δὲ μεγαλητέρα ἦτον ἡ ἀγυρτεία, τόσῳ πολυπληθεστέρα ἡ πανήγυρις. Οὕτω π. χ. ἐπὶ τῆς ἐπανόδου τοῦ Ἀπολλωνίου Τυανέως ἐξ Ἰταλίας. Ὅρ. Φιλόστρ. Βίον Ἀπολλ. Τυαν. Η', 6. καὶ ἔπειτα βραδύτερον ὅταν ὁ Κυνικὸς Περεγρῖνος κατὰ τὴν σλστ' Ὀλυμπ. κατέστρεψε τὸν βίον αὐτοῦ δι' ἑκουσίου ὁλοκαυτώσεως. Ὅρ. Λουκ. Περὶ τῆς Περεγρίνου τελευτῆς.

***) Ὁ Πλούταρχος ἐν βίῳ Ἀριστείδου, 19. 21, περιγράφει τὸν ἐναγισμὸν ὃν ἔτι οἱ Πλαταιεῖς ἐτησίως κατὰ τὴν ἕκτην ἡμέραν τοῦ μηνὸς Μαιμακτηριῶνος ἐτέλουν εἰς τοὺς πεσόντας — Τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἀνὰ πᾶν πέμπτον ἔτος πανηγυριζομένης ἑορτῆς τῶν Ἐλευθερίων βεβαιοῖ ὁ Παυσ. Βοιωτ. Β', 4. καὶ ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς Λακωνικοῖς ΙΔ', 1 μνημονεύει τῆς ἐτησίως γινομένης πανηγύρεως ἐπὶ τῶν τάφων τοῦ Λεωνίδα καὶ Παυσανίου «καὶ λόγους κατὰ ἔτος ἕκαστον ἐπ' αὐτοῖς λέγουσι καὶ τιθέασιν ἀγῶνα, ἐν ᾧ πλὴν Σπαρτιατῶν ἄλλῳ γε οὐκ ἔστιν ἀγωνίζεσθαι».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γοῦ τῆς ἀρχαϊκῆς ὁμοσπονδίας Ἀράτου, ἀφοῦ ἡ ὑπὸ τῆς ἀρετῆς ἐκείνων ἐμπνεομένη γενεὰ παρῆλθε πρὸ πολλοῦ*) εἰς μάτην οἱ κρείττονες τῶν Λακεδαιμονίων ἐπέμενον εἰς τὰ ἔθιμα καὶ ἤθη τῶν πατέρων **). Τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς παλαιᾶς Σπαρτιατικῆς ἀρετῆς ἐξηφανίσθησαν μετὰ τῶν ἐφήβων ἐκείνων, οἵτινες μαστιγούμενοι ἀπέθνησκον ἀνωφελῶς ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ὀρθίας Ἀρτέμιδος ***).

Παρομοίως κατὰ τὸν παρόντα χρόνον καὶ ἔτι βραδύτερον εὑρίσκονται εἰς ὅλα τῆς ἑλληνικῆς ἠπείρου τὰ μέρη οὐ μόνον ἴχνη πατρίων ἠθῶν καὶ πατροπαραδότων ἑορτῶν ****), ἀλλὰ καὶ ῥηταὶ βεβαιώσεις περὶ τῆς ἰσχύος

*) Παυσ. Μεσην. ΙΔ', 5. Πλουτ. Ἀρατ. 53.

**) «Εἰδὲν (λέγει ὁ Φιλόστρ. περὶ τοῦ Ἀπολλων. Τυανέως) ἐνεργὸν Λακεδαιμόνιοι τὰ Λυκούργου πάτρια εὖ πράττοντα». ὁ δὲ Παυσ. ἐν τοῖς Λακων. ΙΔ'. c. εἰς Ι. 8 μνημονεύει ὡς ἔτι κατὰ τὴν ἐποχήν του ὑφιστάμενα τὰ γυμνάσια τῶν ἐφήβων ἐν τῷ Δρόμῳ καὶ τοὺς κατ' ἔτος τελουμένους χοροὺς τῶν Λακεδαιμονίων παρθένων παρὰ τὸ ἐν ὑπαίθρῳ ἱστάμενον ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος Καρυάτιδος

(***) Πλούτ. εἰς βίον Λυκούργου. 18 «Πολλοὺς (τῶν νέων ἐφήβων) ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ὀρθίας ἑωράκαμεν ἐναποθνήσκοντας ταῖς πληγαῖς». ὅρτοῦ αὐτοῦ συγγραφέως Λακων. Ἐπιτηδ.

****) Τὰ κυριώτερα τούτων μνημονεύει ὁ Παυσανίας ἐν τῇ περιηγήσει τῆς Ἑλλάδος π. χ. τὰ μικρὰ καὶ μεγάλα Δαίδαλα ἐν Βοιωτίᾳ, ὧν τὰ μὲν ἑωρτάζοντο κατ' ἐνιαυτὸν ἕκαστον, τὰ δὲ διὰ παντὸς ἑξηκοστοῦ ἔτους, Βοιωτ. Γ'. 3. τὸν κατὰ ἔτος ἕκαστον ἑορταζόμενον μουσικῆς καὶ ἀμίλλης κολύμβου καὶ πλοίων ἀγῶνα ἐν τῷ τῆς Ἑρμιόνης ναῷ Διονύσου τοῦ Μελαναίγιδος, καὶ τὴν αὐτόθι ὡσαύτως τελουμένην ἑορτὴν τῶν Χθονίων πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος. Κορινθ. ΑΕ', 1. 4. τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀχιλλέως ἐν Βρασιαῖς. Λακων. ΚΔ', 4. Τὴν ἑορτὴν τῶν Σαρωνίων εἰς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος πανηγυριζομένην ἐν τῷ ἱερῷ τῷ κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς Τροιζῆνος πρὸς τὴν Ἑρμιόνην κειμένῳ. Κορινθ. ΑΒ', 9. τὸν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Πειθοῦς ἐν Σικυῶνι τελούμενον Ἁλασμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος. Κορινθ. Ζ', 7. Τὸ κοινὸν δεῖπνον τῶν ἀπογόνων ἐκείνων, οἵτινες μετὰ τοῦ Ὀρέστου ἐποίησαν τὴν κάθαρσιν ἐπὶ τῷ αἵματι τῆς μητρός, ἐν τῷ κατὰ τὴν Τροιζῆνα ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος, Κορινθ. ΑΑ', 14. κ.τ.λ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀρχαίων διατάξεων ὡς πρὸς τὸ πολίτευμα πολλῶν πολιτειῶν, ἰδίως δ' ἐκείνων, αἵτινες, ὡς αἱ Ἀθῆναι, ἡ Κέρκυρα, ἡ Ῥόδος καί τινες ἄλλαι διετήρησαν, ὡς ἐξαίρετον εὔνοιαν τῶν Ῥωμαίων, τὸ ἀνεξάρτητον τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεώς των. Ἐν αὐταῖς παρουσιάζονται διηνεκῶς αἱρεταὶ ἀρχαὶ ὑπὸ ἀρχαῖα σεβαστὰ ὀνόματα πρὸς διαχείρισιν τῶν δημοσίων χρημάτων καὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς δημοσίας τάξεως. Ὁ Ἄρειος Πάγος ἐν Ἀθήναις, ὅστις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους εἶχεν ἀποβάλει σχεδὸν πᾶσαν σημασίαν, ἐκτήσατο μάλιστα ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν Ῥωμαίων, νέαν ὑπόληψιν καὶ ἰσχύν. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, αἵτινες διετέλουν ἐν αὐστηροτέρᾳ ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἐξαρτήσει, ἐμφανίζονται ἔτι περὶ τὸ τέλος τῆς περιόδου ταύτης τὰ ὀνόματα τῶν κυβερνώντων τὰ δημόσια πράγματα κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον· οὕτως ἐν Σπάρτῃ, ὅπου καὶ τῆς ἐκκλησίας προσέτι γίνεται μνεία *), ἡ Γερουσία, οἱ Ἔφοροι, οἱ Νομοφύλακες καὶ οἱ Βιδιαῖοι **). Ἐν γένει αἱ Λυκούργειαι διατάξεις, ὅπως ὁ Κλεομένης τὰς ἀπεκατέστησε καὶ τὰς ἑτροποποίησεν, ἐξαιρουμένης τῆς βασιλείας, ἴσχυον ἔτι τυπικῶς ἐν Σπάρτῃ ***). Καὶ τὸ Ἄργος δὲ αὐτὸ, ἐὰν πρέπῃ νὰ πιστεύσωμεν, εἰς ὑστεροτέραν τινὰ μαρτυρίαν, ἂν καὶ λίαν γενικὴν, μετεῖχεν, ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους, τῶν αὐτῶν, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις, ἐλευθεριῶν καὶ δικαιωμάτων ****). Ἂν δὲ ὑπῆρξεν ἐν γένει ἱστορική τις ἀλήθεια, ἣν οἱ μετέπειτα ῥήτορες μετὰ στόμ-

*) Παυσ. Λακων. ΙΒ', 8 «ἔνθα καὶ νῦν ἔτι ἐκκλησιάζουσιν».

**) Παυσ. Λακων. ΙΑ', 2. «ἡ μὲν δὴ Γερουσία συνέδριον Λακεδαιμονίων κυριώτατον τῆς πολιτείας, οἱ λοιποὶ δὲ εἰσὶν ἄρχοντες».

***) Παυσ. Κορινθ. Θ', 7. «Λακεδαιμόνιοι .... βασιλεύεσθαι μὲν οὐκέτι ἠξίωσαν, τὰ δὲ λοιπὰ καὶ ἐς τόδε διαμένει σφίσιν ἐκείνης τῆς πολιτείας».

****) Ἰουλιανοῦ Ἐπιστολ. ΑΕ'. «Ῥωμαίοις δὲ ὕστερον οὐχ ἁλοῦσα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φου διακηρύττουσιν, ὅτι ἡ Ῥώμη ἐκαυχᾶτο ὡς ἄρχουσα πόλεων ἐλευθέρων *), βεβαίως τοῦτο ἰσχύει λεγόμενον μάλιστα περὶ Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων. Αἱ Ῥωμαικαὶ φρουραὶ ἐν ταῖς ὑποτεταγμέναις ἐπαρχίαις καὶ πόλεσιν ἢ ἔπαυσαν ἐντελῶς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, ἢ λίαν ἀσθενῶς κατὰ μικρὰ ἀποσπάσματα ὑπῆρχον διεσκορπισμέναι εἰς τὴν χώραν· μόνον δὲ εἰς πόλεις, αἵτινες ἕνεκα τοῦ μεγέθους των ἐδύναντο νὰ διεγείρωσι τινὰ μέριμναν, διωρίζοντο, λόγῳ προτιμήσεως, Ῥωμαῖοι διοικηταὶ **)· ἡ πίεσις τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐθαιρέτου ἐξουσίας ἐγένετο ἧττον ἐπαισθητή, καὶ τὸ ἀναζωπυρηθὲν αἴσθημα τῆς ἐλευθερίας ἐξεδηλοῦτο κατά τινα ἴδιον τοῦ δημοσίου βίου καὶ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας τρόπον ἐντὸς τῶν πολιτειῶν, τρόπον, τοῦ ὁποίου δυσκόλως δύναται νὰ γενῇ προσφυὴς ἐξεικόνισις.

Καὶ ὁ Ἀριστείδης αὐτὸς, ὁ ἔνθους τοῦ αἰῶνός του ἐγκωμιαστὴς, εὑρίσκετο εἰς στιγμὰς, καθ' ἃς βαθυτέρα τις ἔρευνα τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων τῷ ἀπεκάλυπτε τὴν ἀλήθειαν. Καθόσον ἄλλως ἀποβλέπει (λέγει ἐν τοῖς προμνημονευθεῖσι λόγοις του) τὴν ἡμετέραν κατάστασιν καὶ

μαλλον, ἢ καθὰ ξυμμαχίαν ὑπήκουσε· καὶ ὥσπερ οἶμαι, μετεῖχε καὶ αὐτή, καθάπερ αἱ λοιπαὶ, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἄλλων δικαίων, ὅσα νέμουσι ταῖς περὶ τὴν Ἑλλάδα πόλεσιν οἱ κρατοῦντες ἀεί».

*) Οὕτως ὁ Δίων Χρυσόστ. Ἐν τοῖς Ῥοδιακοῖς «μὴ γὰρ οἴεσθε Ῥωμαίους εἶναι οὕτω σκαιοὺς καὶ ἀμαθεῖς, ὥστε μηδένα αἱρετ. σθαι τῶν ὑπ' αὐτοῖς ἐλευθέριον εἶναι, μηδὲ καλόν, ἀλλὰ βούλεσθαι μᾶλλον ἀνδραπόδων κρατεῖν». Ἔπειτα ὁ Ἀριστ. ἐν τῷ Ῥώμης ἐγκωμίῳ «μόνοι γὰρ τῶν πώποτε ἐλευθέρων ἄρχετε».

**) Δίων Χρυσ. Ῥοδ. «ὑμεῖς δὲ τοὺς παριόντας δεδοίκατε, κἂν ἕνα τινὰ μὴ στήσητε χαλκοῦν, τὴν ἂν ἐλευθερίαν οἴεσθε ἀποβάλλειν». Περὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν Κερκυραίων ἡ παρὰ τῷ Στράβωνι διατηρηθεῖσα ἄσεμνος παροιμία («ἐλευθέρα Κύρκυρα χέζ' ὅπου θέλεις») παρέχει ἄχ· θριστον ἰδέαν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὴν ἡμετέραν εὐτυχῶς ὁρισθεῖσαν πολιτικὴν τάξιν. Ἐρωτῶ: τίς παῖς ἢ τίς γέρων δύναται νὰ ἐκστῇ ἐπὶ τοσοῦτον τοῦ φρονεῖν, ὥστε ν' ἀγνοῇ, ὅτι μία πόλις, ἡ πρώτη καὶ κραταιοτάτη, ἄρχει τῆς ὑφηλίου, ὅτι εἷς οἶκος διέπει τὰ πάντα· καὶ ὅτι κατὰ νόμον μᾶς ἐπισκέπτονται ἐτησίως οἱ δεσπόται ἡμῶν, εἰς οὓς ἀνήκει νὰ διαθέτωσι τὰ πράγματα ἡμῶν κατὰ τὸ δοκοῦν ἀπὸ τῶν μεγίστων μέχρι τῶν ἐλαχίστων; — ἡ ῥῆσις δ' αὕτη, ἥτις ἀποτείνεται ἰδίως πρὸς τὰς εἰς μικρολόγους διχονοίας ἐκτραπείσας ἀσιατικὰς πόλεις, δύναται ν' ἀνενεχθῇ μετ' ἴσης ἀληθείας καὶ εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων. Τί ἦτο π. χ. ἡ ἐλευθερία τῶν Ῥοδίων, ὅταν αὕτη κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Δίωνος, ἐξηγοράζετο διὰ χαλκῶν ἀνδριάντων, ἐγειρομένων εἰς πάντα Ῥωμαῖον, ὃν ἡ τύχη ἔφερεν εἰς Ῥόδον; καὶ τί εἰς ἐκείνους τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἐθεώρουν τοὺς ἀνδριάντας τῶν αὐτοκρατόρων ἱερωτέρους παρὰ τὰ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἀγάλματα *);

*) Τοῦτο βεβαιοῖ ὁ Φιλόστρατος ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τοῦ βίου τοῦ Ἀπολλωνίου Τυανέως. Ὅτι δὲ ἅπασα σχεδὸν ἡ Ἑλλὰς ὑπερεπλήσθη ἀνδριάντων καὶ ναῶν ἀνηγερμένων εἰς αὐτοκράτορας, γίνεται ὅηλον ἐκ πολλῶν χωρίων τῆς Περιηγήσεως τοῦ Παυσανίου π. χ. Ἀττικ. ΙΗ', 6· «Ἐνταῦθα (παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός) εἰκόνες Ἀδριανοῦ, δύο μὲν εἰσι Θασίου λίθου, δύο δὲ Αἰγυπτίου»—καὶ περαιτέρω «ὁ μὲν δὴ πᾶς περίβολος ἀναθέσιων μάλιστα τεσσάρων ἐστί, ἀνδριάντων δὲ πλήρης· ἀπὸ γὰρ πόλεως ἑκάστης εἰκὼν βασιλέως Ἀδριανοῦ ἀνάκειται, καὶ σφᾶς ὑπερεβάλοντο Ἀθηναῖοι, τὸν κολοσσὸν ἀναθέντες ἅπασιν θεὸν ἄξιον» φησι. Ἡ, 4ον τῷ δὲ τῆς πεύκης ἱερῷ τὸ ἔγγυς τέμενός ἐστιν ἀνειμένον βασιλεῦσι Ῥωμαίων». Λακων. ΙΑ', 4ον ναοὶ δὲ εἰσὶν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς (τῆς Σπάρτης) Καίσαρος, ὃς μοναρχίας πρῶτος ἐν Ῥωμαίοις ἐπεθύμησε, καὶ Αὐγούστου παιδὸς ἐκείνου, τοῦ τὴν βασιλείαν βεβαιωσαμένου μᾶλλον» ἐν Κορίνθῳ δὲ ὑπῆρχε καὶ ναὸς τῆς Ὀκταυίας, ἀδελφῆς τοῦ Αὐγούστου, Κορινθ. Γ', 2. Ἐν δὲ τῇ Μαντινείᾳ ναὸς τοῦ Ἀντίνου, ἐρωμένου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδριανοῦ, Ἀρκαδ. Θ', 4,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀλλὰ πόσον σημαντικὸς πρὸς γνῶσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁποία τις μαρτυρία περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ χρόνου διὰ τοὺς μεταγενεστέρους εἶνε ὁ παραινετικὸς ἐκεῖνος τοῦ Πλουτάρχου λόγος πρὸς τοὺς ὅσαι προίσταντο τότε τῶν Πολιτειῶν! Εἰς ὑμᾶς, λέγει, δὲν ἁρμόζουσιν οἱ λογισμοὶ ἐκεῖνοι, οὓς ὁ Περικλῆς αὐτὸς ὑπεμίμνησκεν ὁσάκις ἀνελάμβανε τὴν χλαμύδα: Πρόσεχε Περίκλεις, ἐλευθέρων ἄρχεις Ἑλλήνων. ἄρχεις πολιτῶν Ἀθηναίων! — ἀλλὰ ἐκεῖνο πρέπει νὰ λέγῃ ἕκαστος ὑμῶν· ἀρχόμενος ἄρχεις πόλεως ὑποτεταγμένης εἰς ἀνθυπάτους, εἰς ἐπιτρόπους τοῦ Καίσαρος· διότι δὲν ἰσχύουσι πλέον λόγχης πεδία, οὐδὲ αἱ παλαιαὶ Σάρδεις, οὐδὲ ἡ Λυδῶν ἐκείνη δύναμις· ὀφείλετε νὰ παρουσιάζεσθε μετὰ χλαμύδος εὐτελεστέρας, νὰ βλέπετε ἀπὸ τοῦ στρατηγίου (μεγάρου τοῦ Πραίτορος) πρὸς τὸ βῆμα, καὶ νὰ μὴ μεγαλαφρονῆτε διὰ τὸν στέφανον ὑμῶν, βλέποντες τὸν πόδα τοῦ Ῥωμαίου ἱστάμενον ἐπάνω τῆς κεφαλῆς. Εἰς ὑμᾶς ἁρμόζει νὰ μιμῆσθε ἐκείνους τοὺς ὑποκριτάς, οἵτινες ἀπαγγέλλουσι μετὰ τοῦ προσήκοντος πάθους καὶ μετ' ἀξιοπρεπείας καὶ ἀκούουσιν ἀκριβῶς τὸν ὑποβολέα, οὐχὶ δ' ἐκείνους, οἵτινες παρεκβαίνουσι τὸν ῥυθμὸν καὶ τὰ μέτρα τῆς ὑπὸ τῶν κρατούντων διδομένης ἀξίας. διότι ἡ ἔκπτωσις δὲν φέρει εἰς ὑμᾶς ἁπλῶς συριγμὸν ἢ χλευασμόν, ἀλλὰ τὸν τρομερὸν ἐκδικητικὸν πέλεκυν, ὅστις τέμνει τὸν αὐχένα καὶ πολλοὺς ἤδη κατέστρεψε. Ὅταν βλέπῃ τις ὅτι μικρὰ παιδία ἐπιχειροῦσι νὰ ὑποδένωνται τὰς κρηπίδας καὶ νὰ περιθέτωσιν εἰς τὴν κεφαλήν των τοὺς στεφάνους τῶν πατέρων, γελᾷ μετὰ παιδιᾶς· ὅταν ὅμως οἱ ἄρχοντες ἐν ταῖς πόλεσιν ἀνοήτως διατάττουσι τὴν μίμησιν ἔργων, πράξεων καὶ φρονημάτων τῶν προγόνων, τὰ ὁποῖα εἰσὶν ἀσύμμετρα πρὸς τοὺς παρόντας καιρούς, οὐδὲν ἄλλο πράττουσιν ἢ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νὰ ἐξάπτωσι τὰ πλήθη, καὶ γελοῖα μὲν ποιοῦσι, ἀλλ' οὐκέτι γέλωτος ἄξια πάσχουσιν, ἐὰν μὴ πάνυ καταφρονηθῶσιν. Ὑπάρχουσιν εἰσέτι πολλὰ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἱστορίᾳ, δυνάμενα νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἠθοποίησιν καὶ τὸν σωφρονισμὸν τῆς παρούσης γενεᾶς. Οὕτως ἐν Ἀθήναις πρέπει νὰ ὑπομιμνήσκωνται ὄχι τὰ πολεμικὰ κατορθώματα, ἀλλὰ π. χ. τὸ ψήφισμα τὸ τῆς ἀμνηστίας μετὰ τὴν φυγάδευσιν τῶν τριάκοντα τυράννων, ἡ τιμώρησις τοῦ Φρυνίχου ὡς θελήσαντος νὰ παραστήσῃ ἐν Τραγωδίᾳ τὴν τῆς Μιλήτου ἅλωσιν, ἢ τὴν στεφανηφόρησιν τῶν πολιτῶν ὅταν ἔμαθον ὅτι ὁ Κάσσανδρος ἀνοικοδομεῖ τὰς Θήβας..... Τοιαῦτα πρέπουσιν εἰς τοὺς σπουδάζοντας ἔτι νὰ ἐξομοιωθῶσι μὲ τοὺς προγόνους· τὸν δὲ Μαραθῶνα τὸν Εὐρυμέδοντα καὶ τὰς Πλαταιὰς καὶ τοιαῦτα ἄλλα παρόμοια πράγματα, ἅτινα οἰδαίνουσι τὴν φαντασίαν τῶν πολλῶν, καὶ ἐμπνέουσιν ματαίαν ἀλαζωνείαν, δύνανται νὰ ἐγκαταλείπωσιν εἰς τὰς σχολὰς τῶν σοφιστῶν *)

Οὕτως ἄρα ὁ πολιτικὸς τῶν Ἑλλήνων βίος, περιωρισμένος ἤδη σχεδὸν μόνον εἰς δίκας, ἐν αἷς ἀμοιβαῖαι καταδιώξεις ἐπαναλαμβάνοντο ἀναισχύντως, καὶ εἰς πρεσβείας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα **), προσήγγιζεν ὁσημέραι ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὴν τελείαν αὐτοῦ διάλυσιν. Αἱ δημόσιαι ἀρχαί, αἵτινες ὑφίσταντο ἔτι, ἀπέβαλλον σημασίαν καὶ ἀξίαν καθόσον ἡ σφαῖρα τῆς ἐνεργείας των συνεστέλλετο καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ Ἀνθυπάτου τοῦ διατίθεσθαι ταύτας

*) Πλουτάρχου Πολιτικὰ παραγγέλματα κ. 17 ἴδε καὶ κ. 32 «Ὅρα γὰρ ὅτι τῶν μεγίστων ἀγαθῶν ταῖς πόλεσιν, εἰρήνης, ἐλευθερίας, εὐετηρίας εὐανδρίας, ὁμονοίας, πρὸς μὲν εἰρήνην οὐδὲν οἱ δῆμοι τῶν πολιτικῶν εἴγε τῷ παρόντῳ χρόνῳ δέονται· πέφευγε γὰρ ἐξ ἡμῶν καὶ ἠφάνισται πᾶς μὲν Ἕλλην πᾶς δὲ βάρβαρος πόλεμος· ἐλευθερίας δὲ ὅσον οἱ κρατοῦντες νέμονται τοῖς δήμοις, μέτεστι καὶ τὸ πλέον ἴσως οὐκ ἄμεινον.»

**) Πλούτ. αὐτόθι κ. 10 «Νῦν οὖν, ὅτε τὰ πράγματα τῶν πόλεων οὐκ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κατὰ τὸ δοκοῦν ἐξετείνετο *). Πρὸς τούτοις ὁμοῦ μὲ τὴν παρακμὴν τῶν ἠθῶν καὶ ἡ ἀξία τοῦ δημοσίου βίου ἐξέλιπεν. Ἐν Σπάρτῃ πρὸ πολλοῦ ἤδη τὰ ἀρχαῖα ἀξιοσέβαστα φειδίτια μετέπεσαν εἰς κενὴν χρῆσιν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι τῆς ἐποχῆς ταύτης προσεποιοῦντο ἐπί τινας ὥρας τὴν ἐγκράτειαν καὶ σεμνότητα τῶν πατέρων, ἵνα τόσῳ ἀσφαλέστερον ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τρυφῶσιν ἀκολάστως **). Ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θεάτρου, ὅπου ποτὲ αἱ τραγῳδίαι τοῦ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου ἐνεθουσίων τὸ πλῆθος, ἐτέρποντο ἤδη εἰς τὰς μωρὰς παραστάσεις τοῦ νευροσπάστου Ποθεινοῦ καὶ εἰς τὰς βωμολοχίας κοινῶν γοήτων (θαυματοποιῶν), τῶν ὁποίων αἱ ἀνωφελεῖς τέχναι ἀντεμείβοντο καὶ δι' ἀνδριάντων ***). Αἱ ἄλλοτε

ἔχει πολέμων ἡγεμονίας, ... τίνα ἂν τις ἀρχῆς ἐπιφανοῦς λάβοι καὶ λαμπρᾶς πολιτείας; Αἱ δίκαι γε λείπονται αἱ δημόσιαι καὶ πρεσβεῖαι πρὸς αὐτοκράτορα, ἀνδρὸς διαπύρου καὶ θάρσος ἅμα καὶ νοῦν ἔχοντος δεόμεναι». Περὶ Φιλοδικίας ἢ περὶ δικαστικῶν ἐρίδων παρατηρεῖ ὁ Πλούτ. ἐν ἄλλῳ χωρίῳ κ. 19. «Νῦν δὲ ὅπως μὴ πολίταις καὶ φυλέταις οἶκοι καὶ γείτοσι καὶ συνάρχουσιν ἀνθυπείξωσι, μετὰ τιμῆς καὶ χάριτος, ἐπὶ ῥητόρων θύρας καὶ πραγματικῶν χεῖρας ἐκφέρουσι σὺν πολλῇ βλάβῃ καὶ αἰσχύνῃ τὰς διαφοράς».

*) Πλουτ. αὐτόθι κ. 32 ὅπου τοὺς τὰ πολιτικὰ πράττοντας παραινεῖ εἰς ὁμόνοιαν καὶ ἔπειτα προσθέτει· «τίς γὰρ ἡγεμονία, τίς δόξα τοῖς περιγενομένοις; ποία δύναμις, ἣν μικρὸν ἀνθυπάτου διάταγμα κατέλυσεν, ἢ μετέστησεν εἰς ἄλλο οὐδέν, οὐδ' ἂν παραμένῃ, σπουδῆς ἄξιον».

**) Ἀθην. Δειπνοσ. Δ'. 20 «Λακεδαιμόνιοι εἰς μὲν τὰ φειδίτια οὐκ ἤρχοντο κατὰ τὸ πάτριον ἔθος· ὅτε δὲ καὶ παραγένοιντο, μικρὰ συμπεριενεχθεῖσι νόμου χάριν παρεσκευάζετο καὶ ἄλλα αὐτοῖς κ.τ.λ.»

***) Ἀθην. αὐτόθι Α'. 35 «Ἀθηναῖοι δὲ Ποθεινῷ τῷ νευροσπάστῃ τὴν σκηνὴν ἔδωκαν, ἀφ' ἧς ἐνεθουσίων οἱ περὶ Εὐριπίδην». Ὁ δὲ Δίων Χρυσόστ. ἐν τοῖς Ῥοδιακοῖς ἐλέγχει πικρῶς τοὺς Ἀθηναίους ὅτι ἤγειραν χαλκοῦν ἀνδριάντα εἰς Ποιητὴν φαῦλον πλησίον τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Μενάνδρου. Ἔπειτα δὲ προσθέτει· Εὐλόγως πρέπει νὰ λυπῆται τις, πόσον ἡ Ἑλλὰς ἐξέπεσεν, ὅταν ἡ πόλις, ἢ ἄλλοτε ἐπί τινα χρόνον ἡγεμονεύσασα, πράττῃ τοιαῦτα πράγματα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πανηγυρικαὶ θυσίαι μετετράπησαν εἰς συμπόσια, ἐν οἷς πολλάκις οἱ συμποσιάζοντες ὑπὸ τοῦ οἴνου θερμαινόμενοι ἐξετρέποντο εἰς ἀγρίας ἀκολασίας καὶ εἰς λοιδορίας βαναύσους κατὰ γυναικῶν, τέκνων καὶ οἰκείων *).

Ἀντὶ τῶν Μαραθωνομάχων καὶ τῶν ἡρώων τοῦ Λεωνίδα ἀνεβλάστησεν ἤδη γενεά τις διεφθαρμένη, ἔκδοτος εἰς τὴν τρυφὴν καὶ ἡδυπάθειαν καὶ ἀνεπίδεκτος γενναίων αἰσθημάτων καὶ ἀναμνήσεων δόξης προπατορικῆς **). Τί ὤφειλε νὰ αἰσθάνηται ἡ νεολαία τῶν Ἀθηναίων βλέπουσα τὰ μνημεῖα ἐκεῖνα, ἅτινα, εἰσέτι ἀκέραια κείμενα κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ἄγουσαν ὁδὸν ***) ἀνεπόλουν τὰ κατορθώματα τῶν μεγάλων προγόνων της, ἐὰν ἦτον ἱκανὴ νὰ συλλάβῃ τὴν ἔννοιαν αὐτῶν καὶ νὰ ὠφεληθῇ ἐκ προλαβόντων παραδειγμάτων εἰς ἐπανόρθωσιν τῆς παρούσης καταστάσεως; Ἀλλὰ φεῦ! ὁ χρόνος τῆς δόξης καὶ τῶν ἀνδραγαθιῶν παρῆλθε. Ἐκ τῶν παρόντων ἀνδρῶν μόλις ἐδύνατό τις νὰ ἐπινοήσῃ τὸ πνεῦμα, τὸ παραγαγὸν τὴν πρώην λαμπρότητα καὶ τὸ παρελθὸν μέγεθος τῶν Ἑλλήνων· οἱ λίθοι μόνοι καὶ τὰ ἐρείπια ἦσαν οἱ μάρτυρες ἐκείνων ****).

---

*) Ἀθην. Ζ', 66. «Οἱ δὲ νῦν προσποιούμενοι θεοὺς θύειν καὶ συγκαλοῦντες ἐπὶ τὴν θυσίαν τοὺς φίλους καὶ τοὺς οἰκειοτάτους καταρῶνται μὲν τοῖς τέκνοις, λοιδωροῦνται δὲ ταῖς γυναιξὶ, καλαβρίζουσι τοὺς οἰκέτας, ἀπειλοῦσι τοῖς πολλοῖς, μονονουχὶ τὸ τοῦ Ὁμήρου λέγοντες:

Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν Ἄρηα».

**) Ὁ Φιλόστρατος (ἐν βίῳ Ἀπολλων. Τυανέως) περιγράφει τοὺς πρὸς Ἀπολλώνιον τὸν Τυανέα πρεσβεύσαντας Λακεδαιμονίους ὡς «ἄνδρας λείους τὰ σκέλη, λιπαροὺς τὰς κόμας καὶ μηδὲ γενείοις χρωμένους· ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσθῆτα μαλακοὺς· Ἑνὶ λόγῳ μηδὲν λακωνικὸν ἔχοντας καὶ συβαρίδος μεστούς».

***) Παυσ. Ἀττικ. ΚΘ', ἔνθα ἀπαριθμοῦνται λεπτομερῶς τὰ μνημεῖα, ὅπως ἔτι ὁ ἀξιόπιστος οὗτος χωρογράφος τὰ ἴδε.

****) Δίων Χρυσόστ. Ῥοδ. «καὶ οὐδὲ ἐπινοῆσαι λοιπὸν ἐστὶ τὴν ὑπεροχὴν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Πρὸς βεβαίωσιν τοῦ πόσον ἐν γένει ὁ ἑλληνικὸς βίος ἐκ βάθρων ἐκλονίσθη συντείνουσιν ἔτι δύο φαινόμενα, ἅτινα ὡς χαρακτηρίζοντα οὐσιωδῶς τὸν τότε χρόνον εἰσὶ πολλοῦ λόγου ἄξια. Ἐξ αὐτῶν τὸ πρῶτον εἶνε ἡ παρὰ τῇ εὐπορωτέρᾳ τάξει τῶν ἀνθρώπων ὑπερισχύσασα κλίσις πρὸς τὸν ψευδῆ ἐκεῖνον Ἐπικουρισμόν, οὗ τινος οἱ ὀπαδοί, ὑπὸ τὸ πρόσχημα φιλοσοφικῶν ἀρχῶν, ἐξεδίδοντο εἰς τὰς παχυλωτέρας ἡδονὰς καὶ εἰς τὸν τρυφηλὸν καὶ ἀκόλαστον βίον· τὸ δὲ ἄλλο, ἡ κατάχρησις καὶ ἡ κατὰ μικρὸν παρακμὴ τῆς ἀρχαίας μουσικῆς. Περὶ ἀμφοτέρων δὲ ἔχομεν ῥητὰς καὶ περισωζωμένας πληροφορίας παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ *). Παραπέμποντες δὲ τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸν συγγραφέα τοῦτον, ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀρκούμεθα ἐνταῦθα εἰς ὀλίγας μόνον παρατηρήσεις.

Ἐν ᾧ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἡ μουσικὴ ὑπῆρχεν ἀποκλειστικῶς ἐν χρήσει εἰς τοὺς ναοὺς μὲν πρὸς ἐξύμνησιν τῶν θεῶν καὶ ἡρώων, ἐπὶ δὲ τοῦ πεδίου τῆς μάχης πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ ἐξέγερσιν τοῦ θάρρους καὶ ἐν τῇ ἀνατροφῇ τῶν νέων πρὸς μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος, ἤδη ἐξεναντίας ἡ χρῆσις ἐπεκράτει σχεδὸν ἀπολύτως ἐν τῷ θεάτρῳ ἐν τοῖς συμποσίοις καὶ ἐν ταῖς πανηγύρεσι **).

καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν παθῶν εἷς γε τοὺς ἄνδρας ὁρῶντα· ἀλλ' οἱ λίθοι μᾶλλον ἐμφαίνουσι τὴν σεμνότητα καὶ τὸ μέγεθος τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ ἐρείπια τῶν οἰκοδομημάτων».

*) Περὶ τοῦ πρώτου πραγματεύονται τὰ δύο αὐτοῦ συγγράμματα· Ὅτι οὐδὲ ζῆν ἔστιν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον, καὶ πρὸς Κολώτην· περὶ δὲ τοῦ δευτέρου τὸ περὶ μουσικῆς.

**) Πλούτ. περὶ μουσ. κ. 26· «τῶν γὰρ νέων τὰς ψυχὰς ὤφοντο (οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων) δεῖν διὰ μουσικῆς πλάττειν τε καὶ ῥυθμίζειν ἐπὶ τὸ εὔσχημον» καὶ περαιτέρω κ. 27· «Ἐπὶ μέν τοι τῶν ἔτι ἀρχαιοτέρων οὐδ' εἰδέναι, φασί, τοὺς Ἕλληνας τὴν θεατρικὴν μοῦσαν· ὅλην δ' αὐτῆς τὴν ἐπιστήμην πρός τε θεῶν τιμὴν καὶ τὴν τῶν νέων παίδευσιν παραλαμβάνεσθαι.... Ἐπὶ δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων τοσοῦτον ἐπιδέδωκε τὸ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐντεῦθεν δ' ἐξήρτητο ἡ ἐωωτερικὴ αὐτῆς φύσις· ἀσθενής τις, ἀκόλαστος καὶ τὰς αἰσθήσεις μόνον ἐρεθίζουσα κίνησις ἔλαβε τὸν τύπον τῆς ἀνδρώδους ἐκείνης σπουδαιότητος, ἐκείνης τῆς ἰσχύος καὶ σεμνοπρεπείας, αἵτινες ἐχαρακτήριζον τοὺς ἀρχαίους τῶν θεῶν ὕμνους καὶ τὰ πολεμικὰ ᾄσματα (τοὺς παιᾶνας) *)· διότι μετὰ τοῦτου δὲν εὑρίσκοντο πλέον εἰς ἁρμονίαν ἤθη, ἔθιμα καὶ ἐνέργεια τῶν ἀνθρώπων **). Καὶ καθὼς ἡ διεφθαρμένη ἢ κακοσυνηθίσασα ὅρασις δὲν ἐτέρπετο πλέον εἰς τοὺς πυρρίχιους καὶ εἰς τὰ γλαφυρὰ ὀρχήματα, οὐδ' εἰς τὰ ἀγάλματα καὶ τὰς γραφὰς, οὕτω καὶ ἡ νοσοῦσα ἀκοὴ τοιούτους μόνον ἤχους ὑπέφερε, ὅσοι ἐδύναντο νὰ εὐχαριστήσωσι τὰς ἐκθηλυντικὰς καὶ αἰσχρὰς ἐπιθυμίας ***).

Καθόσον δ' ἀφορᾷ τὸ ἕτερον φαινόμενον, ἤτοι τὴν πρὸς

τῆς διαφορᾶς εἶδος, ὥστε τοῦ μὲν παιδευτικοῦ τρόπου μηδεμίαν μνείαν μηδ' ἀντίληψιν εἶναι, πάντας δὲ τοὺς μουσικῆς ἁπτομένους πρὸς τὴν θεατρικὴν προσκεχωρηκέναι μοῦσαν».

*) Πλούτ. αὐτόθι κ. 6 «Οὐ γὰρ ἐξῆν τὸ παλαιὸν οὕτω ποιεῖσθαι τὰς κιθαρῳδίας ὡς νῦν, οὐδὲ μεταφέρειν τὰς ἁρμονίας καὶ τοὺς ῥυθμούς» καὶ περαιτέρω κ. 15 «Ἐχρήσαντο δ' αὐτῇ οἱ παλαιοὶ κατὰ τὴν ἀξίαν ὥσπερ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιτηδεύμασι πᾶσιν· οἱ δὲ νῦν τὰ σεμνὰ αὐτῆς παραιτησάμενοι, ἀντὶ τῆς ἀνδρώδους ἐκείνης καὶ θεσπεσίας καὶ θεοῖς φίλης, κατεαγυῖαν καὶ κωτίλην εἰς τὰ θέατρα εἰσάγουσιν».

**) Οὕτω παρατηρεῖ π. χ. ὁ Ἀθήναιος (Δειπνοσ. ΙΔ', 20.) «Τὰ δὲ τῶν νῦν Ἰώνων ἤθη τρυφερώτερα, καὶ πολὺ παραλλάττον τὸ τῆς ἁρμονίας ἦθος». Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ συγγραφέα διετήρησαν μάλιστα Ἕλληνων οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὴν προτέραν μουσικὴν καὶ τὰ ἀρχαίας ᾠδὰς ἐπιμελῶς.

***) Πλούτ. Περὶ σαρκοφαγίας λόγος β', κ. 2 «Οὕτως ἀκοὴ νοσήσασα μουσικὴν διέφθειρε, ἀφ' ἧς τὸ θρυπτόμενον καὶ θηλυνόμενον αἰσχρὰς τιθ[ύ]ψηλαφήσεις καὶ γυναικώδεις γαργαλισμούς· ταῦτα τὴν ὄψιν ἐδίδαξε μὴ πυρρίχαις χαίρειν, μηδὲ χειρονομίαις μηδ' ὀρχήμασι γλαφυροῖς, μηδ' ἀγάλμασι καὶ γραφαῖς, ἀλλὰ φόνον καὶ θάνατον ἀνθρώπων καὶ τραύματα καὶ μάχαι, θέαμα ποιεῖσθαι πολυτελέστατον· οὕτως ἔπονται παρανόμοις τραπέζαις συνουσίαι ἀκρατεῖς, ἀφροδισίοις αἰσχροῖς ἀκροάσεις ἄμουσοι, μᾶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸν ψευδῆ ἐπικουρισμὸν ἐπικρατήσασαν κλίσιν, αἱ ἐπιβλαβεῖς αὐτοῦ συνέπειαι ἐδείχθησαν οὐ μόνον εἰς τὴν τελείαν ἐξαφάνισιν πάσης ἠθικῆς δυνάμεως καὶ ἕξεως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν καταμικρὸν τῆς ὑλικῆς κτήσεως τῶν ὀλίγων εὐπόρων οἰκογενειῶν διατάραξιν, ἥτις εἶχε τὴν ὀλεθριωτάτην ἐπιρροὴν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς δημοσίας περιουσίας· δὲν εἶνε δὲ ἀνάγκη, μετὰ τὰ προειρημένα, περαιτέρας ἀποδείξεως, ὅτι ἐν γένει τὸ εὖ εἶναι τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν πολιτειῶν τοσούτῳ μᾶλλον ἠλαττώθη, ὅσῳ πλέον αἱ πρώην οὕτω πλούσιαι πηγαὶ εἶχον στερεύσει. Οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι καὶ ἔπειτα αἱ καταπιέσεις τῶν νικητῶν ἐξήντλησαν τὴν παραγωγὸν τῆς χώρας καὶ τῶν κατοίκων δύναμιν· οἱ πλεῖστοι ἀγροὶ ἔμενον ἀγεώργητοι, αἱ ἀκμάζουσαι πεδιάδες μετεβλήθησαν εἰς ἐρημοπέδια. Οἱ ὀλίγοι χωρικοί, οἵτινες ἐξήσκουν ἔτι γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν, εὑρίσκοντο ἐν μέρει ὑπὸ τὴν καταπίεσην τῶν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς πενίαν καθισταμένων πόλεων *) καὶ ταύτας ἐξεναντίας ἐπεβάρυνεν καθ' ἑκάστην ὁ ἄπορος ὄχλος, τὸν ὁποῖον ἐν μέρει μὲν ὀκνηρία καὶ παλαιαὶ προλήψεις, ἐν μέρει δὲ ἡ παρακμὴ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἀπεκώλυε τοῦ νὰ ἐπιδίδεται εἰς τακτικήν τινα καὶ κερδαλέαν ἀσχολίαν **). Ἐμπορία καὶ ναυτιλία ἐξέπεσαν κατὰ

λεσι καὶ ἀκούσμασιν ἀναισχύντοις θέατρα ἤκφυλα, θεάμασιν ἀνημέροις ἀπάθεια πρὸς ἀνθρώπους καὶ ὠμότης». Ὁ Πλούταρχος ὑπαινίττεται ἐνταῦθα τὰς ῥωμαϊκὰς ξιφομαχίας, αἵτινες τότε, ὡς φαίνεται, ἐξετάθησαν ἐπὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα.

*) Γεωργία καὶ κτηνοτροφία διετηρήθησαν ἐπὶ μακρότατον, ὡς φαίνεται, κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου, καὶ τὰς πεδιάδας καὶ τὰς ὀρεινὰς χώρας τῆς Ἀρκαδίας.

**) Περὶ τῆς ὑπερπληρώσεως τῶν πόλεων ὑπὸ ἀπόρων ἀνθρώπων καὶ τῶν πρὸς ἀποτροπὴν τῆς αὐξανούσης πενίας μέσων εὑρίσκεται ἐν τῷ εὐβοϊκῷ λόγῳ τοῦ Δίωνος Χρυσοστόμου ἐπεισόδιόν τι διδακτικώτατον,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λόγον τῆς ἐλαττώσεως τῶν μέσων καὶ ὅρων τῆς τε ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς συγκοινωνίας *)· καὶ ἡ πάλαι τοσοῦτον εὐπρόσοδος μεταλλεία ἐν Ἀττικῇ ἐξέλιπε παντάπασιν, ἴσως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν δουλικῶν ἐκείνων στάσεων, αἵτινες ἔλαβον τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐπὶ τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρίου (κατὰ τὸ 133 ἔτος π Χ. **). Ὅθεν τὸ ἀργύριον καθίστατο ὀσημέραι σπανιώτερον. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ ἤδη τοῦ Πολυβίου ἅπασα ἡ Πελοπόννησος δὲν εὑρίσκετο εἰς κατάστασιν οὐδ' ἑξακισχίλα τάλαντα νὰ ἐκπορισθῇ ***)· καὶ ὅταν Ἡ ρ ώ δ η ς ὁ Ἀ τ τ ι κ ὸ ς ἐγένετο κύριος τῆς μεγάλης ἐκείνης περιουσίας, ἣν τυχηρὰ περίστασις καὶ ἡ ἀφιλοκέρδεια τοῦ αὐτοκράτορος Νέρβα εἶχον περιποιήσει εἰς τὸν πατέρα του, αἱ Ἀθῆναι εὑρίσκοντο εἰς τοιαύτην ἀχρηματίαν, ὥστε ὅλοι οἱ πολῖται ἦσαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον κατάχρεοι ****). Εἰς ἀπόδειξιν δὲ τούτου

ὅπερ ἔχει καὶ τοῦτο τὸ ἴδιον διαφέρον, ὅτι διὰ τῆς ἀπαριθμήσεως διαφόρων κατὰ πόλεις ἀσχολιῶν γνωστοποιεῖ ἡμῖν τὰς δόξας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περὶ τοῦ τιμίου ἢ αἰσχροῦ τῶν ἐπιτηδευμάτων.

*) Ἡ ζωηροτέρα συγκοινωνία ἦτον ἔτι ἡ μετὰ τῆς Αἰγύπτου· ὅρα Φιλόστρ. ἐν βίῳ Ἀπολ. Τυαν. — Καὶ αὐτὴ ἡ τότε ἐπὶ πλεῖστον ἀκμάζουσα Ῥόδος μόλις δύο μικρὰ πλοῖα ἔστελλε κατ' ἔτος εἰς Κόρινθον. Ὁ Δίων Χρυσ. ἐν τοῖς Ῥοδιακοῖς τελευτᾷ τὴν περὶ τῆς ἄλλοτε τοσοῦτον ἐκτεταμένης ναυτιλίας τῶν Ῥοδίων διὰ τῶν ἑξῆς λέξεων «καὶ ὃ νῦν ἐφ' ἡμῖν ἰδεῖν ἐστι μιᾷ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἢ δυσὶν ἀφράκτοις ἁπαντᾶν εἰς Κόρινθον.»

**) Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν λέγει ὁ Παυσαν. ἐν Ἀττικ. Α',1: Πλέοντι δὲ εἰς τὸ πρόσω Λαύριόν τε ἐστι, ἔνθα ποτὲ Ἀθηναίοις ἦν ἀργύριον μέταλλα-

***) Πολύβ. Β', 62.

****) Τοῦ Ἡρώδου ὁ πατὴρ, Ἀ τ τ ι κ ὸ ς, εὗρε τυχαίως εἰς ἴδιόν τι κτίριον μεγάλην ποσότητα χρημάτων, καὶ περὶ τούτου ἀνήγγειλεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Νέρβαν διὰ τῶν ἑξῆς λέξεων «Θησαυρόν, ὦ βασιλεῦ, ἐπὶ τῆς ἐμαυτοῦ οἰκίας εὗρηκα· τί οὖν περὶ αὐτοῦ κελεύεις; ὁ δὲ Νέρβας ἀπήντησε· χρῶ οἷς εὗρες. Ἐπειδὴ δὲ ὁ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φέρομεν τὸ ἐξῆς γεγονός: Τοῦ Ἡρώδου ὁ πατὴρ κατέλιπεν ἐν τῇ διαθήκῃ του εἰς ἕκαστον πολίτην Ἀθηναῖον ἐτήσιόν τι κληροδότημα μιᾶς μνᾶς. Θέλων δὲ ὁ υἱός του Ἡρώδης ν' ἀπαλλαχθῇ ἐφάπαξ τῆς ὑποχρεώσεως προέτεινεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀντὶ τῆς κατ' ἔτος πληρωμῆς νὰ δώσῃ εὐθὺς εἰς ἕκαστον αὐτῶν ἀνὰ πέντε μνᾶς. Οἱ Ἀθηναῖοι ὄντες ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ ἐδέχθησαν ἄσμενοι τὴν πρότασιν· Ἀλλ' ὁ Ἡρώδης ἀντὶ καταβολῆς ἀργυρίου συνυπελόγισε τὰ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ παρὰ τῶν συμπολιτῶν του ὀφειλόμενα παλαιὰ ἔντοκα χρέη, καὶ οὕτως εὑρέθη ὅτι τινὲς μὲν ἐλάχιστον ποσὸν χρημάτων ἄλλοι δὲ οὐδὲν οὐδαμῶς ἔλαβον. Ἐν γένει δ' ὁ πλοῦτος τοῦ Ἡρώδου, καθ' ἑαυτὸν φαινόμενόν τι τυχαῖον καὶ διαβατικόν, ὃν τρόπον ἐδαπανήθη ὀλίγον μόνον ἐδύνατο νὰ συντελέσῃ πρὸς αὔξησιν τῆς εὐδαιμονίας τῆς πατρίδος του καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Τὰ τεράστια κτίρια, ὅσα ὁ εἰρημένος ἐπεχείρησε, παρέσχον μὲν ἐπί τινα χρόνον εἰς τὴν πτωχοτέραν καὶ ἐργατικὴν τάξιν διατροφὴν καὶ ἀνακούφισιν, ἀλλ' αἱ εἰς ταῦτα καταναλωθεῖσαι ποσότητες διεσκορπισμέναι εἰς ὑπερβολὴν δὲν ἐδύναντο νὰ ἔχωσι σκόπιμον καὶ ὡς πρὸς τὸ ὅλον ἐπωφελῆ χρηματικὴν κυκλοφορίαν. Τὸ ἐκ πεντελικοῦ λίθου κατασκευασθὲν στάδιον καὶ τὸ εἰς τιμὴν τῆς συζύγου του Ῥηγίλης γενόμενον θέατρον (ᾠδεῖον) μετὰ πετρίνης ὀροφῆς ἐπὶ τέλους δὲν ἦσαν εἰμὴ νεκρὰ κεφάλαια, ἅτινα ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἐκληροδοτοῦντο χωρὶς ν' ἀποφέρωσι

Ἀττικὸς μὴ δυνάμενος νὰ καθησυχάσῃ ἑαυτὸν διὰ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης, ἔγραψε καὶ πάλιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ὅτι τὸ ποσὸν ἦτο δι' αὐτὸν πολὺ μεγάλον, τότε οὗτος ἀπεκρίθη: παραχρῶ τῷ Ἑρμαίῳ· σὸν γάρ ἐστιν· — Φιλόστρ. ἐν βίοις σοφιστῶν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸν ἐλάχιστον τόκον *)· διότι καὶ ἂν ἡ ἀξία των ἤθελε καταλογισθῇ εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους μόρφωσιν, εἶνε ὅμως ἀρκούντως γνωστὸν ὅτι τὸ ἀττικὸν θέατρον εἶχεν ἤδη ἀποβάλει τὴν σημασίαν του ὡς πνευματικὸν καὶ ἐκπαιδευτικὸν μέσον.

Ὑπὸ τοιαύτας δὲ περιστάσεις πολυτέλειαι καὶ παντὸς εἴδους ἀκολασίαι ἐπεπόλασαν εἰς τρόπον ἀπίστευτον, καὶ ἐπειδὴ ταχέως αἱ δαπάναι δὲν εὑρίσκοντο εἰς ἀναλογίαν πρὸς τὰ μέσα τῆς ἐπαρκέσεώς των, ἐντεῦθεν κατὰ μικρὸν ἡ τοκογλυφία εἰσεχώρησεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, παρεισέδυσεν ὑπὸ τὴν φρικωδεστάτην αὐτῆς μορφὴν εἰς τὰ ἐνδότερα τῶν οἰκογενειῶν καὶ κατέβαλεν εἰς ἔδαφος τὸν ἤδη εἰς νωθρείαν καὶ εἰς τὸν βόρβορον τῶν κακιῶν ἐξοκείλαντα λαόν. Μέχρι τίνος ἡ πληγὴ αὕτη, ἥτις, ὅταν ἅπαξ ἄρξεται νὰ καταβιβρώσκῃ τὰ σπλάγχνα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἐξαρκεῖ μόνη νὰ φέρῃ τὸν ὄλεθρον τῶν ἐπικρατειῶν, ἐνέμετο κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὴν Ἑλλάδα, ὁ Πλούταρχος ἐκθέτει περὶ τούτου εἰκόνα τρομεράν **). Ξένοι δανεισταὶ (τοκογλύφοι), πιθανῶς Ῥωμαῖοι, περιήρχοντο, δίκην ὀξυπείνων κυνῶν, διὰ τῶν ἀναστάτων πόλεων καὶ τῶν ἀπηρημωμένων πεδιάδων ἵνα κορέσωσιν τὴν ἄσβεστον αὐτῶν δίψαν εἰς τὸ αἷμα τῆς καρδίας τῆς ἀπομαρανθείσης χώρας «Ὡς ποτε ὁ Δαρεῖος ἔπεμψεν ἐπὶ

---

*) Καὶ εἰς τὴν ἔννοιαν ταύτην ἔχει βαθεῖαν ἀλήθειαν τὸ γνωστὸν ἀνέκδοτον «Τὸ οὖν στάδιον ἔφασαν ἐπωνομάσθαι Παναθηναϊκὸν· κ α τ α σ κ ε υ ά σ θ α ι γὰρ α ὐ τ ὸ ἐ ξ ὧ ν ἀ π ε σ τ ε ρ ο ῦ ν τ ο Ἀ θ η ν α ῖ ο ι π ά ν τ ε ς» Φιλόστρ. ἐν βίοις σοφιστῶν.

**) Ἐν τῇ διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἠθῶν τοῦ τότε χρόνου καὶ ἰδίως καθόσον ἀφορᾷ τὰ χρέη τῶν Ἑλλήνων διδακτικωτάτῃ πραγματείᾳ: Π ε ρ ὶ τ ο ῦ μ ὴ δ ε ῖ ν δ α ν ε ί ζ ε σ θ α ι. Ἠ θ ι κ ά, ἔκδ. Οὐϋττεμβάχ, Τόμ. Δ', σελ. 213 κλ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὰς Ἀθήνας Δάτιν καὶ Ἀρταφέρνην, ἐν ταῖς χερσὶν ἁλύσεις ἔχοντας καὶ δεσμὰ κατὰ τῶν αἰχμαλώτων, παρομοίως καὶ οὗτοι κομίζοντες ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἀγγεῖα πλήρη χειρογράφων καὶ συμβολαίων ὥσπερ πεδῶν, ἐπιπορεύονται τὰς πόλεις, σπείροντες ὄχι καρπὸν ἥμερον ὡς ὁ Τριπτόλεμος, ἀλλ' ὀφλημάτων ῥίζας πολυπόνους καὶ δυσεκλείπτους τιθέντας, αἵτινες κύκλῳ νεμόμεναι καὶ περιβλαστάνουσαι κάμπτουσι καὶ πνίγουσι τὰς πόλεις *).

Ὅλα τὰ μηχανήματα, ὅσα ποτὲ δανεισταὶ ἐφαντάσθησαν, μετεχειρίζοντο οἱ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἵνα στερήσωσι τῆς ἐλευθερίας καὶ ἰδιοκτησίας τὰς ὀλίγας οἰκογενείας, ὅσαι ἔτι διὰ τῆς περιουσίας των διετήρουν ἀνεξαρτησίαν τινα **)· καὶ τὸ κακὸν προέβη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οἱ εὐπορώτεροι προέκριναν νὰ παραδίδωνται ἄνευ ἀνάγκης μᾶλλον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν δανεστῶν, ἢ δι' ἐλαφρᾶς θυσίας νὰ σώσωσι τὴν ἐλευθερίαν ἑαυτῶν, τῶν τέκνων καὶ τῶν γυναικῶν των· διότι συνηθίσαντες εἰς τὴν ἀβράνειαν, τρυφὴν καὶ τὸν μάταιον κόμπον δὲν εἶχον ἱκανὴν τόλμην ν' ἀπαλλαχθῶσι τῶν ἀχρήστων καὶ περιττῶν καὶ νὰ πε-

---

*) Πλούτ. αὐτόθι κ. 4.

**) Ὁ Πλούταρχος ἐν τῇ αὐτῇ πραγματείᾳ κ. 3 περιγράφει τὰ μηχανήματα τῶν τότε δανειστῶν ὡς ἀκολούθως «φεῦγε πολέμιον καὶ τύραννον δανειστήν, οὐ πῦρ αἰτοῦντα καὶ ὕδωρ ὡς ὁ Μῆδος, ἀλλὰ τῆς ἐλευθερίας ἁπτόμενον καὶ προσγράφοντα τὴν ἐπιτιμίαν· κἂν μὴ δίδως ἐνοχλοῦντα· κἂν ἔχῃς μὴ λαμβάνοντα· κἂν πωλῇς ἐπευωγίζοντα· κἂν μὴ πωλῇς, ἀναγκάζοντα· κἂν δικάζῃς ἐντυχάνοντα· κἂν ὁμόσῃς ἐπιτάττοντα· κἂν βαδίζῃς ἐπὶ θύρας ἀποκλείοντα· κἂν οἶκοι μένῃς, ἐπισταθμεύοντα καὶ θυροκοποῦντα.» — Ὅτι δὲ ὁ τόκος ἀφῃρεῖτο εὐθὺς ἐκ τοῦ δανειζομένου κεφαλαίου, φαίνεται ὅτι ἦτο γενικὴ συνήθεια, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἑφεξῆς περικοπῆς κ. 4. «διδόντες γὰρ εὐθὺς ἀπαιτοῦσι, καὶ τιθέντες αἴρουσι, καὶ δανείζουσιν ἃ λαμβάνουσι ὑπὲρ τοῦ δανεῖσαι» κ. 5 «ὃ γὰρ οὐ γράφει· λαμβάνων ἔλαττον χρεωκοπεῖται».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Καρακάλλα, Γορδιανοῦ, Φιλίππου, Ἄραβος, Δεκίου, Γάλλου, Οὐαλεριανοῦ, Γαλλιηνοῦ, Κλαυδίου κλπ.) λεη-λατοῦντες τὰς ἐπαρχίας αὐτοῦ καὶ προχωροῦντες ἐπὶ μᾶλ-λον εἰς τὰ ἐνδότερα. Ἡ κυρίως Ἑλλὰς, ἣν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ Ῥωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ καταλί-πωσι πάντῃ ἀπροστάτευτον, κειμένη μακρὰν τῶν βορείων συνόρων δὲν ὑπέστη ἀμέσως τῶν εἰσβολῶν ἐκείνων τὴν ἐπήρειαν· μόλις δὲ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Δεκίου (244—251) βάρβαροι, καλούμενοι ὑπὸ μὲν τοῦ Γεωργίου Συγκέλου Σκῦθαι, ὑπὸ ἄλλων δὲ βυ-ζαντινῶν ἱστορικῶν Γότθοι, ἐνεφανίσθησαν πλησιέ-στερον αὐτῆς εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Θράκης καὶ Μοισίας. Ὁ κύριος στρατὸς αὐτῶν, εἰς ἑπτὰ περίπου μυριάδας συνιστάμενος, προέβη ὑπὸ τὸν Γότθον ἀρχηγὸν Κνίβα μέχρι Νικοπόλεως, ὅτε ὁ Δέκιος αὐτὸς σπεύσας εἰς Μοισίαν κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς ἀναχαίτισιν τῆς προσωτέρω πορείας του· μεταξὺ ἄλλων διέταξε τὸν ἀνθύπατον τῆς Ἀχαΐας Μεσσάλαν ἵνα χορηγήσῃ ὅσου ἐδύνατο νὰ συλλέξῃ μισθοφόρους εἰς τὸν χιλίαρχον Κλαύ-διον, σταλέντα ἐπίτηδες νὰ φυλάξῃ τὰς Θερμοπύλας καὶ τὴν Πελοπόννησον. Οὕτως ἄρα ὁ αὐτοκράτωρ Δέκιος ἤδη ἐφοβεῖτο ὅ,τι ἀληθῶς ἔμελλε μετοὔπολυ νὰ ὑποφέρῃ ἡ Ἑλλάς. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Γάλλος ἀνέστειλε, δι-τινος αἰσχρᾶς συνθήκης, ἐπὶ βραχὺν μόνον χρόνον τὴν καταιγίδα· διότι, διαρκούσης ἔτι τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐξερράγη (253) ἐκείνη τρομερωτέρα ἢ πρότερον· ἀναρίθ-μητα βαρβάρων στίφη κατακλύσαντα Ἰλλυρίαν, Μοι-σίαν καὶ Θράκην ἐξηπλώθησαν ληστρικῶς μέχρι τῶν ἀ-κτῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, εἰσέδυσαν μετ' ἀπείρων σκα-φιδίων εἰς τὴν Μαιώτιδα, ἀπέβησαν εἰς πολλὰς τῆς Μι-κρᾶς Ἀσίας παραλίας καὶ ἔφθασαν ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τὸν Βόσπορον· νίκη τις αἱματηρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων ἐν Μοισίᾳ ἔσωσεν ἔτι ἅπαξ τὴν ἀπροστάτευτον Ἑλλάδα. Ἐν τοσούτῳ ὁ πάταγος τῆς τρομερᾶς ἐκείνης καταιγίδος ἐνέβαλε τοὺς Ἕλληνας εἰς πολλὴν ἀγωνίαν καὶ ὅπου ὑπῆρχον ἔτι ἀρχαίας δυνάμεως λείψανα ἐξηγέρθησαν ἐκ τοῦ μακροῦ λιθάργου. Μετ' ἀπειλῶν οἱ βάρβαροι εἶχον ἐγκαταλίπει τὴν Μοισίαν καὶ εὐθὺς κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Οὐαλεριανοῦ ἐπανῆλθον πρὸς πραγματοποίησιν αὐτῶν. Ὅθεν, ὅταν οὗτοι ἐλεηλάτησαν ὅλην τὴν Θρᾴκην καὶ Μακεδονίαν καὶ ἐστενοχώρησαν τὴν ὀχυρὰν Θεσσαλονίκην, τότε ὅλη ἡ Ἑλλὰς ἡτοιμάσθη οἴκοθεν πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ φοβεροῦ ἐχθροῦ. Συμμαχικὸς στρατὸς ἔσπευσε νὰ ὑπερασπισθῇ τὰς Θερμοπύλας· οἱ Ἀθηναῖοι ἠνώρθωσαν τὰ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σύλλα καταπεσόντα τείχη αὐτῶν· οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ὠχύρωσαν, ὡς ἐπὶ τοῦ κελτικοῦ πολέμου, τὸν Ἰσθμὸν διὰ τείχους ἀπὸ Λεχαίου μέχρι Κεγχρεῶν. Ἀλλ' οἱ Γότθοι τότε μὲν, δυνηθέντες νὰ κυριεύσωσι τὴν Θεσσαλονίκην, ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια· κατὰ πρῶτον δὲ τῷ 267 ἔτει μ. Χ. προέβησαν μέχρι τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο στῖφος Γότθων κατῆλθεν, ἐπὶ πεντακοσίων σκαφῶν, τὴν Μαιώτιδα λίμνην καὶ τὸν Εὔξεινον Πόντον, ἐνέβαλεν εἰς τὸν θρᾳκικὸν Βόσπορον, ἐκυρίευσε τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν ἀπέναντι αὐτοῦ κειμένην Χρυσόπολιν, προέβη ἀκωλύτως διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Λῆμνον καὶ Σαῦρον, καὶ ἐκεῖθεν διεσκεδάσθη ἐν πολλοῖς ἀποσπάσμασι πρὸς νότον καὶ ἄρκτον· σχεδὸν δὲ συγχρόνως ἐγένοντο ἀποβάσεις εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰς πολλὰ τῆς Πελοποννήσου μέρη. Οἱ βάρβαροι ἐξεπόρθησαν τότε τὴν Κόρινθον, τὸ Ἄργος, τὴν Τεγέαν, τὴν Σπάρτην· καὶ αὗται αἱ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀθῆναι, εἰ καὶ πρὸ μικροῦ ὀχυρωθεῖσαι ἐκ νέου ὑπὸ Κλεοδήμου τοῦ Βυζαντίου, δὲν διέφυγον τὴν κοινὴν συμφοράν. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν ἱστοριογράφον Δέξιππον, ἠθέλησαν μὲν νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν πόλιν κατὰ τῶν ἐκ Πειραιῶς ὁρμησάντων Γότθων, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὸ πλῆθος τῶν φοβερῶν τούτων ἐχθρῶν, οἵτινες ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου τὴν πόλιν, κατέστρεψαν πολλὰ αὐτῆς μνημεῖα καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ πυρπολήσωσι καὶ αὐτὰ τῶν βιβλιοθηκῶν τὰ χειρόγραφα, ὅτε εὐτυχῶς τὸ σκῶμμα ἑνὸς τῶν ἀγρίων πολεμιστῶν διέσωσεν ἴσως οὐκ ὀλίγα τῶν ἀνεκτιμήτων ἔργων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος· «ἄφετέ τα, εἶπεν οὗτος πρὸς τοὺς συντρόφους του, διότι οἱ Ἕλληνες περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολούμενοι ἀμελοῦσι τὸν πόλεμον καὶ εὐκολώτερον ὑποτάσσονται». Ἐνῷ δὲ οἱ Γότθοι διεσκεδάσθησαν ἐπὶ λῃστείᾳ καὶ ἁρπαγῇ εἰς τὰ διάφορα τῆς πόλεως μέρη, καὶ ἐν τῇ ὑπεροψίᾳ τῆς εὐκόλου αὐτῶν νίκης ἐξησθένισαν τὰς δυνάμεις των δι' ἀκολασίας καὶ ἀγρίων ἡδονῶν, ὁ Δέξιππος, συναθροίσας τοὺς ἀπὸ τῆς ἐφόδου περισωθέντας ὀλίγους μαχίμους πλησίον τινὸς ἄλσους καὶ ἐνθαῤῥύνας αὐτοὺς, ἐπέπεσεν αἴφνης κατὰ τῶν ἀφυλάκτων Γότθων, ἐξέβαλεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ φύγωσι τοὺς μὲν ἐπὶ τῶν πλοίων, τοὺς δὲ διὰ ξηρᾶς· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι καὶ οὗτοι κατεστράφησαν μετοὔπολυ ἐξολοκλήρου, διότι ὁ Αὐτοκράτωρ Γαλλιηνὸς εἶχε τελευταῖον ἐπέλθει μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, ὅπου κατετρόπωσε τὰ λείψανα τῶν ὅσοι ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπιχείρησαν νὰ ἐπανέλθωσιν οἴκαδε διὰ τῆς Βοιωτίας, Ἀκαρνανίας, Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου· στόλος δὲ ῥωμαϊκὸς ἐπιπλεύσας εἰς τὸ Αἰγαῖον κατεδίωξε καὶ κατὰ μέγα μέρος ἐξηφάνισε τὰ γοτθικὰ πλοῖα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Μετὰ παρέλευσιν δὲ δύο ἐτῶν (269) στῖφος ἄλλο Γότθων, πολυαριθμότερον τῶν προτέρων κατῆλθε τὸν Εὔξεινον Πόντον ἐπὶ δισχιλίων πλοιαρίων· ἡ ἐπιδρομὴ ὅμως αὕτη δὲν εἶχε τοσαῦτα ὡς ἡ προηγουμένη δεινὰ ἀποτελέσματα· οἱ Γότθοι ματαίως τότε προσέβαλον διαφόρους τῆς Θράκης καὶ τῆς Μοισίας πόλεις· διελθόντες δὲ μετὰ πολλοῦ κινδύνου τὸν Ἑλλήσποντον, περιέπλευσαν ἔπειτα τὸν Ἄθωνα καὶ ἐπολιόρκησαν, κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, τὴν Κασσάνδρειαν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην· ἅμα δ' ἔμαθον, ὅτι ἐπέρχεται ὁ διάδοχος τοῦ Γαλλιηνοῦ Αὐτοκράτωρ Κ λ α ύ δ ι ο ς, διέλυσαν μετὰ σπουδῆς τὴν πολιορκίαν καὶ οἱ μὲν πλείονες ἀναβάντες εἰς τὴν μεσόγειον ὠχυρώθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ περιπλεύσαντες τὴν Ἑλλάδα καὶ Θεσσαλίαν ἀπεβιβάσθησαν εἰς διάφορα μέρη αὐτῶν ἀλλ' εὗρον τὰς πόλεις καλῶς ὠχυρομένας ἀπὸ τῆς προλαβούσης εἰσβολῆς, ὥστε δὲν ἐδυνήθησαν νὰ λεηλατήσωσιν εἰμὴ ὀλίγα ἀφρούρητα χωρία. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του δὲ ὁ Γοτθικὸς στόλος ἠθέλησε ν' ἀποβιβασθῇ καὶ εἰς Κρήτην, εἰς Κύπρον καὶ εἰς Ῥόδον, ἀλλ' ἐξωλοθρεύθη κατὰ μέγα μέρος ὑπό τε τοῦ καταδιώξαντος αὐτὸν ῥωμαϊκοῦ στόλου καὶ ὑπὸ φοβεροῦ λοιμοῦ, ὅστις κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐνέσκηψε πρὸ πάντων εἰς τ' ἀνατολικὰ μέρη τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ συνεπήγαγε μέγαν ὄλεθρον ἀνθρώπων· ταὐτοχρόνως δὲ καὶ τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ μείναντας Γότθους ἐνίκησε καὶ ἐξηφάνισεν ὁ γενναῖος Αὐτοκράτωρ Κλαύδιος.

Ἀπὸ τοῦδε ὑπὲρ μίαν ὅλην ἑκατονταετηρίδα ἡ Ἑλλὰς ἔμεινεν ὑπὸ βαρβάρων ἀπρόσβλητος, ἀπολαύουσα τὴν φαινομένην εὐτυχίαν μακρᾶς ἡσυχίας ἐνῷ βαρβαρικοὶ πόλεμοι καὶ ἀλληλομαχίαι τῶν αὐτοκρατόρων καὶ Καισάρων περὶ τοῦ καθημαγμένου σκήπτρου τῆς καταῤῥεούσης

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κοσμοκρατίας ἐπλήρουν δδυρμῶν καὶ συμφορῶν τὰ λοιπὰ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους μέρη. Καὶ ὑπὸ τὸ βάρος δ' αὐτό, ὅπερ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπίεζεν ἀνηκέστως τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, φαίνεται ὅτι οἱ Ἕλληνες πλέον παντὸς ἄλλου ἔθνους τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐξυψώθησαν εἰς ἐλπίδα κρείττονος μέλλοντος. Αἱ ὀλίγαι δὲ μαρτυρίαι, ὅσας ἔχομεν περὶ τῆς τύχης τῆς Ἀχαΐας κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα τῆς ἡμετέρας χρονολογίας, συνάδουσιν ὅτι πόλεις ὡς αἱ Ἀθῆναι, ἡ Κόρινθος, τὸ Ἄργος, ἡ Λακεδαίμων δὲν ἐστεροῦντο εὐδαιμονίας τινὸς καὶ ζωηρᾶς ἐμπορίας· ἡ τόλμη τινῶν ἰσχυρῶν καὶ ἐξ αἰσθημάτων φιλοπατρίας ἐμπνεομένων ἀνδρῶν ἐπεχείρησε ν' ἀναστήσῃ καὶ αὖθις ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀρχαίου βίου τὸ κολοσσαῖον οἰκοδόμημα τοῦ δύσαντος μεγαλείου. Αὕτη δὲ ἦτο ἡ τελευταία προσπάθεια παλαίουσα πρὸς τὴν ἀκαταμάχητον ἀνάγκην. Πρὸ τῆς λήξεως δ' ἔτι τοῦ αὐτοῦ Δ' αἰῶνος ἡ πολυθεία μεθ' ὅλων τῶν περιβαλλόντων αὐτὴν ἐθνικῶν θεσμῶν καὶ ἱδρυμάτων ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ νέον οὐράνιον θρήσκευμα, τὸν χ ρ ι σ τ ι α ν ι σ μ ὸ ν, ὅστις ἔκτοτε ἀπέβη τὸ κύριον στοιχεῖον τοῦ νέου ἐθνικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, ἡ μόνη παρηγορία ἐν ταῖς ἀλλεπαλλήλοις συμφοραῖς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τέλους τὸ μέσον τῆς σωτηρίας καὶ τῆς πολιτικῆς παλιγγενεσίας της.

Τὸ πρῶτον κήρυγμα τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐγένετο ἐπὶ τοῦ τετάρτου αὐτοκράτορος Κ λ α υ δ ί ο υ (41—45 μ. Χ·) διὰ τοῦ ἀποστόλου Π α ύ λ ο υ· ἀφοῦ οὗτος εἰς πολλὰς τῆς Μακεδονίας πόλεις: Φιλίππους, Θεσσαλονίκην καὶ Βέρροιαν, κατώρθωσε νὰ πείσῃ οὐκ ὀλίγους Ἕλληνάς τε καὶ Ἰουδαίους, ἦλθε καὶ εἰς Ἀθήνας, ὅπου, ἐρεθισθεὶς ἐκ τῆς λατρείας τῶν εἰδώλων, ἐδίδαξε δημοσίᾳ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μετὰ πολλοῦ ζήλου περὶ τοῦ ἀγνώστου Θεοῦ, περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν διδασκαλιῶν του, περὶ ἀναστάσεως καὶ μελλούσης κρίσεως, δὲν εὗρεν ὅμως πολλοὺς ὀπαδούς· Ἐμπαιχθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν φιλοσόφων καὶ τοῦ ὄχλου μετέβη εἰς Κόρινθον καὶ ἐνταῦθα εἰσηκούσθη πλειότερον ἢ εἰς Ἀθήνας καὶ ἐκήρυξεν ἀκωλύτως τὸ εὐαγγέλιον ἐπὶ δεκαοκτὼ μῆνας, ὅτε οἱ Ἰουδαῖοι, παροργισθέντες διὰ τὴν εἰς τὸν χριστιανισμὸν προσέλευσιν τοῦ προεστῶτος τοῦ συναγωγίου αὐτῶν Κρίσπου, ἠθέλησαν νὰ τὸν καταδιώξωσιν ἐνώπιον τοῦ ρωμαίου πραίτορος Γαλλίωνος· ἀλλ' οὗτος ἀπεποιήθη νὰ τὸν τιμωρήσῃ, ὥστε ὁ θερμουργὸς ἀπόστολος ἐξηκολούθησε νὰ διδάσκῃ ἀδεῶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ οὐδ' ἐγκατέλιπε τὴν Κόρινθον εἰμὴ ἀφοῦ ἴδεν ὅτι τὸ πλῆθος τῶν πιστευσάντων τῷ ἐγγυᾶτο τὴν διατήρησιν καὶ διάδοσιν τῶν διδασκαλιῶν του.

Ἔκτοτε οἱ Χριστιανοὶ ηὔξανον καταμικρὸν ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ κατὰ τὸν Α' αἰῶνα ἦσαν ἔτι σχετικῶς πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς τῆς παλαιᾶς θρησκείας πολὺ εὐάριθμοι ἢ ὥστε νὰ διεγείρωσιν ὑπόνοιαν ἢ νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπίφοβοι ὑπὸ τῶν δημοσίων ἀρχῶν· διὸ μετὰ βεβαιότητος δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ πρῶτοι διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Νέρωνος καὶ Δομιτιανοῦ δὲν ἔθιξαν σὐδαμῶς τὴν Ἑλλάδα· κατὰ πρῶτον δὲ περὶ τὸ ἥμισυ τῆς Β' ἑκατονταετηρίδος, ὅτε ἤδη ὑπῆρχον ἱδρυμέναι μεγάλαι χριστιανικαὶ κοινότητες ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Λαρίσσῃ, ἐν Ἀθήναις, ἐν Κορίνθῳ, ἐν Σπάρτῃ καὶ ἐπὶ τῶν νήσων Κρήτης καὶ Κύπρου, ἤρξατο ἡ μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τῆς πολυθείας καὶ τῶν Χριστιανῶν ὑποβόσκουσα ἔχθρα νὰ ἐκτρέπεται εἰς βιαιοπραγίας κατὰ τῶν τελευταίων· τοῦτο δὲ συνάγεται ἐκ τῆς ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ τοῦ Εὐσεβίου μνημονευομένης τοῦ αὐτοκράτορος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀντωνίνου πρὸς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ἐγκυκλίου, δι' ἧς διατάσσεται ἡ ἀναστολὴ τῶν διωγμῶν, οὓς οἱ Χριστιανοὶ ἔπασχον ὑπὸ τῶν εἰδολολατρῶν· καὶ μολονοτοῦτο ἀπέναντι αὐτῆς τῆς διαταγῆς οἱ προϊστάμενοι τῶν ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Ἀθήναις χριστιανικῶν κοινοτήτων, Διονύσιος καὶ Πύβλιος, ἀπέθανον ὡς μάρτυρες· ὁ θάνατος μάλιστα τοῦ τελευταίου ὑπῆρξε τοσοῦτον ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν κοινότητα τῶν Ἀθηνῶν, ὥστε μόνον διὰ τῶν συντόνων προσπαθειῶν τοῦ διαδόχου του Κουαδράτου ἐδυνήθη αὕτη ν' ἀποκατασταθῇ καὶ διατηρηθῇ.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲ τοῦ Γ' αἰῶνος ἔλαβον ἐν Ἑλλάδι χώραν αἱ πρῶται σύνοδοι ἢ συνελεύσεις ἀπεσταλμένων ἐκ τῶν διαφόρων Χριστιανικῶν κοινοτήτων, ἐν αἷς ἐγίνετο κοινὴ σύσκεψις περὶ τῶν ἀξιολογωτέρων πραγμάτων καὶ ἀναγκῶν τῆς νέας ἐκκλησίας· καὶ εἶνε πολὺ πιθανὸν ὅτι ἡ εἰς τοὺς Ἕλληνας πρὸ πολλοῦ ὑπάρχουσα συνήθεια περιοδικῶς ἐπαναλαμβανομένων πανηγυρικῶν συναθροίσεων ἔδωκε τὴν προσεχῆ ἀφορμὴν εἰς τοιαύτας συναθροίσεις, αἵτινες ἐθεωρήθησαν ὡς αἱ πρῶται ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι. Εἰς τοὺς διωγμούς, τοὺς ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Δεκίου καὶ Διοκλητιανοῦ γενομένους, δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ ὀλίγοι μόνον, οἵτινες ὑπέστησαν τὸν μαρτυρικὸν ὑπὲρ πίστεως θάνατον ἰδίως ἐν Κορίνθῳ, ἥτις τότε ἦτο ἡ ἕδρα τοῦ ἀνθυπάτου καὶ τὸ κέντρον τῆς ῥωμαιοκρατίας ἐν Ἑλλάδι.

Οἱ διωγμοὶ τελοσπάντων ἔπαυσαν ἐντελῶς ἀφοῦ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας περιγενόμενος, μετὰ μακρὸν ἀγῶνα, ὅλων τῶν ἀντιπάλων του, κατέστη μόνος κύριος τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους (314 μ. Χ.) καὶ ἠσπάσθη τὸν χριστιανισμόν. Εὔνους δ' ἐξαρχῆς οὗτος πρὸς τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες τὸν συνέδραμον κυρίως εἰς τὰς νίκας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τον ἐσπούδασε νὰ τοὺς ἐξασφαλίσῃ πολλαχῶς, μάλιστα δὲ διὰ τοῦ γενικοῦ ἐκείνου περὶ ἀνοχῆς διατάγματος, ὅπερ ἐξεδόθη ἐν Μεδιολάνοις (312)· ἡ λατρεία αὐτῶν ἐτελεῖτο ἤδη δημοσίᾳ, ἐν ᾧ οἱ ναοὶ τῶν Ἐθνικῶν κατέῤῥεον καὶ αἱ πρὸς τὰ εἴδωλα θυσίαι ἀπηγορεύθησαν. Εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος ἐν Νικαίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τῷ 325 συγκροτηθεῖσαν πρώτην οἰκουμενικὴν Σύνοδον παρευρέθησαν πολλοὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐπίσκοποι, ὧν ὁ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας ζῆλος κατὰ τῆς αἱρέσεως τοῦ Ἀρείου συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν στερέωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Πρὸς πλείονα δ' ἐξασφάλισιν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, ὅπερ τότε πανταχόθεν ὑπὸ βαρβάρων ἠπειλεῖτο, ὁ Κωνσταντῖνος μετέστησε τὴν καθέδραν αὐτοῦ εἰς Βυζάντιον, ὅπερ ἀπὸ τοῦ ἱδρυτοῦ μετωνομάσθη Κωνσταντινούπολις, ἑορτάσας μετὰ μεγάλης πομπῆς τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς τὴν 10 μαΐου 330 μ. Χ. Ἵνα δὲ κοσμήσῃ τὴν νέαν ταύτην μητρόπολιν ἀφῄρεσεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος πολλὰ τῆς τέχνης λαμπρὰ ἔργα, οἷον τὸν ἀνδριάντα καὶ τὸν τρίπουν τοῦ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνος, τὰ ἀγάλματα τῶν Ἑλικωνίων Μουσῶν καὶ ἄλλα.

Ὁ Ἰουλιανός, εἷς ἐκ τῶν προσεχῶν διαδόχων τοῦ Κωνσταντίνου, καθ' ὃν χρόνον διέτριβε χάριν τῶν σπουδῶν του ἐν Ἀθήναις συνέλαβε πολλὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν κλίσιν· ἡ ἀναζροφή του μετὰ τῶν αὐτόθι σιασημοτέρων σοφιστῶν, ἡ ἀνάμνησις τοῦ μεγάλου παρελθόντος, ἡ εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια μύησίς του, ὁ θαυμασμὸς τῶν λαμπρῶν τῆς ἀρχαιότητος μνημείων, ταῦτα πάντα ἐπενήργησαν τοσοῦτον εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τοῦ ἄλλως ἀξιολόγου καὶ σπανίου ἀνδρὸς ὥστε νὰ παραγνωρίσῃ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐποχῆς του καὶ νὰ πιστεύσῃ ὅτι διὰ τῆς ἐκ νέου εἰσαγωγῆς ἢ ἀνορθώσεως τοῦ παλαιοῦ ἑλληνικοῦ θρησκεύματος ἐδύνατο νὰ ἐπανέλθῃ ὁ παλαιὸς ἑλληνικὸς αἰὼν μεθ' ὅλων τῶν με-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γαλουργῶν κατορθωμάτων του. Μετὰ πόσης λύπης κατέλιπεν οὗτος τὰς Ἀθήνας, ὅταν κατὰ συνέπειαν τῆς ἐπιβούλου προσκλήσεως τοῦ ἐξαδέλφου του Κωνσταντίου (υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Μ. Κωνσταντίνου) ἠναγκάσθη ν' ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῶν λεγεώνων, αἵτινες ἔπρεπε νὰ ὑπερασπισθῶσι τὰς δυτικὰς τοῦ κράτους ἐπαρχίας κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βορείων βαρβάρων, μαρτυρεῖ ἡ σωζομένη πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐπιστολή του, ὅπου μεταξὺ ἄλλων λέγει «πηγὰς μὲν οὖν ὁπόσας ἀφῆκα δακρύων καὶ ὀρήνους οἵους, ἀνατείνων εἰς τὴν ἀκρόπολιν τὴν παρ' ὑμῖν τὰς χεῖρας, ὅτε ἐκαλούμην, καὶ τὴν Ἀθηνᾶν ἱκέτευον σώζειν τὸν ἱκέτην καὶ μὴ ἐκδιδόναι». Διὰ πολυετοῦς δεινοῦ ἀλλ' εἰς τέλος νικηφόρου ἀγῶνος κατὰ τῶν Γαλατῶν καὶ Γερμανῶν ἴδεν ἐνισχυομένην τὴν καταρχὰς ἀμφίβολον τόλμην του ἐν τῷ μέσῳ τῆς κοινῆς τῶν λαῶν ἀγάπης, ἣν εἵλκυσεν εἰς ἑαυτὸν διὰ τῆς εὐεργετικῆς διοικήσεως τῶν ἐμπιστευθεισῶν αὐτῷ ἐπαρχιῶν· ὅθεν ἀφοῦ, ἀναγορευθεὶς παρὰ τὴν θέλησίν του ὑπὸ τοῦ ἀφωσιωμένου αὐτῷ στρατοῦ ἐν Γαλλίᾳ Καῖσαρ, ἐζήτησεν εἰς μάτην νὰ συμβιβασθῇ εἰρηνικῶς μετὰ τοῦ Κωνσταντίου, ἀπεφάσισε νὰ καταφύγῃ τέλος εἰς τὴν δι' ὅπλων κρίσιν, τὴν ὁποίαν ὅμως κατέστησε περιττὴν ὁ ἀπροσδοκήτως ἐπελθὼν θάνατος τοῦ Κωνσταντίου. Ἡ θριαμβευτικὴ εἴσοδος τοῦ Ἰουλιανοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἡ ἐφεξῆς ἀναγνώρισις αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος εἰς ὅλα τοῦ κράτους τὰ μέρη (361) ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας ὅλων ὅσοι ἐπεθύμουν τὴν ἀνακαίνισιν τῆς ἐθνικῆς λατρείας, ἐλπίδας, τὰς ὁποίας δὲν ἐδύνατο νὰ ψεύσῃ αὐτὸς ὁ ἐξαρχῆς τοσοῦτον θερμὸς ἐκείνης προστάτης· καὶ τῳόντι ὁ ἱεροφάντης τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων, ὅστις συνώδευσε τὸν Ἰουλιανὸν εἰς Γαλλίαν καὶ εἰς τὴν κατὰ τοῦ Κωνσταντίου ἐκστρατείαν, ἐμφανισθεὶς μετοὔπολυ μετὰ βασιλι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κῶν δώρων ἐν Ἑλλάδι ἀνήγγειλε πανδήμως τὴν πρόθεσιν ἐκείνου, χωρὶς ὅμως τῆς ἐλαχίστης ἐνοχλήσεως τῶν Χριστιανῶν, καὶ κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ πληρεξουσιότητα ἤρξατο νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς ἐλευθέρας χρήσεως τῶν ἀρχαίων ναῶν καὶ ἱερῶν. Ἅπασα ἡ Ἀχαΐα (Ἑλλὰς) ἐτέθη τότε εἰς κίνησιν, καὶ τὸ καταπιεσθὲν πνεῦμα ἐξηγέρθη πάλιν εἰς ἐλπίδα κρείττονος μέλλοντος. Κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἀνῳκοδομήθησαν καὶ διεκοσμήθησαν ἐν Μακεδονίᾳ, Ἠπείρῳ, καὶ Πελοποννήσῳ πολλοὶ ἤδη καταπεσόντες ναοὶ καὶ πολλαὶ ἐρημομέναι πόλεις. Ἡ Νικόπολις καὶ ἡ Ἐλευσὶς ἀνέκυψαν λαμπρότατα ἐκ τῶν ἐρειπίων των καὶ αἱ πολλὰ παθοῦσαι ἐκ τῆς γοτθικῆς εἰσβολῆς Ἀθῆναι ἀνέλαβον τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν κλέος· οἱ δημόσιοι ἀγῶνες, οἵτινες οὐδέποτε ἐντελῶς ἔπαυσαν, ἐπ' ἐσχάτων ὅμως εἶχον ὁποσοῦν ἀμεληθῆ, ἤρξαντο νὰ πανηγυρίζωνται πάλιν πολυτελέστατα. Διὰ πάσης τῆς Ἑλλάδος ἐξυμνεῖτο τὸ ὄνομα τοῦ Ἰουλιανοῦ ὡς τινος σωτῆρος· πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐτελοῦντο ἑορταὶ καὶ χαριστήριοι θυσίαι καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ προήχθη ἐκ νέου ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς σχολαῖς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Κορίνθου, τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Σπάρτης ἡ σπουδὴ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐπιστήμης.

Ἀλλ' ἡ τελευταία αὕτη λάμψις τοῦ ἀρχαίου βίου παρῆλθεν ὡς μετέωρόν τι ταχὺ ἐξαφανιζόμενον· καθότι διὰ τῆς μετοὔπολυ ἐπελθούσης τελευτῆς τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐν τῇ κατὰ τῆς Περσίας ἐκστρατείᾳ (363) ἐματαιώθησαν αἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων· Οἱ προσεχεῖς δ' αὐτοῦ διάδοχοι: Ἰοβιανὸς, Οὐαλεντινιανὸς καὶ Οὐάλης, ἀσπασθέντες πάλιν τὸν χριστιανισμὸν, οὐδεμίαν εἶχον διάθεσιν νὰ βοηθήσωσι περαιτέρω τὴν Ἑλλάδα εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ἰουλιανοῦ· ὅθεν ἡ ἐθνικὴ λατρεία, στερηθεῖσα τῶν τελευταίων ἐξωτερικῶν στηριγμάτων της καὶ περιορισθεῖσα εἰς ἑαυτὴν ἐξέλιπε κατὰ μι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κρὸν ἐνώπιον τῆς πειστικῆς δυνάμεως τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας. Κατὰ πρῶτον ὁ μέγας Θεοδόσιος (391) ἐξέδωκε νόμον κατὰ τῆς εἰδωλολατρείας· ὁ Ἀρκάδιος ἀφήρεσεν (396) ἀπὸ τῶν ἱερέων τὰ προνόμιά των καὶ διέταξε τὴν καταδάφισιν τῶν ἑλληνικῶν ναῶν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης αἱ πόλεις ἐγένοντο χριστιανικαὶ καὶ μόνον ἐπὶ ὀρέων ἀβάτων διετηρήθη ἔτι ἡ παλαιὰ δεισιδαιμονία· νέα δὲ διατάγματα τοῦ νεωτέρου Θεοδοσίου ἀποδεικνύουσιν ὅτι εἰσέτι ἀπηγορευμέναι θυσίαι ἐτελοῦντο, καὶ ἀληθῶς μετὰ πολλοὺς αἰῶνας βραδύτερον οἱ Ἐλευθερολάκωνες προσῆλθον εἰς τὸν χριστιανισμόν.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΥΠΟ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ.

Ἐκ τῶν προϊστορηθέντων γινώσκομεν ἤδη ὅτι ἡ Ἑλλὰς, διαρκούσης τῆς ῥωμαιοκρατίας, προέβαινεν ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὸ χεῖρον καὶ ἰδίως ἀφ' ὅτου ἐγένετο τὸ θέατρον τοῦ πρώτου μιθριδατικοῦ πολέμου. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοιαύτῃ διατελοῦσα καταστάσει, πάντοτε διὰ τῆς περὶ τὴν παιδείαν ἀναμφισβητήτου ὑπεροχῆς της ἐνέπνεε σέβας εἰς τοὺς νικητὰς αὐτῆς. Αἱ Ἀθῆναι, ὡς ἑστία ἀρχικὴ πάσης σοφίας, τιμώμεναι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἢ τοὐλάχιστον παρά τινων ἐξ αὐτῶν, διετήρησαν σκιάν τινα πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἐξηκολούθησαν νὰ ὦσιν ἕδρα ἐπιστημονικῶν σπουδῶν· βραδύτερον δὲ διεκοσμήθησαν ἐσωτερικῶς καὶ καθωραΐσθησαν ἐξωτερικῶς ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ. Ἐκτὸς δὲ τῆς πόλεως ταύτης ὑφίσταντο ἔτι ὡς καταγώγια ἢ κέντρα ἑλληνικῆς παιδεύσεως ἡ Ἀλεξάνδρεια, τὸ Πέργαμον καὶ ἡ Ῥόδος καὶ πρὸς τούτοις ἤκμαζον ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Ἀπολλωνία, ἡ Μασσαλία καὶ ἡ Βηρυττός. Οἱ πλεῖστοι τῶν

Δημόσιά Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων ἠγάπων καὶ προῆγον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα· κατεξοχὴν δὲ ὁ Ἀδριανός, οἱ τρεῖς Ἀντωνῖνοι καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Σεβῆρος ἐδείχθησαν ἔνθερμοι αὐτῶν προστάται.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διετηρήθη εἰς τὰς χώρας, ὅπου ἅπαξ εἶχεν ἐξαπλωθῆ, ταύτης δὲ χρῆσιν ἐποίει καὶ ἡ ῥωμαϊκὴ κυβέρνησις ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν μὲν ταῖς πρὸς τὴν Ἀσίαν ἀνακοινώσεσιν αὐτῆς ἀποκλειστικῶς, ἐν ἄλλαις δὲ χώραις ὁμοῦ μετὰ τῆς λατινικῆς. Οἱ ἐπισημότεροι τῶν Ῥωμαίων καὶ οἱ αὐτοκράτορες ἐγίνωσκον αὐτὴν καὶ τὴν μετεχειρίζοντο ὡς γλῶσσαν τῆς συναναστροφῆς καὶ ὡς αὐλικήν. Αἱ προλαβοῦσαι δημώδεις διάλεκτοι ἐξέλιπον, ἐπεκράτει δὲ μόνον ὁ ἀττικισμός. Εἰς τὴν ποίησιν ὀλίγοι τινὲς διέπρεψαν, ἐξεναντίας δὲ περὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἰδίως περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν, τὴν σοφιστικὴν ἢ ῥητορικὴν καὶ περὶ τὴν γραμματικὴν καὶ φιλοσοφίαν πλείονες λόγου ἄξιοι συγγραφεῖς ἀνεδείχθησαν ὡς τοῦτο ἐκ τῆς ἑξῆς συντόμου τῶν καθ' ἕκαστα ἐκθέσεως θέλει φανῆ.

1) Ποίησις. Τὰ ποιητικὰ τοῦ αἰῶνος τούτου δοκίμια φέρουσιν ἴχνη προφανῆ τῆς παρακμασάσης φιλοκαλίας καὶ ἐλλείψιν πρωτοτυπίας. Εἰς τὰ ὀπωσοῦν ἐκτενῆ ποιήματα εὑρίσκονται πανταχοῦ προλαβόντων ποιητῶν ἰδέαι ἢ ἐκτίθενται ἐπιστημονικὰ ἀντικείμενα ὑπὸ τὸ ἔνδυμα τῆς ποιήσεως· εἰσὶ δὲ τὰ πλεῖστα ἐπιγραμματικὰ ἢ εἰδύλλια. Ἐπειδὴ δὲ τὰ κατὰ μέρος ἐπιγράμματα ἕνεκα τῆς βραχύτητός των ἔτρεχον τὸν κίνδυνον τῆς ἀπωλείας, ἐντεῦθεν προέκυψεν ἡ ἀνάγκη τῶν συλλογῶν ἢ ἀνθολογιῶν, δι' ὧν πολλὰ ἐκείνων διετηρήθησαν μέχρις ἡμῶν. Ὡς λόγου δ' ἄξιοι ἐπιγραμματοποιοὶ μνημονεύονται: Ἀντίπατρος ὁ Σιδώνιος (ἀκμ. 100 π. Χ.)· ὁ Μελέαγρος ἐκ Γαδάρων τῆς Συρίας (96), ὅστις ἐκτὸς 130 ἰδίων ἐπιγραμμάτων συνήθροισε καὶ 46

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀρχαιοτέρων ποιητῶν μέχρι τοῦ Ἀντιπάτρου ἐπιγράμματα ἔν τινι συλλογῇ, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε στέφανον· ὁ Φιλόδημος, συμπολίτης τοῦ Μελεάγρου ὀλίγον τι μεταγενέστερος αὐτοῦ· ὁ Κριναγόρας καὶ ὁ Ἀπολλώνιος (ἐπὶ Αὐγούστου)· Φίλιππος ὁ Θεσσαλονικεὺς (ἐπὶ Τιβερίου), ὅστις ἐξέδωκεν ἐπηυξημένον τὸν τοῦ Μελεάγρου στέφανον· Λεωνίδας ὁ Ἀλεξανδρεύς· Μεσομήδης ὁ Κρής, ποιητὴς ἑνὸς ὕμνου εἰς τὴν Νέμεσιν, καὶ ἄλλοι. Ἐὰν τὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἑνὸς Ἀρχίου ἐν τῇ ἀνθολογίᾳ σωζόμενα 30 ἐπιγράμματα ἀνήκωσιν εἰς τὸν γνωστὸν Αὖλον Λικύνιον Ἀρχίαν, ὃν ὁ Κικέρων ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ ἀπαγγελθέντι περιφήμῳ λόγῳ ἐπαινεῖ ὡς πολλοῦ λόγου ἄξιον ποιητήν, δὲν εἶνε ἐντελῶς βέβαιον.

Πρὸς τῇ ἐπιγραμματικῇ δὲ ἀναφαίνεται κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἡ διδακτικὴ ποίησις, καθ' ἣν διεκρίθησαν: Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος (140 π. Χ.), συγγράψας ἐν στίχοις ἰαμβικοῖς χρονικὰ ἤτοι σύντομον χρονολογικὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου ἀπὸ τοῦ 1184-144 π. Χ. καὶ πρὸς τούτοις γῆς περίοδον. Σκῦμνος ὁ Χῖος (88) συγγράψας ὡσαύτως ἰαμβιστὶ περιήγησιν οἰκουμένης, τῆς ὁποίας διετηρήθη μέγα μέρος. Διονύσιος, ὁ περιηγητὴς (ἐκ Χάρακος τοῦ ἐν Λιβύῃ), φιλοτεχνήσας καὶ οὗτος ἐν 1186 στίχοις περιήγησιν οἰκουμένης, ἥτις στερεῖται μὲν πάσης ποιητικῆς ἀξίας, εἶνε ὅμως ἀξιόλογος διὰ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Τὸ σύγγραμμα δὲ τοῦτο ὑπεμνημάτισε μὲν ἔπειτα ὁ Θεσσαλονίκης Ἀρχιεπίσκοπος Εὐστάθιος, παρέφρασαν δὲ ὁ Νικηφόρος Βλεμμίδης καὶ ἄλλοι. Ὁ Βάβριος (ἐπὶ Αὐγούστου) μετενεγκὼν τοὺς αἰσωπείους μύθους εἰς χωλιάμβους, ἐξ ὧν προέκυψε (δι' ἐπαναφορᾶς εἰς τὸ πεζὸν) ἡ νῦν συλλογὴ τῶν εἰρημένων μύθων.

2) Ἱστορία. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πολυβίου μέχρι τοῦ Αὐγούστου δὲν εἶνε γνωστὰ εἰμὴ μόνον τὰ ὀνόματα τινῶν ἱ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στοριογράφω, νοῖον τοῦ ἐξ Ἀπαμείας Ποσειδωνίου, ὅστις ἔγραψεν ἱστορίαν τῶν μετὰ Πολύβιον (μέχρι 62 π. Χ.)· Θεοφάνους τοῦ Μιτυληναίου, φίλου τοῦ Πομπηίου, καὶ Τιμογένους τοῦ Ἀλεξανδρέως (ἀκμ. ἐπὶ Αὐγούστου). Οὐδὲν ὅμως ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν διεσώθη· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δ' ἐκείνης καὶ ἀκολούθως ἤκμασαν πολλοί, ὧν τὰ κατὰ τὸ πλεῖστον σωζόμενα ἔργα χαρακτηρίζει ἐν γένει ἡ πρὸς τὸ ῥητορεύειν τάσις. Οὗτοι δὲ εἰσὶν οἱ ἑξῆς: Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (ἐπὶ Αὐγ.), ὅστις μετὰ πολλὰς περιηγήσεις εἰς διαφόρους τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης χώρας καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον συνέταξε παγκόσμιόν τινα ἱστορίαν ἢ, ὡς τὴν ὀνομάζει, βιβλιοθήκην ἱστορικὴν εἰς 40 βιβλία, ἐξ ὧν σώζονται ὁλόκληρα τὰ πρῶτα ε' (πραγματευόμενα περὶ Αἰγύπτου, περὶ τῶν ἐθνῶν τῆς Ἀσίας, περὶ τῆς μυθικῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων καὶ περὶ τῶν ἑλληνικῶν νήσων), τὰ ἀπὸ τοῦ 11-20 (περιέχοντα κατὰ Ὀλυμπιάδας τὴν ἱστορίαν ἀπ' ἀρχῆς τῶν περσικῶν πολέμων ἐπὶ Ξέρξου μέχρι τοῦ πολέμου τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν Ἀντίγονον) καὶ πρὸς τούτοις ὀλίγα τινὰ τεμάχια τῶν λοιπῶν. Τὸ σύγγραμμα τοῦ Διοδώρου δὲν ἀποτελεῖ ὀργανικόν τι ὅλον ἀλλ' εἶνε σωρεία τις γεγονότων ἐκτιθεμένων ἐθνογραφικῶς κατὰ χρονολογικὴν τάξιν. Ἄλλως αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ εἰσὶν ἀμερόληπτοι καὶ ἐμφαίνουσιν ἄνδρα ἔχοντα ἂν ὄχι πολλὴν ὀξυδέρκειαν, ὑγιᾶ ὅμως κρίσιν. Ὁ Νικόλαος Δαμασκηνός, σύγχρονος καὶ φίλος Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου, παρ' οὗ ἐστάλη ὡς ῥήτωρ ἢ πρέσβυς πρὸς τὸν Ὀκτάβιον Αὔγουστον. Τούτου μνημονεύονται πολλὰ συγγράμματα, ἰδίως ἱστορία τις καθολικὴ εἰς 144 ἢ κατὰ τὸν Σουΐδαν εἰς 80 βιβλία, προσέτι συναγωγὴ παραδόξων ἠθῶν (ἤτοι συνηθειῶν διαφόρων ἐθνῶν), περὶ τῶν ἐν τοῖς πρακτικοῖς καλῶν καὶ ἡ βιογραφία τοῦ Αὐγούστου, τῶν ὁποίων ὅμως δὲν σώζονται εἰμὴ ὀλίγα τεμάχια. Διονύσιος ὁ Ἁλι-

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καρνασσεὺς, ὅστις ἀπὸ τοῦ 31 ἔτους π. Χ ἔζησεν ἐν Ῥώμῃ 22 ὅλα ἔτη καὶ ἔγραψεν ἐνταῦθα ἀρχαιολογίαν ῥωμαϊκὴν ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης μέχρι τοῦ πρώτου καρχηδονικοῦ πολέμου (ἤτοι μέχρι τῆς ἐποχῆς, ἀφ' ἧς ὁ Πολύβιος ἤρξατο) εἰς βιβλία 20, ἐξ ὧν μόνον τὰ πρῶτα 11 διετηρήθησαν. Αἱ πηγαὶ, ἀφ' ὧν ὁ Διονύσιος ἤντλησεν, ἦσαν αἱ αὐταὶ τὰς ὁποίας καὶ ὁ Λίβιος ἐπωφελήθη· κατέβαλε δὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν εἰς τὴν ἀνερεύνησιν αὐτῶν καὶ δεικνύει ἐν γένει κριτικὸν νοῦν, ὡς ἐκ τοῦ σκοποῦ ὅμως, ὃν προέθετο (νὰ δείξῃ τὸ μέγεθος τοῦ ἔθνους, οὗτινος τὴν ἱστορίαν γράφει), παρεμβάλλει πολλὰ ἐκ παραδόσεως καλλωπιστικὰ ἀκούσματα· Ἐκτὸς δὲ τῆς ἀρχαιολογίας ὁ Διονύσιος συνέταξε καὶ διάφορα ἄλλα ῥητορικὰ καὶ κριτικὰ συγγράμματα, οἷον ῥητορικὴν τέχνην, περὶ συνθέσεως ὀνομάτων, τῶν ἀρχαίων κρίσεις ἤτοι τῶν παλαιῶν χαρακτῆρας καὶ ὑπομνηματισμοὺς περὶ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων. Ὁ Φλαύιος Ἰώσηπος (γεν. 37 μ. Χ) ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Μακκαβαίων, Φαρισαῖος. Κατὰ τὸ 63 ἔτος μ. Χ σταλεὶς ὡς πρέσβυς τῶν Ἰουδαίων εἰς Ῥώμην ἐπέτυχε διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῆς Ποππίας, συζύγου τοῦ Νέρωνος, τὴν ἀπόλυσίν τινων Ἰσραηλιτῶν, κρατουμένων ὑπὸ τοῦ Προκουράτορος Φήλικος· κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του εὗρε τοὺς ὁμογενεῖς του ἐν πλήρει ἀποστασίᾳ· ἀφοῦ δὲ ματαίως ἐπειράθη νὰ τοὺς καθησυχάσῃ καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἐκπεμφθεὶς Οὐεσπασιανὸς ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν (66), ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Ἰοταπάτης ἐν Γαλιλαίᾳ καὶ ἐπὶ τῆς ἁλώσεως ταύτης ἔπεσεν αἰχμάλωτος εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του καί τινος προφητείας ὑπὲρ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἐκέρδισεν αὐτόν τε καὶ τὸν υἱόν του Τίτον καὶ οὕτως ἠλευθερώθη πάλιν ὑπὸ τοῦ πρώτου, ἀναγορευθέντος, κατὰ τὴν ἐκείνου πρόῤῥησιν, αὐτοκράτορος· ἀκολούθως συνώδευσε τὸν Τίτον ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Ἱερουσαλὴμ (70), προέτρεψεν εἰς μάτην τοὺς Ἰσραηλίτας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς ὑποταγὴν καὶ ἔπρεπε τέλος νὰ γενῇ αὐτόπτης μάρτυς τῆς καταστροφῆς τῆς πατρίδος του. Μετὰ τὸ συμβὰν δὲ τοῦτο ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην, ὅπου ἀπολαύων τιμῶν μεγάλων καὶ ἀσχολούμενος εἰς τὸ συγγράφειν διήνυσε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του (μέχρι τοῦ 90 μ. Χ). Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ἐν οἷς ἀναφαίνεται ἡ σπουδή του τοῦ νὰ ἐξυψώσῃ τὴν δόξαν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἔθνους εἰς τὰ ὄμματα τῶν Ῥωμαίων, σώζονται τέσσαρα πολλοῦ λόγου ἄξια τὰ ἑξῆς: Ἰουδαϊκὴ ἱστορία περὶ ἁλώσεως εἰς 7 βιβλία (γραφεῖσα ἀρχῆθεν Ἑβραϊστὶ, ἔπειτα δὲ παρ' αὐτοῦ τούτου ἐξελληνισθεῖσα)· Ἰουδαϊκὴ ἀρχαιολογία εἰς 20 βιβλία, ἀρχομένη ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ προαγομένη μέχρι τοῦ Νέρωνος. Περὶ ἀρχαιότητος τῶν Ἰουδαίων κατὰ Ἀπίωνος εἰς 2 βιβλία καὶ τέλος αὐτοβιογραφία τις ὄχι ἄνευ ἱστορικοῦ συμφέροντος. Πλούταρχος ὁ Χαιρωνεὺς (γεν. τῷ 50 καὶ ἀποθ. τῷ 120 μ. Χ), εἷς ἐκ τῶν γονιμωτάτων συγγραφέων περί τε τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν· ἀφοῦ ἐξεπαιδεύθη ἐπιμελῶς ἐν Ἀθήναις καὶ διὰ πολλῶν περιηγήσεων ηὔξησε τὰς γνώσεις αὐτοῦ ἀναβὰς εἰς τὴν Ῥώμην ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ Ἀδριανοῦ· ἀκολούθως μετῆλθε πολλὰ ἀξιώματα (ὕπατος, ἀνθύπατος τῆς Ἰλλυρίας, προκυράτωρ τῆς Ἑλλάδος) καὶ τελευταῖον ἐπεδόθη ὅλως εἰς τὰς ἐπιστήμας ἐν Ῥώμῃ καὶ βραδύτερον ἐν Χαιρωνείᾳ (ἄρχων καὶ ἱερεὺς ἐνταῦθα)· Ἀποβλέπων εἰς τὸ γενικὸν τοῦ αἰῶνος του πνεῦμα καὶ ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ φιλοσοφικῶν σπουδῶν ὁρμώμενος προέθετο ὡς κύριον σκοπὸν τὸ νὰ συντελέσῃ διὰ τῆς ἱστορίας εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ ἀποκατάστασιν τῶν ἠθῶν· τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐπεδίωξεν ἐν τῇ συντάξει σειρᾶς τινος βιογραφιῶν, τῶν λεγομένων παραλλήλων βίων (46 ἢ 44 τὸν ἀριθμὸν) ἐνδόξων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, ἐξ ὧν πάντοτε ἀνὰ δύο εἷς Ἕλλην καὶ εἷς Ῥωμαῖος, συγκρίνονται πρὸς ἀλλήλους (ἡ γνησιότης τοῦ βίου τοῦ Ὁμήρου ὡς καὶ τῶν δέ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κα ῥητόρων ἀμφιβάλλεται πολύ). Εἰς τὰ ἱστορικὰ δὲ τοῦ Πλουτάρχου συγγράμματα ἀνήκουσιν ἔτι καὶ ταῦτα: Λιτίαι ῥωμαϊκαὶ καὶ αἰτίαι ἑλληνικαί, ἤτοι ἔρευναι ἀρχαιολογικαί. Περὶ τῆς Ἡροδότου κακοηθείας· περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος· περὶ παραλλήλων ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν· περὶ τῆς Ῥωμαίων τύχης· περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς καὶ ἄλ. Πολλὰ δὲ καὶ ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ὡς τὰ ἀποφθέγματα βασιλέων καὶ στρατηγῶν καὶ ἄλλα ἔχουσιν ἱστορικὴν ἀξίαν. Τὸ εὐγενὲς καὶ ὅσιον φρόνημα, ὅπερ ἐκδηλοῦται εἰς ὅλα μὲν τὰ ἱστορικὰ τοῦ Πλουτάρχου ἔργα, ἰδίως δὲ εἰς τοὺς παραλλήλους βίους ἀποτελεῖ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν συντελεστάτην εἰς τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν. Τὸ λεκτικόν των ὅμως εἶνε λίαν ἐπιτετηδευμένον, κομπῶδες καὶ πολλάκις σκοτεινόν. Ὁ μετὰ τὸν Πλούταρχον ἀμέσως ἀκμάσας Φλαύιος Ἀρριανὸς, ἐκ Νικομηδείας, μαθητὴς τοῦ Ἐπικτήτου, ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς προαχθεὶς εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα, συνέταξε πλῆθος ἱστορικῶν, τακτικῶν, γεωγραφικῶν, φιλοσοφικῶν καὶ ἄλλου εἴδους συγγραμμάτων. Ἐκ τῶν πρώτων σώζονται: ἱστοριῶν ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρου βιβλία Ζ'. ἐν ἀττικῇ διαλέκτῳ· Ἰνδικῆς βιβλ. 1 ἐν Ἰωνικῇ διαλέκτῳ καὶ ἐν μέρει ἀποσπάσματα (παρὰ Φωτίῳ) τῶν Παρθικῶν αὐτοῦ, τῶν μετὰ Ἀλέξανδρον, τῶν Ἀλανικῶν καὶ τῶν Βιθυνικῶν. Ὁ Ἀρριανὸς, ὅστις ἔλαβεν ὡς παράδειγμα τὸν Ξενοφῶντα, ὑπερβαίνει κατὰ τὴν χάριν καὶ σαφήνειαν τῆς ἐκθέσεως καὶ τὴν καθαρότητα τοῦ λεκτικοῦ ὅλους τοὺς συγχρόνους συγγραφεῖς· μιμούμενος δὲ τὸν εἰρημένον ἀρχαῖον ἱστορικὸν, τὴν ἀττικὴν μέλισσαν, ἔγραψε καὶ λόγον κυνηγετικόν. Ὁ σύγχρονος τοῦ Ἀρριανοῦ Ἀππιανὸς, Ἀλεξανδρεὺς ἔγραψε κατὰ μέθοδον ἐθνογραφικὴν ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν εἰς 24 βιβλία, ἐξ ὧν σώζονται ἔτι τὰ 6—8, 11—17 τὸ 23 καί τινα τεμάχια τῶν ἀπολεσθέντων, Ἐν τῇ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

παραστάσει μιμεῖται τὸν Ἡρόδοτον καὶ Πολύβιον· τὸ ὕφος του εἶνε ἁπλοῦν, εὔκολον ἀλλὰ ξηρόν. Ὁ Δίων Κάσσιος, ἐκ Νικαίας τῆς Βιθυνίας (γεν. περὶ τὸ 155 ἔτος μ. Χ), κατὰ πρῶτον ῥήτωρ καὶ δικηγόρος, ἔπειτα μεγάλας πολιτικὰς ἀρχὰς ἐπὶ πολλῶν αὐτοκρατόρων μετελθών, ἔγραψεν ἐν τῇ προβεβηκυίᾳ ἡλικίᾳ του ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν (ἀπὸ τοῦ Αἰνείου μέχρι τοῦ 229 ἔτους] εἰς 80 βιβλία, ἐξ ὧν σώζονται μόνον τὸ ἕκτον καὶ τὸ τριακοστὸν μέχρι τοῦ πεντηκοστοῦ τετάρτου· ἀπὸ δὲ τοῦ 55—60 ὑπάρχει ἐπιτομή τις ἑνὸς ἀνωνύμου, καὶ ἐπὶ τοῦ 35—80 ἄλλη ἐπιτομὴ τοῦ ἐκ Τραπεζοῦντος Ἰωάννου Ξιφιλίνου, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν ἑνδέκατον αἰῶνα. Ὁ Δίων τεχνεύεται τὴν παράστασιν καὶ τὴν γλῶσσάν του κατ' ἀρχαιοτέρους συγγραφεῖς (Θουκυδίδην καὶ Πολύβιον), δεικνύει ὅμως φρόνημα δουλικὸν καὶ ἐκ τούτου πολλαχοῦ κρίσιν μεροληπτικήν. Ὁ μικρὸν μετ' αὐτὸν ἀκμάσας Ἡρωδιανὸς ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἀφοῦ καὶ οὗτος μετῆλθεν ἐν Ῥώμῃ δημοσίας ἀρχὰς ἔγραψε περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου του τῆς μετὰ Μάρκον βασιλείας ἱστορίαν (ἕως τοῦ Γορδιανοῦ Γ' 180—238) εἰς 8 βιβλία· περιέχει δὲ αὕτη γεγονότα πολεμικὰ καὶ προσωπικὰς τῶν αὐτοκρατόρων σχέσεις μετὰ σποράδην παρενειρομένων ἠθικοπολιτικῶν σκέψεων. Πανταχοῦ ὁ συγγραφεὺς δεικνύει κρίσιν ἥσυχον καὶ ἀπροσωπόληπτον· ὅ,τι δὲ διηγεῖται φέρει τὸν τύπον τῆς ἀληθείας. Τέλος ὁ Κλαύδιος Αἰλιανὸς, ἐκ Πραινέστης τῆς ἐν Λατίῳ (γεν. κατὰ τὸ 220 μ. Χ), σοφιστὴς ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Σευήρου, ἔγραψε ποικίλην ἱστορίαν (εἰς 14 βιβλία), πραγματευομένην, ὡς καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς δηλοῖ, περὶ παντοίων ἀντικειμένων: φυσικῶν, ἐθνολογικῶν, τεχνικῶν καὶ φιλολογικῶν ἄνευ κρίσεως καὶ ἐκλογῆς, λόγου δ' ἀξίων μόνον ἕνεκα τῆς ἀπωλείας τῶν πηγῶν.

3) Ῥητορικὴ καὶ σοφιστική. Καὶ ἐπὶ ῥωμαιοκρα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τίας δὲν ἔπαυσεν ἡ σπουδὴ τῆς ῥητορικῆς· ὑπῆρχον δὲ πολλαὶ ῥητορικαὶ σχολαί, ἰδίως ἐν Ἀθήναις, ἐν Ῥόδῳ καὶ κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου οὐ μόνον Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ Ῥωμαῖοι ἐφοίτων. Ἡ ῥητορικὴ κατέλαβεν ἤδη ὅλην τοῦ πεζοῦ λόγου τὴν ἐπικράτειαν καὶ ἔπλασε χάριν τούτου γενικὴν τινὰ τεχνικὴν, ἀφορῶσαν τὸ ἐξωτερικῶς λαμπρὸν καὶ ἐκπληκτον, οὐσιωδῶς ὅμως στερουμένην τῆς ἀφελοῦς δυνάμεως καὶ τῆς διανοητικῆς βαθύτητος τῶν κλασικῶν χρόνων· δεικνύεται δὲ πρὸ πάντων ἡ ἐπὶ τοῦ πεζοῦ λόγου ἐπιῤῥοὴ αὕτη παρὰ τοῖς ἱστοριογράφοις — ἀλλὰ πρὸς τῷ τῶν ῥητόρων ἐμφανίζεται πάλιν ἀπὸ τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος καὶ τὸ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σωκράτους ἄφαντον γενόμενον ὄνομα τῶν σοφιστῶν καὶ ὑπὸ τοῦτο παρουσιάζεται μέχρι τοῦ ἕκτου αἰῶνος σειρὰ ἀνδρῶν, ἐν μέρει οὐ μικροῦ λόγου ἀξίων ὡς πρὸς τὴν φιλολογίαν· ἡ νέα δὲ αὕτη σοφιστικὴ, καταλαβοῦσα καὶ ἕδρας δημοσίας (τοὺς οὕτω λεγομένους : θρόνους σοφιστῶν), δὲν συνίστατο, ὡς ἡ παλαιοτέρα, εἰς τὴν ἑνότητα ἐπιστημονικοῦ τινος συστήματος, ἀλλὰ εἰς τὸ ὅμοιον τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς ἀσχολίας, διὸ καὶ περιλαμβάνει ἄνδρας πάντῃ διαφόρων δοξῶν καὶ διαφόρου ἱκανότητος. Σοφισταὶ ὠνομάζοντο ὅσοι περὶ τὴν σπουδὴν τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος ἀσκηθέντες ἐθεώρουν ὡς κέντρον τῶν ἀσχολιῶν των τὴν τέχνην τοῦ λόγου ἢ τῆς εὐφραδείας καὶ ταύτην, εἴτε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν περιπλανώμενοι ἢ καὶ πολλάκις μονίμως που ἐγκαθιστάμενοι, ἐδίδασκον, πρακτικῶς κατεξοχὴν, διὰ παραδειγμάτων· οἱ λόγοι αὐτῶν καὶ αἱ ἀπαγγελίαι ἢ εἶχον ὡς ὕλην παρωχημένα πράγματα (μύθους, συμβεβηκότα τῆς παλαιᾶς ἱστορίας) καὶ κοινοὺς τύπους ἢ ἀνεφέροντο εἰς τὸ παρὸν, ἦσαν δηλαδὴ: ἐκκλησιαστικοὶ καὶ πανηγυρικοὶ λόγοι πρὸς αὐτοκράτορας, πολιτικοὺς ἄνδρας καὶ πόλεις. Ἡ μεγαλητέρα τῆς νέας σοφιστικῆς ἀκμὴ συμπίπτει εἰς τὸν δεύτε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρον μέχρι τοῦ τετάρτου αἰῶνος· κυριώτεραι δ' ἔδραι αὐτῆς ἦσαν αἱ Ἀθῆναι, ἡ Σμύρνη, ἡ Ἔφεσος, τὸ Πέργαμον, ἡ Ἀντιόχεια, αἱ φοινικικαὶ πόλεις καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις.

Πρῶτος, εἰς ὃν ἀπεδόθη τὸ ὄνομα τοῦ σοφιστοῦ, εἶνε ὁ Δίων ὁ ἕνεκα τῆς εὐγλωττίας του ἐπικληθεὶς Χρυσόστομος, γεννηθεὶς ἐν Προύσᾳ τῆς Βιθυνίας περὶ τὸ ἥμισυ τοῦ Α' αἰῶνος ἔζησε πολὺν μὲν χρόνον ἐν Ῥώμῃ (ἔπου ἐτιμήθη ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων: Οὐεσπασιανοῦ, Νέρβα καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ Τραϊανοῦ), τελευταῖον δ' ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ καὶ διέπρεψε καὶ ὡς ῥήτωρ καὶ ὡς συγγραφεύς· σώζονται 80 πονήματα αὐτοῦ μικτῆς ὕλης (ἱστορικοπολιτικά, φιλοσοφικά, μυθικά, ἠθικά) σχεδὸν ὅλα συνιστάμενα εἰς λόγους καὶ σχεδὸν ὅλα τῶν ἐσχάτων χρόνων τοῦ βίου του (ὅτε εἶχε καταλίπει τὴν Ῥώμην)· περιέχουσι δὲ πολλὰς ἀξιολόγους εἰδήσεις καὶ ποιητικὰ τεμάχια καὶ τὸ ὕφος αὐτῶν εἶνε εὐτυχής τις ἀπομίμησις ἀρχαιοτέρων συγγραφέων (Πλάτωνος, Δημοσθένους)· οἱ ἐκπρεπέστεροι δὲ μεταξὺ αὐτῶν εἰσὶν οἱ ἑξῆς: Ὀλυμπιακὸς ἢ περὶ τῆς πρώτης τοῦ θεοῦ ἐννοίας. Περὶ λόγου ἀσκήσεως· Ῥοδιακὸς (ὁ ἄριστος βεβαίως ἁπάντων, ἀποτεινόμενος κατὰ τῆς συνηθείας τῶν Ῥοδίων τοῦ μεταποιεῖν ἀρχαίους ἀνδριάντας εἰς μνημεῖα χάριν συγχρόνων διὰ νέων ἐπιγραφῶν)· Κορινθιακὸς (τῆς αὐτῆς ἐννοίας, ἀλλ' ἐμπαθέστερος). Ὁ μετὰ τὸν Δίωνα ἀκμάσας (σύγχρονος τοῦ Ἀδριανοῦ) Ἀντώνιος Πολέμων ἐκ Λαοδικείας εἶνε γνωστὸς ὡς πολὺν χρόνον ἐν Σμύρνῃ προεστὼς σχολῆς τινος ῥητόρων καὶ σοφιστῶν· σώζονται δὲ δύο αὐτοῦ λόγοι ἐπιτάφιοι περὶ τῶν Ἀθηναίων Μαραθωνομάχων: Κυναιγείρου καὶ Καλλιμάχου. Πολλαχῶς δ' ἀξιολογώτερος ἀνὴρ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ὑπῆρξεν Ἡρῴδης ὁ Ἀττικός, γεννηθεὶς ἐν Μαραθῶνι ἐξ ἐπισήμου οἴκου. Ἐπὶ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν Ἀντωνίνων ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ εὐγλωττότερος τῶν σοφιστῶν, εἷς τῶν δέκα· οὐ μόνον δ' ὡς τοιοῦτος ἐ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τιμᾶτο ἀλλὰ καὶ ὡς πολιτικὸς, ὡς προαγωγὸς τῶν ἐπιστημῶν, ὡς εὐεργέτης τῆς πατρίδος του, τὴν ὁποίαν ὢν κάτοχος μεγάλης περιουσίας (ἔρ. ἀνωτ. σελ. 44), διακόσμησε διὰ λαμπρῶν κτιρίων καὶ τέλος ὡς διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς ἐν Ἀθήναις. Ἔχομεν δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἕνα μόνον καὶ τοῦτον πιθανῶς μὴ γνήσιον λόγον: περὶ πολιτείας. Ἄλλος σύγχρονος τοῦ Ἀδριανοῦ ἦτο ὁ Αἴλιος Ἀριστείδης ἐκ Βιθυνίας, ὅστις μετὰ πολλὰς περιηγήσεις κατεστάθη ἐν Σμύρνῃ καὶ διὰ τῆς εὐγλωττίας του ἐκτήσατο φήμην μεγάλην. Οἱ λόγοι του θαυμάζονται ἰδίως ἕνεκα τῆς πληρομονῆς τῶν ἐν αὐτοῖς στοχασμῶν καὶ τῆς ἰσχύος τῶν ἀποδείξεων. Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Δημοσθένης ἦσαν τὰ πρότυπα αὐτοῦ· σώζονται δ' ἔτι 55 λόγοι αὐτοῦ (Παναθηναϊκὸς κατὰ Ἰσοκράτην, Ῥώμης ἐγκώμιον, πρὸς Λεπτίνην κατὰ Δημοσθένην καὶ ἀλ.) καὶ δύο βιβλία ῥητορικῆς ὕλης. Μεταξὺ τῶν σοφιστῶν διαπρέπει ἐξαιρέτως διὰ τῆς παντοδαπῆς παιδείας, τῆς ἀγχινοίας καὶ εὐφραδείας καὶ ὁ ἐκ Σαμοσάτης τῆς Συρίας Λουκιανὸς (122—220 μ. Χ). Καταρχὰς οὗτος ἤθελε νὰ γενῇ λιθοξόος ἢ ἀγαλματοποιὸς, παραυτίκα ὅμως ἐτράπη πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν σπουδὴν, ἐξήσκησε τὴν δικηγορίαν ἐν Ἀντιοχείᾳ, περιηγήθη ὡς σοφιστὴς καὶ ῥήτωρ ἑλληνικὰς πόλεις, Μακεδονίαν καὶ Γαλλίαν, ἔπειτα ἐν Ἀθήναις ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τέλος κατὰ τὸ πλεῖστον ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, ἔζησεν ὡς αὐτοκρατορικὸς προκουράτωρ· σώζονται ἔτι ὑπὲρ τὰ 80 συγγράμματα αὐτοῦ, ἐξ ὧν ὅμως πολλὰ ἀμφιβάλλονται διὰ τὸ γνήσιον. Εἰς ταῦτα πᾶν ὅ,τι περὶ τὰ ἤθη, τὰς θρησκευτικὰς καὶ φιλοσοφικὰς δόξας τῶν τότε καὶ τῶν προλαβόντων χρόνων ὑπῆρχε μομφῆς ἄξιον παρίσταται ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ γελοίου, ἐξαιρέτως δ' ὑποβάλλεται εἰς χλευασμὸν ἡ ἀρχαία τῶν θεῶν χορεία ἢ μυθολογία. Παντοχοῦ δ' ὁ Λουκιανὸς δεικνύεται ὢν ἄνθρωπος πολύπειρος,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

διακρινόμενος κατεξοχὴν ἐπὶ δεξιότητι περὶ τὴν εὔστοχον καὶ οὐδέποτε ὑφειμένην εἰρωνείαν, ἐπὶ πλήρει γνώσει τῶν κλασικῶν συγγραμμάτων καὶ ἐπὶ ἐντελεῖ φιλοκαλίᾳ. Εἰς τὸ λεκτικόν του ἐπανθεῖ ἡ χάρις τῆς γλαφυρότητος· ἀρίστη δὲ εἶνε ἰδίως ἡ ὑπ' αὐτοῦ γινομένη χρῆσις τῶν διαλόγων καὶ ἡ γλῶσσά του ἀποπνέει τὸν καθαρὸν ἀττικισμόν *)· ἐκ τῶν διατηρηθέντων πονημάτων αὐτοῦ ἀξιανάγνωστα πρὸ πάντων εἰσὶ ταῦτα: Τίμων ἢ μισάνθρωπος· διάλογοι θεῶν· νεκρικοὶ διάλογοι· Χάρων ἢ ἐπισκοποῦντες· ἁλιεὺς ἢ ἀναβιοῦντες· κατάπλους ἢ τύραννος· Ἑρμότιμος ἢ περὶ αἱρέσεων· Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν· Ἀλέξανδρος ἢ ψευδόμαντις· Λούκιος ἢ ὄνος· ὄνειρος ἢ ἀλεκτρυών· Ἱκαρομένιππος ἢ ὑπερνέφελος· δὶς κατηγορούμενος ἢ δικαστήρια· πλοῖον ἢ εὐχαί. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἤκμασε Μάξιμος ὁ Τύριος, ὀπαδὸς τοῦ Πλάτωνος, διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας καὶ ῥητορικῆς ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι· σώζονται φιλοσοφικορρήτορικαὶ διατριβαὶ αὐτοῦ, αἵτινες δὲν ζεροῦνται μὲν πνεύματος, γέμουσιν ὅμως περιττῆς πολυλεξίας καὶ φράσεων ὑπερκόμπων. Ὀλίγον τι μεταγενέστερος αὐτοῦ Φλαύιος Φιλόστρατος (ἐκ Λήμνου), διδάξας ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ῥώμῃ, ἐζήτησεν, ἀντιθέτως πρὸς τὸν Λουκιανόν, νὰ στηρίξῃ τὴν κλονιζομένην δημώδη θρησκείαν καὶ πρὸς

*) Ὁ περιώνυμος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἑλληνιστὴς καὶ ἔνθερμος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀναμορφώσεως προβιβαστὴς Ἐ ρ α σ μ ο ς, ὅλος ἐνθους ὑπὲρ τοῦ Σαμοσατέως τὸν χαρακτηρίζει μετὰ πολλῆς εὐφυΐας ὡς ἀκολούθως (Epistola 5 in Luciani Somnium) «Tantum obtinet in dicendo gratiae, tantum in inveniendo felicitatis, tantum in jocando leporis, in mordendo aceti, sic titilat adlusionibus, sic seria nugis, nugeis seria miscet; sic videns vera dicit, vera dicendo videt; sic hominum moves, adfectus, studia, quasi penicillo depingit etc. — Τινὲς παρέβαλον πρὸς τὸν Λουκιανὸν τὸν Βολταῖρον· ἄλλοι ὅμως, πολὺ ὀρθότερον κρίνοντες, εὑρίσκουσι τὸν Ἕλληνα Βολταῖρον ἀσυγκρίτως τοῦ Γαλάτου ἀνώτερον.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοιοῦτον σκοπὸν ἔγραψεν: ἡρωϊκά· βίον Ἀπολλωνίου Τυανέως (ἑνὸς θαυματουργοῦ, ὅστις κατὰ τὸν Α' μ. Χ αἰῶνα περιπλανώμενος ἐκτήσατο φήμην ἀνωτέρου τινὸς ἢ θείου ὄντος)· βίους 59 σοφιστῶν, ἤτοι φιλοσόφων ὡς ῥητόρων καὶ εἰκόνας ἤτοι ῥητορικὰς εἰκονογραφίας· καλεῖται δὲ συνήθως ὁ Φιλόστρατος οὗτος πρεσβύτερος πρὸς διαστολὴν τοῦ ἀνεψιοῦ του νεωτέρου Φιλοστράτου, ὅστις ἔγραψεν ὡσαύτως 18 εἰκόνας. Ὕστερος δὲ τῶν εἰρημένων κατὰ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν τὰ μάλιστα δὲ ἡμῖν ἐνδιαφέρων παρουσιάζεται ὁ ἐκ Ναυκρατίδος τῆς ἐν Αἰγύπτῳ καταγόμενος Ἀθήναιος (γεν. 220 μ. Χ), συγγραφεὺς τῶν Δειπνοσοφιστῶν ἐν 15 βιβλίοις ἢ διαλόγοις, τοὺς ὁποίους ἑταιρία τις 29 σοφῶν καὶ τεχνιτῶν ἀπήγγειλαν ἔν τινι συμποσίῳ. Εἰς ὀλίγους συγγραφεῖς ὀφείλομεν τοσοῦτον ἀρχαιολογικῆς πολυμαθείας θησαυρὸν παρ' ὅσον ὁ Ἀθήναιος χορηγεῖ εἰς ἡμᾶς. Ἐκ πλείστων ἐν μέρει ἀπολεσθέντων συγγραφέων διέσωσεν οὗτος οὐ μόνον ἀριθμὸν πολυτιμοτάτων τεμαχίων τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἄλλας ἀγνώστους ἀφηγήσεις ἐξ ὅλης τῆς ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας.

Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἄλλοι, ἀνήκοντες εἰς τὴν αὐτὴν τῶν προηγηθέντων κατηγορίαν, ἠσχολήθησαν ἁπλῶς περὶ τὴν θεωρίαν τοῦ πεζοῦ λόγου ἢ περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν κανόνων τῆς ῥητορικῆς. Οὕτως Ἑρμαγόρας ὁ Τήμνιος κατὰ τὸν Α' μ.Χ. αἰῶνα ἔλαβεν ὡς ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης του τὰ περὶ εὑρέσεων· Γοργίας δὲ ὁ νεώτερος, σύγχρονος τοῦ Κικέρωνος, ἔγραψε περὶ σχημάτων πραγματείαν, τῆς ὁποίας μόνον μετάφρασίς τις εἰς τὸ λατινικὸν σώζεται· ἀλλὰ κυριώτερος τῆς ῥητορικῆς θεωρίας συγγραφεὺς ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας Ἑρμογένης ἀκμάσας ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου· τὸ σωζόμενον ἔτι σύγγραμμα αὐτοῦ περιλαμβάνει ὅλην τὴν ῥητορικὴν τέχνην, διαιρούμενον εἰς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μέρη, ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιέχει προγυμνάσματα ῥητορικά, τὸ δὲ δεύτερον πραγματεύεται περὶ στάσεων, τὸ τρίτον περὶ εὑρέσεων, τὸ τέταρτον περὶ ἰδεῶν καὶ τὸ πέμπτον περὶ μεθόδου. Κρίσις, καλαισθησία, σαφὲς καὶ ἀβίαστον λεκτικὸν διακρίνουσι τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος συγγραφέως, ὅστις ὅμως φεῦ! νέος ἔτι πολὺ ὑπέκυψεν εἰς νόσον πνευματικὴν ἀθεράπευτον, στερήσασαν αὐτὸν ὅλου τοῦ μνημονικοῦ. Κατὰ τὰ προγυμνάσματα δὲ τοῦ Ἑρμογένους ἐπεξειργάσθη ὁ Ἀντιοχεὺς Ἀφθόνιος(318) τὰ ἑαυτοῦ προγυμνάσματα, ὡς διδακτικόν τι διὰ τὰ ῥητορικὰ σχολεῖα σύγγραμμα, ὅπερ καὶ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἀπελάμβανε μεγάλην φήμην. Τὰς ἀρχὰς δ' ἀμφοτέρων ἡρμήνευσεν ἔπειτα καὶ ἐξήτεινεν ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας Αἴλιος Θέων ἐν τοῖς προγυμνάσμασιν αὐτοῦ. Μετὰ τοὺς εἰρημένους δὲ διέπρεψεν οὐ μόνον ὡς ῥήτωρ ἀλλὰ καὶ ὡς κριτικὸς ὁ Ἀθηναῖος Διονύσιος Κάσσιος Λογγῖνος, ὅστις ἐσπούδασεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ Ἀμμωνίου Σακκᾶ καὶ Ὠριγένους τὴν νεοπλατωνικὴν φιλοσοφίαν, ἔπειτα δ' ἐδίδαξε ταύτην καὶ τὴν ῥητορικὴν ἐν Ἀθήναις καὶ τελευταῖον ἐγένετο σύμβουλος ἢ, ὡς ἂν εἴποι τις σήμερον, ὑπουργὸς τῆς Ζηνοβίας ἐν Παλμύρᾳ, ὅπου καὶ ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος Αὐρηλιανοῦ, τοῦ ἀνατρέψαντος τὸ Παλμυρικὸν βασίλειον (273). Ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων σώζεται μόνον τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο περὶ Ὕψους ὑπόμνημα.

4) Μυθιστορία. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἡ οἰκογένεια δὲν εἶχεν ἔτι ἦν ἔπειτα ἔλαβεν ἀξίαν καὶ σημασίαν· ὁ τῶν καθεκάστων Ἑλλήνων βίος ἦτο τοσοῦτον δημόσιος, ὥστε οἰκιακὰ συμβεβηκότα, οἰκιακαὶ συμφοραὶ καὶ εὐφροσύναι δὲν ἐδύναντο ποτὲ νὰ ἀποκτήσωσι γενικόν τι διαφέρον· ἡ φαντασία, ἐὰν ἤθελε νὰ παραγάγῃ τεχνικά τινα

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δημιουργήματα, εὕρισκε στάδιον εὐρὺ εἰς τοὺς μύθους· νῦν δὲ, μετὰ τὴν παῦσιν τῆς δημοσιότητος, αἱ ἰδιωτικαὶ σχέσεις ἐγένοντο κατὰ μικρὸν πλείονος λόγου ἄξιαι· ἡ ἔλλειψις μεγαλουργῶν δημοσίων συμφερόντων ἐπέτρεψε ν' ἀναπτυχθῶσιν ἄλλα πάθη· ἰδίως δὲ ἡ κλίσις πρὸς τὰ ἡδέα καὶ ἀλγεινὰ, πρὸς τὰς εὐτυχίας καὶ συμφορὰς ἔλαβε μεγαλητέραν σημασίαν· ἡ φαντασία, διὰ τῶν θαυμασίων γεγονότων, ἅτινα αἱ ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατακτηθεῖσαι χῶραι προσέφερον, ἐτράπη πρὸς νέας τάσεις καὶ νέα στάδια· ἤρξατο ἤδη ν' ἀρέσκηται εἰς τὴν ἐφεύρεσιν παρεπετειῶν καὶ παθημάτων, ἐχόντων ὡς κέντρον τὸν ἔρωτα, συμβαμάτων ἐν ταῖς περιηγήσεσι, μυθαρίων καὶ παρομοίων ἄλλων ἀντικειμένων. Ἐντεῦθεν δὲ προέκυψεν ἡ Μυθιστορία (Roman). Τὰ προϊόντα τοῦ εἴδους τούτου συνέχονται κατὰ τὸ πνεῦμα αὐτῶν μετὰ τῶν ῥητορικοφιλοσοφικῶν συγγραμμάτων τῆς ἐποχῆς των· δύνανται δὲ ν' ἀναχθῶσιν εἰς 4 τάξεις α) εἰς ἐρωτικὰ μυθικὰ διηγήματα ἢ τὰ οὕτω λεγόμενα Μιλησιακὰ, τῶν ὁποίων ἐφευρέτης ὑπῆρξεν ὁ Μιλήσιος Ἀριστείδης· πότε δὲ οὗτος ἤκμασεν, εἶνε ἄδηλον, καὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων του δὲν σώζεται εἰμὴ Λατινική τις μετάφρασις, γενομένη παρά τινος Σισένα, συγχρόνου τοῦ Σύλλα. Τὸ μόνον δὲ μέχρις ἡμῶν περιελθὸν τοῦ εἴδους αὐτοῦ σύγγραμμα εἶνε τὸ εἰς τὸν Λουκιανὸν ἀποδιδόμενον: Λούκιος ἢ Ὄνος, ὅπερ ὅμως κατὰ τὸν Φώτιον εἶνε ἐπιτομή τις τῶν δύο πρώτων βιβλίων τῶν παρά τινος Λουκίου Πατρέως (ἀγνώστου ἐποχῆς) ἐκπονηθεισῶν Μεταμορφόσεων· β) εἰς ἐρωτικὰς περιηγήσεις, εἰς ἃς ἔδωκαν ἀφορμὴν αἱ ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἀρξάμεναι νὰ κυκλοφορῶσι μυθώδεις παραδόσεις ἀπωτάτων χωρῶν καὶ ἐθνῶν καὶ ἡ ἐντεῦθεν γεννηθεῖσα κλίσις πρὸς τὰ θαυμάσια· τοιαύτης φύσεως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰσὶ: τὰ ὑπὲρ Θούλην ἄπιστα τοῦ Ἀντωνίου Διογένους (ἀδήλου ἐποχῆς) εἰς 24 βιβλία, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον ἐν περιλήψει μνημονεύεται εἰς τὴν Μυριόβιβλον τοῦ Φωτίου· γ) εἰς ἐρωτικὰ διηγήματα ἢ παθήματα. Ἐκτὸς 36 τοιούτων τοῦ ἐκ Νικαίας Παρθενίου, ὅστις πολὺν χρόνον διέτριψεν ἐν Ῥώμῃ (60 π. Χ), ἔχομεν ἔτι ἐκ τῆς αὐτῆς καὶ τῆς ἀκολούθου περιόδου ἓξ ἄλλα πλήρη καὶ ἓν κατ' ἐπιτομήν, εἰς τὰ ὁποῖα ὅλα ἐπικρατεῖ συγγένειά τις καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐφεύρεσιν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ μύθου καὶ ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν αὐτοῦ, τὸ δὲ λεκτικόν των εἶνε καθαρὸν καὶ γλαφυρόν, ἀλλ' ὄχι ἐλεύθερον τῶν κηλίδων τῆς σοφιστικῆς· ὁ ἀρχαιότερος ἐκ τῶν συγγραφέων τῶν τελευταίων τούτων εἶνε ὁ ἐκ Βαβυλωνίας ἢ Συρίας Ἰάμβλιχος (ὄχι ὁ φιλόσοφος), τῶν Βαβυλωνικῶν ἱστοριῶν τοῦ ὁποίου σώζεται παρὰ Φωτίῳ περίληψίς τις, ἐμφαίνουσα τὸ πλῆρες ἀκολασιῶν καὶ τερατουργιῶν περιεχόμενον τοῦ συγγράμματος· πιθανῶς δὲ εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον ἤτοι εἰς τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα ἀνήκει καὶ ὁ Ἐφέσιος Ξενοφῶν, συγγαφεὺς τῶν Ἐφεσιακῶν ἢ τῶν κατὰ Ἀνθίαν καὶ Ἀβροκόμην εἰς 5 βιβλία· δ) εἰς ἐρωτικὰς ἐπιστολάς· οἱ συγγαφεῖς τούτων χαρακτηρίζουσι δι' ὀξέων σκιαγραφιῶν τὸν βίον καὶ τὴν διαγωγὴν ὁλοκλήρων τάξεων ἀνθρώπων· τείνουσι δὲ πρὸ πάντων εἰς τὸ κομψὸν τῆς φράσεως καὶ εἰς τὸν ῥητορικὸν καλλωπισμόν· ὁ κυριώτερος δὲ τῶν ἐπιστολογράφων τούτων εἶνε ὁ Ἀλκίφρων (ἀκμ. πιθανῶς τῷ 250 μ. Χ. ἢ κατ' ἄλλους βραδύτερον)· αἱ ἐπιστολαί του εἰς 3 βιβλία ἐξεικονίζουσιν εἰς ὕφος εὔκολον καὶ ῥέον διαφόρους τάξεις ἐν διαφόροις καταστάσεσι (ἐπιστολαὶ ἁλιευτικαί, παρασιτικαί, ἑταιρικαὶ κλ.)· ἰδίως δ' αἱ ἐπιστολαὶ τῶν ἑταιρειῶν ἔχουσιν, ἕνεκα τῆς ἱστορικῆς αὐτῶν βάσεως καὶ τῶν εἰς ἃς ἀναφέρονται πη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γῶν (τῶν ποιητῶν τῆς κωμῳδίας), ἱκανὴν ἀξίαν διὰ πάντα φίλον τῆς ἀρχαιότητος· πολλαὶ δ' αὐτῶν χειραγωγοῦσι καὶ εἰς τὴν βαθυτέραν ἔρευναν τῶν ἠθῶν καὶ τῆς παιδείας τῶν Ἀθηναίων.

5) Γραμματική. Λεξικογραφία καὶ Συλλογαί. Ὡς ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων πρότερον καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡ Ἀλεξάνδρεια ὑπῆρχεν ἡ ἕδρα τῶν φιλολογικῶν ἢ γραμματολογικῶν σπουδῶν· καί τοι δὲ οἱ νῦν γραμματικοὶ ἧττον τῶν προλαβόντων ὀξυδερκεῖς, δὲν ἔπαυσαν ὅμως νὰ ἔχωσι σωτήριον ἐπιρροὴν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ὅσον ἔνεστι καθαρότητος καὶ ἀξίας τῆς γλώσσης διὰ τῆς ἰδίως ἐπιμελοῦς ἀνερευνήσεως καὶ μεταχειρίσεως τῶν ἀπηρχαιωμένων λέξεων καὶ φράσεων, τῆς παρὰ τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ συγγραφεῖ συνήθους σημασίας αὐτῶν (ὅθεν τὰ λεγόμενα γλωσσάρια, λεξικὰ κατ' ἀλφάβητον κτλ.), διὰ συμπαραθέσεως ἐκφράσεων κατὰ τὴν παραγωγήν των, ἡλικίαν, διάλεκτον, διάκρισιν τῶν συνωνύμων κτλ. καὶ διὰ τῶν περὶ τὸ συντακτικὸν μέρος τῆς γλώσσης, περὶ τὰ μέτρα τῆς ποιήσεως καὶ ἄλλα ἀντικείμενα ἐρευνώντων. Ὅλαι δὲ αὗται αἱ προσπάθειαι ἐφαίνοντο τόσῳ ἀναγγαιότεραι καὶ πρὸς διατήρησιν τῆς γλώσσης ἀναπόφευκτοι, ὅσῳ ὀλιγώτερον ἡ σοφιστικὴ προσεῖχεν εἰς τὸ ἀρχαϊκόν, ἁπλοῦν καὶ εὐγενὲς περὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἔκθεσιν.

Πρῶτος τῆς προκειμένης περιόδου γραμματικὸς παρουσιάζεται ὁ Ἀπολλώνιος (Σοφιστής), ὅστις ἤκμασε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πομπηΐου καὶ μετέπειτα (γεννηθεὶς πιθανῶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἢ τοὐλάχιστον ἐνταῦθα ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Διδύμου ἐκπαιδευθείς). Τὸ περὶ Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας λεξικὸν αὐτοῦ (λέξεις ὁμηρικαὶ) σώζεται ἀλλὰ μετὰ πολλῶν ἀκρωτηριάσεων καὶ παρεμβολῶν. Μετ' αὐτὸν ὁ Ἐρωτιανὸς ἢ Ἡρωδιανὸς (ἰατρὸς καὶ Γραμ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ματικὸς, ἀκμάσας ἐπὶ Νέρωνος) συνέταξε λεξικόν τι ἑρμηνευτικὸν τοῦ Ἱπποκράτους (τῶν παρ' Ἱπποκράτει λέξεων συναγωγὴ) κατὰ τάξιν ἀλφαβητικήν· καὶ τοῦτο δὲ σώζεται ἠκρωτηριασμένον κατά τινα νεωτέραν ἐπεξεργασίαν. Ἐὰν τὸ λεξικὸν τῶν Ἡροδοτείων λέξεων ἀποβλέπῃ τὸν γνωστὸν ἢ ἄλλον ἄγνωστον Ἡρόδοτον, εἶνε ἀμφίβολον. Ὁ Τίμαιος (σοφιστὴς), συγγραφεὺς τοῦ σωζομένου λεξικοῦ τῶν παρὰ Πλάτωνι λέξεων (λέξεις Πλατωνικαὶ) ἤκμασε πιθανῶς περὶ τὸ τέλος τοῦ Γ' αἰῶνος.

Ἐκ τῆς ἐρεύνης τῆς σημασίας τῶν λέξεων, ὑπὸ τὴν ὁποίαν εἷς ἢ πλείονες συγγραφεῖς τὰς μετεχειρίσθησαν, προέκυψεν ἀναγκαίως ἡ παρατήρησις ὅτι πολλαὶ λέξεις εἰσὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν αὐτῶν συγγενεῖς μὲν ἀλλήλαις, οὐδὲν ἧττον ὅμως ἀλλήλων διαφέρουσαι, καὶ ἡ παρατήρησις αὕτη ἐπομένως ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀκριβεστέραν ἔρευναν τοῦ κατὰ πόσον τοιαῦται (συνώνυμοι) λέξεις συγγενεύουσιν ἢ διίστανται ἀπ' ἀλλήλων. Τὴν πρώτην κατὰ τοῦτο δοκιμὴν ἐπεχείρησεν ὁ ἐξ Ἀσκάλωνος Πτολεμαῖος περὶ τὸ ἥμισυ τοῦ Α' μ. Χ αἰῶνος διά τινος συγγραμματίου: περὶ διαφορᾶς λέξεων· ἀκολούθως τὸ στάδιον τῆς Συνωνυμικῆς ἐξετάθη διὰ τοῦ Ἰουλίου Πολυδεύκους, τοῦ ἐκ Ναυκρατίδος, ὅστις ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ Κομμόδου ἐχρημάτισε δημόσιος διδάσκαλος τῆς Ῥητορικῆς ἐν Ἀθήναις. Τὸ ὀνομαστικὸν αὐτοῦ (εἰς 10 βιβλία) δὲν ἀκολουθεῖ τὴν ἀλφαβητικὴν ἀλλὰ τὴν καθ' ὕλην τάξιν· ἔχει δὲ τὸ σύγγραμμα τοῦτο μεγίστην ἀξίαν, ὡς τὸ μόνον ὑπόλοιπον τοιούτου εἴδους ἔργον, πρὸς γνῶσιν τῆς γλώσσης καὶ τῶν ἀρχαιοτήτων. Ἡ σπουδὴ δὲ τῶν γραμματικῶν πρὸς τὸ ἐπαναγαγεῖν τὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ἀρχαίαν καθαρότητα προεκάλεσε συγγράμματα περὶ διαλέκτων, ἰδίως δὲ συλλογὰς Ἀττικισμῶν· τὸ ἱκανῶς ἐκτενὲς τοῦ Τρύφω-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νος (ἀκμάσαντος ἐπὶ Αὐγούστου) περὶ τῶν διαφόρων διαλέκτων ἀπωλέσθη· διετηρήθησαν δὲ αὐτοῦ τούτου δύο μικρότερα: τὸ περὶ παθῶν λέξεως καὶ τὸ περὶ τρόπων. Τοῦ Φρυνίχου (ἀγνώστου πατρίδος), ὅστις ἔζησε καὶ ἔγραψεν (180—200 μ. Χ) ἐν Βιθυνίᾳ, ἡ σοφιστικὴ παρασκευὴ εἰς 37 βιβλία ἀπωλέσθη ἐκτὸς ὀλίγων τεμαχίων· διετηρήθη δὲ ἡ τοῦ αὐτοῦ ἐκλογὴ ῥημάτων καὶ ὀνομάτων Ἀττικῶν, ἅτινα παραβάλλονται κοινοῖς ῥήμασι καὶ ὀνόμασι καὶ διατάσσονται κατὰ τὰ εἴδη τοῦ λόγου· Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον συνήθροισεν ὁ Αἴλιος Μοῖρις ἐπικαλούμενος Ἀττικιστής: λέξεις Ἀττικῶν καὶ Ἑλλήνων. Ὑπερέχει δὲ οὗτος καὶ τοῦ Φρυνίχου ὡς πρὸς τὴν συντομίαν, σαφήνειαν καὶ τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τῶν ἐκφράσεων.

Εἰς τὴν Μετρικήν, Προσῳδίαν καὶ τὸ συντακτικὸν μέρος τῆς γραμματικῆς ἐνησχολήθησαν ἰδίως οἱ Ἀλεξανδρινοὶ φιλολόγοι. Ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Ἀριστάρχου προέκυψε Διονύσιος ὁ ἐπονομαζόμενος Θράξ, ὅστις ἐδίδαξε τῷ 60 ἔτει π.Χ. ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Ῥόδῳ τὴν ῥητορικήν· εἶνε δὲ ὁ συγγραφεὺς τέχνης τινὸς γραμματικῆς, τῆς πρώτης βάσεως εἰς τὴν γραμματικὴν διδασκαλίαν. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Δράκοντος ἐκ Στρατονίκης, ὅστις ἤκμασε κατὰ τὸν Β' αἰῶνα μ. Χ. σώζεται ἔτι πραγματεία τις περὶ μέτρων ποιητικῶν· ἀπὸ πάντων δὲ τῶν εἰρημένων διακρίνεται διὰ τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς περὶ τὰς ἐρεύνας του ὀξυνοίας Ἀπολλώνιος ὁ ἐπικαλούμενος Δύσκολος, ὅστις ἤκμ. κατὰ τὸ 150 μ. Χ. ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων σώζονται· τὸ περὶ συντάξεως τῶν τοῦ λόγου μερῶν εἰς 4 βιβλία· τὸ περὶ ἀντωνυμίας καὶ τὰ περὶ συνδέσμων καὶ ἐπιρρημάτων. Διὰ λόγου καὶ συγγραφῆς ἐκτήσατο φήμην καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπολλωνίου Ἡρωδιανός, ὅστις ἐ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δίδαξεν ἐν Ῥώμῃ τῷ 170 μ. Χ. ἔχομεν πολλὰς πραγματείας αὐτοῦ ἠκρωτηριασμένας, πλήρη δὲ μόνον τὴν περὶ μονήρους λέξεως. Τὸ ἐγχειρίδιον περὶ μέτρων καὶ ποιημάτων τοῦ Ἡφαιστίωνος ὅστις ἤκμ. κατὰ τὸ 160 μ. Χ εἶνε τὸ μόνον τοιούτου εἴδους ἐκτεταμένον σύγγραμμα τῆς ἀρχαιότητος, λόγου ἄξιον μάλιστα ἕνεκα τῶν ἐξ ἀπολεσθέντων ποιητῶν καὶ ἰδίως λυρικῶν πρὸς ἑρμηνείαν τῶν κανόνων ἠντλημένων παραδειγμάτων.

Οἱ γραμματικοὶ ταύτης καὶ τῆς ἑπομένης περιόδου, πρὸ πάντων οἱ Ἀλεξανδρινοί, ἔγραφον πολλάκις εἰς τὸ περιθώριον τῶν χειρογράφων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ μάλιστα ποιητῶν βραχείας σημειώσεις πρὸς ἑρμηνείαν τῶν λέξεων καὶ τῶν πραγμάτων, διαφόρους γραφάς, διαφωνούσας ἄλλων γνώμας, παράλληλα χωρία καὶ παρόμοια ἄλλα, καλούμενα σχόλια (ἀπὸ τῆς λέξεως σχολή, ἤτοι ἐπιστημονικὴ ἀσχολία) ὅθεν καὶ οἱ γράφοντες ἐπωνομάζοντο σχολιασταὶ ἢ σχολιογράφοι· αἱ τοιαῦται σημειώσεις διετηρήθησαν μετὰ τῶν χειρογράφων καὶ πολλαὶ αὐτῶν κατὰ τὸν Μεσαιῶνα μετεποιήθησαν εἰς ὑπομνήματα. Εἷς ἐκ τῶν ἐξόχων σχολιαστῶν εἶνε ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας Δίδυμος ὁ ἐπικαλούμενος Χαλκέντερος ἀκμ. τῷ 30 ἔτει π. Χ. Ἐκ τῶν εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν ὑπομνηματισμῶν του ἔχομέν τινα ἀποσπάσματα, μετὰ μεταγενεστέρων προσθηκῶν εἰς τὰ οὕτω λεγόμενα παλαιὰ σχόλια· Ἐκτὸς δὲ τούτων διεσώθη καὶ τεμάχιόν τι τοῦ περὶ τῆς Ἀριστάρχειου διορθώσεως συγγράμματος τοῦ Διδύμου. Τοῦ δὲ Ἀλεξανδρινοῦ Ἀπίωνος, μαθητοῦ τοῦ Διδύμου, δὲν ἔχομεν εἰμὴ μόνον ἀποσπάσματα ἐκ τῶν Ὁμηρικῶν λέξεων.

Οἱ φιλόλογοι τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπέστησαν τὴν προσοχήν των καὶ εἰς τοὺς ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις συγγράμμασιν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀπαντωμένους μύθους, ἐξ ὧν ἐσχημάτισαν συλλογὰς χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῶσι νὰ εἰσδύσωσιν ἐντελῶς εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῶν· ἡ ἀρίστη δὲ τῶν τοιούτων συλλογῶν εἶνε ἡ οὕτω λεγομένη τοῦ Ἀθηναίου Ἀπολλοδώρου, μαθητοῦ τοῦ Ἀριστάρχου, Βιβλιοθήκη, ἐν ᾗ ἐκτίθεται ὁ κύκλος τῶν μύθων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων Θεογονιῶν μέχρι τοῦ Θησέως, πρὸ πάντων κατὰ τοὺς κυκλικοὺς καὶ λογογράφους.

6) Φιλοσοφία. Ἡ φιλοσοφία, καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς πολιτικῆς τῶν Ἑλλήνων αὐτονομίας, ἀπετέλει ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀσχολίας πολλῶν· τὴν δὲ πρὸς τοῦτο ὕλην παρεῖχον τὰ ἀξιολογώτερα τῶν ἐρευνῶν τῆς κλασικῆς ἐποχῆς πορίσματα. Αἱ σημαντικώτεραι ἐκ τῶν πρώην σχολῶν: ἡ ἀκαδημαϊκὴ, ἡ περιπατητικὴ, ἡ στωϊκὴ καὶ ἡ ἐπικουρικὴ ὑφίσταντο ἔτι, ἂν καὶ δὲν εἶχον πλέον τὴν προτέραν σταθερὰν μορφήν· ὡς δὲ εἰς ὅλα τῆς περιόδου ταύτης τὰ φαινόμενα, οὕτω καὶ εἰς τὸ τῆς φιλοσοφίας ἐλλείπει τὸ πρωτότυπον πνεῦμα καὶ ἡ τελεσιουργὸς δύναμις. Οἱ περὶ ταύτην ἀσχολούμενοι δὲν ἐδύναντο νὰ παραγάγωσιν εἰμὴ τροπολογίας τῶν ἤδη παραδεδομένων καὶ εἰς τὰς τροπολογίας ταύτας ἔφθανον διὰ τῆς μίξεως διαφόρων προλαβουσῶν δοξῶν. Ἡ φιλοσοφία δὲν εἶχε πλέον τὴν δύναμιν τοῦ ζωογονεῖν τὴν ἐπιστήμην καὶ συντελεῖν εἰς τὴν ὑψηλοτέραν μόρφωσιν τῶν συγχρόνων. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἐπῆλθε κατάστασίς τις πνευματικῆς ἐκλύσεως, προχωρούσης πάντοτε ἐπὶ μᾶλλον· τὰ ἤθη ἐξεφαυλίσθησαν ἐν γένει καὶ ἡ θρησκευτικὴ πίστις ἐξέλιπε. Ἐναντίον τῆς ἠθικῆς ταύτης διαφθορᾶς ἐζήτουν τινὲς στηρίγματα ἢ μέσα θεραπείας εἰς τὰς ἠθικὰς διδασκαλίας τῆς Στοᾶς· ἄλλοι δὲ πάλιν, μὴ εὑρίσκοντες παραμυθίαν οὔτε εἰς τὴν φιλοσοφικὴν οὔτε εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἀδιαφορίαν, συνωκειώθησαν μετὰ τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φανταστικῶν τῆς ἀνατολῆς δοξῶν καὶ ἐσπούδαζον νὰ συγχωνεύσωσι ταύτας μετὰ τῶν ἀρχαιοτέρων ἑλληνικῶν συστημάτων — νεοπυθαγόρειοι καὶ νεοπλατωνικοί· τέλος οὐκ ὀλίγοι, ὠθούμενοι ὑπὸ τῆς ἀνάγκης πρός τι θετικὸν ἐν τῇ θρησκείᾳ, προσηλώθησαν ἐμπαθῶς εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς μυστικὰς λατρείας τῆς ἀνατολῆς καὶ ἐνταυτῷ εἰς ὅλας τὰς τερατουργίας, πιστεύοντες ὅτι δι' αὐτῶν ἐδύναντο νὰ ἕλθωσιν εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν πνευμάτων καὶ νὰ προΐδωσι τὸ μέλλον. Ἐκ κοινῆς δὲ πηγῆς: τῆς ἐλλείψεως ἐσωτερικῆς δυνάμεως, ἐγεννήθησαν τὰ δύο ἄκρα τῶν χρόνων τούτων — ἡ ἀπιστία καὶ ἡ δεισιδαιμονία. Κατὰ μικρὸν δὲ μόλις αἱ διδασκαλίαι (τὰ δόγματα) τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπερίσχυσαν τοῦ ἐθνικισμοῦ διὰ τῶν οὕτω λεγομένων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων.

α'. Ἀκαδημαϊκοί. Ὁ ἐκ Λαρίσσης Φίλων (85 π. Χ) προσήγγισεν ὑπὲρ πάντας τοὺς εἰς τὴν σκέψιν κλίνοντας προκατόχους του εἰς τὰς δογματικὰς τῶν προλαβόντων ἀρχηγῶν τῆς σχολῆς ταύτης ἀρχάς, ὅθεν ὠνομάσθη καὶ ἱδρυτὴς τετάρτης τινὸς Ἀκαδημίας, βραδύτερον ἐδίδαξεν ἐν Ῥώμῃ, ὅπου ἤκουσεν αὐτὸν καὶ ὁ Κικέρων. Ὁ μαθητὴς καὶ διαδοχός του ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀντίοχος ὁ Ἀσκαλωνίτης ἐζήτησε νὰ ἑνώσῃ τὴν Στωϊκὴν φιλοσοφίαν μετὰ τῆς Πλατωνικῆς καὶ Ἀριστοτελείου — ὅθεν λέγεται θεμελιωτὴς μιᾶς πέμπτης Ἀκαδημίας· Ἐδίδαξεν ἐν Ἀθήναις, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Ῥώμῃ καὶ κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Κικέρωνος ἦτο ὁ politisssimus et acutissimus omnium philosophorum τῶν τότε χρόνων, μετ' αὐτὸν ἐξέλιπεν ἡ σχολή· αἱ διδασκαλίαι τοῦ θεμελιωτοῦ αὐτῆς Πλάτωνος ἀνέδυσαν πάλιν βραδύτερον κατὰ τὸν Α' αἰῶνα μ. Χ καὶ τὸν Β' ἀνεμίχθησαν μετ' ἀνατολικῶν δοξῶν εἰς τὸν νεοπλατωνισμόν.

β'. Σκεπτικοί. Ἀφ' ὅτου ἡ Σκέψις παρεισήχθη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν (διὰ τοῦ Ἀρκεσιλάου) ὁ σκεπτισμὸς ἔπαυσεν ὡς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σχολὴ, ἀνεφάνη δὲ πάλιν αὐθύπαρκτος καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἀ-
καδημία ἐγένετο ἐκ νέου δογματικὴ· τεμάχια τινὰ ἔχομε
ἔτι τῶν Πυῤῥωνείων λόγων τοῦ Ἀλεξανδρέως Αἰνεσιδή
μου (ἀκμ. κατὰ τὸ 70 ἔτος π. Χ), ὅστις ἐπρέσβευεν ὅτι εἰ
ὅλα τὰ φαινόμενα καὶ νοούμενα ὑπάρχει ἡ μεγίστη σύγχυ
σις καὶ ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ φθάσῃ τις εἰς βεβαίαν τινὰ κρίσι
καὶ εἰς ἀσφαλές τι πόρισμα· μόνον δὲ τὰ κοινῶς φαινόμε
να δυνάμεθα τὸ πολὺ νὰ δηλώσωμεν. Διὰ τὴν φιλολογίαν δὲ
ἀξιόλογος εἶνε Σέξτος ὁ Ἐμπειρικὸς, ὅστις ἔζησεν ἐν
Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ ἐν Ἀθήναις (κατὰ τὸ 200 ἔτος μ. Χ)· τὰ
σωζόμενα συγγράμματα αὐτοῦ εἰσὶν αἱ Πυῤῥωνεῖαι ὑποτυπώ
σεις εἰς 3 βιβλία καὶ τὸ πρὸς τοὺς μαθηματικοὺς εἰς 11 βι
βλία. Εἰς τὸ πρῶτον ἐξετάζει οὗτος τὴν φύσιν, τὸν σκο
πὸν καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκεπτισμοῦ, τὴν διαφορὰν τοῦ
σκεπτικοῦ ἀπὸ τοῦ Δογματικοῦ καὶ διασαφηνίζει τοὺς ἕως
τότε προταθέντας λόγους τῆς ἀμφιβολίας· εἰς δὲ τὸ δεύ
τερον ἀνταγωνίζεται πρὸς τὸν δογματισμὸν ἐν γένει καὶ πρὸς
ὅλας τὰς θετικὰς ἐπιστήμας.

γ'. Νεοπυθαγόρειοι. Τὰ περὶ ἀριθμῶν καὶ αἱ πρακτι
καὶ τοῦ Πυθαγόρου ἀρχαὶ ἐχορήγησαν τὴν ὕλην εἰς τὰς μυ
στικὰς ὀνειροπολήσεις καὶ εἰς τὴν ἀσκητικὴν τῶν νεοπυθα
γορείων. Ὁ ἐκ Γαδείρων Μοδεράτος (60 μ. Χ) ἐπρέσβευεν
ὅτι οἱ ἀριθμοὶ παριστῶσι συμβολικῶς τὰς βαθυτάτας φιλο
σοφικὰς ἀληθείας, εἰς δήλωσιν τῶν ὁποίων μεταγενέστεροι
ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, εὗρον λέξεις· αὐτὸ δὲ τοῦτ
ἐφρόνει καὶ ὁ ἐκ Γεράσης τῆς Ἀραβίας μαθηματικὸς καὶ μου
σικὸς Νικόμαχος κατὰ τὸν Β'. αἰῶνα. Ὁ δὲ Ἀπολλώ
νιος Τυανεὺς, ὅστις ἤκμασε κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ Α' αἰῶνος
καὶ ὡς θαυματουργὸς ἐγένετο περιβόητος, ἐσπούδασε νὰ ἐρ
μηνεύσῃ τοὺς κανόνας τῆς ἀσκητικῆς του ἐξ ἐκείνων τῶν
Πυθαγόρα· τοῦ συγγραμματός του: περὶ βίου τοῦ Πυθαγόρα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲν σώζονται εἰμὴ τινὰ τεμάχια. Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων καὶ μετ' αὐτοὺς μνημονεύονται τρεῖς ἄλλοι νεοπυθαγόρειοι: Σκεοῦνθος ὁ Ἀθηναῖος, ὁ Δημοκράτης καὶ ὁ Δημόφιλος, ὧν οἱ μὲν δύο πρῶτοι ἔγραψαν γνώμας χρυσᾶς, ὁ δὲ τρίτος βίου θεραπείαν.

δ'. Στωϊκοί. Ὀπαδοὶ τῆς Στοᾶς ἀνεφάνησαν πολλοὶ καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἄνδρες ἐπίσημοι. Ὁ Ῥόδιος Παναίτιος (146 π. Χ), διάδοχος τοῦ Ταρσέως Ἀντιπάτρου, ἐδίδαξεν ἐν Ῥόδῳ, ἐν Ἀθήναις καὶ ἐπί τινα χρόνον ἐν Ῥώμῃ, ὅπου ἕνεκα τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ σπουδαίου χαρακτῆρος του ἐτιμήθη μεγάλως καὶ ἐκτήσατο φίλους ἄνδρας ἐπιφανεῖς (τὸν Σκιπίωνα Ἀφρικανὸν, τὸν Λαίλιον)· τὰ πολυάριθμα αὐτοῦ διὰ τοῦ γλαφυροῦ λεκτικοῦ των διακρινόμενα συγγράμματα ἀπωλέσθησαν· τὸ κυριώτερον δὲ μεταξὺ αὐτῶν ἦτο τὸ περὶ τοῦ καθήκοντος, ἐξ οὗ ὁ Κικέρων παρέλαβε τὰ οὐσιωδέστερα εἰς τὴν de officiis πραγματείαν του. Ὁ ἐξ Ἀπαμείας Ποσειδώνιος, μετὰ πολλὰς περιηγήσεις, ἔζησεν καὶ ἐδίδαξεν ἐν Ῥόδῳ (εἰς τοὺς πολυαρίθμους μαθητάς του συναριθμοῦνται καὶ ὁ Κικέρων καὶ ὁ Πομπήϊος)· κατὰ τὰ οὐσιώδη ἔμεινεν οὗτος πιστὸς εἰς τὴν στοὰν, εἰς τινα μέρη ὅμως διέφερε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἰδίως ἀπὸ τοῦ Παναιτίου. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του δὲν διεσώθησαν εἰμὴ τινὰ ἀποσπάσματα. Ὁ Μουσώνιος Ῥοῦφος, ἀκμάσας ἐπὶ Νέρωνος καὶ Οὐεσπασιανοῦ, ἔγραψεν ἐκτὸς ἄλλων καὶ ἀποφθέγματα τῶν ὁποίων σώζονται ὀλίγα τινά. Ὁ Ἐπίκτητος ἐξ Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας, ἀπελεύθερος τοῦ Μουσωνίου Ῥούφου, ἐδίδαξεν ἐν Ῥώμῃ, ἔπειτα δὲ, ὑπὸ τοῦ Δομιτιανοῦ (94 μ. Χ) ἐντεῦθεν ἀποπεμφθεὶς, ἐν Νικοπόλει τῆς Ἠπείρου· οὗτος ἐξύψωσεν ἰδίως τὸ πρακτικὸν τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας μέρος, τὴν ἠθικήν· «ἀνέχου καὶ ἀπέχου» ἦτο τὸ κέντρον τῶν διδασκαλιῶν του· καὶ τὸ παράγγελμα τοῦτο ἠ-

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κολούθησε πιστῶς αὐτὸς οὗτος διὰ τοῦ αὐστηρῶς ἠθικοῦ βίου του ἐν ἐκουσίᾳ πενίᾳ. Πιθανῶς ἐπιτομή τις τῶν ἐν Νικοπόλει παραδόσεων αὐτοῦ εἶνε τὸ φέρον τὸ ὄνομά του καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ συνταχθὲν ἐγχειρίδιον. Γνωσταὶ δὲ ὡσαύτως εἰσὶ καὶ αἱ ἀρχαί του, τὰς ὁποίας ὁ αὐτὸς Ἀρριανὸς ἐξέθετο ὡς διατριβὰς τοῦ Ἐπικτήτου εἰς 8 βιβλία. Τὰς ἀρχὰς τῆς Στοᾶς παρεδέχθη καὶ ὁ περιώνυμος αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος, ὁ φιλόσοφος, χρηματίσας μαθητὴς τοῦ Χαιρωνέως Κ. Σέξτου· σώζεται δὲ ὁλόκληρον τὸ περίφημον σύγγραμμα αὐτοῦ: Τὰ εἰς ἑαυτὸν, γεγραμμένον ἐν τῷ μέσῳ τῶν παντοδαπῶν ἐμπολέμωντε καὶ εἰρηναίων ἀσχολιῶν του καὶ περιέχον ὅσας ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν βιωτικῶν σχέσεων ἐδυνήθη νὰ πορισθῇ παραγγελίας πρὸς τὸ ἐναρέτως πολιτεύεσθαι.

ε'. Ἐπικουρικοί. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἐπικουρικῆς σχολῆς ἥσυχον καὶ εὐχερῆ τοῦ βίου ἀπόλαυσιν ἐπιδιώκοντες δὲν ἐδείκνυον οὔτε τὴν δραστικότητα ἐκείνην, δι' ἧς οἱ Στωϊκοὶ διεκρίνοντο σπουδάζοντες νὰ ἀποκτήσωσι ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ βίου, οὔτε κλίσιν εἰς μελέτας καὶ συγγραφὰς ἀπαιτούσας κόπον. Μολονότι δὲ ἡ ἐπικούρειος σχολὴ ὡς τοιαύτη ἐξέλιπεν ἐπὶ Αὐγούστου, ἐπικούρειοι ὅμως κατὰ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ ἐνεργεῖν συνῳδὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς ἐκείνης ὑπῆρχον διηνεκῶς. Ζήνων ὁ ἐκ Σιδῶνος, ἀκμ. κατὰ τὸ 70 π. Χ ἐπαινεῖται ὡς ἐπικουρικὸς φιλόσοφος ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος, ὅστις τὸν ἠκροάσθη. Μαθητὴς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Φαῖδρος· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ περίπου χρόνον ἤκμασε καὶ ὁ ἐκ Γαδείρων τῆς Κοίλης Συρίας Φιλόδημος, τὸν ὁποῖον μνημονεύει ὡσαύτως μετὰ πολλοῦ ἐπαίνου ὁ Κικέρων, καὶ τοῦ ὁποίου εὑρέθησαν μεταξὺ τῶν Περγαμενῶν ἐν τῷ ἐσχάτως ἀνασκαφέντι Ἡρακλείῳ πολλὰ συγγράμματα, οἷον περὶ μουσικῆς βιβλία 4 περὶ κακιῶν καὶ τῶν ἀντικειμένων ἀρετῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κτλ. Κλίσιν δὲ πρὸς τὰς ἐπικουρείους ἀρχὰς ἔδειξαν βραδύτερον μεταξὺ πολλῶν ἄλλων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ὁ Λουκιανὸς καὶ ὁ Διογένης Λαέρτιος (ἐκ Κιλικίας), ὅστις κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Γ' αἰῶνος ἔγραψε: φιλόσοφον ἱστορίαν περὶ βίων, δογμάτων καὶ ἀποφθεγμάτων τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων εἰς βιβλία 10.

ς'. Περιπατικοί. Ὀπαδοὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπῆρξαν πάντοτε καὶ πανταχοῦ· κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν ὑποκειμένων χρόνων ὁ ἐκ Φασηλίδος Κριτόλαος, ὅστις μετὰ τοῦ Καρνεάδου καὶ Διογένους ἐστάλη πρέσβυς εἰς Ῥώμην κατὰ τὸ 135 ἔτος π.Χ., παρουσιάζεται ὡς ἀρχηγὸς τῆς περιπατητικῆς σχολῆς, καὶ διάδοχος αὐτοῦ Διόδωρος ὁ Τύριος — Ἕως τότε δὲ αἱ ἔρευναι ἐστρέφοντο ἰδίως περὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ· ἀφοῦ δὲ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀνακαλυφθέντα ἐν Ἀθήναις παρά τινος Ἀπωλλίκωνος, μετενέχθησαν διὰ τοῦ Σύλλα εἰς Ῥώμην, πολλοὶ ἤρξαντο ν' ἀσχολῶνται περὶ τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν καὶ νὰ γράφωσιν ὑπομνηματισμοὺς τούτων καὶ παραφράσεις· τοῦτο δ' ἔπραξε κατὰ πρῶτον Ἀνδρόνικος ὁ Ῥόδιος (86 π. Χ), δι' οὗ τὰ εἰρημένα συγγράμματα ἔλαβον ἣν ἤδη ἔχουσι τάξιν· ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔχομεν πραγματείαν τινὰ περὶ παθῶν καὶ μίαν παράφρασιν τῆς πρὸς Νικόμαχον ἠθικῆς· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος Ἀφροδισσεύς, ἀνὴρ ὀξυνούστατος καὶ πολυμαθέστατος, διδάξας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸ 200 ἔτος μ. Χ, ἐκτὸς ἄλλων διατηρηθέντων ἐν μέρει συγγραμμάτων (περὶ εἱμαρμένης, περὶ ψυχῆς, περὶ μίξεως) συνέταξε πολλὰ εἰς τὸν Ἀριστοτέλη ὑπομνήματα (ὅθεν ὁ ἐξηγητὴς κατεξοχὴν καλούμενος), τὰ ὁποῖα μένουσιν εἰσέτι ἀνέκδοτα.

ζ'. Πλατωνικοὶ καὶ Νεοπλατωνικοί. Ἡ ἀκαδημία κατὰ τὸν Α'. αἰῶνα π. Χ εἶχεν ἐκλείψει καὶ δὲν ἐξηγέρθη μὲν αὕτη πλέον ὡς σχολή, τὰ συγγράμματα ὅμως τοῦ ἱδρυ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ αὐτῆς κατὰ τὸν Α' μ.Χ αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς ἐγένοντο ἀντικείμενον συντόνου μελέτης· τότε δ' ἐγεννήθη σφοδρά τις πολλαχοῦ τάσις πρὸς τὴν συγχώνευσιν καὶ τὴν εἰς ἓν ὅλον μόρφωσιν τῶν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος συστημάτων, ἰδίως τοῦ Πυθαγορείου, τοῦ Πλατωνικοῦ καὶ τοῦ Ἀριστοτελείου· Ὡς κέντρον δὲ τοῦ ὅλου τούτου ἀνεδείχθη ὁ Πλάτων. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου ἀνατολὴ καὶ δύσις ἦλθον ἐπὶ πλεῖστον εἰς συναφήν, εὗρον ἥδη εἴσοδον, καθὼς ἐν γένει εἰς τὸν βίον, οὕτω καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἀνατολικαὶ δόξαι καὶ κατὰ πρῶτον ἰουδαϊκαὶ διὰ τοῦ Φίλωνος τῷ 40 ἔτει μ. Χ. Ἀφοῦ δὲ περὶ τὸ τέλος τοῦ Β' αἰῶνος ὁ χριστιανισμὸς ἤρξατο, ἰδίως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, νὰ γίνεται ἐπὶ μᾶλλον κραταιότερος, πολλοὶ τῆς ἐποχῆς των ἀξιολογότατοι ἄνδρες, οἵτινες ἤθελον νὰ διατηρήσωσι τὴν Ἑλληνικὴν Εἰδωλολατρείαν, παλαίουσαν πρὸς τὸν χριστιανισμὸν συνεκεντρώθησαν περὶ τὰς Πλατωνικὰς θεωρίας, αἵτινες εὐκολώτερον ἄλλων συνεβιβάζοντο πρὸς τὰς τότε ἐπικρατούσας μυστικοθεουργικὰς δόξας· διαρκοῦντος δὲ τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ, παρεισέρρυσαν ἐπὶ μᾶλλον Ἰουδαϊκὰ καὶ ἀνατολικὰ καὶ χριστιανικὰ προσέτι σπέρματα εἰς τὴν μικτὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, καὶ τοιουτοτρόπως προέκυψεν κατ' αὐτὴν τὴν ζωηρὰν ζύμωσιν ἀξιωσημείωτός τις συγκρητισμός, ἀνήκων ἐξ ἡμισείας εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα καὶ εἰς τὸν ἀνατολικὸν κόσμον, ὁ λεγόμενος νεοπλατωνισμός, τὸ τελευταῖον ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῆς παλαιᾶς φιλοσοφίας προϊόν.

Εἰς τοὺς πρώτους, οἵτινες μετὰ τὴν παῦσιν τῆς ἀκαδημίας ὡς σχολῆς ἀνεκάλεσαν πάλιν εἰς τὸν βίον τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος καὶ ἐσύστησαν τὴν σπουδὴν αὐτῆς διὰ παραδόσεων καὶ συγγραμμάτων, ἀνήκει ὁ ἐκ Μένδης Θράσυλλος, ἀκμάσας ἐν ἀρχῇ τοῦ Α' αἰῶνος μ. Χ. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ διεσώθησαν τεμάχια μόνον· Ἰουδαϊκὰς δὲ δόξας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἤνωσε κατὰ πρῶτον μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς (40 μ. Χ), φαρισαῖος κατὰ τὴν αἵρεσιν. Ὡς πηγὴν πάσης σοφίας ἐθεώρει οὗτος τὰς ἱερὰς τῶν Ἰουδαίων βίβλους καὶ εἰς ταύτας εἵρισκε τὰς δόξας τῶν περιφημοτάτων Ἑλλήνων σοφῶν ἰδίως τοῦ Πλάτωνος ὅτι «Θεὸς καὶ ὕλη εἰσὶν ἀΐδιοι καὶ ὁ μὲν ἔχει ἀπόλυτον ἡ δὲ σχετικὴν ὕπαρξιν· ἐν ἐκείνῳ δὲ ὑπάρχει ὁ ἐνδιάθετος λόγος, περιλαμβάνων τὰς ἰδέας ὅλων τῶν δυνατῶν πραγμάτων (τὸν κατ' ἰδέαν κόσμον) καὶ κατὰ τὰς ὁποίας ἐμορφώθη ὁ παρὼν κόσμος διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου»· σώζονται δὲ πολλὰ ἐκ τῶν ἐν μέρει μὲν φιλοσοφικῶν καὶ ἐξηγητικῶν, ἐν μέρει δὲ ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ· πολλὰ δὲ τῶν ἐξηγητικῶν ἀσχολοῦνται περὶ τὸ πρῶτον τοῦ Μωϋσέως βιβλίον, οἷον τὸ περὶ τῆς Μωϋσέως κοσμοποιίας· βίος σοφοῦ, ὃ ἐστὶ περὶ Ἀβραάμ, καὶ τὸ κυριώτερον ἁπάντων περὶ βίου Μωϋσέως, ὅπερ ἐστὶ περὶ θεολογίας καὶ προφητείας. Ἱστορικὰ δὲ πάντῃ εἰσὶ τὰ δύο ταῦτα: Φλάκκος ἢ Φλάκκων ψεγόμενος καὶ περὶ ἀρετῶν καὶ πρεσβείας πρὸς Γάϊον. Καὶ ὁ ἱστορικὸς Ἰώσηπος συνεισήνεγκεν ἐπίσης εἰς τὴν ἀνάμιξιν τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας μετὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς. Ἐξεναντίας ὁ ἐκ Χαιρωνείας Πλούταρχος παρίσταται εἰς τὰ σωζόμενα πολυπληθῆ (70) αὐτοῦ ἠθικοφιλοσοφικὰ συγγράμματα (τὰ συνήθως λεγόμενα Ἠθικὰ Πλουτάρχου) ἀκολουθῶν οὐσιωδῶς τὸν Πλάτωνα καὶ τὴν Ἀκαδημίαν. Ὑγιὴς καὶ εὐθὺς νοῦς πλήν ὄχι καὶ βαθεῖα θεωρία διακρίνει πάντα ταῦτα· ἀξίαν δὲ δι' ἡμᾶς ἔχουσι καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐν αὐτοῖς μνημονεύονται εἴτε αὐτολεξεὶ εἴτε κατ' ἔννοιαν πολλὰ ἀπολεσθέντων συγγραμμάτων χωρία. Εἰς τὰ ἀξιολογώτερα δ' ἀνήκουσι τὰ ἑξῆς: Πῶς δεῖ τῶν νέων ποιημάτων ἀκούειν· περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων παραμυθητικὸς πρὸς τὴν ἰδίαν γυναῖκα· συμποσιακὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

προβλήματα· πρὸς ἡγεμόνα ἀπαίδευτον· πρὸς Κολώτην κτλ. Ὁ Σμυρναῖος Θέων (117 μ. Χ) ἐσπούδασε νὰ καταστήσῃ τὸν Πλάτωνα καταληπτὸν διὰ τοῦ περὶ τῶν κατὰ μαθηματικὴν χρησίμων εἰς τὴν τοῦ Πλάτωνος ἀνάγνωσιν συγγράμματός του, τοῦ ὁποίου ὅμως δὲν διεσώθη εἰμὴ μόνον τὸ μέρος τὸ πραγματευόμενον περὶ τῆς ἀριθμητικῆς καὶ τῆς μουσικῆς. Ὁ Φαβωρῖνος ἐξ Ἀρελέτης, σύγχρονος τοῦ Θέωνος, ὀπαδὸς μὲν τοῦ Πλάτωνος κατὰ τὰ οὐσιώδη, κλίνων μολονοτοῦτο εἰς τὸν Σκεπτισμόν, ἐδίδαξε μετὰ πολλῆς εὐγλωττίας ἐν Ῥώμῃ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ συγγραμμάτων του σώζονται μόνον τινὰ τεμάχια παρὰ τῷ Στοβαίῳ. Ὁ Ἀλκίνοος τέλος, ὅστις ἤκμασεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸν Β' αἰῶνα, ἀναμίξας τὰ φιλοσοφήματα τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους μετὰ τῆς ἀνατολικῆς σοφίας, ἐγένετο ὁ πρόδρομος τοῦ νεοπλατωνισμοῦ.

Ὑπὸ τὴν ἀνεπτυγμένην δὲ μορφήν του ὁ Νεοπλατωνισμὸς παρουσιάζεται ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα καὶ ὡς τελειωταὶ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ θεωροῦνται: ὁ Ἀμμώνιος Σακκᾶς, ὁ Πλωτῖνος, ὁ Πορφύριος καὶ ὁ Ἰάμβλιχος. Ὁ Ἀμμώνιος Σακκᾶς, χριστιανὸς ἐκ γενετῆς, διὰ τῶν συγγραμμάτων δὲ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους συνοικειωθεὶς μετὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς θρησκείας, ἐδίδαξεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μέχρι τοῦ 241 ἔτους μ. Χ. δι' αὐτοῦ προήχθη συμαντικὰ ὁ συγκρητισμὸς ἤτοι ἡ ἀνάμιξις τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας μετ' ἀνατολικῶν καὶ χριστιανικῶν δοξῶν· ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν τὰς δόξας του ὡς μὴ καταλιπόντος συγγράμματα. Πολὺ δὲ περιφημότερος ἀνεδείχθη ὁ Πλωτῖνος, γεν. τῷ 205 μ. Χ ἐν Λυκοπόλει τῆς Αἰγύπτου· ἐπὶ 10 ἔτη ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Ἀμμωνίῳ, ἔπειτα δὲ, μετὰ μικρὰν ἐν Ἀσίᾳ διατριβὴν, ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην καὶ ἐξέθεσεν ἐνταῦθα ἐν διαλόγοις εἰς κύκλον ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀνωτέρων τάξεων τὰς δόξας του· βραδύτερον δ' ἐκοινοποίησε ταύτας καὶ ἐγγράφως καὶ ἀπέθανε τῷ 70 μ. Χ. Ὁ βίος καὶ ἡ φιλοσοφία του ἔφερον τὴν σφραγίδα τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς σπουδαιότητος· ἦτο ἀνὴρ ὀξύνους καὶ ἀξιοσεβάστου χαρακτῆρος, ἀλλὰ κλίνων πολὺ εἰς φανταστικὰς ὀνειροπολήσεις, τὰς ὁποίας τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος του καὶ ἡ διδασκαλία τῶν διδασκάλων του τῷ ἐνέπνευσαν καὶ τὰς ὑπέθαλψαν. Οὕτω δὲ τὸ σύστημά του ἐγένετο παράδοξόν τι κρᾶμα βαθέων στοχασμῶν καὶ θρησκομανίας. «Ἄμεσος θεωρία τοῦ Θεοῦ εἶνε, κατ' αὐτὴν ἡ πηγὴ τῆς γνώσεως, τὸ ἔσχατον κριτήριον τῆς ἀληθείας· κατορθοῦται δὲ ἡ θεωρία αὕτη μόνον ἐν τῷ ἑνωθῆναι ἢ συγκραθῆναι μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἤτοι διά τινος αὐστηροῦ καὶ ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων κεχωρισμένου βίου. Ὁ Θεὸς εἶνε τὸ ἀρχέτυπον Ὄν, ὅπερ ὑφίσταται ἐν ἑαυτῷ καὶ δι' ἑαυτοῦ· πᾶν δὲ τὸ ὑπάρχον ὑπάρχει μόνον καθόσον μετέχει αὐτοῦ· ὅπερ ἔστι ὅλα τὰ πράγματα ἐγεννήθησαν διὰ τῆς ἐξ αὐτοῦ ἀπορρύσεως ἢ μᾶλλον διὰ περιλάμψεως· ὁ Θεὸς ἄρα εἶνε περίληψις πάντων καὶ μέτρον· τὸ ἄμεσον δ' αὐτοῦ ἀπαύγασμα εἶνε ὁ νοῦς ἢ ὁ λόγος, καὶ τούτου ἐκτύπωμα ἡ ψυχὴ τοῦ παντός· ἐκ τῆς ψυχῆς δὲ τοῦ παντὸς γεννῶνται πάλιν ἄλλαι ψυχαὶ ἐν κατιούσῃ τελειότητι· καὶ ἡ φύσις εἶνε ψυχή τις καὶ μάλιστα τοιαύτη ψυχή, ἥτις περιέχει ἐν ἑαυτῇ τὴν θεωρίαν καὶ τὴν παρατήρησιν αὐτῆς· ἐκτύπωμα δὲ τοῦ νοητοῦ κόσμου εἶνε ὁ αἰσθητός. Εἰς τοῦτον ἐνοικεῖ τὸ ἀτελὲς, τὸ κακὸν, ὅπερ ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ νικήσῃ, ἐνῷ σπεύδει εἰς τὴν μετὰ τοῦ ἑνὸς, τοῦ θείου, ἕνωσίν του» — Τὰς ὑπ' αὐτοῦ καταλειφθείσας 54 πραγματείας ἡ διατριβὰς συνέλεξε καὶ ἐπιδιώρθωσεν ὁ μαθητής του Πορφύριος διαιρέσας αὐτὰς εἰς 6 ἐννεάδας (ἀνὰ 9). Ὁ Πορφύριος, καταγόμενος ἐκ Συρίας (233 — 315 μ. Χ), ἀφοῦ διήκουσεν ἐν Καισαρείᾳ μὲν τοῦ Ὠριγένους, ἐν Ἀθήναις δὲ τοῦ Λογγίνου (παρ' οὗ καὶ ἔ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λαβε τὄνομα τοῦτο, καλούμενος πρότερον Μάλχος), μετέβη εἰς Ῥώμην ἵνα μαθητεύσῃ καὶ παρὰ τῷ Πλωτίνῳ· ἀπολαύσας δὲ τῆς οἰκειότητος αὐτοῦ διαφερόντως ἠκολούθησε τὰς ἀρχάς του· καίτοι δὲ ἧττον τοῦ Πλωτίνου βαθὺς καὶ πρωτότυπος ὑπῆρξεν ὅμως σαφέστερος καὶ πλειόνων γνώσεων κάτοχος· ἄλλως δὲ καὶ ἀντίπαλος τοῦ χριστιανισμοῦ κεκηρυγμένος. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του πολλὰ διετηρήθησαν ὁλόκληρα, ἄλλα ἐν ἀποσπάσμασι καὶ ἄλλα ἀπωλέσθησαν· πρὸ πάντων ἄξια εἰσὶ: τὰ περὶ Πλωτίνου τὰ περὶ Πυθαγόρου καὶ ἡ εἰς τὸ ὄργανον τοῦ Ἀριστοτέλους εἰσαγωγή. Κυριώτερος δὲ τοῦ Πορφυρίου μαθητὴς ἐχρημάτισεν Ἰάμβλιχος ὁ Χαλκιδεὺς (300 μ. Χ), ὁ θαυμάσιος μὲν ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν προσαγορευθεὶς, οὐδαμῶς δὲ κατὰ τὸν φανατισμὸν καὶ τὸ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἔχθος τοῦ διδασκάλου ἐλάσσων γεγονώς. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ σώζονται τὸ περὶ τῆς Πυθαγόρου αἱρέσεως εἰς 10 βιβλία, ὧν ἕκαστον φέρει ἰδίαν ἐπιγραφήν· ὁ περὶ μυστηρίων λόγος καί τινα τεμάχια τῶν ἀπολεσθέντων παρὰ τῷ Στοβαίῳ.

ηʹ. Ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες. Οὕτως ὀνομάζονται ὅλοι οἱ τῶν πρώτων μετὰ Χριστὸν αἰώνων πεπαιδευμένοι ἄνδρες, ὅσοι διὰ τῶν συγγραμμάτων των συνάπτοντες ὡσεπιτοπλεῖστον ἐν αὐτοῖς φιλοσοφικὰς δόξας μετὰ τῶν ἰδεῶν τῆς νέας θρησκείας διαφοροτρόπως καὶ πρὸς διαφόρους σκοποὺς ἀνεδείχθησαν οἱ ἐπισημότεροι διδάσκαλοι καὶ ὑπέρμαχοι τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐσπούδαζον δὲ οὗτοι εἴτε ὑπερασπιζόμενοι τὸ νέον δόγμα (οἱ οὕτω λεγόμενοι ἀπολογηταὶ), εἴτε ἀνασκευάζοντες τοὺς πολεμίους αὐτῶν (οἱ πολεμικοὶ), νὰ δείξωσιν ὅτι πᾶσα ἀληθὴς φιλοσοφία δὲν ἐδύνατο νὰ εἶνε ἐναντία εἰς τὸν χριστιανισμὸν ὡς προϊοῦσα ἐκ μιᾶς κοινῆς μετ' αὐτοῦ πηγῆς, τοὐτέστιν ἐκ τῆς θείας ἀποκαλύψεως· διότι, ὡς ἔλεγον, δυοῖν θάτερον ἢ ἡ τῶν ἐθνικῶν φιλοσοφία ἀπὸ τῶν ἱ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ερῶν ἠντλήθη γραφῶν καὶ ἑπομένως οἱ φιλόσοφοι, μάλιστα δ' ὁ Πλάτων, ὅστις ἕνεκα τῆς φαινομένης ὁμοιότητος τῶν δοξῶν του μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐτιμᾶτο ὑπὲρ πάντα ἄλλον, δὲν πρέπει νὰ θεωρῶνται εἰμὴ μαθηταὶ τῆς βιβλιακῆς σοφίας, ἢ τὸ θεῖον τοῦ χρηστοῦ πνεῦμα μετωχετεύθη προηγουμένως εἰς τοὺς φιλοσόφους ἵνα τοιουτοτρόπως προπαρασκευάσῃ οἱονεὶ τὴν ὁδὸν εἰς τὸν χριστιανισμόν*)· ἄλλως δὲ ὅλοι ὁμοῦ ἦσαν, συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ χρόνου, ἐκλεκτικοὶ μηδὲν ἴδιον καὶ αὐθυπόστατον σύστημα ἀποτελοῦντες.

Οἱ κυριώτεροι δὲ καὶ ἐπιφανέστεροι ἐκ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος πατέρων τῆς ἐκκλησίας ἦσαν: Ἰουστῖνος ὁ Μάρτυς, ἐκ Σιχὲμ τῆς Σαμαρείας, ὅστις συνέταξε δύο ἀπολογίας: μίαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀντωνῖνον Πῖον ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν καὶ ἄλλην πρὸς τὸν Μάρκον Αὐρήλιον, ἀλλὰ συκοφαντηθεὶς ὑπὸ τοῦ Κυνικοῦ φιλοσόφου Κρήσκεντος ἐμαστιγώθη καὶ ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν ὑπὲρ πίστεως θάνατον ἐν Ῥώμῃ (165)· Ἀθηναγόρας ὁ Ἀθηναῖος, συγγραφεὺς τῆς περὶ χριστιανῶν πρεσβείας· Θεόφιλος ὁ Ἀντιοχεύς, καὶ οὗτος ἄριστα διὰ συγγραφῆς ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἀπολογησάμενος· Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνων ἐπισκοπήσας· Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ ὁ τούτου μαθητὴς Ὠριγένης (διάφορος τοῦ ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Σακκᾶ προεληλυθότος ὁμωνύμου φιλοσόφου)· ὁ μέγας Ἀθανάσιος (γεν. ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῷ 296 ἔτει), ἰδίως ἐνεργὸς κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (315) εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ συμβόλου τῆς

*) Ἐντεῦθεν ἡ ἀποκάλυψις διεξέλλετο εἰς ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικήν· καὶ ἐκείνην μὲν, στηριζομένην εἰς τὴν ἐκ τῶν ἑβραϊκῶν πηγῶν ἔγγραφον παράδοσιν, παρεδέχοντο οἱ περὶ τὸν Κλήμεντα καὶ τοὺς λοιποὺς Ἀλεξανδρινοὺς, ταύτην δὲ, ἐκδηλουμένην διὰ τοῦ λόγου, ἐπρέσβευον οἱ περὶ τὸν Ἰουστῖνον.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πίστεως καὶ εἰς τὴν καταδίκην τῶν δοξασιῶν τοῦ Ἀρείου, ἔπειτα πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, τῷ 335 καὶ 336 ὑπὸ δύο Ἀρειανῶν συνόδων καταδικασθεὶς, ἐπὶ Κωνσταντίνου εἰς Τριουαρίαν ἐξορισθεὶς, ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν δύο ἐτῶν πάλιν ἀνακληθεὶς, τετράκις δὲ πάλιν ἀναγκασθεὶς νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Ἀλλεξάνδρειαν ὥστε 20 ὅλα ἔτη διέζησεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ καὶ μόλις ἀπὸ τοῦ 367 μέχρι τῆς ἀποβιώσεώς του 373 ἐδυνήθη νὰ καθέξῃ ἀταράχως τὸν ἱεραρχικὸν αὐτοῦ θρόνον ἐν ἀπολαύσει τῆς κοινῆς ἁπάντων ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως. Οἱ δύο Κύριλλοι, ὁ τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας· ὁ τοῦ Παμφίλου ἐπικληθεὶς Εὐσέβιος, ἐπίσκοπος Καισαρείας (345),πολυμαθέστατος, συγγράψας εὐαγγελικὴν προπαρασκευὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν (εἰς 10 βιβλία), τὴν ὁποίαν ἐξηκολούθησαν ἔπειτα τρεῖς ἄλλοι πατέρες τῆς ἐκκλησίας: ὁ Σωκράτης, ὁ Σωζόμενος καὶ ὁ Θεοδώρητος. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζινὸς, σπουδάσας ἐν Καισαρείᾳ,Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Ἀθήναις, βραχὺν χρόνον Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχης (380—381), ἀποθανὼν δὲ τῷ 391 ἐν τῇ πατρίδι του Ναζιανζῷ τῆς Καππαδοκίας· σώζονται λόγοι, ἐπιστολαὶ καὶ ποιήματα αὐτοῦ, ἐν οἷς δηλοῦται ἡ μεγάλη τοῦ ἀνδρὸς θεολογικὴ ἐμβρίθεια. Βασίλειος ὁ Μέγας, Καισαρεὺς, ἐκπαιδευθεὶς ἐν Ἀντιοχείᾳ, Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Ἀθήναις, ἐπίσκοπος τῆς πατρίδος του Καισαρείας κατὰ τὸ 371, συγγραφεὺς ὁμιλιῶν διαφόρων, ἱεροκήρυξ καὶ διευθέτης τοῦ μοναχικοῦ τάγματος, ὑποβληθέντος εἰς 3 γενικῶς παραδεδεγμένας εὐχὰς: ἁγνίαν, πτωχείαν καὶ ὑπακοήν.Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, γεννηθεὶς ἐν Ἀντιοχείᾳ τῷ 354, βαπτισθεὶς τῷ 372, διὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Μελετίου χειροτονηθεὶς Διάκονος 381, Πρεσβύτερος 386, καὶ διὰ τοῦ Ἀρκαδίου Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 398, ὅθεν ἕνεκα τῆς μετὰ παῤῥησίας ὑπ' αὐτοῦ γενομένης στηλιτεύσεως τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐλαττωμάτων καὶ ἀκολασιῶν τινῶν ἐπιφανῶν προσώπων (ἰδίως τῆς αὐτοκρατορίσσης Εὐδοξίας) δὶς ἐξωρίσθη καὶ ἐξώριστος ἀπέθανεν ἐν Πόντῳ (ὁ νεκρός του μετὰ τριάκοντα ἔτη ἐτάφη πανηγυρικῶς ἐν Κωνσταντινουπόλει), ἀνὴρ πολυγραφώτατος (τὰ πονήματα αὐτοῦ συμποσοῦνται εἰς 1447) καὶ εὔγλωττος εἰς ἄκρον, ὅθεν προῆλθε καὶ τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ Χρυσόστομος. Συνέσιος ὁ Κυρηναῖος, ἐκπαιδευθεὶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παρὰ τοῖς μαθηματικοῖς Θέωνι, Ἥρωνι καὶ Πάππῳ καὶ παρὰ τῇ περιωνύμῳ φιλοσόφῳ Ὑπατίᾳ (θυγατρὶ τοῦ Θέωνος), ἀπὸ τοῦ 410 ἔτους Ἐπίσκοπος Πτολεμαΐδος. Τὰ σωζόμενα συγγράμματα αὐτοῦ, ἅτινα χαρακτηρίζουσι βαθύνοια, εὐφράδεια καὶ μεγάλη πολυμάθεια, συνίστανται εἰς λόγους, ἐπιστολὰς καὶ ὕμνους.

7) Μαθηματικὴ καθαρὰ καὶ ἐφηρμοσμένη. Ἡ μαθηματικὴ διετήρησε τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῆς ἀξίαν ἐν Περγάμῳ καὶ ἐν Ῥόδῳ, ἰδίως ὅμως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· αἱ ἀρχαὶ τῶν προλαβόντων μαθηματικῶν περιελήφθησαν ἤδη εἰς ἐγχειρίδια, ὑπεμνηματίσθησαν καὶ πολλὰ σκοτεινὰ αὐτῶν μέρη διευκρινίσθησαν. Εἰς τὸν γραμματικὸν Δίδυμον τὸν Ἀλεξανδρέα ἀποδίδεται σύγγραμμά τι, πραγματευόμενον περὶ μέτρων μαρμάρων καὶ παντοίων ξύλων. Τοῦ ἐξ Ἀντίσσης Σηρήνου (ἀδήλου ἐποχῆς) ὑπάρχουσι 2 βιβλία περὶ τομῆς κυλίνδρου καὶ κώνου· μόνον δὲ εἰς Λατινικὴν μετάφρασιν ἔχομεν τὰ σφαιρικὰ τοῦ Ἀλεξανδρέως Μενελάου, ὅστις ἄλλως θεωρεῖται καὶ ὁ ἱδρυτὴς τῆς Τριγωνομετρίας (100 μ. Χ). Τοῦ ἐκ Τριπόλεως Θεοδοσίου (130 μ. Χ) σώζονται ἐν πρωτοτύπῳ μόνον τὰ 3 βιβλία τῶν σφαιρικῶν του. Ὁ δ' ἐκ Γεράσσης Νικόμαχος (150) εἶνε ὁ συγγραφεὺς ἀριθμητικῆς τινος εἰσαγωγῆς, τὴν ὁποίαν ὑπεμνημάτισεν ὁ Ἰάμβλιχος, καὶ ἑνὸς ἐγχειριδίου Ἀρμενικοῦ εἰς 2 βιβλία.

Αἱ περὶ τὴν μαθηματικὴν πρόοδοι ἐξεδηλώθησαν κατὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοὺς χρόνους τούτους εἰς τοὺς ἐπιστημονικοὺς ἐκείνους κλάδους μάλιστα, ἐν οἷς γίνεται ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν ἐκείνης, τοὐτέστι εἰς τὴν ἀστρονομίαν καὶ χρονολογίαν, μηχανικὴν καὶ πολεμικὴν καὶ περὶ τὴν μουσικήν.

α'. Ἀστρονομία (καὶ χρονολογία). Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Στωϊκοῦ Ποσειδωνίου, ὅστις διεκρίθη καὶ ὡς ἀστρονόμος (παραδεχθεὶς τὴν σφαιρικότητα τῆς γῆς) οὐδὲν φεῦ! διετηρήθη. Τοῦ Ἀπαμειέως Γεμίνου (66 π. Χ) ἔχομεν πολύτιμόν τι κοσμογραφικὸν σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον: εἰσαγωγὴ εἰς τὰ φαινόμενα, ἐν ᾗ περιλαμβάνεται καὶ χρονολόγιόν τι. Τοῦ περιπατητικοῦ Σωσιγένους (46 π. Χ), διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ ὁποίου κυρίως ἐκανωνίσθη τὸ καλενδάριον τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος (τὸ ἰουλιακὸν ἔτος), δὲν ἐσώθη κανὲν σύγγραμμα. Ἀρ ι α ν οῦ δέ τινος (ἀγνώστου καταγωγῆς καὶ χρόνου) εὑρίσκονται τεμάχια παρὰ τῷ Στοβαίῳ. Ὁ Ἀλεξανδρεὺς Ὑψιπίλης (160 μ. Χ) θεωρεῖται συγγραφεὺς πιθανῶς μὲν τῶν δύο τελευταίων βιβλίων τῶν τοῦ Εὐκλείδου στοιχείων, βεβαίως δὲ τοῦ συγγραμματίου περὶ τῆς τῶν Ζωδίων ἀναφορᾶς. Πρὸ πάντων δὲ ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος ἀποτελεῖ, ὡς ἐν τῇ μαθηματικῇ, τῆς ὁποίας ἰδίως ὅλον τὸν περίβολον περιέλαβεν, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ ἐποχήν. Εἰς τὸ κύριον αὐτοῦ σύγγραμμα, τὸ ἐπιγραφόμενον μεγάλη σύνταξις τῆς ἀστρονομίας εἰς 3 βιβλία, συνήθροισε, παρέβαλε καὶ ἐπέκρινε τὰς προλαβούσας περὶ συστήματος τοῦ παντὸς ἀνακαλύψεις, ἡρμήνευσε ταύτας κατ' ἰδίας παρατηρήσεις καὶ ἐγένετο ὁ ἱδρυτὴς συστήματος τινὸς, ὅπερ παρέπεμψεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὸ ὄνομά του μετὰ δόξης καὶ ἴσχυσεν ὡς τὸ ὀρθότερον μέχρι τοῦ Κοπερνίκου· βάσις δὲ τούτου ἦτο τὸ ἀκίνητον τῆς γῆς (θεωρουμένης ὡς σφαῖρας) ἐν τῷ μέσῳ τῆς περὶ αὐτὴν κινουμένης οὐρανίου σφαίρας· σώζονται δ' ἔτι ὑπομνήματα εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀνήκοντα εἰς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς Πάππον καὶ Θέωνα (ἡ μετάφρασίς του εἰς τὸ Ἀραβικὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀλμαγέστον ἐγένετο κατὰ τὸν 9′ μ. Χ αἰῶνα). Ἐκτὸς δὲ τοῦ εἰρημένου ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ἔτι τοῦ Πτολεμαίου συγγράμματα, τὰ ἑξῆς: Τετράβιβλος σύνταξις μαθηματικὴ εἰς 4 βιβλία. Φάσις ἀπλανῶν ἀστέρων καὶ συναγωγὴ ἐπισημασιῶν (κυρίως χρονολογικόν τι). Ὑποθέσεις καὶ πλανωμένων ἀρχαί.

6′. Μηχανικὴ καὶ πολεμική. Αἱ δύο αὗται ἐπιστῆμαι, ἂν καὶ δὲν ἔλαβον αὔξησιν οὐσιώδη, ἐπεξειργάσθησαν ὅμως ἐπιτυχῶς καὶ ἡρμηνεύθησαν. Ὁ Ὀνόσανδρος ἢ Ὀνήσανδρος (50 μ. Χ), φιλοσοφικῶς μεμορφωμένος, ἐξέθεσεν εἰς τὸν στρατηγικὸν αὐτοῦ λόγον ἀρχὰς καὶ διατάξεις, ἠρανισμένας ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς πείρας Ῥωμαίων στρατηγῶν, περὶ πάντων ὅσα στρατηγὸς τις τῆς ἐποχῆς ταύτης ὤφειλε νὰ γνωρίζῃ ὡς πρὸς τὴν συγκρότησιν τοῦ στρατοῦ, τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως, τὴν ὀχύρωσιν τοῦ στρατοπέδου, τοῦ φέρεσθαι κατὰ τὴν μάχην, τὴν μεταχείρισιν τῶν στρατιωτῶν κτλ. Τὸ λεκτικόν του καίτοι ἀπομίμησις τοῦ Ξενοφῶντος, εἶνε ὀλίγον τι τραχύ. Τοῦ Αἰλιανοῦ, καλουμένου κατεξοχὴν τακτικοῦ, πιθανῶς Ἕλληνος τὸ γένος, ζήσαντος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ (98—130) ἐν Ῥώμῃ, ἔχομεν σύγγραμμά τι εὐφραδὲς καὶ συντελέστατον εἰς γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς πολεμικῆς: τὸ περὶ στρατηγικῶν τάξεων· ὁ Ἀπολλόδωρος, σύγχρονος τοῦ Αἰλιανοῦ, περίφημος ὡς ἀρχιτέκτων, ἔγραψε πολιορκητικά. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι καὶ τοῦ Φλαυίου Ἀρριανοῦ ἡ Ἔκταξις κατὰ Ἀλανῶν, πιθανῶς μέρος τοῦ ἀπολεσθέντος συγγράμματος τῶν Ἀλανικῶν, καὶ ἡ τακτικὴ τέχνη, συμφωνοῦσα εἰς τὰ πρῶτα τμήματα κατὰ λέξιν ὡσεπιτοπλεῖστον μετὰ τοῦ Αἰλιανοῦ, ἕνεκα ὅμως πολλῶν χασμάτων λίαν σκοτεινή. Τὸ δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «στρατηγήματα» γνωστὸν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὀκτάβιβλον σύγγραμμα τοῦ ἐκ Μακεδονίας Πολυαίνου, ἀκμάσαντος ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ Α. Οὐήρου (160—178 μ. Χ) δὲν εἶνε εἰμὴ ἀπάνθισμά τι ἐκ πολλῶν ἀπολεσθέντων συγγραμμάτων.

γ'. Μουσική. Ἡ μετὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἑλλήνων ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μουσικὴ ἐξητάσθη πρότερον ἔτι ἐπιστημονικῶς, οἷον ὑπὸ τοῦ περιπατητικοῦ Ἀριστοξένου καὶ τοῦ μαθηματικοῦ Εὐκλείδου· κατὰ δὲ τοὺς ὑποκειμένους χρόνους πολλοὶ ἐνησχολήθησαν μετὰ ζήλου εἰς τὴν θεωρίαν καὶ ἱστορίαν τῆς τέχνης ταύτης. Περὶ Φιλοδήμου τοῦ ἐκ Γαδάρων ἐγένετο ἤδη λόγος ἀνωτέρω (σελ. 62). Ὁ Ἀριστείδης Κυιντιλιανὸς (110 μ. Χ) ἐπεχείρησε νὰ ἐφαρμόσῃ πρῶτος τὴν μουσικὴν εἰς τὸν ῥυθμὸν καὶ τὸ μέτρον τῶν ποιητῶν· μετ' αὐτὸν δὲ μνημονεύονται τέσσαρες ἄλλοι συγγραφεῖς (ἀκμάσαντες ὅλοι πιθανῶς κατὰ τὸν Β' αἰῶνα): ὁ Ἀλεξανδρεὺς Ἀλύπιος, τοῦ ὁποίου ἡ μουσικὴ εἰσαγωγὴ συντείνει μεγάλως εἰς κατάληψιν τῆς ἀρχαίας μουσικῆς. ὁ Γαυδέντιος, ὅστις ἀκολουθεῖ τὸν Ἀριστόξενον εἰς τὴν Ἁρμονικὴν εἰσαγωγήν του. Βάκχιος ὁ πρεσβύτερος, οὗτινος ἡ εἰσαγωγὴ τέχνης μουσικῆς, γεγραμμένη κατ' ἐρωταπόκρισιν, συντείνει εἰς διδασκαλίαν τῶν περὶ τὴν τέχνην ταύτην ἀρχαρίων· καὶ τέλος ὁ ἐξ Ἁλικαρνασσοῦ Διονύσιος, ὁ νεώτερος, συγγραφεὺς πολλῶν μεγαλητέρων συγγραμμάτων περὶ μουσικῆς καί τινος ἱστορίας αὐτῆς. — Καὶ ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος διὰ τῶν Ἁρμονικῶν αὐτοῦ εἰσέδυσε βαθύτερον εἰς τὴν φύσιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος τέχνης, ἁπλοποιήσας τοὺς τόνους καὶ εἰσαγαγών τινας σταθερωτέρους κανόνας.

8) Γεωγραφία. Ὅσῳ ὀλιγώτερον οἱ Ἕλληνες, μετὰ τὴν τελείαν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας των, ἠρέσκοντο εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα, τοσούτῳ πλείονα κλίσιν ἠσθάνοντο εἰς πε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ριηγήσεις, καθόσον μάλιστα ἡ μεγάλη τῆς γλώσσης των διάδοσις ηὐκόλυνε σχεδὸν πανταχοῦ τὴν μετὰ τῶν κατοίκων ἐπιμιξίαν των. Ἐκ τούτου δὲ ἡ γνῶσις τῶν χωρῶν ηὔξανεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ ἐξηκριβοῦντο τὰ κατὰ μέρος· ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐν γένει τῆς γεωγραφίας ἐπεξεργασία, βοηθουμένη ὑπὸ τῶν ἀνακαλύψεων τῆς ἀστρονομίας ἠδυνήθη ἤδη νὰ προοδεύσῃ σημαντικά. — Ὅ,τι ὁ Κυζικηνὸς Εὔδοξος (125 π.Χ), ὅστις ἐπειράθη νὰ περιπλεύσῃ τὴν Ἀφρικὴν δυτικῶς, παρετήρησε περὶ τῆς χώρας ταύτης, περὶ τῆς Ἱσπανίας καὶ Ἀσίας, ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν Στράβωνα. Ὁ Ἑρμίδωρος ἐξ Ἐφέσου (100 π. Χ), ὅστις διέπλευσε τὸν Εὔξεινον Πόντον, τὴν Μαιῶτιν, μέγα μέρος τῆς Μεσογείου καί τινα μέρη τοῦ Ὠκεανοῦ, ἔγραψε περίπλουν ἢ γεωγραφούμενα εἰς 11 βιβλία καὶ Ἰωνικὰ ὑπομνήματα· τοῦ πρώτου συγγράμματος ἔχομεν ἔτι τινὰ τεμάχια καὶ μέρος ἐπιτομῆς τινὸς, γενομένης παρὰ τοῦ Μαρκιανοῦ ἐξ Ἡρακλείας κατὰ τὸ 400 ἔτος μ. Χ. Τὸ ἐκπενὲς (τεσσαρακοντάβιβλον) γεωγραφικὸν σύγγραμμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Πολυίστορος (85 π. Χ) ἐπωφελήθησαν ὁ Πλίνιος καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος. Ἀλλ' ὁ ἀξιολογώτερος τῆς προκειμένης ἐποχῆς συγγραφεὺς, καθόσον ἀφορᾷ τὴν καθόλου γεωγραφίαν, εἶνε ὁ ἐξ Ἀμασίας τῆς Καππαδοκίας Στράβων (γεν. 30—25 π. Χ ἀποθανὼν δὲ ἐπὶ Τιβερίου ἢ μετὰ τοῦτον), ὃν παιδεία, κλίσις πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ ἐξωτερικαὶ σχέσεις ἀνέδειξαν κατεξοχὴν (ὡς λέγεται) γεωγράφον. Τὰ γεωγραφικὰ αὐτοῦ (ἐν 17 βιβλίοις), τὸ ἐκτενέστερον τοῦ εἴδους τούτου ἔργον τῆς ἀρχαιότητος, εἰσὶν ὁ καρπὸς ἰδίων μακρῶν περιηγήσεων (διὰ τῆς Αἰγύπτου, Μικρᾶς Ἀσίας, ἑνὸς μέρους τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας, τῆς βορείας παραλίας τῆς Ἀφρικῆς, τῶν νήσων τῆς Μεσογείου, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας) καί τινος ἐπιμελοῦς καὶ μετὰ κρίσεως ἡνωμένης μελέτης τῶν ἐπιστημοτέρων

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἑλλήνων προκατόχων του. Ἐν ᾧ ἀσχολεῖται κυρίως περὶ τὴν φυσικὴν, καὶ πολιτικὴν τῶν διαφόρων χωρῶν περιγραφὴν, λαμβάνει οὐχ ἧττον ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἱστορίαν, τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα καὶ πολιτεύματα τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν· ἡ ἔκθεσις καὶ ἡ γλῶσσά του φέρουσι τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀφελοῦς καὶ ἀνεπιτηδεύτου. Ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ τοῦ Ἀρριανοῦ διασωθέντων συγγραμμάτων ἀνήκουσιν ἐνταῦθα οἱ περίπλοι Εὐξείνου Πόντου καὶ Ἐρυθρᾶς θαλάσσης.

Ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς τοπογραφίας τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν τῶν μνημείων τῆς τέχνης, οὐδεὶς ἄλλος συγγραφεὺς ἔχει τοσαύτην ἀξίαν ὅσην ὁ ἐκ Λυδίας Παυσανίας (ἀκμ. 450 μ. Χ)· παρεσκευασμένος μετὰ τῶν ἀναγκαίων προκαταρκτικῶν γνώσεων περιῆλθεν (ἐκτὸς ἄλλων χωρῶν) τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος χώραν (Ἑλλάδα), ἰδεν ὅλας αὐτῆς τὰς πόλεις, τοὺς ναοὺς, τὰ ὄρη, τὰ ἱερὰ, ὅλα τὰ μνημεῖα ἀρχαῖά τε καὶ νεώτερα, ἠρεύνησε τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν καὶ συνήθροισε τὰς περὶ τῶν καθ' ἕκαστα διαδεδομένας παραδόσεις· τῶν περισμάτων δὲ τῆς περιηγήσεως ταύτης τὸ σύνολον εἶνε ἢ βραδύτερον ἐν Ῥώμῃ συνταχθεῖσα Περιήγησις τῆς Ἑλλάδος εἰς 10 βιβλία, ὧν ἕκαστον φέρει ἰδίαν ἐπιγραφὴν τῶν ἐν αὐτῷ περιγραφομένων μερῶν τῆς χώρας (Ἀττικὰ, Κορινθιακὰ, Βοιωτικὰ, καὶ οὕτω καθεξῆς)· μετὰ τῶν ἀρχαιολογικῶν καὶ τοπογραφικῶν ἀναμιγνύει καὶ πολλὰ ἱστορικά· φιλαλήθεια καὶ ἀκρίβεια δεικνύονται πανταχοῦ τοῦ συγγράμματος· τὸ ὕφος του εἶνε ἀπομίμησις τοῦ ἡροδοτείου, πολλάκις ὅμως ἀποβαίνει τραχὺ καὶ σκοτεινὸν ἕνεκα τῆς συντομίας.

Ἐν τῇ μαθηματικῇ δὲ γεωγραφίᾳ ἀποτελεῖ ἐποχὴν ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος. Ἐν τῇ ὀκταβίβλῳ αὐτοῦ γεωγραφικῇ ὑφηγήσει ἐσπούδασε νὰ προσδιορίσῃ δι' ἀστρονομικῶν ὅρων τὴν θέσιν τῶν τόπων κατὰ μῆκος καὶ πλάτος·

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸ ὄγδοον δὲ βιβλίον περιέχει καὶ εἰσαγωγήν τινα εἰς κατασκευὴν γεωγραφικῶν πινάκων.' Ὁ Ἀγαθοδαίμων, ὃν ἄλλοι μὲν εἰς τὸν αἰῶνα τῶν Πτολεμαίων, ἄλλοι δὲ εἰς τὸν Ε' αἰῶνα τάττουσι, κατεσκεύασε πίνακας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τοῦ Πτολεμαίου ὑφηγήσεως. Τοῦ Ἀγαθημέρου, ὅστις ἔζη κατὰ τὸν Β' ἢ Γ' αἰῶνα μ. Χ ἔχομεν ὑποτύπωσιν γεωγραφίας ἐν ἐπιτομῇ εἰς βιβλία 2, ὧν τὸ δεύτερον ὑποτίθεται μὴ γνήσιον.

9) Ἰατρική. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἐφόσον ἕνεκα τῆς διαφθορᾶς τῶν ἠθῶν καὶ τῆς ἐπιπολασάσης ἀκολασίας ἡ φυσικὴ ἀσθένεια ηὔξησεν, ἡ ἰατρικὴ εὗρεν ἐπὶ τοσοῦτον μείζονα σφαῖραν ἐνεργείας. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔμεινε τὸ κυριώτερον συναγώγιον τῶν ἰατρῶν καὶ τῶν ἰατρικῶν σχολῶν ἡ κυριωτέρα ἑστία, ἀλλὰ συγχρόνως εὑρίσκονται Ἕλληνες ἰατροὶ καὶ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς λοιπὰς πόλεις, ἰδίως δ' ἐν Ῥώμῃ, ὅπου καὶ πρακτικῶς τινες σχολαὶ ἐμορφώθησαν, οἷον ἡ τῶν μεθοδικῶν καὶ ἡ τῶν πνευματικῶν. Κατὰ μικρὸν δὲ παρεισέφρησεν εἰς τὴν ἐπιστήμην ταύτην καὶ δεισιδαιμονία τις αὐξάνουσα ἐπὶ μᾶλλον· τῆς δὲ παρατηρήσεως κατίσχυσαν μαγία, θεουργία καὶ παρόμοιαι ἄλλαι ἀλλόκοτοι δόξαι.

Τῶν συγγραμμάτων τοῦ ἐκ Προύσης τῆς Βιθυνίας Ἀσκληπιάδου, ὅστις ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κικέρωνος ἐκτήσατο μεγάλην φήμην ἐν Ῥώμῃ, ὑπάρχουσιν ἔτι τεμάχιά τινα μόνον. Ὁ ἐκ Λαοδικείας Θεμίσων (30 μ. Χ) ἐγένετο ὁ ἱδρυτὴς τοῦ Μεθοδισμοῦ: θεραπευτικῆς τινος θεωρίας, ἥτις παρεδέχετο ὡς αἰτίας τῶν νόσων γενικάς τινας τοῦ σώματος ἰδιότητας (κοινότητας) καὶ κατ' αὐτὰς ὥριζε τὰ φάρμακα. Τοῦ Ἐφεσίου Σωράνου (117 μ. Χ), τοῦ σημαντικωτέρου τῆς σχολῆς ταύτης, σώζονται ἔτι 2 διατριβαί. Ὁ Ἐμπειρικὸς Ἀνδρόμαχος ὁ πρεσβύτερος (50 μ. Χ) ἔδωκεν ἐν 87 (παρὰ τῷ Γαληνῷ διατηρηθεῖσι) διστίχοις τὴν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

παρασκευὴν τοῦ περιφήμου αὐτοῦ φαρμάκου, τῆς γαλήνης ἢ θηριακῆς. Λόγου ἄξιον διὰ τὴν κατάστασιν τοῦ καιροῦ του εἶνε τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἀφροδισιέως Ξενοκράτους (50 μ. Χ): περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐνύδρων τροφῆς. Ὡς βοτανικὸς καὶ φαρμακολόγος ἐκτήσατο μεγάλην φήμην ὁ Πεδάνιος Διοσκορίδης ἐκ Κιλικίας (60 μ. Χ). Ἐκτὸς τοῦ κυριωτέρου συγγράμματός του: περὶ ὕλης ἰατρικῆς ὑπάρχουσιν ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ ἄλλα συγγράμματα ἀμφιβόλου γνησιότητος, οἷον τὰ ἀλεξιφάρμακα καὶ θηριακά.

Περὶ τὸ ἥμισυ τοῦ Α' μ.Χ. αἰῶνος ἐπεκράτησεν ἐν μέρει ἡ δόξα ὅτι ὑγιεία καὶ νόσος ἐξήρτηντο ἀπό τινος ἐντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἐνεργοῦ πνεύματος, ὅθεν προέκυψεν ἡ σχολὴ τῶν πνευματικῶν, ἧς ἀρχηγέτης ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Κιλικίας Ἀθήναιος (50 μ.Χ)· ταχέως ὅμως ὑπερίσχυσεν ἐν τῇ ἰατρικῇ ἐπιστήμῃ ὁ συγκρητισμός, ὅθεν προῆλθεν ἡ πνευματικοεκλεκτικὴ σχολή, καὶ ταύτης ὀπαδοὶ κυριώτεροι παρουσιάζονται ὁ ἐξ Ἀπαμείας Ἀρχιγένης (100 μ. Χ), ὁ Ἀρεταῖος ἐκ Καππαδοκίας (110 μ. Χ) καὶ ὁ ἰατροσοφιστὴς Κάσσιος, οὗτινος ἀγνοεῖται ἡ καταγωγὴ καὶ ὁ χρόνος.

Εἰς τὸν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνωφελῆ ἀγῶνα τῶν σχολῶν καὶ τὴν μετάπτωσιν τῆς ἐπιστήμης εἰς μαγίαν καὶ θεουργίαν ἀντέστη ὁ Κλαύδιος Γαληνὸς ἐκ Περγάμου (γεν. 131 μ. Χ)· ἀφοῦ διὰ πολλῶν περιηγήσεων ἐγνώρισε τοὺς περιφημοτέρους τῆς ἐποχῆς του ἰατροὺς καὶ ἐμαθήτευσε παρ' αὐτοῖς, κατεστάθη ἐν Περγάμῳ, ὅθεν ὅμως ἐπανειλημμένως μετέβη εἰς Ῥώμην. Ἔλαβε δὲ ὡς παράδειγμα καὶ ὁδηγόν τὸν Ἱπποκράτην· ὁμοίως δηλαδὴ μὲ τοῦτον ὥρμησεν ἀπὸ τῆς παρατηρήσεως καὶ ἐζήτησεν ἔπειτα μετὰ φιλοσοφικοῦ πνεύματος, ἀκολουθῶν τὰς δόξας τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ διὰ τῆς πείρας εὑρεθέντα καθέκα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στα ἐν τῇ συναφείᾳ αὐτῶν. Τὴν ἀνατομίαν ἐθεώρει ὡς τὴν βάσιν τῆς ἰατρικῆς. Διὰ τῶν πολυαρίθμων αὐτοῦ συγγραμμάτων ἐκτήσατο ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας (ἰδίως παρὰ τοῖς Ἄραψι) μεγίστην ὑπόληψιν καὶ ἐπιρροήν· σώζονται δὲ 18 ὑπομνήματα αὐτοῦ εἰς τὸν Ἱπποκράτην καὶ 82 βεβαίως γνήσιαι διατριβαί. Ἐκτὸς δὲ τούτων πολλὰ τεμάχια καὶ πολλὰ ἐν μέρει μὲν ἀμφίβολα, ἐν μέρει δὲ βεβαίως ὑποβολιμαῖα συγγράμματα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Η ΕΛΛΑΣ ΩΣ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΕΩΣ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ.

395 — 1204 μ. Χ.

Περὶ τὴν ἔξοδον τῆς Δ' μ.Χ ἑκατονταετηρίδος διαιρεθέντος τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους μεταξὺ τῶν τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου υἱῶν καὶ διαδόχων: Ἀρκαδίου καὶ Ὠνορίου εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικόν, ἡ Ἑλλὰς μετὰ τῆς Μακεδονίας συμπεριελήφθη ἔκτοτε εἰς τὸ πρῶτον, ὅπερ ἀπὸ τῆς πρωτευούσης μὲν αὐτοῦ, τοῦ Βυζαντίου, καλεῖται συνήθως βυζαντινόν, ἕνεκα δὲ τοῦ προέχοντος ἐν αὐτῷ ἑλληνικοῦ στοιχείου θεωρεῖτ' εὐλόγως ὡς ἑλληνικόν.

Κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἐποχὴν ἐπανελήφθησαν ἀπειλητικώτερον ἢ ἄλλοτε αἱ εἰσβολαὶ τῶν Γότθων. Πολὺν χρόνον οἱ βάρβαροι οὗτοι, ἀφοῦ ὁ αὐτοκράτωρ Κλαύδιος τοὺς κατετρόπωσεν, ὡς προείρηται, ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Αὐρηλιανὸς τοῖς παρεχώρησε κατὰ τὸ 274 ἔτος τὴν ἐπαρχίαν τῆς Δακίας πέραν τοῦ Ἴστρου, ἔμενον ἐνταῦθα ἡσυχοι, διατελοῦντες ἐν εἰρηνικῇ μετὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπιμιξίᾳ καὶ ὑπηρετοῦντες ὡς μισθοφόροι εἰς τοὺς στρατοὺς τῶν αὐτοκρατόρων· κατὰ πρῶτον δὲ τῷ 376 ἔτει, ὅτε οἱ Οὖννοι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

προελάσαντες ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπέπεσαν κατὰ τῶν γοτθικῶν φύλων καὶ τὰ ἐξέβαλον ἐκ τῶν κατοικιῶν των, ἠναγκάσθησαν ταῦτα νὰ ζητήσωσι καταφυγὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ Οὐάλης ἐδέχθη ἐκὼν ἄκων τοὺς Βεσιγότθους ἐν τῇ Μοισίᾳ ὡς φίλους καὶ συμμάχους, οἵτινες ὅμως μετοὐπολυ, πιεζόμενοι δεινῶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διοικητῶν, ἐπανέστησαν καὶ μετὰ τῶν Ὀστρογότθων καὶ Οὔννων ἡνωμένοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Θράκην· τὸν αὔγουστον δὲ τοῦ 378 συνεκροτήθη ἐν τοῖς πεδίοις τῆς Ἀδριανουπόλεως ἡ μεγάλη ἐκείνη μάχη, καθ' ἣν ὁ Οὐάλης ἡττηθεὶς ἐφονεύθη καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ του ἐξηφανίσθη. Ὁ μετὰ τοῦτον ὅμως βασιλεύσας Θεοδόσιος ὁ Μέγας ἀπέκρουσε τοὺς βαρβάρους, προχωρήσαντας ἤδη μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ συνθέμενος μετ' αὐτῶν εἰρήνην τοῖς παρεχώρησε κατοικίας ἐν τῇ Μοισίᾳ καὶ Θράκῃ.

Ἐν ὅσῳ ὁ Θεοδόσιος ἔζη, οἱ βάρβαροι φοβούμενοι καὶ σεβόμενοι ἑνταυτῷ τὸν κραταιὸν τοῦτον μαχητὴν ἐν ἐτόλμησαν, ἐκτὸς λῃστρικῶν τινων διαβατικῶν ἐπιδρομῶν, νὰ ἐπιχειρήσωσί τι λόγου ἄξιον κίνημα· ἀλλ' ἅμα ἔμαθον τὸν θάνατον αὐτοῦ (ἐν ἀρχῇ τοῦ 395) ἤρξαντο εὐθὺς νὰ ταράττωνται· ἀρχηγὸς τοῦ τῶν Βεσιγότθων στρατοῦ, διατελοῦντος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος, ἦτο τότε ὁ Ἀλάριχος· ἤδη δὲ οὗτος εἶχε διαθέσει τὸν λαὸν καὶ στρατόν του εἰς ἀπόστασιν, ὅταν ὁ κακόβουλος Ῥουφῖνος, ἐπίτροπος τοῦ ἔτι ἀνήλικος αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου, συνέλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ μετοχειρισθῇ τὴν τρομερὰν δύναμιν τῶν βαρβάρων, οἵτινες περιεκύκλουν τὰ ἀνυπεράσπιστα τοῦ ἐπιτραπέντος αὐτῷ κράτους ὅρια, ἵνα κορέσῃ τὴν ἄμετρον φιλοδοξίαν του ὡς καὶ τὸ ἀδιάλλακτον πρὸς τὸν ἐχθρικῶς κατ' αὐτοῦ διακείμενον διοικητὴν τοῦ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δυτικοῦ βασιλείου Στηλίχωνα μίσος του. Ὅθεν κατ
συνέπειαν τῶν μεταξὺ ἐκείνου καὶ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Γότ
θων μυστικῶν συνεννοήσεων, ὁ τελευταῖος προσεκάλεσε
ὑπὸ τὴν σημαίαν του ὅλα τὰ βάρβαρα γένη, καὶ ἐν ᾧ τοι
ουτοτρόπως συνεκροτήθη κατ' ἄρκτον τρομερὸς στρατὸς
ὁ Ῥουφῖνος ἐφρόντισε νὰ τῷ ἀνοίξῃ τὴν ὁδὸν μέχρι τῶν
πυλῶν τῆς μητροπόλεως καὶ μέχρι τῶν ἀπωτέρων μεσημ
βρινῶν ἐπαρχιῶν. Πρόφασις πρόχειρος, ἡ μὴ ἐκπλήρωσις
δῆθεν τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τοὺς ὑ
πηρετοῦντας ὑπ' αὐτὸν Γότθους, παρήγαγε τὸ πρῶτον ἐχ
θρικὸν τῶν βαρβάρων τούτων κίνημα· Πρὸ τῆς λήξεως δὲ
ἤδη τοῦ χειμῶνος τοῦ 395 ἔτος, ὀλίγας ἑβδομάδας μετὰ
τὴν ἀποβίωσιν τοῦ Μ. Θεοδοσίου, ὁ Ἀλάριχος ἐνεφανίσθη
πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ὀχυρᾶς πρωτευούσης, στερημένος δ'
μως τῶν πρὸς πολιορκίαν αὐτῆς μέσων καὶ μὴ θέλων νὰ
χρονοτριβῇ, ἐτράπη ἄνευ ἀναβολῆς διὰ τῆς ἀπηρημωμέ
νης Θράκης πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, καὶ διὰ
τρομερῶν λεηλασιῶν καὶ σφαγῶν προβαίνων ἔφθασε μέχ
ρι τῶν Θερμοπυλῶν· μικρά τις ἐξ εὐτόλμων ἀνδρῶν συγ
κειμένη μοῖρα ἐδύνατο ἐνταῦθα καὶ ἤδη ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν
χείμαρρον τῶν βαρβάρων καὶ ν' ἀποτρέψῃ τὴν τρομερὰν
συμφορὰν τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ἡ θέσις αὕτη, καθηγιασθεῖ
σα ὑπὸ τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου τοῦ Λεωνίδα καὶ τῶν Σπαρ
τιατῶν, ἔπειτα δὶς ἀτιμωθεῖσα ὑπὸ τῆς προδοσίας τῶν Πε
ρακλειωτῶν ἐπὶ τοῦ κελτικοῦ πολέμου καὶ τῆς δειλίας
τοῦ Κριτολάου, ὅταν ὁ Μέτελλος εἰσέβαλεν εἰς Ἑλλάδα θέ
λων νὰ προλάβῃ ὅ,τι μετ' αὐτὸν ἔπραξεν ὁ Μόμμιος, ἔμελ
λε τελευταῖον καὶ διὰ τῆς αἰσχρᾶς τοῦ Ῥουφίνου καὶ τῶν
ὀργάνων του προδοσίας νὰ βεβηλωθῇ, ἵνα ἡ κατάρα τῶν
Ἑλλήνων βαρύνῃ αὐτὸν διὰ παντός.

Τὰ αἰσχρὰ τοῦ Ῥουφίνου ὄργανα ἐν Ἑλλάδι ἦσαν τότε

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὁ Ἀντίοχος, ἀνθύπατος τῆς Ἀχαΐας, καὶ ὁ Γεράντιος, ἀρχηγὸς τῶν στρατευμάτων, οἵτινες ὤφειλον νὰ φυλάξωσι τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος δίοδον· ἀλλ' ὁ τελευταῖος ἅμα εἰδοποιηθεὶς περὶ τῆς πλησιάσεως τοῦ Ἀλαρίχου κατὰ προηγουμένην συνεννόησιν ἐγκατέλιπε τὴν ὀχυρὰν θέσιν· οὕτω δὲ οἱ βάρβαροι διελθόντες ἀκωλύτως δι' αὐτῆς ἐπέπεσαν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου εἰς ἐπαύλεις χωρία καὶ πόλεις καὶ πανταχοῦ ἐπήγαγον τρομερὰν σφαγὴν καὶ ἀπερίγραπτον καταστροφήν· πᾶσα ἡ ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἀσωποῦ χώρα: Λοκρίς, Φωκίς, Βοιωτία, ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐκαλύφθη ὑπὸ πτωμάτων καὶ καπνιζόντων ἐρειπίων ναῶν καὶ οἰκιῶν ἀνατετραμμένων*)· μόνον τὰς καλῶς ὠχυρωμένας Θήβας παρῆλθον οἱ βάρβαροι μὴ θέλοντες νὰ δαπανῶσιν ἀνωφελῶς διὰ μακρὰς πολιορκίας τὸν καιρόν των· διὰ τῶν κοιλάδων δὲ τοῦ Κιθαιρῶνος εἰσέβαλον εἰς τὴν ἀνυπεράσπιστον Ἀττικὴν καὶ σπεύσαντες ἀμέσως εἰς τὴν Ἐλευσῖνα ἐβεβήλωσαν καὶ ἀνέτρεψαν τὸν περίφημον τῆς Δήμητρος ναόν, τὴν δὲ πόλιν τῆς Ἀθηνᾶς (ἐὰν ἦνε πιστευτὴ ἡ ματυρία τοῦ Ζωσίμου, ἄλλων συγχρόνων συγγραφέων βεβαιούντων τὸ ἐναντίον) κατέλιπον ἀβλαβῆ ἀρκεσθέντες εἰς ὅσα ἔλαβον παρὰ τῶν Ἀθηναίων δῶρα**)· ἀκολούθως ἐκυρίευσαν καὶ κατέστρεψαν τὰ

---

*) Ζώσ. Ε' ὅ. «Καὶ ἡ μὲν Βοιωτία πᾶσα καὶ ὅσα μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν εἴσοδον ἑλληνικὰ ἔθνη διῆλθον οἱ βάρβαροι ἔκειντο, τὴν ἐξ ἐκείνου μέχρι τοῦ νῦν καταστροφὴν διδόντα τοῖς θεωμένοις ὁρᾶν,» κ.τ.λ.

**) Ὁ Ζώσιμος, εἷς ἐκ τῶν προσηλύτων τῆς ἐκπνεούσης εἰδωλολατρείας, βεβαιοῖ πεποιθότως ὅτι ἡ θεὰ Ἀλλὰς, τὴν φοβερὰν καὶ ἀρρήκτον αἰγίδα ὡπλισμένη, καὶ ἡ ἀπειλητικὴ σκιὰ τοῦ Ἀχιλλέως (ὅπως ὁ Ὅμηρος τὸν παριστᾷ ἐν Ἰλιάδι Υ. στ. 164) ὑπερησπίσθησαν κυρίως τὸ τεῖχη τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἡ ἐμφάνισις τῶν θεῶν τῆς Ἑλλάδος κατέπληξε τὸν τολμηρὸν δορυκτήτορα. Εἰς αἰῶνα γόνιμον θαυμάτων ἤθελεν εἶσθαι ἄδικον, λέγει ὁ Βρεττανὸς Ἱστοριογράφος Γίββων, νὰ στείλῃ τις τὸν Ζώσιμον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Μέγαρα· προδοσία δὲ καὶ αὖθις εὐκόλυνε τὴν περαιτέραν αὐτῶν προχώρησιν· ὁ Γερόντιος δηλονότι, ὅστις ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν ἀπεχώρησεν εἰς τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου ἵνα κατὰ τὸ φαινόμενον ὑπερασπίσῃ τὴν Πελοπόννησον, κατέλιπεν, ἅμα ἐμφανισθέντων τῶν Γότθων, καὶ αὖθις τὴν θέσιν του καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς νὰ διαβῶσιν ἀνεμποδίστως. Καθ' ὅλην δὲ τὴν χερσόνησον δὲν ὑπῆρχε τότε οὐδεμία τετειχισμένη πόλις καὶ ἕνεκα τῆς ἀσφαλείας, ἣν παρεῖχεν ὁ ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ φυλαττόμενος ἰσθμός οὐδεὶς ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ ὁπλίσῃ τὰ ὅπλα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἑστίας· Οὕτως ἄρα ἐπέπρωτο καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον νὰ ἐπιφέρῃ τὰ αὐτὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος δεινά· ἡ Κόρινθος, ὅπου ἴσως ἔτι διέτριβε μετὰ τῶν δορυφόρων του ὁ προδότης Ἀντίοχος, ἡλώθη ἐξ ἐφόδου καὶ τὸ δεύτερον πάλιν, τοὐλάχιστον κατὰ μέγα μέρος, ἐπυρπολήθη· τὴν αὐτὴν δὲ ταχέως ὑπέστησαν τύχην ἀλληλοδιαδόχως τὸ Ἄργος, ἡ Μαντίνεια, ἡ Τεγέα, ἡ Μεγαλόπολις, αἱ Ἀμύκλαι, καὶ τελευταῖον ἡ Σπάρτη· οἱ ἀπόγονοι τοῦ θαυμασίου ἐκείνου λαοῦ, ὅστις ἐθεώρει τὴν προσωπικὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν πειθαρχίαν ὡς τὰ ἰσχυρότερα τῆς Σπάρτης τείχη, δὲν ἐνθυμοῦντο πλέον τὴν τολμηρὰν ἐκείνην ἐνὸς τῶν προγόνων των πρὸς τὸν πολὺ φοβερώτερον τοῦ Ἀλαρίχου μαχητὴν (τὸν Πύρρον) λακωνικὴν ἀπάντησιν «Αἱ μὲν ἐσσὶ τύγε θεὸς, οὐδὲν μὴ πάθωμεν· οὐγὰρ ἀδικοῦμεν·

τοῦ κοινοῦ τούτου καταφυγίου· ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς δύναται νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἡ φαντασία τοῦ Ἀλαρίχου ἦτο ἐπιτηδεία ὥστε νὰ δεχθῇ, ἐγρηγορότως ἢ κατ' ὄναρ, τὰς ὀπτασίας τῆς ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας. Ὁ ἀπαίδευτος βάρβαρος δὲν εἶχε πιθανῶς ἀκούσει ποτὲ οὔτε περὶ τῶν ῥαψῳδιῶν τοῦ Ὁμήρου, οὔτε περὶ τῆς φήμης τοῦ Ἀχιλλέως· καὶ τὸ χριστιανικὸν δόγμα, ὅπερ ἐπηγγέλλετο εὐλαβῶς, τὸν ὑπηγόρευε νὰ καταφρονῇ τὰς φανταστικὰς θεότητας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ῥώμης

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αἱ δ' ἄνθρωπος, ἔσσεται καὶ τῶν κἀρῆρων ἄλλος». Τὰ πλεῖστα τῶν ἱερῶν τότε ἐξηφανίσθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς ναὸς μετὰ τοῦ κολοσσαίου ἀγάλματος, θαυμασίου ἔργου τῶν χειρῶν τοῦ Φειδίου· ἐκ δὲ τῶν κατοίκων, ὅσοι δὲν ἐδυνήθησαν νὰ διασωθῶσιν ἢ εἰς τὰ ἀπρόσβατα ὄρη ἢ εἰς τὰς παρακειμένας νήσους, οἱ μὲν ἐσφάγησαν, οἱ δ' ἐξηνδραποδίσθησαν. Ἓν ἔτος ὁλόκληρον διέμειναν οἱ περὶ τὸν Ἀλάριχον βάρβαροι ἐν τῇ δυστήνῳ Ἑλλάδι, ἕως οὗ τελευταῖον ῥωμαϊκὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν Στελίχωνα (τὸν ἀντίπαλον τοῦ Ῥουφίνου) ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰταλίας διὰ θαλάσσης καὶ ἀποβιβασθεὶς ἐν Κορίνθῳ ἠνάγκασεν αὐτοὺς ν' ἀναχωρήσωσι διὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας εἰς τὴν Ἤπειρον, ὅθεν ἔπειτα διεπεραιώθησαν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. — Πόσον δὲ κατὰ τὴν προκειμένην ἀλαριχικὴν ἐπιδρομὴν ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ἐπομένως καὶ ἡ παραγωγικὴ αὐτῆς δύναμις ἠλαττώθη, περὶ τούτου μαρτυροῦσι τρανῶς δύο τοῦ νέου Θεοδοσίου διατάξεις*), ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἀποδεικνύει τὸ πλῆθος τῶν τότε κατὰ τὴν Ἀχαΐαν ὑπαρχόντων ἀδεσπότων κτημάτων, ἡ δὲ δευτέρα συγχωρεῖ μόνον πρὸς ὄφελος τῶν Ἀχαιῶν ἄφεσιν (μείωσιν) δύο τριτημορίων τοῦ διὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἰλλυρίαν ὡρισμένου φόρου.

Ἐφ' ἱκανὸν χρόνον μετὰ τὴν τελευταίαν γοτθικὴν καταιγίδα ἔμεινεν ἡ κυρίως Ἑλλὰς ἐκ νέου ἥσυχος, καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐδυνήθη ὁπωσδήποτε νὰ ἐπουλώσῃ τὰς πληγάς της. Αἱ τοῦ Ἀττίλα (450 μ.Χ.) καὶ Θεοδερίχου (489) ἐπιδρομαὶ παρῆλθον χωρὶς νὰ φέρωσι βλάβην τινὰ εἰς αὐτήν· ἐξεναντίας δὲ οἱ ὑπὸ τὸν Γευζέρι-

*) Cod Theod. L. X. Tit. VIII, de bonis vacant. t, 5 καὶ L. XI. Tit. I. de annona et tribulis. t, 35.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χον Βάνδηλοι ἀπὸ τῆς βορείας ὁρμώμενοι Ἀφρικῆς (465-475) ἐλεηλάτησαν ἐπανειλημμένως ὡς πειραταὶ πολλὰς τῶν δυτικῶν αὐτῆς ἀκτῶν καὶ νήσων, ἐπιχειρήσαντες ὅμως νὰ προσβάλωσι καὶ τὴν παραλίαν τοῦ Ταινάρου πόλιν οὐ μόνον ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν γενναίων Λακώνων ἀλλὰ καὶ μεγάλην ἔπαθον ζημίαν.

Ἀπὸ τῆς ΣΤ' δ' ἑκατονταετηρίδος ἄρχονται πάλιν νέα διὰ τὴν Ἑλλάδα ὡς καὶ δι' ὅλον τὸ βυζαντινὸν κράτος δεινά· ἄλλα ἔθνη βάρβαρα, πάντη διάφορα τῶν πρώτων, ξένα κατὰ τὸ ὄνομα, τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἤθη, ἐνεφανίσθησαν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων: Ἀναστασίου, Ἰουστίνου καὶ Ἰουστινιανοῦ. Πρῶτοι δὲ εἰς τὴν σκηνὴν παρουσιάζονται οἱ Βούλγαροι, ἔλνος σκυθικόν, λαβὸν τόνομα τοῦτο ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς περὶ τὸν Βόλγαν ποταμὸν (παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καλούμενον Βούλγαν) διαμονῆς των· προέβησαν δὲ οὗτοι ἐκεῖθεν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις οὐ μόνον πρὸς λεηλασίαν ἀλλὰ καὶ πρὸς ζήτησιν κατοικιῶν ἐν τοῖς καρποφόροις πρὸς νότον πεδίοις· ἡ Μοισία καὶ ἡ Θράκη ἦσαν αἱ καταρχὰς καὶ πολλάκις κατ' ἐπανάληψιν ὑπ' αὐτῶν λεηλατηθεῖσαι χῶραι· ὅθεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος θέλων νὰ προφυλάξῃ τοὐλάχιστον τὴν μητρόπολιν καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἀκατασχέτου ὁρμῆς των ἤγειρε περὶ τὸ τέλος τῆς βασιλείας του (491—518) τὸ κραταιὸν ἐκεῖνο τεῖχος, ὅπερ ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς παρὰ τὴν Προποντίδα Σηλυμβρίας μέχρι τῆς πολίχνης Δέρκων παρὰ τὸν Εὔξεινον πόντον· ἀληθῶς δὲ διὰ τοῦ ὀχυρώματος τούτου ἡ καθέδρα τοῦ κράτους ἔμεινεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀπηλλαγμένη παντὸς κινδύνου, ἀλλὰ πρὸς βλάβην τῶν ἐπαρχιῶν· διότι οἱ βάρβαροι, οἵτινες ἐξηκολούθουν μὲν νὰ λεηλατῶσι καὶ φονεύωσι, δὲν εἶχον ὅμως οὔτε τὰ μέσα οὔτε τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ καταστρέψωσι τὸ νέον προπύργιον τῆς αὐτοκρα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τορικῆς καθέδρας, ἐζήτησαν ἔκτοτε (517) τόσῳ προθυμότερον τὴν εὔκολον ἐν ταῖς ἀπωτέραις πρὸς νότον ἐπαρχίαις λαφυραγώγησιν· διὸ στίφη τούτων ἀλλεπάλληλα χωροῦντα ἀνεμποδίστως εἰς τὰ πρόσω κατέκλυσαν τὰ πλεῖστα τῆς Μακεδονίας, Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας μέρη, μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ἐπήνεγκον εἰς ταῦτα φρικτὰς κακώσεις ἕως τοῦ 527 ἔτους, ὅτε ἀρχομένης τῆς μακρᾶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ βασιλείας (527—568) αἴφνης τὴν τῶν Βουλγάρων διεδέχθη ἡ καταιγὶς τῶν Σλαύων ἢ (ὡς οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς τοὺς ὀνομάζουσι) Σκλαβήνων, γένους συγγενοῦς μ' ἐκείνους ἀλλὰ πολὺ ἀγριωτέρου. Μολονότι δὲ οὗτοι καταρχὰς ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων, πάλιν ὅμως ἐπανῆλθον τολμηρότεροι καὶ τέλος προσλαβόντες καὶ ἄλλα γένη (Οὔννους καὶ Ἄντας) προήλασαν εἰς τὰ ἐνδότερα· κατὰ πρῶτον δὲ τῷ δεκάτῳ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ (540) ὁ καταστρεπτικὸς αὐτῶν κλύδων ἐνέσκηψε καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα· τότε δηλονότι οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος βάρβαροι, ἀφοῦ ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐξεπόρθησαν πᾶσαν τὴν ἀπὸ τοῦ Ἰονίου πελάγους μέχρι τῶν τειχῶν τῆς μητροπόλεως χώραν, ἐτόλμησαν νὰ προσβάλωσι καὶ τὴν ὀχυρὰν Κασσάνδρειαν παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς Παλλήνης· μετὰ τὴν ἅλωσιν δὲ ταύτης ἐτράπησαν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐντεῦθεν προέβησαν ἀμελλητὶ εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἔνθα, φυλαττομένου τότε καλῶς τοῦ τείχους πιθανῶς ὑπὸ ἐγχωρίων, ἡ ὁρμὴ τῶν βαρβάρων εὗρεν ἐμπόδιον ἀνυπέρβλητον· ἀλλὰ φεῦ! καὶ πάλιν οὔτε τὸ ἐρυμνὸν τῆς θέσεως οὔτε ἡ ἀνδρεία τῶν ἀμυνομένων αὐτὴν Ἑλλήνων ἐδυνήθη νὰ χρησιμεύσῃ· προδοσία ἢ δυστυχές τι σύμβαμα ἔδειξε καὶ νῦν εἰς τοὺς βαρβάρους τὴν ἀπόκρυφον ἐκείνην ἀτραπόν, τὴν φέρουσαν διὰ τοῦ ὄρους τῆς Οἴτης, καὶ οὕτω καταστάσης ἀνωφελοῦς τῆς διό-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δου, περὶ ἧς ὁ λόγος, πάντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες μέχρι τῶν χαρακωμάτων τοῦ Ἰσθμοῦ ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἀδυσώπητον εἱμαρμένην. Ἐν τοσούτῳ δὲ οὐδέν τι ἀκριβῶς γινώσκομεν περὶ ταύτης τῆς ἐκπορθητικῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπιδρομῆς, ἥτις βεβαίως ὑπῆρξεν ἡ σημαντικωτέρα ἀπὸ τῶν τοῦ Ἀλαρίχου χρόνων· τίνες τόποι κατεστράφησαν, τίνες ἔμειναν ἀβλαβεῖς, πόσοι Ἕλληνες ἐφονεύθησαν, πόσοι ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ πόσον χρόνον ἐν γένει οἱ βάρβαροι διέμειναν ἐντὸς τῶν Θερμοπυλῶν, ἢ ἐκ ποίας αἰτίας τέλος ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσι πάλιν*), περὶ πάντων εἰς οὐδένα τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων εὑρίσκεται μαρτυρία τις ὡρισμένη.

Αἱ βαρβαρικαὶ ἔφοδοι τοῦ 540 ἔτους παρέσχον ἀναμφιβόλως τὴν προσεχῆ ἀφορμὴν εἰς τὴν (ἐκ διαλειμμάτων ἢ κατὰ διαφόρους ἀποστάσεις)κατασκευὴν τῶν πολλαπλῶν ἐκείνων ὀχυρώσεως γραμμῶν (περιεκτικῶν πλέον τῶν πεντακοσίων φρουρίων), δι' ὧν ὁ Ἰουστινιανὸς προέθετο ἢ ἐνόμισε δυνατὸν νὰ προφυλάξῃ ἐξαιρέτως τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἴστρου μέχρι τῆς θρακικῆς χερσονήσου καὶ μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου κατὰ τῶν περαιτέρω βαρβαρικῶν ἐφόδων· ἀλλὰ τὰ ἱδρύματα ταῦτα τῆς ἀμύνης δυσκόλως ἐδύναντο νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ σκοποῦ των, ἐν ὅσῳ ὁ αὐτοκράτωρ ἐστερεῖτο τῶν μέσων πρὸς διατήρησιν τοῦ ἀπαιτουμένου εἰς φύλαξιν ἐκείνων διαρκοῦς στρατοῦ· δυστυχῶς δὲ τότε τὸ μέγιστον μέρος τῶν δυναμένων νὰ φέρωσιν ὅπλα ἀπωλέσθη ἐν τοῖς κατὰ τῆς Περσίας καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν Ὀστρογόθων πολέμοις, καὶ ἐκεῖ κατ' ἔτος κα-

*) Περὶ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν Σλαύων δὲν λέγει ἄλλο τι πλέον ὁ Προκόπιος (ἐν τῷ συγγράμ. αὐτοῦ «τῶν καθ' αὐτὸν ἱστοριῶν» βιβλ. Β', 4) παρὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα: «Σχεδὸν ἅπαντας Ἕλληνας, πλὴν Πελοποννησίων, διεργασάμενοι ἀπεχώρησαν».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τηναλίσκετο ὅλη ἡ δύναμις τοῦ κράτους εἰς χρήματα καὶ εἰς νέους ἄνδρας. Εἰς ταῦτα δὲ προσίθεται ἔτι, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἰουστινιανὸς μετὰ πολλοῦ ζήλου ἠσχολεῖτο εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῶν εἰρημένων ὀχυρωμάτων εἶχεν ἐνσκήψει ὁ τρομερὸς ἐκεῖνος λοιμός, ὅστις ἐπὶ πεντήκοντα καὶ δύο ἔτη περιῆλθεν ἅπασαν τὴν οἰκουμένην καὶ μόνον ἐν Κωτσταντινουπόλει τρεῖς κατὰ συνέχειαν μῆνας ἐθέριζε καθεκάστην ὑπὲρ τοὺς μυρίους, καθ' ὅλον δὲ τὸ κράτος τήν ἡμίσειαν μάλιστα, ὡς λέγει ῥητῶς ὁ Προκόπιος, τῶν περιγενομένων ἀνθρώπων ἀπήνεγκε μοῖραν· Εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα ἰδίως ἐπῆλθε καὶ ἄλλο ὀλέθριον δυστύχημα, ὁ σεισμὸς· ἡ Βοιωτία, ἡ Ἀχαΐα καὶ πᾶσα ἡ παρὰ τὸν Κρισσαῖον κόλπον παραλία διεσείσθη τοσοῦτον ὥστε πάμπολλα χωρία καὶ ὀκτὼ μεγαλήτεραι πόλεις, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἡ Χαιρώνεια, ἡ Ναύπακτος, ἡ Κόρινθος καὶ αἱ Πάτραι σχεδὸν ἐκ θεμελίων ἀνετράπησαν· πολλοὶ δὲ τῶν κατοίκων ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτῶν ἐτάφησαν καὶ πολλαχοῦ ἡ γῆ ἀνοιχθεῖσα χανδὸν κατέπιεν ἀπείρους· εἰς ἓν μάλιστα μέρος, ὅπου καὶ μετέπειτα παρετηρειτο τὸ χάσμα, ἀπωλέσθησαν πολὺ πλείονες ἄνθρωποι ἢ εἰς ὅλα ὁμοῦ τὰ λοιπὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη, διότι κατὰ τύχην ἐνταῦθα, τελουμένης ἑορτῆς τινος, εἶχε συῤῥεύσει πανταχόθεν μέγα πλῆθος. Τοιαῦτα δυστυχήματα ἔπρεπε νὰ ἐπέλθωσιν ἵνα πληρωθῇ τὸ μέτρον τῶν συμφορῶν, ὅσας ἐπέτρωτο νὰ ὑποστῇ ἡ δυστυχὴς ἀνθρωπότης ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ !

Ἐν τούτοις εἶνε βέβαιον ὅτι οὔτε ἐν Ἑλλάδι οὔτε ἐν ταῖς βορείαις ἐπαρχίαις ὀχυρώματα ἀσθενῶς φρουρούμενα ἢ καὶ ἀφρούρητα ἐξήρκεσαν ν' ἀναστείλωσι τὰς τῶν βαρβάρων ἐπιδρομὰς καὶ νὰ δώσωσι πέρας εἰς αὐτάς. Κατὰ τὸ 546 ἔτος ἤδη, καὶ πάλιν ἐπανειλημμένως κατὰ τὰ 548 καὶ 550, νέα σλαυικὰ στίφη περαιωθέντα διὰ τοῦ Ἴστρου διεπόρθησαν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὴν Θράκην καὶ Ἰλλυρίαν μέχρι τῆς Ἐπιδάμνου, καὶ ἐξέπεμναν τὰς λεηλασίας των καὶ εἰς Κέρκυραν καὶ τὰς παρακειμένας μικροτέρας νήσους. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον, καθ' ὃν οἱ Σλαῦοι ἀτιμωρητὶ ἐλεηλάτουν καὶ ἀνεστάτουν τὰς βυζαντινὰς ἐπαρχίας, ἤρξαντο καὶ τὰ γένη ἐκεῖνα τῶν Οὔννων, ἅτινα εἰσέτι διέμενον πέραν τοῦ Ἴστρου παρὰ τὰς ὄχθας τῆς Μαιώτιδος λίμνης, νὰ κινῶνται πρὸς δύσιν καὶ πρὸς τὴν βυζαντινὴν ἐπικράτειαν. Ἠναγκασμένος ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχεν ἤδη δεχθῆ μοῖράν τινα φευγόντων Οὔννων ἐκ τοῦ γένους τῶν Κουτουργούρων εἰς τὴν Θράκην, ὅτε κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 558 ἔτους ζῖφος τι τοῦ αὐτοῦ γένους ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐπροσάτευσε τοὺς ἐχθροὺς των Οὐτουργούρους, διῆλθεν ὑπὸ τὸν Ζαβεργὰν ἀκωλύτως τὸν πεπηγμένον Ἴστρον, ἐπόρθησε τὴν Μοισίαν καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θράκην. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Ζαβεργὰν διήρεσεν ὅλην αὐτοῦ τὴν δύναμιν εἰς τρεῖς μοίρας, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἔμελλε νὰ τραπῇ δυτικῶς διὰ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ δευτέρα ὡρίσθη νὰ καταλάβῃ τὰ παρὰ τὴν θρακικὴν χερσόνησον φρούρια, ἵνα ἐκεῖθεν περαιωθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ ἡ τρίτη ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ τοῦ Ζαβεργὰν ὥρμησε κατευθεῖαν εἰς τὴν μητρόπολιν· ἡ τελευταία δ' αὕτη μετ' ἀνηκούστου ὠμότητος ἐπόρθησε τὰ μέχρι τοῦ μακροῦ τείχους, διῆλθε δι' αὐτοῦ, καταρρεύσαντος ἤδη εἰς πολλὰ μέρη, καὶ ἐπαρουσιάσθη αἴφνης ἐνώπιον τοῦ Βυζαντίου ὅπου τρόμος μέγας κατέλαβε πάντας· ἐν τῇ ἐσχάτῃ δὲ ἀμηχανίᾳ ὁ μόνος τότε ζῶν ἔτι ἥρως ὁ ἐν ταῖς μάχαις καὶ νίκαις γεγηρακὼς Βελισσάριος, ἐδυνήθη νὰ σώσῃ ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου τὴν βασιλίδα ἀποκρούσας μετὰ μεγάλης ζημίας τοὺς βαρβάρους. Παρομοίως δ' ἀπέτυχε καὶ ἡ τῆς δευτέρας μοίρας ἐπιχείρησις διὰ τῆς ἀνδρείας ἄλλου ἀξίου στρατηγοῦ, τοῦ Γερμανοῦ· καὶ ἡ τρίτη μόλις μέχρι Θερμοπυλῶν προυχώρησεν, ἀλλ' εἴτε εὑροῦσα κραταιὰν ἐν-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ταῦθα ἀντίστασιν εἴτε μαθοῦσα τὴν τῶν ὁμοφύλων ἧτταν ἐπανῆλθε πάλιν εἰς Θράκην ἵνα ἑνωθῇ μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ εἰς τὰ ἴδια ἐπανακάμπτοντος στρατοῦ· ὁ αὐτοκρατορικὸς θησαυρὸς ἔκτισεν εἰς τοὺς φεύγοντας χρυσῆν ἐπὶ τοῦ Ἴστρου γέφυραν, ὁ δὲ Ζαβεργὰν ἀπέδωκε τοὺς αἰχμαλώτους. Τοιοῦτον ἔλαβε πέρας ἡ τελευταία τῶν Οὔννων ἐπιδρομὴ εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος· διότι εὐθὺς μετὰ τὴν εἰς τὰ ἴδια ἐπάνοδον τοῦ Ζαβεργὰν ἐξερράγη τὸ (ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκριπισθὲν) πῦρ τῆς διχονοίας ἐκ νέου μεταξὺ τῶν εἰρημένων φυλῶν (τῶν Κουτουργούρων καὶ τῶν Οὐτουργούρων) εἰς τρομερὰν ἀλληλομαχίαν, ἥτις διήρκεσε μέχρις οὗ ὅλον τὸ βάρβαρον ἔθνος, ὁ τρόμος τῆς ἀνατολῆς καὶ δύσεως, ἐξηφανίσθη ἀποβαλὸν καὶ αὐτὴν τὴν πάτριον ἐπωνυμίαν.

Ἀλλὰ μόλις οἱ Οὖννοι ἐξέλιπον καὶ ἰδοὺ ἀναφαίνεται νέον ἄλλο σμῆνος Σκυθῶν βαρβάρων, οἱ Αὔαροι! Οὗτοι ἀνηγγέλθησαν καταρχὰς εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν ὡς φίλοι, πρόθυμοι δῆθεν νὰ τὸν συνδράμωσιν εἰς ἐξολόθρευσιν ὅλων τῶν ἐχθρῶν τοῦ κράτους του· ὅθεν ἐπὶ τῇ ἀδείᾳ αὐτοῦ ἐπετέθησαν τὸ πρῶτον κατὰ τῶν ἤδη πέραν τοῦ Ἴστρου ἐγκαταστηθέντων Σλαύων, καὶ ἐξηκολούθησαν οὕτω τὰς ἐπιθέσεις καὶ διαρπαγάς των ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, ὅτε διὰ πρέσβεων*) ἀπεύθυναν πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως αἴτησιν περὶ παραχωρήσεως σταθερῶν κατοικιῶν ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ κράτους· ἡ αἴτησις ὅμως αὐτῶν ἀπερρίφθη καὶ οὕτως ἡ πρώτη μεταξὺ τοῦ Χάνου τῶν Αὐάρων καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου

*) Ὁ Θεοφάνης (ἐκλογ. χρονογρ.) ὀνομάζει τοὺς πρέσβεις τῶν Αὐάρων «ἔθνος παράδοξον» καὶ διηγεῖται ὅτι κατὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄφιξίν των ὅλος ὁ λαὸς ἐξῆλθεν «εἰς τὴν θέαν αὐτῶν, ὡς μηδέποτε ἑωρακότες τοιοῦτον ἔθνος· εἶχον γὰρ τὰς κόμας ὄπισθεν μακρὰς πάνυ δεδεμένας πρινδίοις καὶ πεπλεγμένας. ἡ δὲ λοιπὴ φορεσία αὐτῶν ὁμοία τῶν λοιπῶν Οὔννων»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φιλικὴ σχέσις μετετράπη εἰς ἐχθρικὴν· πρὶν ἡ δὲ αὕτη ἐκραγῇ εἰς φανερὰς ἐχθροπραξίας, ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τὸ 565.

Καὶ ὁ ἐφεξῆς βασιλεύσας Ἰουστῖνος Β'. πεποιθὼς ἴσως εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἤδη παρὰ τὸν Ἴστρον αὐξηνθείσας φρουρὰς, ἀπέκρουσε τὰς αἰτήσεις τῶν βαρβάρων, οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ ἔστρεψαν τὰ ὅπλα αὐτῶν πρὸς δυσμὰς κατὰ τῶν Γεπιδῶν· μετοὔπολυ ὅμως ἐπανακάμψαντες ἐπέπεσαν αἴφνης κατὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Τιβέριον τὰς παρόδους τοῦ Ἴστρου φυλάττοντος βυζαντινοῦ στρατοῦ καὶ κατετρόπωσαν αὐτόν· φόβος δὲ μεγαλητέρων συμφορῶν ἔπεισαν τὸν αὐτοκράτορα νὰ συνομολογήσῃ ταχεῖαν εἰρήνην, δυνάμει τῆς ὁποίας οἱ Αὔαροι, ὡς σύμμαχοι τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἔλαβον σιτηρέσιόν τι ὀγδοηκοντακισχιλίων χρυσῶν κατ' ἔτος. Στηριζόμενος δὲ ὁ Ἰουστῖνος εἰς τὴν πίστιν καὶ δύναμιν τοῦ Χάνου τῶν Αὐάρων, ὅστις μέχρι τοῦδε συνέστελλε τοὺς λοιποὺς βαρβάρους, εὐθὺς μετὰ τὴν εἰρήνην ἠλάττωσε τὰς παρὰ τὸν Ἴστρον φρουρὰς, μεταχειρισθεὶς τὸ ἀφαιρεθὲν μέρος αὐτῶν εἰς τὸν κατὰ τῆς Περσίας σύγχρονον πόλεμόν του.

Τὴν περίστασιν ταύτην ἐπωφελήθησαν, ζῶντος ἔτι τοῦ Ἰουστίνου κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς συμβασιλείας τοῦ Τιβερίου Κωνσταντίνου (578), οἱ παρὰ τὸν κάτω Ἴστρον Σλαῦοι πρὸς νέαν ἐπὶ τὸ βυζαντινὸν κράτος ἔφοδον. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐκθέσωμεν τὰ κατ' αὐτὴν καὶ αὖθις ἐν Ἑλλάδι ἐνσκήψαντα δεινὰ, κρίνομεν ἐπάναγκες νὰ παρενείρωμεν ἐνταῦθα ὅ,τι κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν συνέβη ἐν Ἀσίᾳ, μὴ ἔχον μὲν εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος πράγματα ἄμεσον ῥοπὴν, ἄξιον δ' ἄλλως νὰ ἐλκύσῃ ὅλην ἡμῶν τὴν προσοχὴν, καθόσον νῦν πρῶτον βλέπομεν τοὺς Τούρκους ἐρχομένους εἰς συνάφειαν πρὸς τὸ βυζαντινὸν βασίλειον, ὅπερ ἐπέπρωτο νὰ γενῇ ποτε βορὰ μιᾶς ἐκ τῶν φυλῶν αὐτῶν.

Δήμόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Οἱ Τοῦρκοι, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἀπαντᾶται εἰς τὸν Πλίνιον (Histor. natur. VI,7) καὶ εἰς τὸν Πομπώνιον Μελᾶν (I, 19), καὶ τοὺς ὁποίους οἱ γεωγράφοι οὗτοι κατατάττουσι μεταξὺ τῶν Σκυθῶν, γειτόνων τῶν Ῥιπαίων ὀρέων, εἶχον πιθανῶς τὰς πρώτας αὐτῶν κατοικίας ἐν ταῖς ἁλύσεσι τοῦ Ἀλταίου, ταῖς παρὰ τὰ νῦν μεθόρια τῆς Σινικῆς καὶ Ῥωσσίας ἐκτεινομέναις· ἐκεῖθεν πολλαὶ ἐκ τῶν φυλῶν αὐτῶν ἐξεπλώθησαν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ μέχρι τῆς Εὐρώπης ὑπὸ διάφορα ὀνόματα καὶ κατὰ διαφόρους χρόνους. Κατὰ τὴν ἐποχὴν εἰς ἣν προήχθημεν, οἱ Τοῦρκοι, νικηταὶ τῶν Νεφθαλιτῶν, εἶχον καταστηθῆ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰαξάρτου ἐν τῇ χώρᾳ, ἥτις διετήρησε τὸ ὄνομα Τουρκεστάν· ὑποτάξαντες δ' ὡσαύτως καὶ τὴν Σογδιανὴν, τὴν σημερινὴν Βουχαρίαν, ἐζήτησαν τότε ν' ἀνοίξωσι διὰ τῶν Σογδίων σχέσεις ἐμπορικὰς μετὰ τῶν Περσῶν καὶ νὰ πωλῶσιν εἰς τούτους μέταξαν, ἣν προεμηθεύοντο ἐκ τῆς Σινικῆς· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης, ὅστις ἐλάμβανε τὸ προϊὸν τοῦτο διὰ τῶν παραλίων τῆς Περσίας πόλεων ἀπὸ τοῦ ἰνδικοῦ πελάγους, δὲν ἔκρινεν εὔλογον νὰ μεταβάλῃ ἐμπορικὰς ὁδοὺς, πλουτιζούσας ἤδη μέρος τῆς ἐπικρατείας του, καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς συνάφειαν μετὰ λαοῦ, ὃν ἐθεώρει ὡς βάρβαρον καὶ οὗ τινος ἐφοβεῖτο τὴν γειτονίαν· ὅθεν, πρὸς βεβαίωσιν τῆς σταθερᾶς κατὰ τοῦτο ἀποφασεώς του, διέταξε νὰ γενῶσι παρανάλωμα τοῦ πυρὸς αἱ ὑπὸ τῶν Σογδίων πρέσβεων κομισθεῖσαι μέταξαι, καὶ αὐτοὶ οὗτοι ἐπιστρέφοντες νά κακοποιηθῶσι. Τότε δὲ ὁ μέγας τῶν Τούρκων Χάνης ἔπεμψε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Ἰουστῖνον πρέσβεις ἐπιτετραμμένους διπλῆν ἀποστολήν: πρῶτον νὰ παρακινήσωσιν αὐτὸν ἵνα μὴ δεχθῇ εἰς τὸ κράτος του τοὺς Αὐάρους, τοὺς παλαιοὺς αὐτῶν γείτονας, τοὺς ὁποίους ὤθησαν πρὸς τὴν Εὐρώπην καὶ τοὺς κατεδίωκον διὰ τοῦ μίσους των· δεύτερον δὲ, ὅπερ ἦτο καὶ τὸ κυρι-

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ώτερον, νὰ προσπαθήσωσιν ἵνα συνενοηθῶσι μετὰ τῶν Βυζαντινῶν ἀπευθείας χάριν τοῦ ἐπικερδοῦς ἐμπορίου τῆς μετάξης. — Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἤδη δύο Μοναχοὶ, δι' ἀδρᾶς αὐτοῦ συνδρομῆς ἐπισκεφθέντες τὴν Σινικὴν ὡς ἱεραπόστολοι, κατώρθωσαν νὰ μεταφέρωσιν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Εὐρώπην κρυφίως (ἐντὸς θήκης καλαμίνης) ὠὰ μεταξοσκωλήκων καὶ νὰ διδάξωσιν ἐπομένως τὴν καλλιέργειαν τῆς μετάξης, οἱ πρέσβεις τοῦ μεγάλου Χάνου, ὅταν ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐξεπλάγησαν λίαν ἰδόντες ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἐγίνωσκον, ὡς καὶ οἱ Σῖναι, τὴν σκωληκοτροφίαν καὶ μεταξουργίαν. Ἡ βιομηχανία δὲ αὕτη ἔμεινεν ὡς ἓν ἐκ τῶν στοιχείων τῆς εὐτυχίας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους μέχρι τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ὅτε οἱ Νορμανοὶ, κατὰ τὴν εἰς τὰς παραλίας τῆς Πελοποννήσου ἐπιδρομὴν αὐτῶν, ἀπήγαγον ἐντεῦθεν τοὺς ἐργάτας τῶν μεταξουργείων εἰς Σικελίαν.

Μολονότι δὲ ἕνεκα τῆς προσφάτου τῶν μεταξοσκωλήκων εἰς Ἑλλάδα εἰσαγωγῆς αἱ προσφοραὶ τῶν Τούρκων ἀπέβησαν ἧττον λόγου ἄξιαι, ὁ Ἰουστῖνος δὲν ἠμέλησε νὰ ζητήσῃ τὴν συμμαχίαν ἑνὸς μαχίμου ἔθνους, γείτονος τῆς Περσίας καὶ δυναμένου νὰ ἔχῃ πολλὴν ῥοπὴν εἰς τοὺς συνεχεῖς τῶν δύο ἀντιζήλων δυνάμεων πολέμους· διὸ ἔπεμψε τὸν Ζωμάρκιον, κόμητα τῆς ἀνατολῆς, μετὰ πολυαρίθμου τινος συνοδίας, εἰς τὸν τότε Χάνην· ἢ Χαγὰν Δισαβούλ. Ὁ ἱστορικὸς Μένανδρος διηγούμενος τὰ περὶ τῆς ἀποστολῆς ταύτης ἀναφέρει λεπτομερείας ἐχούσας πολὺ τὸ διάφορον περὶ τῆς γενομένης εἰς τοὺς πρεσβευτὰς ταῦ Ἰουστίνου ὑποδοχῆς, περὶ τῶν ἠθῶν τῶν Τούρκων καὶ περὶ τῆς πολυτελείας τῆς νομαδικῆς τούτων αὐλῆς· ἐπὶ τέλους δὲ βεβαιοῖ ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει παρασκευασθεῖσα συμμαχία ἐπεκυρώθη καὶ ὁ Ζαμάρκιος συνώδευσε μάλιστα ἐκστρατείαν τινὰ ἐπιχειρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Χαγάνου κατὰ τῆς Περσίας· ἀλλὰ μετὰ τινας ἐπιτυχίας, ἀναγ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γελθείσης τῆς προσεγγίσεως τοῦ Χοσρόου, ἐπὶ κεφαλῆς πολλοῦ στρατοῦ, οἱ Τοῦρκοι ἔσπευσαν νὰ συνομολογήσωσι τὴν εἰρήνην μετὰ τῆς Περσίας, καὶ ὁ βυζαντινὸς πρέσβυς μετὰ πολλῆς δυσκολίας ἐδυνήθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνταντινούπολον. Οἱ Πέρσαι ἔκτοτε ἀπέκλεισαν δι' ὀχυρωμάτων τὰς διόδους τῶν ὀρέων, ἅτινα τοὺς ἐχώριζον ἀπὸ τῶν Τούρκων, θέλοντες ν' ἀσφαλισθῶσι κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν. Οὕτω δὲ οἱ Τοῦρκοι ὑστερώτερον μόλις ἤρξαντο νὰ ἔχωσιν ἐπιρροὴν εἰς τὰς τύχας τῆς δύσεως, ὅταν ἠσπάσθησαν τὸν ἰσλαμισμὸν καὶ ὑπὸ τὴν κραταιὰν δυναστείαν τῶν Σαλδσούκων.

Ἐν τούτοις στερηθεὶς παρ' ἐλπίδα ὁ Ἰουστῖνος τῆς ὑποστηρίξεως τῶν Τούρκων ἵδε στρέφουσαν κατ' αὐτοῦ ἅπασαν τὴν ὀργὴν τῶν Περσῶν· ὁ ἀπὸ τῆς προκειμένης δ' ἀφορμῆς ἐπαναληφθεὶς μεταξὺ τούτων καὶ τῶν Βυζαντινῶν ὀλέθριος πόλεμος διήρκεσε, μετὰ τινων διαλειμμάτων, πλέον τοῦ ἡμίσεως αἰῶνος (572—628) ἐπὶ πάντα ἀλληλοδιαδόχων αὐτοκρατόρων: Ἰουστίνου, Τιβερίου, Μαυρικίου, Φωκᾶ καὶ Ἡρακλείου· ἔλαβε δὲ πέρας, συνεπείᾳ τῶν ἡρωϊκῶν τοῦ τελευταίου κατορθωμάτων, διὰ τινος ἐπωφελοῦς εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος εἰρήνης, ἥτις ἐπανήγαγεν εἰς τὴν κυριότητα αὐτοῦ ὅ,τι προηγουμένως ὁ Χοσρόης καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ τοῦ εἶχον ἀφαιρέσει.

Μετὰ τὴν σύντομον ταύτην τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἔκθεσιν, ἐπανερχόμεθα νῦν εἰς τὴν ἀνωτέρω διακοπεῖσαν ἀφήγησιν τῆς νέας ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα σλαυικῆς ἐφορμήσεως.

Ἐν ἔαρι τοῦ 578 ἔτους πολυπληθὲς Σλαύων στίφος (δεκακισμύριοι περίπου) ὑπερέβη τὸν Ἴστρον, ἐλεηλάτησε Μοισίαν, Θράκην, Μακεδονίαν καὶ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Μενάνδρου, εἰσέβαλεν ἀκωλύτως εἰς τὴν Ἑλλάδα· μέχρι τίνος ὅμως καὶ ἐπὶ ποίας τῆς Ἑλλάδος χώρας ἐξετάθησαν τὴν φορὰν ταύτην αἱ λεηλασίαι τῶν Σλαύ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ων, πόσαι καὶ ποῖαι πόλεις ἐφθάρησαν, πόσοι κάτοικοι ἐφονεύθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν, περὶ τούτων καὶ πάλιν οὐδεμία ἀκριβὴς εἴδησις ὑπάρχει· τοῦτο δὲ μόνον ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ μνημονευθέντος συγγραφέως εἶνε γνωστόν: ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Τιβέριος, ὅστις δὲν ἐδύνατο οὐδὲ τόσον στρατὸν νὰ συγκροτήσῃ, ὅσος ἐξήρκει καὶ μίαν κἂν μοῖραν τοῦ τρομεροῦ στρατοῦ ἐπιτυχῶς νὰ προσβάλῃ, πολὺ δ' ὀλιγώτερον πρὸς πᾶσαν τὴν δύναμιν ν' ἀντιταχθῇ, ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ του, ὅτε ἤδη οἱ Σλαῦοι εἶχον προχωρήσει ἱκανῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ ἡγεμόνος τῶν Αὐάρων Βαϊανοῦ*), ὅστις, διακείμενος τότε ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Σλαύους, ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας ταύτης νὰ τοὺς ἐκδικηθῇ· ὅθεν ἀμέσως εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν πέραν τοῦ Ἴστρου καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ κατέστρεψεν ὅλα τὰ χωρία αὐτῶν αὐτόθι, γυναῖκας δὲ, τέκνα καὶ γέροντας ἠνάγκασε νὰ ζητήσωσι τὴν σωτηρίαν των εἰς τὰ δάση καὶ εἰς τὰ σπήλαια. Περὶ τῆς τύχης δὲ τῶν δεκακισμυρίων ἐκείνων Σλαύων, οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον εἰσελάσει εἰς τὸ κράτος ὡς πορθηταί, οὐδὲν ἀκριβῶς γινώσκομεν, ἐξ ὑστέρας δὲ μόνον τοῦ προειρημένου συγγραφέως ὑπαινίξεως προκύπτει ὡς πιθανὸν ὅτι ἓν σῶμα αὐτῶν, ὅπερ ἔσπευδεν ἴσως εἰς βοήθειαν τῶν ἑαυτῶν του, ἀπαντηθὲν ὑπὸ τῶν Αὐάρων ἐξωλοθρεύθη· ἀλλ' ἀναμφιβόλως τοῦτο ἀπετέλει τὴν μικροτέραν μοῖραν τοῦ ὅλου Σλαυικοῦ στρατοῦ, περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ὁποίου, τῆς δια-

*) Μένανδρ. ἐν τοῖς ἀποσπάσμασιν «Καραϊζομένης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Σλαβηνῶν καὶ ἀπανταχόσε ἀλλεπαλλήλων αὐτῇ ἀπηρτημένων τῶν κινδύνων, ὁ Τιβέριος οὐδαμῶς δύναμιν ἀξιόμαχον ἔχων οὐδὲ πρὸς μίαν μοῖραν τῶν ἀντιπάλων μή τί γε καὶ πρὸς πᾶσαν, οὔτε μὴν οἷός τε ὢν πολέμοις ἐφισὶν ὑπαντάξειν τῷ ἀνὰ τοὺς ἑῴους πολέμους τὰς Ῥωμαίων τετράφθαι δυνάμεις πρεσβεύεται ὡς Βαϊανὸν τὸν ἡγεμόνα τῶν Ἀβάρων κτλ».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λύσεως ἢ τῆς ἀπαρατηρήτου ἐγκαταστάσεώς του εἰς τὰ ἔρημα κατοίκων μέρη τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐπικρατεῖ σκότος ἀδιαχώρητον.

Αἱ πρῶται σλαυικαὶ ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἐποικήσεις ἔχουσιν ἴσως τὴν ἀρχήν των ἐκ τῶν χρόνων τούτων· ἀλλὰ πᾶσα ὡς πρὸς τὸ προκείμενον ὑπόθεσις ἢ ἀπόφανσις δὲν στηρίζεται εἰμὴ εἰς πιθανότητας, ἐν ὅσῳ δὲν ἤθελον ἀνακαλυφθῆ πηγαὶ, δυνάμεναι νὰ τρέψωσι τὸ πιθανὸν εἰς βέβαιον*). Ἐνταῦθα ἄρα μένει νὰ παρατηρήσωμεν ἔτι μετὰ προσοχῆς, κατὰ τὰς γενικὰς συγχρόνων χρονογράφων σκιαγραφίας, τὰς μεγάλας τῶν ἐθνῶν κινήσεις παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἴστρου καὶ συμφώνως πρὸς τὸ πιθανὸν ν' ἀποδείξωμεν τὰς μεταβαλλομένας φορὰς τῶν ἀπ' ἄρκτου ἐπελθόντων κυμάτων πρὸς τὰ μόνιμα αὐτῶν ἴχνη ἐπὶ τῶν νοτίων πεδιάδων.

Τὴν πρώτην ὥθησιν εἰς νέαν τῶν πρὸς τὸ βυζαντινὸν κράτος ἐχθρικῶς διατεθημένων βαρβάρων κίνησιν ἔδωκεν ὁ κραταιὸς τῶν Αὐάρων χάνης εὐθὺς μετὰ τὴν εἰς τὴν χώραν τῶν Σλαύων ἐκστρατείαν του· ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἤθελε δήθεν νὰ εἰσπράξῃ τὸν ὀφειλόμενον παρὰ τῶν ἤδη ὑ-

---

*) Ὁ πασίγνωστος Βαυαρὸς καθηγητὴς Φαλμεράυερ. συγγραφεὺς τῆς ἱστορίας τοῦ Μωρέως (Geschichte von Morea), παραδέχεται μολονοτοῦτο ὡς πάντῃ βεβαίαν τὴν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἀρχὴν ἐμμόνων Σλαυικῶν κατοικήσεων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι καὶ ἰδίως ἐν τῇ Πελοποννήσῳ· διαστρέφων δὲ, πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἰδιορρύθμου συστήματός του, ὅλας τὰς ὑπαρχούσας μαρτυρίας, ἀποφαίνεται ὅτι ἔκτοτε ἡ Ἑλλὰς ἤρξατο νὰ ἐκσλαυίζεται καὶ ὅτι ἡ ἐκσλαύισις προέβη ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε εἰς τέλος οὐδὲ ῥανὶς ἑλληνικοῦ αἵματος ἀπελείφθη — Τὴν παράδοξον ὅμως καὶ τολμηρὰν ταύτην τοῦ Βαυαροῦ δόξαν ἀνεσκεύασεν ἄριστα, ἐκ τῶν πηγῶν αὐτῶν, ἄλλος ὁμογενὴς αὐτοῦ, ἀλλὰ φίλος εἰλικρινὴς τῆς ἀληθείας, ὁ Ἰ. Γουλιέλμος Ζιγκάϊσεν, τὸν ὁποῖον καὶ ἡμεῖς ἀκολουθοῦμεν εὐλόγως.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ποκειμένων αὐτῷ Σλαύων φόρον, ἐνεφανίσθη μετὰ μεγάλης δυνάμεως ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Σαύου, ἐστρατοπέδευσε μεταξὺ τῶν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν κατεχομένων μεθορίων φρουρίων: Σιμίου καὶ Σιγγιδόνος καὶ ἀπήτησε τὴν ἀκώλυτον διὰ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους διάβασίν του, ἵν' ἀκολούθως, λαμβάνων παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος πλοῖα, περαιωθῇ διὰ τοῦ Ἴστρου καὶ προσβάλῃ τοὺς Σλαύους ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ των. Οἱ στρατηγοὶ τοῦ αὐτοκράτορος, οἵτινες διὰ τῶν ἀσθενῶν φρουρῶν των δὲν ἐδύναντο ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῶν Αὐάρων, παρέπεμψαν τοὺς πρὸς αὐτοὺς σταλέντας πρέσβεις τοῦ Χάνου εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Βυζαντίου· ἐν ᾧ δ' ὁ Τιβέριος διεπραγματεύετο ἐνταῦθα μετ' αὐτῶν ἀτελεσφορήτως, ὁ Βαϊανὸς κατώρθωσε νὰ γεφυρώσῃ τὸν Σαῦον, καὶ τότε δι' ἄλλης, πρεσβείας ἐζήτησε τὴν παράδοσιν τοῦ Σιρμίου, ὅπερ καὶ ἐπέτυχεν εἰς τέλος διὰ συνθήκης *) τοῦτο δὲ συνέβη περὶ τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Τιβερίου (582) καὶ ὑπῆρξε μόνον ἡ ἀρχὴ τῶν μεγαλητέρων ἐκείνων συμβάντων, ἅτινα κατέστησαν τὴν ἐφεξῆς εἰκοσαετῆ τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου βασιλείαν (582—602) μίαν τῶν μάλιστα ἀξιομνημονεύτων ἐποχῶν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὡς καὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ κτῆσις τοῦ Σιρμίου ἠνέωξεν εἰς τοὺς Αὐάρους τὴν ἐλευθέραν πρὸς τὸ βυζαντινὸν κράτος ὁδόν· ὁ Βαϊανὸς ἐν συνειδήσει τῆς ὑπεροχῆς του ἐζήτησε κατὰ τὸ πρῶτον ἤδη ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου τὴν αὔξησιν τοῦ ἐτησίου φόρου ἀπὸ 80 εἰς 100 χιλιάδας χρυσῶν, καὶ μὴ συναινέσαντος εὐθὺς ἐκείνου**) εἰσήλασεν ἀνυπερθέτως μεθ'

*) Μένανδρ. ἐν τοῖς ἀποσπάσμασι σελ. 424 καὶ 425.

**) Οἱ χρονογράφοι: Θεοφάνης, Ζωναρᾶς καὶ Κεδρηνὸς διαφέρουσι ἐν-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅλης τῆς δυνάμεώς του εἰς τὰ ἐνδότερα, κατέλαβε πολλὰς παριστρίους πόλεις καὶ τινα μικρότερα φρούρια καὶ προυχώρησε, θύων καὶ ἀπολύων, μέχρις Ἀγχιάλου· μετὰ ματαίας δὲ διαπρεσβεύσεις ἐπὶ τέλους ὁ Μαυρίκιος ἐνέδωκεν εἰς τὴν αἰτηθεῖσαν αὔξησιν τοῦ φόρου· ἀλλὰ διὰ ταύτης δὲν ἐξηγοράσθη εἰσέτι ἡ ἡσυχία τοῦ κράτους· διότι ἐν ᾧ οἱ Αὔαροι, καίτοι ὑπαρχούσης εἰρήνης, λάθρα καὶ δολίως ἐξηκολούθησαν τὰς ἐχθροπραξίας των *), συγχρόνως ἀναρίθμητα Σλαύων πλήθη, ὑπὸ τοῦ Βαϊανοῦ ὑποκινηθέντα, διῆλθον πάλιν τὸν Ἴστρον, ἐπόρθησαν Μοισίαν καὶ Θράκην μέχρι τοῦ ἀναστασιανοῦ τείχους, ὃς ὅμως ὑπὸ ἑνὸς ἐκλεκτοῦ σώματος Βυζαντινῶν προσβληθέντες ἐπιτυχῶς ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς τὰ ἴδια. Μολονοτοῦτο ἡ ἥττα αὕτη τῶν Σλαύων ἀντὶ ν' ἀναστείλῃ ἠρέθισε μᾶλλον τοὺς Αὐάρους ἐκ νέου εἰς φανερὰν παράσπονδίαν· ἐπὶ μηδαμινῇ προφάσει ὁ Βαϊανὸς ἐπέπεσε κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, καθ' ὃ οἱ Σλαῦοι ἀπεκρούσθησαν, εἰς τὴν Μοισίαν καὶ Σκυθίαν ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐγένετο κύριος ὅλης τῆς σειρᾶς τῶν παρὰ τὸν κάτω Ἴστρον φρουρίων· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ὁ τῶν

ταῦθα ἀπὸ τοῦ Θεοφυλάκτου Σιμοκάτου, καθόσον διηγοῦνται ὅτι ὁ Χάνης δὶς ἐπανέλαβε τὴν ἀπαίτησιν 20 χιλιάδων χρυσῶν περιπλέον καὶ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ τὸ πρῶτον τὴν παρεδέχθη καὶ ἔπειτα τὴν ἀπέρριψεν.

*) Θεοφ. Σιμοκ. I, 6. «Μετά τινα βραχεῖαν χρόνου ροπὴν ἡ τῆς εἰρήνης εὐεξία νοθεύεται, καὶ πάλιν Ῥωμαίοις τὸ τῶν Ἀβάρων ἐπιτίθεται φῦλον, ἀλλ' οὐκ ἀναφανδόν, ῥαδιουργικώτερον δέ πως καὶ δολερώτερον.» —Κατὰ τὸν Θεοφάνην ὁ Βαϊανὸς ὑπεστήριξεν ἀμέσως δι' ὅπλων τοὺς Σλαύους ἵνα εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Θράκην «Τὰ γὰρ Σκλαβίνων ἔθνη κατὰ τῆς Θρᾴκης ἐξώπλισεν» κατὰ τοῦτο συμφωνεῖ καὶ ὁ Ζωναρᾶς, ἐξεναντίας δ' ὁ Κεδρηνὸς ὑποτίθησι τὸν Χάνην αὐτὸν προελάσαντα δολίως μέχρι τοῦ μακροῦ τείχους· ὁρίζει δ' ὀρθῶς ὡς χρόνον, καθ' ὃν ταῦτα συνέβησαν, τὸ δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Μαυρικίου, ἤτοι 583—584.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

βαρβάρων πόλεμος ἐξηκολούθησε σχεδὸν ἀδιακόπως μέχρι τέλους τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος καὶ, ὑπὸ Αὐάρων καὶ Σλαύων ἐνταυτῷ γινόμενος, κατέστη ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος τρομερώτερος· οἱ πανταχοῦ διεσκεδασμένοι τοῦ βυζαντινοῦ κράτους στρατοὶ δὲν ἐδύναντο νὰ κατισχύσωσι τῆς ὑπεροχῆς τῶν βαρβάρων· ἄλλως δὲ προέκειτο περὶ καταπαλαίσεως ὄχι μερικῶν περιπλανωμένων στιφῶν, ἀλλ' ἐθνῶν ὁλοκλήρων, τῶν ὁποίων αἱ τυχὸν ἐλαττούμεναι ἐν τῷ μεταξὺ δυνάμεις εὐκόλως ἐδύναντο πάλιν νὰ ἐπιῤῥωσθῶσι διὰ νέων προσθέτων φύλων, ἐπερχομένων ἀεννάως ἀπὸ τῶν ἀπωτέρων τῆς ἀγνώστου ἄρκτου χωρῶν ὡς ἀπὸ πηγῆς ἀκενώτου· ἐν γένει δὲ τὰ κυριώτερα βαρβαρικῶν ἐφόδων κύματα ἐξωρμῶντο πάντοτε ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἴστρου καὶ κατευθύνοντο ἀμέσως πρὸς τὴν νοτιοανατολικὴν τῆς θρᾳκικῆς ἠπείρου γωνίαν, τουτέστι πρὸς τὸ κέντρον καὶ τὴν ἕδραν τοῦ ἐχθρικοῦ κράτους· ἐντεῦθεν δ' ὁ χείμαῤῥος διαιρούμενος ἐξεχέετο διὰ πολλῶν βραχιόνων εἰς τὰς ἐπαρχίας.

Εἰς τὰς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον (588 ἢ 589) ὑπὸ τῶν Αὐάρων κατακλυσθείσας χώρας συγγραφεύς τις ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ὁ Εὐάγριος, συμπεριλαμβάνει καὶ τὴν Ἑλλάδα ῥητῶς*)· Μολονότι δὲ ἄλλοι βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, τὰ τῆς προκειμένης ἐποχῆς συμβάντα ἐξιστορήσαντες, οἷον ὁ Θεοφύλακτος Σιμοκάτης, ὁ Θεοφάνης, ὁ Γεώργιος Κεδρηνὸς καὶ ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς, οὐδεμίαν ποιοῦνται μνείαν ἐπιδρομῆς Αὐάρων καὶ Σλαύων πρὸ τῆς ἐν ἔ-

*) Εὐάγρ. ἐκκλησ. ἱστορ. ΣΤ', 10 «Τούτων ὧδε χωρούντων, οἱ Ἄβαρες δὶς μέχρι τοῦ καλουμένου μακροῦ τείχους διελάσαντες, Σιγγιδόνα Ἀγχίαλόν τε καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν καὶ ἑτέρας πόλεις καὶ φρούρια ἐξεπολιόρκησαν καὶ ἠνδραποδίσαντο, ἀπολλύντες ἅπαντα καὶ πυρπολοῦντες τῶν πολλῶν στρατευμάτων κατὰ τὴν ἐῶαν ἐνδιατριβόντων»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τει 591 γενομένης εἰρήνης μετὰ τῆς Περσίας, οὐδὲν ἧττον ἡ τοῦ Εὐαγρίου μαρτυρία καθίσταται πολὺ πιθανὴ ἐξ ἄλλων διδομένων· ἔκτινος συνοδικοῦ δηλονότι ἐγγράφου τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Νικολάου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον Κομνηνὸν, δι' οὗ (ἐγγράφου) ἀποδεικνύεται ἐξ ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν κανόνων, ὅτε δὲν εἶνε δίκαιον ν' ἀφαιρῶνται ἀπὸ τῶν μητροπολιτῶν αἱ ἀνατεθεῖσαι πρότερον αὐτοῖς ἐπισκοπαὶ, μανθάνομεν μεταξὺ ἄλλων ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος ὁ πρῶτος (802 — 811) ὕψωσε τὴν ἕως τότε ἐπισκοπὴν τῶν Πατρῶν εἰς μητρόπολιν καὶ ὑπήγαγεν εἰς ταύτην τὰς τρεῖς ἐπισκοπάς: Μεθώνην, Κορώνην καὶ Λακεδαίμονα· ἀπεδόθη δὲ ἡ τιμὴ αὕτη εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν τῶν Πατρῶν ἐκκλησίαν ἕνεκα τῆς θαυματουργοῦ βοηθείας, ἣν ὀφθαλμοφανῶς ὁ κορυφαῖος καὶ πρωτόκλητος τῶν ἀποστόλων Ἀνδρέας παρέσχεν εἰς τοὺς Πατρεῖς ἐν τῇ καταστροφῇ τῶν Αὐάρων, ἀφοῦ οὗτοι ἐπὶ διακόσια δεκαοκτὼ ἔτη κατέσχον τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἀπέπασαν τοιουτοτρόπως ἀπὸ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, ὥστε μηδὲ πόδα νὰ βάλῃ ἐν αὐτῇ ἐτόλμα Ῥωμαῖος ἀνήρ*). Τοῦτο δὲ τὸ ἔγγραφον τοῦ πατριάρχου Νικολάου ἀνήκει εἰς τὸ 1081 ἔτος· τὸ δ' ἐν αὐτῷ μνημονευόμενον θαῦμα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου καὶ ἡ μετὰ τοῦτο γενομένη δώρησις τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου ἀνάγονται κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου ἐξιστορουμένην

*) Ὅρ. Ἰωάν. Λεουνκλαυίου Jus Graeco-Rom. τόμ. Α', σελ. 226 ὅπου κατὰ λέξιν φέρεται ὅτι ὁ μητροπολίτης τῶν Πατρῶν ἔλαβε τὰς ἐπισκοπὰς «διὰ τὸ ἐν τῇ καταστροφῇ τῶν Ἀβάρων παρὰ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων καὶ πρωτοκλήτου Ἀνδρέου ὀφθαλμοφανῶς γενόμενον θαῦμα, ἐπὶ διακοσίους δεκαοκτὼ χρόνους ὅλους κατασχόντων τὴν Πελοπόννησον καὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἀποτεμομένων ὡς μηδὲ πόδα βαλεῖν ὅλως δύνασθαι ἐν αὐτῇ Ῥωμαῖον ἄνδρα».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

περίπτωσιν *) — ὅτι τότε τὴν τῶν Αὐάρων κατὰ τῶν Πατρῶν ἔφοδον ὑπεστήριξαν οἱ Ἄραβες — εἰς τὸ ἔτος 807, καθ' ὃ οἱ Ἄραβες, ὡς ἀλλαχόθεν εἶνε γνωστὸν, ἰσχύοντες ἐν τῇ Μεσογείῳ, πολλὰς τοῦ ἀρχιπελάγους νήσους προσέβαλον καὶ ἐπόρθησαν, καὶ τὰς παραλίας τῆς ἑλληνικῆς ἠπείρου διετάραξαν· ἐὰν λοιπὸν τότε οἱ Αὔαροι, μεθ' ὧν βεβαίως ἦσαν ἡνωμένοι καὶ Σλαῦοι, κατεῖχον ἤδη διακόσια δεκαοκτὼ ἔτη τὴν Πελοπόννησον, ἕπεται ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς κατοικήσεως αὐτῶν ἐν τῇ Χερσονήσῳ ταύτῃ, συμπίπτει εἰς τὸ ἔτος 589, καὶ οὕτως ἡ τοῦ Εὐαγρίου μαρτυρία ἐνισχύεται μεγάλως.

Μολαταῦτα διὰ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος κατοικήσεως τῶν βαρβάρων δὲν πρέπει, ὡς ἄριστα ὁ δεινὸς τοῦ Φαλμεράϋερ ἀνασκευαστὴς Ζιγκάϊσεν κρίνει, νὰ ὑποθέσωμεν ἐντελῶς βιαίαν τινὰ ὑπὸ τῶν Αὐάρων καὶ Σλαύων γενομένην χείρωσιν τῆς βορείας καὶ νοτίας Ἑλλάδος κατὰ τὸ εἰρημένον 589 ἔτος, μήτε νὰ ἀναγάγωμεν τὴν τούτων ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἰδίως ἐπικράτησιν ἀκριβῶς εἰς τὸν χρόνον ἐκεῖνον· αὐτὴ μάλιστα ἡ ὁριστικότης, μεθ' ἧς ὁ πατριάρχης τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἀποφαίνεται περὶ πραγμάτων, ἅτινα καθ' ὃν συνέβησαν χρόνον δὲν ἐδύναντο νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν, καθιστᾷ τὸ πρᾶγμα ὀλίγον τι ἀμφίβολον. Καὶ εἰς τὰς ἀκριβεστέρας ἐρεύνας δὲν ὑπολείπεται, ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν, εἰμὴ τὸ εὐρὺ τῆς πιθανολογίας στάδιον· «ἡ κατοίκησις τῶν Σλαυικῶν φύλων ἐν Ἑλλάδι, προσθέτει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς, καὶ ἡ βιαία αὐτῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐξουσία, εἰσὶ γεγονότα ἀναμφισβήτητα, μολονότι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τούτων δυσκόλως δύνανται νὰ ἐξα-

*) Κ. Πορφυρογ. περὶ διοικ. τοῦ βασιλείου τομ. Α', σελ. 131, ἔνθα περιγράφεται ἀκριβῶς ἡ νίκη τῶν Πατρέων, περὶ ἧς κατωτέρω θέλει γενῆ λόγος.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κριβωθῶσιν ἱστορικῶς· φαίνεται ὅμως πολὺ ὀρθώτερον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἐγκατάστασις ἐκείνων εἰς τὸ κατὰ τὸ πλεῖστον λειψανδροῦν τότε ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος ἤρξατο διὰ μερικῶν κατοικήσεων, αἵτινες πιθανῶς δύνανται ν' ἀναβιβασθῶσιν, ὡς συνέπεια τῶν ἐπὶ Βαϊανοῦ βαρβαρικῶν ἐφόδων, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου, παρὰ νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὅλη ἡ Ἑλλὰς ἐφάπαξ κατὰ τὸν εἰρημένον χρόνον ὑπὸ Σλαύων κατεκλύσθη, καὶ ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων αὐτῆς κατοίκων ἀπωλέσθησαν· ὅσῳ ἀσθενεστέρα ἐν τῇ ἀπροστατεύτῳ τότε Ἑλλάδι ἡ ἀντίστασις ἦτο, τόσῳ ἀπαρατήρητος ἔμεινε ἡ ἐμφάνισις τῶν νέων μεταναστῶν. Καταρχὰς, ἐν ὅσῳ οὗτοι κατελάμβανον τὸ κενὸν (ἀκατοίκητον) ἔδαφος, δὲν συνέβαινον πιθανῶς συγκρούσεις μεταξὺ βαρβάρων καὶ ἐγχωρίων· ἐκεῖνοι, ἥττονες κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸν ἀριθμὸν, ἔζων μετ' αὐτῶν ἐν εἰρηνικῇ ἐπιμιξίᾳ συνεμορφοῦντο πρὸς τὰς ἑλληνικὰς συνηθείας καὶ ἐξεμάνθανον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν· τοῦτο δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου μετεβλήθη· ἡ συνεχὴς συρροὴ νέων ἐποίκων ἐξέτεινε τὰ ὅρια τῶν σλαυικῶν κατοικιῶν· ἀντίστασις ἐκ μέρους τῶν ἀρχαίων κατοίκων ἤγαγεν εἰς ἔριδας καὶ συγκρούσεις περὶ γῆς καὶ στέγης καὶ τέλος εἰς πόλεμον περὶ τῶν ὅλων» — ἀλλ' ἐπανέλθωμεν ἤδη εἰς τὴν σειρὰν τῶν πραγμάτων, τὴν ὁποίαν διεκόψαμεν ἐπὶ μικρὸν θέλοντες νὰ βεβαιώσωμεν ἐκ μεταγενεστέρων συμβάντων τὴν ἀρχὴν τῶν σλαυικῶν κατοικήσεων ἐν Ἑλλάδι.

Ὁ αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος, ἀφοῦ εἰς μάτην ἐσπούδασε ν' ἀναχαιτίσῃ τὰς προόδους τοῦ Βαϊανοῦ, ἰδὼν ἀπειλουμένην καὶ αὐτὴν τοῦ κράτους τὴν μητρόπολιν ἠναγκάσθη τέλος νὰ συνομολογήσῃ μετ' αὐτοῦ κατὰ τὸ 600 ἔτος εἰρήνην,, δι' ἧς ὁ Ἴστρος ὡρίσθη ὡς τὸ ὅριον μεταξὺ τῆς ἐπικρατείας τῶν Ἀβάρων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους· ἡ εἰρήνη

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιος

ὅμως αὕτη δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον· οἱ βάρβαροι ἔσπευδον ἀδιακόπως νὰ λεηλατῶσι καὶ κυριεύωσι τόπους ἐντεῦθεν τοῦ εἰρημένου ποταμοῦ· ἐκ τούτου δὲ οἱ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν μετὰ τὸν Μαυρίκιον αὐτοκρατόρων (Φωκᾶ 602—610, Ἡρακλείου — 641, Κωνσταντίνου Β' — 642, Κώνσταντος Β' — 667, Κωνσταντίνου Πωγωνάτου — 685, καὶ Ἰουστινιανοῦ 15 τοῦ Ῥινοτμήτου — 695) ἀδιάκοποι πόλεμοι, οἵτινες ὅμως κατὰ τὸ πλεῖστον περιωρίζοντο εἰς τὰ βορειότερα τοῦ κράτους μέρη. Κατὰ τὴν μαρτιρίαν δὲ ἀξιοπίστου συγγραφέως, τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, αἱ πρῶται εἰρηνικαὶ ἐγκαταστάσεις σλαυικῶν φυλῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐγένοντο βασιλεύοντος τοῦ Ἡρακλείου τῇ συγκαταθέσει αὐτοῦ· τότε ἅπασα ἡ χώρα κατὰ μῆκος τοῦ Δραύου, Σαύου καὶ Ἴστρου, καὶ τῶν παραλιῶν τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους ἀπὸ τῶν βορείων καὶ δυτικῶν ὁρίων τῆς Δακίας, Μακεδονίας καὶ νέας Ἠπείρου μέχρι τῆς Ἰστρίας ἐξεσλαυίσθη. Ἡ περαιτέρα δὲ τῶν σλαυικῶν ἐθνῶν ἐξάπλωσις πρὸς νότον ἀνεστάλη ἐπί τινα χρόνον διὰ τῆς παρὰ τὸν Ἴστρον ἐμφανίσεως τῶν Βουλγάρων· συγκρούσεις μεταξὺ τῶν βαρβάρων τούτων καὶ τῶν κατὰ τὴν βορείαν καὶ νοτίαν περιοχὴν τοῦ Ἴστρου ἐγκαταστημένων Σλαύων συνέβησαν βεβαίως πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν, ὅταν ὁ Κωνσταντῖνος Πωγωνάτος, ἀγγελθείσης τῆς περαιώσεως τῶν Βουλγάρων διὰ τοῦ Ἴστρου, ἐστράτευσε τῷ ἑνδεκάτῳ τῆς βασιλείας του ἔτει (678) κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἵν' ἀπελάσῃ αὐτοὺς πέραν τοῦ ποταμοῦ· ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε βραχὺς καὶ ἔλαβε πέρας αἰσχρόν· οἱ βάρβαροι ἀπεχώρησαν μὲν τὸ πρῶτον ἐκ φόβου δῆθεν πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τῶν βυζαντινῶν, πάλιν ὅμως μετοὐπολὺ ἐπανῆλθον· ὁ δ' αὐτοκράτωρ ἀντὶ ν' ἀντεπεξέλθῃ καὶ αὖθις κατ' αὐτῶν τοὺς ἄφησε νὰ γενῶσι κύριοι τῆς κατακτηθείσης χώρας ἀτάραχοι, καὶ ἐπὶ τούτοις ἐξηγόρασε τὴν περαιτέρω εἰ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρήγην δι' ἑνὸς ὡρισμένου ἐτησίου φόρου. Ὅλη ἡ μεταξὺ τοῦ Ἴστρου καὶ τοῦ Αἵμου ἐπικράτεια, τοὐτέστιν ἡ κάτω Μοισία καὶ Σκυθία, ἀπεσπάσθη τότε διαπαντὸς ἀπὸ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους καὶ παραυτίκα μετωνομάσθη κατὰ τοὺς νέους κατοίκους Βουλγαρία.

Μετὰ τὰ συμβάντα δὲ ταῦτα ἕπεται πάλιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν δυτικῶν Σλαύων χάσμα τι πλέον τοῦ ἡμίσεως αἰῶνος· καὶ ὅ,τι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον γινώσκομεν περὶ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν μετ' αὐτῶν ἡνωμένων Σλαύων περιορίζεται εἰς ἀσυναρτήτους εἰδήσεις, αἵτινες δὲν δύνανται νὰ πληρώσωσιν εὐτυχῶς τὸ χάσμα ἐκεῖνο· ὅτι οἱ νέοι βάρβαροι παρέσχον προθύμως βοήθειαν εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ θρόνου καὶ τοῦ κράτους ἐξωσθέντα Ἰουστινιανὸν τὸν Ῥινότμητον, ὅτι τὸν ἐπανήγαγον θριαμβευτικῶς εἰς τὴν μητρόπολιν καὶ ἔλαβον εἰς ἀμοιβὴν πλούσια δῶρα, ὅτι συνῆψαν μετὰ τοῦ ἀποκατασταθέντος αὐτοκράτορος συνθήκης φιλίας, τὰς ὁποίας πρῶτος οὗτος διέρρηξε, καὶ ἀνενέωσαν ἀκολούθως τὰς ἀπιδρομάς των εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος—ταῦτά εἰσιν ἐν γένει, ὅσα οἱ χρονογράφοι περὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης μνημονεύουσι. Μεταξὺ δὲ ὅλων τῶν στάσεων τῆς μητροπόλεως καὶ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις μεταβολῶν, αἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους συμπίπτουσιν, ἡ Ἑλλὰς, ἡ Πελοπόννησος, ἤ μέρη τινὰ καὶ πόλεις τινὲς τούτων τυχαίως μόλις μνημονεύονται. Πῶς δὲ ἡ Ἑλλὰς τότε ἤδη καὶ ἔτι βραδύτερον ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐθεωρεῖτο, γίνεται δῆλον ἐκ τῆς περιστάσεως, ὅτι αἱ πάλαι περιφημόταται πόλεις καὶ νῆσοι, ἰδίως αἱ κλειναὶ Ἀθῆναι, τῶν ὁποίων τὴν ἐπίσκεψιν ἕκαστος πεπαιδευμένος ἐνόμιζε ὡς ἱερόν τι καθῆκον, ἀπὸ τοῦ νῦν συχνάκις ἀναφέρονται ὡς ῥητῶς ὡρισμένοι τόποι διατριβῆς τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες, ἕνεκα τῆς τυχὸν κατ' αὐτῶν δυσμενείας ἢ ὑπονοίας τῶν κρατούντων, κατεδικάζοντο εἰς ἐξορίαν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὡς νέον δὲ τρόπον τινὰ ζωῆς δεῖγμα δίδουσιν οἱ Ἕλληνες κατὰ πρῶτον πάλιν ἐν καιρῷ τῆς εἰκονομαχίας, ἣν προεκάλεσε Λέων ὁ Ἰσάυριος (727)· ἔνθερμοι τῶν εἰκόνων λάτρεις, ἴσως ἐκ προγονικῆς πρὸς τὰ ἔργα τῆς τέχνης ἀγάπης, ἢ ἐξ ἱεροῦ ὑπὲρ τῶν ἀπὸ τοσούτου ἤδη χρόνου ἐπικρατούντων ἐκκλησιαστικῶν ἐθίμων ζήλου, κατὰ τὸ πρῶτον ἤδη ἔτος, ἀφοῦ ὁ εἰρημένος αὐτοκράτωρ ἀπηγόρευσε διὰ διατάγματος τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν, ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ δημοσίως καὶ ἀναγορεύσαντες Κοσμᾶν τινα ὡς ἄρχοντα τοῦ κράτους ἔπλευσαν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τούτου καὶ τὴν διοίκησιν τῶν τότε τουρκομάχων τῆς Ἑλλάδος, Στεφάνου καὶ Ἀγελλιανοῦ, κατευθεῖαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐκθρονίσωσι τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἀποκαταστήσωσι διὰ τῶν ὅπλων τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων· ἀλλὰ τὸ τολμηρὸν ἐπιχείρημά των ἔλαβεν ἔκβασιν ἀτυχῆ· διὰ τοῦ οὕτω λεγομένου ὑγροῦ ἢ ἑλληνικοῦ πυρὸς τὰ πλεῖστα αὐτῶν σκάφη κατεστράφησαν, ὁ Ἀγελλιανὸς καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν πληρωμάτων ἐξ ἀπελπισίας ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ οἱ ὑπόλοιποι, ἀφοῦ πᾶσα σωτηρίας ἐλπὶς ἀπωλέσθη, παρεδόθησαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα, κατὰ διαταγὴν τοῦ ὁποίου παραχρῆμα οἱ περισωθέντες τῶν στασιωτῶν ἡγεμόνες, ὁ Κοσμᾶς καὶ ὁ Στέφανος, ἐκαρατομήθησαν.

Τὸ εἰρημένον τόλμημα τῶν Ἑλλήνων, ὅσον παράδοξον καὶ ἂν φαίνεται, μαρτυρεῖ ἀρκούντως περὶ τῆς τότε καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος· ἀπὸ τῶν κλυδώνων, εἰς οὓς αἱ βόρειαι ἐπαρχίαι κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα ἀδιακόπως ὑπέκειντο, ἔμειναν ἡ στερεὰ Ἑλλάς, ἡ Πελοπόννησος καὶ αἱ ὅμοροι νῆσοι ὅλως ἀπηλλαγμέναι, ἢ τοὐλάχιστον πολὺ ἐλαφρῶς προσεβλήθησαν. Τὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὠθισθέντα ὑπὸ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν πρὸς νότον, προήχθησαν ἐν τῇ εἰρηνικῇ αὐτῶν μετὰ τῶν νέων ἐποίκων ἐπιμιξίᾳ εἰς νέαν δύναμιν καὶ ἐζήτουν ἤδη νὰ ἐπιδείξωσιν αὐτὴν πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτῶν καὶ πνευματικοῦ βίου, οὗτινος ὁ ἐντελῶς ὑπὸ τὴν κραταιὰν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπιῤῥοὴν μεταβληθεὶς τρόπος ἔλαβεν ἐσωτερικὴν στερρότητα καὶ ὡρισμένην μορφήν· δ' ὑπερβολικοῦ δ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπερεξετίμων τὰ μέσα αὐτοῦ· διὸ ἡ πρόωρος καὶ κακῶς διευθυνθεῖσα ἐκστρατεία ἐναυάγησεν ἐνώπιον τῆς ὑπεροχῆς τῶν Βυζαντινῶν, ἡ μόλις συμπηχθεῖσα δύναμις τῶν Ἑλλήνων ἐθραύσθη καὶ ἡ ἡττηθεῖσα Ἑλλὰς ὑπέκυψεν εἰς τὰς προστάγὰς τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐὰν ὁ Λέων καὶ ὁ διάδοχός του Κωνσταντῖνος Κοπρώνυμος (741—775) ἐξεδικήθησαν τὴν ἀποστᾶσαν χώραν, δὲν εἶνε γνωστόν, βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι οἱ Ἕλληνες μετὰ τὸ παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀτύχημά των δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀνορθωθῶσι πάλιν καὶ ν' ἀναπληρώσωσι ταχέως τὰς ὁποίας αὐτόθι ὑπέστησαν ζημίας, καθόσον μάλιστα συνέπεσε τότε καὶ ὁ τρομερὸς ἐκεῖνος νέος λοιμὸς (746—747), ὅστις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χρονογράφων, ἀπὸ Σικελίας καὶ Καλαβρίας ἀρξάμενος, διεδόθη οἷόν τι πῦρ ἐπινεμόμενον πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπήνεγκεν ἰδίως εἰς τὴν Μονεμβασίαν καὶ τὰς παρακειμένας νήσους ὄλεθρον μέγαν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν ὅμως χρόνον συνέβησαν καὶ μεταξὺ τῶν βαρβάρων, τῶν κατασταθέντων ἐν Δαρδανίᾳ, Μοισίᾳ, Δαλματίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ, σφοδρόταται κινήσεις. Οἱ Σλαῦοι, οἵτινες ἔλαβον ἤδη προηγουμένως σταθερὰς κατοικίας ἐν τῇ ὀρεινῇ τοῦ Στρυμόνος χώρᾳ καὶ, ἀφοῦ ἴσως ἐνισχύθησαν διὰ προσθέτων ὁμοφύλων, κατὰ τὰ τελευταῖα πεντήκοντα ἔτη ἐξετάθησαν αὐτόθεν, ἐν μικροῖς ἀποσπάσμασι, πρὸς τὰς νοτιωτέρας πεδινὰς χώρας, συνωθίσθησαν νῦν σωρηδὸν ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Μοισίας θριαμβευτικῶς προχωρησάντων Βουλγάρων

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πρὸς τὴν Θεσσαλίαν, ἔφθασαν μέχρι Θερμοπυλῶν, εἰσέβαλον διὰ τῶν ἀφυλάκτων διόδων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὑπερέβησαν ἀκωλύτως τὸν Κορινθιακὸν ἰσθμὸν καὶ κατεστάθησαν εἰς τὰς λειψανδρούσας χώρας τῆς Πελοποννήσου. Πόσος χρόνος παρῆλθε πρὶν ἢ τὰ σλαυικὰ ταῦτα στίφη φθάσωσιν ἀπὸ τῶν θεσσαλικῶν παρόδων μέχρι τῶν κλητύων τοῦ Ταϋγέτου, οὐδαμοῦ γίνεται περὶ τούτου λόγος, οὐδὲ κἂν συμπεραίνεται ἐκ τῶν περὶ τῶν βαρβαρικῶν πολέμων ὑπαινίξεων, ὅσαι τῇδε κἀκεῖσε παρὰ τοῖς χρονογράφοις ἀπαντῶνται· μόνος δὲ ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος ἐν τῇ ἀτελεῖ αὐτοῦ περιγραφῇ τῆς Πελοποννήσου περιέχει παροδικῶς τὰ ἑξῆς «ἐσκλαβώθη δὲ πᾶσα ἡ χώρα καὶ γέγονε βάρβαρος, ὅτε ὁ λοιμικὸς θάνατος πᾶσαν ἐβόσκετο τὴν οἰκουμένην ὁπηνίκα Κωνσταντῖνος, ὁ τῆς κοπρίας ἐπώνυμος, τὰ σκῆπτρα τῆς τῶν Ῥωμαίων διεῖπεν ἀρχῆς». Κατὰ ταῦτα ἄρα δυνάμεθα μεθ' ἱκανῆς βεβαιότητος νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ ὑπὸ Σλαύων κατοίκησις τῆς Πελοποννήσου ἐγένετο περὶ τὰ ἔτη 746 καὶ 747· εἶνε ὅμως ἐντελῶς ἄγνωστον ἐὰν ἐκ τῶν αὐτῶν Σλαύων, οἵτινες ἀφίχθησαν εἰς Πελοπόννησον, ἔμειναν ἀληθῶς ἀποσπάσματά τινα καὶ ἐν ταῖς βορειοτέραις χώραις: Θεσσαλίᾳ καὶ Ἠπείρῳ, Βοιωτίᾳ καὶ Ἀττικῇ, Φωκίδι καὶ Λοκρίδι, Αἰτωλίᾳ καὶ Ἀκαρνανίᾳ. Ἐκτὸς δὲ τούτου εἶνε ἀδύνατον νὰ προσδιορισθῇ καὶ ἐπὶ τίνας τῆς Πελοποννήσου χώρας ἐξετάθησαν αἱ σλαυικαὶ ἐποικίσεις, ἐὰν αὗται ἐγένοντο εἰρηνικῶς ἢ διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὅπλων καὶ εἰς ποίαν οἱ νέοι μετανάσται σχέσιν εὑρέθησαν καταρχὰς πρὸς τοὺς ἀρχαίους κατοίκους· διότι ἡ ἐπιπόλαιος τοῦ Πορφυρογεννήτου μαρτυρία δὲν καθιστᾷ οὐδαμῶς πιστευτὴν τὴν τελείαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐξαφάνισιν· καί ὑποτιθεμένης ὅμως ὡς βεβαίας τῆς ὑπάρξεως Σλαύων ἐποίκων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδίως ἐν Πελοποννήσῳ, πιθανωτέρα φαίνεται ἡ ἤδη προηγουμένως ἐκφρασθεῖσα δόξα ὅτι ἡ ἐγκατάστασις αὐτῶν ἐγένετο κατὰ μικρὸν καὶ μάλιστα ἐπὶ τὸ πλεῖστον δι' εἰρηνικοῦ τρόπου· καὶ καταρχὰς μὲν οὗτοι κατέλαβον πιθανῶς τὰ ἀφρούρητα πεδινὰ μέρη καὶ κατὰ τὴν συνήθειάν των ἔκτισαν ἐνταῦθα διάφορα μεμονωμένα χωρία, ἅτινα προϊόντος τοῦ χρόνου ἐμορφώθησαν εἰς κοινότητας καὶ διετήρησαν ὑπὸ ἰδίους φυλάρχους, τοὺς οὕτω λεγομένους Ζουπάνους, τὴν πατρῴαν αὐτῶν ἐλευθερίαν· αὐξηνθέντες δὲ βαθμηδόν, ἀπὸ τῶν πεδιάδων ταχέως ἐξηπλώθησαν πρὸς τὰς ὑψηλότερον κειμένας ὀρεινὰς κοιλάδας καὶ πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς θαλάσσης. Οὕτω δ' ἐκ τῆς ἐπὶ μᾶλλον προσεγγίσεως αὐτῶν πρὸς τὰς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κατοίκων κατεχομένας ὀχυρὰς πόλεις καὶ τὰς παραλίας, ἤρξαντο οἱ τελευταῖοι νὰ στενοχωρῶνται καὶ ἐντεῦθεν προέκυψαν μεταξὺ ἀμφοτέρων ἔριδες, συγκρούσεις καὶ ἐπὶ τέλους ῥῆξις φανερά· τότε δὲ κατὰ πρῶτον, ἐπικαλεσθέντων τῶν Ἑλλήνων τὴν ἐπικουρίαν τῶν Βυζαντινῶν, ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη (Ἀθηναία τὴν καταγωγήν) ἐξέπεμψε (783 μ. Χ) τὸν πατρίκιον Σταυράκιον μετὰ μεγάλου στρατοῦ κατὰ τῶν Σλαύων «κατελθὼν δὲ οὗτος, ὡς λέγει ὁ Θεοφάνης, ἐπὶ Θεσσαλονίκην καὶ Ἑλλάδα ὑπέταξε πάντας καὶ ὑποφόρους ἐποίησε τῇ βασιλείᾳ· εἰσῆλθε δὲ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ πολλὴν αἰχμαλωσίαν καὶ λάφυρα ἤγαγε τῇ τῶν Ῥωμαίων βασιλείᾳ». Ἀλλ' ὅτι διὰ τῆς ἐκστρατείας ταύτης τοῦ Σταυρακίου οἱ Σλαῦοι ἰδίως τῆς Πελοποννήσου δὲν ἐδαμάσθησαν ἐντελῶς, τοῦτο ἀποδεικνύουσιν αἱ παρ' αὐτῶν κατὰ τῶν ἑλληνικῶν παραλίων πόλεων ἐπιχειρισθεῖσαι προσβολαί, αἵτινες κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὑπῆρξαν σφοδρόταται, ὡς ἐκ τῆς περὶ Πάτρας κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Θ'. αἰῶνος (807) συμβάσης κρατερᾶς μάχης γίνεται καταφανές.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐπὶ τῆς βασιλείας δηλονότι τοῦ Νικηφόρου (802—811) οἱ Σλαῦοι συνέλαβον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, τὴν ἰδέαν ἀποστάσεως, ἐπόρθησαν καὶ κατέστρεψαν προηγουμένως τὰς γειτονικὰς κατοικίας τῶν Ἑλλήνων*), ἐστράτευσαν ἔπειτα κατὰ τῶν κατοίκων τῶν Πατρῶν, ἀνέτρεψαν τὰς ἐκτὸς τοῦ τείχους εὑρισκομένας ἀγροικίας καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν διὰ ξηρᾶς, ἐν ᾧ αὕτη συγχρόνως διὰ θαλάσσης ἐπιέζετο ὑπὸ πλοίων τῶν μετὰ τῶν Σλαύων συμμαχούντων Σαρακηνῶν. Οἱ πολιορκούμενοι κατέστησαν μετοὔπολυ, ἕνεκεν ἐλλείψεως ὕδατος καὶ τροφῶν, εἰς ἐσχάτην ἀμηχανίαν· καὶ ἤθελον μὲν ἤδη νὰ συνθηκολογήσωσι, προσεδόκων ὅμως εἰσέτι τὴν βοήθειαν τοῦ στρατηγοῦ τοῦ πελοποννησιακοῦ θέματος, ὅστις ἑδρεύων ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς Κορίνθου πρὸ πολλοῦ εἶχεν εἰδοποιηθῆ περὶ τῆς ἀποστάσεως τῶν Σλαύων. Ἐν τῇ ἐναγωνίῳ δὲ προσδοκίᾳ αὐτῶν οἱ Πατρεῖς ἔπεμψαν (λέγει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς) πρόσκοπόν τινα πρὸς τὰ ἀνατολικὰ ὄρη, ἵνα παρατηρήσῃ ἂν ὁ στρατηγὸς φέρῃ τὴν ἐπιθυμητὴν βοήθειαν καὶ τὸν διέταξαν, εἰ μὲν ἴδῃ τοῦτον πόῤῥωθεν, ἐν τῇ ἐπιστροφῇ του νὰ κατακλίσῃ τὴν σημαίαν ὡς σημεῖον εὐνοϊκὸν ὑπὲρ τῆς προσεγγιζούσης ἀφίξεως τοῦ ἐπικουρικοῦ στρατοῦ, τοὐναντίον δὲ νὰ τὴν κρατήσῃ ὀρθὴν, ὥστε νὰ μὴ προσμένωσιν εἰς μάτην. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πρόσκοπος ἐνδιατρίψας ὀλίγον ἐπὶ τῶν ὁρισθέντων ὑψωμάτων οὐδὲν παρετήρησεν, κατὰ τὴν γενομένην συμφωνίαν ἐπέστρεφε μεθ' ὡρωμένης σημαίας εἰς Πάτρας· ἀλλὰ διὰ μεσιτείας (προσθέτει ἐνταῦθα ὁ Πορφυρογέννητος,

*) Ἐνταῦθα ὁ Πορφυρογέννητος μεταχειρίζεται ῥητῶς τὴν ὀνομασίαν »Γραικοί«. Ποῦ λοιπὸν ἡ παντελὴς (κατὰ τὸν Φαλμεράυερ) ἐκσλάβωσις τῆς Ἑλλάδος;

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀκολουθῶν τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος) τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ἀποστόλου καὶ προστάτου τῶν Πατρῶν, ἡ θεία πρόνοια ηὐδόκησεν, ὥστε νὰ ὁλισθήσῃ ὁ ἵππος τοῦ προσκόπου, καὶ οὕτως ἡ σημαία, παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ φέροντος, νὰ κατακλίνῃ ἀφ' ἑαυτῆς. Οἱ πολῖται ἰδόντες τοῦτο ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν πύργων τῆς πόλεως, τὸ ἐξέλαβον ὡς τὸ ἐπιθυμητὸν σύνθημα καὶ ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ των ἐπιχειρήσαντες ἀποφασιστικήν τινα ἔξοδον κατὰ τῶν Σλαύων ἐνίκησαν οὕτω νίκην λαμπρὰν, τὴν ὁποίαν ἀπέδωκαν εἰς τὴν ἄμεσον ἀντίληψιν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, παρασταθέντος, ὡς ἐνόμιζον, ἐν τῇ μάχῃ ἐφίππου. Ὁ δὲ στρατηγὸς, ὅστις ἔφθασε τὴν τρίτην μόλις μετὰ τὴν νίκην ἡμέραν, ἀνενεγκὼν τὰ γεγονότα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἐξῆρεν ἰδίως τὴν τελευταίαν περίστασιν· ἕνεκα δὲ τούτου ὁ Νικηφόρος διέταξεν οὐ μόνον τὰ λάφυρα ὅλα νὰ δοθῶσιν εἰς τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑποταχθέντες αὐτοὶ ἐχθροὶ μεθ' ὅλων τῶν οἰκογενειῶν, τῶν συγγενῶν καὶ τῆς περιουσίας των νὰ λογίζωνται τοῦ λοιποῦ ἰδιοκτησία τῆς μητροπολικῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου. Συγχρόνως δὲ τότε ἀπενεμήθησαν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, τῷ πρὸς τοῦτο ἐξ ἐπισκόπου προβιβασθέντι μητροπολίτῃ Πατρῶν αἱ τρεῖς ἐπισκοπαί: Μεθώνη, Λακεδαίμων καὶ Κορώνη.

Ἡ παρὰ τὰς Πάτρας μάχη εἶνε μία ἐκ τῶν πολλῶν, αἵτινες κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον παρομοίως εἰς διάφορα ἴσως τῆς Ἑλλάδος μέρη συνέβησαν· ἀλλὰ μὴ γινώσκοντες ἀκριβῶς οὔτε τὴν πορείαν αὐτῶν οὔτε τὰ ἀποτελέσματά των, ἀναγκαζόμεθα νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν γενικὴν παρατήρησιν ὅτι πολλοὶ τῶν Σλαύων διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των, ἔλαβον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐχθρικὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας θέσιν, ὅθεν ἦτον ἐπόμενον νὰ ἐξακολουθήσωσιν αἱ διενέξεις καὶ διαμάχαι πρὸς ἀλλή-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λους ἕως οὗ οἱ νέοι ἔποικοι, εἴτε ὡς ἐντελῶς ὑπήκοοι, εἴτε ὡς ὑπόφοροι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐλεύθεροι, ἔλθωσιν εἰς ὡρισμένην πρὸς τοὺς Ἕλληνας αὐτοὺς καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα σχέσιν.

Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ σχεδὸν ἔτος, ἐν ᾧ οἱ περὶ Πάτρας Σλαῦοι ἡττήθησαν, ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος ἐπεχείρησεν αὐτοπροσώπως ἐκστρατείαν τινὰ κατὰ τῆς χώρας τῶν ὁσημέραι ἐπιφόβων καθισταμένων Βουλγάρων, ἀλλὰ δὲν προέβη εἰμὴ μέχρις Ἀδριανουπόλεως ἀναγκασθεὶς, ἕνεκα ἐσωτερικῶν στάσεων, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν· μετὰ δύο δ' ἔτη ἔπειτα (809), ὅτε οἱ Βούλγαροι ἤρξαντο νὰ ἐκτείνωσι τὰς λεηλασίας των ἕως τῆς περιοχῆς τοῦ Στρυμόνος, ἀντεπεξῆλθε καὶ δεύτερον ὁ αὐτοκράτωρ, διὰ τὰς αὐτὰς ὅμως αἰτίας ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ πάλιν ἄπρακτος· καὶ ἀφοῦ τέλος, μετὰ παρέλευσιν δύο πάλιν ἐτῶν, ἡγούμενος πολυαρίθμου στρατοῦ εἰσέβαλε τῳόντι εἰς τὴν Βουλγαρίαν, κατέπληξε μὲν τοὺς βαρβάρους διὰ τῆς φαινομένης ὑπεροχῆς, ἀλλ' ὅμως ἐξ ἀπερισκεψίας περιζωσθεὶς αἴφνης ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐγένετο μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ στρατοῦ θῦμα αὐτῶν, ἐπιπεσόντων νυκτός. Πρὸς καταισχύνην δὲ ὁ Κροῦμμος (ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων) ἐξέθετο ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τὴν κεφαλὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ἔπειτα δὲ καθαρίσας τὸ κρανίον καὶ περιχρυσώσας αὐτὸ τὸ μετεχειρίζετο ὡς κύπελον, δι' οὗ ἐκέρνα οἶνον εἰς τοὺς συνδαιτυμόνας αὐτοῦ ἡγεμόνας. Ὁ διάδοχος τοῦ Νικηφόρου Μιχαὴλ Κουροπαλάτης (811—813) καίτοι θέλων νὰ ἐκδικηθῇ τὴν ὕβριν, δὲν ἴσχυσε νὰ πράξῃ τι ἕνεκα τῶν ἐσωτερικῶν στάσεων· ὅθεν ἀκωλύτως ἤδη οἱ Βούλγαροι ἐπέδραμον Θράκην καὶ Μακεδονίαν, ἐκυρίευσαν Δελβετὸν καὶ Μεσημβρίαν, δύο πόλεις παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον, ἐτράπησαν ἔπειτα περαιτέρω πρὸς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νότον καὶ, ἀφοῦ Λέων ὁ Ἀρμένιος εὐθὺς κατὰ τὸ πρῶτον τῆς βασιλείας του ἔτος (873) ἠρέθισε εἰσάκρον τὸν Κροῦμμον διά τινος δολίου στρατηγήματος, σκοποῦντος τὴν σύλληψιν αὐτοῦ, προυχώρησαν καὶ μέχρι τῶν προαστείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ ἀναστατώσεις δὲ, ἃς κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν ἐπήνεγκον ἐνταῦθα καὶ εἰς πλείστας ἄλλας τῆς Θράκης πόλεις, εἰσὶν ἀπερίγραπτοι· ἀπροσδόκητός τις καὶ διὰ πανουργίας μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς παρὰ τὴν Μεσημβρίαν κερδηθεῖσα νίκη τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος (814) ὑπῆρξεν ἄνευ τελεσφόρων συνεπειῶν· διότι εὐθὺς ἔπειτα εὑρίσκομεν τρισμυρίους Βουλγάρους περὶ Ἀρκαδιούπολιν, ὁ δὲ Κροῦμμος παρεσκευάζετο ἤδη νὰ ἐπιχειρήσῃ κρίσιμον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔφοδον, ὅτε ὁ αἰφνίδιος αὐτοῦ θάνατος ἠλευθέρωσε τὴν ἀγωνιῶσαν ἐκείνην μητρόπολιν ἀπὸ μεγάλου κινδύνου. Ἀνελπίστως ὅμως μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ Κρούμμου ἐφάνη μεταξὺ τῶν Βουλγάρων ἐπωφελεστάτη τις ὡς πρὸς τὸ βυζαντινὸν κράτος μεταβολὴ, ἡ ἑξῆς: Αἱ συνεχεῖς μετὰ τῶν βυζαντινῶν Χριστιανῶν ἐπιμιξίαι ἐκείνων δὲν ἐδύναντο νὰ μένωσιν ἄνευ ἠθικῆς ἐπιρροῆς. Ὁ χριστιανισμὸς ἤρξατο νὰ λαμβάνῃ κατὰ μικρὸν ρίζας, ἀνεστάλη ὅμως καταρχὰς ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων των διὰ τῆς βίας· ἡ διχόνοια δὲ αὖτη μεταξὺ ἡγεμόνος καὶ λαοῦ ἐξησθένισε τὴν δύναμιν, ὥστε ὁ διάδοχος τοῦ Κρούμμου εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην, βασιλεύοντος ἔτι τοῦ Λέοντος Ἀρμενίου, νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς τριακοντούτη εἰρήνην, δι' ἧς ἐπετράπη εἰς ὅλους τοὺς βυζαντινοὺς αἰχμαλώτους ἡ εἰς τὰ ἴδια ἐπάνοδος (820)

Ἡ εἰρήνη ἐτηρήθη πραγματικῶς ἀπαραβίαστος· αὐθόρμητοι οἱ Βούλγαροι ἔπεμψαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χαὴλ τὸν Τραυλὸν (820—829) ἐπικουρικὸν στρατὸν κατὰ τοῦ ἀποστάτου Θωμᾶ, ὅστις κατετροπώθη ἐντελῶς (822). Βραδύτερον ἡ Θεοδώρα, ἡ ἐπὶ τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ Μιχαὴλ ΣΤ' (ἀπὸ τοῦ 842) τὸ κράτος διέπουσα, ἐδείχθη καθυπερτέρα τῶν ὕβρεων τοῦ τῶν Βουλγάρων ἡγεμόνος Βογόριας· διότι λῃξάσης τῆς προθεσμίας τῆς εἰρήνης οἱ Βούλγαροι ἀνακαίνησαν τὰς κατὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας ἐπιδρομάς των, ἀπεκρούσθησαν ὅμως πανταχοῦ ὑπὸ τῶν στρατῶν τῆς Θεοδώρας, ὑπέστησαν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χώρᾳ ἥτταν ὁλοσχερῆ (852) καὶ τέλος ὑπετάγησαν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως δεχθέντες ἐπισήμως, διὰ τῶν τελεσφόρων προσπαθειῶν τῶν δύο περιωνύμων Μοναχῶν: Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου (περὶ ὧν κατωτέρω), τὸ χριστιανικὸν δόγμα· οὕτω δ' ἔλαβε πέρας ὁ βουλγαρικὸς πόλεμος ἐν ἔτει 860.

Διαρκούσης δ' ἔτι τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ Μιχαὴλ οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Σλαῦοι ἀπέστησαν ἐκ νέου καὶ ἤρξαντο νὰ διαρπάζωσι κτήματα καὶ ἀνθρώπους, νὰ δῃῶσι τὴν χώραν καὶ νὰ πυρπολῶσι τὰς κατοικίας τῶν Ἑλλήνων· ὡς εἰς τοὺς προλαβόντας δὲ χρόνους καὶ νῦν αἱ ἀναστατώσεις αὐτῶν περιωρίζοντο πιθανῶς μόνον εἰς τὰ χωρία καὶ εἰς τοὺς ἀφράκτους τῆς πεδιάδος τόπους· ἀλλὰ ταχέως τὸ πῦρ τῆς ἀποστασίας διεδόθη, ἔλαβε δύναμιν καὶ ἔφθασε μέχρι τῶν τειχῶν τῶν ὀχυρῶν πόλεων. Ἐν τῇ ἐσχάτῃ δ' ἀνάγκῃ ἦλθε καὶ αὖθις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως βοήθεια· ὁ Θεόκτιστος, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος στρατηγὸς τῆς Πελοποννήσου, συνήθροισεν ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τοῖς δυτικωτέροις θέμασι στρατὸν πολυάριθμον, εἰσήλασε διὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἑλλάδος εἰς τὴν εἰρημένην χερσόνησον καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ ὑπέταξε, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πορφυρογεννήτου, σχεδὸν ὅλους

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοὺς Σλαύους καὶ τοὺς μέχρι τοῦδε ἀνυποτάκτους· τοῦ λοιποῦ δὲ οὗτοι ὡς ὑπήκοοι τοῦ αὐτοκράτορος, διατηρήσαντες τὴν κατοχὴν τῆς παρ' αὐτῶν καλλιεργουμένης χώρας, ὑπέκειντο εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἑκάστοτε διοριζομένων στρατηγῶν, ὑπέφερον τὰ δημόσια βάρη καὶ ἐδικάζοντο κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς νόμους· ἀπὸ τοῦδε δὲν μνημονεύονται πλέον Σλαῦοι Ζουπάνοι οὔτε τῆς Πελοποννήσου οὔτε τῆς βορείας Ἑλλάδος· αἱ σλαυικαὶ κοινότητες διελύθησαν ἀφ' ἑαυτῶν· μετὰ τῆς ἀπωλείας δὲ τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας ἐξέλιπεν οὐ μόνον τὸ ἀρχαῖον φιλελεύθερον φρόνημα τῶν Σλαύων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤθη αὐτῶν καὶ ἔθιμα, ἡ γλῶσσα καὶ τὸ θρήσκευμα τῶν πατέρων μετεβλήθησαν κατὰ μικρὸν ὑπὸ τὴν ὑπερισχύουσαν ἑλληνοβυζαντινὴν ἐπιρροήν. Μολονότι δὲ οὐδαμοῦ εὑρίσκομεν μνημονευόμενα ῥητῶς τὰ μέσα, ὧν οἱ αὐτοκράτορες καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν ἐποιήσαντο χρῆσιν κατὰ τὸν ἔνατον καὶ δέκατον αἰῶνα, ἵνα ἐξαλείψωσι παρὰ τοῖς Σλαύοις τῆς Ἑλλάδος τὰς συνηθείας τῶν πατέρωντων, δυνάμεθα ὅμως νὰ ἐκλάβωμεν ὡς βέβαιον ὅτι οὐδὲν ἄλλο μέσον ἐνηργήθη μετὰ πλείονος ἐπιτυχίας ὡς ἡ εἰς τὸν Χριστιανισμὸν τῶν Σλαύων εἰδωλολατρῶν ἐπιστροφή, ἧς ἡ ἀποπεράτωσις ἐγένετο πιθανώτατα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος (867—885)· ὥστε, ὅ,τι μάλιστα ἴσχυσε νὰ ἑνώσῃ καὶ συγχωνεύσῃ δύο τοσοῦτον διάφορα ἔθνη, Ἕλληνας καὶ Σλαύους, ὑπῆρξεν ὁ Χριστιανισμός, εἰς τὸν ὁποῖον ἤδη προσῆλθον καὶ οἱ Λάκωνες αὐτοὶ ἡ Μανιᾶται, οἱ μόνοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἔμειναν μέχρι τοῦδε πιστοὶ εἰς τὴν λατρείαν τῶν Θεῶν τοῦ Ὀλύμπου.

Ὑπὸ τὴν εὐτυχῆ δ' ἐπίδρασιν τοῦ οὐρανίου αὐτοῦ θρησκεύματος, τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ τῆς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εὐεργετικῆς τοῦ κλήρου ἐνεργείας ἡ Ἑλλάς, διη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρημενη τότε εἰς 8 Θέματα*), ἔλαβε πολλὴν ἐπίδοσιν· εἰς τὴν στερεὰν ἤκμαζεν ἡ γεωργία, ἡ μεταξοκλωσία, ἡ πορφυροβαφία καὶ ποικίλαι ἄλλαι βιομηχανίαι (ὡς τοῦτο τρανῶς βεβαιοῦται ἐκ τῆς παρὰ τῷ Κωνστ. Πορφυρογεννήτῳ ἐν βίῳ τοῦ Βασιλείου Μακεδόνος περιγραφῆς τῶν πλουσίων ἐκείνων καὶ θαυμασίων δώρων, ἅτινα προσήνεγκεν εἰς τὸν εἰρημένον Βασίλειον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Λέοντα τὸν Σοφὸν ἡ εὐγενὴς καὶ πλουσιωτάτη Δέσποινα τῶν Πατρῶν Δανιηλίς)· εἰς δὲ τὰς νήσους ἡ ναυτιλία καὶ ἡ ἐμπορία· ἐντεῦθεν δὲ ἡ αὔξησις τοῦ πλούτου καὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων πανταχοῦ· ἀλλὰ καὶ ἡ κατάστασις τῆς παιδείας δὲν ἦτον εὐκαταφρόνητος· ὥστε δυσκόλως μεταξὺ τῶν ἐπιλοίπων τῆς Εὐρώπης πολιτειῶν, αἵτινες ὅλαι τότε διετέλουν ἐν τῷ μορφοῦσθαι, ἐδύνατο νὰ εὑρεθῇ τις ἱκανὴ νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ νεωστὶ δ' ἐπιῤῥωσθέντες Ἕλληνες ἔδειξαν ἤδη καὶ στρατιωτικὴν ἱκανότητα, ἥτις προεφύλαξε τὴν Ἑλλάδα κατὰ τῆς τρομερᾶς

*) Τὰ θέματα ταῦτα ἦσαν α') τὸ τῆς Πελοποννήσου, ἔχον 40 πόλεις, ἐν αἷς διεκρίνοντο: ἡ Κόρινθος (πρωτ. τοῦ θέματος), αἱ Πάτραι, ἡ Σικυών, τὸ Ἄργος καὶ ἡ Λακεδαίμων· β') τὸ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ὅπερ περιελάμβανε τὴν Ἀττικήν, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα μέχρι Θερμοπυλῶν, τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν πρὸς δὲ καὶ τὰς νήσους: Εὔβοιαν καὶ Αἴγιναν. εἶχε δὲ 39 πόλεις. γ') τὸ τῆς Νικοπόλεως, ἤτοι Παλαιᾶς Ἠπείρου, ἔχον πρωτευούσας πόλεις: τὴν Δωδώνην καὶ τὴν Νικόπολιν καὶ δέκα ἄλλας μικροτέρας· δ') τὸ τοῦ Δυῤῥαχίου ἤτοι τῆς νέας Ἠπείρου, περιέχον 24 πόλεις· ε') τὸ τῆς Μακεδονίας, εἰς ὃ ὑπήγοντο ἡ Θεσσαλία καὶ αἱ νῆσοι Σκίαθος, Σκόπελος καὶ Πεπάρηθος· ἡ Θεσσαλία εἶχε 17 πόλεις, ἡ δὲ ἄλλη Μακεδονία 39· στ') τὸ τοῦ Αἰγείου Πελάγους, εἰς ὃ ὑπῆγοντο οὐ μόνον αἱ Κυκλάδες καὶ αἱ Σποράδες ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μικρᾶς Ἀσίας νῆσοι, ἐκτὸς τῆς Σάμου, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Κρήτης· ζ') τὸ τῆς Σάμου, περιλαμβάνον πλὴν τῆς νήσου ταύτης καὶ πᾶσαν τὴν μεσημβρινὴν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας· ἡ) τὸ τῆς Κεφαλληνίας, ἀποτελοῦν τὰς Ἰονίους νήσους.

τῶν χρόνων ἐκείνων μάστιγος τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Οἱ Σαρακηνοὶ (διότι τούτους ὑπαινιττόμεθα διὰ τῆς μάστιγος ἐκείνης) εἶχον ἤδη δοκιμάσει τοῦ ἑλληνικοῦ ξίφους τὰ ὀξύτητα κατὰ τὴν περὶ Πάτρας μάχην (807 μ.Χ.), ἐν ᾗ παρευρέθησαν ὡς σύμμαχοι τῶν Πελοποννησίων Σλαύων· ἀφοῦ δὲ κατέλαβον τὴν Κρήτην μετὰ τῶν 30 αὐτῆς πόλεων (823 μ.Χ), ἐν οὐδεμιᾷ παραλίᾳ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ὅπερ συνεχῶς ἐντεῦθεν διετάραττον, εὗρον τοσαύτην ἀντίστασιν, ὅσον ἐν τῇ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῷ μεταξὺ Εὐβοίας καὶ Ἀττικῆς πορθμῷ καὶ παρὰ τὰς Κεγχρεὰς τῆς Κορίνθου ἔπαθον δύο ἥττας κρισίμους (867), μετὰ τὰς ὁποίας ἠναγκάσθησαν νὰ καταλίπωσιν ἥσυχον τὴν κυρίως Ἑλλάδα· ἀφοῦ δ' ἔτι ἐπόρθησαν ἐκ διαδοχῆς τὰς Συρακούσας (876), τὴν Δημητριάδα (896), τὴν Λῆμνον (901) καὶ τὴν Θεσσαλονίκην (904), ἐξέπεσαν τῆς πρώτης ἀκμῆς των καὶ τελευταῖον, μετὰ τὰς νίκας τῶν ἡρώων Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, ἀπέβαλον καὶ τὴν Κρήτην αὐτὴν (961).

Ἀλλ' ἐνῷ ἡ Ἑλλὰς μικρὰν ἢ οὐδεμίαν ὑπέστη βλάβην ἐκ τῶν προσβολῶν τῶν Σαρακηνῶν, ἐξεναντίας διὰ τῆς κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐπαναληφθείσης ἐπιδρομῆς βορείων βαρβάρων ἔπαθε συμαντικὴν ἀναστάτωσιν, ἥτις διετάραξε τὴν εἰρηνικὴν αὔξησιν καὶ πρόοδον τῆς μόλις στηριχθείσης εὐτυχίας της· ἀφ' ὅτου οἱ Βούλγαροι παρεδέχθησαν τὸν Χριστιανισμὸν, κατὰ τὰ προειρημένα, εἰρήνη τις μετὰ τοῦ Χάνου αὐτῶν καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου συνεπήγαγε τὴν ἐπιθυμητὴν ἡσυχίαν εἰς τὰς βορείας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐπαρχίας· μολαταῦτα κατὰ τὰς ὑπαρχούσας σχέσεις ἡ εἰρήνη αὕτη δὲν ἐδύνατο νὰ ἔχῃ μακρὰν διάρκειαν, καθόσον ἡ ἔτι ἀδάμαστος τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους δύναμις μόνον διὰ τοῦ ξίφους καὶ τοῦ σιδήρου ὄχι δὲ καὶ διὰ τῶν πνευματικῶν δεσμῶν ἐδύνατο νὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χαλινωθῇ ἐντελῶς. Ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ἤδη
ἀπολέσει, ὡς φαίνεται, πάλιν τὸ Εὐαγγέλιον παρὰ τοῖς
γάροις τὴν ἰσχύν του· διότι κατὰ τὴν μαρτυρίαν Κων
τίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου αὐτὸς οὗτος ὁ αὐτοκράτωρ
κάσθη νὰ μεταχειρισθῇ ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα: προτροπὰς
σεις, πλούσια δῶρα καὶ τιμάς, ἵνα πείσῃ τοὺς ταλαντευομ
Βουλγάρους εἰς ἀναγνώρισιν ἑνὸς ἀρχιεπισκόπου καὶ ε
ξησιν τῶν ἐπισκοπῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτῶν· ἀλλ' εἰς μά
βασιλεύοντος δὲ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ Κωνστα
νου Ε' τοῦ Πορφυρογεννήτου ὁ τῶν Βουλγάρων
μῶν Σιμεών (ἀπὸ τοῦ 883—928) κατέστη ὁ τρόμος
μητροπόλεως καὶ ἡ μάστιξ τῶν ἐπαρχιῶν. Μολονότι δὲ
τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ τὸν Σιμεῶνα διαδεχθέντος Πέτρ
δύναμις τῶν βαρβάρων διὰ τῆς ἐντὸς τοῦ ἄρχοντος
παρεισφρησάσης διχονοίας ἐξησθένησεν ὁπωσοῦν, μολα
στίφη βουλγαρικά, ἅτινα, ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν πρ
ὑποταχθέντων Σλαύων, ἀπεσπάσθησαν ἐκ τῆς κυριό
τοῦ Χάνου, ἐξηκολούθησαν ὑπὸ ἰδίους ἡγεμόνας ἀκω
τὰς ληστρικὰς ἐπιδρομάς των, εἰσέβαλον κατὰ τὸ 93
ἤδη διὰ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ἠ
ἐπόρθησαν τὴν ἄφρακτον χώραν, προσέβαλον τὴν Νικό
τὴν ἐκυρίευσαν καὶ ἐσύστησαν ἐν αὐτῇ καὶ περὶ αὐτὴ
κίαν βουλγαρικὴν, ἥτις προϊόντος τοῦ χρόνου ἐπέδωκε
νῶς· περαιτέρω δὲ πρὸς νότον δὲν ἐτόλμησαν ἔτι νὰ π
ρήσωσι κατὰ τὰς ἐφεξῆς τέσσαρας δεκαετίας, τὸ μὲ
διὰ τῶν εἰσβολῶν τῶν Ῥώσσων καὶ Πατσινάκων, οἵτ
ἔτει 968 ἐπόρθησαν ὅλην τὴν Βουλγαρίαν, ἠναγκά
νὰ στρέψωσι τὰς δυνάμεις των πρὸς ἄρκτον, τὸ δὲ δι
τῶν κραταιῶν αὐτοκρατόρων Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ Ἰ
Τσιμισκῆ ἐστενοχωρήθησαν τοσοῦτον, ὥστε καὶ ν' ἀ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρίσωσιν ἐπί τινα χρόνον τὴν βυζαντινὴν κυριαρχίαν (971—975).

Ὁ θάνατος ὅμως τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ ὑπῆρξε τὸ σύνθημα τῆς ἀποςάσεως καὶ γενικῆς ἐξεγέρσεως τῶν Βουλγάρων. Νεανίας τις τολμηρὸς, ἐξ εὐγενοῦς βουλγαρικοῦ οἴκου, ὁ Σαμουὴλ, κατορθώσας κατὰ τὸ πρῶτον ἤδη ἔτος τῆς διαταράξεως νὰ ἀναγορευθῇ βασιλεὺς καὶ ἀρχηγὸς τοῦ λαοῦ του, ἐτράπη εὐθὺς μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως πρὸς δύσιν, κατέδραμε Θράκην, Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν, Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον αὐτὴν (978)· ἀλλὰ ταχέως πάλιν ἐπανέκαμψε πρὸς ἄρκτον, ὅτε ἡ Θεσσαλία κατεξοχὴν καὶ ἐν αὐτῇ ἡ Λάρισσα μάλιστα ὑπέστησαν τὰ μεγαλήτερα δεινά*)· ὀκτὼ ἔτη παρῆλθον ἕως οὗ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ἐμφύλιός τις πόλεμος ἀπησχόλει τότε ὅλην τὴν ἐνέργειαν τῶν νέων αὐτοκρατόρων Βασιλείου Β' καὶ Κωνσταντίνου ΣΤ', ληρθῇ φροντίς τις περὶ ἀναςολῆς τῶν προόδων τῶν Βουλγάρων. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ ἐννάτου (987) ὁ Βασίλειος αὐτὸς μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς ἐστράτευσε κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ προέβη ἤδη βορείως μέχρι τῆς Σαρδικῆς, ὅτε φήμη τις (ἀποδειχθεῖσα ἔπειτα ψευδὴς) περὶ ἀποστάσεως ἑνὸς τῶν στρατηγῶν του τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψῃ κατεσπευσμένος εἰς τὴν μητρόπολιν· μία δευτέρα τοῦ Βασιλείου ἐκστρατεία ἀπέβη ἐπίσης ματαία· οὕτω δὲ ὁ Σαμουὴλ εἰσέβαλεν ἀνεμποδίστως καὶ τὸ δεύτερον διὰ τῶν Τεμπῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ διαβὰς τὸν Πηνειὸν προήλασεν εἰς Βοιωτίαν, Ἀττικὴν καὶ πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ μέχρι τῆς Πελοποννήσου, δῃῶν καὶ ληΐζόμενος παν-

*) Κεδρ. . . . . » Κατέδραμε (ὁ Σαμουὴλ) πᾶσαν τὴν ἑσπέραν, οὐ μόνον Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ τὰ τῇ Θεσσαλονίκῃ πρόσχωρα, ἀλλὰ καὶ Θεσσαλίαν καὶ Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον· καὶ πολλὰ φρούρια καρεστήσατο, ὧν ἦν τὸ κορυφαῖον ἡ Λάρισσα, ἧς τοὺς ἐποίκους μετῴκησεν εἰς τὰ τῆς Βουλγαρίας ἐνδότερα πανεστίους ».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ταχοῦ, καὶ ἦτο ἤδη ἕτοιμος νὰ ἐπανέλθῃ μετὰ τῶν λαφύρων εἰς τὰ ἴδια, ὅτε τὰ ὑπὸ συνεχῶν ὑετῶν ἐξογκωθέντα ῥεύματα τοῦ Σπερχειοῦ τὸν ἠνάγκασαν νὰ κατασκηνώσῃ παρὰ τὴν δεξιὰν τοῦ ποταμοῦ τούτου ὄχθην. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος, μαθὼν τὴν εἰς Ἑλλάδα ἐπιδρομὴν τῶν Βουλγάρων, ἔπεμψε κατόπιν αὐτῶν ἕνα τῶν ἀρίστων στρατηγῶν του τὸν Νικηφόρον Οὐρανόν, μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς. Ἐνῷ δὲ οἱ βάρβαροι διεπόρθουν τὴν στερεὰν Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον, ὁ Νικηφόρος ἔφθασεν ἀμελλητὶ εἰς Λάρισσαν καὶ καταλιπὼν αὐτόθι τὰς ἀποσκευὰς μετὰ σπουδῆς μεγάλης διῆλθε τὴν μεσημβρινὴν Θεσσαλίαν καὶ κατέλαβε τὴν ἀριστερὰν τοῦ Σπερχειοῦ ὄχθην σχεδὸν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ὅτε ἐν τῇ περαίᾳ ηὐλίζετο ὁ Σαμουήλ· μάχη τις ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἐφαίνετο ἀδύνατος εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Βούλγαροι, προστατευόμενοι, ὡς ἐνόμιζον, ὑπὸ τῶν ῥευμάτων τοῦ ποταμοῦ, ἡσύχαζον ἀφρόντιστοι, ὁ Νικηφόρος μετὰ πολλὰς ματαίας ἀποπείρας ἀνακαλύψας τέλος πόρον τινά, τὸν ὁποῖον ὁ στρατός του ἐδύνατο νὰ διαβῇ, ἐπέπεσε νυκτὸς εἰς τοὺς βαρβάρους κοιμωμένους καὶ κατέσφαξε σχεδὸν ἅπαντας· μόνον ὁ Σαμουὴλ καὶ ὁ υἱός του Ῥωμανὸς, καί τοι βαρέως πληγωμένοι, ἐδυνήθησαν νὰ διαφύγωσι τὸν κοινὸν ὄλεθρον καὶ διὰ τῶν ἀτραπῶν τῶν Αἰτωλικῶν ὀρέων καὶ τοῦ Πίνδου βαδίζοντες ἔφθασαν εὐτυχῶς εἰς τὰ ἴδια. Ἡ ἐλευθέρωσις τῶν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων αἰχμαλωτευθέντων Ἑλλήνων καὶ ἄπειρα λάφυρα ἦσαν οἱ καρποὶ τῆς νίκης τοῦ Νικηφόρου. Ἔκτοτε δὲ ἡ κυρία τῶν Βουλγάρων δύναμις ἤρξατο νὰ συγκεντροῦται ἐπὶ μᾶλλον πρὸς ἄρκτον, ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, ἐντεῦθεν καὶ πέραν τοῦ Ἀξειοῦ, ἐν τῇ μεσογαίᾳ τῆς νέας Ἠπείρου, καὶ ταῖς πρώην ἐπαρχίαις: Δαρδανίᾳ, Δακίᾳ καὶ ἄνω Μοισίᾳ, ὅπου κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εὑρίσκομεν μνημονευομένας ὡς κυριωτέρας τῆς βουλγαρικῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χώρας πόλεις: τὴν Τριαδίτσαν (τὴν ἀρχαίαν Σαρδικὴν), τὴν Βιδύνην παρὰ τὸν Ἴστρον, τὸ Πέρνικον, τὴν Στρουμνίτσαν, τὴν Ἀρχίδα καὶ Πρέσπον· θέλων δ' ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος νὰ συντρίψῃ καὶ ἐνταῦθα τὸ κράτος τῶν βαρβάρων δὲν διέλιπεν, ὡς λέγει ὁ Κεδρηνὸς, νὰ ἐπιστρατεύῃ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν καὶ νὰ ἐπανέρχηται εἰς τὴν μητρόπολιν θριαμβεύων.

Εὐθὺς δ' ἐν ἀρχῇ τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος ὅλαι αἱ ὑπὸ Βουλγάρων ἔτι κατεχόμεναι πόλεις ἐν τῇ μεσημβρινῇ Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ: ἡ Βέρροια, τὰ Σέρβια, τὰ Βοδενὰ καὶ πλῆθος μικροτέρων φρουρίων ἐκυριεύθησαν καὶ συγχρόνως τὰ παρ' ἐκείνων πρότερον κατασκαφέντα ἀνωρθώθησαν· μολοντοῦτο ἔπρεπε νὰ παρέλθωσιν ἔτι εἴκοσι σχεδὸν ἔτη (μέχρι τοῦ 1019), πρὶν ἢ ἡ δύναμις τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους δαμασθῇ ἐντελῶς. Ὁ Σαμουὴλ, βάρβαρος καὶ ἥρως, ἀλλ' οὐδαμῶς ἄμοιρος φιλανθρώπων αἰσθημάτων, ἀπεβίωσεν ἤδη κατὰ τὸ 1014 ἔτος ἐκ λύπης καὶ δείματος πρὸς τὸ φρικῶδες θέαμα, δι' οὗ ὁ τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτωρ (γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Βουλγαροκτόνος») ἐστοχάσθη νὰ τὸν ταπεινώσῃ ἀποστείλας πρὸς αὐτὸν δεκαπεντακισχιλίους αἰχμαλώτους Βουλγάρους τετυφλωμένους καὶ ἀνὰ ἑκατὸν ὑφ' ἑνὸς μονοφθάλμου ὁδηγουμένους *). Οἱ διάδοχοι τοῦ Σαμουὴλ Γαβριὴλ Ῥωμανὸς καὶ Ἰωάννης Βλατισλαῦος ἐδείχθησαν ὄχι ἀνάξιοι αὐτοῦ, ἀντισταθέντες ἐπί τινα χρόνον ἔτι· ἀφοῦ δὲ ὁ Ἰωάννης ἔπεσεν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ Δυῤῥαχίου, παρεδόθησαν τότε ἑκουσίως εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὅλα τὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατεχόμενα φρούρια· ἡ Βουλγαρία συνεχω-

*) Κεδρ. . . . «Οὓς ἐκεῖνος (ὁ Σαμουὴλ) ἀφικνουμένους κατ' ἀριθμὸν καὶ τάξιν θεώμενος, καὶ τὸ πάθος οὐκ ἐνεγκὼν νεανικῶς καὶ εὐψύχως, λειποθυμίᾳ καὶ σκότῳ βάλλεται καὶ εἰς γῆν πίπτει . . . , καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀποθνήσκει».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νεύθη ἔκτοτε, μετὰ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Βασίλειος εἰσήλασεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν Ἀχρίδα, τὴν μητρόπολιν τῆς χώρας, ἐγένετο κύριος τῶν ἐνταῦθα συσσωρευμένων βασιλικῶν θησαυρῶν, ἀπήγαγεν ὡς αἰχμαλώτους τοὺς τελευταίους γόνους τῆς πεσούσης δυναστείας καὶ ἔταξε φρουρὰν βυζαντινὴν ἐν τῷ φρουρίῳ.

Οὕτως ἔλαβον πέρας οἱ βουλγαρικοὶ πόλεμοι ἐν ἔτει **1019**. Ὅτι ἡ κυρίως Ἑλλὰς καὶ ἡ Πελοπόννησος δὲν ἔπαθον ἐκ τούτων μεγάλην βλάβην, τοῦτο προκύπτει μὲν ἤδη ἐκ τῆς ἀνωτέρω περιγραφῆς, βεβαιοῦται δὲ καὶ ἐκ μεταγενεστέρων εἰδήσεων, αἵτινες μαρτυροῦσι περὶ τῆς διαρκοῦς εὐτυχίας τῶν χωρῶν τούτων· κατὰ τὸν Κεδρηνὸν δηλονότι τὰ στρατεύματα, ἅτινα ὁ αὐτοκράτωρ **Ῥωμανὸς Ἀργυροῦ** (1028—1034) ἐξέπεμψεν εἰς Ἰταλίαν, ἐστρατολογήθησαν ἀποκλειστικῶς ἐν Ἑλλάδι καὶ Μακεδονίᾳ· ἡ Ἑλλὰς δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀνῆκεν οὐ μόνον εἰς τὰ εὐανδρότερα ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ καρποφορώτερα καὶ μᾶλλον καλλιεργημένα μέρη τοῦ κράτους· διότι, ἐν ᾧ μετ' ὀλίγα ἔτη ἀπὸ τῆς εἰρημένης στρατολογίας συνέβη ἐν Κωνσταντινουπόλει σιτοδεία (1037), μόνον ἐν Ἑλλάδι καὶ Πελοποννήσῳ ἠγοράσθησαν ἑκατὸν χιλιάδες βυζαντινῶν μέτρων σίτου πρὸς διατροφὴν τῆς μητροπόλεως, χωρὶς νὰ προέλθῃ οὐδεμία ἔλλειψις εἰς τὰ μέρη ταῦτα*).

Οἱ μετὰ τοὺς Βουλγάρους ἐπὶ τῆς σκηνῆς παρουσιαζόμενοι **Πατσινάκαι**, πλημμὴ τῶν βορειοτέρων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους μερῶν δὲν ὑπερέβησαν οὐδέποτε τὸν Ὄλυμ-

*) Κεδρ. . . . «Σιτοδείας δὲ κατεχούσης τὴν πόλιν, ἀποστείλας ὁ Ἰωάννης ἐξωνήσατο ἀπὸ Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος σίτου χιλιάδας ρ' καὶ δι' αὐτῶν τοὺς πολίτας περεμυθήσατο».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πον· οἱ δὲ Οὔζοι, ἄλλο βαρβαρικὸν ἔθνος, ἐπλησίασαν μὲν, κατὰ τὰς ληστρικὰς ἐπιδρομάς των (1065), καὶ μέχρι τῆς Ἑλλάδος, δὲν προὔξένησαν ὅμως εἰμὴ μικράν τινα ζημίαν *), τὴν ὁποίαν ἡ γονιμότης τοῦ ἐδάφους αὐτῆς καὶ ἡ φιλοπονία τῶν κατοίκων της ταχέως πάλιν ἀνεπλήρωσαν. Οὕτω δὲ οἱ Ἕλληνες ἐξακολουθοῦντες ν' ἀπολαύωσιν ὅλων τῶν πρὸς τὸ ζῆν μέσων ἀνέτως ἐσπούδαζον ἤδη νὰ προτερῶσι τῶν ἄλλων καὶ κατὰ τὴν παιδείαν. Πανταχοῦ εἶχον ἱδρύσει σχολεῖα καὶ φιλοτίμως συνήθροιζον καὶ διέσωζον τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τῆς τέχνης. Τὰ θεμέλια νέου τινὸς πολιτισμοῦ ἐτέθησαν ἤδη καὶ ὑπῆρχεν ἐλπὶς νὰ προκύψῃ ἐντεῦθεν κρεῖττόν τι μέλλον.

Ἐνῶ δὲ οὔτε ἡ ὑπὸ ἀρχαίων πληγῶν ἐξάντλησις οὔτε αἱ κατὰ καιρὸν τοῦ βυζαντινοῦ δεσποτισμοῦ καταπιέσεις οὔτε αἱ ἐποικήσεις τῶν Σλαύων καὶ αἱ λεηλασίαι τῶν Βουλγάρων ἐδυνήθησαν νά μειώσωσιν ἢ ἐξαλείψωσι τὴν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔμφυτον πρὸς τὴν παιδείαν καὶ τὸν πολιτισμὸν ὁρμὴν, ἐπέπρωτο νὰ ἐπέλθῃ ἀπὸ τῆς δύσεως αὐτῆς ὑπὸ χριστιανικῶν λαῶν καὶ ἡγεμόνων ἡ φθορὰ καὶ ἐξαφάνισις τῆς ἀναβλαστανούσης ἑλληνικῆς παιδείας.

Περὶ τὸ ἥμισυ δηλονότι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος στίφος τι Νορμαννῶν, ἐκ τῆς σκανδιναυικῆς ἄρκτου ὁρμήσαν ἀπέβη εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ ἐν διαστήματι ὀλίγων ἐτῶν ἴσχυσε νά συντρίψῃ τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς βυζαντινῆς ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου ἰταλικοῦ ἐδάφους κυριότητος. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν

*) Ὁ εὐφυὴς Φαλμεράϋερ συναριθμεῖ μεταξὺ τῶν κακοδαιμόνων ἐκείνων γοήτων (teuflischen Unholden), ὅπως συνήθως ὀνομάζει, ὅλα τὰ βάρβαρα ἔθνη, τὰ ἐξαλείψαντα, κατ' αὐτὸν, τὴν ἑλληνικὴν φυλήν, καὶ τοὺς Πατσινάκας ῥητῶς, χωρὶς νὰ φέρῃ οὐδεμίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης του μαρτυρίαν. Οὕτω δὲ οὐ μόνον διὰ διαστροφῆς τῶν ἱστορικῶν πηγῶν ἀλλὰ καὶ ἁμαρτύρως σπουδάζει (ἐκ διαθέσεως δυσμενοῦς πρὸς τὴν νέαν Ἑλλάδα) νὰ βεβαιώσῃ τὴν παράδοξον δόξαν του ὅτι ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ἐξέλιπε παντάπασιν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αὐτὸν χρόνον συνεχεῖς πρὸς διαφόρους βαρβάρους πόλεμοι, μεταβολαὶ δυναστῶν καὶ ἀπόστασις φιλάρχων διοικητῶν τῶν ἐπαρχιῶν παρέλυον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὰς σχεδὸν ἐξηντλημένας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους δυνάμεις, τούτου ἕνεκα οὐδεμία ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδύνατο νὰ γενῇ σκέψις περὶ τῆς ἐξαρχῆς ματαιώσεως τῶν βουλευμάτων ἑνὸς ἡγεμόνος, ὅστις ἐν συναισθήσει τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως οὐδὲν ὅριον τῆς φιλοδοξίας του ἐγίνωσκεν. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἦτο ὁ Ῥοβέρτος Γυϊσκάρδος, δοὺξ τῆς Ἀπουλίας καὶ Καλαβρίας, ὅστις μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς κάτω Ἰταλίας διενοεῖτο νὰ φέρῃ τὰ νικηφόρα ὅπλα τῶν Νορμαννῶν καὶ εἰς τὴν καρδίαν αὐτὴν τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Εὐνοϊκαὶ σχέσεις παρέσχον τὴν ἐπιθυμητὴν εὐκαιρίαν εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ τολμηροῦ ἐγχειρήματος.

Ἐν ἔτει 1071 ὁ Μιχαὴλ Ζ', ὁ ἐπικαλούμενος Παραπινάκης ἀνέβη εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον, καὶ μικρὸν ἔπειτα ὁ Γυϊσκάρδος κατώρθωσε νὰ ἔλθῃ εἰς φιλικὴν μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου συνεννόησιν, ἔχουσαν ὡς συνέπειαν τὴν ἀμοιβαίαν ὑπόσχεσιν μελλούσης συζεύξεως τοῦ ἐπιδόξου βυζαντινοῦ διαδόχου, Κωνσταντίνου, μετὰ τῆς ἔτι ἀνήλικος θυγατρὸς τοῦ Νορμαννοῦ ἡγεμόνος*)· ἀλλὰ μετὰ ὀκταετῆ μόλις βασιλείαν ὁ Μιχαὴλ καθαιρεθεὶς ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰς μοναστήριόν τι ἄσυλον κατὰ τῶν καταδιώξεων τῶν ἀντιπάλων του. Τὴν περίστασιν ταύτην ἔσπευσεν ὁ Γυϊσκάρδος νὰ ἐπωφεληθῇ εὐθὺς πρὸς τοὺς σκοπούς του, εἰς οὓς ἐφαίνετο προσέτι λίαν συντελὴς καὶ ἡ παράλυτος κατάστασις τῶν δυτικῶν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἐπαρχιῶν, καθ' ὧν ἔμελλε νὰ γενῇ ἡ πρώτη ἐπίθεσις· διότι τὸ Δυῤῥάχιον, ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ τέχνης κάλλιστα ὠχυρωμένον, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἀπὸ τοῦ

*) Ἄννα Κομνηνὴ ἐν Ἀλεξιάδι βιβλ. Α', 23.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κέντρου τοῦ βασιλείου ἀποστάσεώς του ὑπὸ τῶν συνεχῶς μεταβαλλομένων βυζαντινῶν διοικητῶν ἠμελημένον, ὑπῆρξε πρὸ πολλοῦ ἤδη ἡ κυρία στασιαστῶν διοικητῶν ἕδρα. Οὕτω δὲ μόλις ὁ ἀνδρεῖος Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἐποίησεν ἐκποδὼν δύο τῶν μᾶλλον ἐπικινδύνων ἀντιζήλων τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀναρρηθέντος αὐτοκράτορος Νικηφόρου Βοτωνιάτου, τὸν Νικηφόρον Βρυέννιον καὶ τὸν Βασιλάκιον, ἐξ ὧν ὁ τελευταῖος εἶχε προβῆ καὶ μέχρι Θεσσαλονίκης, ὅτε ἀγγελθείσης τῆς ἀποβάσεως τῶν Νορμαννῶν εἰς τὰ πέριξ τοῦ Δυῤῥαχίου ἠναγκάσθη αὐτὸς οὗτος ὁ εἰς αὐτοκράτορα ἤδη προβιβασθεὶς Ἀλέξιος (1081) νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ αὖθις πρὸς τὰς ἀπροστατεύτους παραλίους χώρας τῆς Ἰλλυρίας.

Τὸν αὐτὸν δηλονότι χρόνον, καθ' ὃν ὁ Μιχαὴλ Παραπινάκης ἠναγκασμένος ἀντήλλαξε τὴν πορφύραν πρὸς τὸ μοναχικὸν ῥάσσον (1078), ἐνεφανίσθη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ δουκὸς τοῦ Σαλέρνου (τῇ κελεύσει πιθανῶς αὐτοῦ τούτου) τυχοδιώκτης τις ἐνδεδυμένος καλογηρικά, ὅστις παρέστησεν ἑαυτὸν ὡς τὸν ἐξωσθέντα Μιχαὴλ καὶ οὐ μόνον τοῦ δουκὸς αὐτοῦ τὴν βοήθειαν ἐπεκαλέσθη ἐν ὀνόματι τοῦ μέλλοντος γαμβροῦ του Κωνσταντίνου, ἀλλὰ καὶ τὴν συμμετοχὴν τοῦ λαοῦ ἐζήτησε νὰ ἑλκύσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ διὰ τῆς διηγήσεως τοῦ ἀναξίου παθήματός του. Δύο ὁλόκληρα ἔτη διήρκεσεν ἡ μεγαλοπρεπὴς τῶν Νορμαννῶν ἐξόπλησις πρὸς τὴν προκειμένην ἐκδικητικὴν κατὰ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους στρατείαν· μόλις δὲ κατὰ τὸ ἔτος 1080 συνηθροίσθη ἐν Ὑδροῦντι ὁ στρατός, οὗτινος ὁ πυρὴν συνίστατο ἐκ τινος στίφους χιλίων τριακοσίων Νορμαννῶν ἱππέων, τὸ ὅλον ὅμως αὐτοῦ ἀπετέλουν τρισμύριοι περίπου μαχηταί, εἰς τῶν ὁποίων τὴν μεταβίβασιν ὑπῆρχον ἕτοιμα ἑκατὸν πεντήκοντα μεγάλα σκάφη· συνήθροισε δὲ ὁ Γυϊσκάρδος ἐν Ὑδροῦντι τὰς πολεμικάς του δυνάμεις ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ν' ἀποβιβασθῇ ἐντεῦθεν κατὰ πρῶτον εἰς τὴν κυ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρίως Ἑλλάδα καὶ μάλιστα ταὐτοχρόνως εἰς δύο μέρη: εἰς Νικόπολιν καὶ εἰς Ναύπακτον· ἀλλ' ὅμως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ τοῦ σχεδίου δὲν ἦτο ἡ ὥρα τοῦ ἐνιαυτοῦ πρόσφορος, καὶ διὰ τοῦτο, ἵνα μὴ ἀναβληθῇ ἐπὶ πλέον ἡ ἐκστρατεία, ἡ μετάβασις ἐγένετο κατὰ πρῶτον ἀπὸ Ὑδροῦντος εἰς Βρενδέσιον, ὅθεν ἐδύνατο νὰ γενῇ εὐκόλως, καὶ διαρκοῦντος τοῦ χειμῶνος, ἡ εἰς Δυῤῥάχιον διαπεραίωσις καὶ νὰ διατηρηθῇ ἐνταυτῷ ὁ μετὰ τῆς Ἰταλίας σύνδεσμος.

Παραυτίκα, ἅμα ἀγγελθείσης τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ Γυϊσκάρδου, ὁ Ἀλέξιος ἔπεμψεν εἰς Δυῤῥάχιον ἕνα ἐκ τῶν πιστῶν του, τὸν Γεώργιον Παλαιολόγον, ἵνα τοῦτο μὲν ἀπομακρύνῃ τὸν ἐπὶ προδοτικῇ μετὰ τοῦ Γυϊσκάρδου συνεννοήσει ὕποπτον διοικητὴν τοῦ φρουρίου, Γεώργιον Μονομαχάτον, τοῦτο δὲ θέσῃ πάλιν εἰς κατάστασιν ἀμύνης τὰ παραμεληθέντα ὀχυρώματα· παρομοίως δὲ καὶ ὅλοι τῶν δυτικῶν παραλίων καὶ νήσων οἱ διοικηταὶ προετράπησαν δι' ἰδίων ἐγκυκλίων νὰ ἑτοιμασθῶσι καὶ ἐγκαρτερήσωσιν ἐν τῷ προκειμένῳ ἀγῶνι κατὰ τοῦ πρὸ πολλοῦ τὴν Ἑλλάδα ἀπειλοῦντος ἐχθροῦ τῆς δύσεως· ἀλλ' ἡ βραχύτης τοῦ χρόνου δὲν ἐπέτρεψε νὰ ληφθῶσι πανταχοῦ τὰ ἀναγκαῖα ἀμυντικὰ μέτρα καὶ οὕτω μικρά τις νορμανικὴ μοῖρα, ἣν ὁ Γυϊσκάρδος προέπεμψεν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ υἱοῦ του Βοημούνδου, ἐπέτυχε νὰ γενῇ κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἔφοδον κυρία τῆς πρὸς νότον τοῦ Δυῤῥαχίου κειμένης παραθαλασσίας πόλεως, τῆς Αὐλῶνος, πρὶν ἢ ὁ κύριος στόλος, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ Γυϊσκάρδου, ἐγκαταλίπῃ τὸ Βρενδέσιον. Ταύτην ὅμως τὴν εὐτυχῆ τοῦ ἐπιχειρήματος ἀρχὴν διεδέχθη μεγαλήτερόν τι ἀτύχημα, ὅπερ μόνον ἡ ἀδάμαστος τοῦ Γυϊσκάρδου τόλμη ἐδυνήθη νὰ ὑπερνικήσῃ· καθ' ἣν στιγμὴν οὗτος εἶχεν ἀποβιβάσει μέρος τοῦ κυρίου στρατοῦ εἰς Αὐλῶνα καὶ διενοεῖτο ἤδη

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸ Δυῤῥάχιον, ἵνα ἐντεῦθεν ὑποστηρίξῃ τὰς ἐνεργείας τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης, τρομερός τις λαῖλαψ, οἷος ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ τοῦ ἔτους δὲν προσεδοκᾶτο, κατέθραυσε τὸν στόλον τῶν Νορμαννῶν. Ὁ Γυϊσκάρδος αὐτὸς μόλις ἐκ τύχης ἀπέφυγε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ἑπτὰ ἡμέραι παρῆλθον πρὶν ἢ τὰ συντρίμματα τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς συναθροισθῶσι πάλιν ἐν τῷ ἰσθμῷ τῆς Γλαβινίτσας, καὶ αἱ κατὰ τὸν λαίλαπα συμβᾶσαι ἀπώλειαι ἀναπληρωθῶσιν ὡς ἔνεστι διὰ νέας προσκομιδῆς τῶν χρειωδῶν ἐκ Βρενδεσίου.

Ἅμα δὲ ὁ περισωθεὶς στρατὸς ἔφθασεν ἐντεῦθεν εὐτυχῶς ἐνώπιον τοῦ Δυῤῥαχίου καὶ ὠχυρώθη παρὰ τὰς ὄχθας, οἱ Ἐνετοί, ὡς σύμμαχοι τοῦ αὐτοκράτορος, ἐνεφανίσθησαν μετά τινος μεγαλητέρου στόλου κατέναντι τῶν Νορμαννῶν καὶ ἔν τινι φονικωτάτῃ ναυμαχίᾳ κατέστρεψαν σχεδὸν ὁλοσχερῶς τὸν ἐχθρικὸν στόλον· ἡ ἀπώλεια δὲ τούτου εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἀπόστασιν ὅλων τῶν νήσων καὶ παραλίων πόλεων, αἵτινες ἐξανάγκης πρότερον εἶχον κηρυχθῆ ὑπὲρ τοῦ Γυϊσκάρδου καὶ διετήρουν μέχρι τοῦδε κατὰ τὸ πλεῖστον τὸν στρατόν του διὰ προσκομίσεως τροφῶν καὶ πληρωμῆς φόρου· ἡ ἐφεξῆς δ' ἐπελθοῦσα ἔλλειψις τροφίμων παρήγαγεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Νορμαννῶν τρομερὸν λιμόν, ὅστις ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐξηφάνισε μυρίους πολεμιστὰς καὶ ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους τῶν λογάδων ἐκείνων Νορμαννῶν ἱππέων· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁ Γυϊσκάρδος ἐξηκολούθησε τὴν πολιορκίαν τοῦ Δυῤῥαχίου μετ' ἀκάμπτου ζήλου καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ ὑποστῇ μετὰ τῶν ἀσθενῶν τοῦ στρατοῦ του λειψάνων καὶ αὐτὸν τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα, καθ' ὃν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ἀντέταξε καλῶς παρεσκευασμένον στρατὸν ἐξ ἑπτακισμυρίων ἀνδρῶν. Ἡ ἀδιάσειστος δὲ τόλμη τοῦ τολμηροῦ ἀρχηγοῦ καὶ ἡ ἀκούρα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στος τῶν περὶ αὐτὸν καρτερία ἀντημείφθησεν διὰ νέας λαμπρᾶς νίκης· ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς, ἐκ τοῦ ὁποίου ἑξακισχίλιοι ἔπεσαν ἐν τῇ μάχῃ, διασκορπισθεὶς ἐτράπη εἰς φυγὴν, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ αὐτὸς φεύγων εὗρε μόλις ἐν Αιχνιδῷ ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν· τὸ δὲ Δυῤῥάχιον μετοὔπολυ ἔπεσε διὰ προδοσίας εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν, οἵτινες ἐντεῦθεν διενοοῦντο νὰ ἐπεκτείνωσι πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος τὰς καταστρεπτικὰς κατακτήσεις των.

Ὁ Γυϊσκάρδος, τραπεὶς μεθ' ἑνὸς μέρους τῶν στρατευμάτων του πρὸς νότον, κατέλαβε τὴν Καστορίαν καὶ ἡτοιμάζετο ἤδη νὰ προσβάλῃ τὴν Θεσσαλονίκην, ὅτε ἡ εἰς τὸ παπικὸν κράτος εἰσβολὴ τῶν ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα Ἐῤῥίκον Δ' Γερμανῶν ἀνεκάλεσαν αὐτὸν εἰς Ἰταλίαν. Ὁ Βοημοῦνδος, καταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρός του ὡς κύριος καὶ φύλαξ τῶν κατακτηθέντων ἐξηκολούθει νὰ διατηρῇ μετά τινος μικροῦ στίφους δεδοκιμασμένων μαχητῶν τὴν ὑπεροχὴν κατὰ τοῦ ἐκ νέου συναθροισθέντος στρατοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου, εἰσέβαλε νικηφόρως εἰς Θεσσαλίαν, κατέλαβεν ἀνθούσας πόλεις: τὰ Τρίκαλα, τὰ Ἰωάννινα καὶ πολλὰς ἄλλας μικροτέρας: Σκοπίαν, Ἀχρίδα, Σέρβια κ.λ. μόνη δὲ ἡ ὀχυρὰ Λάρισσα, καθ' ἧς ἀκολούθως ἐπετέθη, ὑπερασπιζομένη ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου Λέοντος Κεφαλᾶ, ἀντέστη πολλοὺς μῆνας, ἀλλὰ πιεσθεῖσα ὑπὸ λιμοῦ ἦτο ἤδη ἐν τῷ παραδίδεσθαι ὅτε ὁ Ἀλέξιος ἐνεφανίσθη ὡς σωτὴρ αὐτῆς. Ὁ Βοημοῦνδος ἠναγκάσθη τότε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, προδοσία δὲ ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν περαιτέραν προχώρησιν αὐτοῦ. Ἓν μέρος δηλονότι τῶν Νορμαννῶν ἱππέων ἐνδόσαν εἰς τὰς λαμπρὰς τοῦ αὐτοκράτορος ὑποσχέσεις, δι' ὧν οὗτος ἐζήτησε νὰ τοὺς κερδήσῃ, ἀπήτησε μετὰ σφοδρότητος καὶ δι' ἐνόπλου ἀπειλῆς τὸν καθυστεροῦντα μισθὸν τῶν στρατευμάτων, καὶ μὴ δυ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ναμένου τοῦ Βοημούνδου νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν ἀπαίτησιν του, ἐκηρύχθη φανερὰ ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος· ὅθεν στενοχωρηθεὶς ὁ Βοημοῦνδος μετ' ὀλίγων πιστῶν διεσώθη εἰς Αὐλῶνα, ὅπου διέμεινεν ἔτι χρόνον τινὰ, ἕως οὗ ἡ εἴδησις τῆς πτώσεως τῆς Καστορίας, τῆς κυριωτέρας ἕδρας τῶν Νορμαννῶν ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει, καὶ ἡ τελεία τοῦ στρατοῦ του διάλυσις τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Σαλέρνον.

Ὁ γεροντιῶν ἤδη Ῥόβερτος ἐδέχθη περιπαθῶς τὸν υἱόν του, ἤκουσεν ἀλγεινῶς τὸ ἀτύχημά του καὶ ἀπεφάσισεν εὐθὺς νὰ ἐκδικηθῇ τὴν γενομένην εἰς αὐτὸν καταισχύνην. Πανταχόθεν, ἐπὶ τῇ προσκλήσει αὐτοῦ, ἠθροίσθησαν ἐῤῥωμένα στίφη πρὸς δευτέραν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, ἥτις ἐπεχειρήθη τῷ 1084. Καὶ τὴν φορὰν δὲ ταύτην ἔσπευσαν οἱ υἱοί του, Βοημοῦνδος καὶ Ῥογῆρος πρὸ τοῦ κυρίου στρατοῦ, οὗτινος ἡγεῖτο ὁ πατὴρ, καὶ κατέλαβον τὸν Αὐλῶνα καὶ τὸ Βουθρωτὸν σχεδὸν ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως· μόλις ὅμως ὁ Ῥόβερτος ἠνώθη ἐν τῷ τελευταίῳ τόπῳ μετὰ τῶν υἱῶν του πρὸς κοινὰς κατὰ τῆς ἐνδοτέρας χώρας ἐπιχειρήσεις, καὶ ἡ ἀπόστασις τῆς πρότερον καταληφθείσης Κερκύρας ἠνάγκασεν αὐτὸν ν' ἀποσύρῃ τὴν κυρίαν δύναμίν του καὶ πάλιν πρὸς τὴν νῆσον ταύτην· ἐνταῦθα δὲ καὶ οἱ ἐκ νέου ἀκριβὰ ἐξηγορασμένοι φίλοι τοῦ αὐτοκράτορος Ἐνετοὶ ἀντιπαρετάχθησαν μετὰ πολὺ ἀνωτέρας δυνάμεως· ὃς δὲ ἤδη ὁ Ῥόβερτος ἀποκρουσθεὶς ὄχι ἄνευ μικρᾶς ζημίας ἐτόλμησε καὶ τρίτην προσβολὴν, καθ' ἣν ὁ στόλος μὲν τῶν Ἐνετῶν ὑπέστη μεγίστην βλάβην, ἀνεδείχθησαν δὲ νικηταὶ οἱ Νορμαννοί· μολαταῦτα ἡ νίκη αὕτη ὡς πρὸς τὰς συνεπείας της δὲν ἀνταπεκρίθη εἰς τὰς προσδοκίας καὶ τοὺς φόβους τῶν τε νικητῶν καὶ τῶν ἡττημένων· διότι ὁ ἐπελθὼν χειμὼν,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

διαρκούντος τοῦ ὁποίου οἱ Ἐνετοὶ ἐπεχείρησαν καὶ ἄλλην κατὰ τοῦ Βουθρωτοῦ ἐπίθεσιν, παρέλυσε τὴν ἐνέργειαν τῶν Νορμαννῶν. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ῥόβερτος κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἔαρος ἤρξατο καὶ αὖθις τὰς ἐπιχειρήσεις του μετά τινος ἐπιτυχοῦς κατὰ τῆς Κεφαλληνίας προσβολῆς, αἴφνης ὁ ἐπισυμβὰς ἐν τῇ μόλις καταληφθείσῃ νήσῳ θάνατός του ἀνέτρεψε ὅλα τὰ περαιτέρω σχέδιά του κατὰ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ὁ στρατός, στερηθεὶς τοῦ κραταιοῦ ἀρχηγοῦ του, διελύθη· οἱ δὲ υἱοὶ αὐτοῦ διαφωνήσαντες πρὸς ἀλλήλους δὲν ἐδυνήθησαν νὰ ἐξακολουθήσωσι μεθ' ἡνωμένης δυνάμεως τὴν διαγραφεῖσαν ὁδὸν τῆς κατακτήσεως.

Καὶ τοῦτο μὲν ἦτο τὸ ἀπὸ τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης προελθὸν πρῶτον κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐχθρικὸν κίνημα (ὅπερ ἐπανελήφθη καὶ αὖθις ἀπὸ τῶν αὐτῶν Νορμαννῶν βραδύτερον, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν οἰκείῳ τόπῳ κατωτέρω)· δεύτερον δὲ ἄλλο πολὺ σημαντικώτερον, ἐκεῖθεν ὡσαύτως ἐνσκῆψαν ὡς λαῖλαψ καὶ δεινὰ τὰ μάλιστα ὀλέθρια εἰς τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος συνεπαγαγὸν, εἶνε τὸ λεγόμενον Σταυροφορικόν, ἀφ' οὗ ἄρχεται ἡ ἐφεξῆς τρίτη τοῦ παρόντος δοκιμίου περίοδος· ἀλλὰ πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἐξιστόρησιν αὐτοῦ καὶ τῶν συνεπειῶν του, κρίνομεν ἐπάναγκες νὰ διαλάβωμεν συντόμως περί τινος προηγηθέντος σπουδαιοτάτου γεγονότος, ὅπερ οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπίτασιν τῶν δεινῶν ἐκείνων, καὶ τὸ ὁποῖον παρέχει ἡμῖν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν κλεῖδα πρὸς ἐκτίμησιν τῆς ἐμπαθείας, μεθ' ἧς τοῦ λοιποῦ ἡ δύσις φέρεται πρὸς τὴν ἀνατολήν.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος γεγονὸς εἶνε ὁ χωρισμὸς ἢ τὸ ἄλλως λεγόμενον σχίσμα τῶν δύο χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν: ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς, ὅπερ ἔλαβε μὲν τὴν ἀρχήν του

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ Θ' αἰῶνος, ἀπετελέσθη δὲ ὁριστικῶς κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα.

Οἱ Πάπαι κατορθώσαντες νὰ γενῶσι παντοδύναμοι ἐν τῇ δύσει, ὅτε οἱ λαοὶ καὶ οἱ ἡγεμόνες αὐτῆς διετέλουν εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας, ἐστοχάσθησαν ὅτι ἐδύναντο καὶ ἔπρεπε ν' ἀξιωθῶσι τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας καὶ ἐν τῇ πολὺ πλέον τότε πεπολιτισμένῃ ἀνατολῇ, εὗρον ὅμως ἀντίστασιν παρά τε τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἀρχῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἔρις, ἐντεῦθεν καὶ ὁ χωρισμός.

Πρώτην εἰς τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν ἡ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων παραδοχὴ τοῦ χριστιανισμοῦ *)· ἡ εἰσαγωγὴ δὲ τοῦ χριστιανισμοῦ παρὰ τοῖς Βουλγάροις συνδέεται στενῶς μετὰ τῆς τούτου εἰσαγωγῆς εἰς τὸ τουρκικὸν ἔθνος τῶν Χαζάρων καὶ τῶν Σλαύων τῆς Μοραυίας· διότι κατὰ πρῶτον τὸ παράδειγμα τῶν ὁμόρων τούτων ἐθνῶν παρεκίνησε τὸν τότε ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων, Βόγοριν, ν' ἀσπασθῇ τὸ νέον θρήσκευμα· τὸ δ' ἔργον τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν παρ' ἅπασι τοῖς εἰρημένοις τρισὶν ἔθνεσιν ὀφείλεται εἰς δύο Ἕλληνας (Θεσσαλονικεῖς) μοναχοὺς, τοὺς ἀδελφοὺς Μεθόδιον καὶ Κύριλλον, οἵτινες εὐλόγως δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὴν χορείαν τῶν εὐεργετῶν τῆς ἀνθρωπότητος, διότι μετὰ κόπων πολλῶν καὶ κινδύνων ἠγωνίσθησαν νὰ διδάξωσιν εἰς τοὺς βαρβάρους ἐκείνους οὐ μόνον τοὺς τύπους, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐκκλησίας· καὶ ὁ μὲν Μεθόδιος ἔτι ἀπὸ τοῦ 845 εἶχε πορευθῇ ἐπὶ τούτῳ εἰς τοὺς Βουλγάρους ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη ὑπ' αὐτῶν τότε οὐδαμῶς· ὁ δὲ Κύριλλος ἐξεναντίας ηὐτύχησε νὰ προσαγάγῃ μετολίγον ἔπειτα τὰ στίφη τῶν Χαζάρων, οἰκοῦντα ἐν τῇ σημερινῇ Ταυρίδι. Ὁ Κύριλλος ἐξέμαθεν ἀκολούθως τὴν γλῶσσαν τῶν Σλαύων, ἐδίδαξεν αὐτὴν καὶ εἰς

*) Ὁρ. Schlosser's Weltgeschichte τόμ. 6, σελ. 12—15.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸν ἀδελφόν του καὶ ἐπορεύθη μετ' αὐτοῦ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν ἐν Μοραυίᾳ Σλαύων Ῥατίσλαον· ἐνταῦθα δὲ εἰργάσθησαν ἀμφότεροι ἐπὶ πέντε σχεδὸν ἔτη ἐπιτυχῶς, ὁ δὲ Κύριλλος ἐπενόησε, χάριν τῶν παραδεξαμένων τὸ νέον θρήσκευμα, ἰδίαν τινὰ γραφὴν χρήσιμον εἰς ὅλας τὰς σλαυικὰς διαλέκτους, τὴν ὁποίαν (οὖσαν καὶ τὴν σήμερον ἐν χρήσει) μετεχειρίσθη ὅτε περὶ τὸ 863 μετέφρασεν εἰς τὴν σλαυικὴν τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὸ εὐχολόγιον· ἀφοῦ δὲ λαμπρὰ ἐπιτυχία ἔστεψε τοὺς ἀγῶνας τῶν δύο τούτων μοναχῶν παρὰ τοῖς Χαζάροις καὶ τοῖς Μοραυοῖς, παρεδέχθη καὶ ὁ εἰρημένος Βόγορις τὸν χριστιανισμόν· περιέστη ὅμως ἕνεκα τούτου εἰς δισχόνοιαν πρὸς τὸ μέγα πλῆθος τῶν Βουλγάρων, προβλεπόντων ὅτι ὡς χριστιανοὶ δὲν ἤθελον ἔχει τὴν εὐκολίαν τοῦ λεηλατεῖν ὡς πρότερον. Οἱ δὲ Βυζαντινοί, βασιλευόμενοι τότε ὑπὸ τοῦ ἀθλίου Μιχαὴλ Γ', δὲν ἐδυνήθησαν νὰ τὸν βοηθήσωσι, καὶ τοιαύτη ἦτον ἡ ἀμηχανία, ἣν ἐπήγαγεν ἡ ἄφρων τοῦ βασιλέως ἐκείνου ἀσωτία, ὥστε δὲν εἰμπόρεσαν νὰ στείλωσιν εἰς τὸν Βόγορινοὔτε κἂν τὰ πρὸς τέλεσιν τῶν ἱερουργιῶν ἀναγκαῖα σκεύη καὶ ἄμφια· ὅθεν ὁ Βόγορις ἐτράπη πρὸς τοὺς Γερμανοὺς καὶ τὸν Πάπαν αὐτῶν, ἂν καὶ ἦσαν ἤδη ἐν τῇ χώρᾳ αὐτοῦ βυζαντινοὶ κληρικοί. Τοιουτοτρόπως οἱ Βούλγαροι προσήγγισαν εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾧ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ ἡγεμὼν τῶν Μοραυῶν, ἀποστρεφόμενος τῶν Φράγκων τὸν χριστιανισμὸν ὡς καὶ τὰς καταπιέσεις αὐτῶν, ἦλθεν εἰς στενὸν μετὰ τῶν Ἑλλήνων σύνδεσμον. Ὁ Πάπας ἔπεμψεν εἰς τοὺς Βουλγάρους ἀμέσως Ἰταλοὺς ἀποστόλους, οἵτινες, ἀντὶ νὰ φέρωσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους λόγους εἰρήνης, ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ θεοσεβείας, εἰς δεινὰ κατὰ τῶν Βυζαντινῶν ἐξετράπησαν κηρύγματα, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ σφετερισθῶσιν αὐτοὶ τὴν πνευματικὴν τῆς χώρας διοίκησιν· καὶ δὲν ἐπέτυχον μὲν τοῦ σκοποῦ, διότι οἱ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Βούλγαροι πλησιέστεροι ὄντες εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ θαυμάζοντες τὰς ἀρετὰς τοῦ Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου, ἀπέναντι τῶν ἀγρίων παθῶν καὶ τῆς λυσσώδους διαγωγῆς τῶν δυτικῶν ἀποστόλων, μετολίγον προσῆλθον καὶ αὖθις εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν· ἀλλ' ἡ ἔρις αὕτη ηὔξησε τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησίων δυσμένειαν, τὴν ὁποίαν ὑπέθρεψαν καὶ ἄλλα περιστατικὰ, ἰδίως τὰ εἰς τὰς πατριαρχείας Ἰγνατίου καὶ Φωτίου ἀναφερόμενα ὡς ἐκ τῶν ἑξῆς θέλει γενῆ δῆλον.

Ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος (θυγατριδοῦς τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου καὶ υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ Ῥαγγαβῆ) ἐνόμισε χρέος αὐτοῦ νὰ περιστείλῃ τὰς ὕβρεις, ὅσας προσέτριψε τῇ ἐκκλησίᾳ ἡ φοβερὰ τοῦ Μιχαὴλ Γ' ἀσέβεια καὶ νὰ τιμωρήσῃ πνευματικῶς τὸν σύμβουλον καὶ Καίσαρα Βάρδαν· ἀλλὰ διὰ ταύτην τὴν γενναίαν αὐτοῦ σταθερότητα κατηγορηθεὶς ὡς στασιαστὴς ἐξεβλήθη τῆς πατριαρχείας, ἀφοῦ προέστη τῆς ἐκκλησίας ἔνδεκα ἔτη καὶ μῆνας πέντε, καὶ ἀντ' αὐτοῦ προεχειρίσθη ὑπὸ τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβοντος ἀρχιεπισκόπου τῶν Συρακουσῶν Γρηγορίου οἰκουμενικὸς πατριάρχης ὁ Φώτιος, ὁ σοφώτατος πάντων τῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἀνδρῶν, τῷ 858.

Ὁ Φώτιος, ἀπὸ περιφανοῦς καταγόμενος γένους, καὶ διακρινόμενος μάλιστα ἐπὶ τῇ ποικίλῃ αὐτοῦ παιδείᾳ καὶ βαθείᾳ συνέσει, εὐδοκίμει μέχρι τοῦδε εἰς τὰ πολιτικὰ, παρὰ μὲν τῷ αὐτοκράτορι κατέχων τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ πρωτοσηκρήτου (πρώτου ἐξ ἀπορρήτων), ἐν δὲ τῇ συγκλήτῳ βουλῇ φέρων τὰ πρωτεῖα· προεχειρίσθη δὲ ἀπὸ λαϊκοῦ, διελθὼν εἰς ἓξ ἡμέρας διὰ πάντων τῶν ἱερατικῶν βαθμῶν, τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν χειροτονηθεὶς μοναχὸς, τὴν δὲ δευτέραν ἀναγνώστης, τὴν δὲ τρίτην ὑποδιάκονος, τὴν δὲ τετάρτην διάκονος, τὴν δὲ πέμπτην πρεσβύτερος καὶ τὴν ἕκτην (κε' Δεκεμβρίου) ἐπίσκοπος· καὶ προεχειρίσθη ἄκων

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

«ἀγόμενος καὶ ἑλκόμενος (ὡς λέγει ὁ ἴδιος ἐν τῇ πρὸς Βάρδαν ἐπιστολῇ του), καὶ μᾶλλον ἂν προτιμήσαι τοῦ βίου τὴν τελευτὴν» ἀλλ' ὁ ἐκβληθεὶς Ἰγνάτιος, μὴ ὑποφέρων τὴν γενομένην αὐτῷ ἀδικίαν καὶ καταδρομὴν, κατ' οὐδένα τρόπον ἐπείθετο ν' ἀποθέσῃ τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, ἀλλ' ἔγραφε καὶ ἐβόα καὶ ἔφερε ταραχὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Φώτιος ἅμα τῇ ἀναβάσει αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, εὗρε πολλοὺς ἐναντίους καὶ ἐχθροὺς, οἵτινες δεινὰς κατ' αὐτοῦ συκοφαντίας κατετόξευσαν· πικρότατον δὲ μάλιστα ἐχθρὸν εὗρεν ὁ Φώτιος τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, ἥτις πρὸς ὑποστήριξιν δῆθεν τοῦ κανονικοῦ δικαίου προθυμότατα ἀνεδέχθη νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν ἐκπεπτωκότα Ἰγνάτιον.

Ἐν ᾧ ὁ Φώτιος ἐκοινοποίησε κατ' ἀρχαῖον ἔθος εἰς τὸν Πάπαν τῆς Ῥώμης τὴν εἰς τὴν πατριαρχείαν ἀνύψωσιν αὐτοῦ, ἔγραψε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς ἐκεῖνον, παρακαλῶν νὰ πέμψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν λεγάτους ἵνα συντελέσωσιν εἰς τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης τὴν ἀποκατάστασιν· ἡ ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοκράτορος δὲν σώζεται πλέον· ἀλλ' ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ Μιχαὴλ ἄλλον τινὰ σκοπὸν δὲν εἶχεν, εἰμὴ διὰ τούτου νὰ παρασκευάσῃ εὐάρεστόν τινα ἐντύπωσιν εἰς τὸν Φώτιον, δηλαδὴ ὅτι ἔρχεται εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ Ῥώμης πρεσβεία, ἵν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν πατριάρχην· ἀλλὰ τότε δὲν ἔπρεπε νὰ κάθηται ἐπὶ τοῦ παπικοῦ θρόνου Νικόλαος ὁ Α', ἀνὴρ ἀλαζονικώτατος, ὅστις καὶ ταύτης τῆς εὐκαιρίας ἐπελάβετο ἵν' ἀναδειχθῇ ἀνώτατος τῆς ἐκκλησίας κριτής.

Ὁ Νικόλαος ἔπεμψεν εὐθὺς δύο ἐπισκόπους εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς δύο ἐπιστολὰς πρός τε τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν πατριάρχην, ἐν αἷς ἔγραφεν ὅτι χαίρει μὲν διὰ τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ Φωτίου, λυπεῖται δὲ διότι ἀπὸ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λαϊκοῦ προῆλθεν εἰς τὴν πατριαρχείαν· ὅτι ἡ προχείρισις αὐτοῦ ἀντιβαίνει πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας καὶ μάλιστα πρὸς τὰ θεσπίσματα τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπισκόπων τῆς Ῥώμης καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ συναινέσῃ εἰς τὴν προχείρισιν ταύτην πρὶν ἢ λάβῃ ἀκριβεστέρας παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ πληροφορίας.

Οἱ ἀπεσταλμένοι εἰς Κωνσταντινούπολιν δὲν ἔπραξαν κατὰ τοὺς σκοποὺς τοῦ Πάπα· διότι, συνόδου γενομένης ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, τῷ 861, ἐν ᾗ ὁ μὲν Ἰγνάτιος καθῃρέθη, ἡ δὲ τοῦ Φωτίου ἐκλογὴ ἐπεκυρώθη, ἐκεῖνοι παρόντες, ἐκοινώνισαν μετὰ τοῦ Φωτίου ὡς μετὰ Πατριάρχου· ἐπανελθόντες δ' ἔπειτα εἰς Ῥώμην ἐκόμισαν πρὸς τὸν Πάπαν ἐπιστολὰς τοῦ τε αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Φωτίου, δι' ὧν ἀνεσκευάζοντο αἱ ἀξιώσεις αὐτοῦ, καθόσον οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι δὲν ἦσαν πανταχοῦ οἱ αὐτοὶ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἠγνοεῖτο ὁ νόμος ὁ ἀπαγορεύων νὰ χειροτονῆται πατριάρχης ὁ λαϊκός· ἔθεν ὁ Νικόλαος Α'. ὅστις ἐνόμισε πρόσφορον τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ λάβῃ καὶ ἐν τῇ ἀνατολῇ ὅπερ εἶχεν ἐν τῇ δύσει ἀξίωμα, ἐννοήσας ὅτι διὰ τοῦ εὐφυοῦς Φωτίου δὲν ἐδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τῶν σκοπῶν του συνεκρότησε τῷ 863 ἰδίαν ἐν Ῥώμῃ σύνοδον καὶ, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτοῦ δωροδοκηθέντες ἔδωκαν τὴν συναίνεσιν αὐτῶν, ἀνεκάλεσε τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει γενόμενα καὶ οὐ μόνον ἐκήρυξε τόν τε Φώτιον καὶ τοὺς ὀπαδούς του ἐκπτώτους τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος, ἀλλ' ἠπείλησε καὶ νὰ τοὺς ἀφορίσῃ ἐν περιπτώσει ἀπειθείας· ἐντεῦθεν δὲ προέκυψε πικρὰ μεταξὺ τοῦ Πάπα καὶ τῆς βυζαντινῆς κυβερνήσεως ἀλληλογραφία, ἥτις ἐξανάγκης ἔμελλε νὰ καταντήσῃ εἰς ῥῆξιν ἐπίσημον,

Ἐν τούτοις ὁ Νικόλαος ἔπεμψε καὶ ἄλλους εἰς Βουλγαρίαν διδασκάλους ἵνα ἐφελκύσῃ τοὺς νεοφωτίστους εἰς τὴν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐκκλησίαν του καὶ ἐμπνεύση εἰς αὐτοὺς καταφρόνησιν πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην, ὡς παρανόμως δῆθεν εἰς τὸν θρόνον ἀναβάντα· μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ Φώτιος συνεκάλεσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τῷ 867, ἐξ ἁπάσης τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας σύνοδον, ἥτις καθήρεσε τὸν τολμηρὸν Πάπαν, καὶ ἀνεθεμάτισε πάσας ἐκείνας τὰς καινοτομίας, τὰς ὁποίας ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ἐδίδασκεν εἰς τοὺς Βουλγάρους. Ἔγραψε δὲ περὶ τῶν κακοδόξων τούτων καινοτομιῶν καὶ ἐγκύκλιον θαυμασίαν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς λοιποὺς πατριάρχας περιέχουσαν σὺν ἄλλοις καὶ τὰ ἑξῆς: «Οὔπω γὰρ ἐκείνου τοῦ ἔθνους, οὐδ' εἰς δύο ἐνιαυτοὺς, τὴν ὀρθὴν τῶν χριστιανῶν τιμῶντος θρησκείαν, ἄνδρες ὑσεβεῖς καὶ ἀποτρόπαιοι . . . . ἄνδρες ἐκ σκότους ἀναδύντες (τῆς γὰρ ἑσπερίου μοίρας ὑπῆρχον γεννήματα), εἶμοι, πῶς τὸ ὑπόλοιπον ἐκδιηγήσομαι; Οὗτοι πρὸς τὸ νεοπαγὲς εἰς εὐσέβειαν καὶ νεοσύστατον ἔθνος, ὥσπερ κεραυνὸς ἢ σεισμὸς ἢ χαλάζης πλῆθος, μᾶλλον δ' οἰκειότερον εἰπεῖν, ὥσπερ ἄγριος μονιὸς, ἐμπηδήσαντες, τὸν ἀμπελῶνα τοῦ Κυρίου, τὸν ἠγαπημένον καὶ νεόφυτον, καὶ ποσὶ καὶ ὀδοῦσι, ἤτοι τρίβοις αἰσχρᾶς πολιτείας, καὶ διαφθορᾷ δογμάτων . . . . κατανεμησάμενοι, ἐλυμήναντο· ἀπὸ γὰρ τῶν ὀρθῶν καὶ καθαρῶν δογμάτων καὶ τῆς τῶν χριστιανῶν ἀμωμήτου πίστεως παραφθείρειν τούτους καὶ ὑποσπᾷν κατεπανουργήσαντο. Καὶ πρῶτον μὲν αὐτοὺς ἐκθέσμως εἰς τὴν τῶν σαββάτων νηστείαν μετέστησαν· οἷδε δὲ καὶ ἡ μικρὰ τῶν παραδοθέντων ἀθέτησις καὶ πρὸς ὅλην τοῦ δόγματος ἐπιτρέψαι καταφρόνησιν· ἔπειτα δὲ τὴν τῶν νηστειῶν πρώτην ἑβδομάδα τῆς ἄλλης νηστείας περικόψαντες, εἰς γαλακτοποσίας καὶ τυροῦ τροφὴν καὶ τὴν τῶν ὁμοίων ἀβδηφαγίαν καθείλκυσαν. Ἐντεῦθεν αὐτοῖς τὴν ὁδὸν τῶν παραβάσεων ἐμπλατύνοντες, καὶ τῆς εὐθείας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τρίβου καὶ βασιλικῆς διαστρέφοντες, καὶ δὴ καὶ τοὺς ἐνθέσμῳ γάμῳ πρεσβυτέρους διαπρέποντας οἱ πολλὰς κόρας χωρὶς ἀνδρὸς γυναῖκας δεικνύοντες, καὶ γυναῖκας παῖδας ἐκτρεφούσας, ὧν οὐκ ἔστι πατέρα θεάσασθαι, οὗτοι τοὺς ὡς ἀληθῶς Θεοῦ ἱερεῖς μυσάττεσθαι καὶ ἀποστρέφεσθαι παρεσκεύασαν, τῆς Μανοῦ Γεωργίας ἐν αὐτοῖς τὰ σπέρματα κατασπείροντες, καὶ ψυχὰς, ἄρτι βλαστάνειν ἀρξαμένας τὸν σπόρον τῆς εὐσεβείας, τῇ τῶν ζιζανίων ἐπισπορᾷ λυμαινόμενοι. Ἀλλά γε δὴ καὶ τοὺς ὑπὸ πρεσβυτέρων μύρῳ χρισθέντας ἀναμυρίζειν αὐτοὶ οὐ πεφρίκασιν, ἐπισκόπους ἑαυτοὺς ἀναγορεύοντες, καὶ τὸ τῶν πρεσβυτέρων χρίσμα ἄχρηστον εἶναι, καὶ εἰς μάτην ἐπιτελεῖσθαι τερατευόμενοι . . . . Ἀλλὰ γὰρ οὐχὶ μόνον εἰς ταῦτα παρανομεῖν ἐξενέχθησαν, ἀλλὰ καὶ, εἴ τις κακῶν ἐστι κορωνὶς, εἰς ταύτην ἀνέδραμον. Πρὸς γάρ τοι τοῖς εἰρημένοις ἀτοπήμασι καὶ τὸ ἱερὸν καὶ ἅγιον σύμβολον, ὃ πᾶσι τοῖς συνοδικοῖς καὶ οἰκουμενικοῖς ψηφίσμασι ἄμαχον ἔχει τὴν ἰσχὺν, νόθοις λογισμοῖς, καὶ παρεγγράπτοις λόγοις, καὶ θράσους ὑπερβολῇ κιβδηλεύειν ἐπεχείρησαν ὡ τῶν τοῦ πονηροῦ μηχανημάτων, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον, ἀλλάγε καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεθαι καινολογήσαντες. . . Καὶ γὰρ δὴ καὶ ἀπὸ τῶν τῆς Ἰταλίας μερῶν συνοδική τις ἐπιστολὴ πρὸς ἡμᾶς ἀναπεφοίτηκεν, ἀῤῥήτων ἐγκλημάτων γέμουσα, ἅτινα κατὰ τοῦ οἰκείου αὐτῶν ἐπισκόπου οἱ τὴν Ἰταλίαν οἰκοῦντες, μετὰ πολλῆς κατακρίσεως καὶ ὅρκων μυρίων διεπέμψαντο, μὴ παριδεῖν αὐτοὺς οὕτως οἰκτρῶς ὀλλυμένους, καὶ ὑπὸ τηλικαύτης βαρείας πιεζομένους τυραννίδος, καὶ τοὺς ἱερατικοὺς νόμους ὑβριζομένους, καὶ πάντας θεσμοὺς ἐκκλησίας ἀνατρεπομένους· ἃ καὶ πάλαι μὲν διὰ μοναχῶν καὶ πρεσβυτέρων, ἐκεῖθεν ἀναδραμόντων, εἰς πάντων ἀκοὰς διεφέροντο. Βασίλειος δ' ἅ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρα ἦν καὶ Ζωσιμᾶς, Μητροφάνης τε καὶ σὺν αὐτοῖς ἕτερος, οἳ τὴν τοιαύτην τυραννίδα ἐπωδύροντο, καὶ πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἐκκλησιῶν ἐξεκαλοῦντο δακρύοντες· Νῦν δέ . . . καὶ γράμματα διάφορα καὶ ἐκ διαφόρων ἐκεῖθεν ἀναπεφοίτηκεν, . . . ὧν τὰ ἴσα κατὰ τὴν ἐκείνων ἀξίωσίν τε καὶ ἐξαίτησιν (καὶ γὰρ εἰς πάντας τοὺς ἀρχιερατικοὺς καὶ ἀποστολικοὺς θρόνους διαδοθῆναι ταῦτα μετὰ φρικτῶν ὅρκων καὶ παρακλήσεων ἐδυσώπησαν) ὡς αὐτὰ ἐκεῖνα παραστήσει ἀναγινωσκόμενα.» *)

Ὁ Νικόλαος ἠναγκάσθη νὰ γράψῃ πρὸς πάντας τοὺς μητροπολίτας τῆς Γαλλίας προκαλῶν αὐτοὺς νὰ σκεφθῶσιν ὅπως κάλλιστα δύνανται ν' ἀναιρεθῶσιν αἱ ὑπὸ τοῦ Φωτίου εἰς τοὺς Δυτικοὺς προσαφθεῖσαι κατηγορίαι. Δύο ἀπολογητικὰ συγγράμματα, συνταχθέντα διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, σώζονται ἔτι καὶ νῦν τὸ μὲν, ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῶν Παρισίων Αἰνείου, τὸ δὲ, ὑπὸ τοῦ μονάχου τῆς Κορβηΐας Ῥατράμνου.

Ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (867) συνέβη ἐν τῇ πολιτείᾳ μεταβολή τις δυναστική. Βασίλειος ὁ Μακεδὼν φονεύσας τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ, ἔλαβε τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας· καὶ τὸν μὲν Φώτιον, ἀρνηθέντα νὰ μεταδώσῃ αὐτῷ, ὡς ἀνδροφόνῳ, τὴν κοινωνίαν τῶν θείων μυστηρίων, ἀγανακτήσας κατεβίβασε τῆς πατριαρχείας, καὶ εἰς Σκέπην, μοναστήριον παρὰ τῷ Βυζαντίῳ, ἐξώρισεν, ἀνεβίβασε δὲ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν ἤδη καθαιρεθέντα Ἰγνάτιον. Ἔγραψε δ' εὐθὺς ὁ Βασίλειος καὶ πρέσβεις πρὸς τὸν πάπαν Νικόλαον ἔπεμψεν ἵνα συναινέσῃ εἰς τὴν ἐπὶ τὴν πατριαρχείαν ἀποκατάστασιν τοῦ Ἰγνατίου. Ἐλθόντες δὲ οἱ πρέσβεις εἰς Ῥώμην, ἀντὶ τοῦ Νικολάου, τελευτήσαν-

*) Φωτ. ἐπιστ. Β'. σελ. 17. ed. Montacutii.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τος ἐντῷ μεταξὺ, εὗρον καθήμενον ἐπὶ τοῦ παπικοῦ θρόνου τὸν διάδοχον ἐκείνου Ἀδριανὸν τὸν Β'. Οὗτος συνεκάλεσε παραχρῆμα σύνοδον (τῷ 868), ἐν ᾗ τὰ πρακτικὰ μὲν τῆς ὑπὸ τοῦ Φωτίου κατὰ τοῦ ἀποθανόντος Πάπα γενομένης συνόδου ἐκάησαν, αὐτὸς δ' ὁ Φώτιος, κατακριθεὶς πάλιν, ἀφωρίσθη, καὶ ἀπὸ πατριάρχου κατεβιβάσθη εἰς τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν, καὶ εἰς τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ ἐδόθη ὑπόσχεσις νὰ γενῶσιν αὖθις εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς ἐκκλησίας δεκτοὶ, ἐὰν ἑνωθῶσι μετὰ τοῦ Ἰγνατίου· τὰς ἀποφάσεις δὲ ταύτας ἔπεμψεν ὁ Ἀδριανὸς ὕστερον διὰ τοποτηρητῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα συγκροτηθῇ καὶ ἐκεῖ σύνοδος, ἥτις καὶ συνῆλθε τῷ 869, ὀνομαζομένη ὑπὸ μὲν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ὀγδόη οἰκουμενικὴ, ὑπὸ δὲ τῆς ἀνατολικῆς ψευδοσύνοδος, καὶ ἐπεκυρώθησαν ἐν αὐτῇ πάντα τὰ ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκείνῃ πεπραγμένα· ἡ ὑπόθεσις ὅμως τῆς Βουλγαρίας δὲν ἀπέβη κατ' εὐχὴν τῶν Ῥωμαίων ἀπεσταλμένων.

Καὶ ὁ τοῦ Ἀδριανοῦ διάδοχος Ἰωάννης ὁ Η' ἐκίνησε πάντα λίθον ἵνα ὑποτάξῃ εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ τὴν χώραν τῶν Βουλγάρων· ὅθεν πολλὰς ἐπιστολὰς ἔγραψε πρός τε τὸν ἡγεμόνα τούτων Μιχαὴλ καὶ πρὸς τὸν πατριάρχην Ἰγνάτιον, ἀπαιτῶν ἀπὸ τούτου ἵνα ἐν διαστήματι τριάκοντα ἡμερῶν ἀκυρώσῃ ὅσους ἐχειροτόνησεν ἐπισκόπους καὶ κληρικοὺς τῆς Βουλγαρίας, καὶ ἀπειλῶν ὅτι, ἐὰν ἔτι ἰσχυρογνωμῇ, θέλει καθαιρεθῇ τῆς πατριαρχείας, ἣν ὀφείλει εἰς τὸν ἀποστολικὸν θρόνον τῆς Ῥώμης· ἀλλ' ὁ Ἰγνάτιος ἦτο ἤδη τεθνηκώς, ὅτε ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ Πάπα ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐν ἔτει 878.

Ὁ Φώτιος, μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καθαίρεσιν αὐτοῦ, διέτριβεν ἐξόριστος καὶ ἔγκλειστος ἐν Σκέπῃ τῷ μοναστηρίῳ, ὡς εἴπομεν, στερούμενος ὄχι μόνον τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, ἀλλὰ, κατὰ βασιλικὴν προσταγὴν, καὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

παντὸς βιβλίου, ὅπερ δι αὐτὸν ἦτο ἡ μᾶλλον ἀφόρητος τιμωρία· Μετοῦπολυ ὅμως ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος μεταβαλὼν τὸ δυσμενὲς πρὸς τὸν ἄνδρα φρόνημα, τὸν ἠλευθέρωσε ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ ἐνεπιστεύθη αὐτῷ τὴν ἀνατροφὴν καὶ διδασκαλίαν τῶν δύω αὐτοῦ υἱῶν Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου, καὶ λέγεται ὅτι ὁ Φώτιος ἐπὶ τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Ἰγνατίου εἶχε μείζονα ἢ οὗτος δύναμιν ἐπὶ τὰ πράγματα τὰ ἐκκλησιαστικά· ὅθεν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγνατίου (878) ἀνυψώθη παμψηφεὶ τὸ δεύτερον ἐπὶ τὴν πατριαρχείαν· ἀπεκρίθη δὲ ὁ Πάπας Ἰωάννης διὰ γραμμάτων φιλοφρονητικῶν μὲν καὶ περιποιητικῶν λίαν, ἀλλὰ καὶ ῥητῶς διαδηλούντων ὅτι αὐτὸς, μόνον πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης καὶ ἡσυχίας ἀποβλέπων, στέργει ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν Φώτιον ὡς Πατριάρχην, ἐὰν οὗτος αἰτήσῃ ἐνώπιον συνόδου συγγνώμην ὡς ἀνελθὼν εἰς τὴν πατριαρχείαν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ῥωμαϊκοῦ θρόνου, καὶ ἐὰν παύσῃ νὰ ἔχῃ ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας· ἀλλ' ἡ κατὰ τὸ ἔτος 880 ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας ἐκ πάσης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας συγκροτηθεῖσα σύνοδος (διὸ καὶ ὀγδόη οἰκουμενικὴ παρά τινων καλουμένη) ἐπεκύρωσεν ὡς κανονικὸν καὶ νομιμώτατον πατριάρχην τὸν Φώτιον, καὶ ἐκτὸς ἄλλων διαφόρων πράξεων ἀνεγνώρισε μὲν τὰ πρεσβεῖα τοῦ ἁγιωτάτου θρόνου τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας, ἀπέκρουσε δὲ τὰς αἰτήσεις τοῦ πάπα Ἰωάννου. Ψευδεῖς δὲ οὗτος πληροφορίας τὸ πρῶτον περὶ τῶν ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ πραχθέντων λαβὼν εὐχαρίστησε τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι ἀπεδόθη εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἡ Βουλγαρία καὶ συνευδόκησεν εἰς τὰ κατὰ τὸν Φώτιον· ἔπειτα ὅμως ἀνακαλύψας τὴν ἀπάτην ἐξετόξευσε τὸ ἀνάθεμα κατὰ πάντων τῶν μὴ θεωρούντων τὸν Φώτιον ὑπὸ τῆς θείας δίκης κατακεκριμένον· συγχρόνως δ' ἔπεμψε καὶ εἰς Κων-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ταντινούπολιν πρέσβυν ἵνα μεταβάλῃ τὴν γνώμην τῶν ἀνατολικῶν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ μέσον ἀπέτυχεν.

Ὁ Μαρῖνος καὶ Ἀδριανὸς ὁ Γ', οἱ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου εἰς τὸν παπικὸν ἀναβάντες θρόνον ἐπανέλαβον τὴν κατὰ τοῦ Φωτίου κατάκρισιν· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀδριανὸν πικροτάτην ἐπιστολήν, καδεικνύων δι' αὐτῆς τὰς δεσποτικὰς καὶ ἀνόμους τοῦ Ῥωμαίου ἐπισκόπου ἀξιώσεις. Πρὸς ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἀπήντησεν ἀλαζονικῶς ὁ τὸν Ἀδριανὸν ἀποθανόντα, διαδεξάμενος Στέφανος ὁ Ε', ἀλλ' ἡ ἀπάντησις αὕτη ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τελευτήσαντος ἤδη τοῦ Βασιλείου, καὶ μεταβληθείσης πάλιν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ τῆς τῶν πραγμάτων καταστάσεως.

Λέων ὁ ΣΤ', ὁ ἐπονομασθεὶς σοφὸς καὶ φιλόσοφος, καθήσας ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνου (ἐν ἔτει 889), κατεβίβασεν εὐθὺς ἀπὸ τῆς πατριαρχείας τὸν Φώτιον, διαβληθέντα πρὸς αὐτὸν ὑπ' ἀνθρώπων ἐπιβούλων καὶ φθονερῶν, καὶ ἀνεβίβασεν εἰς αὐτὴν τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν Στέφανον. Ὅπως δὲ οὗτος ἀναγνωρισθῇ πατριάρχης (ὅπερ ἐν Ῥώμῃ ἤθελεν εὑρεῖ δυσκολίας, καθόσον ὁ Στέφανος εἶχε λάβων τὴν εἰς κληρικὸν χειροτονίαν παρὰ τοῦ Φωτίου), ἔγραψεν ὁ Λέων οὐ μόνον πρὸς τὸν Πάπαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Στυλιανόν, τὸν Νεοκαισαρείας μητροπολίτην, οἷον μεσίτην τοῦτον πρὸς τὴν αὐλὴν τῆς Ῥώμης μεταχειριζόμενος. Ὁ Στυλιανὸς ἦτο ἀρχαῖος τοῦ Φωτίου ἐχθρὸς καὶ διὰ τοῦτο πρόσωπον λίαν κατάλληλον ἵνα συνεργήσῃ εἰς τὴν τοῦ αὐτοκράτορος αἴτησιν· ἐζωγράφησε λοιπὸν τὸν Φώτιον ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν Πάπαν χρώμασι ζοφεροῖς, καὶ παρεκάλεσε τὸν Στέφανον Ε', ἵνα συγκατατεθῇ εἰς τὴν γενομένην μεταβολήν.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν δὲν ἤρεσεν εἰς τὸν Πάπαν, φρο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νοῦντα ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔπρεπε νὰ προσαχθῇ ἐνώπιον τῆς δικαστικῆς αὐτοῦ καθέδρας, καὶ ἐπειδὴ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ τε αὐτοκράτορος καὶ Στυλιανοῦ εὑρέθησαν πρὸς ἀλλήλας ἀσύμφωνοι, γράψαντος τοῦ μὲν, ὅτι ὁ Φώτιος ἀπέθετο ἑκουσίως τὴν πατριαρχείαν, τοῦ δὲ, ὅτι καθῃρέθη διὰ παραπτώματα, ἀπεκρίθη ὅτι δὲν δύναται ἔτι ν' ἀποφασίσῃ, ἀλλ' εἶνε ἀνάγκη νὰ σταλῶσι παρ' ἀμφοτέρων εἰς Ῥώμην ἐπίσκοποι, ἵνα θεωρηθῇ ἐκεῖ ἡ ὑπόθεσις. Ὁ Στυλιανὸς ἀπαντήσας πρὸς ταῦτα, ἐσπούδασε νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἀσυμφωνίαν ἐκείνην καὶ παρετήρησεν εἰς τὸν Πάπαν ὅτι αὐτὸς οὗτος ἀντιφάσκει πρὸς ἑαυτόν· διότι, ἐν ᾧ ἐκήρυξε τὸν Φώτον κατακεκριμένον, θέλει πάλιν νὰ ἐξετάσῃ τὸ πρᾶγμα.

Ὁ δὲ Φώτιος, ἔκπτωτος γενόμενος τῆς πατριαρχείας, ἐξωρίσθη εἰς τὸ τῶν Ἀρμενιανῶν μοναστήριον, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε τὴν ἔνδοξον αὐτοῦ ζωὴν τῷ 891, Φεβρ. 6, ἔτε καὶ μέχρι τοῦ νῦν πανηγυρίζει τὴν μνήμην αὐτοῦ ἡ ἐκκλησία.

Ὁ διάδοχος τοῦ Πάπα Στεφάνου Φόρμωσος ἀπέστειλε πρὸς τὸν διάδοχον Στεφάνου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχου Ἀντώνιον, τὸν ἐπονομαζόμενον Καυλέαν (ἐν ἔτει 893), ἀπαιτῶν τὴν Βουλγαρίαν· ἀλλὰ τῶν ἀνατολικῶν οὐδόλως συγκατανευόντων εἰς τὴν τῶν παπικῶν πρέσβεων ἀπαίτησιν, οὐδὲ στεργόντων νὰ ἔχῃ ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος ἐξουσίαν τινὰ ἐπὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας, ἐλύθη, τέλος, ὁ σύνδεσμος τῆς τῶν δύο τούτων ἐκκλησιῶν κοινωνίας.

Τὴν λύσιν ταύτην τοῦ συνδέσμου ἢ τὸ συνήθως λεγόμενον σχίσμα τῆς δυτικῆς ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας (διότι κυρίως ἡ πρώτη, ὡς ἐκ τῶν προεκτεθέντων δῆλον, ὑπῆρξεν ἡ προκαλέσασα αὐτὸ διὰ τῶν παραλόγων ἀξιώσεών της) ἐπεσφράγισαν καὶ μεταγενέστεραι πράξεις δύο ἐπισήμων πατριαρχῶν: τοῦ Σεργίου καὶ τοῦ Μιχαὴλ Κηρουλαρίου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὁ μὲν πρῶτος δηλονότι, συγγενής τις τοῦ Φωτίου, πατριαρχεύσας τῷ 998, ἐκύρωσε συνοδικῶς τὰ παρὰ τοῦ Φωτίου κατὰ τῶν κενοτομιῶν τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας πραχθέντα καὶ ἐξήλειψεν ἐκ τῶν διπτύχων τὸ ὄνομα τοῦ Πάπα ὡς δεξαμένου τὴν εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως προσθήκην ἤγουν τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (filioque)· ὁ δὲ δεύτερος, πατριαρχεύσας ἐν ἔτει 1038, ἀφώρισε πάλιν συνοδικῶς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν διὰ τὰς διαφοράς της καὶ μάλιστα διὰ τὴν εἰρημένην εἰς τὸ Σύμβολον προσθήκην καὶ διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἀζύμων ἐν τῇ θείᾳ εὐχαριστίᾳ.

Τὰ περὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον, συνεχόμενα μετὰ τῶν τῆς προσεχοῦς περιόδου, θέλουσιν ἐκτεθῇ ἐν τῷ τέλει ταύτης ἐφάπαξ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ.

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ.

Ἀπὸ τῶν σταυροφορικῶν πολέμων καὶ τῆς συνεπείᾳ τούτων αὐτόθι ἐπικρατήσεως τῶν Φράγκων ἕως ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων

1096 — 1453 μ. Χ.

Ἀνέκαθεν ἡ Παλαιστινὴ (ἱερὰ χώρα καὶ, κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφὴν, Γῆ τῆς επαγγελίας), ὅπου ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξεπλήρωσε τὸ μεγα τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἔργον, ὑπῆρξεν ἐξύχου σεβασμοῦ ἀντικείμενον· καὶ ἀφοῦ ἡ μήτηρ τοῦ μενάλου Κωνσταντίνου, ἡ αὐτοκράτειρα Ἑλένη, ἐπισκεφθεῖσα αὐτὴν ᾠκοδόμησεν ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅστις ἐθεωρεῖτο ως ὁ τάφος τοῦ Χριστοῦ, ναὸν, δὲν ἔπαυον εὐλαβείας χάριν ν ἀποδημῶσιν αὐτόσε καὶ ἐξ ἀπωτάτων τόπων πολλοὶ Χριστιανοί· αἱ ἀποδημίαι δὲ τοιούτων ἐξηκολούθουν ἀκωλύτως καὶ μετὰ τὴν περιέλευσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τὴν κυριότητα τῶν Ἀράβων (637), οἵτινες, καίτοι ὀπαδοι τοῦ πρὸ μικροῦ (610) ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ ἱδρυθέντος δόγματος, τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, ἐσέβοντο ὅμως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὴν ἁγίαν ταύτην γῆν, καθόσον μάλιστα εὕρισκον καὶ οὐ μικρὰν ὑλικὴν ὠφέλειαν εἰς τὴν συρροὴν τῶν προσερχομένων.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα, τῆς Καλιφείας τοῦ Καίρου, εἰς ἣν ὑπέκειντο ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Συρία, ἀποβαλούσης τὴν ἐπὶ τῆς Παλαιστίνης κυριότητα διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Σελδσούκκων ἢ, ὡς ἄλλως λέγονται, Σαρακηνῶν, τὰ πράγματα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἔλαβον πάντῃ ἀλλοίαν φάσιν.

Οἱ Σελδσοῦκκοι οὗτοι, καλούμενοι οὕτως ἀπό τινος ἐμίρου Σελδσούκκου, ὅστις τοὺς ὡδήγησεν ἐκ τῶν ἐπέκεινα τοῦ Ἰαξάρτου πρὸς μεσημβρίαν μερῶν, ἀποτελοῦσι μίαν τῶν πολλῶν τουρκικῶν φυλῶν, ὧν ἐγένετο προηγουμένως (σελ. 115) μνεία· καὶ καταρχὰς μὲν ὑπηρέτουν ἄλλους ἡγεμόνας ἐπὶ μισθῷ, ἔπειτα δὲ ἀποδημήσαντες πλησίον τῆς Βουχαρίας ἐδέχθησαν ἐνταῦθα περὶ τὸ 970 τὸν ἰσλαμισμὸν (τὸ μωαμεθανικὸν δόγμα) καὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν διὰ τῆς προσλήψεως πολλῶν ἀπὸ ἄλλων στιφῶν ἀνδρῶν· ὁ ἔγγονος τοῦ εἰρημένου ἐμίρου Τογρουλβέγ, ὃν οἱ Βυζαντινοὶ καλοῦσι Ταγρολίπικα, βοηθείσας ἐπιτυχῶς τὸν ἡγεμόνα τῶν Γασναυιδῶν εἴς τινα πόλεμον κατὰ τῆς Ἰνδικῆς, μὴ ἀνταμειφθεὶς δὲ, ὡς ἤλπιζεν, ἀρκούντως, ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ, τὸν κατετρόπωσεν, ἐκυρίευσε τὸ Χορασὰν (τὴν ἀρχαίαν Παρθίαν) καὶ ἐντεῦθεν ὅλην τὴν Περσίαν (1050)· ἔπειτα ἐστράφη πρὸς τὸ Βαγδάτιον προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Καλίφου κατὰ τῶν τυράννων αὐτοῦ, τῶν Βουϊδῶν, ἔθραυσε τὴν δύναμιν τούτων, καὶ πρὸς ἀμοιβὴν ὑψωθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐμὶρ ἀλ ὁμρὰ, ἀνέδειξε τὸ Βαγδάτιον καθέδραν τῶν Σελδσούκκων· ὁ διαδεχθεὶς δ' αὐτὸν ἀνεψιός του, ὡς Σουλτάνος καὶ Ἐμὶρ ἀλ Ὁμρὰ, Ἄλπ Ἀρσλὰν, ἦλθε κατὰ πρῶτον εἰς σύγκρουσιν μετὰ τῶν Βυζαντινῶν· ἐνίκησε τὸν αὐτοκράτορα Ῥωμανὸν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Διογένην, ὅστις εἶχεν εἰσβάλει μετὰ μεγάλης δυνάμεως ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν Περσίαν (1071). Ὁ αὐτοκράτωρ ἠχμαλωτεύθη καὶ μετ' αὐτοῦ ἔπεσε τὸ τελευταῖον ἔρυμα τῶν Βυζαντινῶν ἐν Ἀσίᾳ· ἡ Ἀρμενία, ἡ Γεωργία, τῆς Ἀσίας τὸ ὡραιότερον μέρος, ἠὔξησαν τῶν Σελδσουκκιδῶν τὸ κράτος. Ὁ τοῦ Ἀλπ Ἀρσλὰν υἱὸς καὶ διάδοχος Μαλὲκ Σὰχ (1072—1092) ἤ, ὡς αὐτὸς ἠρέσκετο νὰ ὀνομάζεται μᾶλλον, Δζελαλεδδὶν (ἤτοι ἐγκαύχημα τῆς πίστεως), προήγαγεν ἐκεῖνο εἰς τὴν μεγίστην ἔκτασίν του κυριεύσας διὰ τῶν εὐτυχῶν πολέμων του πρὸς δυσμὰς μὲν τὴν μικρὰν Ἀσίαν μέχρι τῆς Νικαίας, τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ὅλας τὰς μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Σίνας χώρας· ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐκραγέντων ἐμφυλίων πολέμων, τὸ ἀχανὲς Σελδσουκκικὸν κράτος κατεκερματίσθη εἰς πολλὰς ἡγεμονίας ὑπὸ διαφόρους δυνάστας, ἐξ ὧν ἀρκούμεθα νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα ὡς πλείονος λόγου ἀξίας τὰς τοῦ Ἰκονίου καὶ τῆς Νικαίας καὶ ἰδίως τὴν τῶν Ὀρτοκιδῶν ἐν Παλαιστίνῃ ὡς ἔχουσαν ἄμεσον εἰς τὸ προκείμενον μέρος τῆς ἱστορίας σχέσιν.

Ἀφ' ὅτου δηλονότι οἱ ὑπὸ τὸν Ὀρτὸκ Σελδσοῦκκοι κατέλαβον τὴν Ἱερουσαλὴμ (1082), οἱ ἕως τότε ἀνενόχλητοι Χριστιανοὶ ἀποδημηταὶ ἤρξαντο νὰ καταπιέζωνται ὑπ' αὐτοῦ τόσον δεινῶς, ὥστε οἱ θρῆνοι των ἠκούσθησαν εἰς ὅλην τὴν δύσιν, διήγειραν τὴν κοινὴν συμπάθειαν καὶ τὴν ἐνθουσιώδη μεταξὺ τῶν διαφόρων αὐτῆς ἐθνῶν ἐπιθυμίαν τοῦ ν' ἀποσπάσωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἀπίστων τὴν ἱερὰν Γῆν· δύο Πάπαι ἤδη ἐκ διαδοχῆς, ὁ Σύλβεστρος Β' καὶ ὁ Γρηγόριος Ζ', ἀποταθέντες πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ Γερμανίας τοὺς εἶχον προτρέψει νὰ ἐκστρατεύσωσι πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δεινοπαθούντων ἀποδημη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῶν· ἀλλὰ κατὰ πρῶτον αἱ τοῦ Ἀμβιανίτου Πέτρου ἢ, ὡς ἡ Ἄννα Κομνηνὴ τὸν ὀνομάζει, Κουκουπέτρου ζωηραὶ παραστάσεις, ὡς μάρτυρος αὐτόπτου τῆς ἐλεεινῆς ἐκείνων καταστάσεως, ἐπέφερον ἀποτέλεσμα· ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐν Κλερμοντίᾳ (πόλει τῆς Γαλλίας) συνόδου (1095), γενομένης κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Πάπα Οὐρβανοῦ Β', αἱ παραστάσεις ἐκεῖναι τοῦ πυρώδους ἀποστόλου, συνωδευμέναι καὶ ὑπό τινος εὐφραδοῦς δημηγορίας τοῦ Πάπα, ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς συναθροισθέντας αὐτόθι πάσης τάξεως Γάλλους τοιοῦτον ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ ἐλευθερώσεως τῶν μιαινομένων ἁγίων τόπων, ὥστε ὅλοι, κράζοντες μεγαλοφώνως: θέλημα Θεοῦ εἶνε! θέλημα Θεοῦ εἶνε! ἔθεσαν, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὡς ἐκ κοινοῦ συνθήματος, τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῶν ὤμων των· οὕτω δὲ προέκυψεν ἡ μεγάλη ἐκείνη τῶν σταυροφόρων κίνησις, ἥτις, ὁμοία πως πρὸς τὰς παραβόλους τῶν ἡρωϊκῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων ἐπιχειρήσεις (τὸν Ἀργοναυτικὸν στόλον χάριν του χρυσοῦ δέρατος, τὴν ἐπὶ τὸ Ἴλιον στρατείαν κ.λ.) διήρκεσε δύο περίπου ἑκατονταετηρίδας (1096 — 1248), μετακυλίσασα ἀπὸ τῆς δύσεως πρὸς τὴν ἀνατολὴν κατὰ τὸ μέγα τοῦτο χρονικὸν διάστημα ἑπτὰ περίπου ἑκατομμύρια ἀνθρώπων (Γάλλων, Γερμανῶν, Ἄγγλων καὶ Ἰταλῶν), ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι ἀπωλέσθησαν.

Ἀφοῦ τὸ πρῶτον ἄτακτός τις σωρὸς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ εἰρημένου Πέτρου, οὗτινος ὁ ἀκράτητος ζῆλος δὲν ἠδυνήθη νὰ περιμείνῃ τὴν ἐξάρτυσιν τοῦ κυρίου στρατοῦ, κατεστράφη ἐλεεινῶς κατὰ τὴν διὰ τῆς Οὐγγαρίας, Βουλγαρίας καὶ μικρᾶς Ἀσίας ληστρικὴν ὁδοιπορίαν του, ἤρξατο τὸ ἀκόλουθον ἔτος (1096) ἡ πρώτη σταυροφορικὴ ἐκστρατεία ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ δουκὸς τῆς Λοθαριγγίας, Γοττοφρέδου τοῦ Βυλλιόνου, καὶ ἄλλων ἡγεμόνων· μετ'

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀπείρους ταλαιπωρίας, δεινὰς μάχας πρὸς διαφόρους σελδσούκκους ἡγεμόνας, στερήσεις καὶ ἀπωλείας ἀφίχθη ὁ κατὰ τὸ πλεῖστον συντακεὶς στρατὸς εἰς τὴν Γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ὅπου διὰ τεσσαρακονθημέρου πολιορκίας καὶ τινος ἰσχυρᾶς ἐφόδου ἐκυρίευσε τὴν Ἱερουσαλὴμ (1099) καὶ ἵδρυσε τὸ ἐπώνυμον βασίλειον, τοῦ ὁποίου πρῶτος βασιλεὺς ἀνηγορεύθη ὁ εἰρημένος Γοττοφρέδος, μολονότι οὗτος ἐκ πνεύματος ταπεινοφροσύνης ἤθελε νὰ ὀνομάζεται μόνον προστάτης τοῦ ἁγίου τάφου· κατ' αὐτὴν δὲ ταύτην τὴν ἐκστρατείαν ἱδρύθησαν καὶ αἱ χριστιανικαὶ ἡγεμονίαι τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῆς Ἐδέσσης.

Ἀλλ' ἡ Παλαιστίνη δὲν ἐδύνατο νὰ διατηρηθῇ εἰμὴ διὰ συνεχῶν πολέμων πρὸς τοὺς περικυκλοῦντας αὐτὴν μαχίμους Σαρακηνούς, καὶ διὰ τοῦτο ἀπῃτοῦντο συνεχεῖς ἐπικουρικαὶ δυνάμεις τῆς δύσεως· τὸ νέον βασίλειον ἐπιέσθη πάραυτα πανταχόθεν, καὶ ἐπειδὴ καὶ οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες εὑρίσκοντο συνεχῶς ἐκ ζηλοτυπίας διηρημένοι, κατὰ μικρὸν δὲ καὶ ἡ ἀρχικὴ τόλμη τῶν σταυροφόρων ἠλαττοῦτο, ἐντεῦθεν οἱ Σαρακηνοὶ ἐδυνήθησαν ν' ἀνακτήσωσιν ἐν πρώτοις τὴν Ἔδεσσαν. Ἡ ἀπώλεια δὲ αὕτη ἐκίνησε τὴν δύσιν εἰς δευτέραν ἐκ Γερμανῶν καὶ Γάλλων ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα Κορράδον τὸν Γ' καὶ τὸν βασιλέα Λουδοβίκον Ζ' συγκειμένην σταυροφορίαν, ἥτις ὅμως δὲν εἶχεν ἔμμονα ἀποτελέσματα.

Ἀφοῦ δὲ καὶ ἡ Ἱερουσαλὴμ αὐτὴ περιῆλθεν ἐφεξῆς ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ Σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου Σαλαδίνου, τοῦ ἀνδρείου ἐκείνου Μωαμεθανοῦ ἡγεμόνος, ὅστις κατήσχυνε τοὺς χριστιανοὺς ἀντιπάλους του διὰ πολλῶν ἀρετῶν, ἐτέθη μὲν εἰς κίνησιν καὶ τρίτη τις μεγάλη σταυροφορία ὑπὸ τοὺς τρεῖς κραταιοτέρους τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀρχηγούς: τὸν γερμανὸν αὐτοκράτορα Φρι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δερίκον τὸν Βαρβαρόσσαν ἤτοι Πυρογένειον, τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φίλιππον Αὔγουστον καὶ τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ῥιχάρδον τὸν Λεοντόθυμον, ἀλλὰ ἐναντιότης τῆς τύχης καὶ διαφωνία τῶν σταυροφόρων ἐματαίωσαν τὸν σκοπόν, καὶ μετὰ τὴν ἐπανάκαμψιν τῶν ἀρχηγῶν εἰς τὰ ἴδια ὁ Σαλαδῖνος κατέλαβεν ὅλην τὴν Παλαιστίνην.

Ἐπὶ τῆς τετάρτης σταυροφορίας Γάλλοι καὶ Ἐνετοὶ σταυροφόροι προέβησαν μόνον μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, ἐγένοντο κύριοι αὐτῆς καὶ ἵδρυσαν τὴν λατινικὴν αὐτοκρατορίαν, περὶ ἧς θέλομεν διαλάβει ἐκτενέστερον κατωτέρω. — Ἐν τῇ πέμπτῃ ἐκστρατείᾳ οὐδὲν λόγου ἄξιον ἐπράχθη· ἐν τῇ ἕκτῃ κατώρθωσε μὲν ὁ τῆς Γερμανίας αὐτοκράτωρ Φριδερῖκος Β΄ ν' ἀνακτήσῃ διὰ συνθήκης τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τοὺς ἄλλους ἱεροὺς τόπους, ταχέως ὅμως ἐκείνη καὶ οὗτοι πάντες μετέπεσαν πάλιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Μωαμεθανῶν. Τὴν ἑβδόμην καὶ τελευταίαν σταυροφορίαν ἐπεχείρισεν ὁ τῆς Γαλλίας βασιλεὺς Λουδοβῖκος Θ΄, ὁ ἐπικαλούμενος ἅγιος (Saint Louis), ὅστις ἠθέλησε νὰ προσβάλῃ τὴν Αἴγυπτον, αἰχμαλωτευθεὶς ὅμως ἠναγκάσθη νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ἀπολύτρωσίν του διὰ τῆς ἀποδόσεως τῶν ὅσων κατέκτησεν.

Εἰ καὶ ὁ κύριος τῶν σταυροφοριῶν σκοπὸς εἰς τέλος ἀπέτυχεν, οὐδὲν ἧττον αἱ συνέπειαι αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν τότε βάρβαρον δυτικὴν Εὐρώπην ὑπῆρξαν οὐκ ὀλίγον λυσιτελεῖς· διότι εἰς αὐτὰς οἱ δυτικοὶ Εὐρωπαῖοι ὀφείλουσι τὴν ἐγγυτέραν πρὸ ἀλλήλους συγκοινωνίαν, νέας τολλῶν πραγμάτων γνώσεις καὶ νέα τῆς φύσεως προϊόντα, ἐλευθέραν τινὰ πολιτῶν κατάστασιν καὶ τὴν ἐμπορικὴν πολλῶν πόλεων ἀκμήν. Εἰς αὐτὰς δὲ ὀφείλεται καὶ ἡ γένεσις τῶν ἱπποτικῶν ταγμάτων (τοῦ τῶν Ναϊτῶν, τοῦ τῶν Ἰωαννιτῶν ἢ τῶν μετέπειτα Μελιταίων καὶ τοῦ Τευτονικοῦ), ὧν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὁ ἀγὼν ἀπέβλεπε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πίστεως καὶ τὴν προστασίαν τῶν καταπιεζομένων.

Ἀλλ' αἱ λυσιτελεῖς εἰς τὴν δύσιν σταυροφορίαι δύνανται ἆρά γε νὰ θεωρηθῶσι τοιαῦται καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνατολήν, ἰδίως καθόσον ἀφορᾷ τὸ βυζαντινὸν κράτος καὶ τὴν Ἑλλάδα; πολλοῦ γε καὶ δεῖ! διότι καίτοι ἀποτρέψασαι ἐπί τινα χρόνον τὸν ἀπ' ἀνατολῶν ἐπερχόμενον χειμῶνα ἀπέβησαν ὅμως αὐτόθι εἰς τέλος λίαν ἐπιζήμιοι ἕνεκα τῆς συρροῆς ξένων μισθοφόρων καὶ πλείστων τυχοδιωκτῶν βαρβάρων, ἐκ τῆς συμμίξεως τῶν ὁποίων μετὰ τῶν ἰθαγενῶν ὁ ἐθνικὸς τούτων χαρακτὴρ διεφθάρη· κατεξοχὴν δὲ ὀλεθρία ἐδείχθη ἡ τετάρτη μεταξὺ αὐτῶν διὰ τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου, τῆς ἱδρύσεως φραγκικῶν ἡγεμονιῶν ἐν πολλαῖς ἑλληνικαῖς χώραις καὶ τῆς ἐν αὐταῖς εἰσαγωγῆς θεσμοθεσιῶν τοῦ κνεφαίου μεσαιῶνος.

Περὶ τούτων τῶν ἀπαισίων τῆς τετάρτης σταυροφορίας συνεπειῶν ὡς ἀποτελουσῶν οὐσιωδῶς οἰκεῖον τῆς προκειμένης πραγματείας μέρος, πρόκειται νὰ διαλάβωμεν ἐφεξῆς ὅσον ἔνεστι ἐκτενῶς, ἀφοῦ προηγουμένως διεξέλθωμεν τὰ σύγχρονα ταῖς προτέραις τρισὶ σταυροφορίαις ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει συμβάντα.

Ὅτε τὸ σταυροφορικὸν δρᾶμα ἔλαβε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ἐπεκράτει ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν, ἥτις διεδέχθη τὴν ἀπὸ τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ἀρξαμένην καὶ μετὰ μικρᾶς τινος διακοπῆς ἐπὶ διακόσια περίπου ἔτη (869—1056) παραταθεῖσαν μακεδονικήν. Ἀνέδειξε δὲ ἡ εἰρημένη δυναστεία τρεῖς μάλιστα πλείστου λόγου ἀξίους αὐτοκράτορας: τὸν Ἀλέξιον Α'. Κομνηνόν, τὸν Ἰωάννην Β'. ἢ Καλοϊάννην καὶ τὸν Μανουήλ, ὧν ἡ βασιλεία συμπίπτει ἀκριβῶς μετὰ τοῦ προσεχοῦς μέρους τῆς προκειμένης ἱστορίας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὁ Ἀλέξιος Α' (1081 — 1118)[1]) διετέλεσε καθ' ὅλον τῆς κυβερνήσεώς του τὸ διάστημα ἀγωνιζόμενος πρὸς ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς· ὡς οὐδεὶς δ' ἄλλος τῶν πρὸ αὐτοῦ αὐτοκρατόρων συνετέλεσεν εἰς ἀνόρθωσιν τοῦ πανταχόθεν πολεμουμένου καὶ πιεζομένου κράτους· ἅμα διευθετήσας τὰ ἐσωτερικὰ τούτου πράγματα ἡτοιμάσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν λεηλατούντων τὴν ἀνατολὴν Σελδσούκκων Τούρκων καὶ ἤθελεν ἀνεγείρει κατ' αὐτῶν τρόπαια λαμπρότατα, ἐὰν δὲν τὸν ἀντιπεριέσπα ὁ ἀπὸ τῆς δύσεως κατὰ πρῶτον ἤδη ἀναφανεὶς χριστιανὸς ἐχθρός, πολὺ ἰταμώτερος τῶν Τούρκων· οὗτος δὲ ἦν ὁ Ῥόβερτος Γυϊσκάρδος, ἡγεμὼν τῶν Νορμαννῶν, περὶ οὗ ἐγένετο ἤδη προηγουμένως λόγος (σελ. 146). Μόλις δὲ εἶχεν ἀποδιώξει ὁ αὐτοκράτωρ τοὺς δυτικοὺς ἐχθροὺς ἐκ τῆς ἐπικρατείας του, καὶ ἀπὸ βορρᾶ εἰσελάσαντες ἄγριοι Σκῦθαι, Πετσενέγοι καὶ Κόμανοι καλούμενοι, ἐδῄουν τὰς χώρας του ἕως τῆς Θράκης· τὸ πρῶτον ἔπεμψε κατ' αὐτῶν στρατεύματα ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Βρανᾶν, ἅτινα ἀνέστειλαν τὰς προόδους των· ἔπειτα δὲ, εἰσορμησάντων ἐκ νέου πλειόνων στιφῶν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπεξέλθῃ αὐτοπροσώπως ἐναντίον των. Ἐν ᾧ δ' ἐπολέμει τοὺς Σκύθας, οἱ Τούρκοι εὑρόντες καιρὸν ἐνέβαλον εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐπικράτειαν τῆς Ἀσίας καὶ ἐκυρίευσαν τὰς Κλαζομενὰς, τὴν Φώκαιαν, τὴν Μιτυλήνην καὶ τὴν Χίον· τότε δὲ ὁ Ἀλέξιος ἔκρινεν ἀναγκαῖον κατὰ μὲν τῶν Τούρκων νὰ πέμψῃ τὸν γυναικάδελφόν του Ἰωάννην Δούκαν, αὐτὸς δὲ μείνας ἐν τῇ Θράκῃ, μετὰ πολλὰς τοῦ πολέμου τύχας κατετρόπωσε τελευταῖον τοὺς Σκύθας, καὶ μετέπειτα, διὰ τῆς ἀνδρείας τοῦ Ἰωάννου Δούκα καὶ

[1]) Τὸν βίον καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ ἐνδόξου τούτου αὐτοκράτορος περιέγραψεν ἡ εὐφυὴς θυγάτηρ του, Ἄννα ἡ Κομνηνή, ἐν τῷ ἐπωνύμῳ συγγράμματι, τῇ Ἀλεξιάδι.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῶν μετὰ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Κιλιτσασθλὰν διαπραγματεύσεών του, ἐξέβαλεν ἐκ τῆς Σμύρνης Τοῦρκον τινα Τσαχᾶν ἀρχηγὸν πειρατῶν, καὶ συνωμολόγησεν ἔντιμον μετὰ τοῦ εἰρημένου Σουλτάνου εἰρήνην (1085)· ἐπειδὴ δὲ μετά τινα χρόνον (1093) οἱ Σκῦθαι ἀνενέωσαν τὸν πόλεμον καὶ ἐδήουν πάλιν τὴν ἐπικράτειαν, ὁ Ἀλέξιος ὀχυρώσας τὰ φρούρια ἐξῆλθεν ἐναντίον των καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐν Ἀγχιάλῳ· οἱ βάρβαροι ἐντούτοις ὥρμησαν κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως φυλαττομένας ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου. Ἐν ᾧ δ' ὁ Βρυέννιος διὰ στρατηγήματος φρονίμου συνέλαβε τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν βαρβάρων, ὁ αὐτοκράτωρ μαθὼν τὸ γενόμενον ὥρμησε κατὰ τούτων, ἐφόνευσε πολλοὺς καὶ ἠχμαλώτευσεν οὐκ ὀλίγους, τοὺς δὲ λοιποὺς ἔτρεψεν εἰς φυγὴν καὶ ἐπὶ τέλους συνέθετο μετ' αὐτῶν εἰρήνην ὡς ἤθελεν· ἐπανελθὼν δὲ νικητὴς καὶ ἐν θριάμβῳ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔμαθε τὴν μεγάλην τῶν ἐκ τῆς δύσεως ἐπερχομένων σταυροφόρων κίνησιν (1096).

Περὶ τῆς διὰ βυζαντινῶν χωρῶν διαβάσεως καὶ τῆς διατροφῆς τῶν πολυμιγῶν τούτων στιφῶν ἐφρόντισεν ἐξαρχῆς ὁ Ἀλέξιος νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ πρώτου ἀρχηγοῦ των, τοῦ Γοττοφρέδου Βυλλιόνου καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων· Οἱ σταυροφόροι διήγειραν ἔπειτα παράπονα κατ' αὐτοῦ, ὡς μὴ τηρήσαντος δῆθεν τὰς ὑποχρεώσεις του καὶ δολίως πολιτευθέντος· καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς, κατὰ τὴν μαρτυρίαν καὶ αὐτῆς τῆς θυγατρός του Ἄννης, ὅτι ὁ Ἀλέξιος δὲν ὑπῆρξε πάντοτε λίαν ἀκριβὴς περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ μέσων ὡς πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεών του, ἀλλ' ὁμολογητέον, ὅτι εἰς ἣν εὑρίσκετο θέσιν ἀπέναντι ἀνθρώπων, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι μακρὰν τοῦ νὰ ἐμπνέωνται ὑπὸ ζήλου ἀληθοῦς ὑπὲρ τῆς θρησκείας δὲν ἀνεγνώριζον δίκαιον ἄλλο παρὰ τὴν ἰσχὺν, καὶ εἶχον ἀπαλλοτριώσει ὅ,τι εἶχον ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ ἀποζη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μιωθῶσι διὰ κατακτήσεων ἐκτεταμένων, τῷ ἦτο δύσκολον ν' ἀναστείλῃ τὸν χείμαρρον τοῦτον, ἕτοιμον νὰ ὑπερχειλίσῃ. Τὸ βυζαντινὸν κράτος, τοῦ ὁποίου τὴν κατακερμάτισιν ἐδύνατο νὰ φέρῃ καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀσυνεσία ἐκ μέρους τοῦ Ἀλεξίου, καὶ τὸ ὁποῖον οὗτος ἐξεναντίας τὸ μετεβίβασεν εἰς τὸν υἱόν του μεγαλήτερον καὶ ἀσφαλέστερον, τῷ ὤφειλε βεβαίως εὐγνωμοσύνην. Οἱ σταυροφόροι αὐτοὶ, καὶ ἀληθεῖς ἂν ὑποτεθῶσιν αἱ αἰτιάσεις των, εἰς τὴν πολιτικὴν ἐκείνου χρεωστοῦσιν ἐν μέρει τὸ ὅτι ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ τῆς πρώτης ἐκστρατείας των, τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ὁ Ἀλέξιος, πρὶν ἡ προμηθεύσῃ εἰς τοὺς σταυροφόρους πλοῖα, ἅτινα ἔμελλον νὰ τοὺς μεταβιβάσωσιν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀπήτησε καὶ ἔλαβε παρὰ πάντων τῶν ἀρχηγῶν πίστιν καὶ ὑποταγὴν ὑποτελείας (hommage) δι' ὅλας τὰς πόλεις, ἃς ἔμελλον νὰ κατακτήσωσιν, ὡς ἀνηκούσας ἀνέκαθεν εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος· ἡ ὑποταγὴ δὲ αὕτη, ἐκτὸς ὅτι δὲν ἀντέβαινεν οὐδαμῶς πρὸς τὰς τότε τὴν κοινωνίαν τῆς δύσεως μάλιστα διεπούσας ἀρχὰς, ὑπηγορεύετο καὶ ἐκ τῶν περιστάσεων αὐτῶν· διότι καθ' ἣν στιγμὴν οἱ σταυροφόροι προετίθεντο νὰ διανείμωσι πρὸς ἀλλήλους τὰς παρὰ τῶν Σαρακηνῶν κατεχομένας πόλεις, τὸ μόνον μέσον ἴσως τοῦ νὰ διατηρηθῇ μεταξὺ τοσούτων ἀντιζήλων σύνδεσμός τις πολὺ ἀναγκαῖος ἐνώπιον τρομερῶν ἐχθρῶν, ἦτο τὸ ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν (Suveraineté) τοῦ αὐτοκράτορος τῆς ἀνατολῆς, οὗτινος τὰ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου τοῦ ῥωμαϊκοῦ κόσμου ἀπετέλουν παράδοσιν ἀναμφισβήτητον· ἐκτὸς δὲ τοῦ τίτλου τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων, ὃν ἔτι οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἔφερον, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ γοητεία ἦτο εἰσέτι τόσον μεγάλη· ἐκτὸς τῶν εἰς τροφὰς καὶ χρήματα βοηθημάτων καὶ τῆς συνδρομῆς τοῦ βυζαντινοῦ ναυτικοῦ, ὧν οἱ σταυροφόροι δὲν ἐδύναντο νὰ στερηθῶσιν, ὁ Ἀλέξιος Κομνη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νὸς διὰ τῆς ἐπιφανοῦς καταγωγῆς του, διὰ τῆς ὑπεροχῆς τῶν προτερημάτων του καὶ τῆς προσωπικῆς ἀξίας, ἣς ἔδωσεν εἰς πολλὰς περιστάσεις τρανὰ δείγματα, δὲν ἦτο ἀνάξιος νὰ προεδρεύῃ μιᾶς συνελεύσεως βασιλέων.

Τὸν ἔξοχον τοῦτον Κομνηνὸν αὐτοκράτορα ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ἄριστος αὐτοῦ υἱὸς Ἰωάννης Β', ὁ διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ ἀρετὰς (φρόνησιν, πραότητα, λιτότητα, δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν) ἐπονομασθεὶς Καλοϊωάννης (1118—1143) *). Ἀνακαλύψας εὐτυχῶς ἐξαρχῆς ἐπιβουλήν τινα τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς μὲν ἦτο ἡ μήτηρ του Εἰρήνη, συμμέτοχος δὲ ἡ ἀδελφή του Ἄννα, σκοπὸν ἔχουσα νὰ ἐνθρονίσῃ τὸν σύζυγόν της Βρυέννιον, ἐσυγχώρησε μὲν τοὺς συγγενεῖς του μεγαλοφρόνως, ἐσυχγώρησεν ὡσαύτως καὶ τοὺς ἄλλους συνωμότας ἀλλὰ τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἐκ τοῦ Βυζαντίου· Ὁ Ἰωάννης ἀνέπτυξεν εὐθὺς πολλὴν δραστηριότητα μεταβαίνων ῥαγδαῖος ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῶν μεθορίων ὅπου ἡ παρουσία του ἦτο ἀναγκαία· τοὺς Τούρκους παραβάντας τὴν μετὰ τοῦ πατρός του συνθήκην κατεπολέμησεν ἀνδρείως, ἠλευθέρωσε τὴν Σωζόπολιν καὶ εἰρηνεύσας ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· τοὺς ὀχληροὺς Πατσενάγους κατέστητεν ἀβλαβεῖς περιγενόμενος αὐτῶν ἐντελῶς πλησίον τῆς Βερρόιας καὶ διανείμας τοὺς περισωθέντας εἰς Μακεδονίαν καὶ Παννονίαν· συγχρόνως ἀπέκρουσε τοὺς Οὔγγρους, οἵτινες εἶχον καταλάβει τὸ Βελιγράδιον· διαπεραιωθεὶς δὲ καὶ αὖθις εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπετέθη κατὰ τῶν παρασπονδησάντων Τούρκων καὶ κυριεύσας ὅλην τὴν Ἀρμενίαν ἐπανῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν καθέδραν του. Περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας του

*) Κατὰ τὸν Χωνιάτην ἡ ἐπωνυμία αὕτη τοῦ Ἰωάννου ἦτο χλευαστική, προελθοῦσα ἐκ τῆς ἐπιμελείας μεθ' ἧς ἐζήτει νὰ κεκαλύψῃ διά τινος ἐκλεκτῆς ἐνδυμασίας τὸ ἄχαρι ἐξωτερικόν του.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

(1140) ἐστράτευσεν εἰς τὴν Συρίαν ἵνα κυριεύσῃ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων κατεχομένην Ἀντιόχειαν· ἐκεῖ, κατὰ τὸν Χωνιάτην, τὸν ὑπεδέχθη ὁ κόμης Ῥαϊμοῦνδος τὸ πρῶτον φιλοφρονέστατα καὶ ἠναγκάσθη νὰ τὸν προσκυνήσῃ ὡς κληροῦχος· ἐπειδὴ δὲ μετολίγον ἔπειτα ἤρξατο νὰ νεωτερίζῃ, ὁ Ἰωάννης ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἐκδιώξῃ· ἀπὸ τῆς εἰρημένης δὲ πόλεως ἐξορμήσας ἐν νέου κατὰ τῶν Τούρκων ὑπέταξε πᾶν ὅ,τι οὗτοι εἶχον κατακτήσει μέχρι τοῦ Εὐφράτου,

Ὁ νεώτερος, γιγαντώδης τὸ ἀνάστημα, υἱὸς αὐτοῦ Μανουὴλ, κατὰ προηγουμένην ἤδη τοῦ πατρὸς διάταξιν διάδοχος τῆς ἀρχῆς (1143—1180) ἀντὶ τοῦ πρεσβυτέρου, τοῦ δειλοῦ καὶ ὀργίλου Ἰσαὰκ, ὑπῆρξεν οὐχ ἧττον ἐκείνου γενναῖος καὶ βασιλικαῖς ἀρεταῖς κεκοσμημένος· ἅμα ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον καὶ διατάξας τὰ κατ' οἶκου ἐξεστράτευσεν εἰς Φρυγίαν, ἐκυρίευσε πολλὰς πόλεις, κατεχομένας ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ ἑτοιμαζόμενον νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὸ Ἰκόνιον ὁ Σουλτάνος πέμψας πρεσβευτὰς τὸν ἔπεισε νὰ δεχθῇ εἰρήνην ἐπὶ τῇ παραχωρήσει τῆς πόλεως Ἡρακανᾶς καὶ ἄλλων χωρίων. Μετὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιστροφήν του ἐξερράγη ὁ δεύτερος σταυροφορικὸς πόλεμος. Οἱ Λατῖνοι συγγραφεῖς μεθ' ὧν συμφωνεῖ καὶ ὁ Νικήτας Χωνιάτης, ψέγουσι τὸν Μανουὴλ ὡς ἀπατήσαντα καὶ προδώσαντα τοὺς σταυροφόρους· ἐξεναντίας δὲ ὁ Κίνναμος ἐπαινεῖ τὴν φιλίαν καὶ δεξίωσιν, ἣν ἔδειξε πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐξαιρέτως πρὸς τὸν Γερμανὸν βασιλέα Κορράδον *). Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον συνέβη καὶ τὸ

*) Οἱ ἐχθροὶ τῶν Βυζαντινῶν πιστεύοντες τὸν Χωνιάτην, ὅστις ἔγραψε τὴν ἱστορίαν του, ὅτε ἐπὶ Βαλδουίνου οἱ Λατῖνοι ἐπλημμύρουν τὴν Κωνσταντινούπολιν, δὲν προσέχουσιν εἰς ὅσα ἱστόρησεν ὁ σύγχρονος τοῦ Μα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δεύτερον τῶν Νορμαννῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος κίνημα, πολὺ φθοροποιότερον τοῦ πρώτου· ἀρχηγὸς δὲ τούτου ἦν ὁ Ῥογῆρος Β', βασιλεὺς τῆς Σικελίας καὶ τοῦ προμνημονευθέντος (σελ. 146) Ῥοβέρτου Γυϊσκάρδου ἀνεψιὸς, ὅστις μετὰ τῆς πατρικῆς κληρονομίας ἤνωσε καὶ τὰ δουκάτα τῆς Ἀπουλίας καὶ Καλαβρίας· ἄρας ἀπὸ Βρενδεσίου μετά τινος ἰσχυροῦ στόλου, φέροντος καὶ στρατὸν ἀποβάσεως, ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον ἐνώπιον τῆς Κερκύρας, ἧς ἡ ἀκρόπολις Κορυφὼ*) παρεδόθη ἀμαχητὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων, διακειμένων χαλεπῶς κατὰ τοῦ διοικητοῦ ἕνεκα τῶν ὑπερβολικῶν φόρων**). Μετὰ τῆς αὐτῆς δ' εὐκολίας ἤλπισε νὰ κυριεύσῃ καὶ τὴν Μονεμβασίαν ἐν Πελοποννήσῳ, ἐπειδὴ ὅμως εὗρεν ἀντίστασιν ἀκατανίκητον***) ἀνακάμψας διὰ τοῦ Μαλέα

νουήλ καὶ εἰς τὰς πλειοτέρας τούτου ἐκστρατείας συμπαρευρεθεὶς Κίνναμος (Α', 1). Κατὰ τοῦτον ὁ αὐτοκράτωρ ἔπεμψε πρεσβευτὰς πρὸς τὸν Κορράδον, φοβούμενος δικαίως τὸ ἀναρίθμητον πλῆθός του· μαθὼν δὲ τὸ πρόσχημα τοῦ σκοποῦ του διώρισε πανταχοῦ τροφοδότας τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ· καὶ ἀφοῦ ἴδε τὰς περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν ἐκτραχειλίσεις τὸν ἐσωφρόνησε διὰ μετρίων προσβολῶν· ἔπειτα τὸν παρέπεμψεν εἰς τὴν Ἀσίαν δι' ἀκολούθου αὐτοκρατορικοῦ πρὸς εὐκολίαν τῆς τροφοδοτήσεως δυστυχήσαντα δὲ καὶ ἐπιστρέψαντα τὸν ἐδέχθη εἰς τὸ Βυζάντιον, τὸν περιποιήθη λαμπρῶς, τῷ ἐχορήγησε χρήματα καὶ τὸν ἔστειλε εἰς Παλαιστίνην (Β', 12—19).

*) Οὕτως ὀνομάζει Ἄννα ἡ Κομνηνὴ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Κερκύρας· ἐντεῦθεν δὲ προέκυψεν ἡ παρὰ τοῖς Φράγκοις συνήθης τῆς ὅλης νήσου ἐπωνυμία Corfou (Κορυφοὶ, Κορφοί).

**) Νικήτ. Χωνιάτ. Χρον. Μανουὴλ Κομνηνοῦ 3, Π, « Ἐπὶ ῥηταῖς ὁμολογίαις εἴσω δέχονται σικελιῶτιν φρουράν, εἰς χιλίους ἀριθμουμένην φρακτούς».

***) Ἡ Μονεμβασία βεβαίως ἀνῆκε τότε ἔτι εἰς τὰς ἐλευθερωτάτας καὶ διὰ τοῦτο καλῶς διοικουμένας πόλεις τῆς ἑλληνικῆς ἠπείρου, ὡς ἐκ τῆς ἑξῆς τοῦ Νικήτα ῥήσεως δηλοῦται « ἀνδράσιν ἐντυχὼν νῷ διοικουμένοις καὶ τὴν τῆς ἐλευθερίας οὐκ ἠγνοκόσιν ἀξίαν».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐπόρθησεν ὅλα τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλίας, εἰσέδυσεν εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον*), ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Κρίσσης καὶ προέβη ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως, μέχρι Θηβῶν, πόλεως τότε ὀνομαστῆς διὰ τὰ πλούτη της. Οἱ Νορμαννοὶ ἐκ τῆς πλεονεξίας των ὡθούμεναι οὐδὲν ἐσεβάσθησαν ἐνταῦθα**)· ἠνάγκασαν τοὺς Θηβαίους ν' ἀποκαλύψωσι μεθ' ὅρκου ἐπὶ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ὅ,τι εἶχον***)· καὶ ἀφοῦ ἔλαβον ὅλον τὸν χρυσὸν καὶ ἄργυρον, ὅλα τὰ πλούσια σκεύη καὶ ὑφάσματα, δι' ὧν ἐπλήρωσαν τὰ πλοῖά των, ἀπήγαγον καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους ἐκ τῶν κατοίκων, τὰς ὡραιοτέρας γυναῖκας καὶ τοὺς ἐπιτηδειοτέρους τῶν μεταξουργείων ἐργάτας****), οἵτινες μετήνεγκον τὴν βιομηχανίαν ἀποτελοῦσαν τότε τὴν κυριωτέραν τῆς εὐτυχίας τῆς Ἑλλάδος πηγήν.—Ἀπὸ τῶν Θηβῶν δὲ οἱ τῆς Σικελίας Νορμαννοὶ μετέβησαν εἰς τὴν Κόρινθον, ἀκμάζουσαν ἔτι ἕνεκα τῶν δύο λιμένων της, ὧν ὁ εἷς ἐδέχετο τὰ προϊόντα τῆς ἀνατολῆς ἵνα τὰ μεταβιβάσῃ εἰς τὸν ἕτερον καὶ ἀνταλλάξῃ ταῦτα πρὸς ἐμπορεύματα τῆς Ἰταλίας. Οἱ κάτοικοι τῆς κάτω πόλεως κατέφυγον εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον, λαβόντες μεθ' ἑαυτῶν ὅλα τὰ παλύτιμα

---

*) Νικήτ. αὐτόθι «Ἀκαρνᾶνάς τε καὶ Αἰτωλοὺς, τοὺς νῦν λεγομένους Ἀρτινοὺς, καὶ ὅσα πάραλα ἀμαυρῶν, τὸν κορινθιακὸν κόλπον εἰσέπλευσε».

**) Νικήτ. αὐτόθι «κατὰ γὰρ παλαιὰν φήμην τῆς πόλεως, ὡς πλουσίους τρεφούσης οἰκήτορας εἰς χρημάτων ἀπληστίαν ὑπονυττόμενος κ.τ.λ.»

***) Αὐτόθι «τέλος δὲ τὰ ἱερὰ προθεὺς γράμματα ἠνάγκαζεν ἕκαστον τὴν ὁσφῦν ὑπεζωσμένον εἰσιόντα, τὴν οἰκείαν οὐσίαν οἷς εὑθευρεῖται μεθ' ὅρκου διασαφεῖν. καὶ ταύτην ἐξομνύμενος ἀπιέναι».

****) Αὐτόθι «Ἀλλὰ καὶ τούτων (τῶν σωμάτων) ἀριστίνδην τὸ προέχον συλλαβὼν, τῶν τε γυναικῶν ἀποκρίνας, ὅσαι τὸ εἶδος καλαὶ καὶ βαθύζωνοι, καὶ τοῖς νάμασι πολλάκις τῆς καλλικρούνου Δίρκης λουσάμεναι, καὶ τὰς κόμας διευθετησάμεναι καὶ τὴν ἱστουργικὴν κομψότητα καλῶς ἐπιστάμεναι, οὕτως ἐκεῖθεν ἀνάγεται».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πράγματά των καὶ τὰ κοσμήματα τῶν ἐκκλησιῶν· ἀλλὰ φεῦ! οἱ φρουροῦντες τὴν ἀκρόπολιν ταύτην μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν παρεδόθησαν αἰσχρῶς· οἱ δὲ νικηταὶ τοὺς προκριτωτέρους μὲν τῆς Κορίνθου ἀπήγαγον αἰχμαλώτους, τὴν δὲ πόλιν διήρπασαν καὶ ὅλα αὐτῆς τὰ πλούτη μετήνεγκον εἰς τοὺς λιμένας τῆς Σικελίας. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῶν συμφορῶν τούτων τῆς Ἑλλάδος ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς μετὰ μεγίστης σπουδῆς ἐξώπλησε στόλον τινὰ κραταιὸν, καὶ τούτου μὲν τὴν διοίκησιν ἐπέτρεψεν εἰς γυναικάδελφόν του τὸν μέγαν δοῦκα Κοντοστέφανον, αὐτὸς δὲ ἀνέλαβε τοῦ πεζοῦ στρατοῦ τὴν ἡγεμονίαν· ἀλλὰ πρὶν ἡ διευθυνθῇ πρὸς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος ἠναγκάσθη ν' ἀποκρούσῃ αἰφνιδίαν τινὰ ἐπιδρομὴν τῶν Πετσενέγων παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἴστρου· ἔπειτα δὲ ἔπλευσεν ἀμέσως πρὸς τὴν Κέρκυραν, τῆς ὁποίας τὴν ἀκρόπολιν, ἀφοῦ ἀπέτυχεν ἡ δι' ἐφόδου ἅλωσις αὐτῆς, ἐστενοχώρησε τοσοῦτον διὰ στενοῦ ἀποκλεισμοῦ, ὥστε τὴν ἠνάγκασε νὰ παραδοθῇ. Ἐκ τῆς Κερκύρας δὲ ἤθελε νὰ μεταβιβάσῃ ἀμέσως τὸν πόλεμον εἰς τὴν ἑστίαν τοῦ ἐχθροῦ, τὴν Σικελίαν· ἀλλὰ τρικυμία τις σφοδρὰ τὸν μετέφερεν εἰς Αὐλῶνα· καὶ ἐπειδὴ τότε εἶχον εἰσβάλῃ εἰς τὴν ἐπικράτειάν του Σέρβοι καὶ Οὔγγροι, αὐτὸς μὲν ἔστρεψε τὰ ὅπλα του κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἐνίκησε ἀφαιρέσας ἀπὸ τῶν τελευταίων τὴν Βοσνίαν, εἰς δὲ τὴν Καλαβρίαν καὶ Σικελίαν ἔπεμψε τοὺς ἀξίους στρατηγοὺς αὐτοῦ: Μιχαὴλ Παλαιολόγον καὶ Ἰωάννην Δούκα, οἵτινες ἐκυρίευσαν ἐκ διαδοχῆς πολλὰς πόλεις καὶ τελευταῖον ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα Γουλιέλμον (διαδεχθέντα πρὸ μικροῦ τὸν Ῥογῆρον) νὰ ζητήσῃ τὴν εἰρήνην. Μετὰ ταῦτα ὁ Μανουὴλ ἐπελθὼν αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἰκονίου ἔπαθεν ἥττανδεινὴν, ἐπαγαγοῦσαν ἐπιβλαβῆ μετὰ τῶν Σελδσούκκων

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰρήνην. Ἐπὶ τέλους διὰ τὴν πληθὺν τῶν δυτικῶν, οὓς περὶ αὐτὸν ἤθροισε, καὶ ἕνεκα τῆς συζεύξεώς του μετὰ δύο γυναικῶν λατινικῆς καταγωγῆς, δυσηρέστησε τοὺς ὑπηκόους.

Ὁ δωδεκαέτης μόλις υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ (1180) ἐπιτροπευόμενος ὑπὸ τῆς ἀσυνέτου μητρός του Μαρίας, ἐγένετο μετοπόλου θῦμα τοῦ πανούργου καὶ ἐξωλεστάτου ἐξαδέλφου του Ἀνδρονίκου Α', ὅστις καταλαβὼν τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν (1183) ἐπολιτεύθη ὡς πρὸς μὲν τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους εὐεργετικῶς, ἐντὸς δὲ αὐτοῦ τοῦ Βυζαντίου μετὰ τοσαύτης ὠμότητος καὶ ἀκολασίας, ὥστε ταχέως κατέστη μισητὸς καὶ ἀποτρόπαιος τοῖς πᾶσιν· ἐντεῦθεν δ' ὠφελούμενος ἄλλος πλάγιος συγγενὴς τῶν Κομνηνῶν, ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγελος, ἐδυνήθη εὐκόλως νὰ κινήσῃ κατ' αὐτοῦ τὸ πλῆθος εἰς στάσιν, καὶ μετὰ τὴν τραγικὴν καταστροφήν του ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν βασιλείαν, 1185, γενόμενος ἀρχηγέτης νέας δυναστείας, τῆς τῶν Ἀγγέλων, ἥτις δὲν διήρκεσεν εἰμὴ μόνον 19 ἔτη (1185 — 1204), καταλήξασα εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγελος ἦτο ἄνθρωπος ἀσθενὴς καὶ ἀκόλαστος· ἐκ τύχης δὲ μόνον ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας του ὑπῆρξε λαμπρά· διότι ἐν ᾧ οἱ Νορμανοὶ τῆς Νεαπόλεως καὶ Σικελίας, προχωρήσαντες, ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Γουλιέλμον Β', μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, ἠπείλουν ἤδη ταύτην κατά τε θάλασσαν καὶ ξηράν, τὸν μὲν στόλον αὐτῶν τρικυμία ἐπελθοῦσα διέφθειρε, ὁ δὲ πεζὸς στρατὸς των παραδόξως ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἀποκλεισθεὶς ἠχμαλωτεύθη· ἀλλ' ὁ Ἰσαάκιος θελήσας ν' ἀνακτήσῃ τὴν Κύπρον, ἣν ἄλλος τις Ἰσαάκιος (ἔγγονος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μανουὴλ) ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρονίκου Α' εἶχε καταλάβει, ἀπέτυχε· τὸν δὲ Βέλαν Γ', βασιλέα τῶν Οὔγγρων, κυριεύσαντα κατὰ τὴν αὐ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὴν ἐκείνην ἐποχὴν τὴν ἀπὸ Νίσσης μέχρι τῶν συνόρων τοῦ κράτους αὐτῶν εὔφορον χώραν, δὲν ἐδυνήθη νὰ πείσῃ εἰς τὴν παραχώρησιν ταύτης εἰμὴ ἐπὶ χρήμασιν· ἵνα δὲ εἰσπράξῃ τὰ χρήματα ταῦτα, ἐπεχείρησε νὰ φορολογήσῃ ἐκτάκτως πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰ παρὰ τὸν Αἷμον βλαχικὰ καὶ βουλγαρικὰ φῦλα, ὄντα πρότερον ὑπόχρεα νὰ καταβάλλωσιν ἐτήσιόν τι μόνον τέλος καὶ στρατιώτας νὰ δίδωσιν εἰς τὸν στρατόν· ἀλλὰ διὰ τοῦ μέτρου τούτου καὶ ἰδίως διὰ τῶν περὶ τὴν εἴσπραξιν καταπιέσεων προεκάλεσε ζάσιν αὐτῶν φοβερὰν, ἀπὸ τῆς ὁποίας προέκυψε (1186) νέον βουλγαρικὸν κράτος. Πρῶτοι δὲ αὐτοῦ ἡγεμόνες ὑπῆρξαν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς στάσεως: Πέτρος καὶ Ἄζὰν, Βλάχοι τολμηροὶ, οἵτινες οὐ μόνον τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν κατὰ τὸ βυζαντινὸν πολίτευμα ἐρρύθμισαν, ἀλλὰ καὶ τακτικὸν συνεκρότησαν στρατόν. Τότε δὲ ἤρξαντο πάλιν αἱ καταστρεπτικαὶ ἐπιδρομαὶ, δι' ὧν οἱ Βούλγαροι τὸ πάλαι τοσοῦτον ἐμάστισαν τὸ βυζαντινὸν κράτος· μάλιστα δ' ἔπαθεν ἀπ' αὐτῶν ἡ Κωνσταντινούπολις, τῆς ὁποίας ἡ θέσις ἀπέβη τοσούτῳ μᾶλλον δεινὴ, ὅσῳ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἡ πληθὺς καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἐγκαταστημένων ἐν αὐτῇ ἀλλοδαπῶν ὑπερεπλεόνασε· διότι συνέῤῥευσαν εἰς αὐτὴν σμήνη πολλὰ Μωαμεθανῶν, καθὸ ἐπιτραπείσης αὐτοῖς, δυνάμει συνθήκης μετὰ τοῦ Σαλαδίνου, τῆς ἐλευθέρας τελέσεως τῆς λατρείας αὐτῶν, ἀφοῦ πρὸ καιροῦ εἶχον ἐπιτραπῆ πάμπολλα προνόμια εἰς τοὺς μετανάστας Ἐνετοὺς, Γενουαίους, Πισάτας, Ῥώσσους καὶ Βουλγάρους. — Ὁ Ἰσαάκιος ἐν τούτοις, ὅστις ἐν τῇ ἰδίᾳ πρωτευούσῃ ἔζη μεταξὺ ξένων καὶ προίστατο στρατοῦ ἐκ ξένων κατὰ τὸ πλεῖστον συγκειμένου καὶ ἀδιαλείπτως ὑπὸ τοῦ νεωστὶ ἐκείνου ἱδρυθέντος βαρβαρικοῦ κράτους ἠπειλεῖτο, εἰς τοσοῦτον περιέστη τρόμον, ὅτε ἤκουσεν ἐπερχομένην τὴν σταυροφορικὴν τοῦ Φριδερίκου Βαρβαρόσσα στρατείαν, ὥστε δὲν ἐδίστασε νὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ Σαλαδίνου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς συμμαχίας ταύτης δὲν ἐδυνήθη ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ὁρμητικὴν ἐκείνου διάβασιν. Ἐν τοσούτῳ τὰ ἀλλεπάλληλα αὐτοῦ κατὰ τὰς συνεχεῖς τῶν Βουλγάρων ἐπιδρομὰς ἀτυχήματα ἐξ ἑνὸς, αἱ καταπιέσεις καὶ ἡ τυραννικὴ διαγωγή του ἀφ' ἑτέρου προεκάλεσαν ἐναντίον του τὴν δυσαρέσκειαν καὶ τὸ μίσος ἁπάντων, ὥστ' εὐκόλως ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος Γ', ἐκθρονίσας, τυφλώσας καὶ καθείρξας αὐτὸν, ἐδυνήθη νὰ καταλάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν (1195). Ἐν ᾧ δὲ οὗτος ἐξηκολούθει νὰ κυβερνᾷ τὸ παράλυτον κράτος ἔτι χεῖρον καὶ ἀτυχέστερον τοῦ προκατόχου του, ὁ υἱὸς τοῦ τελευταίου, Ἀλέξιος Δ', δραξάμενος εὐκαιρίας τινὸς διεπεραιώθη λάθρα εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἐνετίαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐπικαλεσθῇ τῶν δυτικῶν τὴν ἐπικουρίαν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην παρεσκευάζετο ἡ τετάρτη σταυροφορικὴ ἐκστρατεία, ἡ ἀπολήξασα εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εὑρίσκοντο δὲ ἐν τῇ Ἐνετίᾳ τότε συνηθροισμένοι οἱ Γάλλοι σταυροφόροι ὑπὸ ἀρχηγοὺς: τὸν κόμητα Βαλδουΐνον τὸν Φλανδρικὸν, τὸν κόμητα τῶν Βλεσσῶν καὶ τὸν μαρκίωνα τοῦ Μομφερράτου Βονιφάτιον, μεθ' ὧν οἱ Ἐνετοὶ εἶχον συνομολογήσει συνθήκην, κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν δικαίαν, ὑποκρύπτουσαν δὲ τοὺς ἰδιοτελεῖς αὐτῶν σκοπούς· διότι ἐν ᾧ ὑπεχρεώθησαν, ἐπὶ πληρωμῇ 85,000 μάρκων ἀργυρίου, νὰ παράσχωσι πλοῖα καὶ τροφὴν πρὸς διαπεραίωσιν 35,000 ἀνδρῶν καὶ 4500 ἵππων, καὶ προσέτι 50 ἕτερα πλοῖα (Γαλάρας) νὰ παρατάξωσιν εἰς πόλεμον, συνεφώνησαν ἐνταυτῷ νὰ μετάσχωσιν, ἀναλόγως τῆς συνδρομῆς των, τῶν γενησομένων δορικτησιῶν· ἐπίτηδες δὲ ὁ τότε Δόγης Δάνδολος, ὅστις εἰ καὶ βαθύγηρως ἤδη καὶ ἀπό τινος προηγουμένου τραύματος σχεδὸν ἡμίτυφλος, ἔσωζεν ὅμως ἔτι ἀκμαίας τὰς δυνά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μεις του, ἀναλαβὼν αὐτὸς τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου ἐβράδυνε τὸν ἀπόπλουν, ἕως οὗ οἱ σταυροφόροι δαπανήσαντες τὸ πλεῖστον ἀργύριόν των καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ συμπληρώσωσι τὸ συμφωνηθὲν ποσὸν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐνδώσωσιν εἰς τὴν τοῦ πονηροῦ Δόγου ἀπαίτησιν τοῦ νὰ τὸν συνδράμωσι εἰς τὴν καθυπόταξιν τῆς ἐν Δαλματίᾳ Ζάρας, ἥτις πρὸ μικροῦ ἀποστᾶσα ἀπὸ τῆς Ἐνετίας ἐτάχθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως τῶν Οὔγγρων· καίτοι δὲ ἀπαγορεύσαντος τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου Γ', ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ, τὴν προκειμένην ἐπιχείρησιν, οὐδὲν ἧττον ὁ Δάνδαλος ἴσχυσε νὰ φέρῃ αὐτὴν εὐτυχῶς εἰς πέρας, κυριεύσας πρὸς τῇ Ζάρᾳ καὶ τὴν Τεργέστην, ἐν θέρει τοῦ 1202, καὶ τότε ὑπέβαλεν εἰς τοὺς σταυροφόρους τὰς προτάσεις τοῦ ἄρτι εἰς Ἐνετίαν ἀφιχθέντος καὶ ἄπειρα εἰς ἀνταμοιβὴν ὑποσχομένου χρήματα Ἀλεξίου Δ'. Καταρχὰς οἱ σταυροφόροι ἐδείχθησαν δύσκολοι εἰς τὴν παραδοχὴν τούτων μὴ θέλοντες νὰ παραβιάσωσι τὴν ἱερὰν αὐτῶν πρόθεσιν, ἥτις τοὺς ὡδήγει πρὸς τὴν Παλαιστίνην κατὰ Μωαμεθανῶν καὶ ὄχι κατὰ χριστιανικῆς πόλεως, ἀλλὰ παραστήσαντος τοῦ Δανδάλου τοὺς Ἕλληνες ὡς ἐχθροὺς τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ συνάμα ἀποδείξαντος αὐτοῖς τοὺς θησαυροὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατεπείσθησαν τελοσπάντων, καὶ μάλιστα ἀφοῦ ὁ Ἰννοκέντιος, ὑπὸ παπικῆς ὁρμώμενος πολιτικῆς, ἔδωκε τὴν συγκατάθεσίν του ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ ἑνωθῇ, ἅμα ἁλωθείσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ἀνατολικὴ μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας *). Οὕτω λοιπὸν ὁ ἑνετικὸς στόλος, συγκείμενος ἐκ 480 πλοίων καὶ διοικού-

*) Ἡ προτιθεμένη ἕνωσις ἀπέβλεπεν, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων δῆλον, οὐχὶ τὴν ἐξίσωσιν τῶν θρησκευτικῶν διαφορῶν, ἀλλὰ κυρίως τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Πάπα ὡς κεφαλῆς τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐπομένως τὴν ὑποχώρησιν ἢ μᾶλλον τὴν ὑποταγὴν τῆς ἀνατολικῆς εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν· διότι τοῦτο ἐπεθύμει καὶ ὠνειροπόλει ἀεί ποτε ὁ παπισμός.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μενος ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Δανδόλου, ἀπέπλευσεν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος 1203, προσωρμίσθη κατὰ τὸν πλοῦν ἐν Κερκύρᾳ, Εὐβοίᾳ καὶ Ἄνδρῳ, καὶ τὴν 23 Ἰουνίου, διαπλεύσας ἀκωλυτὶ τὸν Ἑλλήσποντον, ἠγκυροβόλησε παρὰ τὴν Χαλκηδόνα ἀπέναντι τοῦ Βυζαντίου. — Ἀνέκφραστος ὑπῆρξεν ἡ ἐντύπωσις, ἣν ἡ τότε μητρόπολις τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἐνεποίησε εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ποιητικῶς διατεθειμένων ἱππέων «Πάντες (λέγει ὁ σύγχρονος τῆς τετάρτης σταυροφορικῆς ἐκστρατείας Γοττοφρέδος Βιλλεαρδουΐνος) ὅσοι δὲν εἶχον ἔτι ἰδεῖ τὴν Κωνσταντινούπολιν, μόλις ἐπίστευον τοὺς ὀφθαλμούς των ὅταν ἐθεάθησαν τὰ περιβάλλοντα τὴν πόλιν ὑψηλὰ τείχη καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῶν ἐκ διαλειμμάτων ἀνορθουμένους πύργους· τὰ ὑπερήφανα μέγαρα, ὧν ἡ πληθὺς φαίνεται ἀπίστευτος, ὡς καὶ τὴν μεγάλην τῆς πρώτης ταύτης ὅλων τῶν πόλεων τῆς ὑφηλίου ἔκτασιν· καὶ τοῦ τολμηροτέρου ἡ καρδία ἔτρεμεν ἐν τῷ θεάματι τούτῳ· διότι ἐν ὅσῳ ὁ κόσμος ὑφίσταται, εἰσέτι οὔτε μικρὸς ἀνδρῶν ἀριθμὸς δὲν ἀπετόλμησε τοσοῦτον μέγα ἐγχείρημα!»

Μετὰ προηγηθεῖσαν πρὸς τὸν σφετεριστὴν τοῦ θρόνου Ἀλέξιον Γ' πρόσκλησιν ἵνα παραχωρήσῃ τοῦτον εἰς τὸν νόμιμον ἡγεμόνα, καὶ μετὰ ματαίας διαπραγματεύσεις, οἱ σταυροφόροι διαπεραιωθέντες ἀπὸ τῆς ἀσιανῆς τοῦ Βοσπόρου παραλίας, ὅπου εἶχον ἀποβιβασθῇ, εἰς τὴν βορείαν ἀκτὴν τοῦ λιμένος τῆς μεγαλοπόλεως κατέλαβον τὸ Πέρα καὶ τὸν Γαλατᾶν, προεχώρησαν ἐντεῦθεν διὰ ξηρᾶς, ἄνωθεν τοῦ λιμένος, μέχρι τῶν τειχῶν τοῦ Βυζαντίου· ἐμβαλόντος δ' ἐντούτοις καὶ τοῦ στόλου εἰς τὸν Κεράτειον κόλπον, μετὰ τὴν διάρρηξιν τῆς ἀποκλειούσης τὴν εἴσοδον αὐτοῦ ὑπερμεγέθους ἁλύσου, γενικὴ ἐγένετο ἔφοδος, ἀπό τε ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, τῇ 17 Ἰουλίου, ἥτις, καί τοι ἀποτυχοῦσα, τοσοῦτον ἐνέπνευσε τρόμον εἰς τὸν ἄθλιον αὐτοκράτορα, ὥστε οὗτος τὴν ἐπελ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θοῦσαν νύκτα ἐδραπέτευσεν ἀπὸ τῆς πρωτευούσης, συμπαραλαβὼν μὲν τὸν θησαυρὸν καὶ τὰ κειμήλια, καταλιπὼν δὲ τοὺς ὑπηκόους καὶ τὴν γυναῖκα καὶ δύο θυγατέρας εἰς τὴν τύχην αὐτῶν. Οἱ Βυζαντινοὶ, μὴ ἔχοντες τότε τί ἄλλο νὰ πράξωσιν, ἀνεβίβασαν ἐκ τῆς φυλακῆς εἰς τὸν θρόνον τὸν τυφλὸν Ἰσαάκιον· αὐτὸς δὲ παρεκάλεσε τοὺς σταυροφόρους νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς φίλοι, ἐν συνοδείᾳ τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξίου (19 Ἰουλίου 1203)· ἀλλ' οἱ τελευταῖοι δὲν ἤθελον ν' ἀφήσωσι τὸν Ἀλέξιον τοῦτον ἐλεύθερον πρὶν ἢ ὁ πατὴρ ἐπικυρώσῃ τὰς παρ' αὐτοῦ γενομένας ὁμολογίας· ὅθεν ὁ Ἰσαάκιος ἠναγκάσθη, ἐν ᾗ εὑρίσκετο θέσει, νὰ συναινέσῃ κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του συντεθειμένα, εἰς τὸ νὰ ὑποταχθῇ μὲν ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία τῷ Πάπᾳ Ῥώμης, νὰ πληρωθῶσι δὲ δεκακισμύρια μάρκα εἰς τοὺς Ἐνετοὺς καὶ ἄλλα τόσα εἰς τοὺς Γάλλους, νὰ δοθῶσι δὲ εἰς τοὺς σταυροφόρους τὰ πρὸς ζωάρκειαν ἀναγκαῖα ἐπὶ ὅλον ἓν ἔτος, νὰ προστεθῇ δὲ εἰς αὐτοὺς δύναμις ἀνδρῶν μυρίων ἐπὶ ἓν ἐπίσης ἔτος, καὶ νὰ συντηρῶνται ἐσαεὶ ἐν Παλαιστίνῃ, δαπάνῃ τῶν Βυζαντινῶν, ἱππεῖς πεντακόσιοι. Γενομένων δὲ τῶν συνθηκῶν τούτων εἰσῆλθον οἱ σταυροφόροι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀνεχώρησαν ὅμως ἐντεῦθεν πάλιν μετά τινας ἡμέρας, συνεπείᾳ φιλικῆς τινος συμβάσεως, εἰς τὰ ἐπέκεινα τοῦ λιμένος προάστεια πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τῆς μακροτέρας διατριβῆς τῶν δυναμένων νὰ προέλθωσιν ἀταξιῶν.

Ὁ Ἰσαάκιος ἐν τούτοις διετέλει ἐπὶ τοῦ θρόνου εἰς πλείονα ἀμηχανίαν ἢ πρότερον ἐν φυλακῇ, τὸ μὲν διότι δὲν ἐδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ ὅ,τι ὁ υἱός του ἀπερισκέπτως ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Λατίνους, τὸ δὲ διότι εἶχε χρείαν τῆς ἐπικουρίας αὐτῶν τούτων κατὰ τῶν ἰδίων ὑπηκόων· τούτου δ' ἕνεκα κατέπεισε τοὺς σταυροφόρους καὶ τὸν ἐνετικὸν στόλον νὰ διαμείνωσι παρ' αὐτῷ μέχρι τοῦ προσεχοῦς ἔαρος· εὐθὺς δ' ἐγέ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νετο ἡ ἀρχὴ τῆς πληρωμῆς τῶν συμφωνηθέντων χρημάτων, καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐδόθησαν τοὐλάχιστον ὅσα οἱ σταυροφόροι ὤφειλον εἰς τοὺς Ἐνετοὺς διὰ τὸν πλοῦν των. Ὁ εἰς φιλικωτάτας σχέσεις πρὸς τοὺς ξένους αὐτοὺς διατελῶν Ἀλέξιος, ὃν ὁ πατὴρ παρεδέχθη ὡς συνάρχοντα, ἀπέκρουσε διὰ τῆς συνδρομῆς των τὸν ἐμβαλόντα εἰς τὸ κράτος καὶ μέχρις Ἀδριανουπόλεως μετὰ τῶν παρὰ τὸν Ἴστρον βαρβάρων προελθόντα θεῖόν του (τὸν δραπετεύσαντα Ἀλέξιον Γ'), καθυπέταξε δὲ καὶ τὰς ἐπαρχίας, ὅσαι δὲν εἶχον ἀναγνωρίσει αὐτὸν καὶ τὸν πατέρα του· ἀλλὰ μακρὰ εἰρήνη μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Λατίνων δὲν ἐδύνατο νὰ ἐπικρατήσῃ· διότι οἱ μὲν πρῶτοι ἔσωζον τὸ θρησκευτικὸν αὐτῶν μῖσος καὶ ἠγανάκτουν προσέτι διὰ τοὺς ἐκτάκτους φόρους, εἰς οὓς ὑπεβλήθησαν πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν συμφωνηθέντων, οἱ δὲ δεύτεροι ὑπέθαλπον τὴν δυσμένειαν ταύτην διὰ τοῦ βιαίου χαρακτῆρός των. Παρεκτὸς τούτου οἱ Λατῖνοι μέτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔβλεπον ζηλοτύπως τοὺς πολλοὺς καὶ πλουσίους Μωαμεθανοὺς ἐμπόρους· καὶ αὐτοὶ μάλιστα, παροξύναντες τὸν θρησκευτικὸν τῶν σταυροφόρων ζῆλον, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς ἔκρηξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Στῖφός τι προσκυνητῶν ἐπεχείρησεν ἡμέραν τινὰ νὰ κατεδαφίσῃ τὸ πρὸ δεκατριῶν ἐτῶν, δυνάμει συνθήκης τινὸς μετὰ τοῦ Σαλαδίνου, ὑφιστάμενον Τσαμίον· Οἱ Μωαμεθανοὶ ὑπερασπίσθησαν τὸ προσευκτήριον αὐτῶν, οἱ Βυζαντινοὶ ἔδραμον εἰς βοήθειάν των, ὥστε προέκυψε πόλεμος τακτικός· ἐπειδὴ δὲ οἱ Φράγκοι ἐπυρπόλησαν οἰκίας τινὰς, διαδοθείσης ἐντεῦθεν τῆς πυρκαΐᾶς καὶ ὀκτὼ ἡμέρας διαρκεσάσης μέγα μέρος τῆς πόλεως ἀπετεφρώθη. Ἐκ τούτου προῆλθεν ἀδιάλλακτος ἔχθρα· οἱ Βυζαντινοὶ ἐξεμάνησαν κατὰ πάντων τῶν Λατίνων, δεκαπεντακισχίλιοι δὲ δυτικοὶ ἔμποροι, κάτοικοι τῆς πόλεως, ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσι πρὸς τοὺς ἐκεῖθεν τοῦ Κερατείου κόλπου ὁμοφύλους των.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ οἱ ἡγεμόνες τοῦ σταυροφορικοῦ στρατοῦ, ἀπαιτήσαντες ἐντόνως τὰ ὀφειλόμενα ἔτι χρήματα καὶ μὴ λαβόντες αὐτά, ἐπανέλαβον τὰς ἐχθροπραξίας. Τὸ κράτος περιῆλθεν ἐκ τούτου εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν, διότι καὶ ὁ φυγὰς ἀδελφὸς τοῦ γηραιοῦ αὐτοκράτορος ἐπήρχετο μετὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Βλάχων· τότε δὰ τὸ πλῆθος, χαλεπαῖνον ἤδη δι' ἃς ἔπασχε καταπιέσεις, ἤρξατο νὰ αἰτιᾶται ἀπροκαλύπτως τὸν Ἀλέξιον ὡς παραίτιον τῶν παρόντων δεινῶν· ὅθεν γενομένης στάσεως, ἠναγκάσθη καὶ ἄκων νὰ λάβῃ τὸ ὑπέρτατον ἀξίωμα νέος τις, ἀπὸ ἀγαθῶν γονέων ἕλκων τὸ γένος, Νικόλαος Κάναβος. Ὁ γέρων Ἰσαάκιος ἔκειτο κλινήρης ὑπὸ τῆς λύπης του· ὁ δὲ υἱός του τρομάξας προσέδραμεν εἰς Μαρκίονα Βονιφάντιον προσκαλῶν αὐτὸν νὰ εἰσαγάγῃ τὸν λατινικὸν στρατὸν εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἀντάρτας· ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἀπόγονός τις τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν δουκῶν καὶ πόρρω συγγενὴς τοῦ τῶν Ἀγγέλων, ὁ Ἀλέξιος Ε', ἐπικαλούμενος (ἐκ τῶν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του ἐπικρεμαμένων μεγάλων ὀφρύων) Μούρζουφλος, δωροδοκήσας τὴν βασιλικὴν φρουρὰν ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ καὶ ἀμέσως τὸν μὲν Κάναβον ἐφυλάκισε, ἔπνιξε δὲ ἀνιλεῶς τὸν Ἀλέξιον Δ', ὅτε καὶ ὁ γέρων Ἰσαάκιος ἀπὸ τῆς λύπης καὶ τοῦ φόβου του ἀπεβίωσεν 1204.

Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα οἱ σταυροφόροι, πρὸς τοὺς ὁποίους ματαίως ὁ Μούρζουφλος ἐπεχείρησε διαπραγματεύσεις, ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς ἐκδικήσεως, τοῦ θρησκευτικοῦ μίσους καὶ τῆς πλεονεξίας ὠθούμενοι, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπαναλάβωσι τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα. Ἐπὶ τῇ βεβαίᾳ δὲ προϋποθέσει τῆς ἐπιτυχίας συνεφώνησαν κατὰ μῆνα Μάρτιον περὶ τῆς διανομῆς τῆς λείας· κατὰ τὰς συνθήκας ταύτας οἱ Ἐνετοὶ ἔμελλον νὰ λάβωσι τὰ 3/4 τῶν λαφύρων, οἱ δὲ ἱππεῖς ἓν μόνον τέταρτον· μετὰ τὴν ἅλωσιν δὲ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς πόλεως ἓξ Ἐνετοὶ καὶ ἰσάριθμοι σταυροφόροι ἔπρεπε νὰ ἐκλέξωσι, διὰ πλειονοψηφίας, αὐτοκράτορα, ἀποδίδοντες αὐτῷ τὸ τέταρτον τοῦ βυζαντινοῦ κράτους μετὰ τῶν δύο ἀνακτόρων: τοῦ Βουκολέοντος καὶ τῶν Βλαχερνῶν, τοῦ ἐπιλοίπου διανεμομένου μεταξὺ τῶν Ἐνετῶν καὶ τῶν σταυροφόρων ἐξ ἡμισείας· πρὸς ὃὲ τούτοις ὡρίσθη ὅτι ὁ πατριάρχης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας θέλει ἐκλεχθῆ ἐξ ἐκείνου τῶν δύο ἐθνῶν (Ἐνετῶν καὶ Γάλλων), εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἤθελεν ἀνήκει ὁ αὐτοκράτωρ. Ἐπὶ πᾶσι οἱ Ἐνετοὶ ἐπεφυλάξαντο ἑαυτοῖς ὅσας ἄχρι τοῦδε ἀπελάμβανον ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει προνομίας.

Ἐπειδὴ ὁ Μούρζουφλος ἐβελτίωσεν ἐν τῷ μεταξὺ τὰ ὀχυρώματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀνύψωσε τὰ τείχη αὐτῆς, ἡ τῇ 9 Ἀπριλίου γενομένη πρώτη τῶν Λατίνων ἔφοδος ἀπέτυχε· μετὰ τρεῖς δὲ ἡμέρας οἱ Λατῖνοι ἐπεχείρησαν καὶ δευτέραν, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἐνισχυόμενοι ὑπὸ τῆς προτέρας ἐπιτυχίας των ἀντέστησαν γενναιότατα καὶ ἤλπιζον ἤδη ν' ἀποκρούσωσι καὶ ταύτην, ὅτε δεξιός τις ἄνεμος ὤθησε δύο πλοῖα, καλούμενα Παλαρῖνος καὶ Παράδεισος, τοσοῦτον πλησίον ἑνὸς πύργου, ὥστε ἀπὸ τῶν ἱστίων των ἐδύναντο νὰ στηθῶσι γέφυραι πρὸς τὰς ἐπάλξεις, δι' ὧν οἱ ἐν τοῖς πλοίοις εἰσεπήδησαν εἰς τὸν πύργον, κατέλαβον δὲ μετὰ τοῦτον καὶ δεκαπέντε ἄλλους πύργους καὶ ἀνοίξαντες μίαν τῶν πυλῶν τοῦ πρὸς τὴν ξηρὰν τείχους εἰσήγαγον δι' αὐτῆς τὸν πεζὸν στρατόν· τότε δὲ ὅλοι ὁμοῦ οἱ σταυροφόροι ὥρμησαν ὡς λύκοι λυσσῶντες εἰς τὰς ἀγειὰς τῆς πόλεως καὶ προσλαβόντες σύμμαχον τὸ πῦρ ἀπετέφρωσαν καὶ τρίτην ἤδη φορὰν μέγα μέρος ἐκείνης· τὴν νύκτα δ' ὁ αὐτοκράτωρ ἐγένετο ἄφαντος, ὥστε τὴν ἐπιοῦσαν οἱ Λατῖνοι, μόλις εἰς δισμυρίους συμποσούμενοι, ἴδον ἑαυτοὺς κυρίους πόλεως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τεσσαρακονταχισμυρίων κατοίκων περιεκτικῆς. Τὰ δεινὰ δὲ, ὅσα αὖτη κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν ὑπὸ τῶν ὁμοδόξων ἐκείνων ἔπαθεν, εἰσὶν ἀπερίγραπτα· ἐν ᾧ οἱ ἡγεμόνες των ἐβουλεύοντο ἐν συνόδῳ τίς ἔμελλε νὰ λάβῃ τοῦ αὐτοκράτορος τὸ ἀξίωμα, οἱ πολλοὶ, μηδὲν τῶν ἀγρίων θηρίων διαφέροντες, ἐλήστευον ἀδιακρίτως οἰκίας καὶ ἀνάκτορα· ἐβασάνιζον τοὺς κατοίκους ἵνα μαρτυρήσωσι ποῦ ἔχουσι κεκρυμμένα τὰ ἀργύριά των· ἐβεβήλουν τοὺς ναοὺς μεταποιοῦντες αὐτοὺς εἰς ἱπποστάσια, μεθύοντες ἐπὶ τῶν ἱερῶν θυσιαστηρίων καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη εἰς μαγειρικὴν μεταβάλλοντες χρῆσιν. Πάμπολλα λαμπρὰ τῆς τέχνης ἔργα τότε ἐκ προθέσεως ἠκρωτηριάσθησαν ἢ κατεστράφησαν· ἡ περίφημος ἱερὰ τράπεζα τῆς ἁγίας Σοφίας, εἰς κατασκευὴν τῆς ὁποίας ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνέλυσεν ὅλα ὁμοῦ τὰ πολυτιμώτερα μέταλλα, κατεκερματίσθη· καὶ αὐτὰ τὰ μετάλλινα ἀγάλματα ἐκ πλεονεξίας ἐθραύσθησαν καὶ μόνον οἱ ὀρειχάλκινοι ἵπποι (ἔργον τοῦ Λυσίππου) ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἐσώθησαν ἵνα στολίσωσι τὴν πλατεῖαν τοῦ ἁγίου Μάρκου. Μετὰ ταῦτα δὲ οἱ Γάλλοι καὶ Ἐνετοὶ διένειμαν ὁμοιομερῶς τὴν εἰς τρεῖς ἐκκλησίας σωρευθεῖσαν λείαν, ἥτις τόσον μεγάλη ἦτον, ὥστε, καὶ ἀφοῦ ἄπειρα κειμήλια ὑπεξηρέθησαν, ἐξετιμήθη εἰς 400,000 μάρκων.

Μετὰ τὴν διανομὴν δὲ τῆς λείας οἱ σταυροφόροι προέβησαν καὶ εἰς τὴν τῆς δορικτήτου χώρας. Ὁ ἰσχυρότερος ἁπάντων, Βαλδουῖνος ὁ Φλανδρικὸς, προχειρισθεὶς αὐτοκράτωρ ἔλαβε τὴν ἄμεσον κατοχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (ἐξαιρέσει μεγάλου τινὸς αὐτῆς τμήματος τοῖς Ἐνετοῖς παραχωρηθέντος) καὶ τὴν τῆς Ῥωμανίας. Ὁ ὑπέρτατος δ' αὐτῶν Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ μέρος τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης· οἱ δ' Ἐνετοὶ, ἀφοῦ, κατὰ τὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

συντεθειμένα, προεχειρίσθη ὑπ' αὐτῶν πατριάρχης ὁ ἐξ ἐπιφανοῦς καταγόμενος γένους Θωμᾶς Μοροζίνης, τὴν πραγματικὴν ὠφέλειαν ἐπιδιώκοντες, ἐξελέξαντο τὰ εὐθετώτερον καὶ πλησιέστερον αὐτῶν κείμενα μέρη, οἷον ἅπασαν τὴν παρὰ τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος παραλίαν, τὰς Ἰονίους νήσους, ἐκ τῆς Πελοποννήσου τὴν Λακωνίαν, ἀγοράσαντες μετοῦπολυ ἀπὸ τοῦ Βονιφατίου καὶ τὴν Κρήτην ἐπὶ εὐτελεῖ χρηματικῷ ποσῷ.

Οὕτως ἄρα καὶ ἡ Ἑλλὰς τῆς κοινῆς τοῦ Βυζαντίου τύχης συμμετασχοῦσα ἐπέπρωτο νὰ περιέλθῃ εἰς χεῖρας τῶν Φράγκων. Πρῶτος δὲ ὁ εἰρημένος Μαρκίων Βονιφάτιος εἰσέβαλεν εἰς αὐτὴν ὁρμήσας ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ καταπροπώσας δὶς, παρὰ τὰς Θερμοπύλας καὶ παρὰ τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου, τὸν ἀντεπεξελθόντα κατ' αὐτοῦ ἄρχοντα τοῦ Ναυπλίου Λέοντα Σγουρὸν κατέλαβε τὰς πλείστας τῆς στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου χώρας· ἐν ᾧ δὲ ἀποστασία τις ἐκραγεῖσα ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θρᾴκῃ ἠνάγκασε τὸν Βονιφάτιον ν' ἀνακάμψῃ εἰς τὸ βασίλειόν του ἐγκαταλείπων τὴν Χερσόνησον, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπεβιβάσθησαν εἰς Πάτρας νέα στίφη ξένων δορικτητόρων (Βουργουνδίων καὶ Γάλλων) ὑπὸ τὸν Γουλιέλμον Χαμπλίτην, καὶ, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ τὰς περὶ Κούνδουρα καὶ Καλάμας συγκροτηθείσας δύο αἱματηρὰς μάχας (1205), ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐκυρίευσαν τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου, συστήσαντα αὐτόθι τὸ λεγόμενον δουκάτον τῆς Ἀχαΐας, ὅπερ ἔπειτα ἐπαυξηθὲν ὑπὸ τοῦ Γοττοφρέδου Οὐϊλλιαρδουίνου διέμεινε κατὰ κληρονομίαν εἰς τὸν οἶκον τούτου. Τὰ πάντα δὲ μετεβλήθησαν τότε κατὰ τὰς φραγκικὰς (τοῦ μεσαιῶνος) ἰδέας καὶ θεσμοθεσίας, διαιρεθείσης τῆς Ἑλλάδος εἰς δουκάτα, βαρωνίας, κομητείας, αἵτινες ψιλῷ μόνον ὀνόματι ἀνε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γνώριζον ὡς κυριάρχην τὸν λεγόμενον αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ Ἀθῆναι μετὰ τῶν Θηβῶν ἀπετέλουν ἴδιον δουκάτον, ὅπερ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπετέλει εἰς τὸν οἶκον τοῦ Βουργουνδίου Δελαροχίου, ἔπειτα δὲ εἰς τὸν τοῦ Οὐαλτέρου Βρυεννίου· ἡ Κόρινθος ὑπετάσσετο εἰς κόμητας· αἱ πλεῖσται δὲ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ὑπὸ εὐγενεῖς Ἐνετοὺς διατελοῦσαι, συνεκρότησαν ἰδίας ἡγεμονίας τῶν ὁποίων προεῖχεν ἡ τῆς Νάξου, ἱδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μαρίου Σανούδου. Ἐν γένει πᾶς ἱππεύς, δυνάμενος νὰ συγκροτήσῃ περὶ ἑαυτὸν συμμορίαν ἀνδρῶν ἐνόπλων, κατελάμβανε πόλιν τινὰ ἢ ὄρος, ὅπου ἤλπιζε νὰ μετέρχεται ἀνετώτερον ἢ εἰς τοὺς πατρίους ὁρμοὺς τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ λῃστρικὸν ἐπάγγελμα

Ἐπὶ τῆς φραγκικῆς δὲ ταύτης κατακλύσεως, ἥτις εἶχε φεῦ! παρακόλουθον καὶ τὸν βάρβορον τῆς ἐσχάτης ἀπαιδευσίας, ἴσχυσαν καί τινες τῶν ἐπιφανῶν Βυζαντινῶν νὰ ἱδρύσωσι ποῦ καὶ ποῦ ἡγεμονίας μεγάλας καὶ μικράς· οὕτως ἐν μὲν τῇ Ἠπείρῳ καὶ Αἰτωλίᾳ ἱδρυτής τινος οὐκ εὐκαταφρονήτου ἡγεμονίας ἐγένετο ὁ Μιχαὴλ Κομνηνός, συγγενὴς τοῦ καταλυθέντος αὐτοκρατορικοῦ οἴκου· ἐν δὲ τῇ Θράκῃ πόλεις τινὲς διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των· ἐν δὲ τῇ Τραπεζοῦντι ὁ Ἀλέξιος Δ', ἔγγονος τοῦ ἐξωλεστάτου Ἀνδρονίκου Α', ἔστησε τὴν ἔδραν νέου βυζαντινοῦ κράτους, λαβὼν καὶ τὸν τοῦ αὐτοκράτορος τίτλον. Τελευταῖον ἐν Νικαίᾳ ἦρξεν ὁ γενναῖος Θεόδωρος Λάσκαρις Α', ὅστις γαμβρὸς ὢν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Γ', προεχειρίσθη μὲν τὴν ἡμέραν τῆς ἁλώσεως, ἀντὶ τοῦ δραπετεύσαντος Μουρζούφλου, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ὥρας ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ καὶ αὐτός· ὡς ἀνὴρ δὲ συνετὸς καὶ δραστήριος κατωρθωσε, μεταβὰς εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ν' αὐξήσῃ τάχιστα τὸ αὐτόθι ὑπ'

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αὐτοῦ ἱδρύθη ἐν ἀρχῇ μικρὸν κράτος διὰ προσθήκης ὅλης τῆς Φρυγίας, Μυσίας, Ἰωνίας καὶ Λυδίας· ἐν δ' αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ τούτου (τῇ Νικαίᾳ) κατέστησε καὶ τὴν πατριαρχικὴν ἕδραν ἀναδείξας πατριάρχην τὸν Μιχαὴλ Αὐτωριανόν, παρ' οὗ ἀμέσως ἐστέφθη αὐτοκράτωρ· ὥστε οὕτως ἡ Νίκαια ἀπέβη τὸ κέντρον τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας καὶ τῆς ὀρθοδοξίας, ὅθεν ἔμελλε μετ' οὐ πολὺν χρόνον νὰ ἐξορμήσῃ ὁ καθαιρέτης τῆς αὐτοσχεδίου λατινικῆς αὐτοκρατορίας.

Καὶ τῳόντι! ἡ αὐτοκρατορία αὕτη ἐξαρχῆς ὑπῆρξεν εἴδωλον καὶ φάντασμα· ὁ μικρὸς τῶν δορυκτητόρων ἀριθμός· ἡ μακρὰ, δυσεπιτήρητος καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον προκειμένη ἔτι νὰ ὑποταχθῇ ἐπικράτεια· ὁ χαλαρὸς σύνδεσμος τοσούτων ἡγεμονιῶν, αἵτινες εἰς τὸ ἴδιον μόνον αὐτῶν συμφέρον ἀπέβλεπον· ἡ ἀνεπαρκὴς ἐκ μέρους τῆς πόλεως ὑποστήριξις — ταῦτα πάντα δὲν ἐδύναντο νὰ ὦσι συντελῇ εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ νέου τεχνητοῦ δημιουργήματος· ἡ δὲ ἀπαρέσκεια τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τῆς ἐπιβεβλημένης αὐτοῖς ξένης ἐξουσίας, τῆς ὁποίας τὰ ἤθη, τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα καὶ αἱ φεουδαϊκαὶ διατάξεις διήγειρον τὴν κοινὴν ἀποστροφὴν, δεικνυομένη εἰς διηνεκεῖς στάσεις, ὡς καὶ αἱ μετὰ τούτων συνδεόμεναι συνεχεῖς ἐπιδρομαὶ τῶν Βουλγάρων, ἀνήγγελλον ἀποχρώντως τὴν δεινὴν καὶ ἐπισφαλῆ ἐκείνου κατάστασιν.

Ὁ πρῶτος ἤδη τῶν Λατίνων αὐτοκράτωρ, Βαλδουῖνος, συνέλαβε μὲν καὶ ἀπεκεφάλισε τὸν Μούρζουφλον, 1204, ἠνάγκασε δὲ τὸν Ἀλέξιον Γ' νὰ φύγῃ εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου, συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ του Θεοδώρου Λασκάρεως, κατεκλείσθη εἰς μονήν τινα, ἀλλὰ μετολίγον ἡ τύχη αὐτοῦ ἀπέβη ἔτι οἰκτροτέρα· διότι οἱ ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀνιλεῶς πιεζόμενοι Ἕλληνες τῆς Θράκης, συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τοῦ τότε βασιλέως αὐτῶν Ἰωαννικίου, συλλαμβάνουσιν αἰχμάλωτον παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν τὸν ἀν-

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τεπεξελθόντα μετὰ μικρᾶς δυνάμεως αὐτοκράτορα, 1205, καί προχωροῦσι μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινοπόλεως· καὶ ἡττῶνται μὲν ἐπὶ τέλους, Αὐγούστῳ 1206, ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ ἐκείνου Ἐρρίκου, τοῦ ἀναγορευθέντος ἐν τῷ μεταξὺ ἐπιτρόπου τοῦ κράτους, ἀλλὰ τότε ὁ εἰρημένος τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς, ἐκδικούμενος τὴν ἧτταν, ἀκρωτηριάζει καὶ ζῶντα θάπτει τὸν ἀτυχῆ Βαλδουῖνον. Ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχός του Ἐρρίκος, 1206, ἐπροστάτευσε καὶ προσείλκυσεν εἰς ἑαυτὸν τοὺς Ἕλληνας, τοὺς ὁποίους ὁ ἔξαρχος τοῦ Πάπα διὰ πάσης βιαιοπραγίας ἤθελε νὰ καταναγκάσῃ εἰς παραδοχὴν τοῦ καθολικοῦ θρησκεύματος· εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν τῶν Βουλγάρων καὶ κατετρόπωσεν αὐτοὺς, περιελθὼν ὅμως εἰς ἔριν ἀδιάλειπτον πρὸς τὸν δεσπότην τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ καὶ ἐφεξῆς πρὸς τὸν τούτου ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸν καὶ διάδοχον Θεόδωρον, τὸν ἐν τῇ τοῦ Λασκάρεως σχολῇ τὴν στρατιωτικὴν τέχνην παιδευθέντα, μηδὲ δυνηθεὶς ν' ἀναχαιτίσῃ τὰς προόδους τοῦ τελευταίου ἐκ λύπης ἀπεβίωσεν ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Διάδοχος τοῦ Ἐρρίκου, ἄπαιδος ἀποθανόντος, προεχειρίσθη ὑπὸ τῶν μεγιστάνων τοῦ κράτους ὁ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Ἰολάνδης σύζυγος Πέτρος Κουρτενάϋς (ἐξάδελφος τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου Β'), ὅστις ὅμως, ἐρχόμενος ἐκ Γαλλίας ἵνα λάβῃ τὸ νέον ἀξίωμα, περιέπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ Θεοδώρου ἡγεμόνος τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπέθανεν ἐν φυλακῇ (1219). Τότε οἱ βαρῶνοι τοῦ λατινικοῦ κράτους ἀνηγόρευσεν τὸν πρεσβύτερον ἀδελφόν του Φίλιππον, καὶ τούτου ἀποποιηθέντος τὴν ματαίαν ἐκείνην τιμὴν κατέφυγον εἰς τὸν ἀδελφόν του Ῥόβερτον, ὅστις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, 1221, ἐν καιροῖς δεινοτάτοις. Ὁ τῆς Ἠπείρου δεσπότης Θεόδωρος, ἐκβαλὼν τὸν υἱὸν τοῦ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἔντινι πρὸς τοὺς Κουμάνους καὶ Βλάχους πολέμῳ φονευθέντος Βονιφατίου ἀφ' ὅλων αὐτοῦ τῶν κτημάτων, καθυπέταξεν ἅπασαν τὴν Θεσσαλίαν,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην μέχρι Ἀδριανουπόλεως καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἑλλάδος, 1222. Ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐφάνη μὲν τὸ πρῶτον ὅτι ἡ εἰρήνη ἠσφαλίζετο, καθόσον ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις οὐ μόνον ἔλαβε πρὸ δύω ἐτῶν εἰς δεύτερον γάμον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ῥοβέρτου, ἀλλ' ἐμνήστευσεν αὐτῷ ἅμα ἀφιχθέντι εἰς Κωνσταντινούπολιν μίαν τῶν ἐκ πρώτου γάμου θυγατέρων του· ὁ ἐπισυμβὰς ὅμως μετοὔπολυ θάνατος τοῦ Λασκάρεως μετέβαλεν ὅλων τῶν πραγμάτων τὴν θέσιν· ὁ σύζυγος μιᾶς τῶν πρεσβυτέρων θυγατέρων καὶ διάδοχος συνάμα αὐτοῦ, Βατάτσης, ἠκολούθησε νέον πάντη πολιτικὸν σύστημα, καὶ τούτου ἕνεκα ἠκύρωσε τὴν εἰρημένην μνηστείαν. Μετὰ τῶν Ἐνετῶν συνεδέθη οὗτος στενώτερον, ἕως οὗ ἐδυνήθη νὰ καταρτίσῃ στόλον ἴδιον· ἔπειτα κατέλαβε μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης νῆσον καὶ παραλίαν τοῦ λατινικοῦ κράτους, καὶ ἀποβιβάζων στρατὸν εἰς ἀφυλάκτους τόπους τῆς στερεᾶς εἰσεχώρησε κατακτητικῶς εἰς τὰ ἐνδότερα. Οὕτω δὲ τὸ κράτος ἐκεῖνο, πανταχόθεν πιεζόμενον, ἤθελεν ἀφεύκτως ἔκτοτε καταλυθῇ, ἂν αὐτοὶ οἱ δύο Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες (Βατάτσης καὶ Θεόδωρος) δὲν περιήρχοντο εἰς ἐχθροπραξίας· ἀλλ' ὁ σκαιὸς Ῥόβερτος οὐδ' ἀπὸ τῆς περιστάσεως ταύτης ὠφελήθη, καὶ μετολίγον διχονοήσας πρὸς τοὺς ἰδίους ὑπαλλήλους ἀπεδήμησεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου καὶ ἀπέθανε, 1228, καταλιπὼν τὸ βασίλειον εἰς τὴν τύχην του.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ τρίτος τοῦ Πέτρου Κουρτενάυος ἀδελφὸς Βαλδουΐνος ἦτο ἔτι ἀνῆλιξ, οἱ βαρῶνοι ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα ὀγδοηκοντούτην, ψιλῷ ὀνόματι βασιλέα τῆς Ἱερουσαλήμ, Ἰωάννην Βρυέννιον, ὅστις εὑρὼν τὰ πράγματα εἰς τοιαύτην παραλυσίαν, οὐδὲν γενναῖον ἐδυνήθη νὰ πράξῃ, ἔσωσε δὲ μόνον τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ, πολιορκηθεῖσαν ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τοῦ ἐν Νικαίᾳ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πῶν Βουλγάρων βασιλέως Ἰωάννου Ἄζᾶν, συμμαχησάν-
των. Παραιτηθεὶς δὲ, μετὰ τὴν τελευταίαν πολιορκίαν, τῶν
ἐγκοσμίων ἐνεκλείσθη εἰς μοναστήριόν τι, ὅπου καὶ ἀπεβίωσε
μετοὔπολυ τότε δὲ ἀνεγνωρίσθη αὐτοκράτωρ ὁ νέος Βαλ-
δουῖνος Β', ὅστις ἐπὶ τῆς 34ετοῦς (1237—1261) ἀθλίας
κυβερνήσεώς του ἐξέπιε τὸ ποτήριον ὅλων τῶν δεινῶν· ἀφοῦ
τρὶς ὡς ἐπαίτης περιῆλθεν ἅπασαν τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην,
ἐπικαλούμενος ματαίως τὴν συνδρομὴν τῶν βασιλέων καὶ
τοῦ Πάπα ὑπὲρ τοῦ καταρέοντος αὐτοῦ κράτους, ἐπανελθὼν
παρευρέθη εἰς τὴν ἐσχάτην ἀγωνίαν αὐτοῦ, περιορισθέντος
ἐπὶ τέλους εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ Βατάτσης ἐν τούτοις εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τῶν Βουλ-
γάρων μέρος τῆς Θρᾴκης, ἠνάγκασε τὸν τότε δεσπότην τῆς
Ἠπείρου νὰ παραιτήσῃ τὸν αὐτοκρατορικὸν τίτλον, ἠχμαλώ-
τευσεν ἔπειτα αὐτὸν κατέλαβεν ἅπασαν τὴν Μακεδονίαν καὶ
Θεσσαλίαν καὶ ἠνάγκασε τελευταῖον τὰ ἔσχατα τοῦ ἠπει-
ρωτικοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου λείψανα εἰς τὸ ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν
κυριαρχίαν του. Οὕτως ὑπὸ τὸν συνετὸν τοῦτον καὶ δραστή-
ριον ἡγεμόνα, ὅστις ἐγίνωσκεν οὐ μόνον νὰ κατασκευάσῃ με-
γάλην δύναμιν, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν ἐπιτηδειό-
τατα, τὸ τῆς Νικαίας κράτος προήχθη εἰς τὴν μεγίστην
ἀκμήν του. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του, 1255, Θεόδωρος Λά-
σκαρις Β', διὰ τῆς αὐθαιρεσίας καὶ ὠμότητός του πολλὰ
τῶν λαμπρῶν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἔργων διέφθειρε ἀποθανὼν
δὲ μετὰ βραχεῖαν βασιλείαν (1259) κατέλιπε τριετῆ υἱόν,
ὀνόματι Λάσκαριν, ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν ἀνδρὸς μὲν ἐμπείρου,
ἐξ εὐτελοῦς δὲ καταγομένου γένους, τοῦ Γεωργείου Μον-
ζαλῶνος, τὸν ὁποῖον οἱ ἐπιφανέστεροι τοῦ κράτους, δυσηρε-
στημένοι διὰ τὴν ἀγύψωσίν του, ἐδολοφόνησαν μετοὔπολυ,
καὶ οὕτω παρέλαβε τὴν ἐπιτροπείαν τῆς βασιλείας Μι-
χαὴλ ὁ Παλαιολόγος, εὐπατρίδης, ἕλκων τὸ γένος ἀπὸ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

οἴκου διασήμου ἤδη ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν, καὶ στρατηγὸς ἄριστος τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως.

Ὁ τελευταῖος οὗτος συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τοῦ πρώτου Λασκάρεως καὶ τοῦ Βατάτσου· ἀφελὴς ὢν περὶ τὸν βίον αὐτοῦ, ἐλευθέριος πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ σεβόμενος τὰ τῶν πολιτῶν δίκαια, ἠγαπήθη ὑπὸ τῶν ὑπηκόων καὶ ἐπαγίωσε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ· τὴν δὲ κατάλυσιν τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρεσκεύασε διὰ τῆς μετὰ τῶν Γενουαίων συμμαχίας καὶ τῆς καταπολεμήσεως τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου. Ἐπειδὴ οἱ Ἐνετοὶ ἦσαν τότε τὰ μόνα τῆς δυτικῆς κυριαρχίας στηρίγματα, οἱ δὲ Γενουαῖοι δεινῶς πρὸς αὐτοὺς ἀντεφέροντο, ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος συνωμολόγησε τῷ 1261 μετὰ τῶν τελευταίων συνθήκην, δι' ἧς οὗτοι μὲν ὑπέσχοντο νὰ τὸν βοηθήσωσι μετὰ τῆς ναυτικῆς των δυνάμεως εἰς ἐπιτυχίαν οὗ προέθετο σκοποῦ, αὐτὸς δὲ τοῖς ἐγγυᾶτο τὴν παραχώρησιν ὅσων οἱ Ἐνετοὶ ἀπελάμβανον προνομιῶν ἐπὶ τῆς λατινικῆς Κυριαρχίας καὶ ἰδίως τὴν τοῦ Γαλατᾶ ὡς κατοικίας παντοτεινῆς. Μολαταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἔλαβε χρείαν τῆς ἀμέσου αὐτῶν ἐπικουρίας, διότι, ἀποστάντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ δεσπότου τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ Β', ἐκεῖνος ἐπελθὼν ἀμέσως ἐδάμασε τὴν στάσιν καὶ συλλαβὼν αἰχμάλωτον τὸν σύμμαχον τοῦ Μιχαὴλ αὐτοῦ καὶ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν Γουλιέλμον Οὐλλεαρδουίνον δὲν τὸν ἀπελευθέρωσεν εἰμὴ ἐπὶ τῇ παραχωρήσει τῶν φρουρίων τῆς Πελοποννήσου, ὥστε κατέσχε καὶ τῆς Χερσονήσου τινὰ τῆς μέρος· ἔπειτα δὲ, ἀποστάντος καὶ αὖθις τοῦ αὐτοῦ δεσπότου, ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἔπεμψε κατ' αὐτοῦ τὸν ἴδιον ἀδελφὸν φοβούμενος δὲ μήπως ὁ ἄπιστος ἐκεῖνος ὑποτελὴς συμμαχήσῃ μετὰ τῶν Βλάχων, ἔστειλε συγχρόνως μικρόν τινα στρατόν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τὴν Θράκην ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον, ὅστις ὠφελούμενος ἐκ τούτου, ὅτι οἱ μὲν πλεῖστοι Λατῖνοι καὶ ἰδίως οἱ Ἐνετοὶ εἶχον ἐπιχειρήσει πόρρω τινὰ στρατείαν, οἱ δὲ ὀρθόδοξοι τῆς μητροπόλεως κάτοικοι ἐπόθουν τὴν ἀπὸ τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ ἀπαλλαγήν των, ἐπλησίασαν εἰς αὐτὴν περὶ δείλην ὀψίαν καὶ κατέλαβον αἴφνης καὶ σχεδὸν ἀκωλήτως τὰ τείχη, 25 Ἰουλίου 1261. Οἱ Λατῖνοι καὶ ὁ τότε αὐτοκράτωρ αὐτῶν Βαλδουῖνος, ὑπὸ πανικοῦ κατασχεθέντες φόβου, ἔφυγον· μετὰ τρεῖς δ' ἑβδομάδας ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος εἰσήλασε μετὰ πομπῆς εἰς τὴν ἀνακτηθεῖσαν πόλιν καὶ μετέθεσεν ἐνταῦθα τὴν ἕδραν τῆς κυβερνήσεως*)· Σημειώσεως δὲ ἄξιον εἶνε τὸ ἀνέκδοτον, ὅπερ ἱστορικός τις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀφηγεῖται· ὅτε ἐφθασε δηλονότι ἡ πρώτη εἴδησις τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Παλαιολόγου εἷς τῶν περὶ αὐτὸν ἐπιφανεστέρων ἀνδρῶν ἀντὶ νὰ χαρῇ θρηνῶν ἀνεβόησε: Τί ἀκούω; ἐπέπρωτο νὰ συμβῇ τοῦτο εἰς τὰς ἡμέρας ἡμῶν; κατὰ τί ἡμαρτήσαμεν, ὥστε νὰ συμπέσῃ ὁ βίος ἡμῶν εἰς τὸν χρόνον τοῦτον; νῦν οἴχεται πᾶσα ἐλπὶς, περιελθούσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως πάλιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἑλλήνων»· ἐστοχάζετο δὲ οὗτος ὅτι πάντες ἤδη ἤθελον συρρεύσει πάλιν εἰς τὴν μεγαλούπολιν αὐτὴν καὶ ἐκεῖ ἤθελον ἀπολέσει τὴν πρὸς τὸ πολεμεῖν κλίσιν αὐτῶν· προείκασε δὲ ὀρθῶς, διότι ὅλοι ἀπὸ τῆς Ἀσίας μετέβησαν εἰς Εὐρώπην καὶ μετὰ δύο ἤδη δεκαετίας ἀπὸ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατεστάθη ἐν τῇ μι-

*) Τὴν ἱστορίαν ὅλων τούτων τῶν ἐν διαστήματι 58 ἐτῶν γενομένων ἐν τῇ ἀσιατικῇ καὶ Εὐρωπαίᾳ τῶν Βυζαντινῶν ἐπικρατείᾳ περιγράφει λεπτομερῶς Γεώργιος ὁ Ἀκροπολίτης ἐν τῇ χρονικῇ συγγραφῇ του, ὅστις ἔζη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν ἐν Νικαίᾳ ἀρξάντων ἡγεμόνων, καὶ ὑπῆρξεν ὑπουργός των.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κρᾷ Ἀσίᾳ τὸ πρῶτον στῖφος τῶν Ὀσμάνων, οἵτινες ἔμελλόν μετοὔπολυ ν' ἀνατρέψωσιν ὁριστικῶς τὸ βυζαντινὸν κράτος. Ὁ Βαλδουῖνος, ὅστις ἀπέθανε τῷ 1272, καὶ οἱ ἀπόγονοί του ἐπλανήθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπικαλούμενοι ματαίως τῶν βασιλέων καὶ τῶν Παπῶν τὴν συνδρομήν.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς φιλαρχίας οἰστρηλατούμενος, δὲν ἠρκέσθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιτρόπου, ὑπὸ τὸ ὁποῖον μέχρι τοῦδε ἐνήργει, ἀλλ' ἐποίησε φεῦ! ἐκποδὼν τὸν παρ' αὐτοῦ ἐπιτροπευόμενον βασιλόπαιδα, καὶ ὄντως ἐγένετο ἀρχηγέτης τῆς τελευταίας βυζαντινῆς δυναστείας. Οἱ τῆς Αἰτωλίας, Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας Ἕλληνες ἡγεμόνες (Δεσπόται) ἀνεγνώρησαν τὸ αὐτοκρατορικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα, μόνον δὲ ὁ ἐν Τραπεζοῦντι αὐτοκρατορικὸς οἶκος ἠρνήθη νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ ὡς νόμιμον κυριάρχην· κατώρθωσε δὲ ὁ Μιχαὴλ νὰ ἐξώσῃ μετοὔπολυ τοὺς Λατίνους ἐκ τῆς Χίου, τῆς Ῥόδου, τῆς Λέσβου καὶ τ.νων ἄλλων νήσων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ὑπάτης, τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Εὐβοίας. Πρὸς τούτοις, ἐπειδὴ ἐδείχθη εὐμενὴς πρὸς τοὺς Γενουαίους, ὡς ὑποστηρίξαντας ἐξαρχῆς τοὺς σκοπούς του, καὶ ἐπροστάτευσε τὴν ἐμπορίαν αὐτῶν, οἱ Ἐνετοὶ ἔσπευσαν νὰ κυριεύσωσι πάλιν πολλὰς ἐκ τῶν πρότερον ἐλευθερωθεισῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου· αὐτοὶ δὲ οὗτοι ἡνωμένοι καὶ μετὰ τοῦ Πάπα ἐπροστάτευσαν τὸν Ἀνδεγαυικὸν οἶκον τῆς Γαλλίας, ὅστις εἶχεν ἀγοράσει τὰ δικαιώματα τῆς λατινικῆς τοῦ Βυζαντίου δυναστείας, ὥστε ὁ Μιχαὴλ, θέλων ν' ἀποτρέψῃ τὸν ἀπὸ δυσμῶν καὶ αὖθις ἐπαπειλούμενον κίνδυνον ἠναγκάσθη νὰ προσδράμῃ εἰς τὸν Πάπαν Οὐρβανὸν Δ' καὶ διὰ τῶν αὐτοῦ πρεσβευτῶν νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ κατὰ τὴν ἐν Λουγδούνῳ γενομένην σύνοδον κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας· ἀλλὰ τούτου ἕνεκα περιῆλθεν εἰς δει-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νοτάτην πρὸς τοὺς ἰδίους ὑπηκόους ἔριν, ἐπεχείρησε πολλὰς κατὰ τῶν ἀντιπραττόντων καταδιώξεις καὶ κατήντησεν εἰς τέλος ν' ἀφορισθῇ ὑπό τε τοῦ ἀνατολικοῦ κλήρου καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα αὐτοῦ ὡς μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ περὶ ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ὑπόσχεσιν. Οὕτω δὲ πανταχόθεν θλιβόμενος ἐνόσησεν ἔν τινι ἀτυχεῖ ἐκστρατείᾳ καὶ ἀπέθανε βασιλεύσας εἰκοσι καὶ τέσσαρα ἔτη.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Μιχαὴλ Ἀνδρόνικος Β' ὁ πρεσβύτερος (1282) ἀποκατέστησε τὴν τάξιν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀκυρώσας ὅσα ὁ πατήρ του προεισήγαγε καὶ ἰδίως τὸ περὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ Πάπα δόγμα· ἀσχολούμενος δὲ ὡς θεολόγος εἰς τὰς τότε μεταξὺ Ἀρσενιτῶν καὶ Ἰωσηφιτῶν ἀναφυείσας θρησκευτικὰς ἔριδας κατέλιπε τὴν διεξαγωγὴν τῶν πραγμάτων εἰς τὸν υἱόν του Μιχαὴλ, τὸν ὁποῖον κατέστησε κοινωνὸν τῆς ἀρχῆς καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν — ἐπὶ τῆς βασιλείας δὲ ἤδη αὐτοῦ ἤρξατο νὰ ἐπηληθεύῃ ὅ,τι ὀξυδέρκης τις ἀνὴρ κατὰ τὴν ἀπὸ Νικαίας εἰς Βυζάντιον μετάστασιν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἕδρας εἶχε προεικάσει: ἡ ὑπὸ Βαρβάρων καὶ ἰδίως ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάκλυσις τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ Τοῦρκοι οὗτοι, οἵτινες ἔμελλον φεῦ! νὰ ἐπενέγκωσι τὴν τελευταίαν καιρίαν πληγὴν εἰς ὁλόκληρον τὸ βυζαντινὸν κράτος, δὲν διαφέρουσι μὲν ἐκ τῶν προμνημονευθέντων Σελδσούκκων καὶ ἄλλων, ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχικῆς χώρας (τῆς Τουρκεστανίας) καταγόμενοι καὶ εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁμοεθνίαν (τὴν τῶν Τατάρων ἢ Τουρκομάνων) ἀνήκοντες, ἀποτελοῦσιν ὅμως ἰδίαν τινὰ φυλήν, τὴν τῶν Οὐγουσίων ἢ Οἰγούρων· Κατὰ πρῶτον ἐμφανίζονται ὡς μισθοφόροι τῶν Χοβαρεσμίων ὑπὸ τὸν Σουλτάνον τούτων Δζελαλεδδὶν· ὅταν δ' ἐφεξῆς οἱ Μογόλοι ὑπὸ τὸν Δζιγγι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σχὰν ἀνέτρεψαν τὸ χοβαρεσμικὸν κράτος, μοῖρα τις ἐκείνων, εἰς 50, 000 ψυχῶν συμπόσουμένη, κατέφυγεν εἰς τὴν ἄνω Ἀρμενίαν· κατεδιώχθη ὅμως καὶ ἐνταῦθα ὁ ἡγεμὼν αὐτῆς Σιὰχ Σολιμὰν καὶ ἐπνίγη εἰς ποταμόν τινα, οἱ δὲ τέσσαρες υἱοὶ αὐτοῦ ἐζήτησαν τῇδε κἀκεῖσε κατοικίας, ἀλλὰ μόνον εἷς, ὁ Ἐρτογρούλ, εἶνε ἄξιος μνείας, διότι ἐγένετο ἱδρυτὴς τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους. Ὁ Ἐρτογροὺλ βοηθήσας ἐπιτυχῶς, διὰ τῶν εὐαρίθμων ὁπαδῶν του, τὸν Σελδσουκκίδην Σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου Ἀλαεδῖνον, εὑρισκόμενον εἰς ἀδιαλείπτους πολέμους πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ πρὸς ἄλλους γείτονας ἡγεμόνας, ἔλαβεν ὡς ἀνταμοιβὴν μέρος τι τῆς ἀρχαίας ἐπικτήτου Φρυγίας (πλησίον τοῦ Δορυλαίου) ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει τοῦ ὑπερασπίζεσθαι τὰ ὅρια κατὰ τῶν Βυζαντινῶν· ἡ μικρὰ δὲ αὕτη τῶν Τούρκων χώρα, ἥτις καταρχὰς δὲν περιεῖχε πλέον τῶν 400 σκηνῶν ἢ οἰκογενειῶν, ὑπῆρξεν ἡ ἑστία τοῦ μέλλοντος ἀχανοῦς αὐτῶν κράτους. Ὁ υἱὸς δὲ ἤδη τοῦ Ἐρτογρούλ Ὀσμὰν (1298—1326), ὅστις ἐξήσκησε πρῶτος τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνεξαρτήτου κυριάρχου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλαεδίνου Γ', τελευταίου Σελδσουκκίδου, καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἔλαβε τὸ ἔθνος τὴν ἐπωνυμίαν τῶν Ὀσμάνων ἢ Ὀθωμανῶν, ἐξέτεινε τὰ ὅρια τῆς ἀρχικῆς ἐπικρατείας του ἀφαιρέσας τὸ πρῶτον οὐκ ὀλίγους γειτονικοὺς τόπους ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ, καὶ ἔπειτα προελάσας διὰ τῶν διόδων τοῦ Ὀλύμπου εἰς Βιθυνίαν μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ Βοσπόρου.

Πρὸς ἀναχαίτησιν τῶν τουρκικῶν τούτων προόδων ὁ Ἀνδρόνικος ἔπεμψε νέον τινὰ στρατηγὸν, τὸν Ἀλέξιον Φιλανθρωπινὸν, ὅστις ἀνέπτυξε πολλὴν δραστηριότητα καὶ ἱκανότητα, ἀνακτήσας πολλοὺς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καταληφθέντας τόπους· προσελκύσας δὲ οὗτος, μάλιστα διὰ τῆς ἐλευθεριότητός του, τὴν ἀγάπην τῶν περὶ αὐτὸν στρατιωτῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τε καὶ ἀξιωματικῶν, ἀνηγορεύθη ὑπ' αὐτῶν αὐτοκράτωρ· ἐπειδὴ ὅμως ἐφάνη δεχθεὶς ἀμφιβόλως καὶ μετὰ δισταγμοῦ τὴν γενομένην αὐτῷ προσφοράν· διότι ἐξ ἑνὸς μὲν ἀπέσχε τῆς χρήσεως τοῦ τίτλου, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐνήργει πράξεις κυριαρχικὰς (οἷαι ἦσαν ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ νὰ μνημονεύωνται ἐν τοῖς δεήσεσιν ὁ Ἀνδρόνικος καὶ ὁ υἱός του, ἡ παῦσις πολλῶν διοικητῶν ὁμόρων πόλεων καὶ ἡ δι' ἄλλων τῆς ἀρεσκείας του ἀντικατάστασις ἐκείνων), ἡ διαγωγή του αὕτη διήγειρε τὴν δυσαρέσκειαν τῶν ἀξιωματικῶν πρὸ πάντων, ὑποπτευομένων μὴ συνδιαλλαττόμενος ἔπειτα μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοὺς θυσιάσῃ· προεξάρχων δὲ τούτων ἦτο Χορτάτσης τις, ἀρχηγὸς ἑνὸς σώματος τρισχιλίων φυγάδων Κρητῶν, οἵτινες ἐγκατέλιπον τὴν χώραν των μὴ θέλοντες νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν ἐνετικὴν κυριότητα· τὰς διαθέσεις δὲ ταύτας τῶν Κρητῶν ἐξεμεταλλεύθη κρυφίως ὁ διοικητὴς τῆς Λυδίας Λιβαδάριος, τὸν ὁποῖον ὁ Φιλανθρωπινὸς, μὴ δυνηθεὶς νὰ ἑλκύσῃ εἰς τὸ μέρος του, προὐτίθετο νὰ προσβάλῃ διὰ τῶν ὅπλων· εἰς μάτην ὁ Χορτάτσης ἐπειράθη καὶ τελευταίαν φορὰν νὰ πείσῃ τὸν Φιλανθρωπινὸν εἰς τὸ νὰ λάβῃ φανερὰ τὸν αὐτοκρατορικὸν τίτλον· ὅθεν οἱ Κρῆτες, ἐν ᾧ ἔμελλον νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ Λιβαδαρίου, συνέλαβον ἐκεῖνον καὶ τὸν παρέδωκαν εἰς τὸν ἀντίπαλόν του, ὅστις ἀμέσως τοῦ ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἐν τούτοις οἱ Τοῦρκοι, ἐκλιπόντος τοῦ μόνου ἱκανοῦ νὰ τοὺς ἀντισταθῇ, προέβαινον ἀκωλύτως εἰς τὰς κατακτήσεις των. Ὁ Ἀνδρόνικος ἠναγκάσθη νὰ μισθώσῃ Ἀσιανούς τινας βαρβάρους κατ' αὐτῶν, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσε· ἔπειτα προσεκάλεσε τοὺς τότε εἰς τὰς νήσους καὶ παραλίας ἐμβαλόντας τυχοδιώκτας Καταλωνίους ἢ Καταλάνους (πιθανῶς Ἱσπανοὺς ἢ μᾶλλον Ἱσπανοάραβας τὴν καταγωγὴν), στρατηγουμένους παρά τινος Ῥογηρίου, ὃν ὁ Παχυμέρης ὀνομά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ζει Ῥοντσέριον· ἀλλ' οἱ βάρβαροι, οἵτινες ἐδέχθησαν προθύμως τὴν πρόσκλησιν, στρατεύσαντες εἰς τὴν Ἀσίαν ἀντὶ νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Τούρκων ἐλεηλάτησαν τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐν τῇ ἐπιστροφῇ των κατέλαβον τὴν Καλλίπολιν· αὐτόθεν δὲ ὁ εἰρημένος ἀρχηγός των ἔσπευσε μετ' εὐαρίθμων δορυφόρων πρὸς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει διατρίβοντα βασιλέα Μιχαὴλ, υἱὸν τοῦ Ἀνδρονίκου, ἵνα ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ καὶ ἀμοιβὴν τῶν ληστρικῶν του πράξεων, συλληφθεὶς ὅμως παραχρῆμα ἐθανατώθη· ἐξαγριωθέντες δὲ διὰ τὸν φόνον τοῦτον οἱ ἐν Καλλιπόλει Καταλάνοι ἔσφαξαν ἀνιλεῶς ὅλους αὐτῆς τοὺς κατοίκους καὶ προσκαλέσαντες ἐκ τῆς Ἀσίας τοὺς Τούρκους κατέκλυσαν ὅλην τὴν Θράκην, ἀκολούθως δὲ εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν μέχρι τῆς Ἑλλάδος, ὅπου κατατροπώσαντες τὸν Οὐάλτερον Βρυέννιον ἐγένοντο κύριοι τῆς Ἀττικῆς· μετοὔπολυ δὲ ὑπέταξαν καὶ τὴν Ἀχαΐαν καὶ ἵδρυσαν αὐτόθι (1312) ἱπποτικόν τι κράτος, ὅπερ διετηρήθη ὑπὸ ἰδίους ἡγεμόνας καὶ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀραγωνίας ἑκατὸν πεντήκοντα περίπου ἔτη.—Ἐν τοσούτῳ οἱ παρ' αὐτῶν εἰς Θράκην, ὡς εἴρηται, καλεσθέντες Τοῦρκοι συμφωνήσαντες νὰ διαβῶσιν ἀνενόχλητοι εἰς Ἀσίαν μετὰ τῶν λαφύρων των, ἅμα ἴδον ἢ ὑποπτεύθησαν τοὺς βυζαντινοὺς στρατηγοὺς μελετῶντας ἐπιβουλὴν κατ' αὐτῶν, προσεκάλεσαν τοὺς ὁμοφύλους των ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ἡνωμένοι ὅλοι ἐδῄουν τὴν ἐπικράτειαν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Ἀνδρόνικος συναθροίσας ὅλας του τὰς δυνάμεις ἀντεπεξῆλθε κατ' αὐτῶν· ἀλλ' ὁ συρφετὸς τῶν στρατιωτῶν του ἐτράπη εὐθὺς εἰς φυγὴν καὶ αὐτὸς μόλις διεσώθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν· τότε δὲ οἱ Τοῦρκοι ὅλως ἄφοβοι παρέμειναν δύο ἔτη ἐν τῇ Θράκῃ καὶ τὴν κατερήμαξαν, μηδενὸς τολμῶντος νὰ ἐξέλθῃ ἀπ' οὐδεμιᾶς πόλεως· ἐν τῇ ἀθλίᾳ δὲ ταύτῃ καταστάσει πάλιν ἐφάνη ἀξιόλογός τις ἀνήρ, Φιλῆς Πα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λαιολόγος, συγγενὴς τοῦ βασιλέως, ὅστις εἰσαγαγὼν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατὸν. ἐπετέθη παρὰ τὸν ποταμίσκον Ξηρόγυψον κατὰ τῶν Τούρκων, τοὺς κατεδίωξεν ἕως τῆς Χερσοννήσου καὶ τοὺς ἠφάνισε κατακράτος *). Τοιουτοτρόπως εἷς ἀνὴρ ἠλευθέρωσε τάγε νῦν τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῶν βαρβάρων.

Ἀλλ' αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαί, ὡς δαιμόνιά τινα, κατέσειον τὰ θεμέλια τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀνδρόνικος ὁ νεώτερος, υἱὸς τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ καὶ ἔγγονος τοῦ αὐτοκράτορος, ἐξ ἐρωτικῆς τινος ζηλοτυπίας, ἀλλ' ἐν ἀγνοίᾳ ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του Μανουήλ· ἀποθανόντος δὲ τοῦ πατρός του Μιχαὴλ ἐκ τῆς λύπης του (1320), ὁ αὐτοκράτωρ ἔδειξεν ὅτι μελετᾷ ν' ἀποκλείσῃ τῆς ἀρχῆς τὸν ἔγγονον, πρὸς ὃν ἐδιχονόησε, προαγαγὼν ἕτερον ἔγγονόν του, τὸν Κωνσταντῖνον, μεταχειρισθεὶς δὲ καὶ αὐτὸν τὸν τούτου νόθον υἱὸν Μιχαὴλ ὡς ἐπίδοξον διάδοχον· ὁ νεώτερος Ἀνδρόνικος ἦτο ὅλως ἐκλελυμένος ὑπὸ τῆς ἀσωτείας καὶ ῥαθυμίας, ὥστε οὔτε νοῦν ἱκανὸν εἶχε νὰ κυβερνήσῃ, οὔτε δύναμιν νὰ στασιάσῃ· ἠνώθησαν δὲ μετ' αὐτοῦ δύο ἄνδρες, οἵτινες τὸν παρώξυναν κατὰ τοῦ πάππου του καὶ μετέπειτα τὸν ἐχειραγώγησαν· ὁ εἷς αὐτῶν, Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, ἦτο αὐλικὸς λόγιος, ὁ δ' ἕτερος, ὁ Συργιάννης, ἴσχυε πολὺ παρὰ τοῖς ἐν τῇ βυζαντινῇ ὑπηρεσίᾳ διατελοῦσι Σλαύοις καὶ Βουλγάροις. οἱ δύο οὗτοι συνωμόται, παραλαβόντες συνεργὸν καὶ τὸν πρωτοστράτορα ἤτοι ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ Συναδεινὸν προέτρεψαν τὸν ἀπὸ τοῦ Πάππου κινδυνεύοντα δῆθεν νεώτερον Ἀνδρόνικον ν' ἀπέλθῃ μετ' αὐτῶν εἰς Ἀδριανούπολιν (περὶ τὸ πάσχα τοῦ 1321)· ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ

*) Ἴδε Καντακουζ. βιβλ. Γ' καὶ Πάχυμ. Θ'. 10,11

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ταύτης δύο αὐλαί, δύο στρατοί, δύο αὐτοκράτορες ὑφίσταντο ἀπέναντι ἀλλήλων ἐχθρικῶς ἐν τῷ ὑπὸ Τούρκων, Λατίνων, Βουλγάρων, Κουμάνων καὶ Σλαύων δηουμένῳ κράτει. Τίς ἐκ τῶν δύο αὐτοκρατόρων ἦτο ὁ χειρότερος, εἶνε δύσκολον νὰ εἴπωμεν διότι οἱ ἔπαινοι, ὅσους ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ἐπιδαψιλεύει εἰς τὸν νεώτερον, εἰσὶ λίαν ὑποπτοι, καθόσον ὁ ἱστορικὸς ἤθελε νὰ κυβερνᾷ ἐν ὀνόματι τοῦ ἀσώτου· οὐχ ἧττον δὲ καὶ ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς, ὅστις ἐγκωμιάζει τὸν πρεσβύτερον καὶ ἐκφλαυρίζει τὸν νέον, εἶνε ὕποπτος ὡς εὐνοούμενος τοῦ πρώτου· ἡ ἱστορία δεικνύει ὅτι ἀμφότεροι μικρὸν περὶ τῆς κυβερνήσεως ἐμερίμνων, καὶ ὅτι ἐγκατέλιπον τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ κράτους εἰς μισθωτοὺς βαρβάρους, ἀπὸ τῶν ὁποίων οὐδ' αὐτοὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ των καθέδρᾳ ἦσαν ἀσφαλεῖς, τοὺς ὁποίους ὅμως ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς καὶ ὁ Συργιάννης ἐγίνωσκον κάλλιον νὰ μεταχειρίζωνται πρὸς τὸ ἑαυτῶν συμφέρον παρὰ τοὺς συμβούλους τοῦ πρεσβυτέρου Ἀνδρονίκου. Ὅθεν ὁ τελευταῖος, ἅμα γενομένης τῆς πρώτης μετὰ τοῦ ἐγγόνου του συνδιαλλαγῆς, συνήνεσεν εἰς ῥητήν τινὰ τῶν ἐλεεινῶν λειψάνων τοῦ βασιλείου διαίρεσιν. Ἀπὸ τῆς διαιρέσεως δὲ ταύτης ἡ ὁδὸς πρὸς τὰ ἐνδότερα αὐτοῦ, διαρπαζομένου συγχρόνως ὑπὸ Σλαύων, Βουλγάρων καὶ Κουμάννων, ἠνεῴχθη εἰς τοὺς Τούρκους· τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς ὀλίγας νήσους, ὅσαι ἔτι εἰς αὐτὸ ἀνῆκον, τὰς πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας, αἵτινες, ὡς ἡ Φιλαδέλφεια καὶ ἡ Σμύρνη, ἦσαν εἰσέτι ἐλεύθεραι, καθὼς καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν πρὸς δυσμὰς τῶν ὁρίων ταύτης χώραν μέχρι τοῦ Δυῤῥαχίου ἔλαβεν ὁ πρεσβύτερος αὐτοκράτωρ· ἡ δὲ Ἀδριανούπολις, τὸ πρὸς νότον καὶ ἀνατολὰς ταύτης μέρος καὶ ἡ Θρᾴκη ἀπὸ τῆς Φιλιππουπόλεως μέχρι τῶν βορείων ὁρίων τοῦ βασιλείου ἔλαχον εἰς τὸν νεώτερον αὐ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοκράτορα· μόλις δὲ ἡ διανομὴ αὕτη ἐξετελέσθη καὶ νέα τις ἔρις ἐξερράγη· διότι ὁ Συργιάννης διχονοήσας πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν ἔφυγεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀφ' ἧς ἐκέρδησε τὸν Κράλην τῆς Σερβίας ὑπὲρ τοῦ πρεσβυτέρου Ἀνδρονίκου· τότε ὁ νεώτερος Ἀνδρόνικος ἐνεφανίσθη ἐν χειμῶνι μετὰ βαρβάρων μισθωτῶν ἐνώπιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ψύχους ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ ταχέως τὴν πολιορκείαν.

Τὸ ἀκόλουθον ἔτος ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός, ὅστις ἀνέλαβε τὸν πόλεμον, ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος· κατὰ πρῶτον ἐκυρίευσε πολλὰς μικροτέρας πόλεις, ἔπειτα καὶ τὴν Σηλυβρίαν καὶ, ἐπικαλεσθέντων τῶν κατοίκων τῆς Λήμνου τὴν βαήθειάν του, ἐξέβαλεν ἀπὸ τῆς νήσου ταύτης τοὺς Ὀθωμανούς· ὅταν δὲ τέλος ὁ στρατὸς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἐγγόνου ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ πρεσβύτερος Ἀνδρόνικος περιέστη εἰς μεγίστην ἀμηχανίαν, διότι ὁ Συργιάννης, ὅστις ἔσπευσεν ἀπὸ τῆς Περίνθου, δὲν εἶχεν εἰμὴ ὀλίγους ἱππεῖς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του καὶ οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἀπετέλουν μέγα μέρος τῆς φρουρᾶς, δὲν ἤθελον νὰ μένωσι. Τέλος ἠρξαντο μεταξὺ τοῦ πάππου καὶ τοῦ ἐγγόνου διαπραγματεύσεις, καταλήξασαι εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο: ὅτι ὁ νεώτερος Ἀνδρόνικος διετήρησε τὰς εἰσπράξεις καὶ τὴν διοίκησιν τῶν παραχωρηθεισῶν αὐτῷ πρότερον χωρῶν, τὴν ὑπερτάτην ὅμως κυβέρνησιν κατέλιπε κατ' ὄνομα εἰς τὸν πάππον του ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ στεφθῇ καὶ εὑρεύῃ ἐν τῇ μητροπόλει. Μετὰ τὴν συνδιαλλαγὴν δὲ ταύτην ὁ νεώτερος Ἀνδρόνικος ἐπεχείρησεν εὐτυχῆ τινα κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐκστρατείαν, ἐπανῆλθεν ὡς νικητὴς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν Φεβρ. τοῦ 1325 ἐστέφθη πανηγυρικῶς· τὸ θῦμα ὅμως τῆς συνδιαλλαγῆς ὑπῆρξεν ὁ Συργιάννης, ὅστις, ἐπὶ συνομωσίᾳ κατηγορηθεὶς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲν ὑπεβλήθη μὲν εἰς δίκην, κατεδικάσθη δὲ εἰς φυλάκισιν διὰ βίου.

Τὸ κράτος ἐν τούτοις ἔφερεν εἰς ἅπαντα αὐτοῦ τὰ ἄκρα πρόδηλα διαλύσεως σημεῖα. Οἱ Βούλγαροι κατέσχον τὴν Φιλιππούπολιν· ἡ Θράκη ἐλεηλατεῖτο ὑπ' αὐτῶν καὶ τῶν Σλαύων, εἰς οὓς ἐπὶ τέλους προσετέθησαν καὶ τὰ παρὰ τὸν Βορυσθένη καὶ τὸν Ἴερασον (Προῦτον) ταταρικὰ στίφη, ὁ δὲ νεώτερος Ἀνδρόνικος δὲν ἐτόλμα νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς ὀχυρᾶς πόλεως Διδυμοτείχου. Τότε δὲ οἱ Ὀσμάνοι κατέκτησαν τὴν Βιθυνίαν καὶ κατέστησαν καθέδραν τοῦ Σουλτάνου αὐτῶν τὴν πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀποκεκλεισμένην Προῦσαν. Μετολίγον δὲ, 1327, ὁ νεώτερος Ἀνδρόνικος, ὅστις ἀπό τινος χρόνου ἔδρευε συνήθως ἐν Διδυμοτείχῳ, πάλιν ἐδιχονόησε πρὸς τὸν πάππον καὶ ἐπελθὼν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, χειραγωγούμενος ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ Συναδινοῦ, εἰσῆλασεν ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως εἰς αὐτὴν, τῇ 24 Μαΐου 1328. Καταρχὰς ὁ γέρων βασιλεὺς διεφύλαξεν ἁπάσας αὐτοῦ τὰς τιμὰς καὶ ἔμεινεν ἐν τοῖς ἀνακτόροις, μετοὔπολυ ὅμως περιεφρονήθη πολυειδῶς καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκλεισθῇ εἰς μοναστήριον, ὅπου μετὰ τετραετίαν ἀπεβίωσεν.

Ὁ νεώτερος Ἀνδρόνικος οὐ μόνον μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, 1341, ἐπέτρεψε τὴν ὅλην τῶν πραγμάτων κυβέρνησιν εἰς τὸν φίλον του Ἰωάννην Καντακουζηνὸν, ἀλλὰ, διὰ τῆς διαθήκης του, κατέστησεν αὐτὸν καὶ ἐπίτροπον τοῦ ἀνήλικος υἱοῦ του Ἰωάννου Παλαιολόγου. Κατὰ ὀκτώβριον ὅμως τοῦ 1341, ὁ Καντακουζηνὸς διχονοήσας πρὸς τὴν μητέρα τοῦ Ἰωάννου, Ἄνναν τὴν Σαβανδικὴν, καὶ τοὺς περὶ αὐτὴν, ἠναγκάσθη χάριν τῆς σωτηρίας τῆς ζωῆς του, νὰ κηρύξῃ ἑαυτὸν αὐτοκράτορα ἐν Διδυμοτείχῳ, διατάξας ἵνα μνημονεύηται τὸ ὄνομά του μετὰ τὸ τοῦ νέου

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αὐτοκράτορος καὶ τὸ τῆς μητρός του· ἀλλὰ τὰ πράγματα δὲν ἐφαίνοντο οὕτως εὐνοϊκὰ δι' αὐτὸν, ὡς μὴ ἀνταποκρινόμενα εἰς ὅσας συνέλαβεν ἐλπίδας συνεπείᾳ, τῆς ὁποίας ἕως τότε ἐξήσκησεν ἐπιρροῆς· αἱ ἐν πορφύρᾳ γεγραμμέναι ἐγκύκλιοι, τὰς ὁποίας ἀπηύθυνε πρὸς ὅλους τοὺς διοικητὰς τῶν πόλεων, ἵν' ἀναγγείλῃ αὐτοῖς τὴν ἀναγορευσίν του καὶ ἀνακαλέσῃ ἃς μέχρι τοῦδε παρέσχεν ὑπηρεσίας, πανταχοῦ σχεδὸν εὗρον κακὴν ὑποδοχήν· αἱ πόλεις, ὅσας ἤλπιζε νὰ ἔχῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἔκλεισαν τὰς πύλας εἰς τὸν σφετεριστήν. Περίφοβος δὲ διὰ τὴν μόνωσίν του, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ ὀπισθοδρομήσῃ, συνέλαβε τὴν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ ὡραῖοι λόγοι του δὲν δύνανται νὰ δικαιολογήσωσι, τοῦ νὰ καλέσῃ εἰς βοήθειάν του τοὺς μεγαλητέρους τοῦ κράτους ἐχθροὺς: τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Τούρκους. Ὁ Κράλης Στέφανος ὑπέβαλεν εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Καντακουζηνοῦ μέρος τῶν στρατευμάτων του, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ φυλάξῃ δι' ἑαυτὸν ὅσα φρούρια ἤθελον κυριεύσει. Οἱ δὲ Τοῦρκοι δὲν ἐζήτουν εἰμὴ εὐκαιρίας λαφυραγωγήσεως. Πρὸ πολλοῦ δὲ ὁ Καντακουζηνὸς εὑρίσκετο εἰς σχέσιν μετὰ τοῦ Ὀμούρβεη, ἡγεμόνος τῆς Ἰωνίας καὶ ἀντιζήλου τοῦ ὀθωμανικοῦ Σουλτάνου Οὐρχάν. Ὁ Ὀμούρβεης, ὅστις ἤδρευεν ἐν Σμύρνῃ, ἦλθεν εἰς Θράκην μετά τινας σημαντικοῦ στόλου, φέροντος ὑπὲρ τὰς δύο μυριάδας στρατοῦ· ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον οἱ ἐπικίνδυνοι οὗτοι ἐπίκουροι ἐλεηλάτουν μέρος τῆς Θράκης ἐν ὀνόματι τοῦ Καντακουζηνοῦ· ἐγγίζοντος δὲ τοῦ χειμῶνος ὁ Ὀμούρβεης ἐπέστρεφεν εἰς Ἀσίαν μετὰ τῶν ἀπὸ τῶν δυστυχῶν κατοίκων τῶν περιχώρων ἁρπαγμένων λαφύρων καὶ ἐνίοτε μεθ' ἱκανῶν χρηματικῶν ποσοτήτων, τὰς ὁποίας ἡ αὐτοκράτειρα Ἄννα τῷ ἐπλήρωνε ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν ἀναχώρησίν του, ὅπερ ἦτο λόγος περιπλέον δι' αὐτὸν τοῦ νὰ ἐπανέρχεται τὸ ἐπόμενον ἔτος.

Κυρίως δὲ εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν Τούρκων αἱ δύο ἀντί-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ζήλοι καὶ τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀντιποιούμεναι δυνάμεις εἶχον τὴν τύφλωσιν τοῦ ν' ἀναθέσωσι τὰς ἐλπίδας των. Ὁ Σουλτάνος Οὐρχὰν, υἱὸς τοῦ Ὀσμάνου, ἢ, ὡς οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ τῶν χρόνων τούτων τὸν ὀνομάζουσιν ὁ Σατράπης Ὀρκὰν, παρακληθεὶς ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορίσσης Ἄννης νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν της, προσηνέχθη ἑκουσίως εἰς τὸν Καντακουζηνὸν, ἐὰν πρέπει νὰ τὸν πιστεύσωμεν, ἢ μᾶλλον ἐδέχθη τὰς μυστικὰς προτάσεις του ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ τῷ δώσῃ οὗτος μίαν τῶν δύο θυγατέρων του εἰς γάμον. Ὁ Καντακουζηνὸς ἐσυμβουλεύθη (ὡς λέγει) περὶ τούτου τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν φίλων του χωρὶς νὰ λησμονήσῃ καὶ αὐτὸν τὸν Ὁμούρβεην· ὅλοι δὲ ἐγνωμάτευσαν ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐδύνατο νὰ ἦνε λυσιτελέστερον εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος παρὰ τὴν προκειμένην μετὰ τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ πλησιεστέρου γείτονος συμμαχίαν. Ὁ Καντακουζηνὸς συνήνεσε καὶ ἔγραψε πρὸς τὸν Σουλτάνον, ἄγοντα τότε τὸ ἑξηκοστὸν καὶ πέμπτον περίπου ἔτος τῆς ἡλικίας, νὰ πέμψῃ στρατὸν καὶ πλοῖα εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου, ὅπου ὁ ἴδιος ὡδήγησε τὴν κόρην του Θεοδώραν. Περιγράφων δὲ πομπωδῶς τὴν τελετὴν τῆς μνηστείας καὶ τοῦ γάμου δὲν κρύπτει τὰ κινοῦντα τὴν ψυχήν του διάφορα αἰσθήματα καθ' ἣν στιγμὴν ἐθυσίαζεν οὕτω τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα εἰς τὴν φιλοδοξίαν του· βεβαιοῖ δὲ ὅτι ἡ πίστις τῆς νέας ἡγεμονίδος δὲν ἔτρεχεν οὐδένα κίνδυνον ἐκ τῆς ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀπίστων διατριβῆς της, καὶ ὅτι αὕτη ἐπειράθη μάλιστα νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸ χριστιανικὸν δόγμα πολλοὺς τῶν βαρβάρων τούτων, καὶ ὅτι ἀφιέρωσεν ὅλην τὴν περιουσίαν καὶ τὰ πολύτιμα κοσμήματά της εἰς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων Ἑλλήνων. Ὅταν δ' ἔπειτα ἀπεσύρθη εἰς τὸν μοναχικὸν βίον συνέταξεν ὀκτὼ βιβλία κατὰ τοῦ Κορανίου καὶ τοῦ Μωαμεθανισμοῦ· ἀλλ' εἶνε ἀμφίβολον ἐὰν ὅλη ἡ λογική του καὶ ὅλη ὁ εὐγλωττία του ἐδυνήθησαν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νὰ προσηλυτίσωσιν ἕνα καὶ μόνον ἄπιστον· ὅθεν μένει πάντοτε ὑπόλογος ἐνώπιον τῶν μεταγενεστέρων, ἐνώπιον τῆς ἀδεκάστου ἱστορίας ὅτι ἐπέσπευσε τὸν ὀλεθρον τῆς πατρίδος διὰ τῆς μοιραίας (δυστυχοῦς) ταύτης συμμαχίας μετὰ τοῦ εἰρημένου Σουλτάνου, ὅστις ἀναμιγνύμενος ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὰ τοῦ κράτους πράγματα δὲν ἐβράδυνεν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ παραυτίκα, νὰ θέσῃ τὸν πόδα του ἐν τῇ Εὐρώπῃ.

Ἀλλὰ καί τοι ἔχων τοιοῦτον κραταιὸν σύμμαχον ὁ Καντακουζηνὸς δὲν ἤθελεν ἐπιτύχει ποτὲ τοῦ σκοποῦ του ἄνευ τῶν ἐμφυλίων στάσεων καὶ θρησκευτικῶν ἐρίδων, αἵτινες κατεσπάραττον τὴν ἀντίθετον μερίδα. Ὁ κυριώτερος ἀντίπαλός του ἦτο ὁ μέγας δούξ Ἀπόκαυκος, ὅστις ὑψώθη, ὡς καὶ αὐτὸς, διὰ τῶν προτερημάτων καὶ τῶν ῥαδιουργιῶν του· μετὰ τοῦτον δὲ εἵπετο ὁ μέγας λογοθέτης Γαβαλᾶς, εἰς ὃν ὁ Ἀπόκαυκος ὑπεσχέθη τὴν θυγατέρα του ὡς σύζυγον· ἐπειδὴ δὲ ἤρξατο νὰ συλλαμβάνῃ περὶ αὐτοῦ ὑποψίας, διὰ κρυφίων κατηγοριῶν κατώρθωσε νὰ τὸν ἀπαλλοτριώσῃ πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν, καὶ ἐπὶ τέλους τὸν ἠνάγκασε νὰ ζητήσῃ καταφύγιον εἰς μοναστήριόν τι, ὅπερ ὅμως δὲν τὸν ἀπήλλαξεν ἐκ τῶν καταδιώξεών του. Ἡ Κωνσταντινούπολις τότε ἦτο πλήρης φυλακισμένων, θυμάτων τῶν ὑπονοιῶν τοῦ Ἀποκαύκου· μίαν δὲ ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ ὑπουργὸς οὗτος ἐπεσκέπτετο τὰς ἐργασίας εἱρκτῆς τινος, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησεν αὐξήσῃ, οἱ φυλακισμένοι ἐπέπεσαν κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐφόνευσαν. Ἀλλ' ὁ Ἀπόκαυκος εἶχεν ὀπαδοὺς πολλοὺς παρά τε τῷ ὄχλῳ καὶ ἐν τῇ αὐλῇ· οἱ ναῦται καὶ οἱ περικυκλοῦντες τὸν λιμένα ἐξεδικήθησαν τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου δουκὸς σφάξαντες ὅλους τοὺς φυλακισμένους καὶ τοὺς θιασώτας των. Ἡ αὐτοκράτειρα καίτοι παροργισθεῖσα ἐπίσης διὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀποκαύκου, οὐδὲν ἔπραξεν, οὐδ' ἐδύνατο νὰ πράξῃ πρὸς ἀναχαίτισιν τῶν ἀκολασιῶν τοῦ ὄχλου. Μετοὔπολυ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲ καὶ ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξε τὸ θέατρον παρομοίων σφαγῶν· δύο ἄνδρες, Παλαιολόγος τις καὶ ὁ υἱὸς τοῦ εἰρημένου Ἀποκαύκου Ἰωάννης ἐμοίραζον αὐτόθι τὴν ἐξουσίαν καὶ πρᾶγμα παράδοξον, ἐξεικονίζον τὴν σύγχυσιν τῶν χρόνων τούτων τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ὁ τελευταῖος κατηγορήθη ὅτι ἤθελε νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν εἰς τὸν ἐχθρὸν τοῦ πατρός του.

Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ἕλληνες ἐσπαράττοντο οὕτως, ὁ Κράλης τῆς Σερβίας ἐξήπλου τὰς κατακτήσεις του μέχρι τῶν Σερρῶν, καὶ ἐλάμβανε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων καὶ Σέρβων. Ὁ δὲ Καντακουζηνός, εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀξιώσεως ταύτης τοῦ βαρβάρου, ἐστέφετο ἐν Ἀδριανουπόλει μετὰ πλείονος πομπῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ διαφόρων ἐπισκόπων καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν, οἵτινες ἀπήγγειλαν συγχρόνως τὴν καθαίρεσιν τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1346). Προτιθέμενος δὲ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν μητρόπολιν ἤρξατο νὰ συνδέῃ σχέσεις μετὰ τῶν ἐντὸς αὐτῆς· ἀλλὰ περικυκλούμενος ὁ ἴδιος ὑπὸ ἀνθρώπων ἑτοίμων νὰ τὸν προδώσωσιν, ἔβλεπεν ἑαυτὸν ἐκτεθειμένον καθεκάστην εἰς τὸ ξίφος ἢ εἰς τὸ δηλητήριον αὐτῶν τῶν προσφύγων τῶν δύο στρατοπέδων, οἵτινες κατήγγελλον οἱ μὲν τοὺς δὲ ἐκ φόβου μὴ ὑποσκελισθῶσιν εἰς τὴν πρᾶξιν τοῦ ἐγκλήματος. Ἐπὶ τῶν μακρῶν καὶ θλιβερῶν τοῦ Βυζαντίου χρονικῶν οὐδεμία ἐποχὴ παρουσιάζει θέαμα λυπηρότερον οὐ μόνον καθόσον ἀφορᾷ τὴν κατακερμάτισιν τοῦ κράτους ἀλλ' ἔτι μᾶλλον καθόσον ἀποβλέπει τὴν ἐκφαύλισιν τοῦ ἔθνους ἐν τῷ μακρῷ τούτῳ ἐμφυλίῳ πολέμῳ· τυχοδιῶκται παντὸς τόπου συνέῤῥευσαν εἰς τὴν μητρόπολιν καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ὡς ἐπὶ πτῶμα νεκρὸν, τοῦ ὁποίου διημφισβήτουν τὰ ῥάκη. Οὕτως οἱ Γενουαῖοι ἵνα μείνωσι κύριοι τῆς Χίου, τὴν ὁποίαν εἶχον ἤδη καταλάβει, ἐπροφασίζοντο ὅτι ἤθελον νὰ προλάβωσι τοὺς Ἐνετοὺς, τῶν ὁποίων στόλος τις εὑρίσκετο ἤδη

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τὰ ὕδατα τῆς Εὐβοίας καὶ προτίθετο νὰ κατακτήσῃ τὴν ὡραίαν ταύτην καὶ εὔφορον νῆσον· μεταξὺ δὲ τῶν μνηστήρων οἰκείων τε ἢ ξένων, ὅσοι ἔτι εὑρίσκοντο ἐν Ἑλλάδι ἄνδρες ἔντιμοι καὶ φίλοι τῆς πατρίδος, ἔμενον ἀδρανεῖς καὶ ἀβέβαιοι ὡς πρὸς τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ ἐκλέξωσι μερίδα· εἰς τὰς τοσαύτας δὲ ταραχὰς προσετίθεντο καὶ αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες, αἵτινες εἶχον τὸ προνόμιον τοῦ νὰ θέτωσιν εἰς κίνησιν ὅλον τὸν κόσμον. Διά τινος τροπῆς αἰφνιδίας καὶ δυσερμηνεύτου ἡ αὐτοκράτειρα Ἄννα ἤρξατο νὰ περιθάλπῃ τὸν ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ προστατευόμενον Παλαμᾶν, ἀρχηγὸν τῆς αἱρέσεως τοῦ ἀδημιουργήτου φωτός· οὐ μόνον τὸν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ τὸν παρέλαβεν ὡς σύμβουλον, ἀλλὰ συνήθροισεν εἰς τὸ ἀνάκτορόν της ὅλους τοὺς ὀπαδούς του (τοὺς λεγομένους Παλαμίτας) καὶ τοὺς ἐν τῇ αὐλῇ παρόντας ἐπισκόπους καὶ ἐν ταύτῃ τῇ οἰονεὶ συνόδῳ ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχης, Ἰωάννης ὁ Καλέκας, πρώην μὲν κύριος τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀντίπαλος, κατὰ τοὺς τελευταίους ὅμως χρόνους οἰκειωθείς, ὡς πιστεύεται, μυστικῶς μετ' αὐτοῦ, κατεδικάσθη, ἀναπολόγητος μάλιστα, ἐγένετο ἔκπτωτος καὶ ἐφυλακίσθη. Τὴν ὡραίαν δὲ ταύτην Σύνοδον διεδέχθη μέγα τι συμπόσιον, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἡ αὐτοκράτειρα εἰδοποιήθη ὅτι ὁ Καντακουζηνὸς παρῆν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Φακκιολάτης, Ἰταλὸς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους καὶ ὁ στρατὸς, τὸν ὁποῖον οὗτος εἶχεν ὑπὸ τὴν διοίκησίν του ἠνέῳξαν εἰς τὸν Καντακουζηνὸν τὴν χρυσῆν πύλην (τὸν Φεβρ. τοῦ 1347)· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ θορύβου, ἡ Ἄννα ἐπειράθη νὰ ὀχυρωθῇ καὶ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὴν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ· ἀπέκρουσε μετ' ὀργῆς καὶ περιφρονήσεως τοὺς πρώτους τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀπεσταλμένους, καὶ ἐξῃτήσατο βοήθειαν ἀπὸ τῶν τοῦ Γαλατᾶ Γενουαίων· ἀλλ' ὁ λαὸς ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ εἰσβαλόντος καὶ ἤρξατο νὰ λεη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λατῇ τὸ ἀνάκτορον· οἱ Γενουαῖοι ἔμειναν θεαταὶ τῶν συμβαινόντων ἀργοί· ἡ δὲ ὑπερήφανος αὐτοκράτειρα ἠναγκάσθη τότε νὰ ἔμβῃ εἰς διαπραγματεύσεις μετ' ἐκείνου, τοῦ ὁποίου δὲν ἠθέλησεν ὀλίγον πρότερον ν' ἀκούσῃ τὰς προτάσεις.

Ὁ Καντακουζηνὸς ἔδειξε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην τὴν ὁποίαν πάντοτε ὑπεκρίνετο μετριότητα, διαβεβαιώσας τὸν πρὸς τὴν χήραν καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀνδρονίκου σεβασμόν του. Θέλων νὰ μοιράσῃ τὴν ἐξουσίαν δὲν εἶχεν, ἔλεγεν, σκοπὸν ἄλλον εἰμὴ νὰ τὴν ἐξασφαλίσῃ κάλλιον εἰς τὸν κληρονόμον τοῦ φίλου του· ἐπεφυλάσσετο δὲ εἰς ἑαυτὸν τὴν πρώτην θέσιν μόνον ἐπὶ δέκα ἔτη, ἥτις μέχρις οὗ ὁ Ἰωάννης, ὅστις ἐγίνετο καὶ γαμβρὸς του ἐπὶ θυγατρί, συμπληρώσῃ τὸ εἰκοστὸν πέμτον ἔτος τῆς ἡλικίας, καὶ τότε οἱ δύο αὐτοκράτορες ἔπρεπε νὰ γενῶσιν ἰσότιμοι. Ὁ Καντακουζηνὸς κατέλαβε μίαν μόνην πτέρυγα τῶν ἀνακτόρων παραλείπων ὅλον τὸ ὑπόλοιπον εἰς τὴν αὐτοκράτειραν Ἄνναν, μετὰ τῆς ὁποίας ἐπεθύμει νὰ διάγῃ ἐν πλήρει συνεννοήσει. Ἀλλ' ἡ σύμβασις αὕτη, εἰλικρινὴς ἢ προσποιημένη, δὲν εὐχαρίστει τοὺς τυχοδιώκτας, οἵτινες προσηλώθησαν εἰς τὴν τύχην ἐκείνου ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ μοιράσωσι τὰ λάφυρα τοῦ κράτους· ἦτο δίκαιον ἔλεγον οὗτοι, νὰ μὴν ἔχωσιν οἱ νικηταὶ μετὰ μακρὰ παθήματα οὐδὲν πλέον παρὰ τοὺς ἡττημένους; Ὅταν δὲ ὁ Καντακουζηνὸς ἠθέλησε νὰ δώσῃ ὅρκον εἰς τὸν συνάρχοντά του, τὸν νέον Παλαιολόγον, ἐν τῇ τελετῇ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ στέψεως, ἥτις ἔλαβεν χώραν διὰ τρίτην φορὰν, τὴν 13 Μαΐου 1347, ἐδέησε νὰ καταστηλῇ στάσις τις τῶν στρατιωτῶν του, ἀξιούντων νὰ προσλάβῃ συνάρχοντα τὸν πρεσβύτερον υἱόν του Ματθαῖον· μόλις δὲ διὰ λόγων προσηνῶν καὶ μυστικῶν ὑποσχέσεων καθησύχασε τοὺς στασιώτας, ἡ εἰρήνη ὅμως δὲν διήρκεσε πολύ·

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

διότι μετοὔπολυ ὁ Ματθαῖος Καντακουζηνὸς κατώρθωσε ν' ἀναρρηθῇ αὐτοκράτωρ ἐν Ἀδριανουπόλει· ἀλλ' ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἔσπευσεν ἐκεῖ καὶ ἐπέτυχε νὰ τὸν πείσῃ ἵνα παραιτηθῇ τοῦ τίτλου τούτου, ὅπερ ἀνέβαλε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον.

Μικρὸν πρότερον εἶχεν ἐνσκήψει ἐν Κωνσταντινουπόλει τρομερά τις λοιμικὴ νόσος, μεγάλην ἐπενεγκοῦσα φθοράν· ὁ νεώτερος τοῦ Καντακουζηνοῦ υἱός, παρέχων ἐλπίδας μεγάλας ἐγένετο θῦμα τῆς ἐπιδημίας ταύτης· μετὰ τοῦ λοιμοῦ δὲ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ πεῖνα, συνέπεια τῆς διακοπῆς τῶν θαλασσίων κατάπλων, τῶν ὁποίων τὸ Βυζάντιον δὲν ἐδύνατο νὰ στερηθῇ, ἠνώθησαν ἵνα ἐξαντλήσωσι τὴν δυστυχῆ ταύτην πόλιν· ἔτι δὲ χείρων ἦτο ἡ κατάστασις τῶν ἐπαρχιῶν· οἱ Σέρβοι ἀφ' ἑνός, οἱ Τοῦρκοι ἀφ' ἑτέρου ἐξηκολούθουν τὰς ὀλεθρίους ἐπιδρομάς των, καὶ ἐπὶ τούτοις ἡ ἐκ τῆς μεταξὺ τοῦ Ματθαίου Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ἀντιζηλίας τύρβη διετηρεῖτο. Εἰς μάτην ὁ Καντακουζηνός, συνεργούσης καὶ τῆς αὐτοκρατορίσσης Ἄννης, προσεπάθησε ν' ἀναβάλῃ ῥῆξίν τινα ἀναπόφευκτον, ἑκάστου ἐκείνων σπεύδοντος νὰ καταλάβῃ ὅσον τάχιστα τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Ὁ Καντακουζηνὸς παρεχώρησεν εἰς τὸν γαμβρόν του, ὡς μέσα ἀσφαλείας, πόλεις τινὰς τῆς Θράκης κατεχομένας πρότερον ὑπὸ τοῦ Ματθαίου· εὐθὺς δὲ κατόπιν τῆς παραχωρήσεως ταύτης ὁ Παλαιολόγος ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἥτις τῷ ἠνέῳξε τὰς πύλας καὶ τὸν ἐδέχθη μετ' ἐνθουσιασμοῦ, ἐν ᾧ ὁ Ματθαῖος κατεῖχε τὰ φρούρια καὶ ἐζήτει αὐτόθεν βοήθειαν παρὰ τοῦ πατρός του, ὅστις δὲν ἠμέλησε νὰ σπεύσῃ εὐθὺς μετὰ δυνάμεων συγκειμένων, ὡς τοῦτο σχεδὸν πάντοτε ἐγίνετο, κατὰ μέγα μέρος ἐκ Τούρκων καὶ Καταλάνων μισθωτῶν. Μολονότι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲ ὁ Παλαιολόγος ἀπεσύρθη εἰς Διδυμότειχον, οἱ κάτοικοι τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀντέστησαν πεισματωδῶς πρὶν ἢ παραδοθῶσι· στῖφός τι ἱππέων Τούρκων, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμὰν, υἱοῦ τοῦ Οὐρχὰν, ἦλθεν εἰς βοήθειαν τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ ἐνίκησε τὰ βουλγαρικὰ καὶ σερβικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ὁ Κράλης εἶχε πέμψει εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ Παλαιολόγου· ὁ τελευταῖος δὲ ἀπέστειλε πρεσβείαν τινὰ πρὸς τὸν Σουλεϊμάνον χάριν συμβιβασμοῦ καὶ ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῇ του ἠτιᾶτο πικρῶς τὸν Καντακουζηνόν, οὐδ' ἀπέδιδεν αὐτῷ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος· ὁ Τοῦρκος ἡγεμὼν ἀνεκοίνωσε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην εἰς τὸν Καντακουζηνόν, ὅστις ὠργίσθη σφόδρα καὶ ἔλαβεν ἐντεῦθεν πρόφασιν νὰ στερήσῃ τὸν γαμβρόν του ὅσων ἄλλοτε τῷ εἶχε παραχωρήσει τόπων.

Ὁ Παλαιολόγος καίτοι κύριος ἔτι τῆς ἀξιολόγου καὶ ὀχυρᾶς πόλεως Θεσσαλονίκης, προετίμησε ν' ἀποχωρήσῃ μετὰ τῆς γυναικός του εἰς τὴν νῆσον Τένεδον, εἴτε διότι ἐνόμιζεν ἑαυτὸν αὐτόθι μᾶλλον ἐν ἀσφαλείᾳ, εἴτε θέλων νὰ εὑρίσκεται ἐγγύτερον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου εἶχε πολλοὺς ὀπαδούς· ἐστοχάσθη μάλιστα ὅτι ἐδύνατο ἅμα ἐμφανιζόμενος νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν καὶ εἰσῆλθε τῳόντι εἰς τὸν λιμένα μετὰ μιᾶς μόνης γαλώρας· ἀλλ' ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη (σύζυγος τοῦ Καντακουζηνοῦ), ἥτις διεῖπε τὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως πράγματα, ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ἀνδρός της, ἐματαίωσε τὴν ἀπόπειραν ταύτην διὰ τῶν ἐπιτηδείων μέτρων της, ὑποχρεωθέντων καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν τοῦ Παλαιολόγου νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἄμυναν τῆς μητροπόλεως· ὅθεν οὗτος, ἀφοῦ διέτριψε μίαν ἡμέραν εἰς Γαλατᾶν, ἠναγκάσθη ν' ἀπομακρυνθῇ.

Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ δὲ τῆς τολμηρᾶς ταύτης ἐπιδείξεως ὁ Καντακουζηνὸς εἰσῆλασεν εἰς τὴν μητρόπολιν καὶ πάραυ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τα περιεκυκλώθη ὑπὸ πολλῶν ὀπαδῶν του, οἵτινες τὸν ἐβίαζον ἐπιμόνως νὰ παραλάβῃ τὸν Ματθαῖον διὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς πορφύρας· μετὰ μακρὰν δ' ἀντίστασιν συνήνεσεν εἰς τὴν αἴτησίν των, καὶ τοῦτο ἵνα φανῇ ὅτι ἐνέδωκεν εἰς παρακλήσεις τὰς ὁποίας ἀναμφιβόλως αὐτὸς προεκάλεσεν· ἀλλ' ὁ τότε πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κάλλιστος, ἠρνήθη νὰ χρίσῃ τὸν νέον αὐτοκράτορα καὶ γενόμενος ἔκπτωτος ἕνεκα πίστεως, ἥτις ἐθεωρήθη ἐγκληματικὴ, κατώρθωσε νὰ καταφύγῃ εἰς Τένεδον πρὸς τὸν ἡγεμόνα, τοῦ ὁποίου τὰ δίκαια μετὰ ζημίας τῆς θέσεώς του ὑπερασπίσθη. Ὁ διάδοχος τοῦ Καλλίστου, Φιλόθεος, ἐδείχθη φυσικῷ τῷ λόγῳ εὐπειθέστερος εἰς τὰς θελήσεις τοῦ Καντακουζηνοῦ χρίσας τέλος τὸν Ματθαῖον ἐν ἀρχῇ τοῦ 1354 ἔτους· ἀλλὰ τῷ 1355 ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος προσείλκυσεν εἰς τὸ μέρος του πλούσιόν τινα καὶ ἰσχυρὸν Γενουαῖον, τὸν Φραγκίσκον Καταλούσιον, ὑποσχεθεὶς αὐτῷ ὡς ἀμοιβὴν τῆς μεσολαβήσεως τῶν Γενουαίων τὴν χεῖρα τῆς ἀδελφῆς του καὶ τὴν παραχώρησιν τῆς νήσου Λέσβου· ὅθεν, μετὰ τὴν ὑπὸ τούτου ἐν καιρῷ σκοτώδους τινὸς νυκτὸς γενομένην αἰφνιδίαν κατάληψιν τοῦ λιμένος τοῦ ἑπτασκαλίου, παρουσιασθέντος τὴν πρωΐαν τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου εἰς τὰς πύλας τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέρος τοῦ λαοῦ ἐκηρύχθη ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἤρξατο νὰ λεηλατῇ τὰς οἰκίας τῶν ἐχθρῶν του, ἐν ᾧ ὁ Καντακουζηνὸς καὶ ὁ Ματθαῖος ἀντεῖχον ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων μετά τινος στίφους Καταλανίων, ἀφωσιωμένων εἰς αὐτούς. Ἔφοδός τις ἐπιχειρηθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀνδρειοτέρων τοῦ Παλαιολόγου ὀπαδῶν ἀπέτυχε καὶ ἡ ἀποτυχία αὕτη ὑποχρέωσεν αὐτὸν νὰ ἔμβῃ εἰς συμβιβασμόν τινα μετὰ τοῦ πενθεροῦ του· συναινέσαντος δὲ τούτου νὰ διαπραγματευθῇ, ἡ εἰρήνη ἐγένετο ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ φέρωσιν ἀμφότε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ροι, ὅ,τε Καντακουζηνὸς καὶ ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, τὸν αὐτοκρατορικὸν τίτλον, νὰ κατοικῶσιν ὁμοῦ ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ ἀνακτόρῳ καὶ ν' ἀπολαύωσιν ἴσης ἐξουσίας, ὁ δὲ Ματθαῖος νὰ διατηρήσῃ ἰσοβίως τὰ σύμβολα τοῦ ἀξιώματός του περιοριζόμενος εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἀδριανουπόλεως. Περιπλέον ὁ πατριάρχης Κάλλιστος ἀποκατέστη εἰς τὴν ἕδραν του καὶ ὁ Φραγκίσκος Καταλούσιος ἔλαβεν ὑπὸ τὴν πλήρη κυριότητά του τὴν νῆσον Λέσβον. —Οὕτως ἕκαστος ἐμφύλιος πόλεμος συνεπήγετο τὴν θυσίαν μέρους τινὸς τοῦ κράτους!

Μόλις δὲ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος σύμβασις ἤρξατο νὰ πραγματοποιῆται, καὶ κατὰ συνέπειαν τινὸς στάσεως ὁ Καντακουζηνὸς, εἴτε μετανοήσας ὅτι ἐσφετερίσθη τὸν θρόνον, εἴτε σπεύδων νὰ προλάβῃ ἐπικειμένην πτῶσιν, παρητήθη αἴφνης καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Μαγγάνης, γενόμενος καλόγηρος (1355).

Μετὰ τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων ἀποχώρησιν τοῦ Καντακουζηνου, ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἀπηλλάγη μετοῦπολυ καὶ τοῦ ἀντιζήλου υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ Ματθαίου, αἰχμαλωτευθέντος ἐν ᾧ ἐπολέμει πρὸς τοὺς Σέρβους. Ὁ Ἰωάννης ἔλαβεν ἀμέσως, δι' ἁδρᾶς χρημάτων δόσεως, τὸν αἰχμάλωτον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του, τῷ προσέφερε τὴν ἐλευθερίαν, ἐὰν συνήνει νὰ ἀσπασθῇ τὸν ἰδιωτικὸν βίον, καὶ ἐπὶ τῇ ἀρνήσει αὐτοῦ ἀνηνέχθη πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν ἵνα ἀπὸ τοῦ μοναστικοῦ του ἐνδιαιτήματος τὸν καταπείσῃ. Ὁ Καντακουζηνὸς, ὅστις παραιτηθεὶς εἰλικρινῶς τῶν ἐγκοσμίων ἐπεθύμει θερμῶς νὰ ἐξαλείψῃ καὶ τὰ τελευταῖα τοῦ σφετερισμοῦ του ἴχνη, ἔσπευσε νὰ εὕρῃ τὸν υἱόν του· προέτρεψε δὲ αὐτὸν νὰ ἀποβάλῃ τὰ σύμβολα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀξίας μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς καὶ σπουδαιότητος, ὥστε ὁ αἰχμάλωτος, πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας του,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐνέδωκε τέλος εἰς τοῦ πατρὸς τὰς προτροπάς· ἀπεχώρησε δὲ εἰς Πελοπόννησον καὶ ἔζησεν αὐτόθι ὡς ἁπλοῦς ἰδιώτης. Τοιαύτη ἦτο ἡ τελευταία δημοσία πρᾶξις τοῦ Καντακουζηνοῦ· εἴπωμεν δὲ πρὸς ἔπαινόν του ὅτι ἐὰν δύναταί τι νὰ δικαιολογήσῃ ὁπωσδήποτε τὸν σφετερισμόν του, εἶνε ὅτι ἡ παραίτησίς του, ἑκουσία ἦμὴ, ὑπῆρξε τοὐλάχιστον εἰλικρινής. Ἀπαξ καταβὰς ἀπὸ τοῦ θρόνου τῷ 1355, οὐδέν ποτε ἔπραξεν εἰς τὸ νὰ τὸν ἀνακτήσῃ ἐφ' ὅλης του τῆς ζωῆς, ἥτις ἐξετάθη μέχρι τοῦ 1375 καὶ ἴσως μέχρι τοῦ 1383.

Ἐν τούτοις οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὸ αὐτὸ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Καντακουζηνοῦ ἔτος ἐκυρίευσαν τὴν Σηστὸν καὶ τῷ 1357 τὴν Καλλίπολιν, τὴν κλεῖδα τοῦ Ἑλλησπόντου· καὶ οὕτω, βισιλεύοντος ἤδη τοῦ Οὐρχὰν, ἐπάτησαν τὸν πόδα των κατὰ πρῶτον ἐπὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους. Παρατηρητέον δὲ ὅτι ὁ Σουλτάνος οὗτος ὑπῆρξεν οὐ μόνον ὁ κύριος τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας ἱδρυτὴς, ἀλλὰ καὶ ὁ καταβαλὼν τὰς πρώτας τοῦ ὀθωμανικοῦ πολιτεύματος βάσεις· οἱ μαχηταὶ καὶ οἱ αὐλικοὶ αὐτοῦ διεκρίθησαν διὰ λευκῶν κιδάρεων (τουρβανίων) ἀπὸ τῶν λοιπῶν Μουσουλμάνων, οἵτινες ἔφερον ἐρυθράς· τῶν ἐν τέλει ἁπάντων, ὑπαχθέντων εἰς διαφόρους βαθμοὺς, προίστατο ὁ Βεζύρης· δικαστὴς δὲ τοῦ στρατοῦ ἦτο ὁ Καδιασκέρης· τὸ τακτικὸν ἄμισθον ἱππικὸν συνίστατο ἐκ Σπαχίδων, οἵτινες ἐνέμοντο μεγαλήτερα ἢ μικρότερα τιμάρια ἀλλ' ὄχι κατὰ κληρονομίαν οὐδὲ μετὰ προνομίων εὐγενείας· ἄλλα ἱππέων στίφη ὑπηρέτουν μόνον χάριν λαφύρων καὶ ἦσαν διὰ τοῦτο ἐπικινδυνώτερα· τὸ πεζικὸν διηρεῖτο εἰς μόνιμον καὶ μὴ τοιοῦτον· τὸ δεύτερον συνίστατο ἐν μέρει μὲν ἐκ τῶν ἐχόντων τιμάριόν τι στρατιωτικὸν, ἐν μέρει δὲ ἐκ τῶν ἁπλῶς ἐπὶ λαφυραγωγήσει ὑπηρετούντων· τὸν δὲ μόνιμον στρατὸν, τὴν ἐκλεκτοτέραν τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως μερίδα,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀπετέλει τὸ λεγόμενον Τάγμα τῶν Γενιτσάρων, εἰς τὴν συγκρότησιν τοῦ ὁποίου ἐλαμβάνοντο οἱ εὐειδέστεροι καὶ ῥωμαλεώτεροι ὑποτεταγμένων χριστιανῶν παῖδες, οἵτινες ἀνατρεφόμενοι εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν καὶ ἐκπαιδευόμενοι ἐν αὐστηρᾷ πειθαρχίᾳ πρὸς τὸν πόλεμον ἦσαν ἕνεκα τοῦ φανατισμοῦ αὐτῶν ἀκαταγώνιστοι (ἡ στρατολόγησίς των ἐγίνετο μετὰ ταῦτα διὰ τακτικοῦ κατ' ἔτος παιδομαζώματος, ἐπιβαλλομένου ὡς φόρον εἰς ὅλας τὰς ὑποτελεῖς χριστιανικὰς ἐπαρχίας).

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Οὐρχὰν Μουρὰτ ἢ Ἀμουρὰτ Α' (1360 — 1389), ὅστις ἐτελειοποίησε τὸν ὑπὸ τοῦ πατρός του εἰσαχθέντα στρατιωτικὸν ὀργανισμὸν εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, ὥστε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οὐδὲν ἄλλο κράτος εἶχεν ἀντιτάξῃ στρατὸν ἀξιομαχώτερον καὶ πάντοτε ἑτοιμοπόλεμον, πεποιθὼς εἰς τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις ἐπεχείρησεν ἀπὸ τῆς Καλλιπόλεως νὰ ἐκτείνῃ τὰς τουρκικὰς δορικτησίας εἰς τὴν χώραν τῶν Σλαύων καὶ περαιτέρω εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν. Κατὰ τὸ 1361 ἤδη ἐκυρίευσε τὴν ὀχυρὰν Διδυμότειχον καὶ μετολίγον ἔπειτα τὴν Φιλιππούπολιν καὶ Ἀδριανούπολιν, ἐξ ὧν ἡ δευτέρα κατέστη ἔκτοτε ἡ σουλτανικὴ καθέδρα. Παρὰ τὸν Σαῦον καὶ Ἴστρον ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Ἀλβανίας ὠχύρωσεν ἅπαντα τὰ χωρία, τῶν ὁποίων τοὺς κατοίκους ἀπῆγεν ἀντικαθιστῶν αὐτοὺς διὰ Μουσουλμάνων· ἐν τῷ μεταξὺ δὲ κατέβαλε τὸν υἱόν του Σανδζὶν καὶ τὸν Ἀνδρόνικον, πρεσβύτερον τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου υἱὸν στασιάσαντας ἀπὸ κοινοῦ κατὰ τῶν πατέρων καὶ τὸν μὲν ἅμα συλλαβὼν ἀπέκτεινε, τὸν δὲ στερήσας τοῦ ἑτέρου ὀφθαλμοῦ ἀπέπεμψεν εἰς τὰ ἴδια. Κατὰ δὲ τὸ 1375 ὁ Μουρὰτ κατέστησεν ὑποτελεῖς φόρου τόν τε ἰσχυρὸν τῆς Σερβίας βασιλέα Λάζαρον καὶ τὸν Σισμάνην, ἰσχυρὸν ἐπίσης ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἔπραττεν ὁ νέος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Σουλτάνος, ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, ἀφοῦ εἰς μάτην ἐπειράθη διὰ τῆς αὐτοπροσώπου ἐμφανίσεώς του ἔν τε τῇ αὐλῇ τῆς Οὐγγαρίας καὶ ἐν τῇ καθέδρᾳ τοῦ Πάπα νὰ ἐξάψῃ τῶν δυτικῶν τὸν ζῆλον ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος Χριστιανισμοῦ, εὑρίσκετο, μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδόν του, εἰς ἀδιάλειπτον ἔριν ὁτὲ μὲν πρὸς τοὺς Γενουαίους καὶ Ἐνετούς, ὁτὲ δὲ πρὸς τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ υἱόν, τὸν εἰρημένον Ἀνδρόνικον ἐπὶ τούτῳ παρὰ τοῦ Μουρὰτ ἀπολυθέντα· ὁ τελευταῖος ὑπερισχύσας διὰ τῶν συμφατριαστῶν του καὶ ἰδίως διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Γενουαίων συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν γηραιὸν πατέρα μετὰ τῶν δύο νεωτέρων ἑαυτοῦ ἀδελφῶν Μανουὴλ καὶ Θεοδώρου· ἀπὸ τῆς φυλακῆς του δ' αὐτῆς ὁ γέρων, ἀποταθεὶς πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβοντα τότε Ἐνετὸν Πατρίκιον Κάρολον Ζήνωνα, ὑπεσχέθη δι' αὐτοῦ εἰς τοὺς Ἐνετοὺς τὴν παραχώρησιν τῆς Τενέδου ἐὰν κατώρθουν νὰ ἐλευθερώσωσιν αὐτὸν καὶ τοὺς δύο υἱούς του ἐκ τῆς κρατήσεως. Οἱ Ἐνετοὶ ἀποδεχθέντες ἄσμενοι τὴν προσφορὰν ἔπεμψαν τὸν εἰρημένον Ζήνωνα μετά τινος στόλου ἵνα καταλάβῃ τὴν νῆσον, τὴν ὁποίαν ἐν τοσούτῳ ὁ Ἀνδρόνικος εἶχε μεταβιβάσει διὰ συμβολαίου εἰς τοὺς Γενουαίους· ὅθεν γενομένης συγκρούσεως μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν ἐκδοχέων οἱ πρῶτοι ὑπερίσχυσαν, ἔλαβον ὑπὸ τὴν κυριότητά των τὴν Τένεδον καὶ εὐθὺς ἔπειτα διαφθείραντες ἀξιωματικόν τινα τοῦ Ἀνδρονίκου διενήργησαν τὴν ἀποφυλάκισιν τοῦ αὐτοκράτορος (μετὰ τῶν δύο νεωτέρων υἱῶν του) καὶ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον. Ἐκ τῶν περιστάσεων δὲ ὁ Παλαιολόγος ἠναγκάσθη καὶ εἰς ἄλλας θυσίας· καὶ προηγουμένως μὲν εἶχε δώσει ὡς ἴδομεν εἰς τὸν Γενουαῖον Ἰωάννην Καταλούσιον τὴν νῆσον Λέσβον· ἤδη δὲ ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς τὴν παράδοσιν τῆς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν μεγάλης καὶ δυσαλώτου πόλεως Φιλαδελφίας, θέλων δι' αὐτῆς νὰ τοὺς ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ Ἀνδρα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νίκου, ὅστις ἐκ νέου ἀποστατήσας ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τοῦ Μουράτ· ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς θυσίας ταύτης, ἂν καὶ ἴσχυσε νὰ ματαιώσῃ τὴν ἀποστασίαν ἐκείνου (περιορισθέντος ἐπὶ τοῦ παρόντος, μετὰ τοῦ ἡμιτύφλου υἱοῦ του Ἰωάννου, εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Σιλυμβρίας), δὲν ἀνηχαίτισεν ὅμως καὶ τὴν ὁρμὴν τῶν κατακτητῶν αὐτῶν, οἵτινες ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπίεζον καὶ ἠκρωτηρίαζον τὸ ἐν Τραπεζοῦντι βυζαντινὸν κράτος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῷ 1382 ἐκυρίευσαν τὴν παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Βουλγαρίας σημαντικωτέραν ἑλληνικὴν πόλιν, τὴν Σαρδικήν, ἔπειτα ἀπέσπασαν ἀπὸ τῶν Σέρβων καὶ Βοσνίων τὴν ἐν Μακεδονίᾳ Καστορίαν καὶ τὸ ἐν Σερβίᾳ Βελιγράδιον, ἀφῄρεσαν ἀπὸ τῶν Ἀλβανῶν τὴν Κροΐαν (Ἐρίβοιαν) καὶ ἐκυρίευσαν αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην (τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν διετήρησαν τότε, ἀνακτηθεῖσαν, ἄδηλον ἂν ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἢ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν). Προβεβηκὼς δὲ ἤδη τὴν ἡλικίαν ὁ Σουλτὰν Μουρὰτ ἔγημε, 1388, μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἔδωκε δύο ἄλλας εἰς τοὺς δύο υἱούς του, Ἰακοὺβ καὶ Βαϊαζήτ. Ἐν ᾧ δὲ ἐτέλει τοὺς γάμους αὐτούς, ἔμαθεν ὅτι οἱ ἐπαναστάντες Σέρβοι καὶ ὁ Κράλης αὐτῶν Λάζαρος συνεμάχησαν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βουλγαρίας Σισμάνου· ὅθεν κατὰ τοῦ τελευταίου μὲν ἔπεμψεν ἀμέσως μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς τὸν Βεζύρην του Ἀλῆ Πασᾶν, ὅστις περιγενόμενος αὐτοῦ ὑπέταξεν ἐντελῶς τὴν Βουλγαρίαν εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, ἔπειτα δὲ ἐπελθὼν αὐτὸς ὁ Μουρὰτ συνεκρότησε (1389) πρὸς τὸν Κράλην τῆς Σερβίας τὴν περὶ Κοσσυφοπέδιον μάχην, καθ' ἣν, τρωθέντος καιρίως τοῦ γέροντος Σουλτάνου, συνεπλήρωσε τὴν νίκην ὁ υἱὸς αὐτοῦ Βαϊαζὴτ Α', ὁ ἐπικληθεὶς Ἰλδερὶμ (Κεραυνὸς) καὶ διαδεχθεὶς τὴν ἀρχὴν τῶν Ὀσμάνων (1389—1402) ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του Ἰακούβ.

Μετὰ τὴν νίκην ἐκείνην ὁ Βαϊαζὴτ κατέστησε τὴν Σερ-

Δημοσια Κεντρικη Βιβλιοθηκη Βεροιας

βίαν τουρκικὸν τιμάριον καὶ ἔλαβαν ἀμέσως ἔπειτα ἀφορμὴν νὰ ταπεινώσῃ ἔτι μᾶλλον τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον. Ὁ υἱὸς τούτου Ἀνδρόνικος, μετὰ τὴν ἐκ νέου ἀποτυχοῦσαν ἐπανάστασίν του, κρατούμενος ἐν φυλακῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐδραπέτευσε τῇ συνδρομῇ τῶν Ἐνετῶν πρὸς τὸν Βαϊαζήτ, οὗτινος τὴν βοήθειαν ἐπεκαλέσθη κατὰ τοῦ πατρός. Εἷς δ' ἐκ τῶν κυριωτέρων ὅρων, ἐφ' οἷς ὁ Σουλτάνος συγκατετέθη νὰ τῷ παράσχῃ τὴν βοήθειάν του, ἦτο ἡ παραχώρησις νέων προνομίων πρὸς τοὺς τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει καταστημένους ὄχι εὐαρίθμους Μωαμεθανοὺς ὡς πρὸς τὴν ἄσκησιν τῆς λατρείας των, ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ δικάζεσθαι καὶ τὴν ἰδιαιτέραν ἀγορὰν αὐτῶν. Ὁ Ἀνδρόνικος ἀντὶ τετρακισχιλίων στρατιωτῶν, τοὺς ὁποίους ἐζήτησεν, ἔλαβε δεκακισχιλίους· συνεννοημένος δὲ μετὰ προδοτῶν ἐνέβαλεν εἰς τὴν πόλιν, ἐπέπεσεν αἴφνης κατὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ του Μανουὴλ, τοὺς συνέλαβε καὶ ἐνέκλεισεν ἀμφοτέρους εἰς τὴν αὐτὴν φυλακήν, ὅπου αὐτὸς οὗτος πρότερον ἐκρατεῖτο· ἀλλὰ μετοὔπολυ καὶ οὗτοι ἀποδράντες εὐτυχῶς, ὡς ὁ Ἀνδρόνικος πρότερον, ἐκ τῆς φυλακῆς κατέφυγον ὡσαύτως πρὸς τὸν Βαϊαζήτ, ὅστις ὑπεσχέθη ν' ἀναβιβάσῃ τὸν Ἰωάννην εἰς τὸν θρόνον ἐπὶ πληρωμῇ ἐτησίου φόρου μείζονος τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου τελουμένου καὶ ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει τοῦ παρακολουθεῖν τὸν Σουλτάνον μετὰ 12,000 ἀνδρῶν εἰς τὰς ἐκστρατείας του. Οὕτω δὲ ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Μανουὴλ ἐλθόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ στρατοῦ Τουρκικοῦ συνεβιβάσθησαν πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον, καὶ ὁ μὲν πατὴρ ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν, τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦ μετ' ὀλίγον (1391) ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ διεύθυνεν ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Μανουήλ· ὁ δὲ Ἀνδρόνικος κατέστη κυβερνήτης τῆς Θεσσαλονίκης· καὶ εἰς μὲν τὴν Πελοπόννησον ὁ τοῦ Μανουὴλ ἀδελφὸς Θεόδωρος, ἐδρεύων ἐν Σπάρτῃ, ἀνεδείχθη εὐτυχέ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ζερος ὁπωσοῦν κατὰ τῶν Τούρκων, πᾶν δὲ τὸ λοιπὸν βυζαντινὸν κράτος ἀνηλεῶς ἐλεηλατήθη ὑπὸ τοῦ Βαϊαζὴτ μέχρι τῶν προαστείων τῆς μητροπόλεως, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ αὐτὸς οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ δοῦλος τῶν Τούρκων. Ἔτι δ' ἀπὸ τοῦ 1391, ὅτε ἀπέθανεν ὁ Ἰωάννης, ἠθέλησεν ὁ Βαϊαζὴτ νὰ κρατήσῃ τὸν εἰς Προῦσαν τότε εὑρισκόμενον Μανουὴλ καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ· ἔξω δὲ φρενῶν ἐγένετο ὅταν ἔμαθεν ὅτι ὁ νέος αὐτοκράτωρ διέφυγεν τὰς χείρας του· ὅθεν ἀπέκλεισεν ἔκτοτε ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ ξηρᾶς, μολονότι ὁ Μανουὴλ δὲν ἔπαυσε πολιτευόμενος ὡς ὑποτελὴς καὶ τὸν συμφωνηθέντα ἀποδίδων φόρον.

Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον οὐ μόνον ἅπασαι αἱ παρὰ τὸν Ἴστρον, Δραῦον καὶ Σαῦον χῶραι μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης ἐπορθοῦντο ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀκαταπαύστως, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Οὐγγαρία ἠπειλεῖτο· διὸ ὁ βασιλεὺς τῆς τελευταίας Σιγεμόνδος, βλέπων ὁσημέραι πλησιάζοντα τὸν κίνδυνον ἀπεφάσισε νὰ στρατεύσῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως· καὶ μεταξὺ δὲ τῶν Γάλλων ἐξηγέρθη ταὐτοχρόνως φρόνημα ἱπποτικὸν καὶ στράτευμα χιλίων ἱππέων καὶ δωδεκασχιλίων πεζῶν ἔσπευσε νὰ βοηθήσῃ τὸν Σιγεμόνδον καὶ νὰ σώσῃ τὸ πιεζόμενον Βυζάντιον· τόσον δὲ πολυάριθμος ἦτο ὁ ἡνωμένος οὐγγρογαλλικὸς στρατός, ὥστ' ἐφαντάζετο ὅτι διὰ τῶν λογχῶν του ἐδύνατο νὰ βαστάξῃ τὸν οὐρανὸν ἂν τυχὸν κατέπιπτεν· ἀλλ' ἐν τῇ περὶ Νικόπολιν τῆς Θράκης συγκροτηθείσῃ μάχῃ (τὴν 28 Σεπτ. 1396), καίτοι κατερῶς ἀγωνισθείς, ἔπαθεν ἧτταν ὁλοσχερῆ· τὸ πλεῖστον αὐτοῦ μέρος κατεστράφη· πολλοὶ ἐπιφανεῖς ἄνδρες ᾐχμαλωτίσθησαν καὶ ἐσφάγησαν ἀνιλεῶς· ὁ δὲ Σιγεμόνδος μόλις ἐδυνήθη νὰ σωθῇ περαιωθεὶς μετ' ὀλίγων εἰς τὴν ἀντιπέραν τοῦ Ἴστρου ὄχθην διὰ πλοιαρίου. Τὸ ὄνομα τῶν Τούρκων ἐνέπνευσεν ἤδη τρόμον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μέγαν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Μολαταῦτα ὁ Βαϊαζὴτ δὲν ἠθέλησε μετὰ τὴν νίκην του νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν εἰς τὰ πρόσω πορείαν, ἀλλ' ἀπησχολήθη ἐν μέρει μὲν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἐν μέρει δὲ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα καὶ συγχρόνως διέταξε τὸν Βεζύρην του Ἀλῆ Πασᾶν νὰ κυριεύσῃ τὴν πρὸ πενταετίας ἀποκεκλεισμένην Κωνσταντινούπολιν· ὁ δὲ σκοπός του δὲν ἦτον ἔτι νὰ καθαιρέσῃ ὁλοσχερῶς τὸ βυζαντινὸν κράτος ἀλλὰ ν' ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Μανουὴλ Ἰωάννην (υἱὸν τοῦ Ἀνδρονίκου) τὸν ἐν Σηλυμβρίᾳ τότε ἄρχοντα καὶ νὰ λάβῃ εἰς ἀνταμοιβὴν τὴν τελευταίαν ταύτην πόλιν. Οὐδὲ τοῦτο ὅμως κατώρθωσε· διότι ὁ ῥιψοκίνδυνος Γάλλος Βουσικώ, ὁ ἐν Νικοπόλει γενναίως ἀγωνισάμενος καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ἔπειτα δ' ἀνακτήσας δι' ἀδρῶν λύτρων τὴν ἐλευθερίαν του, πεισθεὶς ἤδη ὑπὸ τοῦ εἰς Παρισίους παρὰ τοῦ Μανουὴλ σταλέντος ἐκ μητρὸς θείου του Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ καὶ λαβὼν συνδρομὴν παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας ἦλθε, 1397, εἰς Τένεδον μετὰ στόλου Γαλλικοῦ καὶ, συμπραττόντων μετ' αὐτοῦ τῶν τε Γενουαίων καὶ Ἐνετῶν, ἐξέβαλε τὰ τουρκικὰ πλοῖα ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Εὐξείνου, ἀπήλλαξε τὰ προάστεια τοῦ Βυζαντίου τῶν ἐνοχλήσεων, ὅσας ἔπασχεν ἀπὸ θαλάσσης ὑπὸ τῶν Τούρκων, τελευταῖον προέτρεψε τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Μανουὴλ νὰ συμβιβασθῶσι καὶ προσήγαγε τὸν πρῶτον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὁ Μανουὴλ ἀνεγνώρισε τὸν ἀνεψιόν του τοῦτον ὡς συνάρχοντα· τότε δὲ ὁ Βουσικὼ ἀναγκασθεὶς ν' ἀνακάμψῃ οἴκοι κατέπεισε καὶ τὸν Μανουὴλ ἵνα, ἐπιτρέψας τὴν κυβέρνησιν τοῦ εἰς τὴν πρωτεύουσαν μόνον καὶ εἴς τινα ἄλλα ἀσήμαντα χωρία περιωρισθέντος κράτους εἰς τὸν ἀνεψιόν του, πορευθῇ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην καὶ ζητήσῃ αὖθις

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῶν Λατίνων ἡγεμόνων τὴν συνδρομήν· εἰς μάτην δὲ ὁ ἐν Σπάρτῃ ἀδελφὸς τοῦ Μανουὴλ μετεχειρίσθη πᾶν μέσον ἵν' ἀποτρέψῃ τὸν αὐτοκράτορα τῆς αἰσχρᾶς ταύτης ἀπαιτήσεως ἥτις, ὡς ὀρθῶς ἐκεῖνος προέβλεπε, δὲν ἤθελεν ἔχει κρείττονα ἔκβασιν παρὰ τὴν ὑπὸ τοῦ πατρός του πρότερον ἐπιχειρηθεῖσαν· ὁ Μανουὴλ ἐπέμεινεν εἰς τὴν πρόθεσίν του καὶ μετοὔπολυ ἀπέπλευσεν εἰς Ἐνετίαν, ὅπου ὁ Βουσικὼ τὸν κατέλιπε, σπεύδων ν' ἀναγγείλῃ εἰς Παρισίους τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ· ἡ ἐνετικὴ Γερουσία συνεκινήθη ὑπὸ τῶν παραστάσεων τοῦ Μανουὴλ, συνέκλαυσε μετ' αὐτοῦ, ἀλλ' εὐχαριστήθη μεγάλως ὅταν τὸν ἴδεν ἀναχωροῦντα ἐκ τοῦ κράτους της· καὶ οἱ Γενουαῖοι τὸν συνελυπήθησαν οὐχ ἧττον, οὐδεμίαν ὅμως ἠθέλησαν νὰ τῷ παράσχωσι βοήθειαν· μόνον δὲ ὁ Ἰωάννης Γαλεάτσος Οὐϊσκόντης, δοὺξ τῶν Μεδιολάνων, ἔπραξέ τι πλέον ὑπὲρ αὐτοῦ· τῷ ἐχορήγησε δηλονότι τὴν ἀναγκαίαν χρηματικὴν δαπάνην ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὴν περαιτέρω πορείαν του καὶ παρουσιασθῇ τοὐλάχιστον εὐπρεπῶς εἰς Παρισίους· φθάσας δὲ εἰς τὴν Γαλατικὴν ταύτην πρωτεύουσαν ὁ Μανουὴλ (τὸν Ἰούνιον τοῦ 1400) ἔτυχε παρὰ τῷ τότε βασιλεῖ τῆς Γαλλίας Καρόλῳ ϛ' μεγάλων τιμῶν καὶ δεξιώσεων. Ἐν ᾧ δὲ διέτριβεν ἐνταῦθα, παρευρισκόμενος εἰς ὅλα τὰ χάριν αὐτοῦ διδόμενα πανηγυρικὰ θεάματα, ὁ ἐν Πελοποννήσῳ ἄρχων ἀδελφός του, ἀπελπισθεὶς τοῦ ν' ἀνθέξῃ ἐπιπλέον εἰς τοὺς Ὀθωμανούς, ἐπώλησεν εἰς τοὺς Ἰωαννίτας ἢ Ῥοδίους ἱππότας, εἰς οὓς προηγουμένως εἶχε παραχωρήσει τὴν Κόρινθον, καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἐν τῇ χερσονήσῳ κτήματά του· ἀλλ' οἱ ἐνταῦθα Ἕλληνες, μὴ ὑποφέροντες τῶν ἀγερώχων Λατίνων ἱπποτῶν τὴν κυριαρχίαν, ἀντέστησαν εἰς αὐτοὺς τοσοῦτον ἐπιμόνως, ὥστε οἱ Ἰωαννῖται ἐθεώρησαν φρόνιμον νὰ διαλύσωσι τὴν συμφωνίαν συγκατατεθέντες νὰ πληρωθῶσι κατὰ διαφόρους προθεσμίας τὰ ὁποῖα εἶχον προκα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ταβάλει χρήματα εἰς τὸν δεσπότην Θεόδωρον. Τὰ πάντα λοιπὸν προανήγγελλον τὴν ὁλοσχερῆ τῶν τελευταίων τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας λειψάνων καθαίρεσιν ἀπὸ τῶν πρώτων ἔτι ἀρχῶν τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος, ὅτε αἴφνης ὁ περιβόητος δορυκτήτωρ Ταμερλάνος, ὅστις, ὁρμήσας ἐκ Τσαγαταίας μετὰ μυριάδων πολλῶν μογγολικοῦ στρατοῦ, εἶχεν ἤδη ὑποτάξει μέγα μέρος τῆς Ἀσίας, ἐπεχείρησε ν' ἀνατρέψῃ καὶ τὸ κατὰ τὴν Ἀσίαν τουρκικὸν κράτος· ἐντεῦθεν δὲ ὁ μὲν Βαϊαζὴτ ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ δὲ Μανουὴλ ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας (ὅπου τελευταῖον εἶχε μεταβῆ ἐκ τῆς Γαλλίας) εἰς τὴν ἐλευθερωθεῖσαν καθέδραν του. Ἐν τῇ μετοὔπολυ δὲ περὶ Ἄγκυραν συγκροτηθείσῃ μεγάλῃ μάχῃ (τὴν 20 ἢ τὴν 28 Ἰουλίου 1402) μεταξὺ τοῦ εἰρημένου δορυκτήτορος καὶ τοῦ Ὀθωμανοῦ Σουλτάνου, ὁ τελευταῖος ἔπαθεν ἥττην ὁλοσχερῆ, ἠχμαλωτεύθη καὶ τέλος ἀπεβίωσεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ.

Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Ταμερλάνου μετὰ παρέλευσιν τριῶν ἐτῶν ἀπὸ τῆς μεγάλης νίκης του (1405), τὸ διὰ τῆς ἀγρίας αὐτοῦ δυνάμεως μόλις συγκροτηθὲν τεράστιον ταταρομογγολικὸν κράτος διελύθη ἕνεκα τῆς διχονοίας καὶ ἀνικανότητος τῶν ἀπογόνων του· ἡ αὐτὴ δὲ τύχη ἐφαίνετο ἀπειλουμένη καὶ εἰς τὸ τουρκικὸν μετὰ τὴν ἥτταν καὶ ἀποβίωσιν τοῦ Βαϊαζὴτ ὡς ἐκ τῆς ἀναφυείσης μεταξὺ τῶν πολλῶν αὐτοῦ υἱῶν (Σολιμὰν, Μουσᾶ, Κασὶμ, Μωάμεθ) περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου ἔριδος, ἥτις προεκάλεσε δεκαετῆ φονικώτατον κατ' ἀλλήλων πόλεμον· καὶ βεβαίως ἐὰν οἱ Βυζαντινοὶ συνεννοούμενοι μετὰ τῶν δυτικῶν δυνάμεων ἐγίνωσκον νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν παρουσιασθεῖσαν αὐτοῖς εὔκαιρον περίστασιν, οἱ Τοῦρκοι ἤθελον ἀπελαθῆ τοὐλάχιστον ἐκ τῆς Εὐρώπης· ἀλλ' ὅμως οὔτε ὁ τότε αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Μανουὴλ ἦτο ὁ ἱκανὸς νὰ συντελέσῃ εἰς ἀνάστασιν τοῦ φθίνοντος βασιλείου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

του ἀνὴρ, οὔτε ἡ δύσις, διατελοῦσα εἰς ἐμφυλίους σπαραγμοὺς καὶ εἰς ἠθικοθρησκευτικὴν χαυνότητα, ἐδύνατο νὰ δράμῃ πρὸς βοήθειαν τοῦ σταυροῦ εἰς τὴν ἀνατολήν.

Διαρκοῦντος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τῶν υἱῶν τοῦ Βαϊαζὴτ, ὁ Μανουὴλ δὲν εὗρε μέσον ἄλλο ἀποτροπῆς τοῦ κινδύνου, εἰς ὃν πολιορκηθεὶς ὑπὸ τοῦ Μουσᾶ περιέστη, εἰμὴ τὸ νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ Μωάμεθ, τοῦ νεωτέρου καὶ κρείττονος ὅλων τῶν ἄλλων ἀδελφῶν, ὅστις, ἀφοῦ εἰς τέλος ὑπερίσχυσε (1413), εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ παραδοθέντος αὐτῷ ἡγεμονίδου Κασὶμ, τῷ ἀπέδωκε πολλὰς τῶν ὑπὸ τοῦ Μουσᾶ κατακτηθεισῶν παρὰ τῇ Προποντίδι, τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ πόλεων, καὶ ἐν γένει μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐτίμησεν ὡς πατέρα τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον, διατελοῦντος ἐν ἡσυχίᾳ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ὁ μὲν ἐν Πελοποννήσῳ δεσπότης Θεόδωρος κατώρθωσε ν' ἀνακτήσῃ τὰ δύο τρίτα τῆς χερσονήσου ἀπὸ τῶν πολλῶν καὶ διηρημένων Φράγκων ἡγεμονίσκων αὐτῆς, ὁ δὲ Μανουὴλ ἐπελθὼν αὐτόσε (1415) ὠχύρωσε τὸν ἰσθμὸν, ἀνορθώσας τὸ πρὸ πολλοῦ καταπεσὸν αὐτῆς τεῖχος.

Τελευτήσαντος δὲ μετοὔπολυ τοῦ Μωάμεθ Α', τοῦ ὁποίου θρυλλεῖται ἡ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς εὐπροσηγορία, ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν υἱός του Μουρὰτ Β' (1421—1451) ἦλθεν ἀμέσως εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν Μανουὴλ ἢ μᾶλλον πρὸς τὸν ἔκτοτε ἀντὶ τοῦ ὠσεπιτοπολὺ μονάζοντος πατρός του κυβερνῶντα Ἰωάννου ς' Παλαιολόγου, ὅστις ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ τὸν ὡς ἀδελφὸν τοῦ Μωάμεθ ἑαυτὸν παραστήσαντα Μουσταφᾶν (γενόμενον δῆθεν ἄφαντον ἐν τῇ περὶ Ἄγκυραν μάχῃ)· ὅθεν ἅμα καταβαλὼν τοῦτον ἔσπευσε νὰ πολιορκήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν (τὴν 10 Ἰουνίου 1422)· καὶ τότε μὲν ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν (κατὰ Σεπτέμβριον), διότι ἐπανέστη κατ' αὐτοῦ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ ἕ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τερός τις Μουσταφᾶς, νεώτερος ἀδελφός του· κατατροπώσας δὲ καὶ τοῦτον ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ κατὰ Φεβρ. τοῦ 1424 ὑπεχρέωσε τὸν εἰρημένον Ἰωάννην Παλαιολόγον ὅστις ἀνέλαβεν ὁριστικῶς τὴν κυβέρνησιν μετὰ τὸν ἐν τῷ μεταξὺ συμβάντα θάνατον τοῦ Μανουὴλ) νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην ἐπονειδιστον, δι' ἧς πᾶσα ἡ παραλία τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου, ἐκτὸς τῆς Σηλυβρίας καὶ τῆς Δέρκου, ἔτι δὲ ἡ Λυσιμάχεια καὶ αἱ ἄλλαι παρὰ τὸν Στρυμόνα πόλεις παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ συνεφωνήθη ἡ πληρωμὴ ἐτησίου φόρου 300,000 ἀσπρων ἤτοι 30,000 χρυσῶν.

Μετὰ τὴν εἰρήνην δὲ ταύτην μόνοι λόγου ἄξιοι ἐχθροὶ τῶν Ὀθωμανῶν ἐν τῇ ἀνατολῇ ἦσαν οἱ Ἐνετοὶ, οἵτινες ἀπὸ τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος ἤδη εἶχον ἐξαπλώσει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν ἐπὶ τῆς δαλματικῆς παραλίας, ἔπειτα ἐκυρίευσαν τὰ παράλια τῆς Ἀλβανίας καὶ πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις, τῷ 1407 τὴν Ναύπακτον, τῷ 1420 τὰς Πάτρας, ἐπωφθαλμίασαν δ' ἔκτοτε καὶ εἰς ἄλλας ἑλληνικὰς νήσους καὶ παραλίας καὶ τῷ 1423 ἠγόρασαν παρὰ τοῦ Ἀδρονίκου, ἀδελφοῦ τοῦ προμνημονευθέντος Θεοδώρου, τὴν Θεσσαλονίκην, ἥτις ἔκτοτε κατέστη ὁ σταθμὸς τοῦ ἐνετικοῦ ἐμπορίου. Περιῆλθον δὲ, ἕνεκα πάντων τούτων, εἰς ῥῆξιν καὶ πρὸς τὸν Μωάμεθ Α', 1416—1427, καὶ πάλιν πρὸς τὸν Μουρὰτ Β', ὅστις τῷ 1423 ἔπεμψε κατ' αὐτῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸν στρατηγόν του Τουραχὰν, ἐπαγαγόντα φοβερὰν εἰς τὴν Χερσόνησον δῄωσιν· αἱ ἐχθροπραξίαι ἐξηκολούθησαν ἔκτοτε ἐπὶ πολὺν χρόνον, ὁ δὲ Μουρὰτ, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ κατέστειλε τὰς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἀναφυείσας ταραχὰς, πολιορκήσας τὴν Θεσσαλονίκην ἐκυρίευσεν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου ἐν ἀρχῇ τοῦ 1430· κατὰ τὸν Σεπτέμβριον δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους συνωμολογήθη εἰρήνη, δι' ἧς ὁ μὲν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Σουλτάνος διεφύλαξε τὰ κατακτηθέντα, εἰ δ' Ἐνετοὶ ἔλαβον ἐμπορικὰς προνομίας εἰς τοὺς τουρκικοὺς λιμένας.

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Θεσαλονίκης ὁ θάνατος τοῦ Λατίνου ἡγεμόνος Καρόλου Τόκκου, ὅστις ἦρχε τῆς Ζακύνθου καὶ τῆς Κεφαλληνίας καὶ ἐκάλει ἑαυτὸν δοῦκα Ἰωαννίνων, ἔδωκεν εἰς τὸν Σουλτάνον ἀφορμὴν ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰς μικρὰς ἔριδας τῶν μικρῶν δυναστῶν, οἵτινες, ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας, ἐκυριάρχουν τῶν ὀρέων τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἠπείρου. Ὁ Μουρὰτ κατέλαβε, διὰ τοῦ στρατηγοῦ του Σιναβὲγ, τὰ Ἰωάννινα (τὸν ὀκτώβρ. τοῦ 1431), ἐπέτρεψε δὲ εἰς τὸν ὁμώνυμον τοῦ εἰρημένου Τόκκου ἀνεψιὸν τὴν κατοχὴν τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀκαρνανίας ἐπὶ τῇ πληρωμῇ ἐτησίου φόρου καὶ τῇ ὑποχρεώσει τοῦ νὰ ἐμφανίζεται αὐτοπροσώπως, ἅμα προσκληθείς, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Σουλτάνου. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον καὶ αἱ δύο περιώνυμοι πόλεις Ἀθῆναι καὶ Θῆβαι μετὰ τῶν περιχώρων αὐτῶν ἀνῆκον εἰς ἕνα ὑποτελῆ τοῦ Σουλτάνου· διότι ἐν ἀμφοτέραις, περιελθούσαις πρότερον δι' ἐπιγαμίας εἰς τὸν πρεσβύτερον Κάρολον Τόκκον, ἦρχεν εἷς τῶν νόθων τούτου υἱῶν, ὁ Ἀντώνιος, ὅστις ἀλληλοδιαδόχως ἀνεγνώρισε τὴν κυριαρχίαν τοῦ Βαϊαζὴτ, τοῦ Μωάμεθ καὶ νῦν τοῦ Μουράτ.

Μετὰ τὰς κατακτήσεις δὲ ταύτας τοῦ Μουρὰτ καὶ τὴν κατατρόπωσιν ὅλων τῶν ἀντιπάλων του κοινὴ ἰδέα ἐπεκράτει τότε ὅτι ὁ Σουλτάνος οὗτος ἤθελεν ἐπιχειρήσει καὶ τὴν ὁριστικὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἅλωσιν· διὸ ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ εὑρισκόμενος ἀπηύθυνε τὰς ἐλπίδας του εἰς τὴν Δύσιν, τῆς ὁποίας τοὺς ἡγεμόνας ἠθέλησε (ὡς ὁ ὁμώνυμος προκάτοχός του) νὰ προσελκύσῃ διὰ τῆς ἑνώσεως τῆς ἀνατολικῆς μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κλησίας. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον συνεκροτεῖτο ἐν Βασιλείᾳ σύνοδος διαφερομένη πρὸς τοὺς Πάπας, ἥτις λαβοῦσα γνῶσιν τῆς προθέσεως τοῦ Παλαιολόγου τὸν προσεκάλεσεν ἐκεῖ μετὰ τοῦ ἱερατείου του· ἀλλ' ὁ Πάπας Εὐγένιος Δ', εἰς ὃν δὲν συνέφερεν ἡ τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου ἕνωσις, ἔπεμψε πρεσβείαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, τῷ ὑπεσχέθη τὴν δαπάνην τῆς ὁδοιπορίας καὶ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ διατριβῆς του, ἐὰν ἔλθῃ ἐκεῖ, καὶ τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι μετὰ τὴν ἕνωσιν θέλει πέμψει ἀναρίθμητον πλῆθος χριστιανῶν, ἵνα ἐκδιώξωσι τοὺς Ἀγαρηνούς· οἱ φρονιμώτεροι τῶν Βυζαντινῶν τὸν συνεβούλευσαν νὰ μὴν ἀπέλθῃ εἰς τόπον, ὅπου Πάπας καὶ κλῆρος ἐστασίαζον μετὰ τῆς ἰδίας των ἐκκλησίας καὶ οἱ ἐν Βασιλείᾳ τὴν αὐτὴν τελευταῖον ἔδιδον γνώμην· ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἠθέλησε ν' ἀκούσῃ τὰς συμβουλὰς ταύτας· ὅθεν μετὰ τοῦ τότε πατριάρχου Ἰωσὴφ καὶ πολλῶν ἐπισκόπων *) καὶ ἐλλογίμων ἀνδρῶν ἀποπλεύσας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὴν 24 Νοεμβρ. 1437 ἀφίχθη εἰς Ἐνετίαν τὴν 9 Φέβρ. 1438. Ὁ Δόγης καὶ ἡ Σύγκλητος ἐδέχθησαν μετὰ μεγάλων τι-

*) Οἱ τὸν παριάρχην Ἰωσὴφ παρακολουθήσαντες ἐπίσκοποι ἦσαν, κατὰ τὸν Συρόπουλον (3,15), δύο καὶ εἴκοσι τὸν ἀριθμὸν οἱ ἑξῆς· Μάρκος Ἐφέσου, Δωρόθεος Τραπεζοῦντος, Ἀντώνιος Ἡρακλείας, Μητροφάνης Κυζίκου, Βησσαρίων Νικαίας, Μακάριος Νικομηδείας, Διονύσιος Σάρδεων καὶ οἱ Μητροπολῖται: Τυρνόβου, Μονεμβασίας, Λακεδαίμονος, Ἀμασείας, Μιτυλήνης, Στραυρουπόλεως, Μολδοβλαχίας, Ῥόδου, Μελενίκου, Δράμας, Γάννου, Δρίστρας, Ἀγχιάλου καὶ ὁ Γεωργίας, μεθ' ἑνὸς ἐπισκόπου. Πάντας δ' ὑπερέβαλλεν ἐπὶ πολυμαθείᾳ καὶ μάλιστα ἐπὶ χαρακτῆρος στερρότητι καὶ ζήλῳ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας Μάρκος ὁ Ἐφέσου· ἦν δὲ καὶ ὁ Βησσαρίων οὐχ ἧττον πολυμαθής, εὐγλωττότερος μάλιστα τοῦ Μάρκου, προσέτι φιλόσοφος ὀξὺς καὶ θερμὸς τοῦ Πλάτωνος ἐραστής, ἀλλ' ἐστερεῖτο τῆς σταθερότητος τοῦ χαρακτῆρος, τῆς ἁγνῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀγάπης καὶ τῆς περινοίας ἐκείνης καὶ ἐμβριθείας, ἐφ' αἷς διέπρεπεν ὁ Μάρκος.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μῶν τοὺς λαμπροὺς τούτους ἄνδρας καὶ οὐχ ἧττον μεγαλοπρεπῶς τοὺς ὑπεδέχθη τὴν 4 Μαρτίου ὁ Πάπας Εὐγένιος ἐν Φερράρια, ὅπου εἶχον ἤδη γενῆ αἱ ἀναγκαῖαι εἰς συγκρότησιν τῆς συνόδου παρασκευαί· ἀφοῦ δ' ἐξωμαλύνθησαν αἱ περὶ τὴν τοποθέτησιν τῶν μελλόντων ν' ἀντιπροσωπεύσωσι τὰς δύο ἐκκλησίας ἐκ προοιμίων ἐγερθεῖσαι ἔριδες, κατὰ κοινὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Πάπα συνεννόησιν ἀπεφασίσθη ἡ 9 Ἀπριλίου ὡς ἡμέρα τῆς ἐνάρξεως τῶν συνεδριάσεων ἐν τῷ καθεδρικῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ναῷ. Κατ' αὐτὴν λοιπὸν ἀνοιχθησῶν τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ εἰσῆλθον πρῶτοι οἱ τοῦ καθολικοῦ δόγματος ὀπαδοὶ καὶ ὕστερον οἱ τοῦ ἀνατολικοῦ· καὶ ἐν μὲν τοῖς δεξιοῖς ἦν ὁ θρόνος τοῦ Πάπα ἐξέχων καὶ παρὰ τοῦτον ὁ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας (κενὸς) καὶ κατόπιν αἱ τῶν Καρδιναλίων καὶ λοιπῶν Λατίνων ἐπισκόπων ἕδραι· ἐν δὲ τοῖς ἀριστεροῖς ὁ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου θρόνος ὅμοιος τῷ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας· παρ' αὐτῷ δὲ ὁ τοῦ ἀδελφοῦ του Δημητρίου, καὶ ὁ τοῦ πατριάρχου καὶ ἐφεξῆς αἱ τῶν Ἑλλήνων ἐπισκόπων καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ἕδραι· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ ναοῦ, πρὸ τοῦ βήματος, ἔκειτο ἐπὶ ἀναλογίου τὸ εὐαγγέλιον καὶ ἑκατέρωθεν ἵσταντο γλυπτοὶ οἱ κορυφαῖοι τῶν ἀποστόλων. Μετὰ τὴν συνήθη δὲ δοξολογίαν καὶ τὴν ἀνάγνωσίν τινων εὐχῶν ἀνεγνώσθη ἡ βοῦλλα τοῦ Πάπα, φέρουσα ὅτι τῇ ῥητῇ συναινέσει τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὅλων τῶν ἐν Φερράρίᾳ παρόντων Πατέρων ἡ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ συγκαλεσθεῖσα καὶ τὴν ἕνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν σκοποῦσα σύνοδος ἤρξατο ἤδη· εἰς πάντας δὲ τοὺς ὀφείλοντας νὰ παρευρεθῶσιν, ἐν αὐτῇ, κληρικοὺς, βασιλεῖς, ἡγεμόνας, εἴτε αὐτοπροσώπως εἴτε διὰ τοποτηρητῶν καὶ πρέσβεων, ἐπέτρεπε τεσ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σάρων μηνῶν προθεσμίαν, τοὺς μὴ ἐμφανισθησομένους δὲ μέχρι τοῦ χρόνου τούτου καὶ μὴ παραδεξομένους τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου ἠπείλει δι' ἀφορισμοῦ.

Παρελθόντων τῶν τεσσάρων μηνῶν παρεχωρήθησαν κατὰ παρέκτασιν καὶ ἕτεροι δύο, καὶ μολοντοῦτο οὐδεὶς τῶν προσκληθέντων ἐνεφανίσθη. Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, τῆς Καστιλλίας, τῆς Πορτογαλλίας, τῆς Ναβάρρας, ὁ δοὺξ τῶν Μεδιολάνων καὶ οἱ Πρίγκηπες τῆς Γερμανίας ἐζήτησαν ματαίως νὰ συνδιαλλάξωσι τὸν Εὐγένιον μετὰ τῶν ἐν Βασιλείᾳ συνηθροισμένων πατέρων, οἵτινες ἐξηκολούθουν τὰς συνεδριάσεις των αὐτόθι καὶ εἰς μὲν τὸν πάπαν ἠπείλουν καθαίρεσιν, ἀφορισμὸν δὲ κατὰ πάντων τῶν εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ συγκαλεσθεῖσαν σύνοδον ἀπερχομένων· μὴ ὄντων δ' ἐν Φερράρίᾳ εἰμὴ πάνυ ὀλίγων ἡγεμόνων ἢ πρέσβεων ἡγεμόνων τῆς δύσεως, ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης, ὅστις μετέβη κυρίως εἰς Ἰταλίαν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ εὕρῃ ἐν τῷ τόπῳ τῆς συγκροτήσεως τῆς συνόδου πολλοὺς ἐκείνων καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς δυνηθῇ νὰ τοὺς διαθέσῃ πρὸς τὴν ὁποίαν ἐζήτει βοήθειαν, εὑρίσκετο τούτου ἕνεκα λίαν περίλυπος, ὅθεν πρὸς διασκέδασίν του ἐπῆγε τοὺς ἓξ μῆνας θηρεύων ὡσεπιτοπλεῖστον, ἐν ᾧ οἱ θεολόγοι τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἠσχολοῦντο εἰς τὸ νὰ προετοιμάσωσι τὰ ἐπιχειρήματά των διὰ τὴν συζήτησιν τῶν πέντε ζητημάτων ἢ κεφαλαίων, τῶν διαιρούντων τὰς δύο ἐκκλησίας, ἤτοι τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ καθαρτηρίου πυρός, τῆς καταστάσεως τῶν ψυχῶν πρὸ τῆς δευτέρας παρουσίας, τῆς χρήσεως τῶν ἀζύμων ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τῆς εὐχαριστίας καὶ τέλος τῶν ὑπὸ τοῦ πάπα ἀντιποιουμένων πρωτείων.

Τὴν 8 ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγένετο ἡ δευτέρα, ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Ἑλλήνων, συνεδρίασις ἔν τινι παρεκ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κλησίῳ φυλλατομένης τῆς αὐτῆς τάξεως ὡς καὶ πρότερον μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ περιβόλου ἐκάθησαν ἤδη ἐκατέρωθεν ἓξ θεολόγοι Λατῖνοι καὶ ἰσάριθμοι Ἕλληνες ἐπιτετραμμένοι νὰ ὑποστηρίξωσιν ἐναλλὰξ τὰ ἀμφισβητούμενα διὰ μεσολαβήσεως ἑνὸς κοινοῦ διερμηνέως, τοῦ Εὐβοέως Νικολάου Σεκονδίνου. Τὴν συνεδρίασιν δὲ ταύτην διεδέχθησαν δεκατρεῖς ἕτεραι, ὧν ἡ τελευταία ἔλαβε χώραν τὴν 8 Δεκεμβρ. 1438· αἱ πλεῖσται δ' αὐτῶν περιεστράφησαν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων γενομένην σκανδαλώδη προσθήκην «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (Filioque)»· κυριώτεροι δὲ ὑπέρμαχοι τοῦ μὲν δόγματος τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ὁ Βησσαρίων, μητροπολίτης Νικαίας καὶ ὁ Μάρκος Ἐφέσου, τοῦ δὲ τῶν Λατίνων ὁ Καρδινάλιος Ἰουλιανὸς Καισαρίνης καὶ ὁ Δομενικανὸς Ἰωάννης· καὶ οἱ μὲν πρῶτοι ἔφερον εἰς μαρτυρίαν πολλὰς τῶν Πατέρων ῥήσεις ἀντιβαινούσας τῇ εἰρημένῃ προσθήκῃ καὶ ἰδίως τοὺς κανόνας τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων Ἐφέσου καὶ Χαλκηδόνος, τοὺς ἐπὶ ποινῇ ἀναθέματος ἀπαγορεύοντας οἱανδήποτε προσθαφαίρεσιν εἰς τὰ δεδογμένα καὶ μάλιστα εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως· οἱ δὲ ἀνεφέροντο πρὸς δικαιολόγησιν τῆς προσθήκης εἴς τινα ἐφθαρμένα χωρία τῶν συγγραμμάτων τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου καὶ διϊσχυρίζοντο προσέτι ὅτι ἐκείνη ὑπῆρχε πολὺ πρὸ τοῦ Φωτίου γνωστὴ εἰς τοὺς Ἕλληνας χωρὶς νὰ γενῇ οὐδεμία παρ' αὐτῶν ἀντίῤῥησις.

Ἐν τούτοις ἐπιδημική τις νόσος ἐνσκήψασα τὸν χειμῶνα ἐν Φερράρίᾳ καὶ ἀπειλοῦσα νὰ γενῇ τὸ ἔαρ φοβερωτέρα κατέστησεν ἀναγκαίαν τὴν μετάβασιν τῆς συνόδου εἰς Φλωρεντίαν (Φεβρ. 1439)· ἐν ἓξ δ' ἀκολούθως αὐτόθι γενομέναις συνεδριάσεσι τὸ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀκανθῶδες ζήτημα ἐνησχόλησε καὶ αὖθις

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κατεξοχὴν τ' ἀντιμαχόμενα μέρη· ἡ ἕκτη δὲ τῶν συνεδριάσεων αὐτῶν ἦν ἡ τελευταία, καθ' ἣν αἱ ἀμφισβητήσεις ἐγένοντο ὡς καὶ ἐν ταῖς προηγουμέναις ἀμφοτέρωθεν· διότι κατὰ τὴν ἑβδόμην, δυσχεραίνοντος τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τῇ βραδύτητι ἀνέλαβε, τῇ ἐντολῇ αὐτοῦ, μόνος ὁ Μάρκος τὸ ἔργον τῆς ἐκθέσεως τῶν κυριωτέρων κεφαλαίων, ἐφ' ὧν ἑδράζεται τὸ ὀρθόδοξον δόγμα· ἀπέδειξε δὲ δι' αὐτῶν ὅτι ἡ μὲν ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἐτήρησε τὸ δόγμα ἀγνόν, ἡ δὲ ῥωμαϊκὴ ἐκαινοτόμησε. Νομίζων δὲ ἤδη ὁ αὐτοκράτωρ ὅτι πάντα ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας, συνήθροισε τοὺς μητροπολίτας εἰς τὸ κελλεῖον τοῦ πατριάρχου καὶ ἤρξατο λέγων «ὅτι ὁ μὲν καιρὸς παρήρχετο, οὐδὲν τι δὲ ἀνῆκον τῷ πράγματι ἐτελέσθη· διὸ καὶ ὤφειλον καταλεῖψαι τὰς διαλέξεις καὶ φιλονεικίας καὶ εὑρεῖν τι μέσον καὶ χωρῆσαι εἰς τοῦτο· ἐφρόνει δὲ ὅτι τὸ μέσον ἦν ἐν τοῖς ἐπισκόποις, καὶ ἓν μόνον ὑπέμνησεν ὅτι ὁ Ἰωάννης ὡμολόγησε παῤῥησίᾳ ἐν τῇ συνόδῳ ὅτι οἱ Λατῖνοι μίαν αἰτίαν ὁμολογοῦσι τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος τὸν Πατέρα». Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἐπίσκοποι, γινώσκοντες τὸ ἐπαμφοτερίζον τῶν ἐκφράσεων τοῦ Ἰωάννου, ἐζήτουν ἑδραιοτέραν τῆς εἰρήνης βάσιν· πάντες δ' ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ὁσίου Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ (ἀκμ. κατὰ τὸν Ζ'. αἰῶνα), ἐν ᾗ φέρεται «ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι μίαν ἴσασιν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος τὸν Πατέρα αἰτίαν, τοῦ μὲν κατὰ τὴν γέννησιν, τοῦ δὲ κατὰ τὴν ἐκπόρευσιν»· εἶπον δὲ οἱ ἐπίσκοποι, ὅτι ἐὰν οἱ Λατῖνοι πείθωνται τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ, ἡμεῖς ἄλλο τι μὴ ζητήσαντες αὐτοῖς ἑνωθησόμεθα. Οἱ Λατῖνοι ὅμως ἐζήτουν ν' ἀπαντήσωσι καὶ ἀπῄτουν συνέλευσιν, εἰς ἣν ὁ αὐτοκράτωρ συνήνεσε μὲν, ἀπηγόρευσε δὲ νὰ παρουσιασθῶσιν ὁ Ἐφέσου καὶ ὁ Ἡρακλείας, οἱ ἔνθερμοι τῆς ὀρθοδοξίας ζηλωταὶ, ἵνα μὴ γίνωνται φιλο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νεικίαι. Κατὰ τὰς δύο λοιπὸν ἐσχάτας πανδήμους συνεδριάσεις (21 καὶ 24 Μαρτίου) ὁ Ἰωάννης, ἀπόντος τοῦ Μάρκου, ἐρρητόρευε μόνος παρατιθεὶς μαρτυρίας δυτικῶν πατέρων κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ παραχαράττων τὰ ὑπὸ τοῦ Μάρκου εἰρημένα· οὕτως αἱ πάνδημοι συνεδριάσεις ἦλθον εἰς πέρας· ὁ δὲ πάπας παρήγγειλε τῷ πατριάρχῃ ὅτι «μὴ θελόντων τῶν Ἑλλήνων διαλέγεσθαι πλέον, ἀνάγκη ἦν κατὰ τὸ ἐπιὸν πάσχα (τῇ 5 Ἀπριλίου) ἢ συμφωνῆσαι τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ἢ ἀπελθεῖν οἴκαδε».

Ἀπὸ τοῦδε δ' ἄρχεται ἡ μακρὰ καὶ δεινὴ πάλη τῆς συνειδήσεως τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Λατίνων καὶ τῶν συμφερόντων τῇ αὐτοκρατορίᾳ πρὸς τὸν φόβον μὴ κηρυχθῇ ἀποστάτης τῆς ὀρθοδοξίας· ἀλλὰ πᾶσα ἐλπὶς χριστιανικῆς εἰρήνης ἀπώλετο· μόνη δὲ δυνατὴ εἰρήνη ἦν ἡ δι' ὑποχωρήσεως ἐξαγοραστέα· ἵνα δὲ καταστήσῃ μᾶλλον εὐλογοφανῆ τὴν ὑποχώρησιν ταύτην καὶ φέρῃ ἧττονα ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ εὐθύνην, ἐσπούδασε νὰ ἔχῃ συναίνους καὶ τοὺς ἐπισκόπους καὶ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου μετεχειρίσθη ὡς ὄργανα τοὺς μάλιστα ἐξ ἰδιοτελείας λατινίζοντας: Βησσαρίωνα Νικαίας, Ἰσίδωρον Ῥωσσίας καὶ τὸν Πνευματικὸν (τὸν μετέπειτα διάδοχον τοῦ πατριάρχου Ἰωσὴφ) Γρηγόριον· ἀφοῦ δὲ διὰ τούτων κατώρθωσε νὰ παραπείσῃ πολλοὺς τῶν μέχρι τοῦδε ἀκλονήτων, ἠθέλησε νὰ μάθῃ ὁποία τις ἤθελεν εἶσθαι μετὰ τὴν ἕνωσιν ἡ παρὰ τοῦ Πάπα χορηγηθησομένη βοήθεια. Προσήγαγε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰσίδωρος τρεῖς καρδιναλίους, οἵτινες ἐξ ὀνόματος τοῦ πάπα ἐβεβαίουν ὅτι οὗτος α) ἀνελάμβανε τὰ ἔξοδα τῆς ἐπανόδου τῶν ἀνατολικῶν β) ὑπισχνεῖτο συντηρεῖν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἰδίοις ἀναλώμασι τριακοσίους στρατιώτας καὶ δύο πλοῖα πρὸς φυλακὴν τῆς πόλεως, τυχούσης δ' ἀνάγκης ἦν ἕτοιμος ἀποστεῖλαι εἴκοσι πλοῖα ἐπὶ ἐξαμηνίαν ἢ δέκα ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γ) τὸ δὴ κυριώτερον, ἔμελλε πείθειν τοὺς ἡγεμόνους τῆς δύσεως ἵνα στρατεύσωσιν εἰς βοήθειαν τῆς αὐτοκρατορίας.

Μετὰ τὴν τοιαύτην προπαρασκευὴν ὁ αὐτοκράτωρ ὥρισε συνεδρίασιν τῇ 2 Ἰουνίου πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ἑνώσεως. Ἐν τῇ συνεδριάσει δὲ ταύτῃ πρῶτος ὁ πατριάρχης ἀπεφήνατο γνώμην, τὴν ἀκόλουθον: «ἐγὼ τὸ πατροπαράδοταν δόγμα ἡμῶν οὐδέποτε παραμείψω ἢ παραλλάξομαι, ἀλλὰ μενῶ ἕως ἐσχάτης μου ἀναπνοῆς ἐν αὐτῷ· ἐπεὶ δὲ οἱ Λατῖνοι οὐκ ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν ἐξηγοῦνται τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ παναγίου Πνεύματος εἶναι καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ, στέργω κἀκείνους καὶ δίδωμι γνώμην, ὅτι ἡ διὰ αὕτη αἰτίαν δίδωσι τῷ Υἱῷ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἑνοῦμαι αὐτοῖς καὶ συγκοινωνῶ». ἀλλ' οὐχ ἧττον προσέθηκεν: ὅπως οἱ Λατῖνοι μὴ ἀπαιτήσωσι παρὰ τῶν ἀνατολικῶν τὴν ἐν τῷ ἑλληνικῷ συμβόλῳ προσθήκην τοῦ λατινικοῦ δόγματος. Μετὰ δὲ τὸν Πατριάρχην ἀπεφήναντο τὴν ἑαυτῶν γνώμην οἱ τοποτηρηταὶ τῶν ἄλλων πατριαρχῶν καὶ οἱ λοιποί· ἀλλ' ἤδη ἐπληθύνθησαν οἱ τῆς ἑνώσεως θιασῶται· μόνοι δ' ἐνέμειναν πιστοὶ τῇ ὀρθοδοξίᾳ ἐκτὸς τοῦ ἀκλονήτου Ἐφέσου οἱ τρεῖς τοποτηρηταί, ὁ τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἀντώνιος, ὁ τοῦ Ἀντιοχείας Μάρκος καὶ ὁ τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων Δοσίθεος καὶ ὁ Ἀγχιάλου μητροπολίτης Σωφρόνιος· ὁ δὲ Τραπεζοῦντος Δοσίθεος δι' ἀσθένειαν οὐ παρῆν μὲν τῇ συνόδῳ, ἀλλά, καίπερ πολλάκις ἐρωτηθείς, οὐδὲν ἀπεφήνατο· καὶ ὁ ἀδελφὸς δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Δημήτριος οὐδὲν ἀπεφήνατο, προφασιζόμενος ὄῆθεν ἄγνοιαν τοῦ ζητήματος καὶ μετὰ δέκα ἡμέρας ἀπεδήμησεν εἰς Ἐνετίαν. Πάντες οἱ περὶ τὸν αὐτοκράτορα ἐντέλει συνήνεσαν τῇ ἑνώσει· τέλος καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεφήνατο τὴν ἰδίαν γνώμην, ἐν ᾗ ὡμο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λόγει τήν σύνοδον ταύτην Οἰκουμενικήν· καὶ ἔλεγεν ὅτι ὤφειλε πείθεσθαι τοῖς δεδογμένοις αὐτῇ καὶ ὑπερασπίζειν τοὺς ὅρους.

Περαίνων δὲ τὴν συνεδρίασιν ὁ αὐτοκράτωρ διεκήρυξεν ὅτι ἐπειδὴ ἡ σύνοδος στέργει τὴν διδασκαλίαν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας καὶ θέλει τὴν ἕνωσιν μετ' αὐτῆς, διὰ τοῦτο ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς τὸ ἀντιλέγειν τοῖς θεσπίσμασιν αὐτῆς καὶ ἀμφισβητεῖν· ἐγράφησαν δ' αἱ γνῶμαι τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐξ αὐτῶν συνετάχθη ἐν περιλήψει τὸ ἀκόλουθον «Πιστεύομεν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀϊδίως καὶ οὐσιωδῶς ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ· ὅτι ἀϊδίως καὶ οὐσιωδῶς ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ». Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἐγράφη ἐν τρισὶ τόμοις, ὧν τὸν μὲν ἔλαβεν ὁ αὐτοκράτωρ, τὸν δὲ ὁ Πατριάρχης καὶ τὸν τρίτον ἔδωκαν τῷ πάπᾳ· ἀλλὰ καὶ ἡ ὁμολογία αὕτη τῶν ἀνατολικῶν δὲν ἤρεσε παντάπασι τοῖς Λατίνοις, τῶν καρδιναλίων ἐπιμενόντων ν' ἀφερεθῇ ἡ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἔκφρασις· μάτην δ' ἀντέτεινον οἱ ἀνατολικοί, διότι ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰ μεταβάλωσι τὴν ἰδίαν ἔκθεσιν, ἥτις ἀντιγραφεῖσα καὶ δοθεῖσα τῷ πάπα ἐνεκρίθη. Τὴν δὲ 8 Ἰουνίου ἀνεγνώσθη ἐνώπιον τοῦ πάπα ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ καὶ εἰς σημεῖον ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς τῆς εἰρήνης τῶν ἐκκλησιῶν, κατεφίλησαν οἱ Λατῖνοι τοὺς ἀνατολικούς.—Τὴν ἑσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ πατριάρχης, ἐν ᾧ ἠσχαλεῖτο περὶ τὸ γράφειν, αἴφνης αἰσθόμενος ταραχὴν ἐτελεύτησε τὸν βίον· τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐτάφη παρόντων τῶν λατίνων καρδιναλίων καὶ ἐπισκόπων· κατετέθη δὲ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Θεοτόκου (S. Mariae novallae), ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῶν Δομενικανῶν, ὅπου ᾠκει τότε ὁ πάπας.

Ἡ συζήτησις τῶν ἄλλων τεσσάρων κεφαλαίων· ἐφ' ὧν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Λατῖνοι διεφέροντο, διήρκεσεν ἕνα μῆνα ἔτι,

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λυθέντων δὲ καὶ τούτων, μετὰ πολλὰς ἐνστάσεις, ὅπως ὁ πάπας ἐβούλετο, καὶ ἀναγνωρισθέντων τῶν πρωτείων αὐτοῦ, ὡρίσθη ἡ 6 Ἰουλίου τοῦ 1439 πρὸς τὴν πάνδημον τῆς τελειωτικῆς ἑνώσεως διακήρυξιν· συνηθροίσθησαν λοιπὸν οἱ τῆς συνόδου (ἐν τῇ εἰκοστῇ ἕκτῃ καὶ τελευταίᾳ συνεδριάσει), συνέρρευσε δὲ καὶ πολὺς λαὸς εἰς τὸν καθεδρικὸν τῆς Φλωρεντίας ναόν, παρόντων τοῦ τε αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πάπα. Τελεσθείσης δὲ δοξολογίας, ἀνέγνωσαν μεγαλοφώνως ἐπ' ἄμβωνος τὸν ὅρον, ὁ μὲν Ἰουλιανὸς λατινιστί, ὁ δὲ Βησσαρίων ἑλληνιστί, καὶ ἐπεσφραγίσθη ἡ τελετὴ διὰ λατινικῆς λειτουργίας, ἐν ᾗ οὐδεὶς τῶν ἀνατολικῶν συνελειτούργησε, καίπερ τοῦ πάπα ἐπιζητοῦντος, οὐδεὶς δὲ καὶ τῶν ἀζύμων ἐκοινώνησεν.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον, τελουμένης τῆς τοιαύτης βεβιασμένης ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, ὁ Εὐγένιος ἀνηγορεύετο ἐν τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδῳ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, ἡ ἐν Βασιλείᾳ σύνοδος ἀνεκήρυττε καὶ αὖθις τὴν προτέραν αὐτῆς ἀπόφασιν: ὅτι ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος εἶνε ἀνωτέρα τοῦ πάπα, κατεδίκαζε τὸν πάπαν Εὐγένιον ὡς αἱρετικὸν καὶ καθήρει αὐτόν. Ὅθεν οἱ ἀνατολικοί, ἀφέντες τὸν πάπαν νὰ ἀντιπαλαίῃ πρὸς τὴν ἐν Βασιλείᾳ σύνοδον, ἤρξαντο ἤδη τὸν Ἰούλιον ν' ἀποδημῶσι, παρεκτὸς τοῦ Βησσαρίωνος καὶ τοῦ Ἰσιδώρου, μεινάντων παρὰ τῷ πάπᾳ καὶ βραβευθέντων ὑπ' αὐτοῦ ἔπειτα διὰ τοῦ καρδιναλικοῦ ἀξιώματος· ὤφειλον δὲ οἱ ἀποδημήσαντες πρότερον ν' ἀναμένωσι τὸν αὐτοκράτορα ἐν Ἑνετίᾳ. Τὴν 26 Αὐγούστου ἀπεδήμησε καὶ αὐτός, εὐχαριστημένος κατὰ τὸ φαινόμενον διὰ τὰς ἐπιδαψιλευθείσας αὐτῷ παρὰ τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως εὐλογίας καὶ ὑποσχέσεις, καὶ δι' ἃς ἔλαβε μεγάλας τιμάς, προπεμφθεὶς ὑπὸ τριῶν καρδηναλίων καὶ πολλῶν ἐπισκόπων μέχρι τῶν μεθορίων τῆς Τοσκάνης· ἀφίκετο δὲ εἰς Ἑνετίαν τὴν 6 Σεπτεμβρίου καὶ τὴν 19 τοῦ ἐπι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μένου μηνὸς ἐκπλεύσας ἐντεῦθεν ἐν συνοδίᾳ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ τῶν ἐπισκόπων μετὰ μακρὸν ἀλλ' εὐτυχῆ πλοῦν ἔφθασε τέλος τὴν 1 Φεβρ. 1440 εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἅμα δὲ οἱ περὶ τὸν αὐτοκράτορα ἐπίσκοποι ἀπέβησαν τῶν πλοίων, εὗρον ἔμπροσθέν των πλῆθος πολιτῶν, οἵτινες κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Μιχαὴλ Δούκα, μάρτυρος αὐτόπτου, μετὰ τὸν πρῶτον χαιρετισμὸν τοιαύτας πρὸς αὐτοὺς ἀπέτειναν ἐρωτήσεις «Πῶς τὰ ὑμέτερα; πῶς τὰ τῆς Συνόδου; εἰ ἄρα ἐτύχομεν τὴν νικῶσαν;» Οἱ συναινέσαντες τῇ ἑνώσει ἄκοντες ἢ ἄλλων ἕνεκα, ἀλλὰ μὴ ἀποβαλόντες τὴν τύψιν τοῦ συνειδότος, δὲν ἀπέκρυπτον τὴν ἀλήθειαν· ὄντες δ' ἤδη ἐν ἐλευθερίᾳ, ἐν τῇ γῇ πατρίδι, ἐν μέσῳ τῶν ὀρθοδόξων, μετὰ συντριβῆς καρδίας ἀπεκρίναντο.

«Ἐπράκαμεν τὴν πίστιν ἡμῶν· ἀντηλλάξαμεν τῇ ἀσεβείᾳ τὴν εὐσέβειαν· προδόντες τὴν καθαρὰν θυσίαν, ἀζυμῖται γεγόναμεν· ἡ δεξιὰ αὕτη ὑπέγραψε, κοπήτω! ἡ γλῶττα ὡμολόγησε, ἐκριζούσθω».

Ἰδοὺ αἱ πρῶται λέξεις τῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ μὴ ὑπομεινάντων τὸν πειρασμὸν ποιμένων, Ἀντωνίου Ἡρακλείας, τοῦ γεραιτέρου τῶν ἐν συνόδῳ καὶ τῶν ἄλλων. Αἱ τοιαῦται δ' ἀγγελίαι συνετάραξαν πάντας· πάντες ἔφευγον τὴν μετὰ τῶν συνοδικῶν κοινωνίαν καὶ τὴν μετ' αὐτῶν ἔτι τῶν κοινωνούντων ἐκείνοις· ὁ δὲ κλῆρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἤθελε νὰ συλλειτουργῇ οὐδὲ μετὰ τῶν μεταμεληθέντων αὐτῶν καὶ ὁμολογούντων ἅμα ὅτι ἐξηναγκάσθησαν εἰς τὴν ἕνωσιν· καὶ τοιοῦτον μὲν ἦν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ περιβοήτου συνόδου τὸ ἀποτέλεσμα.

Ὁ δὲ πάπας Εὐγένιος ἐν τοσούτῳ θεωρῶν ἑαυτὸν ὑπόχρεων εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην ὑπόσχεσιν, ἐφρόντισεν ἀληθῶς νὰ εὕρῃ τὰ μέσα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πρὸς σωτηρίαν τοῦ κινδυνεύοντος Βυζαντίου καὶ ἐν γένει τῆς ἀπειλουμένης χριστιανικῆς Εὐρώπης. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Οὐγγαρία ὡς πλησιεστάτη χώρα ἐδύνατο καὶ ὤφειλε μάλιστα νὰ συνδράμῃ τάχιστα, καθόσον οὐχ' ἧττον ἢ τὸ Βυζάντιον ὑπῆρχεν ἐκτεθειμένη εἰς τὸν κίνδυνον, τούτου ἕνεκα εἰς τὴν πρὸ πάντων καὶ εἰς τὸν γενναῖον Στρατάρχην αὐτῆς Ἰωάννην Οὐννάδην ἀπεύθυνεν ἐκεῖνος τὰ βλέμματά του καὶ ἐστήριξε τὰς ἐλπίδας του· δυστυχῶς ὅμως κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Οὐγγαρίας εὑρίσκετο εἰς ἀναβρασμόν· ὁ βασιλεὺς Ἀλβρέχτος εἶχεν ἀποθάνει (τὸν Ὀκτώβρ. τοῦ 1439) καταλιπὼν τὴν σύζυγον αὐτοῦ Ἐλισσάβετ, τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος Σιγεμόνδου, ἔγκυον. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει δὲ ὅτι αὕτη ἤθελε γεννήσει υἱόν, διώρισε διαφόρους ἐπιτρόπους αὐτοῦ· ἀλλ' οἱ ἐπισημότεροι τούτων καὶ μάλιστα ὁ Οὐννάδης ἦσαν πολέμιοι τῆς Ἐλισσάβετ καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ λάβωσιν ἐπικουρίαν κατὰ τῶν Τούρκων, προσήνεγκον τὸ στέμμα τῆς Οὐγγαρίας εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας Λαδισλάον Γ'. ὅστις καὶ ἐδέχθη αὐτὸ τῇ 21 Φεβρουαρ. 1440· ἡ δὲ Ἐλισσάβετ, ἥτις τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἔτεκεν υἱὸν ὀνομασθέντα ὡσαύτως Λαδίσλαον καὶ προσλαβόντα τὸ ἐπώνυμον τοῦ ὀψιγενοῦς ἢ ἔκτου ἀντέστη μετά τινων ἄλλων μεγιστάνων εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας, ὥστε καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Μουρὰτ ἐπεχείρησε μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως τὴν πολιορκίαν τοῦ Βελιγραδίου ἐξερράγη ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ πόλεμος ἐμφύλιος, τὸν ὁποῖον μόλις ἡ μεσολάβησις τοῦ πάπα καὶ ἔτι μᾶλλον ἡ ἔντονος τοῦ Οὐννάδου προσπάθεια ἐδυνήθησαν ν' ἀναστείλωσι προσωρινῶς, καὶ τότε ὁ τελευταῖος διὰ τῆς γενναίας αὐτοῦ συνδρομῆς τοσοῦτον περιεποίησεν ἀξίωμα εἰς τὸν Λαδίσλαον Γ'. ὥστε μόνον παρασκευαί τινες

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ ἀπειλαὶ τούτου ἴσχυσαν νὰ ὑποχρεώσωσι τὸν Μουρὰτ εἰς τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Βελιγραδίου κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ 1440 ἔτος. Κατὰ δὲ τὸ προσεχὲς, ὅτε ὁ Μουρὰτ προσέβαλε συγχρόνως ἀπὸ Σερβίας τήν τε Οὐγγαρίαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Τρανσυλβανίαν, ὁ Οὐννάδης διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Λαδισλάου Γ'. βοεβόδας ἤτοι ἡγεμὼν τῆς Τρανσυλβανίας καὶ κόμης Τεμεσβάρου, λαβὼν πρὸς τούτοις τὴν ὑπερτάτην κυριαρχίαν ἐπὶ πασῶν τῶν μεσημβρινῶν πόλεων τοῦ κράτους· ἐδρεύσας δ' ἐν Βελιγραδίῳ προσέβαλεν ἀμέσως τουρκικόν τινα ἐπερχόμενον στρατὸν καὶ, μετὰ μακρὸν, πεισματώδη καὶ ἀμφίρροπον ἀγῶνα, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Σεμενδρίαν. Ἔπειτα ἔσπευσεν εἰς Τρανσυλβανίαν, ὅπου ἕτερος Ὀθωμανὸς στρατηγὸς (ὁ Μεσὶδ Βέγης) εἶχε προελάσει μέχρις Ἑρμανουπόλεως (Ἑρμανστάδτ), καὶ κατετρόπωσεν αὐτὸν ὁλοσχερῶς, μέγα ἀπὸ τοῦ κατορθώματος τούτου προσκτησάμενος ὄνομα κατὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην. Θέλων δὲ νὰ ἐκδικήσῃ τὴν ὕβριν ταύτην ὁ Μουρὰτ συνεκρότησε στρατὸν πολυάριθμον (80,000) ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἐξέπεμψεν αὐτὸν ὑπὸ τὸν Σεχιαεδδὶν σατράπην, ὅστις διαβὰς τὸν Ἴστρον (1442) κατέκλυσεν ἅπασαν τὴν ὕπαιθρον τῆς Τρανσυλβανίας χώραν καὶ ἐκεῖθεν προϋχώρει καυχώμενος ὅτι οἱ Οὖγγροι ἤθελον φύγει ἅμα ἔβλεπον τὴν κόδαρίν του· ἀλλ' ὁ Οὐννάδης ἐπελθὼν αἴφνης μετὰ 15,000 λογάδων εἰς τὰ στενὰ τῆς Σιδηρᾶς πύλης συνῆψε περὶ Βασάγην πρὸς τοὺς ἐμβαλόντας πολεμίους μάχην κρίσιμον, καθ' ἣν οὗτοι, διὰ τὴν ἀνεπιτηδειότητα τοῦ στρατηγοῦ των, ἔπαθον ἧτταν τελείαν, σχεδὸν μέχρις ἐξολοθρεύσεως. Κατὰ τὸ ἀκόλουθον δ' ἔτος (1443) παυσάσης ἐντελῶς τῆς ἐμφυλίας τῶν Οὔγγρων ἔριδος διὰ τῆς μεσιτεύσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ πάπα σταλέντος Καρδιναλίου Ἰουλιανοῦ Καισαρίνου,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὁ Οὐγγαρικὸς στρατὸς διαβὰς τὸν Ἴστρον ἐνέβαλεν εἰς αὐτὰς τὰς τουρκικὰς χώρας· ὁ Οὐννάδης καὶ ὁ τῆς Σερβίας ἀρχηγὸς Γεώργιος ἦγον τὴν ἐμπροσθοφυλακήν, ὁ δὲ βασιλεὺς Λαδίσλαος Γ'. τὸ κύριον τοῦ στρατοῦ σῶμα, ὅπερ, συνεπείᾳ τῶν σταυροφορικῶν τοῦ πάπα Εὐγενίου Δ'. κηρυγμάτων, συνέκειτο ἐξ Οὔγγρων, Πολλωνῶν, Σέρβων, Βλάχων, Γερμανῶν καὶ παντοδαπῶν χριστιανῶν ἐθελοντῶν· τὸν πυρῆνα δὲ τοῦ στρατοῦ ἀπετέλουν οἱ μισθοφόροι, οὓς ὁ Ἰωάννης Οὐννάδης διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Σέρβου βασιλέως χορηγηθέντων καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καταβληθέντων χρημάτων ἐστρατολόγουν. Ὁ ἥρως τῆς Οὐγγαρίας κατέβαλε πρῶτον τὸν ἐν Σερβίᾳ ἄρχοντα Σατράπην· ἔπειτα δὲ, καταλιπὼν τὸν βασιλικὸν στρατὸν παρὰ τὸν Μοραῦον, ἐκυρίευσε τὴν Νίσυαν, κατετρόπωσε μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Σοφίας (τῆς πρώην Σαρδικῆς), τὴν 3 Νοεμβρίου, τρεῖς ἀλλεπαλλήλους, κατ' αὐτοῦ ἐπιτεθέντας Σατράπας, ἐγένετο κύριος τῆς Σοφίας καὶ ἀπετέφρωσεν αὐτὴν, ἐξέβαλεν ἀπὸ τῶν δυσπροσίτων τοῦ Αἵμου παρόδων τὸν ἐκ προσταγῆς τοῦ Σουλτάνου καταλαβόντα ταύτας Μαχμοὺτ Τσελεπὴν καὶ, ἐνωθεὶς ἤδη μετὰ τοῦ κυρίου οὐγγαρικοῦ στρατοῦ, ὅστις μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μακρόθεν εἵπετο αὐτῷ, ἀπεφάσισεν, ἐν μέσῳ χειμῶνος, νὰ καταλάβῃ τὴν κυρίαν τοῦ Αἵμου πύλην (τὴν ἄλλως λεγομένην πύλην τοῦ Τραϊανοῦ)· καὶ τῳόντι ὁρμήσας κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ὅστις ὑπὸ τὸν κηδεστὴν τοῦ Μουρὰτ ἀντιπαρετάχθη ἐπὶ τῶν ὀροπεδίων ἐκείνων, ἐστεφάνωσε τὰ κατορθώματά του διὰ τῆς περὶ Κουνοβίτσαν λαμπρᾶς νίκης καὶ τῆς αἰχμαλωτεύσεως αὐτοῦ τοῦ ἀρχηγοῦ· καὶ αὕτη εἶνε ἡ ὀνομασθεῖσα μακρὰ στρατεία, διότι, ἐν τῷ μέσῳ τραχυτάτου χειμῶνος καὶ δεινοτάτων δυσχερειῶν, παρετάθη μέχρι τοῦ νέου ἔτους, εὐλογώτερον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲ δυναμένη νὰ ὀνομασθῇ βραχεῖα διότι ὁ ὑπὸ τοῦ Οὐννάδου ἀγόμενος στρατὸς προελάσας τὴν 30 Ἰουλίου ἀπὸ Βούδης, ἐν διαστήματι πέντε μηνῶν διέπραξε τὰ πολλὰ ἐκεῖνα μεγαλουργήματα.

Εἰς τὰς ἥττας ταύτας τῶν Ὀθωμανῶν συνετέλεσε μεγαλωστὶ ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Σκενδέρβεη περίφημος καταστὰς Γεώργιος Καστριώτης. Ὁ Μουρὰτ εἶχε φονεύσει τόν τε πατέρα αὐτοῦ Ἰωάννην Καστριώτην, ἄρχοντα τῆς (παρὰ τὸ Δυρράχιον) Κρόιας, καὶ ἅπαντας τοὺς ἀδελφούς του καὶ τούτου (τοῦ Γεωργίου) μόνον ὡς παιδὸς ἔτι φεισθεὶς τὸν ἀνέθρεψεν εἰς τὴν Μωαμεθανικὴν θρησκείαν καὶ εἰκοσαετῆ περίπου γενόμενον διώρισεν ἀρχηγὸν Σανδσακίου καὶ ἐτίμησεν, ἕνεκα τῆς ἀνδρείας του διὰ τοῦ ἐπωνύμου Ἰσκενδὲρ Βὲγ, ἤτοι ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου· ἐπὶ δὲ τῆς μακρᾶς τοῦ Οὐννάδου ἐκστρατείας ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἥρως καταλιπὼν μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἄμσα καὶ τριακοσίων ἄλλων πιστῶν του τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον ἴσχυσεν' ἀναλάβῃ διὰ πανουργίας τὴν κυριαρχίαν τῆς Κρόιας. Εὑρὼν δηλαδὴ κατιδίαν τὸν Τοῦρκον Ἐφφένδην, ὅστις ἔφερε τὴν σφραγίδα τοῦ Σουλτάνου, ἠνάγκασεν αὐτὸν μετὰ τοῦ ξίφους εἰς χεῖρας νὰ τῷ δώσῃ ἐνσφράγιστον πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς εἰρημένης πόλεως διαταγὴν ἵνα τῷ παραδώσῃ τὴν πόλιν ἐκείνην· ἔπειτα δ' ἀπέκτεινε τόντε Ἐφφένδην καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ τοιουτοτρόπως ἀποδρὰς ἀνεκτήσατο τὴν πατρῴαν κληρονομίαν καὶ γενόμενος πάλιν χριστιανὸς κατώρθωσεν ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου νὰ γενῇ κύριος οὐ μόνον τῆς Ἀλβανίας ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Ἠπείρου· κηρυχθεὶς δὲ πάραυτα ἐχθρὸς ἄσπονδος τῶν Τούρκων ἀντέστη ἐπὶ 24 ἔτη εἰς ὅλας αὐτῶν τὰς προσβολὰς, περιεποίησεν δὲ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ξαν μεγάλην εἰς τὸ ἀλβανικὸν ἔθνος *) καὶ ἔμεινεν ἀκαταγώνιστος ἕως τῆς τελευτῆς του (1466).

Ἐν τοσούτῳ δ' ὁ Μουρὰτ καὶ ὡς ἐκ τῶν προειρημένων ἀτυχημάτων καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐπιφόβου ἤδη καταστάσης θέσεως τῆς Ἀλβανίας ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τῶν Οὔγγρων δεκαετῆ εἰρήνην (ἐν Σαγεδίνῳ 1443), καθ' ἣν ἀπέδωκε μὲν τὴν Σερβίαν, ἀνεγνώρισε δὲ τὴν τῶν Οὔγγρων κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Βλαχίας· ἀκολούθως δὲ λυπηθεὶς σφόδρα διὰ τὸν θάνατον τοῦ προσφιλοῦς πρεσβυτέρου υἱοῦ του Ἀλαεδδίνου κατέθετο τὴν ἀρχὴν ὑπὲρ τοῦ τρισκαιδεκαετοῦς υἱοῦ του Μωάμεθ καὶ ἀπῆλθε ν' ἀναπαυθῇ ἐν Μαγνησίᾳ τῆς μικρᾶς Ἀσίας· ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ δὲ τῆς μεταβολῆς ταύτης περὶ τὴν κυβέρνησιν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ κατὰ συνέπειαν τῶν συγχρόνων πληροφοριῶν ὅτι ὁ παπικὸς ναύαρχος τοῦ ἡνωμένου στόλου ἐν Ἑλλησπόντῳ προετίθετο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Σουλτάνου εἰς τὴν Εὐρώπην, ὁ προμνημονευθεὶς Καρδινάλιος κατέπεισε τὸν βασιλέα Λαδίσλαον Γ' νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν εὐκαιρίαν καὶ νὰ διαλύσῃ τὰς μετὰ τῶν Τούρκων συμφω-

---

(*) Οἱ Ἀλβανοὶ, οἵτινες αὐτοὶ μὲν καλοῦσιν ἑαυτοὺς Σκιπετάρους ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων ὀνομάζονται Ἀρναοῦται, διαστελλόμενοι εἰς δύο κυρίους κλάδους: τοὺς βορειότερον οἰκοῦντας Γκέκας καὶ τοὺς νοτιωτέρους Τόσκας, εἰσὶ κατὰ μὲν τὴν κοινοτέραν (καὶ πιθανωτέραν) ὑπόθεσιν τὸ μόνον λείψανον τοῦ ἀρχαίου Ἰλλυρικοῦ ἔθνους (ἔλκοντος Πελασγικὴν καταγωγὴν), κατὰ δὲ τὴν δόξαν τοῦ Πουκεβιλλίου φυλή τις μὴ αὐτόχθων ἀλλὰ σκυθικὴ (Ἀλανική), ἐκ τοῦ Καυκάσου εἰς τὴν Εὐρώπην μεταστᾶσα· καὶ ἄμικτοι μὲν κατέχουσιν ἀνέκαθεν ἅπασαν τὴν μεταξὺ Ἀκαρνανίας καὶ Λαβεάτιδος λίμνης πρὸς δυσμὰς τοῦ μέλανος καὶ λευκοῦ Δρίλωνος χώραν, μεμιγμένοι δὲ μετὰ τῶν Μαυροβουνιωτῶν καὶ Βοσνίων εὑρίσκονται παρὰ τὰς μεθορίους τῶν τελευταίων τούτων κατοικίαι· πρὸς νότον δὲ τῆς Λυχνίτιδος συνεναῦνται μετὰ τῶν Μικροβλάχων καὶ νοτιώτερον ἐν τῇ Ἠπείρῳ ὡς καὶ ἐν Ἑλλάδι μετὰ τῶν Ἑλλήνων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νίας, τὰς ὁποίας ἄλλως ὁ πάπας δὲν ἐθεώρει ἰσχυρὰς ὡς γενομένας πρὸς ἀπίστους· ἀλλὰ καὶ ὁ Οὐννάδης, καί τοι ἀντιστὰς τὸ πρῶτον, ἐνέδωκεν εἰς τέλος διὰ τῆς δοθείσης αὐτῷ ὑποσχέσεως ὅτι θέλει προβιβασθῆ εἰς βασιλέα τῆς Βουλγαρίας. Οὕτω λοιπὸν ὁ Οὐγγρικὸς στρατὸς, ἐν πεποιθήσει τελείᾳ περὶ τῆς μελλούσης νίκης του, προέβαινεν ἀκωλύτως διὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ, ἐπειδὴ ἡ ὥρα τοῦ ἔτους εἶχε προχωρήσει, ἀποφεύγων τὰ στενὰ τοῦ Αἵμου, ἐπορεύετο διὰ τῆς παρὰ τὸν Εὔξεινον ὁδοῦ πρὸς τὴν Βάρναν, (Διονυσόπολιν καὶ ἀρχαιότερον Κρουνοὺς), ὅπου ἤλπιζε νὰ εὕρῃ στόλον ἕτοιμον νὰ τὸν διαβιβάσῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· ἀντὶ τούτου ὅμως ἐξεπλάγη ἰδὼν αἴφνης περὶ Βάρναν ἐστρατοπεδευμένον τὸν (ἐν τῷ μεταξὺ ἀναλαβόντα πάλιν τὴν ἀρχὴν) Σουλτάνον Μουράτ μετὰ διπλασίας δυνάμεως. Τίς μετεκόμισεν ἀπὸ τῆς Ἀσίας τὸν τουρκικὸν στρατόν; Οἱ ὑποσχεθέντες φεῦ! τὴν συνδρομὴν αὐτῶν εἰς τοὺς Οὔγγρους Ἐνετοὶ καὶ Γενουαῖοι, λαβόντες ἀνὰ ἓν φλωρίον δι' ἕκαστον τῶν τετρακισμυρίων ἀνδρῶν, οὓς μεμετεβίβασαν διὰ τῶν πλοίων των· συγκροτηθείσης δ' ἐνταῦθα μάχης κρισίμου οἱ χριστιανοὶ ὑπέστησαν ἧτταν φοβερὰν (κατὰ Νοέμβρ. τοῦ 1444), καθ' ἣν ἐφονεύθη μὲν ὁ βασιλεὺς Λαδίσλαος καὶ ὁ τῆς παρασπονδήσεως αἴτιος Καρδινάλιος Ἰουλιανὸς, μετὰ πολλοῦ δὲ κόπου, ἐσώθη ὁ Οὐννάδης· κατ' εὐτυχίαν ὁ Μουρὰτ δὲν ἐδύνατο νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τῆς ἐντελοῦς ταύτης νίκης ἕνεκα τῆς προβεβηκυίας τοῦ ἔτους ὥρας· διὸ, ἐπανελθὼν εἰς Μαγνησίαν, ἠσπάσθη πάλιν τὸν ἄνετον ἰδιωτικὸν βίον· τὰ δὲ τῆς Οὐγγαρίας πράγματα διαταραχθέντα καὶ αὖθις ἐπανήχθησαν, διὰ τῆς συνέσεως τοῦ Οὐννάδου, εἰς τὴν προτέραν τάξιν, ἀναγνωρισθέντος (1445) ὡς βασιλέως αὐτῆς τοῦ νέου (ὀψι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βεροιας

γόνου) Λαδισλάου· ἀλλ' ἡ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους πτῶσις ἀπέβη ἤδη ἀναπόδραστος.

Ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος, μηδὲν ἄλλο κατορθώσας διὰ τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, ἣν ὑπεσχέθη ἐν Φλωρεντίᾳ, εἰμὴ νὰ παροξύνῃ καθ' ἑαυτοῦ τὸν κλῆρον καὶ τοὺς ἄλλους ὑπηκόους του, ἐβασίλευεν ἀθλίως ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἐν Πελοποννήσῳ δὲ μόνον ἐγένετο ἀπόπειρά τις ἀνορθώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ μετέπειτα τελευταίου αὐτοκράτορος· δυστυχῶς ὅμως ἡ συγχώνευσις τῶν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους συμφορηθεισῶν ποικίλων φυλῶν δὲν εἶχεν ἔτι ὡριμάσει· ὁ ἐχθρὸς ἦτο φοβερὸς· οἱ Φράγκοι ἡγεμονίσκοι ἐπίβουλοι· διὸ τὸ ἐπιχείρημα ἀπέτυχεν, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον εἶνε ἀξιομνημόνευτον. — Τὴν ἐπὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς Πελοποννήσου κυριαρχίαν εἶχεν ἐπιτύχει, ὡς προείρηται, ὁ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ ἀδελφὸς Θεόδωρος· τοῦτον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ νεώτερος Θεόδωρος, υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅστις ἔπειτα ἀντήλλαξε τὴν ἡγεμονίαν ταύτην πρὸς τὸν θεῖόν του τὸν ἄρτι μνημονευθέντα Κωνσταντῖνον, ἄρχοντα πρότερον τῆς Σηλυβρίας καὶ Μεσημβρίας παρὰ τὸν Εὔξεινον καὶ τὴν Προποντίδα. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπεξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ πᾶσαν τὴν χερσόνησον, ἐξαιρέσει μικροῦ τινὸς μέρους, οὗτινος ἦρχεν ὁ ἕτερος ἀδελφός του Θωμᾶς· ἔπειτα δὲ οὐ μόνον κατέστησεν ὑποτελῆ τὸν τότε δοῦκα τῆς Ἀττικῆς καὶ μέρους τῆς Βοιωτίας Νέριον Ἀκκιαϊούολιον (Neri Acciajuoli), ἀλλ' ἀνεγνωρίσθη κυριάρχης καὶ τῆς περὶ Πίνδον χώρας ὅπου κατῴκουν τότε Βλάχοι· ἠνώρθωσε τὸ ἀνωφελὲς τεῖχος τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ, ἐπὶ τῆς μακρᾶς τοῦ Οὐννάδου στρατείας, ηὔξησεν ἔτι μᾶλλον τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ πάντα διήγειραν τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ Τουραχάνου, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐμβάλει εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἤδη ἦτο

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Βεγλέρβεης τῆς Ῥούμελης. Ὅθεν ἐν ἔτει 1445, ὅτε ὁ Μουράτ, ἐκραγείσης στάσεως φοβερᾶς ἐν Ἀδριανουπόλει, ἀνέλαβε καὶ αὖθις τὰς ἡνίας τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐπῆλθεν εἰς Εὐρώπην πρὸς καταστολὴν ἐκείνης, ὁ Τουραχὰν ἐπέστησε τὴν προσοχήν του εἰς τὰ παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου διαπραττόμενα. Εἰς μάτην ὁ τελευταῖος ἠθέλησε διὰ πρεσβείας ν' ἀποτρέψῃ τὸν ἀπειλοῦντα αὐτὸν κίνδυνον. Ὁ Μουράτ, ἅμα δαμάσας τὴν εἰρημένην στάσιν, ἦτις τὸν ἀνεκάλεσεν εἰς τὸν θρόνον, προέβη (κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1446 ἔτους) μέχρι τῶν μεθορίων τῆς Πελοποννήσου, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ προδότου δουκὸς Νερίου· ἀλλὰ φοβηθεὶς τὸ δριμὺ τῆς χειμερινῆς ὥρας ἀνέκαμψε μὲν αὐτὸς εἰς Ἀδριανούπολιν, ἐπέτρεψε δὲ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐκστρατείας εἰς τὸν Τουραχάν· οἱ Τοῦρκοι κυριεύσαντες οὕτως εὐκόλως τὸ ἀνορθωθὲν τεῖχος τοῦ ἰσθμοῦ ὡς εἶχον κυριεύσει καὶ τὸ πρὸ αὐτοῦ ἄλλοτε καὶ ἐμβαλόντες εἰς τὴν χερσόνησον ἐπήγαγον εἰς αὐτὴν πολλὰ δεινά· πλεῖσται πόλεις ἐλεηλατήθησαν καὶ μέγα πλῆθος ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παίδων ἐξηνδραποδίσθη. Ὁ ἱστοριογράφος Φραντσὴς, ὅστις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον διετέλει παρὰ τῷ Κωνσταντίνῳ, χρησιμεύων αὐτῷ εἰς διαφόρους πρεσβείας, περιγράφων τὴν τότε τῶν πραγμάτων κατάστασιν βεβαιοῖ ὅτι πλείονες τῶν ἑξακισμυρίων κατοίκων ἀπήχθησαν ἐκ τῆς Πελοποννήσου ὡς ἀνδράποδα. Ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Θωμᾶς διετήρησαν μὲν τὰ κτήματα αὐτῶν, ἐγένοντο ὅμως ὑποτελεῖς τοῦ Μουράτ καὶ ὤφειλον νὰ πληρώνωσι διὰ τοὺς ὑπολειφθέντας ἔτι κατοίκους τὸν κεφαλικὸν φόρον τῶν Ῥαγιάδων, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ πάλιν εἰσέπραττον παρὰ τῶν τελευταίων.

Ὁ εἰς Ἀδριανούπολιν ἀνακάμψας Μουράτ δὲν παρήτησε πλέον τὴν κυβέρνησιν ἀλλ' ἐμελέτησε νὰ ἐκδικηθῇ, κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔαρ τοῦ 1447, τοὺς Οὔγγρους καὶ ἰδίως τὸν Οὐν-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νάδην, ὅστις, μετά τινας νέας ἔριδας, ἀνηγορεύθη πρὸ μικροῦ μόνος ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς (Gubernator) μέχρις ἡλικιώσεως τοῦ βασιλέως Λαδισλάου, καὶ ἡτοιμάζετο, συνεννοημένος μετὰ τοῦ πάπα, νὰ ἐπιχειρήσῃ νέον σταυροφορικὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα· ἀλλ' ὁ τότε αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φριδερῖκος, μὴ εὐχαριστηθεὶς εἰς ὃν τρόπον ἐρρυθμίσθησαν τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Οὐγγαρίας πράγματα ἐκήρυξε πόλεμον κατ' ἐκείνου, ὥστε οἱ Οὖγγροι ἤθελον τὰ μέγιστα κινδυνεύσει ἐὰν ὁ Μουρὰτ δὲν περιεσπᾶτο ὁλίγου τοῦ ἔτους 1447 καὶ ἐν ἔτει 1448 ὑπὸ τοῦ γενναίου Σκενδέρβεη· τελευταῖον δὲ συνομολογηθείσης τῷ 1447 ἀνακωχῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Φριδερῖκον, ὁ Οὐννάδης εἰσέβαλε μετὰ 24,000 λογάδων ἀνδρῶν, κατὰ Σεπτέμβρ. 1448, εἰς τὴν Σερβίαν, τῆς ὁποίας ὁ Κράλης ἀποχωρισθεὶς ἀπὸ τῶν Οὐγγρων εἶχε συνταχθῆ μετὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Μουρὰτ, ὅστις διεπολέμει τότε πρὸς τὸν Σκενδέρβεην, διέλυσεν, ἅμα μαθὼν τὴν εἰσβολὴν τῶν Οὐγγρων, τὴν πολιρκίαν τῆς Κρόϊας καὶ ὥρμησεν, μετὰ 150,000 ἀνδρῶν, εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ Οὐννάδης εἶχε στήσει ὀχυρὸν στρατόπεδον πέραν τοῦ διχοτομοῦντος τὸ πεδίον ἐκεῖνο ποταμίου τῆς Σετνίτσης. Οἱ Τοῦρκοι διέβησαν τὴν Σετνίτσαν, ἀλλ' ἰδόντες ὅτι δυσκόλως ἐδύναντο νὰ ἐκπορθήσωσι τὸ ὀχυρὸν τοῦ Οννάδου στρατόπεδον ὑπεχώρησαν πάλιν εὐθὺς ἔνθεν τοῦ ποταμοῦ· κατὰ δυστυχίαν ὁ Οὐννάδης ἀντὶ νά περιμείνῃ ἀκίνητος ἐν τῇ ὀχυρᾷ ἐκείνῃ θέσει μέχρις οὗ φθάσῃ εἰς βοήθειάν του ὁ Σκενδέρβεης καθ' ἣν ἔδωκεν αὐτῷ ὑπόσχεσιν, ἐξελθὼν ἀπ' αὐτῆς παρηκολούθησε τὸν ὑποχωρήσαντα Μουρὰτ, ἀπέρριψε τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις του καὶ συνῆψεν ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνα κρίσιμον, καθ' ὃν, διαρκέσαντα ἡμέρας τρεῖς (17—19 Ὀκτωβρ. 1448) οἱ Οὖγγροι ἔπαθον ἥτταν φοβερὰν, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ὀλέθριον μάλιστα διὰ τοὺς Βυζαντινοὺς,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὡς ματαιοῦσαν καὶ τὴν τελευταίαν αὐτῶν ἐπὶ τῆς δυτικῆς βοηθείας ἐλπίδα.

Ὁ Μουρὰτ ἐπανέλαβεν ἐφεξῆς τὸν πόλεμον δὶς (1449 καὶ 1450) κατὰ τοῦ Σκενδέρβεη μετὰ μεγάλων στρατῶν, ἀλλὰ καὶ νῦν ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἐρρωμένως παρὰ τοῦ ἥρωος ἐκείνου ἀποκρουσθεὶς ἐπανῆλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν ἄπρακτος· διὰ τὴν ἀποτυχίαν του δὲ ταύτην ἔλαβε παραμυθίαν τινὰ, προσκληθεὶς μετολίγον νὰ κρίνῃ ὡς διαιτητὴς τὰς περὶ διαδοχῆς τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου ἔριδας αἵτινες ἀνεφύησαν μετὰ τὸν θάνατον (1449) τοῦ ἄπαιδος Ἰωάννου Παλαιολόγου μεταξὺ τῶν τριῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ: Κωνσταντίνου, Θωμᾶ καὶ Δημητρίου· ἀπεφάσισε δὲ ὑπὲρ τοῦ πρώτου, ὅστις ἦτο πιθανῶς ὁ πρεσβύτερος, καὶ τὸν ὁποῖον ὑπεστήριζον καὶ πάντες οἱ ἐν τέλει, ὁ κλῆρος καὶ ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οὕτω λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ΄ προσεκλήθη ὡς αὐτοκράτωρ ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν πρωτεύουσαν Φεβρουαρίῳ 1450. Μετὰ ἓξ δὲ μῆνας ἀπὸ τῆς τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ἀποβιώσεως ἀπέθανε καὶ ὁ Μουρὰτ ἐν Ἀδριανουπόλει κατὰ τὸ 49 ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Μωάμεθ Β΄ (1451—1481), τότε εἰκοσιπενταετὴς μόλις τὴν ἡλικίαν, ἅμα μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ πατρός του ἐν Μαγνησίᾳ ἔσπευσεν εἰς Ἀδριανούπολιν ν' ἀναλάβῃ τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως· ἐνταῦθα δὲ παρέστησαν ἐνώπιόν του οὐ μόνον οἱ πρέσβεις τῆς Χίου, τῆς Λέσβου, τῆς Ἀκαρνανίας, τοῦ Γαλατᾶ καὶ τῆς Ῥόδου, ἀλλὰ καὶ οἱ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου καὶ τῶν ἀδελφῶν του Θωμᾶ καὶ Δημητρίου, εἰς οὓς ὁ Κωνσταντῖνος ἐπέτρεψε τὰ ἐν Πελοποννήσῳ κτήματα. Ὁ Μωάμεθ ἐδείχθη καταρχὰς πρὸς τοὺς Παλαιολόγους φιλόφρων, ἀπέχων νὰ δώσῃ αὐτοῖς ἀφορμήν τινα δυσαρεσκείας· οὐ-

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲν ἦττον ὅμως ἡ ῥῆξις ἦτο τάχιον ἢ βράδιον ἀπαραίτητος· καθότι ὁ μὲν νέος Σουλτάνος ὑπῆρχεν εἰσάκρον ὀξὺς καὶ φιλόδοξος, ὁ δ' ἔσχατος χριστιανὸς αὐτοκράτωρ μεγαλόφρων καὶ ἕτοιμος νὰ ὑποδυθῇ πάντα κίνδυνον μᾶλλον ἢ νὰ ὑποφέρῃ τὴν ταπείνωσιν, εἰς ἣν εἶχον καταντήσει οἱ ἄμεσοι αὐτοῦ προκάτοχοι· ὅθεν στασιασάντων τῶν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ Τούρκων ὑποτελῶν, ὁ Κωνσταντῖνος ἠθέλησε νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης ἵν' ἀποβάλῃ τὸν τουρκικὸν ζυγόν· ἀπήτησε δηλαδὴ παρὰ τοῦ Μωάμεθ, ἀσχολουμένου τότε εἰς τὴν καταστολὴν τῆς στάσεως ἐκείνης, τὴν αὔξησιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Μουρὰτ εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐλὴν πληρονομένου σιτηρεσίου διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ Ὀσμανίδου Οὐρχὰν (πιθανῶς ἐγγόνου τοῦ Σολιμὰν), εἰδὲ μὴ, ἔλεγε, θέλει ὑποστηρίξει τὰ δίκαια τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἐπὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ θρόνου. Ὁ πονηρὸς Μωάμεθ ἔκρυψε τὴν ἀγανάκτησίν του καὶ παρέτεινε τὰς περὶ τῆς προκειμένης αἰτήσεως διαπραγματεύσεις διὰ τοῦ Βεζύρου του, ἕως οὗ ἀπαλλαγεὶς τῶν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Εὐρώπην· εὐθὺς δὲ τότε ἀπέβαλε τὴν προσωπίδα καὶ παρεσκευάσθη εἰς ἀποκλεισμὸν καὶ ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· μετὰ τοσαύτης δὲ προέβη εἰς τοῦτο περισκέψεως καὶ τοσαύτας συνέλεξε δυνάμεις, ὥστε δῆλον ἐντεῦθεν γίνεται ὅτι ἡ πόλις ἐκείνη, καὶ εἰς ἑαυτὴν μόνην ἐγκαταλελειμένη, ἦτο ἢ τοὐλάχιστον ἐφαίνετο εἰσέτι ἀρκούντως φοβερά. Ἐν ἀρχῇ τοῦ 1452 ὁ Μωάμεθ, μετὰ τὴν ἐκ τῶν παρὰ τὸν Στρυμόνα τόπων ἀπέλασιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων κατοίκων, διέταξε νὰ κατασκευασθῇ ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου, πλησιέστατα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὸ στενώτατον τοῦ πορθμοῦ μέρος, ὅπερ ἐλέγετο Λοιμοκοπία, πύργος τις ὀχυρὸς διὰ ν' ἄρχῃ τοῦ Βοσπόρου καὶ ἀποκλεί-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σῃ τὴν πόλιν ἀπὸ πάσης μετὰ τοῦ Εὐξείνου πόντου συγκοινωνίας· συγχρόνως ἔπεμψε κατὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀδελφῶν τοῦ αὐτοκράτορος τὸν δὶς καὶ πρότερον εἰς τὴν χερσόνησον ταύτην ἐμβαλόντα Τουραχὰν ἵνα, δηώσας ἐκ νέου αὐτὴν, ἀποτρέψῃ πᾶσαν ἐκεῖθεν ἐνδεχομένην ἐπικουρίαν· πρὸς τούτοις διὰ πολλῶν χρημάτων ἐδελέασε καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του προσέλαβεν ὀνομαζόν τινα κανονίων χύτην, καλούμενον Ὀρβάν, ὅστις, Οὔγγρος ἢ Βλάχος ὢν τὸ γένος, εἶχε φύγει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως· ἔχυσε δὲ οὗτος κανόνια παμμεγέθη καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἓν τεράστιον, ὅπερ, ὡς λέγεται, μόλις 50 ζεύγη βοῶν καὶ 300 ὑπηρετοῦντες ἄνδρες ἐδύναντο νὰ μετακινήσωσι, καὶ διὰ τοῦτο ἐχρειάσθησαν δύο μῆνες ἕως οὗ μετενεχθῇ ἐξ Ἀδριανουπόλεως εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ στηθῇ ἀπέναντι τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ, ἥτις ἐκ τούτου ἔλαβεν ἔκτοτε τὴν ἐπωνυμίαν Τὸπ Καπού. Ὁλόκληρον δὲ τὸ 1452 ἔτος ἐδαπάνησεν ὁ Μωάμεθ εἰς τὰς προπαρασκευὰς τῆς πολιορκίας· τελευταῖον δὲ, κατὰ τὴν 6 Ἀπριλίου, τὴν παρασκευὴν τῆς Ζωοδόχου πηγῆς, ἐνεφανίσθη μετὰ στρατοῦ 300,000 περίπου ἀνδρῶν συνεπάγων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ στόλον ἐκ 400 παντὸς εἴδους καὶ μεγέθους πλοίων συγκείμενον, ὅστις ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸ Διπλοκιόνιον (τὸ νῦν Βεσίκτασι), ὄπισθεν τοῦ Γαλατᾶ καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Κερατίου κόλπου.

Πρὸς τὰς τοιαύτας κολοσσαίας δυνάμεις τῶν πολιορκητῶν ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος δὲν ἐδυνήθη δυστυχῶς ν' ἀντιτάξῃ πλέον τῶν 6,000 περίπου ἐγχωρίων καὶ 4,000 μισθοφόρων ξένων, μολονότι ἐγκαίρως ἤδη ἐφρόντισε νὰ πράξῃ, ἐν τῇ ὑστάτῃ ταύτῃ ὥρᾳ, ὅ,τι ἐθεώρει ὡς χρέος του καὶ ὅ,τι ἦτο δυνατὸν πρὸς ἄμυναν. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως δηλαδὴ τῆς πολιορκίας εἶχε πέμψει πρεσβείαν πρὸς τὸν ἀρ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χιερατεύοντα τότε ἐν Ῥώμῃ πάπαν Νικόλαον Β', παρακαλῶν αὐτὸν νὰ προτρέψῃ τοὺς Λατίνους ἱππότας ἵνα σταυροφορήσωσιν ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης πόλεως· ἀλλ' ὁ Νικόλαος ἀπήτει πρὸ πάντων τὴν πραγματίωσιν τῆς συνομολογηθείσης μὲν ἐν Φλωρεντίᾳ μὴ γενομένης δὲ δεκτῆς παρὰ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ ἔθνους ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν· θέλων δὲ νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς παρούσης δυσχερείας, ὥστε νὰ καταστήσῃ ἔργον τοὺς λόγους, προέτεινεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον νὰ δεχθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔξαρχον παπικὸν, ἐπιτετραμμένον ν' ἀφανίσῃ ἅπαντα τὰ ἴχνη τῆς διαφορᾶς τῶν δύο ἐκκλησιῶν· ὁ Κωνσταντῖνος, καίτοι γινώσκων τὴν διάθεσιν τοῦ ἔθνους, οὐδὲν ἧττον, βλέπων ἐπικείμενον τὸν κίνδυνον, συνήνεσεν εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Νικολάου· ὅθεν κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1452 ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ ὑπὸ τοῦ πάπα διορισθεὶς ἔξαρχος, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κιοβίας καὶ καρδινάλιος Ἰσίδωρος· συνεννοηθέντος δὲ αὐτοῦ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ὁμογνωμόνων ἐν τέλει ἀνδρῶν ἐτελέσθη, τῇ 12 Δεκεμ. 1452, ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας, μεγάλη λειτουργία εἰς κύρωσιν τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἑνώσεως· ἀλλ' ἡ ἀντίπαλος μερὶς ἠρέθισε τὸ πλῆθος κατὰ τοῦ ἑνωτικοῦ· προίστατο δὲ τῆς μερίδος ταύτης ὁ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀναγεννηθείσης τότε κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀρχαίας ἐπιστήμης καὶ τέχνης περίδοξος Γεώργιος Σχολάριος (μετονομασθεὶς ἔπειτα Γεννάδιος), ὅστις καταρχὰς μὲν ὡμοφρόνει τῷ βασιλεῖ, ἔπειτα ὅμως, τὴν ἀντίθετον ἀσπασθεὶς δόξαν, ὑπῆρξεν ὁ κυριώτατος αἴτιος τῆς δεινῆς διχοστασίας, ἥτις ἐξερράγη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ὑπέρποτε παρωξύνθη κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1453, ὅτε οἱ Τοῦρκοι ἀπέκλεισαν κατὰ ξηρὰν τὴν πόλιν.

Τοιαύτη ἦτο κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ἡ κατά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στασις τῶν πραγμάτων· ἀπὸ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης οὐδεμία ἤρχετο βοήθεια, διότι ὁ πάπας περιέμενε νὰ βεβαιωθῇ πρῶτον ὅτι ἐξετελέσθη ἀληθῶς ἡ ἕνωσις καὶ ἔπειτα νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του. Ἐν τοσούτῳ ὁ ἐχθρὸς περιεζώννυεν ἤδη τὴν πόλιν καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἕνωσις, ἥτις ἐπὶ τέλους οὐδεμίαν εἰσήγαγε βοήθειαν, διήρεσε καὶ αὐτοὺς τοὺς ὀλίγους ἐσωτερικοὺς τῆς πόλεως ὑπερμάχους· ὁ μέγας δοὺξ ἤτοι ἀρχιστράτηγος Λουκᾶς Νοταρᾶς συνετάσσετο μετὰ τοῦ Γενναδίου· ἀλλὰ καίτοι, ὡς τὸ ἀπέδειξεν ἔπειτα, ἦτο πρόθυμος νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ πατρίδος, ὁ αὐτοκράτωρ ὅμως ἐνόμισεν εὔλογον ν' ἀναθέσῃ τὴν στρατηγίαν τῆς ἀμύνης εἰς τὸν εὐγενῆ Γενουαῖον Ἰωάννην Ἰουστινιανόν· ὁ ἀνὴρ οὗτος, ἔχων ὑπὸ τὴν ἄμεσον διοίκησίν του τοὺς μισθοφόρους, ἠγωνίσθη γενναίως ἐπὶ πολὺν χρόνον· διέπρεψαν δὲ καὶ πολλοὶ ξένοι: Ἰταλοί, Ἱσπανοί, Γάλλοι καὶ Γερμανοὶ ἀρχηγοί· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ὁ Δημήτριος Καντακουζηνός, οἱ Παλαιολόγοι Νικηφόρος καὶ Θεόφιλος, ὁ Θεόδωρος Καρύστιος, ὁ εἰρημένος Λουκᾶς Νοταρᾶς καὶ πρὸ πάντων ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις, νυχθημερὸν εἰς τὰς ἐπάλξεις εὑρισκόμενος, προδήλως εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ταφῇ ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτῶν· ἀλλὰ τί ἐδύναντο νὰ κατορθώσωσιν οἱ ἄνδρες οὗτοι μετὰ τοιαύτης, ὡς προείρηται, ἀσημάντου δυνάμεως κατὰ τοῦ ἀπειροπλασίου ἐχθρικοῦ στρατοῦ καὶ ἐν ᾧ μάλιστα μεταξὺ τῶν ἀμυνομένων ἐπεκράτει οὐ μόνον διχόνοια ἀλλὰ καὶ ἐπίβουλος διάθεσις; διότι ἂν καὶ δύναταί τις, συμφωνῶν μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ Δούκα, νὰ θεωρήσῃ τὸν γενναῖον Ἰωάννην Ἰουστινιανὸν ἀθῷον ἀπὸ τῶν αἰτιάσεων, τὰς ὁποίας ὁ τοῦ αὐτοκράτορος φίλος καὶ διπλωμάτης Φραντσὴς ἐπεσώρευσεν εἰς αὐτόν, ἡ αὐτὴ ὅμως δικαιολογία δὲν ἰσχύει οὐδαμῶς καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους ὁμοφύλους τοῦ Ἰουστινιανοῦ· καθόσον ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἀπεδείχθη, ὅτι οἱ Γενουαῖοι τοῦ Γαλατᾶ ἐπολιτεύ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θησαν ἀμφιβόλως, ὥστε, μεριμνῶντες περὶ τῆς τύχης τοῦ ἐμπορίου των, πολλάκις μετ' ἐμπειρικῆς πολιτικῆς ἐβοήθουν τὴν ἡμέραν μὲν τοὺς Ἕλληνας τὴν δὲ νύκτα τοὺς Τούρκους· πρὸ πάντων ὅμως ἡ διαγωγή των ἐφάνη λίαν ὕποπτος κατά τινα ἐπιχείρησιν τοῦ Μωάμεθ, ἥτις συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως. Ἡ Κωνσταντινούπολις τουτέστιν ἀπὸ ξηρᾶς περιεκλείετο ὑπὸ διπλοῦ τείχους καὶ διπλῆς τάφρου, ἀπὸ δὲ τοῦ λιμένος ἦτο εὐπροσιτωτέρα· διὰ νὰ εὐκολύνῃ λοιπὸν ὁ Μωάμεθ τὴν ἀπὸ ξηρᾶς ἔφοδον ἤθελε νὰ ἐπιτεθῇ συγχρόνως καὶ ἀπὸ τοῦ λιμένος· ἡ εἴσοδος ὅμως τοῦ Κερατίου κόλπου, μεταξὺ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς ἄκρας τοῦ Γαλατᾶ, ἐφράσσετο διὰ σιδηρᾶς ἁλύσεως, ἣν οἱ μὲν Σταυροφόροι, τῷ 1204, εἶχον διασπάσει, οἱ δὲ Τοῦρκοι δὲν ἐδυνήθησαν νὰ διασπάσωσιν, ὥστε ὁ Μωάμεθ συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ θέσῃ τὰ πλοῖα του ἐπὶ κυλίνδρων, ἀλειμμένων διὰ λίπους βοῶν καὶ προβάτων, καὶ οὕτω νὰ τὰ μεταφέρῃ διὰ ξηρᾶς, ἤτοι διὰ τοῦ Γαλατᾶ, εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, ὅπερ καὶ κατώρθωσε· πῶς δὲ ἦτο δυνατὸν νὰ μὴν αἰσθανθῶσιν οἱ ἐν Γαλατᾷ οἰκοῦντες Γενουαῖοι τὸν κροτοθόρυβον καὶ ὅλας τὰς κατὰ τὴν μεταφορὰν γενομένας παρασκευάς; ἢ πῶς ἐδύναντο ὅλα τὰ πλοῖα ἐν μιᾷ νυκτὶ, καὶ ἐν ἀποστάσει μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας, νὰ μετενεχθῶσι διὰ ξηρᾶς; ταῦτα καὶ ἄλλα ζητήματα δὲν δύνανται ἄλλως νὰ λυθῶσι χωρὶς νὰ θεωρηθῇ ὡς βεβαία ἡ τῶν Γενουαίων συνέργεια· μετ' ἐκπλήξεως δὲ μεγίστης οἱ δυστυχεῖς πολιορκούμενοι ἴδον αἴφνης τὸν τουρκικὸν στόλον ἐντὸς τοῦ Κερατίου κόλπου· ὁ Ἰουστινιανὸς ἢ κατὰ τὸν Φραντσὴν Ἰάκωβός τις Κόκος ἀπεφάσισεν εὐθὺς νὰ τὰ καύσῃ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα, ἀλλ' ἡ βουλή του προδοθεῖσα εἰς τοὺς Τούρκους ὑπὸ τῶν αὐτῶν τοῦ Γαλατᾶ Γενουαίων ἐματαιώθη.

Ὁ Μωάμεθ διέταξεν ἤδη νὰ τεθῶσι τὰ πλοῖά του συνε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χῶς ἐντεῦθεν τοῦ Γαλατᾶ ὥστε νὰ προσβάλληται ἡ πόλις συγχρόνως καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἑπτὰ ὅλας ἑβδομάδας διήρκει ἡ πολιορκία ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀπριλίου, καὶ οἱ πολιορκηταὶ οὐδὲν ἔτι εἶχον κατορθώσει· τὰ τείχη βλαπτόμενα διὰ τῆς συνεχοῦς τῶν τηλεβόλων ἐκπυρσοκροτήσεως ἀνεκαινίζοντο τάχιστα καὶ αἱ ὑπόνομοι ἐματαιοῦντο δι' ἀνθυπονόμων· μετὰ δὲ τὴν εἰρημένην διαβίβασιν τῶν πλοίων ὁ Σουλτάνος πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ ἣν προέθετο ἔφοδον, ἔπεμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρεσβευτὴν ἐπίσημον (τὸν Ἰσφεντιάρογλον) νὰ προτείνῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὸ νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν διὰ συνθήκης, ὥστε αὐτὸς μὲν ν' ἀναχωρήσῃ ἀνενόχλητος εἰς Πελοπόννησον καὶ νὰ ἄρχῃ ἐν αὐτῇ, οἱ δὲ κάτοικοι νὰ διαφύγωσι τὴν αἰχμαλωσίαν· ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος μετ' ἀγανακτήσεως ἀπέκρουσε τὰς προτάσεις ταύτας τοῦ βαρβάρου. Ὅθεν τὴν 28 Μαΐου ὅλος ὁ τουρκικὸς στρατὸς παρεσκευάσθη περὶ ἡλίου δυσμὰς ἵνα τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης ἐπιχειρήσῃ τὴν ἔφοδον· ὑπεσχέθη δὲ ὁ Σουλτάνος εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ ὡς λείαν ἅπαντας τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως καὶ τὴν περιουσίαν αὐτῶν, μόνα δὲ τὰ τείχη καὶ τὰ κτίρια ἐπεφυλάξατο εἰς ἑαυτὸν καὶ ἀπηγόρευσε πᾶσαν αὐτῶν βλάβην· ἄπλετος φωτοχυσία καθ' ὅλον τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον ἀνήγγειλε τὴν γενικὴν περὶ τῆς ἀποφασισθείσης ἐφόδου ἀγαλλίασιν, ἐν ᾧ ἐντὸς τῆς σκοτεινῆς πόλεως δὲν ἠκούετο δι' ὅλης τῆς νυκτὸς εἰμὴ ὁ κλαυθμηρὸς ἦχος τοῦ Κύριε ἐλέησον. Ἡ κυρία ἐπίθεσις ἐγένετο ἀπὸ ξηρᾶς κατὰ τὴν πύλην τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ· ἐκεῖ εὑρίσκετο ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ 300 λογάδων· εἰς ὅλας τὰς ἄλλας πύλας καὶ τοὺς πύργους εἶχον τὴν διοίκησιν ἄλλοι ἀνδρεῖοι καὶ τὸν λιμένα ὑπερασπίζετο ὁ Νοταρᾶς· ὀλίγον πρότερον ὁ αὐτοκράτωρ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας καὶ ἐζήτησε παρὰ τῶν περιεστώτων συγ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χώρησιν, ὅτε πάντες ἐκινήθησαν εἰς δάκρυα· Ἡ ἐκπυρσοκρότησις τοῦ μεγάλου κανονίου ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου· ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε φοβερός· τεράστιος κρότος κεράτων, σαλπίγγων καὶ τυμπάνων μεμιγμένος μετὰ τῆς ὠρυγῆς τῶν βαρβάρων καὶ ἡ ἀδιάκοπος ἐκπυρσοκρότησις ὅλων τῶν κανονοστασίων ἐκλόνιζον τὸν ἀέρα καὶ προεκάλουν τὴν συνεχῆ ἀντήχησιν ὅλων τῶν πέριξ λόφων· εἶχον δὲ παρέλθει ἤδη δύο ὧραι, ὅτε ὁ Ἰουστινιανὸς πληγωθεὶς καὶ μὴ πειθόμενος εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις ἱκέτευεν αὐτὸν νὰ μὴν ἐγκαταλίπῃ τὴν τάξιν του, ἔφυγεν εἰς Γαλατᾶν συνεπαγόμενος τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀμέσως τεταγμένους· ἐν ᾧ δ' ἔτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐξηκολούθει νὰ ἀμύνηται τὴν κυρίαν πύλιν μετὰ μεγίστης ἀνδρείας καὶ καρτερίας, οἱ Τοῦρκοι εἰσέδυσαν δι' ἄλλης τινὸς πύλης, ἤτις ἄλλως ἕνεκα προϋπαρχούσης προφητείας, ὅτι δι' αὐτῆς ἔμελλε νὰ εἰσβάλῃ ὁ ἐχθρὸς, εὑρίσκετο διηνεκῶς πεφραγμένη καὶ κατὰ πρῶτον τὴν προτεραίαν ἐκ διαταγῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἠνεῴχθη πρὸς τὸν σκοπὸν μελετηθείσης τινὸς ἐξόδου· ἡ φωνὴ «οἱ Τοῦρκοι ἐν τῇ πόλει» διέσπειρε πάραυτα τὸν τρόμον εἰς τοὺς μέχρι τοῦδε ἀντέχοντας· τοῦ λοιποῦ ἡ ἀντίστασις κατέστη ἐπὶ μᾶλλον ἀδύνατος. Ὁ αὐτοκράτωρ καίτοι πάντῃ ἔκθετος εἰς τὸν κίνδυνον ἔμενεν εἰσέτι ἄτρωτος· καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἐφώναξε «δὲν ὑπάρχει Χριστιανός τις νὰ μοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν κεφαλήν;» ἔπεσε πληγωθεὶς ὑπὸ δύο Τούρκων ταὐτοχρόνως κατὰ πρόσωπον καὶ κατὰ τὰ νῶτα· μετ' αὐτοῦ δ' ἔπεσεν καὶ ὁ λόγιος Παλαιολόγος Θεόφιλος καὶ ἄλλοι πιστοί· πολὺ δὲ πλῆθος κατέφυγε τότε ἐπ' ἐλπίδι σωτηρίας εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας, τὸν ὁποῖον ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑνώσεως ἀπέφευγον ὡς μεμιασμένον καὶ φωλεὰν λῃστῶν. Κατὰ τὴν διήγησιν δὲ τοῦ γεγονότος τούτου ὁ ἱστοριογράφος Δούκας παρατηρεῖ «ἐὰν τὴν στιγμὴν ταύτην κατέβαινεν ἐξ οὐρανοῦ ἄγγε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λὸς καὶ ἔλεγεν εἰς τοὺς ἐκεῖ συνηγμένους, ὅτι ἅμα γενομένης δεκτῆς τῆς μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἑνώσεως ἤθελε διώξει τὸν ἐχθρὸν ἐκ τῆς πόλεως, μολοντοῦτο δὲν ἤθελον συναινέσει ἀλλ' ἤθελον προτιμήσει νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς Τούρκους μᾶλλον ἢ εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν»· τόσον μεγάλη ἦτο ἡ ἐκ τῆς πράξεως τοῦ ἑνωτικοῦ γεννηθεῖσα ἀποστροφὴ πρὸς τοὺς δυτικούς! καὶ τόσον ἐπίμονος ἡ εἰς τὸ πάτριον θρήσκευμα προσήλωσίς των! Ἀφοῦ δὲ οἱ Τοῦρκοι ἔθραυσαν μετὰ πελέκεων τὰς κεκλεισμένας πύλας τοῦ ναοῦ συλλαβόντες τοὺς ἐν αὐτῷ τοὺς μὲν ἀπέσφαξαν, τοὺς δὲ ἀπήγαγον ὡς ἀνδράποδα.

Τὸ μέρος τοῦ λιμένος ἐκυριεύθη τελευταῖον· ὁ Λουκᾶς Νοταρᾶς ᾐχμαλωτεύθη καὶ μετὰ τῶν δύω υἱῶν του ἀπεκεφαλίσθη· τὴν αὐτὴν ὑπέστησαν τύχην καὶ οἱ πλείονες τῶν συλληφθέντων ἀρχηγῶν μετὰ τῶν οἰκείων αὐτῶν· διὰ προσταγῆς δὲ τοῦ Σουλτάνου γενομένης ἐρεύνης εὑρέθη καὶ ὁ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου νεκρὸς ἀναγνωρισθεὶς ἐκ τῶν ἐρυθρῶν ποδίλων· καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ αὐτοῦ ἐκκοπεῖσα ἐστάλη εἰς τὴν Ἀσίαν πρὸς χαρὰν τῶν Ἀγαρηνῶν, τὸ δὲ σῶμα ἐδόθη εἰς τοὺς Χριστιανοὺς πρὸς ταφήν.

Ὁ δορυκτήτωρ εἰσήλασεν εἰς τὴν ἁλωθεῖσαν πόλιν ἐν θριάμβῳ τὴν 30 Μαΐου· ἵνα δὲ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν ἐν αὐτῇ διέταξε τὴν ἐπιοῦσαν νὰ ἀναχωρήσωσιν εἰς τὰ ἴδια ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος. Ὁ ἱστοριογράφος Δούκας περιγράφων τὴν ἀναχώρησίν των λέγει: «ὅλον τὸ στρατόπεδον καὶ ὅλα τὰ πλοῖα ἦσαν μεστὰ παντοίων λαφύρων (σκευῶν χρυσῶν, ἀργυρῶν, χαλκῶν· πολυτίμων ἱματίων, ἱερῶν ἀμφίων κτλ.)·» ἀναρίθμητα βιβλία τῶν πλουσίων ἑλληνικῶν βιβλιοθηκῶν, ἐπὶ ἁμαξῶν καὶ πλοίων φορτωμένα μετεφέροντο εἰς ἀνατολὴν καὶ δύσιν· δι' ἓν ἀργυροῦν νόμισμα ἐπωλοῦντο δέκα τόμοι τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἄλλων ἐνδόξων

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

συγγραφέων· τὰς δὲ εἰκόνας ἔκαιον οἱ βάρβαροι καὶ διὰ τοῦ πυρὸς αὐτῶν ἐμαγείρευον τὰ φαγητά των*).

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΥΠΟ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΦΡΑΓΚΩΝ.

Διὰ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου τὸ Βυζάντιον ἀνυψώθη εἰς καθέδραν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους (330 π. Χ), μετονομασθὲν ἀπ' αὐτοῦ Κωνσταντινούπολις καὶ νέα προσέτι Ῥώμη κατ' ἀντιδιαστολὴν τῆς παλαιᾶς· διαιρεθέντος δὲ τοῦ καλοσσαίου ἐκείνου κράτους, ἐπὶ τῶν υἱῶν τοῦ Μ. Θεοδοσίου (395), εἰς δυτικὸν καὶ ἀνατολικόν, διέμεινεν ὡς μητρόπολις τοῦ δευτέρου, ὅπερ ἐξ αὐτῆς μὲν ἔκτοτε καλεῖται βυζαντινόν, κυρίως ὅμως, ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῷ ἐπικρατήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, εἶνε ἑλληνικόν. Ἐν ᾧ δὲ τὸ δυτικὸν ἢ τὸ ἰδίως λεγόμενον ῥωμαϊκὸν κράτος μετὰ ἕνα ἤδη αἰῶνα ἀπὸ τῆς εἰρημένης διαιρέσεως κατελύθη γενόμενον λεία τῶν ἀπ' ἄρκτου εἰσβαλόντων βαρβάρων, τὸ ἀνατολικόν, καίτοι ἐσωτερικῶς μὲν ὑπὸ συνεχῶν στάσεων, ἐκθρονίσεων καὶ θρησκευτικῶν ἐρίδων σπαραττόμενον, ἐξωτερικῶς δὲ πανταχόθεν ὑπὸ παντοδαπῶν ἐθνῶν προσβαλλόμενον, ὑπερέζησεν ἐκεῖνο παραδόξως μίαν ἔτι χιλιετηρίδα, ἤτοι μέχρι τῆς κατὰ τὸ 1453 συμβάσης ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Κλίσις πρὸς τὴν παιδείαν ὑπῆρξε πάντοτε οὕτω βαθέως

*) Ἡ λεπτομερὴς διήγησις τῶν δεινῶν, ὅσα ἡ δύστηνος τοῦ Κωνσταντίνου πόλις ἔπαθεν, εὑρίσκεται εἰς τοὺς συγχρόνους καὶ αὐτόπτας ἱστορικούς: Φραντζὴν καὶ Δούκαν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τὴν ἑλληνικὴν φύσιν ἐῤῥιζωμένη, ὥστε καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῶν πολιτικῶν κλονισμῶν καὶ τῆς ἀσθενείας βασιλείου καὶ ἔθνους δὲν ἐσβέσθη ὁλοτελῶς. Μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τούτου ἡ λατινικὴ ἐθεωρεῖτο ὡς γλῶσσα ἐπίσημος ἢ δημοσία, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Μαυρικίου καὶ Ἡρακλείου αὕτη ὑπεχώρησεν ἐντελῶς εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ἥτις καὶ πρότερον ἤδη ἦτο ἡ γλῶσσα τῶν πολλῶν. Ἐν ᾧ δ' ἐκ τῆς τελευταίας παραφθαρείσης κατὰ μικρὸν προέκυψεν ἡ λεγομένη νεοελληνικὴ, ἐξεναντίας ἡ τῆς αὐλῆς καὶ τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἐξηκολούθησε νὰ διατηρῇ τὸν τύπον τῆς ἀρχαίας ἕως τῶν ἐσχάτων χρόνων. Μεγαλοπρεπῆ ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα ὑφίσταντο ἐξαρχῆς ἐν Βηρυτῷ, Ἀντιοχείᾳ, Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν Ἀθήναις· ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον διὰ τοῦ κατὰ τὸ 551 συμβάντος σεισμοῦ ἀνετράπη, τὸ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον μετὰ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἀράβων 636 καὶ 640 ἀπώλοντο, καὶ τὴν ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικὴν σχολὴν κατήργησεν ὁ Ἰουστινιανὸς, διατάξας ἀντ' αὐτῆς τὴν σύστασιν μοναστηριακῶν σχολείων. Ἐν τῇ μητροπόλει ὅμως αὐτῇ διετηρεῖτο πάντοτε τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου Β' 425 ἱδρυθὲν λαμπρὸν ἐκπαιδευτήριον· πρὸς δὲ τούτῳ ἤκμασεν ἐνταῦθα καὶ νομική τις σχολὴ ἀφ' ὅτου ἡ βηρύτειος ἐξέλιπε· βραδύτερον δ' ἐσυστήθη καὶ ἄλλο ἐκπαιδευτικὸν κατάστημα ἐν τῷ οὕτω λεγομένῳ ἀνακτόρῳ τῆς Μαγναύρας, ὅπου ἐδιδάσκοντο ἡ φιλοσοφία, ἡ ῥητορικὴ καὶ ἡ μαθηματική. Πολλοὶ τῶν αὐτοκρατόρων ἐδείχθησαν ζηλωταὶ ἔνθερμοι καὶ προστάται τῆς παιδείας· τοιοῦτοι δὲ ἦσαν μάλιστα Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, ὁ Ἰουλιανὸς (ὅστις τὴν ὑπ' ἐκείνου κατὰ πρῶτον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱδρυθεῖσαν μεγάλην βιβλιοθήκην ηὔξησεν εἰς 120,000 τόμους καὶ πολλὰ πολλαχοῦ νέα σχολεῖα ἀνήγειρε), οἱ ἐκ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, πρὸ πάντων ὁ Βασίλειος Α', Λέων ὁ σοφὸς, Κωνσταντῖνος ὁ Πορ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φυρογέννητος, οἱ Κομνηνοὶ καὶ οἱ Παλαιολόγοι· τινὲς δὲ καὶ ὡς συγγραφεῖς διεκρίθησαν, ὡς ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος (950) καὶ ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς (1350). Ἡ νέα θρησκεία προεκάλεσε βραδύτερον ἐρεύνας, παρήγαγε νέας ἐπιστήμας ἢ τουλάχιστον ἔδωκεν ἄλλην εἰς πολλὰς τάσιν· τὰ πλεῖστα δὲ συγγραφικὰ ἔργα εἶχον ἀντικείμενον τὴν φιλολογίαν ἢ γραμματολογίαν καὶ ἐξαιρέτως τὴν ἱστορίαν· οὐδὲν ὅμως τούτων δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ πρώην τῆς αὐτονόμου Ἑλλάδος δημιουργήματα. Συλλογαὶ ἐκ προλαβόντων συγγραμμάτων ἦσαν τὰ κυριώτερα τῶν προϊόντων τῆς προκειμένης ἐποχῆς· ὁ πλοῦτος ἰδίως παρῳχημένων χρόνων διετήρει καὶ ἔσωζε τὸν παρόντα ἐπιστημονικὸν βίον. Τοῦτο δὲ θέλει βεβαιώσει ἡ ἑξῆς τῶν καθέκαστα περιγραφή.

1) Ποίησις. Καὶ ἡ παροῦσα μακρὰ περίοδος δὲν παρουσιάζει μεγαλουργόν τι ποιήσεως ἔργον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ποιητῶν ὑπῆρξε μέγας, ἐὰν πρέπῃ ν' ἀποδοθῇ τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς τοὺς στιχουργούς, οἵτινες κινούμενοι ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἢ θηρεύοντες τὴν εὔνοιαν τῆς αὐλῆς ἐνεφανίζοντο μετὰ ποιημάτων τυχαίων εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις τὰς ἀφορώσας τὴν εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν τῶν αὐτοκρατόρων ἢ τῶν μεγιστάνων. Μεταξὺ τῶν σωζομένων ἐπιγραμμάτων ὑπάρχουσί τινα ἀνώτερα τοῦ κοινοῦ ἢ τοῦ ἐπιπολαίου. Ἡ ἐπικὴ δὲ ποίησις ἔλαβε κατὰ τὸ 400 ἔτος ὕψος τι, εἰς ὃ τὰ λοιπὰ τῆς ποιήσεως εἴδη δὲν ἔφθασαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Κατὰ τὴν ἐπιγραμματοποιίαν διεκρίθησαν: ὁ θεολόγος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς, περὶ οὗ, ὡς ἑνὸς τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ἐγένετο προηγουμένως λόγος· 150 ἐπιγράμματα αὐτοῦ ἀποτελοῦσι τὸ 8 βιβλίον τῆς ἀνθολογίας τοῦ Κεφαλᾶ· ψευδῶς δὲ εἰς αὐτὸν ἀπεδίδετο πρότερον καὶ ἡ ἐκ στίχων τοῦ Εὐριπίδου συντεθειμένη τραγῳδία: Χριστὸς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πάσχων, ποίημα μηδεμιᾶς ἀξίας. Ὁ Παῦλος Σιλεντιάριος (550), συγγραφεὺς καὶ ἄλλων ποιημάτων. Ἀγαθίας ὁ Σχολαστικὸς ἐκ Μυρίνης τῆς Αἰολίδος, ἀκμάσας κατὰ τὸν ς' αἰῶνα, γνωστὸς ὁ αὐτὸς καὶ ὡς ἱστοριογράφος. — Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον ἐγένοντο καὶ πολλαὶ ἐπιγραμμάτων καὶ ἄλλων ποιήσεων συλλογαὶ ἢ ὡς κοινῶς λέγονται, ἀνθολογίαι· τοιαῦται δὲ εἰσὶν ἡ τοῦ ἄρτι μνημονευθέντος Ἀγαθίου, εἰς βιβλία 7 κατὰ τὸ περιεχόμενον τῶν ποιήσεων διατεταγμένη· ἡ περιεκτικωτάτη τοῦ Κωνσταντίνου Κεφαλᾶ (900 μ. Χ), περιλαμβάνουσα εἰς 15 βιβλία τὰ μᾶλλον ἐπιτυχῆ ποιήματα ἐκ τῶν προτέρων ἐκδοθεισῶν συλλογῶν ἢ ἀνθολογιῶν (τοῦ Μελεάγρου, τοῦ Φιλίππου, τοῦ Ἀγαθίου) καὶ πρὸς τούτοις ἄλλα τινὰ ἀρχαιοτέρων χρόνων ὡς καὶ τὰ μετὰ τὸν Ἀγαθίαν φανέντα· καὶ ἡ τελευταία τοῦ Μαξίμου Πλανούδη, μοναχοῦ τινος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, περιέχουσα ἐκτὸς τῶν ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Κεφαλᾶ ἐξηγμένων ἐπιγραμμάτων καὶ πολλὰ νεώτερα εἰς 7 βιβλία.

Ἐν δὲ τῇ ἐπικῇ ποιήσει μνημονεύονται δύο μάλιστα ὡς οἱ ἐπιφανέστεροι τῆς ὅλης περιόδου 1) ὁ Κόϊντος Σμυρναῖος ὁ Κάλαβρος, ἐπονομασθεὶς μὲν οὕτω, διότι τὸ χειρόγραφον τοῦ ποιήματός του εὑρέθη ἐν Καλαβρίᾳ ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα, ἀκμάσας δὲ πιθανῶς κατὰ τὸν Δ' ἢ Ε' αἰῶνα· τὸ ἔπος αὐτοῦ: παραλειπόμενα Ὁμήρου ἢ τὰ μεθ' Ὅμηρον εἰς 14 βιβλία ἀφηγεῖται τὰ ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Ἕκτορος μέχρι τῆς παρὰ τὴν Εὔβοιαν ναυαγίας τῶν Ἑλλήνων συμβάντα ἐν συνεχείᾳ σχεδὸν χρονολογικῇ μετὰ μιμήσεως τῶν ἀρχαιοτέρων ἐποποιῶν κατά τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν διασκευὴν ὡς καὶ κατὰ τὴν παρέμβασιν ὅλων τῶν ὁμηρικῶν θεῶν. Ἐνγένει θεωρούμενον δὲν δεικνύει χωριστήν τινα τέχνην περὶ τὴν ἐφεύρεσιν, δὲν στερεῖται ὅμως καὶ χωρίων ἅτινα ἐμφαίνουσιν ἀληθῶς ποιητι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κόν τινα οἶστρον· ἡ στιχουργία του εἶναι λίαν κανονική. 2) ὁ Νόννος ἐκ Πανοπόλεως τῆς Αἰγύπτου, ἀκμ. πιθανῶς κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ε' αἰῶνος· φαίνεται δὲ ὅτι πρότερον ἦτο ἐθνικὸς καὶ ὡς τοιοῦτος ἐποίησε τὰ Διονυσιακὰ ἢ Βασσαρικά του εἰς 48 βιβλία· βραδύτερον δὲ ὡς χριστιανὸς ἔγραψε παράφρασίν τινα τοῦ εὐαγγελίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Τὰ Διονυσιακὰ ἔχοντα ἀντικείμενον τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Διονύσου διακρίνουσι πλησμονὴ μυθευμάτων, ποιητικὴ ἔξαρσις εἰς τὰς περιγραφάς, πλοῦτος τῆς γλώσσης καὶ στρογγύλευσις τοῦ λεκτικοῦ· ἐξεναντίας δὲ στεροῦνται ἁπλότητος, ἰσχύος καὶ βαθύτητος.

Τὸ ὡραῖον ἐρωτικὸν ποίημα: τὰ καθ' Ἥραν καὶ Λέανδρον εἶνε, ὡς φαίνεται, ἔργον γραμματικοῦ τινος τῆς παρούσης ἐποχῆς τὸνομα Μουσαίου. Τὰ δὲ Ὁμηρόκεντρα ἢ οἱ Ὁμηροκέντρωνες, ἐκτενής τις βιογραφία τοῦ Ἰησοῦ συντεθειμένη ἐκ στίχων ἢ ὅλως ὁμηρικῶν ἢ ὀλίγον τι μόνον μεταβεβλημένων, εἶναι ποίημα, ὅπερ ἤρξατο μὲν ὁ Πελάγιος Πατρίκιος, ἤγαγε δὲ εἰς πέρας ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοκία. Ἡ Ἰλίου ἅλωσις τοῦ Τρύφωνος ἀκμάσαντος πιθανῶς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ς' αἰῶνος, περιέχει καί τινα ἀξιόλογα μέρη· ἐξεναντίας δὲ ἡ Ἑλένης ἁρπαγὴ τοῦ Κολούθου, συγχρόνου τοῦ Τρύφωνος, εἶνε πάντῃ ἀπειρόκαλος. Τοῦ Παύλου Σιλεντιαρίου πλὴν τῶν ἐπιγραμμάτων ὑπάρχουσι καὶ 3 ποιήματα: εἰς τὰ ἐν Πυθίοις θερμά· ἔκφρασις τῆς μεγάλης ἐκκλησίας (περιγραφὴ τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας) καὶ ἔκφρασις τοῦ ἄμβωνος. — Τὰ ποιήματα τῶν ἀκολούθων χρόνων δὲν ἔχουσιν οὐδεμίαν ποιητικὴν ἀξίαν· κατὰ τὴν ἔκτασιν τὰ σημαντικώτερα ἐκ τῶν διασωθέντων εἰσί: τὰ τοῦ Ἰωάννου Τσέτσου, πολυμαθοῦς τινος ἀλλ' ἀπειροκάλου γραμματικοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως (ἀκμ. 1150), τὰ ἑξῆς: 1) Ἰλιακά, περιλαμβάνοντα ἐν 1676 ἑξαμέτροις τὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Πάριδος μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν τοῦ Ἰλίου ἅλωσιν, καὶ διαιρούμενον εἰς 3 μέρη: τὰ πρὸ Ὁμήρου· τὰ Ὁμήρου· τὰ μεθ' Ὅμηρον. 2) Βίβλος ἱστορική, σειρά τις μυθολογικῶν καὶ ἱστορικῶν διηγήσεων, παροιμιῶν, φράσεων καὶ παρομοίων ἄλλων πραγμάτων ἄνευ οὐδεμιᾶς τάξεως καὶ συνδέσμου, φέρουσα δὲ συνήθως τὸ ὄνομα «χιλιάδες» ὡς ἐκ τῆς διαιρέσεώς των ἀνὰ 1000 πολιτικοὺς στίχους, ὧν ἤδη σώζονται 12,675.

Σημ. Διὰ τοῦ Μιχαὴλ Κωνσταντίνου Ψελλοῦ (1050) εἰσήχθησαν κατὰ πρῶτον *πολιτικοὶ* στίχοι (πιθανῶς ἀπὸ τῆς λέξεως «πόλεως», τουτέστι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ἔλαβον τὴν ἀρχήν των). εἰσὶ δὲ οὗτοι στίχοι ἰαμβικοί, μετρούμενοι κατὰ μόνον τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν, οὐχὶ δὲ κατὰ τὸ ποσόν.

2) Σοφιστικὴ καὶ ῥητορική. Κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα τῆς προκειμένης περιόδου ἡ σοφιστικὴ ἔλαβε πολλὴν ἐπίδοσιν. Ἐντὸς τοῦ περιβόλου αὐτῆς ἀπαντῶνται πολλοὶ ἄνδρες, ἐν οἷς καὶ πάλιν τὸ πνεῦμα τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, ἀναζωπυρηθὲν διὰ τῆς ἐπιμελοῦς τῶν ἀρχαίων μελέτης, ἀποκαταστάινεται, ἀλλὰ πάντοτε ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς ἐποχῆς των καὶ τὴν ἀπὸ τῆς αὐλῆς ἐξάρτησίν των. Τὸ ὄνομα δὲ τῶν σοφιστῶν ἐκλείπει κατὰ μικρὸν (ἐν τῷ ς') μετὰ τῆς παύσεως τοῦ ἐθνικισμοῦ, — Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα διεκρίθησαν πρὸ πάντων: Θεμίστιος ὁ Εὐφραδὴς ἐκ Παμφλαγονίας, ἐθνικός τις, ἕνεκα τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν γνώσεών του ὑπὸ πολλῶν αὐτοκρατόρων ἀγαπηθεὶς καὶ τιμηθεὶς καὶ εἰς μεγάλα ἀξιώματα προβιβασθεὶς (ὑπὸ μὲν τοῦ Κωνσταντίου εἰς τὸ τοῦ συγκλητικοῦ, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἰουλιανοῦ εἰς τό τοῦ ὑπάρχου τῆς βασιλίδος πόλεως), διδάσκαλος τοῦ Λιβανίου, τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου, τοῦ τῆς Ναζιανζοῦ φωστῆρος Γρηγορίου καὶ παιδαγωγὸς τοῦ Ἀρκαδίου· ἐμορφώθη δ' ἐγκύψας εἰς τὴν μελέτην τῶν μεγίστων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἰδίως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀσχοληθείς· ἐδίδαξε δὲ δημοσίως οὐ μόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀλλὰ καὶ ἐν Ῥώμῃ καὶ ἀλλαχοῦ ἐπὶ τῇ προθέσει τοῦ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς παιδείας· σώζονται δὲ 33 λόγοι αὐτοῦ, ἀποπνέοντες ὅλως ἀρχαϊκὸν πνεῦμα, καὶ μέρος τῶν ἐπὶ τοῦ Ἀριστοτέλους παραφράσεών του. Ὁ Λιβάνιος ἐξ Ἀντιοχείας, σύγχρονος τοῦ Θεμιστίου, ἐθνικὸς ὡσαύτως, μορφωθεὶς διὰ τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων κλασικῶν, ἰδίως τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν ἀττικῶν ῥητόρων· ἐδίδαξε κατὰ πρῶτον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔπειτα, ἐπειδὴ ἡ δόξα του ἐκίνησεν ἐνταῦθα κατ' αὐτοῦ ἐχθροὺς καὶ συκοφάντας, ἐν Νικαίᾳ, ἐν Νικομηδείᾳ καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ. Ὁ Ἰουλιανὸς ὑπερετίμα αὐτὸν· ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὑπῆρξε μαθητής του· Ἐν τοῖς πολυαρίθμοις συγγράμμασιν αὐτοῦ, τῶν ὁποίων σώζονται: 4 ῥητορικὰ προγυμνάσματα (μῦθοι, διηγήσεις, κοινοὶ τόποι, ἐγκώμια, ἠθοποιίαι, περιγραφαὶ καὶ ἄλ.), 2 μελέται (λόγος τοῦ Μενελάου πρὸς τοὺς Τρῶας, λόγος ἑνὸς παρασίτου), 65 λόγοι, ἐπιστολαί, καὶ περιλήψεις ἢ ὑποθέσεις τῶν δημοσθενείων λόγων, δεικνύει μεγάλην πολυμάθειαν, εὐφυΐαν, ἐκτίμησιν ἀληθῆ τῆς καταστάσεως τῆς ἐποχῆς του καὶ ἐν γένει εὐφράδειαν· ὅθεν συγκατατάσσεται μεταξὺ τῶν ὄχι ἀδεξίων ῥητόρων. Ὁ Ἰμέριος, ἐκ Προύσης τῆς Βιθυνίας, σύγχρονος τῶν προηγουμένων καὶ ἐθνικὸς ἐπίσης, τιμώμενος λίαν ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἐδίδαξεν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ τὴν ῥητορικήν· σώζονται ἔτι 24 πλήρεις καὶ 11 ἀτελεῖς λόγοι αὐτοῦ, καὶ παρὰ τῷ Φωτίῳ ἀποσπάσματα 36 ἄλλων. Ἐν πᾶσιν ἐκπρέπει ἐπὶ πολυμαθείᾳ· τὸ δὲ ὕφος του εἶνε προσπεποιημένον. Ὁ Φλάβιος Κλαύδιος Ἰουλιανὸς ὁ ἐπικαλούμενος ἀποστάτης, ἀνεψιὸς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, αὐτοκράτωρ ἀπὸ τοῦ 360—363, μορφωθεὶς διὰ τῆς μετὰ ζήλου μελέτης τῆς κλασικῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀρχαιότητος καὶ διὰ τῆς συνουσίας μετ' ἀνδρῶν, ὧν ἡ παιδεία ὡσαύτως εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐστηρίζετο, ἐπιῤῥεπὴς εἰς τὸν μυστικισμόν, τὴν ἀστρολογίαν καὶ μαγίαν, ἔνθους ὀπαδὸς τῶν ἀρχαίων φιλοσοφικῶν καὶ θρησκευτικῶν δοξῶν καὶ τῆς τούτων μετ' ἀνατολικῶν συστημάτων νεοπλατωνικῆς συγκράσεως, εὐφυὴς καὶ δεινὸς περὶ τὸ λέγειν, ἐνεργὸς ὡς αὐτοκράτωρ εἰς ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς θρησκείας, διακεκριμένος καὶ ὡς πολιτικὸς καὶ ὡς στρατηγός. Τὰ σωζόμενα συγγράμματα αὐτοῦ εἰσί: 8 λόγοι, 83 ἐπιστολαί, μία μεγαλητέρα πρὸς τὸν Θεμίστιον καὶ ἄλλη πρὸς τοὺς πολίτας τῶν Ἀθηνῶν, 2 σάτυραι (Καίσαρες ἢ συμπόσιον, ἐπίκρισίς τις τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Λουκιανοῦ, καὶ Μισοπώγων, κατὰ τῆς χλεύης τῶν Ἀντιοχέων ἕνεκα τῆς φιλοσοφικῆς αὐτοῦ ἐνδυμασίας) καὶ τέλος 4 ἐπιγράμματα, ἐξ ὧν 3 ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ.

3) Μυθιστορία. Εἰς τοὺς προμνημονευθέντας (σελ 74) συγγραφεῖς ἐρωτικῶν ποιημάτων ἔπονται ἀμέσως κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον: ὁ Ἡλιόδωρος ἐξ Ἐμέσσης τῆς Φοινίκης, ἀκμάσας ἐπὶ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἐπίσκοπος Τρίκκης ἐν Θεσσαλίᾳ· τὰ αἰθιοπικὰ αὐτοῦ ἢ τὰ περὶ τῶν ἐρώτων τοῦ Θεαγένους καὶ τῆς Χαρικλείας εἰς 10 βιβλία, εἶνε ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν, πρᾶξιν, διεξαγωγὴν τῶν χαρακτήρων καὶ τὴν ἠθικὴν ἀξίαν τὸ κάλλιστον τοῦ εἴδους τούτου σύγγραμμα· ὁ Λόγγος, οὗτινος καὶ ἡ ἐποχὴ καὶ ὁ βίος ἀγνοοῦνται· τὸ ποιμενικὸν ποίημα αὐτοῦ: τὰ κατὰ Δάφνην καὶ Χλόην, εἰς 4 βιβλία,, ἁπλοῦν ὡς πρὸς τὴν ἐφεύρεσιν, θελκτικὸν διὰ τῆς ἀφελείας τοῦ παριστανομένου ἐν αὐτῷ ἀγροτικοῦ βίου καὶ διὰ τῆς εὐκολίας καὶ χάριτος τοῦ ὕφους, εἶνε τὸ πρῶτον τοῦ παρὰ τοῖς νεωτέροις τοσοῦτον ἀρεστοῦ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καταστάντος εἴδους ποιήσεως καὶ τὸ χαριέστερον μεταξὺ ὅλων τῶν ἑλληνικῶν. Ὁ Ἀχιλλεὺς Τάτιος, Ἀλεξανδρεύς, μιμητὴς τοῦ Ἡλιοδώρου, ἀκμ. κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα· τὸ μυθιστόρημα αὐτοῦ: τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα εἰς 8 βιβλία σιμὰ πολλῶν καλῶν ἔχει τὸ ἐλάττωμα τῆς ῥητορικῆς ἀδολεσχίας. Ὁ Χαρίτων Ἀφροδισεὺς, πιθανῶς σύγχρονος τοῦ Τατίου, συγγραφεὺς τῶν κατὰ Χαιρέαν καὶ Καλιῤῥόην ἐρωτικῶν διηγημάτων εἰς 8 βιβλία. Ὁ Εὐμάθιος ἢ Εὐστάθιος ἐκ Θηβῶν· τὸ καθ' Ὑσμίνην καὶ Ὑσμινίαν μυθιστόρημα αὐτοῦ ἢ δρᾶμα εἰς 11 βιβλία εἶνε τὸ χειρότερον τῶν μέχρι τοῦδε ἀπαριθμηθέντων. Ὁ Ἀρισταίνετος ἐκ Νικαίας τῆς Βιθυνίας, φίλος τοῦ Λιβανίου, ἀποθανὼν ἐπί τινος σεισμοῦ συμβάντος κατὰ τὸ 358 ἐν Νικομηδείᾳ· αἱ ἐρωτικαὶ ἐπιστολαί του, εἰς 2 βιβλία, περιέχουσι πλαστὰς διηγήσεις μετὰ πολλῆς εὐφραδείας καὶ φιλολογίας.

4) Γραμματολογία. Ἡ γραμματικὴ ἐπιστήμη, ἀκμάσασα ἰδίως ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἱδρυθείσῃ σχολῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶχεν ἔργον τὴν σύνταξιν ἐπιτομῶν καὶ συλλογῶν ἐκ προλαβόντων συγγραμμάτων· τὰ ἐντεῦθεν δὲ προκύψαντα ἔργα, μολονότι καθ' ἑαυτὰ ὄχι πολὺ σημαντικὰ, ἔχουσι δι' ἡμᾶς μεγάλην ἀξίαν, καθόσον εἰς αὐτὰ ὀφείλομεν τὴν διατήρησιν πολλῶν πολυτίμων μνημείων τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων.

Ἐκ τῶν συνταξάντων τοιαῦτα πονήματα, ἤτοι σχόλια, ὑπομνήματα, λεξικὰ, γραμματικὰς καὶ συλλογὰς, οἱ πλείστου λόγου ἄξιοι εἰσίν: ὁ Εὐστάθιος, ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης (1194)· αἱ παρεκβολαὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ὁμήρου Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν εἶνε ἀξιόλογός τις συλλογὴ ἐξ ἀρχαιοτέρων σχολιαστῶν καὶ ὑπομνηματιστῶν μετὰ πολλῶν γραμματικῶν προσθηκῶν· ὁμοίως καὶ τὰ εἰς τὸν Διο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νύσιον τὸν περιηγητὴν σχόλια αὐτοῦ. Ὁ Ἰωάννης ἢ Ἰσαὰκ Τσέτσης (1150)· εἰς αὐτὸν ἀνήκουσιν ἐκτὸς τῶν ποιήσεων, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, καὶ τὰ ἑξῆς γραμματικὰ ἔργα: ἐξήγησις Ἰλιάδος καὶ σχόλια εἰς τὸν Ἡσίοδον καὶ εἰς τὸν Λυκόφρονα. Ὁ Μανουὴλ Μοσχόπουλος ὁ νεώτερος (διότι ὑπὰ τὸ ὄνομα τοῦτο ὑπῆρξαν καὶ δύο ἀρχαιότεροι Γραμματικοὶ ἐκ Κρήτης). Σώζονται σχόλια αὐτοῦ εἰς τὸν Ὅμηρον, τὸν Ἡσίοδον, τὸν Πίνδαρον καὶ ἄλλους ποιητάς. Ὁ Δημήτριος Τρίκλινος (περὶ τὸ 1400), συγγραφεὺς ὡσαύτως σχολίων εἰς τὸν Ἡσίοδον, Πίνδαρον, Σοφοκλῆν καὶ Ἀριττοφάνην. Ὁ Οὐαλέριος Ἅρποκρατίων, Ἀλεξανδρεύς, ῥήτωρ καὶ γραμματικός, σύγχρονος τοῦ Λιβανίου· συνέταξε λεξικὸν τῶν δέκα ῥητόρων. Ὁ Ὡρίων ἐκ Θηβῶν, ἀκμ. κατὰ τὸν Δ' ἢ Ε' αἰῶνα· ἔγραψε λεξικογραφικῶς περὶ ἐτυμολογίας. Ὁ Ἀμμώνιος, Ἀλεξανδρεὺς (389), διάφορος τοῦ Ἀμμωνίου Σακκᾶ· ἔγραψε συνωνυμικὸν λεξικὸν περὶ ὁμοίων καὶ διαφόρων λέξεων, λαβὼν ὡς βάσιν τὸ σύγγραμμα ἀρχαιοτέρου τινὸς γραμματικοῦ, τοῦ Πτολεμαίου Ἀσκαλωνίτου, περὶ διαφορᾶς λέξεων. Ὁ Ἡσύχιος, ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἀκμ. κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ε' αἰῶνος· τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ σωζόμενον λεξικὸν δὲν εἶνε εἰμὴ ἐπιτομή τις μεγάλου τινὸς ἐξ ἀρχαίων γραμματικῶν ἐρανισθέντος λεξικοῦ. Ὁ Σουίδας, ἀκμ. κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΑ' αἰῶνος· τὸ Λεξικὸν αὐτοῦ εἶν' ἐράνισμάτι ἐκ τῶν σχολίων τοῦ Ἀριστοφάνους, Θουκυδίδου, Ἀπολλωνίου Ῥοδίου καὶ ἄλλων. (Τὸ μέγα ἐτυμολογικὸν, ἔργον ἀγνώστου συγγραφέως, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν Ι' ἢ ΙΑ' αἰῶνα, περιέχει ἐκτὸς τῶν γραμματικῶν πολλὰς ἱστορικὰς καὶ μυθολογικὰς γνώσεις). Ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς (1100)· συνέταξεν, ἐν ᾧ ἐμόναζε, πλὴν τοῦ χρονι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κοῦ περὶ οὗ κατωτ.) καὶ λεξικόντι, ἐπιγραφόμενον συναγωγὴ λέξεων. Ὁ Ἰωάννης Φιλόπονος (600), γνωστὸς ὡς ὑπομνηματιστὴς ἀριστοτελείων συγγραμμάτων, ἔγραψε καὶ περὶ διαλέκτων· περὶ τῆς αὐτῆς δὲ ὕλης ἐπραγματεύθη βραδύτερον (1150) καὶ ὁ Γρηγόριος Κορίνθιος, (Πάρδος), ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου. Ὁ Ἰωάννης Στοβαῖος, ὅστις ὑπῆρξεν, ὡς φαίνεται, ἐθνικὸς καὶ ἤκμασε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ς' αἰῶνος· αἱ σωζόμεναι δύο συλλογαὶ αὐτοῦ: 1) ἐκλογαὶ φυσικαὶ, διαλεκτικαὶ καὶ ἠθικαὶ εἰς 2 βιβλία καὶ 2) ἀνθολόγιον, ὡσαύτως εἰς 2 βιβλία, εἰσὶ πιθανῶς μέρη ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος· αἱ ἐκλογαί του δὲν εἶνε εἰμὴ ἄθροισμά τι χωρίων ἀπεσπασμένων ἐξ ἀρχαίων ποιητῶν καὶ λογογράφων, ἐν αἷς οὗτοι ἐκφέρουσι τὴν γνώμην των περὶ μερικῶν ἀντικειμένων τῆς διαλεκτικῆς καὶ φυσικῆς· τὰ δὲ τοῦ ἀνθολογίου χωρία ἀποβλέπουσι μόνον τὴν ἠθικήν· ἀμφότερα δὲ τὰ συγγράμματα ταῦτα φέρουσιν εἰς νεωτέρας ἐκδόσεις τὴν ἐπιγραφήν: κέρας Ἀμαλθείας. Ὁ Φώτιος, ἀπὸ τοῦ 857 πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως μέχρις 867, ὅτε ἐπαύθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Μακεδόνος, ἀποκατέστη δὲ πάλιν μετὰ 10 ἔτη, ἀλλὰ καὶ τὸ δεύτερον παυθείς κατὰ τὸ 886 ἀπέθανεν ἐξόριστος ἔν τινι μοναστηρίῳ τῷ 891. Ἐκτὸς πολλῶν θεολογικοπολεμικῶν συγγραμμάτων καὶ ἑνὸς λεξικοῦ, ἐπιγραφομένου: συναγωγὴ λέξεων, τὸ κυριώτερον καὶ ἀξιολογώτερον ἔργον τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς εἶνε: ἡ βιβλιοθήκη ἢ μυριόβιβλον, ὅπερ περιέχει ἐπικρίσεις, περιλήψεις καὶ τεμάχια 280 παρ' αὐτοῦ ἀναγνωσθέντων ἀρχαίων συγγραμμάτων· μεταξὺ αὐτῶν μνημονεύονται 60 λόγοι τοῦ Ἀντιφῶντος, ἐν ᾧ ἤδη μόνον 11 σώζονται, 60 τοῦ Ἰσοκράτους ἀντὶ τῶν νῦν σωζομένων 21, 425 τοῦ Λυσίου ἀντὶ τῶν νῦν 34, 64 τοῦ Ἰσαίου ἀντὶ τῶν νῦν 10, 65 τοῦ Δημοσθένους ἀντὶ τῶν νῦν 42, 64 τοῦ Δεινάρχου ἀντὶ τῶν νῦν 3, 77 τοῦ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὑπερίδου, ἐν ᾧ ἤδη εἷς καὶ μόνος σώζεται, 15 τοῦ Λυκούργου, ἐξ ὧν ὡσαύτως εἷς καὶ μόνος ὑπολείπεται, ὥστε ἐκ τοῦ ὅλου τῶν ἐνταῦθα ἀπαριθμουμένων 830 λόγων ἐλλείπουσιν 702 · ὁποία ἀνεπανόρθωτος ἀπώλεια θησαυρῶν! Ἡ Εὐδοκία Μακρεμβολίτισσα, θυγάτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου ἢ καὶ σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Δούκα (1059—67) καὶ ἔπειτα τοῦ Ῥωμανοῦ Διογένους· συνέταξεν ἱστορικομυθολογικόν τι λεξικόν (ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: Ἰωνία), ἠρανισμένον ἐκ διαφόρων συγγραφέων καὶ ἰδίως γραμματικῶν καὶ σχολιαστῶν.

5) Ἱστορία. Οἱ ἱστορικοὶ τῆς μακρᾶς ταύτης περιόδου, οἵτινες συνήθως περιλαμβάνονται ὑπὸ τὴν κοινὴν ἐπωνυμίαν τῶν Βυζαντινῶν, παρέχουσιν ἡμῖν, ἐν μέρει ὡς αὐτόπτας μάρτυρας, περιστατωμένην ἱστορίαν τοῦ ἀνατολικοῦ ἢ βυζαντινοῦ κράτους, ἀναφερομένην διηνεκῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν αὐλήν· πολλοὶ μὲν αὐτῶν ἐξηκολούθησαν ἤτοι προήγαγον συνεχῶς τὴν ἱστορίαν προγενεστέρων συγγραφέων, ἄλλοι δὲ συνέταξαν εἰδικὰς μερικῶν δυναστειῶν καὶ ἐπο χῶν ἱστορίας, ἄλλοι δὲ πάλιν περιέγραψαν τὸ πολίτευμα, τὰ ἔθιμα κτλ. τινὲς δὲ ἐπεξειργάσθησαν μέρη ἢ τμήματα τῆς καθόλου ἱστορίας καὶ οὗτοι κατ' ἀκριβῆ ἔννοιαν δὲν ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Βυζαντινούς. Μολονότι δὲ ἄλλως καὶ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ δεύτεροι δυσκόλως δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τοὺς κλασικοὺς ἱστοριογράφους τῆς ἀρχαιότητος, μολονότι στεροῦνται ἐν γένει καὶ κριτικῆς ὀξυνοίας καὶ φιλοκαλίας, οὐδὲν ἧττον οἱ πλεῖστοι εἰσὶν ὡς πηγαὶ πολλοῦ λόγου ἄξιοι καί τινες μάλιστα διακρίνονται ἀξιεπαίνως καὶ διὰ τοῦ λεκτικοῦ των.

Τῶν πλείστων, οἵτινες δὲν ἀνήκουσιν εἰς τοὺς κυρίως λεγομένους Βυζαντινούς, σώζονται τεμάχια ἢ μόνον ἀποσπάσματα (παρὰ Φωτίῳ), οἷον τοῦ ἐκ Σάρδεων Εὐναπίου (400)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

περὶ τοῦ βίου τῶν φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν, τοῦ Θηβαίου Ὀλυμπιοδώρου (ἐξακολουθήσαντος τὸ σύγγραμμα τοῦ Εὐναπίου ἀπὸ τοῦ 407 ἕως τοῦ 425), τοῦ Μάλχου ἐκ Συρίας (500), τοῦ Πέτρου Πατρικίου, Ἡσυχίου τοῦ Μιλησίου, Ξιφιλίνου τοῦ Τραπεζουντίου (συγγραφέως ἐπιτομῆς τινος τοῦ Δίωνος Κασσίου, τῆς ὁποίας διεσώθησαν 35—80 βιβλία) καὶ τοῦ Γεωργίου Γεμιστοῦ. — Καθολοκληρίαν δ' ἔχομεν μόνον τὴν τοῦ Παιανίου (400;) μετάφρασιν εἰς τὴν τοῦ Εὐτροπίου ρωμαϊκὴν ἱστορίαν καὶ τὴν τοῦ Ζωσίμου (ἀκμ. κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα) ἑξάβιβλον ἱστορίαν, ἐν ᾗ ἐκτίθενται αἱ αἰτίαι τῆς παρακμῆς τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ 410 ἔτους, γεγραμμένην κατὰ μίμησιν τοῦ Πολυβίου μετ' ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν πραγμάτων καὶ ἐλευθεροφρόνως· ἡ πρὸς τὸν χριστιανισμὸν ἐχθρικὴ διάθεσις αὐτοῦ δεικνύει αὐτὸν εἰς πολλὰς κρίσεις του τραχὺν καὶ πικρόν, ἄλλως ὅμως τὸ ἀξιόπιστον αὐτοῦ ἀδίκως παρά τινων προσεβλήθη.

Ἐκ τῶν κυρίως δὲ Βυζαντινῶν οἱ ἀξιολογώτεροι εἰσὶν οἱ ἑξῆς: Ὁ ἐκ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Προκόπιος (530), ῥήτωρ καὶ σοφιστής, ἀκόλουθος τοῦ Βελισαρίου ἐν ταῖς ἐκστρατείαις αὐτοῦ, ἕνεκα τῆς περὶ τὴν γλῶσσαν ἐμπειρίας του, τῆς κρίσεως καὶ τῆς καθαρότητος τοῦ ὕφους εἷς τῶν ἀρίστων ἢ μᾶλλον ὁ ἄριστος τῶν ἱστορικῶν τῆς περιόδου ταύτης. Ἐν τοῖς 8 βιβλίοις τῶν καθ' αὐτὸν ἱστοριῶν περιγράφει (βιβλ. 1 καὶ 2) τοὺς πρὸς τοὺς Πέρσας πολέμους τοῦ Βελισαρίου ἀπὸ τοῦ 407—529, (βιβλ. 3 καὶ 4) τοὺς πρὸς τοὺς Βανδάλους ἐν τῇ Ἀφρικῇ ἀπὸ τοῦ 395—545, (βιβλ. 5—8) καὶ τοὺς πρὸς τοὺς Γότθους ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἀπὸ τοῦ 487—522. Ἐν γένει εἶνε πάντῃ ἀξιόπιστος· ὅτι δ' ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του ἠναγκάσθη νὰ γράψῃ κεχαρισμένως πως περὶ Ἰουστινιανοῦ, Βελισαρίου καὶ τῆς αὐτοκρατορίσσης Θεοδώρας, ἐπανορθοῖ εἰς τὸ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σύγγραμμά του, τὰ λεγόμενα ἀνέκδοτα (ἤτοι μυστικὰ ἀπομνημονεύματα)· σώζεται δ' ἔτι καὶ τρίτον σύγγραμμα αὐτοῦ: περὶ τῶν τοῦ δεσπότου Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων εἰς βιβλ. 6. Ὁ Ἀγαθίας ἐκ Μυρίνης· οὗτος ἐξηκολούθησε τὴν ἱστορίαν τοῦ Προκοπίου ἀπὸ τοῦ 552—559 ἐν τοῖς 5 αὐτοῦ βιβλίοις περὶ τῆς Ἰουστινιανοῦ βασιλείας. Ὁ Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, ἐξ Αἰγύπτου, ἀκμ. κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα· συνέγραψεν ἱστορίαν οἰκουμενικὴν εἰς 8 βιβλ. ἀπὸ τοῦ 582 ἕως τοῦ 602· Ὁ Νικηφόρος, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 806, ὡς ὑπερασπιστὴς τῆς εἰκονολατρείας ἐξορισθεὶς κατὰ τὸ 815 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου (ἔθεν ὁμολογητής), καὶ ἀποθανὼν τῷ 826 ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθέντι μοναστηρίῳ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου· σώζονται δύο συγγράμματα αὐτοῦ: ἱστορία σύντομος ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Μαυρικίου ἐν ἔτει 602 ἕως τοῦ 770 καὶ χρονογραφία σύντομος ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου ἕως τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Λέων Γραμματικὸς (150), συγγραφεὺς χρονογραφίας περιεχούσης τὰ τῶν νέων βασιλέων ἀπὸ τοῦ 813—944. Ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος, υἱὸς Λέοντος τοῦ σοφοῦ, γεν. 905, αὐτοκρ. 912, ἀποθανὼν δὲ 959· ὡς ἔργα αὐτοῦ ἄμεσα μνημονεύονται 1) ἱστορικὴ διήγησις τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων τοῦ Βασιλείου ἀπὸ τοῦ 876—886. 2) πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανὸν (περὶ διοικήσεως τοῦ κράτους), 3) Σύνταγμα περὶ τελετῶν (ἐθιμοταξιῶν) τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς εἰς 2 βιβλία. 4) περὶ θεμάτων· ἐκ προτροπῆς δὲ ἢ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ συνεγράφησαν 1) κεφαλαιωδῶν ὑποθέσεων 53 κεφάλαια ἢ τίτλοι, τῶν ὁποίων σώζονται ἔτι 27: ἐκλογαὶ περὶ πρεσβειῶν, ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ἀπολεσθέντων ἤδη βιβλίων τοῦ Πολυβίου, τοῦ Διοδώρου Σικελιώτου, τοῦ Διονυσίου Ἁλικαρνασσέως, τοῦ Δίωνος Κασσίου καὶ τοῦ Ἀππιανοῦ καὶ 2) γεωπονικῶν βιβλία 20. Ὁ Λέων Διάκονος, συγ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γράψας ἱστορίαν ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Τσιμισκῆ (859—975) εἰς 10 βιβλία. Ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, μετελθὼν μεγάλα ἀξιώματα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081—1118), ἔπειτα δ' ἐγκαταβιώσας εἰς μοναστήριόν τι, ἔνθα καὶ συνέταξε: χρονικόν τι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μέχρι τοῦ 1118, ὅπερ ἀνήκει εἰς τὰ κρείττονα τῆς ἐποχῆς ταύτης συγγράμματα. Ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος (1160), σύζυγος τῆς Ἄννης Κομνηνῆς· ἡ ἀτελὴς μείνασα ἱστορία αὐτοῦ περὶ τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν (ὕλη ἱστορίας εἰς 4 βιβλία, ἀπὸ τοῦ 1057 ἕως τοῦ 1081) ἀνήκει εἰς τὰς ἀρίστας, καθὼς καὶ ἡ μετὰ θάνατον αὐτοῦ ὑπὸ τῆς εἰρημένης συζύγου του συνταχθεῖσα Ἀλεξιὰς (εἰς 15 βιβλία), ἤτοι ἱστορίαν τοῦ πατρὸς αὐτῆς Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἀπὸ τοῦ 1069—1118. Ὁ Ἰωάννης Κίναμος, ἀκμ. κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 12 αἰῶνος· ἡ ἱστορία αὐτοῦ: ἐπιτομὴ τῶν κατορθωμάτων εἰς 4 ἢ 6 βιβλία, ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς ἱστορίας τῆς Ἄννης Κομνηνῆς ἀπὸ τοῦ 148—1176· τὸ ὕφος του εἶνε ἐντελὴς ἀπομίμησις τοῦ ξενοφωντείου. Ὁ Νικήτας Ἀκομινάτος Χονιάτης, οὗτινος ἡ ἱστορία εἶνε συνέχεια τῆς τοῦ Ζωναρᾶ, ἀπὸ τοῦ 1118—1206.

Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων ἄλλοι Βυζαντινοὶ ἱστορικοί, ἥττονος μὲν ἀξίας, μνείας δ' ἄξιοι ὡς συμπληρώσαντες τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν μετ' ἐκείνους ἕως τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Τουρκῶν, εἰσίν: ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, 1204—1261· ὁ Γεώργιος Παχυμέριος, 1258—1308· ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς, 1295—1359· ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός, 1320—1357· ὁ Ἰωάννης Δούκας 1341—1462· ὁ Γεώργιος Φραντσῆς, 1260—1477· ὁ Λαόνικος Χαλκο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κονδύλης, 1298—1462· καὶ τέλος δύο ἕτεροι: ὁ Γεώργιος Κοδινὸς (1450) καὶ ὁ Ἰωάννης Λαυρέντιος Λυδὸς, λόγου ἄξιοι ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν, καθόσον ὁ μὲν ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα περὶ βυζαντινῶν διατάξεων, κτιρίων κτλ. ὁ δὲ περὶ ἀρχῶν τῆς Ῥωμαίων πολιτείας εἰς 3 βιβλία.

Πάντῃ δὲ διάφοροι τῶν μέχρι τοῦδε ἀπαριθμηθέντων ἱστορικῶν εἰσιν οἱ οὕτω λεγόμενοι χρονογράφοι, οἵτινες διεκρίνονται ἀπ' ἐκείνων κατὰ τοῦτο, ὅτι διηγοῦνται ὄχι ἐκ πείρας ὡς αὐτόπται μάρτυρες ἢ ἐξ ἀμέσων πληροφοριῶν· ἀλλὰ ὡς ἐρανισταὶ ἐκ διαφόρων προηγουμένων πηγῶν· τούτων δὲ οἱ κυριώτεροί εἰσιν: ὁ Εὐσέβιος Παμφίλου ἐκ Καισαρείας, ἀποθανὼν τῷ 340 ὡς ἐπίσκοπος τῆς πατρίδος του, εἷς τῶν περιφημοτέρων ἀνδρῶν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ φιλολογίᾳ, ἀνήκων δ' ἐνταῦθα ὡς συγγραφεύς: παντοδαπῆς τινος ἱστορίας εἰς 2 βιβλία, ἀπὸ ἀρχῆς τοῦ κόσμου ἕως τοῦ 325. Ὁ Γεώργιος Σύγκελος (800), συγγράψας ἐκλογὴν χρονογραφίας ἀπὸ ἀρχῆς τοῦ κόσμου μέχρι τοῦ Διοκλητιανοῦ, 284, τῆς ὁποίας τὴν συνέχειαν ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου μέχρι τοῦ 811 ἐξηκολούθησεν ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Θεοφάνης Ἰσαάκιος ὁ Ὁμολογητής. Ὁ Ἰωάννης Μαλαλᾶς ἀκμάσας κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα· τῆς χρονογραφίας αὐτοῦ, ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι τοῦ 566, σώζεται μέρος τι μόνον μετὰ πολλῶν ἀξιολόγων εἰδήσεων. Ὁ Ἰούλιος Πολυδεύκης, τοῦ ὁποίου τὸ σύγγραμμα ἐπιγράφεται: ἱστορία φυσικὴ ἀπὸ δημιουργίας τοῦ κόσμου ἕως τοῦ 963. Ὁ Μιχαὴλ Γλυκᾶς, ἀκμ. μεταξὺ τοῦ ΙΒ' καὶ ΙΕ' αἰῶνος· οὗτος εἶνε ὁ τελευταῖος Βυζαντινὸς χρονογράφος· τὸ σύγγραμμά του: βίβλος χρονικὴ, ἀρχόμενον ὡσαύτως ἀπὸ Ἀδὰμ προάγεται μέχρι τοῦ 1118 ἔτους.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

6) Γεωγραφία. Τὰ γεωγραφικὰ συγγράμματα τῆς περιόδου ταύτης εἰσὶ πολὺ κατώτερα τῶν προλαβόντων καὶ κατὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ κατὰ τὴν ἔκτασιν.

Ἐνταῦθα ἀνήκουσι: τὸ τοῦ Εὐσεβίου Παμφίλου: περὶ τοπικῶν ὀνομάτων ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ εἰς 2 βιβλία. Τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Παλλαδίου (400) σωζόμενον: περὶ τῶν τῆς Ἰνδίας ἐθνῶν καὶ τῶν Βραχμάνων· καὶ τὸ ἐξ ἀρχαιοτέρων γεωγράφων ἀξιόλογον ἀπάνθισμα: περίπλους τῆς ἔξω θαλάσσης εἰς 2 βιβλία τοῦ Ἡρακλειώτου Μαρκιανοῦ (ἀκμ. κατὰ τὸ 510). Τὸ γεωγραφικὸν ὁμοῦ καὶ ἱστορικομυθολογικὸν λεξικὸν τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου (ἀκμ. κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα) ἐπιγραφόμενον: ἐθνικὰ ἢ περὶ πόλεων καὶ δήμων, τοῦ ὁποίου ὅμως, φεῦ! δὲν σώζεται εἰμὴ ἐπιτομή τις, ἀποδιδομένη εἰς τὸν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἀκμάσαντα γραμματικὸν Ἑρμόλαον, καὶ ἓν τεμάχιον μόνον: Δύμη μέχρι Δωτίου. Ἡ τοῦ Αἰγυπτίου Κοσμᾶ Ἰνδικοπλεύστου (550) χριστιανικὴ τοπογραφία εἰς 12 βιβλία ἀποτελεῖ ἴδιόν τι γεωγραφικὸν σύστημα, ἐναντίον τοῦ πτολεμαϊκοῦ, συμφωνοῦν δὲ πρὸς τὴν ἁγίαν Γραφήν· ὁ συγγραφεὺς οὗτος περιηγήθη πολλὰς χώρας· πολλαὶ δ' ἐκ τῶν εἰδήσεων αὐτοῦ, ἰδίως αἱ περὶ Ἰνδικῆς καὶ Ταπροβάνης (τῆς νῦν Κεϋλὰν) εἰσὶ πολυτιμώταται· Ὁ Συνέκδημος τοῦ γραμματικοῦ Ἱεροκλέους, ἀκμ. κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ἢ βραδύτερον, περιέχει περιγραφήν τινα τῶν ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους· ἡ δὲ Συνοπτικὴ γεωγραφία τοῦ Νικηφόρου Βλεμμύδου (1250) δὲν εἶνε εἰμὴ παράφρασίς τις Διονυσίου τοῦ Περιηγητοῦ· ἄλλο δὲ σύγγραμμα τοῦ αὐτοῦ: ἑτέρα ἱστορία τῆς γῆς πραγματεύεται περὶ τοῦ μεγέθους τῆς γῆς καὶ τῶν ἡμερῶν.

7) Μαθηματική. Καὶ ἡ ἐπιστήμη αὕτη ὡς καὶ αἱ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μετ' αὐτῆς εἰς συνάφειαν εὑρισκόμεναι: ἀστρονομία, τακτικὴ καὶ ἄλ. πολὺ ὀλίγον κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον προώδευσαν συγκριτικῶς πρὸς τοὺς προηγηθέντας χρόνους· τὰ πλείονα τῶν περὶ ταύτας ἀσχοληθέντων ἔργα ἦσαν ἑρμηνευτικὰ προλαβόντων.

Μνείας δ' ἄξια εἰσὶ α) καθόσον ἀφορᾷ τὴν μαθηματικὴν ἰδίως: τοῦ Ἀλεξανδρέως Διοφάντου (ἀκμ. κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα) τὰ ἀριθμητικὰ εἰς 13 βιβλία, τῶν ὁποίων ὅμως δὲν σώζονται εἰμὴ 6 μόνον καὶ προσέτι τὸ περὶ πολυγώνων ἀριθμῶν βιβλίον τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως. Τοῦ Θέωνος (370) αἱ συνουσίαι εἰς τοῦ Εὐκλείδου τὰ στοιχεῖα καὶ ἐξηγήσεις εἰς τοῦ Ἀράτου καὶ Πτολεμαίου τὰ συγγράμματα. Τοῦ συγχρόνου Πάππου αἱ μαθηματικαὶ συναγωγαί, τῶν ὁποίων μικρὸν μόνον μέρος διετηρήθη. Τοῦ Πρόκλου (450) τὸ ὑπόμνημα εἰς τὸ Α' βιβλίον τῶν στοιχείων τοῦ Εὐκλείδου καὶ ἡ παράφρασις εἰς τὴν τοῦ Πτολεμαίου τετράβιβλον. Τοῦ Μαρίνου καὶ Εὐτοκίου τοῦ Ἀσκαλωνίτου (ἀκμασάντων ἀμφοτέρων περὶ τὸ τέλος τοῦ Ε' αἰῶνος) τὰ ὑπομνήματα εἰς τὰ τοῦ Εὐκλείδου, Ἀρχιμήδους καὶ Ἀπολλωνίου τοῦ Περγαίου συγγράμματα καὶ τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ τὸ σύνταγμα εἰς τὰς τέσσαρας μαθηματικὰς ἐπιστήμας: ἀριθμητικήν, γεωμετρίαν, ἀστρονομίαν καὶ μουσικήν· β) ὡς πρὸς τὴν ἀστρονομίαν: ἡ τοῦ Κλεομήδους (ἀκμ. πιθανῶς κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ε' αἰῶνος) κυκλικὴ θεωρία περὶ μετεώρων εἰς 2 βιβλία· ἡ τοῦ εἰρημένου Πρόκλου ὑποτύπωσις τῶν ἀστρονομικῶν ὑποθέσεων καὶ ἡ σφαῖρα· καὶ τὸ τοῦ Ἀαυρεντίου Λυδοῦ περὶ Μηνῶν. γ) Ὡς πρὸς τὴν τακτικὴν τέλος: τὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μαυρικίου (582—603) στρατηγικὸν εἰς 12 βιβλία. Τὰ τοῦ Ἀλεξανδρέως Ἥρωνος (περὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ζ' αἰῶ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νος) πολιορκητικά· Τοῦ Λέοντος Φιλοσόφου (αὐτοκράτορος ἀπὸ τοῦ 886—911) τῶν ἐν πολέμοις τακτικῶν παράδοσις καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου: βιβλίον τακτικὸν καὶ στρατηγικὸν περὶ ἠθῶν διαφόρων ἐθνῶν.

8) Φιλοσοφία. Πολὺ μᾶλλον τῆς μαθηματικῆς καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν ἡ φιλοσοφία κατὰ τοὺς ὑποκειμένους χρόνους ἐστερεῖτο αὐθυποστάτου παραγωγικοῦ βίου· μόνος ὁ Πρόκλος ἐμφανίζεται μετά τινος πρωτοτύπου πνεύματος· οὐδὲν νέον σύστημα ἔλαβεν ὕπαρξιν· ἐκ τῶν πολλῶν δὲ τάσεων προλαβόντων χρόνων διετηρήθη ἐκείνη μόνη, τῆς ὁποίας ἡ ἰδιότης συνίστατο εἰς τὴν ἀνάμιξιν πλατωνικῶν καὶ ἀνατολικῶν δοξῶν. Οἱ κατὰ μέρος δὲ φιλόσοφοι, καθόσον εἴτε μᾶλλον τοῦ Πλάτωνος εἴτε μᾶλλον τοῦ Ἀριστοτέλους εἶχοντο, δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς Πλατωνικοὺς καὶ Ἀριστοτελικοὺς, ἀλλ' ἄνευ αὐστηρᾶς τῶν ὁρίων διακρίσεως. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους ἐξησκεῖτο ἰδίως ἕνεκα τῆς τοσοῦτον πρὸς τὰς θεολογικὰς ἔριδας συντελούσης διαλεκτικῆς· τὰ πλεῖστα δὲ τῶν παραχθέντων συγγραμμάτων ἦσαν ὑπομνηματισμοὶ εἰς τὰ συγγράμματα ἀμφοτέρων τῶν εἰρημένων φιλοσόφων.

α) Πλατωνικοί. Μολονότι ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος διενήργησε τὴν παῦσιν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ νεοπλατωνικῆς σχολῆς ἕνεκα τῆς ἐχθρικῆς πρὸς τὸν χριστιανισμὸν τάσεως αὐτῆς, οὐδὲν ἧττον διετηρήθησαν αἱ δόξαι αὐτῆς καὶ παραυτίκα περὶ τὸ ἥμισυ τοῦ Δ' αἰῶνος ἐγεννήθη Νεοπλατωνική τις σχολὴ ἐν Ἀθήναις, ἥτις διετηρήθη μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ 529. Εἰς αὐτὴν ἀνῆκον: ὁ Συριανὸς μέχρι 450, συγγραφεὺς ἑνὸς ὑπομνήματος εἰς 3 βιβλία τῆς μεταφυσικῆς τοῦ Ἀριστο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τέλους, καὶ ὁ Ἑρμείας, μαθητὴς τοῦ Συριανοῦ, τοῦ ὁποίου σώζεται ὑπόμνημα εἰς τὸν Φαῖδρον τοῦ Πλάτωνος. Ἀλλ' ὁ πλείστου λόγου ἄξιος τῆς σχολῆς ταύτης ὀπαδὸς ὑπῆρξεν ὁ Πρόκλος (Λύκιος, Διάδοχος,) μέχρι τοῦ 485, περίφημος διὰ τὸ πνεῦμα, τὰς γνώσεις καὶ τὸν ἠθικόν του βίον· κλίνων πρὸς τὰ ὑπὲρ αἴσθησιν ἐσπούδασε νὰ ἑνώσῃ τὰς δόξας τοῦ Ὀρφέως, τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Πλάτωνος καὶ ἄλλων, προσλαβὼν εἰς τὸ σύστημα καὶ τοὺς χρησμοὺς ἀρχαίων μαντείων κατὰ τὴν μυστικὴν αὐτοῦ ἑρμηνείαν· σώζονται δὲ αὐτοῦ· ἀ) ὑπομνήματα εἰς διαφόρους τοῦ Πλάτωνος διαλόγους (εἰς τὸν Τίμαιον, Ἀλκιβιάδην, Παρμενίδην, Κρατύλον καὶ εἰς τὴν Πολιτείαν)· β') βιβλία 6 εἰς τὴν Πλάτωνος θεολογίαν. γ') στοιχείωσις θεολογική. δ') ὑπόμνημα εἰς τὰ ἔργα καὶ ἡμέρας τοῦ Ἡσιόδου· ε) χρηστομάθεια γραμματικὴ καὶ ς') 6 ὕμνοι νεοπλατωνικοὶ καὶ ὀρφικοί. Μετὰ δὲ τὸν Πρόκλον προέστησαν τῆς σχολῆς ὁ Μαρῖνος καὶ ὁ Δαμάσκιος, καὶ ἀμφοτέρων ὑπάρχουσι συγγραμμάτια τινά· τοῦ πρώτου: ὁ Πρόκλος ἢ περὶ εὐδαιμονίας καὶ τοῦ δευτέρου: ἀπορίαι καὶ λύσεις περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν.—Ἄλλοι Νεοπλατωνικοί, μὴ ἀνήκοντες ὅμως εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν σχολήν, ἦσαν: ὁ Σαλλούστιος (360), ὁ Γρηγόριος Νύσσης (370), ὁ Νεμέσιος (400), ὁ Ἱεροκλῆς (450) καὶ ὁ Ὀλυμπιόδωρος (600), ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἔγραψε περὶ ψυχῆς καὶ ἄλλων μεταφυσικῶν ἀντικειμένων, ὁ δεύτερος περὶ φύσεως ἀνθρώπου, ὁ τρίτος ὑπόμνημα εἰς τοῦ Πυθαγόρου τὰ χρυσᾶ ἔπη καὶ ὁ τελευταῖος βίον Πλάτωνος, καὶ ὑπομνήματα εἰς δύο αὐτοῦ διαλόγους: τὸν Φίληβον καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην.

β'. Ἀριστοτελικοί· Οἱ κυριώτεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν: ὁ Θεμίστιος Εὐφραδής, οὗτινος σώζονται πολλὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑπομνήματα ἢ παραφράσεις εἰς τὸν Ἀριστοτέλη· ὁ Ἀμμώνιος, υἱὸς τοῦ Ἑρμείου (510), ὑπομνηματίσας οὐ μόνον τὰς κατηγορίας καὶ τὰ περὶ ἑρμηνείας τοῦ Ἀριστοτέλους ἀλλὰ καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Πορφυρίου· αὐτὸς δὲ ἢ ἄλλος ἐπίσης περιώνυμος ὑπομνηματιστής, ὁ Ἰωάννης Φιλόπονος, συνέγραψε καὶ βίον τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ Σιμπλίκιος ἐκ Κιλικίας (350), ὅστις θεωρεῖται ὡς ὁ σημαντικώτερος ὅλων τῶν τοῦ Σταγειρίτου ὑπομνηματιστῶν, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλεται ἀξιόλογός τις ἑρμηνεία εἰς τὸ τοῦ Ἐπικτήτου ἐγχειρίδιον. Ὁ Ὀλυμπιόδωρος, διάφορος καὶ νεώτερος τοῦ προμνημονευθέντος, ὅστις περιωρίσθη εἰς τὴν ὑπομνημάτισιν τῶν μετεωρολογικῶν· καὶ τέλος ὁ Μιχαὴλ Κωνστ. Ψελλὸς (ὁ νεώτερος) καὶ ὁ Εὐστράτιος (1110), ὧν ὁ μὲν ὑπεμνημάτισε τὰ περὶ ἑρμηνείας καὶ τὰ φυσικά, ὁ δὲ τὰ ἠθικὰ Νικομάχεια τοῦ Ἀριστοτέλους.

Μνείας δ' ἄξιοι πρὸς τοῖς εἰρημένοις εἰσὶν ὁ Νεῖλος (410), ἐπεξειργάσθη τὸ τοῦ Ἐπικτήτου ἐγχειρίδιον χάριν τῶν Χριστιανῶν, καὶ ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνὸς (ἀκμ. κατὰ τὸν Η' αἰῶνα), ὅστις συνέταξε τὸ ἀξιολογώτερον θεολογικοδογματικὸν σύγγραμμα: ἔκδοσις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

9) Ἐπιστήμη τοῦ Δικαίου. Τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον, λαβὸν ἐν Ῥώμῃ τὴν γένεσίν του, μετηνέχθη ἐκεῖθεν εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος· αἱ πηγαὶ αὐτοῦ ἦσαν συγγράμματα νομοδιδασκάλων καὶ αἱ αὐτοκρατορικαὶ διατάξεις· ἐπειδὴ δέ, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἡ ὕλη ηὔξησεν, ἐντεῦθεν προέκυψεν ἡ ἀνάγκη συλλογῶν· ἡ πρώτη ἐπίσημος εἰς τὸ λατινικὸν συλλογὴ (συγκειμένη κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ αὐτοκρατορικῶν διατάξεων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου) ἐγένετο κατ' ἐντολὴν Θεοδοσίου τοῦ Β' καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Θεοδοσίειος Κώδηξ» ἐδημοσιεύθη ἐν ἔτει 438 ὡς νόμος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

του ἀνατολικοῦ βκσιλείου. Ἐκείνην δὲ διεδέχθη ἔπειτα ἡ πολὺ πληρεστέρα, καὶ αὕτη ὅμως εἰς λατινικὴν γλῶσσαν, τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, ὅστις μετεχειρίσθη εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἄνδρας νομομαθεστάτους: τὸν Τριβωνιανόν, τὸν Θεόφιλον, τὸν Θεόδωρον, τὸν Στέφανον, τὸν Θαλαλαῖον καὶ ἄλλους. Βραδύτερον δὲ, ἐπὶ τῶν πρώτων ἐνδόξων αὐτοκρατόρων τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, προήχθησαν εἰς φῶς καὶ ἑλληνιστὶ γεγραμμένα νομοθετήματα, οἷον τὸ πρόχειρον τῶν νόμων τοῦ Βασιλείου Μακεδόνος (886) ἡ ἐκλογὴ νόμων, αἱ βασιλικαὶ διατάξεις καὶ ἐπανορθωτικαὶ καθάρσεις Λέοντος τοῦ σοφοῦ, καὶ τέλος τὸ σπουδαιότερον ἁπάντων ἡ τῶν βασιλικῶν ἀνακάθαρσις ἢ τὰ λεγόμενα βασιλικὰ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου.

Ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ δὲ ἢ ἀστυκοῦ πρῶτος ὁ Ἰωάννης σχολαστικὸς κατὰ τὸν ς αἰῶνα διέκρινε τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἢ κανονικὸν δίκαιον. Περὶ τὰ τέλει δὲ τοῦ Θ' αἰῶνος ὁ πατριάρχης Φώτιος ἐξέδωκε τὸν Νομοκάνονα ἢ προκάνονα καὶ πρὸς τούτῳ σύνταγμα κανόνων, ἅτινα κατὰ τὸ ἔτος 1150 ὑπεμνημάτισεν ὁ Θεόδ. Βαλσαμών.

10) Ἰατρική. Ἡ ἰατρικὴ οὐδαμῶς ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἔποψιν ἐδυνήθη νὰ προοδεύσῃ· ὁστισδήποτε τυχὸν ὡς συγγραφεὺς ἐπαρουσιάζετο, συνήθως ἠρκεῖτο νὰ ἐρανίζεται ἀπὸ ἀρχαιοτέρων, ἰδίως ἀπὸ τοῦ Γαληνοῦ, σπανίως μετὰ προσθήκης ἰδίων παρατηρήσεων. Οἱ ὀνομαστότεροι ἐκ τῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης ἰατρῶν εἰσιν: ὁ Ἀλεξανδρεὺς Ὀριβάσιος (400), ὁ Ἀέτιος (540), ὁ Ἀλέξανδρος ἐκ Τράλλεων τῆς Λυκίας (550), ὁ Παῦλος Αἰγινήτης (ἀκμ. κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα) καὶ ὁ Θεοφάνης Νόνος (930).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΣΠΕΡΙΑΝ ΕΥΡΩΠΗΝ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑΝ ΜΕΤΕΝΕΓΚΟΝΤΕΣ ΕΛΛΗΝΕΣ.

Πρὸ τῆς ἁλώσεως ἤδη καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (ἤτοι κατὰ τὸν ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα) πολλοὶ πεπαιδευμένοι Ἕλληνες, φεύγοντες τὸν ἄσπονδον ἐκεῖνον τοῦ χριστιανισμοῦ ἐχθρὸν καὶ τὸν ὀλετῆρα τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου εἴτε διὰ τῆς συμπεριφορᾶς των, εἴτε διὰ τῆς διδασκαλίας των, διὰ συγγραμμάτων καὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν κλασικῶν μετέδωκαν τὰ πρῶτα σπέρματα ἀληθοῦς παιδείας, ἐξ ὧν ἔμελλε νὰ ἀναβλαστήσῃ ὁ νέος τῆς Εὐρώπης πολιτισμός. Ἡ μνεία τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶνε, ὡς λέγει ὁ ἐξοχώτερος καὶ ἐμβριθέστερος τῆς Γερμανίας ἱστορικὸς Σχλόσσερος*), ἐν μέρει μὲν καθῆκον εὐγνωμοσύνης, ἐν μέρει δ' ἀναγκαία ἵνα ἕκαστος πεπαιδευμένος γινώσκῃ ἐκ τίνων πηγῶν καὶ διὰ τίνων ὀργάνων ἦλθε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην ἡ ἐπιστήμη, ἥτις ἤδη κατέστη κοινὸν ἁπάντων κτῆμα.

Ὡς πρόδρομοι τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος μεταναστῶν Ἑλλή-

* Weltgeschichte für das Deutsche Volk τομ. 9 σελ. 400.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νων ἀναφέρονται ὁ Βαρλαὰμ, ὁ Λεόντιος Πιλάτος καὶ Δημήτριος ὁ Θεσσαλονικεύς, οἵτινες ἐκτήσαντο δόξαν ἀθάνατον διὰ τῆς ἀνακοινώσεως τῶν ἐν τῇ δύσει τότε ὅλως ἀγνώστων θησαυρῶν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς τοὺς πρώτους μεγάλους τῆς Ἰταλίας συγγραφεῖς: Δάντην, Πετράρχην καὶ Βοκκάκιον· ἀλλ' ὅμως οἱ ἄνδρες οὗτοι ἦσαν εἴτε, ὡς ὁ μοναχὸς Βαρλαὰμ, αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀτελῶς μεμορφωμένοι, εἴτε δὲν ἐνόουν ἱκανῶς τὴν λατινικὴν ὥστε νὰ ἐξασκήσωσι μεγάλην ἐπιρροήν· ὅθεν κυρίως πρῶτος ὁ Ἐμμανουὴλ Χρυσολωρᾶς, ὅστις ἦλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν περὶ τὴν ἔξοδον τοῦ ΙΔ' αἰῶνος(1393—1396), ἐδυνήθη διὰ λόγου καὶ παραδείγματος νὰ ἐμπνεύσῃ ζῆλον ἐνθερμον ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας· ἐκτὸς τῆς πολυμαθείας, δι' ἣν ἐθαυμάζετο, εἶχε καὶ τὸ προτέρημα τῆς εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς καὶ ὅλους τοὺς τρόπους ἀνδρὸς πολιτικοῦ, ἐν ᾧ ἐξεναντίας ὁ Βαρλαὰμ καὶ ἄλλοι λόγιοι Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς του ἐφαίνοντο παρὰ τῷ Δάντῃ καὶ Πετράρχῃ ὡς σχολαστικοὶ ἢ καλόγηροι μοναστηρίων· ἐνεφανίσθη δὲ πιθανῶς κατὰ πρῶτον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ὡς πρέσβυς τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος (Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου) ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τῶν Ἐνετῶν κατὰ τῶν Τούρκων· μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν δὲ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας του παρακολουθούμενος ὑπό τινος ἄλλου πεπαιδευμένου Ἕλληνος, τοῦ Δημητρίου Κυδωνίου, καὶ δύο φιλελλήνων Φλωρεντινῶν: τοῦ Ῥοβέρτου Ῥοσίου καὶ τοῦ Ἰωακώβου Ἀγγελόλου, ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Οἱ Φλωρεντινοὶ δὲ οὗτοι, ἀφοῦ διέτριψαν χρόνον τινὰ ἐν τῇ μητροπόλει ταύτῃ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἐπανακάμψαντες ἐσύστησαν εἰς τοὺς συμπολίτας των οἵτινες προίσταντο τότε τοῦ νέου πολιτισμοῦ τῆς Ἰταλίας, τὴν κατάστασιν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐκπαιδεύσεως καὶ ἰδίως τὴν διδακτικὴν ἱκανότητα τοῦ Χρυσολωρᾶ μετὰ τοσούτου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ζήλου, ὥστε ἡ φλωρεντινὴ κυβέρνησις ἔγραψεν ἐπισήμως εἰς τὸν τελευταῖον ἵνα ἔλθῃ εἰς τὴν Φλωρεντίαν ὡς διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἐπιστήμης· δεχθεὶς δὲ οὗτος τὴν πρόσκλησιν ἀνεδέχθη (1397) ἐπὶ συμφωνίᾳ ῥητοῦ ἐτησίου μισθοῦ νὰ διδάξῃ δημοσίως ἐν Φλωρεντίᾳ. Εἰς τὴν σύστασιν δὲ τῆς αὐτόθι ἑλληνικῆς διδακτικῆς ἕδρας ἐδείχθη τὰ μάλιστα ἐνεργὸς ὁ Νικόλαος Νικολὴς (Nicolo Nicoli), εἷς τῶν περιφανεστέρων Φλωρεντινῶν· καὶ καταρχὰς μὲν δεσμὸς φιλίας στενωτάτης ἤνωνεν αὐτὸν μετὰ τοῦ Χρυσολωρᾶ, μετὰ παρέλευσιν ὅμως τριῶν ἐτῶν ἔρις τις δεινὴ ἐπελθοῦσα διήρεσεν ἀμφοτέρους, ὥστε ὁ Χρυσολωρᾶς ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Φλωρεντίαν καὶ ἀπέλθῃ εἰς Μεδιόλανα, ὅπου τότε εἶχε φθάσει καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου (Μανουὴλ) προθέμενος νὰ προχωρήσῃ εἰς Παρισίους. Καὶ εἰς τὰ Μεδιόλανα δὲ, ὅπως μετέπειτα εἰς Τίκινον (Παυίαν) ἐκήρυξε τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, ἀλλὰ εἰς ἀμφοτέρας τὰς πόλεις ἐπὶ βραχὺν μόνον χρόνον, διότι ἐπιτραπεὶς τὰς ὑποθέσεις τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς παρὰ τῇ ἐνετικῇ πολιτείᾳ ὑπεχρεώθη νὰ μεταβῇ εἰς ταύτην κατὰ τὸ 1404· ἀφοῦ δὲ διέτριψεν αὐτόθι ἱκανὸν χρόνον πράττων τὰ πολιτικὰ καὶ ἑνταυτῷ διδάσκων τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν, ἔλαβε νέαν ἐντολὴν ν' ἀπέλθῃ εἰς Ῥώμην ὅπου ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπὸ τὴν διπλῆν αὐτοῦ ἰδιότητα ἐνησχολήθη· ἐνταῦθα δὲ καὶ ἀπεβίωσεν εἰς τέλος (1415) καταλιπὼν διάδοχόν του εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τὸν ἀνεψιόν του Ἰωάννην Χρυσολωρᾶν, τοῦ ὁποίου τὴν θυγατέρα ἐνυμφεύθη ὁ Φίλελφος, ὅταν ὑπῆγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν πρώτην φορὰν ἀπεσταλμένος ὑπὸ Κόσμου τοῦ ἐκ Μεδίκων εἰς ἀναζήτησιν καὶ συνάθροισιν ἑλληνικῶν βιβλίων. Ἡ διατριβὴ ἀμφοτέρων τῶν Χρυσολωρῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ὑπῆρξε διαφερόντως συντελὴς εἰς τὴν ἀναγεννωμένην αὐτῆς μόρφωσιν· μαθηταὶ αὐτῶν ἦσαν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅλοι οἱ μεγάλοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Ἰταλοὶ, ἄνδρες πολιτικοὶ καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος λόγιοι, διότι ὅλοι θέλοντες νὰ συνοικειωθῶσι μετὰ τοῦ κλασικοῦ ῥωμαϊκοῦ ὕφους ἐπείγοντο νὰ γνωρίσωσι τοὺς Ἕλληνας τοὺς διδασκάλους τῶν Ῥωμαίων.

Μετ' ἐκείνους δ' ἀμέσως ἐξηκολούθησαν τὸ ὑψηλὸν τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὴν Ἰταλίαν κήρυγμα ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος καὶ ὁ Θεόδωρος Γαζῆς· ὁ πρῶτος κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου τοῦ Βυζαντίου· ζῶντος δ' ἔτι τοῦ Ἐμμανουὴλ Χρυσολωρᾶ ἐνεφανίσθη εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐχρημάτισεν ἐν Παυίᾳ διδάσκαλος τοῦ ἐκ Φλωρεντίας φυγαδευθέντος κυριωτέρου ἀντιπάλου τῶν Μεδίκων Palla degli Strozzi, μετὰ τοῦ ὁποίου ἔπειτα συνειργάσθη εἰς τὴν ἐκλατίνισιν πολλῶν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, ἰδίως φιλοσοφικῶν· ἐπανελθὼν δὲ πρὸς καιρὸν εἰς τὴν ἀτυχῆ αὐτοῦ πατρίδα, ἀλλὰ βλέπων αὐτὴν πνέουσαν ἤδη τὰ λοίσθια, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κατεστάθη ὁριστικῶς ἐν Φλωρεντίᾳ, ὅπου ἐπὶ δεκαπέντε ἔτη ἐδίδαξε μετὰ πολλοῦ ζήλου τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν, τοιαύτην ὁποία εἶνε ἀληθῶς καὶ ὄχι ὅπως οἱ σχολοστικοὶ κατ' ἀραβικὰς μεταφράσεις τὴν εἶχον παραμορφώσει. Ὁ δὲ Θεόδωρος Γαζῆς ἦτο γέννημα τῆς Θεσσαλονίκης, ἥτις κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ὑπῆρξε μία ἐκ τῶν κυριωτέρων ἑδρῶν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παιδείας καὶ παρήγαγε πολλοὺς λογίους ἄνδρας καὶ περιωνύμους συγγραφεῖς. Ὅταν ἡ πατρίς του ἠλώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων (1430) κατέφυγεν εἰς Ἰταλίαν καθ' ὃν χρόνον καὶ ὁ Ἀργυρόπουλος αὐτόσε τὸ δεύτερον ἐπανήρχετο· ἐνήργησε δὲ καὶ ἐδίδαξεν ἐνταῦθα ἐν διαφόροις πόλεσιν ὡς ἐξάγγελος νέας παιδεύσεως, ἀντιθέτου πρὸς τὴν σκοταίαν τῶν καλογήρων διδασκαλίαν. Ἐπειδὴ δὲ πάραυτα κατενόησεν ὅτι χωρὶς νὰ γένῃ ἐγκρατὴς τῆς κλασικῆς γλώσσης τῶν ἀρχαίων Ῥω-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μαίων, δὲν ἐδύνατο νὰ καταστήσῃ σεβαστὸν τὸν ἑλληνισμὸν ἐν τῇ δύσει, ἀπεφάσισε ν' ἀπέλθῃ εἰς Μάντουαν ἵν' ἀπολαύσῃ τῆς διδασκαλίας τοῦ τότε δεινοτέρου λατινιστοῦ Βικτωρίνου Φελτρίου. Ὁ Θεόδωρος Γαζῆς ἔμεινε παρ' αὐτῷ τρία ἔτη καὶ κατώρθωσε ν' ἀποκτήσῃ τοσαύτην περὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν δεξιότητα ὥστε εἰς καιρὸν, καθ' ὃν ὁ καλὸς λατινισμὸς ἐτιμᾶτο ὑπέρ τι ἄλλο, συνηριθμήθη εἰς τοὺς ἀρίστους λατινιστάς. Ἀπὸ τῆς Μαντούας μετήνεγκε τὴν κατοικίαν του κατὰ πρῶτον εἰς Φερράραν καὶ βραδύτερον εἰς Ῥώμην, ὅπου ἐδίδαξεν ἱκανὸν χρόνον καὶ ἐξελατίνισε πολλὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα: τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Θεοφράστου, τοῦ Αἰλιανοῦ, τοῦ Διονυσίου Ἁλικαρνασσέως καὶ πρὸς τούτοις συνέταξε θαυμασίαν ἑλληνικὴν γραμματικὴν, τὴν ὁποίαν περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΕ'. αἰῶνος (1495) ἐξέδωκε κατὰ πρῶτον διὰ τοῦ τύπου ὁ περίφημος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τυπογράφος Ἄλδος. Σύγχρονοι τοῦ Γαζῆ ὑπῆρξαν: Ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς Πλήθων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις παρευρέθη ἐν τῇ Φλωρεντινῇ συνόδῳ κατὰ τὸ 1430 καὶ ἐδίδαξε τὸ πρῶτον μὲν ἐν Πελοποννήσῳ, ἔπειτα δ' ἐν Φλωρεντίᾳ τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν· καὶ ὁ Ἰωάννης Βησσαρίων, ὁ μετέπειτα καρδινάλιος, γεννηθεὶς ἐν Τραπεζοῦντι καὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1395 ἀκολουθήσας τὸ στάδιον τῶν σπουδῶν του τὸ πρῶτον μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔπειτα δ' ἐν Πελοποννήσῳ παρὰ τῷ αὐτόθι διδάσκοντι τότε Γεμιστῷ Πλήθωνι, ὅστις τὸν ἐνέπλησε φαντασιώδους ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τοῦ Πλάτωνος καὶ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας. Ὁ Βησσαρίων ἦτο κληρικὸς, βραδύτερον ἀνηγορεύθη ἀρχιεπίσκοπος Νικαίας καὶ ἠνώθη μετὰ τῆς μερίδος τοῦ αὐτοκράτορος, ὅτε οὗτος προσεπάθει νὰ σώσῃ, εἰ δυνατὸν, τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ τῆς ἑνώσεως τῆς ἀνατολικῆς μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας. Εἰργάσθη δὲ ἐν τῇ κατὰ τὴν Φλωρεντίαν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

συνόδῳ μετὰ τοσούτου ζήλου ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑνώσεως, ὥστε, ἀφοῦ αὕτη δὲν κατωρθώθη καὶ οἱ ὁμογενεῖς αὐτοῦ συνέλαβον μικρὸν μῖσος κατὰ πάντων τῶν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν συνεργασθέντων, ἐχωρίσθη ἐντελῶς ἀπ' αὐτῶν καὶ ἔμεινε διὰ παντὸς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ὅπου κατὰ τὸ 1439 ἔλαβεν ὡς ἀμοιβὴν τῆς ἀποστασίας του τὸ καρδιναναλικὸν ἀξίωμα. Ἐπὶ τοῦ πάπα Νικολάου Ε'. ἐνήργησε διηνεκῶς καὶ ἀκαμάτως ὡς πολιτικὸς, ὡς μετερχόμενος ἀρχὴν, ὡς συγγραφεὺς καὶ παπικὸς Ληγάτος παρὰ τῷ πρώτῳ καὶ λαμπροτάτῳ πανεπιστημίῳ τῆς Βονωνίας ὑπὲρ τῆς μορφώσεως νέας τινὸς φιλολογίας καὶ νέου πολιτισμοῦ· ἐκτὸς δὲ τῆς εἰς τὸ λατινικὸν μεταφράσεως τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ξενοφῶντος συνέγραψε πολλὰ ἴδια συγγράμματα καὶ ἀπέθανεν ἐν Ῥαυέννῃ τῷ 1472 ἐξ ἀθυμίας διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν Γάλλων πρεσβείας του (*).

Εἷς ἄλλος οὐχ' ἧττον περιώνυμος φυγὰς Ἕλλην, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος ὅστις ἐγεννήθη μὲν ἐν Κρήτῃ κατήγετο ὅμως πατρόθεν ἐκ Τραπεζοῦντος, ἐλθὼν πρὸ τοῦ Βησσαρίωνος ἔτι καὶ πρὸ τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ ἤτοι κατὰ τὸ ἔτος 1820 εἰς Ἰταλίαν, ἀφοῦ διέτριψε

*) Ὁ Πάπας Σίξτος Δ' εἶχε πέμψει αὐτὸν πρεσβευτὴν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον ΙΑ' καὶ πρὸς τὸν Δοῦκα τῶν Βουργουνδίων ἵνα συγκαταλλάξῃ αὐτοὺς διαφερομένους. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Βησσαρίων ἦλθε κατὰ πρῶτον μετὰ τοῦ Δουκὸς εἰς συνέντευξιν, δὲν ἔτυχεν ἔπειτα εὐμενοῦς παρὰ τῷ βασιλεῖ ὑποδοχῆς· καθότι μόλις μετὰ τρίμηνον διατριβὴν ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιόν του καὶ παραστὰς ἤκουσεν ἐλέγχους πικροὺς καὶ τέλος ἀπεπέμφθη μετ' αἰσχύνης· ἐκ τούτου δὲ ὁ καρδινάλιος βαρυθυμήσας εἰσάκρον κατέστρεψε τὸν βίον ἐν Ῥαυέννῃ· κάντεῦθεν δ' ἔπειτα ὁ νεκρὸς αὐτοῦ μετακομισθεὶς εἰς Ῥώμην ἀπετέθη εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ προκατασκευασθὲν μνῆμα, ἐν ᾧ καὶ ἐπιτύμβιον παρὰ τοῦ ἰδίου φθάσαν ἐποιήθη τόδε:

Τοῦτ' ἔτι Βησσαρίων ζῶν ἤνυσα σώματι σῆμα
Πνεῦμα δὲ φευξεῖται εἰς Θεὸν ἀθάνατον.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὰ πρῶτα ἔτη ἐν Παταυίᾳ καὶ Βηκεντίᾳ ἕως οὗ ἐκμάθῃ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, κατὰ τὸ 1828 κατεστάθη διδάσκαλος ἐν Ἐνετίᾳ· ἡ φήμη καὶ ἡ σπουδὴ αὐτοῦ πρὸς διάδοσιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παιδείας ἦσαν τόσον σημαντικαί, ὥστε οἱ φίλοι του ἠθέλησαν νὰ τὸν ἑλκύσωσιν εἰς Φλωρεντίαν, ἥτις ἦτο τὸ κέντρον τοῦ νεωστὶ ἐξεγερθέντος πνευματικοῦ βίου. (*) Ἀλλ' ὅμως ὁ Τραπεζούντιος προτιμήσας τὴν ὑπὸ τοῦ πάπα Νικολάου Ε'. γενομένην πρὸς αὐτὸν πρόσκλησιν μετέβη εἰς Ῥώμην (1442), ὅπου διὰ τῆς μεταφράσεως πολλῶν Ἑλλήνων συγγραφέων κατέστησε τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν προσιτὴν εἰς τοὺς στερουμένους ἔτι λεξικοῦ Ἰταλούς· ἀκολούθως περιστὰς εἰς ἔριν πρός τινας ἐγχωρίους καὶ ἰσχύοντας παρὰ τῷ πάπα φιλολόγους (τὸν Γουαρῖνον καὶ Πόγγιον) ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Ῥώμην. (**) Μετὰ πολλὰς

*) Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰ. Ἀργυροπούλου κατὰ πρῶτον ἐν Φλωρεντίᾳ ἱδρυθεῖσα φιλοσοφικὴ σχολὴ ἀπὸ ἀριστοτελικῆς μετεβλήθη ἀκολούθως, διὰ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Γεμιστοῦ Πλήθωνος, εἰς πλατωνικήν· διότι σημειωτέον ὅτι ἐκ τῶν μεταναστῶν Ἑλλήνων οἱ μὲν ἦσαν ἀριστοτελικοί, οἱ δὲ πλατωνισταί· ὅθεν ἐξαρχῆς ἐγεννήθη μεταξὺ αὐτῶν, ἰδίως μεταξὺ τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ καὶ Γεωργίου Τραπεζουντίου ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ Πλήθωνος καὶ Βησσαρίωνος ἐξ ἄλλου μέρους, ἔρις σφοδροτάτη, ἥτις προεκάλεσε τὴν διαμοιβὴν πολλῶν πολεμικῶν διατριβῶν. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀριστοτελικῆς ἐν Ἰταλίᾳ σχολῆς συνεμάχησαν μετὰ τῶν δύο πρώτων, ἐξεναντίας δὲ ἔνθους νεολαία τῆς Φλωρεντίας ἠνώθη μετὰ τῶν δύο ἄλλων· καὶ ὁ ἐκ Μεδίκων Κόσμος ἔσπευσε νὰ μορφώσῃ τὴν πλατωνικὴν σχολήν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς πάλαι ἀθηναϊκῆς, εἰς Ἀ κ α δ η μ ί α ν, ἥτις αὐξηνθεῖσα βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Λαυρεντίου, ἐγγόνου τοῦ Κόσμου, ἀνέδειξε τὴν Φλωρεντίαν ἑστίαν τοῦ νέου πολιτισμοῦ τῆς Ἰταλίας.

**) Ὁ Τραπεζούντιος δυσηρεστημένος διὰ τὴν γλίσχρον ἀμοιβὴν τῶν φιλολογικῶν κόπων του, ἐν ᾧ ἐξήρχετο τῆς Ῥώμης ἀπέρριψεν ἀπὸ τῆς Αἰλίας Γεφύρας ἐπὶ τοῦ Θύμβρου τοὺς ἐπιδοθέντας αὐτῷ ἑκατὸν χρυσοῦς ἐπειπών:

Periere labores, pereat et eorum ingrata merces.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲ περιπλανήσεις εἰς Νεάπολιν, εἰς Ἐνετίαν καὶ εἰς τὴν πατρίδα του, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς Ῥώμην καὶ ἀπέθανεν ἐνταῦθα κατὰ τὸ 1485. Οὗτος ἦτο ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων, ὅσοι πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐδίδαξαν καὶ ἐφώτισαν τὴν δύσιν.

Ἀφοῦ δὲ ἡ μητρόπολις τοῦ βυζαντινοῦ κράτους περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, πλείονες ἢ τὸ πρότερον πεπαιδευμένοι Ἕλληνες συνέρρευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐζήτουν νὰ ἐπωφεληθῶσι τὸν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ (ἥτις τότε, ὡς τὴν σήμερον ἡ Ἀγγλία, ἦτο ἡ πλουσιωτέρα τῆς Εὐρώπης) νεωστὶ ἐξεγερθέντα ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ πρὸς πορισμὸν τῶν ἐπιτηδείων καὶ τὴν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ὕπαρξίν των. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων δὲ τούτων τῆς προκειμένης ἐποχῆς μεταναστῶν ἀρκούμεθα νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα τῶν κυριωτέρων μόνον καὶ τῶν μάλιστα ἐπὶ παιδείᾳ διακεκριμένων. Τοιοῦτοι δέ εἰσιν: ὁ Ἀνδρόνικος Καλλίνικος, ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης καὶ οἱ δύο Λασκάρεις: Κωνσταντῖνος καὶ Ἰωάννης. Ὁ Ἀνδρόνικος ἐκ Βυζαντίου κατευθύνθη τὸ πρῶτον (1464) εἰς Βωνονίαν, ὅθεν, ἀφοῦ ἐξέμαθε τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, ἐτράπη εἰς Ῥώμην καὶ ἐφεξῆς εἰς Φλωρεντίαν· ἑλληνιστὴς ἄριστος καὶ ἰσοτιμώμενος μετὰ τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ, πανταχοῦ ἐδίδαξεν εὐδοκίμως καὶ ἰδίως ἐν τῇ τελευταίᾳ πόλει, ὅπου μεταξὺ τῶν πολλῶν μαθητῶν συνηριθμεῖτο καὶ ὁ περίφημος Ἄγγελος Πολιτιανός· βραδύτερον δ' ἀπῆλθεν εἰς Γαλλίαν καὶ ἐπὶ τέλους ἐπανῆλθε πιθανῶς εἰς Ἑλλάδα· διότι εὑρίσκομεν ὅτι κατὰ τὸ 1476 ὁ Φραγκίσκος Δελλὰ Τόρρης ἠγόρασεν ἐξ κιβώτια χειρογράφων, ἅτινα ἀνῆκον εἰς τὸν Ἀνδρόνικον καὶ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, ὅτε τὰ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἔργα δὲν εἶχον ἔτι πολαπλασιασθῇ διὰ τοῦ τύπου, ἀπετέ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λουν σημαντικὴν βιβλιοθήκην. Ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης ἐξ Ἀθηνῶν ἔζησε καταρχὰς ἐν Περουγίᾳ, ἔπειτα δ' ἐκαλέσθη ὡς καθηγητὴς εἰς Παταύιον, ὅθεν ὅμως, δυσαρεστηθεὶς ὅτι οἱ καθηγηταὶ ἔπρεπε νὰ ὑποβάλλωνται κατὰ πᾶν ἔτος εἰς νέαν ἐκλογὴν, μετέβη εἰς Φλωρεντίαν, ὅπου διεδέχθη (14 1) εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τὸν Ἰωάννην Ἀργυρόπουλον καὶ τοσαύτην ἐκτήσατο φήμην ὥστε ὁ τότε τῶν Μεδιολάνων κραταιὸς δοὺξ Φραγκίσκος Σφόρτσας ἐσπούδασε καὶ κατώρθωσε νὰ τὸν ἑλκύσῃ εἰς τὴν λαμπρὰν αὐτοῦ μητρόπολιν. Ἐνταῦθα δὲ, ὡς καὶ ἐν Φλωρεντίᾳ, μεταξὺ ἄλλων ἐμαθήτευον παρ' αὐτῷ καὶ οἱ δύο ἐπισημότεροι κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ μεσαιῶνος φιλολόγοι τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης: ὁ Ἰωάννης Ῥαϋχλῖνος (Καπνίων) καὶ ὁ Ἔρκσμος, οἱ τοῦ Μελάχθονος καὶ τοῦ Λουθήρου πρόδρομοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ Γερμανία ὀφείλει ἐξαιρέτως τὴν βελτίωσιν τῶν σχολείων, τῆς διδακτικῆς μεθόδου καὶ ἐν γένει τὰς ἀρχὰς τῆς ἐκπαιδεύσεώς της· ἀπέθανε δὲ ὁ Χαλκοκονδύλης ἐνταῦθα κατὰ τὸ 1511. Πολὺ δὲ πρὸ αὐτοῦ τὰ Μεδιόλανα εὐτύχησαν νὰ δεχθῶσιν εἰς τοὺς κόλπους των καὶ ἄλλον λίαν ἐπίσημον πρόσφυγα, τὸν βυζάντιον Κωνσταντῖνον Λάσκαριν· οὗτος εἶχεν ἔλθει ἤδη εἰς Ἰταλίαν καὶ κατὰ τὸ 1454· καὶ τὸ πρῶτον διέτριψεν ἐν Σικελίᾳ κατὰ τὸ, 1460 μετέβη εἰς Μεδιόλανα καὶ ἔμεινεν αὐτόθι μέχρι τοῦ 1470, ἐκπαιδεύσας εις τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν τὴν ἀγαπητὴν τοῦ Σφόρτσα θυγατέρα Ἱππολύτην· ἀκολούθως δὲ μετῆλθε τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ἐν Ῥώμῃ, ἐν Νεαπόλει καὶ τελευταῖον ἐν Μεσσήνῃ, ὅπου καὶ ἀπεβίωσε κατὰ τὸ 1493 ἔτος. Τὸ γνωστότερον ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ εἶνε ἡ χάριν τῆς ἐν Μεδιολάνοις μαθητρίας του συνταχθεῖσα ἑλληνικὴ γραμματικὴ, πολὺ πλέον εὐκατάληπτος τῆς τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ τοῦ Κωνσταντίνου οἰκογενείας κατήγετο καὶ ὁ Ἰάνος Λάσκαρις, ὁ ἐπικαλούμενος Ῥουδακηνός, ἀνὴρ ἐπὶ παιδείᾳ ὁμοῦ καὶ πολιτικῇ ἐμπειρίᾳ διακρινόμενος· ἐξαρχῆς δ' εὗρεν οὗτος πολλὴν ὑποδεξίωσιν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἐκ Μεδίκων Λαυρεντίου, παρ' οὗ ἀκολούθως ἐπέμφθη εἰς τὴν ἀνατολὴν πρὸς ἀγορὰν χειρογράφων καὶ ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Λαυρεντίου ἀπῆλθε, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ βασιλέως Καρόλου Η', εἰς Παρισίους, ὅπου ἐδίδαξε τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ μετέπειτα ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' ὡς πρέσβυς εἰς Ἐνετίαν· ἐκεῖθεν μετέβη ἐπὶ τῇ ἐπιμόνῳ αἰτήσει τοῦ πάπα Λέοντος Ι' εἰς Ῥώμην, ὅπου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν ἑνὸς ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτηρίου καὶ μιᾶς ἑλληνικῆς τυπογραφίας· καὶ πάλιν δὲ ὡς πρέσβυς ἀνέβη εἰς Γαλλίαν, καθ' ὃν χρόνον ἐβασίλευεν ἐν αὐτῇ ὁ Φραγκίσκος Α', καὶ παρ' αὐτοῦ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἰδιότητα ἐστάλη εἰς Ἐνετίαν, ὅπου ἔμεινεν ἕως οὗ καὶ αὖθις ὁ πάπας Παῦλος Γ' τὸν ἐκάλεσεν εἰς Ῥώμην· ἀπέθανε δέ, νοσήσας ἤδη καθ' ὁδόν, εὐθὺς μετὰ τὴν αὐτόσε ἄφιξίν του· εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ διὰ τύπου ἔκδοσις πολλῶν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀνθολογίας.

Εἶνε ἀξιοσημείωτος ἡ ἐν τῷ (ὑπὸ Ἰακώβου Ῥώτα ἐκδοθέντι) ἀπανθίσματι ἐπιστολῶν τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ ἀπαντωμένη (σελ. 125—126) κρίσις τούτου περὶ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων βυζαντινῶν φυγάδων, παραβαλλομένων πρὸς τοὺς τῶν ἀμέσως προηγηθέντων αἰώνων πεπαιδευμένους Ἕλληνας, οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἡ ὡς ἐκ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν τούτων εἰκασία του περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς διασώσεως τοῦ βυζαντινοῦ κράτους: «Εἰς τὸν ἑνδέκατον αἰῶνα, λέγει, μόλις εὑρίσκεις ἄξιον νὰ ὀνομασθῇ ἄλλον παρὰ τὸν Εὐστάθιον· ὁ δέκατος τρίτος εἶνε ἀκόμη πτωχότερος· ὁ δέκατος τέταρτος μέτριος· εἰς τὸν δέκατον πέμπτον (ὅτ' εὑρέθη ἡ τυπογραφία καὶ ἤρχισε νὰ κινῆται πρὸς βελτίωσιν καὶ ἡ Ἰταλία) φαίνεται ἀληθῶς, ὅτι ἔγειναν ὄχι εὐκαταφρόνητος ἀναλαμπὴ τοῦ χωσμένου πυρός, ἡ ὁ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ποία ἤθελεν ἀνάψει ἐξάπαντος τὴν αὐτὴν φλόγα, τὴν ὁποίαν ἄναψε καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, ἂν ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἔφθασε νὰ τὴν καταχώσῃ πάλιν· ταύτην τὴν κίνησιν καὶ ἀναλαμπὴν τὴν μαρτυροῦν οἱ Χρυσολωράδες, οἱ Λασκάρεις, οἱ Γαζῆδες, οἱ Γεμιστοί, οἱ Ἀργυρόπωλοι, οἱ Βησσαρίωνες καὶ ἄλλοι, ὅλοι γεννήματα τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος, καὶ τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι ἄξιζαν τὸν Εὐστάθιον ἴσως καὶ τὸν ὑπερέβαλον εἰς τὴν πολυμάθειαν· τὸ μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἀνανέωσις τῶν φατριῶν ἀριστοτελικῆς καὶ πλατωνικῆς. Ὡς τόσον εἶναι τῶν πιθανῶν πιθανώτατον, ὅτι ἡ ἀναλαμπὴ αὕτη ἦτο τόσον σφοδρά, ὥστε ἂν ἐγίνετο μίαν ἑκατονταετηρίδα βραδύτερον, τὸ γένος ἤθελε καὶ τὴν βασιλείαν φυλάξειν, καὶ ἀκολουθήσειν τὴν αὐτὴν εἰς τὸ βέλτιον ὁδὸν τῶν λοιπῶν ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης». Καὶ ὀλίγον τι περαιτέρω πάλιν (σελ. 130): «Τόσον εἶνε φανερὸν ὅτι εἰς τὴν μέσην τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος ἔγινεν ἀναλαμπὴ τοῦ πρὸ πολλοῦ σβεσθέντος λύχνου τῆς σοφίας εἰς τοὺς Γραικούς, ὥστε ἡ εἰς τὴν αὐτὴν σχεδὸν περίοδον εὑρεθεῖσα τυπογραφία, ἐὰν εὑρίσκετο πενῆντα ἔτη ἀρχήτερα, ἡ ἀναλαμπὴ ἤθελε γίνει ἀληθινὴ ἔξαψις· καὶ ἡ ἡ καταστροφὴ τῆς γραικορωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐμποδίζετο, ἢ τὸ γένος ἦτο εἰς κατάστασιν νὰ κάμῃ εἰς κανὲν ἄλλο μέρος νέον σύστημα καὶ νὰ μὴ παραλυθῇ παντάπασι»· καὶ τέλος ἔτι περαιτέρω: «Τὸ πλῆθος τῶν σοφῶν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἁλώσεως πολλὰ ὀλίγον, ἦτον ὅμως ἀτυγχρίτως περισσότερον, παραβαλλόμενον πρὸς τὰς παρελθούσας ἑκατονταετηρίδας, καὶ εἶνε βέβαιον, ὅτι βοηθούμενον ἀπὸ τὴν κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους εὑρεθεῖσαν τυπογραφίαν, ἤθελε φέρειν τὸ γένος εἰς κατάστασιν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἅλωσιν, ἂν μόνον πεντήκοντα χρόνους ἀργότερον ἤρχοντο οἱ χαμάλιδες εἰς τὴν Ἑλλάδα.—

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Πάτρας

ΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΗΤΟΙ

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ

ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΑΠΟ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ ΥΠΟ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

ΕΩΣ ΤΟΥ ΕΣΧΑΤΟΥ

ΥΠΕΡ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

146 Π. Χ.—1821 Μ. Χ.

ΥΠΟ

Α. ΠΟΛΥΖΩΙΔΟΥ.

ΤΟΜΟΣ Β'.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,
ΤΥΠΟΙΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ ΤΩΝ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ
41 ΟΔΟΣ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ — ΝΙΚΗΣ 18

1873

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ.

ΤΜΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΕΛΛΑΣ ΑΠΟ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΕΣΧΑΤΟΥ ΑΥΤΗΣ ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΑΓΩΝΟΣ.

1453—1821 Μ. Χ.

Η ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔδωκε πέρας εἰς τὴν ὕπαρξιν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Μετούπολυ δὲ καὶ τὰ ἀσθενῆ τῆς κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἑλληνικῆς κυριότητος ἢ ἀνεξαρτησίας λείψανα ἔμελλον νὰ ἐκλείψωσιν ἄνευ τινὸς θορύβου καὶ σχεδὸν ἄνευ τινὸς πάλης. Οἱ Ἐνετοί, οἱ Γενουαῖοι, οἱ ἱππόται τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ, κύριοι τῶν νήσων καί τινων ἄλλων μερῶν τῆς ἠπείρου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὤφειλον ἀλληλοδιαδόχως, μετὰ βραχεῖαν ἢ μακροτέραν ἀντίστασιν, νὰ ἐκχωρήσωσιν εἰς τοὺς νέους νικητὰς ὅ,τι αὐτοὶ οὗτοι εἶχον ἁρπάσει παρὰ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Αἱ τελευταῖαι κατὰ μακρὰ διαλείμματα γενόμεναι προσπάθειαι τῆς χριστιανικῆς δύσεως, διηρημένης καὶ ἀποψυχρανθείσης περὶ τὰ κοινὰ συμφέροντα τῆς πίστεως, δὲν ἴσχυσαν οὔτε ν' ἀφαιρέσωσι παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν τὰς κατακτήσεις των, οὔτε νὰ ἀναστείλωσι τὴν ἐπέκτασιν τοῦ κράτους των εἰς τὴν ἀνατολήν. Εἰς τέλος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἅπασα ἡ τοῦ ἀρχαίου κράτους τοῦ Βυζαντίου κληρονομία ἐπέπρωτο νὰ περιέλθῃ εἰς αὐτούς· τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πτώσεως αὐτῆς τῆς μεγαλουπόλεως.

Τὴν εἴδησιν τοῦ μεγάλου τούτου συμβάντος, ὅπερ κατέπληξεν ἅπασαν τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην, παραυτίκα ἐνετικαὶ γαλέραι διέδωκαν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ εἰς τὴν ἤπειρον τῆς Ἑλλάδος· πανικὸς φόβος κατέλαβε τοὺς Ἕλληνας πανταχοῦ· πάμπολλοι ἔτρεχον σωρηδὸν εἰς τὰ παράλια ζητοῦντες πλοῖα νὰ ἐμβιβασθῶσιν πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, καὶ αὐτοὶ οἱ δύο τῆς Πελοποννήσου δεσπόται: Δημήτριος καὶ Θωμᾶς, ἀδελφοὶ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, ἐστοχάσθησαν καταρχὰς νὰ ζητήσωσιν ἄσυλον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ταχέως ὅμως ἀναθαρρήσαντες μετέβαλον σκοπόν. Ἐκ τούτων ὁ πρεσβύτερος ἔπρεπε, κατὰ τὸν νόμον, νὰ διαδεχθῇ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα, ἀλλ' ὁ νεώτερος δὲν συνήνεσε καὶ οὕτω διηρέθησαν πρὸς ἀλλήλους καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἔτι ὑπολη θεῖσαν σκιὰν τῆς φαντασιώδους ἐξουσίας, ἀπέναντι ἑνὸς τοσοῦτον προμερσοῦ δορικτήτορος καὶ ἐν ᾧ μόλις ἐδύναντο ν' ἀνθέξωσι κατὰ τῶν ἀντιδράσεων τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν· ἀμφότεροι δέ, διακεκριμένην ἔχοντες τὴν δικαιοδοσίαν των καὶ ἕδρας συνήθεις ὁ μὲν τὴν Σπάρτην ὁ δὲ τὰς Πάτρας, ἔσπευσαν ν' ἀναγνωρίσωσιν ὡς κυριάρχην τὸν Σουλτάνον ἐπὶ πληρωμῇ ἐτησίου φόρου δωδεκακισχιλίων δουκάτων, ποσοῦ ἀναλόγου πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς ὁποίας ἐνέμοντο χώρας. Διὰ τῆς προθύμου δὲ ταύτης ὑποταγῆς των ἴσχυσαν νὰ ἐξαγοράσωσι προσωρινῶς τὴν εὐμένειαν καὶ τὴν κατ' ἐπιφάνειαν προστασίαν τοῦ Μωάμεθ· ἀλλ' αἱ ἐπικράτειαι αὐτῶν εὑρίσκοντο εἰς ἀξιοθρήνητον κατάστασιν ὡς ἐκ τῆς παρουσίας μάλιστα μισθοφόρων Ἀλβανῶν καὶ ἄλλων συγκλύδων ξένων, ὧν ἡ ἀπείθεια, ἡ πλεονεξία καὶ ἡ ἀπιστία ὑπῆρχον διαρκεῖς τῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀταξίας αἰτίαι. Τὰ ἔνοπλα ταῦτα στίφη, κληθέντα εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ συνέπειαν τῶν διαφωνειῶν τῶν δύο ἀδελφῶν, τῶν ὁποίων τὴν κυριωτέραν δύναμιν ἀπετέλουν, εἶχον ἀποστατήσει πρὸ ὀλίγου ὑπὸ τὰς διαταγὰς, ἑνὸς κοινοῦ ἀρχηγοῦ, Πέτρου τοῦ χωλοῦ (Pierre le Boiteaux), καὶ ἐλεηλάτουν τὴν χώραν ὑποστηρίζοντα Ἐμμανουὴλ τινα ἐκ τοῦ γένους τῶν Καντακοζηνῶν, ὅστις ἤθελε νὰ δεσπόσῃ αὐτὸς ἀναδεχόμενος τὴν πληρωμὴν τοῦ αὐτοῦ φόρου, ὃν ἐτέλουν οἱ Παλαιολόγοι. Εἰς τὸ μέρος δὲ τῶν ἀποστατῶν προσετέθησαν καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι Ἕλληνες καὶ ἐζήτουν νὰ τοὺς μεταχειρισθῶσιν ὡς ὄργανα τῶν παθῶν καὶ τῆς φιλοδοξίας των· οἱ κυριώτεροι δὲ τούτων ἦσαν: ὁ Λουκάνης καὶ ὁ Κεντηρίων Ζαχαρίας, γυναικάδελφος τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου καὶ τοῦ δεσπότου Θωμᾶ, πρὸ μικροῦ δραπετεύσαντες ἐκ Χλουμουτσίου πλησίον τῆς Γλαρέντας (Κυλλήνης), ὅπου ὁ Θωμᾶς τοὺς εἶχε καθειργμένους, τὸν μὲν ὡς διεγείραντα εἰς προλαβοῦσαν τινα ἀποστασίαν Ἕλληνας καὶ Ἀλβανοὺς, τὸν δὲ ὡς φυγόντα εἰς Ἀχαΐαν ἀντὶ νὰ ὑπερασπισθῇ τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου κατὰ τοῦ ἐπελθόντος Μουράτ Β' καὶ τρίτος ὁ Θεόδωρος Βουχάλης ὅστις προσβληθεὶς καὶ αἰχμαλωτευθεὶς ὑπὸ τοῦ Ῥασὺλ, στρατηγοῦ τοῦ δεσπότου Θωμᾶ, ἐτυφλώθη κατὰ διαταγὴν τούτου καὶ ἀφέθη εἰς τὴν φυλακὴν ν' ἀποκαρτερίσῃ. Ὁ Ὀμὰρ υἱὸς τοῦ Τουραχάνου, ἐπέμφθη τότε ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἵνα χορηγήσῃ βοήθειαν εἰς τοὺς δεσπότας κατὰ τῶν Ἀλβανῶν· ἀρκεσθεὶς δὲ εἰς μικράν τινα τῶν τελευταίων περιστολὴν ἐπέστρεψεν ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ ὡς γέρας τῆς ὑπηρεσίας του ταύτης τὸν ἀδελφόν του Ἀχομέτην, ὅστις, καταληφθεὶς αἰφνιδίως τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπὸ τοῦ Ματθαίου Ἀσάνη, γαμβροῦ ἐξ ἀδελφῆς τοῦ Δημητρίου, ἐκρατεῖτο αἰχμάλωτος ἐν Σπάρτῃ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τὸ ἑξῆς ἔτος (1454) ὁ Σουλτάνος παρέσχεν εἰς τοὺς δεσπότας καὶ ἄλλην ἀποτελεσματικωτέραν τῆς πρώτης βοήθειαν. Ὁ Τουραχὰν, ὅστις πρῶτος τῶν Τούρκων ὑπερέβη τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ ἔπειτα ἐνεφανίσθη τὸ δεύτερον ὡς ἐχθρὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀφιχθεὶς μετὰ τῶν υἱῶν του καὶ τοῦ ἐπικουρικοῦ στρατοῦ εὗρε τοὺς δεσπότας κακῶς ἔχοντας ὡς ἐκ τῆς παρὰ τὴν Κλίναν καὶ τὰς Πάτρας διττῆς αὐτῶν ἥττης. Ὁ Ἀθηναῖος Χαλκοκονδύλης, ὅστις διηγεῖται λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην συμβάντα, φιλοτιμεῖται νὰ διατηρήσῃ κατὰ τὸν ἴδιον τοῦ σκέπτεσθαι τρόπον του τὴν ἀρχαίαν τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν παράδοσιν· ὑποθέτει τὸν Τουραχὰν, ὁμιλοῦντα πρὸς τοὺς δύο Παλαιολόγους, ὡς τινα σοφὸν καὶ ἠθικολόγον καὶ θέτει εἰς τὸ στόμα του λόγους τετορνευμένους περὶ τῶν ἐκ τῆς διχονοίας αὐτῶν δυναμένων νὰ προκύψωσι κινδύνων καὶ περὶ τῆς πολιτικῆς τῶν Τούρκων, ἀλλ' ὅμως εἶνε βέβαιον ὅτι, οἱ Τοῦρκοι μικρὸν φροντίζοντες τοῦ νὰ δίδωσι μαθήματα παραινετικὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐσκόπουν μᾶλλον νὰ προετοιμάσωσιν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν διχονοιῶν, τὴν ἵδρυσιν τῆς κυριότητός των· πρὸς τὸ παρὸν δὲν ἤθελον ν' ἀφήσωσι νὰ ἐγερθῇ νέα τις δύναμις ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν Παλαιολόγων, καὶ τούτου ἕνεκα ἔσπευσαν νὰ τοὺς ἀπαλλάξωσι τοῦ ἐπαπειλοῦντος αὐτοὺς κινδύνου· μέρος τοῦ στρατοῦ των, ἀκολουθοῦντος τοῦ Δημητρίου, διευθύνθη πρὸς τὰ Βαρδούννια παρὰ τὸν Ταΰγετον, ὅπου οἱ Ἀλβανοὶ εἶχον ἐναποθέσει τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, καὶ ἐκυρίευσεν ἄνευ ἀντιστάσεως τὴν πόλιν ἐκείνην ἐγκαταληφθεῖσαν νυκτὸς ὑπὸ τῶν ὑπερασπιστῶν της καὶ ἀπήγαγεν ἐντεῦθεν μυριάδας γυναικῶν· ἄλλο δὲ σῶμα, τὸ ὁποῖον παρηκολούθει ὁ Θωμᾶς, ἐτράπη πρὸς τὴν Ἰθώμην κατὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Κεντηρίωνος εἰς τὴν ἀποστασίαν προσελκυσθέντος φρουρίου Ἀετοῦ, ὅπερ ἐδέχθη παραχρῆμα ὅ,τι ὁ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νικητὴς ἀπήτησεν· ὁ Ἐμμανουὴλ Καντακουζηνὸς στενοχωρηθεὶς πανταχόθεν ἐδραπέτευσε καὶ οἱ ἀρχηγοὶ Ἀλβανοὶ ἠναγκάθησαν νὰ ὑποταχθῶσιν.

Οὕτως ὁ ἀπειλήσας τὴν ἐξουσίαν τῶν δεσποτῶν κίνδυνος ἐξέλιπεν· ἀλλ' ἡ κατάστασις τῆς χώρας καὶ αἱ ἰδιαίτεραι ἐκείνων διαθέσεις δὲν ἐγγυῶντο οὐδαμῶς μακρὰν ἡσυχίαν. Ἡ κυβέρνησίς των ἦτο ἀσθενὴς συνάμα καὶ τυραννική· πᾶσα δὲ εἰλικρινὴς μεταξὺ αὐτῶν ἕνωσις ὑπῆρχεν ἀδύνατος. Μετούπολυ δ' ἀνεφάνη νέα τις συνωμοσία Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν τῆς ὁποίας ἡγεῖτο νῦν ὁ Λουκάνης· οὗτος ὑπέσχετο εἰς τὸν Σουλτάνον, ὡς τὸ πρότερον ὁ Καντακουζηνὸς, νὰ τῷ πληρώσῃ ἀντὶ τῶν δεσποτῶν τὸν φόρον τῶν δωδεκακισχιλίων δουκάτων, ἀλλ' ὤφειλε νὰ πέμψῃ τὸ ποσὸν πρὶν ἢ λάβῃ ἣν ἐξῃτήσατο προστασίαν· ἡ ταχέως ὅμως ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων γενομένη ἀποστολὴ τούτου εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔθετο πέρας εἰς τὰς διαπραγματεύσεις τῶν ἀποστατῶν καὶ εἰς τὰς ἐλπίδας αὐτῶν· ἡ ἡσυχία ἐφάνη καὶ πάλιν ἀποκαστημένη· τοὐλάχιστον οἱ φόβοι τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Τούρκων ἀνεβλήθησαν ἐπὶ τοῦ παρόντος.

Ὁ Μαάμεθ ἠσχολεῖτο εἰς ἄλλας κατακτήσεις· εἶχεν ἐκστρατεύσει κατὰ τῆς Σερβίας καὶ τὸ αὐτὸ ἔτος (1455) διενοεῖτο νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Γενουαίων καὶ τῶν ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου ἐν τῷ ἀρχιπελάγει· ὁ μέγας τῶν τελευταίων Μάγιστρος εὑρέθη ἠναγκασμένος, κατὰ τὸ παράδειγμα καὶ τῶν ἄλλων χριστιανῶν ἡγεμόνων τοὺς ὁποίους ἠπείλουν τὰ ὅπλα τοῦ Σουλτάνου, νὰ πέμψῃ πρὸς αὐτὸν πρεσβείαν ἐπιτετραμμένην ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν κατάκτησιν τοῦ Βυζαντίου καὶ νὰ διαπραγατευθῇ περὶ τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης· συνήνεσε μάλιστα νὰ τῷ πέμπῃ καθ' ἕκαστον ἔτος δῶρα ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ τοῦ νὰ ἔχῃ τὸ τάγμα τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Λυκίας καὶ Καρίας· ἐπειδὴ ὅμως ἠρνήθη νὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῷ πληρώνῃ φόρον τεταγμένον, ἐντεῦθεν ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη κατ' αὐτοῦ.

Ἡ ἐπιτυχία τῶν πρώτων ἐπὶ τῆς νήσου ἐκστρατειῶν δὲν ἀνταπεκρίθη εἰς τὰς προσδοκίας τοῦ Μωάμεθ· στόλος τις σημαντικὸς, διοικούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀμπαπασᾶ διευθύνθη κατ-αρχὰς εἰς Λέσβον· ὁ Δοὺξ ταύτης Καταλούσιος ἔσπευσε νὰ πέμψῃ τὸν ἱστορικὸν Δοῦκα κομιστὴν πλουσίων δώρων· ἀπὸ τῆς Λέσβου ὁ Τοῦρκος ναύαρχος ἐτράπη πρὸς τὴν Χίον, διωρισμένος παρὰ τοῦ Σουλτάνου ν' ἀπαιτήσῃ, ἐν ὀνόματι τοῦ Φραγκίσκου Δραπέρου, ἐμπόρου τοῦ Γαλατᾶ, τεσσαρα-κοντακισχίλια δουκάτα ὡς τίμημα σημαντικῶν προμηθειῶν στυπτηρίας· οἱ κάτοικοι ἠρνήθησαν τὴν ὀφειλήν· ἐπειδὴ δὲ ἡ μὲν εἴσοδος τοῦ λιμένος ἐφυλάττετο ὑπὸ εἴκοσι καὶ ἐπέ-κεινα πλοίων, ἡ δὲ πόλις ὑπερασπίζετο ὑπὸ δύο βαθέων τά-φρων καὶ ὑπὸ πολυαρίθμου ἰταλικῆς φρουρᾶς, ὁ Ἀμπᾶς δὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ τι λόγου ἄξιον ἀλλὰ περιωρίσθη εἰς λεη-λάτησιν ἁπλῶς τῶν πέριξ τῆς πόλεως κήπων. Ἔτι δὲ μεί-ζονας οὗτος ἀπήντησε δυσκολίας εἰς τὴν ἅλωσιν τῆς Ῥό-δου· ὅθεν ἠρκέσθη ὡσαύτως νὰ λεηλατήσῃ μέρος τῆς παρα-λίας πλησίον τοῦ Ἀρχαγγέλου καὶ τὰς παρακειμένας μι-κρὰς νήσους: Λῆρον, Κάλυμνον καὶ Νισυρὸν, αἵτινες ἀνῆκον εἰς τοὺς ἱππότας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου· τέλος ἀπέτυχεν ἐντε-λῶς καὶ ἐν τῇ νήσῳ Κῷ κατὰ τοῦ φρουρίου τῆς Ῥαχείας, ὅπου οἱ ἱππόται καὶ οἱ κάτοικοι εἶχον ἀποσυρθῆ ἀφήσαντες εἰς τὴν πόλιν ἐρείπια φυλαττόμενα ὑπό τινων γερόντων· κατὰ τὸ διάστημα δὲ εἰκοσαημέρου πολιορκίας ὁ Ἰωάννης Chateauneuf ἀπέκρουσεν ὅλας τῶν Τούρκων τὰς προσβο-λὰς καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς μετὰ πολλὴν ζημίαν ν' ἀποχω-ρήσωσιν.

Ὁ εἰρημένος ναύαρχος πρὶν ἢ καταλίπῃ τὸ Ἀρχιπέλα-γος ἐπειράθη καὶ αὖθις νὰ γενῇ κύριος τῆς Χίου δι' εἰρηνικοῦ,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τρόπου, ἤτοι πείθων τοὺς κατοίκους νὰ πέμψωσι πρεσβείαν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλ' ἕνεκα τυχαίου τινος συμβάματος ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ· ναῦται δηλονότι μέθυσοι ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηρὰν κολυμβητὶ ἐναντίον τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ Καπιτὰν Πασᾶ καί τινες ἐξ αὐτῶν ἀναβάντες ἐπὶ τῆς στέγης μιᾶς ἐκκλησίας ἤρξαντο νὰ ῥίπτωσιν ἐκεῖθεν κεραμίδας κατὰ γῆς. Ἐντεῦθεν δὲ προέκυψεν ἔρις καὶ ἔπειτα διαμάχη μετὰ τῶν κατοίκων κατά τε τὴν παραλίαν καὶ ἐπί τινος λιβυρνίδος σταλείσης νὰ συναθροίσῃ τοὺς ἀποβάντας· ἡ λιβυρνὶς ἀνετράπη, οἱ ἄρχοντες τῆς Χίου ἔσπευσαν νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν Ἀμπᾶν τὸ διπλοῦν τῆς τιμῆς τῆς λιβυρνίδος καὶ ἀντὶ τῶν ἀπολεσθέντων τούρκων δὶς τοσαῦτα ἀνδράποδα· γενομένης δὲ δεκτῆς τῆς προσφορᾶς ὁ Ἀμπᾶς εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον κατὰ τὸν Ὀκτώβριον μετὰ δύο μηνῶν ἀπουσίαν. «Ἐὰν δὲν ἦσο τοσοῦτον προσφιλὴς » εἰς τὸν πατέρα μου, εἶπεν ὁ Μωάμεθ πρὸς αὐτὸν ἐμφανι- » σθέντα ἐνώπιόν του, ἤθελα σὲ ἐκδάρει ζωντανὸν » ὠργίσθη δ' ἔτι μᾶλλον ὅταν ἔμαθε τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀνατραπείσης λιβυρνίδος καὶ προσκαλέσας τὸν Δράπερον τῷ εἶπεν « ἐγὼ » ἀναδέχομαι τὸ ἓκ τεσσαράκοντα χιλιάδων δουκάτων πρὸς » σὲ χρέος τῶν Χίων· ἕνεκα τούτου θέλω ἀπαιτήσει τὸ δι- » πλοῦν διὰ τὴν τιμὴν τῶν ἀπολεσθέντων τούρκων ». Ὁ Ἀμπᾶς ὑπέπεσεν εἰς ὀργὴν καὶ τὸ ἑξῆς ἔτος (1456) ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Γουνὶς Πασὰς διετάχθη νὰ πλεύσῃ κατὰ τῆς Αἴνου, ὅπου καὶ ὁ Σουλτάνος αὐτὸς ἔμελλε ν' ἀπέλθῃ κατὰ ξηράν. Ἄρχων τῆς πόλεως ταύτης ἦτο ὁ Γενουαῖος Δορίας ἔχων ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του καὶ τὰς ἀπέναντι κειμένας νήσους: Ἴμβρον καὶ Σαμοθράκην· κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ ἄλλων ὁμοίων ἡγεμόνων εἶχεν ἀναγνωρίσει καὶ οὗτος ἐξαρχῆς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Μωάμεθ ἐπὶ πληρωμῇ ἐτησίᾳ 2000 δουκάτων· ὅθεν ἐν ᾧ ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἐξησφαλισμένον ἐν τῇ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κυριότητί του αἴφνης ἐπὶ ἀνυποστάτοις αἰτιάσεσι προσβληθεὶς ἐστερήθη ὅλων τῶν κτήσεων αὐτοῦ. Εἰς μάτην δὲ μεταβὰς εἰς Σαμοθράκην ἔπεμψεν ἐκεῖθεν ὡς πρέσβειραν πρὸς τὸ Σουλτάνον τὴν περικαλῆ θυγατέρα του μετὰ πλουσίων δώρων· διὰ τοῦ ἐπαγωγοῦ τούτου μέσου ἔτυχε μὲν συγγνώμης, δὲν ἐδυνήθη ὅμως ν' ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν του καὶ ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ εἰς τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς του κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ ἡ Θάσσος καὶ ἡ Λῆμνος ὑπετάχθησαν εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν. ἡ δὲ Χίος θεωροῦσα ἀδύνατον τὴν περαιτέραν ἀντίστασίν της, συγκατετέθη νὰ πληρώσῃ τριάκοντα χιλιάδας δουκάτων εἰς ἀποζημίωσιν τῆς ἀπολεσθείσης λιβυρνίδος καὶ νὰ τελῇ φόρον ἐτήσιον δεκακισχιλίων δουκάτων. Ὁ Μωάμεθ σπεύδων νὰ ἐπιχειρήσῃ ἄλλον σπουδαιότερον πόλεμον ἔστερξεν εἰς τοὺς ὅρους τούτους καὶ ἀνέβαλε τὴν κατάκτησιν τῆς νήσου· διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον ἀνέβαλε καὶ τὴν τῆς Λέσβου, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὡσαύτως πρὸ ὀφθαλμῶν, μολονότι δὲν ὑπῆρχε μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἐκείνης οὐδεμία διαφορά, ἀφοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ἀποθανόντος τοῦ δουκὸς Δορία Καταλουσίου ὁ ὡς πρέσβυς εἰς Κωνσταντινούπολιν σταλεὶς Δούκας κατώρθωσε τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ νέου ἡγεμόνος Νικολάου Καταλουσίου δι' αὐξήσεως τοῦ φόρου.

Εὐθὺς δὲ ὁ Μωάμεθ ἐπιχειρήσας ὃν προέθετο κατὰ τῆς Οὐγγαρίας πόλεμον ἐνεφανίσθη (τὴν 13 Ἰουνίου 1456) ἐνώπιον τοῦ ἰσχυροῦ Βελιγραδίου, ὅπερ πρὸ παντὸς ἄλλου ἐζήτει ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῆς κυριότητος τῶν Οὔγγρων καὶ ἔπειτα νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Πέσταν· ἡ ἅλωσις αὐτοῦ ἤθελεν ἔχει βεβαίως δεινὰ ἐπακόλουθα· ἀλλ' ὅμως ὁ ἀνδρεῖος Οὐνυάδης καὶ ὁ ὑπὸ εὐσεβοῦς φρονήματος ἐμπνεόμενος Φραγκισκανὸς ἱεροκῆρυξ Ἰωάννης Καπιστράνος, ὅστις, ὅμιος τῷ ἐξ Ἀμβιανοῦ ἐκείνῳ Πέτρῳ ἢ Κουκουπέτρῳ συνήθροισεν οἰκο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θεν μικρόν τινα ἀλλὰ πλήρη θάρρους στρατὸν καὶ μετ' αὐτοῦ ἐρρίφθη εἰς τὴν ἐν ἐσχάτῃ ἀμηχανίᾳ εὑρισκομένην πόλιν, κατώρθωσαν διά τινος εὐτυχοῦς ἐξόδου νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς Τούρκους καὶ ν' ἀποτρέψωσι οὕτω ἐκ τῆς Οὐγγαρίας καί τῆς ἄλλης ἑσπερίας Εὐρώπης τὸν περαιτέρω κίνδυνον.

Τὸ εὐτύχημα τοῦτο τῶν χριστιανικῶν ὅπλων ἐξῆψε τὸν ζῆλον τοῦ γηραιοῦ Πάπα, Καλλίστου Γ'. δεκαοκτὼ γαλέραι, δι' ἐξόδων αὐτοῦ ἐξηρτημέναι, ἀνεχώρησαν κατὰ τὸ 1457 ἔτος, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Λουδοβίκου Σκαράμβα, πατριάρχου τῆς Ἐνετίας, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀνακτήσεως ἢ προστατεύσεως τῶν νήσων: Ῥόδου, Χίου, Λέσβου, Λήμνου, Ἴμβρου Θάσσου καὶ Σαμοθράκης. Τριάκοντα δ' ἄλλα πειρατῶν Καταλώνων πλοῖα ἐνίσχυσαν τὸν παπικὸν στολίσκον. Ἀλλ' ὅταν οὗτος ἔφθασεν ἐνώπιον τῶν εἰρημένων νήσων ἡ μὲν Χίος καὶ ἡ Λέσβος ἀπέρριψαν τὴν προσενεχθεῖσαν αὐταῖς προστασίαν του προκρίνουσαι τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πληρωμῆς φόρου ὡς τοῦ κρείττονος μέσου τοῦ νὰ βραδύνωσιν, εἰ δυνατόν, τὴν ὑποδούλωσίν των, ἡ δὲ Λῆμνος, ἥτις ἐκ δυσαρεσκείας πρὸς τὸν Γενουαῖον διοικητὴν παρέδωκαν ἑαυτὰς πρὸ ἑνὸς ἔτους εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν, μεταμεληθεῖσα ἤδη ἐδέχθη προθύμως ἰταλικὴν φρουράν· τὸ παράδειγμα δὲ ταύτης ἠκολούθησαν καὶ αἱ τρεῖς ἄλλαι νῆσοι. Ἐν ᾧ δ' ἐντεῦθεν ὁ Σκαράμβας διευθύνετο εἰς τὸν λιμένα τῆς Ῥόδου, ἐφάνη εἰς τὸ ἀρχιπέλαγος καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος, ὅστις ὅμως ἀντὶ νὰ καταδιώξῃ τὸν ἐχθρὸν ἐπετέθη κατὰ τῆς Λέσβου, ὡς δῆθεν συντελεσάσης μυστικῶς εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ Πάπα· ἀφοῦ δὲ εἰς μάτην ἐπολιόρκησε πολὺν χρόνον τὴν Μεθύμνην, τέλος ἄπρακτος καὶ μετὰ πολλῆς ζημίας ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· τὸν θρίαμβον δὲ τοῦτον τῆς Λέσβου ἔσπευσεν ὁ Πάπας νὰ κηρύξῃ εἰς ὅλας τὰς χριστιανικὰς αὐλάς.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τὸ προσεχὲς ἔτος (1458) ὁ Μωάμεθ διεύθυνε σπουδαίως τὰ βλέμματά του εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ δύο δεσπόται ἀντὶ νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς παραχωρηθείσης αὐτοῖς εἰρήνης εἰς τὸ νὰ στερεώσωσι τὴν ἐξουσίαν των ἐπεβάρυναν ἔτι μᾶλλον τὴν κατάστασιν τῆς Χερσονήσου διὰ τῶν ἀεννάων ἐρίδων καὶ τῆς κακῆς διοικήσεώς των. Ὁ Θωμᾶς δὲ μάλιστα συνετέλει εἰς τὴν ἀταξίαν ταύτην διὰ τῆς ἀκαθέκτου φιλαρχίας καὶ τῆς ὠμότητός του, αἵτινες διήγειρον ἀκαταπαύστως πέριξ αὐτοῦ στάσεις. Ἴδομεν τίνι τρόπῳ οὗτος ἐτιμώρησε τὸν Θεόδωρον Βουχάλην, διοικητὴν τοῦ τμήματος τῆς Ἀχαΐας· ἔτι δὲ σκληρότερον προσηνέχθη εἰς τὸν γαμβρὸν τούτου ἀποκόψας τὰς χεῖρας, τὴν ῥῖνα καὶ τὰ ὦτα καὶ ἐξορίξας τοὺς ὀφθαλμούς του διὰ τοῦτο καὶ μόνον ὅτι ἔγεμε τὴν κόρην ἑνὸς ἀποστάτου. Θέλων δὲ νὰ κυριεύσῃ τὴν Κυλλήνην (Γλαρέντσαν), εἵλκυσεν εἰς Πάτρας τὸν κύριον τῆς πόλεως ταύτης, τὸν ὁποῖον, καί τοι ἔχοντα συγγένειαν μετ' αὐτοῦ καὶ ἐξησφαλισμένον διὰ προπεμπτηρίου, κατεδίκασε ν' ἀποκαρτερήσῃ μετὰ τῶν παίδων του. Τοιαῦται πράξεις δὲν ἦσαν βεβαίως συντελεῖς εἰς διατήρησιν τῆς ἑνώσεως μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων οὔτε ἐδύναντο νὰ παράσχωσι τὴν ἀναγκαίαν ἰσχὺν εἰς τοὺς δεσπότας πρὸς περιστολὴν τῶν Ἀλβανῶν καὶ ἀντίστασιν κατὰ τῆς ξένης ἐπιδρομῆς. Ὅθεν ὁ Σουλτάνος, ὅστις δὲν ἠγνόει τὴν κατάστασιν ταύτην τῶν πραγμάτων ἔσπευσεν εἰς Πελοπόννησον μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως καὶ καταλιπὼν μέρος αὐτῆς εἰς ἐκπολιόρκησιν τῆς Κορίνθου (15 Μαΐου 1458), μετὰ τῆς λοιπῆς ὥρμησε προσωτέρω, ἐκυρίευσε μίαν μετὰ τὴν ἄλλην χώραν, οὐδ' ἐμποδίσθη εἰμὴ μόνον εἰς τὴν Μούχλαν, (Ῥίπην—πόλιν τῆς Ἀρκαδίας) κειμένην ἐπί τινος ἀποτόμου ὕψους καὶ διὰ τριπλοῦ τείχους κατὰ τὸ μόνον προσιτὸν μέρος ὑπερασπιζομένην. Πρὸς τὸ μέρος δὲ τοῦτο ὁ Μωάμεθ διεύθυνεν ὅλον τὸ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πυροβολικόν του, ἀνατραπέντος δὲ τοῦ πρώτου τείχους, ὁ διοικητὴς, Δημήτριος Ἀσάνης, ἐξηκολούθει νὰ ἀμύνεται ὄπισθεν τοῦ δευτέρου· ἀλλ' ἡ θέσις τῶν πολιωρκημένων ἀπέβαινεν ἐσημέραι δυσχερεστέρα ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι ἐγένοντο κύριοι τῶν πηγῶν, ὅθεν τὸ φρούριον ἐλάμβανε τὸ πόσιμον ὕδωρ· παραυτίκα δὲ ἐπῆλθε καὶ ἔλλειψις τῶν ἀναγκαίων τροφῶν ἀφοῦ σφαῖρα τις ἔχουσα πέντε κεντηναρίων βάρος, ἔπεσεν ἐπὶ τῆς ἀποθήκης καὶ τὴν διεσκόρπισεν. Προδότου δέ τινος ἀναγγείλαντος τὸ δυστύχημα εἰς τὸν ἐχθρόν, ὁ Μωάμεθ διέταξεν ἀμέσως νὰ εἴπωσιν εἰς τὸν Ἀσάνην ὅτι ἐγίνωσκε καλῶς τὴν θέσιν τῶν πολιωρκημένων· ὅθεν οἱ παρ' αὐτοῦ προταθέντες ὅροι ἐγένοντο δεκτοὶ καὶ ἡ Μούχλα ἐσυνθηκολόγησε.

Εὐθὺς δὲ κατόπιν ἐγένετο καὶ ἡ ἅλωσις τῆς Κορίνθου· μετά τινα ἰσχυρὰν ἀντίστασιν τῆς φρουρᾶς, οἱ δύο διοικηταὶ Ματθαῖος Ἀσάνης καὶ Νικηφόρος Λουκάνης παρέδωκαν τὴν πόλιν τὴν 6 αὐγούστου. Ὁ Σουλτάνος ἐπεφόρτισεν αὐτοὺς ἵν' ἀπελθόντες διακοινώσωσιν εἰς τοὺς δεσπότας τοὺς ὅρους του. Παρὰ μὲν τοῦ Δημητρίου ἐζήτει τὴν παραχώρησιν τῆς ἐπαρχίας Φλιασίας ἀπὸ τῆς Κορίνθου μέχρι τῶν Καλαβρύτων καὶ τὴν πληρωμὴν φόρου ἐτησίου πεντακισχιλίων λιτρῶν χρυσίου διὰ τὰς καταλιπομένας αὐτῷ χώρας· παρὰ δὲ τοῦ Θωμᾶ τὴν παραχώρησιν τῶν Πατρῶν καὶ τῶν λοιπῶν πόλεων τῆς Ἀχαΐας ἕως τῶν Καλαβρύτων. Οἱ δύο ἀδελφοὶ συνῆλθον τότε ἐν Τριπόλει καὶ συνήνεσαν ἀμφότεροι εἰς τὰς ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐπιβληθείσας αὐτοῖς θυσίας. Ὁ Θωμᾶς ἔπεμψε πάραυτα ἕνα τῶν πρώτων ἀξιωματικῶν του καλούμενον Λάζαρον νὰ παραδώσῃ τὰς πόλεις, ὧν ἡ παραχώρησις συνεφωνήθη· ὁ Μωάμεθ ἔθεσεν εἰς αὐτὰς τουρκικὰς φρουρὰς καὶ ἐπέτρεψε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀχαΐας εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Τουρχάνου Ὀμὰρ, ὅστις ἄρτι εἶχεν ὑποτάξει εἰς τὸ τουρκικὸν κράτος τὰς Ἀθήνας.

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἡ ἱστορία τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως ταύτης εἶνε περίεργος, ὡς παριστῶσα ἓν ἐκ τῶν ἐμπαθῶν ἐκείνων καὶ αἱματηρῶν δραμάτων, τῶν ὁποίων ἡ Ἰταλία πολὺ συνεχέστερον ἢ ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρξε τὸ θέατρον· ἄλλως τε Ἰταλοὶ εἰσὶ καὶ τούτου τοῦ δράματος οἱ ἥρωες. Ἐκ τῶν προηγουμένων εἶνε γνωστὸν ὅτι κατὰ τὴν διανομὴν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, μεταξὺ τῶν Λατίνων Σταυροφόρων ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας ἐδόθη εἰς Ὄθωνα τὸν ἐκ Ῥοχίας (Othon de la Roche) Ὁ Ὄθων δὲ οὗτος ἀναγορευθεὶς τότε μέγας δοὺξ τῶν Ἀθηνῶν ηὔξησε τὴν ἐπικράτειάν του καὶ τοιαύτην ἐνέμοντο αὐτὴν οἱ ἀπόγονοί του, ἕως οὗ μετὰ τρίτην γενεὰν γυνή τις κληρονόμος τοῦ δουκάτου ἐνυμφεύθη Γάλλον τινα Βρυώννιον· ὁ υἱὸς τούτων Οὐάλθηρος Βρυώννιος, πολεμῶν τοὺς Καταλάνους ἐν Βοιωτίᾳ ἐφονεύθη, οἱ δὲ Καταλάνοι γενόμενοι κύριοι τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας ἐπεκαλέσθησαν τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀραγωνίας (1310), ἥτις ἔδιδεν εἰς ὄντινα ἤθελε τὸ δουκάτον. Ἀλλὰ μετούπολυν χρόνον φλωρεντινός τις ὀνόματι Ῥαϊνέρος Ἀκκιαϊόλος, ἰσχύων ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Νεαπόλεως ἐκυρίευσε, διὰ τῆς ὑποστηρίξεως αὐτῆς, τὰς Ἀθήνας (1330) οἱ ἀπόγονοι τούτου ἐκαλλώπισαν διὰ λαμπρῶν οἰκοδομῶν τὴν πόλιν καὶ ἐξέτειναν τὸ κράτος αὐτῆς ἕως Ἄργους καὶ πρὸς βορρᾶν ἕως τῆς Θεσσαλίας· ἐπὶ τῶν ἡμερῶν δὲ τοῦ Μωάμεθ ἀποθανόντος τοῦ τελευταίου τῶν Ἀθηνῶν δουκὸς Νερίου Ἀκκιαϊολίου ἡ χήρα τούτου ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἔτι ἀνήλικος υἱοῦ της καὶ πέμψασα δῶρα εἰς τοὺς ὑπουργοὺς τῆς Πύλης ἐπέτυχε διὰ τοῦ μέσου τούτου νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς τοιαύτη· μετούπολυ δ' ἐλθόντος εἰς Ἀθήνας ἕνεκα ἐμπορικῶν συμφερόντων νέου τινὸς ἐνετοῦ, Πέτρου Πικουλίου ἢ Παλμήρου υἱοῦ τοῦ διοικητοῦ τῆς Ναυπλίας, ἐκείνη ἠράσθη τούτου, ἅμα τὸν ἰδεν, ἐμμανῶς· μ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λονότι δὲ ὁ νέος ἦτον ἔγγαμος, ἔχων σύζυγον τὴν θυγατέρα ἑνὸς Ἐνετοῦ γερουσιαστοῦ, μολοντοῦτο ἡ χήρα τοῦ Νερίου δὲν ἐδίστασε νὰ τῷ προτείνῃ ὅτι ἂν συγκατετίθετο νὰ διαζευχθῇ τὴν γυναῖκα του ἦτο ἑτοίμη νὰ τῷ προσφέρῃ μετὰ τῆς χειρός της τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐξαπατηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν προτάσεων τούτων ὁ Ἐνετὸς ἐφόνευσε τὴν σύζυγόν του καὶ ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἐπανηγύρισε τὸν προσηνεχθέντα αὐτῷ λαμπρὸν γάμον ἵνα δ' ἐλαφρόνῃ τὸ ἀπεχθὲς τῆς πράξεώς του ἐκηρύχθη ἐπίτροπος τοῦ υἱοῦ τοῦ Νερίου· ἀλλὰ ἡ κατ' αὐτοῦ ἐξεγερθεῖσα ἐν Ἀθήναις κοινὴ ἀγανάκτησις τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν· καὶ ἐκεῖ δὲ τῶν Ἀθηναίων αἱ κατηγορίαι τὸν συνώδευσαν. ὁ δὲ Μωάμεθ ἀποδίδων δικαιοσύνην ἐπέτρεψε τὴν διοίκησιν τῶν Ἀθηνῶν εἰς ἕνα τῶν παλαιῶν ἐρωμένων του, τὸν Φράγκον Ἀκκιαϊόλιον, τοῦ τελευταίου δουκὸς ἀνεψιόν, ὅστις τυχὼν εὐνοϊκῆς παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ὑποδοχῆς, ἐφυλάκισε τὴν χήραν τοῦ προκατόχου θείου του ἐν Μεγάροις καὶ ἀκολούθως τὴν ἐφόνευσε· κατηγορηθεὶς δὲ καὶ οὗτος ἐκ διαδοχῆς ἐπὶ σκληρότητι ὑπὸ τοῦ Ἐνετοῦ ὑπέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν ἀρχαίων προστατῶν του, οἵτινες ἔδραξαν τὴν ἀφορμὴν ταύτην ἵνα καταλύσωσι τὴν φραγκοκρατίαν. Ἐντεῦθεν ὁ προμνημονευθεὶς Ὁμάρ, σταλεὶς κατὰ τῶν Ἀθηνῶν κατέλαβεν εὐκόλως τὴν πόλιν ταύτην μετὰ μικρὰν τῆς ἀκροπόλεως ἀντίστασιν καὶ ἀφοῦ ὁ φράγκος Ἀκκιαϊόλιος ἐπείσθη ν' ἀποσυρθῇ μετὰ τῶν θησαυρῶν του, λαβὼν ὡς τιμάριον τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Βοιωτίας.

Ὁ Μωάμεθ πρὶν ἢ καταλίπῃ τὴν Ἑλλάδα ἠθέλησε νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν νέαν ταύτην κατάκτησιν· λέγεται δὲ ὅτι ἐθαύμασε μεγάλως τὴν καλλονὴν τῆς θέσεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν λιμένων της καὶ ἐγοητεύθη ἐκ τῆς θέας τῶν μνημείων της καὶ τῆς θαυμασίας ἀκροπόλεώς της εἰς τοσοῦτον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὥστε πλήρης ἐκστάσεως ἀνέκραξεν «ὁποίαν εὐγνωμοσύνην ὀφείλει τὸ ἡμέτερον κράτος εἰς τὸν Ὀμάρ, υἱὸν τοῦ Τουραχάν»· ἀνεχώρησε δὲ τὸν ὀκτώβριον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀφοῦ προηγουμένως ζητήσας δι' ἐπίτηδες ἀπεσταλμένου παρὰ τοῦ δεσπότου Δημητρίου τὴν κόρην του εἰς γάμον ἔλαβε τὴν συναίνεσιν αὐτοῦ.

Σχεδὸν δ' ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σουλτάνου αἱ ταραχαὶ ἐπανελήφθησαν ἐν Πελοποννήσῳ· ὁ δεσπότης Θωμᾶς ἤγειρε καὶ αὖθις τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Τούρκων τῶν φρουρούντων τὰς εἰς ἐκεῖνον παραχωρηθείσας χώρας καὶ τὸν ἰανουάριον ἤδη τοῦ 1459 τοὺς ἀφήρεσε τὰ Καλάβρυτα· μὴ ἀρκούμενος δὲ εἰς τὸ νὰ προκαλῇ ἐχθροὺς τοσοῦτον ἰσχυρούς, ἐκηρύχθη πολέμιος καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του ζητῶν εἴτε διὰ τῆς βίας εἴτε δι' ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων νὰ καταλάβῃ τὰς εἰς αὐτὸν ἀνηκούσας πόλεις καὶ προσπαθῶν ἐνταυτῷ νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸ μέρος του τοὺς κυριωτέρους ἀξιωματικοὺς τοῦ ἰδίου μεταξὺ δὲ τῶν τελευταίων μνείας ἄξιος εἶνε μάλιστα ὁ Νικηφόρος Λουκάνης, τὸν ὁποῖον ὡς ἐνισχύσαντα τὸν Θωμᾶν εἰς τὴν διπλῆν κατά τε τῶν Τούρκων καὶ τοῦ Δημητρίου ἐπίθεσιν εὐλόγως καὶ προσφυῶς ὁ Φραντσὴς ἀποκαλεῖ Πελοποννησιοφθόρον ἀλλὰ παρατηρητέον ὅτι καὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Θωμᾶ ἠὐτομόλουν ὡσαύτως πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος. Εἰς τὰς προδοσίας δὲ ταύτας τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ αἱ συνήθεις τῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες πᾶσαν στιγμὴν μετέβαλλον στρατόπεδον, νῦν μὲν εἰς τὸν ἕνα νῦν δὲ εἰς τὸν ἕτερον δεσπότην μισθοφοροῦντες ὥστε ἐάν τις σιμὰ τούτων λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς λεηλασίας καὶ ὠμότητας, ὅπως ἔπραττον οἱ Τοῦρκοι τῆς Κορίνθου, τῶν Πατρῶν καὶ τῶν Ἀμικλῶν ἐπιπίπτοντες ἀδιακρίτως εἰς τὰς χώρας τῶν δύο δεσποτῶν, κατανοεῖ ὑπὸ τίνων καὶ πόσων δεινῶν κατετρέχετο ἡ Πελο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πόννησος πρὶν ἢ ἔτι ὑποστῇ ἐκ νέου τὴν ὀργὴν τοῦ τρομεροῦ δορυκτήτορος!

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Μωάμεθ διέτριβεν εἰς Σκοπίαν (παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἀξιοῦ) καὶ ἐκεῖθεν ἐζήτησε νὰ καταστείλῃ τὴν ταραχὴν ἀποστείλας τὸν γαμβρόν του Ἀμσᾶν εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Ὁμάρ, υἱοῦ τοῦ Τουραχάν, ὁ νέος δὲ οὗτος ἡγεμών, συμπράττοντος καὶ τοῦ δεσπότου Δημητρίου, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ συμφέρον τῆς στιγμῆς καὶ ἡ ἐπίβουλος τοῦ ἀδελφοῦ του διαγωγὴ ὑπηγόρευον τὴν μετὰ τῶν Τούρκων συμμαχίαν, ὥρμησεν εὐθὺς κατὰ τῶν μισθοφόρων τοῦ Θωμᾶ, τοὺς ἠνάγκασε νὰ λύσωσι τὴν τῶν Πατρῶν πολιορκίαν καὶ ἐντεῦθεν προήλασεν εἰς Λεοντάριον, (πιθανῶς τὰ ἀρχαῖα Λεῦκτρα) ὅπου συνάψας μάχην κρίσιμον κατέβαλε τὴν κυριωτέραν ἐκείνου δύναμιν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ νικηταὶ ἐπαρθέντες ἐλεηλάτουν ἀδιακρίτως καὶ τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς συμμάχους των, καὶ Ἕλληνας καὶ Ἀλβανοὺς ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, οἱ δύο δεσπόται δὲν ἐδράδυναν νὰ συνδιαλλαγῶσι· συνελθόντες δὲ εἰς Καστρίτσαν (Ἑρμιόνην) ὡρκίσθησαν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, λειτουργοῦντος τοῦ Μητροπολίτου Λακεδαίμονος, ἀμοιβαίαν πίστιν εἰς τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ· ἀλλὰ πάραυτα ἡ συνδιαλλαγὴ αὕτη τῶν δύο ἀδελφῶν προεκάλεσε νέαν κατ' αὐτῶν καταιγίδα. Ὁ Σαγανός, στόλαρχος καὶ διοικητὴς τῆς Καλλιπόλεως, πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου μετὰ νέων δυνάμεων, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἅμα δὲ τῇ ἐμφανίσει αὐτοῦ οἱ ὑπὸ τῶν δεσποτῶν ἑνωθέντες στρατοί, ἐξ Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν καὶ Ἰταλῶν συγκείμενοι διεσκορπίσθησαν· ὁ δὲ Θωμᾶς λησμονήσας ἤδη τοὺς ὅρκους του, ἤρξατο νὰ διαπραγματεύηται μετὰ τῶν Τούρκων, ἐκηρύχθη ἐχθρὸς τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ κατέλαβε τὰς ἐν τῇ Λακωνίᾳ καὶ Μεσσηνίᾳ κτήσεις αὐτοῦ. Εὐκόλως δέ, ἀσχολουμένου τότε τοῦ Σουλτάνου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς παρασκευὴν μεγάλης τινος ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ἀσίας ἐδυνήθη νὰ συνθηκολογήσῃ μετ' αὐτοῦ, ὑποχρεωθεὶς νὰ σεβασθῇ τὰς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένας χώρας καὶ νὰ πληρώνῃ φόρον ἐτήσιον τρισχιλίων χρυσῶν λιτρῶν· ὤφειλε δὲ πρὸς κατάρτισιν τῆς συνθήκης, νὰ ἔλθῃ αὐτοπρόσωπος, μετὰ εἴκοσι ἡμέρας, εἰς Κόρινθον ὅπου τὸν περιέμενεν εἷς ἀπεσταλμένος τῆς Πύλης· Ἀλλ' ὁ Θωμᾶς ὑπεσχέθη πλέον ἢ ὅ,τι ἐδύνατο καὶ ὅ,τι ἤθελε νὰ τηρήσῃ, ὡς μὴ ὢν ἱκανὸς οὔτε τὰ ἄτακτα καὶ ἀπειθῆ στρατεύματά του, ἅτινα περιέτρεχον τὴν Πελοπόννησον, νὰ περιορίσῃ, οὔτε τὰς ἕξεις τῆς κακῆς πίστεώς του ν' ἀποβάλῃ. Οἱ Τοῦρκοι ἐπείσθησαν περὶ τούτου, ὁ δὲ Σουλτάνος ἀποφασίσας νὰ δώσῃ πέρας εἰς τὰ τελευταῖα τῆς ἑλληνικῆς ἐν Πελοποννήσῳ κυριότητος λείψανα καὶ ν' ἀπαλλαγῇ πάσης ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου μερίμνης, ἀνέβαλε τὸ σχέδιον τῆς εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκστρατείας καὶ ἔλαβεν αὐτὸς οὗτος τὴν διοίκησιν τῆς τελευταίας κατὰ τῶν δεσποτῶν ἐκστρατείας.

Τὴν 13 ἀπριλίου τοῦ 1460 ἔτους φθάσας εἰς Κόρινθον εὗρεν ἐκεῖ τὸν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου πρὸς αὐτὸν σταλέντα Ματθαῖον Ἀσάκην, τὸν ἐκράτησεν αἰχμάλωτον καὶ προήλασε περαιτέρω· ἡ ἀνέλπιστος δ' ἀντίστασις, ἣν πολλαχοῦ ἀπήντησε, τὸν παρώξυνε μέχρι μανίας. Ὅθεν μετὰ τὴν ἐξ ἐφόδου ἅλωσιν ἢ τὴν κατὰ συνέπειαν ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων παράδοσιν πολλῶν ἰσχυρῶν πόλεων, οἱ μὲν ἐκ τῶν δυστυχῶν κατοίκων καὶ φρουρῶν (Ἑλλήνων τε καὶ Ἀλβανῶν) κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἐκαρατομήθησαν ἢ ἀπηγχονίσθησαν, οἱ δὲ (ἰδίως οἱ τῆς Ἀρκαδίας) ἀπήχθησαν πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς ἐρημωθείσης Κωνσταντινουπόλεως καί τινες τῶν ἀρχηγῶν, ὡς ὁ τῆς Βοστίτσης καὶ ὁ τῶν Καλαβρύτων Δόξας, ἐδιχοτομήθησαν διὰ τοῦ πρίονος ἢ ἄλλον ἔτι μᾶλλον ἐπώδυνον ὑπέστησαν θάνατον, ἡ ὠμότης δὲ αὕτη

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ Μωάμεθ τοσοῦτον ἐνεποίησε τρόμον, ὥστ' ἐπὶ τέλους πολλὰ φρούρια ἔσπευδον νὰ στέλλωσι πρεσβείας μακρόθεν καὶ νὰ τὸν προσκυνῶσι, καὶ οὕτω διέφευγον τὸν κίνδυνον τῆς τελείας ἐξοντώσεως· μόνον ἡ Μονεμβασία προστατευομένη ὑπό τινος Νικολάου Παλαιολόγου, ἀντέκρουσεν ἀνδρείως τὰς ἀλλεπαλλήλους τοῦ ἐχθροῦ προσβολὰς καὶ ἀπέφυγε τότε νῦν τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Ἐνάμιλλος δὲ τοῦ Παλαιολόγου τούτου ἐδείχθη καὶ ἄλλος τις Παλαιολόγος, ἐπικαλούμενος Γραιτσᾶς, ὅστις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστορικοῦ Χαλκοκονδύλου, ἐγκλεισθεὶς εἰς μικρόν τι παρὰ τὰς Πάτρας φρούριον (τὸ Σαλμανικὸν) ἀνέστειλεν ἐπὶ ἓν σχεδὸν ἔτος τὴν ὁρμὴν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ἐπὶ τέλους διὰ συνθήκης ἀνεχώρησεν ἐλεύθερος εἰς τὰς ὑπὸ τῆς Ἐνετίας κατεχομένας χώρας. Καθόσον δ' ἀφορᾷ τοὺς δύο δεσπότας Παλαιολόγους ὁ μὲν Δημήτριος, ὅστις ἐξαρχῆς ἤδη ἔσπευσεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Σουλτάνου, τυχὼν συγγνώμης διὰ τὴν πρόθυμον ὑποταγήν του καὶ τὴν προσφορὰν τῆς πρὸ πολλοῦ ὡς συζύγου ζητηθείσης θυγατρός του, ἐστάλη μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων του προσωρινῶς εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐκεῖθεν ἔπειτα εἰς Αἶνον, ὅπου ἔζησεν ἀπὸ τῆς αὐτόθι προσόδου τοῦ ἅλατος καὶ ἑνὸς ἐτησίου σιτηρεσίου 60,000 ἀσπρων, καὶ ἐπὶ τέλους ἠσπάσθη τὸν μοναχικὸν βίον μετονομασθεὶς Δαυίδ. Ὁ δὲ Θωμᾶς, εἰς ὃν οὐδεμία ἐξιλεώσεως ἐλπὶς ὑπελίπετο, παραλαβὼν τὴν ἱερὰν κάραν τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου, πολιούχου τῶν Πατρῶν, καὶ ἐμβιβασθεὶς εἰς πλοῖόν τι ἐν τῷ λιμένι τῆς Πύλου μετέβη εἰς Κέρκυραν, ἀκολούθως εἰς Ἀγκῶνα καὶ τελευταῖον εἰς Ῥώμην, ἔνθα δι' ἐλέους τοῦ Πάπα ἐπὶ πενταετίαν ἔτι παρέτεινε τὸν ἄθλιον βίον του καταλιπὼν δύο υἱοὺς Ἀνδρέαν καὶ Μανουήλ, κληρονόμους τοῦ πρὸς τὸν πατέρα των πανικοῦ ἐλέους[1].

[1] Ἐκ τούτων ὁ πρεσβύτερος ἐπώλησεν ἔπειτα τὰ ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὁ Μωάμεθ μετὰ τὴν εὐτυχῆ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατείας του ἔκβασιν ἀνεχώρησεν αὐτοετὲς εἰς Ἀνδριανούπολιν. Ἐπειδὴ δὲ διαβαίνων διὰ τῶν Ἀθηνῶν ἔμαθεν ὅτι ὁ φράγκος Ἀκκιαϊόλιος προετίθετο νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον, λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ ὡς ὁμήρους δέκα ἐκ τῶν προκρίτων Ἀθηναίων ἐπέτρεψεν εἰς τὸν τοποτηρητήν του Σαγανὸν τὴν τιμώρησιν τοῦ ὑπόπτου ἀποστάτου. Ἀμέσως δὲ ὁ Σαγανὸς προσκαλέσας τὸν Ἀκκιαϊόλιον εἰς τὸ δεῖπνον καὶ συνδιαλεχθεὶς μετ' αὐτοῦ φιλικώτατα ἱκανὴν ὥραν εἰς τὸ τέλος ἑτοιμαζόμενον ν' ἀναχωρήσῃ τὸν ἀπεστραγγάλισεν. Οὕτως ἀπώλετο ὁ τελευταῖος τῶν Ἀθηνῶν δοὺξ καὶ ἱδρύθη ἔκτοτε ὁριστικῶς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ταύτῃ τῆς σοφίας καὶ ἐλευθερίας ἑστίᾳ ἡ τουρκικὴ ἐξουσία. Ἀκολούθως ὁ Μωάμεθ εἰσῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ ἐκεῖθεν ἀνήγγειλεν ἐπισήμως εἰς τὸν Σιάχην τῆς Περσίας τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, καὶ τῳόντι ἡ χερσόνησος αὕτη ἦ, ὡς ἀπὸ τοῦδε συνήθως ὠνομάζετο ὁ Μωρέας[1] περιῆλθεν ὑπὸ

αὐτοκρατορίας δικαίωμά του εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Η'. Ὁ δὲ νεώτερος στενοχωρούμενος ὑπὸ τῆς πενίας διὰ τὸ μικρὸν σιτηρέσιον κατέφυγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὅστις τὸν ὑπεδέχθη φιλοφρόνως καὶ ἔζησε τρυφηλῶς μέχρι Σελὶμ τοῦ Α'.

[1] Ἡ παραγωγὴ τοῦ ὀνόματος Μωρέας ὡς καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου, καθ' ὃν τοῦτο ἐγένετο σύνηθες ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς εἰκασίας καὶ ἀμφισβητήσεις παρὰ τοῖς νεωτέροις: ὅρ. *Zinkeisen*, Gesch Griechenlands σελ. 837—848. «Οἱ πλείονες, λέγει ὁ συγγραφεὺς οὗτος, παραδέχονται ὅτι ἡ Πελοπόννησος ἐπωνομάσθη Μωρέας ὅτε ὁ δοὺξ Σικελίας Ῥογῆρος ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα (ὅρ. ἀνωτ. σελ....) καὶ μετεκόμισε Θηβαίους καὶ Κορινθίους μεταξοκόμους εἰς Πάνορμον· διότι, λέγουσιν, ἡ αὐξήσασα χρεία μετάξης εἶχεν ὡς ἀναγκαίαν συνέπειαν τὴν αὔξησιν φυτεύσεως μορεῶν (συκαμινῶν) καὶ διὰ τοῦτο ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὸ κυριώτερον τῶν προϊόντων της, τὴν μορέαν, ἔλαβε τὴν νέαν ταύτην ἐπωνυμίαν. Αὐτὴν τὴν δόξαν ἐκφέρουσι (χωρὶς ν' ἀναφέρωμεν ἄλλους πολλοὺς) ὁ Σιατωβριάνδος (Itinévaive de Paris à Jerasalem-introd. p. xxx) καὶ ὁ Κρούσιος (Hellas, I, σελ. 463). Λίαν δὲ παρα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸ τουρκικὸν κράτος ἐντελῶς, ἐξαιρουμένων τινῶν παραλίων πόλεων, τὰς ὁποίας κατεῖχον εἰσέτι οἱ Ἐνετοὶ καὶ τῶν ὁποίων ὡς κυριώτεραι ἦσαν ἡ Κορώνη, ἡ Μεθώνη, ἡ Πύλος, ἡ Ναυπλία, τὸ Ἄργος καὶ ἡ Ναύπακτος.

Ἐν τοσούτῳ ὁ Μωάμεθ, τοῦ ὁποίου τὸν φυσικὸν χαρακτῆρα ἀπετέλει ἡ ἀκόρεστος πρὸς δορικτησίας δίψα, δὲν ἔμενεν ἥσυχος ἐν ὅσῳ εἶχε τι νὰ κυριεύσῃ· συνηθήσας δὲ νὰ μὴν ἀπαντᾷ ἀντίστασιν ἐδυσχέραινε μεγάλως εἰς τὸν μακρὸν κατὰ τοῦ Σκενδέρβεη πόλεμον, ὅστις ὑπῆρξεν ἐξαρχῆς τὸ μόνον πρόσκομμά του· διὸ ἀφοῦ καὶ αὖθις ἀπε-

δόξως ἀμφότεροι πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης των ἐπικαλοῦνται τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστορικοῦ Νικήτα ὡς κατὰ πρῶτον δῆθεν ποιησαμένου χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Μωρέως, ἐν ᾧ οὐδεμοῦ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ μνημονεύεται τοιοῦτον τι. Εἰς τὸ χωρίον μάλιστα, ὅπερ ὁ Σατωβριάνδος παραθέτει λέγεται ἁπλῶς καὶ καθαρῶς, ἡ τοῦ Πέλοπος (νῆσος) καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν τὸ Πέλοπος ἔδαφος. Ἀλλὰ διατί νὰ ὀνομασθῇ ἡ Πελοπόννησος ἐξαιρέτως Μωρέας ἐκ τῆς πληθύος τῶν μορεῶν της, ἐν ᾧ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ῥογήρου (ἦτοι κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα) ἡ μεταξοκομία ἢ σκωλικοτροφία εἰς πολλὰ τῆς ἑλληνικῆς ἠπείρου πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ μέρη καὶ ἰδίως εἰς τὴν χώραν τῶν Θηβῶν ἠσκεῖτο ἂν ὄχι ἰσχυρότερον ἐπίσης ὅμως ἰσχυρῶς καὶ ἐπιμελῶς ὡς καὶ εἰς τὰ πέριξ τῶν Πατρῶν καὶ τῆς Κορίνθου; Ἄλλως δὲ εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς οὐδένα τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, ἀπὸ τοῦ ἕκτου ἕως τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος, ἀπαντᾶται τὸ ὄνομα Μωρέως. Ἐξεναντίας δύο ἄλλοι νεώτεροι συγγραφεῖς: ὁ ἐκ τῶν προηγουμένων γνωστὸς Φαλμεράϋερ καὶ ὁ Ἄγγλος Ἐμερσὼν ἀπακρούοντες τὴν εἰρημένην δόξαν ἀντιτάσσουσιν ἄλλην, ἤγουν ὅτι τὸ ὄνομα Μωρέως παράγεται ἐκ τῆς Σλαυικῆς λέξεως Μόρε, ἥτις σημαίνει θάλασσαν ἢ παραθαλασσίαν πεδιάδα καὶ ὅτι ἔλαβε τοῦτο ἡ Χερσόνησος, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Σλαυικῶν μεταναστάσεων, ὡς ἐκ τῆς θαλασσίας ἢ ὑπὸ θαλάσσης παραῤῥεομένης θέσεως καὶ τῶν πολλῶν λιμένων καὶ κόλπων αὐτῆς· ἀλλ' ἡ δόξα αὕτη δὲν φαίνεται πλέον τῆς πρώτης ἐπιτυχής· καθότι κατὰ τοὺς εἰδήμονας τῆς Σλαυικῆς γλώσσης, ἂν καὶ ἡ λέξις Μόρε σημαίνῃ τὴν θάλασσαν, τὸ ὄνομα ὅμως Μωρέας (ὡς δηλωτικὸν δῆθεν παραθαλασσίας χώρας ἀντίκειται εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν οὐσιαστικῶν ἐν τῇ Σλαυικῇ διαλέκτῳ. Καὶ πραγματικῶς δ' ἐξεταζομένη ἡ Σλαυικὴ παραγωγὴ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πειράθη ματαίως τὴν ἅλωσιν τῆς Κροΐας, ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τοῦ ἥρωος ἐκείνου εἰρήνην καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν του. Ἀκολούθως δ' ἔστρεψε τὰ βλέμματά του κατ' ἀνατολὰς πρὸς τὴν Σινώπην καὶ τὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον τῆς Τραπεζοῦντος. Τὴν ἀφορμὴν δὲ πρὸς τὴν νέαν ταύτην ἐπιχείρησιν, γενομένην μετὰ μεγάλης παρασκευῆς, τῷ παρέσχον οἱ Γενουαῖοι. Ὄντες δηλονότι οὗτοι, πρὶν ἢ ἁλωθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις, κύριοι τοῦ προαστείου Γαλατᾶ, ἀπήτησαν αὐτὸ παρὰ τοῦ Μωάμεθ καὶ ἐπὶ τῇ ἀρνητικῇ τούτου ἀπαντήσει τῷ ἐκήρυξαν τὸν

τῆς λέξεως εἶνε ἀνυπόστατος· διότι ὄντος σχεδὸν ἱστορικῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι αἱ κυριώτεραι τῶν Σλαύων κατοικίαι ἐν Πελοποννήσῳ εὑρίσκοντο ἐπὶ τῆς μεσογαίας, ἐν ᾧ αἱ παράλιαι πόλεις καὶ οἱ κατοικήσιμοι παρὰ τὰ ἄκρα τόποι κατείχοντο ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Ἑλλήνων, δὲν ὑπάρχει λόγος ἀποχρῶν διατὶ οἱ μετανάσται Σλαῦοι νὰ ὀνομάσωσι τὴν νέαν αὐτῶν χώραν κατὰ τὴν θάλασσαν, μεθ' ἧς μικρὰν εἶχον συνάφειαν καὶ συγκοινωνίαν· ἄλλως τε, καὶ ἐνταῦθα ἰσχύει τὸ αὐτό, ὅπερ ἤδη ἀνωτέρω εἴρηται περὶ τῆς ἀπὸ τῶν μορεῶν παραγωγῆς, ἤγουν διατὶ μόνον ἡ Πελοπόννησος ἐξαιρέτως νὰ ὀνομασθῇ κατὰ τὴν θάλασσαν, ἐν ᾧ ὅλαι αἱ τῆς βορείας Ἑλλάδος χῶραι ἀποτελοῦσαι μέρος τῆς βαθέως εἰς τὴν θάλασσαν εἰσδυούσης μεγάλης ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ ἐδέχθησαν ὡσαύτως Σλαύους κατοίκους; » — Οὕτως ὁ εἰρημένος συγγραφεὺς ἀνασκευάζει τὰς κυριωτέρας τῶν νεωτέρων δόξας περὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ νέου ὀνόματος τῆς Πελοποννήσου. Ἀποφαίνεται δ' ἐπὶ τέλους τὸ ἄδηλον αὐτῆς καὶ παραδέχεται μόνον ὡς λίαν πιθανὸν ὅτι ὁ χρόνος, καθ' ὃν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα ἔλαβε τὴν πρώτην ἀρχήν του, συμπίπτει μετὰ τῶν κατὰ τὸν ἐνδέκατον καὶ δωδέκατον αἰῶνα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀναπτυσσομένων σχέσεων μεταξὺ τῶν δυτικῶν καὶ νέων Ἑλλήνων, καὶ ὅτι ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἐπεκράτησεν ἐντελῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν φραγκικῶν καὶ ἔτι μᾶλλον τῶν τουρκικῶν κατακτήσεων. — Συμφωνοῦντες δὲ καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ Γερμανοῦ συγγραφέως, καθόσον ἀφορᾷ τὸν χρόνον τῆς ἀρχῆς τοῦ ὀνόματος, προσθέτομεν ὡς γνώμην ὄχι ἴσως ἀπίθανον, ὅτι ἡ παραγωγὴ τούτου πηγάζει ἐκ τῆς μωρέας, πλὴν ὄχι ὡς ἐκ τῆς πληθύος τοῦ φυτοῦ τούτου, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς ὁμοιότητος τοῦ σχήματος τῆς χερσονήσου (γεωγραφικῶς θεωρουμένης) μὲ τὸ φύλλον τοῦ ὁμωνύμου δένδρου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πόλεμον πάντῃ ἀπερισκέπτως καὶ πρὸς μεγάλην αὐτοῦ βλάβην· διότι ἀντὶ ν' ἀνακτήσωσι τὸν Γαλατᾶν ἀπώλεσαν προσέτι καὶ ὅσας ἄλλας ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου εἶχον κτήσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ Ἄμαστρις ἐθεωρεῖτο ὡς πρωτεύουσα διὰ τὴν εὔθετον πρὸς τὸ ἐμπόριον θέσιν της. Οἱ αὐτόθι ἔμποροι παρεδόθησαν ἄνευ τινος ἀντιστάσεως καὶ οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν μετηνέχθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς. Ἐκ τῆς Ἀμάστριος δ' εὐθὺς ὁ Μωάμεθ ἔπλευσε πρὸς τὴν Σινώπην· ἡ πόλις αὕτη, καλῶς ὠχυρωμένη καὶ διὰ 400 μεγάλων τηλεβόλων ἐξησφαλισμένη, ἠδύνατο βεβαίως ν' ἀντισταθῇ· ἀλλ' ὁ τότε κύριος αὐτῆς Ἰσμαὴλ βέης φοβηθεὶς ἐνέδωκεν ἀμέσως εἰς τὰς γενομένας πρὸς αὐτὸν προτάσεις παραδόσεως ἐπὶ μικρᾷ τινι ἀποζημιώσει. Μετὰ δὲ τὴν κυρίευσιν τῆς Σινώπης ὁ Μωάμεθ παρεκκλίνας ἐκ τῶν παραλίων εἰσέβαλε μεσογειότερον πρὸς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ κραταιοῦ Τουρκμάνου Οὐζοὺν Χασὰν, εἰς ὃν ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς, αὐτοκράτωρτῆς Τραπεζοῦντος ἐν καιρῷ τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου, ἐξέδωκε τὴν θυγατέρα του ὡς σύζυγον ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ ὅτι ἤθελεν ἔχει ἐν ἀνάγκῃ τὴν ὑποστήριξίν του. Ὁ ἡγεμὼν δὲ οὗτος εὑρεθεὶς πάντῃ ἀνέτοιμος εἰς πόλεμον καὶ θέλων νὰ προλάβῃ τὸν κίνδυνον ἔσπευσε νὰ στείλῃ πρεσβείαν πρὸς τὸν Σουλτάνον, τῆς ὁποίας μέρος ἀπετέλει καὶ ἡ μήτηρ του Σάρα. Ὁ Σουλτάνος τὴν ἐδέχθη εὐμενῶς, καὶ συγκατετέθη εἰς συνομολόγησιν εἰρήνης ἐπὶ τῷ ὅρῳ καὶ μόνῳ τοῦ νὰ παραιτηθῇ ὁ Οὐζοὺν Χασὰν πάσης πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Τραπεζοῦντος συνδρομῆς. Ἐντεῦθεν δὲ γίνεται δῆλον τὶς ἦτο ὁ κύριος τῆς προκειμένης ἐν παρόδῳ στρατείας τοῦ Σουλτάνου σκοπός. προέκειτο δηλονότι νὰ ἀπομονώσῃ τὸν τότε αὐτοκράτορα τῆς Τραπεζοῦντος Δαυὶδ, ἀδελφὸν καὶ διάδοχον τοῦ Ἰωάννου, δωδέκατον δὲ μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1204

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ἴδρυσιν τῆς τραπεζουντίου αὐτοκρατορίας.

Ἀμέσως λοιπὸν ἐντεῦθεν ὁ Μωάμεθ ἐτράπη πρὸς τὴν Τραπεζοῦντα, ἐνώπιον τῆς ὁποίας εἶχεν ἤδη προηγουμένως ἐμφανισθῇ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ὁ Μαχμοὺτ πασᾶς μετά τινος στόλου τρομεροῦ. Ὁ Δαυὶδ ἀπέκρουσε γενναίως τὰς πρώτας τῶν Τούρκων προσβολὰς ὥστε ὁ Μαχμοὺτ οὐδὲν ἄξιον λόγου ἐδυνήθη νὰ πράξῃ ἀπὸ θαλάσσης πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Σουλτάνου· ἅμα δ' ἐλθὼν προέτεινεν εἰς τὸν Δαυὶδ νὰ παραδοθῇ· τῷ ἐπετράπη δὲ νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τελείας ἐξολωθρεύσεως, ἥτις ἤθελεν εἶσθαι ἡ ἀναπόδραστος τῆς ἀντιστάσεώς του συνέπεια, ἢ μιᾶς τύχης ἀναλόγου πρὸς ἐκείνην τοῦ δεσπότου Δημητρίου, ὅστις ἔζη ἀτάραχος ἐν Αἴνῳ. Ὁ δυστυχὴς Δαυὶδ, γινώσκων καλῶς τὴν ὠμότητα τοῦ Μωαμεθανοῦ δορυκτήτορος, προέκρινε τὸ δεύτερον ἄνευ τινος ἀναβολῆς· ὅθεν μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν κλειδῶν τῆς μητροπόλεώς του ἐμβιβασθεὶς εἰς πλοῖόν τι μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας του ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔπειτα μετηνέχθη εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπου ἦλθεν εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ Δημητρίου καὶ ἀπήλαυσεν, ὡς ἐκεῖνος, σιτηρέσιον τὴν μακεδονικὴν πόλιν, τὰς Σέρρας (τὴν πάλαι Σίριν παιονικὴν ἢ Ἀπολλωνίαν). Ὁ νεώτερος ἐκ τῶν ὀκτὼ υἱῶν του ἐδέχθη τὴν τουρκικὴν κύδαριν, ἡ δὲ θυγάτηρ ἡγεμονὶς Ἄννα καταταχθεῖσα πρῶτον μεταξὺ τῶν θαλαμηπόλων τοῦ Σουλτάνου, ὕστερον συνεζεύχθη μετὰ τοῦ διοικητοῦ τῆς Θεσσαλίας Σαγανοῦ καὶ τούτου ἀποθανόντος, συνῆλθεν εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τοῦ Εὐρηνοῦ, στρατηγοῦ τινος τοῦ Ἀμουράτ Β'. ἀλλὰ μετούπολυ ὁ Μωάμεθ εὗρεν ἣν ἐζήτει ἀφορμὴν τοῦ ν' ἀπαλλαγῇ ὅλων αὐτῶν τῶν ἀπογόνων τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ ἀνεψιὰ τοῦ Δαυὶδ, σύζυγος τοῦ Οὐζοὺν Χασάν, ἔγραψε πρὸς ἐκεῖνον ἐπιστολήν, δι' ἧς προσέφερε ξε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νίαν εἰς ἕνα τῶν νεωτέρων ἡγεμονιδῶν ἢ εἰς τὸν θεῖον των Ἀλέξιον· ἡ πρόφασις αὕτη ἐξήρκεσεν εἰς τὸ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποδεδειγμένον ὅτι οἱ Κομνηνοὶ ἐξύφαινον συνωμοσίαν κατὰ τοῦ Μωάμεθ· ἀμέσως λοιπὸν οὗτος παρήγγειλε νὰ φυλακισθῇ ἅπασα ἡ αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια ἐν Ἀδριανουπόλει· ἔπειτα δὲ μετηνέχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀφοῦ ἡ προταθεῖσα εἰς τὸν Δαυὶδ ἐξόμωσις ἀπεκρούσθη γενναίως διετάχθη ἡ παντελὴς ἐξολόθρευσις αὐτῆς· δέκα πτώματα: ὁ Δαυὶδ, ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος, ὁ ἀνῆλιξ υἱὸς τοῦ ἀδελφοῦ καὶ προκατόχου Ἰωάννου καὶ ἑπτὰ υἱοὶ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος ἔκειντο ἐρριμμένα ἐπί τινος ἀγροῦ ἵνα γενῶσι, κατὰ προσταγὴν τοῦ ἀγρίου δεσπότου ἑλώρια τῶν κυνῶν καὶ γυπῶν· μόνον ἡ μήτηρ, ἡ αὐτοκράτειρα Ἑλένη, ὁ νεώτατος ἐξωμότης υἱός της καὶ ἡ ἡγεμονὶς Ἄννα ἐξηρέθησαν τοῦ κοινοῦ ὀλέθρου· ἡ πρώτη ρακένδυτος καὶ φέρουσα ἐν χερσὶ σκεπήνην περιήρχετο εἰς τὸν τόπον τῆς σφαγῆς καὶ κατέχωνε τὴν νύκτα τοὺς νεκροὺς τῶν φιλτάτων της, τοὺς ὁποίους τὴν ἡμέραν ἠμύνετο κατὰ τῶν σαρκοβόρων ὀρνέων, ἕως οὗ ὑπὸ πόνου καὶ ὀδύνης κατακαμφθεῖσα ἐτελείωσε μετούπολυ τὸν ἄθλιον βίον της καὶ ἠκολούθησε τοὺς φονευθέντας εἰς τὸν τάφον.

Τοιουτοτρόπως ἐξωλοθρεύθησαν ὅλα σχεδὸν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τὰ λείψανα. Ἐκ τῶν δύο τελευταίων αὐτοκρατορικῶν γενεῶν, τῶν Παλαιολόγων καὶ Κομνηνῶν, οὐδενὶ πλέον ὑπελείπετο ἐν τῇ ἀνατολῇ, δυνάμενος ἐν ὀνόματι αὐτῶν νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς καταλήψεως τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἡ ἱστορία τῶν δύο κατακτήσεων (Πελοποννήσου καὶ Τραπεζοῦντος), αἵτινες συνεπήγαγον τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, εἶναι ἡ μόνη ἐν ᾗ παρίστανται Ἕλληνες ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ ἑαυτῶν· τοὐλάχιστον Ἕλληνες ἡγεμόνες εἰσίν, ὧν ἡ δύναμις προσβάλλεται καὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καταστρέφεται. Ἀπὸ τοῦ νῦν δὲ καὶ τοῦ λοιποῦ, ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας, πολλοὶ πόλεμοι ἔχουσιν ὡς θέατρον τὰς θαλάσσας, τὰς νήσους καὶ ἠπείρους τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου. Οἱ Ἕλληνες ὅμως αὐτοί, ὁσάκις λαμβάνουσιν εἰς τοὺς πολέμους τούτους μετοχήν, δὲν εἶνε εἰμὴ στρατιῶται ξένων κυρίων, τοὺς ὁποίους ὑπηρετοῦσιν ἐνίοτε μετὰ ζήλου, ὡσεπιτοπλεῖστον δὲ μετ' ἀδιαφορίας. Οὐσιωδῶς τὸν ζυγὸν τῶν λατίνων ἢ φράγκων θεωροῦσιν οὐχ' ἧττον ἀποτρόπαιον ἢ τὸν τῶν τούρκων. Οὐδαμοῦ δὲ γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐθνότητος αὐτῶν. Ἐὰν πρὸς στιγμὴν φαίνωνται παρασυρόμενοι ὑπὸ ἐλπίδων ἐλευθερίας, δὲν ἀπατῶνται ὅμως ἐπὶ μακρὸν περὶ τῶν προθέσεων τῶν ἐλευθερωτῶν των, οὐδὲ βλέπουσι πλέον ἑαυτοὺς ἐν τῇ αὐτῶν πατρίδι εἰμὴ ὡς λίαν διαμφισβητουμένην ὑπὸ τῶν ἀντιζήλων φιλαρχιῶν καὶ εἰς τέλος ὅλοι οἱ πόλεμοι οὗτοι καταλήγουσιν εἰς τὴν τελείαν ὑπὸ τῶν τούρκων χείρωσίν των. Ἐννοεῖ δ' ἕκαστος ὅτι κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην ἀποφράδα περίοδον ἡ σχεδὸν παθητικὴ αὐτὴ τῶν Ἑλλήνων κατάστασις εἵλκυεν ὀλιγώτερον τὴν προσοχὴν παρὰ τὰς ἐνεργητικὰς προσπαθείας τῶν ὑπερασπιζομένων τὸ ἴδιον ἑαυτῶν συμφέρον καὶ ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν κυριότητος μαχομένων· τὰ γινόμενα λαμπρὰ ἔργα ἀνήκουσιν ἢ εἰς τοὺς ἱππότας τῆς Ῥόδου, τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἧττα αὐτὴ εἶνε ἔνδοξος, ἢ εἰς τὴν κραταιὰν ἐνετικὴν πολιτείαν, τῆς ὁποίας ἡ φιλοκερδὴς πολιτικὴ καθ' ὅλον τὸν μέγαν πρὸς τὴν ἡμισέλεινον ἀγῶνα, εἰς ὃν σχεδὸν μόνη ἐν ὀνόματι τῆς χριστιανωσύνης ἀποδύεται, περιποιεῖ μεγαλεῖόν τι εἰς τὴν ἀκούραστον ἐπιμονήν της. Καθόσον δ' ἀφορᾷ τὴν Γένουαν, αὕτη δὲν βραδύνει νὰ στερηθῇ ἐξολοκλήρου τῶν ἐν τῇ ἀνατολῇ αἰτήσεών της. Εἶν' ἐπάναγκες λοιπὸν νὰ διέλθωμεν ἐν περιλήψει τὰ συμβάντα ταῦτα, ἅτινα ἔφερον τὴν μεταβολὴν τῶν κυρίων τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἡ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὀθωμανικὴ κατάκτησις ἐφάνη γινομένη πλήρης καὶ ὁριστική.

Ἐν ἀρχῇ ἤδη τοῦ 1462 ἔτους ἡ Λέσβος ἀφηρέθη ἀπὸ τῆς κυριότητος τοῦ Γενουαίου οἴκου τῶν Καταλουσίων. Ὁ Μωάμεθ ἐπεθύμει σφόδρα νὰ ἐκδικηθῇ τὴν ὁποίαν ὁ στρατός του ὑπέστη ἧττταν ἐνώπιον τῆς Μεθύμνης καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ σκοπὸν κατακτήσεως ὃν εἶχε κατὰ νοῦν προπολλοῦ. Ὅθεν ἅμα ἐπανελθὼν ἐκ τῆς εἰς τὴν Βλαχίαν ἐκστρατείας του γινομένης πρὸς τιμώρησιν τοῦ διαβοήτου Βοηβόδα Βλαδίου, τοῦ κοινῶς ἐπωνομαζομένου Δρακοὺλ (Διαβόλου) ἢ Καζακλᾶν (Πασσαλωτοῦ), ἐνεφανίσθη αὐτὸς οὗτος ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Μιτυλήνης μεθ' ἑνὸς στόλου φοβεροῦ, διοικουμένου ὑπὸ τοῦ μεγάλου βεζύρου Μαχμοὺτ πασᾶ καὶ φέροντος στρατὸν ἀποβιβάσεως πολυάριθμον. Ἄνευ δέ τινος ἀναβολῆς προσεκλήθη ὁ δοὺξ τῆς νήσου Νικόλαος Καταλούσιος νὰ παραδώσῃ ταύτην ἐπὶ ὑποσχέσει ἄλλων ἀμοιβῶν. Ἀπορριφθείσης δὲ τῆς προσκλήσεως ἤρξατο ἡ προσβολή. Εἰκοσιεπτὰ ἡμέρας ἐκανονοβολεῖτο ἡ πόλις ἀκαταπαύστως· τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρος ἠφανίσθη· τότε ὁ δοὺξ Νικόλαος ἰδὼν τὸ ἀδύνατον τῆς τελεσφόρου ἀντιστάσεως ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ καὶ μολονότι ἔλαβε τὴν ὑπόσχεσιν τῆς χάριτος, οὐδὲν ἧττον, μετενεχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ἀφοῦ, ἐπ' ἐλπίδι σωτηρίας, ἐξώμοσε, κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου ἀπηγχονίσθη· δεινὴ δέ, μετὰ τὴν ἅλωσιν, ὑπῆρξεν ἡ τύχη τῆς νήσου, αὐτῆς τῆς ποτὲ ἐνδόξου πατρίδος τοσούτων ποιητῶν καὶ σοφῶν ἀνδρῶν· μετὰ τὴν διὰ πρίονος διχοτόμησιν τριακοσίων πειρατῶν Καταλώνων, τοὺς ὁποίους μετεχειρίζοντο ὡς ἐπικούρους οἱ Γενουαῖοι, οἱ λοιποὶ κάτοικοι, ὅσοι εἶχον συντελέσει εἰς τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως, διῃρέθησαν εἰς τρεῖς τάξεις, ἐξ ὧν ἡ μὲν πλουσιωτέρα ἐστάλη ἄποινος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἡ δὲ μέση ἐγένετο ἰδιοκτησία τῶν γενιτσά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρων, οἵτινες ἀνέλαβον τοὐντεῦθεν τὸ φρούριον τῆς νήσου, καὶ ἡ πτωχοτέρα διεσκορπίσθη εἰς τὰ προάστεια αὐτῆς. Ὀκτακόσια δὲ παιδία καὶ κοράσια, ἐκλεχθέντα μεταξὺ τῶν εὐγενεστέρων οἰκογενειῶν, ἔλαβεν αὐτὸς ὁ σουλτάνος εἰς χρῆσίν του.

Μετοὔπολυ δ' ἐξερράγη ὁ μεταξὺ Ἐνετίας καὶ τῆς Πύλης πρῶτος πόλεμος, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμουν, ὡς φαίνεται, ἀμφότερα τὰ μέρη. Οἱ Ἐνετοὶ κατὰ τὸ πρῶτον ἤδη μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔτος εἶχον συνομολογήσει μετὰ τοῦ σουλτάνου εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας, συμπεριληφθέντος εἰς αὐτὴν καὶ τοῦ δουκὸς τῆς Νάξου ὡς ὑποτελοῦς των, κατώρθωσαν νὰ μετέρχωνται ἐλευθέραν ἐμπορίαν εἰς τὰς τουρκικὰς χώρας καὶ νὰ ἔχωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν (καλούμενον Βάϊλον, Bailo) ἵνα προστατεύῃ τοὺς ὑπηκόους των· ἀρκούμενοι δὲ εἰς ὅσας ἀπελάμβανον ἐμπορικὰς ὠφελείας δὲν παρηνώχλουν οὐδαμῶς τὰς κατακτήσεις τοῦ σουλτάνου. Ἀλλ' ἀφοῦ οὗτος ἀφῆρεσε τὴν Λέσβον καὶ τὰ παρὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον ἐμπορεῖα ἀπὸ τῶν Γενουαίων, ἀφοῦ εἰσεχώρησεν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ κατέλαβεν τὴν Βοσνίαν καὶ Βλαχίαν, οἱ Ἐνετοὶ μεριμνῶντες περὶ τῶν κτήσεών των ἡτοιμάσθησαν σπουδαίως εἰς πόλεμον, καὶ πρὸς τὸ τέλος τοῦτο ἐκ προκαταβολῆς ἤδη ἐχορήγησαν ὅσας ἐδύναντο βοηθείας εἰς τὸν Ματθίαν Κορβῖνον, βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας, ὅστις ἀντεῖχε τότε τοσοῦτον γενναίως εἰς τοὺς Τούρκους.

Εἰς τὴν ἔκρηξιν δὲ τοῦ πρώτου μεταξὺ Ἐνετῶν καὶ Τούρκων πολέμου, ὅστις μετά τινων διακοπῶν διήρκεσε 16 ἔτη (1463—1479), ἔδωκαν τὴν προσεχῆ ἀφορμὴν τὰ ἑξῆς γεγονότα: Δοῦλος τις τοῦ σατράπου τῶν Ἀθηνῶν ὑπεξαιρέσας ἱκανὸν χρηματικὸν ποσὸν ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ κυρίου του κατέφυγεν εἰς Κορώνην καὶ εὗρεν ἐνταῦθα, γενόμενος χρι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στιανός, προστασίαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἱερωνύμου Βαλαρέσσου. Ὁ Ἰσᾶς, διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου, ἐκινήθη εὐθὺς κατὰ τοῦ Ἄργους καὶ διὰ προδοσίας ἐκυρίευσεν αὐτό· συγχρόνως οἱ Τοῦρκοι ἤρξαντο νὰ παρενοχλῶσι καὶ τὴν περὶ Ναύπακτον καὶ Μοθώνην Ἐνετικὴν ἐπικράτειαν· ἐντεῦθεν δ' ἐπῆλθεν ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου ἐκ μέρους τῆς Ἐνετίας.

Τὴν διοίκησιν τοῦ Ἐνετικοῦ στόλου ἀνέλαβεν ὁ Λαυρενδάνος, τὴν δὲ τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς ὁ Βαλθόλδος Ἔστιος (d' Este). Ὁ τελευταῖος ὁρμήσας ἐκ τοῦ Ναυπλίου μετὰ ἑξακισχιλίων ἀνδρῶν, τῶν πλείστων νικητῶν, οὓς ὁ πρῶτος μετήνεγκεν ἐκ Κρήτης, ἐπέπεσε κατὰ τοῦ Ἄργους, τὸ ἀφῄρεσεν ἀπὸ τῶν πρὸ μικροῦ καταλαβόντων αὐτὸ Τούρκων καὶ ἐντεῦθεν ἐστράτευσεν ἀμέσως ἐπὶ τὴν Κόρινθον, ἥτις κατείχετο ὡσαύτως ὑπ' ἐκείνων· ἐνῷ δὲ ἠσχολεῖτο εἰς ἐκπολιόρκησιν αὐτῆς, ἐπεχείρησεν ἐνταυτῷ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ καταῤῥεύσαντος τείχους ἐν τῷ Κορινθιακῷ Ἰσθμῷ· ἐπὶ τῇ ἐλπίδι μάλιστα ὅτι, ἀποκαθισταμένου τούτου, οἱ κάτοικοι τῆς χώρας ἤθελον λάβει θάῤῥος καὶ συῤῥεύσει πανταχόθεν, κατέβαλε πρὸς ἀποτελείωσιν τοῦ ἔργου πᾶσαν σπουδήν· τρισμύριοι χωρικοὶ τῆς Πελοποννήσου ἐργαζόμενοι ἀκαταπαύστως, ἐν 15 ὅλαις ἡμέραις ἐδυνήθησαν νὰ φέρωσιν αὐτὸ (ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου κόλπου ἐκτεινόμενον) εἰς πέρας. Ἐν τούτοις δὲ παρατεινομένης εἰς μάτην τῆς πολιορκίας τῆς Κορίνθου, ὁ Βεγλέρβεης τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος Μαχμοὺτ πασᾶς συνεκρότησε στρατὸν πολυάριθμον ἐν Λεβαδείᾳ· ἅμα δ' ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ Ἰσθμοῦ, οἱ Ἐνετοὶ μὴ νομίζοντες ἑαυτοὺς ἱκανῶς ἐξησφαλισμένους ὄπισθεν τοῦ μόλις αὐτόθι ἐγερθέντος τείχους ἀπεχώρησαν εἰς Ναύπλιον, ὅπου πολιορκηθέντες ὑπὸ τῶν εἰσβαλόντων ἐχθρῶν ἀντέστησαν μετὰ πολλῆς καρτερείας. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον ἡτοιμάζετο ἐν τῇ δύσει σταυροφορία τις ἐπὶ τῇ προτροπῇ

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ Πάπα Πίου β', ὅστις διενοεῖτο νὰ τὴν διευθύνῃ αὐτοπροσώπως. Ἀλλ' ὅμως οἱ καρδινάλιοι καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας δὲν κατώρθωσαν νὰ συγκροτήσωσιν εἰμὴ 9 μόνον γαλέρας· ἡ δ' ἐπελθοῦσα αἰφνης ἀποβίωσις τοῦ Πάπα ματαιώσασα τὴν ἐπιχείρησιν περιώρισεν ὅλην τὴν ὑπὸ τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν Ἐνετίαν δοθεῖσαν συνδρομὴν εἰς εὐτελῆ τινὰ χρηματικὴν χορηγίαν (40,000 δουκάτων). Οὕτω δὲ ἡ πολιτεία αὕτη ἀνέλαβε μόνη τὸν πρὸς τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα, καθ' ὃν ἡ δυστυχὴς Ἑλλὰς καὶ πάλιν οὐκ ὀλίγα δεινὰ ὑπέστη.

Ἀλλὰ κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη ὁ μὲν Σουλτάνος ἀπησχολημένος συγχρόνως ἐν Βοσνίᾳ καὶ κατὰ τοῦ Ματθία Κορβίνου, ἐν Ἀλβανίᾳ κατὰ τοῦ Σκενδέρβεη, ὅστις καὶ αὖθις ὑπήκων εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Πάπα ἔσυρε τὸ ξίφος ἐκ τῆς θήκης, καὶ τέλος ἐν Ἀσίᾳ κατὰ διαφόρων ἀποστατῶν, οὐδὲν λόγου ἄξιον ἠδυνήθη νὰ ἐπιχειρήσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀλλαχοῦ ἐναντίον τῶν Ἐνετῶν. Οὗτοι δ' ἐν τοσούτῳ ἐπόρθησαν τὰς νήσους· ἀπέβησαν εἰς Λέσβον, Ἴμβρον, Σαμοθράκην καὶ Θάσσον· ἐπολιόρκησαν ματαίως τὴν Σπάρτην· συνῆψαν (ὑπὸ τὸν διοικητὴν Ἰάκωβον Βαρβαρίγον) μάχας ὄχι πολὺ ἐπιτυχεῖς περὶ Πάτρας καὶ εὐθὺς ἔπειτα περὶ Καλαμάταν· ἐκυρίευσαν τὰς Ἀθήνας καὶ πάλιν ἠναγκάσθησαν νὰ τὰς ἐγκαταλίπωσι κτλ. μόλις δὲ κατὰ τὸ 1470 ἔτος ἐπανελήφθη σπουδαίως ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐνετοτουρκικὸς ἀγών. Ὁ Μωάμεθ μετὰ μεγάλων δυνάμεων (70,000 ἀνδρῶν κατὰ ξηρὰν καὶ 400 πλοίων) ἀπεφάσισε τότε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς νήσου Εὐβοίας· καὶ αὐτὸς μὲν διὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος προχωρήσας ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐρίπου, ὁ δὲ στόλος του ἠγκυροβόλησεν οὐ μακρὰν τῆς νήσου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τῆς Ἐνετίας ναύαρχος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Κανάλης, ἔχων μόνον 35 γαλέρας ὑπὸ τὴν διοίκησίν του, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, οἱ Τοῦρκοι ἔλαβον καιρὸν νὰ κλείσωσι τὸ στενὸν διά τινος ἁλύσσου καὶ νὰ συζεύξωσι τὴν νῆσον μετὰ τῆς ἀπέναντι στερεᾶς διά τινος γεφύρας (ἐκ πλοίων), ἐφ' ἧς ὅλος ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐπεραιώθη καὶ ἤρξατο ἀμέσως τῆς πολιορκίας τῆς πρωτευούσης Χαλκίδος. Τρεῖς φονικώταται ἔφοδοι ἐπιχειρηθεῖσαι τὴν 25 καὶ 30 ἰουλίου καὶ τὴν 5 αὐγούστου ἀπεκρούσθησαν· πολλοὶ ἐκατέρωθεν ἔπεσαν καὶ ἡ φρουρὰ ἐξησθένησε μεγάλως· ὅθεν ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ ἐνεφανίσθη ὁ Κανάλης, ἔχων ἤδη ὑπὸ τὰς διαταγάς του ἑκατὸν περίπου πλοῖα, εἰσέπλευσε μεθ' ἑνὸς μέρους αὐτῶν εἰς τὸν πορθμόν, διασπάσας τὴν ἅλυσσον, καὶ ἦτον ἐγγὺς ἤδη νὰ διαρρήξῃ καὶ τὴν γέφυραν, πέραν τῆς ὁποίας ὁ τουρκικὸς στόλος εὑρίσκετο ἐν ἀγκύραις, ὅτε αἴφνης ἐπισχὼν περιέπεσεν ἐκ νέου εἰς ἀπραξίαν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι περιέμενε καὶ τὰ λοιπὰ πλοῖα. Ἐν τοσούτῳ δ' ὁ Σουλτάνος ὅστις προέβλεπε τί ἐδύνατο νὰ συμβῇ ἐὰν ἐβράδυνεν ἐπὶ πλέον, διέταξεν εὐθὺς νέαν συντονωτέραν ἔφοδον, τὴν ὁποίαν ὅμως οἱ πολιορκούμενοι εἰς τὴν ἐγγὺς ἀποβλέποντες βοήθειαν, ἀπέκρουσαν καὶ πάλιν γενναίως. Ἐπαναληφθείσης δὲ καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τῆς ἐφόδου μετὰ μείζονος ὁρμῆς, καὶ τοῦ Κανάλου μείναντος ὡς καὶ τὴν προτεραίαν ἀκινήτου, ἔπεσε τέλος τὸ φρούριον ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ εἰς ἐλευθέρωσίν του ἐκπεμφθέντος στόλου. Ἡ ζημία τῶν Τούρκων κατὰ τὰς πέντε ταύτας ἐφόδους ὑπῆρξε μεγίστη (τὰ χρονικὰ τῆς Ἐνετίας ἀναβιβάζουσιν αὐτὴν εἰς πεντακισμυρίους ἀνθρώπους). Ὁ Σουλτάνος ἐξεδικήθη ὠμότατα τὴν ἀντίστασιν τῶν ἀνδρείων τῆς πόλεως προμάχων (Ἑλλήνων κατὰ τὸ πλεῖστον), ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν διαπριονίσας, ἄλλους ἀνασκολοπίσας καὶ τοὺς πλείστους ἀποκεφαλίσας. Ὁ Παῦλος Ἐριζζος (Pavlo Erizzo), φρούραρχος τῆς Χαλκίδος, ὑπέ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στη τὸν τῆς διαπριονίσεως θάνατον καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ ἀντιστᾶσα εἰς τὴν ἀνόσιον ἐπιθυμίαν τοῦ Σουλτάνου κατεκόπη μεληδόν. Ὁ δὲ Κανάλης ἁπαχθεὶς δέσμιος εἰς Ἐνετίαν καὶ ὑποβληθεὶς εἰς δίκην κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν. Οὕτως ἡ Εὔβοια, ἡ καλουμένη ἄλλοτε κλεὶς τῆς Ἑλλάδος, ὑπέκυψεν εἰς τὸν αὐτὸν μετὰ τῆς Ἀττικῆς ζυγὸν καὶ τοῦ λοιποῦ ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Σατράπου.

Ἡ πολλοῦ λόγου ἀξία αὕτη κατάκτησις τῶν τούρκων συνεπήγαγε μεταβολήν τινα περὶ τὴν τύχην τῶν ἔτι εἰς τοὺς Ἐνετοὺς ὑποτελούντων Ἑλλήνων τῆς Πελοποννήσου· μέχρι τοῦδε οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἔπασχον ὑπὸ τοὺς χριστιανοὺς δεσπότας των ὄχι ὀλιγωτέρας κακώσεις καὶ περιφρονήσεις ἢ ὅσας ἂν ἤθελον πάθει ὑπὸ τοὺς Τούρκους αὐτούς· λῃστευόμενοι ὑπὸ ἰταλικῶν συμμοριῶν, πιεζόμενοι ὑπὸ ἀγγαριῶν δὲν εἶχον οὐδένα λόγον νὰ διακρίνωσι μεταξὺ δύο ἐθνῶν διαμφισβητούντων τὴν κατοχὴν τῆς χώρας αὐτῶν. Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τῆς Εὐβοίας ἡ Ἐνετία περίφοβος, ἐπειράθη νὰ τοὺς προσηλώσῃ εἰς τὰ συμφέροντά της καὶ εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ὅσου μέρους τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρχεν ἔτι κυρία. Ὁ Μοκενίγος, ἄριστος στρατηγός, ὃν ἡ Ἐνετία ἐξελέξατο πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν ἀτυχημάτων αὐτῆς, συνεκρότησε πολιτικὸν ἑλληνικὸν στρατὸν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ (1471), ἔδωκεν αὐτῷ βαθμὸν ὅμοιον μὲ τὸν τῶν ἐνετικῶν στρατῶν καὶ ἐσχημάτισεν ἐξ αὐτοῦ τὰς φρουρὰς τοῦ Ναυπλίου, τῶν Πατρῶν καὶ τῆς Μεθώνης· ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ πόλεμος, ὃν ὁ στρατηγὸς οὗτος ἐξέτεινε καὶ ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὑπῆρξεν οὐχ ἧττον ὀλέθριος εἰς τοὺς Ἕλληνας κατοίκους τῶν παραθαλασσίων πόλεων ἢ εἰς τοὺς ἄρχοντας τούτων Μωαμεθανούς. Ὁ Μοκενίγος, ἡγούμενος στόλου πολυαρίθμου, ηὐξημένου καὶ διὰ τῶν μοιρῶν τοῦ Πάπα (Σίξτου Α') καὶ τοῦ βασιλέως τῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Νεαπόλεως, ἐπόρθησε τὰ πέριξ τῆς Ἐφέσου μετά τινος ὅλως μουσουλμανικῆς βαρβαρότητος καὶ ἐπέπεσε λυσσωδῶς κατὰ τῆς Σμύρνης, κατοικουμένης σχεδὸν ὁλοσχερῶς ὑπὸ Ἑλλήνων· οἱ στρατιῶται του ἐλεηλάτησαν ἀδιακρίτως τοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς καὶ τὰ τουρκικὰ τσαμία πλῆθος χριστιανῶν ἀπωλέσθη ἢ ἐξηνδραποδίσθη· ἡ Σμύρνη τέλος ἐπυρπολήθη καὶ ὁ Ἐνετὸς ἀρχηγὸς ἐπανῆλθεν εἰς Μεθώνην μετὰ τοῦ στόλου του φέροντος ἄπειρα λάφυρα ἁρπαιρεθέντα ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀσίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἡ Ἐνετία ἴσχυσε κατά τινα παράδοξον τρόπον, ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν Εὔβοιαν διὰ τῆς πλουσίας καὶ εὐφόρου Κύπρου. Ἀφοῦ ἡ νῆσος αὕτη πολλάκις μετέβαλε κύριον, περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος (1190) περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ῥιχάρδου Α' ἐπὶ τῆς σταυροφορικῆς αὐτοῦ ἐκστρατείας, καὶ ὑπ' αὐτοῦ μὲν καταρχὰς ἐπωλήθη εἰς τοὺς Ναΐτας, ὑπὸ δὲ τούτων παρεχωρήθη ἔπειτα εἰς τὸν Γουΐδωνα Λουσιννιανὸν, οὗτινος οἱ ἀπόγονοι τὴν κατεῖχον ἐπὶ τρεῖς σχεδὸν αἰῶνας· ἡ θυγάτηρ τοῦ ἐσχάτου ἐκ τοῦ Λουσιννιανικοῦ οἴκου ἡγεμόνος, Ἰωάννου Γ', συνεζεύχθη μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας καλουμένου ὡσαύτως Ἰωάννου, τοῦ ὁποίου νόθος τις υἱὸς κατώρθωσε διὰ πολλῶν ῥαδιουργιῶν ν' ἀναγορευθῇ, μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ πατρός του, βασιλεὺς τῆς Κύπρου· ὡς τοιοῦτος δ' ἐνυμφεύθη τὴν Αἰκατερίναν Κορνάρου, θυγατέρα ἑνὸς εὐγενοῦς Ἐνετοῦ, ἣν εἰσεποιήσατο καὶ ἐπροίκισεν ἡ ἐνετικὴ Γερουσία. Ἀποθανόντος δ' ἐκείνου μετὰ τρία ἔτη ἀτέκνου, ἡ χήρα του διεδέχθη τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἐνετίας, ἥτις ὡς δῆθεν μήτηρ ἐπεφυλάχθη τὸ κληρονομικὸν δικαίωμα· τὴν σοφιστικὴν δὲ ταύτην ἑρμηνείαν ὑπεστήριξε διὰ τῶν ὅπλων ὁ Μοκενίγος. Ἐλθὼν οὗτος μετὰ στρατοῦ, συγκειμένου ἐξ Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν, ἐτι-

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μώρησε κεφαλικῶς πάντας ὅσοι κατηγοροῦντο ὡς συνωμόται κατὰ τῆς ζωῆς τῆς βασιλίσσης, καὶ ἐβεβαίωσε τὸ δικαίωμα τῆς διαδοχῆς τῆς ἐνετικῆς πολιτείας. Μετά τινα δ' ἔτη ἡ Ἐνετία, ὡς κληρονόμος ἀνυπόμονος, ἠνάγκασε τὴν βασίλισσαν νὰ παραιτηθῇ· ὅθεν ἐπὶ συνελεύσεως, συγκροτηθείσης ἐκ πάντων τῶν εὐγενῶν Κυπρίων, ἐκείνη ἀπεφάνθη ὅτι ὡς θυγάτηρ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος πολιτείας παρέδιδεν τὴν ἐξουσίαν της εἰς τὰς χεῖρας τῆς μητρός της. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ Κύπρος ἀνεγνώριζεν ὡς Κυριάρχην (ψιλῷ ὀνόματι) τὸν Σουλτάνον τῆς Αἰγύπτου, ἡ Ἐνετία, θέλουσα νὰ νομιμοποιήσῃ κατὰ τὸ φαινόμενον ὁλοσχερῶς τὴν ἑαυτῆς κυριότητα, ἐξηγόρασεν παρ' ἐκείνου διὰ πλουσίων δώρων τὸ κυριαρχικὸν δικαίωμά του.

Μικρὸν δὲ πρὸ τῆς καταλήψεως τῆς Κύπρου οἱ Ἐνετοὶ ἀπέσπασαν τὴν Ζάκυνθον καὶ Κεφαλληνίαν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Λεονάρδου Τόκκου, ὅστις ἐπέτυχε νὰ μένῃ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς κυριότητος. Ὁ Σουλτάνος ἐνέκρινε τὴν παραχώρησιν τῆς πρώτης ἐκ τῶν εἰρημένων νήσων, ἐζήτησε δὲ καὶ ἔλαβε τὴν δευτέραν· ἅμα δὲ γενόμενος ταύτης κύριος διέταξε ν' ἀποκεφαλίσωσιν ὅλους ὁμοῦ τοὺς ἀπαρτίζοντας τὴν αὐλὴν τοῦ Τόκκου, τοὺς δὲ κατοίκους νὰ μεταφέρωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου χωρίσας τοὺς ἄνδρας ἀπὸ τῶν γυναικῶν των συνέζευξεν ἀμφότερα τὰ γένη μετὰ Αἰθιόπων ἵνα οὕτως ἀποκτήσῃ ἐξευγενισμένην τῶν δούλων καὶ εὐνούχων φυλήν.

Τότε δὲ ὁ Μωάμεθ, ἀσχολουμένων τῶν Ἐνετῶν ἐν τῇ Κύπρῳ, ἐπεχείρησε ν' ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῶν καὶ τὸ μέρος τῆς Ἀλβανίας, ὅπερ ὁ κατὰ τὸ 1466 ἀποβιώσας Σκενδέρβεης εἶχεν ὑποβάλει ὑπὸ τὴν προστασίαν των· ἔθετο δὲ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην εἰς κίνησιν δυνάμεις μεγάλας, καὶ αὐτὸς μὲν αὐτοπροσώπως ἐπολιόρκησε τὸ ὀχυρὸν Σκούταρι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

(τὸ πάλαι Λάβεον), εἰς δὲ τὸν Δαοὺτ Πασᾶν, Βεγλέρβεην τῆς Ῥούμελης, ἐπέτρεψε τὴν πολιορκίαν τῆς Κρoΐας· εἰς ἀμφοτέρας δὲ τὰς πόλεις εὗρεν ἀντίστασιν μεγάλην, διότι οἱ κάτοικοι αὐτῶν ἐνεπνέοντο εἰσέτι ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀηττήτου ἀργηγοῦ των· ἐπὶ τέλους ὅμως ὑπερενίκησε, μετὰ πολλὴν θυσίαν, ὅλα τὰ προσκόμματα· ἡ δὲ ἅλωσις τῆς Κρoΐας ὑπῆρξε τὸ σπουδαιότερον γεγονὸς, καθόσον δι' αὐτῆς συνεπληρώθη ἡ δουλεία τῆς Ἑλλάδος· ὁ Μωάμεθ, κύριος ἐκείνης, διέταξεν ἀνιλεῶς τὴν σφαγὴν ὅλων τῶν κατοίκων· καὶ διὰ τοῦ τρόμου κατέστησεν ἅπασαν σχεδὸν τὴν Ἀλβανίαν ὑποχείριον καὶ μωαμεθανικήν. Τοιουτοτρόπως ὁ μάχιμος αὐτὸς λαὸς, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἦνε ὁ ὠφελιμώτερος τῶν Ἑλλήνων σύμμαχος, ἐγένετο ὑπὸ τὴν νέαν καὶ βάρβαρον θρησκείαν ὁ ἀνελεύθερος ἐχθρός των *)· ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς συνεπιέσθη πανταχόθεν καὶ οἷον εἰπεῖν καθείρχθη ὑπὸ μωαμεθανικῶν ἐθνῶν· ὥστε ἡ μόνη προστασία, ἥτις ὑπελείπετο αὐτῇ, ἦτο ὁ (χριστιανικὸς τοὐλάχιστον) ζυγὸς τῆς Ἐνετίας κυρίας ἔτι ἑνὸς μέρους τῆς Πελοποννήσου.

Νικητὴς τῶν Ἐνετῶν ἐν τῇ Ἀλβανίᾳ ὁ Μωάμεθ ἠθέλησε ν' ἀποδιώξῃ αὐτοὺς καὶ ἐκ τῶν παραθαλασσίων πόλεων τῆς Ἑλλάδος· ὅθεν ἔπεμψε τὸν Σατράπην τῆς Θρᾴκης πρὸς ἐκπολιόρκησιν τῆς Ναυπάκτου· ἀλλ' ἡ φρουρὰ τῆς πόλεως ταύτης, ἐξ Ἑλλήνων κατὰ τὸ πλεῖστον συγκειμένη, ἐματαίωσε διὰ τῆς γενναίας αὐτῆς ἀμύνης ὅλας τοῦ ἐχθροῦ τὰς προσπαθείας· ἐπὶ τέλους δὲ ἡ Ἐνετία ἀπαυδή-

*) Ἕως τῆς ἐποχῆς ταύτης οἱ Ἀλβανοὶ ἐπηγγέλλοντο τὸ ἀνατολικὸν χριστιανικὸν δόγμα, ἠναγκάσθησαν δὲ πρὸς ἀποφυγὴν τῶν δεινῶν τῆς τυραννίας, ν' ἀσπασθῶσι τὸν Ἰσλαμισμόν· ἀλλὰ παρατηρητέον ὅτι πολλοὶ ἔπραξαν τοῦτο κατὰ προσποίησιν· διὸ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὑπάρχουσιν ἀλβανικαὶ οἰκογένειαι ἐν τῷ φανερῷ μὲν τὰ τῆς μωαμεθανικῆς λατρείας τελοῦσαι, ἐν τῷ κρυπτῷ δὲ τὸ πάτριον διατηροῦσαι θρήσκευμα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σασα ἐκ τοῦ μακροῦ ἀγῶνος ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τοῦ Μωάμεθ εἰρήνην, δι' ἧς παρεχώρησεν αὐτῷ ὅσα εἶχεν ἤδη κατακτήσει: τὴν Εὔβοιαν, τὴν Λῆμνον, τὴν Κροΐαν, τὸ Σκούταρι καὶ τὸ Ταίναρον ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου, καὶ προσέτι ὑπεχρεώθη νὰ τῷ πληρώσῃ καὶ 100,000 δουκάτα ὡς δαπάνην τοῦ πολέμου, ἀντὶ τούτων ὅμως ἐπέτυχεν ἐπωφελοῦς τινὸς ἐμπορικῆς συνθήκης· συγχρόνως δ'ἐστάλη εἰς Ἐνετίαν καὶ Τοῦρκος τις πρέσβυς, ὅστις ἔτυχε μεγάλων τιμῶν καὶ δεξιώσεων.

Τελευταία τοῦ Μωάμεθ πρᾶξις ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὑπῆρξεν ἡ ἐπιχείρησις αὐτοῦ κατὰ τῆς Ῥόδου, κατεχομένης ὑπὸ τοῦ τάγματος τῶν Ἰωαννιτῶν τῆς Ἱερουσαλήμ. Οἱ συνιστῶντες τοῦτο ἱππόται, οἵτινες μόνοι (ὑπὸ τὸν τότε μέγαν Μάγιστρον Δ' Αὐβουσῶνα) διέσωζον ἔτι τὰς παραδώσεις καὶ τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν σταυροφόρων, μαθόντες ἐγκαίρως ἐκ κατασκόπων, οὓς εἶχον ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὴν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου μελετωμένην ἐκστρατείαν ἐφρόντισαν περὶ πάντων τῶν πρὸς κραταιὰν ἄμυναν ἀπαιτουμένων· ὅθεν εὑρέθησαν ὅλοι ἡτοιμασμένοι, ὅταν τὴν 23 Μαΐου 1480 ὁ Τουρκικὸς στόλος, ἐξ 160 μεγάλων καὶ μικροτέρων πλοίων συγκείμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Καπουδὰν Πασᾶ Μεσὶχ διοικούμενος ἐνεφανίσθη ἀπέναντι τῆς νήσου· ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως κειμένου ὄρους ἁγίου Στεφάνου, ὑποκάτω τοῦ ὁποίου ὁ στόλος εἶχεν ἀγκυροβολήσει, οἱ Τοῦρκοι μετενεγκόντες μετὰ δύο ἡμέρας τρία τεράστια τηλεβόλα ἤρξαντο νὰ διευθύνωσι τὸ πῦρ αὐτῶν κατὰ τοῦ πύργου τοῦ ἁγίου Νικολάου, κειμένου δεξιὰ ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ λιμένος, ἅμα δὲ γενομένου, διὰ τοῦ συνεχοῦς πυροβολισμοῦ, ἱκανοῦ ῥήγματος, ἑτοίμησαν νὰ ἐπιχειρήσωσι διὰ θαλάσσης ἔφοδον, ἥτις ὅμως ἀπεκρούσθη δι' ἀπωλείας πολλῶν Τούρκων, ἡ ἔφοδος ἐπαναλήφθη ἐν καιρῷ θυελλώ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λώδους τινὸς νυκτὸς καὶ διήρκησε μέχρι πρωΐας, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἀπέτυχε μετὰ πολὺ μείζονος ζημίας τῶν ἐφορμησάντων. Τότε δὲ ὁ Μεσὶχ πασᾶς ἔστρεψεν ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις κατὰ τῆς ὑπὸ Ἰταλῶν καὶ Ἰουδαίων κατοικουμένης ἐνορίας τῆς πόλεως· ἀφοῦ δ' ἀποπεράτωσαν ὅλας τὰς ἀναγκαίας προπαρασκευάς, διέταξε τελευταίαν γενικὴν ἔφοδον κατὰ τὴν 28 Ἰουλίου, ἡμέραν παρασκευὴν (ἱερὰν παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς) καὶ ἵνα ἐξάψῃ ἔτι μᾶλλον τὸν ζῆλον τῶν στρατιωτῶν του ὑπεσχέθη αὐτοῖς τὴν ἀκώλυτον λεηλάτησιν τῆς πόλεως μετὰ τὴν ἅλωσίν της· ὅθεν ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου ἐκπυρσοκρότησίς τις δι' ὅλμου ἔδωκε τὸ σύνθημα πρὸς τὴν ἔφοδον. Τρισχίλιοι περίπου ἀνέβησαν κατὰ πρῶτον τὰ τείχη διὰ τῆς προηγουμένως γενομένης χαλάστρας, ἀκολούθως δ' ὅλος ὁ στρατὸς ἐτέθη εἰς κίνησιν· ἡ ἡμισέληνος ἐκυμάτιζεν ἤδη ἐπὶ τοῦ ὕψους τῶν ἐπάλξεων, ὅτε αἴφνης ὁ Μεσὶχ, ὅστις ἐνόμιζεν ὡς κυριευμένην τὴν πόλιν, ὑπὸ πλεονεξίας κινούμενος διέταξε νὰ διακηρυχθῇ τῆς λεηλασίας ἡ ἀπαγόρευσις, καθόσον οἱ θησαυροὶ τῆς Ῥόδου ἀνῆκον εἰς τὸ ἴδιον τοῦ Σουλτάνου ταμεῖον· τοῦτο ἐνέκρωσεν εὐθὺς τὸν ζῆλον τῶν ἐφορμιστῶν· ἡ ἐπιφυλακὴ ἠρνήθη ν' ἀκολουθήσῃ τοὺς ἤδη ἀναβάντας τὰ τείχη, τοὺς ὁποίους τότε οἱ ἱππόται καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς ἐνθαρρυνθέντες ἀπέκρουσαν ἐρρωμένως· ὑπὲρ τὰ τρισχίλια πτώματα, ἅτινα ἔκειντο ἐπὶ τοῦ ῥήγματος καὶ ἐν τοῖς τάφροις, ἐκάησαν· ἅπασα δὲ ἡ πολιορκία, ἥτις διήρκεσε τρεῖς μῆνας, ἐπήνεγκεν εἰς τοὺς Τούρκους ζημίαν σημαντικὴν (οἱ φονευθέντες συνεποσοῦντο εἰς 9000 καὶ οἱ τραυματισθέντες εἰς 1500).—Ὁ Μεσὶχ πασᾶς ἀνέπλευσε μετὰ σπουδῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου γενόμενος ἔκπτωτος τοῦ ἀξιώματός του κατεδικάσθη εἰς παντοτεινὴν ἐξορίαν.

Εἰς τὴν θριαμβευτικὴν ταύτην τῆς ἀμύνης τῶν ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου ἔκβασιν συνετέλεσε τὰ μέγιστα ἡ ἐγχώριος

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

(ἐξ Ἑλλήνων συνισταμένη) πολιτοφυλακή· ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν στόλον αὐτὸν τοῦ Μωάμεθ ὑπῆρχον πολλοὶ Ἕλληνες ναῦται, οὕτω δὲ τὸ δύστηνον ἑλληνικὸν ἔθνος ἠναγκάζετο νὰ παρέχῃ εἰς τοὺς ἐχθρούς του δύναμιν, ἣν ἑαυτοῦ χάριν δὲν εἶχε, καὶ νὰ ὑποστηρίζῃ δεσποτισμὸν ὀνόματι μέν διάφορον (χριστιανικὸν ἢ μουσουλμανικὸν) πράγματι δὲ ὅμοιον, ὡς ἐπίσης εἰς τὴν τύχην του ὁλέθριον.—Τέλος ὁ Μωάμεθ Β', ἀφοῦ ἐπὶ τριάκοντα ἔτη κατετρόμαξε τὴν Εὐρώπην, κατέκτησε δώδεκα βασίλεια, ἀφήρεσεν ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν ὑπὲρ τὰς διακοσίας πόλεις, προήγαγε τὸν πόλεμον μέχρι τῶν παραλίων τῆς Ἰταλίας καὶ ἠπείλησε νὰ ὑποβάλῃ καὶ τὴν Ῥώμην εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Βυζαντίου τύχην, ἀπέθανεν ἐν Νικομηδείᾳ, γενόμενος ἱδρυτὴς τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἐν Εὐρώπῃ.

Στῶμεν δ' ἐνταῦθα μικρὸν ἵνα ἴδωμεν ὁποία ἦτον ἡ τῆς Ἑλλάδος κατάστασις κατὰ τὴν ἀποβίωσιν αὐτοῦ. Ἡ δουλεία ἔκτοτε ἤδη ἔλαβεν ἐν αὐτῇ, ὅσον τοῦτο ἦτο δυνατὸν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Κορανίου καὶ τῆς αὐθαιρεσίας, χαρακτῆρα κανονικόν· ἡ χώρα διῃρέθη εἰς τέσσαρας κυρίας διοικήσεις· καὶ αἱ τρεῖς μὲν πρῶται ἦσαν: ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Εὔβοια, ἥτις περιελάμβανε τὴν Αὐλίδα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Ἀττικὴν, τὴν Φωκίδα καὶ τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας· ἡ δὲ Πελοπόννησος, ἐξαιρουμένων τῶν ἐνετικῶν κτίσεων, ἀπετέλει τὴν τετάρτην· ἀρχηγοὶ φέροντες διάφορα ὀνόματα, οἷον Βεγλὲρ Βέϊδες, Βέϊδες, βοεβόδαι κλ., εἶχον τήν τε πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διοίκησιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ πόλεσιν. Ἡ γῆ δὲ αὐτὴ, ἥτις μέχρι τοῦδε ἀνῆκεν εἰς τοὺς ὑποδουλωθέντας, περιελθοῦσα δικαιώματι δορυκτητικῷ εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Σουλτάνου, διετέθη καὶ διενεμήθη σχεδὸν κατὰ τὸ ἐν μεσαιῶνι ἰσχύον Φεουδαϊκὸν σύστημα. Τὰ μὲν δηλονότι ἐκ τῶν ἀκινήτων παρεχωρήθησαν ὑπ' ἐκεί-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νου διαπαντὸς εἰς ἀξιωματικοὺς Μουσουλμάνους, ὅσοι εἶχον συντελέσει δραστηρίως εἰς τὴν κατάκτησιν· τὰ δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Βακουφίων προσηρτήθησαν εἰς Τσαμία ἵνα χρησιμεύωσιν εἰς τὴν διατήρησιν τούτων καὶ εἰς εὐποιητικοὺς σκοποὺς καὶ τὰ ἐπίλοιπα σχηματισθέντα εἰς φέουδα ἱσόβια, τὰ οὕτω λεγόμενα (κατὰ τὸ διάφορον αὐτῶν μέγεθος) Ζαίμια ἢ Τιμάρια, ἐδόθησαν εἰς διακεκριμένους Τούρκους, οἵτινες, καλούμενοι συνήθως Ἀγάδες ἢ Σπαχίδες, ὤφειλον νὰ στρατολογῶσιν ἀριθμὸν ἀνάλογον πρὸς τὸ μέγεθος τῶν κτημάτων των καὶ νὰ στρατεύωσιν ἰδίᾳ δαπάνῃ ἐν καιρῷ πολέμου. Παρατηρητέον ἐν τούτοις ὅτι ἡ δήμευσις τῆς γῆς δὲν ὑπῆρξε πλήρης, διότι πολλοὶ ἐκ τῶν ἡττημένων, τῶν οὕτω λεγομένων ραγιάδων, διατήρησαν μικράς τινας ἰδιοκτησίας, τὰς ὁποίας ἐνέμοντο ἐπὶ πληρωμῇ τοῦ πέμπτου τῶν προϊόντων καὶ εἶχον τὸ δικαίωμα ζῶντες μὲν νὰ ἐκποιῶσιν ἀποθνήσκοντες δὲ νὰ μεταβάζωσι κληρονομικῶς εἰς τὰ τέκνα των· χωρία μάλιστα ὁλόκληρα (ἐννοεῖται τὰ χειρότερα καὶ ἀκαρπότερα) ἔμειναν οὕτως εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ὅμως ἐθεωροῦντο ὡς νομεῖς αὐτῶν ἁπλῶς καὶ ὄχι ὡς ἰδιοκτῆται· διότι τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἢ κυριότητος ἀνῆκεν εἰς μόνον τὸν Σουλτάνον. Τὰ χωρία δὲ ταῦτα, καλούμενα συνήθως Κεφαλοχώρια, διετέλουν ὑπὸ τὴν διοίκησιν Ἑλλήνων προεστώτων, τῶν Τουρκιστὶ λεγομένων Κοτσαμπασίδων.

Ἅμα δὲ τῇ ἁλώσει τοῦ Βυζαντίου ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ ἀνωτέρω, ὑπεβλήθησαν εἰς φόρον κεφαλικόν, τὸ λεγόμενον χαράτσιον, δι' οὗ ὑπετίθετο ὅτι ἐξηγόραζον ἐτησίως τὴν ζωήν των, καὶ προσέτι ὑπεχρεώθησαν νὰ προσφέρωσιν ἕνα (συνήθως τὸν πέμπτον) ἐκ τῶν ἀῤῥένων παίδων των, ὅστις κατετάσσετο εἰς τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων καὶ ἀνετρέφετο ἐν τῇ μωα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μεθανικῇ θρησκείᾳ. Ὑπὸ τὸν μουσουλμανικὸν ζυγὸν ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐδύνατο εἰμὴ νὰ διαφθαρῇ καὶ ἐκβαρβαρωθῇ· πολλαὶ πόλεις, κατέχουσαι θέσιν εὐτυχῆ, ἐρημώθησαν· καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ εἰς τόπους ἀγονωτέρους, ὅπου ἐσχημάτισε πτωχὰ χωρία ἅτινα ἔμελλον ποτὲ νὰ γενῶσιν ἀκροπόλεις ἱστορικαί. Αἱ Ἀθῆναι, αἱ Θῆβαι καὶ ἡ Κόρινθος, ἔπαυσαν νὰ ἐξασκῶσι τὰς κατὰ τὸν ιγ' καὶ ιδ αἰῶνα εἰς ἀκμὴν προαχθείσας βιομηχανίας καὶ ἰδίως τῆς μετάξης· τὸ ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος κατεστράφη σχεδὸν ἐξολοκλήρου· τὰ πλεῖστα μέρη τοῦ γονίμου ἐδάφους τῆς Πελοποννήσου ἔμειναν ἀκαλλιέργητα· καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν κατοίκων αὐτῆς κατέφυγον ὡς εἰς ἄσυλον εἰς τὰ ὄρη τοῦ Ταϋγέτου· μόνοι δὲ οἱ ὀρεσίβιοι Μανιᾶται, παρὰ τοῖς ὁποίοις εἶχον διασωθῇ καὶ πολλοὶ τῶν ἐκ τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸν ιε' αἰῶνα φυγόντων, πολυαριθμότεροι τῶν ὀρεινῶν τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας, ὑπερασπίζοντο διαρκῶς τὴν ἐλευθερίαν των. Ὁ Μωάμεθ δὲν ἀπεπειράθη νὰ τοὺς ὑποτάξῃ, διότι δὲν ἐθεώρει ἀντάξιον τῶν θυσιῶν του νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὸ σκῆπτρον του τὴν ἄγονον ταύτην χώραν, τὴν ἀπὸ τοῦ Ταϋγέτου μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Ταινάρου ἐκτεινομένην.

Ἐν τοσούτῳ δὲ, κατὰ θείαν οἰκονομίαν, ὁ δορυκτήτωρ αὐτὸς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἀκουσίως καὶ ἀνεπιστήτως (χωρὶς νὰ θέλῃ καὶ ἐννοῇ) ἔθετο τὴν βάσιν τῆς διατηρήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ καὶ ἐπομένως τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἀναγεννήσεως τοῦ δουλωθέντος αὐτοῦ ἔθνους. Εἰς τὸ πολιτικὸν δηλονότι συμφέρον ἀποβλέπων κατέλιπεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατροπαράδοτον θρησκείαν μετά τινων ἐλευθεριῶν, ἐν ᾧ ἄλλως ἡ συνήθεια τῶν Ὀθωμανῶν ἦτο τὸ νὰ προσάγωσι διὰ τῆς βίας τοὺς ἡττωμένους εἰς τὸ δόγμα τοῦ προφήτου των. Ὁ δορυκτήτωρ οὗτος ἐγίνωσκε καλῶς ὅτι ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς ἀδιαφορίας, ἣν ἡ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δύσις ἔδειξεν εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ὑπῆρξεν ἡ θρησκευτικὴ ἐκείνη μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας διαίρεσις· διὰ τῆς θρησκευτικῆς δὲ ταύτης διαιρέσεως προετίθετο καὶ ἤλπιζε νὰ διατηρήσῃ ἀκμαίαν καὶ τὴν πολιτικήν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος νὰ μὴ δύναται καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ ἑλκύσῃ τὴν συμπάθειαν τῆς δύσεως. Μετὰ τῆς θρησκείας δὲ ἐπεφυλάχθη εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ὁ πολλὴν ἀνέκαθεν ἐπιρροὴν ἔχων κλῆρος ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην διοίκησιν τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις τοὐντεῦθεν ἐθεωρεῖτο οὐ μόνον ὡς πρωτεύων τῶν ἄλλων πατριαρχῶν (Ἀντιοχείας, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱεροσολύμων) καὶ ὡς ἀρχηγὸς παντὸς τοῦ κλήρου, ὡς τὸ πρότερον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀρχηγέτης

Πρῶτος Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας, ὑπῆρξεν ὁ προμνημονευθεὶς Γεννάδιος, ὅστις πρότερον ἐκαλεῖτο Γεώργιος Σχολάριος. Ὁ Σουλτάνος ἠθέλησε νὰ τὸν περιβάλῃ τὸ πατριαρχικὸν ἄξίωμα, ὅπως οἱ Χριστιανοὶ αὐτοκράτορες συνείθιζον, καὶ διὰ τοῦτο τὸν προσεκάλεσεν εἰς τὰ ἀνάκτορά του. Ἀφοῦ δὲ συνδιελέχθη μετ' αὐτοῦ φιλοφρόνως, τὸν ἐνέδυσεν λαμπρὰν χλαμύδα (καφτάνι), τῷ ἐχάρισε πολύτιμον βακτηρίαν καὶ ἀναχωροῦντα τὸν συνώδευσε μέχρι τῆς αὐλῆς, ὅπου τῷ προσηνέχθη ἵππος γενναῖος ἐκ τοῦ βασιλικοῦ σταύλου, τὸν ὁποῖον ἱππεύσας ὁ Γεννάδιος ἀπῆλθεν, ὑπὸ μεγιστάνων τῆς αὐλῆς συνοδευόμενος, εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἵνα κυβερνᾷ ἐκεῖθεν τοὺς νέους Χριστιανοὺς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου· μεταβληθέντος δὲ μετοὔπολυ τοῦ ναοῦ τούτου εἰς τσαμίον ἐπώνυμον τοῦ δορυκτήτορος Μωάμεθ, ὁ Πατριάρχης δι' ἀδείας αὐτοῦ μετέβη εἰς τὸν ναὸν τῆς Παμμακαρίστου. Ἐφεξῆς δὲ ὁ Μωάμεθ ἔπεμψεν εἰς τὸν πατριάρχην δίπλωμα, δι' οὗ τὸν ἐβεβαίου «ὅτι » οὐδεὶς θέλει τὸν ἐνοχλεῖ περὶ τὰ θρησκευτικά, καὶ ὅτι αὐτὸς καὶ οἱ ὑπ' » αὐτὸν μητροπολῖται καὶ ἀρχιεπίσκοποι μένουσι πάντη ἀτελεῖς (ἀπηλ- » λαγμένοι πάσης φορολογίας)». Ἄλλο δὲ δίπλωμα κοινοποιηθὲν κατόπιν εἰς τὸν Πατριάρχην ἐχορήγη εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἄδειαν «νὰ ἔχωσιν » ἀσφαλεῖς τὰς ἐκκλησίας των, νὰ ἐκτελῶσι τοὺς γάμους, τοὺς ἐνταφι- » ασμοὺς καὶ ἄλλας χριστιανικὰς συνηθείας ἐλευθέρως, καὶ νὰ ἑορτάζωσι » τὸ Πάσχα τρεῖς ἡμέρας δημοτελῶς» (ὅρ. Φραντσ. Χρον. Βιβλ. Γ' σελ. 68).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ ἔθνους αὐτοῦ (ὅθεν τὸ ἐπώνυμόν του Μελὲτ Μπασὴς ἤτοι Ἐθνάρχης). Ἡ περίθαλψις ἄρα, ἣν ὁ κλῆρος ὡς καὶ πᾶσα ἡ χριστιανικὴ κοινότης ἀπελάμβανεν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, δὲν ἦτο εἰμὴ συνέπεια ἀναγκαία τῆς ὁποίας ἄπαξ ὁ Μωάμεθ παρεδέχθη ἀρχῆς. Τοιουτοτρόπως ἡ θρησκευτικὴ ἀντίθεσις, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κλήρου, τοῦ κέντρου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑνότητος, ἐδύνατο νὰ ὑποθάλπῃ διηνεκῶς καὶ τὴν ἐθνικὴν διαφορὰν μεταξὺ νικητῶν καὶ ἡττημένων, δυναστῶν καὶ δυναστευομένων, καὶ νὰ φέρῃ ἐπὶ μᾶλλον τοὺς τελευταίους, καθόσον ὁ ζυγὸς τῶν δυναστούντων καθίστατο ἐπαχθέστερος, εἰς ἐκείνην τὴν ἑαυτοσυνείδησιν, ἥτις ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ τῆς τελεσφόρου πρὸς ἀνάκτησιν τῆς αὐτονομίας των ἐξεγέρσεως. —Μετὰ τὰς σκέψεις ταύτας προβῶμεν ἤδη ἐπὶ τὸ συνεχὲς τῶν συμβάντων.

Τὸν Μωάμεθ Β' διεδέχθη ὁ υἱός του Βαϊαζὴτ Β' (1481—1512), ὅστις, ὡμὸς μὲν ὡς ὁ πατήρ του ἦττον δὲ μάχιμος αὐτοῦ, ἔκλινε μᾶλλον εἰς τὸν ἥρεμον βίον. Οἱ Ἐνετοί, ἐπειδὴ ὁ τῆς Σερβίας Βεγλέρβεης, Ἰσκενδὲρ, ἤρξατο τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ μετὰ τοῦ Μωάμεθ συνομολογηθεῖσα συνθήκη ἠκυρώθη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἠναγκάσθησαν ν' ἀνανεώσωσι τὴν συνθήκην ἐκείνην παραχωρήσαντες εἰς τοὺς Τούρκους τὴν Κεφαλληνίαν. Ἐν τοσούτῳ δὲ ἡ Ἑλλὰς ἐφάνη, περὶ τὴν ἔξοδον τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, κινουμένη ἐσωτερικῶς, ὅπερ δεικνύει ὅτι ὁ βίος δὲν εἶχεν ἔτι ἀποσβεσθῇ ἐν τῷ ὑποδουλωθέντι λαῷ. Τῷ 1495 ὁ Κάρολος Η' βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, ὑπερβὰς τὰς Ἄλπεις καὶ διὰ τῆς Ἰταλίας πορευόμενος ἔσπευδε νὰ κατακτήσῃ τὴν Νεάπολιν. Οἱ Γαλλικοὶ στρατοὶ διεσκόρπησαν εὐκόλως τὰ μισθωτὰ Ξεναγῶν (condottievi) στίφη. Ὁ Κάρολος ἐν ἀκμαίᾳ ἡλικίᾳ καὶ νικητὴς συνέλαβε παραυτίκα τὴν ἰδέαν νὰ ἐλευθε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρώσῃ τὴν ἀνατολὴν, ἠγόρασε παρά τινος Παλαιολόγου (ὡς προείρηται) τὰ ἐπὶ τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου δικαιώματά του καὶ δυνάμει αὐτοῦ τοῦ ἀλλοκότου συναλλάγματος ἔλαβε τὸ διάδημα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς ἀνατολῆς ἵνα, ὑπὸ τὸν ὄγκον τοῦ νέου ἀξιώματος, εἰσέλθῃ εἰς τὴν Νεάπολιν θριαμβευτικῶς. Ἡ φήμη τοῦ πολιτικοῦ τούτου σχεδίου διεδόθη ὡς ἀστραπὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὁ Κάρολος ἔμελλε νὰ προελάσῃ ἀπὸ Ὑδροῦντος εἰς Αὐλῶνα καὶ ἐντεῦθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι διαβαίνων διὰ τῶν χωρῶν τῶν Ἀλβανῶν, Σλαβόνων καὶ Ἑλλήνων ἤθελεν ἔχει τὴν συνδρομὴν τούτων εἰς πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ του. Ἐπίσκοπός τις τοῦ Δυρραχίου, Ἀλβανὸς τὴν καταγωγὴν, ὑπεβοήθει μετὰ πολλοῦ ζήλου τὴν ἐπιχείρησιν καὶ εἶχεν ἤδη συλλέξει μέγαν σωρὸν ὅπλων, δι' ὧν προετίθετο νὰ ὁπλίσῃ τοὺς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του. Ἀπεσταλμένοι ἤρχοντο εἰς Ἐνετίαν καὶ Ἀπουλίαν νὰ συνδιασκεφθῶσι μετὰ τῶν Γάλλων. Ὑπελόγιζον ὅτι εἰς μόνην τὴν Θεσσαλίαν ἠδύναντο νὰ δράξωσι τὰ ὅπλα ὑπὲρ τοὺς πεντακισχιλίους Ἕλληνας. Ἐν τούτοις ὁ νέος βασιλεὺς ἴδε παραυτίκα ματαιωθεῖσαν τὴν πρώτην ἐπιβολὴν αὐτοῦ, ἤτοι τὴν κατάκτησιν τῆς Νεαπόλεως, καὶ μετ' αὐτῆς συναπολλύμενον καὶ τὸ ἀνατολικὸν αὐτοῦ σχέδιον· μετὰ πολλοῦ δὲ κόπου ἠδυνήθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ βασίλειόν του διὰ μέσου τῶν συμμαχούντων στρατῶν τοῦ Πάπα, τῶν βασιλέων τῆς Καστελίας καὶ Ἀραγῶνος καὶ τῶν Ἐνετῶν. Αἱ ἐλπίδες ὅμως, ἃς οἱ Ἕλληνες οὕτως ἐλαφρῶς συνέλαβον, ὡς καὶ αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, ἐτιμωρήθησαν σκληρῶς. Οἱ Ἐνετοὶ κατήγγειλαν εἰς τὸν Σουλτάνον τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἐξυφανθεῖσαν συνομωσίαν καὶ αἱ δυστυχεῖς αὗται χῶραι, αἵτινες μόλις ἤρξαντο νὰ ἀναλαμβάνωσι διὰ τῆς εἰρήνης τινῶν ἐτῶν, ἐπλημμύρισαν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑπὸ αἵματος. Ἀλλ' ὅμως οἱ Ἐνετοὶ κακῶς ἀντεμείφθησαν διὰ τὴν αἰσχρὰν ταύτην ὑπηρεσίαν των.

Ὁ Βαϊαζὴτ δὲν ἐδράδυνε νὰ ἐπιχειρήσῃ νέον κατ' αὐτῶν πόλεμον (1499), ἐπὶ λόγῳ, μὲν τινῶν προσβολῶν, δι' ἃς οὗτοι ἐνοχοποιοῦντο, κυρίως δὲ παρορμηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶς τότε πρὸς τοὺς τελευταίους διακειμένων Φλωρεντινῶν, τοῦ Πάπα Ἀλεξάνδρου ΣΤ' καὶ τοῦ Δουκὸς τῶν Μεδιολάνων Λουδοβίκου Σφόρτσα. Οἱ Ἐνετοὶ ἔπεμψαν ἀμέσως πρεσβευτὴν τινα, Ἀνδρέαν Ζαγχάνην καλούμενον, ἵνα συμβιβάσῃ ὁπωσδήποτε τὰ πράγματα καὶ ἀνανεώσῃ τὰς παλαιὰς συνθήκας· ἀλλ' οὗτος εὗρε ψυχρὰν ὑποδοχὴν καὶ μόλις κατ' ἐπίμονον αἴτησίν του ἠδυνήθη νὰ λάβῃ εἰς ἀπάντησιν ἔγγραφόν τι, δι' οὗ ὄντος γεγραμμένου λατινιστὶ καὶ ὄχι τουρκιστὶ, ὁ Σουλτάνος δὲν ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ὑποχρεούμενον. Ἐν τοσούτῳ ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐκ 260 πλοίων συνιστάμενος εἶχεν ἤδη ἐκπλεύσει πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ πρέσβεως· στρατὸς δέ τις ἐξ 63,000 ἀνδρῶν εὑρίσκετο εἰς τὰ ὅπλα. Τὸν Ἰούνιον ἐξεστράτευσε μετ' αὐτοῦ ὁ τῆς Ῥούμελης Βεγλέρβεης Μουσταφᾶς διὰ ξηρᾶς εἰς Ναύπακτον, ὅπου καὶ ὁ στόλος συγχρόνως διευθύνθη, ὑπ' ἐναντίων ὅμως ἀνέμων ἠναγκάσθη νὰ σταθῇ παρὰ τὴν νῆσον Οἰνοῦσαν (Σαπιεύτσαν), κειμένην πρὸ τῆς Μοθώνης· ἐντεῦθα δ' ἀντιτάχθη πρὸς αὐτὸν ὁ ἐξ 150 πλοίων συγκείμενος ἐνετικός, τοῦ ὁποίου ὁ διοικητὴς Γριμάνης εἶχε πλείονα ζῆλον ἢ ναυτικὴν ἱκανότητα καὶ προσέτι διέκειτο ζηλοτύπως πρὸς τὸν ὑποδιοικητὴν ἢ ὑπονάυαρχον Ἀνδρέαν Λαυρεδάνον· ὅθεν, ὅταν ὁ τελευταῖος καὶ εἷς ἄλλος πλοίαρχος, τὄνομα Ἀλβανος Ἀρμένιος, συνεκρούσθησαν μετά τινος μεγάλου ἐχθρικοῦ πλοίου, ἐκεῖνος ἐγκατέλιπεν αὐτοὺς ἀβοηθήτους καὶ ἴδεν ἀτάραχος καταστραφέντας ἀμφοτέρους σὺν τῷ ἐχθρῷ· καὶ τὸ δὴ χεῖρον! κατέλιπεν ἐλευθέραν τὴν εἰς τὸν κόλπον τῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ναυπάκτου εἰσπλευσιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Ἐνετίαν, ὅπου δικασθεὶς κατεδικάσθη εἰς φυλάκισιν. Οὕτω δὲ ἅμα ἐμφανισθέντος τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐνώπιον τοῦ λιμένος τῆς εἰρημένης πόλεως, ἧς τὰ τείχη ἦσαν παρημελημένα, ὁ φρούραρχος αὐτῆς Ζυνάνος Μόρης, μὴ δυνηθεὶς νὰ ὑπερασπισθῇ αὐτὴν τὴν παρέδωκεν εἰς τοὺς Τούρκους. Ὁ Βαϊαζὴτ, ὅστις εὑρίσκετο αὐτοπροσώπως ἐνταῦθα, διέταξε τὴν ἀνέγερσιν δύο φρουρίων (Ῥίου καὶ Ἀντιῤῥίου) κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ πορθμοῦ μεταξὺ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς ἀπέναντι Λοκρίδος καὶ συγχρόνως τὴν ναυπήγησιν 40 πλοίων κατὰ τὸν ἐνετικὸν τρόπον ἵνα κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος προσβάλῃ τὴν Κορώνην καὶ Μοθώνην, μετὰ δὲ ταῦτα εὐθὺς ἐπανέκαμψεν εἰς Ἀδριανούπολιν.

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἀπριλίου (1500) ἐπανελήφθη ὁ ἀγών. Εἰς μάτην ἡ ἐνετικὴ κυβέρνησις ἐπειράθη νὰ καλέσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Πολυάριθμος τουρκικὸς στρατὸς προὐχώρησεν εἰς τὴν Λακωνίαν καὶ, ἀφοῦ διὰ σιδήρου καὶ πυρὸς κατέστρεψεν ὅλα τὰ περίχωρα, τὴν 8 Ἰουλίου ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῆς Μοθώνης, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσε καὶ ὁ συγχρόνως ἐπιπλεύσας τουρκικὸς στόλος. Μετὰ τεσσάρων δὲ μόνον Γαλερῶν ἐδυνήθη παραδόξως ὁ ἐξ Ἐνετίας ἐρχόμενος Τραβισάνος νὰ διέλθῃ διὰ μέσου αὐτοῦ· ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ μὲν ἐκ τῶν πολιορκουμένων ἔβλεπον ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων τὸ σπάνιον τοῦτο θέαμα, οἱ δὲ προσέφερον χεῖρας ἵνα εὐκολύνωσι τὸν εἴσπλουν αὐτῆς τῆς ἀνελπίστου ἐπικουρικῆς μοίρας, ἡ πόλις ἠλώθη κατὰ ξηρὰν ἐξ ἐφόδου καὶ παρεδόθη εἰς πυρπόλησιν, τῆς ὁποίας, διαρκεσάσης πέντε ἡμέρας, πολλοὶ ἐκ τῶν προμάχων (Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν) ἐγένοντο ὁλοκαυτώματα. Μετοὔπολυ ἡ Κορώνη καὶ ἡ Πύλος μαθοῦσαι τὴν τύχην ἐκείνης, παρεδόθησαν· μόνον δὲ τὸ Ναύπλιον, πρὸς τὸ ὁποῖον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

οἱ τοῦρκοι ἐτράπησαν εὐθὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Μοθώνης, ἐδυνήθη ν' ἀνθέξῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τοῦ ἐχθροῦ τὰς προσβολάς. Ἐν ᾧ δ' ὁ Σουλτάνος ἀνήγγειλε πρὸς ὅλους τοὺς εὐρωπαίους Μονάρχας τὰς νίκας αὐτοῦ, ἐξεναντίας ἡ ἐνετικὴ πολιτεία ἐζήτει πανταχοῦ βοήθειαν. Ὁ Πάπας ἔντρομος διὰ τὰς προόδους τῶν τούρκων προέτρεψε μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς ἐπιχείρησιν σταυροφορίας καὶ κατόρθωσε τῳόντι συμμαχίαν τινὰ μεταξὺ Οὐγγαρίας καὶ Ἐνετίας, τῆς ὁποίας καὶ αὐτὸς οὗτος μετέσχεν.

Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἱσπανικός τις στόλος ὑπὸ Γουσάλβου τὸν Κορδυβικὸν, ὁμοίως καὶ γαλλικός τις καὶ Παπικὴ μοῖρα ἡτοιμάζοντο νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τῶν Ἐνετῶν, ὁ Ναύαρχος Πέπαρος ἀνεκτήσαντο τὴν Πύλον, ἥτις ὅμως βραχὺν μόνον διετηρήθη χρόνον. Οἱ Γάλλοι ἀπέβησαν εἰς Μητυλίνην καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν ταύτην, ἀλλὰ μετά τινας ἡμέρας οἱ τοῦρκοι ἐπελθόντες τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐπιβιβασθῶσι πάλιν εἰς τὰ πλοῖα των· οἱ δ' Ἐνετοὶ ὑπὸ τῆς Παπικῆς μοίρας ὑποστηριζόμενοι ἐκυρίευσαν τὴν Λευκάδα. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ οἱ Τοῦρκοι προώδευον εἰς Δαλματίαν καὶ Βοσνίαν πολεμοῦντες πρὸς τοὺς Οὔγγρους ἐλεηλάτουν τὰ ὑπὲρ τὸν Ἴστρον βόρεια μέρη. Ἀλλ' ἡ εἰσβολὴ τῶν Περσῶν εἰς τὴν Ἀρμενίαν (1502) διέθεσε τὸν Σουλτάνον ὥστε νὰ ἐπιθυμήσῃ τὴν εἰρήνην, ἥτις καὶ κατωρθώθη ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ προσεχοῦς ἔτους· δυνάμει δὲ τῶν κυριωτέρων ταύτης ὅρων οἱ Ἐνετοὶ ἀνεγνώρισαν ὡς ἰσχυρὰς τὰς ὑπ' ἐκείνου γενομένας ἐν Πελοποννήσῳ κατακτήσεις, ἀπέδωκαν καὶ τὴν Λευκάδα καὶ διετήρησαν μόνον τὴν Κεφαλληνίαν. Τοιουτοτρόπως δὲ ἅπασα σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος, πλὴν τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Μενεμβασίας, τῶν ὁποίων ἔμειναν ἔτι κύριοι οἱ Ἐνετοὶ, ὑπετάχθη εἰς τὸ κράτος τῶν Τούρκων.

Μετὰ τὴν εἰρήνην ταύτην ἡ Ἑλλὰς ἀπήλαυσεν ἐσωτε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρικῆς τινὸς ἡσυχίας, ἂν καὶ αὕτη δὲν ἦτο εἰμὴ ἡσυχία τοῦ τάφου. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον (1509) συνέβη ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἡμέραν τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ σεισμὸς μέγας, ὅστις διήρκεσεν ὄχι λεπτά τινα, ὡς οἱ πλειότεροι σεισμοί, ἀλλὰ 45 κατὰ συνέχειαν ἡμέρας ἐκταθεὶς καὶ περαιτέρω εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου πολλαὶ πόλεις κατεστράφησαν ἢ ἐβλάφθησαν καιρίως· ὁ Βόσπορος ὑπερεκχειλίσας κατέκλυσεν ὅλα τὰ παράλια καὶ τοὺς παρακειμένους τόπους· 109 μωαμεθανικὰ τεμένη, οἱ ἑπτὰ πῦργοι, 1070 οἰκίαι καὶ σχεδὸν ὅλον τὸ τεῖχος τῆς μητροπόλεως, ἀνετράπησαν, ὑπὸ δὲ τὰ ἐρείπια αὐτῶν ἐτάφη πλῆθος ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παίδων· ἐν τῷ μεγάλῳ τσαμίῳ, τῷ πρώην μεγαλοπρεπεῖ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας, ἔπεσε τότε ἡ τίτανος, δι' ἧς τὸ Βυζαντινὸν ψηφιδωτὸν (mosaïque) εἶχεν ἐπιχρισθῇ, καὶ αἱ γιγαντιαῖαι τῶν Εὐαγγελιστῶν εἰκόνες σχεδὸν ὡς ἀπὸ βαθέος ὕπνου ἐξεγερθεῖσαι καὶ ὑπὸ τοῦ πατάγου τῶν στοιχείων ἀνασεισθεῖσαι ἦλθον πάλιν εἰς φῶς· ὁ Σουλτάνος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ ἀνάκτορόν του καὶ νὰ μένῃ πολλὰς ἡμέρας ἐν ὑπαίθρῳ. Ἔντρομος δὲ διὰ τὰ ἔκτακτα φαινόμενα συνεκάλεσε τέλος τοὺς μεγιστάνας τοῦ βασιλείου του καὶ ὑπομνήσας αὐτοῖς ὅτι αἱ ἀδικίαι των ἐπέσυρον τὴν ὀργὴν τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς λοιπῆς ἐπικρατείας τοὺς διέταξε νὰ ἐπανορθώσωσι τὰς γενομένας ζημίας μετὰ σπουδῆς· πρὸς ἐξιλέωσιν δὲ τῶν κοινῶν ἁμαρτιῶν συναθροίσας τοὺς πτωχοὺς ἐπέτρεψεν αὐτοῖς νὰ τρώγωσιν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐκ χρυσῶν τριβλίων ποικίλα φαγητά.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς βασιλείας του ὁ Βαϊαζὴτ ἠσχολήθη εἰς τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν, τὰς ὁποίας ὑπεκίνησαν οἱ υἱοί του καὶ αἱ ὁποῖαι ἐπήνεγκον ἐπὶ τέλους τὴν ἀπώλειαν τοῦ θρόνου καὶ τῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ζωῆς του. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Σελὶμ α' (1512—1520) ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ τὸ βάρος τριῶν φόνων: τοῦ πατρός του καὶ δύο πρεσβυτέρων ἀδελφῶν· ὅλη δὲ ἡ προσοχὴ αὐτοῦ προσηλώθη εἰς τὸν κατὰ τῆς Περσίας πόλεμον καὶ εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Αἰγύπτου.

Μετὰ τὸν Σελὶμ ἐβασίλευσεν ὁ μοναδικὸς αὐτοῦ υἱὸς Σολιμὰν Β' (1520—1566), γνωστὸς ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Κανουνὲ ἤτοι νομοθέτης»· οὗτος ἐπιχειριματικώτερος καὶ ἧττον βάρβαρος τῶν προκατόχων του, συνετέλεσε κυρίως εἰς τὴν στερέωσιν τῶν τουρκικῶν κατακτήσεων· οὐ μόνον δ' ἐξηκολούθησε ν' ἀνέχεται τὴν Χριστιανικὴν λατρείαν, ἀλλὰ παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ προνόμια, ἐδέχθη πολλοὺς αὐτῶν εἰς τὸν στόλον του καὶ τοὺς μετεχειρίσθη κατὰ προτίμησιν τῶν Τούρκων ὡς ὑπερέχοντας τούτων κατὰ τὴν περὶ τὰ ναυτικὰ ἐμπειρίαν καὶ τόλμην· Εἰς τὴν βασιλείαν δὲ αὐτοῦ ἀναφέρεται συνήθως καὶ ἡ κατὰ τὴν βορείαν Ἑλλάδα σύστασις τῶν Ἀρματωλῶν, ἤτοι τῶν Χριστιανῶν ἐκείνων ὁπλοφόρων, οἵτινες διατηρήσαντες καὶ ἀναπτύξαντες τὴν τέχνην τοῦ πολέμου ἔμελλον ποτὲ νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἡ πρώτη ζύμη τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος καὶ νὰ στρατηγήσωσι τὰ νικηφόρα τῶν Ἑλλήνων ὅπλα.

Ὁ Σολιμὰν ἀνήγγειλε τὴν κραταιὰν ἐμφάνησίν του εὐθὺς διὰ τῆς κατὰ τοῦ Βελιγραδίου στρατείας καὶ τῆς ταχείας ἁλώσεως τοῦ φρουρίου τούτου (1521), ὅπερ τοσάκις εἰς τοὺς προγόνους του ἀντέστη· κατὰ τὸ ἀμέσως δ' ἑπόμενον ἔτος ἐπεχείρησε καὶ τὴν δευτέραν πολιορκίαν τῆς Ῥόδου, τὴν ὁποίαν ὁ τότε μέγας μάγιστρος Βιλλιέρος (Villiers del' isle Adam) ἐπὶ 5 ὁλοκλήρους μῆνας μετὰ πολλῆς μὲν ἀνδρείας καὶ καρταιρίας ἀλλ' ἀτελεσφορήτως ὑπερησπίσθη· οἱ ἱππόται δὲ, στερηθέντες ταύτης, ἔλαβον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

παρὰ τοῦ Καρόλου ε' (αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας καὶ βασιλέως τῆς Ἱσπανίας) τὴν Μελίτην καὶ τὰς παρακειμένας αὐτῇ νήσους, καὶ ἔκτοτε τὸ τάγμα αὐτῶν ἐπωνομάσθη Μελιταῖον. Μετὰ τέσσαρα δ' ἔτη ἀκολούθως ὁ Σολιμὰν κατατροπώσας τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Λουδοβίκον ϛ' περὶ Μοχατίαν εἰσήλασεν ἐν Θριάμβῳ εἰς Βούδαν, ἀπέτυχεν ὅμως ἐν τῇ βραδύτερον (1529) παρ' αὐτοῦ ἐπιχειρηθείσῃ πολιορκίᾳ τῆς Βιέννης. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Βαρβαρόσσας ὅστις διῴκει τοὺς στόλους τοῦ Σουλτάνου, διεπόρθησε τὰ παράλια τῆς Μεσογείου· ὁ Κάρολος ἔπεμψε τότε (1532) εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος στόλον ἰσχυρόν, ὅστις κατέλαβεν αἴφνης τὴν Κορώνην, τὰς Πάτρας καὶ τὰ παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου δύο φρούρια· κατὰ τὸ προσεχὲς ὅμως ἔτος ὁ τῆς Σεμενδρίας διοικητὴς Μεχμὲτ βέης, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου βεγλέρβεης τῆς Πελοποννήσου ἀνεκτήσατο πάλιν τὰ ἀπολεσθέντα καὶ ἠνάγκασε τὸν αὐτοκρατορικὸν στόλον ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ πελάγους· μικρὸν δ' ἔπειτα ὁ Σολιμάν, τοῦ ὁποίου οἱ στρατοὶ ἐπλημμύρουν τὰς ὁμόρους εἰς τὴν Ἐνετίαν χώρας: Ἀλβανίαν καὶ Ἰλλυρίαν εὗρε πρόφασιν νὰ κινήσῃ νέον κατ' αὐτῆς πόλεμον· ὅθεν μετά τινος ἰσχυρᾶς ναυτικῆς μοίρας, διοικουμένης ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Βαρβαρόσσα, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Κέρκυραν, ἥτις κατεχομένη πρὸ τριῶν περίπου αἰώνων ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἤκμαζε τότε διὰ τῶν δημοτικῶν ἐλευθεριῶν της μᾶλλον ἢ διὰ τῆς ἐνετικῆς κυβερνήσεως· ὅλα τὰ ἐνδότερα αὐτῆς κεκαλυμμένα ὑπὸ ἀμπέλων καὶ ἀπείρων ἐλαιῶν κατέστρεψαν ἀνιλεῶς οἱ Τοῦρκοι· ἡ πόλις ὅμως διὰ τῆς ἰσχυρᾶς τῶν ἐγχωρίων ἀμύνης ἀντέστη· ὅθεν ὁ μὲν Σουλτάνος ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ δὲ Βαρβαρόσσας παραιτηθεὶς τῆς πολιορκίας ἔπλευσε πρὸς τὰς νήσους Ζάκυνθον, Κεφαλληνίαν καὶ Πάρον, τὰς ὁποίας ἐλεηλάτησε δεινῶς,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ τελευταῖον πρὸς τὴν Νάξον, καθέδραν τοῦ δουκὸς τοῦ Ἀρχιπελάγους Κρίσπου, τὸν ὁποῖον ἠνάγκασε ν' ἀποσπασθῇ τῆς μετὰ τῶν Ἐνετῶν συμμαχίας του.

Ἡ δ' Ἐνετία ἐντοσούτῳ συναισθανομένη τὸν ἐπικείμενον αὐτῇ κίνδυνον ἐσπούδασε παντὶ σθένει καὶ κατώρθωσε νὰ συνάψῃ νέαν μετὰ τοῦ Πάπα καὶ τοῦ αὐτοκράτορος συμμαχίαν, καθ' ἣν ἐκανονίσθησαν ἐκ προοιμίων αἱ δυνάμεις, ἃς ἕκαστος τῶν συμμάχων ὤφειλε νὰ συνεισφέρῃ καὶ τὸ ἐπιβάλλον μερίδιον εἰς τὰς γενησομένας ἐν τῇ Τουρκίᾳ κατακτήσεις. Ἀλλ' ὁ Σολιμὰν ἐπολιόρκει ἤδη τὸ Ναύπλιον καὶ τὴν Μονεμβασίαν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἦτο κύριος τῆς λοιπῆς χερσονήσου πρὶν αἱ παρὰ τοῦ Δορία διοικούμεναι γαλέραι τοῦ αὐτοκράτορος φθάσωσιν εἰς τὸν συμφωνηθέντα τῆς μετὰ τῶν Ἐνετῶν ἐνώσεώς των τόπον, τὸν λιμένα τῆς Κερκύρας. Οἱ μουσουλμανικοὶ στρατοὶ κατεῖχον τὴν Δαλματίαν καὶ ἡ Κρήτη ἠπειλεῖτο ὑπὸ τοῦ Βαρβαρόσσα. Ὅταν δὲ τέλος ἡ σημμαχικὴ δύναμις ἡνώθη, μὲ ὅλην τοῦ Δορία τὴν μεγαλοφυΐαν δὲν ἐδυνήθη οὐδὲν λόγου ἄξιον νὰ πράξῃ· διὸ οἱ Ἐνετοὶ ἔσπευσαν πάραυτα νὰ ἔλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Τουρκίας. Ἐπιθυμοῦντες δὲ νὰ διατηρήσωσι τινὰς θέσεις ἐν τῇ Πελοποννήσῳ προσέφερον ἐπὶ ἀνταλλαγῇ φόρον ἐτήσιον ἑξακισχιλίων δουκάτων, ἀλλ' ὁ Σολιμὰν ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἐκ τῆς Χερσονήσου ἐξωσίν των· ὅθεν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκχωρήσωσι τήν τε Μονεμβασίαν καὶ τὸ Ναύπλιον ὡς καὶ τὰς μικρὰς τοῦ Ἀρχιπελάγους νήσους· Καὶ τοῦτο ἦτο τὸ πέρας τοῦ πολέμου (1540). Κατὰ τοὺς ἐφεξῆς δὲ τῆς βασιλείας του χρόνους ὁ Σολιμὰν ἐνησχολημένος εἰς τοὺς κατὰ τῆς Περσίας, τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῶν ἱπποτῶν τῆς Μελίτης πολέμους, κατέλιπεν ἡσύχους τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος, ἀφοῦ ἤδη ὑπέταξεν εἰς τὴν ἄμεσον κυριότητά του τὸ ἄρτι ὑπόφορον γενόμενον δουκάτον τῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Νάξου, πρὸς δὲ τούτῳ τὴν Χίον, τὴν Σάμον καὶ ἄλλας τῆς μικρᾶς Ἀσίας ὑπὸ Ἑλλήνων κατοικουμένας νήσους. Οὕτω δὲ ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ τουρκικὸν κράτος ἐξηπλοῦτο ἀδιακόπως ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, καὶ ἂν ὄχι ἄλλο, τοὐλάχιστον διὰ τῆς κοινῆς δουλώσεως περιεποίει εἰς αὐτὴν τὴν ὁποίαν προπολλοῦ εἶχεν ἀποβάλει ἑνότητα.

Ἡ βασιλεία τοῦ Σολιμὰν ὑπῆρξεν ἡ ἐνδοξοτέρα τῆς μουσουλμανικῆς κυριότητος ἐποχή· διὰ τεσσαράκοντα ἐτῶν σχεδὸν συνεχοῦς νίκης ἐπαγιώθη ἡ τελεία τῶν δορικτήτων χωρῶν ὑποταγή· οὐδέποτε οἱ τουρκικοὶ στρατοὶ ὑπῆρξαν τοσοῦτον πολυάριθμοι καὶ κρεῖττον συντεταγμένοι. Εἰς ὅλην τὴν ἀνατολὴν καὶ δύσιν ἀντήχει τὸ ὄνομα τοῦ Σουλτάνου αὐτοῦ ὡς ἑνὸς μεγάλου ἡγεμόνος καὶ οἱ βασιλεῖς ἐθήρευον τὴν φιλίαν καὶ συμμαχίαν του· ἡ Τουρκία διὰ τῆς ἀκαταπαύστου πανταχόθεν συρροῆς πρεσβειῶν καὶ διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν μετ' αὐτῆς ἐμπορικῶν σχέσεων τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν ἤρξατο νὰ γίνεται γνωστοτέρα. Ἡ ἐπικρατήσασα ἐν ἁπάσῃ τῇ Εὐρώπῃ κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα φιλομαθὴς περιέργεια ἔσυρε τὰ βλέμματα πρὸς τὰς περιφήμους ἐκείνας χώρας, ὅθεν αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι ἐπήγασαν· τὸ ὄνομα τῶν Ἀθηνῶν κατέστη πάλιν ἀντικείμενον ἐξετάσεως· σοφοὶ ἄνδρες τῆς βορείου Γερμανίας ἦλθον εἰς ἀνταπόκρισιν μετ' ἐπισήμων κληρικῶν τοῦ Βυζαντίου (1). Ὁ τῆς Ἰταλίας πολιτισμὸς εἰσαχθεὶς διὰ τῶν Ἐνετῶν εἰς τὰς νήσους τῆς ἐπικρατείας των παρηκολούθησε καὶ τοὺς ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν ζυγὸν Ἕλληνας· νέοι τῆς Ἑλλάδος ἐφοίτων εἰς Ἰταλίαν, ἐσπούδαζον τὴν ἰατρικὴν εἰς τὸ Παταύιον καὶ ἐπανήρχοντο ἵνα μετέλθωσιν αὐτὴν εἰς τὴν πατρίδα των· ἡ τέ-

(1) Ὅρ. Crusii Turco-Graecia καὶ τοῦ αὐτοῦ Germano-Graecia.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χνη δὲ αὕτη τοὺς εἰσήγαγε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν εὔνοιαν τῶν σατραπῶν καὶ τῶν ἄλλων μεγιστάνων τῆς Πύλης. Ὁ δὲ Σολιμὰν τοὺς μετεχειρίσθη ὡς διερμηνεῖς καὶ γραμματεῖς, καὶ αὕτη ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς τύχης τοῦ Φαναρίου, μολονότι ἐχρειάσθησαν πολλὰ ἔτη ἕως οὗ ἡ ἐπιρροὴ αὕτη τοῦ πνεύματος, τὴν ὁποίαν τινὲς Ἕλληνες ἐξήσκουν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Σαραΐου διαδοθῇ εἰς τὸ δυστυχὲς ἔθνος, τὸ ὑπὸ τῆς κατακτήσεως καταπεπονημένον.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σολιμὰν (συμβάντα τὴν 4 σεπτεμβρίου 1568 κατέναντι τῆς ὑπ' αὐτοῦ ματαίως πολιορκηθείσης ὀχυρᾶς πόλεως Σεγάθης ἐν Οὐγγαρίᾳ) οἱ Ἐνετοὶ κατεῖχον ἔτι τὴν Κύπρον, τὴν Κρήτην, τὴν Κέρκυραν, τὴν Ζάκυνθον, τὴν Κεφαλληνίαν καὶ ἄλλας τινὰς νήσους. Οἱ Ἕλληνες τούτων κάτοικοι συνετέλουν κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν συγκρότησιν τῶν πληρωμάτων τοῦ ναυτικοῦ των καὶ, ὑπὸ τοὺς νόμους ἔθνους βιομηχάνου, ἠσχολοῦντο εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ κατεξοχὴν εἰς τὴν γεωργίαν· διότι οἱ Ἐνετοὶ ἄλλως ἐζήτουν νὰ τοὺς κρατῶσιν ἐν ἀπαιδευσίᾳ· τὴν διοίκησιν δὲ τῶν εἰρημένων πλουσίων καὶ καρποφόρων νήσων ἐπεζήτουν οἱ ἐπισημότεροι Γερουσιασταὶ τῆς Ἐνετίας, οἵτινες διῆγον αὐτόθι βίον τρυφηλὸν ὡς Ἀσιᾶται· οἱ Ἐνετοὶ δὲν ἠνώχλουν τὸ θρήσκευμα τῶν ὑπηκόων των· ἐπέτρεψαν μάλιστα τὴν ἀνέγερσιν λαμπρᾶς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ἐντὸς τῆς Ἐνετίας. Μολονοτοῦτο ἡ περὶ τὴν λατρείαν διαφορὰ διεκώλυε πάντοτε τὴν συγχώνευσιν τοῦ ὑποτεταγμένου ἔθνους μετὰ τῶν δεσποτῶν του· ὁ δοῦλος Ἕλλην ἐμίσει τοὺς Ἐνετοὺς οὐχ ἧττον ἢ τοὺς Τούρκους· ἀπαίδευτος μὲν ἀλλ' ὑπερήφανος, ὀξύνους φύσει καὶ σκεπτικὸς ἐθεώρει τὴν ἀγέρωχον τῶν Ἐνετῶν τραχύτητα μᾶλλον ὀχληρὰν παρὰ τὴν μουσουλμανικὴν ἀγριότητα· εἰς ταύτην ὑπεῖκεν ὡς εἰς μάστιγα τρομερὰν, ἐκείνη τὸν ἐταπείνου· οἱ Ἐνετοὶ ἠδύναντο ἴσως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νὰ ὑπερνικήσωσι ταύτην τὴν προκατάληψιν τῶν Ἑλλήνων ἐὰν τοὺς μετεχειρίζοντο ἠπιώτερον· ἀλλ' ἀπεῖχον πολὺ τῆς γενναίας ταύτης πολιτικῆς· ἂν καὶ κατηνάλισκον ἀφειδῶς τὸ αἷμα αὐτῶν, οὐδέποτε ὅμως διώριζον ἕνα μεταξὺ των ἀξιωματικόν. Μολονοτοῦτο ἡ Ἐνετία εἶχεν ἀνάγκην ὅλης τῆς ἑλληνικῆς συνδρομῆς ἵν' ἀντισταθῇ εἰς τὰς νέας τῆς Τουρκίας ἐπιχειρήσεις.

Ὁ τὸν Σολιμὰν διαδεχθεὶς Σελὶμ Β' (1566—1574) συνωμολόγησε μὲν καταρχὰς εἰρήνην μετὰ τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων, παραυτίκα ὅμως ἔστρεψε τὰ βλέμματά του πρὸς τὴν νῆσον Κύπρον, τὴν ὁποίαν, κειμένην πολὺ πλησίον τῆς ἐπικρατείας του, δὲν ὑπέφερε νὰ βλέπῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἐνετῶν· ὅθεν τὴν ἀ ἰουλίου 1570 ἔτους 250 τουρκικὰ πλοῖα προσορμισθέντα ὄχι μακρὰν τῆς παλαιᾶς Πάφου ἀπεβίβασαν στρατὸν πολυάριθμον, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ, ὅστις ἐπεχείρησεν ἀμέσως τὴν πολιορκίαν τῶν δύο ὀχυρῶν τῆς νήσου πόλεων: Νικωσίας καὶ Φαμαυγούστης. Ἡ Ἐνετία, ἰσχυρὰ κατὰ θάλασσαν, ἀνενέωσε πολλάκις τὴν φρουρὰν ἀμφοτέρων καὶ ἐν γένει εἰς τὴν ὑπεράσπισιν αὐτῶν κατηνάλωσεν ἀφειδῶς τὸ χρυσίον της καὶ τὸ αἷμα τῶν Ἰταλῶν καὶ ἐγχωρίων στρατιωτῶν της· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ μὲν πρώτη ἠλώθη ἐξ ἐφόδου, ἡ δὲ δευτέρα, μετὰ γενναιοτάτην ἑνὸς ἔτους ἀντίστασιν, ἠναγκάσθη δι' ἔλλειψιν πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν νὰ παραδοθῇ διὰ συνθήκης (4 αὐγούστου 1571). Μολονότι δὲ κατ' αὐτὴν ἐπετρέπετο εἰς τὸν Ἐνετὸν φρούραρχον Βραγαδῖνον καὶ τοὺς ἀξιωματικοὺς ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς τὰ ἴδια ἀνενόχλητοι, οὐδὲν ἧττον ὁ εἰρημένος μουσουλμάνος ἀρχηγὸς κρατήσας αὐτοὺς παρέδωκεν εἰς θάνατον ἀτιμωτικὸν καὶ ἐπώδυνον.

Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον εἶχεν ἀποβιβασθῇ καὶ εἰς τὴν ἔτι ὑπὸ τῆς Ἐνετίας ἐν Ἀλβανίᾳ κατεχομένην ἐπαρ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χίαν στρατὸς τουρκικός, ὅστις ἐκτὸς ἄλλων κακώσεων ἐπυρπόλησε τὸ Βουθρωτὸν καὶ τὴν Πάργαν, δύο ἀξιολόγους πόλεις κειμένας ἀπέναντι τῆς Κερκύρας· βεβαίως δὲ καὶ ἡ νῆσος αὕτη ἤθελεν ὑποστῆ τὴν αὐτὴν τῆς Κύπρου τύχην ἐὰν τότε δὲν κατωρθοῦτο ἡ μεγάλη ἐκείνη συμμαχία μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου, τοῦ Πάπα, τῆς Ἐνετίας τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, τοῦ δουκὸς τῆς Σαβανδίας καὶ τῶν Μηλιταίων ἱπποτῶν, καὶ ἂν δὲν ἐνεφανίζοντο ἐγκαίρως οἱ ἡνωμένοι αὐτῶν στόλοι ἵν' ἀναχαιτίσωσι τὰς προόδους τῶν τούρκων. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι διοικητὴς τῆς μεγάλης ταύτης ναυτικῆς δυνάμεως ἦτο ὁ περίφημος Δὸν Ζουάν, φυσικὸς υἱὸς τοῦ Καρόλου Ε', καὶ ὅτι ποτὲ οἱ χριστιανοὶ δὲν ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς τούρκους ἐπιτυχέστερον ἢ κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν. Ἡ πολιτικὴ καὶ ὁ κίνδυνος τῆς Ἐνετίας ἐσχημάτισαν τὴν συμμαχίαν ταύτην· δὲν προέκειτο δὲ περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς ἐν τῇ δουλείᾳ αὐτῆς λησμονημένης Ἑλλάδος, οὔτε περὶ ἀνανεώσεως τῶν ἀρχαίων σταυροφοριῶν, ἀλλά, ὡς εἴπομεν, περὶ ἀναστολῆς τῶν τουρκικῶν προόδων πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης.

Ἡ μεγάλη ναυμαχία συνεκροτήθη (τὴν 7 ὀκτωβρίου 1571) μεταξὺ τῆς εἰσόδου τοῦ κόλπου τῆς Ναυπάκτου, τῆς Ἰθάκης καὶ Κεφαλληνίας, καὶ ἀπέναντι τοῦ ἀρχαίου Ἀκτίου, ἄρα ἐν τῷ αὐτῷ ἐκείνῳ πελάγει, ὅπου πρὸ 16 αἰώνων διημφισβητήθη (μεταξὺ Ὀκταυίου, Αὐγούστου καὶ Ἀντωνίου) ἡ κυριότης τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ κόσμου. Αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις ἑκατέρωθεν ἦσαν σχεδὸν ἰσόρροποι· τὸ δὲ ὅλον αὐτῶν συνεποσοῦτο εἰς 500 περίπου μεγάλα καὶ μικρότερα πλοῖα. Ὁ ὑπὸ τὸν καπετὰν πασᾶν Λούτσαριν στόλος τοῦ Σουλτάνου ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἐξορμήσας ἐσχημάτισε τὸ κέντρον μετὰ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ ὁ Δέης τῆς Ἀλγερίας ὡδήγει τὴν δεξιὰν πτέρυγα· ὁ δὲ χριστιανικὸς στόλος ἀπὸ τῆς Κερκύρας, ὅπου εἶχε συναθροισθῆ, ἐκπλεύσας καὶ παρὰ τὰς ἀκτὰς παρεξελάσας, ἀνεπτύχθη κατὰ πρῶτον ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὸν κόλπον τῆς Ναυπάκτου. Τῆς Ἐνετίας τὸ ναυτικόν, ἐξ ἑκατὸν καὶ δεκατεσσάρων γαλερῶν συγκείμενον, ἀπετέλει τὸ πρώτιστον τῆς συμμαχικῆς δυνάμεως μέρος· καὶ τοῦτο πρὸ πάντων φέρον μεταξὺ τῶν πληρωμάτων του καὶ οὐκ ὀλίγους Ἕλληνας, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν νίκην. Μετὰ πεντάωρον ἀδιάκοπον μάχην τὰ πλεῖστα τῶν τουρκικῶν πλοίων (200 περίπου) πυρποληθέντα ἢ διατρυπηθέντα ἐβυθίσθησαν αὐτάνδρα εἰς τὰ κύματα καί τινα ἠκρωτηριασμένα συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν νικητῶν· μόνη ἡ μοῖρα τοῦ Δέη τῆς Ἀλγερίας δι' ἐπιτηδείων ἐξελιγμῶν ἐδυνήθη νὰ διασωθῇ. Τῶν τούρκων ἡ ζημία κατὰ τὸν προκείμενον γιγαντιαῖον ἀγῶνα ὑπῆρξε μεγίστη· ἡ δὲ τῶν συμμάχων ἀσυγκρίτως ὀλιγωτέρα. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι ἐκ τῶν Ἐνετῶν ἐφονεύθησαν 4—5000, καὶ ἐκ τούτων οἱ πλεῖστοι (ἀποτελοῦντες τὰ πληρώματα) ἦσαν Ἕλληνες· καὶ μολοντοῦτο εἰς τὰς ἐκθέσεις, αἵτινες διεσάλπισαν τότε καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην τὸν θρίαμβον τῆς μεγάλης ταύτης ἡμέρας, οὐδεὶς περὶ τῶν τελευταίων ἐγένετο λόγος· εἶνε δ' ἄλλως λίαν ἀξιοπαρατήρητον ὅτι μία τόσον λαμπρὰ νίκη ὑπῆρξε παντάπασιν ἄγονος. Οἱ σύμμαχοι ζηλότυποι πρὸς ἀλλήλους, ἐχωρίσθησαν. Ὁ Δὸν Ζουὰν ἔσπευσε ν' ἀπολαύσῃ τὰς τιμάς, αἵτινες τὸν περιέμενον ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ἰδίως τὴν εὐλογίαν τοῦ Πάπα. Ἡ δ' Ἐνετία, ἥτις μόνη ἔμεινεν ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ βάρος τοῦ πολέμου καὶ τὰς συνεπείας τῆς νίκης, βλέπουσα τὸ ἐμπόριόν της πάσχον καὶ παρακμάζον, ἤρξατο μικρὸν ἔπειτα νὰ διαπραγματεύηται μετὰ τῶν τούρκων· διά τινος δὲ ἐπελθούσης συνθήκης (1573) παρητήθη μὲν τῶν ἐπὶ τῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Κύπρου δικαιωμάτων της, ἐκράτησε δὲ μόνον τὴν Ζάκυνθον καὶ Κεφαλληνίαν καὶ πρὸς ταύταις τὴν Πάργαν καὶ τὸ Βουθρωτὸν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀλβανίας.

Ἤδη δὲ παρεμπίπτει περίοδός τις χρόνου, καθ' ἣν τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων φαίνεται ἐκλεῖπον παντάπασιν ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ μολονοτοῦτο κατ' αὐτὴν ἔλαβον τὴν πρώτην ὕπαρξιν ἢ μᾶλλον ἀνάπτυξίν των οἱ **Κλέπται**, ὀνομασθέντες οὕτως ὑπὸ τῶν Τούρκων (εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτῶν **Χαϊδούτ**), διότι μετεχειρίζοντο ὡς ἐπιτήδευμα τὸ λεηλατεῖν. Αἱ καταπιέσεις τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, ἡ ἔλλειψις ἀσφαλείας προσώπων καὶ ἰδιοκτησίας ἔπρεπε νὰ παραγάγωσι τοιαῦτα φαινόμενα. ἅτινα ὅμως ἔμελλον μετέπειτα νὰ στρέψωσιν εἰς ὄφελος τῆς δούλης Ἑλλάδος· τότε δὲ ὁλόκληροι οἰκογένειαι ἐζήτουν καὶ εὕρισκον καταφύγιον εἰς τὰ ὑψηλότατα ὄρη, εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰς ἀβάτους κοιλάδας· τοιουτοτρόπως, εἰ καὶ μικρόν τι βραδύτερον, ἱδρύθη ὑπὸ ἠπειρωτικῶν οἰκογενειῶν καὶ τὸ Σούλιον, ὅπερ διήρκεσε μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων. Εἶνε δὲ καὶ ἄλλως ἀξιόλογος διὰ τοὺς Ἕλληνας ἡ ἐποχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Σολεϊμὰν Β' ὡς καὶ ἡ τοῦ διαδόχου του Σελὶμ Β', καθόσον εἰς αὐτὴν ἀναφέρεται ἡ πρώτη ἀρχὴ Ἑλλήνων γραμματέων καὶ διερμηνέων, τοὺς ὁποίους πολλοὶ σατράπαι παρελάμβανον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των, ὡς καὶ τῶν ἐν τῷ ναυτικῷ διοριζομένων γραφέων, ἀξιώματος, ὅπερ εἰς Ἕλληνας μόνον ἐδίδετο.

Μετὰ παρέλευσιν δὲ πολλοῦ χρόνου ἐξερράγη, βασιλεύοντος τοῦ Σουλτάνου **Ἰβραὴμ** (1640—1649), νέος πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς πόλεμος, εἰς ὃν ἔδωκαν τὴν πρώτην ἀφορμὴν οἱ Μελιταῖοι ἱππόται. Τῷ 1644 ἔτει δηλονότι συνέλαβον οὗτοι πλοῖόν τι, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρίσκετο μία τῶν Σουλτανίδων μετὰ τοῦ παιδός της, προτιθεμένη ν' ἀπέλθῃ εἰς Μέκκαν ἢ ἐπανερχομένη ἐκεῖθεν. Ἀπαχθεῖσα δὲ εἰς Μελίτην

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐζητήθη πολλάκις ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Σουλτάνου, χωρὶς οἱ ἱππόται νὰ δώσωσιν οὐδεμίαν ἀκρόασιν, καὶ αὕτη μὲν ἀπέθανεν αὐτόθι, τὸ δὲ παιδίον της παρεδόθη εἰς χεῖρας καλογήρων, οἵτινες τὸ κατέταξαν εἰς τὸ τάγμα τῶν Δομινικανῶν. Ἕνεκα τούτου ὁ Ἰβραὴμ ὠργίσθη καθυπερβολὴν καὶ ἐπειδὴ τὰ πλοῖα τῶν Μελιταίων εἰσορμίσαντα κατὰ τὸν πλοῦν αὐτῶν εἰς τὴν Κρήτην ἐγένοντο αὐτόθι δεκτά, ὁ Σουλτάνος θεωρήσας τοὺς Ἐνετοὺς ὡς συνενόχους ἀπεφάσισε νὰ τοὺς ἐκδικηθῇ διὰ τῆς ἁρπρέσεως τῆς εἰρημένης νήσου.

Ἡ νῆσος αὕτη, τοσοῦτον περίφημος κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς χρόνους, ἦτο, ἕνεκα τῆς ἄκρας εὐφορίας της, ἡ πλουσιωτέρα κατὰ τὸ Αἰγαῖον κτῆσις τῆς Ἐνετίας, περιέχουσα πλέον τῶν εἰκοσακισμυρίων κατοίκων, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι μὲν ἦσαν Ἕλληνες, οἱ δὲ λοιποὶ Ἰταλοί, Ἰουδαῖοι, Ἀρμένιοι καὶ φυλή τις Ἀράβων καταστατθεῖσα ἐνταῦθα ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς κυριότητος τῶν Σαρακηνῶν [1]). Κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα ἠριθμοῦντο ἐν Κρήτῃ 400 εὐγενεῖς Ἐνετοί, οἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς κύριοι ἢ δεσπόται τῆς χώρας ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἑνὸς Πρεβεδιτόρου τῆς Ἐνετίας [2]). ἡ ἄρχουσα πολιτεία φοβουμένη μὴ ὁ λαὸς πλουτήσας καὶ ἐκπαιδευθεὶς γενῇ πλέον δυσκυβέρνητος, ἐσπούδαζε νὰ τὸν διατηρῇ εἰς πενίαν καὶ ἀμάθειαν· διὸ οὐδὲν ἑλληνικὸν σχολεῖον ὑπῆρχε τότε ἐν τῇ νήσῳ [3])· ἀλλὰ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων παρετηρεῖτο ἡ ζωηρότης ἐκείνη τοῦ πνεύματος ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν καὶ ἰδίως ἡ πρὸς τὴν ποίησιν

[1]) Τῆς φυλῆς ταύτης λείψανα εἰσὶν οἱ τὴν σήμερον λεγόμενοι Ἀβαδιῶται κατοικοῦντες τὰς νοτιοανατολικὰς ὑπωρείας τῆς ἀρχαίας Δίκτης.

[2]) Relazione dell'isola di Candio, del clarissimo *Marino de Canalle*.

[3]) Crusii Turco-Græcia.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κλίσις· ἐσώζοντο δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ πολλὰ ἀρχαῖα ἤθιμα τῆς Ἑλλάδος, πρὸ πάντων ὁ πυρρίχιος χορός· ἡ μαχιμωτέρα δὲ τῆς νήσου φυλὴ ἦτο (ὅπως καὶ μέχρι τῆς σήμερον εἶνε) ἡ τῶν Σφακιανῶν, ἥτις ἀποχωρήσασα εἰς τὰ ὕψη καὶ τὰ στενὰ τῆς Ἴδης ἐκυβερνᾶτο κατὰ τὰ ἴδια αὐτῆς ἤθιμα, δίδουσα εἰς τὴν Ἐνετίαν ὡς σημεῖον ὑποταγῆς εὐτελῆ τινα φόρον. Περὶ τὸ τέλος δὲ τοῦ ΙϚ' αἰῶνος ἡ Ἐνετία, ἀσχολουμένη σπουδαίως νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν κατοχὴν καὶ ὑπεράσπισιν τῆς νήσου, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ στρατολογήσῃ μεταξὺ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ὀρεινῶν κατοίκων· παρῃτήθη ὅμως πάλιν τῆς ἰδέας ταύτης φοβουμένη τὸ μάχιμον καὶ ἀπειθὲς αὐτῶν. Ἐν εἰρήνῃ δὲ τριακονταετεῖ περίπου μετὰ τῆς Πύλης ἀπέβαλε τοὺς φόβους της καὶ ἐξηκολούθησε νὰ κρατῇ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τὴν νῆσον χωρὶς νὰ ζητῇ νὰ κερδήσῃ τὴν ἀγάπην τῶν ἐγχωρίων οὐδ' ἀπαιτοῦσα ἄλλο παρ' αὐτῶν εἰμὴ φόρους καὶ ὑπακοήν. Μολαταῦτα ἡ κατάστασις τῆς χώρας προϊόντος τοῦ χρόνου μετεβλήθη· ὁ ἰταλικὸς πολιτισμός, ὁ τοσοῦτον ἀκμαῖος κατὰ τὸν ΙϚ' αἰῶνα, ἔπρεπε νὰ μεταδοθῇ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Κρήτης· αἱ ἑλληνικαὶ καὶ ἑνετικαὶ οἰκογένειαι συνεδέοντο (διὰ γαμικῶν σχέσεων) καὶ ἐνίοτε συνέχεον τὰ ὀνόματα αὐτῶν, τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον τῆς νήσου ηὔξανε ὑπὸ τὴν κραταιὰν τῆς κυριάρχου πολιτείας σημαίαν καὶ πολλοὶ ἔμποροι Ἕλληνες τῶν κυριωτέρων ἐκείνης πόλεων συνήθροισαν μεγάλα πλούτη καὶ ἔπεμπον τὰ τέκνα των σπουδῆς χάριν εἰς τὴν Ἐνετίαν καὶ τὸ Παταύιον· βαθμός τις ἠθικοῦ πολιτισμοῦ ἄγνωστος εἰς τὴν Ἑλλάδα ποριηκολούθησε τὴν πρώτην ταύτην περίοδον[1])· καὶ εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα διεφημίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸ τέλος τοῦ

[1]) *Crusii* Turco-Græcia.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΙϚ' καὶ μέχρι τοῦ ἡμίσεως τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἀνῆκον εἰς τὴν νῆσον Κρήτην. Κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἐποχὴν ἤκμασαν ὁ τοῦ Ἐρωτοκρίτου ποιητὴς Βιγκέντιος Κορνάρος, ὁ τῆς τραγῳδίας τοῦ Ἐροφίλου Γεώργιος Χορτάτσης καὶ ὁ ἐξ Ἀποκορώνων Νικόλαος Δριμήτικος, συγγραφεὺς ἑνὸς ποιμενικοῦ ποιήματος[2])· ἀλλὰ τὰ ἀσθενῆ ταῦτα τοῦ πολιτισμοῦ ἴχνη, ἅτινα ἤρξαντο ν' ἀναφαίνωνται ἐν Κρήτῃ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Ἐνετίας, ἔμελλον φεῦ! μετοὔπολυ νὰ ἐξαλειφθῶσι διὰ τοῦ ἐπελθόντος τουρκικοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον προεκάλεσαν, ὡς εἴρηται, οἱ Μελιταῖοι.

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1645 στόλος τις συγκείμενος ἐκ 348 πλοίων καὶ φέρων 50,000 στρατὸν ἀποβιβάσεως, ἐξώρμησεν ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου· τὴν ἔκπλευσιν δὲ τούτου παρηκολούθησεν ἀμέσως κήρυξις πολέμου κατὰ τῶν Ἱπποτῶν τῆς Μελίτης. Εἰς δὲ τὴν Ἐνετίαν ἐντοσούτῳ, θορυβηθεῖσαν ἐκ τῶν μεγάλων αὐτοῦ πολεμικῶν παρασκευῶν, ἐδόθησαν ὅλαι αἱ δυναταὶ φιλικαὶ διαβεβαιώσεις. Ὅταν ὅμως ὁ Σουλτάνος ἐνόμισε προσεγγίσαντα ἤδη τὸν στόλον του εἰς τὸ κρητικὸν πέλαγος, διέταξε τὴν ἔγκλεισιν τοῦ Ἐνετοῦ Βαΐλου (πρέσβεως) καὶ συγχρόνως ἀπηύθυνε σωρείαν αἰτιάσεων κατὰ τῆς ἐνετικῆς πολιτείας. Τὴν 24 Ἰουνίου προσωρμίσθη ὁ τουρκικὸς στόλος εἰς τὴν δυτικὴν ἢ τὴν πάλαι Κώρυκος ἄκραν πλησίον τοῦ φρουρίου τῶν Χανίων (τῆς πάλαι Κυδωνίας)· ὅπερ οἱ Ἐνετοὶ εἶχον κατασκευάσει κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα.

Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς νήσου δυσηρεστημένοι διὰ τὰς καταπιέσεις τῶν τελευταίων Πρεβεδιτόρων της, ὀλίγον ἔδειξαν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀμύνης ζῆλον, ἀποσυρόμενοι εἰς τὰ ὄρη καὶ μικρὸν περὶ τῆς τύχης τῶν δεσποτῶν των φροντίζοντες· πρὸς ὑπεράσπισιν δὲ τῆς νήσου ὑπῆρχον 40 πλοῖα

[2]) *Leakés* Resverches on Greece, Tom. II.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ἐνετοῦ ναυάρχου Καπέλλου καί τινα ἐγχώρια στρατεύματα στρατηγούμενα παρὰ τοῦ Πριβεδιτόρου Κορνάρου, ὅστις εἶχε τὴν ἕδραν του ἐν Κανδίᾳ (τῷ πάλαι Ἡρακλείῳ). Τὰ φρούρια τῆς Ῥεθύμνου, τῆς Σπιναλόγγας, τῆς Σενίας δὲν εἶχον εἰμὴ ἀσθενεῖς φρουρὰς πρὸς ὑπεράσπισίν των ἀλλ' οἱ Ἐνετοὶ ἅμα μαθόντες τὴν προκειμένην ἐπίβουλον τῶν Τούρκων ἐπίθεσιν κατέβαλον πᾶσαν δυνατὴν σπουδὴν ὅπως διατηρήσωσι τὴν τοσοῦτον πολύτιμον κτῆσίν των. Ὑπαρχούσης δ' ἐλλείψεως χρημάτων, ἡ γερουσία κατέφυγεν εἰς μέσον τι, τοῦ ὁποίου, καίτοι προσβάλλοντος τὴν ἀριστοκρατικὴν ἀλαζωνείαν, ἐποίει ἐξανάγκης ἔστιν ὅτε χρῆσιν. Ἐξέθετο δηλαδὴ εἰς πλειστηριασμὸν πολλὰ τῆς πολιτείας ἀξιώματα καὶ ἔπλασε νέους πατρικίων τίτλους παραχωρητέους εἰς τόσους πολίτας ἢ ὑπηκόους τῆς πολιτείας, ὅσοι ἤθελον ὑποχρεωθῆ νὰ καταβάλωσιν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἑξακισχίλια δουκάτα· ἰδίᾳ δέ τις τοῦ ψηφίσματος τῆς γερουσίας διάταξις ἐδείκνυεν ἀρκούντως ὅτι αὕτη ἤρξατο νὰ αἰσθάνεται τὴν ὁποίαν ἕως τότε ἔδειξεν ἄδικον περιφρόνησιν καὶ αὐστηρότητα πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, τὸν ὑποκείμενον εἰς τὸ κράτος της· «Μεταξὺ τῶν ὑποκειμένων ἐθνῶν ἢ ξένων, ἔλεγεν ἡ ἐπίσημος αὕτη πρᾶξις, τὸ ἔνδοξον καὶ βασιλικὸν ἑλληνικὸν γένος θέλει προτιμηθῆ ὡς κυριαρχῆσαν πολὺν χρόνον καὶ δειχθὲν ἄξιον τῆς ἐνετικῆς πολιτείας». Ἀλλ' ἡ ματαία αὕτη καὶ βραδεῖα τιμὴ δὲν ἐξήγειρε τὸν ζῆλον τῶν Ἑλλήνων τῆς Κρήτης· καὶ μολονότι ἡ γερουσία ηὔξησε μέχρι τῶν ὀγδοήκοντα αὐτοὺς τοὺς ὠνίους προβιβασμούς, οὐδεὶς ὅμως Ἕλλην ἠθέλησε νὰ παρουσιασθῇ ἀγοραστής. Ἡ Ἐνετία συγχρόνως ἐζητήσατο λιπαρῶς τὴν βοήθειαν σχεδὸν ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ ἐζήτει ν' ἀναρριπίσῃ πρὸς λύτρωσιν τῆς Κρήτης τὸ σταυ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ροφορικὸν ἐκεῖνο πνεῦμα καὶ τὸ χριστιανικὸν ἐκεῖνο αἴσθημα ἅτινα πολλάκις αὐτὴ καταπροέδωκε διὰ τῶν ἰδιωτελῶν μετὰ τῆς Τουρκίας συμμαχιῶν της.

Ἐν τοσούτῳ οἱ Τοῦρκοι ἐγένοντο κύριοι τῶν Χανιῶν μετὰ 57 ἡμερῶν πολιορκίαν (27 αὐγούστου) καὶ διὰ τῆς πρώτης ταύτης ἐπιτυχίας των ἐνισχύθησαν ἔτι μᾶλλον εἰς ἐξακολούθησιν καὶ συμπλήρωσιν τῆς ἐπιχειρήσεώς των, ἥτις ἀπέβλεπε τὴν τελείαν ἀπὸ τῆς νήσου ἔξωσιν τῶν Ἐνετῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνετικὴ πολιτεία ἐπολλαπλασίασε συγχρόνως τὰς προσπαθείας της εἰς ματαίωσιν ἐκείνης. Ἀνὴρ ἔξοχος, ὁ Ἱερώνυμος Μωρωσίνης, ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου αὐτῆς εἰς ὃν μετοὔπολυ προσετέθησαν καί τινα πλοῖα σταλέντα πρὸς βοήθειαν ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ Ἱσπανίας. Ἐν ἀρχῇ τοῦ 1646 ἔτους ἐνετικόν τι πλοῖον ἀποπλανηθὲν παρὰ τὴν Εὔβοιαν εὑρέθη αἰφνης ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τουρκικοῦ στόλου συνισταμένου ἐκ 45 γαλερῶν· οἱ Ἐνετοὶ ναῦται, μολονότι ὁ πλοίαρχος ἐφονεύθη ἐξαρχῆς διὰ πυροβόλου ἀντέστησαν ὡς λέοντες καὶ ἐξηκολούθησαν ν' ἀμύνωνται καὶ ἀφοῦ τρεῖς ἐχθρικαὶ γαλέραι προσελκύσασαι τὸ πλοῖον ὕψωσαν ἐπ' αὐτοῦ τὴν τουρκικὴν σημαίαν· φθάσαντος δ' ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Μωρωσίνου μετά τινων γαλερῶν εἰς βοήθειαν καὶ γενομένης συμπλοκῆς, ὁ καπετὰν πασᾶς ἐφονεύθη, ἐξ τουρκικαὶ γαλέραι ἐβυθίσθησαν αὐτανδροι, τὸ συλληφθὲν ἐνετικὸν πλοῖον ἐσώθη, ὅλος ὁ τουρκικὸς στόλος ἐτράπη εἰς φυγὴν καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης οἱ τοῦρκοι σπανίως ἐτόλμων νὰ ἐμφανισθῶσιν εἰς ἀνοικτὸν πέλαγος. Ἐπὶ τῆς Κρήτης δ' αὐτῆς τὰ πράγματα προέβησαν βραδέως· μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Χανίων ἐπολιορκήθη ἡ Σούδα, πρὸ τῶν πυλῶν τῆς ὁποίας ἐσωρεύθησαν τρεῖς πυραμίδες ἐκ χριστιανικῶν κεφαλῶν καὶ προσεχῶς ἐμελετᾶτο ὁ ἀποκλεισμὸς καὶ τοῦ μεγάλου Κάστρου ἤτοι τοῦ Ἡρακλείου· ἀλλὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τίς ἠδύνατο νὰ μαντεύσῃ ὅτι ἡ ὀχυρὰ αὕτη πόλις ἤθελεν ἀντισταθῇ ὑπὲρ τὰ εἴκοσιν ἔτη;

Κατὰ τὸ 1649 εἴκοσιν ἐνετικαὶ γαλέραι προσέβαλον τὸν τετράκις μείζονα ὀθωμανικὸν στόλον κατὰ τὴν ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ἔξοδόν του· καὶ πάλιν, ἐν ᾧ ἤθελε νὰ καθορμίσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σμύρνης καὶ νὰ λάβῃ αὐτόθεν ἐπικουρικὰς δανάμεις, ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ οἱ Ἐνετοὶ παρὰ τὸν ὅρμον τῶν Φωκαιῶν καὶ τὸν κατέστρεψαν σχεδὸν ἐξολοκλήρου. Οὕτως ἡ Ἐνετία ἐξεδικήθη τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ὅτε τὸν ἐκθρονισθέντα καὶ ἀποστραγγαλισθέντα Ἰβραὴμ διεδέχθη ὁ Σουλτάνος Μωάμεθ Δ' (1649—1687), χλευαστικῶς ἀπορριφθεῖσαν περὶ εἰρήνης πρότασιν αὐτῆς. Μετὰ δύο δ' ἔτι ἀκολούθως (10 Ἰουλίου 1651) ἐνίκησαν νέαν ἄλλην θαλασσίαν νίκην πλησίον τῆς Πάρου καὶ μετὰ τῶν ἁλωθέντων ἐχθρικῶν πλοίων ἔπλευσαν κατέμπροσθεν τοῦ Ἡρακλείου ἔχοντος ἐπ' αὐτῶν στημένην τὴν τουρκικὴν σημαίαν ἀνεστραμμένως· ταύτην δὲ διεδέχθησαν καὶ ἄλλαι πολλαὶ κατὰ θάλασσαν ἐπιτυχίαι. Οἱ Ἐνετοὶ εὐτυχεῖς πάντοτε ἐξηκολούθουν νὰ ὦσι θαλασσοκράτορες· ὅλαι δ' αἱ ἐπιχειρήσεις αὐτῶν ἐσκόπουν ἐν γένει τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Ἑλλησπόντου ὥστε νὰ μὴν δυνηθῇ ὁ ἐχθρὸς νὰ μεταφέρῃ στρατὸν πρόσθετον καὶ πολεμεφόδια εἰς τοὺς πολιορκοῦντας τὸ Ἡράκλειον. Ἐξεναντίας δὲ οἱ Τοῦρκοι ἐσπούδαζον νὰ ἐκβιάσωσι τὴν ἔξοδον καὶ ὡσεπιτοπλεῖστον μὲν ἠττῶντο, πάντοτε ὅμως πλοῖα τινὰ ἐκ διαλειμμάτων ἐπετύγχανον τοῦ σκοποῦ των· ἡ πολιορκουμένη πόλις ἐν τούτοις ἀντεῖχε μετὰ πολλῆς καρτερίας καὶ τόλμης.

Κατὰ τὸ 1655 οἱ Ἐνετοὶ κατέλαβον τὰς νήσους: Τένεδον, Λῆμνον καὶ Σαμοθράκην καὶ ἔμειναν ἐπὶ δύο σχεδὸν ἔτη κύριοι τούτων. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ χρονίζων πόλεμος προεκάλει συνεχεῖς ταραχὰς καὶ μολονοτοῦτο ἡ Πύλη

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲν ἐφένετο διατεθειμένη πρὸς τὴν εἰρήνην· διότι ἡ ἐπέμενεν εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς Κρήτης, ἢ ἐζήτει ἕνεκα ταύτης ὑπερόγκους ἀποζημιώσεις. Ἐντοσούτῳ δὲ ἡ κατὰ τὴν Οὐγγαρίαν ἔκρηξις τοῦ πολέμου (1661) ὑπῆρξε διὰ τοὺς Ἐνετοὺς λίαν λυσιτελής, καθόσον ἡ πολιορκία τοῦ Ἡρακλείου δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ δραστηρίως ὡς τὸ πρότερον· ἡ κατάστασις δ' αὕτη τῶν πραγμάτων διήρκεσε μέχρι τέλους τοῦ 1666 ἔτους, ὅτε ἀποκαταστάσης τῆς εἰρήνης μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γερμανῶν ὁ Σουλτάνος ἔπεμψε τὸν περίφημον βεζύρην του Κιουπρολὴν εἰς Κ ρ ή τ η ν ἵνα κινήσῃ εἰς πλείονα δραστηριότητα τοὺς πολιορκητὰς καὶ διευθύνῃ αὐτοπρόσωπος τὰ τῆς πολιορκίας. Συγχρόνως ὅμως καὶ οἱ Ἐνετοὶ ἐπέτρεψεν τοῦ Ἡρακλείου τὴν ἀρχηγίαν καὶ ἄμυναν εἰς στρατηγὸν οὐχ ἧττον περιώνυμον, τὸν Φ ρ α γ κ ί σ κ ο ν Μ ο ρ ω σ ί ν η ν, ἀδελφὸν νεώτερον τοῦ προμνημονευθέντος Ἱερωνύμου· ἀπὸ τοῦ μαΐου δὲ μηνὸς τοῦ 1667 ἡ πολιορκία ἤρξατο νὰ λαμβάνῃ χαρακτῆρα σπουδαιότατον, καθότι ἕκτοτε μέχρι τῆς 18 νοεμβρίου ἐγένοντο μὲν 32 ἔφοδοι καὶ 17 ἔξοδοι ἀνετινάχθησαν δὲ 618 ὑπόνομοι ἀλλὰ χωρὶς νὰ δυνηθῶσιν οἱ Τοῦρκοι οὐδ' ἑνὸς κἂν ὀχυρώματος (κανονοστασίου) νὰ γενῶσι κύριοι.

Ἡ γενναία αὕτη ὑπεράσπισις τοῦ Ἡρακλείου διήγειρεν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην γενικὸν θαυμασμὸν καὶ ἐνθουσιασμόν. Ἐντεῦθεν δὲ ἤρξαντο νὰ συρρέωσι πολλοὶ πανταχόθεν ἐπίκουροι ἐθελονταί· 500 τοιοῦτοι, κατὰ τὸ πλεῖστον νέοι εὐγενεῖς Γάλλοι καὶ ἀξιωματικοί, ἦλθον ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν δοῦκα τῆς Φευλλαδίας (Duc della Feuillade). Οἱ ἄνδρες οὗτοι, φύσει ζωηροῦ χαρακτῆρος, ἐνόμισαν ὅτι, ἵνα δοθῇ ταχὺ πέρας εἰς τὴν πολιορκίαν, δὲν ἀπῃτεῖτο εἰμὴ δραστήριός τις ἔξοδος, καί, ἐπειδὴ ὁ Μορωσίνης ἐκ τῆς πείρας δεδιδαγμένος ἠρνήθη τὴν συγκατάθεσίν του, ἀνέλαβον αὐ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοὶ καθ' ἑαυτοὺς τὸ ἔργον· πῶς δ' ἐτελείωσε, ἕκαστος δύναται νὰ τὸ συμπεράνῃ εὐκόλως, ἀφοῦ μάλιστα ὅλη ἡ συντροφία εἶχεν (ἕνεκα νόσων) ἐλαττωθῇ κατὰ τὸ ἥμισυ. Ὁ εἰρημένος δοὺξ φέρων μίαν μάστιγα εἰς χεῖρας προεπορεύετο καὶ μετ' αὐτὸν εἵποντο οἱ λοιποί, οἵτινες διὰ τῆς αἰφνιδίας ἐπιπτώσεώς των κατώρθωσαν νὰ ἐξουσιάσωσι τινὰ χαρακώματα τῶν πολιορκητῶν καὶ νὰ τρέψωσιν αὐτοὺς 200 βήματα περαιτέρω· ἓξ ἱερωμένοι, τὸν σταυρὸν εἰς χεῖρας βαστάζοντες, παρώτρυναν τοὺς μαχομένους καὶ παρεῖχον εἰς τοὺς τραυματιζομένους πρόχειρον βοήθειαν· τὰ τηλεβόλα δὲ τοῦ φρουρίου ἐν τῷ μεταξὺ ἐπυρσοκρότουν ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων. Ἀλλὰ εἰς τέλος τὸ τολμηρὸν αὐτὸ στίφος ἀπεκρούσθη ἀφοῦ ἐξήκοντα μὲν ἐτραυματίσθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ δοὺξ αὐτός, οὐκ ὀλίγοι ἐφονεύθησαν. Λύτη δὲ ἦτο ἡ πρώτη καὶ τελευταία τῶν ἐπικούρων Γάλλων ἀπόπειρα. Ὅσοι διεσώθησαν ἐνεβιβάσθησαν πάλιν εἰς τὰ πλοῖα, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι αὐτῶν ἐγένοντο θύματα τῆς πανώλους νόσου — Ὁμοίαν δὲ σχεδὸν τύχην ἔλαβε καὶ ἓν ἄλλο ἐπικουρικὸν σῶμα 5000 ἀνδρῶν, ὅπερ ὁ Λουδοβῖκος ΙΔ', βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, ἔπεμψε (1669) μεθ' ἑνὸς στόλου ὑπὸ τὸν δοῦκα τοῦ Βωφόρτου (Duc de Beaufort)· καὶ τοῦτο ἅμα ἀφιχθὲν ἐπεχείρησε μίαν ἔξοδον (25 Ἰουνίου), μετὰ τὴν ὁποίαν, ἀτυχῆ ὡσαύτως ἀποβᾶσαν, οὐδὲν ἄλλο κρεῖττον ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἢ νὰ ἐπιβιβασθῇ, ὡς καὶ τὸ προηγηθέν, εἰς τὰ πλοῖα, καὶ νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς Γαλλίαν· διὰ τῆς διαγωγῆς του ὅμως ταύτης ἠλάττωσε τὸ θάρρος καὶ ὅλων τῶν ἄλλων συμμάχων, οἵτινες ἀλληλοδιαδόχως ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμά του.

Τὸ φρούριον, χάριν τοῦ ὁποίου ἐθυσιάσθησαν ἤδη τρισμύριοι περίπου ἄνδρες (κατὰ μέγα μέρος Ἕλληνες), εὑρίσκετο εἰς ἐλεεινοτάτην κατάστασιν· αἱ ἀγειαὶ ἐκαλύπτοντο

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑπὸ σφαιρῶν, τεθραυσμένων βομβῶν καὶ ἐρειπίων· οὐδεμία οἰκία, οὐδεμία ἐκκλησία ἔμεινεν ἀλύμαντος· πανταχοῦ νεκρὰ πτώματα ἐκυλίοντο καὶ προὐξένουν δυσωδείαν ἀφόρητον· ἡ πόλις ἔγεμε τραυματιῶν καὶ ἀναπήρων· ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἠλαττώθη εἰς τετρακισχιλίους. Εἰς τὰς ζημίας δὲ ταύτας προσθετέον καὶ τὰς γενομένας μέχρι τοῦδε ὑπερόγκους δαπάνας· μόνον κατὰ τὸ 1668 κατηναλώθησαν τρία ἑκατομμύρια λιτρῶν πυρίτιδος! πάντα δὲ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἀναγκαῖα καὶ τὰ τρόφιμα ἔπρεπε νὰ στέλλωνται ἐκ τῆς Ἐνετίας· ἐν ἑνὶ λόγῳ ὁ πόλεμος, κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν συγχρόνων Ἐνετῶν ἱστορικῶν, ἐπήνεγκεν εἰς τὴν Ἐνετίαν 126 ἑκατομμυρίων δουκάτων δαπάνην!

Ἐπὶ τέλους συνέβη καὶ τὸ ῥῆγμα τοῦ τείχους, ὅπερ μὴ δυνάμενον νὰ ἐπισκευασθῇ καθίστα εὔκολον τὴν δι' ἐφόδου ἅλωσιν τοῦ φρουρίου. Ἐντεῦθεν δὲ ὁ Μορωσίνης εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην οὐ μόνον νὰ προτείνῃ σύμβασιν παραδόσεως, ἀλλὰ καὶ ἀμέσως νὰ διαπραγματευθῇ περὶ εἰρήνης, ἥτις καὶ κατωρθώθη τὴν 6 σεπτεμβρίου 1669 λίαν ἐντίμως διὰ τοὺς πολιορκουμένους. Εἰς τὴν φρουράν, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν κατοίκων, ἐπετράπη ἔξοδος ἐλευθέρα. Οἱ Ἐνετοὶ διετήρησαν ἐπὶ τῆς Κρήτης τρεῖς λιμένας: τὴν Γραμβοῦσαν, τὴν Σπιναλόγγην καὶ τὴν Σοῦδαν· ὁ δὲ Μορωσίνης μετὰ τὴν εἰς Ἐνετίαν ἐπάνοδόν του ὑπεβλήθη εἰς δίκην, ἀλλὰ μετοῦπολυ ἐκηρύχθη ἀνεύθυνος ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου.

Ὁ Καντεμίρης διηγεῖται (ἐν τῇ περὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἱστορικῇ αὐτοῦ πραγματείᾳ) τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἡρακλείου κατά τινα πάντῃ ἴδιον τρόπον, τοῦ ὁποίου δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ποιήσωμεν μνείαν ἐνταῦθα. Εἴρηται προηγουμένως ὅτι ἐπὶ Σολεϊμὰν ἤδη οἱ Τοῦρκοι, ἀπαγορεύοντος αὐτοῖς ῥητῶς τοῦ Κορανίου τὴν μάθησιν ξένων γλωσσῶν,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἤρξαντο νὰ μεταχειρίζωνται τοὺς Ἕλληνας ὡς διερμηνεις. Τοιουτοτρόπως ὁ μέγας βεζύρης Κιοπρολὴς εἶχε παρ' ἑαυτῷ ἐν τῇ πολιρκίᾳ τοῦ Ἡρακλείου τὸν Ἕλληνα Παναγιώτην· διαρκούσης δὲ τῆς πολιορκίας ἀτελεσφορήτως καὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ βεζύρη, καὶ τούτου ἕνεκα ἀχθομένου αὐτοῦ σφόδρα, ὁ εἰρημένος Ἕλλην ὑπεσχέθη νὰ κατορθώσῃ τὴν παράδοσιν καὶ πρὸς τοῦτο μετεχειρίσθη τὸ ἑξῆς τέχνασμα: Πέμψας πιστόν τινα δοῦλον, τὄνομα Μαξούτ, πρὸς τὸν Μορωσίνην προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς ἰδιαιτέραν συνέντευξιν ὡς ἔχων νὰ τῷ ἀποκαλύψῃ λίαν σπουδαῖα πράγματα· κατ' αὐτὴν λοιπὸν ὁ ἐπιτήδειος Ἕλλην ἐσπούδασε νὰ πείσῃ τὸν Ἐνετὸν στρατηγόν, ὑπὸ τὴν σφραγίδα τῆς βαθυτάτης μυστικότητος, ὅτι οἱ Γάλλοι ἐσκόπουν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ὑποστηρίξεως τῶν Ἐνετῶν, νὰ γενῶσι κύριοι τῆς νήσου καὶ ἔπειτα νὰ παραχωρήσωσιν αὐτὴν εἰς τοὺς Τούρκους, διότι προετίμων νὰ τὴν βλέπωσι κατεχομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων μᾶλλον ἢ ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν ὡς ἐχθρούς των. Ἵνα δὲ καταστήσῃ πιθανώτερον τὸ πλάσμα τοῦτο, κατέπεισε τὸν μέγαν βεζύρην νὰ ἐκπέμψῃ νυκτὸς πλοῖά τινα ἐκ τοῦ στόλου του, ἅτινα τὴν ἐπιοῦσαν ἐπανῆλθον φέροντα γαλλικὴν σημαίαν ὡς ἂν ἦσαν ἀληθῶς γαλλικά, καὶ εἰς ἔνδειξιν τῆς συνεννοήσεως ἐχαιρετήθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπισήμως. Αὕτη, λέγει ὁ Καντεμίρης, ὑπῆρξεν ἡ κυρία αἰτία τῆς παραδόσεως τοῦ Ἡρακλείου· μάρτυρα δὲ καὶ ἐγγυητὴν τοῦ πράγματος οὕτως ἔχοντος φέρει τὸν εἰρημένον Μαξούτ, ὅστις μετέπειτα ἦλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ πατρὸς τοῦ Καντεμίρη καὶ ἔμεινε παρ' αὐτῷ εἰκοσιτέσσαρα ἔτη ὡς ποστέλυνκος (οἰκοδιδάσκαλος). Ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, τοῦτο μόνον εἶνε βέβαιον, ὅτι ἡ ταχεῖα ἀπομάκρυνσις τοῦ ὑπὸ τὸν Βωφόρτον γαλλικοῦ στόλου ἐδύνατο νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τὸ ν' ἀναδείξῃ τὴν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γαλλικὴν πολιτικὴν τοσούτῳ μᾶλλον ὑποπτον, ὅσῳ ὑπῆρχον γνωστὰ καὶ ἄλλα τῆς συνεννοήσεως τῆς Γαλλίας μετὰ τῆς ὀθωμανικῆς πύλης δείγματα. Προσέτι ὁ γαλλικὸς στόλος εἶχε λάβει ἤδη ἐν Μελίτῃ διαταγὰς νὰ ἐπανακάμψῃ καὶ ὁ Μορωσίνης ἔχων ἴσως περὶ τούτου εἴδησιν ἐδύνατο εὐκόλως νὰ ἐκλάβῃ τὰ μεταμορφωθέντα τουρκικὰ πλοῖα ὡς γαλλικά· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ δίκη, εἰς ἣν μετὰ ταῦτα ὁ Μορωσίνης ὑπεβλήθη, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις ὅτι ἀπεκαλύφθη τι ἐκ τῶν μυστικῶν συνεντεύξεών του, μολονότι αἱ κατ' αὐτοῦ αἰτιάσεις, ἀπέβλεπον κυρίως τὴν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς δημοσίου ὑπηρεσίας κατάχρησιν. Τελοσπάντων εἶνε ἀναμφίβολον ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ Παναγιώτης ἔτυχε μεγάλης εὐνοίας παρὰ τῷ Σουλτάνῳ, ὅπερ σημαίνει ἀριδήλως ὅτι προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας· ἡ δὲ ὕψωσίς του ἔσχε μεγίστην ἐπιρροὴν εἰς τὴν τύχην τῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδίως τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἵτινες ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς κατοικήσεώς των, τοῦ Φαναρίου, ὠνομάσθησαν Φαναριῶται· διότι διὰ τοῦ Παναγιώτου ἔλαβε τοὐντεῦθεν τὸ ἀξίωμα τοῦ δραγομάνου (διερμηνέως) σημασίαν μεγάλην καὶ αὐτὸς συνήθως θεωρεῖται ὡς ὁ θεμελιωτὴς καὶ πρῶτος διευθυντὴς ὅλης τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς παρὰ τῇ ὀθωμανικῇ αὐλῇ.

Ἐν τοσούτῳ ἡ ἅλωσις τοῦ μεγάλου τῆς Κρήτης φρουρίου ἐθεωρήθη ὡς ἀποτελειώσασα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς τὴν ὑποδούλωσιν καὶ τῶν βαρβάρων τὸν θρίαμβον καθ' ὅλας τὰς θαλάσσας τῆς ἀνατολῆς. Εἶνε δὲ ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ συμφορὰ αὕτη συνεπήγαγε τὴν μεγίστην ἀθυμίαν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῆς ἠπείρου, οἵτινες καὶ ὑπὸ τὴν φαινομένην πλήρη ταπείνωσιν διετήρουν ἀνεξάλειπτον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τὸ κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ μῖσος καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀποσείσεως αὐτοῦ. Οἱ Πελοποννήσιοι δὲ ἰδίως, ἂν καὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δὲν ἐπόθουν τὴν ἐνετικὴν κυριότητα, ἔβλεπον μετὰ τρόμου τὸν βάρβαρον τουρκικὸν δεσποτισμὸν περιστοιχοῦντα αὐτοὺς πανταχόθεν· διὸ διαρκούσης τῆς πολιορκίας τοῦ Ἡρακλείου, ἐγίνοντο συνεχεῖς δεήσεις ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ναοῖς ὑπὲρ τῶν χριστιανικῶν ὅπλων· μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν ἐκείνου δὲν ἔμεινε πλέον οὐδεμία ἐλπίς· οἱ Τοῦρκοι αὐτοὶ ἐφαίνοντο ὅτι εἶχον ἀπόφασιν νὰ μὴν ἀνεχθῶσι πλέον οὐδεμίαν ἀντίστασιν. Οἱ Μανιᾶται, οἵτινες διετήρουν πάντοτε τὴν ἀνεξαρτησίαν των, καὶ τῶν ὁποίων ἡ τόλμη καὶ ἡ πτωχεία ἐκίνουν ὀλίγον τὴν ἐπιθυμίαν τῶν σατραπῶν, προσεβλήθησαν ἤδη εἰς τὰ ὄρη αὐτῶν, ἀλλ' ἀπέκρουσαν τὰς προσβολὰς τοῦ ἐχθροῦ γενναίως. Τότε δὲ τινὲς οἰκογένειαι μεταξὺ αὐτῶν ἐπίσημοι θεωροῦσαι κινδυνεύουσαν τὴν ἐλευθερίαν των ἀπεφάσισαν νὰ μεταναστεύσωσιν· ὡς ἀρχηγὸς δὲ τῆς μεταναστεύσεως μνημονεύεται ὁ Ἰωάννης Στεφανόπουλος, ὅστις ἐκαυχᾶτο ὅτι κατήγετο ἐκ τοῦ γένους τῶν Κομνηνῶν. Καταρχὰς οὗτος ἀπῆλθεν εἰς Γένουαν ἐξαιτησόμενος τὴν προστασίαν τῆς γερουσίας, καὶ συγχρόνως ἐπεσκέφθη τὴν Κορσικήν· ἐπανῆλθε δὲ ταχέως, ἀφοῦ ἐξελέξατο αὐτόθι τὴν ἐπαρχίαν τῆς Παομίας, καὶ συμφωνήσας μετά τινος γάλλου πλοιάρχου ἐνεβίβασεν εἰς τὰ παρ' αὐτοῦ προμηθευθέντα πλοῖα ἐκείνους ἐκ τῶν συγγενῶν καὶ συμπολιτῶν του, ὅσοι ἠθέλησαν νὰ ἑνωθῶσι μετ' αὐτοῦ· ἡ μικρὰ δὲ αὕτη ἀποικία συγκειμένη ἐξ ἑπτακοσίων ἑξήκοντα προσώπων (ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παίδων) ἄραρα ἐξ Οἰτύλου τὴν 3 ὀκτωβρίου 1673 κατευθύνθη εἰς Γένουαν, ὅπου ἡ παραχώρησις, περὶ ἧς ἐδόθη προηγουμένως ὑπόσχεσις, ἐγένετο ἐπισήμως ὑπὸ τῆς γερουσίας· τὸ προσεχὲς δ' ἔαρ ἐπέρασεν εἰς τὴν Κορσικὴν καὶ κατεστάθη ἐν Παομίᾳ, ἐν ᾗ διέμεινε πολὺν χρόνον, διατελοῦσα πιστὴ εἰς τὴν γενουαίαν κυβέρνησιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν συνεχῶν στάσεων τῆς νήσου καὶ καλλιεργοῦσα ἐπιμε-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λῶς τὰς γαίας της μετά τινος τέχνης ἀνωτέρας τῆς τῶν ἐγχωρίων. Τὸ ὡραῖον ἄσμα γυναικός τινος τῆς Πελοποννήσου θρηνούσης τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ της ἀκούεται ψαλλόμενον ἔτι ἐν Ἀϊακκίῳ, ὅπου διατηροῦνται τινὲς οἰκογένειαι ἑλληνικαί, τελευταῖα λείψανα ἐκείνης τῆς ἀποικίας, ἥτις κατὰ τὸ 1730 ἐξεβλήθη ἐκ τῆς Παομίας ὑπὸ κορσικανῶν, ἐπαναστάντων κατὰ τῆς γενουαίας κυριαρχίας.

Ἐν τούτοις οἱ Ἐνετοί, οἵτινες ἀπὸ τῆς ἀποβολῆς τῆς Κρήτης ἐπεζήτουν τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ ἐκδικηθῶσι τὴν Τουρκίαν καταστᾶσαν ἰσχυράν, ἐθεώρησαν λίαν πρόσφορον τὴν στιγμήν, καθ' ἣν αὕτη εὑρίσκετο εἰς πόλεμον μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας (1682) καὶ τῶν Πολωνῶν· ὅθεν ἅμα μαθόντες ὅτι ὁ ὑπὸ τὸν περιώνυμον Καρᾶ Μουσταφᾶν ὀθωμανικὸς στρατός, ὅστις εἶχε προχωρήσει μέχρι τῆς Βιέννης, ἠττήθη ὑπὸ τὰ τείχη αὐτῆς ἦτταν δεινὴν διὰ τῆς προθύμου καὶ ἐγκαίρου συνδρομῆς τοῦ ἥρωος βασιλέως τῆς Πολωνίας Σοβιέσκη, δὲν ἐδίστασαν νὰ κηρύξωσι τὸν πόλεμον κατὰ τῆς πύλης. Ὁ Μορωσίνης, ὅστις ἀπὸ τῆς ἀτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνος τῆς Κρήτης εὑρίσκετο λησμονημένος ὑπὸ τῶν ἀγνωμόνων συμπολιτῶν του, ἐθεωρήθη κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὡς ὁ μόνος ἄξιος ν' ἀναλάβῃ πάλιν τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου· ἀληθῶς δ' αἱ ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ οὐ μόνον ἐδικαίωσαν τὴν κοινὴν προσδοκίαν, ἀλλὰ καὶ ἀνώτεραι ταύτης ἐδείχθησαν διότι δὲν ἦσαν εἰμὴ σειρὰ νικῶν, αἵτινες τοσοῦτον ἐξέπληξαν τοὺς Ἐνετούς, ὥστε δὲν ἐδίστασαν νὰ ὀνομάσωσιν αὐτοὶ οὗτοι τὸν προκείμενον πόλεμον θαυματουργὸν (guerra miraculosa). Μετὰ τὴν ἐξ ἐφόδου ἅλωσιν τῆς Λευκάδος καὶ τῆς Πρεβέζης ὁ Μορωσίνης ἀπεβίβασεν ὀκτακισχιλίους ἄνδρας εἰς τὴν Πελοπόννησον, οἵτινες ἐστράτευσαν εὐθὺς κατὰ τῆς Κορώνης. Ἡ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χριστιανικὴ σημαία ἀναφαίνετο κατὰ πρῶτον μετὰ πολλῶν ἐτῶν παρέλευσιν, καὶ μολονότι ἡ προλαβοῦσα ἐνετικὴ κυριότης εἶχεν ἀφήσει θλιβερὰς ἀναμνήσεις, ἡ πρὸς τὸν ὀθωμανικὸν ζυγὸν ὅμως ἀποστροφὴ δὲν ἐπέτρεπεν οὐδεμίαν ὡς πρὸς τὰς τύχας τῆς Πελοποννήσου ἀμφιβολίαν· ἡ χερσόνησος ἅπασα ἐσκίρτησε, πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων ἦσαν εἰς ἀλληλογραφίαν πρὸς τὸν ἐνετὸν στρατηγόν· χωρικοί, ποιμένες τῶν ὀρέων ἤγειρον σημαίας ἐνετικὰς καὶ τὰ πάντα προσεκάλουν τοὺς νέους δορυκτήτορας. Ἡ Κορώνη μετὰ ὀλίγων ἡμερῶν πολιορκίαν ἠλώθη καὶ ὅλοι οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν Τοῦρκοι ἐσφάγησαν (αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν ἐτιμῶντο ἐν Ἐνετίᾳ δύο φλωρίων ἑκάστη καὶ ἐξετίθεντο ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ ἁγίου Μάρκου). Τότε δὲ κατέβησαν ἐκ τῶν ὕψεων τοῦ Ταϋγέτου καὶ οἱ Μανιᾶται, ἡ δὲ βοήθεια αὐτῶν συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν κατατρόπωσιν ἑνὸς στρατιωτικοῦ σώματος, ὅπερ διοικούμενον παρὰ τοῦ καπετὰν πασᾶ ἤρχετο πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας.

Κατὰ τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν (1686), ἧς μετέσχε καὶ ὁ κόμης Κενιγσμάρκ, ὁ ἐκ τῆς σουηδικῆς εἰς τὴν ἐνετικὴν ὑπηρεσίαν μεταταχθείς, τὰ δύο φρούρια τῆς Πύλου (Ναβαρίνον καὶ Νεόκαστρον), ἡ Μεθώνη, τὸ Ἄργος καὶ τὸ Ναύπλιον ὑπετάχθησαν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τοὺς Ἐνετούς· Οἱ Τοῦρκοι ἔντρομοι συνωθοῦντο πανταχόθεν εἰς τὰς πόλεις καὶ αἱ πόλεις ἐσυνθηκολόγουν μετὰ τῶν νικητῶν. Τὸ προσεχὲς ἔτος ἐκυριεύθησαν αἱ Πάτραι καὶ τὰ ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου δύο φρούρια (Ῥίον καὶ Ἀντίρριον)· ἡ δὲ Ναύπακτος καὶ ὁ Μιστρᾶς παρεδόθησαν ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως καὶ ὁ Σερασκιέρης τῆς Πελοποννήσου κατατροπωθεὶς ἐπανειλημμένως καὶ μὴ τολμῶν νὰ ἐγκλεισθῇ εἰς τὴν Κόρινθον ἀνετείναξεν εἰς τὸν ἀέρα τὰ ὀχυρώματα τῆς πόλεως ταύτης, ἔκαυσε τὰς ἀποθήκας καὶ ἀπεχώρησε πρὸς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὰ ὄρη τῆς ἀρχαίας Φωκίδος [1]), φονεύσας ὅσους καθ' ὁδὸν ἀπήντησεν Ἕλληνας, τοὺς ὁποίους ἐθεώρει αἰτίους τῶν παρόντων δεινῶν. Ὁ Μορωσίνης σπεύσας ταχέως κατέλαβε τὴν Κόρινθον κενὴν καὶ προέλαβε τὴν τελείαν πυρπόλησίν της. Οὕτω δ' ἐγένετο κύριος ὅλης τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τῆς Μονεμβασίας ἥτις ἔμεινεν ἔτι εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τοσούτων ἀλλεπαλλήλων νικῶν ἡ Ἐνετία πᾶσα ἐπλήσθη χαρᾶς ἀμέτρου καὶ μεγαλοφροσύνης· ἡ δὲ γερουσία ἔδειξε τῆς πρὸς τὸν νικητὴν εὐγνωμοσύνην της δι' ἀπονομῆς ἐξαιρέτων τιμῶν, ἰδίως τῆς ἐπωνυμίας τοῦ « Πελοποννησιακοῦ » καὶ ἔστησεν ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ μεγάλου συμβουλίου τὴν ὀρειχάλκινον προτομὴν αὐτοῦ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς :

FRANCESRO MAUROGENO
PELOPONNISIACO ADHUC VIVENTI
SENAITUS

Ὁ μισθὸς τοῦ Κενιγσμάρκου ἀνεβιβάσθη εἰς 24.000 δουκάτα· καὶ εἰς ὅλους τοὺς στρατιώτας ἐδόθη μισθὸς πρόσθετος ἑνὸς μηνός. Ἐν τοσούτῳ δ' ὁ πελοποννησιακὸς στρατός, συγκείμενος κατὰ μέγα μέρος ἐκ μισθωτῶν τῆς ἄρκτου (γερμανῶν ἐπὶ τὸ πλεῖστον) ἀνελίσκετο ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἐνσκήψαντος τύφου· ἵνα δὲ μὴ ἐξαφανισθῇ μένων ἀργός, ὁ Μορωσίνης συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς διορύξεως τοῦ Ἰσθμοῦ ἐν Κορίνθῳ, ἐργασίας ὅθεν ἔμελλε νὰ προκύψῃ ἡ ἀπονήσωσις τῆς Πελοποννήσου· ταχέως ὅμως παρητήθη αὐτῆς περιορισθεὶς εἰς τὴν κατα-

[1]) Καντεμίρου ἱστορ. τοῦ ὀθωμαν. κράτους, τόμ. γ'.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σκευὴν τινῶν χαρακωμάτων πρὸς διακώλυσιν τῆς εἰς τὴν χερσόνησον εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ· ταὐτοχρόνως δὲ συνεκάλεσε συμβούλιον πολεμικὸν ἵν' ἀποφασισθῇ ἂν ὁ στρατὸς ἔπρεπε νὰ μεταβῇ ἀμέσως εἰς παραχειμασίαν, ἢ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος καθ' ὃν χρόνον ἡ μὲν Αὐστρία καὶ ἡ Πολωνία ἐνησχόλουν πρὸς ἄρκτον τὰς δυνάμεις τῆς Τουρκίας, ἐσωτερικὴ δέ πως στάσις ἐν Κωνσταντινουπόλει προεβίβαζεν εἰς τὸν θρόνον νέον Σουλτάνον, τὸν Σολιμὰν γ' (1687—1691). Πολλοὶ ἀξιωματικοὶ πρυέτειναν νὰ πολιορκηθῶσιν αἱ Ἀθῆναι· ὁ Μορωσίνης, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ κόμητος Δελαβόρδου (de Laborde) μεταφρασθέντων ἐν συνόψει πρακτικῶν τῆς συνεδριάσεως, ἀνέπτυξεν ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου τοὺς ἰσχυροὺς λόγους, οἵτινες ἀπέτρεπον ἀπὸ τῆς προτεινομένης ἐπιχειρήσεως· καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ἐπιτυχίας τινὸς εὐκόλου, ἀπέδειξε πρῶτον τὴν μεγάλην δυσκολίαν τῆς διὰ θαλάσσης προμηθεύσεως (τροφοδοτήσεως) ὁλοκλήρου τοῦ στρατοῦ, ἀνθρώπων καὶ ἵππων, καθόσον ὁ Τοῦρκος στρατάρχης στρατοπεδεύων εἰς τὰ πέριξ διέκοπτε πᾶσαν συγκοινωνίαν μετὰ τῆς πεδινῆς χώρας· δεύτερον τὸ ἀδύνατον τοῦ νὰ ἐμποδισθῇ ἀπὸ τοῦ στρατηγικοῦ τούτου σημείου ἡ εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβολή, τοῦ ἐχθροῦ φυλάττοντος ἐλευθέραν καὶ ἀνοικτὴν τὴν ὁδὸν τῶν Μεγάρων· καὶ τρίτον τέλος τὴν ἀνάγκην, εἰς ἣν ἤθελον εὑρεθῇ νὰ ἐγκαταλίπωσι ταχέως τὴν κατάκτησιν ταύτην καταστρέφοντες τὴν πόλιν καὶ ἐκθέτοντες τοὺς δυστυχεῖς αὐτῆς κατοίκους εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων. Κατ' αὐτὸν ὁ στρατὸς ἐδύνατο νὰ παράσχῃ εἰς τὴν ἐνετικὴν πολιτείαν ὠφελιμωτέρας ὑπηρεσίας. Ὅθεν ἔπρεπε, καταλιπομένης ἐν Κορίνθῳ ἰσχυρᾶς τινος φρουρᾶς, ἥτις ἤθελε προμηθεύεσθαι τὴν τροφήν της ἀπὸ δύο θαλασσῶν καὶ δύο ἠπείρων, ὧν ἐκείνη (ἡ Κόρινθος) ἀποτελεῖ τὸν σύν-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δεσμον, νὰ ὑπάγῃ νὰ παραχειμάσῃ εἰς Τρίπολιν, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀφθονίας, νὰ ὀργανισθῇ δ' ἐν τοσούτῳ τὸ κράτος τῆς Πελοποννήσου καὶ ὀχυρωθῇ εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῇ κατὰ πάσης προσβολῆς, ὅπερ ἦτο ὁ πρῶτος καὶ κύριος σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας. Ἀλλ' ἐναντίον αὐτῆς τῆς τοσοῦτον ἔμφρονος συμβουλῆς ἀπεφασίσθη νὰ διαιρεθῇ ὁ στρατὸς εἰς τρία σώματα, καὶ τὸ μὲν νὰ παραχειμάσῃ ἐν Κορίνθῳ, τὸ δὲ ἐν Τριπόλει καὶ τὸ τρίτον ἐν Ναυπλίῳ· προτοῦ ὅμως καταταθῇ εἰς τὰς διαφόρους ἐκείνας παραχειμασίας. ἐνεκρίθη νὰ ἐπιχειρηθῇ ἡ πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ τουρκικὴ φρουρὰ τῆς πόλεως ταύτης, πρὶν ἢ ὁ ἐχθρὸς ἐπέλθῃ, παρεσκευάσθη ἤδη εἰς σπουδαίαν ἀντίστασιν. Ἐσπούδασε δὲ νὰ ὀχυρώσῃ τὴν ἀκρόπολιν ἀπὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς καὶ τότε ἀναμφιβόλως κατεδαφίσθη ὁ τῆς ἀπτέρου Νίκης ναός, οὗτινος τὸ ὑλικὸν ἐχρησίμευσεν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν νέων τειχῶν, ἐπὶ τῆς θέσεως δ' αὐτοῦ ἠγέρθη κανονοστάσιόν τι οὐ μακρὰν τοῦ ὑπερασπίζοντος τὰ προπύλαια. Ἐν τῇ ἀκροπόλει δὲ συνεσωρεύθησαν τὰ ὅπλα, ὅλον τὸ πυροβολικόν, τὰ πολεμεφόδια, ὥστε ὁ Παρθενὼν μετεσχηματίσθη εἰς ἀληθὲς ὁπλοστάσιον.

Πάντῃ διάφορος ἦτο ἡ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων διάθεσις. Πρεσβεία τις συγκειμένη ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, τοῦ περὶ αὐτὸν κλήρου καὶ τῶν προὐχόντων τῆς χώρας κατέβῃ εἰς τὸν Πειραιᾶ ἵνα διαπραγματευθῇ μετὰ τῶν Ἑνετῶν. Ὅθεν ὁ Μορωσίνης ἐνισχυθεὶς ὑπ' αὐτῆς διέταξεν ἀμέσως τὴν ἐμπροσθοφυλακήν, τὴν ὁποίαν συνεκρότουν οἱ πεζοὶ Σλάβονες καὶ Γερμανοὶ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ συνταγματάρχου Ῥάου νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν· ὁ δὲ στρατηγὸς Κενιγσμάρκ μετὰ τοῦ ὑπολοίπου στρατοῦ, συμποσουμένου εἰς μυρίους ἄνδρας, ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ παρακειμένου ἐλαιῶνος, ἐνίσχυσε τὸ στρατόπεδόν του κατὰ τῶν ἐνδεχο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μένων ἔξωθεν προσβολῶν καὶ μετ' ἀνωφελεῖς προσκλήσεις παραδόσεως προετοίμασε τὸν βομβαρδισμὸν τῆς ἀκροπόλεως. Ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου οἱ μηχανικοὶ ἔστησαν κανονοστοιχίαν τινὰ ἐκ 15 τηλεβόλων 50 λιτρῶν ὀλκῆς, ἥτις διευθύνετο κατὰ τῶν προπυλαίων· δευτέραν δ' ἄλλην ἐξ 8 τηλεβόλων ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Πνυκός, ὡρισμένην ν' ἀπαντᾷ εἰς τὰς ὁποίας οἱ Τοῦρκοι ἔστησαν ἐν τῷ μέσῳ κανονοστιχίας. Τέσσαρες ὅλμοι 500 λιτρῶν, τεθειμένοι εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἔρριπτον ὑπερμεγέθεις σφαίρας ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν. Τὴν 25 σεπτεμβρίου βόμβα τις ἔπεσεν εἰς μικράν τινα πυριτοθήκην, κειμένην παρὰ τὰ προπύλαια. Οἱ πυροβολισταὶ ἐσκόπουν (ἐσημάδευον) πρὸ πάντων τὸν Παρθενῶνα, ὅπου οἱ Τοῦρκοι, καθ' ἃς εἶχον πληροφορίας, περιέκλειον τὸ μέγιστον τῶν πολεμεφοδίων των μέρος. Τὴν 26 σεπτεμβρίου περὶ τὴν ἑσπέραν βόμβα τις ὀλεθρία, διευθυνομένη παρά τινος Γερμανοῦ, προσέβαλε τὸ θαυμάσιον τοῦτο μνημεῖον, τὸ ἀριστούργημα τοῦ Φειδίου, ὅπερ εἶχε διατηρηθῇ ἀκέραιον ὑπὲρ τὰς εἴκοσιν ἑκατονταετηρίδας· ἡ βόμβα ἐκραγεῖσα ἐν τῷ μέσῳ τῆς πυροκόνεως παρήγαγε τρομεράν τινα ἐκπυρσοκρότησιν· οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ χωρίζοντος αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὀπισθοδόμου ἀνετράπησαν καὶ ὁμοῦ μετ' αὐτῶν τὰ τρία τέταρτα τῆς ζωφόρου τοῦ Φειδίου, ὅλοι οἱ κίονες τοῦ Προνάου, ἐκτὸς ἑνός, τέσσαρες τοῦ περιστυλίου πρὸς ἄρκτον καὶ τέσσαρες πρὸς νότον. Ἵνα δ' ἐννοήσῃ τις τὸ μέγεθος τῆς ἀνατροπῆς ταύτης πρέπει νὰ φαντασθῇ τοὺς ὑπερφυεῖς καταπεσόντας ὄγκους, ἤτοι ἕνα τεῖχον 550 ποδῶν τὸ μῆκος καὶ 40 τὸ ὕψος, συνιστάμενον ἐκ κορμῶν μαρμάρου 3 ποδῶν πάχους καὶ 6 μήκους. Εἴκοσι περίπου κίονες, ἔχοντες ὑπὲρ τοὺς 30 πόδας ὕψος, ἑκάστου δ' αὐτῶν συγκειμένου ἐξ ἕνδεκα μαρμαρίνων τυμπάνων· πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸν θαυμάσιον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐκεῖνον καὶ παμμεγέθη θριγκόν, ὅστις ἐσκέπαζε τοὺς κίονας, καὶ τὰς εἰς ὀροφὴν συνηθροισμένας πλάκας, ἐξ ὧν αἱ μὲν ἐκάλυπτον τὸ περιστύλιον, αἱ δὲ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, αἱ ὁποῖαι ἔπεσαν συνάμα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἐσωρεύθησαν ἀτάκτως· μολοντοῦτο ὁ τιναγμὸς καίτοι σφοδρὸς δὲν ἔβλαψε τὰ ἀγάλματα τῶν ἀετωμάτων· μέρη τινὰ μόνον, ὑπὸ τοῦ χρόνου ἤδη διαφθαρέντα, ὑπέφεραν ἐκ τοῦ κλονισμοῦ.

Ἐν τῇ συμφορᾷ ταύτῃ ἀπολέσθησαν ὁ Σατράπης καὶ ὁ υἱός του μετὰ τριακοσίων ἄλλων τῆς φρουρᾶς, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ τρίτον σχεδὸν τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς ἀκροπόλεως. Οἱ ἐπιζήσαντες ἐδίσταζον ἔτι νὰ παραδοθῶσι· διότι ἤλπιζον ὅτι ὁ Σερασκέρης ἤθελεν ἔλθει ταχέως να τοὺς ἐλευθερώσῃ καὶ διὰ νὰ δώσωσιν αὐτῷ καιρὸν να φθάσῃ μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως, παρέτειναν τὴν ἀντίστασιν διπλασιάζοντες τὸ πῦρ τῶν κανονοστιχιῶν των. Ἀλλ' ὁ Κενιγσμάρκ ἀντὶ νὰ περιμένῃ τὸν ἐχθρόν, τοῦ ὁποίου τὴν πλησίασιν τῷ ἀνήγγειλαν οἱ πρόσκοποι, ἐξώρμησεν αὐτὸς οὗτος κατ' αὐτῶν καὶ τέλος τοὺς ἠνάγκασε ν' ἀποχωρήσωσιν· οὕτω δὲ οἱ πολιορκημένοι ἀπεβαλόντες πᾶσαν ἐλπίδα βοηθείας, ὕψωσαν τὴν λευκὴν σημαίαν καὶ τὴν 29 τὸ πρωὶ παρεδόθησαν διὰ συνθήκης, δυνάμει τῆς ὁποίας ἐμβιβασθέντες εἰς ἑνετικὰ πλοῖα μετηνέχθησαν εἰς Σμύρνην.

Ὁ Μορωσίνης ἔσπευσε ν' ἀναγγείλῃ τὴν νέαν ταύτην κατάκτησιν εἰς τὴν γερουσίαν τῆς Ἑνετίας. « Δὲν ζητῶ, » ἔλεγεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ του, νὰ μεγαλύνῳ δι' ὑπερβολῶν » τας ἀσθενεῖς μου ὑπηρεσίας· μοὶ ἀρκεῖ, οἱαιδήποτε καὶ ἂν » ὦσιν αὗται, ὅτι ὁ κόσμος τὰς γνωρίζει καὶ ἡ πατρίς μου » τὰς ἐκτιμᾷ· αἱ Ἀθῆναι περιῆλθον εἰς χεῖρας ἡμῶν· αἱ » Ἀθῆναι, ἡ τοσοῦτον περικλεὴς πόλις, μετὰ τῆς περιφήμου » ἀκροπολεώς της καὶ τῶν μεγαλοπρεπῶν μνημείων της, » μεθ' ὧν συνδέονται αἱ μεγαλήτεραι ἀναμνήσεις τῆς ἱστο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

» ρίας καὶ τῆς παιδείας ». Σημειωτέον τὴν τελευταίαν περικοπήν, τὴν ὁποίαν ὁ ἔνδοξος στρατηγὸς δὲν ἐδύνατο νὰ γράψῃ ἄνευ ἐπιτιμήσεως τοῦ συνειδότος διὰ τὰς εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὑπὸ τῶν καυστικῶν σφαιρῶν του γενομένας ἀνεπανορθώτους ζημίας. Ἐὰν ἐδεικνύετο ἀναίσθητος εἰς τὰ κάλλη τῆς ἀρχαίας τέχνης, βεβαίως ἤθελεν ἀμαυρώσει τὴν δόξαν του καὶ δικαιώσει τὰ κατ' αὐτοῦ ἀναθέματα τῶν ἀρχαιολόγων!

Ὅταν ὁ Μορωσίνης εἰσήλασεν εἰς τὴν πόλιν ἐν μεγάλῃ πομπῇ, παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Κενιγσμάρκου, τῆς κομίσσης συζύγου αὐτοῦ καὶ τῶν θαλαμηπόλων της, ἐφάνη, ὡς λέγει ὁ Λαβόρδος, ὡς ἂν αἱ Ἀθῆναι ἀνελάμβανον νέαν ζωὴν καὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὸν πολιτισμόν! Ὁ στρατηγὸς ἀνέβη ἀκολούθως εἰς τὴν ἀκρόπολιν· ἡ θέα τῶν ἐνταῦθα μνημείων, προκειμένων δίκην ἐρειπίων, ἐνεποίησεν εἰς αὐτὸν καὶ εἰς ὅλους τοὺς περὶ αὐτὸν βαθύτατον ἄλγος· τὰ ὄμματα, ἅτινα εἶχον εὐθύνει τὰ φθοροποιὰ τηλεβόλα, ἔμειναν προσηλωμένα ὑπὸ θαυμασμοῦ εἰς τὰ μέρη τῶν κτιρίων τὰ διαφυγόντα τὰς πληγάς των· αἱ χεῖρες, αἱ συνεργήσασαι τοσοῦτον εἰς τὴν καταστροφήν, συνήθροιζον μετ' ἀπλήστου καὶ εὐσεβοῦς περιεργείας τὰ ἐλάχιστα τῆς τέχνης τεμάχια, ἅτινα εἶχον ἀκρωτηριάσει· πάντες οἱ στρατιῶται οὗτοι, μελανοὶ εἰσέτι ἐκ τῆς πυρίτιδος καὶ ἐξημμένοι ἐκ τοῦ πολέμου, ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς μεμαλαγμένους καὶ καταπραΰνομένους ὑπὸ τῶν τοσοῦτον ὑψηλῶν καλλονῶν· πάντες ἠσθάνοντο θλῖψιν εἰλικρινῆ βλέποντες τὴν σωρείαν τῶν ὑπὸ τῆς ἐκρήξεως συντριβέντων μνημείων ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Παρθενῶνος καὶ πέριξ αὐτοῦ, τὰ ἐξαίσια τεμάχια τοῦ θριγκοῦ, τῶν μετοπῶν καὶ τῆς ζωφόρου· διότι ἀναμφιβόλως οἱ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν εὐθυνθέντες ὄλμοι παρήγαγον ἀσυγκρίτως μεγαλητέρας εἰς τὴν ἀκρόπολιν φθορὰς παρὰ εἴκοσι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αἰῶνας κοινωνικῶν μεταβολῶν, βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ μουσουλμανικῆς κατοχῆς· διὸ ἡ τύψις τοῦ συνειδότος, ἥτις ἐτάραττε τοὺς νικητάς, ἐκδηλοῦται διά τε τῆς ἐκφράσεως τοῦ πλέον ἐνθουσιώδους θαυμασμοῦ καὶ διὰ τῶν διαφόρων περὶ τὴν διήγησιν τοῦ συμβεβηκότος τρόπων των. Πρῶτος ὁ Μορωσίνης ἀπεποιήθη τὴν εὐθύνην αὐτοῦ καυχώμενος δι' ἃς κατέβαλε προσπαθείας εἰς τὸ ν' ἀποφύγῃ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. Καθόσον δ' ἀφορᾷ τὸν Κενιγσμάρκον, οὗτος, ἐὰν δώσωμεν πίστιν εἰς τὴν μαρτυρίαν τῆς Ἄννης Ἀκεριέλμ, συντρόφου τῆς κομίσσης συζύγου του, τῆς ὁποίας τὸ ἀξιόλογον ἡμερολόγιον ἐδημοσίευσεν ὁ προμνησθεὶς Δελαβόρδος, ἐπεθύμει τὰ μέγιστα νὰ φεισθῇ τοῦ Παρθενῶνος. « Ἀπηρέσκετο, λέγει αὕτη νὰ καταστρέψῃ αὐτὸν τὸν ὡραῖον » ναόν· ἀλλ' εἰς μάτην! αἱ βόμβαι ἐπήνεγκον τὸ ἀποτέλε- » σμά των »· ὁ κοινὸς δὲ στοχασμὸς αὐτοῦ καὶ ὅλου τοῦ στρατοῦ, ἐπὶ τῆς θέας τῶν ἐρειπίων τῆς ἀκροπόλεως, περι- έχεται ἐν συνόψει εἰς αὐτὴν τὴν ἁπλῆν καὶ περιπαθῆ τῆς Ἄννης Ἀκεριὲλμ ἔκφρασιν: « Οὐδέποτε ἐν τῷ κόσμῳ » τούτῳ ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς θέλει ἀναπλη- » ρωθῇ ».

Ὁ Μορωσίνης γενόμενος κύριος τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐνησχολήθη περὶ τῶν μέσων τῆς διατηρήσεώς της· ὡς τὸ προσφορώτερον δ' ἐστοχάσθη τὸ νὰ προελάσῃ περαιτέρω καὶ ἀποτελειώσῃ τὴν φυγάδευσιν τῶν Τούρκων· προέτεινε δὲ συνάμα καὶ ἐπιχείρησιν τινὰ τολμηράν, τὴν κατὰ τῆς Εὐβοίας ἄμεσον ἐκστρατείαν· ἀλλὰ τὸ σχέδιόν του ἀντε- κρούσθη ὑπὸ τοῦ Κενιγσμάρκου, τὸ δὲ πολεμικὸν συμβούλιον ἀπεφάνθη ὅτι ἔπρεπε νὰ παραχειμάσωσιν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πειραιεῖ περιμένοντες τὰς ἐκ τῆς Γερμανίας ἐρχομένας ἐπικουρίας. Πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ τῆς συγκοινωνίας τῆς πόλεως μετὰ τοῦ στόλου, κατεσκευάσθησαν τρία ὀχυρώ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Πειραιῶς, ὀχυρωθέντος καὶ αὐτοῦ τούτου ὡσαύτως· μετοὔπολὺ ὅμως ὁ Μορωσίνης ἀνεγνώρισε τὰς δυσχερείας τῆς ὁποίας ἔλαβε θέσεως· διότι ἔβλεπεν ὅτι τῷ ἦτον ἀδύνατον νὰ θέσῃ τὰς Ἀθήνας εἰς κατάστασιν καταλλήλου ὑπερασπίσεως καὶ καταλίπῃ ἐν αὐτῇ φρουρὰν ἀποχρῶσαν, ἐν ᾧ ἔμελλε νὰ προσβάλῃ τὴν Εὔβοιαν, ἤτοι νὰ ἐπιχειρήσῃ ἔργον, ὅπερ ἀπῄτει τὴν συνδρομὴν ὅλων τῶν ἐνετικῶν δυνάμεων· ἀπὸ τῆς 30 δὲ δεκεμβρίου ὑπέβαλε τὸ ζήτημα εἰς τὸ πολεμικὸν συμβούλιον, ὅπερ μετὰ πολλὴν συζήτησιν ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς τελείας ἐγκαταλείψεως τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀλλὰ τῶν Ἐνετῶν ἅπαξ ἀναχωρησάντων τί ἤθελον γενῇ οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν; ὁ Μορωσίνης δὲν ἠδύνατο να ἐγκαταλείψῃ εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων τέσσαρας ἢ πέντε χιλιαδας Χριστιανῶν, οἵτινες τὸν ἐδέχθησαν ὡς σωτῆρα των καὶ δια τῆς εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς των εἵλκυσαν αὐτοῦ καὶ ὅλων τῶν στρατιωτῶν του τὴν ἄκραν συμπάθειαν· δια τοῦτο ὁ Μορωσίνης δὲν ἠθέλησε μὲν νὰ τοὺς ἐγκαταλίπῃ ἐντελῶς, κηδόμενος δὲ τῆς μελλούσης τύχης των διενοήθη νὰ συμβιβάσῃ τὰ συμφέροντά των πρὸς τὰ τοῦ στρατοῦ, προτείνας νὰ μετακομισθῇ ὅλος ὁ λαὸς μετὰ τῶν κινητῶν αὐτοῦ πραγμάτων εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἔμελλε νὰ λάβῃ εἰς ἀνταλλαγὴν τῆς ὁποίας ἤθελεν ἀποβάλει χώρας ἀποζημιώσεις ἀναλόγους.

Εἰς μάτην οἱ Ἀθηναῖοι διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς βιαίας μετατοπίσεως, τὴν ὁποίαν εὐλόγως ἐκάλουν ἐξορίαν ἄδικον· ὑπεσχέθησαν δὲ νὰ προσφέρωσιν ὅλας τὰς ἀναγκαίας θυσίας, να διατηρήσωσι δι' ἐξόδων των τὴν φρουρὰν καὶ νὰ τελῶσιν ἱκανὸν ἐτήσιον φόρον· ἀλλὰ τὸ συμβούλιον ἔμεινε κωφὸν εἰς τὰ παράπονα καὶ τὰς παρακλήσεις των. Ἐν τούτοις διάφοροι περιστάσεις καὶ ἰδίως ὁ ἐνσκήψας εἰς τοὺς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κατοίκους τῆς πόλεως λοιμὸς ἠνάγκασαν τὸν Μορωσίνην νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν τῆς ἀναχωρήσεως· ὑπῆρξε μάλιστα ζήτημα τοῦ νὰ καταδαφισθῇ ἡ πόλις καὶ νὰ κρημνισθῶσι τὰ τείχη τῆς ἀκροπόλεως· ἀλλὰ τὸ ἀνωφελὲς τοῦ βαρβάρου τούτου μέτρου ἀναγνωρισθὲν ἀπήλλαξεν ἐπὶ τέλους τὰς Ἀθήνας μιᾶς νέας καταστροφῆς. Ἐν τοσούτῳ δ' ὁ στρατάρχης θέλων τοὐλάχιστον νὰ ἐπάρῃ τρόπαιόν τι τῆς νίκης του, διέταξε ν' ἀποκόψωσιν ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ μετώπου τὸν Ποσειδῶνα μετὰ τῆς ἀπτέρου Νίκης καὶ προὐξένησεν οὕτω τὴν τελείαν σχεδὸν τούτων τῶν ἀριστουργημάτων ἀπώλειαν. Μία ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του πρὸς τὴν γερουσίαν (9 μαρτίου 1688) περιέχει τὴν ψυχρὰν αὐτῆς τῆς ἀκρωτηριάσεως διήγησιν: « Προθέμενος, λέγει, νὰ ἐγ-» καταλίπω τὰς Ἀθήνας ἠθέλησα ν' ἀφαιρέσω τινὰ τῶν » ὡραιοτέρων κοσμημάτων μεταξὺ ἐκείνων, ἅτινα ἠδύναντο » νὰ προσθέσωσιν εἰς τὴν λαμπρότητα τῆς Ἐνετίας. Πρὸς » τὸν σκοπὸν τοῦτον διέταξα ν' ἀποσπασθῇ ἐκ τοῦ μετώπου » τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, ὅπου ὑπάρχουσι τὰ ὡραιότερα » γλυπτά, τὸ ἅγαλμα τοῦ Διὸς (Ποσειδῶνος) καὶ τὰ ἀνά-» γλυφα τῶν δύο μεγαλοπρεπῶν ἵππων· ἀλλ' ἅμα ἤρξατο » ν' ἀφαιρεῖται τὸ ὑπεράνω τοῦ μεγάλου γείσου καὶ ὅλα » ἔπεσαν χαμαὶ ἀπὸ τοῦ μεγάλου τούτου ὕψους, καὶ εἶνε » θαῦμα ὅτι δὲν συνέβη κανὲν δυστύχημα εἰς τοὺς ἐργάτας· » ἀπεφάσισα μολονοτοῦτο νὰ ἐπάρω μίαν λέαιναν καλλίστης » μορφῆς· τῆς λείπει ἡ κεφαλή, ἀλλὰ δύναται ν' ἀναπλη-» ρωθῇ ἐντελῶς δι' ὁμοίου τινὸς τεμαχίου μαρμάρου, τὸ » ὁποῖον θέλω πέμψει ». Ὁ Μορωσίνης ἔλαβε καὶ μίαν ἀρχαίαν λέαιναν, ἕνα λέοντα κατακεκλιμένον, ὅστις ἔκειτο πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Θησέως, καὶ ἐκεῖνον, ὅστις εὑρίσκετο καθήμενος ἐν τῷ μυχῷ τοῦ λιμένος. Ἡ γερουσία τῆς Ἐνετίας ἔστησε τοὺς τέσσαρας τούτους λέοντας ἐν τῇ εἰσόδῳ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ ναυστάθμου. Μετενεχθέντων δὲ τῶν λαφύρων τούτων εἰς τὰ πλοῖα, ὁ Μορωσίνης διέταξε τὸν ἀπόπλουν (9 ἀπριλίου 1688) καὶ διευθύνθη πρὸς τὸν Πόρον, (τὴν πάλαι Καλαυρίαν), ἔνθα προέκειτο νὰ ὀργανισθῇ ἡ κατὰ τῆς Εὐβοίας ἐκστρατεία.

Ἡ Ἐνετία ἐγκρίνασα τὴν μεγάλην ταύτην ἐπιχείρησιν, ἔστειλεν εἰς τὸν Πελοποννησιακὸν πολλὰς ἐπικουρίας, καὶ ὑψώσασα αὐτὸν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Δόγου τῷ ἔδωκεν ὡς ἔμβλημα μίαν σελήνην φθίνουσαν μετὰ τῶν λέξεων τούτων: Donae totum beserat orbem. Ἀλλ' ὅμως ἠπατήθη εἰς τὰς προσδοκίας αὐτῆς· ἡ Εὔβοια ὑπῆρξεν ὁ σκόπελος, ὅπου συνετρίβη μὲν ἡ ἐνετικὴ φιλαρχία, προσέκαψε δὲ ἡ μέχρι τοῦδε εὐτυχὴς τοῦ ἐνδόξου στρατηγοῦ της πορεία· ἡ ὀχυρὰ μητρόπολις τῆς Εὐβοίας (ἡ Χαλκὶς) ἀντέστη κρατερῶς. Οἱ ἐγχώριοι, ὁ πτωχότερος καὶ ἀπαιδευτότερος τότε (ὅπως εἶνε καὶ τὴν σήμερον ἔτι) λαὸς τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἔδωκεν οὐδεμίαν συνδρομὴν εἰς τὸν ἐνετικὸν στρατόν· ἡ πανώλης νόσος ἐνέσκηψεν εἰς τὰς τάξεις τούτου. Ὁ Κενιγσμάρκος νοσήσας βαρέως ἐτελεύτησεν· ὅθεν μετὰ τετράμηνον ἀνωφελῆ πολιορκίαν καὶ πολλὰς ἀποκρουσθείσας ἐφόδους ἠναγκάσθη τέλος ὁ Μορωσίνης νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐπιχειρήσεώς του· ὁδηγὸς δὲ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου στόλου, ὅστις πρό τινος μὲν χρόνου εἰσέπλευσεν ἀγέρωχος εἰς τὸν εὐβοϊκὸν πορθμόν, ὡς ἐπὶ βεβαίαν διευθυνόμενος νίκην, νῦν δὲ τεταπεινωμένος ἐπανήρχετο φέρων τὸν νεκρὸν τοῦ ἐνδόξου Κενιγσμάρκου καὶ τὰ λείψανα τοῦ πολυμελοῦς στρατοῦ, ἔφθασε τριταῖος εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Πελοποννήσου. Ἐκ τοῦ ἀποβιβασθέντος δὲ στρατοῦ μέρος μὲν ἀνεχώρησε μετοὔπολυ εἰς τὴν πάτριόν του γῆν, τὴν Γερμανίαν, τὸ δὲ λοιπὸν διανεμηθὲν παρεχείμασεν ἐν Ναυπλίῳ, ἐν Μεθώνῃ καὶ ἐν Πύλῳ.

Τὸ προσεχὲς ἔαρ ὁ γηραιὸς Δόγης ἐπεχείρησε τῆς ἕως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τότε ἀντεχούσης Μονεμβασίας τὴν πολιορκίαν· ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ ἐνόσησε βαρέως, τούτου ἕνεκα ἡ ἐπιχείρησις ἀνεβλήθη. Οἱ διάδοχοί του στρατηγοὶ ἠθέλησαν νὰ μεταφέρωσι τὸ θέατρον τοῦ πολέμου εἰς Κρήτην, ἀλλ' ἐνῷ οὗτοι ἐπολιόρκουν ματαίως τὰ Χανία οἱ Τοῦρκοι κατώρθωσαν νὰ κυριεύσωσι διὰ προδοσίας ἑνὸς Νεαπολίτου τὴν Γραμβοῦσαν καὶ ἦσαν ἐγγὺς νὰ ἐξουσιάσωσι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὴν Σοῦδαν καὶ Σπιναλόγγαν.

Μετὰ δύο ἔτη (1690) ὁ Μορωσίνης ἐνεφανίσθη ἐκ νέου ἀρχηγὸς τοῦ ἐνετικοῦ στόλου καὶ ἠνάγκασε τέλος τὴν Μονεμβασίαν νὰ συνθηκολογήσῃ· ἡ παράδοσις τοῦ φρουρίου τούτου συνεπήγαγε τὴν ὁλοσχερῆ ὑποταγὴν τῆς χερσονήσου. Ἀλλὰ μετοὔπολυ ὁ Πελοποννησιακός, καταβεβλημένος ἐκ τῶν καμάτων τοῦ πολέμου καὶ τοῦ γήρατος, ἐξέπνευσεν ἐν Ναυπλίῳ, ἐν τῷ θεάτρῳ αὐτῷ τῆς δόξης του. Ἡ Ἐνετία στερηθεῖσα αὐτοῦ τοῦ ἀξίου ἀρχηγοῦ, διοικητοῦ ἐμπείρου οὐχ ἧττον ἢ γενναίου στρατηγοῦ, δὲν ἐδυνήθη νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον τὰς κατακτήσεις της.

Κατὰ τὸ 1694 ὁ στόλος αὐτῆς ἐν ᾧ περιέπλεε τὸ ἀρχιπέλαγος, ἐκυρίευσε σχεδὸν ἀμαχητὶ τὴν Χίον· ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς ἔτους, κατὰ συνέπειαν ἀτυχοῦς τινὸς ναυμαχίας μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, διοικουμένου παρά τινος Ἀφρικανοῦ τυχοδιώκτου, τοῦ περιβοήτου Μεζομόρτου (Mezzo Morto), ἡ νῆσος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν τουρκικὴν κυριότητα· ἡ προσωρινὴ δὲ αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατοχὴ εἰς οὐδὲν ἄλλο συνετέλεσεν ἢ εἰς τὸ νὰ ἐρεθίσῃ τὸ μῖσος τῶν δύο διαφόρων κατὰ τὸ θρήσκευμα λαῶν (ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν), κατοίκων τῆς νήσου· οἱ δυτικοί, ἐν μέρει Ἕλληνες καὶ ἐν μέρει Γενουαῖοι, ἐδείχθησαν φίλοι τῶν ὁμοθρήσκων των Ἐνετῶν, ὅθεν πολλοὶ αὐτῶν, γενομένων τῶν Τούρκων κυρίων τῆς νήσου, κατεδιώχθησαν καὶ ἀπωλέσθησαν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἐν τοσούτῳ ἡ Ἐνετία ἐξηκολούθει νὰ κατέχῃ τὰς πλείστας τῶν ὑπὸ τοῦ Μορωσίνου γενομένων κατακτήσεων ἡ διατήρησις ὅμως τούτων ἐξήρτητο ἐκ τῆς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ μεγάλου πολέμου, εἰς ὃν τότε (1697) ἡ μετὰ τῆς Πολωνίας συμμαχοῦσα Αὐστρία διετέλει πρὸς τὴν Τουρκίαν.

Ἡ τελευταία αὕτη δύναμις, μολονότι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν (1691), συνεπείᾳ τῆς περὶ Σαλαμκὲμ ἀτυχοῦς μάχης καὶ τῆς ἀπωλείας τοῦ κραταιοῦ Βεζύρου Κιουπριλῆ, ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τῆς Αὐστρίας εἰρήνην, οὐδὲν ἧττον, προτρεπομένη ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ θαρροῦσα εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ νέου Σουλτάνου, Μουσταφᾶ Β', γενομένας περὶ τὸ στρατιωτικὸν μεταρρυθμίσεις ἐπεχείρησε τὸν (περὶ οὗ ὁ λόγος) πόλεμον· ἀλλὰ καὶ αὖθις, μετὰ μικρὰς καταρχὰς ἐπιτυχίας, ἡττήθη ἧτταν τρομερὰν ἐν τῇ περὶ Ζέντα (πόλιν τῆς Οὐγγαρίας παρὰ τὸν Τιβέσκον) περιφήμῳ μάχῃ (11 Σεπτεμβρ. 1697), καθ' ἣν ὁ τοῦ αὐστριακοῦ στρατοῦ ἀρχηγὸς, πρίγκιψ Εὐγένιος ὁ Σαβανδικὸς, διὰ τῆς ἐξόχου στρατηγικῆς του ἐμπειρίας καὶ τῆς προσωπικῆς ἀνδρείας ἐκτήσατο ὄνομα ἀθάνατον. Αἱ θριαμβεύσασαι δὲ κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν δυνάμεις (Αὐστρία καὶ Πολωνία), εἰ καὶ διὰ τῆς παρατάσεως τοῦ πρὸς τὴν Τουρκίαν πολέμου ἐδύναντο νὰ τύχωσι πολλῶν ὠφελειῶν, σπεύδουσαι ὅμως νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τῆς συμμαχίας, ἥτις ἐσχηματίζετο τότε, ὑπὸ τὴν ἐνεργὸν Γουλιέλμου τοῦ Ἀρασικοῦ (βασιλέως τῆς Ἀγγλίας) ἐπιρροὴν, κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', βασιλέως τῆς Γαλλίας, συγκατετέθησαν ν' ἀποσυρθῶσιν ἐκείνου ἐπὶ ὅροις πολὺ εὐνοϊκοτέροις, ἢ οὓς ἡ Πύλη, μετὰ τοσαύτας ἥττας, ἐδύνατο νὰ ἐλπίσῃ· καὶ μολοντοῦτο ἡ παραδοχὴ αὐτῶν ὠφείλετο, ὡς λέγεται, εἰς τὴν διπλωματικὴν ἱκανότητα ἑνὸς Ἕλληνος, τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

του, χρηματίσαντος διερμηνέως ἢ μᾶλλον πρέσβεως τῆς ὀθωμανικῆς Πύλης κατὰ τὴν ἐν Καρολοβίκῃ σύνοδον (ὅπου εἶχον συνέλθει πληρεξούσιοι τῆς Αὐστρίας, Πολωνίας, Ἐνετίας, Ῥωσσίας, Ἀγγλίας καὶ Ὁλλανδίας)· καθότι μόλις διὰ τῆς πειθοῦς τοῦ ἐπιτηδείου τούτου ἀνδρὸς ἐκείνη ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς εὐλόγους παραχωρήσεις.

Διὰ τῆς ἐν Καρολοβίκῃ συνομολογηθείσης εἰρήνης (26 ἰανουαρίου 1699), ἐν ᾗ συμπεριελήφθη καὶ ἡ Ἐνετία, ἀπεδόθησαν μὲν εἰς τὴν Τουρκίαν ἡ Πρέβεζα, ἡ Ναύπακτος καὶ τὸ Ἀντίρριον, ἔμειναν ὅμως ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Ἐνετίας, πλὴν τῆς Δαλματίας, Ζακύνθου, Λευκάδος καὶ Αἰγίνης, καὶ ἡ Πελοπόννησος ἅπασα μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ (1), ὅθεν ἡ τύχη τῆς ὡραίας ταύτης χερσονήσου δὲν ἐξήρτητο πλέον εἰμὴ ἀφ' ἑνὸς χριστιανικοῦ πεφωτισμένου ἔθνους, ἐξασκοῦντος τὴν ἐξουσίαν του ἐν εἰρήνῃ (2). Ὅλοι οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἀφελοῦς ποιμένος τῆς Ἀρκαδίας μέχρι τῶν ἀδαμάστων μαχητῶν τοῦ Ταϋγέτου περιέμενον νόμους, τάξιν, ἐσωτερικὸν ὀργανισμὸν κατάλληλον, διατάξεις ἐγγυωμένας τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς γεωργίας, τέλος ὅλα τὰ εὐεργετήματα, ὅσα χαρακτηρίζουσι τὴν κυριό-

(1) Ἐκ τῶν ἄλλων ἐμπολέμων δυνάμεων ἡ μὲν Αὐστρία ἔλαβε τὴν Τρανσυλβανίαν καὶ ὅλην τὴν μεταξὺ Ἴστρου καὶ Τιβέσκου χώραν· ἡ δὲ Πολωνία ἀνεκτήσατο τὴν Ποδολίαν καὶ τὴν Οὐκρανίαν ἐπὶ ἀποδόσει τῆς Μολδαυίας.

(2) Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς ἐνετοκρατίας ἡ Πελοπόννησος, διηρημένη εἰς 4 ἐπαρχίας (Ῥωμανίαν, Ἀχαΐαν, Μεσσηνίαν καὶ Λακωνίαν) καὶ 23 τμήματα (territoria), περιελάμβανεν, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Ἐνετίας σωζομένων στατιστικῶν ἐκθέσεων, 1498 κατοικουμένας καὶ 302 κατεστραμμένας πόλεις κωμοπόλεις καὶ χωρία, 135 μοναστήρια, 46,207 οἰκογενείας, 190,655 ψυχὰς (κατοίκους) καὶ 25,959, 736 στρέμματα γῆς, ἐξ ὧν ὅμως τὰ πλεῖστα ἦσαν ἀκαλλιέργητα· ὅρ. *Mauzer* des Griech. Volk τόμ. Α' σελ. 59—60.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τητα κυβερνήσεως ἔμφρονος φίλης τῶν τεχνῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας. Εἶχον λησμονήσει τὰ παλαιὰ ἀδικήματα τῆς Ἐνετίας· λαὸς καὶ κλῆρος ἦσαν διατεθειμένοι ἐπίσης ν' ἀφοσιωθῶσιν εἰλικρινῶς καὶ πιστῶς εἰς τὴν ἐνετικὴν πολιτείαν. Οὐδὲ ἦτο δύσκολον εἰς αὐτὴν νὰ συνδέσῃ μεθ' ἑαυτῆς τόσους δυστυχεῖς διὰ τῶν ἱερῶν τῆς εὐγνωμοσύνης δεσμῶν· καὶ τίς οἶδε ὁποίους ἐδύνατο νὰ δρέψῃ καρποὺς ἐκ τῆς ὁμοψύχου συνδρομῆς αὐτῶν, ἀποκαταστημένων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐνέργειάν των! Ἀλλὰ φεῦ! αἱ γλυκεῖαι τῶν Πελοποννησίων ἀπάται ἠφανίσθησαν ταχέως· ταχέως τὰ πράγματα αὐτὰ τοὺς ἔπεισαν ὅτι τοὺς πρώην βαρβάρους Μωαμεθανοὺς δεσπότας διεδέχθησαν πεπολιτισμένοι μὲν χριστιανοὶ ἀλλὰ χείρονες ἐκείνων, ὡς γινώσκοντες νὰ τυραννῶσι μεθοδικώτερον καὶ νὰ ἐκμυζῶσι τὴν ἰκμάδα τῆς χώρας των τεχνικώτερον διὰ παντοίων αὐθαιρέτων φόρων, δι' ὅλων τῶν δυνατῶν καταπιεστικῶν μέσων· ἔτι δὲ καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν χείρονες ἐκείνων, καθόσον ἅμα κατασταθέντες ἐν Πελοποννήσῳ ἐζήτησαν ν' ἀναρριπίσωσι τὰ θρησκευτικὰ πάθη καὶ μίση, νὰ ἐγκεντρίσωσι τὸ δυτικὸν δόγμα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ὀρθοδοξίας. Εἶνε λοιπὸν παράδοξον ἂν οὕτω πολιτευθεῖσα ἐξαρχῆς ἡ Ἐνετία δὲν ἐδυνήθη νὰ ἑλκύσῃ ποτὲ εἰς ἑαυτὴν τὴν συμπάθειαν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἂν οὗτοι ἐδείχθησαν πάντῃ ἀδιάφοροι, ὅταν μετοὔπολυ ἡ Τουρκία ἐπεχείρησε νὰ γενῇ καὶ αὖθις κυρία τῆς Χερσονήσου;

Ὁ Σουλτὰν Μουσταφᾶς Β', ὁ συνομολογήσας τὴν ἐν Καρλοβίκῃ εἰρήνην ἀπεβίωσε κατὰ τὸ 1703. Τὸν διάδοχόν του Ἀχμὲτ Γ' (—1730) ἐνησχόλησαν ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ μετὰ τοῦ Μεγάλου Πέτρου πόλεμος καὶ ἡ δι' ἀδρᾶς δαπάνης ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ αὐτοῦ διατήρησις τοῦ ὀχληροῦ συμμάχου του Καρόλου τοῦ ΙΒ', βασιλέως τῆς Σουηδίας. Ὁ μέγας Βυζύρης, Δαμὰτ Ἀλῆπασᾶς, γαμβρὸς ἐπὶ ἀδελφῇ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ Σουλτάνου, ἐπέσπευσε τὴν μετὰ τοῦ Κτσάρου εἰρήνην ἵνα ποιήσῃ ἄλλην τῶν δυνάμεων τοῦ κράτους συμφερωτέραν χρῆσιν, καὶ ὅταν ὁ Κάρολος ΙΒ' ἀπεφάσισε τέλος (τὴν 1 Ὀκτωβρ. 1714) νὰ καταλίπῃ τὸ τουρκικὸν ἔδαφος, ἔνθα εἰς μάτην ἐπέμενε νὰ ἴδῃ ἐπιστρέφουσαν τὴν τύχην, ὁ εἰρημένος ἀμέσως ἔτρεψε τὰ βλέμματα τοῦ κυρίου του πρὸς τὴν Πελοπόννησον. Ἵνα δ' ἀποσπάσῃ αὐτὴν διὰ τῶν ὅπλων ἀπὸ τῶν κατόχων της Ἐνετῶν, ἐχρειάσθη εὔλογον τινὰ πρόφασιν καὶ ἡ πρόφασις αὕτη εὑρέθη προχείρως. Οἱ κάτοικοι τοῦ Μαυροβουνίου ἀπεστάτησαν, ὡς ἐλέγετο, κατὰ παρακίνησιν τῆς Ἐνετίας· συγχρόνως συνέβησαν συγκρούσεις μεταξὺ τῶν πλοίων τῶν δύο δυνάμεων καὶ τουρκικόν τι σκάφος ἐλαφυραγωγήθη χωρὶς νὰ δοθῇ ἡ ζητηθεῖσα ἀποζημείωσις· κατὰ συνέπειαν λοιπὸν τῶν γεγονότων τούτων ἡ Πύλη κηρύξασα τὸν πόλεμον τὸν Μάϊον τοῦ 1715 ἔθετο εὐθὺς εἰς κίνησιν κραταιόν τινα στόλον καὶ στρατὸν συγκείμενον ἐκ δεκακισμυρίων ἀνδρῶν, ὧν ἡγεῖτο αὐτὸς ὁ μέγας Βεζύρης. Ἡ νῆσος Τῆνος, τὸ μόνον ἀπὸ τῆς διαιρέσεως τοῦ βυζαντινοῦ κράτους λείψανον, ὅπερ οἱ Ἐνετοὶ καθ' ὅλους τοὺς προλαβόντας πολέμους διετήρησαν, περιῆλθε πρώτη, ἅμα ἀρξαμένου τοῦ πολέμου, εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ὁ πρεβεδιτόρος Βενάρδος Βάλβης, ἀνὴρ δειλὸς, παρέδωκεν αὐτὴν ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως ἐπὶ συμφωνίᾳ ἐλευθέρας ἀναχωρήσεως καταλιπὼν τοὺς κατοίκους εἰς τὴν διάκρισιν ἑνὸς βαρβάρου λαοῦ. Τὴν 20 δὲ Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ μέγας βεζύρης, ἀφοῦ διέρρηξε τὰ ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ ἀνασκευασθέντα χαρακώματα, ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τῆς Κορίνθου καὶ μετὰ πενθήμερον σφοδρὰν πυροβόλησιν ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἐπειδὴ δ' ἐπὶ τῶν διαπραγματεύσεων πύργος τις περιέχων πυρίτιδα ἐξερράγη, οἱ Γενίτσαροι ἐκλαβόντες τὸ γεγονὸς τοῦτο ὡς προδοσίαν, εἰσέβαλον μανιωδῶς εἰς τὴν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πόλιν καὶ ἐφόνευσαν ὅσους ἐκ τῶν κατοίκων ἀπήντησαν κατὰ τὴν πρώτην ὁρμήν· τὸ Ἄργος παρεδόθη σχεδὸν ἀμαχητὶ ὡς καὶ ἡ νῆσος Αἴγινα· τὸ Ναύπλιον ἠλώθη τὸν Ἰούλιον ἐξ ἐφόδου καὶ ὅλη ἡ φρουρὰ κατεσφάγη· ἐκ τοῦ παθήματος δὲ ταύτης ἐτρόμαξε τοσοῦτον ἡ τῆς Κορώνης· ὥστ' ἐναντίον ὅλων τῶν παραινέσεων τοῦ φρουράρχου Βικεντίου Πάστα ἔῤῥιψε τὰ ὅπλα καὶ οὐδὲ κἂν περιέμενε τὸ τέλος τῆς συνθηκολογίας· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Μονεμβασία ἐκ φόβου ἁπλῶς ἐνέδωκεν εἰς τὴν πρώτην πρὸς αὐτὴν γενομένην πρόσκλησιν. Συγχρόνως οἱ Ἐνετοὶ ἀπέβαλον καὶ τὰ ὁποῖα ἔτι ἐν Κρήτῃ κατεῖχον φρούρια: Σοῦδαν καὶ Σπιναλόγγαν· πανταχοῦ ὁ στόλος αὐτῶν ὑπεχώρει εἰς τὸν τουρκικόν· πανταχοῦ ἡ ἡμισέληνος ἐθριάμβευε κατὰ τῆς σημαίας τῆς βασιλίδος τοῦ Ἀδρίου!

Τοιουτοτρόπως ἡ δουλεία τῆς Ἑλλάδος ἀπέβη ἤδη πληρεστέρα καὶ βεβαιωτέρα παρά ποτε. Οἱ Τοῦρκοι ἀνέκτησαν τὴν Πελοπόννησον ὡς ἰδίαν αὐτῶν χώραν, οἱ δ' Ἕλληνες ἔκλιναν τὸν αὐχένα ποθοῦντες ἴσως τὴν ἐνετικὴν κυβέρνησιν, ἣν πρὸ μικροῦ ἀποστρεφόμενοι κατηρῶντο. Οἱ Σατράπαι, οἱ Μουσελίμαι, οἱ Βέοι, οἱ Ἀγάδαι ἀνεφάνησαν μεθ' ὅλης τῆς συνοδίας τῶν συνήθων καταπιέσεων, τῶν ἁρπαγῶν καὶ προπηλακισμῶν των. Οἱ πρεσεστῶτες Ἕλληνες (Κοτσαμπάσαι) ἀνέλαβον τὴν ἀθλίαν ἐξουσίαν των, ἥτις συνίστατο εἰς τὸ καταθλίβειν τοὺς ὁμογενεῖς αὐτῶν ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν δεσποτῶν των· μόνοι οἱ Μανιᾶται ζῶντες ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς τὰ ἀπρόσιτα αὐτῶν ὄρη ἐξηκολούθουν ν' ἀμύνωνται ἑαυτοὺς κατὰ τῶν Τούρκων, ὅπως αὐτὸ τοῦτο ἔπραξαν καὶ κατὰ τῶν Ἐνετῶν.

Μετὰ τὴν τελείαν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, οἱ Τοῦρκοι, προθέμενοι ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τοῦ κράτους τῆς Ἐνετίας καὶ τὰς κατὰ τὴν Ἀλβανίαν καὶ ἐν τῷ Ἀδριατικῷ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πελάγει ὑπολοίπους κτήσεις ἐκείνης, ἦλθον διὰ ξηρᾶς νὰ πολιορκήσωσι τὴν Βόνιτσαν (νεώριον τοῦ πάλαι Ἀνακτορίου) ἐπὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἐν ᾧ ὁ στόλος αὐτῶν ἐκεραυνοβόλει τὰ Κύθηρα καὶ ἠνάγκαζε τὰς φρουρὰς τῶν φρουρίων νὰ συνθηκολογῶσιν· ἦτο δὲ πρόδηλον ὅτι ὁ Σουλτάνος δὲν ἤθελε βραδύνει ν' ἀπειλήσῃ τὴν Κέρκυραν, τὴν ἀκμαιοτέραν τῶν Ἰονίων νήσων, ἐκείνην, ἥτις εἶχεν ἤδη ἀντισταθῇ εὐτυχῶς εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ φοβεροῦ Σολιμάνου Β', καὶ τὴν ὁποίαν οἱ Ἐνετοὶ αὐτοὶ ἐθεώρουν ὡς τὸ κύριον αὐτῶν ὁπλοστάσιον καὶ ὁρμητήριον ἐν τῷ ἑλληνικῷ πελάγει. Ἀλλ' ἡ Γερουσία ἐμβατεύσασα τὸν σκοπὸν τοῦ Ἀχμὲτ προέλαβε νὰ πράξῃ ὅτι ἀπῃτεῖτο εἰς ἐξασφάλισιν τῆς νήσου. Ἐργάται πολλοὶ ἀδιακόπως εἰργάσθησαν εἰς τὴν κατασκευὴν ἑνὸς ὀχυρώματος καὶ πολλῶν κανονοστασίων ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου Σωτῆρος· ἡ βραχώδης Πτυχία (Scoglio di Vido) καὶ τὸ ὄρος τοῦ ἁγίου Ἀβραὰμ προσέλαβον ὡσαύτως νέας ὀχυρώσεις.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ Τοῦρκοι προσέβαλον ἤδη καὶ τὴν Δαλματίαν, ὁ τῆς Αὐστρίας αὐτοκράτωρ Κάρολος Ϛ', πρός τε τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον (ὡς ἀπειλουμένου καὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ κράτους) καὶ πρὸς ἐκπλήρωσιν ἧς ἀνεδέχθη ἐγγυήσεως εἰς διατήρησιν τῆς καρολοβικικῆς εἰρήνης, ἀπεφάσισε νὰ χορηγήσῃ τὴν ὁποίαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀγῶνος ἡ Ἐνετία ἐξῃτήσατο παρ' αὐτοῦ βοήθειαν. Ὅθεν ἀμέσως ἔπεμψε τὸν περίφημον πρίγκιπα Εὐγένιον ἀρχηγὸν κραταιοῦ τινος στρατοῦ εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ ὁ Σάξων στρατηγὸς Σχουλλεμβοῦργος, ἔνδοξος ἐκ τῶν κατὰ τοῦ Καρόλου ΙΒ' βασιλέως τῆς Σουηδίας ἐκστρατειῶν του, ἐλθὼν εἰς Κέρκυραν μετ' ἱκανῆς ἐπικουρικῆς δυνάμεως κατετάχθη ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς Ἐνετίας καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς φρουρᾶς τῆς εἰρημένης νήσου. Ὁ καπετὰν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πασᾶς Διανοὺν Κογιᾶς ἀφοῦ ἐπόρθησε τὴν Ζάκυνθον καὶ τὴν Λευκάδα, ἀπεβίβασε τετρακισμυρίους περίπου στρατιώτας εἰς τὴν Κέρκυραν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ κατεξοχὴν λεγομένου Ποταμοῦ πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς μητροπόλεως, ἀφ' ἧς ὁ Ποταμὸς οὗτος ἀπέχει μίαν ὥραν. Ἡ πολιορκία ἤρξατο τὴν 5 Ἰουλίου καὶ διήρκεσε τεσσαράκοντα καὶ πέντε ἡμέρας· κατ' αὐτὴν οἱ κερκυραῖοι Ἕλληνες, μηδὲ τοῦ κλήρου αὐτοῦ ἐξαιρουμένου, διεκρίθησαν ἐπὶ ἐξόχῳ τόλμῃ καὶ ἀφοσιώσει καὶ ὁ στρατηγὸς Σχουλλεμβοῦργος ἐκτήσατο κλέος ἀκήρατον· αὐτὸς κυρίως ὑπῆρξεν ὁ σωτὴρ τῆς νήσου, ὅταν, τὴν 18 αὐγούστου οἱ Τοῦρκοι, μετά τινα τρομερωτάτην ἔφοδον, κύριοι ἤδη τοῦ ἐμπροσθίου ἡμισελήνου ὀχυρώματος τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, ἠπείλησαν καὶ τἆλλα ὀχυρώματα, ἅτινα εἶχον διασεισθῆ ἱκανῶς ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν τηλεβόλων· ἡ πόλις ἦτο ἤδη καταπεπληγμένη καὶ ὁ στρατὸς καταβεβλημένος. Εἰς τὰς τάξεις τῶν Ἑνετῶν κραυγαὶ δυσαρεσκείας ἀνήγγελλον προσεχῆ λειποταξίαν. Ἐν τῷ ἐσχάτῳ λοιπὸν τούτῳ κινδύνῳ ὁ Σχουλλεμβοῦργος, ἡγούμενος ὀκτακοσίων λογάδων, τῶν μὲν Γερμανῶν τῶν δὲ Κερκυραίων, ἐξέρχεται σπουδαῖος ἐκ τῶν προμαχώνων, εἰσδύει εἰς τὰ χαρακώματα τῶν Τούρκων, τοὺς ἐκβάλλει ἐξ ὅλων τῶν θέσεων, ἃς εἶχον καταλάβει τὴν παραμονήν, τοὺς καταδιώκει καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ ἐγκλεισθῶσιν εἰς τὰς γραμμάς των· Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ὑπῆρξε κρίσιμος, οἱ βάρβαροι, εἰδοποιημένοι ἤδη περὶ τῆς τελείας ἥττας, ἣν ὁ στρατὸς αὐτῶν ἔπαθεν ἐν τῇ κατὰ τὸ Πετροβαραδίνον (τῆς Οὐγγαρίας) συγκροτηθείσῃ γιγαντιαίᾳ μάχῃ, ἠθέλησαν νὰ δοκιμάσωσι μίαν τελευταίαν ἀπόπειραν· ταύτης δὲ ἀποτυχούσης, ἀπεφάσισαν ἀμετακλήτως τὴν ἀναχώρησίν των καὶ τὴν αὐτὴν νύκτα, καθ' ἣν ὁ Σχουλλεμβοῦργος ἐθριάμβευσεν, ἐπανῆλθον εἰς τὰ πλοῖά των, καταλιπόντε εἰς τὴν νῆσον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δεκαπεντακισχιλίους νεκρούς, ἑβδομήκοντα τηλεβόλα, δέκα ὅλμους καὶ δισχιλίους τραυματίας μετά τινος μεγάλου ἀριθμοῦ ἵππων καὶ ὑποζυγίων.

Ἡ ἔνδοξος τοῦ Πετροβαραδίνου μάχη, ὅπου καὶ αὖθις ὁ περιώνυμος πρίγκιψ Εὐγένιος ἀνέπτυξε τὰ μεγάλα στρατηγικὰ προτερήματά του, ἐταπείνωσε τὴν ὀφρῦν τοῦ Σουλτάνου καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ζητήσῃ τὴν εἰρήνην, ἥτις καὶ συνωμολογήθη ἐν Πασσαροβίκῃ τὴν 21 ἰουλίου 1718. Ἀλλὰ διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης, ἐν ᾧ ἡ Αὐστρία ὠφελήθη μεγάλως, οἱ Ἐνετοὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ λάβωσιν εἰμὴ μόνον τὰ Κύθηρα, τὴν Ζάκυνθον, Λευκάδα καὶ τὸ Βουθρωτόν. Εἰς μάτην δ' ἀπῄτησαν καὶ τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Τοῦρκοι ἔμειναν ταύτης κύριοι τοῦ λοιποῦ δυνάμει συνθηκῶν ὡς καὶ δυνάμει τῶν ὅπλων.

Ἐν ᾧ δὲ ἡ ὑποδούλωσις τῆς Ἑλλάδος ἐφαίνετο ἤδη ἐπικυρουμένη, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ὑπὸ τῆς διπλωματίας, σπέρματα παλαιὰ ἐλευθερίας πρὸ πολλοῦ ἀπαρατήρητα ἐνισχύοντο καὶ ἀνεπτύσσοντο ἐπὶ μᾶλλον εἴς τινας τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῆς· διότι ἀληθῶς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀνατρέχουσιν αἱ λεπτομερέστεραι ὁπωσοῦν παραδόσεις περὶ τῶν ἐνόπλων συμμοριῶν τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας· αὗτη δὲ ἦτον ἡ ἐποχὴ τοῦ Χρήστου Μιλιόνη καὶ τῶν Βουκοβαλαίων, τῶν ἀρχαιοτέρων κλεπτῶν, ὧν ἡ ἱστορία διατηρεῖται εἰς τὰ δημώδη τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων ἄσματα. Εἶνε δ' ἄλλως γνωστὸν ὅτι πολὺ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς βορείου Ἑλλάδος τὸ φιλοπόλεμον τῶν κατοίκων πνεῦμα καὶ αὐτὴ τοῦ τόπου ἡ θέσις ἔθεσαν ὅρους τινὰς εἰς τὸν θρίαμβον τῶν Τούρκων· τὰ πεδινὰ μέρη εἶχον κυριευθῇ ἄνευ τινὸς κωλύματος, ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου ὅμως, τοῦ Πηλίου, τῶν ἀλύσσων τοῦ Πίνδου καὶ τῶν ὀρέων τῶν Ἀγράφων διετηροῦντο ἀνυπότακτοι πολεμικαὶ φυλαί.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐφαίνετο διὰ τοῦ ἀριθμοῦ ἢ διὰ τῆς ἐξαιρέτου ἀνδρείας τῶν παλικαρίων του μᾶλλον ἐπίφοβος, πολλάκις ἐξετίθετο εἰς τὴν προδοσίαν καὶ ἐκδίκησιν τῶν πασάδων· διότι παρατηρητέον ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἐννοήσει τὸ κινδυνῶδες τῆς ἐξοπλίσεως ἑνὸς μέρους Χριστιανῶν καὶ διὰ τοῦτο ἤθελον νὰ μεταχειρίζωνται προτιμότερον Μωαμεθανοὺς Ἀλβανούς, ἐχθροὺς ἀσπόνδους τῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδίως ἀντιζήλους τῶν ἁρματωλῶν· τότε δὲ οἱ ἁρματωλοὶ καταδιωκόμενοι συνωκειοῦντο καὶ συνεμάχουν μετὰ τῶν κλεφτῶν· ἐνίοτε ἐδίδετο εἰς αὐτοὺς τὸ αὐτὸ ὄνομα μετὰ ἐπιθέτων διαφόρων: τοῦ ἐξημερωμένου ἢ τοῦ ἀγρίου κλέφτου, καθόσον ἢ ἔμενον οἴκοθι ἀναγνωρίζοντες τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων ἢ εἰσέδυον εἰς τὰ ὄρη.

Τὸ σύτημα τοῦτο τῶν κλεφτῶν, οἵτινες ἦσαν οἱ κεκηρυγμένοι καὶ ἄσπονδοι τῶν Τούρκων ἐχθροί, ἡ θρησκεία καὶ ἡ γλῶσσα διατηρούμενα διέσωζον τὴν ἐθνικὴν τῶν Ἑλλήνων ὕπαρξιν· ἐλπίς τις ἐλευθερίας ὑφίστατο καὶ ὑπετρέφετο πάντοτε μεταξὺ αὐτῶν. Ἐν Θεσσαλονίκῃ περὶ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος οἱ κάτοικοι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν εὐρωπαίων περιηγητῶν (1), ἐπυνθάνοντο μετὰ πολλῆς περιεργείας περὶ τῶν νικῶν τοῦ Κτσάρου τῆς Ῥωσσίας καὶ ὡμίλουν περὶ αὐτοῦ ὡς περὶ ἐλευθερωτοῦ τῆς πατρίδος των. Ἀληθῶς δὲ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἀνατρέχουσι τὰ σχέδια τῆς Ῥωσσίας περὶ ἀπελευθερώσεως ἢ μᾶλλον περὶ ποθήσεως τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κτσάρος οὗτος, διὰ μέσων αὐθαιρέτων, οὕτως εἰπεῖν, ἐξήγαγεν αἴφνης τὸν λαόν του ἐκ τῆς βαρβαρότητος καὶ τὸν ἐκίνησε διὰ τῆς βίας πρὸς τὴν δόξαν καὶ τὸ ἄρχειν· δὲν ἐτόλμα δὲ εἰσέτι νὰ ἐλπίσῃ κυριότητα

κὸν τοῦ Πασχάλου σελ. 392 «Ἐξῆλθαν στρατιῶται μετὰ παλικαρίων καὶ πολιτῶν».

(1) Ὅρ. Missions du Levant. Τόμ. Β', σελ. 150—155.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εὔκολον ἐπὶ τῶν λαῶν τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης· ὅθεν ἡ φιλοδοξία του ἐσκόπει τὴν αὔξησιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ μέρους τῆς ἐπικρατείας του ἀπὸ τουρκικῶν λαφύρων καὶ τὴν καταπτρόπωσιν τῶν βαρβάρων διὰ τῆς ἐπιστήμης τοῦ πολέμου, τὴν ὁποίαν ἐδανείζετο ἐκ τῶν μαχίμων καὶ προωδευμένων ἤδη εἰς τὸν πολιτισμὸν ἐθνῶν· πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τῶν τοιούτων σκοπῶν φυσικῶς προσεφέρετο εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος, ἢ ἡ ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν ἕνωσις τῶν ἐν τῇ Τουρκίᾳ περιλαμβανομένων χριστιανικῶν λαῶν· τούτου δ' ἕνεκα προετοιμάσθη πόρρωθεν μεταχειρισθεὶς τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὸν κλῆρόν του νέαν ὁδηγίαν ἵνα ἐξασκήσῃ δύναμιν πρότερον ἄγνωστον ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων καλογήρων τοῦ Ἄθωνος καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως· πλούσια δῶρα, κοσμήματα ἐκκλησιαστικά, βιβλία ἔντυπα ἐστάλησαν ἐκ Μόσχας εἰς τὰ μοναστήρια καὶ εἰς τὰς ἐπισκοπὰς τῆς Ἑλλάδος· τὰ σχέδια δὲ ταῦτα ἤθελον προαχθῆ πορρώτερω ἐὰν ἡ τύχη δὲν ἀνεχαίτιζε τὸν μέγαν ἄνδρα παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Προύτου ἀναγκάσασα αὐτὸν νὰ περιορίσῃ τὴν φιλοδοξίαν του εἰς τὴν παλινδρόμησιν τοῦ στρατοῦ καὶ εἰς τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ ζωῆς τὴν σωτηρίαν (ὀφειλομένην κυρίως εἰς τὴν ἐπιτηδειότητα τῆς συζύγου του Αἰκατερίνης)· τὸ ἀπροσδόκητον δὲ τοῦτο ἀτύχημα ἔδειξε τὴν ἔτι σωζομένην τοῦ γεγηρακότος τουρκικοῦ κράτους ἰσχὺν καὶ ἀνέβαλεν ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον τὴν ἐλπίδα τῆς καταλύσεως αὐτοῦ.

Μολαταῦτα ἡ αὐτὴ ἐποχή, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἴδον ναυαγοῦν τὸ ἐπιχείρημα τοῦ ἰσχυροῦ αὐτῶν ὄπιθεν προστάτου, διακρίνεται διά τινος ἄλλου συμβεβηκότος, δυναμένου νὰ θεωρηθῇ ὡς συντελοῦς εἰς τὴν τύχην αὐτῶν. Ἡ ὀθωμανικὴ πύλη δηλονότι, ἥτις ἐν τῷ πρὸς τὸν Μέγαν Πέτρον πολέμῳ ἐνόμισεν ἑαυτὴν προδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ περι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φήμου Δημητρίου Καντεμίρου, Ὀσποδάρου τῆς Μολδαυίας, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐμπιστευθῇ πλέον τὴν ἐπαρχίαν ταύτην εἰμὴ εἰς ἡγεμόνας μὴ ἐγχωρίους. Οἱ Ἕλληνες τοῦ Φαναρίου, ἐνδελεχεῖς θαμισταὶ τῶν βεζυρικῶν αὐλῶν, δὲν ἠμέλησαν τῆς εὐκαιρίας ταύτης πρὸς τὴν ἑαυτῶν ὕψωσιν, καὶ ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος, υἱὸς τοῦ ἐπιτηδείου ἐκείνου καὶ πεπαιδευμένου Ἕλληνος, ὅστις ὑπηρέτησε τόσον καλῶς τὸ τουρκικὸν κράτος, προήχθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Ὀσποδάρου τῆς Μολδαυίας· ἀλλ' ὅμως ἡ πύλη ἀνήσυχος καὶ ζηλότυπος διὰ τὴν ὁποίαν παρεχώρει εἰς Ἕλληνα ἀνέλπιστον τύχην, δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν ἡγεμονίαν του ἀλλὰ τὸν ἄφησε ν' ἀπολαύῃ τῶν αὐθεντικῶν τιμῶν ἔν τινι μεγάρῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐν τοσούτῳ οἱ Ἕλληνες ἤρξαντο νὰ μυῶνται ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Πύλης. Οἱ Τοῦρκοι, τῶν ὁποίων ἡ ἀγρία σκαιότης εἶχε μαλαχθῇ ὁπωσοῦν, οἱ ὁποῖοι ὅμως ἔμενον πάντοτε ἀπαίδευτοι, ἐθεώρησαν πρόσφορον νὰ δανεισθῶσι τὸ εὔκαμπτον καὶ εὐχερὲς πνεῦμα καὶ τὴν λεπτὴν γλῶσσαν τῶν ὑπηκόων των τούτων, οἵτινες εἶρπον ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτῶν. Οἱ Τοῦρκοι τοῦ Σαραίου ἐν τῇ ῥαθύμῳ αὐτῶν ἀλαζωνείᾳ μετεχειρίζοντο τὸν νοῦν τοῦ Ἕλληνος ὡς ὄργανον ὁμοίως μὲ τὸν βραχίονα τοῦ δούλου· ἀλλὰ ἡ διανοητικὴ αὕτη δουλεία, πάντῃ διάφορος τῆς σωματικῆς, δὲν εἶνε πάντοτε πλήρης καὶ ἐνίοτε καταντᾷ νὰ χορηγῇ πλειοτέραν δύναμιν εἰς τὸν δοῦλον ἢ εἰς τὸν δεσπότην. Ὁ Ἕλλην Φαναριώτης, ἐπιτήδειος, κρυψίνους, ἀπατεὼν διηύθυνε πολλάκις πρὸς τοὺς κρυφίους ἑαυτοῦ σκοποὺς τοὺς ἰσχυροτέρους ἄνδρας τοῦ κράτους (1).

(1) Ὅρ. *Zallony*, Essai sur les Fanariotes, σελ. 20.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὁ Κωνσταντῖνος Μαυροκορδάτος, υἱὸς τοῦ κατὰ πρῶτον ἀναγορευθέντος Ὀσποδάρου τῆς Μολδαυίας, κατώρθωσε νὰ ἐξασκήσῃ τὴν ἡγεμονικὴν ἐξουσίαν, ἐν ᾧ ὁ πατήρ του ἔσχε μόνον τὸν τίτλον· ἀνεχώρησεν εἰς Μολδαυίαν περιεστοιχισμένος ὑπὸ φρουρᾶς τινος Γενιτσάρων, ὑποκειμένων εἰς τὰς διαταγάς του, καὶ ὑπὸ πολυαρίθμου συνοδίας Ἑλλήνων προσκολλημένων εἰς τὴν τύχην του. Οὕτω δὲ ἐν ᾧ ὅλον σχεδὸν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀνεστέναζεν ὑπὸ τὸν ζυγόν, ὀλίγοι τινὲς ἀπὸ τῶν κόλπων αὐτοῦ ἐξηγμένοι, ἐτυράννουν, ἐν ὀνόματι τῆς Πύλης, ἔθνος ὅμορον καὶ ὁμόθρησκον.

Πολλοὶ κατηγόρησαν πικρῶς τοὺς εἰς ἡγεμόνας τῆς Μολδαυίας (καὶ τῆς Βλαχίας μετοῦπολυ) προαχθέντας Ἕλληνας. Ἀληθῶς οὗτοι ὑπῆρξαν δεσπόται ὡς οἱ ἐκ τῆς δουλείας ἀποδιδράσκοντες· εἰς αὐθαίρετον καὶ ἀγρίαν κυβέρνησιν ὑποκείμεναι καὶ ἀσθενεῖς καθ' ἑαυτοὺς παρεξετρέποντο εἰς πολλὰς τυραννικὰς καταπιέσεις· κατεπίεζον δ' ἐκ φόβου καὶ ἐξ ἀνάγκης, καθόσον ἀπειλούμενοι πάντοτε ὑπὸ τῆς πλεονεξίας τῆς Πύλης ἐξηγόραζον οὕτω τὴν καταδίκην, εἰς ἣν ὑπῆρχον ἐκτεθειμένοι. Ὁμολογητέον μολαταῦτα, ὅτι τινὲς αὐτῶν, οἵτινες ὑπερεῖχον τοσοῦτον τῶν δεσποτῶν των, ὑπηρέτησαν ὠφελίμως, διὰ τῆς ὁποίας ἀπήλαυον ἐμπιστοσύνης καὶ τῶν φώτων των, τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἂν κοἐφαίνοντο ὅτι τὸ εἶχον λησμονήσει. Ὁ Κωνσταντῖνος Μαυροκορδάτος δὶς εἰς μὴν προσωρινὴν τῆς Μολδαυίας ἡγεμονίαν ἀνυψωθεὶς εἰσήγαγε νόμους σοφοὺς εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, ἐνεψύχωσε τὴν παιδείαν, μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου, ἐφρόντισε νὰ ἐκπαιδευθῶσι πολλοὶ νέοι ὁμογενεῖς του· καὶ ἐσχημάτισε πλουσίαν τινὰ βιβλιοθήκην ἐν τῇ μητροπόλει τῆς ἡγεμονίας του.

Τοιουτοτρόπως εἰς τὰ δύο ἀντίθετα ἄκρα, δύο ἀνθρώπων τάξεις, οἱ κλέφται καὶ οἱ Φαναριῶται, ἐφαίνοντο, ὅτι μόνοι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἶχον ὕπαρξιν ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει· οἱ μέν, ἐλεύθεροι διὰ τῆς πτωχείας, ἰσχυροὶ διὰ τῆς συνεχοῦς ὁπλοφορίας, ἀπολίτευτοι, ἀλλὰ φέροντες τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα· οἱ δὲ εὐφυεῖς καὶ πεπολιτισμένοι, προηγμένοι διὰ τῶν θωπειῶν των εἰς βαθμόν τινα ἀνεξαρτησίας καὶ δυνάμεως, περιφρονοῦντες τὴν πατρίδα των ἀλλ' ὑπηρετοῦντες αὐτὴν διὰ τῆς εὐτυχίας των καὶ προετοιμάζοντες ἀκουσίως καὶ ἀνεπιστάτως τὴν ἀνάστασίν της· τὸ ἐπίλοιπον ἔθνος διῆγε μαραινόμενον ἐν τῇ ἀθλιότητι ὁμοῦ καὶ πτωχείᾳ του, ἐξαιρουμένων τινῶν ἐμπόρων καταστημένων ἐν Σμύρνῃ, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐν ὀλίγαις ἄλλαις πόλεσιν. Ὁ μονότονος δὲ οὗτος τῶν Ἑλλήνων βίος ὑπὸ τὸν μωαμεθανικὸν ζυγὸν διεκόπτετο σπανίως ὑπό τινος νέου συμβεβηκότος. Ἐπὶ τῆς Στερεᾶς αἱ τολμηραὶ ἐπιδρομαὶ τινῶν ὀρεινῶν ἀρχηγῶν, αἱ ἀποστασίαι τινῶν ἁρματωλῶν, οἱ βιαιοπραγίαι καὶ ἡ κακοποιὸς τινὸς πασᾶ διοίκησις, ἀπετέλουν ὅλην τὴν ὕλην τῶν διαλέξεων τοῦ τόπου. Εἰς τὰς νήσους, ἡ ἐτησίως ἐπαναλαμβανομένη τοῦ Καπετὰν πασᾶ ἐπίσκεψις καὶ αἱ αἰφνίδιαι τινὸς πειρατοῦ ἀποβάσεις, συμβεβηκότα φύσεως σχεδὸν ὁμοίας ἐκράτουν τὰ πνεύματα εἰς κίνησιν καὶ ἀπετέλουν τὰ χρονικὰ τῶν πτωχῶν κατοίκων.

Ἐν τούτοις ἡ φιλοδοξία μιᾶς ξένης δυνάμεως, πάντοτε ἀγρύπνου, δὲν ἔπαυε νὰ ὠθῇ τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπιχειρήσεις βιαίας καὶ προώρους. Οἱ Ῥῶσσοι, οἵτινες κινηθέντες ἅπαξ ὑπὸ τῆς εὐφυΐας ἑνὸς μεγαλεπηβούλου ἀνδρὸς εἰργάζοντο ἐπὶ τῶν ἰδεῶν του ὡς ἐπί τινος σχεδίου ὅλως ἀπηρτισμένου, δὲν ἐδύναντο νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐξεγείρωσι τὴν Ἑλλάδα. Ὅθεν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίσσης Ἄννης ὁ περίφημος στρατάρχης Μύνιχος, ἐν ᾧ διεπολέμει πρὸς τὴν Μολδαυίαν, ἔπεμψεν ἀποστόλους καὶ διεσκόρπισε προκηρύξεις καὶ χρυσὸν εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ εἰς τὰ ὄρη τῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Θεσσαλίας· καὶ ἡ ταχεῖα μὲν τοῦ πολέμου ἔκβασις περιώρισε τὰς ἀποπείρας του, ἀλλ' αὗται ἀνεζωπύρησαν εἰς τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων ἐκείνην τὴν πεποίθησιν καὶ τὴν θρησκευτικὴν πίστιν, αἵτινες, ἐνισχυόμεναι καὶ ὑπό τινων ἀποκρύφων (ἀγαθαγγελικῶν) προρρήσεων, τοὺς διέθετον ἵνα ἐλπίζωσιν εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ προσδοκῶσιν ἐκεῖθεν τὴν ἀπελευθέρωσίν των.

Τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Πετρουπόλεως δὲν ἔπαυσεν ἀκολούθως νὰ ὑποθάλπῃ τὰ αὐτὰ αἰσθήματα καὶ τὰς αὐτὰς ἐλπίδας. Πάμπολλοι τοιχοδιῶκται καὶ ἀνδρεῖοι Ἕλληνες, ἅμα φθάνοντες εἰς Πετρούπολιν, ἀπελάμβανον ὅλα τῶν πολιτῶν Ῥώσσων τὰ δικαιώματα, ἐγένοντο δεκτοὶ εἰς τοὺς στρατοὺς τῆς αὐτοκρατορίας καὶ προήγοντο εἰς ἀξιώματα· ὁ κλῆρος τῆς Μόσχας διετήρει ἀλληλογραφίαν συνεχῆ μετὰ τῶν τεθλιμένων ἐκκλησιῶν τῆς Ἑλλάδος· ἐδέχετο μετὰ σεβασμοῦ ἱερὰ λείψανα στελλόμενα ἀπὸ τοῦ ὄρους Ἄθωνος καὶ τῶν ἄλλων μοναστηρίων καὶ ἡ αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας εἰς ἀνταλλαγὴν ἔπεμπεν εἰς τὰς μονὰς ταύτας τοῦ ἁγίου Ὄρους δῶρα: ἄμφια πολυτελῆ, σκεύη πολύτιμα κ.τ.λ.

Τοσαῦται ἀφορμαί, τοσαῦται προρρήσεις δημώδεις καὶ ἡ τόσον παλαιὰ περὶ τῆς πραγματοποιήσεώς των πίστις, ἥτις δὲν εἶχεν εἰσέτι φενακισθῇ, καθίστων εὔκολον εἰς τὴν Ῥωσσίαν τὸ νὰ ὑποκινῇ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν καὶ νὰ τὸν ἐκθέτῃ εἰς ἐπιχειρήσεις ἀνωτέρας τῶν δυνάμεών του καὶ ὧν ἔτι αὐτὴ ἐδύνατο νὰ τῷ χορηγήσῃ βοηθειῶν.

Ἡ περίστασις ἐφάνη ἤδη παρουσιαζομένη μετὰ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνυψώσεως τῆς Αἰκατερίνης (1762—96) καὶ τῶν ὁποίων ἡ νέα δυναστεία συνεπήγετο μεγάλων σχεδίων. Ὁ Γρηγόριος Ὀρλὸφ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν νέοι καὶ ἐπιχειρηματίαι εὐνοούμενοι, οἵτινες συνήργησαν νὰ περιάψωσι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸ στέμμα εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς Αἰκατερίνης διὰ τῆς ὁλοφονίας τοῦ συζύγου της (Πέτρου γ'!), ἐζήτουν πανταχοῦ μετ' ἀκορέστου βλέμματος κατακτήσεις καὶ ἐπιχειρήσεις νέας, καὶ αὐτὴ ἡ κυρίαρχος αὐτῶν διετέλει ἀνυπόμονος ἵνα καλύψῃ διά τινος ἐξάλλου ἐπιτυχίας τὸ ἔγκλημα τῆς ἀνυψώσεώς της. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες περιεκύκλουν τὸν Γρ. Ὀρλὸφ καὶ ἐκολάκευον τὴν ἀλαζωνίαν αὐτοῦ καὶ τὸ τυχοδιωκτικὸν πνεῦμα του, ὑπῆρχεν Ἕλλην τις ἐκ Θεσσαλίας, καλούμενος Γρηγόριος Παπάζογλος, ὅστις ἠξιώθη νὰ γενῇ λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ φρουρᾷ· ὁ ἀνὴρ οὗτος, πλήρης φαντασίας πυρώδους καὶ ῥέκτης, θεωρῶν τὰς περιστάσεις προσφόρους εἰς τὴν ἐπίσπευσιν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, διεκοίνωσεν εἰς τὸν εἰρημένον τὸ σχέδιόν του, ὅπερ ἔμελλε νὰ καθυποβάλῃ εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς αὐτοκρατορίσσης, σχέδιον ἀποβλέπον τὸν τρόπον τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου καὶ Ἀλβανίας. Ὁ Ὀρλὸφ θεωρήσας, ὡς ἐκ τῆς παραστάσεως τοῦ Θεσσαλοῦ περὶ τῆς διαθέσεως τῶν πνευμάτων ἐν Ἑλλάδι, εὐκατόρθωτον τὸ ἐπιχείρημα καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ οὗτος παραποιῶν τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων κατάστασιν ἠ ἠπατημένος καθ' ἑαυτὸν ἴσχυσε νὰ τὸν πείσῃ ὅτι καὶ ἑνὸς μόνου ῥωσσικοῦ πλοίου ἐμφάνισις εἰς τὰ παράλια τῆς Λακωνίας ἐξήρκει νὰ ἐγείρῃ εἰς τὰ ὅπλα πάντας τοὺς Ἕλληνας· ἡ κατάπεισις δὲ τοῦ Ὀρλὸφ ἔσχε πάραυτα ἐπακόλουθον καὶ τὴν τῆς Αἰκατερίνης (1765), ἥτις καὶ πρότερον ἔτρεφε τοιοῦτόν τινα σκοπόν. Μολαταῦτα τὸ ὑπουργικὸν αὐτῆς συμβούλιον, εἰς ὃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον καθυπεβλήθη, ἐρευνῶν ἀκριβέστερον καὶ ὡριμότερον τὸ προκείμενον γιγαντιαῖον ἐπιχείρημα ἀπεῖχε πολὺ τοῦ νὰ πιστεύσῃ τόσον εὔκολον τὴν κατόρθωσίν του, ὅσον ὑπετίθετο. Ἡ Ῥωσσία δὲν εἶχεν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

εἰσέτι τότε ναυτικὸν ἀξιόμαχον· πλοῖα τινὰ κατασκευασθέντα ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μ. Πέτρου μένοντα ἀργὰ ἤρξαντο νὰ σήπωνται εἰς τοὺς λιμένας· ἐκτὸς δ' ὅτι ἦσαν ἀνίκανα νὰ πλεύσωσι καὶ ὁ ἐξοπλισμός των ἔχρηζε πολλῆς δαπάνης· ἡ τελευταία δ' αὕτη περίστασις, ἣν ἡ ἀπορία τοῦ ταμείου ἀπεδείκνυε λίαν σπουδαίαν, ἐθεωρήθη ὡς κώλυμά τι ἀνυπέρβλητον καὶ οὕτω τὸ ὑποβληθὲν σχέδιον ἀπερρίφθη ἐπὶ τοῦ παρόντος.

Ὁ Ὀρλὸφφ εἶχεν ἐν τῇ αὐλῇ ἐχθρὸν ἰσχυρόν, τὸν πρωθυπουργὸν Πάνινον, εἰς τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ ὁποίου ἀπέδωκε τὴν ἀνατροπὴν τῶν φιλοδόξων σκοπῶν του· ἀλλὰ δὲν ἀπηλπίσθη· ὡς ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ καὶ συνεννοημένος ἀπευθείας μετὰ τῆς αὐτοκρατορίσσης ἔδωκεν εἰς τὸν Παπάζογλον τὴν ἄδειαν ν' ἀπέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του ἵνα διευθετήσῃ δῆθεν τὰς ὑποθέσεις του, κυρίως δὲ νὰ παρασκευάσῃ καὶ διοργανίσῃ γενικήν τινα ἐν Ἑλλάδι συνωμοσίαν, χωρὶς νὰ φεισθῇ πρὸς τοῦτο οὔτε δώρων οὔτε ὑποσχέσεων· συγχρόνως δὲ καὶ ἡ Αἰκατερίνη ἐνεργοῦσα κρύφα ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ συμβουλίου της ἠθέλησε νὰ συνάψῃ μετὰ τῆς ἐνετικῆς ἀριστοκρατίας συνθήκην τινὰ συμμαχίας, ἥτις ὅμως δὲν ἐγένετο δεκτή, ἐπὶ τῇ ἀντιστάσει τοῦ τότε Δόγου, ὅστις ἐφοβεῖτο νὰ κινήσῃ τὴν ὀργὴν τῶν γειτόνων Μωαμεθανῶν κατὰ τῆς πατρίδος του· διότι ἂν καὶ ἡ Ἐνετία ἠγωνίσθη ἐπὶ τρεῖς περίπου αἰῶνας μεθ' ἐπιμονῆς κατὰ τῶν πορθήσεων τῶν Τούρκων, αἱ περιστάσεις ὅμως εἶχον μεταβληθῇ καὶ ἡ δύναμις τῆς ἀριστοκρατίας δὲν ἦτο πλέον εἰμὴ ἡ σκιὰ τοῦ πρώην αὐτῆς μεγαλείου.

Ἐν τοσούτῳ ὁ Παπάζογλος ἀφιχθεὶς εἰς Ἐνετίαν ἑτοιμάζετο νὰ περαιωθῇ ἐκεῖθεν εἰς Ἀλβανίαν, ὅτε δύο ρωσσικὰ πλοῖα (τὰ πρῶτα κατὰ τὴν Μεσόγειον φανέντα) ἔφθασαν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αὐτόσε φέροντα φορτία διαφόρων πραγματειῶν, ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ὁποίων ἔλαβεν ἐκεῖνος κρυφίως παρὰ τοῦ Ὀρλὸφφ τὴν ἄδειαν νὰ διαθέσῃ ἱκανὴν χρημάτων ποσότητα πρὸς τὸν μελετώμενον σκοπόν· διαπλέων δὲ ὁ πράκτωρ τῆς Αἰκατερίνης τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον συνελήφθη ὑπὸ πειρατῶν τοῦ Ὀλχινίου (Δουλτσενίου)· μόλις δ' ἀκολούθως κατ' αἴτησιν Αὐστριακοῦ τινος προξένου ἀπολυθεὶς ἐπανῆλθε, μετὰ πολλὰς τῆς τύχης ἐναντιότητας, εἰς Τεργέστην (1766), ὅπου ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν του. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Σλαύοι, ὅσοι ἕνεκα τοῦ ἐμπορίου διέτριβον ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἐνέδωκαν πρῶτοι εἰς τὰς κατηχήσεις αὐτοῦ· μεταξὺ δὲ τῶν αὐτῶν ἐξελέξατο καὶ πολλοὺς ἀποστόλους, οἵτινες διεσπάρησαν εἰς ὅλα τῆς Ἑλλάδος τὰ μέρη· ὅθεν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐκυκλοφόρουν πολλαὶ φῆμαι ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐμιγνύοντο μετὰ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων τοῦ τόπου. Περιηγητής τις Ἄγγλος[1]), ὅστις κατὰ τὸ 1767 διέτρεχε τὴν Πελοπόννησον ἐξ ἀρχαιολογικῆς περιεργείας καὶ χωρὶς νὰ μαντεύῃ τοὺς σκοποὺς τῆς Αἰκατερίνης, ἤκουε νὰ λέγωσι πανταχοῦ ὅθεν διέβαινεν, ὅτι οἱ Ῥῶσσοι ἔμελλον νὰ ἐλευθερώσωσι μετοὔπολυ τοὺς Ἕλληνας ὅτι πρὸ ὀλίγου φωτεινός τις ἀστὴρ ἐφάνη ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἄνωθεν τοῦ θόλου τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας· ὅτι ματαίως οἱ Τοῦρκοι ἐζήτησαν νὰ διώξωσι τὸ θαυματουργὸν τοῦτο σημεῖον καὶ ὅτι εἶχον περιπέσει εἰς κατάπληξιν (consternation).

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἡ ῥωσσικὴ πολιτικὴ ἐνήργει καὶ ἐπί τινος λαοῦ οὐ μόνον ὁμοθρήσκου ἀλλὰ καὶ ὁμοφύλου, τῶν Μαυροβουνιτῶν, κατοικούντων παρὰ τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον. Ὁ λαὸς οὗτος, ὅμορος εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἔζη ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῶν Τούρκων προστατευόμενος ὑπὸ τῶν ὀρέων του καὶ τοῦ τραχέος κλίματός του· τινὰ μόνον

(1) Chandlers travels.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐκ τῶν χωρίων αὐτοῦ διεσπαρμένα εἰς τὴν πεδιάδα ὑπέκειντο εἰς τοὺς Ἐνετούς. οἱ δὲ λοιποὶ ὅσοι κατῴκουν τὰ δύσβατα ὄρη ὀλιγώρουν καὶ τοὺς Τούρκους καὶ τὴν Ἐνετίαν, ἐλεηλάτουν τὴν μικρὰν δημοκρατίαν τῆς Ῥαγούσης καὶ διετέλουν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀρχηγῶν τινῶν κωμῶν καὶ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Μαυροβουνίου, τοῦ λεγομένου Βλαδίκα, ὅστις κατήγετο ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ Νέγους.

Καθ' ἣν ἐποχὴν δ' ὁ Παπάζογλος ἀνεχώρησεν ἐκ Τεργέστης εἰς Ἑλλάδα, ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Μαυροβουνίου, ὅστις εἶχε χειροτονηθῇ ἐν Πετρουπόλει, περιέφερεν εἰκόνα τινα τῆς αὐτοκρατορίσσης καὶ προέλεγεν ὅτι οἱ Χριστιανοὶ θέλουσι ταχέως ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Τούρκων· τότε δ' ἐφάνη αὐτόθι καί τις τυχοδιώκτης, καλούμενος Στέφανος Πίκκολος (ὁ μικρός), ὅστις διὰ διαφόρων μηχανορραφιῶν κατώρθωσε νὰ νομισθῇ ὡς σημαντικόν τι πρόσωπον· τινὲς μάλιστα ἔφθασαν νὰ ὑποθέσωσιν ὅτι ἦτον ὁ σύζυγος τῆς Αἰκατερίνης, ὁ δυστυχὴς Πέτρος Γ'. ἡ ἀπάτη δ' αὕτη, ἣν ὁ Στέφανος δὲν ἐζήτει οὔτε νὰ ἐπιβεβαιώσῃ οὔτε ν' ἀναιρέσῃ, καὶ τὴν ὁποίαν ὁ παράξενος τοῦ φέρεσθαι τρόπος του ἰσχυροποίει ἔτι μᾶλλον, διήγειρε πάραυτα γενικήν τινα συγκίνησιν μεταξὺ τῶν Μαυροβουνιτῶν καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἀλβανίαν. Ἡ Εὐρώπη ἅπασα ἠσχολήθη ματαίως εἰς εἰκασίας περὶ τοῦ μυστηριώδους τούτου ἀνθρώπου, μεταχειριζομένου τὴν ἑξῆς παράδοξον ὑπογραφήν: Στέφανος μικρὸς μετὰ τῶν μικρῶν, κακὸς μετὰ τῶν κακῶν καὶ χρηστὸς μετὰ τῶν χρηστῶν (1). Ὁ κόσμος περιέμενε ν' ἀκούσῃ ὅτι ἡ Αἰκατερίνη ἤθελε μεταχειρισθῇ πάντα τὰ δυνατὰ μέσα εἰς τὸ νὰ πνίξῃ τὰς φήμας, αἵτινες ἐδύναντο νὰ τὴν βλάψωσιν· ἀλλ' ὅμως αὕτη λαβοῦσα τὴν εἴδησιν τῶν ἐν Ἀλβανίᾳ γενομένων δὲν ἐταράχθη παντάπασι,

(1) Ὅρα *Rublières* Histoire de Pologne Tom. III.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

διότι ἦτο βεβαία περὶ τοῦ ψευδοῦς Πέτρου Γ'. καλῶς γινώσκουσα ὅτι ὁ ἀληθὴς Πέτρος ἐκοιμᾶτο τὸν αἰώνιον ὕπνον.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Παπάζογλος ἀποβιβασθεὶς ἐν Οἰτύλῳ εἰσεχώρησεν εἰς τὴν Μάνην, ὅπου ἤδη οἱ ἀπόστολοί του εἶχον προετοιμάσει τὴν ὁδόν. Ὁ τότε ἡγεμὼν αὐτῆς Ἰωάννης Μαυρομιχάλης ἐδέχθη τὸν πράκτορα τῆς Αἰκατερίνης χωρὶς ὅμως νὰ δώσῃ πλήρη πίστιν εἰς τοὺς λόγους του οὔτε νὰ συμφωνήσῃ θετικῶς μετ' αὐτοῦ· κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ τοῦ ἡγεμόνος καὶ οἱ λοιποὶ ἰσχυροὶ τῆς Μάνης ἀρχηγοὶ ὑπεσχέθησαν νὰ συμπράξωσι μετὰ τῶν Ῥώσσων ἅμα τοὺς ἴδωσιν ἐμφανιζομένους μετὰ δυνάμεων ἱκανῶν καὶ πληροφορηθῶσι περὶ τῶν σκοπῶν των. Ὁ ἐπιτήδειος Θεσσαλὸς ἠθέλησεν ἀκολούθως νὰ συννενοηθῇ καὶ μετὰ τοῦ τῶν Καλαμῶν προεστῶτος Μπενάκη, ὅστις ἀπελάμβανε καὶ παρὰ τοῖς συμπατριώταις του καὶ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς μεγάλην ὑπόληψιν διὰ τὴν φρόνησιν καὶ διὰ τὰ πλούτη του· ὁ γέρων δὲ οὗτος, εἴτ' ἐκ ζήλου ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος του ἀπὸ τοῦ τυραννικοῦ ζυγοῦ, εἴτ' ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ γενῇ μίαν ἡμέραν ἄρχων ὅλης τῆς Πελοποννήσου, ἐδείχθη πολὺ προθυμώτερος τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης δεχθεὶς ἀσμένως τὰς προτάσεις τοῦ Θεσσαλοῦ καὶ ὑποσχεθεὶς νὰ ἐγείρῃ εἰς τὰ ὅπλα ὅλους τοὺς Ἕλληνας τῆς χερσονήσου ἐὰν οἱ Ῥῶσσοι ἤθελον ἐμφανισθῇ εἰς τὰ παράλια μετὰ πλοίων καὶ ὅπλων ἱκανῶν· οἱ δύο δὲ οὗτοι συνωμόται, βοηθούμενοι ὑπὸ ὀλίγων ἐπισκόπων, προεστώτων καὶ Μανιατῶν, συγγενῶν τοῦ Μπενάκη, συνέταξαν σύμβασίν τινα τῶν ἀμοιβαίων ὑποσχέσεών των καὶ ἵνα ἐνισχύσωσιν αὐτὴν ἔτι μᾶλλον ἐγένοντο καὶ πλαστογράφοι, καταχωρήσαντες οἴκοθεν τὰς ὑπογραφὰς τῶν κυριωτέρων καπιτάνων τῆς Μάνης.

Ὁ Παπάζογλος ἀφοῦ διὰ τῶν ἀποστόλων του κατώρ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θωσε νὰ παραπείσῃ συγχρόνως καὶ τοὺς Σουλιώτας, τοὺς ἁρματωλοὺς τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Πίνδου, τῆς Ὄσσης κλ. ἐπανέκαμψεν εἰς Τεργέστην καὶ ἐκεῖθεν ἔσπευσεν εἰς Πετρούπολιν. Ἡ Αἰκατερίνη ἐδέχθη ἄσμενος τὰς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς ἀνταλλαγὴν τῆς προσφερομένης βοηθείας δοθείσας καὶ δι' ἐκείνου διαβιβασθείσας λαμπρὰς ὑποσχέσεις· καὶ ἐπειδὴ πρὸ ὀλίγου εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ἡ διοργανισθεῖσα ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος ἔλαβεν εἰς τὰ ὄμματά της χαρακτῆρα πολιτικῆς ἀξιολογότητος μεγαλήτερον. Οἱ δύο ἀδελφοὶ τοῦ εὐνοουμένου Ὀρλὸφ, Ἀλέξιος καὶ Θεόδωρος (Feodor) διετάχθησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Ἐνετίαν ἵνα ὑποστηρίξωσιν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ μελετώμενον κίνημα, πλῆθος δ' ἀξιωματικῶν Ῥώσσων ἠκολούθησαν τὰ βήματα ἐκείνων καὶ οὕτως ἡ πόλις τοῦ ἁγίου Μάρκου, πλήρης Σλαβούνων καὶ Ἑλλήνων παροίκων, ἐγένετο τὸ κεντρικὸν συναγώγιον, ὅπερ ἐξελέξαντο, καὶ ὅπου καὶ ὁ Παπάζογλος ἔσπευσε νὰ τοὺς εὕρῃ· βιβλίον τι συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ τελευταίου εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν περὶ στρατιωτικῆς τέχνης κατὰ τὴν τακτικὴν μέθοδον τῆς Ῥωσσίας, ἐξεδόθη διὰ τοῦ τύπου ἐνταῦθα ἵνα διανεμηθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα· τὸ δὲ δῶρον τοῦτο συνωδεύθη καὶ μετὰ ἐκκλησιαστικῶν κοσμημάτων διὰ τοὺς ἐπισκόπους, καὶ μετ' ἐπιστολῶν καὶ χρυσῶν νομισματοσήμων, φερόντων τὴν εἰκόνα τῆς αὐτοκρατορίσσης Αἰκατερίνης. Ἐπὶ τῇ πίστει δὲ τῶν πρώτων τούτων ἐχεγγύων ῥωσσικῆς ἐπικουρίας πολλοὶ Ἕλληνες ἦλθον κρυφίως εἰς Ἐνετίαν ἵνα ἴδωσι καὶ ἀκούσωσι τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Αἰκατερίνης, καὶ ὁ ζῆλος τῶν Πελοποννησίων ἰδίως ἐξηγέρθη δι' ὅλων τῶν γοητειῶν τῆς ἐλπίδος.

Ἐν τούτοις ὁ ὑπὸ τῶν Ῥώσσων κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Μολδαυίας κινηθεὶς πόλεμος ἐξηπάτησε τὰς πρώτας εἰκα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σίας καὶ προσδοκίας· ἡ βάρβαρος ἀμάθεια τῶν Τούρκων ἐφάνη εἰσέτι ὑπερισχύουσα τῆς ἐντέχνου τακτικῆς, ἣν οἱ Ῥῶσσοι ἐδανείσθησαν ἐκ τῆς σοφῆς Εὐρώπης, καὶ ὁ στρατὸς τῆς Αἰκατερίνης ἐγκλεισθεὶς πλησίον τοῦ παρὰ τὴν Ἀκερμάνην ἐκβάλλοντος Τύρα (Dniester) εὑρέθη εἰς κίνδυνον σχεδὸν ὅμοιον πρὸς ὃν εἶχεν ἐκτεθῇ ὁ Μ. Πέτρος παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Προύτου· ἡ Αἰκατερίνη εὑρίσκετο ἤδη εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐξάψῃ πρὸς ἰδίαν ἑαυτῆς ὑπεράσπισιν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν καταρχὰς ἐφαντάσθη ἐκ φιλοδοξίας· ὅθεν ἐπέσπευσεν τὴν ἐξόπλισιν ἑνὸς στόλου, εἰς τὰ πληρώματα τοῦ ὁποίου κατετάχθησαν τινὲς Ἄγγλοι, μεθ' ὧν ὁ ἐν Λονδίνῳ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας συνεφώνησεν ἐπὶ ἀδρᾷ ἀντιμισθίᾳ, καὶ πρὸς τούτοις θαλασσινοὶ Ἕλληνες ἐκ τῆς νήσου Μυκίνου, οἵτινες ἦλθον ἐπὶ ἐμπορικοῦ πλοίου κυβερνομένου παρά τινος Ψαροῦ ἵνα ἐμπορευθῶσιν εἰς τὸν μικρὸν λιμένα τοῦ Ταϊγανίου. Ὁ στόλος δὲ οὗτος, συνιστάμενος ἐκ πλοίων κακῶς κατεσκευασμένων, ὁμοίων σχεδὸν πρὸς τὰ ἐπὶ τοῦ Μ. Πέτρου τεράστια ἀλλὰ βάναυσα δοκίμια τῆς ναυτικῆς τέχνης, δὲν περιεῖχεν εἰμὴ χιλίους διακοσίους στρατιώτας, ἔφερεν ὅμως πολλὰς στρατιωτικὰς ῥωσσικὰς στολὰς διὰ τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ πρώτη αὕτη μοῖρα, διοικουμένη ὑπὸ τοῦ ῥώσσου ναυάρχου Σπιριδὸφ, ἔφθασε μετά τινα δυσχερῆ πλοῦν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἀγγλίας, ὅπου εὗρε βοηθείας καὶ κατώρθωσεν νεοσυλλεξίαν ναυτῶν· συγχρόνως δ' ἑτοιμάζετο ἐν Πετρουπόλει καὶ δευτέρα ἐκστρατεία ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Σκώτου Ἐλφινστῶνος, ὅστις ἐξεπαίδευσε τοὺς Ῥώσσους ναύτας μετά τινος περιφρονήσεως, τὴν ὁποίαν ἡ ἀγέρωχος αὐτοκράτειρα ὑπέφερεν ἐξανάγκης· ἡ μοῖρα δὲ αὐτὴ ἔμελλε νὰ προφθάσῃ τὴν πρώτην καὶ προηγουμένη αὐτῆς νὰ προχω-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρήσῃ μέχρις Ἑλλησπόντου καὶ ἀπειλήσῃ τὸ Βυζάντιον καθ' ὃν χρόνον ἡ Πελοπόννησος ἤθελε λάβει τὰ ὅπλα.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ δύο ἀδελφοὶ Ὀρλόφφ, περιμένοντες τὴν πρώτην μοῖραν, εἶχον προετοιμάσει πάντα. Ἐκ τῆς Ἑνετίας τὸ πρῶτον καὶ ἔπειτα ἐκ Λιβόρνου, ὅπου εἶχον μεταβῆ, ἔπεμπον ἀποστόλους εἰς Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς νήσους καὶ διὰ χρημάτων ἀδρῶν ἐξηγόραζον τοὺς βραχίονας τῶν ἐν τοῖς αὐτόθι παραλίοις συσσωρευμένων τυχοδιωκτῶν· φυλάττοντες μολοντοῦτο μυστικὸν τὸν κύριον σκοπὸν ὡμολόγουν παῤῥησίᾳ μόνον ὅτι προετίθεντο νὰ διαπλεύσωσι τὸ ἀρχιπέλαγος γυμνάσεως χάριν καὶ νὰ χορηγήσωσι βοήθειαν εἰς τὸ Μαυροβούνιον, κατὰ τοῦ ὁποίου οἱ Τοῦρκοι ἄρτι εἶχον ἐπιτεθῆ.

Τέλος ἡ μοῖρα τοῦ Σπιριδὸφ ἐφάνη εἰς τὴν Μεσόγειον· τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ἀμάθεια, ὥστε δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ οὐδεμίαν πίστιν εἰς τὴν εἴδησιν αὐτὴν νομίζουσα ἀδύνατον τὸν προκείμενον πλοῦν καὶ μόλις ὁ φιλικὸς ζῆλος καὶ αἱ παραστάσεις τοῦ Γάλλου πρέσβεως ἴσχυσαν νὰ πείσωσι τὸ διβάνιον, ἀφοῦ τῇ ὑπεβλήθη εἷς γεωγραφικὸς χάρτης, ὅτι ἐδύναντο ῥωσσικὰ πλοῖα νὰ ἔλθωσιν ἐκ τῆς Βαλτικῆς εἰς τὰς θαλάσσας τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ ναύαρχος Ῥῶσσος διευθύνθη τὸ πρῶτον εἰς Πορτμαγῶνα, ὅπου ἡ πρόνοια τῶν Ὀρλόφφων εἶχε προετοιμάσει ἀποθήκας καὶ ὁ νεώτερος αὐτῶν Θεόδωρος ἔσπευσεν ἀμέσως· τρία δ' ἐκ τῶν πλοίων ἀποσπασθέντα ἔπλευσαν πρὸς τὰ παράλια τῆς Σαρδινίας καὶ Τοσκάνης ἵνα παραλάβωσι τὸν Ἀλέξιον καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κρυφίως αὐτόθι νεοσυλλεχθέντας· κατὰ τὸ μεταξὺ δὲ τοῦτο ὁ Θεόδωρος ὥρμησεν εἰς Μελίτην, ὅπου ἤλπιζε νὰ εὕρῃ ἐπικουρίαν· ἀλλὰ τὸ μελιταῖον τάγμα, ὑποκείμενον εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ἠρνήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ὁποίας νέοι τινες ἱππόται

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἶχον δώσει εἰς τὴν Ῥωσσίαν ὑποσχέσεις· ὁ ζῆλος τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων πολεμικοῦ προορισμοῦ των δὲν ἦτο πλέον ὁ αὐτός· ἄλλως τε εἰς τὸ προκείμενον ἐπιχείρημα ἐφαίνετο ἐπικρατοῦν τὸ τῆς Αἰκατερίνης μᾶλλον ἢ τὸ τῆς θρησκείας συμφέρον. Ἐμφανισθεὶς ὁ εἰρημένος Θεόδωρος ἐνώπιον τῆς νήσου οὐδ' εἰς τὸν λιμένα αὐτῆς ἐγένετο δεκτός· αὐτὸ δὲ τὸ ἀνέλπιστον ἐμπόδιον ἀντὶ νὰ ἐλαττώσῃ ἐξήγειρεν ἔτι μᾶλλον τὸ θάρρος του. Ὁ Θεόδωρος μετεῖχε τοῦ τολμηροῦ καὶ τυχοδιωκτικοῦ πνεύματος τῶν ἀδελφῶν του, ἀλλ' εἶχε πλείονα αὐτῶν παιδείαν, ἦτο θερμουργός, ἐνθουσιαστὴς καὶ εἰς τὴν ἡλικίαν ἐκείνην, καθ' ἣν ἀναμνήσεις τῆς ἱστορίας θερμαίνουσι τὴν φαντασίαν· ἀποβληθεὶς τῆς Μελίτης ἔπλευσε κατευθεῖαν πρὸς τὴν Πελοπόννησον καὶ τέλος ἠγκυροβόλησε (τὴν 28 φεβρουαρίου 1769) εἰς τὸν λιμένα τοῦ Οἰτύλου ἀπέναντι τῶν ἀκτῶν τῆς Μάνης.

Ἡ Πελοπόννησος εὑρίσκετο εἰς κατάστασιν προσδοκίας καὶ ταραχῆς· ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῆς Ῥωσσίας ἐχθροπραξιῶν πᾶσα χρῆσις τῶν ὅπλων, κατὰ τὴν παρὰ Τούρκοις (ὁσάκις οὗτοι διετέλουν εἰς πόλεμον πρός τινα χριστιανικὴν δύναμιν) συνήθη προφύλαξιν, ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Τοῦρκοι, ὀλίγοι ἀγρυπνοι, δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀνακαλύψωσι τὰς ὑπὸ τοῦ Θεσσαλοῦ Παπάζογλου καὶ τῶν ἀποστόλων του ἐξυφανθείσας πλεκτάνας· ἐνόησαν δὲ μόνον ὑπόκωφόν τινα θόρυβον καὶ τότε διεκώλυσαν πᾶσαν συνάθροισιν τῶν Ἑλλήνων, πᾶσαν δημοσίαν προσευχὴν καὶ ἔκλεισαν τὰς ἐκκλησίας· τέλος ἐν τῇ ἀγρίᾳ αὐτῶν ἀνησυχίᾳ ἐπέπεσαν ἐπί τινος πολυαρίθμου σωροῦ χωρικῶν Λακώνων, ἐπανερχομένων ἐκ τῆς πανηγύρεως τῶν Πατρῶν καὶ κατέσφαξαν ἅπαντας.

Οἱ Ἕλληνες ὑπεδέχθησαν τοὺς Ῥώσσους μετ' ἀγαλλιάσεως καὶ ἀλαλαγμοῦ ὡς ἐκδικητάς. Ὁ Μαυρομιχάλης

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἦλθε νὰ συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ Ὀρλόφφ· οἱ ἐπίσκοποι τῆς Λακεδαίμονος καὶ Χαριουπόλεως ὑπεκίνησαν τὸν ζῆλον τοῦ λαοῦ· ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ Θεόδωρος ἐμφανισθεὶς μετὰ τριῶν μόνον δικρότων καὶ δύο φρεγατῶν δὲν ἔφερε εἰμὴ 500 μόλις στρατιώτας πρὸς ἀποβίβασιν, εἰς οὓς παραχρῆμα προσετέθησαν καὶ ὀλίγοι τινες χωρικοὶ Μαυροβουνῖται ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν. Ὁ Ι. Μαυρομιχάλης καὶ ὁ ἰσχύων ἀδελφός του εὗρον τὰς πολεμικὰς ταύτας παρασκευὰς αὐτοῦ λίαν ἀσθενεῖς καὶ μηδόλως πρὸς τοὺς ὑπερηφάνους καὶ προπετεῖς λόγους του ἀντιστοιχούσας· προεθυμήθησαν μολοντοῦτο νὰ συγκροτήσωσι τινὰ στίφη ὀρεινῶν, ἐν ᾧ ὁ Μπενάκης διατρίβων ἐν Καλάμαις, ἠσχολεῖτο λάθρα νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς πεδινοὺς κατοίκους· εἰς ὅλους διενεμήθησαν τὰ ὑπὸ τῶν Ῥώσσων κομισθέντα ὅπλα, μετὰ σπουδῆς δὲ καὶ ἐκ τοῦ προχείρου κατεσκευάσθησαν τινὰ πλοιάρια πρὸς ἀναζήτησιν καὶ συνάθροισιν τῶν ἐν τοῖς παρακειμένοις νήσοις Ἑλλήνων, ὅσοι ἤθελον νὰ μετάσχωσι τοῦ ἀγῶνος· ἔσπευσαν δὲ καὶ ἐκ τῶν νήσων Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας τινὲς αὐθόρμητοι καθὼς καὶ Σφακιανοὶ ἐκ τῆς Κρήτης, οἵτινες ἠνώθησαν μετὰ τῶν Μανιατῶν. Μολονότι δὲ ὁ νέος Μοσχοβίτης ἐψύχρανεν ἐκ προοιμίων τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν Ἑλλήνων ἀπαιτῶν παρ' αὐτῶν ὅρκον πίστεως εἰς τὴν αὐτοκράτειραν, οὐδὲν ἧττον ὅμως ἐδυνήθη νὰ σχηματίσῃ τρία σώματα ἐκ τῶν Μανιατῶν καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, ἐξ ὧν τὸ μέν, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Ψαροῦ, νέου καὶ ἐνθουσιῶντος ναυκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ ἐκείνου πλοίου, περὶ οὗ ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, ἔμελλε νὰ εἰσχωρήσῃ διὰ τῶν ὀρέων εἰς Μιστρᾶν, τὸ δὲ ὑπὸ τὰς διαταγὰς ἑνὸς καπιτάνου Ῥώσσου ὤφειλε νὰ προελάσῃ εἰς τὸ δυτικὸν τῆς Πελοποννήσου μέρος· τέλος ὁ Θεόδωρος, ἡγούμενος τοῦ τρίτου σώματος, ἐξεστράτευσεν ἵνα πολιορκήσῃ τὴν Κορώνην. Τὸ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φρούριον τοῦτο, οὗτινος ἡ μόνη μετὰ τῆς ξηρᾶς συνεχομένη πλευρὰ προεφυλάττετο ὑπὸ ἀσθενῶν τειχῶν καὶ ὑπὸ βράχων, ἀντέστη· τὸ πυροβολικὸν τῶν Ῥώσσων ἐκτὸς ὅτι ἦτο ἀσθενὲς καὶ ὑπηρετεῖτο προσέτι ἀνεπιτηδείως· ὑπόνομός τις διευθυνθεῖσα ὑπὸ τὸν κυριώτερον προμαχῶνα ἐρρίπίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων· ὅθεν οὗτοι ἔλαβον θάρρος καὶ ἑπομένως ἡ ἐπιχείρησις, ἥτις μόνον διὰ τῆς ταχύτητος ἐδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ, ἐχαλαρώθη ἐκ προοιμίων.

Μόνον ὁ νέος Ψαρὸς ἔπραξέ τι λόγου ἄξιον καὶ τολμηρόν· ἡγούμενος 4—500 Ῥώσσων καὶ Ἑλλήνων χωρικῶν καὶ Μανιατῶν διῆλθε διὰ τῶν ὀρέων καὶ ἀπὸ τοῦ Ταϋγέτου κατέβη εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐρώτα διαῤῥεομένην κοιλάδα· σῶμα τι τουρκικὸν τοποθετιθὲν παρὰ τὴν ἔξοδον τῶν διόδων ἐτράπη εἰς φυγὴν ῥίψαν τὰ ὅπλα καὶ διέσπειρε τὸν τρόμον μέχρι τοῦ Μιστρᾶ. Οἱ τῆς πόλεως ταύτης Τοῦρκοι κατέφυγον εἰς τὸ φρούριον, καὶ ὁ Ψαρὸς ἐπελθὼν κατέλαβε τὴν παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ φρουρίου κείμενον ἐπισκοπικὸν οἶκον· ἡ φωνὴ τῆς ἐλευθερίας ἀντήχησεν εἰς τὸν Μιστρᾶν· ὅλος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐξηγέρθη καὶ αἱ ῥωσσικαὶ στολαί, ἡ σημαία ἡ ῥωσσικὴ ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς Τούρκους τὴν ἰδέαν ὅτι εὑρίσκοντο περικυκλωμένοι ὑπὸ πολυαρίθμου στρατοῦ· ὅθεν ὅσοι κατέφυγον εἰς τὸ φρούριον προέτειναν νὰ παραδώσωσι τὰ ὅπλα ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ τοῦ ν' ἀπαγάγωσι τὰς οἰκογενείας των· ἐν ᾧ δὲ ἡ συνθήκη αὕτη ἐξετελεῖτο καλῇ τῇ πίστει, στίφος τι Μανιατῶν, ὅπερ ἠκολούθησε τὸν μικρὸν τοῦ Ψαροῦ στρατόν, εἰσδύσαν εἰς τὸ ἀνυπεράσπιστον φρούριον κατέσφαξε πολλοὺς ἐκ τῶν παραδοθέντων· ὅσοι ἐδυνήθησαν νὰ σωθῶσι κατέφυγον εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν· πάραυτα δὲ ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὁ κλῆρος ἐξῆλθον φέροντες εἰς χεῖρας τὸν σταυρὸν ἵνα ὑπερασπισθῶσιν αὐτοὺς καὶ ἀναχαιτίσωσι τὴν ἀγρίαν τῶν ὀρεινῶν ὁρμήν,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅπερ καὶ κατώρθωσαν τελοσπάντων. Ὁ Ψαρὸς ἔμεινεν ἐν τῇ πόλει μετὰ τοῦ τάγματός του, αὐξηθέντος μετοὔπολυ διὰ πολλῶν Ἑλλήνων συρρευσάντων ἐκ τῶν περιχώρων· ὁ ἀρχιεπίσκοπος, ὁ προεστὼς καὶ οἱ γέροντες ἐνησχολήθησαν νὰ συστήσωσι εἶδος τι τακτικῆς κυβερνήσεως. Τότε δὲ παρετηρήθη πόσον αὐτὴ ἡ θρησκεία, ἥτις εἶχε διατηρήσει τὴν φιλοπατρίαν καί, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ὕπαρξιν τοῦ κατα-πεπιεσμένου ἔθνους, ἐδύνατο νὰ τὸ χαλινώσῃ ἐν τῇ βραχυ-τάτῃ αὐτοῦ νίκῃ καὶ ἐξάψει.

Ἡ πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν κίνησις μετεδόθη παραυτίκα καὶ εἰς τὰς ὁμόρους ἐπαρχίας· ἡ ἀρχαία Ἀρκαδία ἤρξατο νὰ ἐπαναστατῇ. Οἱ καλόγηροι τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου κα-τέλιπον τὰ κελλεῖα των χωρὶς νὰ φέρωσιν ἄλλο ὅπλον παρὰ τὸν σταυρὸν, τὸν τοσοῦτον εἰς τὰ ὄμματα τῶν Ἑλλή-νων ἰσχυρὸν, καὶ ἐπέτυχον νὰ σώσωσι τὰς ἐν τῇ κοιλάδι τῶν Καλαβρύτων οὐ μακρὰν τῆς ἀρχαίας Στυγὸς οἰκού-σας τουρκικὰς οἰκογενείας· ἀφοῦ δ' ἐξησφάλισαν ταύτας προχείρως ἐν τοῖς σπηλαίοις τοῦ μοναστηρίου των τὰς ὡδή-γησαν ἔπειτα εἰς Ἀχαΐαν καὶ ἐκεῖθεν διὰ λεμβῶν τὰς με-τεβίβασαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Κρίσσης, ὅπου ἐκυμάτει ἡ ὀθωμανικὴ σημαία.

Ἐν τούτοις οἱ Τοῦρκοι βλέποντες τὴν ἐπανάστασιν ἐν τοῖς περιχώροις κατέφυγον εἰς τὰς κυριωτέρας τῆς Πελο-ποννήσου πόλεις: Τρίπολιν, Ναύπλιον καὶ Κόρινθον· ἡ πολι-ορκία τῆς Κορώνης δὲν προώδευσε· ὁ δὲ Θεόδωρος πρὸ δύο ἤδη μηνῶν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην ἐνησχολημένος οὐ-δεμίαν ἀλλαχοῦ ἔδωκε βοήθειαν καὶ ἐπομένως δὲν ἐξεπλή-ρου τὰς ὁποίας παρέσχεν ἐλπίδας.

Ἡ μικρὰ τοῦ Μεσολογγίου πόλις, ἥτις ἔμελλε κατὰ τὸν ἕσχατον ἐθνικὸν ἀγῶνα ν' ἀποθανατισθῇ διὰ τῆς ἀπαραμίλ-λου ἀμύνης καὶ τῆς ἡρωϊκῆς καρτερίας της, οἴκοθεν ἐκι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νήθη εἰς ἐπανάστασιν. Ἐν αὐτῇ ὑπῆρχον τότε μόνον τέσσαρες μωαμεθανικαὶ οἰκογένειαι· ὁ Ἕλλην προεστὼς, ἀφοῦ παρήγγειλεν αὐτὰς ν' ἀναχωρήσωσιν ἄνευ τινὸς βλάβης, ὥπλισε τοὺς κατοίκους, ἔθετο τὴν πόλιν εἰς κατάστασιν ἀμύνης καὶ κατέλαβε τὰς πέριξ νήσους· ἀρνηθέντος δὲ τοῦ Ὀρλὸφφ νὰ στείλῃ πλοῖόν τι, ὅπερ ἐκεῖνοι ἐζήτησαν πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ λιμένος τῆς Ναυπάκτου, ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ Μεσολογγίου μετά τινος τόλμης ἀξίας τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν τελευταίων τούτων χρόνων ἐπέβησαν ἀσθενῶν τινων πλοιαρίων ἀπάγοντες γυναῖκας καὶ τέκνα καὶ τὴν μικρὰν αὐτῶν χρηματικὴν περιουσίαν, ἣν ἀπέκτησαν ἤδη διὰ τοῦ ἐμπορίου· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐκ τοῦ κόλπου ἔξοδόν των προσεβλήθησαν ὑπὸ πειρατῶν Μωαμεθανῶν, ἐπολέμησαν πολλὰς ἡμέρας συνεχῶς καὶ μετὰ πολλῆς μόλις δυσκολίας καὶ μεγάλου κινδύνου κατώρθωσαν νὰ διασώσωσι τὰ φίλτατα αὐτῶν εἰς τὰς ὁμόρους Ἰονίους νήσους, γενόμενοι λυπηρόν τι παράδειγμα τῆς ἀπρονοησίας καὶ ἐγκαταλείψεως τῶν νέων συμμάχων των. Οὐ μακρὰν δὲ τοῦ Μεσολογγίου ἡ πόλις τῶν Πατρῶν ἐξανέστη διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν ἐκ Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας ἐλθόντων Ἑλλήνων· ἀλλὰ τὴν νύκτα τῆς μεγάλης Παρασκευῆς, ἐν ᾧ οἱ κάτοικοι εὑρίσκοντο προσευχόμενοι εἰς τὰς ἐκκλησίας, οἱ προειρημένοι Μωαμεθανοὶ πειραταὶ ἀπέβησαν εἰς τὰ παράλια, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ἐγκαταλειφθεῖσαν ἀνυπεράσπιστον, καὶ κατέσφαξαν πάντας τοὺς μὴ προφθάσαντας νὰ φύγωσιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ Ῥῶσσος στρατηγὸς Ἀννίβας, Ἀφρικανὸς τὸ γένος, ὑπέταξε τὴν πόλιν καὶ τὸ φρούριον τοῦ Νεοκάστρου· ὁ δὲ Θεόδωρος, ὅστις δὲν ἐδυνήθη νὰ κυριεύσῃ τὴν Κορώνην, μετήνεγκεν ἤδη τὸν στόλον εἰς τὸν αὐτόθι εὐρύχωρον καὶ ἀσφαλῆ λιμένα ἀπέναντι τῆς Σφακτηρίας,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅπου μετοὔπολυ ἔφθασεν ἐξ Ἰταλίας ὁ κυρίως ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας Ἀλέξιος μετὰ τριῶν ἄλλων δικρότων καὶ τριῶν φρεγατῶν, μετὰ πολεμεφοδίων, ὅπλων καὶ εὐαρίθμου στρατοῦ. Εὐθὺς δὲ οὗτος ἐξέδωκεν ἐντεῦθεν νέαν προκήρυξιν ἵνα ἐξάψῃ τὸν ζῆλον τῶν Ἑλλήνων, ἀπεδοκίμασε πᾶν ὅ,τι ἔπραξεν ὁ ἀδελφός του καὶ διέταξε νὰ λυθῇ ἡ πολιορκία τῆς Κορώνης· ἔχων δ' ἄφθονα χρηματικὰ μέσα, τῶν ὁποίων τὸ πλεῖστον μέρος ἐπήγαζεν ἐκ τῶν συνδρομῶν τοῦ ἐν Ἐνετίᾳ τότε ἀκμάζοντος ἐμπορικοῦ οἴκου τοῦ Ἰωαννίτου Μαρούτση, ἐσπούδασε νὰ ἐπανορθώσῃ δι' αὐτῶν τὰ πράγματα καὶ ἐπεκτείνῃ τὸν ἀγῶνα· ἀλλ' εἰς μάτην διότι δὲν εἶχε πλέον τῶν ὀκτακοσίων στρατιωτῶν μεθ' ἑαυτοῦ, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες περιέμενον νὰ ἴδωσι στρατὸν ὁλόκληρον κατὰ τὰς προλαβούσας ὑποσχέσεις τοῦ Θεσσαλοῦ ἀποστόλου· ὅθεν οἱ προεστῶτες καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἀποδειλιάσαντες ἐπὶ τῇ ἀδυναμίᾳ τῶν Ῥώσσων μετεχειρίσθησαν προφάσεις παρελκυστικάς. Ὁ Θεόδωρος διχονοήσας ἤδη προηγουμένως πρὸς τὸν Μαυρομιχάλην, ἐστερήθη ἐκ τούτου τῆς ἰσχυρᾶς τῶν Μανιατῶν συμπράξεως· μετὰ δὲ τὴν ῥῆξιν ταύτην δὲν ὑπελείπετο εἰς τοὺς Ῥώσσους εἰμὴ νὰ ἐπαναστατήσωσι τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς μέρη ὥστε νὰ συγκροτήσωσι μείζονα στρατιωτικὴν δύναμιν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος ᾐσθάνθη πάραυτα ὅτι ὁ ἐνθουσιασμὸς εἶχε σβεσθῆ· οὐδὲν ἧττον διέταξε τὸν ἐν τῷ Μιστρᾷ ἔτι διαμένοντα Ψαρὸν νὰ στρατεύσῃ κατὰ τῆς Τριπόλεως, ἀληθοῦς μητροπόλεως τῆς Πελοποννήσου, ὡς συνήθους καθέδρας τοῦ Μοραβαλεσῆ, τῆς ὁποίας ἡ ἅλωσις ἐδύνατο μόνη νὰ ἐκτείνῃ καὶ ἀναζωπυρήσῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος· ἡ πόλις αὕτη, ὠχυρωμένη, ἀπέβη τὸ καταφύγιον τῶν πλειοτέρων γειτόνων Τούρκων, οἵτινες συναθροισθέντες ἐνταῦθα συνεκρότησαν ἱκανῶς ἰσχυρὰν φρου-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ράν. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ψαρὸς ἤρξατο νὰ πολιορκῇ αὐτήν, αἴφνης τὰ πράγματα ἔλαβον ἀλλοίαν πάντῃ καὶ ἀδόκητον φάσιν.

Ὁ Σουλτάνος (Μουσταφᾶς γ') ἐξυπνήσας ἐκ τῆς ληθαργίας του ἔλαβε τελοσπάντων μέτρα δραστήρια πρὸς ματαίωσιν τοῦ ρωσσικοῦ κινήματος· ἐν ᾧ στόλος τις κραταιὸς ἐξέπλευσεν ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ διευθύνετο πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, συγχρόνως πολυάριθμα Ἀλβανῶν στίφη εἰσέβαλον πανταχόθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον· χίλιοι δ' ἐκ τούτων ἱππεῖς δραμόντες μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἑνωθέντες μετὰ τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς ἐπέπεσαν κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Ψαρὸν Ἑλλήνων καὶ Ῥώσσων, οἵτινες μόλις εἶχον ἐγείρῃ ἀσθενῆ τινα χαρακώματα πρὸς ἐκπολιόρκησιν ἐκείνης, ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν καὶ ἐπανῆλθον νικηταὶ εἰς τὴν πόλιν, ὅπου οὐκ ὀλίγοι τῶν κατοίκων Ἑλλήνων ἔπεσαν θύματα τῆς λύσσης των· τὴν αὐτὴν δὲ ὑπέστησαν τύχην καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ πέντε ἄλλοι κληρικοὶ δι' ἀποφάσεως τοῦ πασᾶ ὡς ἔνοχοι συνεννοήσεως μετὰ τῶν Ῥώσσων.

Εὐθὺς δὲ κατόπιν οἱ Τοῦρκοι καὶ Ἀλβανοί, γενόμενοι κύριοι τῶν ὑπαίθρων, ἡτοιμάσθησαν νὰ στρατεύσωσι κατὰ τῆς Κορώνης ἵνα περιμείνωσι τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐρχόμενον στόλον· ἔπρεπε ὅμως νὰ διαβῶσι διὰ τῶν στενῶν τοῦ Νησίου, ἅτινα ἐφύλαττον τετρακόσιοι Μανιᾶται ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην· ταῦτα δὲ ἦσαν αἱ Θερμοπύλαι τῆς μικρᾶς ταύτης καὶ ὀλεθρίας ἐπαναστάσεως· ὁ Μαυρομιχάλης περιχαρακωθεὶς ἔν τινι χωρίῳ, κατέχον τι τὸ μέσον τῆς διόδου, ἀντέστη ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας κατὰ πεντακισχιλίων Ἀλβανοτούρκων· τέλος ὅλοι οἱ Μανιάται ἀπὸ οἴκου εἰς οἶκον ἀμυνόμενοι κατεστράφησαν· ἔμεινε δὲ μόνος αὐτὸς μετὰ τοῦ υἱοῦ του, ἡβῶντος ἔτι, ἐντὸς κατηρειπωμένης τινος οἰκίας ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἔβαλον πῦρ εἰς τὴν τελευταίαν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καταφυγὴν καὶ τότε μόλις ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν τετραυματισμένος, ὥστε οἱ ἐχθροὶ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ κρύψωσι τὸν θαυμασμόν των διὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασίν του· κύριοι δὲ ὄντες τῆς διόδου, ἀφοῦ ἡνώθησαν μετὰ τῶν τούρκων τῆς Κορώνης, ὥρμησαν κατὰ τῶν Ῥώσσων, οἵτινες ἐπολιόρκουν τότε τὴν Μοθώνην, τοὺς ἀπεδίωξαν, μετὰ πεισματικὴν μάχην, καὶ ἐκυρίευσαν ὅλον τὸ πυροβολικὸν αὐτῶν, συνιστάμενον εἰς 38 τηλεβόλα μεγάλης διαμέτρου, 4 μικρότερα καὶ 3 ὅλμους.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ νέα τις ῥωσσικὴ μοῖρα ἐνεφανίσθη εἰς τὸ ἑλληνικὸν πέλαγος· ὁ Σκῶτος Ἐλφινστών, ἐπὶ μικρὸν ἐν Ἀγγλίᾳ προσορμήσας, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν μετὰ τριῶν δικρότων καὶ τριῶν φρεγατῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν δύο πρώτων ῥωσσικῶν μοιρῶν καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Μίαου ἀφίχθη εἰς τὸν Λακωνικὸν κόλπον ἀπέναντι τοῦ Μιστρᾶ, ὅπου ὁ Ψαρὸς εἶχεν ἀποχωρήσει μετὰ τῶν λειψάνων τῆς δυστυχοῦς ἐπὶ τὴν Τρίπολιν στρατειάς του· μαθὼν δὲ ὅτι ἡ εἰρημένη πόλις (ὁ Μιστρᾶς) εὑρίσκετο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥώσσων, ἀπεβίβασεν εὐθὺς δύο ἀξιωματικούς, εἰς οὓς ὁ Ψαρὸς ἀνήγγειλε τὴν δυστυχῆ τοῦ πολέμου ἔκβασιν καὶ τὴν πλησίασιν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, παρατηρηθέντος ἤδη ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Ταϋγέτου· ὅθεν ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ ἐξέπλευσεν εὐθὺς, ἀκολουθοῦντος αὐτὸν κατὰ πόδας καὶ τοῦ Θεοδώρου μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν διοίκησίν του ἑτέρων πλοίων, εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ δὲ Ἀλέξιος ἔμενεν ἐν τοσούτῳ ἔγκλειστος εἰς τὸ φρούριον τοῦ Νεοκάστρου, ὅπου οἱ ἐκ τῆς ἀτυχοῦς περὶ Κορώνην μάχης διασωθέντες, ἀκολουθούμενοι καὶ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων Ἑλλήνων κατοίκων τῶν περιχώρων, εἶχον ἄρτι ζητήσει νὰ εὕρωσι τὴν σωτηρίαν των ἀπὸ τοῦ καταδιώκοντος αὐτοὺς ἐχθροῦ· ἀλλ' ἠπατήθησαν δεινὴν ἀπάτην! διότι ὁ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ὀρλὸφφ ἠνέωξε τὰς πύλας ἵνα δεχθῇ μόνον τοὺς συμπατριώτας του, ἐγκατέλιπε δὲ ὑπὸ τὴν μάχαιραν τῶν Ἀλβανῶν τὸ ἀπολωλὸς ἐκεῖνο πλῆθος, ὅπερ ἐκτεῖνον πρὸς αὐτὸν τὰς ἱκετικὰς χεῖρας του ἐφώναζε «σὺ ὑπεσχέθης νὰ μᾶς ἐλευθερώσης, τοὐλάχιστον δός μας ἄσυλον» (1). Ἀφοῦ δὲ ὁ κίνδυνος ἐκορυφώθη καὶ οἱ περὶ τὸν Ὀρλὸφφ ἔμειναν κωφοὶ εἰς τὴν φωνὴν καὶ τὰς οἰμωγὰς τῆς ἀπελπισίας, ὀκτακισχίλιοι Πελοποννήσιοι, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία, ἐρρίφθησαν φύρδην εἰς τὰς πλησίον τοῦ αἰγιαλοῦ εὑρισκομένας λέμβους ἵνα δι' αὐτῶν περαιωθῶσιν εἰς τὴν Σφακτηρίαν καὶ εἰς ἄλλας παρακειμένας ἐρημονήσους· ἀλλὰ τὰ κύματα κατεβρόχθισαν πολλὰς ἐκ τῶν λεμβῶν τούτων αὐτάνδρους καὶ μόλις οἱ ἡμίσεις ἐκ τῶν φευγόντων ἐδυνήθησαν νὰ σωθῶσιν. Ἐπὶ τῆς φρικώδους δὲ ταύτης σκηνῆς ὁ Ὀρλὸφφ δὲν ἐσκέπτετο οὐδ' ἐφρόντιζεν εἰμὴ μόνον περὶ τῆς ἀναχωρήσεώς του χωρὶς νὰ θέλῃ νὰ δώσῃ ἀκρόασιν οὔτε εἰς τὰς δεήσεις τῶν ἐπισκόπων, οἵτινες τὸν ὥρκιζον νὰ μὴν ἐγκαταλίπῃ τὴν Ἑλλάδα, οὔτε εἰς τὰς παραστάσεις τοῦ Μπενάκη καὶ τοῦ Παπάζογλου, προσπαθούντων νὰ τὸν πείσωσιν ὅτι μία θαλάσσιος νίκη, ἣν πιθανῶς οἱ δύο ναύαρχοι Ἐλφινστὼν καὶ Θεόδωρος ἤθελον κατορθώσει διὰ τῆς ναυτικῆς ἐμπειρίας των, ἐδύνατο ταχέως νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ πράγματα. Ὁ Ὀρλὸφφ ἀμετάθετος εἰς τὴν ἀπόφασίν του ἑτοιμάσθη ν' ἀποπλεύσῃ τὴν 8 Ἰουνίου ἀφοῦ ἐπεβίβασε μετὰ μεγάλης ταχύτητος τοὺς πληγωμένους στρατιώτας του καὶ μικρόν τινα ἀριθμὸν Ἑλλήνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὑρίσκοντο οἱ ἐπίσκοποι τῆς Κορώνης, τῆς Μεθώνης, τῶν Πατρῶν καὶ τῶν Καλαμῶν, καὶ πρὸς τούτοις ὁ Παπάζογλος καὶ ὁ Μπενάκης, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἀπεβίωσε μετοὔπολυ, ὁ δὲ

(1) Rublieres, Hist. de Pologne tom. III. page 425 καὶ 426.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μετενεχθεὶς εἰς Πετρούπολιν ἔλαβε καιρὸν νὰ κλαύσῃ τὰς συμφοράς του, τὴν ἀπώλειαν τῶν οἰκείων του καὶ τῆς μεγάλης περιουσίας του.

Ὁ Ἀλέξιος Ὀρλὸφφ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ Ἐλφινστῶνος καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του. Οὕτω δὲ ἡνωμέναι ὅλαι αἱ ῥωσσικαὶ ναυτικαὶ δυνάμεις κατευθύνθησαν πρὸς τὸν ὀθωμανικὸν στόλον, εὑρισκόμενον ἐν τῷ στενῷ πελάγει τῷ διαιροῦντι τὴν Χίον ἀπὸ τῶν παραλιῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ στόλος δὲ οὗτος, αὐξηνθεὶς μετὰ τὸν ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου ἔκπλουν του καὶ δι' ἄλλων προσθέτων πλοίων, συνίστατο ἐξ ἑπτὰ δικρότων τῆς πρώτης τάξεως, δεκαπέντε τῆς δευτέρας, τριῶν φρεγατῶν καὶ πολλῶν γαλερῶν καὶ βρικίων καὶ μεταξὺ τῶν πλοιαρχούντων ἐν αὐτῷ περιελάμβανεν ἕνα μέγαν ἄνδρα, τὸν περίφημον Γαζὶ Χασάν. Ἐξεναντίας δὲ ὁ ῥωσσικὸς ἦτο πολὺ ἀσθενέστερος, μὴ περιέχων εἰμὴ ἑπτὰ μόνον δίκροτα καί τινας φρεγάτας· ἀλλ' ἡ εὐρωπαϊκὴ τέχνη ἀναπληροῦσα τὸ εὐάριθμον ἔμελλε νὰ ὑπερισχύσῃ τῆς τουρκικῆς ἀπειρίας. Μετὰ μίαν πρώτην μερικὴν ναυμαχίαν τὰ τουρκικὰ πλοῖα, ἅτινα ἐπέμενον νὰ μὴν ἀπομακρινθῶσι τῆς ἀσιατικῆς παραλίας, κατέφυγον εἰς τὸν μικρὸν κόλπον τῆς ἀρχαίας Κισσοῦς (τοῦ Τσεσμὲ) καὶ ἔμειναν αὐτόθι συσσωρευμένα χωρὶς νὰ κινηθῶσι· κατὰ διαταγὴν δὲ τοῦ καπιτὰν Πασσᾶ ὠχυρώθησαν διὰ κανονοστασίων ἡ γλῶσσα τῆς γῆς, ἥτις κλείει τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ λιμένος, καὶ οἱ περιβάλλοντες τὸ παράλιον χαμηλοὶ βράχοι δύο ἡμέραι παρῆλθον εἰς ματαίας παρασκευάς· ὁ δειλὸς καὶ ἀνίκανος Καπιτὰν Πασᾶς ἔμεινε κωφὸς εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ Χασάν, ὅστις πληγωθεὶς βαρέως ἐν ᾧ ὑπερασπίζετο τὸ πλοῖον του (κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν ναυμαχίαν) μετηνέχθη εἰς ἓν ἄλλο καὶ τέλος ἀγανακτῶν διὰ τὴν ἰσχυρογνωμίαν τοῦ ἀρχηγοῦ του, οὗτινος ἡ ἀπειρία συνεπήγαγε δεινότερα ἐπα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κόλουθα, ἐξῆλθεν εἰς τὴν ξηράν. Τὴν νύκτα δὲ τῆς 8 Ἰουλίου ὁ ῥωσσικὸς στόλος πλησιάσας ἔῤῥιψε δύο πυρπολικά, ἅτινα διεύθυνον μὲν ἀξιωματικοὶ Ἄγγλοι, εἶχον δ' ὡς πληρώματα ναύτας Ἕλληνας ἐκ τοῦ Αἰγαίου πελάγους· αὕτη δὲ ἦτον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἡ ἀρχὴ τῆς τρομερᾶς ἐκείνης τέχνης, ἥτις ἔμελλε μίαν ἡμέραν νὰ καταστῇ τὸ κυριώτερον αὐτῶν ὅπλον τῆς ἀπελευθερώσεως, καὶ τῆς ἐκδικήσεώς των· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τῶν ῥιφθέντων πυρπολικῶν ἀπέτυχε, τὸ δὲ δεύτερον εἰσδύσαν μέχρι ἑνὸς τουρκικοῦ δικρότου μετέδωκεν εἰς αὐτὸ τὸ πῦρ, ὅπερ ἐξετέθη ἐκ διαδοχῆς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ὀλίγον ἀλλήλων ἀπέχοντα, ὥστε εἰς μίαν στιγμὴν ὅλος ὁ τουρκικὸς στόλος μετεβλήθη εἰς πάμφλεκτον δάσος· οὐδέποτε θέαμα φρικτότερον ἐξέπληξε τὰ παράλια ταῦτα· αἱ διαδοχικαὶ ἐκπυρσοκροτήσεις τριάκοντα πολεμικῶν πλοίων, περιεκτικῶν πλέον τῶν 1500 τηλεβόλων, ἀνήγγειλαν πορῥωτάτω αὐτὴν τὴν μεγάλην ὁλοκαύτωσιν, μίαν τῶν πλέων ἀξιομνημονεύτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ· ἡ Σμύρνη ἐκλονίσθη ὡς ὑπό τινος σφοδρατάτου σεισμοῦ· ἡ Χίος ἐνόμισεν ὅτι ἦτον εἰς τὴν στιγμὴν τοῦ καταποντισμοῦ της καὶ αἱ ἐπανειλημμέναι ἠχὼ τοῦ Πεντελικοῦ καὶ τοῦ Ὑμηττοῦ ἀνήγγειλαν τὸ συμβὰν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας.

Ἐκπεπληγμένοι καὶ οἷον εἰπεῖν ἔντρομοι διὰ τὸ μέγεθος τῆς νίκης των οἱ Ῥῶσσοι ἐδίσταζον περὶ τῆς ὁποίας ἔμελλον νὰ ποιήσωσι χρῆσιν αὐτῆς. Ὁ Ἐλφινξὼν προέτεινε νὰ ὁρμήσῃ ἀμέσως κατὰ τῆς μητροπόλεως τῶν βαρβάρων διὰ νὰ τὴν κεραυνοβολήσῃ καὶ οὕτω νὰ δώσῃ πέρας εἰς τὸν πόλεμον δι' ἑνὸς πατάγματος. Ἀλλ' ὁ Ὀρλὸφ ζηλοτυπῶν τὸν ξένον μηδ' ἀνεχόμενος τὴν ὑπερηφάνειαν αὐτοῦ ἀνέστειλε τὴν ὁρμήν του καὶ ἔμεινε τινὰς ἡμέρας ἀσχολούμενος εἰς τὸ νὰ συναθροίζῃ τὰ λείψανα τοῦ μωαμεθανικοῦ στόλου, διεσκορπισμένα ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀσίας. Πολλοὶ τῶν Τούρκων ἐσώθησαν διὰ τῶν λέμβων καὶ ἔφθασαν εἰς τὰ παράλια. Ἐν τῇ πρώτῃ δὲ αὐτῶν ἕνεκα τῆς συμφορᾶς των λυσσώδει ὀργῇ ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἀτάκτων στρατιωτῶν τῆς Σμύρνης ἀπέσφαξαν πλῆθος Ἑλλήνων.

Ἡ δυστυχὴς αὕτη πόλις ἐκολύμβα εἰς τὸ αἷμα· τινὲς τῶν ἐν αὐτῇ κατοικούντων Ἑλλήνων ῥιφθέντες εἰς λέμβους ἔσπευσαν νὰ ζητήσωσι βοήθειαν παρὰ τοῦ ῥώσσου στρατηγοῦ, μένοντος ἔτι ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς νίκης του πλησίον τοῦ κόλπου τῆς Κισσοῦς. Ἀλλ' οἱ Εὐρωπαῖοι πρόξενοι, φοβούμενοι ἴσως τοὺς Ῥώσσους οὐχ ἧττον ἢ τοὺς Τούρκους, ἔπεμψαν πρεσβείαν πρὸς ἐκεῖνον ἱκετεύσουσαν αὐτὸν νὰ μὴ ἐκθέσῃ διὰ τῆς προσβολῆς του τοὺς Ἕλληνας χριστιανοὺς καὶ τοὺς φράγκους τῆς Σμύρνης εἰς τὴν λύσσαν τῶν βαρβάρων.

Διαδοθείσης δὲ τότε φήμης τινὸς ὅτι νέος τουρκικὸς στόλος ἐξήρχετο ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου, ὁ Ὀρλὸφ ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἐλφινστῶνα νὰ σπεύσῃ εἰς ὑπάντησιν αὐτοῦ. Μολονότι δὲ ἡ φήμη αὕτη ἀπεδείχθη τάχιστα ψευδὴς, ὁ γενναῖος ὅμως Σκῶτος ναύαρχος ὠφελούμενος ἐντεῦθεν ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν του, διέβη διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου, ὅστις ἕως τότε ἕνεκα τῶν ἑκατέρωθεν τρομερῶν ὀχυρώσεών του ἐθεωρεῖτο ἀπρόσιτος, προὐχώρησεν μέχρι τῶν ἐνδοτέρων κανονοστασίων καὶ ἀφοῦ ἐκεραυνοβόλησε ταῦτα ἱκανῶς, ἔκρουσε πάλιν πρύμναν χωρὶς νὰ πάθῃ οὐδεμίαν βλάβην. Ἡ ἐπιτυχία δὲ τῆς ἀποπείρας ταύτης βεβαιώσασα τὴν ἀσθένειαν τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἀπέδειξεν ἐναντιῷ ὁποίους καρποὺς ἐδύναντο οἱ Ῥῶσσοι νὰ δρέψωσιν ἐκ τῆς νίκης των ἐὰν ἐγίνωσκον νὰ τὴν ἐπωφεληθῶσι, καὶ πρὸς τοῦτο δὲν εἶχον χρείαν εἰμὴ νὰ διοικῶνται ὑπὸ ἱκανωτέρων ἀρχηγῶν.

Ἐν τοσούτῳ ἡ Ἀγγλία βλέπουσα ὅτι τὰ ὅπλα τῆς Αἰκατερίνης ἐθριάμβευον ἐπὶ τῆς Ἠπείρου, ὅτι οἱ νικηφόροι στρατοὶ αὐτῆς ἐκλόνιζον τὸ τουρκικὸν κράτος ἀποσπῶντες ἐξ αὐ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ ἐπαρχίας ὁλοκλήρους, καὶ ἐπομένως ἀρξαμένη νὰ φοβῆται περὶ τῆς ὑπὲρ τὸ δέον ἐξασθενίσεως τούτου, ἀνεκάλεσε τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς ναύτας της, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν κυριωτέραν τοῦ κατὰ τὴν Μεσόγειον ῥωσσικοῦ στόλου δύναμιν· ὅθεν οἱ Ῥῶσσοι ἐγκαταλελειμένοι εἰς ἑαυτούς, μηδ' ἔχοντες πλέον βοηθοὺς εἰμὴ ἀνθρώπους ἧττον ἐπιτηδείους αὐτῶν ἀπέτυχον ἐντελῶς εἰς τὴν ὁποίαν μετὰ τὸ εὐτύχημα τοῦ Τσεσμὲ ἐπεχείρησαν πολιορκίαν τῆς Λήμνου, ἐν ᾗ κατὰ πρῶτον ἐπέδειξε τὴν ἱκανότητά του ὁ ὑπὸ τῆς Πύλης ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Καπετὰν Πασᾶ προβιβασθεὶς Γαζὶ Χασάν· τότε δὲ ὁ Ὀρλὸφ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ διά τινος φρεγάτας εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀνατιθεὶς εἰς τὸν ναύαρχον Ῥῶσσον Σπυριδὸφ τὴν φροντίδα τοῦ νὰ ἐπαναφέρῃ ἐκεῖ τὸν στόλον.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη δὲν ἐδύνατο εἰμὴ νὰ λυπήσῃ μεγάλως τοὺς Ἕλληνας, μείναντας μέχρι τοῦδε πιστοὺς εἰς τὴν τύχην τῶν Ῥώσσων καὶ μὴ ἔχοντας πλέον ἄλλο ἄσυλον παρὰ τὸν ῥωσσικὸν στόλον. Ἐξ ὀνόματος λοιπὸν αὐτῶν ὁ νέος ἐκεῖνος τῆς Μυκόνου ναύκληρος, ὅστις προσληφθεὶς τυχαίως ἐν τῷ λιμένι τοῦ Ταϋγανίου, εἶχε κατακτήσει τὸν Μιστρᾶν, καθικέτευσε θερμῶς τὸν ῥῶσσον ναύαρχον νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ τὸ ἑλληνικὸν ἀρχιπέλαγος· κατὰ συνέπειαν δὲ τῶν παρακλήσεων τούτων οἱ Ῥῶσσοι ἦλθον νὰ παραχειμάσωσιν ἐν τῇ νήσῳ Πάρῳ καὶ ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι ἐκυρίευσαν τὰς πέριξ νήσους μηδένα φόβον ἔχοντες νὰ προσβληθῶσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς καταστραφείσης ἤδη ἐξ ὁλοκλήρου τῆς ναυτικῆς αὐτῶν δυνάμεως· ὠχύρωσαν δὲ τὸν ὡραῖον τῆς Ναούσσης λιμένα διὰ κανονοστασίων ἠγερμένων ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ λιμένος τούτου καὶ ἐπί τινος σκοπέλου κειμένου ἀπέναντι, συγχρόνως ἔκτισαν στρατῶνας, ἀποθήκας, σιδηρουργεῖα καὶ μίαν Ἐκκλησίαν· ὁ δὲ Σπυριδὸφ κα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τεσκεύασε πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ καὶ οἶκον τινα ἐν τῷ μέσῳ τῶν στρατώνων. Οὕτω δ' ἐσχηματίσθη ἐπὶ τῆς Πάρου ἀποικία τις τῆς ἄρκτου ἐν τῇ ἀνατολῇ, ὅπου πολλοὶ Ἕλληνες ἤρχοντο νὰ εὕρωσιν ἄσυλον καὶ ν' αὐξήσωσι τὸν εὐάριθμον ῥωσσικὸν στρατόν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν παραχειμασίαν οἱ Ῥῶσσοι οἵτινες ἐφαίνοντο ὅτι ἤθελον νὰ μεταβάλωσι τὴν τυχοδιωκτικὴν ἐκστρατείαν των εἰς διαρκῆ τινα ἵδρυσιν, δὲν ἐδυνήθησαν, ἐπελθόντος τοῦ θέρους, ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὴν θερμότητα τοῦ κλίματος, εἰς ἣν προσετέθη καὶ ἐπιδημία τις ὀλεθρία· διὸ ὁ Σπυριδόφ ἠναγκάσθη τέλος ν' ἀναγάγῃ τὰ λείψανα τοῦ στόλου του (1).

Ἡ παραταθεῖσα τῶν Ῥώσσων διατριβὴ εἰς τὰς Κυκλάδας δὲν παρέσχεν εἰμὴ ἀσθενῆ προστασίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, πανταχοῦ σχεδὸν διὰ σφαγῶν ἀποκατασταθείσης τῆς τουρκικῆς κυριότητος. Εἰς πολλὰ δὲ τῆς Ἑλλάδος μέρη ἡ ἀτυχὴς ἐκείνων ἐπιχείρησις συνεπήγαγε τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀνεξαρτησίας ἣν ταῦτα ὁπωσδήποτε εἶχον διατηρήσει. Οἱ Σφακιανοὶ τῆς Κρήτης κατὰ πρῶτον ἤδη προσεβλήθησαν εἰς τὸ ἄσυλον αὐτῶν ὑπὸ τοῦ σατράπου τῆς νήσου· ἀφοῦ δὲ ἴδον καιόμενα τὰ χωρία των καὶ πεσόντας τοὺς ἀνδρειοτέρους νέους των ὑπετάχθησαν εἰς τέλος καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ τελῶσι φόρον, τὸν ὁποῖον ἐπὶ πολὺν χρόνον εἶχον ἀρνηθῆ·

(1) Κατὰ τὴν ἐν Πάρῳ διαμονὴν τῶν Ῥώσσων πλοίαρχός τις διατελῶν ὑπὸ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν εὗρεν ἐν τῇ νήσῳ Ἴφ τύμβον τινά, ὑποτιθέμενον τοῦ Ὁμήρου, ὅτις ἀφοῦ ἐγένετο ὑπόθεσις πολλῶν διατριβῶν τῶν φιλολόγων Γερμανῶν, εὑρίσκεται νῦν εἰς τοὺς θερινοὺς κήπους ἑνὸς τῶν μεγάρων τῆς Πετρουπόλεως. Ἄλλως δὲ οἱ Ῥῶσσοι κατηγορήθησαν ὅτι κατὰ τὴν ἐκστρατείαν των αὐτὴν ἔθραυσαν πολὺ περισσότερα πολύτιμα μάρμαρα παρ' ὅσα διετήρησαν. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἀναμφιβόλως τὸ μικρότερον κακὸν τοῦ προκειμένου πολέμου καὶ ἀπαιτεῖται μέγας ἀρχαιολογικὸς ζῆλος ὥστε νὰ περιορισθῶσιν οἱ στεναγμοὶ εἰς μόνην τὴν συμφορὰν ταύτην ἀπέναντι τῶν φρικωδῶν δυστυχημάτων, ἅτινα κατέθλιψαν τὸν ἑλληνικὸν λαόν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅλαι δ' αἱ χῶραι, ὅσαι ἐδέχθησαν τοὺς Ῥώσσους ἢ ἐδείχθησαν ῥωσσίζουσαι ἐτιμωρήθησαν ἀσπλάγχνως διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ὅλοι οἱ λαβόντες τὰ ὅπλα Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ πολλαὶ οἰκογένειαι ἐξηνδραποδίσθησαν. Σημειώσεως δ' ἄξιον εἶνε μολονοτοῦτο ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τῶν φρικτῶν τούτων σκηνῶν ὁ τῆς Πελοποννήσου σατράπης δὲν ἐλησμόνησε τὴν ὁποίαν οἱ Μεγαλοσπηλαιῶται εἶχον δείξει φιλανθρωπίαν, πέμψας αὐτοῖς πρὸς ὑπεράσπισίν των ἓν σαντσιάκιον καὶ φιρμάνια· οἱ ἀγαθοὶ δὲ οὗτοι μοναχοὶ δυνάμει τῶν προπεμπτηρίων αὐτῶν εἰσήρχοντο εἰς τὰ στρατόπεδα τῶν Τούρκων, ἄτινα ἔβριθον αἰχμαλώτων ἀλυσσοδέτων καὶ ἐξηγόραζον πολλούς· ἰδίως δ' ἐζήτησαν καὶ ἐπέτυχον τὴν χάριν ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν τῆς κοιλάδος τῶν Καλαβρύτων, ὅπου εἶχον ἐμποδίσει τὴν σφαγὴν τῶν Τούρκων.

Ἀλλὰ παραυτίκα οἱ Τοῦρκοι στρατηγοὶ ᾐσθάνθησαν τὴν ἀδυναμίαν αὐτῶν τοῦ ν' ἀναστείλωσι τὴν λύσσαν καὶ τὴν ἀπληστίαν τῶν ἀλβανικῶν ἐκείνων στιφῶν, τὰ ὁποῖα εἶχον καλέσει εἰς τὴν Πελοπόννησον· οἱ πολυμιγεῖς Σκυπετάροι καὶ Δουλτσινιῶται ἀφοῦ ἐρήμωσαν τὴν χώραν ὡς ἀποστάτιν δὲν ἤθελον πλέον νὰ ἐξέλθωσιν αὐτῆς ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι δὲν ἔλαβον τὸν μισθόν των. Ἑτοίμησαν δὲ νὰ ἔλθωσιν εἰς σύγκρουσιν καὶ πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ καταπροπώσαντες αὐτοὺς ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Ναυπλίου, ἐξηκολούθησαν νὰ λεηλατῶσι τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐνίοτε καὶ τοὺς Μουσουλμάνους.

Ἡ Πελοπόννησος, λεία τῶν βαρβάρων καὶ διηνεκῶς ταρασσομένη, ἔμεινεν ἀκαλλιέργητος· αἱ ἐλαῖαι καὶ συκαμινέαι, ὁ κυριώτερος τῆς χώρας πλοῦτος, πανταχοῦ σχεδὸν ἐξερριζώθησαν· ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν ὁ πληθυσμὸς τῶν Χριστιανῶν αὐτῆς κατοίκων, ὅστις πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἔφθασεν ἐπέκεινα τῶν 200,000, ἠλαττώθη κατὰ τὸ ἥμισυ περίπου·

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὸ ἐπίλοιπον μέρος ἀπωλέσθη ἢ ἀπεσύρθη εἰς τὰ ὄρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἢ ἔφυγεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους καὶ εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως. Οἱ Ὑδραῖοι, ναῦται ἔμπειροι, οἵτινες πρό τινων ἐτῶν (1) ἤρξαντο νὰ ἐπαρκῶσι διὰ τοῦ ἐμπορίου εἰς τὸ ἄγονον καὶ τὰς ἐλλείψεις τοῦ βράχου, τὸν ὁποῖον κατοικοῦσιν, ἔσωσαν πολλοὺς Πελοποννησίους, εἴτε μεταφέροντές τους εἰς τὰ γειτονικὰ παράλια, ἢ δεχθέντας αὐτοὺς εἰς τὴν νῆσον των, τῆς ὁποίας ἡ εὐτυχία ηὔξησεν ἔκτοτε ταχέως· οἱ νέοι δὲ οὗτοι ἔποικοι, οἵτινες ἐλάγγαζον (ἐμαραίνοντο) εἰς τὸ γόνιμον τῆς Πελοποννήσου ἔδαφος, μετενεχθέντες εἰς τὴν ἐρειώφυτον καὶ ἀμμώδη τῆς Ὑδρας γῆν προώδευσαν θαυμασίως· συμμιχθέντες μετὰ τῶν ἀρχαιτέρων αὐτῆς κατοίκων ἐσχημάτισαν νέον τινα λαόν, τὸν βιομηχανικώτερον καὶ δραστηριώτερον μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸν μᾶλλον ἐπὶ φιλοπατρίᾳ καὶ τόλμῃ διακρινόμενον.

Ἐν ᾧ δὲ πλησίον τῆς Χερσοννήσου, τῆς τοσοῦτον σκληρῶς ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀναστατωθείσης, προητοιμάζοντο νέοι ἐκδικηταὶ τῶν ὕβρεων καὶ παθημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, οἱ Ῥῶσσοι ἐφαίνοντο ὅτι ἀνέβαλλον τὰ σχέδιά των κατὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους· ἡ Αἰκατερίνη ἠναγκασμένη νὰ δώσῃ ὅλην αὐτῆς τὴν προσοχὴν εἰς τῆς δυστυχοῦς Πολωνίας τὴν κατακληρούχησιν (τὸ μέγα τοῦτο τῶν νεωτέρων χρόνων ἀνοσιούργημα!) ἐδέχθη τὴν μεσολάβησιν τῆς Αὐστρίας, συμμάχου σταθερᾶς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης· ἀρκουμένη τὸ γενῶν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Κριμαίας, ὀλίγον ἔμελλεν αὐτῇ τοῦ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν ἀπωτέραν καὶ ἀμφίβολον κατοχὴν τινῶν νήσων ἐν τῷ πελάγει τῆς Ἑλ-

(1) Ὅρα Chandlers Travels καὶ Ἀδαμ. Κοραῆ ὑπόμνημα (γεγραμμένον γαλλιστὶ) περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λάδος· ὅθεν οἱ πρέσβεις αὐτῆς, μετὰ τετραετίαν ἀπὸ τῆς ὀλεθρίας κατὰ τὴν Πελοπόννησον στρατείας, συνωμολόγησαν τὴν ἐν Καϊναρτσικίῳ συνθήκην (21 Ἰουλίου 1774), δι' ἧς ἀπεδόθησαν μὲν εἰς τὴν Τουρκίαν ὅλαι αἱ ἐν καιρῷ τοῦ πολέμου καταληφθεῖσαι νῆσοι τοῦ Ἀρχιπελάγους, ὑπεβλήθησαν δὲ εἰς αὐτὴν ὡς ὅροι, ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἀμνηστία τις γενική, ἡ ἐλευθέρα τῆς θρησκείας των ἐξάσκησις, τὸ δικαίωμα τοῦ οἰκοδομεῖν καὶ ἐπισκευάζειν ἐκκλησίας, τέλος ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ παντὸς φόρου διὰ τὴν ἐπιχήν, καθ' ἣν εὑρίσκοντο ὑπὸ τὴν ῥωσσικὴν κυριότητα, καὶ προσέτι ἐπὶ δύο ἔτη περαιτέρω μετὰ τὴν ὑπὸ τὸ τουρκικὸν κράτος ἐπάνοδον αὐτῶν. Λιδώς τις καὶ ἡ ἐλπὶς τῆς διατηρήσεως ἑνὸς δικαιώματος ἐπὶ τῶν ἐγκαταλελειμένων αὐτῶν καὶ προδεδομένων ὑπηγόρευσαν τοὺς εἰρημένους ὅρους· ἀλλ' οὗτοι ἐφαίνοντο γενόμενοι εἰς περίγελων (μυκτηρισμόν), ἐν ᾧ ἡ Πελοπόννησος ἔσπαιρεν ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν δυναστῶν της, οἵτινες ἐσπούδαζον νὰ τοὺς παραβιάσωσι πανταχοῦ μετά τινος ἀγρίας καὶ περιφρονητικῆς ἀγαλλιάσεως.

Ὁ παντελὴς ἐξολοθρευμὸς τῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου ἤθελεν εἶσθαι ἡ στέψις (ἐπισφράγισις) τῆς συνθήκης τοῦ Καϊναρτσικίου, ἐὰν ἡ πύλη δὲν συνεβουλεύετο ἐπὶ τέλους τὸ ὑλικὸν αὐτῆς συμφέρον. Πολλὰ μέλη τοῦ Διβανίου καὶ ὁ Σουλτάνος αὐτὸς ἔκλινον εἰς τὸ ν' ἀφήσωσι νὰ ἐξαφανισθῇ ὅλη ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν. Ἀλλ' ὁ Χασάν, εἷς τῶν μεγίστων στρατηγῶν τοῦ τουρκικοῦ κράτους, καὶ πρὸ πολλοῦ ἤδη Καπιτὰν πασᾶς, ἐνέστη κατὰ τοῦ βουλεύματος ἐκείνου παραστήσας ὅτι οὕτως ἤθελον στερηθῇ τοῦ χαρατσίου ἤτοι τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ὃν εἰ Ἕλληνες ἐπλήρονον, καὶ προσέτι ἤθελον ἐκλείψει αἱ ἀναγκαιότεραι ἐργατικαὶ χεῖρες· τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἐξενίκησε καὶ ὁ Χασὰν ἀνεδέχθη τὴν ἀποστολὴν τοῦ νὰ ἀπέλθῃ τέ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λος εἰς Πελοπόννησον ἵνα ἐπαναφέρῃ αὐτόθι τὴν τάξιν καὶ διασώσῃ τὸ ὑπολειπόμενον τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους μέρος, ὑποχρεῶν αὐτὸ νὰ ὑποφέρῃ ὅλον τοῦ χαρατσίου τὸ ποσόν, ὅπερ ἄλλοτε εἶχε κανονίσει ὁ Σολιμὰν ἐπὶ πληθυσμοῦ ἀσυγκρίτως μείζονος.

Ἡ εἰρηνοποίησις αὕτη ὑπῆρξεν αἱματώδης καὶ τρομερά· ὁ Χασὰν ἀποβιβασθεὶς κατὰ τὸ ἔτος 1779 ἐκάλεσε παντα-χόθεν τοὺς κλέφτας καὶ τοὺς στενοφύλακας τῆς Ἀττικῆς καὶ Κορινθίας τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς εἶχεν αὐξήσει διὰ τῆς φυγῆς καὶ ἀπελπισίας τῶν πεδινῶν κατοίκων· ἐνίσχυσε τοὺς Ἕλληνας νὰ ὁπλισθῶσι καὶ στρατεύσας κατὰ τοῦ κυριω-τέρου σώματος τῶν Ἀλβανῶν, ὅπερ εὑρίσκετο ἐστρατοπε-δευμένον πλησίον τῆς Τριπόλεως, κατετρόπωσεν αὐτὸ ὁλο-σχερῶς· αἱ κεφαλαὶ δὲ τῶν πεσόντων σωρευθεῖσαι παρὰ τὰς πύλας τῆς εἰρημένης πόλεως ἐπὶ τῶν ὀστέων τῶν Χριστια-νῶν, ἅτινα αὐτοὶ εἶχον σωρεύσει, ἐσχημάτισαν πυραμίδας κολοσσαίας.

Οὕτως ἡ Πελοπόννησος ἴδεν ἑαυτὴν ἀπηλλαγμένην τῆς μεγάλης ἐκείνης μάστιγος ἀλλὰ χωρὶς ν' ἀναλάβῃ τὴν ζωήν, καθότι ἔμενε διατελοῦσα ὑπὸ τὸν ὀλέθριον ζυγὸν τῶν Τούρκων. Οἱ κλέφται ἐπανῆλθον εἰς τὰ ὄρη των, ἐξαιρου-μένου τοῦ περιφημοτέρου μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν Ἰωάννου Κολοκοτρώνου, ὅστις, ὡς λίαν ἐπίφοβος εἰς τὴν Πύλην, ἐθανατώθη. Οἱ ὀλίγοι γεωργοὶ Χριστιανοί, οἵτινες ἐπέζησαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐρημωμένων ἀγρῶν των καὶ τῶν ἐκριζωμένων ἐλαιῶν καὶ συκαμινεῶν των, στερημένοι ποιμνίων καὶ ἐμπορίου, ἔμειναν ὑπὸ τὸ βάρος φόρων βαρυ-τάτων διότι ἐπλήρονον καὶ δι' ὅλους τοὺς ἀποθανόντας.

Κατ' αὐτὴν τὴν περίστασιν τὰ ἐν Ἑλλάδι πολυάριθμα μοναστήρια ἐδείχθησαν λίαν εὐεργετικά, παρασχόντα βοή-θειαν εἰς τοὺς πτωχοὺς γεωργούς, δόντα χεῖρας εἰς τὴν καλ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λιέργειαν τῆς γῆς καὶ διὰ τῶν προτροπῶν καὶ τοῦ παραδείγματός των συντελέσαντα εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῆς ἐργασίας· ἀλλὰ φεῦ! κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον λοιμικὴ τις νόσος ἐπελθοῦσα ὡς ἐκ τῆς σήψεως ἀτάφων νεκρῶν καὶ ἐκ μιασμάτων τῆς ἀτμοσφαίρας, καὶ διαρκέσασα πέντε περίπου ἔτη ὑπερεπλήρωσε τὸ ποτήριον ὅλων τῶν δεινῶν τῆς δυστυχοῦς Πελοποννήσου.

Ἡ τρομερὰ αὕτη ἅλυσσος συμφορῶν ἐπισωρευθεισῶν εἰς τὴν εἰρημένην χερσόνησον ἐφαίνετο ὅτι ἀνέβαλεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅτι μάλιστα καθίστα αὐτὴν διὰ παντὸς ἀδύνατον. Ἡ μουσουλμανικὴ βαρβαρότης ἐστερεώθη ἐκ νέου ἐπὶ τῶν πτωμάτων καὶ ἡ κυριότης αὐτῆς ἐστομώθη διὰ τοῦ αἵματος. Ἡ Πύλη, δεδιδαγμένη ἄλλως ὑπὸ ἑνὸς πρώτου παραδείγματος, ἠγρύπνει ὥστε νὰ μένωσιν οἱ Ἕλληνες ἱκανῶς καταβεβλημένοι. Ἴδομεν ἀνωτέρω τὴν ἰσχὺν καὶ τὸν ζῆλον τῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ ἐπαναστάσει τῆς Πελοποννήσου· ἡ Πύλη ἔσπευσεν ἤδη νὰ ἐλαττώσῃ τὴν δύναμίν των, ἀφαιρέσασα ἀπ' αὐτῶν τὰ εὐπροσοδώτερα κτήματα καὶ μετενεγκοῦσα ταῦτα εἰς τὴν κυριότητα τῶν τσαμίων καὶ ἰμαρετίων. Οὕτω δ' ἀνενεώθη τὸ πνεῦμα τῆς κατακτήσεως.

Ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη, ἐὰν αὕτη (κατὰ τὴν ὀρθὴν καὶ εὐφυᾶ ῥῆσιν τοῦ Βιλλεμαίνου) ἦτο ἀληθῶς τοιαύτη τότε, ἴδε μετὰ περιφρονητικοῦ ὄμματος τὸν ἀτυχῆ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνα· καὶ οἱ Ῥῶσσοι διὰ τῆς ἐπικινδύνου βοηθείας των καὶ τῆς ἀσπλάγχνου ἀποχωρήσεώς των ἐδείκνυον ὅτι διέῤῥηξαν πάντα μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς δεσμόν. Μολαταῦτα αὐτὴ μάλιστα ἡ ἐποχὴ τῆς ἐσχάτης καταπιέσεως καὶ ἀθλιότητος ἔμελλε νὰ χαρακτηρισθῇ διὰ τῶν μεγαλειτέρων προσπαθειῶν, ὅσας ποτὲ ἡ νέα Ἑλλὰς ἐπειράθη ἵνα ἐξέλθῃ ἐκ τῆς ἀμαθείας καὶ προχω-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρήσῃ εἰς τάξιν ἰδεῶν ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸν ἀποκτηνοῦντα ζυγὸν τῶν Μουσουλμάνων.

Πλεῖσται περιστάσεις, καὶ μεταξὺ αὐτῶν τινὲς ἀπαίσιαι, συρρεύσασαι συνέτειναν νὰ ἐξεγείρωσι τὸ ἀξιόδακρυ ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπεράνω τοῦ βαράθρου, ὅπου εἶχε βυθισθῇ· τὰ πάντα δέ, ὡς καὶ αὐτὴ ἡ ὑπερβολὴ τῆς βαρβαρότητος τὸ ὤλουν πρός τινα μεγάλην μεταβολήν, ἀναβληθεῖσαν ἀπὸ τριῶν αἰώνων.

Μεταξὺ τῶν αἰτίων αὐτῆς τῆς σωτηρίου μεταβολῆς πρέπει νὰ συναριθμηθῇ ἡ ὕπαρξις ἑνὸς ἀνθρώπου, ὅστις ἔπραξεν εἰς τοὺς Ἕλληνας φρικαλέα κακά, ἀνενέωσε καὶ ὑπερέβη μάλιστα πᾶν ὅ,τι ἡ ἱστορία ἀναφέρει περὶ τῶν πλέον ἀπηνῶν τυράννων. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς (διότι περὶ αὐτοῦ ἐστιν ὁ λόγος) δημιουργήσας ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἠπείρου δύναμίν τινα ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ἑνώσας ὑπὸ τὸ σιδηροῦν σκῆπτρόν του πολλὰς χριστιανικὰς φυλάς, ἐρεθίσας διὰ τῶν ὠμοτήτων του τὴν ἀπελπισίαν τῶν Κλεφτῶν, προητοίμασε τὰ σπέρματα τρομερᾶς ἀντιστάσεως, τῆς ὁποίας καὶ αὐτὸς ἐπὶ τέλους κατήντησε νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅστις ἔμελλε νὰ ἔχῃ τοσαύτην εἰς τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος ἐπιρροήν, ἤρξατο νὰ φαίνηται, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ ὀλεθρία τῶν Ῥώσσων ἐκστρατεία κατέλιπε τὴν Χερσόνησον ἐκτεθειμένην εἰς τοσαύτας δυστυχίας.

Ὁ Ἀλῆ πασᾶς, υἱὸς ἑνὸς βέη τοῦ Τεπελενίου, ὅστις ὑπῆρξε πολὺν χρόνον ἀρχηγὸς λαφυραγωγῶν (ληστρικῶς περιφερομένων στρατιωτῶν), μετῆλθε καταρχὰς τὸ ἔργον τοῦ πατρός του· γενόμενος δὲ κύριος τοῦ Τεπελενίου διὰ τοῦ φόνου τῶν κυριωτέρων κατοίκων κατέστη σημαντικός τις ἀρχηγός. Ἐκτὸς τῆς μεγάλης ὠμότητος εἶχεν εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν τὸ ἐλάττωμα τῆς βαρβάρου ἐκείνης ἀπιστίας ἥτις χαρακτηρίζει τὴν μουσουλμανικὴν πυλιτικήν· ἐνομι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ πασᾶ τοῦ Δελβινίου, μιᾶς τῶν τριῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἠπείρου· δὲν ἐβράδυνε δὲ νὰ καταμηνύσῃ εἰς τὴν Πύλην αὐτὸν τὸν πενθερόν του καὶ νὰ τὸν παραδώσῃ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ τὸν διαδεχθῇ· μὴ ἐπιτυχὼν δὲ τούτου ἐκολάκευσε τὸν νέον πασᾶν τοῦ Δελβινίου· τῷ ἔδωκε τὴν ἀδελφήν του εἰς σύζυγον καὶ μετά τινα χρόνον διὰ τῶν δορυφόρων του τὸν ἐδολοφόνησεν· ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτὸ τὸ νέον ἔγκλημα δὲν ἴσχυσεν εἰσέτι νὰ λάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς ἐπαρχίας· νέος ἄλλος σατράπης, ὁ Σελίμ, εἷς τῶν φιλανθρωποτέρων Τούρκων μεταξὺ ὅσων ἐκυβέρνησαν τὴν Ἑλλάδα, διωρίσθη κατόπιν ἐκείνου. Τὴν φορὰν δὲ ταύτην ὁ Ἀλῆς διπλασιάσας τὰς καταμηνύσεις καὶ ῥαδιουργίας του ἐπεφορτίσθη κατὰ παραγγελίαν τῆς Πύλης αὐτῆς τὸν φόνον τοῦ Σελίμ, ὃν εἶχε κατηγορήσει ὡς εὐνοϊκῶς διακείμενον πρὸς τοὺς Ἐνετούς· τὸν ἐδολοφόνησε δ' ἐντὸς τοῦ παλατίου του καὶ εἰς ἀμοιβὴν ἔλαβε τὴν θέσιν του, τὸ σαντσάκιον τῆς Θεσσαλίας.

Ἀπὸ τῆς νέας διοικήσεώς του ὁ Ἀλῆς εἰσεχώρησε μετὰ τοῦ στρατεύματός του εἰς Ἰωάννινα, ἅτινα ἐκυβερνῶντο τότε ὑπὸ πολλῶν Βεϊδων ἢ Τιμαριωτῶν διατελούντων ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Πύλης· συναθροίσας δὲ αὐτόθι τὸν λαὸν προέτεινεν αὐτῷ νὰ ἐκλέξῃ ἀντὶ τῶν πολυαρίθμων τούτων καὶ διηνεκῶς πρὸς ἀλλήλους διαφερομένων ἡγεμόνων ἕνα ἀρχηγόν, ὃν ἡ Πύλη ἤθελεν ἐγκρίνει· λέγεται δὲ ὅτι καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε νὰ σταλῇ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκλογῆς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατώρθωσε νὰ ἐκλείψῃ τὸ ὄνομα τοῦ λαβόντος τὰς πλείονας ψήφους τῶν κατοίκων Βέη καὶ ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτὸ διὰ τοῦ ἰδικοῦ του. Τοιουτοτρόπως δὲ καταστὰς κύριος ἑνὸς μεγάλου μέρους τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας ἤρξατο νὰ πορθῇ τὰς πέριξ χώρας καὶ νὰ ἐκτείνῃ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν κυριότητά του εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἑνόνων μετὰ τῆς ἀγριότητος ἑνὸς βαρβάρου ὅλας τὰς δο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λιότητας τῶν Ἰταλῶν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος τυράννων· τὸ μὲν διὰ τῆς βοηθείας ἀξιώματος τινὸς, ὅπερ ἐλάμβανε παρὰ τῆς Πύλης, τὸ δὲ διὰ τοῦ πολέμου καὶ ἄλλοτε διὰ φαρμάκων καὶ δολοφονίας, ἴσχυσε βαθμηδὸν νὰ ὑποτάξῃ τὸ ἥμισυ τῆς Μακεδονίας, τὸ μεῖζον μέρος τῆς Λεβαδείας, τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἄρτης καὶ Πρεβέζης. Βεζύρης τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῶν Τρικκάλων, μισθωτὴς τῶν εἰς τὸν Καπιτὰν Πασᾶν ἀνηκουσῶν γαιῶν ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ τῶν τῆς Βαλιδὰς Σουλτάνας ἐν Ἄρτᾳ, ἐπιλήστιος φύλαξ τῶν κατὰ τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν στενῶν, πανταχοῦ μέγας ἰδιοκτήτης μεγάλου ἀριθμοῦ τιμαρίων ἢ δημοσίων κτημάτων, ἀπέβη εἰς τέλος διὰ τῆς μακρᾶς διαρκείας τῆς ἐξουσίας του σχεδὸν ἐπίσης κύριος ἀπόλυτος τῶν τε ἀνθρώπων καὶ τοῦ ἐδάφους. Εἶχε στρατὸν συνιστάμενον εἰς δέκα ἢ δώδεκα χιλιάδας Ἀλβανῶν, θησαυρὸν ὄχι εὐκαταφρόνητον, αὐξανόμενον διηνεκῶς διὰ τῶν καταπιέσεων καὶ ἁρπαγῶν του· ταῦτα τῷ ἐξήρκουν εἰς τὸ νὰ κρατῇ ὑπὸ τὸν ζυγὸν λαὸν δύο περίπου ἑκατομμυρίων, συγκείμενον ἐξ Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν, Βουλγάρων καὶ Τούρκων (1).

Μολαταῦτα πλησίον τῆς ἐπικρατείας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ὑφίστατο πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ὁ ἐλευθερώτατος τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἐν ἀποστάσει 12 περίπου ὡρῶν, εἰς τὰ ὄρη τῆς Κασσιοπείας (Τσαμουριᾶς) ὑψοῦντο ἐπὶ βράχων τραχέων τὰ χωρία τοῦ Σουλίου, ἡ ἀληθὴς Λακεδαίμων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τοῦ 1660 ἔτους ἤδη πολλοὶ Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ ἀποφεύγοντες τὴν δουλείαν τῶν πεδιάδων καὶ τῶν Τούρκων τὰς ἁρπαγὰς, ἱδρυσαν τὴν ἀποικίαν ταύτην, ἥτις κατ' ἀρχὰς συνίστατο ἐκ τεσσάρων χωρίων, Σουλίου, Κιάφας, Ἀβαρίκου, καὶ Σαμονίτσης καὶ

(1) Ὅρ. Pouqueville, Histoire de la Grèce. Tom. 1er.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

διηρεῖτο εἰς δεκαεννέα φάρας, ἀποτελούσας εἰδός τι ὁμοσπονδίας, ἢ, ὡς ἐλέγετο, συμμαχίας, καὶ διοικουμένας ὑπὸ γερόντων. Ὅλος ὁ λαὸς ἦτο μάχιμος μέχρι καὶ τῶν γυναικῶν, αἵτινες παρούσης ἀνάγκης συνεπολέμουν. Κατὰ τὸ 1700 ἔτος εἰς τὰ εἰρημένα τέσσαρα χωρία, ἐπελθόντων νέων ἐποίκων, προσετέθησαν καὶ ἑπτὰ ἄλλα: τὸ Τσάγαρι, τὸ Περιχάτι, τὰ Βίλια, τὸ Ἀλσοχῶρι, οἱ Κοντάτες, ἡ Κιονέλα, καὶ τὸ Τσιφλῆκι, ἅτινα διηρέθησαν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς δεκαεννέα φάρας. Ὅλη δὲ ἡ πολεμικὴ δύναμις αὐτῶν ὡς καὶ τῶν πρώτων συνέκειτο ἐκ 1500 περίπου μαχίμων ἀνδρῶν, οἵτινες ὑπέκειντο εἰς διαφόρους καπιτάνους καὶ ἐν καιρῷ πολέμου ἀνεγνώριζον ἕνα πολέμαρχον.

Ὡς τὸ πρωτεῦον χωρίον ἐθεωρεῖτο τὸ κυρίως Σοῦλι, ὅπερ ἐλέγετο καὶ μέγα Σοῦλι καὶ Κακοσοῦλι, ἀπέχον 12 (ὡς εἴρηται) ὥρας τῶν Ἰωαννίνων, 8 τῆς Πάργας, 14 τῆς Πρεβέζης καὶ ἄλλας τόσας τῆς Ἄρτης. Τὸ δὲ μέρος, ὅπου ἐν καιρῷ μεγίστης ἀνάγκης ἀπεχώρουν οἱ Σουλιῶται, ὠνομάζετο Τετραχώριον, κείμενον ἐν τῷ ὑψηλοτάτῳ ὄρει. Ἡ φροντὶς τῶν ποιμνίων, ἡ ἁρπαγὴ καὶ ὁ πόλεμος ἀπετέλουν ὅλην αὐτῶν τὴν ἐνασχόλησιν· καὶ ἐνῷ ἡ Πελοπόννησος ἐφαίνετο ἐκμηδενισθεῖσα καὶ ἡ βορεία Ἑλλὰς διετέλει ὑπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ Σατράπου τῆς Ἠπείρου, τὸ Σοῦλι εὑρίσκετο ἐλεύθερον καὶ ἀπειλητικόν.

Ἐν τούτοις ἡ πολιτικὴ τῆς ἄρκτου δὲν ἐγκατέλιπε τὰ παλαιὰ αὐτῆς περὶ τῆς Ἑλλάδος βουλεύματα. Ἡ Αἰκατερίνη καί τοι προβεβηκεῖα ἤδη κατὰ τὴν ἡλικίαν διέσωζεν ἔτι τὸ πάθος τῆς φιλοδοξίας ἐκμαῖον· ἐξησφαλισμένη τοῦ λοιποῦ ὡς πρὸς τὴν κτῆσιν τῆς Πολωνίας, νικήτρια τῶν Τούρκων, θαυμαζομένη ἐν Εὐρώπῃ, ἐνισχυμένη ἐκ τῶν ταραχῶν τῆς Γαλλίας, ἐμελέτα σπουδαίως τὴν κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ εἰρήνη τοῦ Καϊναρτσικίου δὲν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἦτο εἰμὴ ἀνακωχή τις, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἐκείνη, καίτοι ἐγκαταλιποῦσα τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰς πρώτας ἐκδικήσεις τῆς Πύλης, ἔλαβεν ὡς πρὸς αὐτοὺς μέτρον τι προστασίας ἐνδιαφερούσης. Εἰς τὴν ἀχανῆ αὐτῆς ἐπικράτειαν ἀφικνούμενοι πολλοὶ Ἕλληνες ἀπελάμβανον, ὡς προείρηται, ὅλας τὰς ὠφελείας εὐνοϊκῆς πολιτικῆς· σωρὸς ὁλόκληρος Πελοποννησίων, Μακεδόνων, Ἠπειρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν διαβαίνοντες τὸν Ἴστρον εὕρισκον εἰς τὰ στρατόπεδα τῶν Ῥώσσων καλλίστην ὑποδοχήν· βαθμοὶ στρατιωτικοὶ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς ἐπεδαψιλεύοντο αὐτοῖς εὐκόλως· εἰσήγοντο ὡσαύτως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν, καὶ ὅσοι ἐπέστρεφον εἰς τὴν πατρίδα των ἐδύναντο νὰ δεικνύωσιν εἰς τὰ ὄμματα τῶν συμπατριωτῶν των τὰ μεγαλοπρεπῆ τῆς ἰδιαιτέρας πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐνοίας τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίσσης δείγματα. Διά τινος δὲ συνθήκης ἐμπορικῆς, τὴν ὁποίαν αὕτη συνωμολόγησε μετὰ τῆς Πύλης κατὰ τὸ 1779, ἐπετράπη ῥητῶς εἰς τοὺς Ἕλληνας τοῦ Ἀρχιπελάγους τὸ δικαίωμα τοῦ ὑψόνειν τὴν ῥωσσικὴν σημαίαν· ἡ τοιαύτη δὲ παράδοξος τῆς Πύλης συγκατάθεσις, ἥτις ἀποδίδεται εἰς τὴν διαφθορὰν τοῦ Διβανίου καὶ εἰς τὴν ἐπιτηδειότητα τῶν Φαναριωτῶν, παρέσχε παραυτίκα νέας εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον δυνάμεις· ἔκτοτε τὰ εὐκίνητα πλοῖα τῆς Ὕδρας, τῶν Σπετσῶν, τῶν Ψαρῶν, τῆς Μυκόνου φέροντα τὴν ῥουρὸν αὐτῶν σημαίαν ἐπαρουσιάζοντο εἰς ὅλας τὰς θαλάσσας τῆς Ἀνατολῆς ἀφόβως· ἔπλεον ἀπὸ τῆς Χερσῶνος μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν· ἐπρομήθευον διὰ τροφίμων τὴν ἀγορὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἐπραγματεύοντο ἐν Αἰγύπτῳ καὶ προέβαινον μέχρις Ἀμερικῆς· πολλάκις δὲ καί τοι ποιοῦντα χρῆσιν πρὸς τῇ ῥωσσικῇ καὶ τῆς τουρκικῆς σημαίας δὲν ἦσαν ἐξησφαλισμένα κατὰ τῆς προσβολῆς τῶν τῆς Ἀλγερίας πειρατῶν· ἀλλ' ὁ κίνδυνος οὗτος συνέτεινεν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τὸ νὰ ἐξασκήσῃ τοὺς θαλασσινοὺς Ἕλληνας εἰς τὸν πόλεμον καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ κατασκευάσωσι μεγαλήτερα πλοῖα καὶ νὰ τὰ ὁπλίσωσι διὰ μεγαλητέρων τηλεβόλων· πρόοδος πλούτου καὶ βιομηχανίας ἐζωογόνησε τὰς ὑπὸ τῶν κυριωτέρων ἐφοπλιστῶν κατοικουμένας νήσους· νέος λαὸς ἐξεγείρετο αἴφνης.

Συγχρόνως δὲ καὶ ἄλλη τις κίνησις βραδυτέρα μὲν καὶ ἧττον ἐπαισθητὴ τόσῳ πλέον ὅμως βεβαιοτέρα ἐνήργει μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων· αὕτη δὲ ἦτον ἡ ἀρχομένη ἐκπαίδευσις αὐτῶν, ἥτις τοῖς ἐνέπνεεν ἰδέας ἀσυμβιβάστους μετὰ τῆς δουλείας· ἡ φυγὴ πλήθους Ἑλλήνων, ἐπὶ τῆς τελευταίας πορθήσεως τῆς Πελοποννήσου, ἐστράφη πρὸς ὄφελος τῶν ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἐναπολειφθέντων συμπατριωτῶν των· οἱ νεώτεροι ἐξ ἐκείνων ἀποδημοῦντες ἐσπούδαζον τὰς γλώσσας καὶ ἐπιστήμας τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης· μετέφραζον εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν τινὰ τῶν καλλιτέρων συγγραμμάτων καὶ ἐξέδιδον διὰ τοῦ τύπου τὰς μεταφράσει ταύτας ἐν Βιέννῃ, ἐν Ἐνετίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἰταλίας Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος αἱ ἐργασίαι αὗται ἐπολλαπλασιάσθησαν· συνάμα δὲ ἱδρύθησαν καὶ νέα σχολεῖα πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος (1). Μολαταῦτα ἡ Ἑλλὰς ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῆς λαθραίας ἀναγεννήσεώς της εἵλκυσεν ὀλίγον ἔτι τὰ βλέμματα καὶ τὸ φίλτρον τῆς Εὐρώπης· ἡ φιλοσοφία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἡ τοσοῦτον ἰσχυρὰ ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης δὲν ὡμίλει περὶ τῆς δυστυχοῦς αὐτῆς χώρας καίτοι εἰς αὐτὴν ὠφείλουσα τὴν ἀρχήν της· εἶχε μικρὰν συμπάθειαν ὑπὲρ τῶν μαρτύρων τοῦ σταυροῦ καὶ ὁ Βολταῖρος, ἐν τῇ ἀκηδείᾳ αὐτοῦ κουφότητι, χλευάζει τοὺς ἀπογόνους τοῦ

(1) Περὶ καταστάσεως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας (κατὰ τοὺς ὑποκειμένους χρόνους;) πραγματευόμενοι ἰδίως κατωτέρω δὲν ἐκτεινόμεθα ἐνταῦθα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Λεωνίδου, τοὺς οὕτως εὐκόλως καὶ ἀπανθρώπως σφαγιασθέντας ὅταν οἱ Ῥῶσσοι τοὺς ἐγκατέλιπον (1).

Περιηγηταὶ διάφοροι, παλαιότεροι καὶ νεώτεροι (Laquilletière, Pococka, Spon, Wheler, Chandler, Fauvel, Pouqueville, Leon Astouin, Dodwell Waddington κ.λ.) ἠρκέσθησαν νὰ καταστήσωσι γνωστὴν τῶν ἐρειπίων καὶ τῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος μᾶλλον ἢ τοῦ κατοικοῦντος αὐτὴν λαοῦ τὴν κατάστασιν· μόνος δὲ μεταξὺ τούτων ὁ περιφανὴς κόμης Choiseul Gouffier, ἔχει τὴν δόξαν ὅτι ἐπολέμησεν ἐντόνως τὴν περὶ αὐτῆς ἀδιαφορίαν καὶ ἐξέφρασε τὴν γενναίαν ἀγανάκτησίν του ἐπὶ τῶν συμφορῶν μιᾶς φυλῆς ἀνθρώπων, τὴν ὁποίαν οἱ σοφοὶ ὡς καὶ οἱ ἰσχυροὶ τῆς Εὐρώπης ἐλησμόνησαν δώσαντες τὴν προσοχήν των εἰς τὰ μάρμαρα μᾶλλον καὶ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τῆς Ἑλλάδος. Τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ (2), μνημεῖον ἠγερμένον

(1) Ἐν ᾧ ὁ Βολταῖρος, συνῳδὰ τῇ σαρκαστικῇ αὐτοῦ φύσει, ἐχλεύαζε τοὺς Ἕλληνας καὶ θωπεύων τὴν Σεμιράμιδα τῆς Ἄρκτου, δὲν ἐφαντάζετο ὑπὲρ αὐτῶν σωτηρίαν ἄλλην παρὰ τὴν ῥωσσικὴν κυριότητα, εἶχεν ὅμως ἰδέαν ὀρθοτάτην περὶ τῆς ὑπὸ τὸ ὀθωμανικὸν κράτος καταστάσεώς των, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ ἑξῆς χωρίου τοῦ ἀξιολόγου ἐκείνου Δοκιμίου του περὶ τοῦ Πνεύματος καὶ τῶν Ἠθῶν τῶν Ἐθνῶν (Essais sur l'Esprit et les Mœurs des Nations). « Les Grecs restèrent » dans l'oppression mais non pas dans l'esclavage; on leur » laissa leur religion et leurs lois, et les Turcs se conduisirent » comme s'étaient conduits les Arabes en Espagne. Les famil- » les grecques subsistent dans leur patria, avillies, méprisées, » mais tranquilles; elles ne payent qu'un leger tribut; elles » font le commerce et cultives la terre; leurs villes et leurs bous » et gades ont encore leur protegeros, qui juge leur differands » leur Patriarche est entretenu par elles honorablement ». Ὅρα liv. II.

(2) Voyage pittoresque de la Grèce. Paris 1782.—Νεωτέρα ἔκδοσις αὐτοῦ εἶνε ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ Müller καὶ Hase κατὰ τὸ 1841 εἰς 3 τόμους ἐν Παρισίοις. Ὁ συγγραφεὺς ἐγεννήθη τὴν 27 σεμπτεβρίου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τὴν δόξαν τῶν τεχνῶν, ὑπῆρξεν ἀληθὴς διαμαρτύρησις ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος· ὅ,τι δ' ἔδιδε νέαν τινὰ αὐθεντίαν εἰς τοὺς λόγους του καὶ ἐφαίνετο προετοιμάζον μεταβολήν τινα εἰς τὸ φρόνημα τῆς Εὐρώπης εἶνε ὅτι ὁ εἰρημένος ὑπῆρξε πρέσβυς τῆς Γαλλίας παρὰ τῇ ὀθωμανικῇ αὐλῇ. Περιηγηθεὶς οὗτος δὶς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ παράλια αὐτῆς, ἰδὼν ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ τοὺς τυραννοῦντας καὶ τυραννουμένους ἐπεκαλεῖτο τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν συμπάθειαν τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τοσούτων χιλιάδων ἀνθρώπων κεκυφότων ὑπὸ τὸν σιδηροῦν ζυγὸν καὶ ἐδείκνυεν εὐγλώττως τὰ λαμπρὰ πλεονεκτήματα, ἅτινα παρετήρησεν εἰς τὸ ἔθνος τοῦτο, ἀπογυμνωθὲν μὲν ὅλων τῶν δικαιωμάτων του, μὴ ἀποκληρωθὲν ὅμως τοῦ ὡραίου οὐρανοῦ του καὶ τῆς εὐτυχοῦς φύσεώς του.

Ἡ δύναμις ἡ μᾶλλον πρόθυμος εἰς ἀκρόασιν καὶ παραδοχὴν τοιούτων προσκλήσεων ἦτο πάντοτε ἡ Ῥωσσία· ἀλλ' ὅμως αὕτη δὲν ἠνόει οὐδ' ἐσκόπει ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐλευθερίαν ἄλλην εἰμὴ μεταβολὴν δεσπότου· δὲν ὑπάρχει δὲ ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τοῦ σκοποῦ τούτου ἐνησχόλει ζωηρῶς τὴν Αἰκατερίνην κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦ βίου αὐτῆς ἔτη, Ὁ εὐνοούμενος Ποτέμκιν ἠρέθιζεν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου τὴν φιλοδοξίαν ταύτην· καὶ ὅταν ἡ Αἰκατερίνη μετὰ τῆς πομπώδους αὐλῆς της καὶ τῆς λαμπρᾶς συνοδίας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας (Ἰωσὴφ) διέτρεχε τὰς ἀχανεῖς ἐρήμους τῆς ἐπικρατείας της, εἶχεν ἀπαντήσει ἐπὶ τῆς πορείας της τόξα θριαμβευτικὰ φέροντα ὡς ἐπιγραφήν: ἡ ὁδὸς αὕτη ἄγει εἰς τὸ Βυζάντιον.

Ὁ Ποτέμκιν ἀπέθανε καὶ ἡ Αἰκατερίνη μακρὰν τοῦ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ σχέδιόν της ἐξέδωκε νέαν πρὸς τὸ ἱερατεῖον

1752 καὶ ἀπέθανεν, ὡς ὁμότιμος τῆς Γαλλίας (Pair de France) καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας, τὴν 20 Ἰουνίου 1817.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ τοὺς λοιποὺς πάσης τάξεως καὶ βαθμοῦ Ἕλληνας προκήρυξιν, δι' ἧς (1) ἀναγγέλλουσα τὴν ἐπιθυμίαν της τοῦ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ θεοστυγοῦς μουσουλμανικοῦ ζυγοῦ, παρεκίνει ῥητῶς εἰς νέαν ἀποστασίαν· ἐξέφραζε τὴν ἀγαθότητα τῆς καρδίας της καὶ τὴν μητρικὴν διὰ τὸ ὁμόθρησκον φροντίδα της καὶ ἐβεβαίου τὴν τελείαν διὰ τῶν ὅπλων της ὑπεράσπισιν». Ἰδίως δὲ παρώτρυνε τοὺς Σουλιώτας εἰς τὸ νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ὁ Μυκόνιος Ἕλλην (Ψαρὸς), ὅστις ὑπηρέτησεν εἰς τὸν πρῶτον πόλεμον, ἐχρησίμευσε μετ' ἄλλων ἀποστόλων νὰ ἑτοιμάσῃ ἐν Σικελίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ προμηθείας ὅπλων καὶ πολεμεφοδίων· στόλος τις δὲ, ἐξαρτυθεὶς ἐν τῷ λιμένι τοῦ Κρονστάδου καὶ διοικούμενος ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Γρεγίου (Gregg), προσδιωρίσθη νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμόν τινα ἰσχυρὸν εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ κλῆρος τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἠπείρου, χωρὶς νὰ ἐνθυμηθῇ τὰ πρόσφατα παθήματα, ἀνήγγειλεν ὅτι αἱ βουλαὶ τοῦ Θεοῦ ἔμελλον νὰ ἐκπληρωθῶσι διὰ τῆς χειρὸς τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίσσης. Οἱ Σουλιῶται πεποιθότες εἰς τὴν τόλμην των μᾶλλον ἢ εἰς τὰς ἐλπίδας τῆς ἐξωτερικῆς ἀρωγῆς κατέβησαν εἰς τὴν πεδιάδα, προσέβαλον τὸν στρατὸν τοῦ Ἀλῆ καὶ τὸν κατετρόπωσαν· τρεῖς δὲ πρέσβεις αὐτῶν ἐστάλησαν ἀμέσως εἰς Πετρούπολιν ν' ἀναγγείλωσι τὸ κατόρθωμά των καὶ ἐνταυτῷ νὰ ζητήσωσι τὰναγκαῖα πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου μέσα· ἀξιοσημείωτος δὲ εἶνε ἡ ὁμιλία, ἣν ἀπηύθυνον εἰς τὴν Αἰκατερίνην (2) ὅταν ἐνεφα-

(1) Καθ' ἓν σωζόμενον ἔτι (ὡς βεβαιοῖ ὁ συγγραφεὺς τοῦ περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας Δοκιμίου) ἀντίτυπον τῆς προκηρύξεως ταύτης, χρονολογημένον τὴν 17 φεβρουαρίου 1788.

(2) Ὅρα Tableau historique del' empire Ottoman, par *Williams Eton*.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νίσθησαν ἐνώπιον αὐτῆς « Μεγάλη αὐτοκρατόρισσα, εἶπον, » δόξα καὶ καύχημα τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς πίστεως! » διὰ τῆς βοηθείας σου ἐλπίζομεν νὰ ἐλευθερώσωμεν ἀπὸ » τοῦ ζυγοῦ τῶν βαρβάρων Μωαμεθανῶν τὸ ἁρπαχθέν ἡμῶν » βασίλειον, τὸ πατριαρχεῖον μας καὶ τὴν ἁγίαν ἡμῶν » πίστιν ἀναξίως ὑβριζομένην. Δός μας ὡς βασιλέα τὸν ἐγ- » γονόν σου Κωνσταντῖνον· αὕτη εἶνε ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἔθνους » μας· ὁ οἶκος τῶν αὐτοκρατόρων μας ἐξέλιπεν ». Οἱ πρέσβεις δ' ἔπειτα εἰσήχθησαν εἰς τὸν νέον μέγαν δοῦκα, πρὸς τὸν ὁποῖον ὡμίλησαν εἰς τὴν καθομιλουμένην ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ ὁ ὁποῖος δι' ὀλίγων λέξεων τοὺς εὐχαρίστησε χαριέντως εἰς τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, ὡς διά τινος δοκιμίου τῆς μελλούσης ἡγεμονίας του.

Ἀλλὰ ἡ ἐπελθοῦσα γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ ὁ κλονισμὸς τῆς Εὐρώπης ἔδωκε πάντῃ διαφόρους εἰς τὴν γεγηρακεῖαν αὐτοκρατόρισσαν φροντίδας καὶ ὁ μετεῦπολυ ἐπισυμβὰς θάνατος ἀνέστειλεν ὅλα αὐτῆς τὰ βουλεύματα (1). Ἡ δ' Ἑλλὰς ἐν τοσούτῳ ἐξηκολούθει νὰ βαδίζῃ ἤν ἤδη ἤρ-

(1) Ζώσης ἔτι τῆς Αἰκατερίνης ἐγένετο καὶ ἑτέρα ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἀπόπειρα. Καπιτάνος τις Λεβαδίτης, ὁ ἐξάκουστος Λάμπρος Κατσώνης, ἐξοπλίσας ἐν Τεργέστῃ δι' ἐκουσίων συνεισφορῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων στολίσκον τινὰ ἐκ δώδεκα πλοιαρίων ὥρμησε πρὸς τὸ Αἰγαῖον, ἀλλὰ δὲν εὗρεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν συναγωνιστὰς παρὰ τὸν Ἀνδρούτσον, πατέρα τοῦ Ὀδυσσέως, δεδιωγμένον ἐκ τῆς Στερεᾶς καὶ τινας Κακαβουλαίους (Τρωγλοδύτας) τῆς Μάνης. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Αἰκατερίνη, ἀφοῦ ὁ Σουβώροφ ἐκυρίευσε τὸ Ἰσμαήλιον ἐξ ἐφόδου κρατήσας τοὺς μέχρι Τύρα τόπους τῆς Τουρκίας, συνεφώνησε μετὰ τῆς τελευταίας ἀνακωχὴν ὅπλων, ἥτις μετετράπη ὕστερον εἰς εἰρήνην, ἐπικυρωθεῖσαν διὰ τῆς οὕτω λεγομένης συνθήκης τοῦ Ἰουνίου (1792) ἐπὶ τοῦ Σελὶμ Γ'. Ὁ δὲ Λάμπρος ἀφοῦ ἐπολέμησε μέχρι τινὸς ἀνωφελῶς κατὰ τοῦ Κουτσοὺκ Χουσεὶν Πασᾶ, μὴ δυνηθεὶς νὰ πείσῃ τοὐλάχιστον τὴν Μάνην εἰς ἀπόστασιν κατετροπώθη καὶ μόλις νυκτὸς διεσώθη μεθ' ἑνὸς πλοίου· μετὰ πολλὰς καὶ μεγάλας δυστυχίας ἐτελείωσεν ὡς πειρατὴς ὁ γενναῖος καὶ κρείττονος τύχης ἄξιος οὗτος ἀνήρ!

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ξατο ὁδὸν τῆς ἠθικῆς βελτιώσεώς της, ἐν ᾧ συγχρόνως ὑπῆρχε καὶ τὸ θέατρον ἀξιολογωτέρων ἄλλων συμβεβηκότων, ἅτινα προπαρεσκεύαζον τὴν ἀπὸ τῆς δουλείας της ἀπαλλαγήν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην ἀναφαίνονται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἔθνους ἄνδρες ἐπιχειρηματίαι· γίνεται ἀπόπειρα προσπαθειῶν κανονικωτέρων· ἀγών τις ἡρωϊκὸς ἀποθανατίζει τοὺς Σουλιώτας καὶ προαναγγέλλει ἤδη ὅ,τι μετοῦπολυν χρόνον ἡ Ἑλλὰς ἔμελλε νὰ πράξῃ.

Τὰ χωρία τοῦ Σουλίου, διατηροῦντα τὴν ἐλευθέραν αὐτῶν ὁμοσπονδίαν, ἀντέστησαν ἔνδεκα ὁλόκληρα ἔτη (1791—1803) εἰς τὸν βάρβαρον καὶ πανοῦργον Σατράπην τῆς Ἠπείρου Τῷ 1786 ἔτει κατὰ πρῶτον εἶχεν ἐπιχειρήσει οὗτος νὰ τὰ προσβάλῃ· ἀλλ' ἕνεκα τοῦ παρεμπεσόντος κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Ῥωσσίας πολέμου, εἰς τὸν ὁποῖον ὤφειλε νὰ παρευρεθῇ, ἠναγκάσθη ν' ἀναβάλῃ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐπιχειρήσεώς του μέχρι τοῦ 1791. Κατὰ τὴν ἐποχὴν λοιπὸν ταύτην ἔπεμψε τρισχιλίους Ἀλβανοὺς ἐναντίον των, οἵτινες ὅμως ἡττηθέντες ἐπέστρεψαν μετὰ πολλῆς ζημίας. Θέλων δὲ νὰ ἐκδικηθῇ τὴν πρώτην αὐτὴν ἀποτυχίαν, συνήθροισε τὸ προσεχὲς ἔτος διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν ἀγάδων τῆς Θεσπρωτίας, στρατὸν μείζονα τοῦ πρώτου, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως. Οἱ Σουλιῶται κατέλαβον τὰ στενά, δι' ὧν ἐδύνατο νὰ διέλθῃ· ἐν ᾧ δὲ οἱ ἄνδρες ἐπολέμουν ἐνταῦθα καρτερῶς, αἱ γυναίκες των, ἡγουμένης αὐτῶν τῆς Μόσχως, συζύγου τοῦ Τσαβέλλα, ἔῤῥιπτον ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων χερμάδες ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν Ἀλβανῶν· οὕτω δὲ πολλῶν ἐξ αὐτῶν φονευθέντων οἱ λοιποὶ μετά τινας ἡμέρας ἠναγκάσθησαν νὰ τραπῶσιν εἰς φυγήν, ὁ δὲ Ἀλὴς εἰσῆλθε νυκτὸς εἰς Ἰωάννινα μετὰ χιλίων μόνον στρατιωτῶν, ἀπαγορεύσας προηγουμένως τὸ νὰ φανῇ τις τῶν κατοίκων, κατὰ τὴν εἴσοδόν του, εἰς τὰ παράθυρα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἢ τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν, πιθανῶς ἵνα μὴ ἔχῃ κανένα μάρτυρα τῆς καταισχύνης του. Ἀκολούθως ὁ Σατράπης ἀπεφάσισε νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν συνήθη πανουργίαν του, ἥτις ὅμως ἐπίσης δὲν εὐδοκίμησεν· ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοὐτέστι ἐκστρατείας τινὸς κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου προσεκάλεσε τοὺς Σουλιώτας εἰς βοήθειαν, ὑποσχεθεὶς αὐτοῖς μισθὸν ἄδρὸν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν των· ἡ ὑπόσχεσις μισθοῦ εἵλκυσε πρὸς αὐτὸν τὸν Καπιτάνον Τσαβέλλαν μετὰ 70 παλικαρίων· ἀλλ' αἴφνης οὗτοι περιεκυκλώθησαν καθ' ὁδὸν καὶ χειροδέσμιοι ἀπήχθησαν εἰς Ἰωάννινα, ἐν ᾧ ὁ Ἀλῆς ἑτέρωθεν μετὰ στρατεύματος ἱκανοῦ ὥρμησε κατὰ τοῦ Σουλίου, ἐλπίσας νὰ τὸ κυριεύσῃ ἀπροστάτευτον· ἀλλ' εὐτυχῶς διαδρὰς εἷς τῶν αἰχμαλώτων ἐκόμισε τάχιστα ἐκεῖ τὴν εἴδησιν τοῦ πραχθέντος τολμήματος καὶ οὕτω τὸ σχέδιον τῆς ἀδυνάτου ἐπιθέσεως ἐματαιώθη· ὁ δὲ Τσαβέλλας ἐν τοσούτῳ, ὅστις διὰ τῆς πανουργίας περιέπεσεν εἰς τὰ δίκτυα τοῦ ἐχθροῦ, διενοήθη ν' ἀπελευθερωθῇ διὰ τοῦ αὐτοῦ μέσου· ὑπεσχέθη εἰς τὸν Ἀλῆν νὰ πείσῃ τοὺς συγχωρίους του εἰς ὑποταγὴν ἐὰν ἤθελε τὸν ἀπολύσει, καὶ πρὸς βεβαίωσιν μάλιστα κατέλιπεν αὐτῷ ὡς ὅμηρον καὶ τὸν υἱόν του, τὸν μετέπειτα περίφημον Φῶτον· ἀλλ' ἅμα φθάσας εἰς τὰ ὄρη ἀντὶ νὰ προτρέψῃ εἰς ὑποταγὴν ἐξεναντίας προσεκάλεσεν ὅλους εἰς ἐκδίκησιν· διὰ συνεχοῦς δὲ τριετοῦς πολέμου κατώρθωσαν οὐ μόνον τοῦ υἱοῦ του ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν αἰχμαλώτων τὴν ἐλευθέρωσιν νὰ ἐπιτύχῃ.

Ὁ Σατράπης μολαταῦτα δὲν παρητήθη οὐδαμῶς τοῦ σκοποῦ του· μετὰ μακρὰν ὅπλων ἀνακωχὴν ἐστράτευσε καὶ πάλιν κατὰ τοῦ Σουλίου, πείσας ἤδη καὶ τοὺς ὡς κυρίαρχον αὐτὸν ἀναγνωρίζοντας ἀγάδας νὰ τὸν συνοδεύσωσιν εἰς κατατρόπωσιν αὐτῶν τῶν μέχρι τοῦδε ἀκαταμαχήτων ὀρεινῶν. Οἱ Σουλιῶται μὴ προϊδόντες τὴν ἐπερχομένην θύ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ελλαν καὶ περικυκλωθέντες αἴφνης ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ δὲν ἔλαβον καιρὸν νὰ προμηθευθῶσι διὰ τῶν ἀναγκαίων ζωοτροφιῶν, δυστυχῶς δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ εἷς τῶν σημαντικωτέρων καπιτάνων των, χρηματίσας ἤδη καὶ πολέμαρχος, ὁ Γεώργιος Βότσαρης, ηὐτομόλησεν εἰς τὸν ἐχθρὸν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει τοῦ νὰ διορισθῇ τοπάρχης τῆς κυριευθησομένης χώρας. Ὁ Ἀλῆς ὠφελήθη ἐξ ὅλων αὐτῶν τῶν περιστάσεων πρὸς ἐπανάληψιν τῆς ἐπιχειρήσεώς του· ἀλλὰ καὶ ἡ νέα αὕτη ἀπόπειρα δὲν ἔλαβε κρεῖττονα τῶν προλαβουσῶν ἔκβασιν. Οἱ Σουλιῶται κατέχοντες τὰς ἐπικαιροτέρας θέσεις ἐδέχθησαν μετ' ἀλαλαγμοῦ τοὺς πλησιάσαντας Ἀλβανοὺς καὶ μετὰ ἑπτάωρον μάχην τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν, ἀφοῦ ἐπέκεινα μὲν τῶν 300 ἐξ αὐτῶν ἀπέκτειναν, πολὺ δὲ πλείονας ἐπλήγωσαν καὶ ἠχμαλώτευσαν. Ὁ Ἀλῆς δ' ἠναγκάσθη νὰ ἐξαγοράσῃ παρὰ τῶν νικητῶν τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ ἐνταφιάσῃ τοὺς νεκροὺς καὶ νὰ δώσῃ εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων ἴσον ἀριθμὸν αἰγῶν καὶ προβάτων· ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ ἀναχωρεῖν ἔλαβε τὸ μέτρον τοῦ νὰ κρατήσῃ εἰς διαρκῆ πολιορκίαν τὸ Σοῦλι, διατάξας νὰ κατασκευάσωσι διαφόρους πύργους εἰς τὰ στενά, ἕκαστον χωρητικὸν 500 περίπου στρατιωτῶν· μετὰ ἐννέα δὲ μηνῶν ἀδιάκοπον πόλεμον οἱ Σουλιῶται δὲν ἔπαθον μὲν οὐδεμίαν σημαντικὴν ζημίαν, ἤρξαντο ὅμως νὰ πιέζωνται ὑπὸ σπάνης τροφῶν· ὅθεν ἄλλο μέσον θεραπείας δὲν εὗρον εἰμὴ νὰ περιορίσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων πέμποντες 200 ψυχὰς (γέροντας, γυναῖκας καὶ παῖδας) εἰς τὰς ἰονίους νήσους, ὅπερ καὶ ἐπέτυχον· ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν τριῶν μηνῶν καὶ αὖθις ἡ ἔλλειψις κατέστη ἐπαισθητὴ καὶ οἱ δυστυχεῖς πολιορκούμενοι κατήντησαν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ τρέφωνται ἀπὸ χόρτων καὶ φλοιῶν δένδρων. Ἐν τῇ ἰσχάτῃ δὲ ταύτῃ ἀμηχανίᾳ 400 ἄνδρες, παρακολουθούμενοι ὑπὸ 70

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

γυναικῶν, ἐκ τῶν εὐρωστοτέρων, ἀπεπειράθησαν ἔξοδον τινα διὰ νυκτός, ἀπῆλθον εἰς Πάργαν καὶ ἐπέστρεψαν πάλιν εὐτυχῶς φέροντες ἐπὶ τῶν ὤμων ὅσας ἐδυνήθησαν νὰ λάβωσι ζωοτροφίας. Ὁ Ἀλῆς μαθὼν τοῦτο μονονουχὶ δὲν ἐμάνη· τὸ ἀπέδωκε δὲ εἰς προδοσίαν, διὸ καὶ πολλοὺς μὲν τῶν ἀξιωματικῶν ἐτιμώρησε κεφαλικῶς, ἀπὸ δὲ τῶν ἐπικουρικῶν στρατευμάτων ἀφῄρεσε τὸν συμφωνηθέντα μισθόν· ἀλλ' ἐντεῦθεν προέκυψε γενικὴ δυσαρέσκεια καὶ αὕτη συνεπήγαγεν ὡς ἀποτέλεσμα οὐ μόνον ὅλων τῶν βέϊδων τὴν ἀναχώρησιν ἀλλὰ καὶ τὴν συνεννόησιν αὐτῶν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν. Τοιουτοτρόπως δὲ συνέστη συμμαχία τις κατὰ τοῦ Ἀλῆ μεταξὺ τοῦ Ἰβραὶμ πασᾶ τοῦ Μπερατίου, τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ τοῦ Δελβινίου, τοῦ Ἰσλὰμ Πρόγνου ἡγεμόνος τῆς Παραμυθιᾶς καὶ τῶν βέϊδων τῆς Τσαμουριᾶς, οἵτινες ἐπλήρωσαν εἰς τοὺς Σουλιώτας τεσσαράκοντα χιλιάδας γροσίων καὶ ἀντήλλαξαν μετ' αὐτῶν ὁμήρους πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ συνδέσμου των. Ὁ Ἀλῆς ἐν τοσούτῳ ἀντὶ νὰ ταραχθῇ διὰ τὸ συμβὰν τοῦτο, τὸ ἤκουσε μετ' ἀδιαφορίας καὶ παραχρῆμα μετεχειρίσθη ὅσα ἡ συνήθης πανουργία του τῷ ὑπηγόρευσε μέσα συντελῇ πρὸς ματαίωσιν αὐτοῦ· ἐν πρώτοις ἐμισθοδότησεν ἀδρῶς τοὺς βέϊδας τῆς Μουσέσκης ἵνα ἀποστατίσωσι κατὰ τοῦ πασᾶ τοῦ Μπερατίου· ἀκολούθως ἐκέρδησε τοὺς πτωχοτέρους ἀγάδας τῆς Παραμυθιᾶς διὰ ν' ἀποβάλωσι τὸν Ἰσλὰμ Πρόγνον· μεταξὺ δὲ τῶν βέϊδων τῆς Τσαμουριᾶς διέσπειρεν ἐπιτηδείως τὴν διχόνοιαν καὶ δωροδοκήσας τὸν διοικητὴν τοῦ Δελβίνου ἐγένετο κύριος τοῦ φρουρίου τούτου ὁμοῦ μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ εὑρισκομένων ὁμήρων τοῦ Σουλίου, τοὺς ὁποίους ἀμέσως ἀπεκεφάλισεν. Ὁ Μουσταφᾶς δ' ἐν τούτοις ἐδραπέτευσε καὶ ὁ Ἰβραΐμης ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ἱκανῶς εὐτυχῆ ὅτι ἐδυνήθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην μετὰ τοῦ ἐχθροῦ του, οὕτως ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐν βραχυτάτῳ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χρόνῳ ἀνέτρεψεν ὅλον τὸν κατ' αὐτοῦ συτάντα σύνδεσμον.

Ἐν ᾧ δ' ἐξηκολούθει ἐπιμόνως προβαίνων ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην κακουργίαν καὶ ἤλπιζε τέλος διὰ τῶν πανουργιῶν του νὰ καταστρέψῃ καὶ ἐξαφανίσῃ πᾶν ὅ,τι ἐθεώρει ὡς πρόσκομμα εἰς τὴν φίλαρχον καὶ τυραννικὴν προαίρεσίν του, παρολίγον κατηγορία τις σπουδαία, ἀπευθυνθεῖσα κατ' αὐτοῦ, ἔμελλε να θέσῃ τέρμα εἰς τας ἀκολασίας καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ζωήν του. Ἡ ὀθωμανικὴ πύλη δηλονότι εἶχε συλλάβει πολλὰς ἐπιστολὰς φερούσας τὴν ὑπογραφήν του καὶ ἀποδεικνυούσας τὴν μετὰ τῶν Ῥώσσων ἀνταπόκρισίν του· ὅθεν παραχρῆμα ἀρχιδήμιός τις (Καπουτσῆ Μπασὴς) ἐστάλη εἰς Ἰωάννινα ἔχων τὴν ἐντολὴν νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ λόγον (κρυφίως δ' ἔχων τὴν ἄδειαν νὰ τὸν καρατομίσῃ)· ἀλλ' ὁ πονηρός, ὅστις ἐνόησε τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς, ἀπέφυγε τὸν κίνδυνον ἰσχύσας νὰ πείσῃ δι' ἀπειλῶν καὶ κολακευτικῶν λόγων δυστυχῆ τινα Ἕλληνα νὰ γενῇ αὐτομολόγητος αὐτουργὸς τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπιστολῶν· ὑπεχρέωσε μάλιστα τοῦτον νὰ ὁρκισθῇ ἐνώπιον τοῦ Καδῆ ὅτι ἐπλαστογράφησε τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Σατράπου καταχρώμενος τῆς ἐμπιστοσύνης του· ἀκολούθως δὲ ὁ αἱμοβόρος, πρὸς ἀμοιβὴν τῆς τυφλῆς ἐκείνου ὑπακοῆς καὶ θέλων νὰ ἐξασφαλισθῇ περὶ τῆς σιωπῆς του, διέταξε νὰ τὸν θανατώσωσιν (1).

Εἰς τὴν εἰρημένην ἀλληλογραφίαν εἶχε λάβει μέγα μέρος ὁ τότε ἰσχυρὸς τῶν Ἀγράφων προεστὼς Παλαιόπουλος, τὸν ὁποῖον ἑλκύσας εἰς ἑαυτὸν ὁ Ἀλῆς μετεχειρίσθη ὡς ὄργανον τῶν μυστικῶν σχεδίων καὶ πολλῶν ἀξιοποίνων πράξεων· εἰς τοῦτον πειθόμενοι καὶ οἱ ἁρματωλοὶ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας κατετάχθησαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ

(1) Ὅρα *Pouqueville*, Hist. de la Grèce, Tom 1er.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀλλ' ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι ἐνήργει δῆθεν ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος των. Οὕτω δὲ ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ ἀπατηλῶν ἐλπίδων διαβουκολουμένη ἐκυμαίνετο μεταξὺ τῶν Ῥώσσων καὶ τοῦ Σατράπου τῆς Ἠπείρου· εἶχε τὸ συγκεχυμένον αἴσθημα τῆς ὅσον οὔπω ἀναγεννήσεώς της χωρὶς νὰ δύναται ἔτι νὰ προΐδῃ διὰ τίνος ὁδοῦ ἔμελλε νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπόν της!

Κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἐποχὴν ἡ πυρκαϊὰ τῆς μεγάλης γαλλικῆς μεταπολιτεύσεως, ἐλευθερίαν καὶ ἰσονομίαν (liberté et égalité) προαναγγελλούσης, εἰσέδυε πανταχοῦ· γαλλικαὶ δὲ φάλαγγες, νικηφόροι παρὰ τὸν Ῥῆνον καὶ πέραν τῶν Ἄλπεων, εἶχον ἤδη προχωρήσει, ὑπὸ στρατηγὸν δαιμόνιον, τὸν Βοναπάρτην, καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν διασπείρουσαι ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸν τρόμον εἰς τοὺς ἡγεμόνας αὐστριακῆς καὶ ἱσπανικῆς καταγωγῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἐλπίδα εἰς τοὺς λαοὺς μελλούσης βελτιώσεως τῆς τύχης των. Ἡ Ἐνετία, ἀγνοοῦσα εἰσέτι ὅτι ἡ μέλλουσα τύχη της ἐξήρτητο ἐκ τῆς διαγωγῆς της κατὰ τὰς στιγμὰς ταύτας τοῦ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὅτε ὅλοι οἱ τύποι τῶν γεγηρακότων βασιλείων ἐφαίνοντο ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσωσι ἐνώπιον τῆς δραστηριότητος ἑνὸς νέου συστήματος, ἡ Ἐνετία, λέγομεν, ἐτόλμησεν ἀκαίρως ν' ἀντισταθῇ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ οὕτως ἡ σκιὰ αὐτῆς τῆς παλαιᾶς καὶ στερεοτύπου ἀριστοκρατίας ἐξηφανίσθη ἄνευ τινὸς ἐλπίδος ἀποκαταστάσεως. Ὅλαι αἱ ἠπειρωτικαὶ καὶ θαλάσσιαι αὐτῆς κτήσεις κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν στρατῶν, τοὺς ὁποίους ὡδήγει ὁ Βοναπάρτης, καὶ κατὰ τὴν 27 ἰουνίου 1797 ὁ στρατηγὸς Γεντίλλης ἀποβὰς εἰς τὴν Κέρκυραν ἐγένετο κύριος αὐτῆς· παραυτίκα δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ Ἰόνιοι νῆσοι: Παξοί, Λευκάς, Κεφαλληνία, Ζάκυνθος, Ἰθάκη, Κύθηρα, ὡς καὶ αἱ ἀπ' αὐτῶν ἐξαρτώμεναι· ἠπειρωτικαὶ χῶραι: τὸ Βουθρωτόν, ἡ Πάργα,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἡ Πρέβεζα καὶ ἡ Βόνιτσα ἐδέχθησαν γαλλικὰς φρουράς. Ἡ χαρὰ τῶν Ἰονίων Ἑλλήνων ἔφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα· οἱ Γάλλοι ἐθεωρήθησαν ὑπ' αὐτῶν ὡς ἐλευθερωταί των καὶ ἡ κατὰ τὴν 17 ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους (1797) συνομολογηθεῖσα εἰρήνη τοῦ Καμποφορμίου ἐπεκύρωσεν ὅλας τὰς κατὰ τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος κατακτήσεις τῆς τότε γαλλικῆς δημοκρατίας.

Ἡ ἔμορος αὕτη πολιτικὴ μεταβολὴ δὲν ἐδύνατο νὰ μὴ σύρῃ ἐξαιρέτως τὴν προσοχὴν τοῦ Σατράπου τῆς Ἠπείρου, ὅστις εἰς πᾶσαν περίστασιν ἐσπούδαζε νὰ εὕρῃ καὶ εἶχε τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ εὑρίσκῃ μέσα πρὸς συντήρησιν ἑαυτοῦ καὶ ἐπίτευξιν τῶν ἰδιοτελῶν σκοπῶν του. Κατὰ τοὺς προηγουμένους ἤδη χρόνους εἶχε πειραθῇ διὰ πολλῶν δολίων τρόπων νὰ κερδήσῃ τὴν φιλίαν τῶν Ἐνετῶν· ἀλλ' ἡ Γαληνοτάτη Πολιτεία (Republica Serenissima), πιστή, καὶ ἐν τῇ παρακμῇ αὐτῆς, εἰς τὸ ἱπποτικὸν πνεῦμα, δι' οὗ διετήρησε τοσοῦτον χρόνον τὴν ἀξιοπρέπειάν της, ἀπέκρουσε πάντα σύνδεσμον μετὰ τοῦ τυράννου τῆς Ἠπείρου. Οἱ Γάλλοι ὅμως δὲν ἔδειξαν τὴν αὐτὴν περίσκεψιν· ἀνατεθραμμένοι εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Βολταίρου καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ τελευταίου αἰῶνος οἱ δημοκράται τοῦ 1729 ἠπατήθησαν ὑπὸ τῶν κατ' ἐπιφάνειαν λογικῶν ἀρχῶν τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας· τὴν εὕρισκον ἁπλουστέραν, ἐλευθερωτέραν τελετῶν καὶ δογματικῶν διατάξεων, ἐν ἑνὶ λόγῳ φιλοσοφικωτέραν καὶ ἐπομένως προτιμωτέραν τῆς χριστιανικῆς (ὡς τὴν ὠνόμαζον) δεισιδαιμονίας· ὅθεν φυσικωτάτη τάσις τοὺς ὤθει εἰς τὴν συμφιλίωσιν μετὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ καὶ πρὸ πάντων μετὰ τοῦ Ἀλῆ, φιλοσόφου ὁμοίου μὲ αὐτούς, γινώσκοντος ἐπίσης νὰ ἦνε ἀνώτερος τῶν προλήψεων τοῦ πλήθους· ἡ ἀπάτη δ' αὐτῶν, εἰς ἣν ἐκινδύνευον νὰ ἐξοκείλλωσιν, ἔμελλε νὰ ἦνε ἐλευθρία

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τὴν γαλλικὴν ἐπιῤῥοὴν καὶ νὰ τρέψῃ ἀλλαχοῦ τῶν φιλοπατριδῶν Ἑλλήνων τὰς ἐλπίδας.

Ὁ Ἀληπασᾶς δὲν ἐβράδυνε νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς διαθέσεως τῶν Γάλλων· μόλις οὗτοι κατεστάθησαν ἐν Κερκύρᾳ καὶ εὐθὺς ἐδήλωσεν εἰς τὸν ἀρχηγόν των τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ σχετισθῇ μετὰ τῆς Γαλλίας διά τινος συνθήκης. Ὁ Γεντίλλης ἐνέπεσεν εἰς τὴν παγίδα καὶ ἔσπευσε νὰ στείλῃ τὸν γενικὸν ὑπασπιστὴν του Ῥόσιον (Rôse) ἵνα συνοικειωθῇ μετὰ τοῦ δεσπότου τῶν Ἰωαννίνων. Ὁ πανοῦργος δ' οὗτος ὑπεκρίθη θαυμασίως δείξας τὸν πλέον ἔνθερμον θαυμασμόν του διὰ τας νίκας τῶν ὅπλων τῆς Γαλλίας καὶ ἄκρατον δημοκρατικὸν φρόνημα. Ἐδέχθη μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ μεθ' ὅλων τῶν δειγμάτων τοῦ σεβασμοῦ τὸ τρίχρωον ἐθνόσημον (cocarde), ὅπερ ὁ Ῥόσιος τῷ προσήνεγκεν ἐν ὀνόματι τοῦ στρατηγοῦ Γεντίλλη, καὶ ἔφερεν αὐτὸ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας προσηρτημένον εἰς τὴν κίδαρίν του. Οἱ υἱοὶ δὲ τοῦ Ἀλῆ καὶ πάντες οἱ περὶ αὐτὸν ἀξιωματικοὶ μετέσχον αὐτῶν τῶν ἐπιδείξεων καὶ ἐχόρευσαν τὸν δημοκρατικὸν χορὸν (la Carmagnole) ἐνώπιον τοῦ δημοκράτου γενικοῦ ὑπασπιστοῦ, εἰς ὃν τὸ θέαμα ἐνέπνευσε μέγιστον ἐνθουσιασμόν· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο εἰμὴ τὸ ἀσθενέστερον μέρος τῶν ὅσων ὁ Σατράπης προετίθετο νὰ πράξῃ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ φίλου του Ῥοσίου· ὁ ἐπιτήδειος ὑποκριτὴς ἐξελέξατο ἐν τῇ πλουσιωτάτῃ γυναικωνιτιδί του νεάνιδα τινα Ἑλληνίδα λίαν καλλιπάριον, καλουμένην Ζωΐτσαν, καὶ τὴν προσέφερεν ὡς σύζυγον εἰς τὸν ἀξιωματικὸν Γάλλον· οἱ γάμοι ἐτελέσθησαν δι' ἑορτῶν πολυτελεστάτων καὶ ὁ Μητροπολίτης τῶν Ἰωαννίνων Ἱερόθεος, δημιούργημα εὐπειθὲς τοῦ πασᾶ, εὐλόγησε τοὺς νεονύμφους· δια τῶν παντοίων δὲ τούτων μέσων φενακης ὁ Ἀλῆς ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του. Ὁ Ῥόσιος ἔγραψε περὶ τῶν προθέσεων αὐτοῦ εἰς τὸν στρατηγὸν καὶ οὗτος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

χωρὶς ν' ἀναλογισθῇ τὰς συνεπείας τοιαύτης εὐνοίας τῷ παρεχώρησε τὸ δικαίωμα τοῦ ναυτίλεσθαι ἐν τῇ Ἀδριατικῇ θαλάσσῃ, δικαίωμα, ὅπερ οἱ Ἐνετοὶ εἶχον ἀρνηθῇ πάντοτε εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς προκατόχους του.

Ὁ Ἀλῆς καραδοκῶν τὴν στιγμὴν ταύτην εἶχεν ὅλως ἕτοιμον στολίσκον τινὰ εἰς τοὺς λιμένας τῆς σατραπείας του· ὅθεν τὸν διεύθυνεν εὐθὺς κατὰ τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τῆς Νίβιτσας Βούβας καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, δύο ἀξιολόγων χωρίων κειμένων κατὰ τὰς ἐσχατιὰς τῆς ἁλύσσου τῶν Ἀκροκεραυνίων, ἀπροσίτων πανταχόθεν ἐκτὸς τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης. Οἱ στρατιῶται τοῦ Ἀλῆ ἀπεβιβάσθησαν τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα, ὅταν ὅλοι οἱ κάτοικοι ἦσαν συνηθροισμένοι εἰς τὰς ἐκκλησίας πανηγυρίζοντες τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀνάστασιν· αἴφνης αἱ πῦλαι διερρήχθησαν καὶ στίφη ἀγρίων ἐπέπεσαν κατὰ ἄοπλου καὶ ἀνυπερασπίστου πλήθους. ὁ Γιουσοὺφ ἀράπης, ἄξιος τοῦ κυρίου του δορυφόρος, διεύθυνε τὴν σφαγήν· ὁ αἱμοβόρος δὲν ἐφείσθη οὔτε γυναικῶν, οὔτε παίδων, οὔτε γερόντων· ὁλόκληρός τις οἰκογένεια συγκειμένη ἐκ δεκατεσσάρων προσώπων ὑπέστη τὸν θάνατον τῆς ἀγχόνης ἐπί τινος δένδρου, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἀποφράδος ταύτης ἡμέρας διετήρησε τὸ ὄνομα «ἐλαία τῶν μαρτύρων» ἄλλοι ἐκάησαν ζωντανοὶ ἢ κατεκόπησαν μεληδόν· τέλος ἀνατείλας ὁ ἥλιος δὲν ἐφώτιζε πλέον ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος τὴν παραμονὴν τόσον ἀνθηρῶν χωρίων, εἰμὴ ἐρείπια καπνίζοντα ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἔκειντο χίλια πτώματα ἄταφα.

Τὸ ἐκ τῆς διαδόσεως τῆς κρεουργίας ταύτης προκύψαν ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε τρομερόν· ἡ εὐαισθησία τῶν Γάλλων δὲν ἐδύνατο νὰ ἀνθέξῃ εἰς τοιαύτην δοκιμασίαν· ἕκαστος παρέβαλλε τὴν μωρὰν τῶν ἀντιπροσώπων τῆς δημοκρατίας εὐπιστίαν πρὸς τὴν φρόνιμον τῆς ἐνετικῆς κυβερνήσεως

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

διαγωγήν. Ἕκαστος ἠρώτα ἐὰν ἦτο αὐτὸ τὸ ἔθνος τὸ τόσον φιλελεύθερον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀναθέσει τὰς ἐλπίδας των, καὶ τὸ ὁποῖον ἐπηύξανε τας συμφοράς των ὑπηρετοῦν τὴν πολιτικὴν ἑνὸς τέρατος ὑποκρισίας καὶ ὠμότητος!

Ἐν τοιούτοις τὸ φρικῶδες δρᾶμα τῶν Ἀκροκεραυνίων ὀρέων ἠνέῳξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ στρατηγοῦ Γεντίλλη· ὁ τίμιος οὗτος στρατιωτικὸς ἠσθάνθη ἀγανάκτησιν βαθεῖαν κατὰ τῆς ἀπιστίας τοῦ Σατράπου· ἠνόησε τὴν ἔκτασιν τοῦ ὁποίου ἔπραξε σφάλματος τοῦ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς αἰτήσεις ἐκείνου καὶ ἐδοκίμασε νὰ προσεγγίσῃ εἰς τοὺς Χριστιανούς· ἐμβῆκεν εἰς ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ Σουλίου· μετεπέμψατο εἰς Κέρκυραν πολλοὺς ἁρματωλοὺς καὶ κλέφτας, ἔλαβε μετ' αὐτῶν συνεντεύξεις καὶ τοῖς ὑπεσχέθη νὰ τοὺς ὑποστηρίξῃ· ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἠκολούθει ταχέως τὰς γενομένας εἰς τοὺς Ἕλληνας ὑποσχέσεις· ὁ στρατηγὸς Γεντίλλης δὲν ἐτόλμα νὰ διαῤῥήξῃ φανερὰ τὰς μετὰ τοῦ Ἀλῆ σχέσεις του, καθόσον μάλιστα οὗτος θέλων ν' ἀποβουκολίσῃ τοὺς Γάλλους ἐπολλαπλασίαζε τὰς ἐνδείξεις τῆς πρὸς αὐτοὺς φιλίας. Οἱ Σουλιῶται ἐζήτησαν βοηθείας ἢ τοὐλάχιστον ὅπλα καὶ πολεμεφόδια· ἀλλ' ἀντὶ τούτων τοῖς ἐστάλησαν τετρακισχίλια τρίχρωα ἐθνόσημα, ἅτινα ἔπρεπε νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὸ νὰ τοὺς ἀναδείξωσι πανταχοῦ ἀηττήτους!

Τέλος τὴν 10 σεπτεμβρίου 1798 ἡ ὀθωμανικὴ πύλη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας. Ὁ Ἀλήπασας, ὅστις συνήθροιζε πρὸ πολλοῦ στρατόν, ἀπεκάλυψε τὸ προσωπεῖον· ἑλκύσας δὲ τὸν φίλον του Ῥόσιον εἰς ἓν συμπόσιον μεγαλοπρεπὲς συνέλαβεν αὐτὸν αἴφνης καὶ δέσμιον τὸν ἔπεμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὁ δυστυχὴς ἀπέθανεν ἐν τῇ εἱρκτῇ· μετὰ τὴν ἀρχὴν δὲ ταύτην ὁ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Σατράπης προέβη εἰς τὰς ἐχθροπραξίας· ἐκυρίευσεν αἰφνιδίως τὸ Βουθρωτὸν καὶ ὥρμησε κατὰ τῆς Πρεβέζης· ὁ στρατηγὸς Χαβότος (Chabot), ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε διαδεχθῆ τὸν Γεντίλλην, ἐξαφνισθεὶς ἐκ τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης ἐπιθέσεως ἐπεκαλέσθη τὴν σύμπραξιν τῶν Σουλιωτῶν· ἀλλ' οὗτοι ἠρνήθησαν νὰ τῷ δώσωσι συνδρομὴν ἣν ὁ προκάτοχός του δὲν ἠθέλησε νὰ δώσῃ αὐτοῖς καὶ ὁ στρατηγὸς Λασαλκώττης, διοικητὴς τῆς Πρεβέζης, περιορισθεὶς εἰς τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ δυνάμεις, συνισταμένας εἰς 700 μόνον ἄνδρας, ἠναγκάσθη νὰ κενώσῃ τὴν πόλιν μετὰ ἐξάωρον μάχην πρὸς ἑνδεκα χιλιάδας Ἀλβανῶν.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἀλῆς ἀφῄρει τοιουτοτρόπως ἀπὸ τῶν Γάλλων τινὰς πόλεις τῆς Ἠπείρου ἐξαρτωμένας ἀπὸ τῆς Ἑπτανήσου, στόλος τις Ῥωσσοτουρκικὸς ἦλθε νὰ προσβάλῃ αὐτὰς τὰς ἑπτὰ νήσους. Τὰ Κύθηρα, ἡ Ζάκυνθος, ἡ Κεφαλληνία, ἡ Ἰθάκη ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς τῆς ἀλλοκότου Χριστιανοτουρκικῆς συμμαχίας, ἥτις ὑπέσχετο εἰς τοὺς Ἰονίους ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν. Ἐγκύκλιός τις τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως διεδόθη παντα-χοῦ εἰς τὸν λαὸν καλοῦσα αὐτὸν εἰς τὰ ὅπλα καὶ ἀναγγέλλουσα ὡς ἀμοιβὴν τῆς ὁποίας ἤθελον παράσχει συνδρομῆς εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῶν Ῥωσσοτούρκων, τὴν σύστασιν ἐλευθέρου Ἰονικοῦ κράτους.

Ἡ Κέρκυρα μόνη διέμεινεν ἔτι εἰς τοὺς Γάλλους· ἀλλ' οἱ σύμμαχοι ἐνισχυνθέντες διὰ τῶν στρατῶν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐπολιόρκησαν αὐτήν· ὁ στρατηγὸς Χαβότος ἀντέστη γενναίως ὑπὲρ τοὺς τρεῖς μῆνας· στερούμενος ὅμως ζωοτροφιῶν καὶ πολεμεφοδίων καὶ μηδεμίαν λαμβάνων βοήθειαν ἐκ τῆς Γαλλίας ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ· καὶ οὕτως οἱ Τουρκο-Ῥῶσσοι κατέλαβον τὴν Κέρκυραν τὴν 7 Μαρτίου 1799.

Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ὁ Σατράπης τῶν Ἰωαννίνων

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιος

ἐθριάμβευσε καὶ κατὰ τῶν δυστυχῶν κατοίκων τῆς Πάργας· τετυφωμένος δὲ διὰ τὰς νίκας του καὶ γαυριῶν διὰ τὰς ὁποίας ἔλαβε παρὰ τοῦ ναυάρχου τῆς Ἀγγλίας Νέλσωνος ἐνδείξεις φιλοφροσύνης ὡς καὶ διὰ τὸ Βεζυρικὸν ἀξίωμα, εἰς ὃ ἡ Πύλη πρὸ μικροῦ τὸν εἶχε προβιβάσει (1), ἔστρεψεν ἐκ νέου πάλιν τὴν προσοχήν του εἰς τοὺς βράχους τοῦ ἀκαταμαχήτου Σουλίου, ὅπου ἀνέπνεον ἐλεύθεροι ἄνδρες, ἀνένδοτοι

1) Ὁ προβιβασμὸς οὗτος τοῦ Ἀλῆ ἐγένετο διὰ τῆς μεσητεύσεως τοῦ τότε παρὰ τῷ Σουλτάνῳ πολὺ ἰσχύοντος Χουσεὶν Καπουδὰν πασᾶ, μεθ' οὗ εἶχε σχετισθῆ ἐν τῇ κατὰ τοῦ ἀποστάτου Πασβάντογλου ἐκστρατείᾳ του. Ἔκτοτε δὲ, κατὰ τὴν πάσης πίστεως ἀξίαν μαρτυρίαν τοῦ Πουκκεβίλου, ὁ Ἀλῆς ἀπορρίψας τὴν ἀλωπεκὴν ἔδειξε τὸν ἀληθῆ τιγρικὸν χαρακτῆρα του. Οἱ ἀγγελιοφόροι τῆς βεζυρεύσεώς του σταλέντες ὑπ' αὐτοῦ πανταχοῦ ἔλαβον ἀπὸ πάσης χώρας μισθὸν τῶν εὐαγγελίων πολλὰς χιλιάδας γροσίων· οἱ ὑπερήφανοι τῆς Λαρίσσης Βέϊδες, οἵτινες πρότερον δὲν κατεδέχοντο νὰ τὸν χαιρετήσωσι, διαβάντες τὸν Πίνδον ἔδραμον μετὰ λαμπρῶν δώρων νὰ ἀσπασθῶσι τὰ κράσπεδά του· ὅλοι οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ἑλλάδος, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας ἔσπευσαν μετὰ τῶν δημογερόντων νὰ τὸν προσκυνήσωσι (κατὰ τὴν συνήθει φράσιν) προσφέροντές τῳ ἀδρὰς φλωρίων ποσότητας (διότι ἄλλα δῶρα δὲν ἐδέχετο πλέον). Ἠλὴν δὲ τῶν ὅσα αὐτὸς ἐθησαύριζε καὶ οἱ υἱοί του ἀναδειχθέντες Σατράπαι καί τινες τῶν ἀνεψιῶν του περιερχόμενοι ὑπὸ διαφόρους τίτλους εἰσέπραττον ἀσπλάγχνως ἀργύριον ἄμετρον. Μετὰ ψηλαφητῶν δὲ συκοφαντιῶν ἐπεχείρησεν ἤδη νὰ γυμνόνῃ πάντα φαινόμενον εὐκατάστατον· ὁ μὲν διότι εὕρηκε δῆθεν θησαυρὸν κεκρυμμένον, ὁ δὲ διότι ἐχρεώστει εἰς ἀνθρώπους, μεθ' ὧν οὐδεμίαν εἶχε σχέσιν καὶ ἄλλοι δι' ἄλλας προφάσεις ἐσύροντο εἰς τὰ Ἰωάννινα, μετεβάλλοντο εἰς ἐπαίτας ἢ ἀπέθνησκον ἐν τῇ φυλακῇ· καὶ αὐτὸς καὶ οἱ υἱοί του δὲν ἠσχύναντο νὰ δεικνύωσιν ἀναφανδὸν τὰς κτηνώδεις ὀρέξεις των· οὐαὶ εἰς τοὺς ἔχοντας γυναῖκα ὡραίαν ἢ κόρην ἢ υἱόν· οἱ διεσπαρμένοι πανταχοῦ κατάσκοποι κατεπρόδιδον τὰ κάλλη καὶ ἀπεσταλμένοι ὁπλοφόροι ἀπέσπων ἐκ τῶν ἀνδρικῶν καὶ πατρικῶν ἀγκαλῶν τὰ φίλτατα ἵνα τὰ προσφέρωσι θύματα εἰς τὴν ἀκολασίαν του. Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ διηγηθῇ λεπτομερῶς τὰς ἀνοσιουργίας τοῦ μοναδικοῦ τούτου εἰς τὸ εἶδός του τυράννου; Ὁ Πουκκεβίλης, εἰς πολλὰ ὑπερβολικὸς ἱστορικὸς ἄλλων Ἑλληνικῶν πραγμάτων, περιέγραψε μετὰ μεγάλης ἀληθείας τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς κράξεις αὐτοῦ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μέχρι τοῦδε εἰς τὰς ἀγωνίας τοῦ φόβου καὶ εἰς τὰς πλεκτάνας τῆς ἀπάτης. Οὐδέποτε ὁ Σατράπης οὗτος ἴδεν ἑαυτὸν εἰς κατάστασιν εὐτυχεστέραν τῆς παρούσης· τὰ ταμεῖα του ἔβριθον χρυσοῦ· τὰ στρατεύματά του ἐκτήσαντο μεγάλην ἀνδρείας καὶ ἐπιδεξιότητος φήμην ἐν ταῖς κατὰ τῶν Γάλλων καὶ Παργηνῶν προσφάτοις μάχαις. Ὅλοι οἱ Ἀλβανοὶ ὑποτάσσοντο εἰς τὰς προσταγάς του. Πολλαὶ ἐκ τῶν Μωαμεθανικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες ἀνθίσταντο εἰς τοὺς σκοπούς του, ἐξολοθρεύθησαν ἤδη καὶ ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἁρματωλῶν οἱ πλεῖστοι κατετάχθησαν ὑπὸ τὰς σημαίας του (1800)· μόνοι οἱ Σουλιῶται ἔμενον ἔτι ἀνυπότακτοι, καὶ κατ' αὐτῶν προέκειτο νῦν νὰ ἐκκενώσῃ ὅλα τῆς ὀργῆς του τὰ βέλη.

Εἰδοποιηθέντες δ' οὗτοι ἐγκαίρως περὶ τῆς ἑτοιμαζομένης κατ' αὐτῶν τρομερᾶς ἐκστρατείας καὶ προμηθευθέντες ὅσας ἠδυνήθησαν ζωοτροφίας, ἐξελέξαντο ὡς πολέμαρχον καλόγηρόν τινα, ὀνόματι Σαμουήλ, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπέτρεψαν ὅλων τῶν πραγμάτων τὴν διεύθυνσιν· ὁ Ἀλῆς ἐπανέλαβε τὸ πολιορκητικόν του σύστημα (1802), οἱ δὲ υἱοί του Μουχτὰρ καὶ Βελῆς, εἰς τοὺς ὁποίους παρέδωκε τῶν πολεμικῶν ἐργασιῶν τὴν διοίκησιν, προχωροῦντες κατὰ μικρὸν καὶ καταλαμβάνοντες πᾶσαν θέσιν διὰ μεγάλης δυνάμεων ὑπεροχῆς καὶ διὰ πολλῆς θυσίας ἠδυνήθησαν τέλος νὰ ὠθήσωσι τοὺς Σουλιώτας μέχρι τῶν ἀκροτάτων κορυφῶν τοῦ ὄρους των· ἐκεῖ δέ, εἰς τὰ ἄκρα, οἱ ἀτρόμητοι περισθέντες, εὑρέθησαν ἄνευ ὕδατος, ὅπερ μόνον διὰ μεγάλων σπόγγων δεδεμένων εἰς μακρὰ σχοινία ἤντλουν ἀπὸ τοῦ Ἀχέροντος.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ μέσου τούτου, καίτοι ἄλλως ἀνεπαρκοῦς εἰς τὴν σβέσιν τῆς δίψης των, ἤρξαντο μετοὔπολυ νὰ στερῶνται· οὕτω δὲ πανταχόθεν πιεζόμενοι προσήγγιζον εἰς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὴν τελευταίαν καταστροφήν των· τότε δέ, ὡς λέγεται, ἡ Ἐμινέ, σύζυγος τοῦ Σατράπου ἐτόλμησε νὰ μεσιτεύσῃ ἱκετικῶς ὑπὲρ τῶν κινδυνευόντων, ἀλλὰ βολή τις πιστολίου ὑπῆρξεν ἡ ἀπάντησις πρὸς τὰς ἱκεσίας της· λυποθυμημένην δὲ τὴν ἔσυραν ἐκ τοῦ μέσου καὶ ἀφοῦ ἔμαθεν ὁ Σατράπης, ὅτι ἡ σφαῖρα τοῦ πυροβόλου δὲν ἐπέτυχεν, ἡ ἔκρηξις τῆς χαρᾶς αὐτοῦ, σπεύσαντος πρὸς τὴν ἀγαπητήν του Ἐμινέ, ἦτο τοσοῦτον ἀγρία καὶ σφοδρά, ὥστε ἡ δυστυχὴς ἀπέθανεν ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ τρόμου· πολλὰ ἔτη κατὰ συνέχειαν τὸν κατεδίωκεν ἡ σκιὰ τῆς ἀποθανούσης· τὴν ἔβλεπε τὴν ἡμέραν καὶ κατ' ὄναρ, οὐδ' ἐτόλμα ποτὲ νὰ κοιμηθῇ μόνος· οἱ περὶ αὐτὸν τὸν ἤκουον πολλάκις οἰμώζοντα· καὶ μετὰ ταῦτα δὲ πάντοτε, ὁσάκις ἀνεκάλυπτεν εἰς τὰ πρόσωπα τῶν υἱῶν καὶ ἐγγόνων του ὁμοιότητα τινὰ μετὰ τῆς Ἐμινές, ᾐσθάνετο σφοδρὰν ψυχῆς συγκίνησιν.

Ἐν τούτοις ὁ Βελῆς, φοβηθεὶς τὰ ἐκ τῆς ἀπελπισίας δυνάμενα νὰ προκύψωσι δεινὰ ἐπακόλουθα, συγκατετέθη νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τῶν Σουλιωτῶν συνθήκην (12 δεκεμβρίου 1803), δι' ἧς τοῖς ἐπετρέπετο ἐν γένει μὲν ἡ ἐλευθέρα ἔξοδος, εἰς δὲ τοὺς θέλοντας νὰ μείνωσιν ἐδίδετο ἡ ὑπόσχεσις τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἰδιοκτησιῶν των· δυνάμει λοιπὸν τῆς συνθήκης ταύτης οἱ πλεῖστοι τῶν Σουλιωτῶν ὑπὸ τοὺς καπιτάνους: Φῶτον Τσαβέλλαν, Δῆμον Δράκον καὶ Τσίμαν Ζέρβαν ἀνεχώρησαν εἰς Πάργαν· ἄλλοι δὲ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν καπιτάνων: Κίτσου Μπότσαρη, Κουτσονίκα καὶ Παλάσκα κατέφυγον εἰς Ζαλογγόν, φρούριόν τι ὀχυρόν· εἴκοσι δὲ οἰκογένειαι, κατὰ τὸ πλεῖστον γυναῖκες, χῆραι καὶ παιδία, ἀπῆλθον εἰς Ῥηνιάσσαν.

Ὁ καλόγηρος Σαμουήλ, ὅστις ἠρνήθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν συνθήκην, ἀντέστη μέχρι τοῦ τελευταίου τῶν περὶ αὐτὸν Σουλιωτῶν καὶ τέλος κλεισθεὶς ἐντὸς τοῦ πύργου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Κονοῦγγι καὶ ἐπὶ βαρελίου πυρίτιδος σταθεὶς ἐτεινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μετὰ 500 περίπου βαρβάρων καθ' ἣν στιγμὴν οὗτοι εἰσέβισαν εἰς τὸ ἄσυλόν του· ὁ Βελῆς δ' ἐκλαβὼν τοῦτο ὡς παράβασιν τῆς συνθήκης διέταξε τοὺς στρατιώτας νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν ἀποχωρούντων· ἀλλ' οὗτοι ἀπέκρουσαν τοὺς προσβολεῖς των καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Πάργαν, εὑρισκομένην τότε ὑπὸ τὴν ῥωσσικὴν προστασίαν. Ἀκολούθως ἡ λύσσα τοῦ Σατράπου ἐστράφη κατ' ἐκείνων, οἵτινες μόλις εἶχον κατασταθῇ ἐν Ζαλογγῷ· ἀφοῦ δὲ οὗτοι ἀντέστησαν πεισματωδῶς ἀπεφάσισαν ν' ἀποδράσωσι διασχίζοντες τοὺς ἐχθρούς· ἑξήκοντα γυναῖκες μὴ δυνηθεῖσαι ν' ἀκολουθήσωσι τοὺς ἄνδρας καὶ θέλουσαι ν' ἀποφύγωσι τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἀτίμωσίν των ἐρρίφθησαν ἑκουσίως, ἀφοῦ ἔψαλον τὸν νεκρώσιμον ὕμνον, μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἀπὸ τοῦ ὕψους ἑνὸς βράχου σύρουσαι μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὰ τέκνα των· ὅσαι δὲ εἶχον τόλμην καὶ δύναμιν ἱκανὴν ν' ἀκολουθήσωσι τοὺς ἄνδρας των ἀπεφάσισαν νὰ πνίξωσι τὰ ἴδια ἑαυτῶν τέκνα ἵνα μὴ διὰ τῶν κραυγῶν των προδοθῇ εἰς τοὺς Τούρκους ἡ πορεία αὐτῶν· ἀλλ' ὅλα τὰ μέτρα ταῦτα δὲν ὠφέλισαν οὐδαμῶς· οἱ Τοῦρκοι ἀνεκάλυψαν τοὺς φεύγοντας καὶ ἐπέπεσαν κατ' αὐτῶν· μόνον ἑκατὸν πεντήκοντα ἠδυνήθησσν νὰ διασωθῶσιν εἰς Πάργαν, οἱ δὲ λοιποὶ αἰχμαλωτισθέντες ἀπήχθησαν εἰς Ἰωάννινα, ἔνθα ὑπέστησαν τὸν πλέον σκληρὸν καὶ ἐπώδυνον μαρτυρικὸν θάνατον· μεταξὺ δὲ τῶν θυμάτων ὑπῆρχε ἓν δεκατετραετὲς μειράκιον καὶ ἓν ἑνδεκαετὲς κοράσιον, ἄγον διὰ τῆς χειρός του καὶ ἕνα μικρότερον ἀδελφόν· γυμνὰ καὶ ὑπὸ λυσσώντων δερβισσάδων συνοδευόμενα ἀπήχθησαν τὰ ἀθῶα ταῦτα πλάσματα εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, καὶ τὸ μὲν κοράσιον παταχθὲν διά τινος ῥοπάλου ἴδε συγχρόνως καὶ τὸν νήπιον ἀδελφόν του ἀποκεφαλισθέντα, ὁ δὲ νεανίας ἐγένετο ἐλώριον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μιᾶς ἀγρίας ἄρκτου· ὅσοι δὲ τῶν αἰχμαλώτων ὑπελείποντο ἔτι, ἐξωρίσθησαν εἰς τὸ χωριον Βουλγαρέλι.

Ὁ ἀμείλικτος ὅμως Ἀλῆς μὴ ἀρκούμενος εἰς τινὰ θύματα ἤθελε νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὁλόκληρον τὴν Σουλιωτικὴν φυλήν· ὅθεν λυσσῶν διότι τινὲς ἠδυνήθησαν νὰ διαφύγωσι τοὺς ὄνυχάς του, ἔπεμψε τὰ ἄγρια αὐτοῦ στίφη εἰς Ῥηνιάνσαν, ὅπου κατὰ τοὺς ὅρους τῆς γενομένης συνθήκης εἶχον ἀπέλθει εἴκοσι σουλιωτικαὶ οἰκογένειαι· οἱ σταλέντες ἐπέπεσαν ὡς τίγρεις κατ' αὐτῶν· κραυγαὶ ἀγωνίας ἀντήχησαν δι' ὅλου τοῦ χωρίου, ὅτε ἡ Δέσπω, χήρα τοῦ καπιτάνου Γεωργίου Μπότση, ἥτις κατῴκει εἰς πύργον τινὰ κείμενον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου καλουμένου Διμουλᾶ, ἐπυροβόλησε κατὰ τῶν φονέων, καὶ οὕτως εἵλκυσε καθ' ἑαυτῆς τὴν λύσσαν των· ὅτι εἰς τὴν ἄνισον ταύτην πάλην ἔμελλε νὰ ὑποκύψῃ, τὸ ἠσθάνετο κάλλιστα· διὸ συναθροίσασα περὶ ἑαυτὴν ὅλους τοὺς οἰκείους της, ὀκτὼ γυναῖκας καὶ κόρας καὶ δύο νεανίας, προέτεινεν αὐτοῖς ἐὰν προέκρινον νὰ ζήσωσι δοῦλοι ἢ ν' ἀποθάνωσιν ἐλεύθεροι· ὅλοι εὑρέθησαν σύμφωνοι εἰς τὴν δευτέραν αἵρεσιν· καὶ οὕτως ἡ Δέσπω θέσασα πῦρ εἰς ἓν κιβώτιον πλῆρες φυσεκίων ἐτινάχθη μετὰ τῶν συντρόφων τῆς τύχης της εἰς τὸν ἀέρα.

Ἅμα δὲ γενομένων γνωστῶν τῶν τραγικῶν τούτων σκηνῶν εἰς Βουλγαρέλι, οἱ αὐτόθι μένοντες Σουλιῶται ἀνεχώρησαν μετὰ σπουδῆς πρὸς τὸ ὀκτὼ ὥρας ἀπέχον μοναστήριον Σέλτσον, ὅπου προμηθευθέντες ὅσας ἐδυνήθησαν νὰ πορισθῶσι ζωοτροφίας καὶ πολεμεφόδια ἠμύναντο ἑαυτοὺς ἓξ ἔτι ἑβδομάδας, ἕως οὗ ὑπὸ ἐλλείψεως παντὸς εἴδους πιεσθέντες ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξέλθωσι καὶ ἑκατὸν ἑξήκοντα μὲν γυναῖκες καὶ παῖδες διασχίσαντες τὰς τάξεις τῶν πολιορκητῶν ἐρρίφθησαν εἰς τὰ κύματα τοῦ Ἀχελώου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὗρον τὸν θάνατόν των, ἐκ 300 δὲ μαχίμων

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἀνδρῶν ἐσώθησαν μόλις οἱ ἡμίσεις, τοὺς ὁποίους ὁ Κίτσος Μπότσαρης ὡδήγησε δι' ἀβάτων ὀρέων καὶ ποταμῶν εἰς Πάργαν. — Οὕτως ἔλαβον πέρας αἱ τοῦ Σουλίου τραγικαὶ σκηναί.

Ὅλα τὰ προεκταθέντα νεώτερα συμβάντα, ὁ ἐκ τῆς γαλλικῆς μεταπολιτεύσεως προελθὼν γενικὸς κλονισμός, ἡ αἰφνηδία ἐξάλειψις τῆς ἑνετικῆς πολιτείας· ἡ τῆς Ἑπτανήσου εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Γάλλων καὶ ἐφεξῆς εἰς τὴν τῶν Ῥώσσων περιέλευσιν, ὁ πολυχρόνιος ἡρωϊκὸς ἀγὼν τοῦ Σουλίου δὲν ἐδύναντο νὰ μὴν ἔχωσιν ἐπιῤῥοὴν εἰς τὴν γείτονα Ἑλλάδα καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ζητοῦντος πάντοτε νὰ ὠφελῆται ἐξ ὅλων τῶν εὐνοϊκῶν περιστάσεων καὶ διαρκῶς τὴν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθέρωσίν του ἐπιθυμοῦντος. Ἡ ἀνατροπὴ ἢ διακοπὴ ἑνὸς μέρους τοῦ ἀρχαίου ἐμπορίου ἐβεβήθησε τὴν ἑλληνικὴν βιομηχανίαν· ἡ Πελοπόννησος καλλιεργουμένη ἀπό τινος χρόνου ἐπιμελέστερον ἤρξατο νὰ παρέχῃ πλουσιωτέραν καρπῶν συγκομιδήν· αἱ πραγματικαὶ ἢ τεχνικαὶ σιτοδεῖαι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ Γαλλία κατετρύχετο ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῆς ταραχῶν, προσεκάλουν διηνεκῶς εἰς τοὺς λιμένας της τὰ σιτοφόρα πλοῖα τῆς Ἑλλάδος, καὶ τοῦ ἀρχιπελάγους, καὶ συνετέλουν εἰς τὸ νὰ συῤῥέῃ ὁ χρυσὸς εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων καὶ ἐφοπλιστῶν· ἰδέαι νέας ἐλευθερίας διεδίδοντο μετὰ τῆς παιδείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπό τινος χρόνου ἡ ἑλληνικὴ νεολαία ἐπεδίδετο ἀπλήστως· ἀλλὰ τὴν μείζονα εἰς τὰς ἰδέας ταύτας κίνησιν ἔδωκαν αἱ σύγχρονοι προσπάθειαι καὶ τὰ πολεμικὰ ἄσματα τοῦ Ῥήγα.

Ὁ ἀνὴρ δὲ οὗτος εἶνε ἡ ζωηροτέρα μαρτυρία τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἥτις ἤρξατο νὰ γεννᾶται μεταξὺ τῆς μᾶλλον πεφωτισμένης μερίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἔμελλε νὰ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

συμμαχήσῃ ταχέως καὶ μετὰ τῆς ἀτιθάσσου ἀνεξαρτησίας τῶν ὀρεσιβίων. Ἐγεννήθη ἐν Βελεστίνῳ (ταῖς ἀρχαίαις Φεραῖς) κατὰ τὸ 1762 ἔτος ἐκ γονέων ὁπωσοῦν εὐκαταστάτων (1)· φιλομαθὴς δὲ εἰσάκρον μετέβη χάριν σπουδῆς τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων εἰς Ζαγορὰν τῆς Θετταλομαγνησίας καὶ μαθητεύσας παρὰ τῷ αὐτόθι τότε σχολαρχοῦντι Κωνσταντίνῳ, τῷ κατεξοχὴν καλουμένῳ λογιωτάτῳ, ἐπέδωκε θαυμασίως· μετὰ τὸ τέλος δὲ τῶν σπουδῶν του καὶ αὐτὸς ἐδίδαξε τὰ ἐγκύκλια ἐν τῷ χωρίῳ Κισσῷ καὶ διὰ τῆς εὐφυίας του ἀναδείχθη πολὺ κρειττων τοῦ διδασκάλου του· ἀλλὰ δὲν μετῆλθεν εἰμὴ ὀλίγα ἔτη τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα· διότι ὢν ἀκράτως φιλελεύθερος καὶ μὴ ὑποφέρων νὰ βλέπῃ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων τῆς Θεσσαλίας ἐγκατέλιπε τὴν φίλην πατρίδα καὶ ἀπῆλθεν εἰς τόπον σχετικῶς ἐλευθερώτερον, εἰς τὴν Δακίαν, τὸ μόνον τότε καταφύγιον τῶν λογίων καὶ ἐλευθεροφρόνων Ἑλλήνων· μετὰ τρίμηνον δ' ἐνταῦθα διατριβὴν ἀποκτήσας φήμην ἱκανὴν λογίου ἀνδρὸς ἐζητήθη παρὰ τοῦ ἄρχοντος μεγάλου Βραγκοβάνου ὡς Γραμματεύς· τὸ ἐπάγγελμα ὅμως τοῦτο, εἰ καὶ ἐπικερδὲς καὶ πολιτικῶς ἔντιμον, δὲν τῷ ἐφαίνετο πρόσφορον εἰς τοὺς σκοπούς του, ἐπεθύμει ν' ἀποκτήσῃ γνώσεις ξένων διαλέκτων καὶ πραγμάτων, ὅπως δι' αὐτῶν καταστῇ ὠφέλιμος εἰς τὸ ἔθνος του· διότι, ὡς λέγει ὁ βιογράφος του (Περραιβὸς) ἡ τότε ἐκραγεῖσα τῶν Γάλλων ἐπανάστασις προὐξένησεν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχήν του βαθεῖαν ἐντύπωσιν καὶ ἀνησυχίαν, ὅσον τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον εἰς τὸν Θεμιστοκλέα· εὐτυχῶς δὲ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐπιθυμίας του

(1) Ὅρα τὴν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐκδοθεῖσαν σύντομον βιογραφίαν Ῥήγα Φερραίου τοῦ Θεσσαλοῦ ὑπὸ Χριστοφ. Περραιβοῦ, τοῦ μόνου ἐκ τῶν συνεταίρων ἐκείνου μέχρις ἐσχάτων σεβασμίου λειψάνου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐσχετίσθη μετά τινος Δημητρίου Καντακουζηνοῦ Βυζαντίου, προέδρου τοῦ ἀνωτάτου ἐν Βουκορεστίου Δικαστηρίου γέροντος σεβασμιωτάτου καὶ ἐνθέρμου πατριώτου, ἐγκρατοῦς τῆς Ἑλληνικῆς, Γαλλικῆς καὶ Ἀραβικῆς γλώσσης. Ὁ ἀνὴρ οὗτος γοητευθεὶς ὑπὸ τῶν προτερημάτων τοῦ Θεσσαλοῦ ἠγάπησεν αὐτὸν πατρικῶς, ἐδίδαξε τὴν Γαλλικὴν καὶ Ἀραβικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν συνέδραμεν, οὕτως εἰπεῖν, διὰ τῶν σοφῶν καὶ πολιτικῶν του γνώσεων εἰς ὅλα τὰ ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας βουλεύματα αὐτοῦ.

Κατὰ τὸ αὐτὸ σχεδὸν ἔτος (1790) τῆς εἰς Βλαχίαν ἀφίξεως τοῦ Ῥήγα εἶχε διορισθῆ ἡγεμὼν αὐτῆς ὁ ἐκ τῆς νήσου Πάρου ἢ Μυκόνου καταγόμενος Νικόλαος Μαυρογένης, διατελῶν πρότερον διερμηνεὺς ἐκ τῷ Ὀθωμανικῷ στόλῳ ὑπὸ τὸν περιβόητον καπιτὰν πασᾶν Μουστάκαν, διὰ μεσιτείας τοῦ ὁποίου πρὸς τὸν Σουλτάνον Σελίμην ἠξιώθη τῆς ἡγεμονίας. Μετὰ παρέλευσιν δὲ ὀλίγου χρόνου μαθὼν ὁ ἡγεμὼν ὅτι παρὰ τῷ μεγάλῳ Βραγκοβήνῳ ὑπῆρχε γραμματεύς τις λόγιος ἐζήτησε νὰ τὸν παραλάβῃ ὡς ἀναγκαῖον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του· ὅθεν ὁ ἄρχων ἐκῶν ἄκων τὸν παρεχώρησεν· ὁ δὲ Ῥήγας, καίτοι ὑπηρετῶν τῷ Ἡγεμόνι, ἐνησχολεῖτο ταὐτοχρόνως κατ' ἰδίαν καὶ εἰς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, ἤτοι εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε ἤδη συλλάβει μεγάλην περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος ἰδέαν.

Ὁ ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Μαυρογένους ἐκραγεὶς Ῥωσσοτουρκικὸς πόλεμος (1) παρέσχεν αὐτῷ τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ τὸν μετέπειτα περίφημον καταστάντα Δερέβεην τοῦ Βιδινίου Πασβάντογλον καὶ νὰ τὸν προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν διάτινος εὐεργετικῆς πράξεως ὥστε νὰ τὸν μεταχει-

(1) Οὗτος εἶναι ὁ τελευταῖος τῆς Αἰκατερίνης κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος, ὅστις ἔλαβε πέρας διὰ τῆς ἐν Ἰασίῳ γενομένης εἰρήνης τὴν 9 Ἰαν. 1792.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρισθῇ εἰς τὸ μέλλον ὡς ὄργανον τῶν ὑπὲρ Ἑλλάδος βουλευμάτων του. Ἔλαβε δὲ τὸ σπουδαῖον τοῦτο περιστατικὸν χώραν ὡς ἀκολούθως (1). Ὁ Σουλτὰν Σελὴμ εἶχε δώσει ἐξουσίαν ἀπρόλυτον εἰς τὸν πιστόν του Μαυρογένην ἐπὶ τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων, ὅσα διέβησαν τὸν Δούναβιν ἐναντίον τῶν Ῥώσσων, δυνάμει δὲ Σουλτανικοῦ διατάγματος ὁ ἡγεμὼν οὗτος διώρισεν εἰς τὰ παραδουνάβια ἐπιστάτας, ὀφείλοντας νὰ διακοινῶσι τὰς διαταγάς του εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ φροντίζωσι περὶ διατηρήσεως τῆς εὐταξίας· εἰς παρομοίαν ὑπηρεσίαν διώρισε καὶ τὸν εὐνοϊκόν του Ῥήγαν ἐν τῇ παραδουναβίῳ πόλει Κραϊόβᾳ, δευτερευούσῃ τοῦ Βουκορεστίου. Μεταξὺ δὲ τῶν διαβάντων ἐκεῖθεν Σατραπῶν καὶ Βέηδων ἦτο καὶ ὁ εἰρημένος Πεσβάντογλος, ὅστις ἐτοποθετήθη μετὰ τὸν ὑπ' αὐτὸν 1200 στρατιωτῶν ἔντινι κωμοπόλει οὐ μακρὰν τῆς πρωτευούσης. Ἐπειδὴ δὲ μετά τινας ἡμέρας, ἐπελθόντος σφοδροῦ χειμῶνος καὶ τῆς συγκοινωνίας καταςάσης δυσκόλου, συνέβη ἔλλειψις τροφῶν, ὁ Πασβάντογλος ἐπέπληξε τούτου ἕνεκα πικρῶς τὸν ἐπιστάτην καὶ θέλοντα νὰ δικαιολογηθῇ τὸν ἐξυλοκόπησεν· ἀλλὰ μαθὼν ὅτι ὁ ξυλοκοπηθεὶς ἦτο θεῖος τοῦ ἡγεμόνος καὶ φοβηθεὶς περὶ τῆς ἰδίας του ζωῆς, καθότι καὶ ἄλλους ὁμοίους καὶ ἀνωτέρους του ἴδε προλαβόντως ἀποκεφαλισθέντας διὰ τοιαύτας αὐθαιρέτους πράξεις ὑπὸ τοῦ Μαυρογένους, ἔφυγε μετημφιεσμένος πρὸς τὰς περὶ τὴν Κραϊόβαν ὄχθας τοῦ Δουνάβεως, ὅθεν ἤλπιζε νὰ διαβιβασθῇ ἀκινδύνως εἰς τὸ Βιδίνιον. Ἐν τούτοις ὁ ἡγεμὼν εἰδοποιηθεὶς περὶ τῶν γεγονότων διέταξε νὰ σταλῶσι 500 ἱππεῖς καὶ φέρωσι ζῶντα ἢ νεκρὸν τὸν Πασβάντογλον· ὑποπτεύων δὲ ὡς ἐνδεχομένην τὴν δραπέτευσιν αὐτοῦ ἔπεμψε ταυτοχρόνως διαταγὰς ἐντόνους καὶ

1) Εἰς τὴν διήγησιν τούτου καὶ τῶν ἐπεισοδίων του ἀκολουθοῦμεν τὸν νεώτερον βιογράφον τοῦ Ῥήγα Περῤῥαιβὸν ὡς πάντη ἀξιόπιστον.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πρὸς τοὺς ἐν τοῖς Παραδουναβίοις ἐπιστάτας ἵνα φροντίσωσι περὶ τῆς συλλήψεως ἢ τοῦ θανάτου του· λαβὼν δὲ, ὡς ἦν ἐπόμενον, καὶ ὁ Ῥήγας ὁμοίαν διαταγήν, ἔπεμψε τέσσαρας τῶν στρατιωτῶν του, οἵτινες τὸν ἐγνώριζον προσωπικῶς, διότι δὲν τὸν ἐλάνθανεν ὅτι ἔμελλε νὰ δραπετεύσῃ μετημφιεσμένος, καὶ παρήγγειλε νὰ τὸν φέρωσιν ἄνευ κρότου καὶ ταραχῆς, ὅπερ καὶ ἐτελέσθη τῳόντι ἐπιτυχῶς. Ἐδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ Ῥήγας ἐπιεικῶς καίτοι ῥακένδυτον καὶ τὸ ἑσπέρας συνδειπνῶν μετ' αὐτοῦ τῷ εἶπε «Δὸς δόξαν τῷ Θεῷ, Βέη, ὅτι ἔπεσες εἰς χεῖράς μου· ἐγὼ ἂν καὶ ὑπόχρεως δὲν σκοπεύω νὰ πραγματοποιήσω τὴν διαταγὴν τοῦ ἡγεμόνος μου. ταύτην τὴν νύκτα θέλω σὲ στείλει ἀκινδύνως εἰς τὴν πατρίδα σου· σὺ δὲ, ἕως οὗ τὰ πράγματα εὑρίσκονται εἰς τοιαύτην θορυβώδη καὶ ἐπικίνδυνον κατάστασιν, προσπάθησον νὰ μένῃς κεκρυμμένος καὶ ἄγνωστος· οὕτω δὲ ποιῶν θέλεις διατηρήσει ἀβλαβῆ ἀμφοτέρων ἡμῶν τὴν ζωὴν καὶ ὑπόληψιν».

Εὐθὺς μετὰ τὸ συμβὰν τοῦτο ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Ποτέμκιν ἔφθασεν εἰς τὸ Ἰάσιον, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μολδαυίας· ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ δὲ ταύτῃ, ἥτις διεδόθη ὡς ἀστραπή, οἱ ἐν Βουκορεστίῳ στρατοπεδεύοντες Τοῦρκοι, καίτοι δεκακισμύριοι περίπου, κατελήφθησαν ὑπὸ τοιούτου πανικοῦ φόβου, ὥστε ἀπεφάσισαν ν' ἀναχωρήσωσιν ἀμαχητί· ἀλλά, διὰ νὰ δικαιολογήσωσιν εἰς τὸν Σουλτάνον τὴν λειποταξίαν των, συνώμοσαν κρυφίως νὰ λεηλατήσωσι πρῶτον τὴν πόλιν ὡς δῆθεν προκαλέσασαν κατ' αὐτῶν τὴν ῥωσσικὴν δύναμιν· ἀνακαλύψας δὲ τὴν συνωμοσίαν ταύτην ὁ ἡγεμὼν καὶ θέλων νὰ σώσῃ τὴν πόλιν διέδωκεν ἐπίτηδες τὴν φήμην ὅτι οἱ Ῥῶσσοι δὲν ἀπεῖχον τοῦ Βουκορεστίου πλέον τῶν ὀκτὼ ὡρῶν, καὶ οὕτως οἱ Τοῦρκοι προκρίνοντες τὴν λύτρωσιν τῆς ζωῆς των

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

παρὰ τὴν λεηλασίαν τῆς πόλεως ἔφυγον δρομαῖοι σπουδάζοντες τίς νὰ πρωτοπροφθάσῃ τὰς ὄχθας τοῦ Δουνάβεως. Μετὰ τοῦ στρατοῦ δὲ διέβη τὸν ποταμὸν καὶ ὁ ἡγεμών, ὅστις ὅμως μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὑπέκυψεν εἰς τὴν αὐτὴν ἄλλων προκατόχων του τύχην, καρατομηθεὶς ὑπὸ δημίου κατὰ διαταγὴν νεοχειροτονήτου τινὸς βεζύρου, τοῦ ὁποίου τὸν ἀδελφὸν εἶχε προκαρατομήσει ἐν Βουκορεστίῳ.

Ἡ φυγὴ τῶν Τούρκων καὶ ἡ ἔλλειψις ἡγεμόνος παρεκίνησαν τοὺς ἄρχοντας τοῦ Βουκορεστίου νὰ προσκαλέσωσι τὰ ρωσσικὰ ὅπλα πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ τόπου· διαλυθείσης δὲ τῆς ὀθωμανικῆς ἀρχῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Ῥώσσων ἔπαυσαν ἐξανάγκης καὶ οἱ ὑπάλληλοι αὐτῆς· ὅθεν ἐπανῆλθε καὶ ὁ Ῥήγας εἰς Βουκορέστιον, ἀλλὰ δὲν ἐφαντάσθη νὰ φροντίσῃ πλέον περὶ πολιτικῆς ὑπηρεσίας, περιορισθεὶς εἰς μόνον τὸν σκοπόν του καὶ συμβουλευόμενος ἀδιακόπως μετὰ τοῦ σοφοῦ Καντακουζηνοῦ περὶ ὑψηλοτέρων πράξεων.

Ὁ δὲ Πασβάντογλος μαθὼν τὴν δραπέτευσιν καὶ τὸν θάνατον ἐνταυτῷ τοῦ ζητοῦντος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ Μαυρογένη καὶ τρέφων εὐγνωμοσύνης αἰσθήματα πρὸς τὸν σωτῆρά του ἔσπευσε πρόθυμος ἐκ Βιδινίου εἰς Βουκορέστιον ἵνα προσφέρῃ αὐτῷ τὰς εὐχαριστήσεις του συνοδευομένας καὶ μετὰ πλουσίων δωρεῶν. Ὁ Ῥήγας τὸν ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα καὶ ἀνακαλύψας ἐν αὐτῷ διαθέσεις καὶ φρονήματα ἄτινα τὸν διέκρινον ἀπὸ τῶν ἄλλων Ὀθωμανῶν, ἐστοχάσθη νὰ τὸν ἀποσπάσῃ, εἰ δυνατόν, ἀπὸ τῆς σουλτανικῆς κυριαρχίας, καὶ νὰ τὸν ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν ὡς ἀναγκαῖον εἰς τοὺς σκοπούς του· μετά τινα δὲ μακρὰν ὁμιλίαν, δι' ἧς προσεπάθησε νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅτι ἂν καὶ διαφέρωσι κατὰ τὸ θρήσκευμα, ὄντες ὅμως πλάσματα ἑνὸς Θεοῦ πρέπει νὰ θεωρῶνται τέκνα ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς καὶ ἐπομένως ἀδελφοί· ὅτι ἀντίκειται εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νὰ κακοποιῶσι τινὲς τὸ πλάσμα του, τοὺς ἀδελφούς των· ὅτι ὁ Θεὸς μισεῖ καὶ παιδεύει τοὺς τοιούτους, ἀγαπᾷ δὲ καὶ ἀνταμείβει τοὺς συντρέχοντας εἰς τὴν περιστολὴν τῆς κακίας κτλ., κατώρθωσε τέλος ὅ,τι ἐσκόπει. Ὁ Πασβάντογλος ὅλως ἔνθους παρεκάλεσε τὸν Ῥήγαν νὰ συμβουλεύσῃ καὶ ὁδηγήσῃ αὐτὸν εἰς ὅ,τι τὸν γνωρίζει ἱκανὸν καὶ ὠφέλιμον εἰς τὸν κόσμον, διότι ἀπεφάσισε νὰ τὸν σέβηται καὶ ὑπακούῃ εἰς τὸ ἑξῆς ὡς πατέρα του· ἡ τοιαύτη δὲ ἀλλοίωσις τοῦ Ὀθωμανοῦ ἐνεθάῤῥυνε τὸν Ῥήγαν νὰ ἐκφρασθῇ πρὸς αὐτὸν ὡς ἀκολούθως: « Ἀφοῦ, φίλε μου, ἐπείσθης εἰς ὅσα » εἰλικρινῶς σοὶ εἶπον, ὀφείλω νὰ σοὶ δείξω καὶ τὸν τρόπον, » δι' οὗ δύνασαι νὰ τὰ ἐνεργήσῃς, καθόσον μάλιστα σὲ » βλέπω ἄξιον καὶ πρόθυμον εἰς τὸ καλόν· εἶναι λοιπὸν » ἀνάγκη νὰ δράξῃς τὰ ὅπλα καὶ τιμωρήσῃς ὅσους βέϊδας » καὶ ἀγάδας γνωρίζεις κακούργους, τόσον εἰς τὸ Βιδίνι » ὅσον καὶ εἰς ἄλλα μέρη· νὰ ἐναγκαλισθῇς δὲ τοὺς καλοὺς » Τούρκους καὶ τοὺς δυστυχεῖς ὑπηκόους· δὲν εἶνε δὲ ἀμφι- » βολία ὅτι ὁ Σουλτάνος ἅμα ἀκούσῃ τὰς πράξεις σου » θέλει σοὶ γράψει (διότι ἐξέκλινε ἀπὸ τὸν δρόμον τοῦ » Θεοῦ καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ κορανίου) κατάρας καὶ ἀπειλάς· » σὺ ὅμως τὸ πρῶτον κατὰ σοῦ φιρμάνι του κοινοποίησον » εὐθὺς εἰς ἐμέ, ἐγὼ δὲ θέλω σοὶ πέμψει διὰ τοῦ αὐτοῦ » ταχυδρόμου σχέδιον καθ' ὃ ὀφείλεις ν' ἀπαντήσῃς δικαι- » ολογῶν τὰς πράξεις σου· μὴ σὲ φοβίσωσι δὲ αἱ ἀπειλαὶ » καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ Σουλτάνου· σὺ ἔχεις βοηθὸν » τὸν Θεόν, ὅστις ἀκούει καθ' ἑκάστην τοὺς στεναγμοὺς » καὶ τὰ δάκρυα τόσων μυριάδων ἀνθρώπων καὶ δὲν ἀφίνει » ποτὲ ἀτιμωρήτους τοὺς κακούργους· ὅθεν ὅταν ἡγεμών » τις ἀποφασίσῃ νὰ ἐλευθερώσῃ τὰ πλάσματα τοῦ Θεοῦ » ἀπὸ τῆς τυραννίας ἑνὸς θεομάχου, τότε ἔχει βοηθὸν τὸν » Θεόν, καὶ ὅταν ὁ Θεὸς ἦνε μετ' αὐτοῦ ποῖον ἄλλον φο-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

» δεῖται πλέον; »—Δεχθεὶς δὲ προθύμως καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὁ Πασβάντογλος τὰς συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας τοῦ Ῥήγα ἐκφρασθείσας μάλιστα τουρκιστὶ καὶ μετ' ἐμφάσεως, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Βιδίνι, ὅπου δὲν ἐβράδυνε νὰ τὰς πραγματοποιήσῃ, ὁδηγούμενος πάντοτε ὑπὸ τῶν ἐγγράφων σχεδίων τοῦ φίλου καὶ σωτῆρός του· εἰσὶ δὲ πασίγνωστοι αἱ ἀνδραγαθίαι αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥήγα.

Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ 1793 ὁ Ῥήγας, ἀφοῦ ἤδη ἐκ Βουκορεστίου δι' ἀποστόλων καὶ φίλων ὁμοφρόνων συνεννοήθη μετὰ τῶν κυριωτέρων ἁρματωλῶν τῆς Ἑλλάδος, θέλων νὰ διοργανίσῃ καὶ προπαρασκευάσῃ δεόντως τὴν ἐπιχείρησίν του μετέβη εἰς Βιέννην, μητρόπολιν τῆς Αὐστρίας, ὅπου τότε ἤκμαζε τὸ ἐμπόριον τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ ὑπῆρχον ἀποκαταστημένοι πολλοὶ ὁμογενεῖς ἔμποροι καὶ διάφοροι νέοι σπουδάζοντες ἐπιστήμας. Ἐνταῦθα δέ, διακοινώσας εἰς ὀλίγους τινας ὅσους ἔκρινεν ἀξίους ἐμπιστοσύνης τὸν μέγαν σκοπόν του καὶ προσλαβὼν αὐτοὺς ὡς συνεταίρους, ἐνησχολήθη, ἐκτὸς τῆς ποιήσεως τινῶν ἐνθουσιαστικῶν ἀσμάτων (1), εἰς τὴν σύνταξιν διαφόρων προ-

(1) Τὰ κυριώτερα τῶν ὑπὸ τοῦ Ῥήγα ποιηθέντων ἀσμάτων ἦσαν κυρίως δύο, γραφέντα διὰ τὸν λαὸν εἰς ὕφος ἁπλούστατον καὶ μετὰ πολλῆς εὐστοχίας, ἤτοι:

Ὁ Θούριος.

Ὡς πότε παληκάρια νὰ ζοῦμε 'ς τὰ στενά,
Μονάχοι σὰν λιοντάρια 'ς ταῖς ῥίχαις 'ς τὰ βουνὰ—κτλ.

καὶ ὁ Παιάν.

Ὅλα τὰ ἔθνη πολεμοῦν
Κ' εἰς τοὺς τυράννους των ὁρμοῦν—κτλ.

Τὸ δὲ περίφημον: Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων κτλ. δὲν εἶνε εἰμὴ ἀπομίμησις τοῦ μασσαλιωτικοῦ ἐκείνου ἄσματος *(la Marseillaise)* Allons enfants de la Patrie etc.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σωρινῶν πολιτικῶν κανονισμῶν, εἰς τὴν μετάφρασιν ἑνὸς μέρους τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα περιηγήσεως τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος, εἰς τὴν ἔκδοσιν γεωγραφικοῦ τινος πίνακος τῆς Ἑλλάδος (συγκειμένου ἐκ 12 φύλλων) καὶ εἰς ἓν ἀπάνθισμα ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ περιφήμου μηχανικοῦ Βομπάν, φέρον τὴν ἐπιγραφήν : « ἐγκόλπιον στρατιωτικόν » (1). Τὸ πολεμικόν του δὲ σχέδιον ἐστηρίζετο εἰς τὴν ἀντιπερισπαστικὴν ἐπανάστασιν τοῦ Πασβάντογλου, εἰς τὴν σύγχρονον ἐξέγερσιν τῆς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας καὶ εἰς τὴν ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ προσωπικὴν αὐτοῦ ἐμφάνισιν· συνάμα μετὰ τῆς στρατείας 20,000 Γάλλων, καθ' ἣν ἔλαβεν ὑπόσχεσιν παρὰ τοῦ τότε προκατόχου στρατάρχου τῆς Ἰταλίας Βοναπάρτου (2). Μολονότι δὲ εἶναι ἄδηλον ἂν ἡ Γαλλία, ἀνα-

(1) Ὁ Γάλλος Πουκεβίλλης ἀποβλέπων εἰς τὴν πολυειδῆ παιδείαν καὶ τὰ παντοδαπὰ μέσα τῆς ἐνεργείας τοῦ Ῥήγα ἀποφαίνεται περὶ αὐτοῦ εὐφυέστατα : « Ῥήγας ὁ Θετταλὸς ἀνέσυρεν ἐκ τῶν τάφων τῆς ἀρχαίας » Ἑλλάδος τὴν λύραν τοῦ ἔνθου Τυρταίου, τοῦ Πινδάρου τὸν πυκτικὸν » οἶστρον, τοῦ Δημοσθένους τὴν κεραυνοβόλον γλῶσσαν καὶ τοῦ Ἀρχιμήδους τὸν Κύκλον (καθὸ σχεδιαστὴς τοῦ γεωγραφικοῦ πίνακος) ».

(2) Ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Ῥήγα ἐπινοηθὲν μέσον τοῦ νὰ σχετισθῇ μετὰ τοῦ Βοναπάρτου καὶ δι' αὐτοῦ νὰ ἐλκύσῃ τὴν συμπάθειαν τῆς Γαλλίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα. « Ἐφρόντισεν οὗτος ἐγκαίρως (λέγει ὁ νεώτερος βιογράφος καὶ συνέταιρός του Περῥαιβὸς) νὰ λάβῃ τεμάχιόν τι » ῥίζης ἔκ τινος δαφνοδένδρου, κειμένου πλησίον τῶν ἐρειπίων τοῦ εἰς τὰ » Θετταλικὰ τέμπη καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Πηνειοῦ ὑπάρξαντος ναοῦ » τοῦ Ἀπόλλωνος· κατασκευάσας δ' ἐξ αὐτοῦ διά τινος ἐπιτηδείου τεχνί» του κομψὴν ταμβακοθήκην ἔπεμψεν αὐτὴν ὥρων πρὸς τὸν ἐν Ἰταλίᾳ θρι» αμβεύοντα Βοναπάρτην (τὸν ἔπειτα Ναπολέοντα), ἐξιστορήσας συνάμα » καὶ τὴν καταγωγὴν τοῦ εἴδους τῆς ταμβακοθήκης. Τοιαύτη νεοφανὴς » καὶ περίεργος προσφορὰ ἐφάνη εὐάρεστος εἰς τὸν ἥρωα, ὅθεν ἡ ἀπάντη» σις ἐγένετο εὐνοϊκὴ καὶ ἁρμοδία πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Ῥήγα, ὅστις, » θραξάμενος τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἀπηύθυνε πρὸς τὴν γαλλικὴν κυβέρ» νησιν ὑπόμνημά τι, δι' οὗ ἐξιστόρει τὴν ἐλεεινὴν τῆς δούλης Ἑλλάδος » κατάστασιν καὶ ἐπεκαλεῖτο τὴν συνδρομὴν τῆς φιλελευθέρας Γαλλίας » πρὸς συντριβὴν τῶν πολυχρονίων ἁλύσεων αὐτῆς. Κατὰ συνέπειαν δὲ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λαβοῦσα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸν πόλεμον ὅλης τῆς Εὐρώπης, ἐδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑποτιθεμένην βεβαίαν ὑπόσχεσίν της, οὐδὲν ἧττον ὅμως αὕτη ἐθεώρει εὐνοϊκῶς καὶ ὑπέθαλπε τὸ μελετώμενον τοῦτο ἀνατολικὸν κίνημα, ὡς ἱκανὸν νὰ ἀπασχολήσῃ μέγα μέρος τῶν ἐνεργητικῶν δυνάμεων τῆς Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας.

Μετὰ τὰς προπαρασκευὰς δὲ ταύτας ὁ Ῥήγας κατέβη εἰς Τεργέστην σκοπῶν νὰ ἔλθῃ εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ Ναπολέοντος ἐν Ἐνετίᾳ, ὅπου εἶχε προσκληθῆ παρ' αὐτοῦ. Ἀλλ' αἴφνης συλλαμβάνεται ἐνταῦθα ἐκ προδοσίας (9 Ἰαν. 1798)· ἡ προδοσία δ' ἐγένετο παρά τινος Δημητρίου Οἰκονόμου Κοζανίτου, ἐπιθυμοῦντος πρὸ πολλοῦ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ἐν Τεργέστῃ Τουρκικοῦ προξενείου καὶ θεωρήσαντος τοῦτο ὡς μέσον ἐπιτήδειον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του (1). Ἦτο δὲ ὁ ἄθλιος οὗτος Κοζανίτης σύντροφος ἐμπορικὸς τοῦ Ἀντωνίου Κορωνιοῦ (Χίου), πρὸς ὃν (ὄντα μέλος τῆς πατριωτικῆς ἑταιρίας) ὁ Ῥήγας διεύθυνεν ἐκ Βιέννης, πρὸ τῆς εἰς Τεργέστην καθόδου του, τὰς πρὸς τὸν Ναπολέοντα ἐπιστολάς του καὶ 12 κιβώτια περιέχοντα ὅλα τὰ πονήματά του, ὧν τὰ μὲν ἐτυπώθησαν δημοσίως τὰ δὲ κρυφίως. Ἔτυχε δὲ τότε ὁ Κορωνιὸς ἀπὼν ἐν τῇ ἀπέναντι Ἱστρίᾳ δι' ἐμπορικάς του ὑποθέσεις καὶ κατὰ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ὁ εἰρημένος σύντροφός του, καίτοι ἀποτραπεὶς παρά τινος μεγαλεμπόρου φίλου του Πλησταρᾶ, τὸν ὁποῖον συνεβουλεύθη, παρέδωκεν ἐκεῖνα εἰς τὸν διοικητὴν τῆς πόλεως

» τοῦ ὑπομνήματος αὐτοῦ ἔλαβε διὰ τοῦ Βοναπάρτου τὴν ὑπόσχεσιν βοη-» θείας προσεχοῦς ».

(1) Περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Ῥήγα ὑπάρχει καὶ ἄλλη τις παράδοσις ὄχι πολὺ ἀπίθανος· λέγεται δηλαδὴ ὅτι ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις εἰδοποιήθη παρά τινος τῶν ὑπουργῶν της, πρὸς ὃν ὁ Ῥήγας εἶχεν ἐξηγηθῆ περὶ τῶν σκοπῶν του καθ' ὃν χρόνον ἡ πολιτικὴ τοῦ Βυζαντίου ὀὲν ἦτο σύμφωνος πρὸς τὴν τῆς Βιέννης.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Βαρῶνον Πετόγκην. Ἀνακρινόμενος δὲ ὁ Ῥήγας ὑπὸ τοῦ τελευταίου καὶ ἐξ ἄλλων πολιτικῶν «Προσπαθῶ, τοῖς εἶπε, διὰ τὸ καλὸν τοῦ ἔθνους μου χωρὶς νὰ ἐνοχλῶ τὴν ἡσυχίαν οὐδεμιᾶς εὐρωπαϊκῆς δυνάμεως»· ἡ παρρησία καὶ τὸ στωμύλον τοῦ ἀνδρὸς προὐξένησε μεγίστην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἀνακριτάς, ἀλλὰ δὲν μετέβαλον τὴν ἀποφασίν των.

Ὁ Ῥήγας θέλων ν' ἀποφύγῃ τὴν βιαίαν ὁμολογίαν τῶν σχεδίων του καὶ βλέπων τὸν κίνδυνον προφανῶς ἕνεκα τῆς μεταβληθείσης πολιτικῆς τῆς Αὐστρίας ὡς πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἀπεπειράθη ν' αὐτοχειριασθῇ διὰ μαχαιριδίου, ἀπέτυχεν ὅμως καὶ θεραπευθεὶς διὰ φροντίδος τῆς κυβερνήσεως ἐστάλη μετά τινας ἡμέρας εἰς Βιέννην, ὅπου ἐβλήθη εἰς εἱρκτὴν καὶ ὑπεβλήθη εἰς μακρὰς καὶ αὐστηρὰς ἀνακρίσεις, καθ' ἃς, ὡς οἱ ἔξωθεν περὶ αὐτοῦ μεριμνῶντες ὁμογενεῖς συνεχῶς ἐπληροφοροῦντο, ἔδειξε σταθερὸν καὶ ἀτρόμητον χαρακτῆρα· ζητηθεὶς δὲ τέλος παρὰ τοῦ Σουλτάνου, ὅστις ἔμαθε τὰ πάντα διά τε τοῦ πρέσβεώς του καὶ διὰ τῆς Αὐστρίας αὐτῆς ἀπευθείας, παρεδόθη καὶ μετηνέχθη μετ' ἄλλων ἓξ συνεταίρων εἰς Βελιγράδιον. Ὁ Πασβάντογλος, ἅμα ἤκουσε τὰ λυπηρὰ συμβάντα τοῦ φίλου καὶ σωτῆρός του ἐφρόντισε νὰ καταλάβῃ ὅλας τὰς δημοσίας ὁδοὺς καὶ διόδους ὥστε νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τοῦ κινδύνου ἀπαγόμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν· λέγεται δὲ ὅτι καὶ ὁ Ἀλῆ πασᾶς πεισθεὶς παρά τινων τῶν περὶ αὐτὸν Ἑλλήνων ἔστειλε νὰ τὸν παραλάβῃ· ὅθεν βεβιασμένος ὁ Μαρασλὴ Ἀλῆς Σατράπης τοῦ Βελιγραδίου ἐπέσπευσε τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ τῶν ὀπαδῶν του (τὸν Μάϊον τοῦ 1798) «Οἱ Ἕλληνες θέλουσιν ἐκδικηθῇ τὸ αἷμα μου μίαν ἡμέραν» εἶπεν ἀποθνήσκων ὁ Ῥήγας καὶ δὲν ἐψεύσθη (1).

(1) Εἰς τὸν πρωτομάρτυρα τοῦτον τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἀπολεσθέντας ἐποίησε τὸ ἑξῆς ἀξιόλογον ἐπιτύμβιον ὁ γνωστὸς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Οὕτως ἀπώλετο ὁ γενναῖος ἀνὴρ χωρὶς ν' ἀξιωθῇ νὰ ἴδῃ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους του, τὴν ὁποίαν ἤλπισε καὶ ὑπὲρ ἧς τοσοῦτον ἐμόχθησε καὶ ἠγωνίσθη· ὅ,τι δὲ δεικνύει ὅτι τοιαύτη τις κίνησις πνεύματος δὲν ἦτο ἁπλῶς χίμαιρα τινῶν ἐνθουσιαστῶν καὶ λογίων ἀνδρῶν εἶνε, ὅτι αὕτη ἐξήγειρε τὴν ἀγροῖκον ἀπάθειαν τοῦ Διβανίου, σπεύσαντος νὰ τὴν πολεμήσῃ διὰ παρομοίων μέσων· τίς δ' ἐδύνατο νὰ πιστεύσῃ ὅτι τουρκικὴ κυβέρνησις ἤθελε καταφύγει καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ τύπου ἵνα ὑπερασπίσῃ ἑαυτήν; καὶ ὅμως τὸ παράδοξον τοῦτο φαινόμενον ἔλαβε χώραν. Ὁ Σουλτὰν Σελίμης ἐσύστησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τυπογραφεῖον καὶ κατ' ἐντολὴν βεβαίως καὶ τὴν ἔγκρισιν αὐτοῦ ὁ Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Ἄνθιμος ἐδημοσίευσε βιβλίον τι, ὅπερ, ἀπευθυνόμενον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Πατρικὴ παραίνεσις» πρὸς τοὺς Ἕλληνας χριστιανοὺς τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος, σκοπὸν εἶχε νὰ συνδιαλλάξῃ, ὥστως εἰπεῖν, τὴν δουλικὴν αὐτῶν κατάστασιν μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ δεσποτισμοῦ, ὡς ἀναγκαῖον δῆθεν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς θρησκείας. Ὁ ἀγαθὸς ποιμενάρχης, μετὰ τὴν περιγραφὴν τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ νεωτέρων αἱρέσεων (τοῦ Λουθηρανισμοῦ καὶ τοῦ Καλβινισμοῦ), αἵτινες ἐπιπολάζουσιν εἰς τὰ ἔθνη τῆς δύσεως, ἀποφαίνεται ὅτι ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἀφάτῳ αὐτοῦ σοφίᾳ καὶ ἀγαθότητι ἀνέστησεν, ἀντὶ τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, τὸ κραταιὸν ὀθωμανικὸν κράτος ἵνα προστατεύσῃ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν κατὰ

καὶ πρό τινων ἐτῶν τὸ ζῆν ἐκμετρήσας φιλέλλην Εἰρηναῖος Θείρσιος.

Οὗτοι ἐλευθερίην θηρώμενοι ἀγλαόμορφαν,
Εὗρον ἐνὶ ξυλόχαις ὀκρυόεντα μόρον·
Χαίρετε θηρευταὶ κοιμώμενοι εἰσόκεν ἠὼς
Ἔλθῃ ἀπ' Ὀλύμπου λαμπάδ' ἀνισχομένη
Καὶ τότ' ἐγειρόμενοι πολίων βρόμῳ ὀρνυμενάων
Δαίμονες εἰς ἄγραν σπεύδετ' ἀλεξίκακον.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ μιάσματος τῆς αἱρέσεως, ἀναστείλῃ τὴν προχώρησιν τῶν ἐθνῶν τῆς δύσεως καὶ ὑπερασπισθῇ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν—ἔπειτα δὲ στηλιτεύων ὡς τινα ἐφεύρεσιν τοῦ Ἑωσφόρου τὸ φημιζόμενον νέον σύστημα τῆς ἐλευθερίας παρίστησιν αὐτὸ ὡς ἐπινοηθὲν ὑπὸ τοῦ φθονεροῦ δαίμονος ἐκ μίσους πρὸς τὰ ὁποῖα ἀπολαύει ἀγαθὰ ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία καὶ τέλος θέλων ν' ἀποδείξῃ τοὺς κινδύνους τῆς νέας ταύτης ἐλευθερίας ἐξιστορεῖ μετὰ μελανῶν χρωμάτων τὰ νεώτερα συμβάντα καὶ τὰς ἀναστατώσεις τῆς Ἰταλίας. —Ἀλλὰ τὸ αἷμα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου καὶ τοσούτων ἄλλων μαρτύρων ἐξιλέωσαν τὰ μαθήματα ταῦτα τῆς δουλείας, ἅτινα ὁ φόβος ἀπέσπασεν ἐκ τοῦ στόματος ἑνὸς ἀσθενοῦς γέροντος.

Ἡ ὀθωμανικὴ Πύλη ἐν τοσούτῳ κατέφυγε καὶ εἰς ἄλλα μέσα ἵν' ἀποκρούσῃ τὴν γειτονίαν τῶν γαλλικῶν στρατῶν καὶ τῶν ἐλευθέρων ἰδεῶν· τὸ κυριώτερον δ' ἐξ αὐτῶν ἦτο ἡ μετὰ τῆς Ῥωσσίας συμμαχία της, περὶ ἧς προηγουμένως ἐγένετο λόγος· τοιαύτη ὅμως τερατώδης ἕνωσις οὖσα, κυρίως εἰπεῖν, λυκοφιλία δὲν ἐδύνατο νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ πολύ. Οἱ Ῥῶσσοι ὡς ἰσχυρότεροι ἀνέλαβον τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1802 τὴν ἀποκλειστικὴν προστασίαν τῆς Ἑπτανήσου καὶ ἐπέτρεψαν τὸ ἔργον τῆς πολιτικῆς διοργανώσεως αὐτῆς (κατὰ τὸ ἀριστοκρατικὸν πνεῦμα) εἰς τὸν Ζακύνθιον Κόμητα Γεώργιον Μοκενίγον, ἔχοντα βοηθὸν καὶ τὸν (μετέπειτα ὡς διπλωμάτην περίφημον καταστάντα) Ἰωάννην Καποδίστριαν. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἀπορρίψας ἤδη τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρός του (Παύλου), ἐπανῆλθεν εἰς ἐκείνην τῆς μάμμης του Αἰκατερίνης. Προπαρασκευαζόμενος δὲ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν πόλεμον ἐζήτησε νὰ ἐλκύσῃ τὴν συμπάθειαν τῶν χριστιανικῶν λαῶν καὶ ἰδίως τῶν Ἑλλήνων, παρὰ τοῖς ὁποίοις ἡ τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ῥώσσων ἐπιῤῥοή, μεθ' ὅσα ἡ Πελοπόννησος προλαβόντως ἕνεκα αὐτοῦ ὑπέστη δεινά, εἶχεν ἐλαττωθῇ ἢ καὶ σχεδὸν ἐκλείψει παντάπασιν. Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἐγένοντο ἤδη τὸ κέντρον τοῦ μοσχοβιτικοῦ προσηλυτισμοῦ ἐν Ἑλλάδι· ἐπί τινα δ' ἔτη ὑπῆρξαν καὶ τὸ ἄσυλον τῶν μετὰ πλείστου ζήλου ἀγωνισθέντων κατὰ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Σουλίου ὅσοι τῶν ἡρωϊκῶν αὐτοῦ κατοίκων ἐδυνήθησαν νὰ σωθῶσι κατέφυγον εἰς τὴν Πάργαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κέρκυραν, ὅπου οἱ Ῥῶσσοι τοῖς ἔδωκαν γαίας καὶ τὰ μέσα πρὸς σύστασιν ἀποικίας τινός· ἀλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ μεταμορφωθῶσιν εἰς γεωργοὺς φιλησύχους οἱ ἀτίθασσοι οὗτοι ἄνδρες, τῶν ὁποίων τὰ ὅπλα ἐνέσπειραν τρόμον εἰς τὴν μουσουλμανικὴν Ἀλβανίαν· ὅθεν ἔπρεπε νὰ γενῶσι στρατιῶται καὶ νὰ ὀργανισθῶσιν εἰς σώματα ἀτάκτου πολιτοφυλακῆς.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1805 ἔτους ἡ Ῥωσσία δὲν ἔκρυπτε πλέον τοὺς σκοπούς της· ἡ μετὰ τῆς Τουρκίας ῥῆξις ἦτο ἐπικειμένη· ὅθεν ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον νὰ κινηθῶσιν οἱ Ἕλληνες ἵνα φέρωσιν ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὰς μάχας, αἵτινες ἔμελλον ν' ἀρχίσωσι παρὰ τὸν Ἴστρον (1). Οἱ κυριώτεροι καπιτάνοι τῶν Κλεφτῶν καὶ Ἀρματωλῶν συνεκαλέσθησαν εἰς ἐπίσημον συνάθροισιν ἵνα συνεννοηθῶσι καὶ περὶ τῶν μέ-

(1) Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον συνεργείᾳ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ῥωσσικῆς πρεσβείας κατέλαβον τὰς ἡγεμονίας μὲν τῆς Δακίας ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Μουρούζης, τὸν δὲ πατριαρχικὸν θρόνον ὁ Γρηγόριος, ὅλοι ῥωσσίζοντες. Ἔμελλον δὲ οὗτοι κατ' ἔγγραφον πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαν, ἧς μνεία γίνεται ἔν τινι σωζομένῳ ἡμερολογίῳ (ὅρ. Φιλήμ. Δοκίμ. περὶ τῆς Φιλ. Ἑταιρίας), νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ κινήματος τῆς Σερβίας. Διὰ τῆς τελευταίας δηλονότι ὡς καὶ δι' ἄλλων γειτόνων ἔπρεπε νὰ ἐνεργηθῇ ἡ κατάληψις τοῦ Αἵμου καὶ οὕτω νὰ ἐξαπλωθῇ ὁ πόλεμος μέχρι της Θεσσαλίας καὶ τῆς Πελοποννήσου. Τοῦτο δὲ ἦτο, ὡς φαίνεται, καὶ τὸ σχέδιον, ὅπερ ὁ Ναπολέων ἄλλοτε ἐξ Ἰταλίας ἤθελε νὰ ἐνεργήσῃ διὰ τοῦ Ῥήγα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σων, δι' ὧν ἔπρεπε νὰ προκληθῇ καὶ προαχθῇ ἡ ἐπανάστασις. Οἱ τῆς Πελοποννήσου δὲν ἀπήντησαν εἰς τὴν πρόσκλησιν· ἀλλ' οἱ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἐδείχθησαν εὐδιάθετοι νὰ συντελέσωσιν εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ Ῥώσσου Αὐτοκράτορος.

Οἱ κάτοικοι τῆς Κερκύρας εἶδον μετ' ἐκπλήξεως καὶ θαυμασμοῦ περιφερομένους εἰς τὰς ἀγυιὰς τῆς πόλεώς των τοὺς Ἀρματωλοὺς ἐκείνους ἀρχηγούς, τῶν ὁποίων τὰ κατορθώματα ἐξύμνησεν ἡ δημώδης ποίησις: τὸν Κατσαντώνην περικυκλωμένον ὑπὸ τῶν πέντε ἀδελφῶν του καὶ τοῦ πρωτοπαληκαρίου Τσόγκα, τὸν Χρηστάκην ἐκ Πρεβέζης, τὸν Τσάμην Καλόγηρον, τὸν Σπυροδῆμον, τὸν Νότην καὶ Κίτσον Μπότσαρην, συγγενεῖς τοῦ μετέπειτα ἀπαθανατισθέντος Μάρκου Μπότζαρη, κ.λ.

Συνηθροισμένοι δὲ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ῥώσσου πληρεξουσίου καὶ διοικητοῦ τῆς Ἑπτανήσου Θεοδώρου Οὐζακώφ οἱ εἰρημένοι ἀρχηγοὶ ὡρκίσθησαν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου «νὰ μὴ καταθέσωσι τὰ ὅπλα μέχρις οὗ ἴδωσι τὴν πατρίδαν αὐτῶν ἀνεξάρτητον ὑπὸ τὴν κραταιὰν προστασίαν τοῦ ὀρθοδόξου αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν» ὁ Κασταντώνης ἐξελέχθη ἀρχηγὸς τοῦ προκειμένου ἀγῶνος· ἀλλ' ὅμως ἐπέπρωτο νὰ μείνῃ ἡ διαδήλωσις αὕτη ἀτελεσφόρητος. Ὁ λαὸς ἔχων πρόσφατα εἰς τὴν μνήμην του τὰ γεγονότα τοῦ παρελθόντος πολέμου δὲν ἐδέχθη πολὺ πρόθυμος καὶ οἱ φρονιμώτεροι πεπεισμένοι ὅτι, οἱ κινοῦντες αὐτὸν εἶχον κυρίως σκοπὸν ὄχι τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ τὴν αὔξησιν τοῦ ἰδίου ἑαυτῶν κράτους, τὸν ἀπέτρεψαν· ὅθεν μολονότι ὁ Ἀλέξανδρος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον (1806) καὶ ὁ Ῥῶσσος στόλαρχος Σενιάβιν περιπλέων τὸ Αἰγαῖον ἐνίκα καὶ ἐφυγάδευε τὸν τουρκικὸν στόλον, ἡ Ἑλλὰς ἔμεινεν ἁπλοῦς θεατὴς τοῦ ἀγῶνος. Μόνος δ' ὁ Κα-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τσαντώνης, πιστὸς εἰς τὸν ὅρκον του, ἐπειράθη νὰ ἐπαναστατήσῃ τὴν Αἰτωλίαν· ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ συλληφθεὶς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Γεωργίου ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ παρεδόθη, κατὰ διαταγὴν τοῦ αἱμοβόρου τούτου τυράννου, εἰς τρομερωτάτας βασάνους. Ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματός του, κνῆμαι, μηροὶ καὶ βραχίονες συνετρίβησαν ἐπὶ ἄκμονος διὰ πατάγματος σιδηρᾶς σφύρας καὶ οὕτως ὁ ἥρως, ἐν μέσῳ φρικωδῶν ἀλγηδόνων, τὰς ὁποίας ὑπέστη μετὰ μεγίστης καρτερίας, ἐξέπνευσεν ὡς μάρτυς τῆς ἐλευθερίας.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Κατσαντώνης τοιοῦτον ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ νέου Φαλάριδος τέλος ἐλάμβανεν, αἱ Ἰόνιοι νῆσοι περιήρχοντο, κατὰ συνέπειαν τῶν περὶ Ἐϋλάον καὶ Φρειδλανδίαν νικῶν τοῦ Ναπολέοντος, καὶ αὖθις εἰς νέον κύριον.

Διὰ τῆς ἐν Τιλσίττῃ συνομολογηθείσης εἰρήνης (τὴν 7 Ἰουλίου 1807) αἱ ἑπτὰ νῆσοι παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν (1)· ὁ στρατηγὸς Καῖσαρ Βερθιέρος διωρίσθη διοικητὴς αὐτῶν καὶ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους παρέλαβε τὴν Κέρκυραν κενωθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ῥώσσων· ἡ ἀπὸ πρώτης δὲ τοῦ προσεχοῦς Σεπτεμβρίου προκήρυξις αὐτοῦ ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς κατοίκους τὴν μέλλουσαν πολιτικὴν θέσιν καὶ τύχην των. «Ἡ Ἰόνιος πολιτεία, ἔλεγεν αὕτη, ἀποτελεῖ μέρος τῶν ἀπὸ τῆς γαλλικῆς αὐτοκρατορίας ἐξαρτωμένων ἐπικρατειῶν· οἱ κάτοικοι τῶν ἑπτὰ νήσων εἰσὶν ὑπήκοοι τῆς Α. Μ. τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων καὶ βασιλέως της Ἰταλίας· τὰ σύμβολα καὶ

(1) Εὐθὺς μετὰ τὴν εἰρήνην ταύτην ὁ Σουλτὰν Σελίμης ἐνθαρρυνθεὶς ἐξεδικήθη τοὺς δείξαντας εἰς τὴν Ῥωσσίαν ἀφοσίωσιν, διατάξας τὴν σφαγὴν πολλῶν, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, πατὴρ τοῦ ἐπαναστάτου Κωνσταντίνου, καὶ τὴν δήμευσιν τῆς περιουσίας διαφόρων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αἱ σημαῖαι τῆς αὐτοκρατορίας εἰσὶ κοιναὶ καὶ εἰς αὐτούς. Ἐπικρατοῦσα θρησκεία εἶναι ἡ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἀνεκτὴ δὲ καὶ πᾶσα ἄλλη· ἡ ὑφισταμένη γερουσία (συνισταμένη ἐκ τῶν παρ' ἑκάστης νήσου ἐκλεγομένων προκρίτων κτηματιῶν) ἐξακολουθεῖ τὰ ἔργα αὐτῆς μέχρι νεωτέρας διαταγῆς, τὰ δὲ ψηφίσματα αὐτῆς ἰσχύουσιν ἀφοῦ πρῶτον ἐπικυρωθῶσι παρὰ τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος· ἡ δημοσία διοίκησις ἐνεργεῖται διὰ τριῶν μόνον ὑπουργείων: τῶν Οἰκονομικῶν, τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῆς Δικαιοσύνης, ἡνωμένης μετὰ τοῦ τελευταίου καὶ τῆς γενικῆς Ἀστυνομίας. Ὁ ἐγχώριος στρατὸς διατηρεῖται· οἱ δὲ Ἀλβανοί, ὅσοι διετέλουν ὑπὸ τὴν Ῥωσσικὴν ὑπηρεσίαν, ἀπολύονται καὶ μεταβαίνουσιν προσωρινῶς εἰς τὴν τῆς Γαλλίας· πληρόνονται ὑπὸ τῆς ἑπτανησιακῆς πολιτείας καὶ διανέμονται εἰς τὰς διαφόρους νήσους· πάντα δὲ τὰ στρατεύματα λαμβάνουσι διαταγὰς παρὰ μόνου τοῦ Γάλλου διοικητοῦ· δίδουσι τὸν ὅρκον τῆς πίστεώς των εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ βασιλέα καὶ ὑποχρεοῦνται νὰ μένωσιν ἡνωμένα μετὰ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ κατὰ παντὸς ἐχθροῦ τῆς γαλλικῆς αὐτοκρατορίας».

Οἱ Ἰόνιοι ἀπατηθέντες εἰς τὰς ὁποίας εἶχον συλλάβει ἀγαθὰς περὶ τῆς Ῥωσσίας ἐλπίδας ἐχάρησαν μεγάλως ὅταν εἶδον καθισταμένην ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἀντὶ τῆς δυνάμεως ἐκείνης τὴν γαλλικὴν διὰ τῆς συνθήκης τῆς Τιλσίττης· διότι ἐστοχάζοντο ὅτι αὕτη ἤθελεν ἀρκεσθῆ εἰς μόνην τὴν προστασίαν· ὅθεν ἡ αὐθαίρετος κατάργησις τῆς ὀλίγης ἀνεξαρτησίας καὶ ἐλευθερίας, ἧς ἔτι ἀπελάμβανον, παρήγαγε μεταξὺ αὐτῶν τὴν λυπηρωτάτην ἐντύπωσιν (1). Ἡ θέσις τῶν

(1) Οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες (Ἰόνιοι, Πελοποννήσιοι καὶ Στερελλαδῖται ἀδιακρίτως), τῶν ὁποίων τὸ εἴδωλον, ὁ αἰώνιος καὶ ἄσβεστος πόθος ἦτο ἡ ἐλευθερία, ἐνόμιζον εὐπίστως ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχωσιν αὐτῆς διὰ ξέ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Γάλλων, ἥτις ἐδύνατο νὰ ἦνε ἀξιολογωτάτη, ἀπωλέσθη διὰ τῶν εἰρημένων μέτρων ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη ἡμερῶν τῆς

νης βοηθείας· ἠπατημένοι δ' ἐπάθαινον τὸ πάθημα τοῦ μυθολογουμένου Ἰξίωνος διώκοντος ἀδιακόπως τὴν Νεφέλην ἀντὶ τῆς Ἥρας· ἤλπισαν τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ἀκολούθως εἰς τὴν Γαλλίαν· ἀλλ' ὅτι ἑκατέρα τῶν δυνάμεων τούτων οὐδέποτε ἀληθῶς ἐστοχάσθη ν' ἀναδείξῃ ἐλευθέραν τὴν Ἑλλάδα, ἔχομεν περὶ τούτου τρανωτάτην ἀπόδειξιν (ἐκτὸς τῶν παρελθόντων ἄλλων φενακισμῶν) τὰς ἐν Τιλσίτῃ μεταξὺ τῶν δύο ἡνωμένων αὐτοκρατόρων γενομένας συνδιαλέξεις, ὑπὸ ἱστορικοῦ πάσης πίστεως ἀξίου βεβαιουμένας. «Ἀφοῦ ὁ Ναπολέων, λέγει ὁ περιώνυμος Θιέρσος (Histoire du Consulat et de l' Empire Τόμ. Ζ'. σελ. 516—520), προσδιώρισεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὴν Φιλλανδίαν ὡς ἀμοιβὴν τῆς συμπράξεώς του ἐν τῷ κατὰ τῆς Ἀγγλίας πολέμῳ, τῷ ὑπέδειξε καί τι πολὺ λαμπρότερον ἔτι ὡς πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀνατολῆς. Πρέπει Σὺ μὲν νὰ μοὶ χρησιμεύσῃς, εἶπεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὡς μεσίτης παρὰ τῇ Ἀγγλίᾳ, καὶ ὡς μεσίτης ἔνοπλος, ὅστις ἐπιβάλλει τὴν εἰρήνην. Ἐγὼ δὲ θέλω πράξει τὸ αὐτὸ παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ· θέλω διακοινώσει πρὸς αὐτὴν τὴν μεσιτείαν μου· ἐὰν δ' ἀρνηθῇ νὰ πραγματευθῇ ὑπὸ ὅρους ἀρεστοὺς ὑμῖν, ὅπερ δὲν πρέπει νὰ προσδοκῶμεν ὡς ἐκ τῆς ἀναρχικῆς καταστάσεως, εἰς ἣν διατελεῖ, θέλω ἑνωθῇ τότε μεθ' ὑμῶν κατὰ τῶν Τούρκων, ὡς καὶ ὑμεῖς θέλετε ἑνωθῇ μετ' ἐμοῦ κατὰ τῶν Ἄγγλων, καὶ τότε θέλομεν διανείμει τὸ ὀθωμανικὸν κράτος καταλλήλως. — Ἐνταῦθα δέ, προσθέτει ὁ αὐτὸς ἱστορικός, ἠνεώχθη στάδιον ἀχανὲς ὑποθέσεων καὶ ἡ φαντασία τῶν δύο αὐτοκρατόρων περιεπλανήθη εἰς συνδυασμοὺς ἀπείρους. Ἡ πρώτη ἐπιθυμία τῆς Ῥωσσίας ἦτο ν' ἀποκτήσῃ παραυτίκα, ἀνεξαρτήτως τῶν μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεών της, μέρος τι οἱουδήποτε τῶν Παραδουναβείων ἐπαρχιῶν· ὁ δὲ Ναπολέων συνήνεσεν εἰς τοῦτο ἐπὶ ἀνταλλάγματι τῆς ὁποίας ἡ Ῥωσσία ἤθελε τῷ παρέξει συνδρομῆς εἰς τὰ πράγματα τῆς δύσεως. Μολαταῦτα, ἐπειδὴ ἦτο πιθανὸν νὰ μὴ στέρξωσιν οἱ Τοῦρκοι εἰς οὐδεμίαν παραχώρησιν, προέκειτο νὰ ἐπέλθῃ ὁ πόλεμος καὶ μετὰ τὸν πόλεμον ἡ διανομή· ἀλλ' ὁποία τις διανομή; ἡ Ῥωσσία ἐδύνατο νὰ ἔχῃ, ἐκτὸς τῆς Βασσαραυίας, τὴν Μολδαυίαν, τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν μέχρι τοῦ Αἵμου· ὁ δὲ Ναπολέων ἔπρεπε νὰ ἐπιθυμῇ φυσικὰ τὰς παραθαλασσίους ἐπαρχίας, οἷον τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Πελοπόννησον, τὴν Κρήτην. Ἐκ δὲ τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Σερβίας ἐδύναντο νὰ δοθῶσι τινὰ μέρη ὡς ἀποζημιώσεις εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἀλλ' ἡ πρώτη αὕτη διανομή, καθ' ἣν ἡ Πύλη διετήρει τὴν κυριότητα τῆς Θρᾴκης, τῆς Μακεδονίας, τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, ἐφάνη ἀτελής· διότι οὕτως ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κατοχῆς των. Ὁ Ναπολέων αὐτὸς ἠσθάνθη τὸ παρὰ τοῦ Στρατηγοῦ Βερθιέρου πραχθὲν μέγα σφάλμα καὶ τὰς ὁποίας

κλεὶς τῶν θαλασσῶν καί, ὡς οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων πιστεύουσιν, ἡ ἀληθὴς μητρόπολις τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου, ἡ Κωνσταντινούπολις, τὴν ὁποίαν ἡ κοινὴ δόξα ὑπέσχετο τοσοῦτον εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ μεγάλου Πέτρου, δόξα μορφωμένη ἐκ τῶν ἐλπίδων τῶν Ῥώσσων καὶ ἐκ τῶν φόβων τῆς Εὐρώπης, ἡ Κωνσταντινούπολις ἔμενε, μετὰ τῆς ἁγίας Σοφίας, εἰς τὰς χεῖρας τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανῆλθε πολλάκις εἰς τὸ προκείμενον καὶ πλαγίως πως ἔδειξεν ὅτι ἄλλη τις τελειοτέρα διανομή, δίδουσα μὲν εἰς τὸν Ναπολέοντα, πλὴν τῆς Πελοποννήσου, τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους, τὴν Κρήτην, τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον, εἰς τοὺς Ῥώσσους ὅμως τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἤθελε τῷ φανῇ ἀρεστοτέρα. Μολαταῦτα ὁ Ναπολέων, ὅστις συγκατέβη ἱκανῶς, παρὰ πολὺ μάλιστα, ἵνα προσοικειωθῇ τὸν νέον αὐτοκράτορα, δὲν ἠθέλησε ποτὲ νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω. Τὸ νὰ παραχωρηθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις, ἔστω καὶ εἰς τὸν πλέον ἄσπονδον ἐχθρὸν τῆς Ἀγγλίας καὶ νὰ ἐπιτραπῇ εἰς ἄλλον, ζῶντος αὐτοῦ, ἡ πλέον καταπληκτικὴ ἣν ἐδύνατό τις νὰ φαντασθῇ δορυκτησία, τοῦτο δὲν συνέφερεν οὐδαμῶς εἰς τὸν Ναπολέοντα. Οὕτω δὲ καίτοι ἐπιθυμῶν οὕτω μεγάλως νὰ πλανήσῃ τὸν ζέον του φίλον δὲν συγκατετέθη οὐδέποτε εἰς ἄλλην διανομὴν παρ' ἐκείνην, ἥτις ἀφῄρει ἀπὸ τῆς Πύλης τὰς Παραδουναβείους ἐπαρχίας, κακῶς εἰς τὸ κράτος αὐτῆς προσηρτημένας, καὶ τὴν Ἑλλάδα ἱκανῶς ἤδη ἐξυπνήσασαν ἢ ὥστε νὰ ὑποφέρῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον τὸν Τουρκικὸν ζυγόν.—Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν οἱ δύο αὐτοκράτορες ἐπιστρέψαντες ἔκ τινος μακροῦ περιπάτου ἐκλείσθησαν εἰς τὸ γραφεῖον, ὅπου ὑπῆρχον ἐκτεθειμένοι πολλοὶ γεωγραφικοὶ πίνακες. Ὁ Ναπολέων ἐξακολουθῶν νὰ συνδιαλέγεται ζωηρῶς μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐζήτησε παρὰ τοῦ γραμματέως του Μενεβάλου πίνακά τινα τῆς Τουρκίας, τὸν ἠνέῳξεν, ἔπειτα ἐπαναλαμβάνων τὴν ὁμιλίαν καὶ θέσας εὐθὺς τὸν δάκτυλον ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνεβόησε πολλάκις, μηδόλως προσέχων ἂν ἠκούετο παρὰ τοῦ γραμματέως του, εἰς τὸν ὁποῖον ἄλλως εἶχε πλήρη ἐμπιστοσύνην: Κωνσταντινούπολις! Κωνσταντινούπολις! ποτέ! αὕτη εἶναι τὸ κράτος τοῦ Κόσμου (c' est l' empire du monde!)» — Οὕτως ἄρα ἡ περὶ Κωνσταντινουπόλεως ἀνοικονόμητος ζηλοτυπία ὑπῆρξεν, ὡς καὶ ἄλλοτε (μεταξὺ Αἰκατερίνης καὶ Ἰωσὴφ Β'.) τὸ μόνον καὶ ἀνυπέρβλητον πρόσκομμα, ὅπερ ἐματαίωσε τὴν μελετηθεῖσαν διανομὴν καὶ ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ νέου ζυγοῦ, πλέον δυσαπαλλάκτου παρὰ τὸν βάρβαρον τουρκικόν, ἀποταμιεύουσα εἰς αὐτὴν τὴν δόξαν τῆς δι' οἰκείας δυνάμεως ἀπελευθερώσεώς της.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦτο ἐδύνατο νὰ ἔχῃ συνεπείας, διὸ τὴν 6 Ὀκτωβρίου 1807 ἔγραψεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, τότε βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, τὰ ἑξῆς:

«Ἀδελφέ μου. Ἔλαβον τὴν ἐπιστολήν σου τῆς 26 Σε»πτεμβρίου μετὰ διαφόρων ἄλλων ἐπιστολῶν τῆς Κερκύ»ρας. Δὲν παρήγγειλα τὸν στρατηγὸν Βερθιέρον νὰ διακη»ρύξῃ ὅτι ἡ Κέρκυρα ἀποτελεῖ μέρος τῆς Αὐτοκρατορίας· »καὶ ἐπειδὴ ἐσιώπησα, ὤφειλε καὶ οὗτος νὰ σιωπήσῃ· ἄγ»γειλον αὐτῷ τὴν κατὰ τοῦτο δυσαρέσκειάν μου· ἔπρεπε νὰ »διακηρύξῃ ὅτι τὸ πολίτευμα τῆς Ἑπτανήσου διατηρεῖται »οἷον τὸ εὗρε. Διάταξον αὐτὸν νὰ φέρεται μετὰ πλείονος »περισκέψεως καὶ φρονήσεως. Δὲν ἐννοῶ δὲ πῶς δύναται νὰ »προτείνῃ τὴν παράδοσιν τῆς Πάργας εἰς τὸν Ἀλῆ πα»σᾶν (1). Εἰς τὴν πρότασιν ταύτην δὲν βλέπω παρὰ μω»ρίαν. Γράφε αὐτῷ συνεχῶς ὥστε νὰ μετριάσῃς τὴν θερμό»τητα τῆς κεφαλῆς του. Πληροφόρησέ τον ὅτι δὲν γινώσκει »καὶ οὐδεὶς γινώσκει τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα· καὶ διὰ τοῦτο »πρέπει ν' ἀκολουθῇ διαρκῶς σύστημά τι μεγάλης φρονή»σεως πρὸς ὅλον τὸν κόσμον. Ὁ στρατηγὸς Καῖσαρ Βερθι»έρος ἔπραξε προσέτι κάκιστα ὑψώσας τὴν Γαλλικὴν ση»μαίαν (2).»

Ἀλλ' οἱ ἐνδοιασμοὶ οὗτοι καὶ αἱ ὑπὸ τῆς φρονήσεως

(1) Σημειωτέον ὅτι αἱ τέσσαρες ἠπειρωτικαὶ πόλεις: Βουθρωτόν, Βόνιτσα, Πρέβεζα καὶ Πάργα εἶχον ὑποβληθῆ ἐπὶ τῆς ρωσσοτουρκικῆς συμμαχίας, εἰς τὴν ἄμεσον κυριότητα τῆς Τουρκίας, μετ' ἐπιφυλάξεως πολλῶν δικαιωμάτων· ἀλλὰ πραγματικῶς μόνον αἱ τρεῖς πρῶται περιῆλθον ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς, ἡ δὲ Πάργα ἀπέφυγε τὴν τύχην ταύτην καὶ ἐπομένως κατεῖχετο πάντοτε ὑπὸ τῶν Ῥώσσων μὲν πρότερον, ἤδη δὲ ὑπὸ τῶν Γάλλων (καὶ βραδύτερον ὑπὸ τῶν Ἄγγλων) καὶ τούτου ἕνεκα ὁ Ναπολέων ἐκφράζει τὴν ὀργήν του κατὰ τοῦ Βερθιέρου προθεμένου νὰ τὴν παραδώσῃ εἰς τὸν Σατράπην τῶν Ἰωαννίνων.

(2) Ὅρ. *Correspondence du roi Joseph* Tom. IV. page 23.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὑπαγορευόμεναι ἀκριβολογίαι δὲν διήρκεσαν πολὺν χρόνον. Ὁ Ναπολέων ἀφοῦ ἔψεξε τὴν διαγωγὴν τοῦ στρατηγοῦ Βερθιέρου, ἠθέλησε νὰ ὠφεληθῇ ἐκ πράξεως, ἥτις οὐσιωδῶς ἐκολάκευε τὴν ἀκόρεστον φιλοδοξίαν του· ὅθεν αὐτοκρατορικόν τι ψήφισμα τῆς 10 νοεμβρίου 1807 ἐπεκύρωσε τὰς διὰ τῆς προκηρύξεως τῆς πρώτης σεπτεμβρίου ἀναγγελθείσας διατάξεις.

Αἱ διατάξεις αὗται δυσηρέστησαν εἰς ἄκρον τοὺς κατοίκους τῆς Ἑπτανήσου καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ αὐτόθι εὑρισκόμενον στρατιωτικὸν σῶμα τῶν Ἑλλήνων· ὅθεν μέγα μέρος τούτου, συνηθροισμένον ἐν Λευκάδι, ἐμελέτησε καὶ ἀπεφάσισε (1808) τὴν ἔξοδόν του εἰς τὴν Στερεὰν ἵνα κινήσῃ νέαν ἐπανάστασιν, ἔχουσαν ὡς ἀφορμὴν ἄμεσον τὴν τυραννίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ· συγχρόνως δὲ συνεννοήθη καὶ μετὰ τῶν ἔξω ὁπλαρχηγῶν ὧν εἷς ἦτο καὶ ὁ παπᾶ Εὐθύμιος (κοινῶς Παπαθύμιος), ἀπόγονος τοῦ περιφήμου Βλαχάβα. Εἰς τὸ κίνημα δὲ τοῦτο εὑρέθησαν συναινοῦντες καὶ οἱ Λαρισσαῖοι Τοῦρκοι καὶ πολλοὶ σημαντικοὶ Ἀλβανοί, ἕτοιμοι νὰ συμπράξωσι διὰ τὸ ὁποῖον ἔτρεφον κατὰ τοῦ εἰρημένου σατράπου μῖσος· ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ σχέδιον, πρὶν ἔτι οἱ τῆς Λευκάδος Ἕλληνες ἑτοιμασθῶσι, ἐπροδόθη ὑπό τινος Δεληγιάννη, Καπιτάνου τοῦ Μετσόβου· ὅθεν ὁ Ἀλῆ πασᾶς προλαμβάνων τὴν περίστασιν ἐξέπεμψεν ὑπὸ τὸν πρεσβύτερον υἱόν του Μουχτὰρ πασᾶν τοὺς σωματοφύλακάς του (Τσοχαδαρίους) μετὰ μεγάλης σπουδῆς. Ὁ Παπαθύμιος, ὅστις εἶχεν ἤδη κινηθῆ εἰς τὰ Χάνια τοῦ Ὀλύμπου, ἐξέλαβε μακρόθεν τὸ στράτευμα τοῦτο ὡς τὸ τῆς Λευκάδος· καὶ ἐγνώρισε μὲν εἰς τὴν πλησίασίν του ἀμέσως τὴν προδοσίαν, ἠναγκάσθη ὅμως, εἰ καὶ ἀπαράσκευος, νὰ πολεμήσῃ· ἡττηθεὶς μόλις ἐδυνήθη νὰ διασωθῇ· βραδύτερον δὲ συνελήφθη ἐξ ἐνέδρας καὶ ἔπαθεν εἰς Ἰωάννινα θάνατον τραχύτατον

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὡς ἐκεῖνον τοῦ Κατσαντώνη, κατακοπέντος τοῦ σώματός του μεληδὸν μέχρι νεκρώσεως. Τὸ πάθημα δὲ τοῦ γενναίου τούτου ἁρματωλοῦ παρέλυσεν ὅλον τὸ σχέδιον τῶν ἐν Λευκάδι Ἑλλήνων· ἡ ἔξοδος αὐτῶν διεκωλήθη διὰ παρακλήσεων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ πρὸς τὸν Γάλλον διοικητὴν καὶ ἔκτοτε οὗτοι συμπεριελήφθησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Γαλλίας.

Ἐν τοσούτῳ τὰ μέτρα τοῦ Βερθιέρου δὲν ἐδύναντο εἰμὴ νὰ ἔχωσιν ἐπιβλαβῆ ὡς πρὸς τὴν Γαλλίαν ἀποτελέσματα. Ἡ Ἀγγλία, ἕτοιμος νὰ διεγείρῃ πανταχοῦ ἐχθροὺς κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, ἐνίσχυε καὶ ἐπέτεινε τὸν ἐρεθισμὸν τῶν Ἰονίων. Τὴν 1ην ὀκτωβρίου 1809 μοῖρά τις ἀγγλικὴ φέρουσα καὶ στρατὸν ἀποβιβάσεως ἐνεφανίσθη κατέναντι τῶν ἑπτὰ νήσων καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ στρατοῦ τούτου Ὀσβάλδος διέσπειρεν εἰς αὐτὰς προκήρυξιν, δι' ἧς ἐκάλει πάντας τοὺς κατοίκους εἰς τὰ ὅπλα. « Εἰδήσεις ἐπανειλημμέναι, » ἔλεγεν ἐν τῇ προκηρύξει του ταύτῃ, φθάσασαι εἰς τοὺς » διοικητὰς τῶν κατὰ τὴν Μεσόγειον δυνάμεων ξηρᾶς καὶ » θαλάσσης τῆς Ἀγγλίας ἐβεβαίωσαν αὐτοὺς ὅτι οἱ κά- » τοικοι τῆς Ἑπτανήσου βούλονται ν' ἀποσείσωσι τὸν κα- » ταθλιπτικὸν τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ζυγόν. Ὅταν ὁ » ἀντιναύαρχος Κολλιμβοὺδ καὶ ὁ στρατηγὸς Ὀσβάλδος » ἔλαβον παρὰ τοῦ βασιλέως των τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ χορη- » γήσωσιν αὐτοῖς τὴν ἀναγκαίαν βοήθειαν ὅπως ἀποβάλωσι » τοὺς δυνάστας των καὶ ἀποκαταστήσωσιν ἐν τῇ πατρίδι » αὐτῶν κυβέρνησιν ἐλευθέραν καὶ ἀνεξάρτητον, ἥτις νὰ » τοῖς ἐγγυᾶται τὴν ἄσκησιν τῆς ἱερᾶς αὐτῶν θρησκείας » καὶ τὰ πολιτικὰ καὶ ἐμπορικὰ δικαιώματά των. Οἱ Ἀγ- » γλοι δὲν παρουσιάζονται ὡς κατακτηταὶ ἀλλ' ὡς σύμ- » μαχοι, ἐρχόμενοι νὰ φέρωσιν εἰς τοὺς Ἰονίους τὰ πλεονε- » κτήματα τῆς βρετανικῆς προστασίας καὶ ν' ἀναστήσωσι

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

» τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ ἐμπόριόν των ». Ἡ πρόσκλησις τῶν Ἄγγλων εἰσηκούσθη. Αἱ λέξεις «Ἐλευθερία, ἀνεξαρτησία» τὰς ὁποίας οὗτοι διεσάλπιζον τόσον διαπρυσίως ἀντήχησαν εἰς τὰς καρδίας των. Οἱ Ἰόνιοι ἐπίστευσαν ὅτι εὗρον τέλος ἀντιλήπτορας τῆς ἀπελευθερώσεώς των· τὰ Κύθηρα, ἡ Ζάκυνθος, ἡ Κεφαλληνία καὶ ἡ Ἰθάκη ἐπανέστησαν καὶ ἔλαβον τὸ ὄνομα τῶν ἀπηλευθερωμένων νήσων (isolae di levate)· ἡ Λευκὰς ἠκολούθησε μικρὸν ἔπειτα τό παράδειγμά των. Ὁ ἀγὼν ἐνταῦθα ὑπῆρξε ζωηρότερος ἢ εἰς τὰς ἄλλας νήσους· ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ἦτο πολυαριθμότερος εἰς τὰ φρούρια, ἀλλὰ συνέκειτο σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐξ ἑτεροειδῶν στοιχείων· οἱ Σουλιῶται ἀπεστάτησαν· ἓν τάγμα ἰταλικὸν ἠρνήθη νὰ πολεμήσῃ καὶ ἠνώθη μετὰ τῶν ἀποστατησάντων· ὅθεν δὲν ἔμειναν εἰμὴ ἑξήκοντα πυροβολισταὶ Γάλλοι καὶ ἄλλοι τόσοι στρατιῶται τοῦ πεζικοῦ, οἵτινες περιεχαρακώθησαν ἐν τῇ ἀκροπόλει καὶ ἡτοιμάσθησαν εἰς ἀντίστασιν.

Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῶν συμβάντων τούτων ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ὅστις ἐφοβεῖτο τὴν γειτονίαν τῶν Ἄγγλων καὶ ἐπεθύμει πρὸ πολλοῦ ν' ἀποκτήσῃ νησίδιόν τι ἐπὶ τοῦ Ἰονικοῦ πελάγους, προέτεινεν εἰς τοὺς Γάλλους τὴν συνδρομήν του πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἀγγλικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς εἰς αὐτὸν παραχωρήσεως τῆς Λευκάδος· ὁ Πουκκεβίλλος ἦτο τότε γενικὸς πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Ἰωαννίνοις· αὐτὸς ἔλαβε τὰς προτάσεις τοῦ πασᾶ ἵνα τὰς διαβιβάσῃ εἰς τὸν ἐν Κερκύρᾳ γενικὸν διοικητήν· ἀλλὰ δὲν ἐδίστασε οὐδὲ μίαν στιγμὴν νὰ τὰς ἀποκρούσῃ. « Ἡ ἰδέα τῆς παραδόσεως ἑνὸς » χριστιανικοῦ λαοῦ εἰς τὸν μωαμεθανικὸν ζυγόν, ἀπεκρίθη, » φέρει εἰς ἀγανάκτησιν τὴν χρηστότητα ἑνὸς Γάλλου· ἡ » Γαλλία δύναται ν' ἀποβάλῃ τὰς Ἰονίους νήσους· τοῦτο » εἶναι ἡ τύχη τοῦ πολέμου· ἀλλὰ τοὐλάχιστον παρομοία

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

» κηλὶς δὲν θέλει μολύνει τὴν σημαίαν της ». Λόγοι γενναῖοι, καθιστῶντες τὴν μνήμην τοῦ Πουκκεβίλλου διαπαντὸς ἱερὰν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν! Οἱ ἑκατὸν εἴκοσι Γάλλοι οἱ περιχαρακωθέντες ἐν τῇ ἀκροπόλει ὑπέστησαν γενναίως τὴν βομβόλησιν· ἐπὶ τέλους δὲ δι' ἔλλειψιν ζωοτροφιῶν καὶ πολεμεφοδίων ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι. Τὴν 30 ὀκτωβρίου 1809 ὁ ναύαρχος Κολλιμβοὺδ ἔγραφεν εἰς τὴν βρεττανικὴν κυβέρνησιν, ὅτι οἱ ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ Γάλλοι περιωρίσθησαν εἰς μόνης τῆς Κερκύρας τὴν κατοχήν, προσθέτων « ὅτι οἱ Ἕλληνες κάτοικοι ἠλευθερώθησαν ἀπὸ » τῆς καταπιέσεως ἐκείνων καὶ ἡ κυβέρνησις τῆς Ἰονίου » δημοκρατίας ἀποκατέστη ».

Ὁ στρατηγὸς Δουζελότος ἦτο τότε διοικητὴς τῆς Κερκύρας· διὰ τῆς καλῆς διοικήσεως, τῆς φρονήσεως, τῆς μετριοπαθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης του εἵλκυσεν εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην ὅλων τῶν κατοίκων (1).

(1) Ἡ τοῦ Δουζελότου διοίκησις παρίσταται καὶ ἄλλως πολλοῦ λόγου ἀξία, καθόσον διὰ τοῦ ἐχέφρονος τοῦτου καὶ ἀγαπητοῦ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀνδρός, ἡ Γαλλία, μολονότι ἡ ἀκαταγώνιστος Ἱσπανία ἀπησχόλει τότε καὶ κατηνάλισκε τὰς δυνάμεις της, ἠθέλησε νὰ ἐνεργήσῃ ἐν Ἑλλάδι (1808) ὅ,τι καὶ ἡ Ῥωσσία κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμόν της διενοήθη νὰ κατορθώσῃ. Τὴν περὶ τοῦ μελετωμένου δὲ κινήματος πρότασιν ἠσπάσθησαν ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, θερμὸς ἐπίσης τοῦ αὐτοῦ πνεύματος συνεργὸς καὶ ἐπὶ Σινιάβιν, οἱ Μαυρομιχαλαῖοι καὶ πάντες οἱ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους φυγάδες πολεμικοὶ τῆς Στερεᾶς. Παραδόξως δὲ σύμφωνος μετ' αὐτῶν εὑρέθη καὶ ὁ ἐκ μιᾶς τῶν σημαντικωτέρων ἀλβανικῶν οἰκογενειῶν τοῦ Λάλα καταγόμενος Ἀλῆ Φαρμάκης, πατρικὸς φίλος τοῦ Κολοκοτρώνη, νῦν δὲ καὶ αὐτός, ὡς ἐκ τῶν ἐπιβουλῶν τοῦ Βελῆ πασᾶ, φυγὰς εἰς Ζάκυνθον. Ὑπέσχετο δὲ οὗτος νὰ κατορθώσῃ διὰ τῶν σχέσεων καὶ τῆς ἐπιρροῆς του οὐ μόνον τὴν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἕνωσιν τῶν Λαλαίων καὶ Βαρδουναίων Τούρκων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄμεσον κυρίευσιν πολλῶν φρουρίων τοῦ μεσημβρινοῦ καὶ δυτικοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης, μετὰ τὴν γενομένην πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαν, μετέβησαν εἰς Κέρκυραν προθέμενοι ν' ἀπέλθωσιν εἰς Παριαίους ἵνα συν-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Χάριν αὐτοῦ οἱ Κερκυραῖοι διέμειναν πιστοὶ εἰς τὴν Γαλλίαν· μετ' εὐαρίθμου δὲ φρουρᾶς καὶ τῆς βοηθείας τοῦ λαοῦ τῆς Κερκύρας ὁ στρατηγὸς οὗτος, πολεμούμενος ὑπὸ μεγάλων δυνάμεων, μὴ λαμβάνων οὐδεμίαν βοήθειαν, οὔτε εἰδήσεις ἐκ Γαλλίας, ἀντέστη ὑπὲρ τὰ τέσσαρα ἔτη εἰς τὰς ἀδιακόπους προσβολὰς καὶ εἰς στενὴν τινὰ πολιορκίαν. Μόλις δὲ κατὰ τὸν μάϊον τοῦ 1814 ἔτους, ὅτε, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης ἐν Εὐρώπῃ καὶ τὴν παλινόρθωσιν τῆς βουρβωνικῆς δυναστείας, ἔμαθεν ὅτι ἡ Γαλλία διὰ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων παρητήθη σιωπηλῶς τῆς κατοχῆς τῶν Ἰονίων νήσων, ἀπεφάσισε νὰ κενώσῃ τὴν Κέρκυραν· κατέλιπε δὲ τὴν νῆσον συνωδευμένος ὑπὸ τῶν εὐλογιῶν τοῦ λαοῦ αὐτῆς καὶ μετακομίσθη εἰς Τουλῶνα δι' ἀγγλικῶν πλοίων. Ἔκτοτε ἡ Ἑπτάνησος περιῆλθεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας.

Τὰ ἀπὸ τῆς εἰρήνης τῆς Τιλσίττης μέχρι τοῦ 1814 ἔτους ἐν Εὐρώπῃ συμβάντα δὲν εἶχον εἰμὴ ἔμμεσον εἰς

τύχωσι μετὰ τοῦ Ναπολέοντος καὶ πληροφορήσωσιν αὐτὸν ὅτι ἐδύναντο νὰ κινήσωσι τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἐὰν ἐλάμβανον τὰπαιτούμενα βοηθήματα, ἀνεχαιτίσθησαν ὅμως ὑπὸ τοῦ Δουζελότου, ἀναδεχθέντος νὰ γράψῃ αὐτὸς περὶ πάντων τούτων εἰς τὸν αὐτοκράτορα· ὅθεν ἐκεῖθεν μετέβησαν εἰς τὴν Τσαμουριὰν ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ προσλάβωσιν ὡς σύμμαχον τὸν ἰσχυρότερον τῆς ἐποχῆς Σολεϊμὰν Τσαπάραν καὶ δι' αὐτοῦ νὰ κατορθώσωσι τὸν ἀντιπερισπασμὸν τῶν ἠπειρωτικῶν δυνάμεων τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας. Ὁ δὲ Π. Μαυρομιχάλης ἐφωδιάσθη ἐν Κερκύρᾳ ὑπὸ τοῦ Δουζελότου μετὰ τῶν ἀναγκαίων πολεμεφοδίων καὶ χρηματικῶν μέσων. Ἀλλά, καθ' ἣν στιγμὴν περιεμένοντο ἀνώτεραι διαταγαὶ περὶ τοῦ κινήματος καὶ ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς Λευκάδος οἱ Ἕλληνες καὶ τὸ ἐκ Κόρσων συνιστάμενον γαλλικὸν σῶμα, οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον τὰς νήσους Ζάκυνθον Κεφαλληνίαν καὶ Ἰθάκην, ὁ Δουζελότος εὑρέθη αἴφνης εἰς θέσιν ἀμυντικήν, καὶ οὕτως ἐμποδίσθησαν μὲν αἱ προπαρασκευαί, παρελύθη δ' ἐξολοκλήρου τὸ σχέδιον τοῦ νέου κινήματος (βεβαίως κατ' εὐτυχίαν τῆς Ἑλλάδος!) — Ὅρ. Ἰ Φιλ. Δοκίμ. περὶ Φιλ. Ἑταιρίας σελ. 110—113.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τὴν Ἑλλάδα ἐπιῤῥοήν· ἀλλ' ἡ ἐπιῤῥοὴ αὕτη ὑπῆρξεν εἰς αὐτὴν διαφερόντως συντελής. Ἡ τοῦ ἀγγλικοῦ ἐμπορίου ἀπαγόρευσις εἰς μέγα μέρος τῆς εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου (διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος παρεισαχθέντος ἢ μᾶλλον ἐπιβληθέντος ἠπειρωτικοῦ συστήματος—système continental) καὶ ἡ τῶν γαλλικῶν πλοίων ἀπὸ τῆς Μεσογείου φυγάδευσις ἐβοήθησαν διττῶς τὴν δραστηριότητα καὶ τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν ἐφοπλιστῶν Ἑλλήνων· ἐξ ἑνὸς δηλονότι οὗτοι ἐκληρονόμησαν σχεδὸν ὅλον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς, ὅπερ ἄλλοτε μετήρχετο ἡ Μασσαλία, καὶ ἀφ' ἑτέρου ποιοῦντες ἐναλλὰξ χρῆσιν τῆς ῥωσσικῆς ἢ τῆς τουρκικῆς σημαίας προσωρμίζοντο ἀκωλύτως εἰς ὅλους τοὺς λιμένας τῆς Εὐρώπης καὶ ἐξήσκουν πανταχοῦ ἐμπόριον κερδαλεώτατον. Οἱ ἔμποροι Ἕλληνες, ὅσοι προΐσταντο τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων, ἵδρυσαν πλούσια ἐμπορικὰ καταστήματα ἐν Μελίτῃ, ἐν Λονδίνῳ, ἐν Μασσαλίᾳ, ἐν Τεργέστῃ, ἐν Ὀδησσῷ καὶ ἀλλαχοῦ· ὅλον δὲ τὸ ἐμπορικὸν τοῦτο τῆς Ἑλλάδος ναυτικόν, ἐκ μεγάλων ἀκατίων καὶ μετρίου μεγέθους πλοίων, ἐφαίνετο μὲν ὀλίγον ἐπίφοβον, ἐπληροῦτο ὅμως καὶ ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ἀνθρώπων, ὧν ἡ εἰς ἑαυτοὺς πεποίθησις καὶ ἡ τόλμη ηὔξανον καθεκάστην, καὶ ἐν τοσούτῳ αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις τῶν Τούρκων ἠλαττοῦντο, καθόσον οἱ νησιῶται Ἕλληνες (πρὸ πάντων Ὑδραῖοι, Σπετσιῶται καὶ Ψαριανοί), οἵτινες συνεκρότουν τὸ κρεῖττον αὐτῶν μέρος, ἀπεσκίρτων σπεύδοντες νὰ ὑπηρετήσωσι τὰ πλοῖα τῶν ὁμογενῶν των (1)· ἡ κίνησις δὲ τοῦ ἐμπορίου ἐξετάθη οὐ μόνον εἰς τὰς παρα-

(1) Κατὰ τὸ 1816 ἔτος τὰ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἑλλάδος, τῆς Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας ναυπηγούμενα καὶ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ὑπηκόους ἀνήκοντα πλοῖα συνεποσοῦντο εἰς 600, ἐνησχόλουν ὑπὲρ τοὺς δεκαεπτακισχιλίους ναύτας καὶ ἔφερον πλέον τῶν πεντακισχιλίων πυροβόλων. Ὅρα Γόρδωνος *History of the Greek Revolution*, τομ. Α', σελ. 38.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θαλασσίους χώρας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀποκλείστους κοιλάδας τοῦ Πίνδου, τῆς Ὄσσης καὶ τῆς Κυλλήνης· καὶ τὰ βαμβάκεια χειροτεχνήματα τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου, ἡ ἐξαγωγὴ ἐλαίου μὲν καὶ σάπωνος ἐκ τῆς Κρήτης, κορινθιακῆς δὲ σταφίδος, μετάξης, σιτηρῶν καὶ ἄλλων ἐμπορευμάτων ἐκ τῆς Πελοποννήσου εἰσεκόμιζε σημαντικὰς χρημάτων ποσότητας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐξωγόνει χώρας, μέχρι τοῦδε πτωχὰς καὶ παρημελημένας.

Τίς δ' ἀγνοεῖ ὅτι τὸ ἐμπόριον συντελεῖ οὐσιωδῶς εἰς τὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ; ἀλλ' ἐν ᾧ συνήθως ἡ ἐκπαίδευσις προχωρεῖ βραδέως καὶ βαθμηδόν, ἐξεναντίας παρὰ τοῖς Ἕλλησι προήχθη ὡς αἰφνιδία τις ἔκρηξις, παριστῶσα θέαμά τι θαυμάσιον καὶ ἔξαρσιν ἰδεῶν, δι' ἧς ἐβεβαιοῦτο ἐκ νέου ὁ ἀνέκαθεν τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν χαρακτηρίζων πνευματικὸς ὀργασμός. Ἐν τῇ μητροπόλει αὐτῇ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Χίῳ, ἐν Κυδωνίαις καὶ ἀλλαχοῦ ἤκμασαν συγχρόνως ἀνώτερα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, καὶ εἰς πᾶσαν μικρὰν πόλιν ἡ ἑλληνικὴ νεολαία ἀκόρεστος ἐσπούδαζε νὰ προσκτήσῃ γνώσεις παντοίας ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν φιλοπόνων διδασκάλων· ἡ διδασκαλία δὲ εἰσέδυσε καὶ μέχρι τῶν χωρίων καὶ ἡ ἐπιστήμη, περικεκλεισμένη μέχρι τοῦδε εἰς τὰ μέγαρα τοῦ Φαναρίου καὶ τὰ μοναστήρια τοῦ Ἄθωνος, διῆλθε γιγαντιαίοις βήμασι δι' ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν, ὥστε, ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὴν προσφυᾶ τοῦ εὐφυοῦς Ἰακώβου Ῥίζου ἔκφρασιν (1), ὅσοι ἔβλεπον τὸ ἓν ἔτος τὴν Ἑλλάδα, δυσκόλως τὸ προσεχὲς ἐδύναντο νὰ τὴν ἀναγνωρίσωσιν. Ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν δὲ τοῦ πλούτου καὶ τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας τὸ γλυκὺ ὄνομα τῆς ὑπὸ τὸν ζυγὸν

(1) Ὅρ. *Cours de Literature grecque moderne*, donné à Genève par Jakovaky Rizo Neroulos, Genève 1829.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στεναζούσης πατρίδος, ἡ εὐγενὴς ἰδέα τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ παρελθοῦσα τῆς Ἑλλάδος δόξα ἐγένοντο ἀντικείμενα, ἅτινα οὐ μόνον τὸν λόγιον ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ του ἐνησχόλουν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ὦτα τοῦ κλέφτου, περιτρέχοντος τὰ ὄρη, τοῦ ναύτου θαλασσοποροῦντος καὶ τοῦ ἐμπόρου φυλλολογοῦντος τὰ κατάστιχά του καὶ χρηματολογοῦντος περιεβόμβουν διηνεκῶς. Ἀλλ' ὅ,τι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πᾶσαν ἀνθρώπων τάξιν, τὸ ἔθνος αὐτὸ ἐνίσχυε καὶ συνέδεε πρὸς ἕνα γενικὸν σκοπόν, πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσίν του, ἦτο ἡ ἱερὰ καὶ καὶ ἀμώμητος θρησκεία του, στοιχεῖον τοσοῦτον ζωηρὸν καὶ ἀκμαῖον, ὥστε ὁ ἔνδοξος Γάλλος Σιατωβριάνδος, ὅστις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον πορευόμενος εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα, ἐν ᾧ ἔβλεπε πάντα τἆλλα πέριξ αὐτῆς νεκρὰ (1), ἐκείνην μόνην ἐθεώρησε ζῶσαν καὶ παρέχουσαν ἐλπίδας κρείττονος μέλλοντος.

Εἰς τοιαύτην τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος κατάστασιν εὑρίσκετο, κατάστασιν δυνάμεως αὐξανούσης ἀπέναντι τυραννίας ἀφορήτου, κατὰ τὸ χιλιοστὸν ὀκτακοσιοστὸν δέκατον τέταρτον ἔτος, ὅτε συνέβη ἡ μεγάλη πολιτικὴ μεταβολὴ τῆς Εὐρώπης. Ἡ κατ' αὐτὴν ὑψωθεῖσα σημαία τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας τῷ ἐφάνη ὡς λάβαρόν τι ἐν τῷ οὐρανῷ προαναγγέλλον τὴν ἀπελευθέρωσίν του· ἔτι δὲ μᾶλλον ἡ περὶ

(1) Ὁ φιλέλλην οὗτος ἀνὴρ ἐξετίμησε μὲν δεόντως τὴν δύναμιν τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατοῦντος θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ὅπερ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἰς ὅλας του τὰς συμφορὰς διετήρησεν ἀκμαῖον καὶ τὸ ὁποῖον ἔσωσε κυρίως τὴν ἐθνότητά του, ἔσφαλεν ὅμως ἐκλαβὼν πάντα τἆλλα νεκρά· καθότι ἐκτὸς τῆς πρὸς τὴν παιδείαν καὶ ἐμπορίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (ὅτε ὁ εἰρημένος ἔγραφε τὸ περίφημον Ὁδοιπορικόν του) ὁρμῆς τοῦ ἔθνους, παρέλιπε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ ζῶν καὶ ἀκαταμάχητον στοιχεῖον τῶν κλεφτῶν, οἵτινες μακρὰν τοῦ νὰ ὁμοιάζωσι κακοποιοὺς ἄλλων τόπων ἀνθρώπους, ἦσαν οἱ διηνεκεῖς σημαιοφόροι τῆς εἰς τὰ ὄρη καταφυγούσης ἐλευθερίας καὶ αὐτοὶ πρὸ πάντων, ὡς περὶ τὰ ὅπλα ἠσκημένοι, ἐδύναντο, δοθείσης περιστάσεως, ν' ἀποτελέσωσι τὸν πυρῆνα τοῦ ἐθνικοῦ στρατοῦ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς μεγαλοψυχίας καὶ φιλανθρωπίας τοῦ κραταιοῦ ἐκείνης ἱδρυτοῦ καὶ σημαιοφόρου (Ἀλεξάνδρου Α') φήμη καὶ ἡ κοινῶς διεσπαρμένη ἰδέα περὶ τῆς ἐξαιρέτου εὐνοίας, ἣν παρ' αὐτῷ ἀπελάμβανεν ἐπίσημός τις Ἕλλην (ὁ Ἰω. Καποδίστριας) ἀνεπτέρωσε τὰς ἀνέκαθεν ἐλπίδας του, ἐλπίδας, τὰς ὁποίας οἱ πιστοὶ τοῦ Ὑψίστου λειτουργοὶ (ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς) καὶ παντοδαπαὶ προφητεῖαι οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ ὑποθάλπωσι καὶ ἐνισχύωσιν. Ὅθεν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀκριβῶς ἔλαβε τὴν ὕπαρξίν της, ὑπὸ τὸ κράτος τῶν εἰρημένων ἐλπίδων καὶ ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ὅτι ἐπέστη τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἡ περίφημος ἐκείνη Ἑταιρία τῶν Φιλικῶν, ἥτις ἔμελλε νὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ μεγάλου Ἐθνικοῦ ἀγῶνος καὶ—πρὸς ἔκπληξιν ὅλου τοῦ κόσμου, ἕνεκα τῆς ἀνισότητος τῶν ἀντιπάλων δυνάμεων—τὴν εἰς τέλος ἐπιτυχίαν αὐτοῦ.

Τὴν ἀρχήν, σύστασιν καὶ πρόοδον τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος μυστηριώδους πολιτικοῦ δεσμοῦ πρόκειται ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν μετὰ δυνατῆς ἀκριβείας ἀλλὰ καὶ ἄκρας συντομίας.

Κατὰ τὸ 1813 ἔτος εἶχε συσταθῇ ἐν Ἀθήναις ἡ γνωστὴ Φιλόμουσος Ἑταιρία, σκοπὸν ἔχουσα τὴν διάσωσιν τῶν φθειρομένων καὶ διαρπαζομένων, ὑπὸ τὴν τότε ἄμουσον κυβέρνησιν, ἐνδόξων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος καὶ συνάμα τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας διὰ τῆς ἀνεγέρσεως σχολείων ἐν αὐτῇ τῇ ἄλλοτε ἑστίᾳ τῶν Μουσῶν. Οἱ ἱδρυταὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἑταιρίας, φροντίζοντες περὶ τῆς τελειοτέρας μορφώσεως καὶ διατηρήσεως αὐτῆς ἔγραψαν πρὸς τὸν ἐν Βιέννῃ τότε διαπρέποντα λόγιον ἄνδρα Ἄνθιμον Γαζῆν, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τῶν αὐτόθι παροικούντων ὡς καὶ τῶν πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης διεσπαρμένων πλουσίων Ἑλλήνων. Ἡ αὐστριακὴ μητρόπολις ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸ κέντρον τῆς συν-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

αθροίσεως τῶν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος ἄρτι θριαμβευσάντων μεγάλων μοναρχῶν τῆς Εὐρώπης, πλείστων μικροτέρων ἡγεμόνων καὶ τῶν ἐπισημοτέρων διπλωματῶν. Ὁ Γαζῆς καὶ ὁ πρώην Ἄρτης μητροπολίτης Ἰγνάτιος ἐκοινοποίησαν πρὸς τὸν Καποδίστριαν καὶ ἄλλους τὰ ἐξ Ἀθηνῶν γραφόμενα. Ὁ Καποδίστριας ἠσπάσθη τὴν ὑπόθεσιν ὡς ὠφέλιμον καὶ συνάδουσαν πρὸς τὸν σκοπόν του· διὰ δὲ τῆς μετὰ πολλοῦ ζήλου ἐνεργηθείσης μεσολαβήσεως αὐτοῦ τάχιστα οὐ μόνον πολλοὶ τῶν εὐπόρων ἐμπόρων, ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς, βασιλόπαιδες, ἡγεμόνες καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες ἐφιλοτιμήθησαν νὰ φανῶσι συνδρομηταὶ καὶ προστάται γενναῖοι ἑνὸς τοσοῦτον ἀγαθοεργοῦ ἱδρύματος· πάντες δ' ἐσεμνύνοντο φέροντες τὸ χαλκοῦν ἢ χρυσοῦν δακτυλίδιον, ὅπερ ἔχον ἔμβλημα τὴν Γλαῦκα, διενέμετο ὡς γνώρισμα τῶν συνηγόρων ἢ εὐεργετῶν τῆς φιλομούσου ἑταιρίας (1)· καὶ καταρχὰς μὲν ἕδρα τῆς ἑταιρίας ταύτης ὡρίσθη ἡ Βιέννη, ἔπειτα δὲ πολιτικαὶ περιστάσεις ὑπηγόρευσαν τὴν εἰς Μόναχον μετάθεσίν της.

Ἀπὸ τῆς εἰρημένης Φιλομούσου προέκυψεν ἀμέσως ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία, τὴν ὁποίαν πάντη ἐσφαλμένως τινὲς μὲν ὑπέθεσαν ὡς συνέχειαν τῆς τοῦ Ῥήγα Φεραίου ἢ ἔργον τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ, ἄλλοι δ' ἐξέλαβον ὡς δημιούργημα τοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ ὡς ἐξορίστου διάγοντος καὶ μετὰ τοῦ Καποδιστρίου δῆθεν καὶ Ῥοδοφοίνικος συνηγροικημένου πρώην Ὀσποδάρου τῆς Βλαχίας Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου (τοῦ Φυ-

(1) Ἐπειδὴ συγχρόνως ἐγένοντο συνδρομαὶ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἐν Μηλιαῖς τοῦ Πηλίου ὄρους συσταινομένου (διὰ τῆς φροντίδος τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ καὶ Γρ. Κωνσταντᾶ) ἐκπαιδευτικοῦ καταστήματος, ἐντεῦθεν ἐκτὸς τοῦ δακτυλίου, τοῦ φέροντος τὴν Γλαῦκα, διενέμετο καὶ ἄλλο, ἔχον ὡς ἔμβλημα τὸν Χείρωνα Κένταυρον, ὅστις ὡς παιδαγωγὸς ἡρώων ἐδάσταζεν ἐπὶ τῶν ὤμων παιδίον τι.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ραρῆ). Ἀληθὴς καὶ πρῶτος θεμελιωτὴς αὐτῆς ὑπῆρξε (περὶ τὸ τέλος τοῦ 1816 ἔτους) ὁ ἐν Ὀδησσῷ παροικῶν Νικόλαος Σκουφᾶς (ἐξ Ἄρτης), ἀνὴρ μικρᾶς μὲν παιδείας καὶ σημασίας, τιμίου ὅμως χαρακτῆρος, πολύπειρος καὶ εἰσάκρον φιλόπατρις. Ἀφοῦ συνέταξε κατιδίαν ἐγγράφως τινὰς παρατηρήσεις, ἀφορώσας τὸν τρόπον τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἀνεκοίνωσε καταρχὰς τὸ σχέδιόν του εἰς ἄλλους ὁμόφρονας αὐτῷ τὸν Παναγιώτην Ἀναγνωστόπουλον ἐξ Ἀνδριτσαίνης καὶ τὸν Ἀθανάσιον Τσακάλωφ ἐξ Ἰωαννίνων, μεθ' ὧν ἀκολούθως ἐργασθεὶς συνεπλήρωσαν ἐκεῖνο καὶ ἀπετέλεσαν οὕτω τὸν ὀργανισμὸν τῆς ἑταιρίας, κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ μέλη αὐτῆς διεκρίθησαν εἰς πέντε κλάσεις ἢ βαθμοὺς ἤτοι τῶν ἀδελφοποιητῶν (βλάμιδων), τῶν συστημένων, τῶν ἱερέων τῆς Ἐλευσῖνος, τῶν ποιμένων καὶ τῶν ἀρχιποιμένων (1). Ἕκαστον μέλος εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ κατηχεῖν ἄλλους καὶ ὄχι ἄνευ αὐστηρᾶς δοκιμασίας τοῦ χαρακτῆρός των· ὁ δὲ κατηχούμενος (μυσταγωγούμενος), ἀφοῦ προηγουμένως ἐξετάζετο περὶ ὅλων τῶν περιστάσεων τοῦ βίου του καὶ ἀναγνωρίζετο εἰλικρινὴς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πατρίδος ἐραστὴς καὶ ἄσχετος πρὸς πᾶσαν ἄλλην μυστικὴν ἑταιρίαν, γονυπετὴς καὶ ἐν τῇ σιγῇ τῆς νυκτὸς ὠρκίζετο (ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου ἢ ἐπὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ ἐνώπιον ἱερέως πολλάκις) νὰ μένῃ πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα, νὰ συντρέχῃ ὅλαις δυνάμεσιν εἰς τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς, νὰ μὴ φανερόνῃ τὰ μυστήρια τῆς ἑταιρίας οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ κατηχήσαντος αὐτὸν καί, κατὰ πρόσταγὴν τοῦ ἀνωτέρου, νὰ θανατόνῃ πάντα, καὶ αὐτὸν τὸν πλησιέστατον συγγενῆ του, ὅστις ἤθελε φανῇ

(1) Δύο ἄλλοι βαθμοί: ὁ τῶν Ἀφιερωμένων καὶ τῶν Ἀρχηγῶν τῶν Ἀφιερωμένων προσετέθησαν μετέπειτα καὶ ἐθεωροῦντο ὡς στρατιωτικοί.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἔνοχος προδοσίας ἢ ἐχθρὸς τῆς ἑταιρίας. Κατὰ τὴν διαφορὰν δὲ τοῦ βαθμοῦ ὁ ἐπιβαλλόμενος εἰς τὸν κατηχούμενον ὅρκος ἦτο βραχύτερος ἢ περιεκτικώτερος καὶ συνωδεύετο ὑπὸ διατυπώσεων ἁπλουστέρων ἢ ἐκπληκτικωτέρων. Ὡς πρὸς τὴν παραδοχὴν δὲ τῶν μελῶν ὑπῆρχον διακρίσεις οὐσιώδεις. Εἰς τὴν κλάσιν τῶν ἀδελφοποιητῶν ἐγένοντο ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἕλληνες δεκτοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὅμως οὐδὲν ἄλλο ἀπεκαλύπτετο ἢ ὅτι ὑπῆρχε σχέδιόν τι, σκοποῦν τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος· ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν συστημένων ἐδίδετο πλειοτέρα προσοχὴ καὶ εἰς αὐτοὺς καθίστατο ἤδη γνωστόν, ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ἑταιρίας ἦτο νὰ διενεργήσῃ ἐπανάστασίν τινα· ἡ τρίτη κλάσις, ἡ τῶν ἱερέων τῆς Ἐλευσῖνος, συνεκροτεῖτο ἐκ τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῆς κοινωνίας, ἐμάνθανεν ὅτι ἡ στιγμὴ τοῦ ἀγῶνος πλησιάζει καὶ ὅτι ἡ ἑταιρία ἔχει καὶ ἄλλους ἀνωτέρους βαθμούς. Ὁ τέταρτος βαθμός, ὁ τῶν ποιμένων, δὲν ὑπερέβη ποτὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν 116 μελῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκατηριθμοῦντο τινὲς τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν τοῦ ἔθνους, οἵτινες ὡς ἐντελῶς μεμυημένοι ἀνελάμβανον τὴν ἐφορίαν διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἀλληλογραφίαν μετὰ τῆς οὕτω λεγομένης μ ε γ ά λ η ς ἢ ὑ π ε ρ τ ά τ η ς ἀ ρ χ ῆ ς, συνισταμένης ἐκ 16 μελῶν (τῶν ἀρχιποιμένων). Κατὰ τὴν διαφορὰν δὲ τοῦ βαθμοῦ των τὰ μέλη ἔφερον καὶ διάφορα ἐφοδιαστικὰ ἢ διπλώματα, ἅτινα διεκρίνοντο διὰ παντοίων συμβόλων ἢ ἐμβλημάτων, καὶ ἵνα γνωρίζωνται ἀμοιβαίως μετεχειρίζοντο διαφόρους χειρονομίας καὶ ἐκφράσεις. Εἰς ἀνακοίνωσιν δὲ πρὸς τοὺς ἀπόντας ὑπῆρχον καὶ μυστικὰ γράμματα κατὰ συνθηματικὸν τρόπον (1).

(1) Πρὸς γνῶσιν πασῶν τῶν λεπτομερειῶν τούτων παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ ἱστορικὸν περὶ Φιλικῆς ἑταιρίας δοκίμιον τοῦ Ἰω. Φιλήμονος σελ. 142—177.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἡ οὕτως ὀργανισθεῖσα μυστικὴ αὕτη τῶν Φιλικῶν Ἑταιρία συνεχέετο καταρχὰς λίαν ἐπιτηδείως μετὰ τῆς φανερᾶς καὶ ἀνυπόπτου τῶν Φιλομούσων. Ὁ δὲ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου καὶ πασίγνωστος προστάτης τῆς Φιλομούσου Ἑταιρίας, ἐψιθυρίζετο καὶ ὡς μυστικὸς ἐκείνης προστάτης γινώσκοντος καὶ συναινοῦντος αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐν ᾧ δὲ ἡ Φιλόμουσος Ἑταιρία οὐδένα ἔτρεφε κρυπτὸν σκοπόν, οἱ περὶ ἐξαπλώσεως τῆς Φιλικῆς φροντίζοντες διέδιδον, ὅτι ἔτρεφε τὸν ὁποῖον αὕτη ἐπεχείρησε νὰ πραγματοποιήσῃ· ὥστε κατὰ τὴν εὔστοχον παρατήρησιν τοῦ νεωτέρου ἱστοριογράφου τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Σπυρίδ. Τρικούπη, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς πρώτης ἀνεφαίνετο ἡ δευτέρα καὶ ηὔξανεν ὡς παραφυὰς αὐτῆς. Τοιουτοτρόπως ἡ σύμπτωσις αὕτη καὶ ἡ μυστηγορία συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον καταρχὰς εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς μυστικῆς Ἑταιρίας, τὸ δὲ περιστατικὸν ὅτι αὕτη ἔλαβε τὴν ὕπαρξίν της ἐντὸς τῆς Ῥωσσίας τὴν ἐνίσχυσεν ἔτι μᾶλλον· ὅθεν οἱ πρῶτοι καὶ θερμότεροι προσήλυτοι ἦσαν ἐξ ἐκείνων τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες διῆγον ἐν Ὀδησσῷ, ἐν Μόσχᾳ καὶ ἐν ταῖς ὑπὸ τὴν ῥωσσικὴν ἐπιρροὴν διατελούσαις ἡγεμονίαις, Βλαχίᾳ καὶ Μολδαυίᾳ. Βραδύτερον δέ, ἤτοι περὶ τὸ 1819 ἔτος, προσῆλθον οἱ πλεῖστοι τῶν τῆς Πελοποννήσου προυχόντων καὶ ἀρχιερέων, οἱ δὲ Φαναριῶται, οἵτινες ἔχοντες πάντη ἀντίθετα συμφέροντα, καὶ διὰ τοῦτο μὴ παρέχοντες πολλὴν πίστιν, ἔμειναν μέχρι τέλους ἐν ἀγνοίᾳ. Πρὸ πάντων ὅμως καὶ μετὰ μείζονος ἐνθουσιασμοῦ ὀπαδοὶ τῆς Ἑταιρίας ἐδείχθησαν ὅσοι τῶν Ἑλλήνων εἶχον λάβει ὑπηρεσίαν εἰς τὸν κατὰ τὴν Ἑπτάνησον ῥωσσικόν, γαλλικὸν καὶ ἀγγλικὸν στρατόν. Οἱ Γάλλοι, ὅτε κατὰ τὸν μάϊον τοῦ 1814 ἠναγκάσθησαν νὰ κενώσωσι τὴν Κέρκυραν, ἀπέλυσαν ἐν σῶμα Ῥουμελιωτῶν· οἱ δὲ Ἄγγλοι διέλυσαν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κατὰ τὸ 1815 δύω ὡραῖα τάγματα ἐλαφροῦ πεζικοῦ, συνιστάμενα ἐκ τῶν ὀρεινῶν κατοίκων τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Μάνης, ἐκ Πελοποννησίων καὶ τῶν ἁρματωλῶν τῆς Ῥούμελης. Πάντες δὲ οὗτοι οἱ στρατιωτικοὶ ἐπανελθόντες οἴκαδε μετὰ πολλῆς ἀθυμίας ὑπέφερον τὴν ἐκ νέου εἰς τὴν τουρκικὴν δυναστείαν ὑποταγήν των, καὶ ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὰς ἀγκάλας παντὸς ὅστις τοὺς ὡμίλει περὶ ἐλευθερίας καὶ ἐκδικήσεως. Ἐξεναντίας δὲ τινές, οἵτινες καθὸ ἐξόριστοι μὴ δυνάμενοι νὰ ἐπανέλθωσι κατεστάθησαν ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ, εἰργάζοντο ἐνταῦθα ὡς μαθηταὶ ἐπιμελεῖς εἰς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ κύκλου τῆς Ἑταιρίας. Ἀληθῶς δὲ οἱ ἐντεῦθεν ὡς καὶ οἱ ἐξ Ὀδησσοῦ (κυρίως ἑστίας τῆς Ἑταιρίας) ἐκπεμφθέντες ἀπόστολοι ἐξήπλωσαν τὰ δίκτυά των ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ὑπῆρχον Ἕλληνες, ἀγρεύοντες πανταχοῦ (καὶ ἐν αὐτῇ τῇ σουλτανικῇ καθέδρᾳ) ἄγραν πλουσιωτάτην, ὥστε ἡ Ἑταιρία κατέστη τὸ κοινὸν θέμα τῶν συνδιαλέξεων καὶ σκέψεων τῶν Ἑλλήνων, πιστευόντων ὅτι τὸ μυστηριῶδες ὄνομα τῆς Ὑπερτάτης Ἀρχῆς ἠνίττετο τὴν κραταιὰν τῆς Ἄρκτου δύναμιν καὶ ὅτι ἐπομένως δάκτυλος ῥωσσικὸς διέταττε καὶ ἐκίνει τὰ πάντα ἀοράτως.

Διὰ τοιούτων λοιπὸν μέσων καὶ ὑπὸ τὴν συνδρομὴν τοιούτων περιστάσεων καὶ πεποιθήσεων παρεσκευάζετο ὁ μέγας τῆς Ἑλλάδος ἀγών. Πότε δὲ οὗτος ἔμελλε νὰ ἐκραγῇ δὲν ἦτο προσδιωρισμένον· ἀλλὰ δύο σπουδαῖα συμβεβηκότα, τὸ μὲν ἔχον ἔμμεσον ἐνέργειαν διὰ τοῦ ὁποίου προεκάλεσεν ἠθικοῦ κλονισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς πᾶσαν τὴν Εὐρώπην ἤτοι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀρμοστοῦ τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ ἀργυρίῳ γενομένη ἔκδοσις τῆς Πάργας εἰς τὸν Ἀλῆ Πασᾶν, τὸ δὲ ἀποβλέπον ἀμέσως τὸ τῆς Ἑλλάδος συμφέρον, δηλαδὴ ἡ ἀποστασία τοῦ παλαιοῦ αὐτοῦ δυνάστου τῶν χριστιανῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ ἡ παρ' αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἀρματωλῶν ἀπευθυνθεῖσα πρόσκλησις, ἐπέσπευσαν τὴν ἔναρξιν ἐκείνου προωρότερον ἴσως τοῦ δέοντος. — Ἀλλὰ πρὸς πλείονα κατανόησιν ἀμφοτέρων εἶναι ἀνάγκη νὰ συμπεριλάβωμεν καὶ ἄλλα συνεχόμενα μετ' αὐτῶν γεγονότα.

Ἐκ τῶν προειρημένων εἶνε γνωστὸν ὅτι ἡ Ἑπτάνησος διὰ τῆς παρισινῆς τοῦ 1815 ἔτους συνθήκης ἐκηρύχθη πολιτεία ἐλευθέρα καὶ αὐτόνομος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας. Οἱ Ἰόνιοι πιστεύσαντες ὅτι οἱ ὅροι «ἐλευθερία καὶ ἀνεξαρτησία» ἔμελλον νὰ ἐφαρμοσθῶσιν εἰς τὴν πατρίδα των· κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ἔννοιαν καὶ τοῖς προανήγγελον ἤδη κρείττονα τύχην, περιέμενον ἀνυπομόνως ὡς τὸν Μεσσίαν τὸν στελλόμενον πρῶτον μέγαν Ἀρμοστήν· ἀλλὰ πάραυτα ἐγνώρισαν τὴν μεγάλην αὐτῶν ἀπάτην. Ὁ ἀποσταλεὶς λόρδος Θωμᾶς Μαιτλάνδος ἅμα ἐλθὼν ἔδειξεν ἐκ προοιμίων πῶς ἡ κυβέρνησις, ἣν ἐξεπροσώπει, προετίθετο νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν συνθήκην. Διὰ τῆς πρώτης δηλονότι προκηρύξεώς του (17 φεβρουαρίου 1816) ἐδήλωσεν ὅτι ἐγκρίνονται ὅλαι αἱ δικτατορικαὶ πράξεις τοῦ προκατόχου του στρατηγοῦ Κάμπελ, ὅστις εἶχεν ἐπιφορτισθῇ νὰ παραλάβῃ τὴν ὑπὸ τοῦ γάλλου Δονζελότου ἐκχωρισθεῖσαν Κέρκυραν· δι' ἄλλης δὲ δευτέρας προκηρύξεώς του τῆς 19ης νοεμβρίου 1816 ἀνήγγειλεν ὅτι αὐτὸς οὗτος ἐσκόπει νὰ προετοιμάσῃ τὸ πολίτευμα, ὅπερ ἤθελε τῷ φανῇ ὡς τὸ καταλληλότερον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, καὶ τοῦτο ἐπὶ προφανεῖ παραβιάσει τοῦ 4ου ἄρθρου τῆς παρισινῆς συνθήκης, τοῦ ἀναθέτοντος ῥητῶς τὴν σύνταξιν ἐκείνου εἰς ἐγχώριον νομοθετικὴν σύνοδον, συγκαλεστέαν ἁπλῶς ὑπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ἀληθῶς δὲ ἀφοῦ διὰ τῆς βίας συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν ὅσους αὐτὸς ὑπέδειξεν ἢ προσδιώρισεν ἀντιπροσώπους τῶν νήσων,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τρεῖς συνεδριάσεις ἐδημιούργησε καὶ ἐπέβαλε τὸ τερατῶδες ἐκεῖνο καὶ τῆς ἐνετικῆς ἐποχῆς ἄξιον σύνταγμα τῆς 20ῆς δεκεμβρίου 1817, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἡ Ἑπτάνησος ἐκυβερνᾶτο ἕως τῶν ἐσχάτων χρόνων. Ἵνα δὲ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον του καὶ καταστείλῃ πᾶσαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ἀγγλικὴν καταπίεσιν, ἐστοχάσθη νὰ ἐπιφέρῃ καὶ τελευταίαν τινὰ πληγὴν εἰς τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, τὸ ἰσχυρότερον ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ καὶ τὸ ἐπιθυμητότερον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας της· ἦτο δὲ αὕτη ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν ταῖς δημοσίαις πράξεσι, κηρυχθεισῶν δύο ἄλλων ξένων γλωσσῶν, τῆς ἀγγλικῆς καὶ τῆς ἰταλικῆς, ὡς ἐπισήμων. Τὸ προκείμενον μέτρον ἦτο βεβαίως καίριον εἰς τὴν ἑλληνικὴν τῶν Ἰονίων ἐθνότητα. Τοῦτο δέ, ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ ἡ μετ' οὐ πολὺ ἐπελθοῦσα αἰσχρὰ πρᾶξις, ἡ πώλησις τῆς Πάργας, διήγειραν τὴν κοινὴν κατὰ τοῦ Μ. Ἁρμοστοῦ καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκπροσωπουμένης δυνάμεως ἀγανάκτησιν.

Ἡ Πάργα, ἥτις μόνη ἐκ τῶν τεσσάρων ἐκείνων ἠπειρωτικῶν πόλεων, ὅσας πρότερον ἀνῆκον εἰς τὸ Ἰόνιον κράτος, διέφυγεν, ὡς προείρηται, τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ἤκμαζε διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς φιλοπονίας τῶν κατοίκων της. Πολλάκις ἔδωκεν ἄσυλον εἰς τοὺς ἀνδρείους Σουλιώτας καὶ εἰς ἄλλους καταδιωκομένους ἁρματωλούς. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ὅστις πρὸ τοσούτων ἤδη ἐτῶν ἐξηκολούθει ἐπιμόνως τὸ σχέδιον τῆς ἐξολοθρεύσεως ὅλων ὅσοι τῷ ἀντέστησαν, ἰδὲ μετὰ λύπης αὐτὴν προστατευομένην ὑπὸ τῆς βρεταννικῆς σημαίας· καὶ δὲν ἐπειράθη μὲν οὐδαμῶς νὰ διαμφισβητήσῃ τὸ δίκαιον τῆς μετὰ τῆς Ἑπτανήσου ἑνώσεώς της, ἤλπισεν ὅμως ὅτι ἄλλως πως (δι' ἀδρᾶς χρηματικῆς προσφορᾶς) ἐδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τῆς ἐπιθυμίας του, καὶ κατὰ τοῦτο δὲν ἠπατήθη. Ὁ λόρδος Μαιτλάνδος, ὅστις ἐξαρχῆς συνῆψε

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φιλικὰς μετ' αὐτοῦ σχέσεις καὶ τελευταῖον ἦλθε καὶ εἰς προσωπικὴν συνέντευξιν ἐν Βουθρωτῷ, ἐδέχθη προθύμως τὰς προτάσεις του καί, κατ' ἐντολὴν καὶ ἄδειαν τοῦ βρεταννικοῦ ὑπουργείου, συνήνεσεν εἰς τὴν σύμβασιν ἐπὶ τιμήματι 150,000 λιρῶν στερλινῶν. Ἐπιτήδειοι ἐπίτροποι (commiseres) Ἄγγλοι ἐφρόντισαν νὰ καταγράψωσι καὶ ἐκτιμήσωσιν ὅσον ἔνεστι βαρυτιμότερον πάντα τὰ παραχωρούμενα πράγματα· ἀπὸ τῆς καλύβης τοῦ πτωχοῦ μέχρι τοῦ ἀρτοφορίου τῶν ἱερῶν βωμῶν ὅλα κατεχωρίσθησαν εἰς τὸν κατάλογον, ὅλα ἐπληρώθησαν, ἐκτὸς τῶν προσώπων τῶν δυστυχῶν κατοίκων, εἰς οὓς ἐπεφυλάχθη μόνον τὸ δικαίωμα ν' ἀποχωρήσωσι γυμνοὶ καὶ τετραχηλισμένοι καὶ νὰ ζητήσωσιν ἄσυλον εἰς τὴν Κέρκυραν, εἰς τὴν καθέδραν τοῦ πωλήσαντος τὴν πατρίδα των!

Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ἄγγλοι, ἐκτελοῦντες πιστῶς τὴν σύμβασιν, κατεβίβαζον ἀπὸ τῶν πύργων τῆς Πάργας τὴν βρεταννικὴν σημαίαν ἵν' ἀντ' αὐτῆς ὑψωθῇ ἡ ἡμισέληνος, οἱ ταλαίπωροι φυγάδες, θέλοντες τοὐλάχιστον νὰ ὑποκλέψωσι τὰ ὀστᾶ τῶν πατέρων των ἐκ τῆς γῆς, ἣν ἔμελλε νὰ βεβηλώσῃ ἡ παρουσία τῶν Μουσουλμάνων, ἤνοιξαν τοὺς τάφους, συνήθροισαν τὰ ἀνιαρὰ ἐκεῖνα λείψανα, τὰ ἔκαυσαν ἐπὶ τῆς δημοσίας πλατείας καὶ ἔλαβον μεθ' ἑαυτῶν τὴν ἱερὰν αὐτῶν τέφραν ὡς τὸ πολυτιμότερον τῆς πατρίδος των λείψανον. Ἡ φρικώδης αὕτη σκηνή, τῆς ὁποίας ἡ μνήμη μένει ἀνεξάλειπτος εἰς τὰ χρονικὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, συνέβη τὴν 10ην μαΐου 1819 (1).

Ὁ λόρδος Μαιτλάνδος δὲν προενόησε τὰς ὁποίας ἡ πρᾶξίς του ἔμελλε νὰ ἔχῃ συνεπείας· ἡ φήμη τοῦ παθήματος τῆς Πάργας διεδόθη πάραυτα εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην·

(1) Πρβλ. Parga and the Ionian island, by tient Colonel C. P. Posset. London 1821· καὶ Exposé des faits qui ont précedé et suivi la cession de Parga par A. Mustoxidi.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πανταχοῦ προὐξένησε τὴν μεγίστην ἀγανάκτησιν καὶ πρώτην ἤδη φορὰν ἐξηγέρθησαν συμπάθειαι ζωηραὶ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων· ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι αὐτῇ παρήγαγε πάντη διάφορον ἀποτέλεσμα· ὡς κεραυνὸς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ γενικοῦ ἀναβρασμοῦ τῶν πνευμάτων ἐνσκήψασα ηὔξησε τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως κατὰ τῆς τυραννικῆς ἐξουσίας. Ἡ ἑταιρία δ' ὠφελουμένη ἐντεῦθεν ἐπολλαπλασίασε τὰς προσπαθείας της, ἐνισχύουσα τοὺς λαοὺς εἰς τὸ ν' ἀκολουθήσωσι τὸ παράδειγμα τῶν Παργηνῶν καὶ νὰ μὴν ἀνέχονται πλέον τὸν μωαμεθανικὸν ζυγόν· ἀλλ' ὅ,τι εἰς τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἐφάνη τὰ μάλιστα καὶ ἀπευθείας συντελὲς ἦτο τὸ εὐθὺς κατόπιν ἐπελθὸν δεύτερον συμβάν, ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἣν ἡ κατ' αὐτοῦ ὀργὴ τοῦ Σουλτάνου προεκάλεσε, συμβὰν ἔκτακτον μὲν καὶ ἀπροσδόκητον, ἀναγκαῖον δὲ παρεπόμενον τῆς τότε τουρκικῆς πολιτικῆς καὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ σατράπου ἐκείνου.

Εἶνε γνωστὸν ὅτι κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος ὁ εὐφυὴς καὶ φιλόκαινος Σουλτὰν Σελίμης εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ στρατιωτικὸν τάξιν καὶ πειθαρχίαν, ἀλλὰ τὸ σχέδιόν του, ὅπερ ἀντέκειτο εἰς τὰ συμφέροντα τῶν Γενιτσάρων καὶ προσέβαλε τὰς εἰς τὸ πλῆθος τῶν Μουσουλμάνων ἐπικρατούσας προλήψεις, δὲν εἶχεν ἄλλο ἀποτέλεσμα παρὰ τὴν ἐκθρόνισιν καὶ τὴν ἀποστραγγάλισιν αὐτοῦ. Ὁ διάδοχός του Μουσταφᾶς ὑπέστη μετ' ὀλίγους μῆνας διὰ τῆς ἐπιστρατεύσεως τοῦ τολμηροῦ Σατράπου τοῦ Ῥουχτσουκίου, Μουσταφᾶ βαϊρακτάρου, τὴν αὐτὴν τύχην. Ὅτε δ' ἐφεξῆς ὁ Μαχμοὺτ Γ' ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, μόλις εἰκοσιτριετὴς τὴν ἡλικίαν, ἴδεν ἑαυτὸν αἴφνης πανταχόθεν ὑπὸ κινδύνων καὶ δυσχερειῶν περιστοιχούμενον· κατὰ τὸν τρίτον ἤδη ἀπὸ τῆς ἐνθρονίσεώς του μῆνα (τὸν νοέμβριον τοῦ 1808) ἐξερράγη ἐντὸς τῆς Κων-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σταντινουπόλεως τρομερὰ στάσις. Ὁ εἰρημένος Σατράπης τοῦ Ῥουχτσουκίου, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ προεβιβάσθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Μεγάλου Βεζύρου, ἀπολύσας ἀσυνέτως τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἐκ Βουλγαροτούρκων συγκειμένου στρατοῦ του, καὶ μείνας μετὰ πολλὰ ὀλίγων οἰκείων του, ἀπωλέσθη οἰκτρῶς· οἱ δὲ θριαμβεύοντες Γενίτσαροι ἐπέβαλον εἰς τὸν κυρίαρχόν των νόμους ἀναγκάσαντες αὐτὸν ν' ἀναγνωρίσῃ ὡς νόμιμον τὴν ἐπανάστασίν των, νὰ καταργήσῃ ὅλας τὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Νιζὰμ Ζεδὶδ εἰσαχθείσας νέας διατάξεις καὶ νὰ παραδώσῃ τοὺς πιστοτέρους του λειτουργοὺς εἰς τὴν ἐκδίκησίν του. Οὕτω δὲ εἰς ἑαυτὸν ἐγκαταλελειμμένος καὶ στερημένος ὁδηγῶν ὁ νέος Σουλτάνος εὑρέθη οὐ μόνον ἐσωτερικῶς, ἀρνηθέντων πολλῶν τοπαρχῶν ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν ἐξουσίαν του, ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικῶς, ἕνεκα τῶν μετὰ τῆς Ῥωσσίας καὶ Σερβίας συγχρόνων διενέξεων, εἰς δεινοτάτην θέσιν. Ἀπητοῦντο ὦμοι Ἄτλαντος ἵνα βαστάσωσι τὸ καταῤῥέον πολιτικὸν οἰκοδόμημα. Μολαταῦτα ὁ Μαχμοὺτ ὑπερενίκησεν ἐπὶ τέλος ὅλας τὰς δυσκολίας· μετὰ τῆς Ῥωσσίας συνωμολόγησε διά τινων παραχωρήσεων τὴν ἐν Βουκουρεστίῳ εἰρήνην (28 μαΐου 1812)· τοὺς Σέρβους (ἐγκαταλειφθέντας ὑπὸ τῶν Ῥώσσων) κατετρόπωσε καὶ ὑπέβαλεν εἰς φόρον (1815)· ἀφοῦ δὲ εἰς πάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας του ἀποκατέστησε τὴν ἡσυχίαν καὶ τάξιν ἔστρεψε τότε τὴν προσοχήν του καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου πολλοὺς τῶν ἀποστάντων γηραιῶν τοπαρχῶν ἐποίησεν ἐκποδὼν, ἀντικαταστήσας αὐτοὺς δι' ἄλλων νεωτέρων καὶ πιστοτέρων.

Οὕτως ὁ Μαχμοὺτ ἀπέβη ἀληθῶς μόναρχος· ὅλοι οἱ μεγιστᾶνες τὸν ἔτρεμον καὶ αὐτὸς ἐσπούδαζε διηνεκῶς νὰ τοὺς ἀναδείξῃ μικροὺς καὶ ἐξηρτημένους ἀμέσως ἀπὸ τῆς ὑπερτάτης αὐτοῦ ἐξουσίας· δύο δὲ μόνον ἐθεώρει ἐπιφόβους

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ δυσυποτάκτους: τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν, πασᾶν τῆς Αἰγύπτου, καὶ τὸν Ἀλῆν, Σατράπην τῆς Ἠπείρου· ὅθεν ἐπεζήτει ἀφορμήν τινα εὔλογον ἵνα τοὺς καθαιρέσῃ, καθόσον μάλιστα ἀμφότεροι ἦσαν πλουσιώτατοι, καὶ ἡ φιλοχρηματία ἦτο μία ἐκ τῶν σφοδροτέρων ἐπιθυμιῶν τοῦ Μαχμούτ. Ἀλλ' ὁ πρῶτος, εἰ καὶ ἰσχυρότερος, ἐδεικνύετο τοὐλάχιστον εὐπειθέστερος εἰς τὰς προσταγὰς αὐτοῦ· διότι ἐκτὸς ὅτι ἐπλήρωνεν ἐτησίως μετ' ἀφθονίας τοὺς φόρους, ἐξετέλεσε κατὰ διαταγήν του καὶ μεγάλην τινὰ ὑπηρεσίαν κατατροπώσας (1816—1818) τοὺς Βεχαβίτας καὶ ἀποστείλας εἰς Κωνσταντινούπολιν δέσμιον τὸν ἀρχηγόν των (1818) καὶ οὕτως ἀναδείξας τὸν Σουλτάνον πάλιν ἀληθῆ φύλακα τῶν ἐν τῷ μεταξὺ παρ' ἐκείνων κυριευθεισῶν ἁγίων πόλεων: Μέκκας καὶ Μεδίνης. Ὁ δεύτερος ἐξεναντίας ἐδεικνύετο ἀπειθέστερος καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὰ ὄμματα τοῦ Σουλτάνου ἀπεχθέστερος. Πλήρης δὲ τόλμης, τὴν ὁποίαν ἐμπνέει ἡ εὐτυχία, καὶ ἔχων σύστημα ν' ἀπαλλάττεται τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀντιζήλων του διὰ παντὸς θεμιτοῦ ἢ ἀθεμίτου τρόπου, δὲν ἐβράδυνε νὰ δώσῃ τῷ καιροφυλακτοῦντι κυριάρχῃ του δικαίαν ἀφορμὴν τῆς μέχρι θανάτου καταδρομῆς του διὰ τοῦ ἑξῆς τολμήματος.

Διάσημός τις συγγενὴς αὐτοῦ, ὁ Ἰσμαὴλ βέης καὶ κοινῶς Πασόβεης λεγόμενος, καταρχὰς ἐπιστήθιος φίλος καὶ συνεργὸς τῶν σκοπῶν του, προϊόντος τοῦ χρόνου ἐγένετο (ἐκ φθόνου καὶ ἐξ ἄλλων ἀγνώστων προσωπικῶν αἰτιῶν) ὁ πλέον ἄσπονδος ἐχθρός του. Ὅθεν καταδιωκόμενος παρ' αὐτοῦ μέχρι θανάτου κατέφυγεν εἰς διάφορα μέρη καὶ ἐπὶ τέλους, χάριν μείζονος ἀσφαλείας, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του κατώρθωσε νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ συμβούλια τῆς Πύλης, νὰ ἑλκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν εὔνοιαν τοῦ τότε παντοδυνάμου Χαλὲτ ἐφέντη

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ ἐπομένως νὰ διαθέσῃ τοῦτον ἐναντίον τοῦ κραταιοῦ διώκτου του. Ὁ Ἀλῆς κατεθορυβήθη ἅμα ἔμαθε τὴν ὕψωσιν τοῦ συγγενοῦς ἐχθροῦ του καὶ ἔτι μᾶλλον ὅτε μετολίγον ἴδεν ὅτι ὁ δευτερότοκος υἱός του, Βελήπασας, ὅστις κατὰ τὸ 1818 εἶχε προβιβασθῆ εἰς τὸ τοῦ βεζύρου ἀξίωμα, μετετέθη ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς ἡγεμονίας τῆς Λαρίσσης (1) εἰς τὴν ποταπὴν τῆς Ναυπάκτου διὰ τῆς παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ἐνεργείας τοῦ Χαλέτ, τὸν ὁποῖον ὑπεκίνει ὁ Πασόβεης. Ἐντεῦθεν δὲ παροξυνθεὶς εἰς ἄκρον ἀπεφάσισε, συνῳδὰ πρὸς τὴν μέχρι τοῦδε ἐπίβουλον καὶ ἀσυνείδητον πολιτικήν του, νὰ δολοφονήσῃ τὸν ἐχθρόν του Πασόβεην ἐντὸς τῆς βασιλευούσης πέμψας ἐπὶ τούτῳ τρεῖς ὠνίους Ἀλβανούς, οἵτινες ἐνεδρεύσαντες τὸν ἐπυροβόλησαν ἀλλὰ δὲν τὸν ἔβλαψαν καιρίως καὶ συλληφθέντες παραχρῆμα ὡμολόγησαν ὅτι ἦσαν ὄργανα τῆς θελήσεως τοῦ Ἀλῆ πασᾶ· καὶ οὗτοι μὲν παρεδόθησαν ὡς κακοῦργοι εἰς τὴν ἀγχόνην, ὁ δὲ Ἀλῆς διετάχθη ἀμέσως νὰ ἔλθῃ ἐντὸς ῥητῆς προθεσμίας εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπολογηθῆ ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου· ἀλλ' ὁ θρασὺς Σατράπης ἀντέτεινεν εἰς τὴν διαταγὴν ὡς ἀναξιοπαθῶν καὶ ἀπηρίθμει εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος τὰς ὁποίας περιεποίησεν αὐτῷ ἐπωφελεῖς ὑπηρεσίας, ἐν ᾧ κατὰ μὲν τὸ 1798 ἔτος ἀπεδίωξεν ἐκ τῆς Πρεβέζης τοὺς Γάλλους καὶ ἥνωσε τὴν χώραν μετὰ τῆς τουρκικῆς ἐπικρατείας, κατὰ δὲ τὸ 1819 ἠγόρασε παρὰ τῶν Ἄγγλων τὴν Πάργαν δι' ἰδίων αὐτοῦ χρημάτων καὶ τὴν συνῆψε μετὰ τῆς σατραπείας του κτλ. Ὀργισθεὶς δὲ τότε ὁ Σουλτάνος εἰς ἄκρον ἐκήρυξε τὸν Ἀλῆ πασᾶν ἀπειθῆ καὶ ἀποστάτην καὶ ἀπεφάσισε τὴν τελείαν ἐξόντωσίν του, τὸν ἰούλιον τοῦ

(1) Πρὸ αὐτῆς ἐνέμετο οὗτος τὴν Πελοπόννησον (ὡς Μωραβαλεσής), τῆς ὁποίας ὅμως ἐστερήθη κατὰ τὸ 1814 συνεπείᾳ τῶν κατὰ τῆς διοικήσεώς του παραπόνων τῶν Πελοποννησίων.

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

1820 ἐξεδόθη Χατισερίφιον ἀφορίζον καὶ καταρώμενον αὐτόν, ὅπερ ἀνεγνώσθη εἰς τὰς μεγαλειτέρας πόλεις τῆς ἐπικρατείας· ὁ δὲ εἰρημένος Πασόβεης ἀναδειχθεὶς σατράπης τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦ Δελβίνου, (τοῦ πάλαι Δελμηνίου, πρωτευούσης τῆς Χαονίας) ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰσμαὴλ πασσᾶς, καὶ ἑνωθεὶς μετ' ἄλλων ἑπτὰ πασσάδων ἐστράτευσε κατευθεῖαν εἰς τὴν Ἤπειρον.

Τὸ κίνημα τοῦτο ἔθετο εἰς κλονισμὸν ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, Αἴφνης ὁ Ἀλῆς, ὁ φονεύς, ὁ συλητὴς τῶν χριστιανικῶν φυλῶν τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας, ὁ Ἀλῆς, ὅστις ἀπὸ τοσούτων ἤδη ἐτῶν εἶχεν ἐπιχειρήσει τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν κλεφτῶν καὶ ἁρματωλῶν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσεν εἰμὴ ν' αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν περιπλανωμένων καὶ ἀπηλπισμένων, ὁ Ἀλῆς, λέγομεν, ἀφηνιάσας, ἐν τῇ γεροντικῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ, κατὰ τῆς Πύλης προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτῆς, ἀπεδιώχθη ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν του καὶ ἐνεκλείσθη ἐν τῷ τελευταίῳ αὐτοῦ φρουρίῳ μετὰ τῶν γυναικῶν, τῶν θησαυρῶν του καὶ ὅλης τῆς συνοδείας τῶν ὀργάνων τῶν κακουργιῶν του. Τότε δέ, ἐν τῇ ἀμηχάνῳ ταύτῃ καταστάσει, διενοήθη νὰ καλέσῃ εἰς βοήθειάν του τὴν ἑλληνικὴν ἐκείνην φυλήν, τὴν ὁποίαν ἀπεδεκάτισε, τὰ λείψανα ἐκεῖνα τῶν ἁρματωλῶν, τοὺς ὁποίους κατέστρεψε, τοὺς κλέφτας ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἀπεδίωξε καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ὀρέων των· ὁμιλῶν περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας, διασπείρας μάλιστα τὴν φήμην ὅτι καὶ αὐτὸς λαμβάνει τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα, σκορπίζων ἀφθόνως χρήματα εἰς τοὺς Χριστιανούς, τοῖς χορηγεῖ ὅπλα καὶ οὕτως ἐξεγείρει τὰ θύματά του κατὰ τῆς τουρκικῆς δυναστείας.

Τὴν περίστασιν ταύτην, καθ' ἣν τὸ τουρκικὸν κράτος εὑρίσκετο τεταραγμένον, ὁ ἰσχυρότερος τῆς Ἑλλάδος ἐχθρὸς οὐ μόνον καταδιωκόμενος, οὐδετεροῦτο, ἀλλὰ καὶ συνεργὸς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς τὰ συμφέροντά της ἐδείκνυτο, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων οἱ μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ οἱ δὲ κατ' αὐτοῦ ἦσαν ὡπλισμένοι, ἐθεώρησαν οἱ τὰ τῆς ἑταιρίας διευθύνοντες λίαν πρόσφορον εἰς τὴν ἔναρξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος· ἀληθῶς δὲ μετοὔπολυν χρόνον ὁ μὲν Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, πληρεξούσιος ἐπίτροπος, ὡς ἐλέγετο, τῆς ἀρχῆς, ἔδωκε πρῶτος τὸ σύνθημα ἐμφανισθεὶς εἰς Ἰάσιον καὶ ἐκεῖθεν τὴν πρὸς τὸ Πανελλήνιον προκήρυξίν του ἐκδοὺς (τὴν 23ην φεβρουαρίου 1821). Ἕνα δὲ μῆνα κατόπιν (τὴν 25ην μαρτίου, ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ) ὁ τῶν Πατρῶν ἐπίσκοπος Γερμανὸς ὕψωσε τῆς ἐλευθερίας τὴν σημαίαν ἐν τῇ μονῇ τῆς ἁγίας Λαύρας· ἐν μικροῖς δὲ διαλείμμασι καὶ πάμπολλα ἄλλα μέρη, ὑπὸ Ἑλλήνων κατοικούμενα, ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα ἐκείνων.

Ἐνταῦθα καταλήγει τὸ ἡμέτερον ἔργον· μετὰ δὲ τοῦτο ἄρχεται ἡ ἱστορία αὐτοῦ τοῦ ἑπταετίαν ὁλόκληρον διαρκέσαντος μεγάλου ἐθνικοῦ ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον διακρίνουσι μὲν θαύματα τῆς θείας ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀνδρείας καὶ καρτερίας λαμπρὰ δείγματα, στέφει δ' ἐπὶ τέλους ἡ ὑπὸ παντὸς τοῦ εὐνομουμένου κόσμου ἀναγνώρισις τῆς ἑλληνικῆς αὐτονομίας.

Πολλοὶ ἐγχώριοί τε καὶ ξένοι ἐπεχείρησαν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἱστορίας τὴν σύνταξιν καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπέτυχον· εἷς ἐκ τῶν τελευταίων εἶναι καὶ ὁ τοῖς πᾶσιν ὡς συγγραφεὺς τοῦ ἀρίστου τῶν περὶ τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου συγγραμμάτων γνωστὸς Ἰωάννης Λουδοβῖκος Κλύβερος. Ἔχει δὲ ἡ ἱστορικὴ τοῦ ἀνδρὸς αὐτοῦ περὶ τῆς ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος πραγματεία (1) τοῦτο τὸ μέγα ὡς πρὸς

(1) Pragmatische Geschichte des nationalen und politischen Wiedegeburt griechenland's, bis zudem. Kegirungsantvitt

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὅλα τἄλλα σύγχρονα ἢ μεταγενέστερα περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως συγγράμματα πλεονέκτημα, ὅτι πραγματεύεται μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἰδίως τὸ πολιτικὸν ἢ διπλωματικὸν μέρος ὅλης αὐτῆς τῆς μεγάλης ἐποχῆς, τῆς ἀποτελούσης τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἕως τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ βασιλέως Ὄθωνος. Ἐξέστω δὲ ἡμῖν, προαγαγοῦσι τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν μέχρι τῆς βαλβίδος, ὅθεν ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγὼν ἄρχεται, νὰ ὑποσυνάψωμεν ἐνταῦθα ὀλίγα τινὰ ἐκ τοῦ εἰσαγωγικοῦ μέρους τῆς εἰρημένης πραγματείας τεμάχια, ἐν οἷς διὰ λαμπρᾶς σκιαγραφίας ἐκτιμῶνται ἡ φύσις, ὁ σκοπός, τὸ δίκαιον, ἡ πρόοδος καὶ ἡ ἔκβασις αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀγῶνος.

«Ἡ πρώτη τῶν Ἑλλήνων κραυγή, λέγει ὁ προμνημονευθεὶς συγγραφεύς, κατὰ τῶν δυναστῶν αὐτῶν ἐκίνησαν ὅλης τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης καὶ ὅλης τῆς ἀρκτώας Ἀμερικῆς τὴν συμπάθειαν· αὕτη ἤχησεν ἐκ τῶν πεδίων ἑνὸς κλασικοῦ ἐδάφους καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ στόματος λαοῦ, μεθ' οὗ ἀπὸ τῆς πολιᾶς ἤδη ἀρχαιότητος συνδέονται τοσαῦται προσφιλεῖς καὶ πολύτιμοι ἀναμνήσεις· ἀναμνήσεις τῆς παιδείας, τῆς δόξης, τῆς πολιτικῆς καὶ ἀστικῆς ἐλευθερίας· προέκειτο περὶ λυτρώσεως ἔκ τινος τυραννικῆς ἐξουσίας, ὑπὸ τὴν ὁποίαν βάρβαροι εἰς τὴν Εὐρώπην δορυκτητικῶς ἐμβαλόντες, καὶ εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς γῆς στρατοπεδεύοντες μᾶλλον ἢ μονίμως οἰκοῦντες, αἰῶνας πολλοὺς εἶχον αἰχμάλωτον ἔθνος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου οὗτοι ἐξηκολούθουν μετὰ στερεᾶς αὐστηρότητος νὰ διακρίνωνται ἐντελῶς δι' ὅλων τῶν συστατικῶν τοῦ πολιτισμοῦ στοιχείων: γλώσσης, θρησκείας, χαρακτῆρος, ἠθῶν, φρονήματος καὶ συνηθειῶν.

»Ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων ἀπέβλεπε τὴν ἀνάκτησιν

Königs Otto. Von Johann Ludwig Klüba-Francfurt am Main 1835.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πολιτικῆς καὶ ἀστικῆς ἐλευθερίας, τὸν θρίαμβον τοῦ λόγου καὶ τῆς πίστεως, τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν, τὴν ἐξασφάλισιν τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας, τὴν ἀκώλυτον ἀπόλαυσιν γενικῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, τὴν ἔξοδον ἀπό τινος παρὰ φύσιν ἐθνικῆς σχέσεως, τὴν ἐξέγερσιν ἔκ τινος πολιτικῆς ἠθοφθόρου ταπεινώσεως, τέλος τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ παρανόμου ἄντικρυς ἐξουσίας.

»Ἡ φιλανθρωπία ὕψωσε τὴν φωνήν της ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος· οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος λόγιοι καὶ αὐτοὶ οἱ πεφωτισμένοι πολιτικοὶ ἄνδρες ἐπεθύμουν νὰ ἴδωσιν ἀναγεννωμένην τὴν μητέρα τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν νόμων, ἡ ἐξύψωσις τῶν Ἑλλήνων εἰς πολιτικὴν αὐτονομίαν ὑπῆρχεν ἡ ὑπόθεσις τῆς ἀνθρωπότητος, τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν κοινῶς ἰσχυουσῶν ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ· ὑπὸ τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην ἔποψιν ἦτο καὶ τῆς οὕτω λεγομένης Ἱερᾶς Συμμαχίας ἡ ὑπόθεσις· διότι μετὰ τοῦ διαδηλωθέντος σκοποῦ αὐτῆς δὲν ἐδύνατο νὰ συμβιβασθῇ ἡ βάρβαρος αὐθαίρετος ἐξουσία, ἡ ὡμῶς οὐχ ἧττον ἢ αἰσχρῶς τοὺς Ἕλληνας διοικοῦσα. Καὶ τῳόντι! ἐδύναντο δυνάμεις, αἵτινες κατεδίκασαν τὴν σωματεμπορίαν ὡς ἀπάνθρωπον καὶ ἀντιχριστιανικὴν καὶ ἤθελον τὴν ἐν γένει κατάργησιν αὐτῆς, ἐδύναντο νὰ βλέπωσιν ἀπαθῶς καὶ ἀσυμπαθῶς τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων, ὅστις ἐσκόπει τὴν ἀπὸ δουλικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθέρωσιν; ἐδύναντο νὰ συγχωρήσωσι τὴν ἀέννaον ὑπὸ βαρβάρων κάκωσιν ὁλοκλήρου χριστιανικοῦ λαοῦ, τοῦ πλουσιωτάτου καὶ μᾶλλον πεπολιτισμένου Ἕλληνος ὑπὸ τοῦ ἐλαχίστου ἀγᾶ ἑνὸς χωρίου; ἐδύνατο ἡ εὐρωπαϊκὴ νομιμότης ἄνευ ἀγανακτήσεως ν' ἀνέχηται τὴν ἀπονομὴν τοῦ καθηγιασμένου ὀνόματός της εἰς τυραννίαν, δι' ἣν καὶ Τιβέριός τις ἤθελεν ἐρυθριάσει;

»Κατὰ τὸν ἑνδέκατον καὶ δωδέκατον αἰῶνα ἡ ἐπανά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στασις τῶν Ἑλλήνων ἤθελεν εἶσθαι ἡ ὑπόθεσις τοῦ σταυροῦ (ἤθελε προκαλέσει πόλεμον σταυροφορικόν)· ὅλαι αἱ χριστιανικαὶ δυνάμεις, ὅλοι οἱ πιστοὶ ἤθελον γενῆ λόγῳ καὶ ἔργῳ οἱ σύμμαχοι αὐτῆς καὶ ὁ Πάπας μετὰ ζήλου διαπύρου ἤθελε τοὺς παροτρύνει πρὸς τοῦτο. Κατὰ τὸν δέκατον ἔνατον αἰῶνα ἐγένετο τὸ ἀντικείμενον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ· ὁ Πάπας μετὰ τῶν ζηλωτῶν τοῦ καθολικισμοῦ ὀπαδῶν του ἐσιώπησεν. Εἰς τὸν χριστιανὸν Ἕλληνα ἴδε μόνον σχισματικόν, ὡς παραδόξως αὐτοὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχετύπων δογμάτων ἀποσχισθέντες τὸν ὀνομάζουσι· μόνον διὰ τῶν ρωμαιοκαθολικῶν ὀρθοδόξων ἔπρεπε πάλιν νὰ στηθῇ ὁ σταυρὸς ἐπὶ τῆς ἁγίας Σοφίας. Δυνάμεις ἀπόλυτοι ἐθεώρησαν τὴν ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων ὡς τὸ ἔργον ἰακωβιτικῆς ἢ καρβοναρικῆς προπαγάνδας· ἄρα εἰς τὰ ὄμματα αὐτῶν ὁ Ἕλλην δὲν ἦτο εἰμὴ ὁ ὑπὸ τῆς ἀναρχικῆς φατρίας διερεθισθεὶς ἐγκληματίας ἀποστάτης, τοῦ ὁποίου τὸ παράδειγμα, μακρὰν τοῦ νὰ τοῖς παρέχῃ ἐλπίδας εἰς διανομὴν χωρῶν, ἠπείλει τὰ στέμματα αὐτῶν. Ἄλλαι δὲ πάλιν, καίτοι ἐπὶ ἐλευθέραις ἀρχαῖς ἐρειδόμεναι καὶ ἐναβρυνόμεναι, ἐξ ἰδιοτελῶν σκοπῶν καὶ διὰ μέλλοντας φόβους ἐμπορικοῦ συναγωνισμοῦ, ἔδειξαν ἐπίσης ἀπαρέσκειαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπιχείρησιν.

»Ἐξεναντίας εἰλικρινεῖς φίλοι τῆς ἀνθρωπότητος, μεμακρυσμένοι ἀπὸ πάσης ἐπαναστατικῆς κλίσεως ἢ προθέσεως, καταφρονοῦντες πᾶσαν ἰακωβιτικὴν προπαγάνδαν, ἐθεώρησαν τὸν μὲν Σουλτάνον, ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων, ὡς τὸν παράνομον δορυκτήτορα καὶ τυραννικὸν δυνάστην, τὸν δ' Ἕλληνα ὡς τὸν τυραννούμενον καὶ μετὰ βαρβάρου αὐθαιρεσίας πιεζόμενον· τοιουτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καθ' ἑαυτόν, κἂν τε μαῦρος κἂν τε λευκός, κἂν τε ἐθνικὸς (εἰδωλολάτρης) ἢ χριστιανός, Ἰουδαῖος ἢ Ἕλλην εἶνε.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

»Θεωρία καὶ πεῖρα ἔδειξαν ὅτι οἱ ἄλλοι ἐπλανήθησαν διὰ τῆς ὡς ἐν τοῖς προβλήμασι τῆς Ἀλγέβρης λέγεται, ψευδοῦς θέσεως τῶν προσθητῶν (cœfficients)· ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου καὶ μάλιστα ἡ νεωτέρα ἐδικαιολόγει ἆρά γε τὴν πίστιν ὅτι ἔθνος τοιαύτης εὐγενοῦς καταγωγῆς, ὡς τὸ ἑλληνικόν, προσβληθὲν ἅπαξ ὑπὸ τῆς καταιγίδος τῆς τύχης ἔπρεπε νὰ καταδικασθῇ εἰς αἰώνιον Εὐρώτα (σηπεδόνα) ὥστε νὰ μὴ δυνηθῇ πλέον νὰ ῥιζώσῃ καὶ ἀναβλαστήσῃ; Ἔπρεπεν ὁ αἰὼν ἡμῶν νὰ βλέπῃ ἀπαθῶς, πῶς ὀρδαὶ βαρβάρων κατέπνιγον τὸν ἀναγεννώμενον πολιτισμὸν εἰς τὸν τάφον ἑνὸς λαοῦ, τοῦ ὁποίου οἱ πρόγονοι συνετέλεσαν τοσοῦτον εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς Εὐρώπης; ἔπρεπεν ἡ χριστιανωσύνη νὰ παραβλέψῃ τὴν διὰ σκληροτάτων βασάνων ἐξουδένωσιν ἑνὸς χριστιανικοῦ λαοῦ ὑπὸ Τούρκων;

»Ἀρξαμένης ἅπαξ τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἦτο εἰμὴ ἓν ἐκ τῶν δύο δυνατόν; ἀνεξαρτησία, ἢ ἐπιτεταμένη δουλεία ἂν ὄχι ἐξολόθρευσις· οὐδεμία ἀνθρώπινος καρδία καὶ οὐδεὶς ἀνθρώπινος νοῦς, ὅς τις ἔχει αἴσθησιν τοῦ ἀνθρωπίνου εὖ εἶναι καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου δικαίου, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἐδύνατο νὰ μένῃ ἐνταῦθα ἀδιάφορος. Τῆς Ἑλλάδος ἡ ἀπελευθέρωσις ἦτο ἡ ἀναπότρεπτος τῆς ἀνθρωπότητος, τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς δικαιοσύνης ὑπόθεσις.

»Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις δὲν ἦτο ἀποστασία τις[1] οὐδὲ λύσις ἢ ἀπαλλαγὴ ἀπό τινος ὀφειλομένης πρὸς νόμιμον κυρίαρχον ὑπακοῆς, ἀλλ' ἦτο πόλεμος ἔθνους πρὸς τυραννικὸν δορυκτήτορα, ὅστις δὲν ἐδύνατο νὰ ἐπικαλεσθῇ ὑπὲρ ἑαυτοῦ

[1] Λανθάνεται ἆρα ὁ ὑμέτερος Ἕλλην συγγραφεὺς (Σπυρ. Τρικούπης) ὅταν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν εἰς τὰ προλεγόμενα τοῦ συγγράμματός του σημειώσεων λέγει, ὅτι ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος ἔχει καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ ἀποστασίας ὡς ἀποστάσης τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, εἰς ἣν ὑπέκειτο.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰμὴ τὴν βιαίαν ἐξουσίαν, ἣν παρανόμως ἥρπασε καὶ ἕως τότε μετήρχετο.

»Οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες ὑπετάγησαν εἰς τὴν ἐξουσίαν ταύτην διά τινος συνθήκης εἰρήνης ἢ δι' οἱουδήποτε ἄλλου συναλλάγματος· οὐδέποτε ἀνεγνώρισαν τὸν Σουλτάνον ἑκουσίως ὡς νόμιμον αὐτῶν ἄρχοντα· ἡ ἐξουσία τούτου δὲν ἐστηρίχθη ποτὲ ἐπὶ τοῦ δικαίου, ἀλλὰ πάντοτε ἐπὶ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς βίας.

»Ἀλλὰ καὶ ἐάν ποτε οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀναγνωρίσει ἐθελουσίως τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν, εἴτε λόγῳ εἴτε ἔργῳ, μολοντοῦτο ὑπὲρ τῆς λύσεως τῆς ὑπηκοότητός των ἀπεφάσιζε τὸ δικαίωμα τῆς ἀμύνης ἢ ἀντιστάσεως κατὰ προφανοῦς αὐθαιρέτου ἐξουσίας (jus resistendi contra tyrannum. Le droit de la resistance au pouvoir arbitraire). Ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ σουλτάνου οὐδεὶς ὑπάρχει πολίτης· πᾶς ὑπήκοος θεωρεῖται ὡς δοῦλος· ἡ σχέσις ὅμως τοῦ δεσπότου πρὸς τὸν δοῦλον δὲν εἶναι σχέσις νόμιμος, ἀλλὰ βιαία[1]· διὰ τοῦτο τὸ σκῆπτρον τοῦ σουλτάνου δὲν εἶναι τῆς δικαιοσύνης ἀλλὰ τῆς βίας τὸ ῥόπαλον.

»Εἰς ὅλον αὐτοῦ τὸ κράτος δὲν ὑπάρχουσι πολῖται, δὲν ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι ὡς λογικὰ ὄντα, ἀλλὰ μόνον κτηνώδη ὄντα ὑπὸ ἀνθρωπίνην μορφήν, τυφλὰ ὄργανα τῆς θελήσεώς του. Εἰς τὰ ὄμματα αὐτοῦ αἱ κεφαλαὶ τῶν ἀνθρώπων ἰσοδυναμοῦσι μὲ κεφαλὰς μηκώνων· τὸ ξίφος καὶ τὸν βρόχον μεταχειρίζεται ἐναντίον αὐτῶν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ. Εἰς τὰς χεῖράς του ὁ λαὸς εἶνε ἁπλῶς μέσον τῶν φρενοτροπιῶν καὶ τῶν προσωπικῶν σκοπῶν του. Ἐὰν ὁ λαὸς ὅλος ἤθελεν ἔχει μίαν μόνην κεφαλὴν κατὰ τὰς περὶ τῆς δημο-

[1] Inter dominum et servum nulla amicitia est, etiam inpace belli tamen jura servatur. Curtius de rebus Alexand. Magm. VII, X.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σίας ἐξουσίας ἰδέαν του ἤθελεν ἐξαρτᾶσθαι ἀπὸ μόνης τῆς θελήσεώς του νὰ ἐκκόψῃ ἢ συντρίψῃ αὐτὴν εἰς μίαν στιγμήν· ὁ βαρβαρικὸς τῆς ἐξουσίας χαρακτὴρ ἐκδηλοῦται ὡς καὶ εἰς αὐτὰς τὰς εὐνοϊκὰς ἐνδείξεις[1].

»Εἶνε ἀκατανόητον εἰς τὸν σουλτάνον, ὅτι ἡγεμών τις δὲν ἔχει ἢ δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν ἄλλως ἢ ὑπὸ τὸν ὅρον νομίμου ἐκλογῆς τῶν μέσων πρὸς τὸν δημόσιον σκοπόν· διότι δὲν δύναται ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι δὲν τῷ εἶνε ἐπιτετραμμένον νὰ μεταχειρίζεται τὸν λαὸν ὡς ἁπλοῦν πρὸς ἄλλους σκοποὺς μέσον, καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑφίσταται δικαίωμά τι πρὸς τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν ἄνευ τῆς ὅπως αὐτὸς κρίνει καταλλήλου ἐφαρμογῆς τῶν μέσων πρὸς πρὸς τὸν δημόσιον σκοπόν· ἤθελε νομίσει ἑαυτὸν τὰ μέγιστα προσβεβλημένον ἐάς τις τῷ ἔλεγεν ὅτι οἱ χριστιανοί εἰσιν οἱ κατὰ νόμον ὑπήκοοί του, μόλις μωαμεθανοὶ δύνανται νὰ θεωρῶνται ὡς τοιοῦτοι. Οἱ Ἕλληνες καθὸ χριστιανοὶ δὲν εἶνε οὔτε νόμιμοι οὔτε μὴ νόμιμοι ὑπήκοοι, ἀλλὰ δοῦλοι, κύνες, ἤ, ὡς κοινότερον λέγονται, χοῖροι ἄπιστοι (δομοὺς γιαβούρ), πλασμένοι νὰ διάγωσι τὸν βίον των μοχθοῦντες ὑπὸ τὸ ῥόπαλον τῶν πιστῶν, ἄρα μάρτυρες τῆς σουλτανικῆς τυραννίας. Κατὰ τὸ 1820 ἔτος ἤδη ὁ Ἰσμαὴλ πασσᾶς (Πασάβεης) ἐκ τοῦ παρὰ τὰ Ἰωάννινα στρατοπέδου αὐτοῦ ἀπε-

[1] Τοιοῦτον εἶναι τὸ ἀποτρόπαιον ἐκεῖνο προνόμιον (privilegium odiosum) τὸ νὰ μὴ τιμωρῆται τις, προκειμένου βαρέος ἐγκλήματος διὰ τοῦ βρόχου (ὡς κοινοῦ εἴδους ποινῆς), ἀλλὰ νὰ συντρίβεται ἐντὸς ὅλμου· ταύτην δὲ τὴν διακριτικὴν τιμὴν ἀπολαμβάνει, πρὸς τῷ σουλτάνῳ, ὡς Καλίφῃ ἢ διαδόχῳ τοῦ προφήτου Μωάμεθ, ὁ Μουφτής, τῶν μουσουλμάνων ὁ πνευματικὸς ἀρχηγός· αὐτὴν δὲ ταύτην ἀπένειμεν ὁ Σουλτὰν Μουρὰτ Β' τῷ 1427 ὅμοῦ μετά τινος ἀγαλικίου ἐν Μακεδονίᾳ, ὡς ἀμοιβῆς τῶν ἐκδουλεύσεών του, εἰς τὸν στρατηγὸν Γαζῆ Γαβρινόν, δι' αὐτὸν καὶ ὅλους τοὺς ἀπογόνους του, οἵτινες καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων ἀπετέλουν ἕνα ἐκ τῶν σημαντικωτέρων οἴκων τῆς Τουρκίας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

φάνθη ἐν ὀνόματι τοῦ σουλτάνου εἰς πάντας τοὺς ἐκ τῆς Ἑλλάδος σταλέντας πρὸς αὐτὸν προκρίτους «ὅτι ἡ ὑψηλό-»της του, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις Σουλεϊμάνου τοῦ »μεγαλοπρεποῦς, δὲν ἀναγνωρίζει ἐν Ἑλλάδι εἰμὴ δύο μόνον »κλάσεις: μόνον ἀγάδας ἢ κυρίους, καὶ ραγιάδας εἰς φόρον »ὑποχρέους καὶ ὑπὸ τὸ ἔλεος αὐτοῦ διατελοῦντας» εἰς τοὺς ἀπίστους δὲ τούτους ἀφίνετο κατὰ χάριν ἐπὶ πληρωμῇ κεφαλικοῦ φόρου (τοῦ χαρατσίου) δι' ἓν ἔτος ἡ κεφαλή.

»Κατ' ἀληθῆ λοιπὸν νομικὴν ἔννοιαν ὁ Σουλτάνος δὲν εἶνε πολιτικὸς κυριάρχης ἀλλὰ δεσπότης καὶ τύραννος, τὸ δὲ κράτος αὐτοῦ δὲν εἶνε πολιτεία, ἀλλὰ δεσποτεία, βασίλειον βαρβάρου βίας καὶ αὐθαιρεσίας· πραγματικῶς μόνον ὑφίστανται ἡ ἐξουσία καὶ τὸ βασίλειόν του, ὡς τοιαῦτα ἀναγνωρίζονται ὑπ' ἄλλων δυνάμεων (1), ὡς ἱερὰ δὲ παρὰ τῶν Ὀσμάνων θεωροῦνται κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κορανίου.

»Λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν καὶ ὀρθῶς ἐκτιμωμένων ὅλων αὐτῶν τῶν περιστάσεων, οὐδεὶς πλέον δύναται ν' ἀμφιβάλῃ ὅτι ἡ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ἐπανάστασις, ἡ κατάργησις τῆς αἰσχρᾶς αὐτῶν ὑπὸ παράνομον ἐξουσίαν ὑπάρξεως ἐδικαιολογεῖτο κάλλιστα πρῶτον διὰ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ ὑποδούλωσίς των καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πρόοδόν της ἦτο ἄδικος, καθόσον ἐκεῖ ὅπου ἁπλῆ βία ἦτο καὶ εἶνε ἡ βάσις τῆς ἐξουσίας, ἡ ὑπερίσχυσις τοῦ ὑπείκοντος λύει τοὺς δεσμοὺς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅπως ὁ μέχρι τοῦδε ἐξουσιαστὴς διὰ τῆς ὑπερισχύσεως τοὺς συνέδεε καὶ τοὺς διετήρει· δεύτερον διὰ τῆς αὐθαιρέτου ἐξουσίας ἢ δεσποτείας (τοῦ σουλτανισμοῦ) τῆς κυβερνήσεως,

(1) Μολονοτοῦτο ἐν τῇ τελευταίᾳ Παρισινῇ συνθήκῃ (1856) καὶ τὸ σουλτανικὸν κράτος ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀποτελοῦν μέρος τῆς εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας!

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἥτις οὔτε ἀστικὴν ἐλευθερίαν οὔτε περιουσίαν τῶν ὑπηκόων ἀναγνωρίζει ὡν ἔννομον ἀπαίτησιν.

»Τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων προεκάλεσαν: ἡ ἐνδόμυχος αὐτῶν πεποίθησις περὶ τοῦ παρανόμου τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας κατά τε τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πρόοδον αὐτῆς, τὸ βάρος τοῦ ζυγοῦ, ὑπὸ τὸν ὁποῖον τὸ ἔθνος τέσσαρας περίπου αἰῶνας (1) ἐστέναζεν· ἡ γενικὴ ὁρμὴ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν· ἡ διαφορὰ τῆς θρησκείας καὶ ἡ συναίσθησις διανοητικῆς καὶ βιομηχανικῆς ὑπεροχῆς ὡς πρὸς τοὺς ἄρχοντας Ὀθωμανούς· ἡ ἀσθένεια τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως καὶ αἱ πολυειδεῖς περιπλοκαί, αἵτινες ἠπείλουν αὐτοὺς ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, ἰδίως ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ Τεπενλελῆ καὶ ἡ ἐλπὶς τῆς ἐκ νέου ἐξεγέρσεως τῶν Σέρβων· ἡ ἐλπὶς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τινὸς συμπεφωνημένης ἐπαναστάσεως τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλήνων· ὁ ζῆλος ἑλληνικῶν ἑταιριῶν· ἡ μετὰ πεποιθήσεως προσδοκωμένη συνδρομὴ τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως, ἂν καὶ πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτῆς συμφέρον, ὡς διατελούσης ἔτι εἰς διενέξεις πρὸς τὴν Τουρκίαν διὰ τὴν μὴ ἐκπλήρωσιν τῶν ὅρων τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ τελευταίας εἰρήνης.

»Ἀρξάμενος δ' ἅπαξ ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο πλέον ἔργον ἑνὸς μέρους τῆς ἑταιρίας καὶ τῶν συνεργούντων αὐτῇ Φιλελλήνων· ὅλον τὸ ἔθνος μετέσχεν αὐτοῦ, ἄνδρες, γυναῖκες, παῖδες καὶ γέροντες· δὲν ὑπῆρχεν οὐδεμία οἰκογένεια, ἥτις δὲν ἐδείχθη πρόθυμος νὰ προσφέρῃ τὸ αἷμά της εἰς τὸν βωμὸν τῆς κοινῆς πατρίδος· μετὰ σταθερότητος ἀδαμάστου, μετὰ λεοντείου εὐψυχίας ἐπάλαισαν οἱ Ἕλληνες ὀκτὼ ἔτη πρὸς χρόνον καὶ ἀνθρώπους, πρὸς κωλύματα καὶ δυσχερείας καὶ τέλος ἐνίκησαν· ὁποίαν σειρὰν καὶ σω-

(1) Ἐξαιρουμένου τοῦ βραχέος διαστήματος τῆς ἐνετικῆς ἐν Πελοποννήσῳ κυριότητος ἀπὸ τῆς ἐν Καρλοβιτίῳ εἰρήνης, 1699—1715.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ρείαν συμφορῶν δὲν ὑπέστησαν! πόσα ὀλίγα παραδείγματα ἔχει ἡ ἱστορία ν' ἀντιτάξῃ περὶ τὴν πολιορκίαν τοῦ ἡρωϊκοῦ Μεσολογγίου, πρὸς τὰς σφαγὰς τῆς Χίου καὶ τῶν Ψαρρῶν! καὶ ὁποῖα δείγματα τοιαύτης εὐψυχίας! ἂς ἀναμνησθῇ τις μόναν ἐκείνους τοὺς ὑπερηφάνους μυριοτηλεβόλους καὶ μυριάνδρους ὀθωμανικοὺς στόλους, ὁτὲ μὲν τρεπομένους εἰς φυγήν, ὁτὲ δὲ διασκορπιζομένους καὶ ἄλλοτε ἐν μέρει συλλαμβανομένους ἢ καιομένους αὐτάνδρους ὑπὸ μερικῶν δεκάδων βρικίων ἢ κορβετῶν καὶ ὑπὸ πυρπολικῶν!

»Παλληκάρια, ναῦται, ἔμποροι, γεωργοί, βιομήχανοι, κληρικοί, προεστῶτες, πλούσιοι καὶ πτωχοί, ἐν ἑνὶ λόγῳ ὅλαι αἱ τάξεις τοῦ ἔθνους ἔδραξαν τὰ ὅπλα· ὁ πόλεμος ἦτο πολιτικὸς ὁμοῦ καὶ θρησκευτικὸς (ὑπὲρ πατρίδος καὶ πίστεως)· ἦτο πόλεμος, ὅστις ἐξέπληξε τὸν κόσμον ὅλον καὶ αὐτοὺς τοὺς Τούρκους, διακριθεὶς δι' ἀπαραδειγματίστων θυσιῶν καὶ ἀγώνων ἐξ ἑνός, καὶ διὰ τρομερωτάτων δεινῶν ἐξ ἄλλου μέρους· πόλεμος, καθ' ὃν τὰ ἐμπόλεμα μέρη πολλάκις ἐκ φόβου καὶ ἐλπίδος ἠπατήθησαν, ὅστις ἐπὶ τέλους ἐστέφθη διὰ τῆς πλήρους τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου θριαμβεύσεως. Προέκειτο περὶ ὑπάρξεως ἢ μὴ ὑπάρξεως (to be or not to be, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἄγγλου τραγικοῦ Σαιξπήρου) μιᾶς χριστιανικῆς φυλῆς ἀπέναντι τῆς μουσουλμανικῆς. Ὅτι δὲ πάντες ἐδείχθησαν ἄξιοι τοῦ ἀγῶνος, ἀποδεικνύουσι τοῦτο αἱ ἄπειροι θυσίαι, τὰς ὁποίας προσήνεγκον, τὸ ἀποδεικνύει σειρὰ ἀνεπιλήστων ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων κατὰ θάλασσαν, ἐν τῇ Στερεᾷ καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Ἡ ἐθνότης τῆς Ἑλλάδος ἐπέπρωτο νὰ σωθῇ, ἡ αὐτονομία ν' ἀποκατασταθῇ· οἱ Ἕλληνες ἔπρεπε νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τοῦ βαρβάρου ζυγοῦ, ἀπὸ τοῦ ξίφους τῶν Τούρκων· τὰ ἀτιμωτικὰ δεσμὰ ἔπρεπε νὰ διαρρηχθῶσιν.

»Ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ἐν τούτοις ἐφάνη ὑποδάλλων τρό-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

πον τινὰ εἰς βάσανον τὴν εὐρωπαϊκὴν πολιτικήν· ἐπὶ πέντε ὁλόκληρα ἔτη, διαρκοῦντος τοῦ περὶ ἐλευθερίας ἀγῶνος, προσωπικαὶ καὶ ἀνακτοβουλικαὶ δοκήσεις τινῶν ἐκ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἀνθίσταντο εἴς τινα συνεννόησιν περὶ κοινῆς ἐνεργοῦ μεσολαβήσεως ἢ κἂν πρὸ πάντων περὶ ἀναστολῆς τῆς αἱματοχυσίας· μόλις δὲ τέλος τρεῖς ἐξ αὐτῶν ἠναγκάσθησαν πρὸς τοῦτο ἐκ τῆς ἰσχύος τῶν περιστάσεων ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς κραταιᾶς κοινῆς γνώμης· ἀλλὰ καὶ αὐταὶ μετὰ κόπου καὶ σχετικῶς μετὰ μικρὰ διαστήματα ὑψώθησαν, ἐπὶ τοῦ λαβυρινθώδους πεδίου τῆς διπλωματίας, εἰς τὴν ἁπλῆν τελείας πολιτικῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων ἰδέαν. Ἔτι δὲ ὑπὲρ τὰ τρία ἔτη ἐξηπάτα τὸ φάσμα μουσουλμανικῆς νομιμότητος· αἱ τρεῖς συμμετασχοῦσαι δυνάμεις (Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ῥωσσία) ἐνόμιζον ὅτι δὲν τοῖς ἐπετρέπετο νὰ χωρήσωσι περαιτέρω ἀπὸ κοινοῦ εἰμὴ μέχρι τῆς κατὰ συνθήκην μετριάσεως τῆς σουλτανικῆς αὐθαιρεσίας. Ἀλλὰ ἐν τῇ βουλῇ τῆς τοῦ κόσμου διοικούσης θείας σοφίας προώρισται διὰ τοὺς Ἕλληνας πλήρης πολιτικὴ αὐτονομία ὑπὸ μονάρχην κληρονομικόν, τῇ ἐλευθέρᾳ καὶ αὐτῆς τῆς Πύλης συγκαταθέσει, δηλωθείσῃ παρ' αὐτῆς τὴν 12/24 ἀπριλίου 1830, μετὰ δέκα ἔτη ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν αὐθορμήτου ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΥΠΟ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΟΘΩΜΑΝΩΝ.

Ὅτε τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν διεδέχετο ὁ βάρβαρος τῶν Τούρκων δεσποτισμός, ἡ ἑλληνικὴ παιδεία φεύγουσα τὸ πάτριον ἔδαφος, ὡς ἴδομεν προηγουμένως, ἐζήτει ἄσυλον εἰς ξένην γῆν. Ἐπέκεινα τῶν δύο αἰώνων τὸ δύσμοιρον ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπὸ βαρβάρων ἀρχόμενον ἐξεβαρβαροῦτο ἐπὶ μᾶλλον· καὶ δὲν ἔλειψαν μὲν οὐδὲ κατ' αὐτὴν τὴν ἀπαισίαν ἐποχὴν τινὲς πεπαιδευμένοι, οἱ ὀλίγοι ὅμως οὗτοι ἄνδρες, μὴ ἀποτελοῦντες μέρος τῆς κοινῆς τοῦ ἔθνους παιδείας, παρωμοίαζον λυχνάρια ἀμυδρά, κείμενα ἀραιότατα μεταξὺ παχυτάτου σκότους ἢ ὀάσεις διεσπαρμέναι τῇδε κἀκεῖσε ἐν μέσῳ ἀχανοῦς ἐρήμου. Μολαταῦτα αὐτοὶ οἱ εὐάριθμοι διέσωσαν ὁπωσδήποτε τὰ ἐναπολειφθέντα εὐτελῆ τῆς ἑλληνικῆς κληρονομίας λείψανα, οὐδ' ἄφησαν νὰ κοπῇ παντάπασιν ἡ ἅλυσος τῆς διαδοχῆς της μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν εὐτυχέστεραι περιστάσεις ἤρξαντο νὰ δίδωσι νέαν εἰς τὰ πνεύματα κίνησιν καὶ ἀνακαλῶσι κατὰ μικρὸν τὰς Μούσας εἰς τὰς πρώτας ἑστίας των. Ὅθεν εἶνε δίκαιον ἢ μᾶλλον καθῆκον εὐγνωμοσύνης ἀναπότρεπτον νὰ μὴ παρέλθωμεν ἀμνημόνευτα τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

Ἐκ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος σπανίων ἀνδρῶν (1) ἐπισημό-

(1) Μνείαν τούτων ποιεῖται ὁ ἡμέτερος Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς Λογικῆς του (σελ. 41—44) ἀναφερόμενος εἰς τὸ κατὰ τὸ ᾱψκά ἐκδοθὲν Σχεδίασμα Δημητρίου Προκοπίου τοῦ Μοσχοπολίτου. Μετὰ πολλῆς δὲ χάριτος ὁ φιλόσοφος οὗτος καὶ φιλόπατρις ἱεράρχης ἐν τῇ ἀπαριθμήσει αὐτῶν ἐπιφέρει τάδε: «μικροὺς δέ τινας παιδείας καρποὺς, ἀθλίως »καίτοι ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ἐκβαρβαρωθεῖσα, ἐκ διαλειμμάτων ἡ Ἑλλὰς »ὤφθη φέρουσα· ἐφ' ὧν μηδεὶς ἡμῖν τῶν ἀλλογενῶν νεμεσήσειαν ἐπικαυχω»μένοις· οὐδὲ γὰρ ὥς τινας τῶν ἀρτιπλούτων ἀγροίκως τοῖς παροῦσιν ἡμεῖς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τεροι εἴτε ὡς συγγράψαντες εἴτε ὡς διδάξαντες καὶ ἄλλοι ἐν ὑψηλοῖς ἀξιώμασι διαπρέψαντες ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς: ά) κατὰ μὲν τὴν ΙϚ' ἑκατονταετηρίδα ἀπὸ Χριστοῦ (1): Γαβριὴλ ὁ Σεβῆρος, ὁ ἐν Ἑνετίᾳ τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἀνατολικῶν ποιμάνας, μέτοχος ἱκανῆς παιδείας, ὡς τὰ παρ' αὐτοῦ ἐκδοθέντα συνταγμάτια ἐμφαίνουσι· Μελέτιος ὁ Πηγᾶς ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων πατριαρχικὸν θρόνον καλλύνας, ὅστις διὰ τὴν εὐρυτάτην αὐτοῦ παιδείαν ἐκτήσατο φήμην εὐρωπαϊκήν· καὶ Μάξιμος ὁ Μαργούνιος, Κυθήρων ἐπίσκοπος, δεινὸς περὶ τὰ θεολογικὰ καὶ τὸν Ἕλληνα λόγον ἐπιτηδεύσας κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν κρειττόνων ἀρχαίων συγγραφέων. β') κατὰ δὲ τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα: Κύριλλος ὁ Λούκαρις πατριαρχεύσας ἐν Κωνσταντινουπόλει, παιδείας μὲν οὐκ ἄγευστος ἀνήρ, παρασχὼν δὲ καθ' ἑαυτοῦ ὑπόνοιαν αἱρετικῆς φρενοβλαβείας· Μελέτιος

»ἐπιδεικτιῶμεν, ἀλλ'ὡς ἐκ πλουτούντων ἤδη πενόμενοι, τοῖς περιληφθεῖσιν »ἐπαγαλλόμεθα ἅμα μὲν τῆς πάλαι ἀφθονίας τὴν μνήμην φέροντες, ἅμα δὲ »καὶπὶ τὴν πρώτην ἐπανελεύσεσθαι οὐκ ἀπελπίζοντες εὐκτηρίαν, εἴποτε τοῖς »καθ' ἡμᾶς εὐμενῶς ἡ Πρόνοια ἐπιβλέψειεν».

(1) Εἶναι σημειώσεως ἄξιον ὅτι (ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν τοῦ Μαρτίνου Κρουσίου συγγραμμάτων: Turco-Graecia libriocto καὶ Germano-Gracciae libri sex. Basileae 1584) καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα ἔτι τοῦτον διετηρήθη σύνδεσμός τις, πιθανῶς ὑπ' αὐτῶν τῶν προλαβόντων φυγάδων Ἑλλήνων προσκληθείς, μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας καὶ μάλιστα μετὰ τῶν Γερμανῶν πεπαιδευμένων, οἷον τοῦ Φιλίππου Μελάγχθονος, τοῦ Μαρτίνου Κρουσίου καὶ ἄλλων ἐν Ἐϊδελβέργῃ καὶ Τυβίγγῃ. Ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς τελευταίας ταύτης πόλεως εὑρίσκονται τινὲς Ἕλληνες μαθητευόμενοι. Ἐν δὲ τῇ Ἑνετίᾳ μνημονεύονται ἱδρύματα ἑλληνικά, διατελοῦντα εἰς ἀδιάκοπον πρὸς τὴν δούλην Ἑλλάδα συγκοινωνίαν, καὶ ἐνταῦθα συνήθως οἱ σωζόμενοι πεπαιδευμένοι Ἕλληνες ἐξέδιδον διὰ τοῦ τύπου τὰ συγγράμματά των. Παρόμοιοι δὲ σύνδεσμοι μετὰ τῶν ἐν Σικελίᾳ, Καλαβρίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἰταλίας εὑρισκομένων κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα πολυαρίθμων Ἑλλήνων ὑφίσταντο, ὡς φαίνεται, πολὺν ἔτι χρόνον, καὶ προεκάλουν τὴν εἰς τὰ Ἰταλικὰ Πανεπιστήμια φοίτησιν τινῶν ἐξ αὐτῶν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ὁ Συρίγου, Κρὴς τὴν πατρίδα, οὐ μετρίως ἐν τοῖς κατὰ τὸ Παταύιον θρυλουμένοις παιδευτηρίοις ἑαυτὸν ἐνασκήσας καὶ γενναίως ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ἐν ταῖς τότε στάσεσι καταγωνισθείς· Θεόφιλος Κορυδαλεὺς ὁ Ἀθηναῖος, ἐν Ῥώμῃ μὲν τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν Παταυίῳ δὲ τὰ φιλοσοφικὰ ἐκδιδαχθείς, πολλὰ δ' ἔπειτα συγγράψας καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας του πολλοὺς οὐχ ἧττον αὐτοῦ ἐπὶ παιδείᾳ κλεϊσθέντας μαθητὰς ἀναδείξας (οἷον Διονύσιον τὸν Μητροπολίτην Ναυπλίου, τὸν πολὺ κατὰ τῶν παπιζόντων ἀγωνισθέντα καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχεύσαντα Νεκτάριον, Ἰωάννην Καρυοφύλλην τὸν Βυζάντιον καὶ Γερμανὸν τὸν Αἰτωλόν, τὸν ὕστερον Νύσσης ἐπισκοπήσαντα). Προσέτι Γεώργιος ὁ Κορέσιος, τὴν πατρίδα Χῖος, ἰατρός, φιλόσοφος καὶ θεολόγος συνάμα. Ὁ τὸν οἰκουμενικὸν ἰθύνας θρόνον Ἀθανάσιος ὁ Πατελάριος καὶ ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων μετὰ Λούκαριν Γεράσιμος, ἐκ Κρήτης ἀμφότεροι, οἱ πρὸς τοῖς ἱεροῖς μαθήμασι καὶ τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιμεληθέντες. Γεράσιμος ὁ Βλάχος, Κρὴς καὶ οὗτος, γνωστὸς διὰ τὸ λεξικόν του, ὅστις, ὡς καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Καλούδης, ὠφέλησε μεγάλως διὰ τῆς διδασκαλίας τοὺς ἐν Ἑνετίᾳ παροικοῦντας Ἕλληνας. Παΐσιος ὁ Λειγαρίδης, ἐν Ἰασίῳ σχολαρχήσας, καὶ Ἀντώνιος Κυρκὴς ἰατροφιλόσοφος, ἀμφότεροι Χῖοι· Ἰωάννης ὁ ἐκ Βερροίας, τὸ ἐπίκλην Κοϊτούνιος ὁ ἐν Παταυίῳ ὑπὲρ τῶν ὁμογενῶν ἑλληνικὸν φροντιστήριον συστήσας· Ἱλαρίων Κιγάλας ὁ ἐκ Κύπρου, προχειρισθεὶς ἔπειτα καὶ ἀρχιεπίσκοπος τῆς νήσου ταύτης· Ἀντώνιος Σεβαστὸς ὁ Τραπεζούντιος, ὁ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μὲν τὸ πρῶτον, ἀκολούθως δὲ καὶ ἐν Βουκουρεστίῳ διδάξας· Εὐγένιος ὁ Ἀκαρνάν, παρ' ᾧ Γόρδιος ἐμαθήτευσε· Χρύσανθος ὁ Ἠπειρώτης ὁ τῆς ἐν Μοσχοπόλει πρότερον, εἶτα τῆς ἐν Ἄρτῃ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σχολῆς ἡγησάμενος· Γεράσιμος ὁ Ἀκαρνανὰν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολαρχήσας. γ') κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος: Χρύσανθος Νοταρᾶς ὁ Πελοποννήσιος ὁ εἰς πᾶν εἶδος παιδείας ἐξόχως δὲ περὶ τὰ μαθηματικὰ διαπρέψας· ὁ προηγουμένως ἤδη μνημονευθεὶς Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ἀνὴρ δαιμόνιος (ὡς ὁ Εὐγένιος αὐτὸν ἀποκαλεῖ), πολλὰ μὲν ἐκ στόματος διδάξας ἐν τῇ τοῦ Φαναρίου ἢ τοῦ πατριαρχείου σχολῇ [1]), πολλὰ δὲ καὶ παντοίας ἰδέας συγγράμματα καταλιπών, ἐξ ὧν πολλοὶ τὰ νάματα τῆς ἐπιστήμονος παιδείας ἠρύσθησαν, μάλιστα δὲ Βησσαρίων ὁ Μακρῆς ἐξ Ἰωαννίων καὶ Ἰάκωβος Μάνος ὁ Ἀργεῖος, ὁ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει σχολαρχίας ἀξιωθείς. Μετὰ δὲ τούτους οἱ ἐφεξῆς: Ἱερόθεος ὁ Βυζάντιος, ὁ Δρύστρας μητροπολίτης, καὶ Διονύσιος Μαντοῦκας ὁ Καστορίας καὶ Μελέτιος ὁ Ἀθηνῶν καὶ ὁ Ἡρακλείας Καλλίνικος ἐκ Νάξου, καὶ ὁ ῥήτωρ Μηνιάτης ἐκ Κεφαλληνίας, ἅπαντες τὴν ἀρχιερωσύνην διὰ τῆς παιδείας εὐπρεπεστέραν καὶ σεμνοτέραν ἀναδείξαντες· ἐπὶ τέλους δὲ ὡς σχολάρχαι μάλιστα διεκρίθησαν: ἐν μὲν τῇ κατὰ τὴν Βυζαντίδα πατριαρχικῇ σχολῇ Ἀντώνιος καὶ Χουρμούζιος οἱ αὐτάδελφοι Βυζάντιοι, Σπανδωνὴς καὶ αὐτὸς Βυζάντιος καὶ ὁ ἐκ Μι-

(1) Ἡ Σχολὴ αὕτη ἱδρύθη ἐπὶ Μωάμεθ Δ' κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος δαπάναις πλουσίου τινὸς ἐμπόρου Μανολάκη. Ὁ Ἡγεμὼν Καντεμίρης ὑπερεπαινεῖ αὐτὴν καὶ τῇ ἀπονέμει (καθ' ὑπερβολὴν βεβαίως) ὄνομα Ἀκαδημίας· καὶ διδάσκαλοι μὲν τοῦ περιφήμου τούτου παιδευτηρίου ὑπῆρξαν πρὸ τοῦ Μαυροκορδάτου ὁ Ἰωάννης Κορυσσοφύλλης, ὁ Σκευοφύλαξ καὶ ὁ Ἀντώνιος Σεβαστός, μαθηταὶ δὲ ὁ εἰρημένος Καντεμίρης, ὁ Θεοτόκιος, ὁ Ἰακωβάκης Ῥίζος (πατὴρ τοῦ ἐσχάτως ἐν Ἑλλάδι ὑπουργήσαντος καὶ ὡς πρέσβεως Ἕλληνος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποθανόντος Ῥίζου Νερουλοῦ), ὁ Ἀργυρόπουλος καὶ ἄλλοι. Cp. J. Rizo Neroulos *Cours de la litterature grecque Moderne* p. 31.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τυλήνης Δωρόθεος. Κατὰ δὲ τὴν ἐν Παταυίῳ ἀκαδημίαν οἱ ἐκ Κρήτης Νικόλαος Καλλιάκης, Θωμᾶς Κατάνης καὶ Νικόλαος Κομνηνὸς ὁ Παπαδόπουλος, καὶ Ἀντωνιος Στρατηγὸς ὁ Κερκυραῖος. Ἐν δὲ τῷ κατὰ τὴν Ἐνετίαν Φλαγγιανῷ καλουμένῳ φροντιστηρίῳ ὁ Μοσχοπολίτης Χαλκεύς, οἱ ἐξ Ἀθηνῶν Πατοῦσαι Ἰωάννης καὶ Γεράσιμος καὶ Ἀντώνιος Κατήφορος ὁ Ζακύνθιος, ῥητορικῆς τινος συγγραφεύς.

Καὶ οὗτοι μέν εἰσιν ὡς ἔγγιστα οἱ πεπαιδευμένοι, οὓς ἡ δουλωθεῖσα Ἑλλάς, ἀκμαζούσης καὶ σφριγώσης τῆς μουσουλμανικῆς τυραννίας, ἐδυνήθη μέχρι τῶν πρώτων περίπου δεκάδων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος (1710—1730) νὰ παραγάγῃ· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἄρχεται αὔξησίς τις ἐπαισθητὴ καὶ κρείττων κατάστασις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Αἱ ἕως τῶν νῦν κυριώτεραι αὐτῆς ἕδραι ἦσαν: ἡ Κρήτη (ἐνόσῳ διετέλει ὑπὸ τοὺς Ἐνετούς), ἡ Κέρκυρα, αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις· τοῦ λοιποῦ δὲ εἰς ταύτας προστίθενται κατὰ μικρὸν καὶ ἄλλαι πλείονες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ νῆσος Πάτμος καὶ ἡ τῆς Ἠπείρου μητρόπολις, τὰ Ἰωάννινα, λαμβάνουσαι πάραυτα ἀναμφισβήτητον ὑπεροχὴν καθίστανται αἱ πρῶται καὶ σημαντικώτεραι πηγαί, ὅθεν μετωχετεύθησαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας τὰ νάματα εἰς ὅλον τὸ ἔθνος (1).

Ἡ ἐν Πάτμῳ ἑλληνικὴ σχολὴ ἱδρύθη τῷ 1730 ὑπὸ τῆς αὐτόθι ἐνεργοῦ καὶ πλουσίας συντεχνίας τῶν σισερεμπόρων (γουναράδων)· καὶ τὸ πρῶτον μὲν ἐδίδαξαν ἐνταῦθα τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εὐδοκίμως ὁ Γεράσιμος ἱερομό-

(1) Τὰ πλεῖστα τῶν ἐξῆς περὶ καταστάσεως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐκτιθεμένων ἠρανίσθημεν ἐξ ὅσων ὁ Κωνσταντῖνος Μ. Κούμας (παλαιὸς διδάσκαλος γινώσκων ἀκριβῶς τὰ κατὰ τὴν ἐποχήν του) διηγεῖται περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἐν τῷ τέλει τοῦ ΙΒ' τόμου τῆς Γενικῆς του Ἱστορίας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ναχος, Κρὴς τὴν καταγωγήν, ἀπὸ δὲ τοῦ 1750—1770 ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Μακάριος, καὶ μετὰ τοῦτον ἕως τέλους τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ὁ Δανιὴλ Κεραμεύς. Εἰς τὴν σχολὴν ταύτην συνέρρεε πλῆθος μαθητῶν, ἀφοῦ μάλιστα καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμότεχνος συντεχνία προστεθεῖσα ἐκ φιλογενείας εἰς τὴν τῆς Πάτμου ἤρξατο νὰ τὴν προστατεύῃ. Οἱ εἰρημένοι διδάσκαλοι παρέδιδον τὰ γραμματικὰ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς γραμματικῆς τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ, εἰς τῆς ὁποίας τὸ συντακτικὸν ἔγραψεν ὑπομνήματα βραχέα μὲν ὁ Γεράσιμος, πλατύτερα δὲ ὁ Δανιήλ· ἡρμήνευον δὲ οὗτοι εἰς τὰς παραδόσεις των συγγραφεῖς ἐκκλησιαστικοὺς καὶ Ἕλληνας, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸ λεκτικὸν μέρος παραλείποντες τὸ πραγματικόν, διότι ἔλειπον εἰσέτι αἱ γεωγραφικαί, χρονολογικαὶ καὶ ἱστορικαὶ γνώσεις· ἔλειπε δ' ὡσαύτως καὶ ἔντυπός τις συλλογὴ ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, καὶ οἱ μαθηταὶ ἀσχολούμενοι ν' ἀντιγράφωσι τὰ μαθήματα ἐκ τῶν βιβλίων τῶν διδασκάλων των ἐδαπάνων χρόνον καὶ κόπους εἰς μάτην, ἕως οὗ ὁ Ἀθηναῖος Πατούσας συλλέξας καὶ ἐκδοὺς ἐν Ἐνετίᾳ (περὶ τὸ 1750) τὴν πασίγνωστον τετράτομον Ἐγκυκλοπαιδείαν εὐκόλυνε τὴν μάθησιν εἰς τοὺς σπουδαστάς. Ἡ εἰς τὸν Θεόδωρον Γαζῆν προσήλωσις αὐτῶν ἦτο ἐνθουσιώδης καὶ διὰ τοῦτο οἱ μαθηταί του ἐκαλοῦντο παρὰ τῶν ἀντιπάλων των Γαζῖναι. Τῆς μεθόδου δὲ ταύτης ὀπαδοὶ ὑπῆρξαν ὁ μετὰ ταῦτα φημισθεὶς Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης καὶ ὁ ἐκ Μεσολογγίου Παναγιώτης Παλαμᾶς. Πολλοὶ ἐκ τῆς Πατμίου σχολῆς μεταβαίνοντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐδίδασκον τὰ τέκνα τῶν Φαναριωτῶν καὶ ἐγίνοντο γραμματεῖς ἀρχιερέων.

Ἀλλ' ἀσυγκρίτως μᾶλλον τῆς Πάτμου ἡ τῶν Ἰωαννίνων πόλις ἐδείχθη συντελὴς εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς παι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δείας. Τὸ πρῶτον ἐνταῦθα σχολεῖον ἐκτίσθη περὶ τὴν ἔξοδον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος δαπάνῃ εὐπατρίδου τινὸς τῶν Ἰωαννίνων, τοῦ Μάνου Γκιούμα, καὶ διετηρήθη μέχρι τοῦ 1820. Πρῶτος δὲ διδάσκαλος ἐχρημάτισεν ὁ ἐγχώριος Βησσαρίων Μακρῆς, τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου μαθητής, ὅστις συνέταξε καὶ τεχνολογίαν γραμματικῆς κατ' ἐρωταπόκρισιν ἐκδοθεῖσαν πολλάκις ἐν Ἐνετίᾳ. Τὸν Βησσαρίωνα δὲ διεδέχθη σοφώτερος συμπολίτης του, ὁ ἱερεὺς Γεώργιος Σουγδουρῆς, ἐκπαιδευθεὶς τὰ ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ ἐν Ἐνετίᾳ· συνέταξε δὲ καὶ οὗτος γραμματικὴν σύντομον καὶ εἰσαγωγὴν Λογικῆς, ἥτις παραδιδομένη πολὺν χρόνον εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα χειρόγραφος ἐτυπώθη κατὰ πρῶτον τῷ 1792 ἔτει ἐν Βιέννῃ. Ὁ Μελέτιος (Ἐκκλησ. Ἱστορ. Τόμ. Γ', σελ. 488) ἐγκωμιάζει αὐτὸν καὶ βεβαιοῖ ὅτι διὰ τῶν πολυαρίθμων μαθητῶν του ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διεδόθη εἰς τὴν πρότερον καταβεβαρβαρωμένην Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν· σύγχρονος δὲ καὶ συνδιδάσκαλος αὐτοῦ (τοῦ Σουγδουρῆ) ὑπῆρξεν ὁ Ἀναστάσιος Ἱερεὺς Παπαβασιλείου, ὅστις παρέδωκε καὶ ἀρχὰς γεωμετρίας. Ἀμφοτέρους δὲ διεδέχθη (1720) ὁ Ἀνθρακίτης Μεθόδιος, Ἰωαννίτης καὶ αὐτὸς τὴν πατρίδα, ἐκπαιδευθεὶς ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Ἰταλίας. Πρῶτος δὲ ὁ θαυμάσιος οὗτος ἀνὴρ μετήνεγκεν εἰς Ἰωάννινα μαθηματικὰς γνώσεις, αἵτινες πρὸ χρόνων πολλῶν ἔλειπον ἐκ τῆς Ἑλλάδος· διότι αὐτοῦ κυρίως ἔργον ὑπῆρξεν ἡ τρίτομος ἐκείνη σειρὰ τῆς Μαθηματικῆς, ἣν ἔπειτα ὁ μαθητὴς Βαλάνος Βασιλόπουλος ἐξέδωκεν ἐν Ἐνετίᾳ περὶ τὸ ἥμισυ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος. Ἐδίδαξε δὲ ὁ τελευταῖος οὗτος πρὸς τῇ μαθηματικῇ ἐπιστήμῃ καὶ τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν ἕως τοῦ 1757. Μαθηταὶ τῶν Ἰωνίνων ἐχρημάτισαν ἀκολούθως διδάσκαλοι ἐν Μεσόβῳ,

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Τρίκκῃ, Λαρίσσῃ, Τυρνόβῳ, Θεσσαλονίκῃ καὶ Ἀδριανουπόλει, ὅπου ἱδρύθησαν σχολεῖα μετὰ τὸ τῶν Ἰωαννίνων· εἰς ὅλα δὲ ταῦτα ὡς καὶ εἰς τὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετηνέχθησαν αἱ γνώσεις καὶ ἡ μέθοδος ἐκείνου. Καὶ ταύτην μὲν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν πρώτην τῆς παιδείας τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων περίοδον, ἀρξαμένην ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ πρώτου σχολείου τῶν Ἰωαννίνων. Δευτέρα δὲ ἄλλη εἶνε ἡ μετὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ δευτέρου ἤτοι τοῦ ἄλλως λεγομένου Μαρουτσικοῦ σχολείου τῆς αὐτῆς περικλεοῦς πόλεως ἀρχομένη, περίοδος σημαντικωτέρα ὡς συνδεομένη ἐκ προοιμίων μετὰ τοῦ ὀνόματος ἀνδρὸς περιωνύμου, τοῦ Εὐγενίου, περὶ τοῦ ὁποίου, ἀποτελοῦντος ἐποχὴν δι' ὧν εἰσήγαγε μεγάλων μεταβολῶν καὶ βελτιώσεων περὶ τὴν παιδείαν τῆς Ἑλλάδος, εἶνε ἀνάγκη νὰ διαλάβωμεν ἐκτενέστερον.

Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ κατὰ τὸ 1716 (*) τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ὁπότε οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ ἀναχωρήσωσι μετ' αἰσχύνης (ὅρα ἀνωτέρω)· χαίροντες δὲ οἱ γονεῖς του διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ κινδύνου ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος ὠνόμασαν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος Ἐλευθέριον, ὅστις ἔπειτα λαβὼν μοναχικὸν σχῆμα μετωνο-

(*) Εἰς Εὐγένειον τὸν Βούλγαριν, λέγει ὁ τῆς Θεολογίας καθηγητὴς ἐν τῷ τῶν Ἀθηνῶν Πανεπιστημίῳ Κωνστ. Κοντογόνης εἰς τὸ Θ' φυλλάδιον (1830) τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένου ἀξιολογωτάτου περιοδικοῦ συγγράμματος: τοῦ Εὐαγγελικοῦ Κήρυκος, συνέβη ὅτι καὶ εἰς μεγάλους ἄνδρας· ὡς δηλαδὴ πολλαὶ πόλεις ἀνευρίσκουσι λόγους πρὸς ἀντιποίησιν τῆς τῶν τοιούτων πατρίδος, οὕτω καὶ τὸν ἡμέτερον Εὐγένιον ἀντιποιεῖται ἡ Κέρκυρα, ἡ Ζάκυνθος ἕνεκα τοῦ πατρός, καὶ ἄλλαι ἴσως ἄλλως· ἀλλὰ καὶ ἡ Ἤπειρος ἔχει τὸ ἑαυτῆς ἐν τούτῳ μερίδιον διὰ τῆς μητρός, Παραμυθιώτου ἐπικολουμένης, ὅπερ ἀρκούντως μαρτυρεῖ τὴν ἠπειρωτικὴν καταγωγήν. Ἀλλὰ σύμπασα ἡ κοινὴ μήτηρ Ἑλλὰς κανχᾶται τέ-

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μάσθη Εὐγένιος. Ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἐδιδάχθη τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν παρὰ τῷ Ἱερεμία Καβαδίᾳ· ὑψηλοτέρας δὲ παιδείας ὀρεγόμενος καὶ ὑπὸ πλεονεκτημάτων ἐξόχων τῆς φύσεως πρὸς τοῦτο παροτρυνόμενος μετέβη ἀκολούθως εἰς Παταύιον, ὅπου μετ' ἀπλήστου φιλομαθείας ἐνησχολήθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν, μαθηματικήν, θεολογίαν καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, θησαυρίζων γνώσεις τοιαύτας, αἵτινες ἠδύναντο νὰ καταρτίσωσι καὶ ἀναδείξωσιν αὐτὸν ἄξιον τοῦ ὑψηλοῦ ἱερατικοῦ ἐπαγγέλματός του. Ἐν τῇ Ἐνετίᾳ δὲ τότε πολλοὶ πλούσιοι Ἰωαννῖται εἶχον οἴκους ἐμπορικοὺς καὶ μεταξὺ αὐτῶν διέπρεπον οἱ φιλόκαλοι καὶ ἐλευθέριοι Μαροῦτσοι· οὗτοι ἐγνώρισαν εὐθὺς τὰ λαμπρὰ προτερήματα καὶ τὴν βαθεῖαν παιδείαν τοῦ Εὐγενίου, ἀπερχομένου ἐνίοτε ἐκεῖ πρὸς ἐκπλήρωσιν θρησκευτικῶν καθηκόντων, κατά τινα δὲ κυριακὴν τῆς Τεσσαρακοστῆς προσεκάλεσαν αὐτὸν νὰ κηρύξῃ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τῆς αὐτόθι ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου. Ἡ πολυμάθειά του ἐκφραζομένη μετὰ μεγάλης εὐγλωττίας ἐξέπληξε τοὺς ἀκούοντας· οἱ Μαροῦτσοι καταγοητευθέντες ὑπὸ τῶν χαρίτων του ἀπεφάσισαν νὰ πέμψωσιν αὐτὸν εἰς τὴν πατρίδα των διδάσκαλον. Ὁ Εὐγένιος ἐδέχθη τὴν ἀποστολήν· καὶ ἐπειδὴ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Γκιούμα ἐσχολάρχει ὁ Βασιλόπουλος Βαλάνος, οἱ Μαροῦτσοι ἔκτισαν ἀδρᾷ δαπάνῃ δεύτερον ἄλ-

σήμερον ἐπὶ τοιούτῳ υἱῷ, ὃς συνέδεσεν αὐτὴν σφιγκτότερον μετὰ τῆς Εὐρώπης, τῆς ὁποίας κατεῖχε πάσας σχεδὸν τὰς τότε γνώσεις. — Περὶ τοῦ βίου δὲ τοῦ δαιμονίου τούτου ἀνδρὸς ἔγραψαν πολλοί, πρώην μὲν ὁ Ἀκαρνὰν ἰατρὸς Ν. Μαυρομμάτης, ὁ Βεντάτης καὶ ὁ Ζαβείρας, ἔπειτα δὲ ὁ συμπολίτης αὐτοῦ Α. Μουστοξύδης, ὁ Κούμας, ὁ Αἰνιάν, ὁ Καλλιγᾶς, ὁ Κατραμῆς, ὁ Στούρζας, καὶ ἄλλοι δὲ τυχὸν ἐν παρόδῳ. Μετὰ πάντας δὲ τούτους ἀρτίως ὁ Βρεττὸς Παπαδόπουλος ἐπεχείρησε δι' ἀκριβεστέρας ἐκθέσεως, ἐπὶ ἐπισήμων ἐγγράφων στηριζομένης, νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνδρα γνωστότερον, μάλιστα τοῖς ἀλλοεθνέσι, γαλλιστὶ γράψας.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

λο σχολεῖον, τὸ ἀπ' αὐτῶν ὀνομασθὲν Μαρουτσικόν, ὅπου ὁ νέος διδάσκαλος ἐνεκαθιδρύθη (κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 1742 ἔτους). Ὁ Εὐγένιος ἤρξατο νὰ διδάσκῃ ἐνταῦθα τὰ νέα καὶ ἐπικρατέστερα τῆς ἐποχῆς του φιλοσοφήματα: τοῦ Λωκκίου, τοῦ Λεϊβνιτίου καὶ τοῦ Οὐολφίου, ἅτινα πρὸς τῷ νεωτερισμῷ ἀνεδείκνυον ἔτι μᾶλλον ἀξιάκουστα ἡ εὐφράδεια καὶ ἡ πολυμάθεια τοῦ ἀνδρός, ἀναμιγνύοντος θαυμασίως παλαιὰ καὶ καινά. Ὁ νεωτερισμὸς ὅμως, ὡς συμβαίνει πάντοτε, ἐφαίνετο ἐπικίνδυνος· πλὴν τῆς Ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας πᾶσα ἄλλη ἐνομίζετο πολέμιος τῆς ἐκκλησίας. Ὁ Ἀνθρακίτης Μεθόδιος εἶχε πολεμηθῆ ὅτε ἐπιστρέψας ἐκ τῆς Ἰταλίας ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Μαλεμβραχίου· νῦν δὲ οἱ περὶ τὸν Βαλάνον, εἴτ' ἐξ ἀληθοῦς ζήλου εἴτε ἐκ ζηλοτυπίας κινούμενοι, ἐξωπλίσθησαν κατὰ τῶν μαθημάτων τοῦ νέου διδασκάλου. Μολονότι δὲ οὗτος πρὸς ἀπόδειξιν τῆς θεοσεβείας του συνέγραψε καὶ παρέδιδε καὶ σχολαστικήν, ἤτοι δογματικὴν θεολογίαν, ἐπὶ τέλους ὅμως, γενομένης ἀφορήτου τῆς τῶν ἀντιπάλων του καταφορᾶς, ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ ἀλλαχοῦ τὴν ἡσυχίαν του.

Ἡ μικρὰ πόλις τῆς Μακεδονίας Κοζάνη ἔχουσα τότε ἐμπόρους πλουσίους καὶ φιλοκάλους προσεκάλεσεν εἰς τὸ σχολεῖόν της τὸν Εὐγένιον κατὰ τὸ 1750. Ἔν τινι κεφαλαίῳ τῆς εἰρημένης Σχολαστικῆς Θεολογίας, ἥτις ἔμεινεν ἀνέκδοτος, ἐδιδάσκετο δὲ εἰς πολλὰ σχολεῖα χειρόγραφος, ὁ Εὐγένιος διηγεῖται (ἐν εἴδει ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα αὐτὸν περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος) τὴν μετάβασίν του ταύτην μετ' ἀγανακτήσεως σαρκαστικῆς: «οὐκ ἀν»τέσχομεν, λέγει, ἀλλ' ὑποχωρήσαμεν, ὡς ἀφ' ἵππου ἐπ' ὄ»νον ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων ἐπὶ τὴν μι»κρὰν μεταβάντες Κοζάνην»· κατέλιπεν ὅμως εἰς Ἰωάννινα πρόμαχον τῶν νεωτέρων μαθημάτων τὸν φίλον καὶ συσπου-

Δημόσιο Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δαστήν του Τρύφωνα, ἄνδρα εἰδήμονα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ νεωτέρων ἐπιστημῶν ἐγκρατῆ, Ἰωαννίτην ἢ κατ' ἄλλους Μεσοβίτην τὴν καταγωγήν. Οὗτος ἐδίδασκεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἰδιαιτέρως ἑλληνικὰ καὶ φιλοσοφικὰ καὶ ἀποθανὼν (1786) ἄφησεν ἄξιον ἑαυτοῦ διάδοχον τὸν ἀνεψιόν του Δημήτριον Βαρδάκαν, ὅστις μετῆλθεν εὐκλεῶς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ἐν Μεσόβῳ, ἀναδείξας πολλοὺς καλῶς εἰς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν κατηρτισμένους μαθητάς, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Νεόφυτος Δούκας.

Ἀπὸ Ἰωαννίνων δὲ καὶ Κοζάνης εἶχεν ἤδη φημισθῆ ὁ Εὐγένιος ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ὡς φιλολόγος ἄριστος καὶ πρῶτος πάντων τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ ἀπὸ τῆς δουλείας ἕως τότε ἀναφανέντων Ἑλλήνων. Ἐπειδὴ δ' ἐφιλοτιμεῖτο νὰ ὁμιλῇ καὶ ἀπ' ἄμβωνος μετὰ γλαφυρότητος ἀνηκούστου ἕως τότε, οὐδ' ὁ ἐνεδρεύων περὶ τῶν τοιούτων κλῆρος ἐδύνατο νὰ ἔχῃ τὸν ἐλάχιστον δισταγμὸν ὅτι ἦτο στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἐκκλησίας· διὸ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱερὰ Σύνοδος ἐπὶ Κυρίλου ς' πατριαρχεύοντος ἀποφασίσασα νὰ συστήσῃ σχολεῖον τοῦ Γένους ἐν Ἄθωνι ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ καλέσῃ εἰς τοῦτο σχολάρχην τὸν Εὐγένιον, ὡς ἱκανὸν μετὰ τῆς φιλοσοφίας νὰ διδάξῃ εἰς τοὺς μέλλοντας κληρικοὺς καὶ ποιμένας τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ τὰ ὑγιᾶ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως δόγματα. Μετὰ τιμῆς λοιπὸν μεγάλης ὁ Εὐγένιος προσκληθεὶς ἐνεφανίσθη εἰς τὸ Πατριαρχεῖον (1753), συνεφωνήθη ἐπὶ μισθῷ ἀνηκούστῳ τότε χιλίων γρσσίων κατ' ἔτος καὶ ἐστάλη εἰς τὴν (παρὰ τὸ μοναστήριον τοῦ Βατοπεδίου) νεωστὶ κτισθεῖσαν Ἀθωνιάδα σχολήν, ἐν ᾗ ὡς βοηθοὶ αὐτοῦ καὶ ἰδίως διδάσκαλοι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διωρίσθησαν Νεόφυτος ἱεροδιάκονος ὁ Καυσοκαλυβίτης, Πελοποννήσιος, καὶ Παναγιώτης Παλαμᾶς ὁ Μεσολογγίτης· πανταχόθεν συνέρρεον μαθηταὶ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

(ὧν ὁ ἀριθμὸς παραυτίκα ἔφθασεν εἰς 500) ἵν' ἀκούσωσι τὸν δεύτερον Πλάτωνα. Ἐκεῖ ὁ Εὐγένιος συνέταξεν (ἢ μᾶλλον ἐτελειοποίησε) καὶ ἐδίδαξε τὰ συγγράμματά του ἐκεῖνα, ἅτινα ἀποτελοῦσιν ἐποχὴν ἀληθῶς ὡς πρὸς τὴν παιδείαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἤγουν τὴν Λογικὴν (ἐκδοθ. ἐν Λειψίᾳ τῷ 1766), τὴν Μεταφυσικὴν (ἐν Ἐνετίᾳ 1805), τὴν Γεωμετρίαν τοῦ Τακτενίου, τὸ περὶ συστήματος τοῦ Παντὸς κτλ. Ἔγραψε δ' ἐξαρχῆς εἰς τὴν πύλην τῆς σχολῆς του κατὰ μίμησιν τοῦ Πλάτωνος ἐπιγραφήν, ἀνάλογον τῆς χρείας τῶν μαθητῶν του, τὴν ἑξῆς:

Γεωμετρήσων εἰσίτω, οὐ κωλύω·
τῷ μὴ θέλοντι συζυγώσω τὰς θύρας.

φρονῶν ὀρθῶς ὅτι οἱ μὴ ἀσκήσαντες τὸν νοῦν των ἐν τῇ γεωμετρίᾳ δυσκόλως ἐδύναντο νὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς ὑψηλότερα μαθήματα. Πέντε δ' ἔτη, κατὰ τὴν βεβαίωσιν αὐτοῦ τούτου (Λογικῆς Προλεγόμ.), διήρκεσεν ἡ Ἀθωνιὰς σχολή, ἀλλ' ἡ ἐνέργειά της ὑπῆρξε τελεσφόρος καὶ διαρκεστάτη εἰς τὸ ἔθνος. Ἐκ διαφόρων δὲ ταραχῶν, τὰς ὁποίας ὑπεκίνησαν φωτοσβέσται μοναχοί, ἠναγκάσθη ὁ Εὐγένιος νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν Ἄθωνα. Ἐν Θεσσαλονίκῃ δὲ διατρίβων προσεκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν (1561) διδάσκαλος τῶν ἐπιστημῶν τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς· ὁ τότε πατριάρχης Σαμουὴλ περιφρονητικῶς πως τὸν ἀνηγόρευσε ῥεφερεντάριον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (1). Οἱ ἐκεῖ σχολαστικοὶ τὸν

(1) Ἐπιστρέψας εἰς τὸν οἶκόν του ὁ Εὐγένιος ἐκ τοῦ πατριαρχείου ἔγραψε πρὸς τὸν Σαμουὴλ εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν ὑπογράψας τὸ νέον ὀφφίκιόν του μετὰ διφορουμένης ἐννοίας, ὡς ἑξῆς: Ὁ παρ' ὑμῶν σήμερον κατ' ἀναγραμματισμὸν ἀναδειχθείς: Ἔρρε διὰ φρενός. Παρατηρητέον δ' ἄλλως ἐνταῦθα ὅτι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος πατριάρχης δὲν ἦτο ἐκ τῶν τυχόντων· διότι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰακώβου Ῥίζου Νερουλοῦ (ὅρ. Cours de Littezat. σελ. 31—36—40,175 καὶ 176), αὐτὸς πρῶτος εἰσή-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἐρθόνουν καὶ τὸν κατέτρεχον· ταῦτα καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς δημοσιεύσεως τῶν συγγραμμάτων του τὸν παρεκίνησαν νὰ μεταβῇ ἀνυπερθέτως εἰς Λειψίαν, ὅπου διέτριψεν ἕως τοῦ 1772 ἔτους καὶ ἐξέδωκε τὴν πολύκροτον Λογικήν του, τὸ ὑπ' αὐτοῦ μεταφρασθὲν μαθηματικὸν σύνταγμα τοῦ Γεσνέρου, τὰ ἅπαντα τοῦ Θεοδωρήτου καὶ τὰ τοῦ Ἰωσὴφ Βρυεννίου. Κατὰ θέλησιν τῆς αὐτοκρατορίσσης τῆς Ῥωσσίας Αἰκατερίνης Β' μετέφρασεν εἰς τὴν ὁμιλουμένην ἑλληνικὴν γλῶσσαν τὸν νομικόν της Κώδικα καὶ προσκληθεὶς ἔπειτα ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ἔνθα ἔτυχε τιμῶν μεγάλων καὶ ἀνεδείχθη πρῶτος ἀρχιεπίσκοπος Σλαβηνίου καὶ Χερσῶνος, μετὰ δέ τινα ἔτη παραιτηθεὶς ἔζη ἐν Πετρουπόλει, ὅπου κατ' ἐπιταγὴν τῆς αὐτοκρατορίσσης ἐξελλήνισεν ἐμμέτρως τὴν Αἰνειάδα καὶ τὰ Γεωργικὰ τοῦ Οὐιργιλίου, καταβαλὼν κόπους ἀτρύτους εἰς τὸ ἔργον τοῦτο· κατακριθεὶς δὲ ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἱερᾶς Συνόδου ὅτι ἠσχολήθη εἰς ὕλην ἐθνικήν, πρὸς ἱκανοποίησιν ἐπεχείρησεν ἔπειτα τὴν ἀπὸ τοῦ λατινικοῦ μετάφρασιν τοῦ ὀγκωδεστάτου περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συγγράμματος τοῦ Ἀδὰμ Ζοιρνικαβίου. Ὅτε δὲ προσήγγιζεν εἰς τὸ τέρμα τοῦ βίου αὐτοῦ (1806) οἱ φιλοπάτριδες Ζωσιμάδες παραλαβόντες τὰ χειρόγραφά του ἐξέδωκαν αὐτὰ ἰδίαις δαπάναις διὰ τοῦ τύπου, τὰ μὲν ἐν Πετρουπόλει καὶ Μόσχᾳ, τὰ δὲ ἐν Λειψίᾳ, Βιέννῃ καὶ Ἐνετίᾳ, ἵνα διανεμηθῶσι δωρεὰν πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Οὗτος εἶναι συντόμως ὁ βίος τοῦ εὐκλεοῦς ἀνδρός, ὅστις δικαίως δύναται νὰ ὀνομασθῇ ὁ πρόδρομος τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος.

γαγε τὴν τάξιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐνίσχυσε τὴν νεολαίαν πρὸς τὴν σπουδήν, προεκάλεσε μεταφράσεις νεωτέρων κλασικῶν συγγραμμάτων καὶ ὁ ἴδιος ὑπῆρξε συγγραφεύς, ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ χειρόγραφα συγγράμματά του ἀπωλέσθησαν κατὰ τὴν θύελλαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ σχεδὸν χρόνον ἤκμασε καὶ ὁ δεύτερος ἔνδοξος Κερκυραῖος Νικηφόρος ὁ Θεοτόκιος. Οὗτος κατήγετο ἐκ τῆς πλουσίας τῶν Θεοτοκίων οἰκογενείας καὶ ἐδιδάχθη, ὡς ὁ Εὐγένιος, τὰ ἐγκύκλια τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μαθήματα ἐν τῇ οἰκείᾳ πατρίδι παρὰ τῷ προμνημονευθέντι Ἱερεμίᾳ Καβαδίᾳ· ἀποδημήσας δ' ἔπειτα εἰς Ἰταλίαν ἐνησχολήθη περὶ τὰ φιλοσοφικά, ἐνέκυψεν ὅμως μετὰ πλείονος ζήλου εἰς τὴν σπουδὴν τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ὑπερέβαινε πολὺ τὸν Εὐγένιον· μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν δὲ τῶν σπουδῶν του ἐδίδαξε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν πατρίδα του (1756—1762), ὅπου συνέταξε πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν του Φυσικὴν Πειραματικὴν ἢ μᾶλλον ἐφηρμοσμένην Μαθηματικήν, τυπωθεῖσαν ἐν Λειψίᾳ τῷ 1767, καὶ Μαθηματικὴν καθαράν, ἥτις ἐξεδόθη πολὺ ὕστερον ἐν Μόσχᾳ (1800) διὰ δαπάνης τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμαδῶν. Ἀκολούθως ἀνέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκήρυττεν ἐνταῦθα ἀπ' ἄμβωνος ὡς ἱεροπρεπὴς τῳόντι καὶ σεβάσμιος ἀνήρ· αἱ γλαφυραί του ὅμως διδαχαὶ δὲν ἤρεσκον εἰς τὸν Πατριάρχην Σαμουὴλ καί ποτε περιυβρίσθη ὑπ' αὐτοῦ δημοσίως ἐπ' ἄμβωνος· ὁ ἡγεμὼν Γρηγόριος Γκίκας ὑπερησπίσθη τότε τὸν Θεοτόκιον καὶ τῷ ἐχορήγησε τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην πρὸς ἔκδοσιν τῆς σειρᾶς τῶν Πατέρων, ἤγουν Ἑρμηνείας εἰς τὴν Ὀκτάτευχον· πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον μετέβη κατὰ τὸ 1772 εἰς Λειψίαν, ὅπου ἐξέδωκεν ὁμοῦ καὶ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου τὰ Ἀσκητικά· ἀκολούθως προσεκλήθη διδάσκαλος τῆς ἐν Ἰασίῳ σχολῆς, ἔνθα συνέταξε τὴν ὑπὸ τῶν Ζωσιμαδῶν ὕστερον ἐκδοθεῖσαν (Βιέννῃ 1804) Στοιχειώδη Γεωγραφίαν. Μετὰ ὀλιγοχρόνιον δὲ αὐτόθι διατριβὴν ἀπῆλθεν εἰς Ῥωσσίαν, διεδέχθη τὸν Εὐγένιον εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Σλαβηνίου καὶ Χερσῶνος, προεβιβάσθη ἔπειτα εἰς τὴν τοῦ Ἀστραχανίου καὶ τελευταῖον παραιτη-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

θεὶς διέτριβεν ἐν Μόσχᾳ, ὅπου ὑπὸ ζήλου θρησκευτικοῦ κινούμενος μετέφρασεν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ τὴν ἀνασκευὴν τῆς τελευταίου ὑπὸ Βολταίρου ἑρμηνευθείσης Διαθήκης, πλουτήσας αὐτὴν μετὰ πολλῶν σοφῶν σημειώσεων, ἐν αἷς ἐξελέγχονται αἱ βλασφημίαι τοῦ Γάλλου φιλοσόφου (ἐκδ. 1796 ἐν Βιέννῃ). Ἐν ταυτῷ δὲ συνέγραψε καὶ τὰ (ἐν Πετρουπόλει δαπάνῃ τῶν Ζωσιμαδῶν ἐκδοθέντα) δύο Κυριακοδρόμια, τὸ μὲν εἰς τὰ 4 Εὐαγγέλια, τὸ δὲ εἰς τοὺς Ἀποστόλους τῶν Κυριακῶν, ἔργον ἐπωφελέστατον, καὶ τὴν σήμερον ἔτι χρήσιμον εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς διδαχάς· καί τοι δὲ νεώτερος τοῦ Εὐγενίου ἀπέθανε πρὸ αὐτοῦ ἐν Μόσχᾳ κατὰ τὸ 1800 ἔτος.

Ἄλλος Ἕλλην διδάσκαλος, ὁ ἐκ Μεσόβου Νικόλαος Ζερζούλης, συνήργησεν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν διάδοσιν νεωτέρων θεωριῶν ἐν Ἑλλάδι· μαθητεύσας ἐν Ἰωαννίνοις παρὰ τῷ Βαλάνῳ καὶ διδάξας χρόνον τινὰ ἐν Τρίκκῃ τῆς Θεσσαλίας, μετέβη ἔπειτα εἰς Ἰταλίαν (1754—1758), ὅπου ἤκουσε τὰ νεώτερα φιλοσοφήματα. Ἐπανακάψαντα δὲ εἰς τὴν πατρίδα τὸν ἔπεμψεν ἡ ἱερὰ σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως καθηγητὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐγενίου παραιτηθείσης Ἀθωνιάδος σχολῆς· ἀλλ' ἐντυχὼν καὶ οὗτος πολλοῖς δαίμοσι ῥασσοφόροις ἐνταῦθα ἐπανῆλθε ταχέως εἰς τὴν πατρίδα του· ἐκεῖθεν προσεκλήθη μετὰ τιμῆς μεγάλης σχολάρχης τῆς ἐν Ἰασίῳ αὐθεντικῆς σχολῆς, ὅπου ἐδίδαξε μετὰ τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν τὴν νεωτέραν φιλοσοφίαν καὶ ἀποθανόντα τῷ 1772 τὸν διεδέχθη ὁ Θετόκιος.

Οὐδ' οἱ Κοζανῖται, ἀφοῦ ἐστερήθησαν τοῦ Εὐγενίου, ἠθέλησαν πλέον νὰ ὁδηγῶνται ὑπὸ διδασκάλου τῆς παλαιᾶς ζύμης. Ἐὰν καὶ ἡ πόλις εἶχεν ἐφεξῆς διδάσκαλον ἀρχαῖον, οἰκογενειά τις ὅμως πλουσία ἐξελέξατο τὸν Νικόλαον Βαρκόσην, ἄνδρα τρίβωνα τοῦ Ἕλληνος λόγου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

καὶ ἀκούσαντα φιλοσοφίαν νεωτέραν ἐν Γερμανίᾳ καὶ εἰς αὐτὸν ἐνεπιστεύθη τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων της· μετέφρασε δὲ οὗτος ἐκ τοῦ λατινικοῦ πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν του τὴν Λογικὴν τοῦ Βαουμαϋστέρου, ἥτις ἐξεδόθη βραδύτερον (1797) ἐν Βιέννῃ.

Ἐν τούτοις κατὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα ἐξενίκησεν ἡ φιλοσοφία τοῦ Εὐγενίου· οἱ ἐν τῇ Ἀθωνιάδι σχολῇ μαθητεύσαντες ἐδίδασκον τὴν Λογικήν του χειρόγραφον· ἡ εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐμφαινομένη πολυμάθεια, ὁ καινοπρεπὴς ἑλληνισμός, ἡ ἀντιπαράθεσις τῶν νεωτέρων θεωριῶν πρὸς τὰ παλαιὰ εἵλκυσαν τὴν προσοχὴν καὶ τὸν θαυμασμὸν ἁπάντων· ἡ μετ' οὐ πολὺ δὲ διὰ τοῦ τύπου ἔκδοσίς του, καταστάντος οὕτω προσιτοῦ τοῖς πᾶσιν, ἐξῆρεν ἔτι μᾶλλον τὸν γενικὸν ἐνθουσιασμόν. Μετὰ τῆς Λογικῆς δὲ ἐδημοσιεύθησαν συγχρόνως τὸ ὑπὸ τοῦ Εὐγενίου κατὰ Γέσνερον τὸν Γερμανὸν συνταχθὲν μονότομον Μαθηματικὸν καὶ ἡ δίτομος Φυσικὴ τοῦ Θεοτοκίου· τὰ τρία δὲ ταῦτα συγγράμματα ἀπέβησαν τῶν φιλομούσων νεωτέρων ἡ κυριωτέρα μελέτη καὶ πολλοὶ διδάσκαλοι, ἄμεσοι ἢ ἔμμεσοι μαθηταὶ τοῦ Εὐγενίου, ἑρμηνεύοντες ταῦτα ἐγένοντο μεγάλης εἰς τὸ ἔθνος ὠφελείας παραίτιοι.

Ἀλλὰ τὸ μεγαλείτερον ὄφελος προῆλθεν ἐκ τῆς Θετταλικῆς πόλεως, τοῦ Τ υ ρ ν ό β ο υ. Οἱ κάτοικοι ταύτης ἐσύστησαν τὸ σχολεῖόν των ὀλίγον χρόνον κατόπιν τῆς συστάσεως τοῦ τῶν Ἰωαννίνων Γκουμικοῦ σχολείου· κατήρτισαν μικράν τινα βιβλιοθήκην καὶ εἶχον πάντοτε σοφοὺς διδασκάλους. Ἀπὸ τοῦ 1740 ἔτους ἐδίδασκεν ἐνταῦθα ὁ Τυρναβίτης Ἀ λ έ ξ α ν δ ρ ο ς, ὅστις ἔπειτα προσεκλήθη εἰς Βουκουρέστιον, καὶ τοῦ ὁποίου ποιεῖται μετ' ἐγκωμίων μνείαν ὁ Εὐγένιος εἰς τὴν Λογικήν του· τὸν διεδέχθη δὲ κατὰ τὸ 1755 Ἰ ω ά ν ν η ς ὁ ἐξ Ἀγράφων, ὅστις, προσκληθεὶς καὶ αὐτὸς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς Ἰάσιον, ἐπεχείρησεν ἐκεῖ νὰ συντάξῃ μέγα ἑλληνικὸν Λεξικόν (1). Τὸν Ἰωάννην δὲ τοῦτον διεδέχθη κατὰ τὸ 1766 ὁ ἐξ Ἰωαννίνων Λάμπρος Πάσχου, ὅστις θελήσας νὰ δεχθῇ τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα καὶ τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Δημητριάδος ἀλλ' ἀποτυχὼν ἠρκέσθη νὰ μένῃ διδάσκαλος ἐν Τυρνόβῳ μέχρι τῆς ἀποβιώσεώς του (1782). Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι ἦσαν μαθηταὶ τοῦ Βαλάνου, ἀλλ' οἱ δύο πρῶτοι ἐξεῖχον κατὰ τὴν παιδείαν ὡς εἰδήμονες καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης. Μετὰ τὸν Λάμπρον δὲ κατέλαβε τὴν διδασκαλικὴν ἕδραν ὁ περιώνυμος Ἰωάννης Δημητριάδης Πάζαρος· οὗτος, γεννηθεὶς ἐν Τυρνόβῳ κατὰ τὸ 1749 ἔτος, ἐδιδάχθη ἐν τῇ αὐτοῦ πατρίδι τὰς ἀρχὰς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης παρὰ τῷ ἐξ Ἀγράφων Ἰωάννῃ· ἀνέβη ἔπειτα εἰς Ἰωάννινα καὶ ἤκουσε τὰ μαθήματα τοῦ Κοσμᾶ Βαλάνου, τοῦ διαδεχθέντος τὸν πατέρα του Βαλάνον Βασιλόπουλον· ὑπὸ τοῦ πόθου δὲ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας φλεγόμενος, καί τοι πένης, μετέβη εἰς Ἀθωνα, ὅπου εἶχε μείνει ἔτι μαθητής τις τοῦ Εὐγενίου, ἱκανῶν γνώσεων ἐγκρατής, ὁ Κυπριανός· ἀφοῦ δὲ κατηρτίσθη ἐνταῦθα ἐντελῶς, προσεκλήθη διδάσκαλος ἐν τῷ τῆς Τσαριτσάνης (πολίχνης κειμένης παρὰ τὴν Ἐλασσῶνα) σχολείῳ, ὅπου ἐδίδαξε πέντε ἔτη, καὶ ἀπὸ τούτου (1776) εἰς τὸ τῆς κωμοπόλεως Λεβαδίου νεόκτισον σχολεῖον, ἔνθα ἡ φήμη τοῦ ὀνόματός του εἵλκυσε πολλοὺς πολλαχόθεν μαθητάς. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Λάμπρου Πάσχου προσεκλήθη τελευταῖον εἰς τὴν πατρίδα του (1782), τὴν ὁποίαν ἐλάμπρυνε διὰ τῆς παρουσίας του καὶ εὐεργέτησε διὰ τῆς εἰκοσιτεσσαραετοῦς σχεδὸν ἀκαμάτου διδασκαλίας του. Ὁ Κωνσταντῖ-

(1) Τοῦτο, ὡς φαίνεται, ἐχορήγησε τὴν πρώτην ὕλην εἰς τὸ βραδύτερον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τῆς Κιβωτοῦ παρ' ἄλλων λογίων καὶ ἰδίως παρὰ τοῦ Λογάδου ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποπερατωθέν.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

νος Μ. Κούμας, ὅστις ἐμαθήτευσε παρ' αὐτῷ, τὸν ὑπερεπαινεῖ ὡς ἄνδρα σοφώτατον, ἀκούραστον διδάσκαλον καὶ κήρυκα τοῦ θείου λόγου εὐφραδέστατον (διότι βραδύτερον ἔλαβε καὶ τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα προχειρισθεὶς οἰκονόμος). Ἡ ἐπιμέλεια τοῦ ἀνδρὸς τούτου, λέγει, ἡνωμένη μετὰ τῆς ἀρετῆς, τὸ πενιχρὸν καὶ ἀπέριττον τῆς ζωῆς του, ὅπερ ἐνέπνεε σέβας εἰς πάντας, ἐκλέϊσαν εἰς ὅλην τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς ὅλον τὸ ἑλληνικὸν γένος τὸ ὄνομά του. Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐγίνοντο διδάσκαλοι εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Θεσσαλίας, τῆς Μακεδονίας καὶ εἰς τῶν Φαναριωτῶν τοὺς οἴκους ἐν Κωνσταντινουπόλει. Πολλοὶ δὲ τούτων μετέβησαν ἔπειτα εἰς τὴν σοφὴν Εὐρώπην, ὡς ὁ Στέφανος Δούγκας καὶ ὁ Κούμας, ἵνα τελειοποιήσωσι τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, ἄλλοι ἐγένοντο ἰατροὶ καὶ οἱ ἐκ τῶν ἱερατικῶν καταλόγων ἀνεδείχθησαν λόγιοι ἀρχιερεῖς διαφόρων ἐπαρχιῶν.

Διὰ τῶν μαθητῶν τοῦ Παζάρου τὸ παλαιὸν κλέος τῆς σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων ὁσημέραι ἠλαττοῦτο καὶ ἐξηφανίζετο, καθότι ὁ Κοσμᾶς Βαλάνος δὲν ἠθέλησε νὰ παραδεχθῇ οὐδεμίαν νεωτέραν θεωρίαν ἐκ τῆς φιλοσοφίας τῶν Εὐρωπαίων οὐδὲ νὰ εἰσαγάγῃ κανὲν ἐκ τῶν μαθημάτων τοῦ Εὐγενίου. Φιλογενής τις Ἠπειρώτης, ὁ Ζώης Καπλάνης, μετερχόμενος τὸ ἐμπόριον ἐν Ῥωσσίᾳ ἠθέλησε ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν καὶ ἀντικαταστήσῃ τὸ Μαρουτσικὸν ὄνομα διὰ τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ. Ἔκτοτε λοιπὸν καὶ ἐπροίκισεν ἀδρῶς δεύτερον σχολεῖον εἰς Ἰωάννινα καὶ ἔπεμψεν εἰς αὐτὸ διδάσκαλον τὸν συμπολίτην του Ἀθανάσιον Ψαλίδαν (1795). Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ἔμπειρος γλωσσῶν τινων τῆς Εὐρώπης, μετρίως δὲ τῆς ἑλληνικῆς, διέτριβε τὸ πρότερον ἐν Ῥωσσίᾳ, ἔπειτα δὲ μεταβὰς εἰς Βιέννην ἐσπούδασεν αὐτόθι μαθηματικὰ καὶ τὴν πειραματικὴν φυσικήν. Φιλοσοφίας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἄλλης γνῶσιν δὲν εἶχεν εἰμὴ τῆς τότε ἐν Γαλλίᾳ ἐπικρατούσης ὑλοφροσύνης (1)· διὰ τῶν Μαθηματικῶν δὲ Στοιχείων τοῦ Μετσεβουργίου ἅτινα μετέφρασε καὶ παρέδιδεν, ὠφέλησε πολὺ τοὺς ὁμοπατρίους του καὶ ἤθελεν ὠφελήσει γενικώτερον ἐὰν ἐδύναντο ν' ἀκούσωσι τὰ μαθήματά του καὶ ἐξωτερικοὶ μαθηταί. Ἀλλὰ τὰ ἔνδοξα ποτὲ Ἰωάννινα ἀνεδείκνυον ἤδη εἰς τοὺς ἔξω ἀποτρόπαια καὶ ἀπρόσιτα ἡ ἐμφωλεύουσα τυραννία καὶ βδελυρία τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ὥστε καὶ ἐκ τῶν Ἰωαννιτῶν αὐτῶν οἱ χρησιμώτεροι ἔφευγον τὴν πατρίδα των. Ἀπὸ τοῦ 1800 ἤδη ἤρξατο, ὡς ἐκ τῆς πλεοναζούσης ὀσημέραι δυστυχίας, νὰ κλείωνται τὰ σχολεῖα τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, ἐκτὸς ὀλίγων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ὅμως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐλπίσῃ τις πρόοδον μεγάλην εἰς καιρὸν τοιοῦτον. Ἀφίνοντες λοιπὸν τὰς χώρας ταύτας ἐν τοσούτῳ μεταβαίνομεν εἰς τὰς βορειοτέρας καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἵνα ἴδωμεν καὶ ἐκεῖ τὰς προόδους τῆς ἑλληνικῆς παιδείας.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπῆρχε πρὸ πολλοῦ σχολεῖον, ὅπου ἐδίδασκον εὐδοκίμως Ἰωνᾶς ὁ Ἱερομόναχος καὶ Ἀναστάσιός τις, ἀμφότεροι ἐξησκημένοι ἀρκούντως περὶ τὸν Ἕλληνα λόγον· ὁ πρῶτος, ὅστις δὲν περιωρίζετο ἁπλῶς εἰς τὰ γραμματικά, διάγοντος ἐκεῖ Κεφαλλῆνός τινος, εἰδήμονος τῆς μαθηματικῆς, τοῦ ἰατροῦ Σπυρίδωνος Ἀσάνη, μαθητοῦ τῶν ἰταλικῶν πανεπιστημίων, ἐφιλοτιμήθη καὶ κατώρθωσε νὰ διδαχθῇ παρ' αὐτοῦ τὴν Ἄλγεβραν, ἐπιστή-

(1) Ὁ Ἰάκωβος Ῥίζος Νερουλὸς ἀποκαλεῖ ἐσφαλμένως (ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ γαλλιστὶ συνταχθέντι περὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς φιλολογίας συγγράμματι) μαθητὴν τοῦ Καντίου τὸν Ψαλίδαν, ἀπατηθείς, ὡς φαίνεται, ἐκ τοῦ ὅτι οὗτος θέλων ν' ἀνασκευάσῃ διά τινος διατριβῆς τὰς ὁποίας ὁ Εὐγένιος εἰσάγει τρεῖς πηγὰς τῶν ἰδεῶν, ἔφερε μετὰ πολλῆς τόλμης μάρτυρα τὸν Κάντιον εἰς θεωρίαν, καθ' ἣν ὁ Εὐγένιος ἦτο, ἂν καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, συμφωνότερος πρὸς τὸν περικλεῆ Γερμανὸν φιλόσοφον.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μην, ἥτις δὲν παρεδίδετο μέχρι τοῦδε εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος μεθ' ὅλης τῆς ἐντελείας· ἀκολούθως δὲ κοινῶς μετ' αὐτοῦ μετέφρασεν ἐκ τοῦ λατινικοῦ εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν τὴν τοῦ Γάλλου Καύλειον Ἄλγεβραν, ὁ δὲ Ἀσάνης ἰδίως τὴν ἀνεπλήρωσε μετὰ πλείστων ἐπωφελῶν γνώσεων τῆς ἀναλύσεως καὶ ὄντως ἐδημοσιεύθη διὰ τοῦ τύπου (Ἐνετίᾳ 1797) τὸ πρῶτον τέλειον ἀλγεβρικὸν σύγγραμμα ἐν Ἑλλάδι, εἰς ὃ ταχέως προσετέθη καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Κάβρα μεταφρασθὲν πολὺ τελειότερον καὶ εὐληπτότερον τοῦ Γερμανοῦ Εὐλέρου. Συγχρόνως δὲ ἤκμαζον καὶ δύο ἄλλα τῆς Μακεδονίας σχολεῖα, τὸ τῶν Σερρῶν καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ τοῦ Μαλενίκου· εἰς τὸ πρῶτον ἐδίδασκε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα Κῦρος τις Ἀργυροκαστρίτης, μαθητὴς τῶν Βαλάνων, καὶ ἐνταυτῷ ὡς ἱερομόναχος ἐκήρυττεν ἀπ' ἄμβωνος, ἀλλὰ διὰ τῆς Ἀλβανικῆς ἀπαγγελίας του προσέκρουεν οὕτως εἰς τὰ ὦτα τῶν ἀκροατῶν ὥστε ὁ ἐκ τῶν λόγων του καρπὸς δὲν ἐδύναντο νὰ ἦνε τελεσφόρος· αὐτὸν δ' ἔπειτα διεδέχθη ὁ ἐκ τῆς Βοττιαίας καταγόμενος Μινωΐδης Μηνᾶς, ἑλληνιστὴς καὶ μαθηματικὸς δόκιμος, γενόμενος μετέπειτα γνωστὸς διὰ πολλῶν συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα ἐξέδωκε διατρίβων ἐν Παρισίοις. Εἰς δὲ τὸ δεύτερον ἐσχολάρχει πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ ἐκ Μεσόβου Ἄδαμος Ζαπέκος, μαθητὴς τοῦ προμνημονευθέντος Βαρδάκα καὶ συμμαθητὴς καὶ φίλος τοῦ Νεοφύτου Δούκα, τρίβων τοῦ Ἕλληνος λόγον καὶ ἀκούραστος περὶ τὸ διδασκαλικὸν ἔργον του· ὠφέλησε δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος τὴν πόλιν τοῦ Μελενίκου, κατὰ τὴν τριακονταετῆ σχεδὸν αὐτόθι διατριβήν του, οὐ μόνον διὰ τῆς ἀπὸ καθέδρας διδασκαλίας του, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος τοῦ ἀληθῶς Σωκρατικοῦ βίου του καὶ διὰ τῆς ἐνδελεχοῦς κηρύξεως τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου. Ἀκολουθῶν δὲ τοῦ Σόλωνος τὴν παραγγελίαν καὶ γηράσκων ἠγάπα ἀεὶ νὰ διδά-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

σκηται, ὥστε, ὅτε τινὲς τῶν προκρίτων τῆς εἰρημένης πόλεως ἐκάλεσαν ὡς μερικὸν διδάσκαλον τῆς λατινικῆς γλώσσης (χάριν κρείττονος μορφώσεως τῶν ἑαυτῶν τέκνων) ἕνα Ἠπειρώτην μαθητὴν τοῦ Ψαλίδα, τὸν ἔπειτα εὐκλεῶς ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ διδάξαντα Χριστ. Φιλητᾶν, δὲν ἀπηξίωσε καὶ προθέβηκὼς τὴν ἡλικίαν νὰ συμμαθητεύῃ καὶ συσπουδάζῃ μετὰ τῶν νέων μαθητῶν του (ὧν εἷς ἦν καὶ ὁ γράφων) παρὰ τῷ εἰρημένῳ Ἠπειρώτῃ.

Εἰς τὸ Βουκουρέστιον μετὰ τὸν ἐκ Τυρνόβου Ἀλέξανδρον καί τινα Θεόδωρον, καὶ ἐφεξῆς τὸν ἐν Ἀθωνι μετὰ τοῦ Εὐγενίου διδάξαντα Νεόφυτον Καυσοκαλυβίτην, ὅστις ἐξέδωκεν ἐκεῖ τὸ ὀγκωδέστατον ὑπόμνημα εἰς τὸ Συντακτικὸν τοῦ Γαζῆ, ἐδίδαξε βραχὺν χρόνον ὁ μαθητὴς τοῦ τελευταίου Γρηγόριος Κωνσταντᾶς ὁ Μηλιώτης, ἀνὴρ εὐφυὴς καὶ ἀκριβὴς ἑλληνιστής· τοῦτον δὲ διεδέχθη μετ' οὐ πολὺ ὁ λαμπρὸς Λάμπρος Φωτιάδης Ἰωαννίτης, ὅστις ἐπιχειρήσας νὰ παραδίδῃ τῶν λεγομένων κλασικῶν συγγραφέων ἀντὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων τὰ πονήματα καὶ ἐξηγῶν κατ' ἔννοιαν καὶ μετὰ πραγματικῆς ἐρεύνης τὸ κείμενον ἐν διαστήματι δέκα πέντε ἐτῶν ἀνέδειξε μαθητάς, οἱ ὁποῖοι, δικρινόμενοι διὰ τῆς περὶ τὸν ἑλληνισμὸν ἀκριβείας, ἐτίμησαν καὶ ὠφέλησαν τὰ μέγιστα τὸ γένος. Ὁ θάνατός του (1815) ἐζημίωσε πολὺ τοὺς ἐκεῖ χάριν ἐκπαιδεύσεως παρεπιδημοῦντας νέους Ἕλληνας· διὰ μόνης δὲ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὁ Λάμπρος ἐφάνη πολὺ λυσιτελέστερος ἢ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἐπιστήμων Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος.

Ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει δὲν ἔπαυσε σχεδὸν ποτὲ τὸ ἑλληνικὸν τοῦ Πατριαρχείου σχολεῖον· διδάσκαλοι τούτου μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον ἐχρημάτισαν Ἀντώνιος ὁ Βυζάντιος, ὅστις μεθηρμήνευσεν ἐκ τοῦ λατινι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κοῦ τὴν εἰς πάντας γνωστὴν χρηστοήθειαν, καταστᾶσαν, μάθημα διδακτικὸν εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα· ὁ φιλόσοφος Δωρόθεος ὁ Μιτυληναῖος, ὁ Ἀνανίας συγγραφεὺς τῆς περὶ μορίων ὀγκώδους Πραγματείας, ὁ Κριτίας καὶ ὁ Φώτιος, ὅλοι ἄνδρες ἐγκρατεῖς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ γράφοντες αὐτὴν εὐχερῶς· ἀλλὰ φεῦ! εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο δὲν ἠδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ καὶ ἀκτίς τις ἐκ τοῦ νεωτέρου ἐπιστημονικοῦ φωτός. Ὁ Σέργιος Μακραῖος, διδάσκαλος τῶν Ἐπιστημῶν ἐν τῇ αὐτῇ σχολῇ, νομιζόμενος ταμεῖον πάσης ἐπιστημονικῆς γνώσεως, συνέγραψεν ἑλληνιστὶ καὶ ἐδημοσίευσε διὰ τοῦ τύπου τρόπαιον κατὰ Κοπαρνίκου, ἐν ᾧ προέθετο νὰ πολεμήσῃ τὸ σύστημα τοῦ Γερμανοῦ τούτου ἀστρονόμου ὡς ἀντίθεον, καὶ προσέτι ν' ἀνασκευάσῃ τοὺς περὶ βαρύτητος ἤτοι περὶ κεντρόφυγος καὶ κεντρομόλου δυνάμεως νόμους τοῦ Νεύτωνος εἰς τρόπον, ὅστις μαρτυρεῖ παχυλωτάτην ἄγνοιαν τῶν στοιχείων τῆς μηχανικῆς· καὶ ταῦτα κατὰ τὸ 1796 ἐν Βιέννῃ, ὅτε πρὸ πολλοῦ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλαδος ἐδιδάσκετο ἡ φυσικὴ τοῦ Θεοτοκίου! Ἀλλ' ἦτο τῶν ἀδυνάτων νὰ ἐπικρατήσωσιν ἐπὶ πολὺ τοιαῦται μωρίαι. Ὁ Δημήτριος Μουρούζης ἀδείᾳ Σελὶμ τοῦ Γ' (1803) ἔκτισε σχολεῖον νέον, πατριαρχικὸν καὶ τοῦτο ὀνομασθέν, ἐν τῷ Κουρουτσεσμὲ (ξηρᾷ Κρήνῃ, τῷ πάλαι Βυθίᾳ ἢ Παραβόλῳ,) διὰ συνδρομῆς τῶν ἀρχιερέων, τῶν προκρίτων φαναριωτῶν καὶ τῶν πλουσιωτέρων ἐμπόρων, διορίσας ἐν αὐτῷ διδάσκαλον εἰδήμονα τῶν νεωτέρων θεωριῶν, τὸν Χῖον Δωρόθεον Πρώϊον, ὅστις ἐμαθήτευσεν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Ἰταλίας καὶ Γαλλίας. Ἡ φιλοτιμία τοῦ προστάτου τῆς Σχολῆς ἀνεδείκνυε φιλοτιμώτερον τὸν διδάσκαλον, ὥστε ἐκ τοῦ ἐκπαιδευτηρίου τούτου προέκυψεν οὐ μικρὰ ὠφέλεια ἕως τοῦ 1807 ἔτους.

Ἐν Χίῳ ἐδέσποζε πολὺν χρόνον ἀπολύτως ὁ Πάριος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἀθανάσιος, ἀνὴρ εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας. Μολονότι ἠκροάσθη καὶ τὸν Εὐγένιον ἐν τῷ Ἄθωνι, εἶχε κηρύξει ὅμως πόλεμον ἀδιάλλακτον κατὰ τῶν ἐκ τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης ἐρχομένων μαθημάτων· ὅθεν μετὰ πολλοῦ κόπου ἴσχυσε μερίς τις ἐλευθεροφρονεστέρων Χίων νὰ προσλάβῃ διδάσκαλον τῆς Μαθηματικῆς(1796) τὸν ὁμοπάτριόν των Πρώϊον, ὅστις ὅμως δὲν ἔμεινεν εἰμὴ βραχὺν χρόνον· διότι μὴ ὑποφέρων τοῦ Παρίου τὴν ἀντίπραξιν μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ μετά τινα ἔτη ἀναδέχθη τὴν ἐκεῖ, ὡς εἴρηται, προσενεχθεῖσαν αὐτῷ διδασκαλικὴν ἕδραν. Ἐν τούτοις οἱ Χῖοι παρέλαβον ἄλλον συμπολίτην των μαθητεύσαντα ἐν Ἰταλίᾳ, τὸν Ἰωάννην Τσελεπῆν, ἄνδρα μαθηματικώτερον μὲν τοῦ Πρωΐου, πολὺ δὲ κατώτερον κατὰ τὰς ἄλλας γνώσεις καὶ τὴν εὐφυΐαν.

Ἐν ταῖς παραλίαις τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀπέναντι τῆς Μιτυλήνης ἤνθησε συγχρόνως πόλις ἑλληνική, ἡ τῶν Κυδωνιῶν. Κατὰ προτροπὴν ἑνὸς Λεσβίου ἱερομονάχου, τοῦ Βενιαμίν, ἐκπαιδευθέντος πρότερον ἐν Χίῳ παρὰ τῷ Παρίῳ καὶ τῷ Τσελεπῇ, διατρίψαντος δ' ἔπειτα χρόνον τινὰ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, οἱ Κυδωνιεῖς ἔκτισαν κατὰ τὸ 1800 ἔτος διὰ συνδρομῆς (πρὸ πάντων τοῦ πλουσίου οἴκου τῶν Σαλτελιδῶν) σχολεῖόν τι, ὅπου συνέῤῥευσαν πανταχόθεν πάμπολλοι μαθηταὶ πρὸς λύπην τοῦ Παρίου.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ χωρήσωμεν περαιτέρω, ἐπάναγκες εἶνε νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ καταστάσεως τῆς γραφομένης γλώσσης ὡς ἐξηγητικὰ τῶν ἐφεξῆς ῥηθησομένων. Οἱ διδάσκαλοι πρότερον οὐδὲν ἄλλο μεταδόσεως τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων ὄργανον ἐγίνωσκον εἰμὴ τὴν ἀττικὴν διάλεκτον· κατὰ πρῶτον ὁ Σκοῦφος καὶ ὁ Δαμωδός, ἀμφότεροι ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων καταγόμενοι, ἐνόμισαν περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΗ'

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ἑκατονταετηρίδος ὠφελιμώτερον νὰ συντάσσωνται τὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν καὶ συνέγραψαν τῳόντι εἰς αὐτὴν ῥητορικά τινα καὶ θεολογικὰ πονήματα. Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ κλεινὸς Εὐγένιος ἀπεδοκίμασε τὴν χυδαϊκὴν γλῶσσαν (1), ἤρξαντο πάλιν οἱ διδάσκαλοι νὰ προσφύωνται εὐχυρῶς εἰς τὴν παλαιάν. Ἐν τούτοις Ἰώσηπος ὁ Μοισιόδαξ ἐσπούδασε νὰ γράψῃ κοινῶς θεωρίαν γεωγραφίας καί τινας ἄλλας μεταφράσεις ἐκ τῆς ἰταλικῆς γλώσσης ἀλλ' ἐχλευάσθη ὡς ἀπειρόκαλος. Γρηγόριος δὲ ὁ Κωνσταντᾶς καὶ ὁ συνάδελφός του Δανιὴλ ὁ Φιλιππίδης ἐνηγκαλίσθησαν καταρχὰς τὴν γνώμην τῶν πρώτων καί, ὡς εἰς ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ἡ ὑπερβολικὴ χρῆσις ἑνὸς προκαλεῖ τὴν χρῆσιν τοῦ κατὰ διάμετρον ἀντικειμένου, ἐξέδωκαν νεωτερικήν τινα γεωγραφίαν γεγραμμένην εἰς γλῶσσαν χυδαιοτέραν καὶ αὐτῆς τῆς χυδαίας, ὥστε οὐδεὶς φρόνιμος εὐχαριστήθη εἰς αὐτήν, μολονότι ἄλλως ἡ ὕλη τοῦ συγγράμματος ἦτο πλείστου λόγου ἀξία. Ἀλλ' ὁ εὐφυὴς Κωνσταντᾶς χωρισθεὶς ἀπὸ τοῦ ἰδιοτρόπου καὶ ἀστάτου Φιλιππίδου, ὅτε ἀνεδείχθη διδάσκαλος τῆς σχολῆς τῶν Ἀμπελκαίων (1796), ἤρξατο νὰ γράφῃ γλῶσσαν κοινὴν μετὰ γλαφυρότητος καὶ μετέφρασεν ἐκεῖ τὰ Στοιχεῖα τῆς Φιλοσοφίας του Ἰταλοῦ Σοανίου, ἐκδοθέντα ἐν Ἐνετίᾳ 1804. Ἔκτοτε δ' ἐκλονίσθη ἱκανῶς ἡ πρώην ὑπὲρ τῆς Ἀττικῆς συγγραφῆς δόξα. Ὀλίγοι τινὲς ἀνέμειναν εἰς αὐτήν· οἱ λοιποὶ δὲ πάντες ἐξαιρουμένων τοῦ νουνεχοῦς Κωνσταντᾶ καὶ τοῦ Δημητρίου Δαρβάρεως, ὅστις ἀπὸ

(1) Ἐκσυρικτέον ἄρα (λέγει ἐν τῇ πρώτῃ προδιατριβῇ §. 6' τῆς Λογικῆς του) τὰ χυδαϊστὶ ἐπαγγελλόμενα βιβλιδάρια, τῆς Ἑλλάδος φωνῆς ὡς οἷόν τε ἐπιμελομένους, ἧς ἄνευ οὐδὲν τῶν πάλαι πεφιλοσοφηκότων ἐστὶν ἀπόνασθαι.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τοῦ 1799 δὲν ἔπαυσεν ἐκδίδων ἐν Βιέννῃ διάφορα παιδαγωγικὰ βιβλιάρια, ἤθελον ἀνάμικτόν τινα ἐκ τῆς ἀρχαίας καὶ νέας κοινὴν γλῶσσαν, ἤτοι καθ' ὅλην μὲν συμπεφυρμένην μετὰ λέξεων τοῦ Θουκυδίδου καὶ τῆς βαρβαρικῆς χρήσεως, κατὰ δὲ τὸ εἶδος ἀττικήν, ἀλλὰ διακοπτομένην πολλάκις ὑπὸ μορίων τινῶν τῆς κοινῆς. Τὴν ὑπὸ πολλῶν καλουμένην μιξοβάρβαρον ταύτην γλῶσσαν ἐπροστάτευον ἐξαιρέτως οἱ φαναριῶται καὶ οἱ θέλοντες ν' ἀρέσωσιν αὐτοῖς λόγιοι. Ἀλλὰ καί τοι ὑπαρχουσῶν τῶν διαφόρων τούτων γνωμῶν πάντες συνηγωνίζοντο μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς αὔξησιν τῆς παιδείας· οἱ δὲ φιλογενεῖς καὶ φιλόκαλοι Ζωσιμάδαι ἐξ Ἰωαννίνων δαπανῶντες ἀφειδῶς εἰς τὴν τύπωσιν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Εὐγενίου καὶ τοῦ Θεοτοκίου καὶ διανέμοντες αὐτὰ δωρεὰν εἰς διδασκάλους καὶ μαθητάς, καὶ ἐκ τούτου ἐπαινούμενοι δικαίως δημοσίᾳ ὑπὸ τῶν λογίων, διήγειραν τὴν ἅμιλλαν τῶν πλουσίων εἰς μίμησιν τῶν ἔργων των. Ἐν τῇ κοινῇ δὲ ταύτῃ κινήσει, ἥτις ἐγίνετο ὡσεπιτοπολὺ ἀνεπιγνώστως, ἔμελλε θείᾳ εὐδοκίᾳ ν' ἀναφανῇ ἔξοχός τις νοῦς, ἱκανὸς νὰ διευθετήσῃ τὰ ἄτακτα, νὰ δείξῃ δρόμον εὐθὺν καὶ οὕτω νὰ φέρῃ εἰς πέρας εὐτυχῶς τὴν πρόοδον τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Ἔθνους. Ἕκαστος δὲ μαντεύει εὐθὺς ὅτι δι' αὐτοῦ ἐννοοῦμεν τὸν Ἀδαμάντιον Κοραῆν, περὶ οὗ εἶνε καὶ πρέπον καὶ ἀναγκαῖον νὰ ὁμιλήσωμεν πλατύτερον, ὡς ἐπράξαμεν καὶ περὶ τοῦ Εὐγενίου.

Ὁ Κοραῆς (*) ἐγεννήθη ἐν Σμύρνῃ τὴν 27 Ἀπριλίου 1748 ἐκ πατρὸς Χίου καὶ μητρὸς Σμυρναίας. Εὐφυΐα καὶ

(*) Τὰ περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν πονημάτων τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐκτιθέμενα ἐνταῦθα ἀρυόμεθα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν Προλεγομένων τοῦ ὑπὸ τοῦ στενοῦ φίλου καὶ πάλαι συμμαθητοῦ αὐτοῦ Ἰακώβου Ῥώτα ἐκδοθέντος ἀπανθίσματος τῶν ἐπιστολῶν του ἐν Ἀθήναις 1839.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

κρίσις, συνοδευόμενα ὑπὸ μνημονικοῦ ἐξαιρέτου καὶ ἀπλήστου φιλομαθείας, διέκριναν αὐτὸν παιδιόθεν. Ἐν τῷ σχολείῳ τῆς Σμύρνης ἐδιδάχθη τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν παρὰ τοῦ Ἰθακησίου διδασκάλου Ἱεροθέου. Ἐκ συναναστροφῆς δὲ μετὰ τῶν ἐκεῖ πολλῶν ἀλλοδαπῶν Εὐρωπαίων καὶ ἰδίως μετά τινος φίλου του Ὁλλανδοῦ, ἱερέως τοῦ ὁλλανδικοῦ προξενείου, ὀνομαζομένου Δομίνου Βερνάρδου Κεώνου (Bernard Keun) (1), ἔμαθε διαφόρους ξένας γνώσσας· τὴν κρείττονα ὅμως τῶν ἰδεῶν του μόρφωσιν ὤφειλεν, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁμολογεῖ (2), εἰς τὴν λογικὴν τοῦ Εὐγενίου. Ἐζήτησαν οἱ φιλόστοργοι αὐτοῦ γονεῖς, νέον ἔτι ὄντα καὶ ὡς μόνον βλαστὸν ἀγαθὸν τῆς οἰκογενείας των, νὰ τὸν νυμφεύσωσι μετά τινος καλῆς καὶ πλουσίας νύμφης· ἀλλ' ὁ φιλόμουσος καὶ φιλόπατρις Κοραῆς, ἔχων τὴν θερμὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀφιερώσῃ ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον εἰς τὴν θεραπείαν τῶν πληγῶν τῆς δυστυχοῦς Ἑλλάδος, ἀπέβαλεν εὐσχήμως τὸ ζήτημα τῶν ἀγαπητῶν αὐτοῦ γονέων καὶ καταλιπὼν τὴν Ἰωνίαν ἀπῆλθε πρῶτον εἰς Βιέννην, ὅπου ἔμαθε καὶ τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν· μετὰ δὲ ταῦτα ἔμπορός τις Σμυρναῖος τὸν παρέλαβεν ἑταῖρόν του καὶ τὸν ἔστειλεν εἰς Ἀμστελό-

(1) Τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἱερέως μνείαν ποιεῖται ὁ Κοραῆς ἔν τινι τῶν πολλῶν πρὸς τὸν συμμαθητήν του Ῥώταν ἐπιστολῶν, λέγων τὰ ἑξῆς: «Τὸ ὅτι δὲν εἴμεθα ὁλότελα ἄχρηστοι εἰς τὸ ἔθνος, τοῦτο, συμμαθητά μου Ῥώτα, καὶ σὺ κ' ἐγὼ τὸ χρεωστοῦμεν εἰς ἐκεῖνα τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς παιδείας, τὰ ὁποῖα ὁ φιλανθρωπότατος Δόμινος Κεῶνος ἔσπειρεν εἰς τὰς ἔτι ἁπαλὰς ψυχὰς ἡμῶν· ἦτο ὁ μακαρίτης διδάσκαλος ἡμῶν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὀλίγων ἐκείνων θείων ἀνδρῶν, περὶ τῶν ὁποίων λέγει ὁ θεῖος Πλάτων «μακαρίως μὲν αὐτὸς ζῇ, μακάριοι δὲ οἱ ξενήκοοι τῶν ἐκ τοῦ σωφρονοῦντος στόματος ἰόντων λόγων.»

(2) Ἐν τῷ περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος γαλλιστὶ παρ' αὐτοῦ γραφέντος ὑπομνήματος σελ. 16.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δαμον νὰ ἐμπορεύεται· εὐθὺς δὲ τότε ἐφάνη ὁ ἠθικὸς αὐτοῦ χαρακτὴρ εἰς τὴν σφραγίδα τῆς ἐμπορικῆς του οἰκίας ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς «βίον πορίζων πάντοθεν πλὴν τῶν κακῶν». Ἀλλὰ τοῦ Ἀμστελοδάμου οἱ σοφοὶ μᾶλλον παρὰ τοὺς ἐμπόρους εἵλκυον καὶ ἔθελγον τὴν καρδίαν τοῦ Κοραῆ· διὸ δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος καὶ παρῃτήθη τοῦ ἐμπορίου παραδοὺς εἰς ἄλλον διάδοχόν του τιμίως τοὺς λογαριασμοὺς καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν Σμύρνην, ὅπου μετὰ τοῦ εἰρημένου Κεώνου ἐξηκολούθησε ν' ἀσχολεῖται εἰς τὴν μελέτην τῶν γλωσσῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς φιλολογίας ἕως τοῦ 1782. Κατὰ τὸ ἔτος δὲ τοῦτο μετέβη εἰς Μομπελλιέρον, ἔνθα μετὰ ἑξαετῆ σπουδὴν ὑποστὰς τὰς νομίμους ἐξετάσεις ἐστέφθη ἰατρὸς ἐν μέσῳ τῶν εὐφημιῶν ὅλων τῶν διδασκάλων του καὶ πολλῶν παρευρεθέντων σοφῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἐγένοντο αὐτήκοοι τῆς περὶ πυρετολογίας θαυμαστῆς θέσεώς του, γεγραμμένης λατινιστί. Πρὶν ἢ δὲ ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς εἰρημένης πόλεως ἐξέδωκε τὴν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ὑπ' αὐτοῦ προεξελληνισθεῖσαν Κατήχησιν τοῦ Πλάτωνος, Μητροπολίτου τῆς Μόσχας, πλουτισμένην διὰ πολλῶν σημειώσεων, αἵτινες ἔδειξαν εὐθὺς τὴν πολυμάθειαν τοῦ ἀνδρός. Ἐνταυτῷ δὲ μετέφρασε Γαλλιστὶ χάριν τῶν Γάλλων ἐκ μὲν τοῦ Γερμανικοῦ τὴν Κλινικὴν ἰατρικὴν τοῦ Σελλίου εἰς 2 τόμους, ἐκ δὲ τοῦ ἀγγλικοῦ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰατρικῆς τοῦ Βλακκίου. Ἀκολούθως (1788) μετέβη ὡς ἰατρὸς εἰς Παρισίους, ἔνθα μετ' οὐ πολὺ ἐξερράγη ἡ μεγάλη τῶν Γάλλων ἐπανάστασις· καὶ ἐπειδὴ πρὸ μικροῦ συνέβη ἡ ἀποβίωσις τῶν γονέων του, ἀπεφάσισε νὰ διαμείνῃ ἐν ταύτῃ τῇ πλήρει κινήσεως, ζωῆς καὶ μέσων ὑπάρξεως μητροπόλει, ἀφ' ἧς ἠδύνατο, κατὰ τὴν ἐξαρχῆς ἑαυτοῦ πρόθεσιν, νὰ φανῇ τὰ μάλιστα ὠφέλιμος εἰς τὸ ἔθνος του· πρὶν ἢ δὲ ἀρχίσῃ νὰ ἐνεργῇ ὑπὲρ αὐτοῦ ἠναγκάσθη νὰ μοχθήσῃ ὑπὲρ τῶν Γάλλων καὶ πρὸς σύ-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

στασιν τοῦ ὀνόματός του ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ· ὅθεν ἐν ᾧ ἐβοήθει πολλοὺς φιλολόγους Εὐρωπαίους διὰ προμηθείας σημειώσεων εἰς ἔκδοσιν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἀνελάμβανε τοὺς ἐπαίνους αὐτῶν ὡς ἀμοιβὴν δικαίαν, ἐξέδωκε κατὰ μὲν τὸ 1799 τοὺς χαρακτῆρας τοῦ Θεοφράστου μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως καὶ σημειώσεων, κατὰ δὲ τὸ 1800 τὸ περὶ ἀέρων, ὑδάτων καὶ τόπων σύγγραμμα τοῦ Ἱπποκράτους μετὰ γαλλικῆς ὡσαύτως μεταφράσεως, μακρῶν προλεγομένων καὶ σημειώσεων γαλλικῶν, ἐμφαινουσῶν τὴν ἐξαίρετον κρίσιν καὶ τὸν θησαυρὸν τῆς πολυμαθείας του· διὰ τὸ θαυμαστὸν δὲ τοῦτο πόνημα ἔλαβεν ὁ Κοραῆς μεγίστην κατὰ πᾶσαν τὴν πεφωτισμένην Εὐρώπην φήμην καὶ ἐδέχθη τὸ δεκαετὲς βραβεῖον ἀπὸ τῶν ἰδίων χειρῶν τοῦ Ναπολέοντος, καθημένου ἐπὶ θρόνου καὶ περικυκλουμένου ὑπὸ πάντων τῶν αὐλικῶν, τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ὅλων τῶν ἐν τέλει καὶ διαφόρων ξένων πρέσβεων. Ἐκ διαταγῆς δὲ τοῦ Ναπολέοντος μετέφρασεν ἐφεξῆς εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν τὴν Γεωγραφίαν τοῦ Στράβωνος ἔχων συνεργάτας δύο Γάλλους τὸν La Porte du Theil καὶ τὸν Gosselin. Ἕνεκα δὲ τῆς μεταφράσεως ταύτης, ἥτις ἐθεωρήθη ὡς ἔργον κλασικόν, ἔλαβε παρὰ τοῦ Ναπολέοντος σύνταξιν ἐτησίαν διαβίου 2000 φράγκων καὶ προσέτι δωρεὰν ἓν ἀντίτυπον τῆς περιβοήτου περιγραφῆς τῆς Αἰγύπτου, τιμώμενον 6000 φράγκων περίπου. Καὶ εἰς ταῦτα μὲν κυρίως περιορίζονται οἱ ὑπὲρ τῶν Γάλλων κόποι αὐτοῦ, τοὐντεῦθεν δὲ ἄρχονται οἱ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πολὺ μνγαλείτεροι καὶ διαρκέστεροι ἀγῶνές του.

Ἀπὸ τοῦ 1801 δηλονότι ἐξεδόθησαν παρ' αὐτοῦ ἀλληλοδιαδόχως τὰ ἑξῆς, τὸ ἑλληνικὸν ἰδίως συμφέρον ἀποβλέποντα συγγράμματα: 1) Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὸ *Σάλπισμα πολεμιστήριον*· 2) κατὰ τὸ 1802 ἡ ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

μετάφρασις τοῦ *περὶ ἀδικημάτων καὶ ποινῶν* συγγράμματος τοῦ Βεκκαρίου (δευτέρα ἔκδοσις τοῦ αὐτοῦ ἐφάνη κατὰ τὸ 1823). Ἡ καθαρὰ γλῶσσά του, αἱ σοφαὶ σημειώσεις του, ἐν αἷς ἀνεπτύσσοντο πολλὰ χωρία μετὰ παραθέσεως τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν: Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους καὶ ἄλλων, καὶ πρόλογός τις μετὰ πυρὸς εὐγλωττίας παρορμῶν τοὺς νέους εἰς τὸν πόθον τῆς προγονικῆς των παιδείας, ἐθαυμάσθησαν παρὰ πάντων· 3) κατὰ τὸ 1803 τὸ γαλλιστὶ γεγραμμένον ὑπόμνημα «περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος» (*Memoire sur l' état actuel de la civilisation de la Grèce*), ἀφοῦ πρότερον ἀνεγνώσθη εἰς τὴν τότε ἑταιρίαν τῶν Ἀνθρωποτηρητῶν (des observateurs des hommes), οἵτινες τὸ ἤκουσαν μετὰ προσοχῆς καὶ ἐκστάσεως· 4) κατὰ τὸ 1804 τοῦ *Ἡλιοδώρου τὰ Αἰθιοπικὰ* (πρὸς χάριν τοῦ φίλου του Ἀλεξάνδρου Βασιλείου) εἰς 2 τόμους μετὰ σημειώσεων ἑλληνικῶν καὶ προλεγομένων ἐν εἴδει ἐπιστολῆς, ὅπου ὁ Κοραῆς ἐπῄνεσε μὲν τὸν ζῆλον τῆς σπουδῆς τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ἀπεδοκίμασε δὲ τὰς ἐν αὐτῇ συγγραφάς, συστήσας τὴν καθομιλουμένην, καὶ διὰ θαυμασίων ἐπιχειρημάτων ἐστηλίτευσε τὴν λεγομένην μιξοβάρβαρον, ὡς μήτε τῆς ἀρχαίας μήτε τῆς νέας Ἑλλάδος γέννημα ἀλλ' ἀποφώλιον τέρας τῆς Ἀφρικῆς.— Οἱ Ζωσιμάδαι ἀκούσαντες τὸ κλέος αὐτοῦ τὸν παρεκάλεσαν νὰ ἐκδώσῃ διὰ δαπάνης των ὅσα κρίνῃ ἀναγκαῖα εἰς τὸ Γένος. Οὕτω δ' ἀπὸ τοῦ 1805 ἤρξατο ἡ ἔκδοσις τῆς λεγομένης Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς παιδείας της· ἐφάνησαν δ' ἐκ διαδοχῆς 5) ὁ *Πρόδρομος* τῆς περὶ ἧς ὁ λογος βιβλιοθήκης περιέχων: τοῦ Αἰλιανοῦ τὴν ποικίλην ἱστορίαν, Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ καὶ Νικολάου τοῦ Δαμασκηνοῦ τὰ σωζόμενα· τὸ ἥμισυ δὲ σχεδὸν τοῦ τόμου τούτου σύγκει-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ται ἐκ προλεγομένων ὑπὸ τὸ ὄνομα Αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν περὶ παιδείας καὶ γλώσσης, ἐν οἷς ὁ Κοραῆς παρέστησε τὴν ἀμεθοδίαν τῶν Γραμματικῶν, ἔδειξε τὰ σφάλματά των καὶ ἐδίδαξε μετὰ ζήλου πῶς πρέπει νὰ διδάσκωσι τοῦ λοιποῦ οἱ διδάσκαλοι, ποίους συγγραφεῖς νὰ ἐκλέγωσι, πῶς νὰ ὠφελῶνται ἐξ αὐτῶν πραγματικῶς, πῶς νὰ μεταφέρωσι τὰ καλὰ τῆς παλαιᾶς εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν καὶ πάλιν ἐξέλεγξε τὴν ἀχρηστίαν τῆς μιξοβαρβάρου, ὀνομάσας αὐτὴν χλευαστικῶς Μακαρονικήν· 6) ὁ Ἱπποκράτης εἰς τόμους 2· 7) οἱ παράλληλοι βίοι τοῦ Πλουτάρχου εἰς τόμους 6· 8) ἡ Γεωγραφία τοῦ Στράβωνος εἰς τόμ. 4· 9) τὰ Πολιτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους· 10) τὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια τοῦ αὐτοῦ· 11) τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ξενοφῶντος καὶ ὁ Γοργίας τοῦ Πλάτωνος· 11) οἱ Λόγοι τοῦ Λυκούργου κατὰ Λεωκράτους — ὅλοι τόμοι δεκαεπτὰ ὁμοῦ μετὰ τοῦ Προδρόμου καὶ πρὸς τούτοις τὰ ἑξῆς, ὀνομασθέντα πάρεργα τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης· 13) Πολυαίνου Στρατηγημματικά· 14) Μύθων Αἰσωπείων συναγωγή· 15) Ξενοκράτης καὶ Γαληνός· 16) Μάρκου Αὐρηλίου τὰ εἰς ἑαυτόν· 17) Ὀνησάνδρου Στρατηγητικοὶ λόγοι· 18) Πλουτάρχου Πολιτικά· 19) Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον· 20) Ἀρριανοῦ διατριβαί· 21) Ἀστῶνα Ἱεροκλέους· 22) Ἰλιάδος Ῥαψῳδίας Α. Β. Γ. Δ. 23) Συμβουλὴ τριῶν Ἐπισκόπων· 24) Ἀντωνίου Κοραῆ ᾠδὴ εἰς Δαγασών· 25) Συνέκδημος Ἱερατικός· 26) Ἄτακτα εἰς τόμους 5.—Εἰς ὅλα δὲ τὰ συγγράμματα ταῦτα καὶ ἰδίως εἰς τὰ συνεχῆ μετὰ τὸν Πρόδρομον τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης ἐξηκολούθησαν οἱ αὐτοσχέδιοι Στοχασμοὶ μετὰ διαφόρων ὠφελιμωτάτων συμβουλῶν οὐ μόνον πρὸς τοὺς λογίους τοῦ γένους ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς πλουσίους, ἐξ ὧν ἐπῄνει μὲν τοὺς φιλογενεῖς καὶ ζηλωτὰς τῶν καλῶν ἔψεγε δὲ τοὺς ἀνομοίους των. Ἀλλ' αἱ περὶ ἀμεθοδίας τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Γραμματικῶν γνῶμαι καὶ αἱ περὶ διορθώσεως τῆς γλώσσης δὲν ἐδύναντο ν' ἀκουσθῶσι παρὰ πάντων εὐαρέστως. Μαθηταί τινες τοῦ Βουκουρεστίου, προεξάρχοντος τοῦ Νεοφύτου Δούκα (1), ἀνδρὸς λίαν φιλοπάτριδος καὶ δεινοῦ Ἑλληνιστοῦ, ἐσκανδαλίσθησαν καὶ ἤρξαντο ν' ἀντιτάσσωνται φανερὰ κατὰ τοῦ Κοραῆ, συνιστῶντες τὰ παλαιὰ καὶ ἕωλα. Εἰς τοὺς Φαναριώτας μάλιστα, τῶν ὁποίων δημιούργημα ὑπῆρχεν ἡ μιξοβάρβαρος γλῶσσα, ἐφάνη παράξενον ὅτι κάποιος Κοραὴς ἐξωμερίτης διατρίβων ἐν Παρισίοις ἐτόλμησε νὰ συστήσῃ διόρθωσιν γλώσσης, ἐν ᾧ ἡ γλῶσσα ἦτο ἤδη διωρθωμένη παρ' αὐτῶν! Μολονότι δὲ τότε εἶχεν ἀναφανῆ ἡ παλαιὰ Χυδαϊστικὴ αἵρεσις, ἀνανεωθεῖσα ὑπὸ Χριστοπούλου, ποιητοῦ ἐξαιρέτων Ἀνακρεοντείων ᾠδῶν (τῶν Λυρικῶν καὶ Βακχικῶν)· ἀλλ' αὐτός, ἔλεγον, ἔγραψε Ῥωμαΐϊκα, τοῦ δὲ Κοραῆ ἡ γλῶσσα δὲν εἶνε οὔτε ἑλληνικὴ οὔτε ῥωμαΐϊκη, οὔτε Πολιτική· τὴν ὀνομάζομεν λοιπὸν Κορακιστικήν· καὶ εἷς τῶν εὐφυεστέρων Φαναριωτῶν (ὁ Ῥίζος Νερουλὸς) πρὸς χάριν τῶν συναδέλφων του ἠθέλησε νὰ κλεϊσθῇ ὡς ὁ Ἀριστοφάνης δι' ἄλλων Νεφελῶν κατὰ τοῦ νέου Σωκράτους. Συναθροίσας ἐκ τῶν αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν ὅσα τῷ ἐφαίνοντο ἀνάρμοστοι νεωτερισμοί, συνύφανεν ἐξ αὐτῶν κωμῳδίαν, ἥτις τυπωθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔτερψε πρὸς καιρὸν τοὺς εὐγενεστάτους ἄρχοντας καὶ τοὺς κόλακάς των· ὅλαι ὅμως αἱ ἀντιπράξεις αὗται δὲν ἴσχυσαν νὰ κλονίσωσι τὴν πρὸς τὸν Κοραῆν κοινὴν τοῦ Ἔθνους ὑπόληψιν καὶ ὁ κωμῳδὸς ἔψαλε παλινῳδίαν προφασισθείς, ὅτι ὄχι τὸν Κοραήν, ἀλλὰ τοὺς ὀπαδούς του ἠθέ-

(1) Οὗτος ἐμαθήτευσε τὸ πρῶτον, ὡς προείρηται, παρὰ τῷ Βαρλάκᾳ ἐν Βλεσόβῳ, ἐτελειοποίησε δ' ἔπειτα τὰς σπουδάς του παρὰ τῷ Ἀδάμαντι Φωτιάδῃ ἐν Βουκουρεστίῳ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ληση νὰ χλευάσῃ, παρεκτραπέντας εἰς ὑπερβολάς, καὶ τοὺς ὠφέλησεν!

Ὁ Κοραῆς ἐν τούτοις ἀτάραχος εἰς τὰς φωνασκίας τῶν ἀντιπάλων του, τοὺς ὁποίους ἡ κοινὴ γνώμη κατεδίκαζεν, ἐξηκολούθει ἀγωνιζόμενος τὸν καλὸν καὶ ἔνδοξον ὑπὲρ τῆς ἀναμορφώσεως τῆς παιδείας ἀγῶνα· καί τοι δὲ φθάσας ἤδη εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν πέντε καὶ ὀγδοήκοντα ἐτῶν ἀπελάμβανεν ὑγείαν ἱκανὴν διὰ τῆς αὐστηρᾶς διαίτης, ἣν, ὡς σοφὸς καὶ ἄριστος ἰατρός, ἐφύλαττε καθ' ὅλον του τὸν βίον. Ἀλλ' ἔμελλεν αἴφνης ἀπροσδόκητόν τι συμβὰν νὰ κόψῃ τὸ νῆμα τῆς πολυτίμου ζωῆς του. Μίαν ἡμέραν πεσὼν ἐκ τοῦ θρανίου του ἐπληγώθη καιρίως· πάραυτα δὲ οἱ φίλοι καὶ οἱ ἄριστοι τῶν Παρισίων ἰατροὶ ἔσπευσαν νὰ τὸν θεραπεύσωσιν, ἀλλ' εἰς μάτην! τὸ κάταγμα, ὅπερ ἔπαθε κατὰ τὸν πόδα, ἦτον ἀνίατον· τὸ ἠσθάνθη ὁ σεβάσμιος γέρων καὶ ὡς ἀποχαιρετῶν τὴν φίλην του πατρίδα ἀπήγγελλε συνεχῶς ἀπὸ στήθους τὸν 136 ψαλμὸν τοῦ Δαυίδ: «Ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος, ἐκεῖ ἐκαθήσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν, ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιὼν κτλ» Τὴν 9 δ' Ἀπριλίου 1833 μετέβη εἰς τὴν αἰώνιον μακαριότητα, ἀφήσας πένθος μέγα καὶ λύπην ἀμύθητον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἥτις ἐστερήθη τοῦ ἀρίστου συμβούλου καὶ μεγάλου εὐεργέτου της, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν φιλολόγον Εὐρώπην, ἥτις εἶδεν ἐκλείποντα ἐκ τοῦ μέσου αὐτῆς ἕνα τῶν τοῦ πρώτου μεγέθους φωστήρων της! Ἡ κηδεία του ἐτελέσθη μετὰ λαμπρᾶς καὶ ἀξιοθεάτου παρατάξεως· διάφοροι τῶν ἐκεῖ εὑρεθέντων φιλομούσων ὁμογενῶν καὶ ἀλλογενῶν ἀπήγγειλαν λόγους ἐπιταφίους καὶ ἐγκωμιαστικούς· ἐναπετέθη δ' ὁ νεκρός του εἰς τὸ Πολυάνδριον τῶν Παρισίων παρὰ τὸν τάφον τοῦ φίλου του Φ. Θυρώτου (F. Thurot), ὅπου διὰ τῆς συνεργείας τῶν τριῶν ἐπιτρόπων τοῦ Κοραῆ (Ἀλ. Κοντοσταύλου, Νικολάου Ζ. Βλαστοῦ καὶ Ι.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ῥώτα) ἀνηγέρθη μνημεῖον εὐπρεπές, φέρον τὴν ἑξῆς παρὰ τοῦ ἰδίου παραγγελθεῖσαν ἐπιγραφήν:

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ ΧΙΟΣ

ΥΠΟ ΞΕΝΗΝ ΜΕΝ

ΙΣΑ ΔΕ ΤΗι ΦΥΣΑΣΗι Μ' ΕΛΛΑΔΙ

ΠΕΦΙΛΗΜΕΝΗΝ ΓΗΝ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ

ΚΕΙΜΑΙ. (1)

Ὁ Κοραῆς, κατὰ τὴν ὁλόγραφον διαθήκην του, ἀπέλιπεν εἰς τὸ Γυμνάσιον τῶν Χίων τὴν πλουσίαν καὶ βαρύτιμον αὐτοῦ βιβλιοθήκην, καὶ τὰ ἀκόλουθα ἴδια πονήματα, χειρόγραφα καὶ ἀνεπεξέργαστα: 1) Adnotationes in Athenaeum. 2) Notes sur Eschyles. 3) Ἰλιάδος Ῥαψῳδίαν Ε ἕως τοῦ 250 στίχου· 4) Σημειώσεις εἰς τὸν Ἀθήναιον καὶ Ἡρόδοτον· 5) Ὕλην Λεξικοῦ Γαλλογραικικοῦ· 6) Γραμματικὰς σημειώσεις· 7) ἀντίγραφον τῶν σταλεισῶν σημειώσεων Bavecer διὰ τὴν νέαν ἔκδοσιν τοῦ λεξικοῦ Hedevius. 8) Ἐξηγήσεις εἰς τὸν Ἀπολλώνιον περὶ συντάξεως· 9) Γαληνοῦ εἰς τὸ περὶ χυμῶν Ἱπποκράτους. 10) Ἀρεταίου μετάφρασιν γαλλικὴν καὶ ἀτελῆ· 11) Σημειώσεις εἰς τὸ Προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος· 12) Observationes miscelaneae, pag. 1 — 905. 13) idem sine paginationee. 14) idem in Athenaeum p. 1—139. 15) Λεξικολογίαν. 16) Μετάφρασιν Ἡροδότου εἰς τὸ Γραικικόν, σελ. 1—1250, μέχρι τοῦ παραγράφου 56 τοῦ ς' βιβλίου·

(1) Ὁ ἀγαθὸς Ἰάκωβος Ῥώτας ἐκφράζει ἐνταῦθα τὴν ἐλπίδα του ὅτι οἱ φιλόκαλοι καὶ φιλόμουσοι Ἕλληνες θέλουσι μίαν ἡμέραν μετακομίσει ἐκ τῶν Παρισίων εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν κόνιν τοῦ μακαρίτου Κοραῆ καὶ τὴν καταθέσει εἰς λαμπρὸν καὶ περίβλεπτον Μαυσωλεῖον πρὸς δόξαν αἰώνιον τῶν εὐγνωμονούντων Ἑλλήνων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

18) Ἀφορισμὸν Ἱπποκράτους μετάφρασιν γαλλικήν, ἀδιόρθωτον καὶ ἀτελῆ σελ. 1—241· 18) Κείμενον καὶ Σημειώσεις εἰς τὸ περὶ διαίτης ὀξέων καὶ εἰς τὸ πέρι ἀρχαίας Ἰατρικῆς τοῦ Ἱπποκράτους· 19) Σημειώσεις κατὰ Γαληνοῦ ἐκ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων· 20) Ἔτι τινὰς Σημειώσεις εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Ἱπποκράτους· 21) Γραμματικὴν τῆς Γραικικῆς γλώσσης ἀτελείωτον· 22) Collations des manscrits grecs· 23) Στίχους Ἰωάννου Τσάτσου· 24) Περὶ μέτρων· 25) Σχόλια εἰς τὸ Ἀπολλωνίου περὶ συντάξεως· 26) Λεξικολογίαν ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν εἰς τὸ Γραικικόν· 27) Λεξικὸν διαφόρων συγγραφέων εἰς τὸν Ἱπποκράτην· 28) Adnotationesvin arios Avtores Graecos· 29) Ἄλλην Λεξικολογίαν ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν εἰς τὸ Γραικικόν.

Ἐκτὸς τῶν πολυαρίθμων τούτων πονημάτων τοῦ Κοραῆ ὑπάρχει καὶ πλῆθος ἄπειρον σημειώσεων φιλολογικῶν, ἠθικῶν, πολιτικῶν καὶ ἰατρικῶν γεγραμμένων παρὰ τοῦ ἰδίου εἰς τὰ περιθώρια τῶν βιβλίων, τῶν συγκροτούντων τὴν πολύτιμον αὐτοῦ βιβλιοθήκην, ἐξαιρέτως δὲ τῶν κλασικῶν συγγραφέων Ἑλλήνων τε καὶ Λατίνων καὶ προσέτι τῶν λεξικῶν Ἡσυχίου, Σουΐδα, Ἐρρίκου Στεφάνου, Σνεϊδέρου, Σομαυέρα, τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας κτλ. Θαυμάζει δ' ἕκαστος ἀληθῶς πῶς ἡ ἀνθρώπινος ζωὴ ἐξήρκεσε νὰ ἐκτελεσθῶσι τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα πονήματα! Καὶ μολαταῦτα ὁ θαυμάσιος οὗτος ἀνὴρ ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας μέχρι τῆς ἀποβιώσεώς του ἐξηκολούθει νὰ ἔχῃ συγχρόνως μεθ' ὅλων τῶν ἐν τῷ πεφωτισμένῳ κόσμῳ φίλων του καὶ ἐπιστολικὴν κοινολογίαν, ὥστε ἂν συνηθροίζοντο εἰς ἓν ὅλαι αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ ἤθελον σχηματίσει σειρὰν πολλῶν τόμων· τὸ ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Ι. Ῥώτα ἀπάνθισμα δὲν εἶνε εἰμὴ μικρά τις συλλογὴ ὅσων αὐτὸς οὗτος εἶχεν ἢ ἐδυνήθη νὰ πορισθῇ ἐπιστολῶν.

Εἰς τὰ πολλὰ δὲ καλά, ὧν ὁ Κοραῆς ἐγένετο παραίτιος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

εἰς ὅλον τὸ ἔθνος διὰ τῶν συγγραφῶν καὶ προτροπῶν του, ἀνήκει πρὸ πάντων ἡ σύστασις νέων σχολείων, κρειττόνων καὶ ἐπωφελεστέρων τῶν μέχρι τοῦδε. Ἡ Σμύρνη, ὅπου οὗτος εἶδε τὸ φῶς, δὲν ἐφρόντιζεν ἕως τότε νὰ εἰσαγάγῃ ἐπιστήμας καὶ μέθοδον καλλιτέραν εἰς τὸ σχολεῖόν της. Ἐκεῖ εἶχεν ὁ Κοραῆς φίλον τινὰ τῆς νεότητός του, ἄνδρα τίμιον, πρωτοψάλτην τῆς Ἐκκλησίας, ὅστις κατὰ τὸ 1807 ἔτος ἐπιστείλας πρὸς αὐτὸν τῷ ἀνήγγειλεν ὅτι ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος πόλει ἐπεπόλαζεν ἡ λέπρα εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν παίδων καὶ τὸν ἠρώτα ὡς ἰατρὸν περὶ τῶν μέσων τῆς θεραπείας της· ὁ Κοραῆς δὲ λαβὼν ἐντεῦθεν ἀφορμὴν ἔγραψε πρὸς τὸν φίλον του μετ' ἐκτάσεως καὶ εὐγλωττίας ὅτι ὅλαι τῶν Σμυρναίων αἱ κεφαλαὶ ἔπασχον λέπραν ἀμαθείας καὶ τοῖς ὑπεδείκνυεν ὡς τὸ κυριώτερον θεραπευτικὸν φάρμακον τὴν σύστασιν ἐπιστημονικοῦ σχολείου· ἡ ἐπιστολή του δὲ περιελθοῦσα ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα ἐκίνησε τὸν ζῆλον τῶν προκρίτων, ὥστε νὰ συστήσωσι σχολεῖον ἄλλο παρὰ τὸ ὑπάρχον εὐαγγελικόν, ὅπου ἐδίδασκεν ὁ ἀσκητὴς Χ ρ ύ σ α ν θ ο ς. Εἰς τὸ νέον δὲ τοῦτο κατάστημα προσεκάλεσαν (1808) οἱ Σμυρναῖοι τὸν ἐν Βιέννῃ τότε διατρίβοντα Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο ν Μ. Κ ο ύ μ α ν Λαρισσαῖον, ὅστις μαθητεύσας παρὰ τῷ Πεζάρῳ ἐπὶ ἑξαετίαν (1790-96) ἐχρημάτισεν ἐκ διαδοχῆς διδάσκαλος τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων τῆς Λαρίσσης, τῆς Τσαριτσάνης καὶ τῶν Ἀμπελακίων μέχρι τέλους τοῦ 1808 ἔτους, ὅτε μετέβη εἰς Βιέννην. Ἐνταῦθα δέ, καίτοι μαθητευόμενος καὶ διδάσκων ἐνταυτῷ, εὗρε καιρὸν νὰ μεταφράσῃ ἐκ τοῦ γαλλικοῦ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐκδώσῃ διὰ τοῦ τύπου τὸ τοῦ Φονταίνου πολύτομον μαθηματικοφυσικὸν σύγγραμμα, καὶ κατόπιν τούτου τὴν δίτομον τοῦ Γάλλου Ἀδήτου χημικὴν εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν κατὰ τὸ ὕφος τοῦ Κοραῆ. Μετὰ τετραετῆ δ' ἐν τῇ μητροπόλει ταύτῃ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς Αὐστρίας διατριβὴν κατέβη εἰς Σμύρνην ἐπὶ τῇ προσκλήσει, ὡς εἴρηται, τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ ἀνέλαβε τὴν σχολαρχίαν τῆς νέας αὐτόθι Σχολῆς, ἐν ᾗ αὐτὸς μὲν ἐπεφορτίσθη ἰδίως τὴν παράδοσιν τῆς Μαθηματικῆς καὶ ἄλλων ἐπιστημῶν, ὡς διδάσκαλον δὲ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μεταπέμψατο τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ τότε διατρίβοντα καὶ ἤδη ὡς ῥήτορα διάσημον Κωνσταντῖνον Οἰκονόμου, τὸν ἐκ Τσαριτσάνης, ὅστις εἶχεν ἀπολαύσει τῆς φιλικῆς του διδασκαλίας ἐν τῇ πολίχνῃ ἐκείνῃ (1799-1802). Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ προεστῶτες τῆς Σμύρνης εὑρέθησαν ἐξαρχῆς εἰς διχόνοιαν πρὸς ἀλλήλους· ἡ ἐναντία μερὶς προστατεύουσα τὴν ὑπὸ ἀγγλικὴν προστασίαν διατελοῦσαν Εὐαγγελικὴν σχολὴν ἀντεφέρετο εἰς τοὺς συστήσαντας τὴν νέαν, οἵτινες ἐσπούδαζον ν' ἀναδείξωσιν ἐκείνην δημοσίαν, διατηρουμένην μέχρι τοῦδε παρ' ὀλίγων οἰκογενειῶν· ὑπερισχύσασα δὲ ἀπέβαλε τοὺς δημογέροντας καὶ κατήργησε καὶ τὴν νέαν σχολήν. Μολαταῦτα ὁ Κούμας ἴσχυσε νὰ καταπαλαίσῃ τοὺς πειρασμούς· παραστήσας εἰς τὸν ἀρχιερέα καὶ εἰς τοὺς νέους δημογέροντας τὴν ἐκ τῆς καταργήσεως ἐκείνης προερχομένην αἰσχύνην τοὺς ἔπεισε νὰ τῷ δώσωσι τὴν ἄδειαν νὰ φροντίσῃ αὐτὸς περὶ τῆς συντηρήσεώς της· διὰ συνδρομῆς δὲ τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ πλουσίων ἐμπόρων κατώρθωσε τὴν ἀποκατάστασιν τῆς νέας Σχολῆς ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Φιλολογικοῦ Γυμνασίου, καὶ γενομένης κατὰ τὴν 1 ἤδη Σεπτεμβρ. 1810 τῆς ἐγκαινιάσεώς του ὁ μὲν Κούμας ἀνέλαβε καὶ αὖθις τὴν παράδοσιν τῶν Μαθηματικοφυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ σειρᾶς τινος Φιλοσοφίας, ἠρανισμένης ἐκ νεωτέρων Γερμανικῶν συγγραμμάτων, ἥτις βραδύτερον ἐξεδόθη ἐν Βιέννῃ εἰς 4 τόμους· ὁ δὲ Κ. Οἰκονόμος ἐξήγει κλασικοὺς συγγραφεῖς μετὰ μεθόδου ποριζομένης ἐκ τῶν αὐστοσχεδίων στοχασμῶν τοῦ Κοραῆ καὶ συγχρόνως παρέδιδε θεωρίαν τῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Γραμματικῶν ἢ τῆς Φιλολογίας (κατὰ τὸν Ἄγγλον Βλαΐρον) καὶ Ῥητορικὴν κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ Ἀριστοτέλους κοῦ Ἑρμογένους, ἥτις ὡς καὶ τὰ Γραμματικὰ ἐξεδόθησαν ἀκολούθως διὰ τοῦ τύπου· ὁ δὲ Στέφανος Οἰκονόμος (ἀδελφὸς τοῦ Κ. πρεσβυτέρου), μαθητὴς δὲ καὶ οὗτος τοῦ Κούμα ἐκ τῆς σχολῆς τῆς Τσαριτσάνης καὶ μετέπειτα τὴν ἰατρικὴν ἐν Βιέννῃ σπουδάσας, Φυσικὴν Ἱστορίαν καὶ Χημείαν. Πέντε δὲ ἄλλοι ὑποδιδάσκαλοι ἐδίδασκον εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις. Τὸ Φιλολογικὸν δὲ τοῦτο Γυμνάσιον κατὰ τὸ δεύτερον ἤδη ἔτος τῆς συστάσεώς του ἠρίθμει ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους μαθητὰς ἐγχωρίους τε καὶ ξένους. Οὐ μόνον δὲ ἡ πρόοδος αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικαί τινες ἐνέργειαι ηὔξανον τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν κατοίκων· ὁ Κοραῆς ἐπῄνεσε δημοσίως εἰς τὸν πρόλογον τοῦ Β'. τόμου τῶν Παραλλήλων τοῦ Πλουτάρχου τὴν ἵδρυσιν τοῦ Φιλολογικοῦ Γυμνασίου· ὁ δὲ φιλογενὴς καὶ φιλόμουσος Ἰγνάτιος, ὅστις ἐποίμενεν εὐκλεῶς ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ἔδωκε νέαν εἰς τὸ αὐτόθι σχολεῖον μορφὴν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Βαρδαλάχου, ἀσπασθεὶς τὴν ὑπὸ τοῦ Κοραῆ διὰ τῶν αὐτοσχεδίων Στοχασμῶν δοθεῖσαν συμβουλὴν περὶ ἐκδώσεως φιλολογικῆς ἐφημερίδος ὑπεστήριξε χρηματικῶς τὸν ἐν Βιέννῃ τότε ἐφημερεύοντα Ἄνθιμον Γαζῆν νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ ἔργον τοῦτο. Οὕτω δ' ἐφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα Ἑρμῆς ὁ Λόγιος, ὅστις ἐκήρυττε τὰ πρακτικὰ τῶν σχολείων καὶ ἑπομένως τοῦ τῆς Σμύρνης Γυμνασίου, τοῦ ὁποίου πολλάκις ἐπῄνεσε τὴν μέθοδον καὶ μεγάλην ὠφέλειαν· ταῦτα δ' ἀναγινωσκόμενα ὑπὸ τῶν Σμυρναίων διήγειρον τὴν χαρὰν καὶ τὸν ζῆλον των.

Ὁ ζῆλος δὲ οὗτος μετεδόθη ἤδη καὶ εἰς τοὺς Χίους, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἐπίσημοι διέτριβον ἐν Σμύρνῃ χάριν τῆς ἐμπορίας καὶ ἤρξαντο νὰ φέρωσι τὰ τέκνα των εἰς τὸ αὐτόθι Γυμνάσιον. Εἰσθέντες δὲ οὗτοι τέλος περὶ τῆς ἀνικανότητος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

τῆς τοῦ Ἀθαν. Παρίου σχολαρχίας καὶ ἀκολουθοῦντες τὰς συμβουλὰς τοῦ ἐνδόξου συμπατριώτου των (τοῦ Κοραῆ) ἀπεφάσισαν νὰ ὀργανίσωσιν ἐπὶ τὸ τελειότερον τὸ σχολεῖόν των, προσκαλέσαντες ἄνδρας ἐπὶ παιδείᾳ διακρινομένους: τὸν Κωνσταντῖνον Βαρδαλάχον καὶ τὸν Νέοφυτον Βάμβαν. Ὁ πρῶτος διδάσκων μέχρι τοῦδε ἐν Βουκουρεστίῳ εἶχεν ἀποκτήσει φήμην διὰ τῶν ὁποίων ἐξέδωκε συγγραμμάτων: μιᾶς πειραματικῆς Φυσικῆς, ἥτις περιεῖχεν ὅλας τὰς νεωτέρας ἀνακαλύψεις, καὶ μιᾶς Ῥητορικῆς· ὁ δεύτερος (Χῖος τὴν πατρίδα καὶ λίαν προσφιλὴς εἰς τὸν Κοραὴν) σπουδάζων ἔτι ἐν Παρισίοις, ἐξέδωκε καὶ αὐτὸς Ῥητορικήν, ἥτις διὰ τὴν σαφήνειαν τοῦ λεκτικοῦ, τὴν μέθοδον καὶ εὐφράδειαν καὶ διὰ τὰ ἐξαίρετα παραδείγματα ἐκ τῶν ἀρίστων συγγραφέων Ἑλλήνων, Ῥωμαίων καὶ Γάλλων, ἐθεωρήθη παρὰ πάντων ὡς ἓν τῶν κλασικῶν βιβλίων τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης. Παραυτίκα δὲ ἡ Χίος, διὰ τῆς συρροῆς τῶν εἰρημένων περιωνύμων διδασκάλων καὶ ἄλλων παρόντων ἢ ἀλλαχόθεν ὡσαύτως προσκληθέντων, εὐτύχησε νὰ δείξῃ τὸ τελειότερον καὶ πλουσιώτερον τῶν μέχρι τοῦδε ἐκπαιδευτικῶν ἱδρυμάτων τῆς Ἑλλάδος. Τέσσαρες κληρικοὶ εὐταξίαι ἐφρόντιζον περὶ τῆς ἐσωτερικῆς τάξεως καὶ τῆς διακοσμήσεως αὐτοῦ. Ὁ Ψαρράς καὶ πέντε ἄλλοι ὑποδιδάσκαλοι παρέδιδον τὸ μηχανικὸν μέρος τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς κατὰ τοὺς αὐτοσχεδίους στοχασμοὺς τοῦ Κοραῆ. Ὁ Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος ἐδίδασκε τὸ κριτικὸν μέρος αὐτῆς ἐν ᾧ ἀνέπτυσσε τὰ κάλλη τῶν κλασικῶν Ποιητῶν καὶ Ῥητόρων. Ὁ Γάλλος Φιλέλην Ἰούλιος Δαυὶδ υἱὸς τοῦ περιφήμου ζωγράφου, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ ἐν τῇ πολυτεχνικῇ Σχολῇ τῶν Παρισίων ἐκπαιδευθεὶς Μανδοὺξ, ἐδίδασκε τὴν γαλλικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν. Ὁ κληρικὸς Παπαντώνης τὰ στοιχεῖα τῆς μαθηματικῆς· ὁ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἰωάννης Τσελεπῆς τὴν ὑψηλοτέραν καὶ ἐφημοσμένην μαθηματικήν· ὁ Νεόφυτος Βάμβας τὴν χημείαν, λογικήν, μεταφυσικὴν καὶ ἠθικήν· ὁ Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος τέλος πρὸς τῇ φιλολογίᾳ γεωγραφίαν, πειραματικὴν φυσικὴν καὶ ῥητορικήν. Οἱ καθηγηταὶ πάντες ἦσαν 14, μεταξὺ τῶν ὁποίων, ἐκτὸς τῶν εἰρημένων, συνηριθμοῦντο καὶ ὁ Νικ. Πίκκολος καὶ βραδύτερον ὁ Γεώργιος Γλαράκης καὶ ἄλλοι περίφημοι ἄνδρες. Τὸ γυμνάσιον δὲ τοῦτο ἀπήρτιζον ἐκτὸς τοῦ κυρίου οἰκοδομήματος ἰδιαίτερόν τι κτίριον ὅπου ἐγίνοντο τὰ χημικὰ πειράματα, πλουσία τις βιβλιοθήκη δωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Βαρβάκη καὶ τυπογραφία τις προμηθευθεῖσα ἐν Παρισίοις. Ὁ ἀριθμὸς τῶν καὶ ἀλλαχόθεν ἐνταῦθα συῤῥεόντων νέων ὑπερέβαινε τοὺς πεντακοσίους. Πρὸς ἐνίσχυσιν δὲ καὶ διέγερσιν τῆς φιλοσπουδίας αὐτῶν ἐγίνοντο καθ' ἕκαστον ἔτος ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν προεστώτων τῆς νήσου δημόσιαι ἐξετάσεις, καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀπηγγέλλοντο λόγοι ἁρμόδιοι καὶ βραβεῖα εἰς τοὺς ἀριστεύοντας διενέμοντο.

Κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ τῶν δύο προειρημένων καὶ τὰ ἄλλα ὑπάρχοντα σχολεῖα ὠργανίζοντο ἐπὶ τὸ τελειότερον. Αἱ Κυδωνίαι ἀπέκτησαν ἀντὶ τοῦ Βενιαμίν, προσκληθέντος ἀλλαχοῦ, τὸν ἄνδριον Θεόφιλον Καίρην, ἐκπαιδευθέντα ἐν Παρισίοις, πολὺ ἀνώτερον τοῦ προκατόχου του καὶ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ κατὰ τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις[1]. Τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Κουρτσέσμενον (τῆς ξηρᾶς Κρήνης) Σχολεῖον, ἀφοῦ ὁ ἐν αὐτῷ κατὰ πρῶτον σχολαρχήσας Πρώϊος προεβιβάσθη διὰ τοῦ προστάτου του Δημ. Μουρούζη εἰς τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα, περιῆλθεν ὑπὸ τὴν

[1] Περὶ αὐτοῦ ἀπερχομένου εἰς Κυδωνίας ἔγραφεν ὁ Κοραῆς εἰς φίλον του «Δύσκολον εἶνε νὰ εὕρῃ τις εἰς ἄλλον τόσην ψυχῆς ἁπλότητα, μὲ τόσον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ ζῆλου ἡνωμένην».

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

διεύθυνσιν (1809) τοῦ Στεφάνου Δούγκα, Τυρναβίτου τὴν Πατρίδα, μαθητοῦ τοῦ Παζάρου, ἔπειτα εἰς Γερμανίαν τελειοποιήσαντος τὰς μαθηματικὰς γνώσεις του καὶ εἰς Ἰένναν ἀκροασθέντος τὸν περίφημον φιλόσοφον Σχελίγγιον. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ἱκανὸς νὰ εἰσαγάγῃ ἐκεῖθεν πολλοὺς ὠφελίμους εἰς τὸ ἔθνος γνώσεις ἂν ἠδύνατο νὰ στερεωθῇ ἐν τῇ διδασκαλικῇ αὐτοῦ ἕδρᾳ· ἀλλ' ὁ ἰσχυρὸς τῆς παιδείας προστάτης Δημήτριος Μουρούζης ἔλειπε τότε εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Σούμλας καὶ ὁ Δούγκας, μὴ δυνηθεὶς ν' ἀντιπαραταχθῇ εἰς τὰς μυρίας τῶν ἄλλων Φαναριωτῶν μηχανορραφίας ἠναγκάσθη μετοῦπολυ νὰ παραιτηθῇ. Μετ' αὐτὸν ἐξηκολούθησε νὰ διδάσκῃ ὁ Νικόλαος Λογάδης (συντάκτης τοῦ μεγάλου Λεξικοῦ, τῆς Κιβωτοῦ) τὰ ἑλληνικά, κατὰ δὲ τὸ 1814 προσεκλήθη καὶ ὁ Κούμας ἐκ Σμύρνης, ὅστις ὑπακούσας ἦλθε, μετὰ παρέλευσιν ὅμως ἑνὸς ἔτους διὰ τὰς αὐτὰς ὡς καὶ ὁ Δούγκας αἰτίας ἀπεμακρύνθη καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Σμύρνην, ἐντεῦθεν δέ, ἀφοῦ ἐδίδαξε δύο ἄλλα ἔτη (μέχρι τοῦ 1867), ἀπῆλθε τὸ δεύτερον εἰς Βιέννην, ὅπου ἠσχολήθη ἐκδίδων τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα συγγράμματα ἢ μᾶλλον ἐρανίσματα καὶ μεταφράσματά του, οἷον τὸ προμνημονευθὲν τετράτομον Σύνταγμα Φιλοσοφίας· τὴν Ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας· Σύνοψιν Χρονολογίας· Σύνοψιν Παλαιᾶς Γεωγραφίας· Σύνοψιν ἐπιστημῶν διὰ τοὺς πρωτοπείρους· τὸν Κράθωνα καὶ τοὺς Ἀβδηρίτας τοῦ Βειλάνδου καὶ βραδύτερον τὸ Ἑλληνικὸν Λεξικὸν τοῦ Ῥειμώρου καὶ τὴν δωδεκάτομον Γενικὴν Ἱστορίαν τοῦ Βεκκέρου.

Καὶ τὰ σχολεῖα τῶν δύο ἡγεμονιῶν (Μολδαυίας καὶ Βλαχίας), ὅπου τότε, ἕνεκα τῶν ἀρχόντων Φαναριωτῶν, ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἐτιμᾶτο καὶ ἐκαλλιεργεῖτο, δὲν ἔμειναν οὐδ' αὐτὰ ἀμέτοχα τῆς γενικῆς κινήσεως. Ὁ Δούγκας, μετὰ τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀναχώρησίν του, μεταβὰς εἰς

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Ἰάσιον ἐσπούδασε νὰ δώσῃ νέαν εἰς τὰς ἰδέας διεύθυνσιν· ἀλλὰ φιλοσοφοθεολογῶν κατὰ Σχελίγγιον ἐνομίσθη ἀντίθεος καὶ οὕτως εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν του εἰς τὸν Γοβδελᾶν, ἄνδρα λόγιον τῆς παλαιᾶς ζύμης, ἐπιχειρήσαντα μὲν πολλὰ μηδὲν ὅμως τέλειον κατορθώσαντα. Εἰς δὲ τὸ Βουκουρέστιον ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων διέπρεπον ἤδη ὡς διδάσκαλοι ὁ Νεόφυτος Δούκας καὶ ὁ Στέφανος Κομητᾶς, ἀμφότεροι ἐπὶ τῇ περὶ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν δεινότητί των ἐναβρυνόμενοι, ἀντίπαλοι τοῦ Κοραῆ κεκηρυγμένοι, ἄλλως δὲ λίαν φιλοπάτριδες καὶ συντελεῖς εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας διὰ τῶν πολυαρίθμων συγγραφῶν των, ἰδίως βιβλίων στοιχειωδῶν.

Οὐ μόνον δ' ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν ταῖς ὑπὸ Ἑλλήνων κατοικουμέναις χώραις ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ὁπουδήποτε ὑπῆρχον πάροικοι Ἕλληνες, οἷον ἐν Ἐνετίᾳ, ἐν Λιβόρνῳ, ἐν Τεργέστῃ, ἐν Βιέννῃ, ἐν Ὀδησσῷ ἐπεκράτει ὁ αὐτὸς πρὸς τὴν παιδείαν ὀργανισμός· διὸ εἰς ὅλας τὰς εἰρημένας πόλεις ὑπῆρχον Σχολεῖα Ἑλληνικὰ πλουσίως συγκεκροτημένα καὶ ὑπὸ ἀξίων διδασκάλων διευθυνόμενα. Πάντα δὲ ταῦτα ὡς καὶ τὰ τῆς ὁμόρου ἀδελφῆς Ἑπτανήσου ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, μάλιστα ἡ κατὰ τὸ 1807 ὑπὸ τὴν Γαλλικὴν κυριότητα ἀκμάσασα Ἰόνιος Ἀκαδημία καὶ ἔτι πλέον τὸ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Φιλέλληνος Γυλφόρδου βραδύτερον ἐν Κερκύρᾳ ἱδρυθὲν Πανεπιστήμιον, ἐν ᾧ ἐδίδαξαν Φαρμακίδαι, Ἀσώπιοι καὶ ἄλλοι περιώνυμοι τῶν νεωτέρων χρόνων λόγιοι ἄνδρες, παρέσχον οὐ μικρὰν ὠφέλειαν εἰς τὴν πρὸς τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς σπεύδουσαν Ἑλλάδα.

Τὸ ἀπὸ τοῦ 1815-1820 χρονικὸν διάστημα εἶνε κυρίως ἡ ἐποχή, καθ' ἣν ἐδείχθη ἡ σημαντικωτέρα πρὸς τὴν παι-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

δείαν κίνησις μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἄπειροι νέοι Ἕλληνες διεσπαρμένοι κατὰ τὴν Ἰταλίαν, Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν ἐφοίτων εἰς τὰ Πανεπιστήμια αὐτῶν καὶ ἐσπούδαζον, ν' ἀποκτήσωσι γνώσεις, δι' ὧν ἠδύναντο νὰ γενῶσι χρήσιμοι εἰς τὴν πατρίδα. Ὁ Λόγιος Ἑρμῆς, ἐκδιδόμενος ἤδη ὑπὸ ἀνδρῶν πολὺ τοῦ Πρωθιδρυτοῦ αὐτοῦ ἀνωτέρων καὶ ἱκανωτέρων, οἷον τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Κοκκινάκη, ἐχόντων ἀμέσως συνεργάτας, τὸν Ἀθανάσιον Βογορίδην, τὸν Στέφανον Κανέλλον καὶ τὸν Θεόδωρον Μανοῦσον, ἀποκατέστη σύγγραμμα ἐθνικόν, ὅπου ἀπανταχόθεν οἱ λόγιοι ἔπεμπον φιλολογικὰς διατριβάς, αἵτινες ἐκίνουν καὶ τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης τὴν περιέργειαν. Εἰς ὅλας δ' ἐδεικνύετο ἐπικρατοῦν τὸ καινουργὸν πνεῦμα τοῦ Κοραῆ, κατὰ τοῦ ὁποίου εἰς μάτην οἱ περὶ τὸν Κοδρικᾶν καὶ οἱ τῆς Καλλιόπης ἐκδόται ἠθέλησαν ν' ἀντιστρατεύσωσιν.

Ἡ μεγάλη αὕτη πνευματικὴ τῶν Ἑλλήνων ὁρμή, ἣν προεκάλεσε κυρίως ὁ ἄρτι καὶ πολλάκις μνημονευθεὶς δαιμόνιος ἀνήρ, ὑπετράφη καὶ κατέστη δυνατὴ διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ταχέως προαχθείσης ἑλληνικῆς ἐμπορίας καὶ διὰ τῆς τότε κρισιμωτάτης καταστάσεως τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως τῆς Τουρκίας. Ἔμποροι καὶ μεταξὺ αὐτῶν πρὸ πάντων οἱ Βαρβάκης καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι — Κληρικοὶ μέχρι τῶν Πατριαρχῶν — ἡγεμόνες τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας — ὅλον τὸ Ἑλληνικὸν αὐτὸ ἔθνος ἔσπευδον πρὸς ἕνα καὶ μόνον ὑψηλὸν σκοπόν. Τῆς κοινῆς δὲ ταύτης σπουδῆς τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ὁ μέγας τοῦ 1821 ἐθνικὸς ἀγών, δι' οὗ ἐπὶ τέλους κατωρθώθη ἡ Πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος Παλιγγενεσία.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ Κ. Κ. ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

Ἀθηνῶν.

	σώμ.		σώμ.
Ὑπουργεῖον Παιδείας.....	80	Μ. Ῥενιέρης.....	1
» Ἐσωτερικῶν.....	30	Γ. Βασιλείου.....	»
» Ἐξωτερικῶν.....	10	Εὐθ. Κεχαγιᾶς.....	»
» Ναυτικῶν.....	30	Στ. Στράϊτ.....	»
» Δικαιοσύνης.....	20	Α. Ζαΐμης.....	»
» Οἰκονομικῶν.....	5	Α. Μάμουκας.....	»
» Στρατιωτικῶν.....		Δ. Πανταζῆς.....	»
Τὸ Ἐθν. Πανεπιστήμιον.....	20	Δ. Ῥοντόπουλος.....	»
Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν		Ἐμ. Γλυκύς.....	»
Ἑλληνικῶν γραμμάτων.....	20	Ἀρ. Δόσιος.....	»
Πέτρος Ι. Χαλκιόπουλος.....	3	Λ. Μιλιώτης.....	»
Α. Παππαφράγγος.....	2	Θ. Δηλιγιάννης.....	»
Π. Ἀγαλόπουλος.....	1	Ι. Δεληγιάννης.....	»
Ἀνώνυμος.....	20	Α. Κουμουνδοῦρος.....	»
Γ. Δοκός.....	1	Κ. Παππαμιχαλόπουλος.....	»
Ἀθ. Σ. Ῥουσόπουλος.....	5	Γ. Σωτηρόπουλος.....	»
Π. Παπαρρηγόπουλος.....	1	Ε. Δεληγιώργης.....	»
Σ. Α. Κουμανούδης.....	»	Δ. Δρόσος.....	»
Κ. Γ. Βουσάκης.....	»	Δ. Καλλιφρονᾶς.....	»
Σπυρ. Τζιβανόπουλος.....	»	Δ. Γρίβας.....	»
Νικ. Καλογερᾶς.....	»	Α. Μηλιαράκης.....	»
Γ. Μιστριώτης.....	»	Μ. Δήμιτσας.....	»
Ι. Γ. Παππαδάκης.....	»	Α. Ρ. Ἀντωνιάδης.....	»
Π. Ῥομπότης.....	»	Ν. Γ. Νικοκλῆς.....	»
Ν. Μαυροκορδάτος.....	»	Γ. Ν. Κυριακίδης.....	»
Πιπήκα Ἀργέντη.....	»	Μιχ. Λάμπρος.....	»
Χρ. Βλαχάνης.....	»	Δ. Γ. Καμπούρογλους.....	»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

	σώμ.
Γ. Μολοχάδης	1
Δ. Βάλδης	»
Ν. Ἰωαννίδης	»
Θ Δ. Βῶκος	»
Α. Σ. Σταθόπουλος	»
Α. Κ. Τσάτσος	»
Γ. Α. Ῥάλλης	»
Ν. Στεφανίδης	»
Χ. Παππαντωνόπουλος	»
Λ. Μελετόπουλος	»
Χ. Μελετόπουλος	»
Π. Πετράκης	»
Ι. Α. Κριεζῆς	»
Α. Χ. Μιαούλης	»
Ι. Π. Ἀργυρόπουλος	»
Θ. Ζυγομαλᾶς	»
Δ. Γριμάλδης	»
Ι. Π. Περόγλους	»
Α. Ἀθανασιάδης	»
Σ. Ἀνδρόπουλος	»
Α. Βάσσος	»
Γρ. Παππακωστόπουλος	»
Ι. Κ. Παππαζαφειρόπουλος	»
Ι. Α. Τυπάλδος	»
Δ. Χαριτάκης	»
Κ. Ν. Κωστῆς	»
Γ. Δ. Ἡλιόπουλος	»
Π. Καλλιγᾶς	»
Δ. Μ. Στεφάνου	»
Α. Γ. Καρατζᾶς	»
Σρ. Ἀναστασίου	»
Α. Β. Πετμεζᾶς	»
Ἀριστ. Μαυρογέννης	»
Θ. Σαράτσογλους	»
Ν. Παππαρέσης	»
Β. Μ. Βαλτινός	»
Κ. Ζέρβας	»
Π. Λιμπερόπουλος	»
Κ. Κουρσεκόπουλος	»
Λεων. Κοντόγλους	»
Γεράσιμος Λαμπίρης	»
Γ. Βρατσάνος	»
Π. Γεννατᾶς	»
Ἰωαν. Σέχος	»
Δ. Φωτόπουλος	»
Ἀγ. Πάλλης	»
Μ. Μπανταούρης	»
Δ. Βούλγαρης	»
Β. Νικολόπουλος	»
Α. Περδικάρης	2
Περδικάρης	2
Ν. Σπετσαρόπουλος	1
Δ. Σπετσαρόπουλος	»
Γ. Βαλέτας	»
Ἱερ. Πανουργιᾶς	»
Κ. Πετσάλης	»
Χ. Εὐαγγελίδης	»
Κ. Εὐαγγελίδης	»
Π. Εὐαγγελίδης	»
Ἀχ. Ἀγαθόνικος	»
Λάζαρος Α. Μπούμης	»
Κ. Κοντογόνης	»
Ἀρχ. Ἀνθιμ. Ἀντωνόπουλος ἡγούμενος Αἰγίνης	3
Γ. Λογιωτατίδης	1
Κ. Πολέμης	»
Κ. Ἔσλεν	»

Πειραιῶς.

Ὁ δῆμος Πειραιῶς	10
Παῦλος Ἰωάννου	2
Τρ. Μουτσόπουλος	1
Ι. Χ. Ζιμβρακάκης	»
Ἀριστ. Τσάτσος	»
Ι. Βενέτης	»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

	σώμ.
Γ. Καλαμβοκίδης.....	1
Α. Ῥετσίνας.....	»
Λ. Ῥαυτόπουλος.....	»
Π. Ξενουκάτης.....	»

Λαμίας.

Ι. Γ. Μαρῖνος.....	1
Τρ. Σχινᾶς.....	»
Κ. Χαλκιόπουλος	»
Α. Κερκυρόπουλος.....	»
Ι. Φ. Βερέτας.....	»
Α. Ι. Ἰατροῦ.....	»
Β. Διονυσόπουλος.....	»
Θ. Λάζος	»
Ἀχ. Παπαλουκᾶς.....	»
Δ. Γ. Σφήκας.....	»
Δ. Ῥένζος.....	»
Μ. Καλλικάντζαρος.....	»
Ἀγγ. Ν. Ἀγγελίδης.....	»
Ἐπαμ. Βρεττός.....	»
Κ. Παπαγεωργίου.....	»

Χαλκίδος.

Ἀχιλλεὺς Ζωρόπουλος.....	1
Νικ. Ἀποστολίδης.....	»
Χρ. Παπαστεργίου.....	»
Ι. Ζήσης.....	»

Ἀστακοῦ.

Ἀχ. Κ. Γρηγοριακόπουλος..	1
Γεώργ. Καββαδίας.....	»
Ἀθ. Γρεντζελάκης.....	»
Γενν. Ἰωαννίδης	»
Σπ. Π. Χορμόβας.....	»
Γ. Ν. Βέλλιος.....	»

	σώμ.
Ι. Παπαδημητρίου.....	1
Γερ. Β. Μακρῆς.....	»

Βαρυμπόπης.

Β. Ἀιακόπουλος.....	»
Δ. Ι. Μπαϊρακτάρης	»
Εὐάγ. Σισμάνης.....	»
Κ. Δαγκλῆς.....	»
Χ. Οἰκονομίδης.....	»
Π. Ματαΐδης.....	»
Ι. Μάνθος.....	»

Πατρῶν.

Ὁ δῆμος Πατρέων.....	10
Γεώρ. Ῥοῦφος.....	2
Ν. Π. Δεληγιάννης.....	1
Σ. Α. Κοντογούρης.....	»
Γ. Μαντζούφας	»
Ι. Ποϊάγου.....	»
Ἀν. Μανδραπούλης.....	»
Α. Α. Κριεζῆς.....	»
Σ. Ἠλιόπουλος	»
Γ. Παναγόπουλος.....	»
Σιμόπουλος.....	»
Ν. Γ. Τάγος	»
Γ. Σχίζας.....	»
Σ. Μιχαλακόπουλος	»
Π. Θεοφίλου.....	»
Γ. Χατζηπανάγος.....	»
Α. Κ. Εὐσταθίου.....	»
Ι. Γ. Αινάρδος.....	»
Π. Θ. Χοϊδᾶς	»
Π. Δημητρόπουλος.....	»
Π. Ι. Κουβέλης.....	»
Χ. Α. Ἀργυρόπουλος.....	»
Σ. Α. Καρβούνης.....	»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

	σώμ.
Ν. Γ. Καρατζᾶς	1
Α. Σ. Κοντογούρης	»
Κομν. Βελισαρίου	»
Μ. Μ. Ῥάπτης	»
Κ. Χ. Ἰωάννου	»
Κ. Χατζηλιάκου	»
Ἀνδ. Ι. Δημητρόπουλος	»
Ἰωάν. Σταματιάδης	»
Δ. Μάρκος	»
Ἀλέξ. Φωτήλας	»
Χαρ. Γερανόπουλος	»
Εὐστάθ. Γερακάρης	»
Ἀρ. Ζωγράφος	»
Ἀθ. Πολυχρονιάδης	»
Θ. Οἰκονομόπουλος	»
Δημ. Βότσης	»
Δ. Σ. Κόκκαλης	»
Κ. Ἀθανασιάδης	»
Κ. Ν. Οἰκονομίδης	»
Β. Ἀνδρικόπουλος	»
Σ. Ν. Κουβέλης	»
Κ. Ι. Κουβέλης	»
Σ. Π. Ἀσημακόπουλος	»
Ν. Α. Γκάβας	»
Ξεν. Εὐθυμίου	»
Εὐθ. Α. Μαρκόπουλος	»
Ἀνδ. Α. Σωτηρόπουλος	»
Δ. Σταυρόπουλος	»
Δ. Παπακωνσταντινίδης	»
Μιχ. Κανελλόπουλος	»
Δ. Παναγούλης	»
Σ. Δρακόπουλος	»
Ν. Γκολφινόπουλος	»
Κ. Ι. Λάππας	»
Ἰωάν. Ζωγράφος	»
Δ. Ἀβδελόπουλος	»
Διον. Τρούσης	»
Κ. Ι. Γκολφινόπουλος	»
Ἠλ. Α. Συνοδινός	1
Ἀνδ. Κ. Παναγόπουλος	»
Ἡ λέσχη «Ὁμόνοια»	»
Γ. Μ. Τσερτίδης	»
Κ. Ν. Μανιατάκης	»
Γ. Π. Κώνστας	»
Χαρ. Διγενόπουλος	»
Ἰωάν. Κωνστάκης	»
Κ. Παναγιωτόπουλος	»

Ναυπλίου.

Βιβλιοθήκη ὁπλαστασίου	1
Ζ. Θ. Ζαφειρόπουλος	»
Α. Μακρῆς	»
Π. Γεωργέας	»
Β. Δ. Λεμπεσόπουλος	»
Ι. Σιγανόπουλος	»
Θ. Τζιτζίκας	»
Νικήτας Ζαχαριᾶς	»
Κ. Λώρης	»
Γ. Κ. Ἀθενιάτης	»
Δ. Ῥαμπάκος	»
Γ. Ἀναστασίου	»
Μ. Α. Δρίβας	»
Σ. Ι. Ἀμβροσιάτης	»
Σπ. Βλάχος	»
Γ. Σ. Παππαδόπουλος	»
Ι. Δ. Καλογερόπουλος	»
Π. Μενέλαος	»
Δ. Κωστάκης	»
Ι. Πετρίδης	»
Δ. Σ. Ἀρὼν	»
Κ. Ν. Κυριακούλης	»
Κ. Φιλέρης	»
Χ. Κόκκορης	»
Π. Ἀθανόπουλος	»
Γ. Ν. Φωτομάρας	»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

	σώμ.
Σ. Ι. Μαρκέλλης	1
Ι. Π. Λυκίδης	»
Κ. Ν. Δημητριάδης	»
Ν. Καράπαυλος	»
Μ. Ζωγράφος	»
Π. Α. Σταματιάδης	»
Ν. Α. Καλογερόπουλος	»
Ι. Καλούδης	»

Τριπόλεως.

Α. Θεοδωρίδης	1
Ι. Χ. Ῥάγκος	»
Ἀριστομ. Σπηλιώτης	»
Γ. Βασιλείου δικηγ.	»
Ἀθ. Κατσαούνης	»
Π. Ι. Ἀναγνωστόπουλος	»
Α. Ν. Χωματιανός	»
Σ. Μπαρμπέρης	»
Σ. Φ. Τρόνος	»
Εὐθ. Καράκαλος	»
Π. Ι. Παπαναστασίου	»
Σ. Δ. Εὐταξιόπουλος	»
Ἀντ. Γ. Ἀντωνιάδης	»
Γ. Δ. Σολλιμνιώτης	»
Γ. Λαδόπουλος	»
Κ. Παπ. Κωνσταντίνου	»
Γ. Κ. Δημητρακόπουλος	»

Ἄργους.

Π. Ῥοῦσσος	1
Χρ. Κιμπουρόπουλος	»
Ι. Ἀδρακτᾶς	»
Κ. Διβάνης	»
Νικ. Βεβελογιάννης	»
Γ. Βασιλόπουλος	»
Δ. Μητρόπαππας	»

	σώμ.
Ν. Α. Μπόμπος	1

Κυπαρισσίας.

Χρ. Καραβίτης	1
Εὐστ. Κοκαέβης	»
Δ Ν. Μοσχούλας	»
Ν. Πιπηλῆς	»
Παν. Καφόπουλος	»
Παν. Ι. Κεφαλᾶς	»
Φιλ. Δοῦσκος	»
Τηλ. Πετρουτζόπουλος	»
Α. Β. Γαληνός	»
Δ. Τσουκαλᾶς	»
Γρ. Ν. Ζέζας	»
Σ. Ν. Ταμπακόπουλος	»
Δ. Β. Ἀποστολόπουλος	»
Τασ. Ν. Διάκος	»
Γεώργ. Σακελλαρίου	»

Βορίτσης.

Θ. Νικολαΐδης	1
Γ. Β. Μαγκάκης	»
Πᾶνος Λακιώτης	»

Κερκύρας.

Κ. Ι. Ῥικάκης	1
Β. Δ. Μελετόπουλος	»
Γ. Λιβαδᾶς	»
Α. Τατζίνης	»
Πρ. Ἀλβάνης	»
Γ. Σκάρπας	»
Δ. Α. Κυπαρίσσης	»
Μ. Ε. Ἱδρωμένος	»
Κ. Φωκᾶς	»
Ε. Μανωλάκης	»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

	σώμ.
Θ. Κλαδᾶς	1
Καραμάνος	»

Κεφαλληνίας.

Φωκίων Σακελλαρόπουλος	1
Ι. Δ. Τσάτζος	»
Α. Α. Τζουλάτης	»
Β. Ἀμερικάνος	»
Α. Δ. Καρύδης	»

Ζακύνθου.

Γ. Ζωγράφος	1
Κ. Γαρδέσης	»
Π. Ἀλεξάκης	»

Λευκάδος.

Β. Μαράτος	1
Σ. Ἀλεξάκης	»
Α. Μεταξᾶς	»
Ι. Σ. Βουλπιώτης	»
Ο. Κάρολος	»
Κ. Πουρνάρας	»
Γ. Σέρβος	»

Κύθηρου.

Ι. Δ. Καστρισιάδης	1
Ἀθ. Δ. Μάντζαρης	»

Σπετσῶν.

Α. Βάλληνδας	1
Αλκ. Θ. Γελεράκης	»
Π. Κ. Ταμπακόπουλος	»
Γ. Π. Γιαννακοῦ	»
Ν. Β. Γαΐνης	1

Σύρου.

Γ. Νικολάρας	1
Σ. Μάτεσης	»
Σ. Λάμαρης	»
Δ. Σχινᾶς	»
Ι. Χατζηδάκης	»
Τ. Ἀμπελᾶς	»
Ε. Ἐλευθεριάδης	»
Γ. Ποταμιάνος	»
Ν. Ἀμπαζῆς	»
Μ. Ἀνύσιος	»
Ι. Χ. Καμπάνης	»
Δ. Καΐρης	»
Τ Μπογιατζόγλους	»
Ν. Βαρδᾶς	»
Θ. Θεοδώρου	»
Α. Σῖμος	»
Π. Μεσθενεύς	»

Χίου.

Ι. Ἰωαννίδης	2
Σ Δ. Μαγγανᾶς	1
Εὐστρ. Κοσένας	»
Γ. Σουρίας	»
Κ. Β. Μποτζάνης	»
Γ. Βιτιάδης	»
Μ. Κεφαλᾶς	»
Ν. Α. Κοκκάλης	»
Θ. Π. Ἀνδριάδης	»
Σ. Δημητραλάκης	»
Ἀν. Διαμαντόπουλος	»
Μ, Φ. Ζυγομαλᾶς	»
Ι. Χρυσανθακίδης	»
Κ. Κοστομένος	»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

	σώμ.
Ο. Ὀρνσταϊν	1

Κωνσταντινουπόλεως.

Σ. Α. Σῖμος	5
Ι. Καλλέργης	2
Κ. Ἀξελός	1
Κ. Ἀφθονίδης	»
Ν. Α. Κριεζῆς	»
Ἰωάν. Γεωργαντόπουλος	2
Ἑλ. Ῥαφαήλ	1
Ν. Ν. Νικολαΐδης	»
Ν. Πολυμέρης	»
Γ. Α. Τίτσης	»
Σ. Γλυμενόπουλος	»
Ο. Σ. Σαρδελιάδης	»
Μ. Καραβοκηρός	»
Σ. Γ. Τυπάλδος	»
Π. Ῥώτας	»
Χρηστάκης ἐφ. Ζωγράφος	5
Ε. Εὐγενίδης	2
Κλάδος	1
Ι. Δ. Λαζαρέτης	«
Φρ. Λογοθέτης	»
Ἠλ. Μαλιάκας	»
Α. Ἰωαννίδης	»

Σμύρνης.

Διὰ τοῦ Κ. Δ. Τριανταφύλλη Προξένου	30
Κ. Ξανόπουλος	1
Α. Καραγιάννης	»
Ἰωάν. Μάλιος	»
Κ. Εὐσταθόπουλος	»
Α. Λάσκαρις	»
Ἀριστοτ. Φοντρῖφ	»
Δ. Χ. Νικολάου	»

	σώμ.
Ι. Πρωτόδικος	1

Κυδωνιῶν.

Δ. Χ. Ἀθανασίου	1
Π. Ἀθανασιάδης	»
Α. Δ. Τόμπρας	»
Α. Ἠλιόπουλος	»
Θ. Π. Μαράτος	»
Κ. Πετρίδης	»
Τὸ ἀναγνωστ. «αἱ Κυδωνίαι»	»
Ἀγ. Ν. Λουκίδης	»
Ε. Γουβέλης	»
Καλλιόπη Α. Τόμπρα	»
Ἀθηνᾶ Α. Τόμπρα	»

Ἀμισοῦ (Samson).

Ἡ Α. Σ. ἅγιος Ἀμασίας Σωφρόνιος	1
Ὁ ἀρχιδιάκος ἁγίου Ἀμασίας Ἀθανάσιος	»
Ἀχ. Πράσινος	»
Κορίνα Πρασίνου	»
Κ. Γρηγοριάδης	»
Ν. Ε. Λαμπαδάριος	»
Ἀδελφοὶ Παπαδόπουλοι	»
Ἀδελφοὶ Νουρλόγλου	»
Γ. Α. Κοτσαμπέσης	»
Β. Δεϊμερτζόπουλος	»
Ε. Κ. Μπορλόγλους	»
Θ. Κ. Θαλασσινός	»
Σ. Ῥοδινός	»

Πορτ-Σάϊδ.

Ι. Κουντουμᾶς	1
Γ. Πόγγης	»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

	σώμ.
Π. Λοϊζίδης	1
Α. Καβούρης	»
Δ. Ι. Ὀλύμπιος	»
Δ. Τρεμοκελάτος	»
Γουλ. Ζάνος	»
Χαράλαμπος Π. Σμυρνιάδης	»
Σ. Ν. Κούππας	»
Τρ. Α. Θαλασσινός	»

Θεσσαλονίκης.

Ὁ Σύλλογος	15
Δ. Ι. Δημητριάδης	1
Κ. Γ. Οἰκονόμου	»
Ι. Α. Ἀβρᾶς	»
Α. Γ. Παπανδρέου	»
Ν. Γ. Χ. Ζωγίδης	»
Γ. Ἡρακλείδης	»
Ἀθ. Ε. Οἰκονομίδης	»
Ι. Τσικόπουλος	»
Ν. Κ. Τζιότης	»
Δ. Κ. Ἀναστασίου	»
Ν. Μάνος	»
Ἀναστ. Γιαννούλης	»
Ἀστ. Χριστοδούλου	»
Μ. Ν. Μιχαήλ	»

Βιτωλίων.

Π. Λογοθέτης	1
Εὐστ. Σταθακόπουλος	»
Χρ. Γραικός	»
Θ. Βέκκης	»
Π. Πηκιών	»
Ι. Τσιμηνάκης	»
Δ. Μαλαματίδης	»
Ν. Χ. Γκίκας	»
Ἰσ. Ἰσιδωρίδης	»
Παντ. Σαμόλης	1

Σερρῶν.

Μανασῆς Χ. Δημητρίου	1
Ἀλ. Δ. Βουγιουκλῆς	»
Ἡ μονὴ τοῦ τιμίου Προδρόμου	»
Ὁ ἡγ. αὐτῆς Θεοδόσιος	»
Χριστοφόρος ἱεροδιδάσκαλος	»
Χ. Ἀρσένιος	»
Ὁ προηγούμενος Διονύσιος	»

Μελενίκου.

Ὁ μητροπολ. κ. Διονύσιος	1
Ὁ Σελευκείας Μελέτιος	»
Ἀθ. Παναγιωτόπουλος	»
Τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον	»
Τὸ ἀλληλοδιδακτικόν	»
Τὸ παρθεναγωγεῖον	»
Δ. Α. Λάσκαρης	»
Δ. Καλαβακίδης	»
Ἀντ. Εὐσταθόπουλος	»
Ἀντ. Ἀνδρέου	»
Ἀν. Πουγγουρίδης	»
Χ. Δ. Στογιάννου	»
Ν. Παπακώνστα	»
Ἀλ. Ζλάτκου	»
Ἀθ. Νικολάου	»
Ι. Στογιάννου	»
Θεμ. Κ. Ζλάτκου	»
Ὁ αὐτὸς διὰ τὸ ἑλ. σχολεῖον	»
Δ. Π. Δημητριάδης	»
Κῆπος Φ. Μιχαήλ	»
Λ. Ι. Τσαρουχᾶς	»
Ε. Δημητριάδης	»
Κ. Παπαδημητρίου	»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

	σώμ.
Ἰσμαηλίας.	
Μ. Λάντς	1
Ἀντ. Κατζιμάλης	»
Βασ. Κατζιμάλης	»
Ι. Πέμος	»
Βαρδιάσκας.	
Μ. Πάϊκος	2
Α. Μεμόπουλος	1
Γ. Πιντικόπουλος	»
Μ. Παπανικολῆς	»
Ν. Φ. Πατρινός	»
Ξ. Διαμαντόπουλος	»
Μ. Π. Καλογερᾶς	»
Νικ. Γρυπάρης	»
Ἀν. Μποναζούτης	»
Γ. Α. Μαυρογιάννης	»
Ὀράτιος Κούππας	»
Γ. Π. Λυκιαρδόπουλος	»
Μάρ. Δ. Βάβουλας	1
Σπ. Π. Καμποθέκρας	»
Π. Κούππας	»
Ἀδελφοὶ Κουρῆ	»
Μ. Πικατόρος	»
Ι. Στάμπας	»
Δ. Λυκιαρδόπουλος	»
Μ. Ὀρτεντζάτος	»
Η. Τσολάκης	»
Ν. Ἰγγλέσης	»
Β. Μεταξᾶς	»
Γερ. Φραγκόπουλος	»
Ι Ταυλαρίδης	»
Κ. Παναγιωτόπουλος	»
Μ. Κλόκας	»
Σ. Μπουρμπαχάνης	»
Κ. Δακόρος	»
Ι. Δημητριάδης	»
Μ, Παρέμπλης	»
Ι. Παπαδάκης	»

Σημ. Ἐν τῷ παρόντι καταλόγῳ ἐσημειώθησαν τὰ ὀνόματα τῶν ἀγγελθέντων συνδρομητῶν. Ζητοῦμεν δὲ συγγνώμην παρ' ἐκείνων τῶν συνδρομητῶν ὧν τὰ ὀνόματα παρεμορφώθησαν τυχὸν διὰ τὸ δυσανάγνωστον.

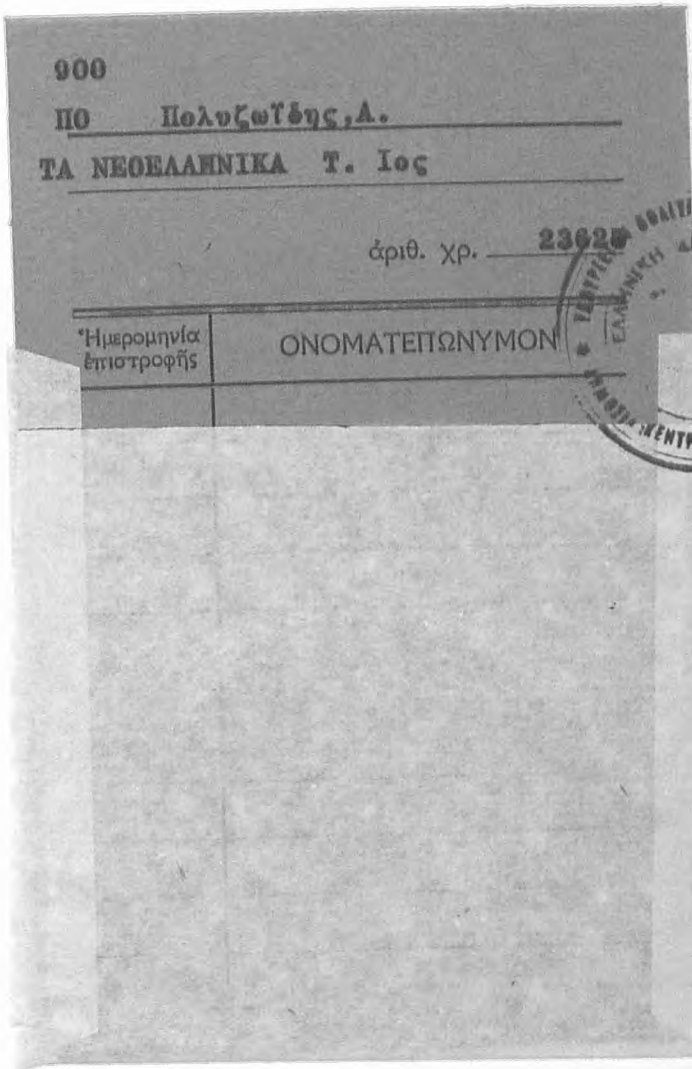
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜ. ΚΡΑΤΙΑ
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΚΙΝΗΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας